„Cu moartea pre moarte călcând”
Românii din vestul Transilvaniei în anii Primului Război Mondial

Documente

MINISTERUL CULTURII
SI
IDENTITATII NATIONALE

Proiect finanţat de Ministerul Culturii şi Identităţii Naţionale,
Departamentul Identitate Naţională

AUGUSTIN ȚĂRĂU

„Cu moartea pre moarte călcând"
ROMÂNII DIN VESTUL TRANSILVANIEI ÎN ANII PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

DOCUMENTE

VOL. I

„De la prăbuşirea lumii vechi…"

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Bucureşti, 2018

Copyright © Editura Academiei Române, 2018.
Toate drepturile asupra acestei ediţii sunt rezervate editurii.

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5
050711, Bucureşti, România
Tel: 4021-318 81 46, 4021-318 81 06
Fax: 4021-318 24 44
E-mail: edacad@ear.ro
Adresă web: www.ear.ro

Referenţi ştiinţifici: dr. Ioan CIORBA
dr. Mihai GHEORGHIŢĂ
Mircea BRADU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
ŢĂRĂU, AUGUSTIN
„Cu moartea pre moarte călcând" : românii din Vestul Transilvaniei în anii Primului Război Mondial : documente / Augustin Ţărău. - Bucureşti : Editura Academiei Române, 2018
2 vol.
ISBN 978-973-27-2977-9
Vol. 1.: „De la prăbuşirea lumii vechi…". - 2018. - ISBN 978-973-27-2978-6

94

Redactor: Magdalena BEDROSIAN
Tehnoredactor: Mariana MOCANU
Coperta: Mariana ŞERBĂNESCU

Bun de tipar: 31.10.2018. Format: 16/70×100
Coli de tipar: 54
C.Z. pentru biblioteci mari: 94(498.4)
C.Z. pentru biblioteci mici: 94

CUVÂNT ÎNAINTE

Primul Război Mondial a constituit evenimentul major al veacului al XX-lea. Odată cu el s-a prăbuşit o lume veche, clădită începând cu primele veacuri ale epocii medievale, şi s-a născut o altă nouă, mai bună, chiar dacă edificiul acesteia a fost afectat de imperfecţiunea specifică oricărei lucrări omeneşti. Cel puţin în parte, popoarele încătuşate de veacuri, în chingile unor imperii anacronice, şi-au regăsit libertatea şi au pornit, fiecare, pe calea desăvârşirii unităţii lor naţionale, între frontierele etnice de mult conturate şi delimitate ale bătrânului continent european. Excepţie au făcut doar cele câteva popoare ale fostului Imperiu Ţarist, care au schimbat regimul autocratic al împăratului cu cel al dictaturii bolşevice, chiar dacă formal îşi declaraseră existenţa independentă şi autonomă faţă de orice pol de putere. În Europa Centrală şi de Răsărit au apărut, aşadar, o serie de state noi, toate caracterizate de componenta lor naţională, care au căutat pe parcursul perioadei postbelice să-şi conserve achiziţiile teritoriale dobândite în urma Complexului de pace de la Paris, prin alianţe zonale puse sub obrocul garanţiilor oferite de puterile învingătoare din tabăra Antantei şi apoi sub cel al Societăţii Naţiunilor. Au fost însă şi nemulţumiri şi ele, după cum era de aşteptat, au alimentat spiritul revanşard al popoarelor învinse, ale căror ţări au suferit amputări teritoriale şi sancţiuni financiare drastice. La erodarea noii construcţii politice europene a contribuit decisiv, în deceniile următoare, morfologia fluctuantă a sferelor de dominaţie pretinse de puterile mondiale ale momentului. Pas cu pas, Germania şi-a revendicat şi şi-a obţinut bazinele economice pierdute; Italia a intrat pe făgaşul păgubos al imperialismului; iar Uniunea Sovietică şi-a propus să refacă şi să lărgească zestrea teritorială moştenită de la defunctul Imperiu al Romanovilor. Deci se poate afirma astăzi că cel de-Al Doilea Război Mondial n-a fost altceva decât o etapă a primei conflagraţii de nivel global, consumată între anii 1914–1918.

Pentru România, „războiul cel mare" a însemnat în prima lui fază un stadiu al căutărilor, al cântăririi ofertelor făcute de taberele beligerante pentru a o atrage fiecare de partea ei, un răstimp al acumulărilor şi în final al deliberării. Până la urmă, propunerile avansate Bucureştilor de către puterile

Antantei au fost cele care răspundeau idealului unionist al clasei politice din Regat şi din provinciile româneşti aflate sub ascultare străină. Momentul din seara zilei de 27 august 1916, al intrării României în război împotriva Austro-Ungariei, a limpezit şi opțiunile românilor ardeleni angajați de doi ani de zile, fără voia lor, într-un conflict armat străin de năzuințele lor naționale. Dacă până atunci s-au bătut vitejeşte pe toate fronturile deschise de Monarhia Dualistă, cu speranța că sacrificiul lor la va aduce egala îndreptățire în concertul națiunilor trăitoare între hotarele statului bicefal, acum nădejdea tuturor românilor ardeleni s-a îndreptat către România, unica patrie în sânul căreia îşi puteau împlini aspirațiile. Aşa se explică valul uriaş al dezertărilor la ruşi şi la italieni înregistrat în perioada imediată de la deschiderea ostilităților cu Regatul Român, după cum şi organizarea prizonierilor ardeleni în corpuri de combatanți voluntari pe teritoriul Rusiei, Italiei şi Franței, cu scopul de a pune umărul la salvarea țării îngenuncheate de maşina de război germano-austro-ungară şi, în final, de făurire a României Mari. În acest context, românii ardeleni vor fi prezenți în trecătorile de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz, unde vor ține piept ofensivei inamice pornite cu scopul de a ocupa şi ultima parte de pământ românesc rămasă în urma colapsului economic şi militar înregistrat de statul român, în iarna anului 1916 şi primăvara următoare, şi vor mai participa apoi în toamna anului 1918 la eliberarea Transilvaniei, iar în primăvara anului următor la eliberarea confraților din comitatele româneşti situate în partea apuseană a Ardealului, desăvârşind astfel opera de întregire teritorială a noii Românii.

Despre Primul Război Mondial s-a scris destul de mult, dar nu suficient. În perioada interbelică au abundat povestioarele memorialisticii aşternute în paginile diverselor periodice de participanții care au avut zile şi au revenit teferi la casele lor. De notorietate s-au bucurat scrierile romancierilor Liviu Rebreanu, Cezar Petrescu şi Camil Petrescu, care au abordat tematica „literaturii de front" ce a prins atunci rădăcini în Occident şi care se bucura de o mare căutare în anii postbelici. Sub regimul comunist războiul mondial începea în anul 1916 şi se limita la evocarea momentelor eroice consumate la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz, fără nicio relaționare a evenimentelor cu rădăcinile marelui război şi cu ansamblul contextual al implicării României în conflict. Centrul de greutate al cercetărilor istorice şi al literaturii istorice era concentrat pe evenimentele celei de a doua conflagrații globale şi pe aportul eliberator al Armatei Roşii. Ocazional, în intimitatea căminelor proprii, câte un bunic sau unchi mai povesteau de periplurile lor pe frontul galițian ori pe cel italian, în şoaptă şi departe de urechile nepoților, ori despre

contribuția lor la făurirea României Mari. După Revoluția din 1989, atenția istoricilor, dar şi a publicului larg a fost deturnată în bună parte de curiozitatea descifrării mecanismelor care au întreținut defunctul regim comunist. De abia jubileul centenarului unirii a reuşit să repună în mişcare interesul pentru cercetarea evenimentelor care au schimbat fața lumii în urmă cu o sută de ani.

În acest demers se încadrează şi lucrarea de față. La întocmirea ei, autorul a pornit de la considerentul că românii au fost cuprinşi în vâltoarea războiului încă de la debutul acestuia, fie că au fost înrolați în armata maghiară sau austriacă, fie că au fost mobilizați în cea țaristă şi, ca atare, limitarea cercetării istorice doar la anii 1916–1918 ar constitui o nedreptate făcută memoriei sutelor de mii de combatanți români ale căror vieți au fost confiscate de puterile imperiale sub drapelele cărora au luptat. Studiul este orientat către descrierea sorții românilor transilvăneni, la fel ca şi corpul documentar care-l însoțeşte, dar este focalizat înspre evenimentele la care au participat sau au fost martori românii trăitori în spațiul extracarpatic al Transilvaniei, în provinciile Maramureşului, Crişanei şi Banatului. Structurată în două volume, lucrarea surprinde etapele derulate de elita politică a românilor în lupta de emancipare națională a poporului pe care-l reprezenta în legislativul de la Budapesta şi în administrațiile locale ale comitatelor transilvănene, devoalează apoi măsurile şi mijloacele abuzive prin care puterea căuta să întrețină hegemonia elementului maghiar în detrimentul popoarelor conlocuitoare, prin dezechilibrarea balanței etnice şi prin vicierea proceselor electorale, trece în revistă suferințele prin care au trecut românii ardeleni în numele conservării identității lor naționale, toate informațiile fiind contextualizate cu atmosfera încărcată ce vestea izbucnirea marelui război. Autorul face lumină apoi în problema organizării armatelor austro-ungare şi a prezenței procentuale a combatanților români în unitățile de pe teritoriul Transilvaniei, surprinde entuziasmul românilor la încorporarea lor în armată, mânați de nădejdea recunoaşterii națiunii lor ca etnie egală cu celelalte din Imperiu şi descrie privațiunile îndurate de populația civilă rămasă acasă. O importantă parte a lucrării este dedicată faptelor de vitejie şi sacrificiului ostaşilor ardeleni pe fronturile din Galiția, Polonia, Rusia, Bucovina, ca şi pe cele din Serbia, Muntenegru, Albania şi Italia, este prezentată dimensiunea colosală a jertfei intelectualității ardelene pe câmpurile de bătălie, apoi sunt descrise episoade ale grijii duhovniceşti şi trupeşti de care au avut parte răniții din spitalele militare, sunt zugrăvite imagini ale traiului prizonierilor de război şi sunt amintite scene ale virtuților creştine

demonstrate pe front de ostaşii ambelor părți beligerante. Nu lipsesc nici episoadele lumeşti, legate de puținele clipe de liniște de care ostaşii se mai bucurau uneori, după cum nici cele care ilustrează trăirile şi grijile lor pentru cei rămaşi acasă. Sunt amintite iarăşi suferințele prin care au trecut românii ardeleni după intrarea României în război alături de puterile Antantei, sunt furnizate informații despre alcătuirea corpurilor de voluntari români alcătuite din prizonierii aflați în captivitatea rusească şi italiană şi, în sfârşit, este refăcut filmul evenimentelor care au condus la proclamarea unirii tuturor românilor într-un singur stat, pe 1 decembrie 1918, la Alba Iulia.

Mircea BRADU

DESPRE ACTIVITATEA POLITICĂ A ROMÂNILOR ARDELENI PENTRU OBȚINEREA STATUTULUI DE NAȚIUNE EGAL ÎNDREPTĂȚITĂ A IMPERIULUI AUSTRO-UNGAR

Pentru românii transilvăneni, anul 1914 debutează pe plan politic cu lansarea unei noi serii de tratative ce urmau să fie purtate între conducătorii Partidului Național Român (P.N.R.) şi premierul maghiar Tisza István, având ca subiect problema egalei îndreptățiri a națiunii române din Ardeal cu celelalte etnii recunoscute în Imperiul Dualist, cu austriecii, ungurii şi croații[1]. După aproape două decenii de la consumarea evenimentelor, fruntaşul ardelean Ion Rusu Abrudeanu afirma că inițiativa reluării negocierilor dintre elita politică a românilor ardeleni şi contele Tisza ar fi aparținut regelui Carol I, după cum tot monarhului român îi atribuia el paternitatea rundei de tratative consumate cu un an în urmă. Întreaga clasă politică din România era aşadar interesată să amelioreze soarta conaționalilor din Transilvania şi, pe cale de consecință, să consolideze de pe această bază contractul de alianță încheiat de Regatul Român, în octombrie 1883, cu puterile Triplei Alianțe. De aceea au subscris la propunerea făcută de monarh cei mai importanți oameni politici români ai momentului, precum Ion I.C. Brătianu, Constantin Stere, Titu Maiorescu, Nicolae Filipescu, Alexandru Marghiloman, iar fostul ministru liberal al Agriculturii, Alexandru Constantinescu, s-a şi oferit să uzeze de rețeaua sa de prietenii pentru a-l putea aborda pe premierul Tisza şi al convinge să achieseze la inițiativa regelui român. Pe lângă membrii Comitetului executiv al P.N.R. a intervenit Constantin Stere, rectorul Universității din Iaşi şi vice-preşedintele Camerei de la Bucureşti, convingându-i de utilitatea angajării lor în dialogul cu puterea de la Budapesta. Din păcate, cele şase luni de negocieri n-au condus la niciun rezultat concret şi tratativele au fost suspendate în decembrie 1913[2].

---

[1] Tudor Arghezi, *Publicistică (1914–1918)*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2000, p. 70-71

[2] *Activitatea lui Vaida şi Aurel Popovici din timpul războiului în chestia tratativelor de împăcare dintre Români şi Unguri*, în Ion Rusu Abrudeanu, *Păcatele Ardealului față de sufletul vechiului regat. Fapte, documente şi facsimile*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1930, p. 303

Astfel, premierul maghiar i-a convocat pe reprezentanții românilor transilvăneni pe data de 20 ianuarie 1914 la Budapesta, prima rundă a tratativelor urmând să se desfăşoare în după-amiaza aceleiaşi zile la Palatul Klotild[3], din centru capitalei ungare. Comitetul executiv al P.N.R. s-a întrunit însă de dimineață la restaurantul „Cornul de Aur", pentru a pune la punct ultimele detalii ale strategiei dezbaterilor ce aveau să urmeze şi pentru a schița conținutul intervențiilor la care aveau să recurgă membrii „comisiei de 10", ca for reprezentativ, pentru a susține justețea doleanțelor politice formulate de românii ardeleni[4]. Deşi în jurul fondului dezbaterilor s-a păstrat cea mai strictă confidențialitate, condiție impusă de contele Tisza pentru a se pune la adăpost de tirul criticilor opoziției, care nu agrea defel dialogul cu românii, presa maghiară a speculat pe marginea posibilelor subiecte ce s-ar fi putut afla pe agenda negocierilor, printre care şi cel referitor la reînființarea episcopiei ortodoxe române la Oradea[5], promisă de multă vreme vicarului orădean, Vasile Mangra, în virtutea angajamentului acestuia din urmă de a se retrage din mişcarea națională română.

Discuțiile au continuat în după amiaza celei de a doua zile şi din nou presa budapestană a traficat o mulțime de dezinformări. Se încerca inocularea în mentalul opiniei publice a ideii că reprezentanții românilor nu s-ar fi înțeles între ei în momentul în care premierul le-ar fi înaintat oferta sa politică, apoi că „pactul" ce urma să încununeze tratativele ar fi lipsit de vitalitate deoarece fie românii nu-l vor ratifica, fiind prea sărac în concesii în raport cu revendicările formulate de ei, fie nu va trece de votul Parlamentului, întrucât nici măcar coaliția de la putere nu agrea „hora românească" în care s-a apucat să dănțuiască premierul maghiar[6]. Toate aceste comentarii erau vehiculate în condițiile în care din sala unde se desfăşurau discuțiile n-a „răsuflat" niciun cuvânt către public. Nu este însă mai puțin adevărat că starea de lucruri descrisă de jurnaliştii maghiari exprima în nuanțe reale cerbicia cu care părțile angajate în dialog căutau să-şi mențină neştirbite pozițiile de pe care porniseră în negocieri. „Atitudinea guvernelor ungare față de Românii din patrie a fost de-a dreptul păcătoasă şi eu osândesc acest sistem tradițional al păcatelor. Statul național maghiar e o ficțiune de drept constituțional. Recunosc integritatea teritorială a statului şi nu mă las robit de niciun principiu separatistic, dar încolo trag în interesul neamului

---

[3] *Palatul Klotild*, ridicat în 1914 pe Váci utca nr. 34, în Budapesta – n.n., A.Ț.

[4] Vasile Netea, *Spre unitatea statală a poporului român. Legături politice şi culturale între anii 1859-1918*, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1969, p. 506.

[5] *Preludii. Şedințele comitetului nostru național*, „Românul", nr. 5, din 21 ianuarie 1914, p. 2.

[6] *Şedințele Comitetului. Clipe decisive*, „Românul", nr. 7, din 23 ianuarie 1914, p. 2.

meu toate consecințele principiului național”[7] – declara Octavian Goga ziarului „Az Est”[8], în vreme ce intervențiile în presă ale celor mai mulți politicieni maghiari exprimau o încărcătură şovinistă de maximă intensitate. Astfel, contele Tivadar Batthyány, fruntaş al „moderaților”, se opunea cu vehemență „a se da unei rase, unei naționalități singuratice, privilegii culturale în paguba culturei naționale maghiare”[9], în timp ce contele Károlyi Mihályi socotea că nici de s-ar afla în parlamentul budapestan „o sută de Apponyi”, aceştia nu ar înfrânge încăpățânarea premierului Tisza István de a continua tratativele cu românii, făcând aluzie la intransigența cu care fostul ministru al Învățământului desființase în 1907 toate drepturile şcolare ale naționalităților trăitoare în Ungaria. „Iată, aici avem pactul valah, căruia îi va urma pactarea cu celelalte naționalități” – îşi argumenta contele Károlyi tirada-i extremistă. „Noi însă, în casa dreptului milenar, vrem şi vom menține națiunea suverană, independentă contra oricui. Iar, dacă oricine ar cuteza să se atingă, fie cu degetul cel mic, de aceasta, în cazul acesta se va răscula întreaga națiune, deoarece avem datoria să ne răzvrătim, ni se impune să nu tolerăm să facă cu noi un astfel de joc[10]”. Omul acesta, atât de refractar la doleanțele legitime ale etniilor conlocuitoare cu poporul maghiar, va juca la pragul anilor 1918–1919 rolul celui mai „democrat” personaj politic al Ungariei învinse, mască sub care însă îşi va continua anacronica-i politică de menținere a vechilor hotare ale țării sale şi de perpetuare a hegemoniei ungurilor asupra celorlalte popoare din fostul Imperiu Dualist. Lovit parcă de amnezie, când îşi va asuma rolul de premier al tinerei Republici maghiare, pe 16 noiembrie 1918, se va strădui să creeze Ungariei statutul de victimă a ambițiilor belicoase ale foştilor parteneri de la Viena[11], uitându-şi aportul din campania de aţâţare la război a Monarhiei împotriva țărilor vecine. „E foarte evident pentru ce era necesară pactarea cu Românii. După evenimentele ce au decurs e un secret public, pentru că Monarhia n-a îndrăznit să păşească nici contra Muntenegrului. Ea n-a îndrăznit pentru că *n-a avut încredere în naționalitățile proprii*, pentru că n-a avut încredere în soldații proprii. Văzând, deci, pactul cu Românii, e evident că se tem, tremură din cauza acestor valahi, pe care vreau acum să-i câştige”, îşi

[7] *Declarațiile domnului Goga*, „Românul”, nr. 7, din 23 ianuarie 1914, p. 2–6.

[8] „*Gazeta de Seară*”, tabloid cu orientare progresistă, înființat în 1910 de Miklós Andor, proprietar şi redactor-şef – n.n., A.Ț.

[9] *Presa maghiară*, „Românul”, nr. 7, din 23 ianuarie 1914, p. 4.

[10] *Monarhia n-a avut încredere în armata sa*, „Românul”, nr. 7, din 23 ianuarie 1914, p. 6.

[11] Miron Constantinescu, Ştefan Pascu, Ludovic Bányai, *Desăvârşirea unificării statului național român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1968, p. 196.

susținea în ianuarie 1914 Károlyi Mihályi concepția-i războinică. „Faptul acesta este contra cercului nostru de interese, acesta e punctul de unde nu tolerăm gluma. Asta n-o vom tolera, fiindcă dacă am tolera, atunci mai bine să renunțăm la ideea noastră ca să construim Ungaria independentă[12]".

Desigur, lucrurile stăteau cu totul altfel decât erau ele expuse de politicienii unguri în presă, iar realitatea era binecunoscută în cercurile politice de la Viena, după cum o dovedeşte şi declarația făcută unui jurnalist german de noul ambasador austriac la Bucureşti, instalat în post chiar în acele zile, în care el recunoştea că „Românii din Ungaria de fapt nu sunt în posesiunea drepturilor lor", afirmație care a stârnit imediat critici vehemente la Budapesta[13]. Departe însă de a fi intimidat, diplomatul Otto Czernin şi-a reconfirmat public opinia câteva zile mai târziu. „Eu afirm fără ezitare şi în mod franc că Românilor din Ungaria le lipsesc unele drepturi care li se cuvin. Nici nu am nevoie să dovedesc aceasta prin argumentații logice, care ar putea duce prea departe, ci ajunge să mă refer la faptul că unul dintre cei mai hotărâți patrioți maghiari, contele Tisza, a recunoscut aceasta intrând în tratative cu reprezentanții Românilor din Ungaria[14]". De data aceasta politicienii maghiari nu s-au mai limitat doar la obişnuitele proteste în presă, ci au ținut să-şi exprime şi practic nemulțumirea, cum s-a întâmplat pe 21 ianuarie 1914, când mai mulți deputați ai Congregației comitatului Sălaj şi-au depus demisiile pe biroul comitelui suprem în semn de afront la demersul premierului Tisza de a relua tratativele cu românii şi, totodată, ca manifestare a nemulțumirii lor pentru victoria repurtată în alegerile locale de fruntaşul român Gheorghe Pop de Băseşti în fața baronului Wesellényi Miklos[15]. Tot în aceeaşi zi, fără a se sinchisi de încărcătura emoțională ce însoțea negocierile de la Budapesta, Procuratura din Braşov deschidea proces împotriva periodicului făgărăşean „Olteanul", pentru „delict de presă", întrucât în paginile acestuia au fost demascate manevrele necurate utilizate de autoritățile maghiare pentru fraudarea alegerilor locale în comitatul Făgăraşului[16].

*

Opinia publică occidentală a fost sensibilizată în privința luptei românilor ardeleni pentru dobândirea drepturilor lor politice, printr-o serie de conferințe organizate de către grupurile de tineri români din

[12] *Monarhia n-a avut încredere în armata sa*, „Românul", nr. 7, din 23 ianuarie 1914, p. 6.

[13] *O declarație a contelui Czernin despre Românii din Ungaria*, „Românul", nr. 8, din 24 ianuarie 2014, p. 2.

[14] *Declarațiile contelui Czernin*, „Românul", nr. 9, din 25 ianuarie 1914, p. 2.

[15] *Preludii. Şedințele comitetului nostru național*, „Românul", nr. 5, din 21 ianuarie 1914, p. 3.

[16] *Procesul de presă a foii „Olteanul" din Făgăraş*, „Românul", nr. 5, din 21 ianuarie 1914, p. 3.

Transilvania, Bucovina şi Regatul României, aflați la studii în capitalele europene[17]. O asemenea întrunire a fost organizată la Paris pe 30 ianuarie 1914, în saloanele „Voltaire", de lângă Teatrul Odéon, de către studențimea română din capitala Franței, avându-i ca principali invitați pe arădeanul Mircea Russu Şirianu, pe-atunci avocat stagiar, şi pe Constantin Simian, avocat la Râmnicu Vâlcea, prezenți fiind şi Iuliu Maniu, avocat arhidiecezan la Blaj, şi Aurel Eliescu, avocat în Craiova. În fața auditoriului, tânărul Mircea Russu Şirianu a prezentat studiul intitulat *Chestiunea Transilvaniei*, structurat pe trei secțiuni, şi anume *Ce a fost Transilvania?*, material introductiv în care a trecut în revistă trecutul provinciei şi de aici legitimitatea românilor ardeleni de a beneficia de suveranitate, apoi *Ce este Transilvania?*, în care a demonstrat statistic preponderența covârşitoare a elementului românesc în provincie şi a ilustrat apoi starea economică şi socială precară în care au fost împinşi românii ardeleni de către guvernările de la Budapesta, subliniind totuşi abnegația cu care elita românească luptă pentru emanciparea confraților săi, încurajată desigur de progresul înregistrat în ultima vreme de Regatul României, şi ultima secțiune, *Ce va fi Transilvania?*, în care a scos în evidență succesele diplomației româneşti în susținerea cauzei ardelenilor pe la guvernele occidentale, arătând „care sunt aliații noştri naturali în politica externă", nenominalizați însă de jurnalistul care a publicat ştirea, pentru a evita rigorile cenzurii maghiare[18].

Moderatorul conferinței, George Meitani, doctorand în drept la Paris, a vorbit pe scurt despre dialectica existentă între idee şi faptă şi despre cum trebuia transpusă în viață pentru rezolvarea „Chestiunii Transilvaniei", scoțând apoi în evidență datoria ce revine tinerei generații în susținerea ideilor privitoare la viitoare arhitectură a Ardealului. El l-a invitat apoi să ia cuvântul pe Constantin Simian care, după ce a prezentat succint contextul geopolitic în care este plasată România, a anticipat iminenta şi apropiata declanşare a unui conflict militar între Marile Puteri europene, lăsând la latitudinea celor prezenți să judece înspre care dintre taberele beligerante s-ar putea orienta Bucureştii. „Cu cine va merge România în viitorul conflict european? Cu Rusia sau cu Austria?", întrebare la care avocatul vâlcean găseşte un unic răspuns – „cu acea putere care ne va garanta realizarea aspirațiunilor legitime"[19], or acele „aspirațiuni" se puteau rezuma la una singură, adică unirea tuturor provinciilor româneşti într-un singur stat.

---

[17] Vasile Netea, C. Gheorghe Marinescu, *„Liga Culturală" şi unirea Transilvaniei cu România*, Editura Junimea, Iaşi, 1978, p. 25.

[18] *Chestiunea Transilvaniei discutată la Paris*, „Românul", nr. 17, din 3 februarie 1914, p. 4.

[19] *Ibidem.*

*

După două săptămâni de la consumarea primelor reprize ale tratativelor purtate de fruntaşii Partidului Naţional Român cu premierul Tisza István, acesta din urmă i-a convocat din nou pe reprezentanţii românilor ardeleni la Budapesta, însă în prealabil s-a întâlnit cu patru dintre capii bisericilor româneşti din Transilvania, respectiv episcopul Ioan Papp, ca reprezentant al ortodocşilor, şi episcopii Demetrie Radu, Vasile Hossu şi Traian Valeriu Frenţiu, ca emisari ai greco-catolicilor. În virtutea lui deja împământenitul ei obicei, presa budapestană a publicat iarăşi crâmpeie de informaţii în legătură cu discuţiile purtate, pe care pretindeau jurnaliştii maghiari că le-ar fi obţinut din „surse proprii şi de încredere”[20]. De reţinut este totuşi declaraţia unuia dintre interlocutorii români care, deşi nu i se deconspiră identitatea, în opinia jurnalistului de la periodicul „Világ” ar exprima simţămintele şi năzuinţele tuturor românilor ardeleni. Astfel, după ce în preambulul intervenţiei sale trecea în revistă o serie de sacrificii făcute de soldaţii români din Transilvania şi din România pe diferitele câmpuri de bătălie, în care slujiseră intereselor unor imperii mânaţi de speranţa remedierii situaţiei lor politice şi economice, cel intervievat ar fi ajuns la concluzia că întotdeauna neamul românesc a păgubit în loc să prospere şi asta s-a întâmplat numai din pricina ingratitudinii cu care a fost răsplătit de mai marii lumii. „La Solferino şi Königgrätz, artileriştii români au apărat retragerea, pierind până la unul, pe când celelalte regimente s-au predat toate. După Königgrätz a urmat înţelegerea din ‘67 şi mai apoi parodia juridică întitulată *lege de naţionalităţi* care şi până astăzi figurează ca monstru născut de *corpus iuris*-ul maghiar. După Plevna a urmat răpirea Basarabiei. La Mukden Kuropatkin, numai jertfind corpul de armată compus din Români din Basarabia şi Podolia, a putut scăpa armata rusă demoralizată de înconjurul lui Nogi” – îşi ilustra el argumentaţia. „Şi cu toate acestea Românii pretutindeni, şi în Ungaria, suferă cele mai mari nedreptăţi. În relaţiile interne Românii sunt cu totul scârbiţi de politica nedreaptă, oprimatoare a guvernelor din tot timpul, sunt sătui de luptele electorale protejate de guvern şi, pe deasupra, Coloman Tisza cu atâta ură înverşunată a persecutat pe Români, încât a asmuţat asupra lor şi administraţia. Hieronymi, ca ministru de Interne, a dizolvat Partidul naţional, i-a luat dreptul de întrunire şi pe membrii comitetului i-a închis. Cu sprijinul lui Ştefan Tisza, s-a înfiinţat episcopia de Hajdudorogh. Averile bisericei greco-ortodoxe române, cari

[20] *Comitetul a fost convocat! Mersul tratativelor cu guvernul*, „Românul”, nr. 18, din 5 februarie 1914, p. 3.

serveau pentru scopuri culturale şi bisericeşti, au fost date sârbilor şi grecilor, deşi biserica sârbească e aproape tot atât de bogată ca şi cea catolică, astfel că nici nu i-ar fi trebuit alte fonduri. Cele 5–6 familii de greci din Budapesta se înfruptă din averea de milioane a mitropoliei din Braşov, care a fost luată şi care servea mai înainte pentru sprijinirea şcolilor. Astfel de servicii au adus guvernele succesive culturei româneşti"[21] – îşi încheia omul demonstrația. Mai departe, fruntaşul transilvănean socotea că de rezolvarea cerințelor politice ale românilor ardeleni depindea apropierea şi consolidarea legăturilor Ungariei cu Regatul Român, „ştiut fiind că România va avea rol preponderent într-un eventual conflict european" – relaționa el cât se poate de vizionar, după care înfiera miopia politicienilor maghiari care au încheiat un pact secret de susținere a pretențiilor bulgare asupra Dobrogei în detrimentul prieteniei cu statul român. În sfârşit, interlocutorul afirma că „factorii Românilor din Ungaria sunt de părerea că trebuie să se încheie pace, dar nu aşa ca să piardă şi din fărâmituri, ci o pace trainică, cinstită, care să dea drepturile Românilor, pentru că numai democrația adevărată, votul universal, egal, secret, administrație dreaptă, întrunirile libere, libertatea presei vor pune temelia unui stat puternic şi respectat. Altcum, inevitabil ar urma descompunerea"[22] – finaliza acesta sentențios şi la fel de profetic.

La sfârşitul lunii februarie 1914, premierul Tisza István a considerat că tratativele purtate cu membrii Comitetului executiv al Partidului Național Român şi-au atins scopul şi doleanțele formulate de români au fost în cea mai mare parte satisfăcute, aşa că a ținut să facă publice rezultatele negocierilor. Ele au fost prezentate de contele Tisza în parlamentul budapestan, structurate pe trei secțiuni specifice, şi s-au bucurat de aprobarea unanimă a deputaților prezenți în sală. Referitor la satisfacerea drepturilor politice reclamate de ardeleni, premierul a afirmat că românii s-au bucurat dintotdeauna de aceste drepturi, dovadă fiind însăşi existența Partidului Național Român, chiar dacă el personal consideră că ființarea acestui partid organizat doar pe criterii etnice ar aduce mai mult daune decât beneficii națiunii române, împiedicând-o astfel să se integreze în societatea maghiară. Mai departe a spus că nici deciziile de desființare a partidului românesc, la care au recurs guvernele trecute, n-au avut un caracter democratic, de vreme ce legea admitea până şi funcționarea unor partide de stânga constituite pe criteriul urii de clasă. În privința cererii de

[21] *Declarațiile unui influent bărbat politic al nostru*, „Românul", nr. 18, din 5 februarie 1914, p. 3–4.

[22] *Ibidem.*

a folosi limba română în şcoli, în administrația publică şi în instanțele judecătoreşti din zonele locuite compact de români, primul ministru a mărturisit că a fost de acord ca limba maternă a tuturor locuitorilor nemaghiari să fie introdusă ca materie facultativă de studiu în clasele superioare ale gimnaziilor, în locul limbii greceşti, apoi că a aprobat ca în serviciile administrațiilor locale să fie încadrați funcționari cunoscători ai limbii localnicilor şi ca petițiile formulate să fie redactate în limba acestora, cu condiția ca petenții să şi le compună singuri şi ca etnia petentului să fie preponderentă în zonă, asta în contextul în care majoritatea românilor erau neştiutori de carte la acea vreme. Cam aceleaşi concesii erau făcute şi în domeniul justiției, cu diferența că petițiile şi sentințele trebuiau redactate în ungureşte şi apoi traduse verbal în limba justițiabililor[23]. La capitolul chestiunilor economice, contele Tisza a respins cu vehemență cererea românilor ca guvernul să-şi abandoneze politica de colonizare şi de finanțare a colonizării maghiarilor în fiefurile româneşti din Transilvania, negând că acest proces ar urmări destrămarea comunităților compacte româneşti de-a lungul timpului. „Am declarat că acțiunea de colonizare a statului şi a întreprinderilor, cari se împărtăşesc de sprijinul statului, nu are caracter agresiv îndreptat contra românilor, ci are de scop numai să împiedece schimbarea în defavorul maghiarimii a relației de proprietate" – se disculpa, autoacuzându-se de fapt, premierul, „Nici n-am voit şi nici nu voieşte nimeni alta, decât că dacă o posesiune, care a fost în mâna maghiarilor, ajunge să se vândă, întrucât se poate şi în viitor să rămână în mâna maghiarilor, să nu se schimbe relațiile de posesiune în defavorul nostru[24]". Cu alte cuvinte, hegemonia maghiară trebuia menținută, cultivată şi extinsă pretutindeni în Transilvania, chiar şi cu prețul răsturnării balanței etnice a provinciei. Mai multe „concesii" nu putea face nici contele Tisza, se apropiau şi alegerile generale, vistieria partidului său era goală, iar premierul avea nevoie de aliați cu orice preț, or, continuarea dialogului cu românii îi sporea tabăra inamicilor pe zi ce trecea. Dacă pe plan financiar problemele băneşti ale partidului „tiszaist" erau pe cale să fie rezolvate, grație finanțării promise de magnatul american Nathaniel Rothschild, în schimbul titlului nobiliar de conte maghiar[25], afacere negociată prin

[23] *Tratativele româno-maghiare în Dietă. Vorbirea contelui Tisza*, în „Unirea", nr. 19, din 26 februarie 1914, p. 2.

[24] *Chestii economice*, în „Unirea", nr. 19, din 26 februarie 1914, p. 4.

[25] *Familia Rothschild va plăti alegerile parlamentare din Ungaria*, „Românul", nr. 89, din 1 mai 1914, p. 4.

intermediul cuscrului acestuia, baronul bihorean Alfred Wertheimstein[26], iată că lucrurile erau mult mai complicate pe tărâm politic.

La rândul său, preşedintele Partidului Național Român, dr. Teodor Mihaly, a ținut să facă şi el publice problemele care au fost supuse negocierilor purtate cu premierul Tisza István şi, totodată, rezultatele obținute, cu ocazia şedinței din 6 martie 1914 a Camerei budapestane. În obişnuita retorică a intelectualilor ardeleni, la începutul intervenției preşedintele a trecut în revistă cele patru runde de negocieri purtate în ultimele decenii cu guvernele care s-au perindat la putere, evocând câteva din momentele critice care au însoțit de fiecare dată discuțiile şi care până la urmă şi-au găsit rezolvarea într-un fel sau altul, subliniind că întotdeauna reprezentanții românilor au militat pentru drepturile nației lor numai şi numai pe cale paşnică, afirmație care a stârnit furia unor deputați maghiari ai partidului de guvernământ şi ai opoziției, precum Fernbách şi Kun Béla, care au început să strige în gura mare: „*Vedem şi din cazul de la Dobrițin!*"[27], încercând astfel să-i asocieze pe români cu atentatul petrecut în urmă cu mai bine de două săptămâni la sediul Episcopiei Greco-Catolice de Hajdudorog. Mai departe, oratorul român şi-a exprimat mirarea pentru schimbarea de atitudine pe care a afişat-o în ultima vreme Partidul Paşoptist-Independist față de cerințele exprimate de Partidul Național Român în programul său politic, fiindcă odinioară, pe când se afla în minoritate şi în opoziție, partidul se arătase binevoitor, iar acum se manifesta vehement împotriva fireştilor revendicări politice formulate de români, căutând o explicație pentru această metamorfoză, la care dilemă exprimată de Mihaly s-a oferit intransigentul deputat „paşoptist" Albert Apponyi să dezlege misterul, aruncând zeflemeaua: „*Voi explica eu aceasta!*" În ultima parte a discursului, Teodor Mihaly a citit conținutul celor unsprezece subiecte discutate şi analizate împreună cu premierul Tisza pe parcursul întâlnirilor avute, iar la final a prezentat proiectul de rezoluție convenit împreună cu deputatul puterii, Elemér Jakabffy: „După ce sistemul de guvernământ, susținut în timpul celor din urmă patru decenii, are credința fatală că Ungaria numai

[26] Baronul Alfréd Mayer von Wertheimstein s-a născut la Viena în 1843, a fost ofițer în armata austro-ungară şi s-a stabilit la Oradea. Primul copil, din cei şapte pe care i-a avut, a fost Rózsika, născută în 1870, cea care la vârsta de 37 de ani s-a căsătorit cu baronul Charles Rothschild, mezinul magnatului american Nathaniel Rothschild, pe care l-a cunoscut la o „vânătoare" de fluturi în Carpați, ambii fiind pasionați de biologie. Un frate al baronesei a fost prim-pretorul plasei Beiuş, Adriana Totorean, *Castelul Rothschild. Castelul din Ciutelec a aparținut uneia dintre cele mai bogate dinastii europene din ultimele secole*, (vezi „Bihoreanul", din 25 ianuarie 2018).

[27] *Chestiunea românească în Cameră*, „Românul", nr. 44, din 8 martie 1914, p. 1–2.

astfel poate dăinui dacă toate naţionalităţile, contopindu-se în rassa maghiară, vor forma o naţiune unitară compactă în limbă şi simţăminte de rassă – e în contradicţie cu istoria milenară a acelei Ungarii, pe care însuşi întemeietorul şi primul ei rege, Sfântul Ştefan, a recunoscut-o de ţară poliglotă, şi ca atare a ţinut piept în decurs de o mie de ani tuturor răsboirilor interne şi externe, dând dovadă neîndoioasă că într-adevăr nu a fost avizată la niciun fel de garanţie artificială pentru existenţă şi mai puţin chiar la astfel de garanţii contrare scopului, cum e încercarea de a contopi rasele artificial, care are un singur rezultat, adecă acea desbinare care împarte popoarele de sub coroana Sfântului Ştefan în două tabere inamice: *„guvernul să fie îndrumat să inaugureze deschis şi fără nici o rezervă, chiar în interesul consolidării interne a ţării, o politică de stat care să armonizeze condiţiile de unitate politică a ţării, cu condiţiile de viaţă naţională a popoarelor ei”*[28]. Cu acestea se încheia noua rundă şi ultima de negocieri dintre reprezentanţii românilor ardeleni şi premierul maghiar, la fel de infructuoasă ca şi celelalte, anterioare. Eşecul discuţiilor i-a mâniat pe cei mai mulţi dintre membrii „Ligii pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor”[29], societate în care erau înscrişi numeroşi români ardeleni stabiliţi în România şi care au lansat un apel pentru organizarea unei adunări de protest, pe 29 martie 1914, în sala „Dacia” din Bucureşti[30].

*

Acasă, discursul preşedintelui Partidului Naţional Român în parlament, dr. Teodor Mihaly, dar mai ales proiectul de rezoluţie care încheia intervenţia fruntaşului român au pus pe jar cercurile ultranaţionaliste din Ungaria şi Transilvania, aşa că nu după mult timp Congregaţia comitatului Pesta a lansat o contra-rezoluţie de condamnare a iniţiativei premierului Tisza, în urma căreia aceste grupări extremiste s-au dedat la atacuri de o rară violenţă verbală la adresa deputaţilor români din organele reprezentanţelor locale. La mai puţin de două săptămâni de la alocuţiunea preşedintelui Mihaly, vajnicul tribun al cauzei românilor ardeleni, dr. Vasile Lucaciu, a fost ţinta tirului de invective pornite împotriva sa de deputatul Falusy Árpád cu ocazia şedinţei Congregaţiei comitatense a Sătmarului. Imediat după prezentarea ordinii de zi, deputatul maghiar a cerut cuvântul şi a dezlănţuit potopul de acuze calomnioase şi triviale cu care tabăra

[28] *Ibidem*, p. 2.
[29] Cunoscută sub numele ei prescurtat *„Liga Culturală”* – n.n., A.Ţ.
[30] *Marele meeting al „Ligei Culturale”*, „Românul”, nr. 59, din 27 martie 1914, p. 4.

naționalistă își întreținea în tot locul așa zisa luptă pentru „unitate națională" a patriei maghiare, după un tipic atent însăilat în laboratoarele propagandei oficiale, însă lipsit de orice argumentație științifică. „Ceva comitet de Valahi, comitet al unui partid ce nu există, s-a vârât în viața noastră publică și cu acesta a stat de vorbă contele Tisza" – își începea acest Falusy perorația, folosind înadins denominația de ocară «*valahi*» în locul celei de «*români*» pentru a-și stigmatiza conlocuitorii din Ardeal și, totodată, spre a arunca și o undă de dispreț către premierul Tisza: „Aceşti Valahi sunt cei mai mari duşmani ai patriei noastre. Ei aleargă la Viena, la Bucureşti în contra statului nostru. Cele 11 puncte prezentate de deputatul T. Mihali sunt tot atâtea atacuri în contra unității statului nostru și dovedesc lipsa totală de patriotism a Valahilor, aceşti agitatori păcătoşi": „Chiar în comitatul nostru, unde mai înainte n-a existat chestia naționalităților, și-a ridicat acum capul acest *şarpe veninos* și am văzut cu groază cum au pornit atentatele de la Moftinul-Mic pe toată linia în contra maghiarimei, până și-a ajuns culmea la Dobrițin"[31], încheindu-și rechizitoriul cu deja obișnuita relaționare a românilor cu atentatul cu bombă de la Debrețin, din 23 februarie 1914. După cum relatează un corespondent român de presă, care a asistat la lucrările ședinței, virulența deputatului comitatens i-a dezgustat până și pe deputații partidului aflat la guvernare, iar unul dintre aceştia, Helmeczy József, a intervenit pentru a mai calma spiritul sanguinar al confratelui său, explicând cum că în alte state multinaționale ale Europei este de mult împământenită arta dialogului pașnic și că ar fi de dorit ca și Ungaria să păşească pe acest drum.

Replica deputatului dr. Vasile Lucaciu, cel pe care Falusy îl credea deja țintuit la stâlpul infamiei, a fost de o înțelepciune și de o elocință care au dezarmat pur și simplu tabăra adversă. El le-a vorbit întâi despre conținutul termenului „patriot", așa cum era el definit de legile sancționate de corpul legislativ și de cele ale bunului simț, adică o calitate ce presupunea o întreită împlinire a cerințelor: „credința către tron și înalta casă domnitoare, respect și supunere față de legi, în fine alipirea și iubirea națiunei tale", subliniind apoi că românii ardeleni sunt singurii care o împărtășesc cu adevărat, în vreme ce maghiarii, prin pretențiile lor hegemonice, periclitau însăși existența statului maghiar. El l-a disculpat apoi pe premierul Tisza István, care prin reluarea negocierilor cu reprezentanții românilor ardeleni a demonstrat că a înțeles spiritul dominant al civilizației occidentale, oricât de grea i-ar fi fost misiunea de a

[31] *Chestia românească în Congregația comitatului Sătmar*, „Românul", nr. 57, din 25 martie 1914, p. 3.

lupta cu mentalitatea retrogradă a conaționalilor săi, iar în privința zurbagiului Falusy, a mai adăugat că doar haina preoțească l-ar împiedică să-l provoace la un duel cavaleresc, nu însă şi la un duel intelectual, bazat pe argumente ştiințifice, pe care ar fi întotdeauna bucuros să-l susțină. Departe de a fi înțeles mesajul părintelui Lucaciu, auditoriul naționalist maghiar a iscat imediat un vacarm de nedescris, presărat cu huiduieli, injurii, aluzii la adresa trecutelor suferințe ale tribunului în temnițele ungureşti şi îndemnuri fățişe de a-l alunga din țară: *„nu-l ascultăm, memorand, memorand, du-te la Seghedin, ce cauți aici, du-te la Bucureşti!"*[32] – au sunat lozincile neruşinate ale opozanților, fără să intuiască atunci că Vasile Lucaciu se va refugia în curând în capitala României din pricina dosarului de „trădare" ce i-l va deschide procuratura maghiară.

Mai prudenți, în comparație cu deputații maghiari ai Congregației sătmărene, deputații maghiari din Bihor au solicitat trimiterea contra-rezoluției de la Pesta direct la arhivă, spre a evita critica la care ar fi fost supusă de către reprezentanții români ai adunării. Contrar aşteptărilor, deputatul român, dr. Ioan Ciordaş, a protestat împotriva eludării unui asemenea subiect şi a insistat ca măcar să i se permită a rememora etapele negocierilor purtate de-a lungul vremii de puterea de la Budapesta cu reprezentanții românilor ardeleni, spre a înlesni o mai clară şi pozitivă înțelegere a demersului demarat de premierul Tisza şi, totodată, pentru a-l pune pe acesta la adăpost de acuzațiile opoziției parlamentare. Apoi a pledat pentru reintroducerea limbii române de predare în Gimnaziul greco-catolic de la Beiuş, argumentând cu preponderența covârşitoare a românilor trăitori pe valea Crişului Negru, iar la urmă nici măcar aprecierea că ungurii, raportându-se la numărul lor în economia populației regatului maghiar, n-ar fi în măsură să-şi aroge pretenții de națiune, ci doar de naționalitate, nu a trezit protestul componentei maghiare din reprezentanța comitatului[33]. Chiar dacă expozeul avocatului Ioan Ciordaş nu s-a materializat în vreun progres pe calea ameliorării relațiilor dintre ungurii şi românii ardeleni, el a avut totuşi ecou la nivelul conducerii Partidului Național Român, care a considerat oportună reînființarea Clubului Național Român comitatens din Bihor, instituție destructurată de la sine după instalarea canonicului Vasile Mangra în postul de vicar ortodox al Oradiei. După două luni de la şedința Congregației, românii orădeni vor înființa şi un despărțământ local al Asociației „Astra" pentru a întări şi pe tărâm cultural simțămintele

[32] *Ibidem*, p. 4.

[33] *Chestia românească în Congregația comitatului Bihor*, „Românul", nr. 57, din 25 martie 1914, p. 7.

naționale ale locuitorilor comitatului, reuşită lăudată în organul de presă al P.N.R. „Într-adevăr, dacă este undeva lipsă de o instituție culturală românească, atunci acolo este, deoarece, cu durere trebuie s-o constatăm, numai într-un ținut ca Bihorul a putut să-şi ridice capul un individ de teapa lui Mangra" – suna comentariul din jurnal. „Nicăieri mai mult ca în Bihor nu suntem atât de slabi sub raportul culturei naționale şi tocmai acesta este şi motivul insuccesele noastre politice de acolo. Felicităm pe inițiatorii acțiunii şi le dorim perseverență la muncă[34]". Pe 8 iunie 1914, zestrea instituțiilor culturale româneşti din comitat s-a mai îmbogățit prin înființarea Reuniunii Femeilor Române din Bihor, instituție aflată sub oblăduirea despărțământului orădean al „Astrei". Şedința de constituire s-a desfăşurat în sala festivă a Preparandiei Greco-Catolice din Oradea, după care invitații s-au deplasat la „Băile Episcopeşti", din apropierea oraşului, unde au asistat la un concert coral şi de pian susținut de „damele române"[35].

În privința „rezoluției de la Pesta", în adunarea Congregației comitatului timişean discuțiile au îmbrăcat o coloratură diferită, deoarece pe ordinea de zi a şedinței se mai afla şi rezoluția emisă între timp de Asociația pentru Cultură Publică Maghiară din Transilvania, EMKE[36], împotriva tratativelor premierului cu reprezentanții românilor ardeleni. După ce Comisia permanentă a comitatului a propus, la fel ca şi cea din Bihor, ocolirea acestui subiect, a intervenit deputatul maghiar dr. Tornya Gyula, care a ținut să-şi exprime opinia în virtutea căreia negocierile inițiate de premierul Tisza ar fi trebuit să fi fost purtate cu fruntaşii tuturor etniilor trăitoare în Transilvania, nu doar cu românii. În zadar a încercat prefectul Alexandru Ioanovici să-i argumenteze preopinentului său că Timişul nu se confruntă cu problemele interetnice ale altor comitate transilvănene şi că, dată fiind această realitate, critica inițiativei premierului maghiar ar fi aici un subiect străin, fiindcă vorbitorul a continuat să-şi ducă la îndeplinire misiunea cu care fusese însărcinat de partida naționalistă maghiară. În sprijinul prefectului a sărit deputatul român Ioan Popa, protopopul ortodox al Buziaşului, care a lăudat înțelepciunea pe care a dovedit-o contele Tisza István când s-a decis să reinițieze dialogul cu românii, chiar dacă nici premierul şi nici românii nu mai trăgeau nădejdea că problema româno-maghiară se va putea rezolva vreodată, trecutele încercări confirmând din plin această temere[37].

---

[34] *Asociațiunea la Oradea-Mare*, „Românul", nr. 101, din 22 mai 1914, p. 3.

[35] *Serbările de la Oradea*, „Românul", nr. 111, din 5 iunie 1914, p. 7.

[36] „*Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület*" – n.n., A.Ț.

[37] *Chestia românească în Congregația comitatului Timiş*, „Românul", nr. 62, din 31 martie 1914, p. 6.

Tranşanți şi fără scrupule s-au dovedit a fi deputații comitatului Hajdu, odinioară parte componentă a Bihorului, care în debutul adunării congregaționale de la Debrețin au hotărât să sară şi ei peste subiectul „rezoluției de la Pesta", dublată acum de o altă rezoluție similară, emisă de Congregația comitatului clujean, şi în unanimitate au votat publicarea unui protest în conținutul căruia îşi exprimau dezaprobarea pentru inițiativa premierului Tisza şi totodată intransigența cu care vor acționa împotriva oricărei viitoare manifestări a naționalismului românesc. „Luând în considerare că tratativele contelui Tisza cu Românii, cari tratative au avut de scop ca cetățenii cu buzele româneşti să încapă odată în pace lângă maghiarimea constituitoare de stat, s-au terminat fără rezultat şi pot fi privite de eşuate, adunarea congregațională trece la ordinea zilei peste adresele comitatelor Pesta şi Cluj", apreciau ei, după care adăugau textul protestului adoptat într-un total acord, „Deoarece însă, ceea ce e notoriu, obvin tot mai multe cazuri că ultraiştii români, poate la îndemn din afară, insultă maghiarimea şi agită în chip provocator împotriva unității națiunei maghiare, împotriva caracterului național al statului, atât prin presă cât şi cu prilejul întrunirilor lor particulare şi în adunările lor, Adunarea congregațională a comitatului Hajdú protestează cu acest prilej împotriva oricărei tendințe sau mişcări îndreptate împotriva unității statului maghiar unitar, ori din care parte şi în orice timp ar veni aceste[38]".

Organele de forță ale statului n-au rămas nici ele impasibile la manifestările publice ale românilor ardeleni şi ori de câte ori au avut prilejul le-au sancționat fără ezitare. Dacă în cazul aleşilor lucrurile erau mai complicate, în privința presei era suficientă o oarecare sesizare venită de la cenzură pentru ca procurorii să declanşeze imediat anchetele. După ce în ianuarie a fost sancționată gazeta „Olteanul" din Făgăraş, pe 27 martie 1914 a urmat percheziția domiciliară a redactorului şef din fruntea periodicelor româneşti „Poporul Român" şi „Românul" din Arad, Constantin Savu, învinuit de Parchetul din Oradea că ar fi coordonat publicarea unor articole cu conținut antimaghiar, de unde şi „delictul de presă" pe care procurorii căutau să-l pună în cârca redactorului. Jurnaliştii români erau obişnuiți cu astfel de acuze, după cum şi cu amenzile ori cu desele pedepse privative de libertate cu care avuseseră de-a face în ultimii ani, iar viitorul nu se arăta prea optimist, pentru că începând cu data de 15 aprilie urma să intre în vigoare o nouă lege a presei, cu mult mai restrictivă, iar acest act normativ îi putea transforma în clienți permanenți ai temnițelor maghiare. „Cel mai

[38] *Un comitat şovin*, „Românul", nr. 97, din 17 mai 1914, p. 3–4.

eclatant apetit de *împăcare*"[39] – aprecia un confrate de breaslă al redactorului arădean, punând evenimentul în legătură cu tratativele de curând încheiate dintre premierul ungar şi reprezentanţii Partidului Naţional Român. Şi, într-adevăr, roadele noii legi şi-au făcut în curând apariţia. La începutul lunii mai, alături de redactorul Constantin Savu, Procuratura i-a mai târât în proces şi pe „complicii" acestuia, anume pe parlamentarul dr. Ştefan Cicio-Pop, pe Vasile Goldiş, directorul jurnalului „Românul", pe directorul băncii româneşti „Victoria", Sava Raicu, şi pe avocaţii dr. Iustin Marşieu, dr. Cornel Iancu, dr. Ioan Nemet, dr. Sever Ispravnic, dr. Romul Veliciu, dr. Gheorghe Crişan şi dr. Alexandru Stoinescu, sub acuzaţia că ar fi conlucrat la redactarea textului unui apel electoral cu conţinut antimaghiar, cu toate că în conţinutul acestuia nu figura nici măcar vreo aluzie la adresa conlocuitorilor maghiari[40]. Întâmplător sau nu, toţi cei chemaţi în judecată făceau parte din conducerea arădeană a Partidului Naţional Român.

În schimb, presa maghiară putea lansa neîngrădită invective la adresa poporului român, fără ca cenzura sau procuratura să se sesizeze în vreun fel. Aşa obişnuia să procedeze de pildă gazeta clujeană „Újság". Supăraţi că membrii „Ligii Culturale" au plănuit desfăşurarea la Bucureşti a unui mare miting de protest la adresa eşecului negocierilor purtate de premierul Tisza cu fruntaşii P.N.R., dar şi de solidaritate cu cauza românilor ardeleni, naţionaliştii maghiari ce slujeau ziarul clujean au dat frâu liber celor mai grosolane jigniri la adresa României şi îndemnurilor făţişe la război împotriva statului vecin. „Nu există în Europa un al doilea stat care să stea pe un grad atât de dobitocesc al inculturii, cum e România. Ultimul refugiu al prostiei şi feudalismului medieval în Europa e acest stat, care acum proclamă răsboiu împotriva culturii maghiare în interesul «culturii» româneşti. În parlamentul maghiar, acest stat şi politica urmată de această ţară mică şi putredă au fost numite ruşinea Europei", apreciau jurnaliştii unguri. „Când ne gândim la statul învecinat, avem simţământul ca şi când am fi târâţi la un bolnav infect şi scârbos. Ne scârbim şi ştim că ne poate fi moartea dacă rămânem împreună cu acest lepros... dar trebuie să-i îmbrăţişăm pe acei de cari ne desparte marea afundă a scârbei", continuau ei cu injuriile, după care, fără nicio teamă de repercusiuni, îndemnau Monarhia să păşească pe calea războiului: „De pe grămada de gunoiu a inculturii, ca un cocoş al culturii îndrăzneşte să cânte împotriva noastră. Dacă am fi sub alt guvern, cu cea mai crâncenă seriozitate o spunem aceasta: *monarhia numai în acel caz ar proceda corect, dacă ar trimite în josul*

[39] *Noi procese de presă*, „Românul", nr. 59, din 27 martie 1914, p. 7.
[40] *Din calvarul nostru*, „Românul", nr. 90, din 9 mai 1914, p. 5.

Dunării câteva vapoare de răsboiu, ca în sfârşit să aibă drept să stârpească şi la noi acasă rădăcinile sălbatice ale «Ligei Culturale». Pentru că nu va fi ordine până când nu se va suci gâtul ideii daco-române[41]". Ziariştii români care au preluat materialul s-au abținut de la formularea vreunei replici pe marginea articolului, de teama aceleiaşi cenzuri, şi s-au mărginit doar la a le atrage atenția confraților lor de breaslă că aţâţarea la război n-ar fi tocmai potrivită în contextul exploziv al cursei înarmărilor ce domină atmosfera politică a Europei. „Publicăm rândurile de mai sus fără niciun comentar din partea noastră". „De altfel am săvârşi o muncă de prisos să mai comentăm ideile exprimate în acest articol, care oglindeşte, în toată golătatea, simțămintele acelora cari nici acum nu văd îngrămădirea înspăimântătoare a norilor, saturați de atâtea materii explozibile, a căror explodare la un moment dat ar putea să fie catastrofală pentru această nefericită țară", încheiau ei, a câta oară, profetic.

*

Reintrarea Oradiei în circuitul centrelor de prim rang ale mişcării naționale române a punctat un moment de maximă importanță în zilele de 4 şi 5 aprilie 1914, când în sala de şedințe a primăriei oraşului s-au confruntat în opinii, pe tema reconcilierii româno-maghiare, reprezentanții Societății Sociologilor Maghiari, în frunte cu universitarul budapestan Jászi Oszkár, şi fruntaşii Partidului Național Român, conduşi aici de Vasile Goldiş. Evenimentul a canalizat deopotrivă interesul intelectualității româneşti şi a celei maghiare din oraş şi din comitat, ai căror membri au umplut sala de conferințe până la refuz. În prima zi a dezbaterilor urmau să-şi susțină pledoariile profesorul budapestan Jászi Oszkár, universitarul clujean Apáthy István, ca reprezentant al naționalismului maghiar, şi arădeanul Vasile Goldiş, însă profesorul clujean nu s-a putut deplasa la Oradea şi locul său a fost luat de avocatul orădean Krüger Aladár. Onoarea deschiderii conferinței i-a fost rezervată sociologului Jászi Oszkár care, în cuvinte puține, dar încărcate de conținut, a demonstrat anacronismul de care se face vinovat statul maghiar în gestionarea problemei naționalităților trăitoare între hotarele sale, problemă pe care țările occidentale au depăşit-o demult. „În statele democratice a învins adevărul că chestia naționalităților nu se poate rezolva decât prin dreptate, admițând dreptul de validitare culturală şi politică al tuturor neamurilor, şi că această dreptate nu este contrară intereselor statului ci, dimpotrivă, ea asigură în chipul cel mai neîndoios pacea internă,

[41] *Răspunsul nostru ar putea fi: război!*, „Românul", nr. 61, din 29 martie 1914, p. 5.

bunăstarea generală şi progresul cultural al statului"[42], a subliniat universitarul budapestan. Apoi a prevestit eşecul procesului de maghiarizare a etniilor nemaghiare, cultivat de toate guvernele care s-au perindat la putere, oferind exemplul nereuşitului experiment pus în practică de Germania în teritoriile locuite de polonezi, de unde şi concluzia că „singura soluție posibilă a chestiei de naționalități în Ungaria, care nu este alta decât să se admită validitarea culturală şi politică a tuturor națiunilor nemaghiare din patrie, consacrându-se principiul ca fiecare popor să fie instruit, administrat şi judecat în limba sa maternă"[43], final care a fost acoperit de ropotele de aplauze românilor şi ungurilor „moderați" prezenți în sală.

Fruntaşului Vasile Goldiş, care urma să ia cuvântul, i s-a făcut rău şi a trebuit să-şi susțină discursul după cel al avocatului naționalist Krüger Aladár. Poate că a fost doar o strategie, însă, chiar şi într-o atare ipoteză, Goldiş a procedat inteligent, fiindcă intervenția şovină a avocatului orădean i-a alimentat argumentația discursului cu probe vii ale intoleranței puterii față de cerințele naționalităților conlocuitoare. Acesta şi-a construit cuvântarea în jurul manifestației de solidaritate cu cauza românilor ardeleni organizată de „Liga Culturală" de la Bucureşti, care, în opinia sa, a dat frâu liber zgomotoaselor ambiții iredentiste ale statului vecin, pe când Budapesta ar fi abordat problema româno-maghiară doar pe calea paşnică şi civilizată a dialogului. „Noi tractăm chestiunea, ce ne preocupă, cu absolută obiectivitate, cu liniştea ce a caracterizat națiunea maghiară în cursul unui mileniu", a ținut să sublinieze avocatul, în vădită contradicție cu realitatea istorică şi cu cea cotidiană, după care a făcut o remarcă la adresa universitarului budapestan care a avut darul să lămurească auditoriul că vorbitorul este departe de a pătrunde profunzimea subiectului abordat şi că se limitează doar la a repeta aceleaşi lozinci patriotarde ale taberei naționaliste: „Domnul Jászi a vorbit despre mişcările iredentiste, cari ar fi urmarea naturală a opresiunei noastre, dar eu niciodată n-am observat aşa ceva, ci am văzut numai o nemulțumire în mijlocul unor *pături dornice de parvenire*[44]". Cu alte cuvinte, pentru Krüger Aladár cerințele formulate de reprezentanții românilor ardeleni n-ar exprima altceva decât „dorința de parvenire" a infimei intelectualități româneşti, după care a reiterat teza „unității naționale a statului maghiar", deziderat realizabil prin satisfacerea obligatorie a celor două condiții definitorii ale conceptului. „Chestia naționalităților nemaghiare din Ungaria are două părți esențiale: cea a limbei şi cea economică. „Sub raportul limbei

[42] *Discutarea chestiei naționale la Oradea Mare*, „Românul", nr. 68, din 7 aprilie 1914, p. 5.
[43] *Ibidem.*
[44] *Ibidem*, p. 6.

nu se pot face concesiuni neamurilor nemaghiare din Ungaria, căci aceste concesiuni ar duce la disoluția statului, dar pe terenul economic trebuie să i se ofere poporului toate uşurările posibile, că popoarele nemaghiare nu caută să-şi validiteze limba, ci vreau să-şi uşureze numai soarta lor materială”[45], vorbitorul punând din nou accentul pe necesitatea desființării identității lingvistice a naționalităților nemaghiare, ca singură cale de propăşire materială a concetățenilor de altă etnie.

La urmă a luat cuvântul Vasile Goldiş. El şi-a început alocuțiunea cu constatarea vizionară cum că problema națională „este călcâiul lui Achile pentru viitorul Ungariei”, apoi a ținut să-şi edifice auditoriul asupra conținutului semantic al termenilor „naționalitate” şi „națiune”, a raportării acestor termeni la teza „unității națiunii maghiare” şi a modului în care politicienii unguri înțeleg să transpună în viață un asemenea ideal prin măsuri discriminatorii îndreptate împotriva celorlalte naționalități conlocuitoare. „Li se cere spre pildă Românilor să iubească Ungaria ca patria lor şi în acelaşi timp guvernul acestei «patrii» proclamă principiul că statul, adecă «patria», trebuie să oprească pe Români a cumpăra moşii de la Unguri, căci prin aceasta se primejduieşte patria. A cui e patria? A Românilor ori a Ungurilor?” – îşi întreba tribunul român, pe bună dreptate, asistența – „Cum ar putea Românii să vadă patria lor în țara unde ei, în chip artificial, cu puterile statului sunt opriți a-şi cumpăra moşii? Şi Românii în «patria» lor nu pot să aibă gimnazii de stat, nu pot să aibă universitate, nu pot să fie administrați şi judecați în limba lor. Oare țara aceasta este atunci «patria» Românilor? Este evident că politica actuală a statului în chip artificial îi face pe Români nu să-şi iubească, ci să-şi urască patria, care le este maşteră, nu mamă dulce”[46], îşi încheia el perorația. Pe seară, organizatorii şi invitații au cinat la restaurantul „Panonia”[47], iar a doua zi după-amiază şi-a susținut discursul avocatul orădean dr. Aurel Lazăr, care a demonstrat cu argumente istorice şi juridice că toate revendicările reclamate de românii ardeleni sunt juste şi întemeiate. Pledoaria sa, prin logica şi acuratețea care au caracterizat-o, a stârnit admirația universitarului Jászi Oszkár, în primul rând, şi apoi a tuturor celor prezenți la conferință, iar viitorul, după cum se va vedea, îi va rezerva juristului orădean un rol de maximă importanță în economia transformărilor geo-politice de la sfârşitul Primului Război Mondial. Dar până atunci, evenimentul de la Oradea a avut meritul de a reaşeza Bihorul în linia întâia a frontului deschis de

[45] *Ibidem.*

[46] *Ibidem.*

[47] Azi restaurantul „*Transilvania*”, în Oradea, str. Teatrului nr. 1–2 – n.n., A.Ț.

românii ardeleni pe tărâmul emancipării lor naționale. „În Oradea Mare chestia românească rămâne la ordinea zilei şi Bihorul în curând se va alătura cu hotărâre şi însufleţire Partidului Național Român, care luptă cu atâta bravură pentru dreptul Românilor la existență națională”[48], puncta cu mândrie un corespondent local de presă. Exemplul pozitiv oferit de fruntaşii mişcării naționale române din Bihor i-a însufleţit şi pe confrații lor din Sălaj care, la chemarea tribunului Gheorghe Pop de Băseşti, s-au întâlnit pe 22 aprilie 1914 în casa avocatului Eugen Boroş din Zalău, pentru a reorganiza Clubul comitatens al Partidului Național Român şi pentru a pune la punct strategia politică ce urma să fie aplicată de deputații români în apropiata şedința a Congregației Sălajului[49].

*

La sfârşitul lunii mai, conducerea Partidului Național Român a hotărât organizarea unei mari adunări populare la Alba Iulia, în cadrul căreia fruntaşii partidului urmau să le prezinte în amănunt delegaților veniți din satele româneşti rezultatele tratativelor purtate cu premierul Tisza István[50], iar apoi să le comunice direcțiile viitoare de acțiune ce le vor urma în lupta pentru dobândirea drepturilor politice reclamate de națiunea română din Transilvania. Au fost convocați opt mii de reprezentanți ai comunelor româneşti, însă de cu dimineață orașul a început să fie împânzit şi de alți săteni veniți pentru a-i vedea cu ochii lor pe bravii conducători mandatați de ei să le susțină doleanțele la Budapesta. Către ora trei a după-amiezii, în coloane organizate în rânduri de câte patru, oamenii s-au îndreptat disciplinat către hotelul „Europa”, unde aveau să fie ținute discursurile. Adunarea a fost deschisă de avocatul şi memorandistul Rubin Patiția, care a organizat secretariatul adunării şi apoi a predat gestiunea lucrărilor protopopului Ioan Teculescu, ca preşedinte al adunării, iar acesta i-a invitat pe invitați să ia cuvântul[51]. Primul dintre ei a fost preşedintele P.N.R.,

[48] *Discutarea chestiei naționale la Oradea Mare*, „Românul”, nr. 68, din 7 aprilie 1914, p. 6.

[49] *Invitare*, „Românul”, nr. 76, din 17 aprilie 1914, p. 3.

[50] Au fost prezenți reprezentanți din localitățile: *„Alba-Iulia, Drâmbar, Oarda de jos, Oarda de sus, Şibişeni, Vinți, Vurpăr, Doia, Dumitra, Teiuş, Galda de jos, Galda de sus, Chişfalău, Bărăbant, Straja, Totoi, Hevig, Cut, Sântimbru, Saltin, Cojlar, Seuşa, Cârna, Acmar, Benic, Ghirbou, Mihalț, Cişteiu, Şard, Crăciunei, Metec, Telna, Inghiu, Uriceşti, Tăuți, Ampoița, Bucerdea, Limba, Cricău, Poiana, Întregalde.” Adunarea de la Alba-Iulia*, „Românul”, nr. 109, din 2 iunie 1914, p. 3–4.

[51] Au fost prezenți următorii fruntaşi ai Partidului Național Român: *„Dr. T. Mihali, Dr. Iuliu Maniu, Vasile Goldiş, Dr. Alexandru Vaida, Dr. Ştefan Cicio Pop, Dr. Aurel Vlad, Vasile Damian, Dr. Nicolae Şerban, Dr. Nicolae Comşa, Valer Branisce, Dr. Laurențiu Pop, Dr. Romul Boilă, Dr. Aurel Lazăr, Dr. Dănilă Sabo”*. *Ibidem*, p. 3.

Teodor Mihaly, care a prezentat cronica discuțiilor purtate cu contele Tisza, a criticat apoi exclusivismul care caracterizează deopotrivă puterea şi opoziția maghiară, precum şi reluare procesului de colonizare a maghiarilor în ținuturile locuite compact de români, program pentru care guvernul a alocat 30 de milioane coroane, în condițiile în care pentru regularizarea râurilor inundabile şi ajutorarea populației româneşti lovite de calamități nu s-a alocat niciun ban, cabinetul invocând criza economică în care se afla Imperiul. Au mai vorbit apoi fruntaşii dr. Alexandru Vaida-Voivod, deputatul Arpaşului, şi dr. Aurel Vlad, însă discursul acestuia a fost întrerupt de organele de ordine după ce acesta a rostit fraza: „Drepturile noastre ni le vom câştiga pentru că, după cum spune şi proverbul nostru, *cu minciuna poți prânzi dar nu poți cina*. Ungurii au prânzit cu minciuna lor de o mie de ani, dar cred ei că vor putea şi cina cu ea?? Nu vor putea[52]". Pe scena improvizată a urcat căpitanul oraşului, Róska József, un român renegat, care l-a abordat pe părintele Teculescu cu cuvintele „Jandarmii mi-au adus la cunoştință că aici se țin vorbiri de conținut agitatoric. Vă fac atenți că dacă se mai vorbeşte pe acest ton, disolv adunarea", după care, imediat l-a secondat fiul său, Róska Miklós, care a şi oprit manifestarea cu de la sine putere. „Mie, ca ajutor de primar, mi-a comunicat sublocotenentul de jandarmi că aici se țin discursuri de agitație şi m-a rugat să disolv adunarea, fiindcă altfel o disolvă el. Prin aceasta şi disolv adunarea"[53], a hotărât acesta arbitrar, ca un disciplinat şi loial funcționar al aparatului de stat maghiar. Cei doi, tată şi fiu, au oferit astfel mulțimii de români adunate la Alba Iulia cea mai grăitoare pildă de apostazie etnică şi au ilustrat cel mai bine spectrul „națiunii unitare maghiare" ce-i păştea pe toți românii ardeleni, dacă vor înceta să mai lupte pentru conservarea identității lor naționale.

Peste ani, fruntaşul Ion Russu Abrudeanu va aduce şi dovada că adunarea de la Alba Iulia a fost direct monitorizată de la Budapesta şi că tot de acolo a venit decizia suspendării ei. „Telefonul funcționa între prefectul poliției din Alba Iulia şi contele Tisza la Budapesta". „Ca întotdeauna, şi de rândul acesta toate protestele noastre n-au folosit la nimic, n-am putut obține de la prefectul poliției nici măcar o motivare scrisă a ordinului său[54]". Din exces de zel, jandarmii maghiari au arestat şi trei soldați români care, din curiozitate, s-au amestecat printre oamenii veniți la miting, precum şi pe locotenentul rezervist dr. Victor Chirilă, avocat în Huedin,

---

[52] *Ibidem.*

[53] *Scandaloasa disolvare*, „Românul", nr. 109, din 2 iunie 1914, p. 4.

[54] Ion Rusu Abrudeanu, *Păcatele Ardealului față de sufletul vechiului regat. Fapte, documente şi facsimile*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1930, p. 301.

care venise la Alba Iulia cu afaceri şi se cazase la hotelul în curtea căruia se desfăşura adunarea populară. Nereuşind să facă nicio conexiune cu vreo presupusă rebeliune armată, pe care voiau s-o pună în cârca românilor, organele de cercetare au trebuit să-i elibereze din arest pe ostaşii reţinuţi[55]. Alegerea Albei Iulia ca loc al marii adunării populare, în cadrul căreia conducerea Partidului Naţional Român intenţiona să dea citire unei moţiuni prin care să asigure poporul român din Transilvania că fruntaşii P.N.R. nu au renunţat la programul politic al emancipării naţiei lor şi că lupta pentru obţinerea egalei îndreptăţiri a românilor ardeleni continuă cu aceeaşi dârzenie, nu a fost întâmplătoare, pentru că Alba Iulia păstra încă vie între zidurile ei memoria înfăptuirii idealului unionist al tuturor românilor, de acum mai bine de trei veacuri, şi amintirea sceptrului cu „trei peceţi" făurit de Mihai Vodă Viteazul. Până la urmă moţiunea a fost comunicată cu ocazia adunării populare de la Ileanda Mare, desfăşurată pe 8 iunie 1914, întrunire care, deşi reuşită, nu s-a bucurat de încărcătura istorică şi simbolică a capitalei primei uniri[56]. Efectele marii adunări populare de la Alba Iulia, din păcate cele negative, au fost resimţite de participanţi pe pielea lor în săptămânile următoare. Pretorul plasei Ighiu (Alba) a crezut de cuviinţă să-i cheme la el pe toţi preoţii din satele care au trimis delegaţi la adunarea populară şi să le explice că n-ar fi avut voie să-i organizeze pe oameni în „cete" şi, pe cale de consecinţă, i-a sancţionat pentru acest „delict" cu diverse pedepse administrative. Trei dintre preoţi, anume Vasilie Cerghizan, Nicolae Muntean din Cricău şi Ioan Ghenea, din Ţelna, s-au ales şi cu câte şase zile de închisoare şi câte 50 de coroane amendă[57].

*

În săptămânile următoare, intervenţiile autorităţilor statului cu scopul de a tulbura manifestările politice ale românilor au început să capete caracter de normă. După suspendarea adunării populare de la Alba Iulia, un alt român renegat va boicota adunarea populară organizată de filiala bihoreană a Partidului Naţional Român în comuna Lazuri (Bihor) pe 14 iunie 1914, la care au fost chemaţi să participe reprezentanţii românilor din satele aparţinătoare plasei Vaşcăului. Deşi avocatul dr. Ioan Ciordaş din Beiuş, cel care s-a ocupat de bunul mers al pregătirilor reclamate de adunare, a depus

[55] *O desminţire*, „Românul", nr. 111, din 5 iunie 1914, p. 2.

[56] *Darea de seamă a domnului dr. Teodor Mihali şi adunarea poporală de la Ileanda-Mare*, „Românul", nr. 14, din 10 iunie 1914, p. 1–3.

[57] *Din durerile noastre*, „Românul", nr. 148, din 21 iulie 1914, p. 4.

din timp cerere la pretura din Vaşcău spre a obține aprobarea necesară desfăşurării mitingului, hârtia de confirmare nu-i sosise nici până la ora stabilită pentru începerea acestuia. Aşadar, în după amiaza acelei zile de vară, invitații care urmau să-şi susțină discursurile[58] şi poporul care se adunase în Lazuri se aflau de o bună bucată de vreme la cheremul prim-pretorului Tempelean Dezsö, care întârzia să emită aprobarea, răstimp în care nerăbdarea şi nervozitatea participanților creşteau de la o clipă la alta. Între timp şi-au făcut apariția jandarmii, apoi notarul cercual le-a sugerat oamenilor să mai aştepte încă o jumătate de oră, iar după scurgerea acestui ultim răgaz, țăranul Teodor Popa, ce fusese ales preşedinte al adunării, a declarat deschisă întrunirea, fără învoirea preturii. Imediat a intrat în scenă pretorul Mártonfi, care le-a cerut organizatorilor hârtia de încuviințare, ştiind prea bine că ea n-a fost emisă. „Unde-i permisiunea? – a întrebat reprezentantul puterii – La dumneavoastră! Înştiințarea s-a făcut în regulă şi neprimind până la timpul fix nicio dispoziție contrară, evident, adunarea e privită ca luată la cunoştință – i-a răspuns avocatul Ioan Ciordaş – Noi n-am primit nicio cerere pentru ținerea adunării, deci vă somez să o disolvați, ca din contră o voi împrăştia de aici cu jandarmii”[59], au fost vorbele cu care şi-a încheiat intervenția funcționarul statului, după un scenariu bine pus la punct de ceva timp în biroul preturii. Minciuna trântită de pretor, cum că autoritățile n-ar fi avut cunoştință despre organizarea adunării populare, era devoalată de însăşi prezența lui şi a jandarmilor în comună. Altfel, cum de au aflat aceştia data şi locul în care avea să se desfăşoare întrunirea de vreme ce, după spusele sale, la registratura din Vaşcău n-a ajuns nicio cerere în acest sens?

Aşadar sabotajul reprezentanților guvernului devenise o practică şi se desfăşura fățiş. Şicanele puterii nu şi-au atins însă țintele propuse, deoarece fruntaşii mişcării naționale din Bihor, departe de a fi descurajați şi demoralizați, pregăteau pentru următoarea săptămână organizarea unei alte adunări populare în Lazuri, plus încă două în comunele Bunteşti şi Ursad. Din păcate, nici cea de a doua încercare de a-i aduna pe românii din plasa Vaşcăului la Lazuri n-a fost încununată de succes, deoarece acelaşi renegat pretor român, Tempelan Dezsö, a chemat din nou jandarmii şi a suspendat adunarea populară încă de la discursul primului vorbitor, de data aceasta sub pretextul că cererea pentru încuviințarea adunării n-a fost formulată de sătenii din Lazuri. Dar fruntaşii P.N.R. nu s-au dat bătuți nici

[58] Au fost prezenți: „Dr. loan Ciordaş, Dr. Constantin Popoviciu, Dr. Ioan Cosma, advocații Dr. Mager, Terentie Popoviciu, casierul şi Ioan Petra”. *Cum s-a disolvat adunarea poporală din Lazuri*, „Românul”, nr. 121, din 18 iunie 1914, p. 3.

[59] *Ibidem.*

de data aceasta. „Aflăm, din acelaşi izvor, că bihorenii, sau mai la drept vorbind beiuşenii, au ținut până acum peste 60 de conferințe şi adunări cu poporul în diferite sate" – comenta cu admirație un jurnalist pe marginea informațiilor primite din zonă. „În cea mai mare tăcere, dar cu cea mai mare stăruință, se lucrează deci în Bihor. Ni se umple inima de bucurie la auzul acestor veşti, şi o revoltă adâncă ne cuprinde că tocmai un român, un *Roska Miklos* nr. II, o creatură de-a lui *Mangra*, trebuia să tulbure aceasta românească şi obositoare acțiune de deşteptare!! *Să nu-i ajute Dumnezeu!* Exclamăm şi noi împreună cu țăranii împrăştiați"[60], încheia acesta. Din fericire, adunarea populară organizată de avocatul Ioan Ciordaş la Bunteşti (Bihor) s-a bucurat de un frumos succes, chiar dacă şi aici omul puterii, pretorul Középesy, a amenințat cu suspendarea întrunirii. Preşedinte al adunării a fost ales gospodarul fruntaş Ioan Horge, iar discursurile au fost susținute de avocatul dr. Augustin Ciavici şi de tribunul Ioan Ciordaş, cel care la sesizarea făcută de pretor că prea „agită" în cuvântarea sa, i-a replicat scurt: „*Da agit! Acesta-mi este şi scopul, să agit contra ilegalităților*"[61]. La fel de fructuoasă s-a dovedit a fi adunarea populară organizată de acelaşi avocat la Rieni (Bihor) unde, de data aceasta, sătenii au înaintat cererea la pretura plasei. S-au adunat aici, în chiar ziua atentatului de la Sarajevo, o mulțime de țărani din satele Rieni, Sudrigiu şi Petrileni pentru a asculta discursurile susținute de fruntaşii Nicolae Potra şi Ioan Ciordaş, care le-au vorbit despre capcanele noii legi electorale şi despre necesitatea învățării de carte pentru a putea fi depăşite piedicile puse în calea alegătorilor români de guvernul maghiar. La sfârşitul adunării, toți participanții au fost invitați la o agapă organizată de preotul locului, parohul Terentie Popa, şi de doamna preoteasă, „o româncă înflăcărată şi vrednică tovarăşă de luptă națională a soțului ei"[62], după cum o descrie corespondentul de presă.

Inițiativă aveau şi bănățenii, după cum o dovedeşte cererea țăranului fruntaş, Constantin Iugu din Igriş (Torontal), care s-a prezentat la sediul filialei arădene a Partidului Național Român şi a solicitat să fie trimişi în comună câțiva dintre liderii partidului pentru a le vorbi românilor din satele Igriş, Pesac, Sânpetru, Sarafola şi Periamoş, în cadrul unei adunări populare pe care intenționau s-o organizeze în curând. „Numai vorbitori să ne trimiteți, şi mai ales pe domnii Dr. Vaida, Dr. Vlad şi domnul Goldiş să-i auzim, celelalte sunt grija noastră. Dumneavoastră veniți pe de-a gata"[63], a spus cu mândrie

[60] *Altă adunare poporală disolvată*, „Românul", nr. 120, din 17 iunie 1914, p. 6.
[61] *Mişcarea națională în Bihor*, „Românul", nr. 126, din 24 iunie 1914, p. 4–5.
[62] *Cronică din Bihor*, „Românul", nr. 132, din 1 iulie 1914, p. 1–2.
[63] *Poporul cere adunări*, „Românul", nr. 124, din 21 iunie 1914, p. 4.

delegatul sătenilor. Sălăjenii anunțau şi ei înființarea unui Comitet local al P.N.R. la Tăşnad, condus de avocatul dr. Coriolan Steer, ca preşedinte, şi avocații dr. Alexandru Kiss şi dr. Virgil Mureşanu, ca secretari. Ei şi-au propus să tipărească pentru început o broşură în care să lămurească țărănimii româneşti din zonă detalii ale noii legi electorale şi apoi să organizeze sărbătorirea eroului Revoluției române de la 1848, Simion Bărnuțiu[64]. Alte veşti similare veneau din comitatele Albei de Jos, Turdei-Arieş şi Braşovului[65].

Dar dacă la orizontul manifestărilor politice ale românilor ardeleni se adunau tot mai groşi norii prigoanei instituționalizate, o undă de lumină reuşea totuşi să-i străbată venind dinspre zările instituțiilor şcolare confesionale şi ale asociațiilor culturale naționale. Beiuşul, cum obişnuia de multă vreme, raporta 49 de proaspeți beneficiari ai „diplomei de maturitate" din toți atâția candidați înscrişi la examen, succes care a trezit până şi admirația reprezentantului ministerial venit de la Budapesta. Alte rezultate lăudabile erau comunicate de Şcoala Civilă de Fete din oraş, precum şi de şcolile „poporale" din satele din împrejurimi. Câțiva dintre aceşti absolvenți, de cum s-a instalat vacanța de vară, s-au implicat în programul de „cultivare a satelor" inițiat de despărțământul orădean al „Astrei", au luat parte la seratele culturale organizate prin comunele româneşti, precum cele din Budureasa şi Mizieş (Bihor), şi au susținut conferințe pe teme legate de cunoaşterea legislației ori de chibzuita gospodărire a suprafețelor agricole, toate în folosul țărănimii scufundate în mare măsură în întunericul ignoranței. „În acest ținut, cu țărani fără de carte şi cu prea mulți cărturari nepăsători şi şovăitori, deşi la moment nu se vor produce şi rezultate reale în urma mişcărilor de reculegere națională, totuşi viitorul ne va aduce mângâierea că lupta purtată ani de-a rândul n-a fost zadarnică"[66], reflecta cu nădejde în suflet corespondentul local de presă, ce se iscălea cu pseudonimul „Senin". Un alt exemplu pozitiv a fost oferit de studentul la litere Vasiliu Onea, care a ținut o conferință cu locuitorii satului Cociuba Mică (Bihor), tot sub auspiciile „Astrei", lămurindu-i în legătură cu importanța frecventării şcolii, mai ales în condițiile în care noua lege electorală pretindea celui ce solicită dreptul de vot să ştie citi şi scrie ungureşte, plus să facă dovada „testimoniului" de absolvire a şase clase elementare, exemplul cel mai apropiat fiind chiar cel al satului lor, unde din 1.516 locuitori doar zece s-au prezentat la examenul de obținere a cărții de votant, şi dintre aceştia unul a şi picat examenul. Din păcate, acțiunile tinerilor români aveau efectul unei

[64] *Organizația*, „Românul", nr. 126, din 24 iunie 1914, p. 2.
[65] *Ibidem.*
[66] *Scrisoare din Beiuş*, „Românul", nr. 121, din 18 iunie 1914, p. 4.

picături de apă într-un ocean, pentru că erau singulare şi foarte rare, iar clerul celor două biserici naţionale nu-şi găsea întotdeauna timp şi pentru acţiunile de culturalizare a maselor largi, fiindcă fusese adus de autorităţi la un asemenea nivel de minimă subzistenţă încât prioritară devenea asigurarea traiului cotidian al familiilor preoţeşti. „Poţi număra pe degete comunele unde afli preoţi conştii de chemarea lor" – constata cu regret corespondentul de presă din Beiuş – „astfel ţărănimea, care în cea mai mare parte locuieşte în ţinuturi puţin roditoare, orbecăie în întunerec beznă, trăieşte într-un indiferentism de nedescris! Punctul cel mai negru îl formează cătunele din jurul Beiuşului, aşezate pe la poalele munţilor"[67], sublinia el în final. În curând, critica acidă a corespondentului a primit replica secretarului despărţământului beiuşan al „Astrei", Moise Popovici, care l-a contrazis, ilustrând grija pentru luminarea oamenilor de la sate cu cele 165 de „prelegeri poporale" prestate de membrii despărţământului în 50 de sate româneşti de pe valea Crişului Negru numai în iarna trecută. „Poftim, întrebaţi pe domnul profesor I. Buşiţa, ce-a pătimit la Budureasa, la Saca şi aiurea, întrebaţi apoi pe domnii Dr. C. Pavel, C. Selăgian, I. Georgescu, Dr. A. Pteancu şi pe alţii, toţi profesori în Beiuş, ce ger au suferit cu ocaziunea prelegerilor poporale, ispitiţi şi pe domnul A. Blăşianu, oficial domenial, şi veţi primi răspunsul că intelectualii români din Beiuş, toţi, fără osebire, şi-au făcut, în vreme bună şi viscoloasă, datoria către poporul din sânul căruia au ieşit"[68], îşi încheia el expozeul.

Speranţele redresării culturale a românilor de la sate continuau însă mai departe să prindă rădăcini. Maramureşenii nu se lăsau mai prejos şi astfel despărţământul „Astrei", de curând înfiinţat la Sighetu Marmaţiei, anunţa, prin avocaţii dr. Vasile Chindriş (*Kindris*) şi dr. Ioan Covaci (*Kováts*), deschidere unei serii de „conferinţe poporale" la sediul Şcolii greco-catolice române din municipiu, iniţiativă îmbrăţişată până şi de prudentul vicar al Sighetului, Tit Bud, cu scopul declarat de a „promova şi binele de obşte al poporului, a-l învăţa la meşteşugul scrisului, a-l povăţui să se abţină de la beuturi, a-i sluji cu sfaturi bune pentru agronomia raţională, a-l îndemna la altoitul pomilor, la stupărit, la grădinărit, la creşterea vitelor şi la toate cu ce îşi poate întocmi mai bine traiul lui pe acest pământ"[69], după cum suna atotcuprinzătorul anunţ lansat de iniţiatori. Sălăjenii au organizat apoi, tot sub auspiciile „Astrei", o reuniune la Asuajul de Jos, la care au participat şi

[67] *În Bihor*, „Românul", nr. 124, din 21 iunie 1914, p. 9.

[68] *În Bihor*, „Românul", nr. 128, din 26 iunie 1914, p. 7.

[69] *Maramurăşul alături de Bihor în munca pentru luminarea poporului*, „Românul", nr. 121, din 18 iunie 1914, p. 5.

românii din satele vecine, Asuajul de Sus, Bârsanii de Jos şi de Sus, Ardusat, Sălsig şi Oarța de Jos, în frunte cu intelectualii locului[70], şi oaspeți de la oraş[71]. Au lipsit însă învățătorii şcolilor româneşti din regiune, cu excepția pensionarilor George Şimonca şi Şimon din Ardusat, ceilalți, după cum sublinia cu ironie corespondentul de presă ce semna cu pseudonimul „Codreanu", pasămite nu s-ar fi prezentat la reuniune în semn de „protest" față de condamnarea colegului lor, învățătorul Dariu Pop din Băseşti, care tocmai se afla în drum spre închisoarea din Vaț (Ungaria) pentru a-şi ispăşi pedeapsa primită pentru delictul de „agitație" împotriva statului maghiar. Discursurile au fost susținute în biserică, iar cei ce n-au mai avut loc în lăcaşul de cult au ascultat prelegerile invitaților din curtea acestuia, participanții fiind apreciați cam la 400–500 de săteni. Primul care a luat cuvântul a fost parohul din Oarța de Jos, Vasile Pop, cu evocarea personalității arhiducelui Franz Ferdinand, de curând trecut la cele veşnice la Sarajevo, apoi a urmat părintele Antoniu Băliban din Băseşti, care le-a vorbit oamenilor despre consecințele dezastruoase ale alcoolismului, după care Demetriu Cionca din Bârseu de Jos a început să înscrie noi membri în despărțământul „Astrei" şi să strângă cotizații. Corespondentul presei n-a putut trece cu vederea că iconostasul era împodobit cu frumoase ştergare şi mici coroane în amintirea morților, după obiceiului locului, dar că textul brodat pe aceste lucrări artizanale era maghiarizat, de genul „Argyelán Vaszily, Joán", în loc de Ardelean Vasile sau Ioan, de unde şi concluzia lui că asemenea întâlniri culturale cu oamenii satelor ar trebui să fie organizate mult mai des[72].

Vor fi ultimele manifestări publice ale românilor ardeleni. Izbucnirea războiului va atrage după sine o serie de măsuri de restrângere a dreptului de organizare a întrunirilor politice şi culturale, din considerente de siguranță militară, mergând până la interzicerea acestora. Pe la sfârşitul lunii decembrie 1914, tribunii Vasile Lucaciu şi Octavian Goga, fugiți la

---

[70] Au fost prezenți: „Vasiliu Pop (Oarța de jos, directorul despărțământului), Ioan Vasvári, octogenarul preot din Bârseul de sus, Alexiu Varna, aproape octogenar (Asuajul de sus), Antoniu Bălibanu (Băseşti), Vasile Gavriş (Odeşti), Ioan Lengyel (Oarța de sus), Iuliu Lobonț (Gârdani), Andrei Centea (Sălsig), Demetriu Cionca (Bârseul de jos), Vasile Şchiop (Benefalău), Vasile Indrean (Moțiş) şi Traian Nemeş (din loc)." *Cronică din Sălaj*, „Românul", nr. 141, din 12 iulie 1914, p. 7.

[71] Au fost invitați: „doamnele Centea şi Indrean, domnişoarele Centea şi Moga – domnul profesor din Beiuş Dr. Ioan Ossian, medicinştii: Aurel Gavriş şi V. Ilea – teologii Ionel Cionca, absolvent de preparandie Petru Marchiş şi studentul Simeon Marchiş şi I. V. Bălibanu." *Ibidem.*

[72] *Ibidem.*

Bucureşti de câtăva vreme, îşi vor da demisiile din Partidul Național Român şi îşi vor continua activitatea politică în slujba mişcării unioniste din România [73]. Goga va fi exclus în octombrie 1915 şi din Societatea Literară „Petöfi Sándor" a poeților şi scriitorilor maghiari, care-l numise membru de onoare în urmă cu trei ani pentru valoroasele traduceri făcute după lucrările poetului revoluționar şi național al Ungariei[74].

[73] *Demisia părintelui Lucaciu şi a domnului Octavian Goga*, „Cosânzeana", nr. 1–2, din 6 ianuarie 1915, p. 7.

[74] *Societatea „Petofi" a exclus pe poetul Goga din şirul membrilor ei*, „Foaia Poporului", nr. 44, din 3 octombrie 1915, p. 6.

DESPRE SĂRĂCIA ENDEMICĂ ÎN CARE AU FOST ÎMPINŞI ROMÂNII ARDELENI DE CĂTRE AUTORITĂȚILE MAGHIARE

Sărăcia cruntă în care se zbăteau românii din Transilvania era binecunoscută autorităților centrale de la Budapesta, care nu s-au sinchisit vreodată să întreprindă măsuri de redresare economică în folosul acestor locuitori ai Imperiului[75]. Traiul mizer era resimțit cel mai acut de către sătenii din regiunile montane, lipsite de suprafețele arabile care să le poată asigura măcar pâinea cea de toate zilele. Aşa că moții, căci despre ei este vorba, colindau cu căruțele lor țara-n lung şi lat pentru a-şi agonisi cele trebuincioase traiului familiilor, oferind la schimb trocul cu uneltele lor confecționate din lemnul Apusenilor[76] ori prestând diverse servicii prin gospodăriile străinilor. Un corespondent român de presă i-a întâlnit tocmai la Panciova[77], în cel mai sudic oraş al Banatului locuit şi de români, umblând cu căruțele lor pe ulițele urbei şi strigând „*Diregeți buți?*". Jurnalistului, când i-a văzut atât de „trişti, abătuți, gânditori, cu fața trasă, pe care sunt brăzdate urmele unor suferințe şi dureri păgâne, tot aşa şi urmele celei mai negre mizerii", i-au venit imediat în minte versurile cântecului de obidă „*Munții noştri aur poartă / Noi cerşim din poartă-n poartă*". Aflând că e român, moții s-au luminat la față şi i-au cerut pâine confratelui lor, pâine albă de care copiii lor nu avuseseră parte, apoi s-au îndepărtat, dar numai după câțiva paşi l-au întrebat dacă n-are vreun ziar românesc, că le era dor să citească. Această doleanță l-a impresionat profund pe corespondentul Alexandru Țintariu, cel care a aşternut apoi pe foaie trista poveste, pentru că, după cum mărturiseşte el, „acestor nepoți ai Iancului, cari poate tot atât de lipsiți se reîntorc la săracele lor vetre cum au plecat de acolo, nu le lipseşte numai pâinea, ci şi slova românească"[78].

---

[75] Liviu Maior, *Mişcarea națională românească din Transilvania (1900-1914)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1986, p. 22.

[76] Mircea Păcurariu, *Cărturari sibieni de altă dată*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002, p. 294.

[77] *Panciova* (în sârbeşte *Панчево*), oraşul de reşedință a districtului Banatul de Sus, în provincia Voivodina, Serbia – n.n., A.Ț.

[78] *Cei doi moți*, „Românul", nr. 46, din 11 martie 1914, p. 5.

Din păcate, nu toți cărăuşii Apusenilor, risipiți prin zările îndepărtate ale Imperiului, mai apucau să-şi revadă vreodată vetrele. Aşa s-a întâmplat cu Marian Purdea a Găvrilii, din Gârda de Sus (Alba), care se întorcea acasă după o lungă călătorie în care agonisise vreo zece coroane. În vecinătatea Beiuşului a întâlnit o şatră de ţigani, care aveau cai foarte buni, şi omul s-a gândit să-şi schimbe bătrânul său căluț, ce-l slujise ani la rândul, cu unul mai tânăr, oferindu-le ţiganilor şi bruma bănuților câştigați. A fost o hotărâre nefericită, fiindcă la intrarea în oraş calul, insuficient învățat în ham, s-a speriat şi l-a călcat sub copite pe noul său stăpân. George, fiul de 14 ani al cărăuşului, a alergat după ajutor şi a reuşit să-şi interneze tatăl în spitalul din Beiuş, însă pentru părintele său nu s-a mai putut face nimic, loviturile îi provocaseră o puternică şi letală hemoragie cranianã. La aflarea tragediei, fruntaşii suflării româneşti din oraş s-au mobilizat şi au făcut donații băneşti pentru acoperirea cheltuielilor de înmormântare şi pentru spezele drumurilor făcute de fecior până în satul său, să ducă trista veste, iar restul banilor au fost expediați pe adresa parohului din Gârda, Simeon Morcan, spre a fi ajutată familia greu încercată a defunctului[79]. Omul îşi lăsase acasă soția cu alți cinci copii minori şi un tată orb, în vârstă de 92 de ani.

*

Alte poveşti triste, legate de soarta românilor ardeleni obligați de sărăcie să-şi caute de lucru prin străinătăți, veneau de la Mişcolț[80], din nordul Ungariei, unde munceau foarte mulți bihoreni în minele de cărbuni din apropiere şi în turnătoriile de fier din oraş, iar cu banii câştigați îşi întrețineau familiile rămase acasă, cu care se vedeau atât de rar[81]. Traiul lor mizer, plin de lipsuri şi neajunsuri, s-a înrăutățit pe măsura derulării rundelor de negocieri începute în ianuarie 1914 între Comitetul executiv al Partidului Național Român şi premierul Tisza István. Băştinaşii, aţâțați de presa

[79] S-au adunat 51 de coroane, după cum urmează: „Banca „*Drăganul*" a contribuit cu 5 coroane, Dr. I. Ciordaş 4 coroane, I. Petra, domna Livia Dr. Cosma, Dr. Ciavici, Dr. C. Popovici, N. Erdélyi şi A. Magier câte 2 coroane, F. Teocar, I. Roşu, doamna M. Waltner, Dr. F. Sălăgian, Octavian Maiorescu, P. Popovici, Pinter, Dr. Muntean, N. B., Dr. I. Cosma, Ignat, I. Popa, I. Cristea, Kretz, M. Popovici, V. Maiorescu, P. Popovici, C. Neagu, I. Ardelean, domnişoara M. Ardelean, doamna A. Ardelean, C. Sălăgian, A. Cosma, S. Tămaş, Dr. Nyes şi Dr. C. Pavel, N. N., câte 1 coroană, G. Boka, I. Bogdan, L. Hufu şi Dr. Voştinar câte 50 fileri, V. Dringo 40 fileri, iar C. Flora şi V. Laza câte 30 fileri". *Moartea moțului*, „Românul", nr. 129, din 27 iunie 1914, p. 6.

[80] *Miskolc*, oraş şi centru industrial, reşedință a comitatului Borsod-Abaúj-Zemplén, Ungaria – n.n., A.Ț.

[81] *Printre streini*, „Românul", nr. 45, din 10 martie 1914, p. 5.

şovină maghiară, au început să-i privească cu ură pe emigranții bihoreni, iar tensiunile dintre aceştia şi localnici au crescut şi mai mult în intensitate după atentatul cu bombă de la sediul din Debrețin al Episcopiei Greco-Catolice de Hajdudorog, consumat pe 23 februarie 1914[82], şi au degenerat în acte de violență cu caracter interetnic la începutul lunii martie. Incidentul s-a petrecut în cârciuma lui Korach, unde un grup de români s-a încăierat cu un altul de unguri, pe fondul consumului de alcool, iar bătaia s-a încheiat cu patru victime înjunghiate din tabăra românilor, dintre care una îşi trăia ultimele clipe din viață în spital. Principalul vector de colportare a ştirilor xenofobe din zonă, gazeta „A Reggel", a comentat pe marginea raportului întocmit de organele polițieneşti din oraş şi i-a găsit vinovați pe români care, după declarațiile făcute de bătăuşii maghiari, s-ar fi mâniat pe horele ungureşti pe care ei le cântau, apoi l-au stropit cu palincă pe un comesean de-al lor, Kovács Károly, iar la urmă i-au jignit, numindu-i „bestii ungureşti". Cert este faptul că, la venirea polițiştilor, pe podele cârciumii zăceau răniți muncitorii Chiş din Mişca, cu ochiul stâng scos, Russu, cu o perforație de cuțit în frunte, şi Lae Ponta cu un cuțit înfipt în cap, pe care i l-au extras polițiştii, cel din urmă aflându-se acum pe moarte[83]. După relatarea incidentului de la cârciuma lui Korach, aceeaşi gazetă revenea de data aceasta cu un articol propagandistic în care era apreciată atitudinea pozitivă manifestată de alți muncitori români, ce participaseră la înmormântarea unui confrate de-al lor, şi care, spre deosebire de conaționalii ce provocaseră scandalul de la cârciumă, au înțeles şi s-au împăcat cu ideea că „în țara asta Ungurii sunt domnii şi că să-şi dea şi ei silința să fie buni maghiari şi buni patrioți, pentru că mănâncă pâine ungurească şi respiră aer unguresc" – după cum le-a explicat limpede parohul greco-catolic local care a prohodit mortul[84].

Povestea aşternută în paginile ziarului evoca destinul tragic al bihoreanului Florea Mantea (*Mantye Floris*), care venise din satul lui, de undeva de prin Apuseni, ca să lucreze la uzina metalurgică din Mişcolț, şi care şi-a găsit sfârşitul aici, răpus de o boală necruțătoare. L-au îngropat colegii săi români, pe spezele lor, şi, negăsind ei vreun preot român prin preajmă, au apelat la serviciile protopopului unit Schirilla Andor, un rutean convertit, care pe tot parcursul slujbei de înmormântare s-a dovedit a fi o docilă unealtă a politicii de maghiarizare întreținute de guvernul de la Budapesta pe seama celorlalte nații trăitoare în imperiu. De fapt, în jurul

[82] Tudor Arghezi, *Atentatul din Debrețin*, „Seara", nr. 1465, din 14 februarie 1914.
[83] *Martirii limbei lor*, „Românul", nr. 45, din 10 martie 1914, p. 5.
[84] *Tricolorul maghiar şi sărutarea de pe urmă*, „Românul", nr. 45, din 10 martie 1914, p. 5.

exemplului oferit de acest slujitor al altarului se învârte întreaga relatare a evenimentului, pentru că în esență articolul în cauză nu era altceva decât o vie ilustrare a drumului pe care ideologia de stat îşi îndeamnă supuşii nemaghiari să păşească. Aflăm astfel că în uzină domnea o oarecare „pornire anti-maghiară" printre muncitorii români, întreținută probabil de liderul acestora, Ioan Bonta (*Bontya János*), care de curând, cu ocazia morții unui alt muncitor român, a preferat ca acela să fie îngropat fără slujbă religioasă, afirmând că „nu poate suferi preot maghiar la înmormântare". De aceea, mare i-ar fi fost mirarea şi totodată bucuria parohului Schirilla Andor când a văzut că îndărătnicul lider îl ruga să oficieze slujba de înmormântare şi, acceptând invitația, spune jurnalistul maghiar, „Bonta şi tovarăşii au fost dezarmați", iar acest gest ar fi fost declicul, momentul de la care cei 150 de români prezenți la înmormântare ar fi conştientizat „justețea" ideologiei maghiare. „Le-a vorbit protopopul despre legea acomodării, le-a spus multe despre situațiile actuale, iar Bonta şi tovarăşii au plecat de acolo cu concepțiile schimbate" – îşi continuă jurnalistul demersul propagandistic, oferind apoi ca argument exemplul de conduită în viață a celui tocmai prohodit: „Manta s-a asimilat foarte curând, nu şi-a bătut capul cu chestii naționaliste, ci a trăit pentru munca sa şi s-a silit să trimită din când în când parale părinților săi"[85] – aceasta ca o concluzie la care auditoriul era chemat să achieseze, cu alte cuvinte, să se lepede de neamul din care se trăgea, să-şi uite rădăcinile şi să se piardă în marea masă a maghiarizaților spre a împlini idealul națiunii maghiare unitare. Mai aflăm că slujba a fost ținută în ungureşte şi că, după ce mortul a fost coborât în mormânt, crucea i-a fost decorată de paroh cu tricolorul maghiar, iar românii au fost îmbiați s-o sărute astfel împodobită.

Poate că ştirea ar fi rămas credibilă dacă unul dintre românii care au conştientizat „justețea" ideologiei maghiare n-ar fi infirmat-o printr-o scrisoare trimisă pe adresa gazetei româneşti din Arad, a Partidului Național Român, în care povestea cum parohul rutean a pretins familiei defunctului o sumă atât de mare pentru săvârşirea slujbei de înmormântare, încât rudele n-au putut aduna banii ceruți nici cu ajutorul foştilor prieteni şi colegi ai decedatului, aşa că au trebuit să-şi îngroape mortul neprohodit. Înfuriat, protopopul rutean a umplut ziarul local cu scorneli şi calomnii la adresa muncitorilor români, prin care-i acuza că ar fi intoleranți față de limba maghiară introdusă de câțiva ani în cultul greco-catolic al parohiilor de sub jurisdicția Hajdudorog-ului, iar de aici ar fi izvorât ura cu care au fost percepuți şi tratați apoi muncitorii români din oraş. Din această

[85] *Ibidem.*

pricină, directorul uzinei metalurgice, deşi în urma anchetei întreprinse s-a convins că românii aveau dreptate, s-a văzut nevoit să-i dea afară din serviciu pe mai mulți bihoreni şi să-i trimită escortați la vetrele lor, spre a pondera întrucâtva opinia publică a urbei[86].

*

Starea de sărăcie extremă, înspre care au fost împinşi românii ardeleni cu bună ştiință de către guvernanții de la Budapesta, a constituit mereu una dintre temele aflate pe agenda politică a revendicărilor formulate de fruntaşii Partidului Național Român în întâlnirile avute cu premierul Tisza István, în Parlamentul budapestan ori în presa românească din Transilvania. Existau soluții de redresare a situației economice a populației româneşti şi ele se aflau la îndemâna guvernului, însă cabinetul se arăta interesat doar de propăşirea maghiarimii din Ardeal. Când membrii Comitetului executiv al P.N.R. i-au cerut premierului să dispună încetarea procesului de colonizare a ungurilor în zonele locuite compact de români, ei nu s-au opus doar politicii de maghiarizare progresivă a provinciei, pe care o promova cu obstinație administrația centrală, ci au reclamat mai ales îngrădirea accesului românilor la bunăstarea la care ar fi fost îndreptățiți să fie părtaşi alături de celelalte națiuni conlocuitoare, pentru că suprafețele funciare destinate colonizărilor erau furnizate fie din rezerva statului, fie din domeniile agricole ale moşierilor scăpătați, fie din domeniile economice ale fostelor comunități de avere grănicereşti, care aparținuseră românilor până la desființarea lor prin lege. Cu alte cuvinte, însuşi guvernul era autorul moral din spatele genocidului ce măcina zi de zi populația românească a Ardealului, şi o făcea cu o tenacitate diabolică, pe care primul ministru încerca să o disimuleze prin fraze ticluite cu dibăcie pentru a ascunde conținutul antitetic al afirmațiilor sale. „Prin colonizări nu urmărim scopuri potrivnice Românilor, ci folositoare Maghiarilor. Atitudinea noastră nu e ofensivă, ci defensivă împotriva cuceririi ce-o fac Românii pe teren economic”[87], aşa suna una dintre construcțiile sintactice prin care contele Tisza îşi legitima regimul discriminatoriu pus în practică pe plan economic şi social.

Ce se putea înțelege dintr-o asemenea declarație publică? Odată, că din rezerva funciară de stat (*Erariul* şi *Fondul de Cult*), ce însuma în jur de 400.000 de iugăre ca suprafață şi era destinată susținerii şcolilor agricole şi fermelor-model menite să ridice calitativ economia agricolă a țării, doar un

[86] *Fragmentele unei tragedii*, „Românul”, nr. 45, din 10 martie 1914, p. 5.
[87] *Când ne vom împăca?*, „Românul”, nr. 40, din 4 martie 1914, p. 2.

mic procent mai răspundea scopului hărăzit inițial, în vreme ce restul suprafețelor erau exploatate în arendă. O primă piedică ridicată în calea românilor, care ar fi vrut să lucreze aceste pământuri, era însăşi condiția stipulată prin lege ca terenurile în cauză să nu poate fi atribuite spre exploatare decât în integralitatea lor, nu fragmentate în parcele, clauză ce rărea simțitor numărul pretendenților şi îi chema la concurs doar pe agricultorii din pătura avută a societății, eşalon în care românii nu se prea regăseau. Apoi, procedura de atribuire a contractelor de arendă deschidea porți largi către abuz şi arbitrariu de vreme ce încredințarea acestor contracte nu cădea în competența vreunei comisii, ci stătea în vârful peniței ministrului Agriculturii. După lege, ministrul nu era legat de răspunderea de a selecta ofertele cele mai favorabile intereselor economice sau sociale ale statului, ba din contră, se bucura de privilegiul de a decide de unul singur când şi cui va atribui contractele. Pe fondul acestui context vicios, au apărut pe piața operatorilor economici din agricultură tot felul de rude ale secretarilor şi subsecretarilor de stat de prin ministerele budapestane, arendaşi doar cu numele, pentru că la rândul lor sub-contractau terenurile arendaşilor de meserie, iar aceştia le sub-contractau iarăşi țăranilor români şi o făceau prin fragmentarea acestora în parcele mai mici, încălcând astfel tocmai clauza stipulată în lege pentru a-i ține departe pe români de beneficiul fondurilor agricole publice. Din toată această „afacere", statul maghiar se alegea cu un profit de până la 3–3,5%, intermediarii băgau în buzunarele lor procentul cel mai mare, iar românul, ultimul în piramida ciudatei „diviziuni a muncii" puse în practică de guvern, se alegea doar cu produsele agricole smulse cu prețul sudorii pentru a-şi putea asigura subzistența minimală a familiei, fiindcă ajungea să sub-contracteze la un preț dublu sau triplu față de cel tocmit cu statul de primul arendaş. Tot la rezerva de stat intrau şi cele 40.000 de iugăre ce urmau să fie smulse mlaştinilor alimentate de Dunăre în Banatul sudic, redate agriculturii prin lucrări de drenări şi desecări plătite de stat cu 20 de milioane coroane. „Credeți că din aceste pământuri va primi şi vreun Român ceva? Coloniştii unguri vor pune stăpânire şi pe acestea!", remarca resemnat analistul economic ce semna articolul prezentat aici.

Din declarațiile premierului Tisza se mai putea înțelege că moşiile unor nobili maghiari, acum scăpătați, vor fi cumpărate de stat, adică tot din bani publici, şi vor fi distribuite exclusiv ungurilor care vor fi colonizați în Transilvania. Cu alte cuvinte, românii ardeleni, deşi alcătuiau masa majoritară a plătitorilor de impozite, erau excluşi cu desăvârşire de la beneficiile oferite de statul pentru al cărui buget cotizau. La fel stăteau

lucrurile şi în cazul legii de încurajare a achiziţiilor de păşuni comunale, act normativ elaborat cu scopul de a stimula economia zootehnică a satelor ardeleneşti prin împrumuturi de la stat, dar care şi-a găsit aplicarea numai în localităţile ungureşti, pe când în cele româneşti suprafeţele de păşunat au tot scăzut din pricina sporului demografic care aducea cu sine nevoia de noi locuri de casă şi de loturi arabile. Din cauza păşunilor insuficiente, românii ardelenii din vecinătatea frontierelor române treceau cu vitele la păşunat în Muntenia, însă la întoarcere adesea autorităţile nu le mai permiteau să-şi ducă vitele acasă, cum au păţit-o românii din Bran (Braşov) care nu le-au mai putut valorifica apoi nici în România, fiindcă România era un important producător zootehnic în zonă, dar nici în Transilvania, unde guvernul, pentru a proteja producţia animalieră a maghiarilor ardeleni, a dispus reducerea drastică a importurilor de animale ce veneau din România. Dar nici zootehniştii români din Ardeal n-aveau un trai mai uşor, fiindcă autorităţile maghiare instituiseră blocadă economică nu numai împotriva statului vecin, ci şi împotriva propriilor cetăţeni de altă etnie decât cea maghiară. Peste gospodăria crescătorului român de animale năvăleau o puzderie condiţionări sanitar-veterinare, apoi o avalanşă de taxe şi impozite care-l aduceau în imposibilitatea de a-şi mai practica ocupaţia ce-i asigura traiul de zi cu zi. „De ai vite, câte neplăceri ai cu medicii veterinari, cu cari nu te poţi înţelege. Îţi puşcă vita, calul, pierzi o avere întreagă, despăgubire nu capeţi. Budgetul anului trecut îi dă ministerului de agronomie 100.000 coroane spre acest scop. Ce este suma aceasta pentru o ţară ca Ungaria? Un strop în mare. Unde sunt apoi dările grele, directe şi de consum, apoi finanţele (…) Pe cine apasă acesta mai întâiu? Pe ţăran, pe omul sărac”[88] – constata analistul economic în articolul său, nu înainte de a mai aminti că şi în zonele mai prospere, în care românii nu se confruntau cu aceste dificultăţi, beneficiul muncii crescătorilor era diminuat de lipsa drumurilor, atât de promise în campaniile electorale, care le-ar fi putut facilita accesul la timp către pieţele de desfacere a produselor agricole.

În sfârşit, din peroraţia contelui Tisza se mai putea înţelege că, după noua legislaţie, până şi domeniile economice câştigate de soldaţii români ai celor trei regimente grănicereşti prin luptele purtate de-a lungul veacurilor în slujba împăratului, acele vechi comunităţi de avere care susţineau odinioară bunăstarea familiilor militare, viaţa lor religioasă, şcolară şi culturală, de-acum în acolo vor întreţine şi viaţa parazitară a progeniturilor diverşilor funcţionari din administraţia comunală a zonelor respective. „Tu, fiu şi

[88] *Ibidem*, p. 3.

urmaş al acelor grăniceri cari şi-au vărsat sângele pentru țară şi casă, nu poți avea ajutor de acolo, ca la şcoală în tihnă să poți câştiga cultură, dar cei 3–4 fii ai notarului, unul mai prost ca celălalt, capătă toți stipendii, să aibă bani de buzunar”[89] – se sublinia mai departe pentru a ilustra grava nedreptate făcută grănicerilor români.

Încotro conduceau toate aceste măsuri discriminatorii ale politicii economice dictate de la Budapesta, dacă nu înspre ruinarea satelor, comunelor şi oraşelor româneşti, în general înspre distrugerea sistematică a națiunii române din Transilvania?! Nu întâmplător centrele administrative locale şi sediile instanțelor rurale au fost stabilite de guvern numai în comunele ungureşti sau semi-ungureşti, tot acolo şi târgurile şi oboarele săptămânale, pentru ca în câțiva ani acestea să capete aspect urban şi să atragă către ele investitori bancari, comerciali şi industriali, iar pe această cale să se adâncească şi mai pregnant diferențele de statut social între maghiari şi nemaghiari. Banul public era apoi cheltuit în mod discreționar şi numai în interesul maghiarilor. Guvernul aloca trei milioane de coroane pentru construirea unui teatru nou la Buapesta, alte 5–6 milioane pentru salvarea castelului şi a domeniului contelui Zichy, părăsit, de la Várpalota[90], dar niciun ban pentru regularizarea râurilor din zonele inundabile ale Banatului, cele care au lăsat ani la rândul zeci de români fără case şi gospodării, în schimb sărea în ajutorul podgorenilor unguri de la Tokaj, ale căror vii au fost distruse de filoxeră, apoi în sprijinul sinistraților maghiari ai cutremurului care a lovit oraşul Kecskemét, şi în plus purta „grija ca Săcuii să învețe economia de casă şi le valorizează aceste producte. De ce nu face asemenea şi cu bieții Români din *Bihor* sau *Munții Apuseni*?” – se întreabă contrariat autorul analizei. Dintr-o asemenea stare de vizibilă şi nedisimulată nedreptate izvora şi întrebarea firească cu care-şi intitula economistul nostru analiza: *Când ne vom împăca?* şi tot el ne oferă şi răspunsul adecvat: „Când *moțul* nu va mai fi silit să ia țara de-a lungul şi de-a latul pentru o bucată de pâine, când *bihoreanul* nu-şi va mai bate coasa pe moşiile nemeşilor de pe pustă, unde s-a dus să lucre pe un preț de nimic în locul muncitorilor străini, organizați, când râurile din sud-estul țării nu vor mai esunda[91], silite de apele furioase coborâte din munți pleşuviți de speculanți, când enormul şuvoiu de nedreptăți se va mulcomi cel puțin, atunci acest neam românesc îşi va putea câştiga mai uşor pâinea de toate zilele şi i se va putea vorbi despre cultură (…) dar ce au căpătat Românii prăpădiți în două rânduri de

[89] *Ibidem.*

[90] *Várpalota*, oraş în comitatul Veszprém, în nord-vestul Ungariei – n.n., A.Ț.

[91] Inunda – n.n., A.Ț.

potop? Paşaport spre America?"[92] – constatarea finală fiind pe cât de adevărată, pe atât de tragică, întrucât emigrația românească în Statele Unite ale Americii a atins la pragul veacurilor XIX–XX proporții comparabile cu exodul biblic[93], fenomen încărcat de drama sutelor de mii de familii româneşti dezrădăcinate şi înstrăinate[94].

În final, autorul analizei nu mai nutrea nicio speranță că divergențele ce subzistau de secole între românii ardeleni şi unguri se vor putea rezolva vreodată pe cale paşnică, prin tratative ori negocieri, întrucât în structura intimă a ființei națiunii maghiare se sedimentaseră până la confuzie sentimentul şi crezul că a fost hărăzită de Dumnezeu să domine şi să se bucure de privilegiile lumeşti. Această profesiune de credință a fost clamată public de-a lungul vremii de toți politicienii unguri şi a prins rădăcini până şi în cele mai modeste case maghiare, devenind un cult de la care nici măcar un ungur nu era dispus să abzică. De aceea, în viziunea analistului, numai un viitor cataclism de proporții universale ar mai fi putut aşeza relațiile româno-maghiare în matca lor firească. „Trebuie un mare şi fierbinte purgator, ca ideile, concepțiile compatrioților maghiari să se purifice. Evenimente mari, istorice, sunt în stare numai să producă o astfel de schimbare a atmosferei. Atunci, numai atunci ne vom putea împăca!"[95] – conchidea el profetic.

*

O altă primejdie, ce amenința independența economică şi politică a comunităților româneşti, pândea din umbra întortocheatului conținut al noii legi de reglementare a „izlazurilor comune", ce urma să intre în

---

[92] *Când ne vom împăca?*, „Românul", nr. 40, din 4 martie 1914, p. 2–3.

[93] Numărul românilor bănățeni plecați în America în primul deceniu al secolului al XX-lea este apreciat la 100.000, iar al românilor ardeleni la 119.000. Kocsis Károly, Kocsisné Hodosi Eszter, *Magyarok a határainkon túl (a Kárpát-medencében)*, ÖKOEK Szerkesztőség, 2008, passim.

[94] La nivelul anului 1910, statisticile maghiare înregistrează 24.632 de români ardeleni emigrați în America: din comitatul Alba de Jos – 883, din comitatul Arad – 1549, din comitatul Bihor – 930, din comitatul Bistrița-Năsăud – 500, din comitatul Braşov – 159, din comitatul Craş-Severin – 458, din comitatul Ciuc – 20, din comitatul Cojocna (Cluj) – 283, din comitatul Făgăraş – 1097, din comitatul Hunedoara – 0, din comitatul Maramureş – 698, din comitatul Mureş-Turda – 0, din comitatul Odorhei – 465, din comitatul Sătmar – 2161, din comitatul Sălaj – 512, din comitatul Sibiu – 1547, din comitatul Solnoc-Dăbâca – 522, din comitatul Târnava Mare – 1380, din comitatul Târnava Mică – 987, din comitatul Timiş – 3704, din comitatul Torontal – 6414, din comitatul Trei Scaune – 22, din comitatul Turda-Arieş – 341. În perioada 1871–1913 sunt înregistrați 1.815.117 persoane emigrate din Ungaria, dintre care 2/3 n-au fost maghiari. *** *Magyarország a XX. században*, vol. II, Babits Kiadó, Szekszárd, 1996–2000, p. 218.

[95] *Când ne vom împăca?*, „Românul", nr. 40, din 4 martie 1914, p. 3.

vigoare pe 1 mai 1914. Conform acestui act normativ, locuitorii satelor ardelene, indiferent de naționalitatea lor, trebuiau să se constituie în societăți comerciale pentru a putea să-şi exploateze pe mai departe suprafețele de păşune pe care le foloseau în comun şi în devălmăşie de la 1848 încoace. În această categorie intrau proprietățile „urbariale" şi fostele domenii grănicereşti, din care o bună parte se aflau deja la discreția statului. Respectivele societăți comerciale urmau apoi să fie înființate în decurs de un an de la promulgarea legii, timp în care comunitățile săteşti aveau să-şi elaboreze statute, regulamente de păşunat, să-şi constituie consilii de administrare şi să-şi aleagă președinți în fruntea societăților astfel alcătuite, încât să-şi poată gestiona averea comună independent de voința antistiilor comunale[96], pentru că, după cum preciza avocatul timişorean dr. Pompiliu Cioban, „comuna, ca corporațiune politică nu are izlaz, ci au locuitorii, foştii urbarialişti, iar urbarialiştii sunt toți acei țărani cari în comuna respectivă dispun de proprietate urbarială"[97], *urbarialiştii* fiind țăranii eliberați din iobăgie la Revoluția din 1848. Din păcate românii, ținuți vreme îndelungată departe de şcoală din pricina sărăciei, nu se cam pricepeau la întocmirea tuturor acelor documente pretinse de lege şi, tot din cauza sărăciei, mulți nici nu-şi permiteau să angajeze vreun jurist care să elaboreze hârtiile necesare şi să le garanteze îndeplinirea procedurilor în timp util. Tocmai pe aceste carențe educative şi materiale, de care suferea populația românească din Transilvania, a mizat legislativul de la Budapesta atunci când a emis noul act normativ, fiindcă, neîndeplinindu-şi la timp cerințele stipulate de lege, comunitățile săteşti nu-şi mai puteau gospodări liber păşunile, ci doar prin intermediul administrațiilor locale, ajungând astfel la cheremul puterii statului. O atare situație deschidea după sine cale liberă abuzului, şantajului şi corupției, arme pe care aparatul de stat le putea lesne utiliza apoi pentru manipularea sătenilor în orice scop ar fi avut nevoie. Mai grav era faptul că această inginerie juridică era în măsură să submineze şi să îngroape definitiv însăşi mişcarea de emancipare națională a românilor ardeleni. „Dacă massele mari ale țărănimei le va închiega în corporațiuni pendinte de voința lui şi dacă prin dreptul de control şi supraveghiare le va limita orice mişcare independentă, îi va succede să aibă la mână pe lângă slujbaşii administrativi şi puterea țărănimei noastre, care e baza şi sufletul tuturor mişcărilor noastre"[98] – atrăgea atenția juristul bănățean, fără a uita să amintească şi de greutatea componentei economice

[96] Consilii locale – n.n., A.Ț.
[97] *Legea despre islazurile comunale*, „Românul", nr. 118, din 14 iunie 1914, p. 1.
[98] *Ibidem*, p. 5.

aflate în joc, fiindcă era vorba de soarta izlazurilor deținute încă de 13.000 de comune românești din Transilvania, a căror valoare numai în Banat depășea suma de 40 de milioane coroane.

Dacă ar fi vrut, puterea de la Budapesta ar fi putut foarte simplu să rezolve problema sărăciei păturii de jos a societății, şi nu numai pe cea a mizeriei în care erau menținute națiunile nemaghiare, ci la modul general, a întregului compozit de popoare care alcătuiau așa zisa „națiune maghiară", printr-o reformă agrară, adică printr-un proces de redistribuire echitabilă şi morală a avuției funciare de care beneficia doar un îngust segment al nobilimii maghiare. Din păcate, toate guvernările care s-au succedat la cârma Ungariei s-au cramponat în permanență de pretențiile medievale ale unor latifundiari pretinşi „făuritori de neam şi țară". Din această pricină, deşi presa maghiară stigmatiza întruna România ca fiind țara boierilor şi a iobagilor, în Ungaria inechitatea era şi mai gravă, fiindcă aici nouăzeci de familii avute dețineau o suprafață de peste două milioane trei sute de mii de iugăre cadastrale, ceea ce însemna că media suprafeței aflate în posesia fiecărei familii din această categorie atingea cifra de 25.713 iugăre, în vreme ce media suprafeței deținute de o familie românească din Transilvania nu depășea 3–4 iugăre, în cel mai fericit caz. Printre familiile marilor moşieri maghiari puteau fi întâlnite unele care dețineau în regim de „fidecomis", adică de averi protejate veşnic de orice formă de evicțiune, suprafețe egale cu cele ale unor comitate, cum era de pildă cea a prințului Esterházy Miklós, cu 403.300 de iugăre cadastrale, sau cea a contelui Almássy Ede, cu peste nouă mii de iugăre numai în comitatul Vas. Alte asemenea proprietăți supuse legislației feudale puteau fi întâlnite în comitatul Zemplén, cu 105.200 iugăre, în comitatul Zala, cu 140.200 iugăre, în Sopron, cu 155.600 iugăre, în Somogy, cu 197.900 iugăre, în Gömör, cu 160.300 iugăre, în Baranya, cu 149.000 iugăre, şi în Bereg, cu 226.900 iugăre cadastrale[99], toate puse la adăpost de orice eventuală imixtiune reformatoare a statului.

*

În prima jumătate a anului 1914, sărăcia în care se zbătea populația românească din Transilvania a atins cote atât de alarmante, încât era în măsură să pericliteze siguranța armată a provinciei. Așa de pildă, medicul de la Centrul Marghita (Bihor) de recrutare a tinerilor ce urmau să satisfacă stagiul militar obligatoriu, după ce i-a supus vizitelor medicale pe cei 678

[99] *Un crâmpei din marea proprietate din Ungaria*, „Românul", nr. 128, din 26 iunie 1914, p. 2.

de recruți români din zonă, a găsit ca fiind apți pentru încorporarea în armată doar pe 350 dintre ei, ceilalți fiind grav afectați de inaniție[100]. Procentul de 48,4% a tinerilor care au căzut testele medicale din pricina subnutriției spunea multe despre starea de mizerie cronică în care au fost împinşii românii ardeleni cu bună ştiință de guvernarea de la Budapesta, precum într-un proiect de exterminare sistematică. Tot din mediul militar venea apoi o altă ştire alarmantă, izvorâtă din incapacitatea operativă în care a ajuns rezerva Regimentului 61 Infanterie din Debrețin, ale cărui efective erau alcătuite preponderent din români. Comandamentul acestei unități a chemat la concentrare 400 de rezervişti bihoreni pentru manevrele militare de primăvară, însă la cazarmă s-au prezentat doar 70, ceilalți fiind de câtăva vreme emigrați în America. „Crezându-se la început că absența rezerviştilor români stă în legătură cu «*agitația valahă*», s-au făcut cercetări şi s-a constatat că cei ce nu s-au prezentat sunt aproape toți emigrați, goniți de mizerie, în America mai fericită decât patria lor, pe care au servit-o şi care li-e maşteră”[101] – comenta colportorul informației. Însă nici soluția emigrării în America, adoptată de sutele de mii de români ardeleni pentru a-şi smulge familiile din mizeria traiului de zi cu zi, nu era cea mai fericită, după cum reiese dintr-o scrisoare expediată de parohul ortodox din Indiana Harbor pe 28 aprilie 1914, Simeon Mihălțian, care atrăgea atenția confraților săi de-acasă asupra crizei economice instaurate odată cu venirea la putere a Partidului Democrat şi îi sfătuia să-şi amâne pentru o vreme planurile de plecare spre „Țara Făgăduinței”, până când starea de lucruri de peste ocean se va ameliora. Scenele descrise de preot în epistola sa sunt cu adevărat îngrozitoare, el ne vorbeşte de emigranții români rămaşi fără locuri de muncă, goniți apoi din locuințele închiriate şi ajunşi cerşetori pe stradă. „Sute de mii de muncitori stau fără de lucru, colindând dintr-un oraş în altul, de la o fabrică la alta. Deoarece de nicăieri nu vine nicio ştire, fie cât de palidă despre deschiderea lucrărilor, bieții muncitori, neavând cu ce plăti mâncarea şi chiriile, sunt goniți din toate casele” – relatează parohul. „Pe strade, la tot pasul se roagă unul să-i dai un ban să mănânce (…) Ți se sfâşie inima de durere văzând om punic, ca un munte, plin de viață, spuind, cu lacrimi în ochi, că de trei zile n-a mâncat. Casa şi adăpostul îi sunt o groapă la marginea oraşului. Ce va fi însă la iarnă?”[102] – se întreba Mihălțian, cu îngrijorarea dată de spectrul morții ce se contura tot mai limpede pentru mulți dintre conaționalii săi.

---

[100] *Batalionul înfometaților*, „Românul”, nr. 90, din 9 mai 1914, p. 7.

[101] *Din patru sute rezervişti, se prezintă numai şaptezeci*, „Românul”, nr. 108, din 31 mai 1914, p. 8–9.

[102] *Pentru cei ce vreau să vină la America*, „Românul”, nr. 94, din 14 mai 1914, p. 5.

Din păcate, statul austro-ungar, autorul moral al exodului, nu făcea aproape nimic pentru a-şi ajutora supuşii aflaţi la ananghie. Demersurile întreprinse de părintele Simeon Mălţian la Consulatul austro-ungar, cu scopul de a obţine sprijin financiar pentru cei ce doreau să se repatrieze, au rămas fără niciun rezultat deoarece, deşi statul acoperea cheltuiala călătoriei peste Atlantic, solicitanţii trebuia să-şi plătească drumul până la portul de îmbarcare şi apoi pe cel de la portul de debarcare înspre vetrele lor. „Dar omul de unde să plătească, căci nu are un cent?”[103] – se întreba iarăşi părintele, sporind şi mai mult dramatismul falimentului uman în care ajunseseră mulţi dintre conaţionalii săi şi totodată spre a-i pune la adăpost pe alţi ardeleni de experienţa tristă a confraţilor aflaţi în pribegie. Până la urmă, tot românii din America au fost aceia care au sărit în ajutorul conaţionalilor aflaţi la ananghie. Emigranţii bănăţeni din Cacova au strâns bani şi l-au înmormântat pe consăteanul lor, Daniil Oprişiu Cazan[104], care şi-a sfârşit zilele pe pământ străin, şi tot ei l-au contactat pe parohul din satul lor de obârşie, părintele Hanzu, pe adresa căruia au mai trimis alţi bani pentru ajutorarea văduvei rămase acasă în mizerie[105].

Ştiri la fel de triste şi de îngrijorătoare soseau din portul grecesc Pireu, unde ancorau săptămânal vapoare de la Constanţa ce aduceau cu ele între 60 şi 100 de români ardeleni, care se îmbarcau apoi către America. „Le plângi de milă când îi vezi pe toţi, oameni tineri, şi aşa, plângând, spun că pleacă lăsând soţii şi copii aici nemaiavând nimic de sperat”[106] – aşa se înfăţişa tabloul disperării unei naţii osândite să-şi părăsească vetrele pentru a supravieţui. Toţi aceşti emigranţi trecuseră ilegal şi nestingheriţi frontierele Transilvaniei cu România, în deplina cunoştinţă a autorităţilor grănicereşti maghiare care, de ce nu, prin diminuarea numerică a românilor în Transilvania, contribuiau şi ele în felul ăsta la făurirea „naţiunii unitare maghiare”. Corespondentul de presă care a semnalat această faţetă necunoscută a exilului se întreba de ce autorităţile de la Bucureşti rămâneau nepăsătoare în faţa unui asemenea fenomen, de ce îngăduiau funcţionarea unei reţele subterane care le asigura transfugilor transportul în capitală,

---

[103] *Ibidem.*

[104] La propunerea cacoveanului Ioan Banciu, au donat bani următorii: „I. Banciu 2 dolari 50 cenţi; Dumitru Mija şi Dumitru Popa câte 2 dolari; I. I. Banciu, Alexandru Cazan, Alexandru A. Cazan, Dumitru Buican, D. Botu, T. Pipernea toţi câte 1 dolar; Dumitru D. Botu, D. Taban, P. Crăciun câte 50 de cenţi; Vasile Moga 25 cenţi; P. Gligor 1 dolar şi A. Herman 2 dolari”. *Din America*, „Foaia Poporului”, nr. 27, din 12 iulie 1914, p. 9.

[105] *Ibidem.*

[106] *Agenţie bucureşteană pentru golirea Ardealului de români*, „Românul”, nr. 102, din 23 martie 1914, p. 7.

obținerea paşapoartelor româneşti şi îmbarcarea la Constanța. Corupția ori nepăsarea, oricare dintre aceste metehne ce s-ar fi aflat în spatele lipsei de reacție a administrației centrale, măcar vreun factor de putere responsabil ar fi trebuit totuşi să sesizeze că Bucureştii făceau involuntar jocul ungurilor, că România era atrasă într-o complicitate păguboasă idealului unionist, contribuind la rarefierea românității transilvănene. „Ungurilor le convine ca, cu sistemul acesta, să se depopuleze Ardealul şi să ne zică într-o bună zi: *ce tot faceți paradă că aveți Români în Ardeal!*"[107] – atrăgea foarte serios atenția corespondentul român din Pireu. Îmbucurător rămâne însă faptul că, odată ajunşi în America, românii ardeleni nu s-au înstrăinat şi nu şi-au uitat rudele de acasă aflate în suferință. Ei s-au organizat, şi-au constituit parohii româneşti, au înființat societăți culturale şi au scos ziare româneşti. Aşa de pildă, societatea „Învierea", din oraşul Martins Ferry (Ohio), a organizat un miting de solidaritate pentru elevii din Blaj care au suferit de pe urma curajului lor de a arbora drapelul tricolor pe turla catedralei din oraş[108]. Parohia ortodoxă din Idiana Harbor (Indiana) solicita apoi conducerii Partidului Național Român să trimită din când în când peste ocean câte un fruntaş al mişcării naționale, pentru a susține conferințe în comunitățile româneşti din America şi a le întreține viu spiritul național miilor de români aflați la muncă în depărtatele străinătăți[109]. Biserica Greco-

---

[107] *Ibidem.*

[108] *Frații din America țin adunări poporale pentru noi*, „Românul", nr. 129, din 27 iunie 1914, p. 4.

[109] Apelul românilor din parohia Indiana Harbor avea următorul text: „Având în vedere idealul nostru, ce trebuie să-l aibă tot Românul aşezat în orice parte a globului pământesc; Având în vedere viitorul neamului nostru, care nu mai poate rămânea în ogăşia trecutului; Având în vedere numărul mare al Românilor ce trăim pe pământul american; Având în vedere organizația întinsă ce românismul o face pe pământul american – căreia însă, din patrie de multe ori i s-a reproşat că nu ar fi tocmai pe bazele reale; Având în vedere cum conții maghiari robotesc pe pământul american pentru a trezi din amețeală pe fiii lui Árpád – şi pentru a înşela opinia publică americană despre gândul lor «pacificator»; Având în vedere cum tuturor națiunilor europene, emigrate în America, li se trimite an de an câte un apostol pentru întărirea conştiinței naționale; Adresez aceste cuvinte către luminații Comitet național: Nu s-ar putea găsi o cale, după exemplul celorlalte națiuni, să ni se trimită şi nouă în America, pentru înviorarea sufletelor noastre cu duh curat românesc, pentru a ni se da directive sănătoase şi trainice organizației ce-o avem – un apostol, un deputat român, un bărbat luminat, care să cutriere centrele româneşti, ținând adunări naționale cu scopul mai sus menționat. Nime nu se poate îndoi de efectul şi de reuşita acestor adunări, dorite cu însetoşare de Românii americani. E drept că comitetul național nu poate risipi material sunător, ca conții unguri – dar organizația societăților române şi parohiile, chiar noi toți, de la mic până la mare, făgăduim a suporta, ca o prea uşoară sarcină, spesele cu venirea şi întreținerea unui deputat român. Sunt sigur că societățile române s-ar bucura de cea mai înaltă sărbătoare, când ar putea primi cu drapelele lor pe trimisul Comitetului național." *Spre America*, „Românul", nr. 133, din 2 iulie 1914, p. 2.

Catolică avea opt preoți pe tărâm american, iar aceştia desfăşurau o fructuoasă muncă de păstorire printre credincioşii uniți. Printre cei mai devotați se numărau părintele Epaminonda Lucaciu[110], care organizase frumoase serbări spirituale la parohiile din Trenton (New Jersey) şi New-York, părintele misionar Constantin Lupu, din Cleveland (Ohio), şi părintele Ioan Pop, din Aurora (Illinois), care-şi propusese ca în vara lui 1915, când se va termina războiul (!), să-şi sporească activitatea misionară[111].

*

O altă analiză, de data aceasta țintită pe tematica colonizărilor practicate de guvern exclusiv în favoarea maghiarilor şi în detrimentul românilor ardeleni, va vedea lumina tiparului tot în luna martie. Autorul ei, la fel de anonim ca şi cel ce întocmise analiza economică mai sus prezentată, îşi începea demersul cu un scurt excurs istoric menit să uşureze percepția mecanismului colonizărilor înfăptuite sub regimul Tisza István. Erau trecute în revistă colonizările făcute la începuturi de primul rege creştin al ungurilor, Ştefan cel Sfânt, pentru a implanta în sânul comunităților maghiare păgâne creştini aduşi din Occident, apoi colonizările întreprinse cu scop economic şi militar de către regii Géza şi Béla, care au adus populații germanice în Transilvania, apoi cele realizate în Banat de către Curtea vieneză, care a populat cu germani, sârbi şi slovaci teritoriul eliberat de sub turci, până la cele derulate în aşa numita „epocă constituțională", care a debutat odată cu naşterea dualismului în 1867, puse în slujba idealului de făurire a „statului unitar maghiar", în creuzetul căruia urmau să fie mistuite până la dispariție toate semințiile nemaghiare trăitoare între hotarele Ungariei. Conceptul s-a cristalizat sub ministeriatul contelui Szapáry Gyula, cel dintâi care a realizat că, fără o politică instituționalizată, maghiarimea nu va putea fi în măsură să asimileze pe cale naturală etniile conlocuitoare. De aceea, cu ajutorul financiar al statului, în perioada anilor 1880–1894 s-au înființat apoi 42 de colonii maghiare care, cu excepția uneia,

[110] *Epaminonda Lucaciu*, fiul preotului greco-catolic *Vasile Lucaciu*, fruntaş al mişcării naționale române din Transilvania, supranumit şi „*Leul din Şişeşti*", la vremea respectivă fugit în România pentru a scăpa de procesul intentat de autoritățile maghiare. S-a născut pe 25 februarie 1877 la Sâncrai, județul Satu Mare, a terminat studiile primare la Satu Mare, iar pe cele liceale la Năsăud. Între anii 1888–1892 studiază la Roma la Institutul, *Propaganda Fide*. În 1898 obține titlul de doctor în filosofie şi teologie. În 1905 slujeşte ca preot în Cenad, iar în 1905 pleacă în America unde înființează prima parohie greco-catolică, la Cleveland, şi totodată ziarul „Românul", prima gazetă românească – n.n., A.Ț.

[111] *Preoții noştri din America*, „Unirea", nr. 75, din 29 iulie 1915, p. 1–2.

au fost implantate în Transilvania şi ridicate majoritatea la rang de centre administrative ale subunităților teritoriale locale[112]. Politica de colonizare a continuat şi după 1894, însă fără vreo planificare, dar din acel an procesul a fost înzestrat şi cu instrumente financiare mai adecvate şi sancționate prin lege. Astfel, candidatul maghiar la colonizare era înzestrat cu o suprafață de teren cuprinsă între 15 şi 37 de iugăre (aproximativ 8–19 hectare), beneficia apoi de un sprijin financiar de la stat în valoare de 7.000 de coroane, dacă făcea dovada că deține legal suma de 2.000 de coroane din care trebuia să-şi procure în primii ani utilajele agricole şi animalele necesare. Împrumutul de la stat trebuia plătit de către colonist în decurs de 50 de ani, începând cu al patrulea an de la înființarea gospodăriei, cu dobândă anuală de 250 de coroane, adică cu prețul de piață al unui viței gras, iar bătătura şi terenul de sub casă şi acareturi îi erau oferite gratuit. Până în 1910 au profitat de pe urma proiectului 78.942 de maghiari, care dețineau împreună o suprafață de 124.797 de iugăre, dar de prin 1909 ritmul colonizărilor s-a diminuat, cu toate că ministrul Agriculturii de la acea vreme, Darányi Kálmán, alocase în acest scop un buget de 120 de milioane coroane, după care procesul a stagnat. Din păcate, prea puțini dintre ungurii colonizați au fost cu adevărat agricultori, marea masă a coloniştilor fiind alcătuită din tot felul de „corteşi[113] răguşiți, vizitii emeritați, industriaşi şi negustori scăpătați" – după cum constata cu tristețe un țăran român, nişte „vântură-țară" care se răsfățau „din bunăvoința guvernului şi prin ajutorul protectorilor lor, în case construite după cele mai riguroase cerințe ale igienei şi stăpânesc moşioare cari, toate deopotrivă, pot fi considerate ferme de model" – şi toate acestea se petreceau fățiş, prin distribuirea discriminatorie a bugetului public la care românii ardeleni contribuiau din greu. „Noi plătim birurile cele grele, feciorii până la unu slujesc împăratului ani de-a rândul, iar când ar vrea şi ei să se vadă cu casă şi masă, n-au unde, trebuie să ia drumul Americei ori să cutreiere țara în lung şi în lat, să-şi capete o bucătură de pită, că hotarul l-a împărțit erariul[114] la toți traşi-împinşii"[115] – conchidea cu durere-n suflet săteanul.

Dar oare ce interese urmărea guvernul de la Budapesta atunci când aproba cererile de colonizare ale unor neisprăviți ca cei amintiți? Nu era

---

[112] În comitatul Caraş-Severin au fost înființate 11 colonii, în Timiş 9, în Torontal 6, în Bácsbodrog 5, în Arad 2, în Hunedoara 2, în Turda-Arieş 2, în Cojocna (Cluj) 2, în Solnoc-Dăbâca 1, în Târnava-mare 1, în Bistrița-Năsăud 1. *Colonizările*, „Românul", nr. 49, din 14 martie 1914, p. 1.

[113] *Körtes* – misit, intermediar, samsar – n.n., A.Ț.

[114] *Erariu* – tezaurariat, trezorerie, domeniu public – n.n., A.Ț.

[115] *Colonizările*, „Românul", nr. 49, din 14 martie 1914, p. 1.

greu de ghicit, fiindcă misterul era devoalat cu fiecare dintre campaniile electorale pentru alegerile locale sau parlamentare derulate de-a lungul vremii, după cum la fel de uşor era deconspirat cu fiecare act normativ emis de administrația centrală în detrimentul națiunilor nemaghiare din Ungaria. În Transilvania, de îndată ce au fost grefate în sânul comunităților româneşti, aceste grupuri de colonişti au devenit tot atâtea nuclee de propagare a politicilor impuse de guvern. Ele se amestecau în treburile gospodăreşti ale comunităților şi reuşeau să-şi impună voința proprie, cu sprijinul administrațiilor locale, desigur, răsturnând astfel rosturile împământenite de veacuri ale românilor, iar cu ocazia alegerilor se transformau în grupuri de presiune, de intimidare şi de şantaj, încât ajungeau să deturneze rezultatul voturilor în favoarea candidaților maghiari şi, în plus, tot ele alcătuiau rețeaua informativă a puterii în teritoriu[116]. Cu alte cuvinte, coloniştii erau ostaşii în haine civile ai guvernului şi de aceea ei trebuiau sprijiniți şi răsplătiți. Din această perspectivă, instituția colonizărilor poate fi socotită fără tăgadă a fi un act de corupție instituționalizată, practicată de toate cabinetele maghiare.

[116] *Ibidem.*

DESPRE MĂSURILE ADOPTATE DE AUTORITĂȚILE MAGHIARE PENTRU RESTRÂNGEREA CORPULUI ELECTORAL AL ROMÂNILOR ARDELENI

Chestiunea reprezentării populației în Parlamentul maghiar a fost problematică încă de la naşterea dualismului, din cauza faptului că Ungaria era de la începuturile sale statale un mozaic etnic, în care populația maghiară nu reuşea să capete preponderență nici măcar prin politicile de stat. De aceea, pentru a putea menține hegemonia nației lor, guvernanții de la Budapesta au inventat mereu tot felul de subterfugii pentru a-şi asigura majoritatea etnică în legislativul țării[117]. La începutul lunii februarie 1914, ministrul maghiar de Interne, Sándor János, cumnatul premierului Tisza István, a depus la secretariatul Camerei Deputaților din Budapesta proiectul de modificare a legii electorale, în care, după ce că a introdus un nou prag cenzitar menit să îngrădească dreptul la vot al păturii sărace, alcătuită majoritar din români, venea acum cu o nouă măsură de restrângere a electoratului românesc, constând în eliberarea cărților de alegători numai acelor persoane care puteau citi şi scrie în ungureşte, examen ce urma să fie susținut de către solicitanți în fața unei comisii de la centrul circumscripției electorale de care aparțineau. Acelaşi proiect de lege modifica apoi arhitectura vechilor circumscripții electorale într-o asemenea manieră încât regiunile locuite compact de români erau fărâmițate, iar fragmentele rezultate astfel erau arondate apoi unor centre urbane şi semiurbane locuite cu preponderență de unguri. Toate aceste tertipuri cu pretenții de legalitate au fost ticluite în aşa fel încât românii ardeleni să nu poată trimite în parlamentul budapestan decât un număr minim de deputați şi, dacă era posibil, respectivii să fie menținuți sub controlul guvernului maghiar.

O simplă analiză a datelor demografice, chiar şi a celor contrafăcute de către autorități, putea scoate la lumină destul de lesne monstruozitatea noului mecanism electoral propus. Astfel, în comitatele (județele) ardelene, populația românească era în inferioritate numerică severă doar în

[117] Antonie Plămădeală, Miron Cristea, *Românii din Transilvania sub teroarea regimului dualist austro-ungar (1867–1918). După documente, acte şi corespondențe rămase de la Elie Miron Cristea*, Tiparul Tipografiei Eparhiale, Sibiu, 1986, p. 515.

comitatele Ciuc, Trei Scaune şi Odorhei, adică în secuime, în timp ce în comitatele Braşov şi Mureş-Turda diferenţele erau minore[118], însă românii erau majoritari în celelalte. Aceste fiefuri româneşti constituiau ţinta noii legislaţii, şi anume comitatul Alba de Jos, unde din şapte circumscripţii mai rămâneau acum doar patru, aşa încât românii îşi pierdeau majoritatea în vechea circumscripţie a Ocnei Sibiului şi mai puteau spera la vreun mandat în circumscripţiile Vinţu de Jos şi Ighiu, în schimb în comitatul Bistriţa-Năsăud numărul circumscripţiilor a sporit de la două la trei, încât românii puteau acum nădăjdui la vreun mandat doar în circumscripţia Năsăudului. Apoi, în comitatul Făgăraşului au rămas pe mai departe două circumscripţii şi românii de aici puteau conta pe electoratul din cercurile Făgăraş şi Arpaş, însă în cel al Hunedoarei numărul circumscripţiilor a fost redus de la şase la cinci, fiind desfiinţat cercul Dobra, acolo unde în 1903 câştigase categoric alegerile parlamentare fruntaşul Aurel Vlad, iar acum românii se mai puteau baza pe alegătorii din cercul Orăştiei şi eventual pe cei din cercul Ilia. În comitatul Târnava Mică n-au fost admise niciodată circumscripţii curat româneşti, după cum n-au fost nici în comitatele Târnava Mare şi Cojocna (Cluj), deşi populaţia majoritară a fost dintotdeauna cea românească. Mai departe, în comitatul Sibiului au existat două circumscripţii cu populaţie preponderent românească, Cristian şi Sebeş, dar după noua lege cea din Cristian se desfiinţa, în comitatul Solnoc-Dăbâca, din şapte circumscripţii mai rămâneau cinci, din care două beneficiau pe mai departe de majoritatea românească în cercurile Ileanda Mare şi Lăpuşu Unguresc, în vreme ce în comitatul Turda-Arieş, deşi românii erau covârşitori numeric, ei n-au beneficiat niciodată de vreo circumscripţie a lor[119]. În ce priveşte comitatele transilvănene ce ţineau administrativ de Ungaria, după statistica oficială maghiarii deţineau majoritatea în comitatul Sătmarului şi în Bihor. În

[118] După statistica maghiară a anului 1911, în comitatul Braşov locuiau 35.091 români şi 35.372 unguri; în comitatul Ciuc locuiau 18.032 români şi 125.888 unguri; în comitatul Trei Scaune locuiau 22.963 români şi 123.518 unguri; în comitatul Mureş-Turda locuiau 70.192 români şi 111.376 unguri, iar în comitatul Odorhei trăiau 2.840 români şi 118.458 unguri. *Viitoarele circumscripţii electorale*, „Românul", nr. 17, din 4 februarie 1914, p. 1–2.

[119] După statistica maghiară a anului 1911, în comitatul Alba de Jos locuiau 171.483 români şi 39.107 unguri; în comitatul Bistriţa-Năsăud locuiau 87.564 români şi 10737 unguri; în comitatul Bistriţa-Năsăud locuiau 87.564 români şi 10.737 unguri; în comitatul Făgăraş locuiau 84.436 români şi 6.446 unguri; în comitatul Hunedoara locuiau 271.675 români şi 52.720 unguri; în comitatul Târnava Mică locuiau 55.585 români şi 34.902 unguri; în comitatul Târnava Mare locuiau 60.381 români şi 18.414 unguri; în comitatul Cojocna locuiau 153.717 români şi 60.735 unguri; în comitatul Sibiu locuiau 113.672 români şi 10.159 unguri; în comitatul Solnoc-Dăbâca locuiau 189.443 români şi 52.181 unguri; în comitatul Turda-Arieş locuiau 125.668 români şi 44.630 unguri. *Ibidem.*

Sătmar românii puteau spera acum alegerea vreunui deputat al lor doar în cercul Şomcuta, iar cei din Bihor, din cele douăsprezece circumscripţii, doar în cercurile Beiuş şi Ceica, deşi cele mai multe subdiviziuni administrative erau locuite compact de români[120]. În comitatul Aradului, rămâneau curat româneşti circumscripţiile Ineu, Sebiş, Chişineu-Criş, Şiria şi Radna, în vreme ce în comitatul Caraş-Severin numărul circumscripţiilor sporea de la şapte la opt şi electoratul românesc ar fi putut trimite deputaţi din cercurile Caransebeş, Lugoj, Oraviţa şi eventual încă două. În schimb, în comitatul Sălajului numărul circumscripţiilor scădea de la cinci la patru, iar alegătorii români ar fi putut nădăjdui la vreun succes numai în cercurile Şimleu Silvaniei şi Cehu Silvaniei. Românii ar mai fi putut trimite în parlamentul budapestan vreun reprezentant de-al lor din zonele locuite compact de ei în comitatele Timiş, Torontal, Maramureş şi Ugocea, însă comunele româneşti de acolo au fost în aşa fel arondate noilor circumscripţii încât să nu poată alcătui fiefuri etnice monocolore[121]. La final, legea rezerva ministrului de Interne dreptul discreţionar de a modifica compoziţia cercurilor electorale acolo unde credea el de cuviinţă, privilegiu care cu siguranţă se subordona tezei apărării cu prioritate a intereselor naţiunii maghiare.

*

Primele protestele ale românilor ardeleni împotriva noii configuraţii a circumscripţiilor electorale, întocmită în folosul centrelor ungureşti, au venit din urbea Beiuşului (Bihor). Fruntaşii filialei Partidului Naţional Român din regiune au organizat două adunări populare, în comunele Budureasa şi Mizieş, la care au invitat ţărănimea română din localităţile Budureasa, Cărbunari, Saca, Sălişte, Talpe, Teleac şi Mizieş, pentru a le prezenta oamenilor noua situaţie pe care guvernul le-a rezervat-o la apropiatele alegeri şi pentru a întocmi împreună o petiţie prin care să se ceară cabinetului de la Budapesta revenirea la vechea arondare electorală a satelor lor ori să se ţină cont măcar de propunerea altor centre de votare în locul celor deja stabilite prin lege. Despre ce era vorba? Noul act normativ prevedea înfiinţarea în zona Beiuşului a trei centre de votare, în oraşul Beiuş, în orăşelul Vaşcău şi în

[120] După statistica maghiară a anului 1911, în comitatul Sătmar locuiau 118.719 români şi 234.934 unguri (?), iar în comitatul Bihor 261.432 români şi 306.761 unguri (?). *Ibidem.*

[121] După statistica maghiară a anului 1911, în comitatul Arad locuiau 229.446 români şi 77.906 unguri; în comitatul Caraş-Severin locuiau 335.192 români şi 331.212 unguri (?); în comitatul Sălaj locuiau 135.943 români şi 87.085 unguri (?); în comitatul Timiş locuiau 159.428 români, în comitatul Torontal locuiau 86.070 români, în comitatul Maramureş locuiau 84.226 români, iar în comitatul Ugocea locuiau 19.741 români. *Ibidem.*

comuna Tărcaia, primele două localități având populație mixtă română şi maghiară, iar ultima eminamente maghiară[122]. Dacă nominalizarea Beiuşului şi Vaşcăului erau justificate prin prisma statutului lor de vechi centre administrative, economice şi totodată reşedințe de plase, spre care convergeau drumurile tuturor satelor ce le erau arondate, alegerea Tărcaiei nu avea nicio legitimitate, în afara aceleia de a reprezenta cea mai mare şi mai compactă comunitate maghiară de pe cursul superior al Crişului Negru, ai cărei locuitori au fost folosiți nu o dată de administrația comitatului ca forțe de intimidare şi de sprijin a jandarmeriei în campaniile electorale[123]. Noul centru de votare se afla la numai 4,7 km de celălalt centru de votare, Beiuşul, aşa încât nici sub aspect geografic sau administrativ nu i se putea motiva înființarea, ba mai mult, spre urnele sale trebuiau să se îndrepte alegătorii români din sate foarte îndepărtate, precum Valea neagră de Sus, aflat la 34,8 km distanță, Măgura, la 32,9 km, Dumbrăvani, la 26,7 km, Pietroasa, la 26 km, Gurani, la 24,5 km şi Poienii de Sus, la 20,7 km. Odinioară, locuitorii acestor sate votau la Beiuş, acum trebuiau să ocolească oraşul, neavând voie să se intersecteze pe timpul votării cu alegătorii arondați Beiuşului, pentru a se evita încăierările provocate de patimile politice, în schimb nu mai interesa pe nimeni dacă se ciomăgeau pe drumul comun ce-i aducea pe toți până la Beiuş, după cum nici potențiala încleştare dintre românii naționalişti şi majoritari cu ungurii „paşoptişti" din Tărcaia nu mai era luată în seamă. Ar fi fost şi o cale mai scurtă către noul centru de votare, prin vadul satului Grădinari, dar acest lucru era posibil numai pe vreme bună, când Crişul nu era umflat de ploi, întrucât pod peste râu nu exista decât la Beiuş. Nici interdicția stabilită de lege ca la o secție de votare să nu fie arondați mai mult de 1.000 de votanți nu era respectată în cazul centrului de la Tărcaia, fiindcă aici erau chemați la urne între 1.480 şi 1.600 de alegători, aşa că românii bihoreni care au participat la adunările populare de la Budureasa şi Mizieş au cerut în unanimitate mutarea celui de al treilea centru de votare la Budureasa, centru notarial spre care radiau drumurile satelor din vecinătate, Cărbunari, Mizieş, Saca, Sălişte, Talpe şi Teleac[124].

În a doua jumătate a lunii mai 1914 au început să se facă simțite şi efectele acelui paragraf din legea electorală prin care se urmărea diminuarea numărului de votanți români pe baza examenului de limbă maghiară vorbită şi scrisă. Câteva sute de țărani români din cele 44 de comune arondate cercului electoral Şomcuta Mare (Sătmar) au căzut testul, deşi s-au prezentat în fața comisiei doar cei care vorbeau şi scriau bine în ungureşte.

---

[122] *Adunări poporale la Beiuş*, „Românul", nr. 115, din 11 iunie 1914, p. 2.
[123] *Alegerea de la Beiuş*, „Tribuna", nr. 179, din 27 august 1907, p. 4–6.
[124] *Adunări poporale la Beiuş*, „Românul", nr. 115, din 11 iunie 1914, p. 3.

În zadar le-a dat notă de trecere directorul şcolii de stat din localitate, fiindcă ceilalți doi membri ai comisiei, un copist şi un stagiar, i-au notat sub baremul ce le-ar fi asigurat dreptul vot. Cei doi angajați ai administrației maghiare au dat dovadă de o rară obrăznicie şi atunci când un intelectual român, prezent la circumscripție, i-a chestionat în legătură cu procedura nedreaptă după care făceau selecțiile. „La întrebarea mea, că de ce-i respinge când perfect cetesc şi scriu şi examinatorul, care e învățător, încă îi află apți, cu un cinism revoltător mi-a răspuns: «*Se poate apela la Dumnezeu*», şi aici în zadar vin cu advocat, nu vor putea schimba hotărârea lui”[125] – relatează martorul. La cercul electoral Sânnicolau Mare (Torontal), comisia de examinarea a fost mai indulgentă cu candidații, dar din păcate prea puțini români din satele arondate acestuia s-au prezentat pentru a susține testul, spre deosebire de minoritarii maghiari şi bulgari din zonă, care au venit în număr mare[126]. Doi țărani din Muncel (Solnoc-Dăbâca) au picat examenul fiindcă la orele amiezei li se făcuse foame membrilor comisiei de la cercul electoral Ileanda Mare, şi oamenii n-au mai avut răbdare să-i examineze până la capăt pe cei doi români[127]. Şi pentru că până pe 10 iulie 1914 listele cu alegători urmau să se definitiveze, Consiliul Central al Partidului Național Român a făcut apel la toți membrii filialelor sale să mobilizeze electoratul românesc ca să-şi susțină examenele de scris şi citit la centrele cercurilor electorale la care erau arondați, să-i convingă apoi pe cei care şi-au picat examenul să-l repete, fiindcă legea le permitea acest lucru, şi să solicite examinatorilor numai subiecte din manualul de clasa a VI-a, singurul nominalizat în lege. Intelectualii satulelor erau îndemnați să-i însoțească pe țărani atunci când vor merge să se înscrie pe liste, spre a nu cădea victime vicleşugurilor folosite de slujbaşii administrației. În acest sens era lăudată inițiativa învățătorilor bihoreni, care s-au întâlnit la şcoala din Pocola şi au pus la punct un minuțios plan de acțiune pentru perioada electorală[128].

*

Proiectul de „reformare” a legislației electorale lansat de guvernul Tisza nu a stârnit doar criticile cercurilor politice ale românilor ardeleni, ci a antrenat cu sine o serie de comentarii negative, dar obiective, din partea unor politicieni maghiari de renume. Elocventă în acest sens este opinia

[125] *Abuzuri la examenele electorale*, „Românul”, nr. 107, din 30 mai 1914, p. 6.
[126] *Ibidem.*
[127] *Examene de alegători în Dej*, „Românul”, nr. 128, din 26 iunie 1914, p. 3.
[128] *Listele electorale*, „Românul”, nr. 136, din 5 iulie 1914, p. 1.

exprimată de contele Andrássy Imre în paginile cotidianului „Magyar Hirlap", la câteva săptămâni după ce proiectul a fost dat publicității. Contele Andrássy afirmă răspicat că, de la încheierea compromisului dualist, perfectat de ascendentul său, Andrássy Gyula, în 1867, națiunea maghiară nu şi-a putut menține supremația numerică în Parlamentul budapestan decât prin „teroare şi corupție", întrucât prin mijloace cinstite, democratice, n-ar fi fost în stare să contracareze efectele panslavismului ce cuprinsese populațiile slave din imperiu şi nici pe cele ale daco-românismul îmbrățişat de românii transilvăneni şi bănățeni. „După sistemul electoral de până acum – demonstrează contele – în Ungaria existau numai 229 circumscripții electorale cu majoritate de voturi maghiare şi 184 de circumscripții cu majoritate nemaghiară. Adăugând la aceşti 184 deputați Români, Germani, Sârbi, Slovaci şi Ruteni, cari după dreptate ar fi trebuit să reprezinte circumscripțiile nemaghiare, şi pe cei 40 deputați din Croația, *Maghiarii ar fi rămas în parlamentul din Pesta numai cu o majoritate de 5 voturi* (229 contra 224)"[129]. Că legislativul de la Budapesta a fost scutit în deceniile următoare de a se întâlni cu penibila situație în care deputații unguri să ajungă chiar într-o inferioritate numerică față de cei ai națiunilor conlocuitoare, se datora numai imixtiunii brutale a puterii în procesele electorale ce s-au derulat de-a lungul vremii, „terorii şi corupției" cu care a fost deturnată „exercitarea liberă a celui mai cardinal drept constituțional" – îşi dezvoltă mai departe Andrássy pledoaria – astfel încât „poporul din aceste circumscripții a rămas decenii de-a rândul osândit să lifereze[130] deputați mameluci în toate taberele guvernamentale, pe când circumscripțiile cu majoritate maghiară trimiteau în parlamentul țării roiuri considerabile de opoziționali"[131]. După el, nici aşa zisa „reformă" electorală, preconizată de premierul Tsza István că va asigura prezența majoritară a maghiarilor naționalişti în legislativ, nu era în măsură să garanteze atingerea scopului pentru care a fost ea elaborată, pentru că între timp îşi făcuseră loc, în rândul partidelor parlamentare, şi grupările de pe partea stângă a eşichierului politic, realitate ce era în măsură să încline balanța în defavoarea naționaliştilor unguri. „În sensul acestei reforme, din 435 circumscripții electorale vor fi 267 maghiare, față de 168 nemaghiare, şi 42 voturi croate. Admițând că între deputații trimişi de circumscripțiile cu majoritate ungurească ar putea să fie în viitor şi vreo 30 de socialişti, ar mai rămânea 237 inşi ca apărători ai naționalismului maghiar, față de 168 naționalişti nemaghiari din Ungaria, 42 Croați şi 30 socialişti. Opoziția ar

[129] *Teroare şi corupție*, „Românul", nr. 50, din 15 martie 1914, p. 1–2.
[130] Să livreze – n.n., A.Ț.
[131] *Teroare şi corupție*, „Românul", nr. 50, din 15 martie 1914, p. 1–2.

avea deci 240 voturi, cu 3 mai mult decât ale naționaliştilor maghiari"[132] – îşi încheia contele argumentația. În vremea aceasta, cealaltă componentă a monarhiei dualiste, Austria, era de mult înscrisă pe orbita democrațiilor occidentale în ce priveşte îndreptățita reprezentare în legislativul de la Viena a tuturor etniilor ce viețuiau în teritoriile sale, încât până şi rutenii din Galiția îşi trimiteau 62 de deputați în Camera provincială. Singură Ungaria se mai crampona de păstrarea în vigoare a unor cutume legislative medievale, menite să asigure hegemonia aristocrației maghiare asupra etniilor trăitoare între granițele ei.

În spiritul aceluiaşi deziderat, în a doua jumătate a lunii iunie 1914, ministrul maghiar de Interne a înaintat Camerei budapestane un proiect de modificare a legii administrației publice locale, ce acorda ministerului puterea de a numi discreționar cea mai mare parte a funcționarilor publici în posturi, fără concurs, iar comiților supremi dreptul de a numi şefii de servicii din aparatul administrativ al comitatelor pe care le conduceau. În privința organele reprezentative de la nivelul comitatelor, congregația fiecărui comitat avea libertatea să-şi fixeze numărul deputaților ce le vor alcătui şi repartiția locurilor eligibile pe fiecare cerc electoral, mandatul unui deputat fiind stabilit la şase ani. Alegerile locale urmau să se desfăşoare întotdeauna în luna decembrie, jumătate dintre deputați aveau să fie aleşi în primii trei ani, aşa încât mandatele deputaților vechi să se intersecteze cu cele ale deputaților noi, pentru a se putea asigura continuitatea viziunii politice în sânul congregațiilor. La nivelul plaselor se înființau consilii cercuale, ai căror membri erau aleşi de adunarea generală a plasei în proporție de două treimi din numărul stabilit, iar restul erau numiți de comitele suprem. Se mai instituia interdicția de a alege şi de a fi ales pentru o perioadă de zece ani în cazul celor condamnați pentru „agitație sau crime contra statului"[133]. Aşadar, proiectul înaintat spre ratificare Parlamentului şi care avea şanse sigure să fie votat nu urmărea altceva decât să legitimeze controlul total al statului asupra societății. De la naşterea dualismului încoace, Budapesta s-a înarmat continuu cu instrumente juridice menite să garanteze supremația politică a maghiarilor în teritoriile locuite de alte etnii, iar acum avea şansa să elimine definitiv din viața publică orice element indezirabil tezei „națiunii unitare maghiare". Niciun nemaghiar nu mai putea aspira vreodată la emanciparea sa personală, la ocuparea vreunui post în aparatul administrativ ori la câştigarea vreunui mandat în organele reprezentative ale puterii legislative centrale sau locale. Calea rămânea

[132] *Ibidem*.

[133] *Stratificarea administrației*, „Românul", nr. 120, din 17 iunie 1914, p. 1.

deschisă doar celor care şi-ar fi renegat originea etnică şi ar fi sporit numeric naţiunea maghiară pe această cale artificială. Era lovitura de moarte pe care guvernul Tisza István o pregătea naţiunilor conlocuitoare, pentru că, lipsite de elite, acestea puteau fi transformate mult mai lesne în masă de manevră la îndemâna intereselor puterii.

Nici până în momentul naşterii acestui proiect de lege n-au stat prea bine lucrurile în privinţa amestecului permanent al autorităţilor în treburile comunităţilor nemaghiare, fie uzând de forţa coercitivă a statului, fie recurgând la mijloace de corupţie pentru a-şi atinge scopurile. Nici nu se uscase de tot cerneala pe ciorna noului act normativ, când o comună românească din Transilvania a şi produs un prim argument menit să ilustreze pericolul ce păştea deopotrivă toate popoarele conlocuitoare pe teritoriul Ungariei. Despre ce era vorba? Un student român, aflat în vacanţă, a nimerit în localitatea Negrileşti (Solnoc-Dăbâca), reşedinţă a comunei omonime, unde se adunaseră ţăranii din cele trei sate componente pentru a-şi alege topograful ce urma să execute lucrarea de delimitare a păşunii comune, după cum cerea noua lege agrară votată în primăvară, documentaţie ce le era necesară apoi oamenilor pentru înfiinţarea composesoratului propriu. Trei specialişti îşi depuseseră oferte pentru atribuirea lucrării, un român, un evreu maghiarizat şi un maghiar, şi fiecare dintre aceştia şi-a înjghebat câte un grup de susţinători. Cei mai mulţi dintre săteni s-au grupat în jurul topografului român, pe nume Maxim, îmboldiţi de preoţii Constantin Juga din Negrileşti, Petru Viman din Rugăşeşti şi sprijiniţi de parohul Atanasiu Georgiu, din comuna vecină Strâmbu. De partea candidatului maghiar, Székely, s-au poziţionat mirenii preotului Ioan Bodea, sprijiniţi de sătenii aduşi din comuna vecină, Gârbou, de învăţătorul George Biliboacă. Aceştia din urmă vor înclina balanţa în favoarea ungurului, spre stupoarea celor din tabăra adversă, folosindu-se de mijloacele deja clasice ale măruntei corupţii practicate în mediul rural. „Am auzit vorbindu-se printre popor că sfinţitul părinte ar fi fost cumpărat cu bani" – relata studentul prezent la eveniment, după care nu se putea abţine să nu judece critic decăderea morală a slujitorului bisericii, omul chemat să întreţină şi să cultive identitatea naţională a credincioşilor săi – „Ce condamnabil rol ţi-ai ales, sfinţite părinte. Aşa cuget că atari preoţi nu-s vrednici să mănânce prescură românească. Astăzi, când avem mai mare lipsă de adevăraţi conducători, când glasul vremii e aproape sosit, oare vei fi în fruntea oastei? Nu cumva vei merge pe căi rătăcite? Slab şi trist exemplu! Nefericit popor care are atari conducători"[134] – încheia cu tristeţe martorul.

[134] *Lucruri slabe*, „Românul", nr. 129, din 27 iunie 1914, p. 6.

DESPRE PERSECUȚIILE SUFERITE DE ROMÂNII ARDELENI ÎN NUMELE CONSERVĂRII IDENTITĂȚII LOR NAȚIONALE

Pe întreaga perioadă a dualismului, la fel ca şi înainte, românii ardeleni au avut de suferit de pe urma faptului că şi-au revendicat drepturile politice. Primul pas hotărât pe linia petiționară a fost făcut odată cu lansarea *Pronunciamentului*, document cu valoare de declarație politică exprimată deschis împotriva sistemului guvernamental maghiar articulat pe cel austriac, protest care îşi extrăgea esența şi argumentația din programul Marii Adunări Naționale de la Blaj, din mai 1848[135], afirmându-şi astfel o continuitate ideologică clară şi puternică cu acesta, dar în acelaşi timp şi ataşamentul față de legislația şi sistemul de stat din vremea politicianului Anton von Schmerling[136]. Puține au fost însă la număr actele politice româneşti care să fi avut parte de o elaborare atât de îndelungată ca *Memorandumul* de la 1892. Menirea acestui document era aceea de a reaminti monarhului de la Viena greşeala înfăptuită în 1867, când, împotriva voinței românilor, optase pentru dualismul cu maghiarii, gest ce a condus la desființarea autonomiei Transilvaniei şi la alipirea ei la Ungaria. Pe scara valorică a importanței lui istorice, evenimentul se înscrie la o cotă maximă, atribut oferit de esența acțiunii fruntaşilor transilvăneni care au izbutit să realizeze cu această ocazie o solidă unitate de voință şi de acțiune cu frații din Regatul României, cei care vor susține activ pe plan internațional doleanțele ardelenilor[137]. Procesul „memorandiştilor", din 1894, a fost episodul care a reuşit să sensibilizeze întreaga opinie publică românească, nemulțumită de atitudinea represivă a guvernului ungar. Pe de altă parte, *Memorandumul* a închis în acelaşi timp un capitol în evoluția mişcării naționale, rezultatele obținute demonstrând că petiționarea ca metodă de luptă nu mai corespundea, iar pasivismul, ca tactică de luptă şi de acțiune, nu mai putea da roade.

---

[135] Teodor V. Păcățian, *Pronunciamentul de la Blaj*, „Transilvania", LIX (1918), nr. 1, p. 26–37.

[136] Cabinetul *Rainer-Schmerling* (4 februarie 1861–25 iunie 1865) – n.n., A.Ț.

[137] Viorel Faur, *Istoricul cercetării manifestărilor memorandiste din Bihor*, *Crisia*, Oradea, 1988, p. 423–425.

*

Pe 6 martie 1914, presa din Transilvania anunța sosirea la Tribunalul din Satu Mare a rechizitoriului întocmit de procuratura maghiară preotului greco-catolic Gheorghe Mureşan şi mirenilor săi, din parohia Moftinu Mic (Satu Mare), în vederea începerii procesului intentat împotriva lor pentru „agitație" contra Episcopiei greco-catolice de la Hajdudorog, prima dezbatere urmând să se desfăşoare pe 23 aprilie[138]. Dar ce se întâmplase oare la Moftin, de autoritățile maghiare se hotărâseră să ia măsuri atât de drastice împotriva sătenilor şi a părintelui lor spiritual? În urmă cu aproape un an, mai precis pe 11 aprilie 1913, „clopotele din Moftin au amuțit! era zi de Paşti!", din pricina asaltului prin care jandarmii maghiari au ocupat biserica, l-au arestat şi ridicat pe parohul locului chiar din altar şi apoi pe alți cincisprezece săteni aflați la slujbă. Forțele de ordine fuseseră chemate atunci de vicarul Jaczkovics Mihályi, supusul Episcopiei greco-catolice de Hajdudorog, care, pe când se afla el într-o vizitație canonică pentru a verifica dacă se respectă predarea în limba maghiară în şcolile confesionale, ar fi fost împiedicat prin violență să pătrundă în clădirea şcolii de către preotul Mureşan şi de credincioşii acestuia, de față fiind şi Madarássy István, pretorul Careilor. Cei arestați au fost întemnițați în Penitenciarul din Satu Mare, unde au zăcut pe tot timpul anchetei, fiindcă n-au avut cu ce să achite cauțiunea în valoare de 160.000 de coroane, fixată de judecătorul maghiar de instrucție[139].

La mai bine de o lună de la anunțul începerii procesului, ziarele ofereau noi amănunte în legătură cu dosarul, care urma să fie soluționat pe parcursul a trei şedințe de dezbateri, în zilele de 23, 24 şi 25 aprilie. Părintele Mureşan şi cei 35 de credincioşi ai săi chemați în judecată aveau să beneficieze de asistența juridică a unei echipe alcătuite din şapte avocați români, precum şi de prezența a zeci de conaționali ai lor în sala tribunalului şi a altor câteva sute în fața acestuia, care, în semn de solidaritate, îşi anunțaseră venirea la Sătmar prin avocatul Andrei Doboşi[140]. În preziua primei dezbateri, echipa de avocați s-a adunat în casa avocatului dr. Aurel Lazăr din Oradea[141], unde apărătorii au pus la punct strategia intervențiilor şi capetele de apărare pe seama cărora avea să-şi dezvolte fiecare pledoaria sa. „Dr. Pordea apără pe sfinția sa, părintele Mureşanu, şi va da declarații

---

[138] *Procesul de agitație al românilor din Hajdudorog*, „Românul", nr. 42, din 6 martie 1914, p. 3.

[139] Constantin Mustață, *Teroare în Ardeal*, (XXI), „Cuvântul Liber", din 31 august 2011.

[140] *Procesul de agitație de la Sătmar*, „Românul", nr. 74, din 15 aprilie 1914, p. 6.

[141] Ion Zainea, *Aurel Lazăr (1872–1930). Viața şi activitatea*, Editura Presa Universitară Clujeană, 1999, p. 64.

principiale în chestia episcopiei maghiare. Dr. Lazăr disecă evenimentele petrecute înainte de amiază: intrarea şi «*ieşirea*» din biserică a lui Jaczkovics... Dr. Boilă se va ocupa cu evenimentele de după-amiază: încercarea Iui Jaczkovics şi a pretorului Madarassy de-a vizita şcoala, cu putere jandarmerească. Dr. Poruțiu ia apărarea celor două femei implicate în rezistența de după prânz, Dr. Bohățiel ia apărarea minorilor, Dr. Dobossy ia apărarea unui grup separat de acuzați. Lui Dr. Ciordaş i s-a încredințat expunerea chestiei din punct de vedere eclesiastic-dogmatic"[142] – aşa descria organul de presă al Partidului Național Român planul de acțiune al echipei de avocați români. Între timp, Aurel Lazăr a luat legătura cu episcopul greco-catolic al Oradiei, dr. Demetriu Radu, de la care a obținut confirmarea că parohia Moftinului se afla încă „de facto" sub jurisdicția diecezei orădene, după cum şi parohiile Poceiului[143], mare şi curat românească, Santăului, Viilor Sătmarului şi încă două filii, ultimele însă demult maghiarizate, dar că asupra acestora şi-a extins ilegal supremația episcopul greco-catolic de la Hajdudorog. Înarmat cu aceste argumente, avocatul orădean a decis să-şi construiască aparatul probatoriu în jurul principiului teritorialității şi să demonstreze astfel abuzul înfăptuit de vicarul Jaczkovics Mihályi atunci când şi-a extins competențele de control şi asupra unor parohii ce aparțineau altei dieceze. Totodată, episcopul unit al Oradiei l-a mai înştiințat pe Aurel Lazăr că, în paralel cu dezbaterile procesului de la Sătmar, în aceleaşi zile, se vor desfăşura la Blaj lucrările sinodului de revizuire a decretului de înființare a tinerei şi artificialei Dieceze de Hajdudorg. De partea cealaltă, tot în preziua începerii procesului, ministrul Justiției, Balogh Jenö, i-a chemat pentru o întrevedere la Budapesta pe preşedintele Tribunalului sătmărean, dr. Papolczy, şi pe preşedintele Secției penale, dr. Németh, ultimul refuzând însă să dea curs invitației superiorului său.

Primul împricinat audiat a fost părintele Gheorghe Mureşan. El şi-a susținut depoziția în româneşte şi, spre surpriza instanței, a ținut să sublinieze că în felul acesta înțelege el să uzeze de un drept ce-i este garantat de Constituție. „Vreau să mă folosesc de dreptul ce-mi dă legea de a vorbi în limba mea românească"[144] – a spus parohul. Apoi a descris derularea evenimentului reclamat de partea vătămată, a relatat despre cum vicarul i-a înfuriat pe săteni prin încercarea sa de a pătrunde cu forța în şcoală, folosindu-se abuziv de puterea cu care a fost investit de lege, şi despre cum a degenerat conflictul înspre violență. Pentru dezbaterea mărturiei pârâşului

[142] *Procesul de la Sătmar*, „Românul", nr. 79, din 24 aprilie 1914, p. 3.
[143] Azi în Ungaria – n.n., A.Ț.
[144] *Procesul de la Sătmar*, „Românul", nr. 79, din 24 aprilie 1914, p. 3.

Jaczkovics, instanța a solicitat un răstimp mai lung de analiză şi ca audierea martorilor acestuia să se facă doar a doua zi, întrucât ar fi fost de evitat ca deliberarea să se finalizeze cu concluzia existenței vreunei legături între „răzmerița" moftinenilor şi atentatul de la Debrețin. În dimineața zilei următoare, preşedintele instanței, dr. Némethy József, a deschis şedința cu apelul celor 35 de inculpați[145] şi a celor 30 de martori citați, pentru a putea demara audierile acestora, ca apoi judecătorii votanți, dr. Jeney Sándor şi dr. Rozgony Viktor, să delibereze. Solicitat fiind să ofere detalii referitoare la incident, părintele Mureşan a povestit încă o dată cum s-a pomenit cu vicarul Jaczkovics în biserică în timpul slujbei, neanunțat, care l-a înştiințat că vrea să viziteze şcoala, şi cum el, parohul, le-a comunicat de la amvon credincioşilor despre intenția oaspetelui, veste la care mirenii s-au înfuriat şi i-au cerut musafirului nepoftit să părăsească biserica, după care a început busculada. „Până se întâmplase această scenă, poporul s-a îmbulzit spre noi, dacă-mi aduc bine aminte sub conducerea lui Iacob Moldovan, ne-a

[145] Pe banca acuzaților se aflau următori moftineni: „1. George Murăşan, de 55 ani, născut în Tiream, locuitor în Moftinul-mic, preot greco-catolic (ca instigator); 2. Ioan Ceghi senior, de 63 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, plugar; 3. Jacob Moldovan, de 31 ani, greco-catolic născut în Teiuş, locuitor în Moftinul-mic, plugar; 4. Petru Tarța, de 23 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, plugar; 5. George Voariu, de 45 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, plugar-pălmaş; 6. Andrei Botiş, de 19 ani, greco-catolic născut în Belteac, locuitor în Moftinul-mic, vizitiu la moşie; 7. Vasile Şuta, de 17 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, plugar; 8. Grigore Borota, de 35 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, zidar; 9. Grigore Bontea, de 33 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, gornic jurat; 10. Vasile Pop, de 18 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, plugar pălmaş; 11. Vasile Tot, de 18 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, plugar pălmaş; 12. Maria Indrei, măr[itată cu] Vasile Pintea, de 32 ani, greco-catolică din Moftinul-mic, membră de familie; 13. Ion Ceghi junior, de 36 ani, gr.-cat.,greco-catolic din Moftinul-mic, al doilea primar; 14. Ioan Variu, de 20 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, pălmaş-plugar; 15. Augustin Cadar, de 19 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, plugar; 16. Ştefan Şoncodi junior, de 19 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, plugar; 17. Pavel Şoncodi, de 28 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, plugar; 18. Maria Andor, măr[itată cu] Ioan Tarța, de 26 ani, greco-catolică născută în Stroi, locuitoare în Moftinul-mic, în familie; 19. George Tarța senior, de 57 ani, greco-catolic din Moftinul-míc, pălmaş; 20. Grigore Balla, de 27 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, pălmaş; 21. Ioan Silaghi, de 19 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, pălmaş; 22. Ioan Torşan, de 22 ani, greco-catolic născut în Rev145, locuitor în Moftinul-mic, cantor-învățător; 23. George Şuta, de 30 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, pălmaş-plugar; 24. Mihai Gărduş, de 32 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, plugar; 25. Alexandru Pop, de 31 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, plugar; 26. Ioan Văleanul (?), de 65 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, plugar; 27. Pavel Variu, de 20 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, plugar; 28. Vasile Borota, de 33 ani, greco-catolic din Moftinul-mic; 29. George Dănilă, învățător în Sanislău; 30. Petru Rațiu, de 65 ani, a decedat; 31. Vasile Serény, de 30 ani, a emigrat în America; 32. Romul Bontea, de 15 ani, a emigrat în America; 33. George Oros, nu s-a prezentat (Este polițist în Mişcolț – N. Rap.); (Numele a doi acuzați nu l-am putut cifra – N. R.)". *Procesul de la Sătmar*, „Românul", nr. 80, din 25 aprilie 1914, p. 6.

înconjurat şi în continuu strigau către Jaczkovics: – *Afară! Afară!* Văzând această situaţie, care devenea tot mai ameninţătoare, Jaczkovics a plecat să iasă din biserică, dar s-a întors iarăşi să-şi ia pălăria, pe care o uitase în altar. Eu n-am văzut ce s-au întâmplat. Am auzit numai atât că poporul încontinuu striga: – *Afară! Ieşi afară!*"[146] – mărturisea preotul. Chestionat fiind apoi asupra rolului pe care l-a jucat în instigarea mulţimii împotriva vicarului, dată fiind declaraţia părţii vătămate cum că el i-ar fi aţâţat pe credincioşi să-l pocnească prin semne făcute cu mâna, parohul a răspuns că ar fi vorba doar de-o interpretare exagerată a gesturilor rituale specifice binecuvântării oferite credincioşilor la ieşirea lor din biserică, iar în privinţa clopotelor care au început să răsune imediat în semn de alarmă, părintele a explicat că ar fi vorba despre o năzdrăvănie a copiilor din sat, care şi cu alte ocazii s-au mai prostit trăgând clopotele la sfârşitul slujbei religioase.

În opinia sa, vicarul şi pretorul Madarassy s-ar fi făcut vinovaţi de provocarea scandalului, întrucât au intrat în şcoală peste voinţa sătenilor şi au mai şi deranjat programul de cateheză al învăţătorului Ioan Forşan. „Atunci proto-pretorele Madarassy s-a apropiat de mine şi mi-a zis: «*Domnule părinte, asta ai aranjat-o bine!*» Eu am protestat contra bănuielii. Apoi s-a apropiat de mine vicarul, care mi-a spus: «*Domnule părinte, nu ştii să-ţi înfrânezi poporul?*» La aceasta eu am răspuns: «*Domnul meu, eu sunt preot, iar nu jandarm!*»" – îşi continua parohul mărturia, fără să-şi fi dat seama la momentul respectiv că tocmai îi sugerase vicarului să apeleze la sprijinul armat al jandarmeriei din zonă. Aşa că, la nici zece minute după ce oficialii au părăsit parohia, în sat au şi sosit jandarmii călări ai postului din comuna vecină Domăneşti şi au executat o şarjă de cavalerie împotriva localnicilor adunaţi în curtea şcolii, rănindu-i pe mai mulţi dintre ei. Când i s-au cerut lămuriri privitoare la scopul petiţiei care a circulat din casă-n casă cu câteva zile înaintea vizitaţiei canonice, părintele a răspuns că respectiva hârtie era destinată nunţiului papal şi conţinea solicitarea credincioşilor de a fi scoşi de sub jurisdicţia diecezei de Hajdudorog. Au mai fost audiaţi inculpaţii Ioan Ceghi şi Iacob Moldovan, cei care au umblat să culeagă semnături prin sat pentru validarea petiţiei, ultimul fiind acuzat şi că l-ar fi lovit pe vicar, la care învinuitul a răspuns că doar „l-a netezit", stârnind ilaritate în sala de judecată, apoi Ştefan Botiş, care a apucat o furcă pentru a se apăra de săbiile jandarmilor, iar învăţătorul George Dănilă a fost confruntat cu Iacob Moldovan, acesta din urmă retractându-şi declaraţia anterioară pentru că, susţinea el, i-a fost smulsă de jandarmi sub ameninţare. Majoritatea celor din boxa acuzaţilor n-au recunoscut că s-ar face vinovaţi de vreo faptă

[146] *Ibidem.*

penală, aşa încât preşedintele instanței a dispus începerea audierii martorilor acuzării. Primul care a depus mărturie a fost pretorul Madarassy. El a confirmat toate acuzele aduse de procuror moftinenilor în rechizitoriul său, iar când a fost încolțit cu întrebări de avocatul Pordea, s-a încurcat în răspunsuri şi a solicitat ca întrebările să nu-i mai fie adresate direct, ci prin intermediul preşedintelui instanței. Declarațiile făcute de pretor au fost susținute de mărturia învățătorului Czincz Nikita, un localnic român renegat, şi cam la atâta s-a limitat încercarea de legitimare a rechizitoriului, pentru că următorul martor, un copil de opt ani, a început să plângă de frică şi nu a mai putut fi interogat, iar ceilalți cinci martori şi-au retras primele declarații făcute, deoarece le-ar fi fost luate de jandarmi prin tortură[147].

În a treia zi a procesului, după cum a şi fost prognozat termenul final, instanța din Sătmar a pronunțat sentința, în dosarul deschis românilor moftineni pentru „agitația" împotriva Episcopiei Greco-Catolice de Hajdudorog, dând câştig de cauză vicarului rutean Jaczkovics Mihályi. Preotul Gheorghe Mureşan şi alți paisprezece enoriaşi de-ai săi au primit pedepse cu închisoare[148], luând calea Seghedinului[149], iar ceilalți inculpați au fost achitați. Verdictul a stârnit consternarea şi mânia românilor din întreaga Transilvanie, atât de bine exprimată în coloanele organului de presă al partidului lor național, unde moftinenii au fost asemuiți cu mucenicii creştinismului timpuriu, oricând gata de sacrificiu întru mărturisirea credinței strămoşeşti. „Martirii de la Moftin înseamnă o pagină neagră în acest lent amurg al Ungariei. Spre temnițele, ale căror uşi se vor închide ca mâine în urmele acestor martiri, priveşte azi un neam care se frământă şi... tace... Spre temnițele acele reci, severe şi chinuitoare priveşte un neam care se sbate, sgârie glia, care sufere şi luptă şi care aşteaptă să-şi spuie cuvântul"[150] – erau cuvintele

[147] *Ibidem,* p. 6–7.

[148] Au primit pedepse cu închisoarea următorii: „1. Preotul George Murăşan, de 55 ani, 1 an şi 6 luni temniță ordinară; 2. Ioan Ceghi senior, de 63 ani, 8 luni şi 3 săptămâni temniță ordinară; 3. Iacob Moldovan, de 31 ani, 6 luni temniță ordinară; 4. Petru Tarța, de 23 ani, 6 luni temniță ordinară; 5. Andrei Botiş, de 19 ani, 3 luni temniță ordinară; 6. Vasile Şuta, de 17 ani, 3 luni temniță ordinară; 7. Grigore Borota, de 35 ani, 3 luni temniță ordinară.; 8. Ioan Ceghi junior, de 36 ani, 3 luni temniță ordinară; 9. Ştefan Şoncodi, de 28 ani, 3 luni temniță ordinară; 10. Pavel Şoncodi, de 28 ani, 3 luni temniță ordinară; 11. Grigore Bontea, de 33 ani, 3 luni temniță ordinară; 12. Augustin Cadar, de 70 ani, 3 luni temniță ordinară; 13. N. Gergely, de ? ani, 3 luni temniță ordinară; 14. Ioan Variu, de 20 ani, 3 luni temniță ordinară; 15. Femeia lui Ion Tarța, de ? ani, 15 zile temniță ordinară. *Ibidem*, p. 7.

[149] Viorel Ciubotă, *Lupta românilor din județul Satu Mare pentru făurirea statului național unitar român. Documente (1848–1918)*, Direcția Generală a Arhivelor Statului, Bucureşti, 1989, p. 19.

[150] *Procesul de la Sătmar*, „Românul", nr. 80, din 25 aprilie 1914, p. 6.

de încheiere ale amplelor relatări transmise de la Sătmar de corespondenții români de presă către redacția lor din Arad. Dar lucrurile nu s-au oprit aici, pentru că pe 24 iunie 1914 organul de presă al Partidului Național Român s-a pomenit chemat în judecată pentru „agitație" din pricina reportajele ce descriau desfăşurarea procesului de la Sătmar[151].

*

Pe 15 martie 1914, de ziua națională a Ungariei, era semnalat gestul de afront al ucenicului Vasile Cristea, din comuna Ceica (Bihor), care fiind solicitat de învățătorul local să joace rolul „trădătorului" într-o piesă de teatru, pusă în scenă în memoria Revoluției maghiare de la 1848, a refuzat, motivând că participarea sa la orice sărbătoare maghiară ar resimți-o ca pe o jignire a propriilor sentimente naționale[152]. Din păcate, n-a dat dovadă de aceeaşi verticalitate morală jandarmul din comună, român şi el, care şi-a oferit pe nerăsuflate serviciile. N-au dat dovadă nici cei câțiva dintre elevii Gimnaziului din Caransebeş care, tot în cinstea sărbătorii naționale a maghiarilor, au editat şi tipărit o revistă a şcolii în limba maghiară[153], inițiativă foarte lăudată în schimb de presa maghiară. Din fericire, fapta tânărului bihorean nu a atras după sine nicio sancțiune împotriva lui, deşi, după cum vom vedea, în curând presa maghiară şi mai apoi forța coercitivă a statului vor penaliza fără milă orice manifestare a naționalismului românesc.

Episcopul ortodox al Aradului, Ioan I. Papp, n-a avut parte de clemența presei, fiind învinovățit pe nedrept de către jurnaliştii de la cotidianul maghiar „Aradi Újság", că l-ar fi angajat pe sculptorul arădean Albert Andor să-i făurească trei sute de mici busturi reprezentându-i pe eroii români Avram Iancu, Horia, Cloşca şi Crişan, cu scopul nedeclarat de a întreține viu spiritul național al credincioşilor săi. Fără să mai țină seama de condiția materială precară a conaționalului lor artist, care trăia de pe o zi pe alta, ziariştii şovini au declanşat pur şi simplu avalanşa vorbelor de ocară la adresa preasfințitului, spre a-l discredita în ochii opiniei publice. „Ce vrea prelatul cu acestea busturi?" – întrebau ei retoric – „Le împarte între acei credincioşi ai săi cari nu au cele 1–2 coroane, costul bustului. Nici

[151] „*Foaia Poporului*", „Românul", nr. 126, din 24 iunie 1914, p. 5.

[152] „*Trădătorul*", „Românul", nr. 52, din 18 martie 1914, p. 7.

[153] Este vorba despre cazul elevilor I. Liuba, I. Rădulescu şi L. Selegeanu, de la Gimnaziul Superior din Caransebeş, care au înființat o revistă a şcolii lor, editată în limba maghiară, în cinstea sărbătorii naționale maghiare de „15 Martie". Inițiativa lor a fost criticată în periodicul „Românul", nr. 52/1914, sub titlul *Simptome triste. Din țara lui Burdia: micii renegați* – n.n., A.Ț.

nu avem alte nevoi, decât să se agite fantezia, şi aşa aprinsă a românimei, cu figura incendiarului şi beutorului de sânge Iancu"[154] – răspundeau tot ei. În urma anchetei, desfăşurate de organul de presă al Partidului Național Român, lucrurile s-au lămurit întrutotul. Şeful librăriei diecezane fusese cel care a comandat statuetele, fără să-şi mai consulte superiorii, mânat de dorința de a mai adăuga câte ceva la zestrea financiară destul de precară a episcopiei, dar şi pentru a-i uşura existența sărmanului artist maghiar. Toate aceste „amănunte" n-au mai avut însă nicio relevanță în fața acțiunii voite de denigrare a sentimentelor naționale româneşti pe care au pornit-o jurnaliştii maghiari, atitudine care a stârnit reacția imediată a colegilor de breaslă români, care au ripostat prompt: „şi dacă umanul şi viteazul Avram Iancu pentru Unguri este incendiar şi beutor de sânge, atunci Kossuth şi Rákóczy încă sunt incendiari şi beutori de sânge pentru noi"[155] – au replicat aceştia.

Nici curajul studenților români de la Cluj, care au trimis la Bucureşti o telegramă de felicitare pe adresa „Ligii Culturale" pentru reuşita mitingului de solidaritate cu cauza românilor ardeleni, organizat în sala „Dacia" din capitala României pe 29 martie 1914, n-a scăpat nesancționat. Autoritățile universitare clujene, la solicitarea studențimii maghiare care a cerut „satisfacție" pentru „ofensa adusă ideii de stat unitar şi sentimentului public unguresc", au declanşat o anchetă împotriva lor. Apoi, sub presiunea presei maghiare ce pretindea aplicarea unor „pedepse exemplare" studenților disidenți, conducerea Universității a numit o comisie disciplinară, alcătuită din rectorul dr. Kenyeres Balázs, decanul Facultății de Medicină, dr. Marschalkó Tamás, şi decanul Facultății de Drept, dr. Kossutány Ignác, însă ancheta nu s-a mai desfăşurat, întrucât cei „vinovați" de aşa-zisa subminare a statului maghiar s-au prezentat de bună voie în fața comisiei spre a-i oferi lămuriri, convinşi fiind că „delictul" de care erau incriminați nu reprezenta altceva decât o afirmare firească a dreptului lor de exprimare. „Dar pe cât s-au arătat domniile lor de consternați pentru această simplă dar sinceră manifestare naturală a unității sufleteşti a neamului nostru românesc, pe atât am fost noi de liniştiți" – mărturisesc cu demnitate studenții medicinişti Mihai Mitrea şi Lazăr Isaicu într-o scrisoare trimisă organului de presă al Partidului Național Român. „I-am prevenit cu gentileța impusă de simțul nostru uman şi de datorințele noastre de cavalerism. I-am lipsit de oboseala împreunată cu întreprinderea unei anchete, ce e drept nu atât de grele, sunt doar între noi, ca nicăieri altunde, atâția lingăi, atâția infami renegați, călăii

[154] *Un atac perfid împotriva Preasfinției Sale, părintele Episcop Ioan I. Papp din Arad*, „Românul", nr. 69, din 9 aprilie 1914, p. 4.

[155] *Ibidem.*

de mâne ai acestui popor de mucenici, şi ne-am prezentat Ilustrității Sale domnului rector actual"[156] – solicitând pe această cale să fie scutiți şi de asistența juridică pe care avocatul Aurel Isac se oferise să le-o acorde, dar nu tocmai dezinteresat, ci mai mult pentru a se pune pe sine în lumina reflectoarelor presei şi opiniei publice clujene. A doua zi, tinerii naționaliști români au fost chemați în fața Senatului universității, aici au fost interogați, iar procesele-verbale cu declarațiile lor au fost trimise contelui Tisza István, pentru ca acesta să decidă dacă declarațiile merită sau nu să fie comunicate presei şi, totodată, ca premierul să hotărască natura pedepselor cu care urmau să fie sancționați studenții.

Alți tineri, simpli țărani din comuna Hăşdate (Turda), au arborat un uriaş tricolor, cu inscripția „Libertate 1848", pe cel mai înalt plop din sat, pe 10 mai 1914, iar la coborârea lor din copac au tăiat crengile de pe tulpină încât nimeni să nu se mai poată cățăra pentru a-l coborî. Deliciul consătenilor a fost însă de scurtă durată, fiindcă în curând au sosit jandarmii, au tăiat arborele şi i-au arestat pe făptaşi[157]. Tot în cinstea Revoluției române de la 1848, şi tot în 10 mai, câțiva elevi de la Gimnaziul din Blaj au arborat un alt tricolor românesc pe turla Catedralei greco-catolice din oraş. Intervenția jandarmilor şi încercarea lor de a-l coborî a iscat protestele celor câtorva sute de români care s-au adunat în piața din fața bisericii pentru a-l admira, cu toții strigând în cor „*Trăiască Carol, regele român!*", şi numai sosirea husarilor călări a putut împrăştia mulțimea. „Au fost adevărate goane după singuratici. S-a intrat şi în curțile particularilor şi ale institutelor de învățământ. Elevii de liceu au fost prinşi şi bătuți până la sânge. Oameni nevinovați au fost maltratați in mod brutal"[158] – relatează un martor ocular. Rezultatele anchetei conduse de Procuratura din Aiud au fost făcute publice abia peste o lună, prin intermediul periodicului maghiar „Magyar Távirati Iroda", şi a stârnit unele dubii în legătură cu veridicitatea unor aspecte surprinse în rechizitoriu. Astfel, după ce în prima parte a materialului incriminatoriu se afirma că au fost găsiți vinovați de arborarea drapelului românesc într-un plop, de pe marginea ce duce de la Blaj la Sâncel[159], elevii Ioan Bunea, Gligor Ceorte şi Vasile Şerban de la Gimnaziul din Blaj, procurorul relata că a obținut de la cei trei interogați mărturisirea că au mai plănuit arborarea unui alt tricolor românesc la mormântul eroului

[156] „*Copiii nimănui*", „Românul", nr. 74, din 15 aprilie 1914, p. 4.

[157] *Iarăşi tricolorul românesc*, „Românul", nr. 109, din 2 iunie 1914, p. 6.

[158] *Manifestațiile de la Blaj*, „Românul", nr. 103, din 24 mai 1814, p. 6.

[159] Sâncel, comună în județul Alba, alcătuită din localitățile Sâncel, Iclod şi Pănade – n.n., A.Ț.

Revoluției române de la 1848, Axente Sever, că şi-au procurat revolvere pentru situația în care ar fi fost surprinşi şi că pe drapelul respectiv era scris textul „*A sunat ora, Carpații se cutremură*", al cărui mesaj s-ar tălmăci prin „*A sosit timpul ca să ne eliberăm de sub Maghiari*"[160]. De unde şi-or fi procurat nişte elevi amărâți de la țară, ce stăteau cu chirie în Blaj, revolverele, procurorul ungur nu mai precizează, după cum nici nu explică de unde până unde a ajuns el la descifrarea aşa zisului mesaj subliminal ascuns de nişte bieți şcolari, de clasa a VI-a şi a VIII-a, în spatele unei lozinci banale. Pentru drapelul românesc arborat pe turla catedralei din Blaj au fost găsiți vinovați alți trei elevi, Ioan Ovidiu Vodă din Zărneşti, Vasile Fodor din Blaj şi Ioan Pasere din Ciufud[161], toți în clasa a III-a la Preparandia din Blaj. Ei au recunoscut în fața comisiei şcolare că şi-au făcut rost de o prăjină, că au meşterit drapelul în pivnița şcolii şi că noaptea, cu ajutorul unor chei potrivite, au pătruns în turnul bisericii şi au instalat drapelul. Pentru a adăuga greutate cauzei, procurorul atrăgea atenția asupra comportamentului profesorilor de la cele două şcoli româneşti, care n-au luat măsuri pentru a-i împiedica pe elevi să părăsească şcoala şi să se alăture manifestanților, strânşi în fața Catedralei, şi nici nu i-au oprit pe seminarişti să-i înjure şi să-i scuipe în cap pe jandarmi de la ferestrele Preparandiei[162]. Ultimii trei elevi au fost eliminați din şcoală, cu interdicția de a se mai înscrie vreodată în vreo şcoală de pe teritoriul Imperiului. Ei n-au mai aşteptat însă şi pronunțarea pedepsei penale, în procesul ce li s-a intentat, ci au trecut granița cu România pentru a-şi continua studiile la Bucureşti. De acolo au trimis ziarului Partidului Național Român din Arad, o scrisoare în care mărturiseau că nu-şi regretă fapta şi că o consideră o manifestare a libertății de exprimare a sentimentelor naționale ale fiecărei etnii trăitoare pe teritoriul Ungariei, dar pe care guvernul maghiar n-o respectă. Ei îşi manifestau apoi nedumerirea că ungurilor stabiliți la Bucureşti li se permitea afişarea nestingherită a tricolorului maghiar în public, deşi erau şi puțini, şi venetici, în vreme ce românilor ardeleni, deşi vechi şi majoritari locuitori ai Transilvaniei, nu le era îngăduit acest lucru, de unde concluzia lor că România era cu adevărat un stat democratic[163].

Prezența tricolorului românesc i-a mai adus necazuri şi tânărului țăran Gavrilă Popa din Şutu (Turda), bănuit la început de jandarmii de la postul Săvădisla că el ar fi cel care a vopsit în culorile naționale româneşti

---

[160] *Steagul de la Blaj*, „Românul", nr. 125, din 23 iunie 1914, p. 7.
[161] Ciufud (azi Izvoarele), localitate aparținătoare astăzi municipiului Blaj – n.n., A.Ț.
[162] *Steagul de la Blaj*, „Românul", nr. 125, din 23 iunie 1914, p. 7.
[163] *Tricolorul de la Blaj*, „Românul", nr. 140, din 11 iulie 1914, p. 5.

indicatorul cu numele localității, de la intrarea în sat, după care l-au arestat, fiindcă pe timpul cercetărilor a mai apărut un drapel tricolor agățat în vârful celui mai înalt dintre plopii ce mărgineau drumul ce ducea către Silvaşu Unguresc. Înainte de a-l duce în fața procurorului de la Turda, jandarmii au încercat să-i aplice o corecție corporală la sediul postului lor, însă n-au reuşit, deoarece tânărul le-a ținut piept, a răsturnat mesele şi, până la urmă, persecutorii au renunțat. Totuşi, până la judele de instrucție l-au purtat pe jos, între baionete, cale de şase sate, cu drapelul tricolor pe umeri, spre a servi drept pildă şi altor naționalişti din comunele româneşti. Din fericire, Gavrilă Popa s-a bucurat de asistența a doi buni avocați români, care au demontat acuzele aduse de jandarmi, şi omul a fost repus în libertate. Neputincioşi, jandarmii şi-au vărsat pe urmă furia asupra şcolarilor, cărora le-au confiscat pălăriile împodobite cu panglici tricolore şi le-au ciopârțit, în vreme ce notarul comunal Kende Gusztav a expediat un puhoi de amenzi pe adresele părinților acestora[164].

Procuratura maghiară l-a acționat apoi în judecată pe țăranul român Petru Cocotă, din Vulcan (Hunedoara), pentru delictul de „lezmajestate", întrucât în ziua de 9 martie 1914 acesta ar fi rostit cuvinte ofensatoare la adresa monarhului austro-ungar în cârciuma unde se oprise să bea ceva. „Nu face nimic, nu ține asta mult, cel mult până la Paşti ori Rusalii, căci atunci vine regele Carol cu soldații săi cu şnur roşu şi acela va prelua guvernarea Ardealului şi atunci…" (înjurătură – n.n., A.Ț.) – ar fi grăit săteanul. Anchetat, omul şi-a recunoscut greşeala, dar a pus-o pe seama stării de beție în care se afla şi de care a profitat polițistul local, care se distra aţâțându-l să-l înjure pe împărat[165]. Bihoreanul Teodor Maniu, din comuna Săcădat, a împărtăşit aceeaşi soartă după ce l-a luat gura pe dinainte şi şi-a spus părerea în public în privința sorții nefericite de care va avea în curând parte Ungaria. „Dacă Oradea-Mare ar fi, nu peste mult, granița României, atunci Românii fără multă ceremonie le vor face prohodul Ungurilor" – ar fi grăit săteanul, afirmație care l-a dus în fața Tablei Regale din Oradea şi apoi în temnița oraşului pentru trei luni[166]. După vreo două săptămâni a fost ridicat de procuri țăranul Ioan Morariu, din comuna Şicula (Arad), pentru ofensă adusă statului maghiar. Supărat pe o sentință administrativă nedreaptă, pronunțată împotriva lui de subprefectul comitatului Arad, omul i-ar fi reproşat acestuia că „pentru Români nu mai este dreptate în țara asta" – după care şi-a dat glas nădejdii ce-i încolțise de

[164] *Tricolorul din Turda-Arieş*, „Românul", nr. 116, din 12 iunie 1914, p. 5.
[165] *Proces de lèse-Maiestate*, „Românul", nr. 78, din 23 aprilie 1914, p. 7.
[166] *Țăran român condamnat pentru agitațiune*, „Românul", nr. 85, din 1 mai 1914, p. 8.

mult timp în suflet – „Ar fi vremea să vie odată regele Carol să le facă dreptate bieților de ei!”[167], speranță ce-şi găsea tot mai des loc pe buzele românilor ardeleni. Sub aceeaşi acuzație a fost condamnat la opt zile de temniță, plus o amendă de 20 de coroane, țăranul Petru Cuştean din Nuşfalău (Sălaj), care la beție l-a înjurat pe primarul satului pentru contractul încheiat cu „Banca Altruistă Maghiară”, instituție financiară înființată de stat cu scopul de a susține procesul de colonizare a maghiarilor pe moşiile nobililor scăpătați[168]. Curtea de Apel din Cluj, unde condamnatul a făcut cerere de revizuire, i-a majorat apoi pedeapsa la o lună de închisoare şi 100 de coroane amendă[169]. Din păcate, curentul antiromânesc promovat de putere a insuflat sentimente şovine şi populației maghiare de rând. La Dej, elevii maghiari ai gimnaziului de aici nu i-au permis geamgiului Komjátszegi să expună în vitrina prăvăliei lui tabloul cu absolvenții români ai aceleiaşi şcoli, sub amenințarea că-i vor sparge vitrina cu pietre, şi tot aici firma românească a negustorului de făină Teleki Samu a dispărut într-o noapte de pe peretele prăvăliei, deşi magazinul era vecin cu sediul primăriei, care era păzit permanent[170].

*

Persecuțiile autorităților maghiare nu s-au îndreptat însă numai împotriva românilor de rând, ci au vizat şi personalități ale vieții culturale şi politice româneşti, fără nicio deosebire de tratament. Pe 19 mai 1914, românii ardeleni au luat cunoştință cu indignare de decizia procuraturii de a-i deschide proces penal pentru „agitație şi îndemn la răscoală” popularului şi iubitului poet Octavian Goga, cel care numai cu câteva luni mai devreme făcuse parte din „comisia de 3” a fruntaşilor români care au purtat negocieri cu premierul Tisza István la Budapesta, în perspectiva împăcării româno-maghiare. Goga era învinuit că în piesa lui de teatru, *Domnul notar*, pusă în scenă la Bucureşti şi Iaşi, aducea critici şi jigniri la adresa statului maghiar şi a modului în care acesta gestionează problema românilor din Transilvania[171]. Acest proces va determina în curând refugierea lui Goga în România.

A venit apoi rândul învățătorilor ai căror elevi n-au dat rezultate la testele de limba maghiară impuse de inspectoratele şcolare comitatense cu ocazia controalelor efectuate la şcolile rurale. Astfel, pe 23 mai 1914, inspectoratul timişorean Kurucz Gyula a ordonat cercetarea disciplinară a

[167] *Iredentism românesc la sate*, „Românul”, nr. 95, din 15 mai 1914, p. 2.
[168] *„Albina” şi „Emke”*, „Transilvania”, nr. 3, din martie 1922, p. 212.
[169] *Țăran român osândit pentru agitație*, „Românul”, nr. 102, din 23 mai 1914, p. 7.
[170] *Din durerile noastre*, „Românul”, nr. 128, din 26 iunie 1914, p. 5.
[171] *Octavian Goga împrocesuat*, „Românul”, nr. 98, din 19 mai 1914, p. 3.

dascălilor timişeni Eftimie Craşovan din Jebel, Filip Doboş din Becicherecul Mic şi Ioan Giuchici din Jadani[172], bănuiți că ar fi sabotat legea învățământului de vreme ce elevii lor se descurcau anevoie cu maghiara[173]. Au existat însă şi situații diametral opuse, când şcolarii români au întâmpinat serioase dificultăți la proba de scris în limba maternă după dictare. Un asemenea caz a fost înregistrat pe 6 iunie 1914 la şcoala din Nojorid (Bihor), de către comisia Senatului şcolar confesional, care s-a deplasat în comuna vecină Oradiei şi a constatat că elevii clasei a V-a scriau de-a valma cu litere româneşti şi ungureşti. Era o dovadă de netăgăduit că programul de deznaționalizare aplicat de guvern începea să dea roade, după cum au apreciat şi reprezentanții celor două confesiuni româneşti, Vasiliu Variu, „preşedintele şcoalelor", şi reverendul Petru Popescu. Ambii l-au mustrat apoi pe tânărul învățător Iuliu Salca pentru zelul dovedit pe tărâm profesional, nu însă şi pe acela al conservării identității naționale a copiilor[174]. Tot în Bihor, la şcoala confesională din Peterd[175], protopopul ortodox al Oradiei, Andrei Horváth, l-a certat pe învățătorul Alexandru Sala pentru că la examenul de limba română i-a pus o întrebare în ungureşte unui elev examinat, care mai devreme nu înțelesese aceeaşi întrebare în româneşte. Ziarul orădean „Nagyvárad" relatează că protopopul ar fi spus cu această ocazie că „nu suferă ca într-o şcoală românească copiii să vorbească ungureşte", afirmație care, odată ajunsă la urechile părinților elevilor, s-a lăsat cu o plângere la inspectorul şcolar comitatens, Vassady Lajos, şi apoi cu o anchetă disciplinară împotriva ierarhului român[176].

În părțile Beiuşului lucrurile stăteau cu totul altfel, fiindcă aici majoritatea învățătorilor nu şi-au uitat principala lor menire de a fi educatori aflați în slujba poporului din care s-au născut şi abia apoi aceea de amploiați ai statului maghiar. Cu ocazia examenelor de sfârşit de an şcolar au fost înregistrate rezultate generale foarte bune la şcoala din Pocola, condusă de învățătorul Efrem Țigu, iar în opera de catehizare a

---

[172] Din 1964 şi-a schimbat numele în Cornești, județul Timiş – n.n., A.Ț.

[173] *Trei învățători români şicanați*, „Românul", nr. 102, din 23 mai 1914, p. 6.

[174] *Din durerile noastre*, „Românul", nr. 122, din 19 iunie 1914, p. 4.

[175] Peterd (în ungureşte *Mezőpeterd*) sat în districtul Berettyóújfalu, comitatul județul Hajdú-Bihar, azi în Ungaria – n.n., A.Ț.

[176] Plângerea a fost „iscălită de țăranii George Finaț, Alexandru Martin, Iosif Vaşadi, Dimitrie David şi George David, în care aceştia denunță pe părintele protopop moşierului lor, Elek Gusztáv, rugându-l să le câştige „*satisfacție*" (?) Numitul moşier a luat un proces verbal cu denunțianții şi apoi l-a trimis împreună cu „*plângerea*" inspectorului regesc-şcolar Ludovic Vasady, din Oradea-mare, cerând o anchetă severă şi satisfacția cuvenită pentru marea vătămare adusă limbei maghiare". *Un protopop român apărând dreptul limbei româneşti în şcoală*, „Românul", nr. 125, din 23 iunie 1914, p. 4.

elevilor din şcolile de stat s-a remarcat părintele Petru E. Papp. Alte asemenea rezultate la învățătură au obținut elevii de la Şcoala de băieți şi elevele de la Şcoala de fetițe din Beiuş, unde hărnicia învățăceilor a şi fost răsplătită cu premii băneşti oferite de o serie de sponsori locali, cum au fost cele oferite de „Népbank" (Banca Populară), Institutul de Credit „Drăganul", avocatul dr. Ioan Ciordaş şi soția sa Vioara Ciordaş, avocatul Ioan Poynár, administratorul protopopesc, dr. Vasile Fildan şi binecunoscutul mecena basarabean, Vasilie Stroescu, judecător la Hotin[177]. Dar pe cât erau de îmbucurătoare astfel de ştiri pentru românii ardeleni, pe atât erau ele de percepute ca îngrijorătoare de ungurii din Transilvania şi în special de intelectualitate maghiară, care se adresa frecvent autorităților cu solicitări de îngrădire a manifestărilor politice şi culturale ale concetățenilor. O astfel de cerere a fost înaintată prim-pretorului plasei Beiuş, Wertheimstein, de Sipos Irma, soția liderului Partidului Paşoptist Independist din Bihor, Bátori Zoltán, la începutul lunii iulie 1914. Femeia sesiza faptul că sentimentele naționaliste ale tineretului român de pe valea Crişului Negru au înregistrat creşteri semnificative şi direct proporționale cu succesele repurtate pe plan internațional de Regatul României şi că ar fi de dorit ca toate materialele de propagandă care fac elogiul statului vecin, precum fotografii ale Casei regale române, cărți poştale şi filme ce ilustrează viața românilor din regat, ar trebui să fie interzise. Ea considera apoi că principalul vector de răspândire a „românismului" către masele largi ale țărănimii îl constituie elevii şi elevele de la şcolile gimnaziale din Beiuş, şcolarii fiind primii şi cei mai avizi consumatori ai importurilor culturale venite din România. „Prezentarea filmelor documentare din România, inspirate din istoria României, din viața poporului, de asemenea au avut ca scop trezirea interesului față de România" – explica soția liderului paşoptist-independist din Oradea, „La astfel de expuneri, anunțate din timp, iau parte în masă elevii de la gimnaziu şi de la şcoala civilă de fete, însoțiți de profesorii lor, dar sunt adunați de către preoții, cei mai cunoscuți membri ai Partidului național, şi țăranii înstăriți" – continua ea. „De-a dreptul îngrozitor este acea ovație furtunoasă cu care însoțesc elevii români corupți, fără simțăminte patriotice, apariția pe peliculă a familiei regale române sau a armatei române[178]". Principalii vinovați pentru o atare stare de lucruri, în opinia doamnei Sipos Irma, ar fi fost profesorii români care nu şi-ar fi dat silința să le însemineze elevilor credința că „individul român din Ungaria este cetățean maghiar de naționalitate română" şi că este

[177] *Notițe şcolare de la Beiuş*, „Românul", nr. 123, din 20 iunie 1914, p. 7.
[178] AN-SJ Bihor, fond *Prefectura județului Bihor*, inv. 25, dosar 2/1914, f. 14.

obligat „să devină membru credincios şi patriot al naţiunii maghiare, cu respectarea naţionalităţii, a limbii şi a religiei sale". Din contră, „pentru tânărul care a terminat Gimnaziul din Beiuş, sunt cu totul necunoscute noţiunile de patriotism, simpatie şi soartă comună cu naţiunea maghiară" – considera ea şi că – „românismul, cultura românească sunt singurele idealuri a căror cinstire este cultivată în tineretul român care termină la Beiuş"[179]. În noua conjunctură explozivă ce domnea peste continentul european, neimplicarea autorităţilor pentru stoparea unor asemenea manifestări i se părea petiţionarei de neiertat, fiindcă în următorii ani mulţi dintre absolvenţii de azi ai şcolilor din Beiuş vor deveni liderii naţionalişti de mâine ai maselor de ţărani români, pe care le vor deştepta şi le vor putea ridica împotriva maghiarilor şi a hegemoniei de care aceştia încă se mai bucurau, ori le vor insufla idei unioniste. „Din intelectualitatea educată astfel vor ieşi fruntaşii poporului român şi de aceea nu trebuie să ne mirăm dacă ţăranul român, răbdător, bun şi respectuos, va fi un duşman al ungurilor, nemulţumit, care va trage spre România şi chiar din cauza necivilizaţiei ar putea să devină o masă periculoasă"[180] – atrăgea ea atenţia.

Criza sârbo-austro-ungară, provocată de asasinarea prinţului moştenitor Franz Ferdinand la Sarajevo, a sporit până la exagerare „vigilenţa" serviciilor secrete maghiare faţă de orice manifestări, mişcări şi gesturi ale românilor ardeleni. O mostră a prudenţei contraspionajului unguresc s-a consumat în seara zilei de 7 iulie 1914, la casa avocatului dr. Alexandru Hossu-Longin, din Deva, unde a descins un echipaj alcătuit dintr-un locotenent de honvezi, şase poliţişti, 12 jandarmi şi mai mulţi detectivi, cu scopul de a găsi corpul delict prin care să-l incrimineze pe cunoscutul jurist român de „spionaj" în favoarea României. Avocatul avea într-adevăr un client român, căpitan în rezervă din Târgu Jiu, şi îi apăra interesele într-un proces de înşelăciune, însă simpla asociere a apărătorului cu clientul său nu justifica în niciun fel percheziţia domiciliară dispusă de procurori[181]. În aceeaşi seară au descins agenţii maghiari şi la domiciliul fratelui avocatului, dr. Francisc Hossu-Longin, bănuit pentru „spionaj" în favoarea Rusiei, în timp ce omul se afla plecat la socrul său, tribunul Gheorghe Pop de Băseşti. Acesta fusese în urmă cu câteva zile la Budapesta şi l-a vizitat pe fiul fratelui său, internat în spital, apoi a trimis o telegramă la Deva cu textul „Am vorbit cu medicii" (*Beszéltem az orvösokkát*), spre a-şi linişti familia în legătură cu starea de sănătate a copilului. Cenzura maghiară a tălmăcit stâlcit telegrama şi aşa a

[179] *Ibidem*, p. 15.
[180] *Ibidem*, p. 16.
[181] *Suntem în Bosnia, sau unde?*, „Românul", nr. 139, din 10 iulie 1914, p. 3.

ieşit afirmația incriminantă „Am vorbit cu Ruşii" (*Beszéltem az oroszokkal*) şi de aici închipuita conjurație panslavistă[182]. Cât vor fi fost sau nu întemeiate bănuielile procurorilor maghiari au ştiut-o doar autoritățile, care s-au folosit însă de aceste prilejuri pentru a mai culege informații utile monitorizării dosarului informativ al „problemei românilor ardeleni".

Stricta supraveghere a etnicilor nemaghiari din Imperiu, mai ales a acelora aşezați în vecinătatea granițelor dincolo de care confrați de-ai lor îşi constituiseră state naționale, era reclamată şi de comunitățile saşilor din Transilvania, cu aluzie directă la românii ce locuiau în zecile de sate aflate de-a lungul granițelor Ardealului cu Regatul Român, pe care îi percepeau ca infideli statului maghiar[183]. Într-un atare context a fost arestat muzicianul Ionel Rădulescu, venit cu contract din România pentru a dirija corul Reuniunii Române de Cântări din Orăştie. Pe când se afla în prăvălia unui bărbier sârb din oraş, dirijorul a glumit cu acesta întrebându-l: „*Ei, ce făcurăți sârbilor?*". Dar fiindcă bărbierul se codea să-i dea un răspuns, acesta a comentat pe marginea unghiurilor diferite din care putea fi apreciată fapta atentatorilor de la Sarajevo, fie ca asasinat, prin prisma austriecilor, fie ca gest de eroism, în opinia sârbilor. Un sas, pe nume Kötz, ce se afla şi el în prăvălie, l-a dat pe mâna polițiştilor, care l-au ridicat pe artist şi l-au dus în fața procurorului din Deva. Acesta i-a întocmit imediat dosar pentru „lezmajestate" şi complicitate cu asasinii, urmând ca tribunalul din Cluj să pronunțe apoi sentința împotriva lui[184]. În august 1914 a fost arestat profesorul Vasilie Stoici, de la Preparandia sârbească din Timişoara, împreună cu trei elevi de-ai săi, pentru agitație în favoarea Serbiei. Sentințele privative de libertate le vor veni însă de abia în anul viitor, în noiembrie, după mai bine de un an petrecut în arest[185]. În aceleaşi circumstanțe au procedat şi jandarmii maghiari la confiscarea armelor deținute de românii din satele aparținătoare comunelor timişene Curtea şi Homoşdia, ba chiar şi din satele răzlețite pe culmile sălbatice ale Munților Banatului, aplicându-le şi pedepse corporale celor care s-au opus acțiunii, iar la final armele preluate au fost împărțite de jandarmi puținilor unguri ce locuiau în regiune[186]. Municipalitatea Aradului a introdus apoi restricții de circulație pentru populația oraşului, după ce în noaptea de 16 spre 17 iulie 1914 persoane

---

[182] *Ibidem.*

[183] *Saşii cer o politică de opresiune*, „Românul", nr. 139, din 10 iulie 1914, p. 2.

[184] *Arestarea artistului Ionel Rădulescu*, „Foaia Poporului", nr. 27, din 12 iulie 1914, p. 8.

[185] *Profesor sârb condamnat la 4 şi jumătate ani temniță*, „Foaia Poporului", nr. 50, din 14 noiembrie 1915, p. 7.

[186] *Apucăturile puternicilor*, „Foaia Poporului", nr. 27, din 12 iulie 1914, p. 8.

necunoscute ar fi încercat să arunce în aer depozitul de muniții al cazărmii din Cetate şi doar vigilența santinelei, un român, ar fi scăpat urbea de nenorocire[187].

A urmat apoi manifestul *Către popoarele mele* lansat de împăratul Franz Joseph, prin care acesta chema la arme popoarele Monarhiei Dualiste împotriva Serbiei, iar după el suita circularelor şi pastoralelor emise în acelaşi sens de înaltul cler al celor două biserici naționale românești din Transilvania. Primul care a răspuns apelului imperial a fost vicarul ortodox al Oradiei[188], Vasile Mangra, printr-o circulară adresată parohilor din subordinea sa pe 31 iulie, apoi s-a conformat episcopul ortodox al Aradului[189], Ioan I. Papp, prin pastorala emisă pe 4 august 1914, ambii îndemnându-şi credincioşii să răspundă la ordinele de recrutare, încorporare şi mobilizare transmise de ierarhia militară a statului şi să nu-şi precupețească niciun strop de sânge pentru binele „patriei" comune. Au intrat apoi în scenă societățile civice românești, precum „Reuniunea femeilor Române" din Transilvania, care au organizat rețele de întrajutorare a familiilor celor plecați pe front[190].

---

[187] *Spioni la garnizoana din Arad*, „Românul", nr. 148, din 21 iulie 1914, p. 6.

[188] *Circulară. Către toți protopresbiterii, preoții şi către poporul credincios din districtul Consistoriului eparchial greco-ortodox român din Oradea-mare*, „Biserica şi Şcoala", nr. 30, din 9 august 1914, p. 264–265.

[189] *Ioan, din îndurarea lui Dumnezeu drept credinciosul Episcop al Aradului, Orăzii Mari, Ienopolei şi a Hălmagiului, precum şi al părților adnexate din Bănatul-Timişan, Iubiților creştini şi fii sufleteşti!*, în „Biserica şi Şcoala", nr. 30, din 9 august 1914, p. 261–264.

[190] *Către femeile române din comitatul Aradului*, „Biserica şi Şcoala", nr. 31, din 16 august 1914, p. 271.

DESPRE PSIHOZA GENERALĂ ÎMPĂRTĂŞITĂ DE POPULAȚIA IMPERIULUI DUALIST PRIVIND IZBUCNIREA UNUI RĂZBOI GLOBAL

Norii grei ai războiului s-au tot acumulat deasupra continentului european încă din primele decenii ale veacului al XX-lea. Marile Puteri se grupaseră în cele două mari blocuri industriale şi militare, „Puterile Centrale" şi „Antanta Cordială", şi fiecare dintre ele urmărea să-şi impună hegemonia în detrimentul celeilalte. Germania era însetată să-şi aproprieze bazinele de furnizare a materiilor prime solicitate de industria-i ce se dezvoltase într-un ritm alert, necesitate ce intra în conflict cu interesele Marii Britanii şi Franței, ambele puteri coloniale, Rusia căuta să-şi extindă sfera de dominație asupra slavilor balcanici prin intermediul panslavismului, ambiție ce periclita însăşi existența şubredului Imperiu Austro-Ungar, în vreme ce micile state rezultate de pe urmă dezmembrării Imperiului Otoman căutau să-şi aducă toți consângenii între frontierele lor. În acest context, anexarea Bosniei-Herțegovinei în detrimentul idealului unionist al Serbiei şi războaiele balcanice n-au constituit decât premise ale marii conflagrații ce va urma[191]. În 1930, generalul Max Ronge, fost şef al Serviciului de Informații de pe lângă Comandamentul Suprem al Armatei Austro-Ungare, făcea cunoscut într-o lucrare că Imperiul Dualist era pregătit să atace Rusia în cursul anului 1913 şi că doar demascarea colonelului Redl, şeful Statului Major al armatei din Praga, care făcea spionaj pentru ruşi, a condus la amânarea războiului, întrucât spionul vânduse inamicului întregul plan al mobilizării armatelor austro-ungare[192].

*

Ziua de 30 ianuarie 1914 a stârnit îngrijorare în sânul opiniei publice din Germania şi Austro-Ungaria, după ce mai multe periodice de largă

[191] Gheorghe Zbuchea, *România şi războaiele balcanice (1912–1913). Pagini de istorie sud-est europeană*, Editura Albatros, Bucureşti, 1999, p. 6.

[192] Ioan Rusus Abrudeanu, *Spionagiul din România în lumina ultimului şef al Serviciului de spionagiu militar austro-ungar*, în *Păcatele Ardealului față de sufletul vechiului regat. Fapte, documente şi facsimile*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1930, p. 427.

circulație au publicat în paginile lor declarațiile unui diplomat german întors de curând din Rusia. După cele văzute de el de-a lungul frontierelor ruseşti cu cele două imperii de sorginte germană, emisarul conchidea că intensele pregătiri militare derulate de guvernul de la Sankt Petersburg ar trăda intențiile războinice imediate ale Imperiului Țarist. Depozite de armament, echipamente militare, hrană şi nutreț din garnizoanele Poloniei ruseşti fuseseră umplute la capacitatea lor maximă, au fost chemate sub drapel patru contingente de soldați şi apoi amplasate pe granița ruso-austriacă, angajații pazei de frontieră au primit arme şi muniție, iar posturile jandarmereşti din zonă au fost întărite cu 400 de jandarmi călări. Diplomatul mai atrăgea atenția asupra stării de spirit ostile a populației față de Germania şi Austro-Ungaria, țări pe care ruşii le socotesc nişte stavile în calea năzuințelor țării lor de a-şi proteja „frații slavi", percepție cultivată de propaganda fățişă a oficialilor şi a presei autohtone[193]. Apoi, în martie, mai mulți călători veniți din Basarabia semnalau aceeaşi agitație a ruşilor pe malul stâng al Prutului şi pe frontiera bucovineană. Unitățile grănicereşti de aici fuseseră sporite cu detaşamente de cazaci şi înzestrate cu o vastă rețea de comunicație telefonică[194]. Cursa înarmărilor întreținută de imperiile europene n-a scăpat nesemnalată de analiştii cotidianului londonez „Time", care au apreciat la aprox. 1.300 milioane de ruble cheltuiala pe care o va suporta Rusia în scopul suplimentării efectivelor sale armate cu încă 50.000 de soldați, ajungând astfel să mențină activă o armată cifrată la circa 1.700.000 de soldați. De cealaltă parte Germania, în ambiția ei de a deveni principală forță navală a lumii, a determinat Marea Britanie să-şi tripleze flota, în vreme ce Austro-Ungaria, spre a se alinia tendințelor militare ale Marilor Puteri continentale, a chemat sub arme mai multe contingente de tineri, spre disperarea componentei maghiare a Imperiului care pe toate canalele reclama cum că acest carusel al înarmărilor le ruinează țara. „Ceea ce este de netăgăduit, e că Europa este la o cotitură a istoriei sale"[195] – încheiau, vizionari, autorii britanici ai succintei analize.

Pe 23 februarie 1914 capul de afiş al ziarelor din Ungaria şi Transilvania era deținut de ştirea atentatului cu bombă de la Debrețin, ținta acestuia fiind reşedința episcopului greco-catolic de Hajdudorog, Miklossy István. Primul bilanț al dezastrului indica cinci morți şi nouă persoane grav rănite[196]. După nici trei zile, mult înainte ca serviciile polițieneşti să fi

---

[193] *Rusia face pregătiri febrile contra Austro-Ungariei*, „Românul", nr. 14, din 31 ianuarie 1914, p. 5.

[194] *Mobilizarea Rusiei la granița României*, „Românul", nr. 51, din 17 martie 1914, p. 6.

[195] *Spectrul războiului*, „Românul", nr. 57, din 25 martie, p. 9.

[196] *Palatul episcopului de Hajdudorogh aruncat în aer*, în „Unirea", nr. 18, din 24 februarie 1914, p. 2.

încheiat ancheta, presa maghiară a şi găsit vinovații, nimeni alții decât românii din Imperiu. „Sunt dovezi cât de îndepărtate pentru aceasta?" – sună întrebarea firească din partea celor acuzați. „Nu sunt, dar ce ne mai trebuie dovezi, căci doar numai Românii sunt capabili de aşa ceva!", venea răspunsul întregii prese otrăvite de ură, încercând să lege atentatul de nemulțumirea românilor uniți, mai ales a sătmărenilor, ale căror parohii abuziv smulse de la vechea lor dieceză şi arondate Episcopiei Greco-Catolice de la Hajdudorog, înființată arbitrar în anul 1912 cu scopul declarat de a servi credincioşilor ruteni din nord-estul regatului maghiar, în realitate însă cu rostul tăinuit de a sprijini politicile de deznaționalizare aplicate de guvernele maghiare împotriva rutenilor şi românilor uniți din această parte a țării[197]. Investigațiile criminaliştilor au scos la iveală faptul că bomba fusese ascunsă într-un pachet expediat pe adresa Episcopiei de către credincioasa Kovács Anna, de baştină din Carei, dar colonizată în satul bucovinean Hadikafalva[198] de lângă Cernăuți. Femeia îi mai trimisese episcopului o scrisoare, cu câteva zile mai devreme, şi îi dăruise cu această ocazie o sută de coroane pentru pomenirea morților ei, cu promisiunea că-i va trimite în curând un candelabru, o blană de leopard şi diferite efecte bisericeşti într-un colet. Serviciile secrete au dat de un fir care le conduceau către autorul din umbră al atentatului, contele Lev Bobrinski, un susținător fervent al politicii neo-slavismului, ca răzbunare pentru procesul deschis de autoritățile maghiare împotriva unui grup de ruteni care se răzvrătiseră[199]. Apoi detectivii au identificat-o pe Ecaterina Bugarsky, o sârboaică originară din Timişoara, dar care se stabilise la Kiev, de unde a călătorit la Debrețin pentru a constata cu propriii ochi reuşita atentatului şi a-l proba cu fotografii. Se bănuia că spioana s-ar fi aflat în legătură cu alți doi agenți ruşi, unul venit pe teritoriul Ungariei de la Lemberg (Liov), din Galiția, şi altul din Moldova[200].

La începutul lunii martie 1914, principalii autori ai asasinatului erau deja cunoscuți şi numai indiscreția poliției şi lăudăroşenia presei maghiare au făcut ca ei să nu fie prinşi. Era vorba despre basarabeanul Ilie Cătărău (Katarov), fost ofițer în armata rusă şi acum student la Litere în Bucureşti[201], şi Timofei Kiriloff, manechin al sculptorului bucureştean Friedrich Storck, matelot fugit în România în urma rebeliunii de pe crucişătorul Potemkin[202].

---

[197] *Atentatul de la Dobriţin*, „Unirea", nr. 19, din 26 februarie 1914, p. 18.

[198] *Dorneşti* (în ungureşte *Hadikafalva*, în germană *Kriegsdorf*, adică *Războieni*), comună în județul Suceava, alcătuită din localitățile Dorneşti şi Iaz – n.n., A.Ț.

[199] *Cum s-a petrecut atentatul*, „Unirea", nr. 19, din 26 februarie 1914, p. 19.

[200] *Pe urmele făptuitorilor*, „Unirea", nr. 19, din 26 februarie 1914, p. 5.

[201] *Cine este Cătărău?*, „Românul", nr. 41, din 5 martie 1914, p. 4.

[202] *Kiriloff*, „Românul", nr. 41, din 5 martie 1914, p. 4.

Poliția română a cercetat şi ea cazul şi a constatat că, pe la începutul lunii februarie, prințul Vasili Dolgorukov, consilier al țarului Nicolae al II-lea, a petrecut mai multe zile la Bucureşti în compania secretarului consulatului Rusiei, iar după întoarcerea acestuia la Sankt Petersburg, Cătărău a fost chemat de mai multe ori la consulat, lucru care ar fi trădat implicarea Rusiei în atentatul de la Debrețin[203]. După spusele prefectului din Ploieşti, cei doi bănuiți au fost văzuți într-un automobil în oraş, unde au staționat pentru scurt timp, după care s-au făcut nevăzuți, existând bănuiala că au trecut granița în Transilvania. Alte surse afirmau că unul dintre urmăriți, pesemne Cătărău, s-ar fi înecat în Dunăre, la Brăila, pe când încerca să traverseze fluviul pe un sloi de gheață pentru a-şi pierde urma în Basarabia natală[204]. Ca de obicei, la aflarea veştii că cei doi fugari au scăpat, ziarele maghiare n-au contenit cu insultele şi injuriile la adresa românilor ardeleni, îndemnând fățiş la ură şi răzbunare populația maghiară conlocuitoare cu aceştia. Gazeta „A Nap" învinuia de complicitate Liga pentru Unitate Culturală a Tuturor Românilor şi personal pe profesorul Nicolae Iorga, apoi pe membrii Comitetului executiv al Partidului Național Român, reproşându-i premierului Tisza István că mai continuă dialogul cu aceştia. Periodicul „Magyarország" imputa lipsa de profesionalism a anchetatorilor, care ar urmări piste false atunci când pur şi simplu criminalii, adică românii, se află chiar sub nasul lor. Cel mai mârşav periodic s-a dovedit a fi însă ziarul maramureşean „Mármaros Független Újság" care, prin conținutul materialului publicat, incita la violență fără nicio reținere împotriva românilor. „Suntem expresia indignării națiunei maghiare şi a poporului maghiar, susținător de stat, când condamnăm ticăloşia infamă a celor ce trăiesc din pâinea maghiară. Pământul maghiar le produce pâinea, statul maghiar, cavaleresc, îi apără şi ei, în semn de mulțumire, îi asasinează pe reprezentanții statului maghiar ori, mai bine zis, pun pe alții să asasineze cu grămada. *Națiune ingrată, hoardă de dobitoace*. Dumnezeul Maghiarilor să-i bată pe inițiatorii şi făptuitorii crimei!"[205] – decreta acesta în paginile sale. În schimb, presa occidentală s-a distanțat de percepția jurnaliştilor maghiari asupra evenimentului şi a analizat just şi pertinent contextul în care s-a produs atentatul. „Journal de Débats", din Paris, critica acuzele aduse de unguri fără niciun temei românilor şi, totodată, reproşa închistarea în dogme demne de evul mediu pentru a realiza o națiune maghiară monocoloră etnic. „Eşti mirat în veacul al 20-lea văzând cum guvernul din Budapesta recurge la mijloace medievale spre a extirpa dintr-o țară limba şi serviciul

[203] *Mâna Rusiei*, „Românul", nr. 41, din 5 martie 1914, p. 5.
[204] *Cătărău înecat?*, „Românul", nr. 41, din 5 martie 1914, p. 5.
[205] *Mai nou*, „Românul", nr. 41, din 5 martie 1914, p. 5.

religios ce nu-i sunt pe plac. Toate aceste acte de violență nu se vor întoarce evident în favoarea cauzei maghiarilor" – scria ziarul. De aceeaşi părere era şi gazeta germană „Leipziger Neueste Nachrichten", care mai constata în plus că „excesul de zel al Ungurilor a înstrăinat România de Tripla Alianță şi a creat un nou ghimpe îndreptat contra Germaniei". Jurnaliştii germani se mai mirau cum de nu s-a înfiripat până acum o mişcare iredentistă a românilor şi socoteau că „aceasta nu e un semn de slăbiciune, ci un semn al forței sigure de viitor". Concluzia lor era că „atentatul din Dobrițin ar trebui să servească Ungurilor pentru a-şi îndruma țara spre alte făgaşe", axiomă împărtăşită şi de colegii de breaslă de la periodicul socialist „Arbeiter Zeitung", care mai adăugau constatarea că „guvernul unguresc se teme acum serios de spectrul iredentismului, pe care îl evoca până acum cu neruşinare şi fără niciun motiv"[206].

În sfârşit, pe 4 martie 1914, Poliția Română a fost cea care a putut oferi până la urmă presei un comunicat amplu în legătură cu mersul şi rezultatele anchetei efectuate, material care a fost preluat apoi şi de periodicele din Transilvania şi Ungaria. Un prim amănunt aflat de jurnalişti a fost acela că guvernul rus ar fi intervenit pe lângă puterea de la Bucureşti cu rugămintea ca numele contelui Lev Bobrinski să nu mai fie pomenit în presă, pentru a nu fi asociată Rusia cu atentatul. Apoi prefectul Poliției capitalei, G. Corbescu, le-a povestit ziariştilor cum cercetările au început să dea roade după ce au fost verificate registrele de evidență a paşapoartelor eliberate în ultima vreme, iar în ele au figurat numele a doi apropiați ai celor doi urmăriți, adică Silvestru Mândăchescu, fost coleg de facultate cu Ilie Cătărău, şi Teodor Avramov, fost coleg de muncă cu acesta la hotelul „Minerva", pe care Cătărău i-a amăgit sub diverse pretexte să-şi scoată paşapoarte, urmând să fie folosite apoi de el şi de camaradul său, Kiriloff[207]. Apoi inspectorul Poliției capitalei, I. Rafail, le-a relatat cum că în dimineața zilei de 25 februarie Cătărău a aflat din presă că foştii săi colegii fuseseră arestați, a intrat în panică şi şi-a pregătit fuga. Inițial, cei doi fugari au încercat să ajungă la Constanța, iar de acolo în Rusia, dar automobilul pe care l-au tocmit a făcut pană la Mogoşoaia şi a trebuit să se întoarcă în capitală. Aici au plătit un al doilea automobil, cu care au ajuns la Ploieşti, de unde au luat trenul spre Moldova[208]. Consultat fiind şi scriitorul basarabean Zamfir Arbore, stabilit la Bucureşti, acesta a declarat că-l cunoaşte pe Cătărău şi că atentatorul n-ar fi român, ci bulgar la origine şi a mai afirmat că ar fi văzut

[206] *Voci de presă*, „Românul", nr. 41, din 5 martie 1914, p. 5.
[207] *Declarațiile domnului G. Corbescu*, „Românul", nr. 40, din 4 martie 1914, p. 5.
[208] *Cum s-a dat de urma lui Cătărău?*, „Românul", nr. 40, din 4 martie 1914, p. 5.

cartea de vizită a contelui Bobrinski în camera de hotel în care locuia Cătărău. Scriitorul era de părere că atentatul a fost pus la cale de către organizația secretă „Banda Neagră", ce era susținută cu bani furnizați de societatea „Arhanghelul Mihail" din Rusia, din care făceau parte mulți dintre membrii Dumei de la Sankt Petersburg[209]. Aceeaşi opinie o împărtăşea şi arhivarul-şef al oraşului Oradea, Lakos Lajos, care pe baza documentelor de arhivă studiate a întocmit o statistică a atentatelor puse la cale de-a lungul timpului şi a ajuns la concluzia că acest mod de luptă politică ar fi specific ruşilor. El a publicat la începutul lui aprilie 1914 rezultatele cercetărilor sale în broşura *Orosz vagy román kéz?* (*Mână rusească ori românească?*), în care-i disculpa pe români, demonstrând cu argumente ştiințifice că „Românii niciodată, nici aici, nici în România n-au avut atentatele în arsenalul armelor lor de luptă politică"[210]. De altfel, funcționarul orădean era un înfocat susținător al reconcilierii româno-maghiare, un partizan al inițiativei premierului Tisza şi totodată un critic nemilos al opoziției naționaliste maghiare.

*

În seara de 15 mai 1914, teleimprimatoarele redacțiilor au început să scoată pe benzile lor ştirea succintă referitoare la incidentul petrecut în curtea clădirii Academiei Române din Bucureşti unde, în jurul orei 5 a după amiezei, vicarul ortodox al Oradiei, Vasile Mangra, a fost huiduit şi apoi bătut de o mână de studenți naționalişti din capitală, nemulțumiți de prezența canonicului bihorean la şedința de deschidere a anului academic[211]. Din primele informații oferite de corespondentul periodicului maghiar „Pester Loyd", agresorii ar fi fost nişte elevi instigați de „Liga Culturală", care nu-l suportă pe vicarul orădean din pricina atitudinii sale loiale față de „patria sa maghiară"[212]. Mai multe detalii oferea ziarul „Az Est" care descria în amănunt atmosfera ostilă ce i-au rezervat-o membrii Academiei colegului lor transilvănean, cum profesorul Constantin Istrati, fostul preşedinte al Academiei, l-a sfătuit să nu participe la şedința de deschidere, apoi cum la începerea lucrărilor noul preşedinte, inginerul Anghel Saligni, şi ceilalți membri i-au întors spatele în semn de protest şi, în sfârşit, despre cum s-a hotărât Mangra într-un târziu să părăsească aula şi să plece la hotelul

[209] *Părerea unui bărbat competent*, „Românul", nr. 40, din 4 martie 1914, p. 5.

[210] *O broşură actuală*, „Românul", nr. 70, din 12 aprilie 1914, p. 5.

[211] *Trădătorul de la Oradea a cutezat să meargă la Bucureşti*, „Românul", nr. 95, din 15 mai 1914, p. 8.

[212] *„Pester Loyd" şi trădătorul de la Oradea*, „Românul", nr. 96, din 16 mai 1914, p. 4.

„Metropol", unde trăsese. Jurnalul budapestan vorbea despre vreo 200 de studenți care l-au întâmpinat în curtea Academiei cu strigătele „Trădătorule, cum ai îndrăznit să vii aici?! Mizerabilule, pentru ce ai trădat patru milioane de Români?", după care vicarul a rupt-o la fugă spre trăsura care-l aştepta şi chiar când să urce a fost ajuns din urmă de mulțime şi bumbăcit zdravăn. „Unul l-a lovit cu pumnii, de i s-a înfundat pe urechi pălăria. Altul a închis porțile, iar Mangra a început să strige: – *Deschideți porțile, mă omoară!*"[213] – relatează mai departe ziarul. După incident, vicarul s-a dus direct la premierul român, Ion I.C. Brătianu, şi i s-a plâns de tratamentul la care a fost supus, apoi a luat legătura cu corespondenții maghiari de presă acreditați la Bucureşti, cărora le-a declarat că prezența sa la Academie corespundea rigorilor regulamentului instituției şi că atitudinea colegilor săi n-are nimic de a face cu spiritul academic. „Nu înțeleg ce amestec are Academia bucureşteană în politica românească din Ardeal" – a spus canonicul. „Voi cerceta şi pe viitor şedințele Academiei şi dacă mă vor apostrofa, le voi răspunde. Insulta ce mi s-a adus, îi ajunge şi pe credincioşii mei. Eu, care sunt membru al Parlamentului maghiar, nu ca deputat voi riposta la cele întâmplate, ci ca Român şi ca membru al Academiei Române voi răspunde[214]". Incidentul risca aşadar să se transforme şi într-un scandal diplomatic între România şi vechiul aliat austro-ungar, cu toate că principalul subiect implicat era un român transilvănean.

Raportată la statura de mare şi înfocat naționalist ardelean câştigată odinioară de Mangra, comportamentul său excesiv de obedient față de puterea maghiară din ultimii ani a dezgustat profund întreaga opinie publică românească, iar Academia Română a decis excluderea lui din rândurile academicienilor. Vicarul nu s-a oprit însă aici, a amenințat că va deschide un proces în instanță împotriva celor care l-au molestat şi altul Academiei Române, împotriva actului de excludere, dar deocamdată era prea ocupat cu procesul ce se judeca la Arad, ca urmare a plângerii formulate de Mangra contra unor studenți seminarişti care l-au bătut cu ouă clocite cu ocazia şedințelor Sinodului ortodox din anul trecut[215].

*

În Transilvania, psihoza iminentului război a îmbrăcat şi nuanțele locale imprimate de nereuşitele negocieri dintre premierul Tisza şi reprezentanții românilor ardeleni. În acest sens, gazeta sibiană de limbă

[213] *Ibidem*, p. 5.
[214] *Ibidem.*
[215] *Mangra şi ouăle clocite*, „Românul", nr. 126, din 24 iunie 1914, p. 6.

germană „Siebenburgen Deutsche Tagblatt" lansa pe 31 martie 1914 ştirea că românii ardeleni din zonă s-ar afla în posesia unor mari cantităţi de armament şi muniţie şi că ar aştepta doar un semnal extern pentru a porni insurecţia împotriva regimului maghiar de dominaţie, iar acest semnal ar fi clipa în care Rusia va ataca Imperiul Dualist. După cum se va dovedi mai târziu, ştirea nu era tocmai lipsită de un dram de adevăr[216], însă pentru moment veridicitatea ei n-a putut fi probată şi a avut numai darul de a tensiona şi mai mult relaţiile interetnice din provincie[217]. Ca urmare, serviciile maghiare de informaţii şi-au intensificat activitatea de monitorizare a românilor ardeleni, în special în zonele locuite compact de aceştia, dezvoltând în acest sens o largă reţea de informatori. Printre aceştia s-a numărat şi cârciumarul Fried Ignác din Criştior (Bihor)[218], care-l alimenta cu note informative pe prim-pretorul plasei Vaşcău, Tempelean Dezsö, un român renegat de prin partea locului. În delaţiunile sale, cârciumarul îl amintea pe avocatul Augustin Ciurdariu care se ocupa cu recrutarea forţei autohtone de muncă şi trimiterea acesteia la exploatările forestiere din România. Problema sesizată de informator era aceea că lucrătorii reveniţi acasă au adus cu ei vestea „că teritoriile din Ungaria locuite de români în curând vor fi alipite României". Printre cei care colportaseră asemenea ştiri, delatorul îi enumera pe Zoica Ioan a Crăciunesei, Balázs Ioan a Mani şi Laza Nicolae a Viki, toţi din Criştior[219].

Dacă la începutul lunii martie astfel de zvonuri circulau doar prin satele plasei Vaşcău, în luna mai ele au fost semnalate şi prin părţile Beiuşului, stârnind îngrijorarea ungurilor din cele câteva sate maghiare înfiripate pe valea Crişului Negru. Prim-pretorul plasei, Wertheimstein, îi relata comitelui suprem într-un raport despre starea de rezistenţă pasivă pe care a adoptat-o populaţia românească din zonă faţă de executările silite ordonate de instanţe împotriva lor pentru datorii infime, ori despre uşurinţa cu care îşi vindeau datornicii pământurile unor unguri din vecini pentru a-şi putea acoperi datoriile, având credinţa că cel târziu în anul viitor Transilvania va aparţine României şi îşi vor putea recupera toate pierderile suferite. „Locuitorii din Sălişte a de Beiuş au refuzat orice fel de plată, rabdă românii sălişteni, fără să protesteze, ca să le fie licitate

---

[216] Octavian C. Tăslăuanu, *Trei luni pe câmpul de război (Ziarul unui ofiţer român în armata austro-ungară)*, Bucureşti, 1915, p. 24.

[217] *Revoluţia Ardelenilor*, „Românul", nr. 65, din 3 aprilie 1914, p. 6.

[218] *Criştioru de Jos* (în ungureşte *Alsóbiharkristyór*), comună în judeţul Bihor, alcătuită din localităţile Criştioru de Jos, Bâlc, Criştioru de Sus, Poiana şi Sălişte de Vaşcău – n.n., A.Ţ.

[219] Arhivele Naţionale-Serviciul Judeţean Bihor (AN-SJ Bihor), fond *Prefectura judeţului Bihor*, inv. 25, dosar 2/1914, f. 3.

imobilele, oricât de prețioase, în contul unor datorii de câteva coroane hotărâte de judecătorii, fiind convinşi şi declarând în mod deschis că anul 1915, devenit legendar, va aduce românilor un desăvârşit «*in integrum restitutio*»" – raporta prim-pretorul, adăugând mai departe că – „Românii de pe valea Crişului Negru au sistat în ultimul timp integral lupta acerbă dusă împotriva expansiunii economice a localităților Tărcaia, Grădinari şi Finiş, locuite de unguri. Cei de la Mizieş, în frunte cu primarul Irimie Roman, spun răutăcioşi celor din Grădinari să cumpere cât mai scump pământul, că la anul şi aşa îl vor restitui gratuit împreună cu al lor[220]". În opinia prim-pretorului, făurită pe baza informațiilor culese de la conaționalii săi, vinovați de apariția acestor zvonuri s-ar fi făcut aceiaşi muncitori reîntorşi de la lucru din România, dar şi starea economică precară ce caracteriza majoritatea românească din regiune. „După părerea mea, trebuie să-i acordăm atenție acestei chestiuni din două puncte de vedere" – recomanda oficialul maghiar. „În primul rând, deziluzia românilor, care a avut şi urmările materiale, cu uşurință ar putea să ducă la o mişcare antimaghiară de natură economică. În al doilea rând, avem de a face cu o instigare originară din România", după care indica şi sursa atmosferei de nesiguranță care a pus stăpânire peste maghiarime din zonă: „Fără îndoială, ideea unei invazii româneşti provine din România şi probabil că exprimă starea de spirit a populației de acolo. Deosebit de mulți agricultori şi meseriaşi din Beiuş şi împrejurimi emigrează anual în România pentru a-şi găsi de lucru, dintre ei unii se întorc acasă în vizite sau în legătură permanentă cu rudele lor[221]". Situația părea a fi fără ieşire, aşa că prim-pretorul n-a putut recomanda vreo măsură concretă pentru detensionarea nemulțumirilor, care cuprinseseră deopotrivă cele două etnii conlocuitoare, în afara de cea a întăririi rețelei de informatori, pentru o mai bună monitorizare a populației, şi eventuala suplimentare a efectivelor jandarmereşti, deşi mărturisea că nu era adeptul intervenției în forță a aparatului represiv al statului, întrucât mai avea vie în minte imaginea „masacrului de la Aleşd de acum 10 ani", când mai mulți țărani români au fost ucişi prin excesul de zel dovedit de jandarmii chemați să aplaneze un obişnuit conflict iscat în oborul organizat săptămânal în localitatea respectivă, sub pretextul înăbuşirii unei demonstrații socialiste[222].

Astfel, pe zi ce trecea devenea tot mai vizibilă setea de război a Marilor Puteri ale lumii, însă, deşi taberele inamice erau de mult definite şi se aflau într-un oarecare echilibru de forțe, la fel de limpede se contura şi

[220] *Ibidem.*

[221] *Ibidem*, p. 8.

[222] *Puterea socialiştilor*, „Tribuna", nr. 161, din 7 septembrie 1904, p. 1.

nevoia fiecăreia dintre ele de a-şi asigura aliaţi suplimentari din rândul tinerelor state balcanice renăscute pe ruinele Imperiului Otoman. În această zonă se focalizaseră acum toate ambiţiile naţionaliste ale continentului european, fiindcă toate aceste ţări mărunte mai avea în afara graniţelor conaţionali de-ai lor, aflaţi sub stăpânire străină, aşa încât iredentismul devenise o caracteristică regională la pragul dintre secolele XIX şi XX. Aşadar, de opţiunea îmbrăţişată de guvernele de la Bucureşti, Sofia, Belgrad şi Atena avea să atârne în viitor soarta oricărei confruntări armate dintre cele două mari blocuri antagoniste. De aceea, într-o atare ecuaţie România a început să fie curtată tot mai insistent de emisarii celor două tabere şi ademenită cu tot felul de promisiuni ce veneau, într-o măsura mai mare sau mai mică, în întâmpinarea idealului său unionist. „De aceea să nu ne mire şi nici să nu ne pierdem cumpătul când vedem că curţile imperiale îşi dispută graţiile curţii române şi când vedem că viitorului rege al României i se ofere mâna fiicei celui mai puternic dintre împăraţi: ţarul Rusiei[223]", remarca într-un material analitic jurnalistul arădean Mircea Russu Şirianu, stabilit de câtăva vreme la Bucureşti, asemenea altor ardeleni.

Ce promitea Imperiul Ţarist? o înrudire de pe urma căreia putea să-şi asigure un important aliat la Dunăre, îndatorat apoi să-i deschidă şi o cale mai facilă pentru împlinirea pretenţiilor de protector al slavilor din Balcani şi totodată de stăpân al strâmtorilor de la Marea Neagră. Ce oferea în schimb? Un ducat românesc, Basarabia, condus de potenţialul ginere, prinţul Carol al II-lea, moştenitorul tronului român, provincie menţinută însă mai departe ca parte componentă a Rusiei[224]. Austro-Ungaria împăratului Franz Joseph, deşi aliată militară a României, nu putea oferi însă nici măcar înzestrarea românilor ardeleni cu statutul de naţiune egal îndreptăţită a Imperiului, atât de vehementă era componenta maghiară a Monarhiei în conservarea hegemoniei sale în Transilvania şi în alte teritorii locuite de nemaghiari, şi tocmai această meteahnă va fi cea care va submina însăşi existenţa Imperiului Dualist. „Singurul popor ale cărui tendinţe trebuie să le numim nefireşti este maghiarimea. Căci politica de «*va banque*» pe care o duce va atrage, fără îndoială, după dânsa în ultima etapă nu numai decăderea Imperiului, nu numai ruina Ungariei, ci şi mai ales nimicirea însăşi a naţionalităţii maghiare! Cehii, la rândul lor, nu pot privi spre Ungaria fără să fie întăriţi în credinţa lor că la urma urmei şi «constituţia» lor «istorică» ar trebui să se bucure de aceeaşi îndreptăţire care dă putinţa maghiarilor să încătuşeze şi să exploateze atâtea naţionalităţi. În asemenea

[223] Mircea Russu Şirianu, *Sânge rece…*, „Românul", nr. 68, din 7 aprilie 1914, p. 3.
[224] *Retrocedarea Basarabiei?*, „Românul", nr. 57, din 25 martie 1914, p. 9.

condiţiuni, este fără îndoială logic dacă croaţii, cari de altfel sunt cuminţi şi ponderaţi, îşi dezgroapă şi ei «constituţia» lor «istorică» şi visează bucuros la ceva care să se asemene cu o «uniune personală». În lipsa unei constituţii istorice pentru Galiţia, polonezii se mulţumesc deocamdată cu hegemonia în cadrul «individualităţii lor istorico-politice», cauza principală a tuturor luptelor naţionale din cuprinsul Imperiului nostru. Rutenii, cari sunt îngenuncheaţi în aceasta temniţă «istorico-politică» a duşmanilor lor, probabil că nu prea sunt însufleţiţi de aceleaşi sentimente de satisfacţie", constata bănăţeanul Aurel Popovici, autorul proiectului de federalizare pe criterii etnice a statului austro-ungar – „Maghiarii, în schimb, se joacă de-a revoluţia în «statul naţional unitar maghiar», care li-a fost dăruit de împărat pentru ca să aibă linişte din partea lor. Cum stăm cu aceasta linişte se ştie. Întrucât însă maghiarilor li s-a dat totul, era firesc ca tocmai aşa zişilor «supuşi credincioşi ai împăratului», Slavilor, Germanilor şi Românilor din Ungaria, să nu le mai fi rămas nimic altceva decât generozitatea maghiară. Cum le merge acestor naţionalităţi este cunoscut. Şi astfel, pretutindeni vedem numai lupte înverşunate şi o ură turbată de rasă, în timp ce această atmosferă a patimilor dezlănţuite este străbătută de fulgere rău prevestitoare. Germanii îi acuză pe Slavi de panslavism; la Innsbruck şi Triest se dau sângeroase lupte de stradă cu caracter naţional, întocmai ca la Cracovia, la Praga şi la Brno. Românii din Ungaria şi Transilvania acuză maghiarimea în «memorande» şi «replici»; Slovacii, Sârbii şi Rutenii aşteaptă în linişte să se producă anumite complicaţiuni în afara hotarelor noastre, căci înlăuntrul hotarelor mult slăvitei Ungarii «libertare», ele n-au voie să facă vreo mişcare, ca şi cum ar trăi într-unul dintre cele mai absolutiste state din lume (…) Nimeni nu este mulţumit în acest vast imperiu. Toate naţionalităţile sunt învrăjbite şi aruncă asupra cercurilor vieneze răspunderea pentru aceasta nemulţumire generală. Cei mai nemulţumiţi sunt totuşi maghiarii, adică tocmai acei care timp de aproape 40 de ani au fost alintaţi, cărora li s-a îngăduit tot ce li se putea îngădui, de dragul cărora, şi numai al lor, a fost provocată întreaga situaţie actuală, acest *bellum omnium contra omnes*, acei maghiari care au fost hrăniţi şi îndopaţi cu toate concesiunile posibile"[225], îşi finaliza românul bănăţean expozeul întocmit pe marginea stării explozive ce domnea în imperiul dualist.

În această ordine de idei, o parte a intelectualităţii româneşti din Ardeal se afla în starea de reverie indusă de utopicul plan al inovării monarhiei austro-ungare prin înfăptuirea „Statelor Unite ale Austriei Mari", construcţie

[225] Aurel C. Popovici, *Stat şi Naţiune. Statele Unite ale Austriei Mari*, Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol al II-lea", Bucureşti, 1939, p. 12–13.

politică propusă de Aurel Popovici, ce-ar fi urmat să prindă viață sub arhiducele Franz Ferdinand, prințul moştenitor al coroanei habsburgice, îndată după ce unchiul său, împăratul Franz Joseph, îşi va fi dat obştescul sfârşit[226], cu toate că şi această născocire s-ar fi putut transforma la fel de bine într-o himeră, cum o apreciau unioniştii Vasile Goldiş, Ioan Russu Şirianu, Ioan Suciu, Octavian Goga şi o bună parte a altor fruntaşi ai Partidului Național Român[227]. „*România ține cumpăna, şi unde va fi România acolo va fi şi victoria în viitorul gigantic războiu mondial!*" – anticipa mai departe analistul arădean al contextului european care ar fi putut favoriza cauza unionistă a românilor. „Se apropie ora cea mare a deslegării a o mulțime de mari chestiuni europene, printre cari se va număra şi această chestiune, lăsată atâtea amare veacuri în umbră, în uitare, de zeii forului european: *cauza națională română* (…) Acum însă sunt în Europa state cari au interes de noi, fiindcă *au necesitate de amiciția noastră şi de concursul admirabilelor legiuni române*, cari vor decide sorții luptei mari a viitorului"[228] – îşi continua el analiza, sfătuindu-i pe conducătorii de la Bucureşti şi pe cei ai românilor transilvăneni să acționeze cu „sânge rece" atunci când va suna ceasul prielnic înfăptuirii deziderатului unionist. „Poporul să fie entuziast, capii săi însă trebuie să se conducă de judecată şi *nu trebuie să-şi piardă sângele rece niciun moment*", adăuga Mircea Russu Şirianu, nu înainta de a aminti de nenorocirea recentă a Bulgariei, al cărei prim-ministru, orbit de veleități expansioniste în cele de al doilea război Balcanic, şi-a condus țara către o înfrângere soldată şi cu pierderi teritoriale[229].

*

Până atunci însă, cotidianul german „Berliner Tageblat" publica ştirea apropiatei logodne ce se va pecetlui între prințesa Olga, fiica cea mare a țarului Nicolae al II-lea al Rusiei, şi prințul moştenitor al tronului României, Carol al II-lea, înrudire ce urma să deschidă calea reconcilierii dintre cele două state vecine, grav lezate după ce în martie 1878 Rusia a răpit României trei județe din sudul Basarabiei, în condițiile în care numai cu câteva luni în urmă armata română a sprijinit armatele ruseşti ce luptau pe teritoriul

[226] Pamfil Şeicaru, *Istoria partidelor Național, Țărănist şi Național-Țărănist*, Editura Victor Frunză, Bucureşti, 2000, p. 75.

[227] Liviu Maior, *Mişcarea națională românească din Transilvania (1900-1914)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1986, p. 155.

[228] Mircea Russu Şirianu, *Sânge rece…*, „Românul", nr. 68, din 7 aprilie 1914, p. 3.

[229] Ioan Scurtu, *Istoria românilor de la Carol I la Nicolae Ceauşescu*, Editura Mica Valahie, Bucureşti, 2011, p. 150.

bulgar împotriva turcilor[230]. Totodată, gazeta dădea ca sigură informația că ar fi fost dispus să satisfacă idealul unionist urmărit de români prin retrocedarea Basarabiei, răpită de acelaşi imperiu țarist în 1812[231], însă nu ca teritoriu realipit țării mame, ci ca teritoriu neutru aflat sub administrarea prințului Carol al II-lea, în calitate de mare duce al Rusiei[232]. Ştirea era difuzată şi de periodicul vienez „Die Zeit", cu diferența că drept logodnică a prințului român era indicată prințesa Maria, cea de a treia fiică a țarului, reiterând şi această gazetă informația privitoare la revenirea Basarabiei între hotarele României. „Opinia publică românească va primi această căsătorie cu mare satisfacție, deoarece ea corespunde orgoliului național şi trezeşte speranța de a ajunge înfăptuirea unei României mari cu ajutorul Rusiei. Cercurile hotărâtoare însă se tem că ea va împiedeca libertatea de acțiune a României şi nu poate fi adusă în concordanță cu interesele țării"[233] – suna comentariul redacției pe marginea ştirii. Aceleaşi temeri le împărtăşea şi arhivarul-şef al oraşului Oradea, Lakos Lajos, într-o broşură tipărită la începutul lui aprilie 1914, în care, după ce încerca să dovedească implicare Rusiei în atentatul cu bombă de la Debrețin, ajungea să comenteze şi pe marginea proiectatei încuscriri a monarhiei țariste cu cea românească. „Acum la răspântie, luați bine seama, Români, căci eu am presimțiri sinistre că zăvazul alb de mireasă, ce-l aduce acum marea-principesă rusă Olga cu sine în România, mai curând ori mai târziu va fi lințoliul patriei voastre, şi cununa de mirt va deveni o relicvă care în sufletele strănepoților voştri va trezi simțirile cele mai dureroase şi va aminti numai de fericitul trecut"[234] – avertiza premonitoriu acesta.

Apoi Curtea imperială de la Sankt Petersburg şi-a făcut publică intenția de a întreprinde o vizită în România, planificată în jurul datei de 11 iunie 1914, țarul Nicolae al II-lea şi familia lui urmând să se întâlnească la Constanța cu familia regelui Carol I. Inițial s-a vorbit şi de o întrevedere intermediară la Chişinău, unde cei doi monarhi ar fi urmat să dezvelească monumentul închinat țarului Alexandru al II-lea, însă propunerea a fost eliminată de pe agenda vizitei, întrucât ar fi putut aduce atingere sentimentelor naționaliste ale românilor, pe timpul domniei sale fiind

---

[230] Sorin Liviu Damean, *România şi Congresul de Pace de la Berlin (1878)*, Editura Mica Valahie, Bucureşti, 2011, p. 55.

[231] Ion Țurcanu, *Descrierea Basarabiei. Teritoriul dintre Prut şi Nistru în evoluție istorică (din primele secole ale mileniului II până la sfârşitul secolului al XX-lea)*, Editura Cartier, Bucureşti, 2012, p. 357.

[232] *Retrocedarea Basarabiei?*, „Românul", nr. 57, din 25 martie 1914, p. 9.

[233] *Logodna principelui Carol al României*, „Românul", nr. 57, din 25 martie 1914, p. 11.

[234] *O broşură actuală*, „Românul", nr. 70, din 12 aprilie 1914, p. 5.

răpite de către Rusia județele din sudul Basarabiei[235]. Familia imperială a sosit la Constanța pe 14 iunie, la bordul iahtului imperial „Standard", în sunete de goarnă, de fanfară şi salve de artilerie. Pregătirile pentru primirea înalților oaspeți au fost deosebit de intense. Trupele destinate defilării au făcut repetiții cu o săptămână mai devreme în tabăra de la Anadochiol şi două demonstrații de măiestrie în fața principelui Ferdinand şi a premierului Ion I.C. Brătianu, au fost aduse trei aeroplane de la Bucureşti, oraşul a fost iluminat electric, piața centrală şi bulevardele împodobite cu ghirlande de becuri multicolore, au fost ridicate arcuri de triumf şi au fost amenajate trei pavilioane căptuşite cu mătase în culorile naționale ale celor două țări, flancate la intrări cu statui de ghips, iar un dispozitiv de pază militară a asigurat ordinea în oraş. Țarul a trecut în revistă apoi garda de onoare, a strâns mâinile demnitarilor români şi a schimbat câte o vorbă cu aceştia, cu excepția lui Constantin Stere, naționalist basarabean care a fost persecutat politic în Rusia şi apoi s-a refugiat în România, după care întreaga familie imperială a asistat la un *Te-Deum*.

*

De cealaltă parte, maghiarii solicitau tot mai insistent fortificarea granițelor Transilvaniei cu România şi îşi argumentau cererile ori de câte ori statul vecin mai urca cu câte o treaptă pe calea întăririi sale pe plan intern sau internațional, succese pe care le percepeau drept amenințări la adresa integrității teritoriale a Ungariei. „Aşa s-a întâmplat în vara trecută când cu mobilizarea armatei române, aşa s-a întâmplat după pacea de la Bucureşti, când se pretindea de presa ungurească revizuirea, aşa cu prilejul congresului Ligei Culturale, şi mai pe urmă cu prilejul manifestărilor de la Teatrul național din Bucureşti", puncta un jurnalist român câteva din momentele care au isterizat presa maghiară. „Cu toate ocaziunile acestea, patrioții noştri au cerut săptămâni de-a rândul fortificarea graniței dinspre România, au cercat să arate factorilor conducători ai monarhiei că România nu ne este aliată sinceră, ci trage cu ochiul Ardealului „*unguresc*", au cercat să documenteze că „*elementul alcătuitor de stat*" din Ungaria e cel mai sigur sprijinitor al împărăției întregi[236]". Intervențiile maghiarilor pe lângă Curtea vieneză de a denunța alianța cu România şi a o înlocui cu Bulgaria au rămas fără niciun rezultat, după cum n-au fost luate în seamă nici de conducerea de la Berlin, întrucât ambele capitale imperiale apreciau

[235] *Întrevederea țarului cu regele Carol*, „Românul", nr. 102, din 23 mai 1914, p. 5.
[236] *Fortificarea Ardealului*, „Românul", nr. 94, din 14 mai 1914, p. 1.

Regatul Român ca pe un fidel şi preţios aliat ce-şi dovedise calitatea de factor de stabilitate în regiunea Balcanilor. Dar Budapesta nu se arăta interesată de problemele majore ale Imperiului Dualist, ci doar de transpunerea în viaţă a proiectului ei de făurire a „naţiunii unitare maghiare", pe care-l vedea periclitat de creşterile economice şi militare înregistrate de România. „Nu de întărirea cu cetăţi a frontierei dinspre România are lipsă Monarhia, Ungurii şi noi, ci de dărâmarea fortăreţei şovinismului, a grandomaniei şi a exclusivismului unguresc", comenta critic jurnalistul român. „De-o singură fortăreaţă are lipsă dinastia habsburgică în toate ţările sale: *fortăreaţa dreptului şi a dreptăţii pentru toate popoarele sale*[237]".

Psihoza unei „invazii româneşti" în Transilvania, în situaţia în care România ar fi beneficiat de o conjunctură internaţională favorabilă transpunerii în viaţa a idealului ei unionist, nu era însă tocmai lipsită de realism. La sfârşitul lunii mai 1914, cotidianul budapestan „Pester Loyd" prezenta în detaliu argumentele care probau vulnerabilitatea generală a frontierelor Ungariei şi insista asupra situaţiei cu totul critice, sub aspect defensiv, ce putea fi întâlnită pe toată graniţa cu Regatul Român. Jurnaliştii maghiari demonstrau astfel că fortăreaţa naturală a Carpaţilor nu era deloc impenetrabilă, deoarece era traversată de nu mai puţin de nouă trecători, spre care duceau tot atâtea „drumuri bune" pentru deplasarea unor efective armate însemnate dinspre teritoriul românesc, apoi că România îşi mai dezvoltase şi o reţea feroviară paralelă cu aceste căi rutiere, foarte utilă transportului rapid al artileriei şi al altor echipamente militare de mari dimensiuni, şi că toate aceste trasee feroviare convergeau către o cale ferată circulară ce urmărea traseul Carpaţilor şi care avea menirea de a asigura rocada rapidă a forţelor armate dintr-un sector într-altul, după nevoie. Cu alte cuvinte, imaginea sistemului de comunicaţii terestre al statului vecin trăda o concepţie strategică indubitabilă în alcătuirea lui. „Din România duc în Transilvania, peste Carpaţi, nouă drumuri bune, ce se pot folosi chiar şi de trupe mai mari: 1. Valea-Jiului; 2. Pasul de la Turnu-Roşu; 3. Branul; 4. Satulung; 5. Boza; 6. Oituz; 7. Ghimeş; 9. Tulgheş. Mai departe duc trei linii ferate principale: 1. Râmnic-Sibiiu; 2. Bucureşti-Braşov; 3. Ocina-Ghimeş. O trasă duce peste Piatra până la pasul Tulgheşului, o linie de ramificaţie de la Ocina până la pasul Oituzului şi, în fine, o linie de la Filiaşi spre Petroşeni. Va să zică toate trei merg până nemijlocit la graniţa Transilvaniei", constatau ziariştii unguri, „Încă două perechi de şine (peste Târgovişte şi Câmpulung) mai vin aproape de pasurile de la Bran şi Timiş.

[237] *Ibidem.*

Toate aceste linii ferate mai sunt legate între ele cu o pereche de şine care merge paralel cu frontiera şi constituie o foarte bună linie de rocadă (Craiova-Piteşti-Ploieşti-Buzău-Focşani-Valea Siretului). Toate liniile ferate, cari merg până la frontiere (…) servesc exclusiv scopuri strategice"[238], conchideau pe bună dreptate aceştia. Nici principala direcție de atac a forțelor române, în cazul unui conflict militar, nu era foarte greu de ghicit. Braşovul, aflat la numai 120 km de Bucureşti, adică la 5–6 zile de marş, era cel mai vulnerabil şi asta nu doar din pricina distanței foarte reduse ce-l despărțea de capitala română, ci şi pentru că în zonă se aflau încartiruite importante efective ostăşeşti ce aveau misiunea să apere Bucureştii. „Armata română e în stare, prin urmare, ca pe o circumferință de 400 kilometri (între Petroşeni şi Tulgheş) să ajungă pe 17 căi de comunicație (marş pedestru combinat cu transporturi de tren) până la frontieră şi să treacă granița prin nouă puncte"[239] – era concluzia, deloc liniştitoare, la care ajungeau analiştii maghiari.

Materialul publicat de jurnalul budapestan a pus pe jar opinia publică maghiară din Transilvania, iar filiala clujeană a Asociației EMKE a convocat o şedință extraordinară, în cadrul căreia a fost elaborat un studiu privitor la vulnerabilitățile defensive de care suferea Ardealul, în eventualitatea unui atac venit din partea României, şi la măsurile urgente ce trebuiau întreprinse în scopul fortificării provinciei. Comitetul însărcinat cu întocmirea planului de apărare îşi justifica propunerea pornind de la constatarea că „din cele 10 strâmtori cari duc în România, nu e fortificată niciuna – iar liniile ferate ce duc prin aceste strâmtori sunt numai simple şi numai prin strâmtoarea ce duce spre Predeal este o linie mai bună." Se mai aprecia apoi că nucleul viitorului sistem de fortificații ar fi Sibiul, dar garnizoana de aici ar fi trebuit şi ea întărită, fiindcă dispunea de doar 2.000 de soldați şi 100 de tunuri, pe timp de pace, şi o rezervă de 13.000 de infanterişti, 3.000 de cavalerişti şi 150 de tunuri, în caz de război, deci de efective umane şi dotări tehnice insuficiente, deficiențe la care se mai adăuga şi nesiguranța alimentată de faptul că unitățile militare în cauză erau alcătuite într-o proporție covârşitoare din români ardeleni. Din această pricină, pe lângă cererea de suplimentare a forțelor combatante din Transilvania cu încă un corp de armată, Comitetul mai solicita relocarea batalioanelor compuse din români ardeleni în alte regiuni ale Imperiului Dualist, iar pe tot traseul Carpaților să fie aduse batalioane încadrate cu soldați şi ofițeri unguri[240]. În

[238] *Fortificarea Transilvaniei*, „Românul", nr. 111, din 5 iunie, p. 111, din 5 iunie, p. 4.
[239] *Ibidem.*
[240] *Programul Asociației Ardelene Maghiare*, „Românul", nr. 112, din 5 iunie 1914, p. 2.

a doua jumătate a lunii iunie 1914, apelurile repetate lansate pe tema fortificării Transilvaniei au avut în sfârşit ecou în cercurile militare şi lucrurile au început să se mişte. La Petroşani a sosit o delegaţie a Corpului de armată de la Sibiu, alcătuită din trei generali, 12 ofiţeri de stat major şi 15 ofiţeri superiori, conduşi de generalul Hermán Köves de Kövesháza, comandantul Corpului de armată transilvănean. Comisia a studiat terenul şi a stabilit locaţia în care urma să fie edificată viitoarea cazarmă. Provizoriu, cei 1.200 de vânători de munte care avea să fie aduşi în Valea Jiului urmau să fie cazaţi în locuinţele sociale ocupate de câteva sute de mineri, deja relocaţi în altă parte. Se mai aştepta sosirea unei alte delegaţii de la Seghedin, tot în acelaşi scop, pentru strămutarea la Petroşani şi a unor unităţi de honvezi[241].

În aceleaşi zile jurnalul orădean „Szabadság" lua de bune şi publica spusele unui caricaturist maghiar ce călătorea prin România şi care în gara de la Ploieşti ar fi întâlnit trupa de teatru „Antonescu" din Bucureşti, cea care cu un an în urmă dăduse spectacole la Arad şi Oradea. Caricaturistul dădea ca sigură informaţia că trei dintre actorii trupei erau de fapt ofiţeri români care, sub masca actoriei, au desfăşurat acţiuni de spionaj în Transilvania pe timpul turneului teatral. „Între actori am recunoscut trei ofiţeri români, i-am văzut foarte bine şi, cu toate că şi-au ras mustăţile, şi acum i-aş recunoaşte"[242] – declara martorul maghiar, sporind şi mai mult suspiciunile de infidelitate ce planau asupra românilor ardeleni.

Dar beteşugurile statului austro-ungar erau bine cunoscute şi de conducerea aliatului său german care, prin condeiele unor analişti politici, îşi croia drum către gazetele de largă circulaţie spre a-şi expune în paginile acestora criticile la adresa sistemului perimat după care era alcătuit şi administrat Imperiul Dualist şi spre a atrage atenţia asupra faptului că nereformarea lui la timp va atrage după sine dezintegrarea Monarhiei şi va submina şi mai mult interesele germane în Europa Centrală şi de Sud. Într-o atare conjunctură, analistul Ernest Hasse, de la periodicul „Deutsche Politik", avansa chiar ipoteza că prăbuşirea Austro-Ungariei ar fi de bun augur nu numai iredentei din statele vecine, ci chiar şi Germaniei. „Dacă Rusia va câştiga Galiţia, România Bucovina şi Ardealul, Italia Tirolul şi Albania, atunci Germania va putea vârî în buzunarul său celelalte teritorii"[243] – se pronunţa acesta, făcând referire provinciile de limbă germană

---

[241] *„Libertatea"*, „Românul", nr. 129, din 27 iunie 1914, p. 5.

[242] *Cronică din Oradea*, „Românul", nr. 128, din 26 iunie 1914, p. 6.

[243] *Voci germane împotriva monarhiei austro-ungare*, „Românul", nr. 83, din 29 aprilie 1914, p. 5.

din Austria şi Cehia. Profesorul dr. Karl von Winterstetten aborda aceeaşi problemă a lichidării statului austro-ungar, însă nu prin satisfacerea iredentei vecinilor Imperiului Dualist, ci prin plasarea conglomeratului de popoare ce-l alcătuiau sub tutela Berlinului, în urma cărui proces urma să se nască o superputere continentală de factură federativă. „Monarhia Austro-Ungară e deja coaptă pentru ca să fie împărțită. Timpurile de azi au trecut deja peste concepțiile: «*Imperiul German-Austro-Ungar*» – toate stările economice şi politice pretind contopirea definitivă a acestor două corpuri şi aceea că din Imperiul german să se formeze o «*Europă centrală, o mare putere economică şi politică indestructibilă*»", se exprima el în paginile jurnalului conservator „Post"[244]. La fel gândea şi profesorul Paul Samassa, doar că el analiza sorții de supraviețuire a Imperiului Dualist prin prisma garanțiilor de siguranță militară pe care i le-ar putea asigura Germania în cadrul Triplei Alianțe. „Dacă întreagă armata austro-ungară ar trebui să meargă pe frontul de sud al Monarhiei, în nord nu ar rămâne nicio trupă şi, pentru Germania, alianța cu monarhia ar deveni absolut fără nicio valoare" – constata intelectualul austriac. „Şi atunci, desigur, va fi sosit momentul când Imperiul German să se gândească dacă nu vrea să-şi pună în risc existența proprie. În privința aceasta însă, Germania nu poate fi condusă de momente sentimentale – ca schimbându-şi politica *să încheie o înțelegere cu Rusia privitor la împărțirea monarhiei austro-ungare, şi această înțelegere, fără îndoială, va avea sprijinul Italiei, României şi al Serbiei!*"[245] – previziune ce se va împlini în curând, cel puțin în privința finalului acesteia. Din păcate, toate aceste semnale de alarmă au rămas fără ecou în cercurile politice de la Viena şi Budapesta, după cum la fel de neglijate au rămas şi îndemnurile la reformă lansate de Liga Monarhistă Austriacă în scopul salvgardării Imperiului[246]. În paralel cu aceste analize pertinente, au fost puse în circulație în anul 1914 şi alte teorii legate de iminența izbucnirii unui război mondial, însă mult mai puțin ancorate în realitatea geo-politică a vremii, deşi conțineau şi ele un sâmbure de adevăr. Aşa de pildă, un necunoscut, ce se ascundea sub pseudonimul „Octavian", a publicat la Viena o lucrare în care susținea că marea conflagrație va erupe în anul 1918 din pricina unui proces în care vor fi judecați mai mulți spioni ruşi capturați pe teritoriul Monarhiei Dualiste, că împotriva Imperiului Țarist se va mobiliza o coaliție alcătuită din Austro-Ungaria, România, Turcia, Suedia, Norvegia, China şi Japonia, că luptele vor debuta pe mare, la Sevastopol, unde flotele aliate vor înfrânge flota rusă, iar trupele

[244] *Ibidem.*

[245] *Ibidem.*

[246] *Un memoriu al Ligei monarhiste austriace*, „Românul", nr. 109, din 2 iunie 1914, p. 2.

terestre vor obține victoria totală la Moghilev. Cum era posibilă însăilarea unui asemenea scenariu? Simplu, după cum ne-o demonstrează autorul, până la începerea conflictului militar, Turcia se va alia cu Bulgaria şi în Austro-Ungaria se va fi aşternut de mult pacea între națiunile conlocuitoare, încât românii ardeleni vor avea universități proprii până şi la Budapesta, iar la finalul războiului Rusia va pierde Basarabia, Polonia rusească şi Ucraina[247].

Apoi, pe 21 iunie 1914, o scurtă şi aparent neînsemnată ştire, la momentul respectiv, vehiculată de presa bulgară, anunța că Viena ordonase întoarcerea de urgență în țară a tuturor cetățenilor austro-ungari aflați cu treburi prin Bulgaria şi prezentarea lor de îndată la unitățile militare de care aparțineau[248]. Ordinul semăna foarte bine cu o decizie de mobilizare generală, curios rămâne însă faptul că acțiunea se desfăşura cu o săptămână înainte de atentatul de la Sarajevo, din 28 iunie, care va arunca întreaga lume în vârtejul primei conflagrații de nivel global. Să fi avut serviciile secrete austriece informații despre complotul pus la cale de naționaliştii sârbi împotriva prințului moştenitor Franz Ferdinand ori pur şi simplu imperiul dualist era nerăbdător să pună Serbia la respect printr-o demonstrație militară de forță? Atmosfera internațională, deja destul de încinsă, a mai fost inflamată şi de proiectul țarului Nicolae al II-lea de a unifica cele două regate sârbeşti din Balcani, Serbia şi Muntenegru, sub o singură coroană, plan discutat la Bucureşti cu regele Carol I şi agreat de acesta din urmă. Actul de unificare urma să fie încheiat în capitala României, pe 28 iulie 1914, în prezența monarhilor celor patru puteri garante care iscăliseră şi Pacea de la Bucureşti, pe 10 august 1913, de la sfârşitul celui de al doilea război balcanic. Fiindcă era de aştepta ca Austro-Ungaria şi Bulgaria să se opună vehement uniunii şi chiar să-şi mobilizeze armatele, la rândul lor Rusia, România, Grecia şi Serbia se angajau să răspundă cu aceeaşi măsură[249]. Bulgarii mai erau iritați şi de faptul că, pe timpul vizitei în România, țarul Nicolae al II-lea acceptase onoarea de a fi numit comandant al Regimentului 5 Roşiori al armatei române, motiv pentru care gazeta „Dnevnik" cerea schimbarea hramului catedralei „Alexandru Newsky", ridicată lângă clădirea parlamentului în cinstea independenței câştigate de bulgari cu sprijinul militar al ruşilor, cu hramul „Țarul Boris"[250].

---

[247] *Viitorul război mondial*, „Românul", nr. 97, din 17 mai 1914, p. 3–4.

[248] *Rezerviştii austro-ungari, aflați în Bulgaria, rechemați în patrie*, „Românul", nr. 124, din 21 iunie 1914, p. 2.

[249] *Unirea Serbiei cu Muntenegru se va proclama la Bucureşti*, „Românul", nr. 132, din 1 iulie 1914, p. 7.

[250] *Un conflict diplomatic ruso-bulgar în perspectivă*, „Românul", nr. 136, din 5 iulie 1914, p. 2.

După asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand, ostilitățile dintre Austro-Ungaria şi Serbia au intrat într-un vârtej al acuzelor reciproce şi al amenințărilor care n-au mai lăsat loc niciunei şanse de dezamorsare pe cale paşnică a tensiunilor. Presa italiană dădea ştirea că ministrul de Externe al Imperiului Dualist era pe punctul de a înmâna guvernului de la Belgrad declarația de război, dar ar fi fost oprit în ultima clipă de intervenția împăratului german, care ar fi prevăzut pericolul globalizării conflictului. „Începerea unui răsboi între Austro-Ungaria şi Serbia ar însemna o neapărată intervenție a Rusiei, şi poate şi a României. Dar intrarea în acțiune a Rusiei ar chema fatal mobilizarea Germaniei. Franța, obligată de alianța ei cu Rusia, şi-ar îndrepta imediat armatele spre Rin. Iată prin urmare răsboiul general”[251], susțineau jurnaliştii de la „Messagero” că ar fi replicat kaizerul.

[251] *Demersul monarhiei la Belgrad, amânat*, „Românul”, nr. 141, din 12 iulie 1914, p. 6.

DESPRE ORGANIZAREA ŞI DOTAREA ARMATELOR AUSTRO-UNGARE DIN TRANSILVANIA ÎN PREAJMA IZBUCNIRII RĂZBOIULUI ŞI DIFICULTĂȚILE MOBILIZĂRII LOR

La debutul războiului, tabăra Puterilor Centrale se afla într-o relativă stare de inferioritate numerică în raport cu efectivele umane de care dispunea tabăra Antantei şi a celor pe care le-ar fi putut mobiliza ca rezerve. Astfel, în august 1914, Germania şi Austro-Ungaria puteau pune pe picior de război 136 de divizii de infanterie şi 22 de cavalerie, în vreme ce tabăra adversă putea trimite pe teatrele de operațiuni 199 divizii de infanterie şi 50 de cavalerie. Alături de cei 4,3 milioane de soldați activi, Germania putea introduce în luptă 32 divizii de rezerviști, soldați care se vor dovedi de altfel foarte bine pregătiți şi care vor produce uimire în tabăra inamică de îndată ce au fost repartizați pe sectoarele fronturilor. În schimb, armata austro-ungară a suferit calitativ din pricina mozaicului etnic ce o definea, întrucât doar o proporție de 25% din cei mobilizați erau germani, respectiv 23% maghiari, diferența fiind alcătuită din soldați furnizați de toate naționalitățile trăitoare între hotarele Imperiului Dualist. Nici în privința cavaleriei nu stăteau prea bine cele două imperii, dar compensau această carență cu superioritatea secțiilor de mitraliere şi cu artileria care, în condițiile războiului static de tranşee, şi-au probat din plin criminala eficiență. De cealaltă parte, tabăra Antantei se bizuiau pe aportul celor 62 de divizii de infanterie şi 36 de cavalerie ale Rusiei, ultimele foarte curajoase, deşi nu dispuneau de înzestrarea adecvată, apoi pe cele 62 de divizii de infanterie şi zece de cavalerie ale Franței, ultimele dotate însă cu echipament total perimat, cele două imperii furnizând marea masă a combatanților, plus unsprezece divizii de infanterie şi trei de cavalerie ale Mari Britanii, unsprezece divizii de infanterie şi una de cavalerie ale Serbiei şi şase divizii de infanterie şi una de cavalerie ale Belgiei[252].

[252] Ioan Cordovan, Vasile Mageruşan, *Armata României înainte şi după Primul Război Mondial. Primele unități militare româneşti din Garnizoana Bistrița*, „Bistrița News", 5 august 2014.

Sub aspectul înzestrării, armata austro-ungară a suferit de o permanentă subfinanțare şi, în ciuda grandioaselor manevre şi exerciții militare pe care le desfăşura periodic, ea a continuat să îmbrace caracteristica unei armate de paradă, bine cunoscută prin detaşamentele sale de defilare, echipate cu uniforme ferchezuite, înarmate cu oțeluri lucitoare şi însoțite de fanfare zgomotoase. Aşa de pildă, la începutul veacului al XX-lea, bugetul alocat armatei a fost de trei ori mai mic decât cel destinat consumului de alcool şi tutun din imperiu. Grăitoare în acest sens sunt cifrele cheltuielilor militare înregistrate de principalele puteri europene la nivelul anului 1911. Astfel, Monarhia Dualistă alocase în acel an pentru armată doar 650 de milioane coroane, cuantum de departe inferior bugetelor angajate de Germania, cu două miliarde de coroane, sau Rusia, cu 1,6 miliarde de coroane. Nici la capitolul resurselor umane nu stătea mai bine statul dualist. Aşa se face că în ajunul războiului, în 1914, Austro-Ungaria putea să mobilizeze doar 48 de divizii de infanterie, pe când viitoarele sale inamice aveau o capacitate aproape dublă fiecare, anume, Franța dispunea de 88 de divizii, Rusia de 93, iar mica Serbie putea înrola unsprezece divizii[253].

*

Organizatoric, armata austro-ungară era structurată pe trei eşaloane militare, anume Armata imperială sau cezaro-crăiască (*Kaiserlich und Königlich – k.u.k.*), Armata națională austriacă sau „straja țării" (*Landwehr*) şi Armata națională maghiară (*Honvédség*), ultimelor două destinându-li-se sarcina de a fi mobilizate şi repartizate pe linia întâi în cazul vreunui conflict militar. Sub aspectul organizării în teritoriu, în părțile Transilvaniei ființa Grupul de armate „Hermann Kövess von Kövessháza", condus de feldmareşalul cu acelaşi nume, ce îl avea ca şef de Stat Major pe locotenent-colonelul Gottlieb Wejmelka şi era alcătuit din unitățile Armatei a II-a, care avea competență teritorială în Transilvania şi Ungaria. În fruntea Armatei a II-a se afla generalul de cavalerie Eduard von Böhm-Ermolli, iar ca şef de Stat Major, generalul-maior Artur Edler von Mecenseffy. În Transilvania, această mare unitate era prezentă cu Corpul XII de Armată, cu centrul la Sibiu, ce-l avea ca şef de Stat Major pe locotenent-colonelul Egon baron de Zeidler-Daublebsky von Sterneck. În subordinea sa se aflau Divizia 16 Infanterie din Sibiu, condusă de feldmareşalul-locotenent Franz Paukert, alcătuită din Brigada 31 Infanterie din Sibiu, condusă de general-maiorul

[253] Vlad Epurescu, *Greşelile pe care Imperiul Austro-Ungar le-a comis în campania împotriva Serbiei şi pentru care a plătit cu înfrângerea în Primul Război Mondial*, „Europolitics", 28 iulie 2014.

Ernst Dietrich (cu Regimentele 2 şi 82 de infanterie), Brigada 32 Infanterie din Braşov, condusă de general-maiorul Ernst Goldbach (cu Regimentele 31 şi 64 infanterie), Divizioanele 3 şi 4 de cavalerie, Regimentul 2 Miliție Honvezi, apoi Brigada 16 Artilerie de Câmp, condusă de generalul-maior Konstanz Dobler von Friedburg (cu Regimentul 36 Artilerie de Câmp şi Regimentul 12 Obuziere de Câmp). Tot în cadrul Corpului XII Armată se afla Divizia 35 Infanterie din Cluj, condusă de feldmareşalul-locotenent Viktor Njegovan, alcătuită din Brigada 69 Infanterie din Cluj, condusă de general-maiorul Franz Hauninger (cu Regimentele 50 şi 51 de infanterie), Brigada 70 Infanterie din Târgu Mureş, condusă de general-maiorul Wenzel Bauriedl (cu Regimentele 62 şi 63 infanterie), Divizioanele 5 şi 6 de cavalerie, Regimentul 2 Miliție Honvezi, Brigada 35 Artilerie de Câmp, condusă de colonelul Alfred Gröschl (cu Regimentul 35 Artilerie de Câmp şi Regimentul 12 Obuziere de Câmp); apoi Divizia 37 Infanterie Honvezi din Cluj, condusă de feldmareşalul-locotenent Johann baron de Karg von Benburg, alcătuită din Brigada 75 Infanterie Honvezi din Cluj, condusă de general-maiorul Karl Lippner von Nagyszentmiklós (cu Regimentele 21 şi 22 infanterie honvezi), Brigada 76 Infanterie Honvezi din Sibiu, condusă de colonelul Adalbert Benke von Tardoskedd (cu Regimentele 23 şi 24 infanterie honvezi), Divizioanele 1 şi 2 de Cavalerie, Regimentul 2 Miliție Honvezi, Brigada 38 Artilerie de Câmp, condusă de colonelul Emanuel Werz (cu Regimentul 34 Artilerie de Câmp şi Regimentul 5 Obuziere de Câmp Honvezi). În plus mai erau unitățile auxiliare, anume Regimentul 2 Miliție Honvezi, Divizionul 12 de Artilerie de Câmp (cu Companiile 5 şi 6), Batalionul 12 Geniu (Compania 2) şi Batalionul 2 Pionieri[254].

De Corpul III Armată, condus de generalul de infanterie Emil Colerus von Geldern şi având ca şef de Stat Major pe colonelul Richard Müller, aparțineau, printre alte mari unități, Divizia 43 Infanterie de linie din Cernăuți, condusă feldmareşal-locotenentul Albert Schmidt von Georgehegg, alcătuită din Brigada 59 Infanterie, condusă de general-maiorul Ernst Horsetzki Edler von Hornthal (cu Regimentele 24 şi 41 de infanterie), Brigada 86 Infanterie de Linie, condusă de general-maiorul Moritz Jesser (cu Regimentele 20, 22 şi 36 infanterie landwehr), Divizioanele 5 şi 6 Cavalerie şi Regimentul 1 Miliție-Manevră Lanwehr, Brigada 43 Artilerie, condusă de feldmareşal-colonelul Ferdinand Goglia (cu Regimentul 31 Tunuri de Câmp, Divizionul 43 Tunuri de Câmp, Divizionul 43 Obuziere de Câmp) şi Batalionul 11 Geniu; apoi Divizia 20 Infanterie Honvezi din

[254] Glenn Jewison, Jörg C. Steiner, *Austro-Hungarian Land Forces 1848–1918*, www.austro-hungarian-army.co.uk/call859.htm

Oradea, condusă de feldmareşal-locotenentul Friedrich von Csanády, alcătuită din Brigada 39 Infanterie Honvezi, condusă de general-maiorul Koloman Patzák (cu Regimentele 3 şi 4 infanterie honvezi), Brigada 81 Infanterie Honvezi, condusă de general-maiorul Eugen Perneczky (cu regimentele 1 şi 17 infanterie honvezi), Divizioanele 3 şi 4 Cavalerie, Regimentul 4 Miliție Honvezi, apoi Brigada 20 Artilerie de Câmp, condusă de general-maiorul Stephan Schneeberger (cu Divizionul 20 Tunuri de Câmp şi Regimentul 8 Obuziere de Câmp). De acelaşi corp de armată mai ținea şi Divizia 1 Artilerie din Timişoara, condusă de general-maiorul Artur baron de Peteani von Steinberg, alcătuită din Brigada 6 Tunuri, condusă de general-maiorul Samuel baron de Apór de Al-Tórja (cu Regimentele 7 şi 14 artilerie honvezi), Brigada 7 Tunuri, condusă de general-maiorul Johann Scilling (cu Regimentele 4 şi 12 artilerie honvezi), plus Divizionul 3 Artilerie Mobilă[255].

În subordinea Corpului VII de Armată din Timişoara, condus de generalul de infanterie Otto Meixner von Zweisenstamm, avându-l ca şef de Stat Major pe colonelul Joseph Ritter Schilhawsky von Bahnbrück, se aflau Divizia 17 Infanterie din Oradea, condusă de feldmareşal-locotenentul Johann Ritter von Henriquez, alcătuită din Brigada 33 Infanterie din Oradea, condusă de general-maiorul Alexander Barbini (cu Regimentele 37/II, 39 şi 101 de infanterie), Brigada 34 Infanterie din Arad, condusă de general-maiorul Franz Resch (cu Regimentele 33 şi 46 infanterie), Divizioanele 1 şi 2 de Cavalerie, Regimentul 7 Miliție Honvezi, apoi Brigada 7 Artilerie de Câmp, condusă de colonelul Dominik Zagar (cu Regimentul 19 Tunuri de Câmp şi Regimentul 7 Obuziere de Câmp); Divizia 34 Infanterie din Timişoara, condusă de feldmareşalul-locotenent Joseph Ritter Krautwald von Annau, alcătuită din Brigada 67 Infanterie din Timişoara, condusă de general-maiorul Wilhelm von Lauingen (cu Regimentele 61 şi 96 infanterie), Brigada 68 Infanterie din Seghedin, condusă de general-maiorul Ludwig Edler von Rössler (cu Regimentele 29 şi 43 infanterie), apoi Divizioanele 4 şi 5 Cavalerie, Regimentul 12 Miliție Honvezi, precum şi Brigada 34 Artilerie, condusă de general-maiorul Heinrich Marx (cu Regimentul 21 Tunuri de Câmp şi Regimentul 7 Obuziere de Câmp), plus unitățile auxiliare, precum Regimentul 7 Miliție Honvezi, Divizionul 7 Artilerie Mobilă, Batalionul 5 Geniu şi Batalionul 7 Pionieri[256].

După sursele austriece, compoziția pe naționalități a regimentelor de infanterie din armata comună austro-ungară (k.u.k.) era următoarea:

[255] *Ibidem.*
[256] *Ibidem.*

Regimentul 2 Infanterie „Alexandru I Țarul Rusiei" din Braşov 61% maghiari, 27% români, 12% diverşi; Regimentul 5 Infanterie „Baronul von Klobučar" din Satu Mare 58% maghiari, 39% români, 5% diverşi; Regimentul 31 Infanterie „Pucherna" din Sibiu 25% germani, 69% români, 6% diverşi; Regimentul 33 Infanterie „Împăratul Leopold II" din Arad 28% maghiari, 54% români, 18% diverşi; Regimentul 37 Infanterie „Arhiducele Iosif" din Oradea 48% maghiari, 49% români, 3% diverşi; Regimentul 41 Infanterie „Arhiducele Eugen" din Cernăuți 27% ruteni, 54% români, 19% diverşi; Regimentul 43 Infanterie „Prințul Rupprecht von Bayern" din Caransebeş 78% români, 22% diverşi; Regimentul 50 Infanterie „Marele Duce Friedrich von Baden" din Alba Iulia 22% maghiari, 71% români, 7% diverşi; Regimentul 51 Infanterie „von Boroevič" din Cluj 34% maghiari, 72% români, 4% diverşi; Regimentul 61 Infanterie „Ritter von Frank" din Timişoara 37% germani, 38% români, 25% diverşi; Regimentul 62 Infanterie „Regele Ludwig III al Bavariei" din Târgu Mureş 49% maghiari, 46% români, 5% diverşi; Regimentul 63 Infanterie „Baronul von Pitreich" din Bistrița 73% români, 27% diverşi; Regimentul 64 Infanterie „Ritter von Auffenberg" din Orăştie 86% români, 14% diverşi; Regimentul 82 Infanterie „Baronul von Schwitzer" din Odorheiu Secuiesc 88% maghiari, 12% diverşi; Regimentul 85 Infanterie „von Gaudernak" din Sighetu Marmației 28% maghiari, 33% ruteni, 29% români, 10% diverşi. Românii ardeleni au fost prezenți şi în următoarele unități: Batalionul 23 Miliție (Corpul de Armată XII) 68% români, 28% maghiari, 4% diverşi; Batalionul 27 Miliție (Corpul de Armată XI) 54% români, 27% ruteni, 19% diverşi; Batalionul 28 Miliție (Corpul de Armată VII) 73% români, 27% diverşi; Regimentul 9 Dragoni (Corpul de Armată XI) 50% români, 29% ruteni, 21% diverşi şi în Batalionul 12 Geniu (Corpul de Armată XII) 50% maghiari, 36% români, 14% diverşi[257].

În unitățile de artilerie, românii ardeleni au fost prezenți în următoarele proporții: Regimentul 19 Artilerie de Câmp (Corpul de Armată VII) 57% maghiari, 24% români, 19% diverşi; Regimentul 21 Artilerie de Câmp (Corpul de Armată VII) 44% români, 26% maghiari, 25% germani, 5% diverşi; Regimentul 35 Artilerie de Câmp (Corpul de Armată XII) 41% români, 36% maghiari, 23% diverşi; Regimentul 36 Artilerie de Câmp (Corpul de Armată XII) 44% români, 28% maghiari, 23% germani, 5% diverşi; Regimentul de Obuziere de Câmp „Împăratul George V al Marii Britanii" (Corpul de Armată XII) 39% maghiari, 31% germani, 22% români, 8% diverşi; Divizionul 7 Artilerie Mobilă (Corpul de Armată VII) 40%

[257] *Ibidem.*

maghiari, 30% germani, 20% români, 10% diverşi; Divizionul 7 Obuziere Grele (Corpul de Armată VII) 35% maghiari, 23% români, 21% germani, 21% diverşi; Divizionul 12 Obuziere Grele (Corpul de Armată XII) 41% maghiari, 35% români, 24% diverşi; Regimentul 7 Artilerie de Munte (Corpul de Armată VII) 35% maghiari, 23% români, 21% germani, 21% diverşi; Regimentul 12 Artilerie de Munte (Corpul de Armată XII) 41% maghiari, 35% români, 24% diverşi[258].

În armata națională maghiară, românii ardeleni sunt prezenți în următoarele unități de infanterie: Regimentul 2 Infanterie Honvezi din Gyula 54% români, 28% maghiari, 18% diverşi; Regimentul 4 Infanterie Honvezi din Oradea 49% români, 48% maghiari, 3% diverşi; Regimentul 6 Infanterie Honvezi din Szabadka 76% maghiari, 20% români, 4% diverşi; Regimentul 7 Infanterie Honvezi din Vârşeț 44% sârbo-croați, 56% diverşi; Regimentul 8 Infanterie Honvezi din Lugoj 78% sârbo-croați, 22% diverşi; Regimentul 12 Infanterie Honvezi din Satu Mare 58% maghiari, 39% români, 3% diverşi; Regimentul 22 Infanterie Honvezi din Târgu Mureş 49% maghiari, 46% români, 5% diverşi; Regimentul 23 Infanterie Honvezi din Sibiu 69% români, 25% germani, 6% diverşi; Regimentul 24 Infanterie Honvezi din Braşov 61% maghiari, 27% români, 12% diverşi; Regimentul 32 Infanterie Honvezi din Bistrița 73% români, 27% diverşi; Regimentul 9 Husari din Târgu Mureş 49% maghiari, 46% români, 6% diverşi. În unitățile de artilerie ale armatei naționale maghiare, românii ardeleni au fost prezenți în următoarele: Regimentul 2 Artilerie de Câmp Honvezi (Corpul de Armată V) 69% români, 25% germani, 6% diverşi; Regimentul 5 Artilerie de Câmp Honvezi (Corpul de Armată V) 49% maghiari, 46% români, 2% diverşi; Regimentul 6 Artilerie de Câmp Honvezi (Corpul de Armată VI) 97% români, 3% diverşi[259]. Vor fi fost cu mult mai mulți români în unitățile militare ungureşti, însă atât numele, cât şi etnia le-a fost pervertită de autorități şi astfel ei apar ca maghiari în scripte şi statistici. Grăitoare în acest sens rămâne comparația dintre datele recensământului derulat de autoritățile maghiare în anul 1900 şi cel din anul 1910, în acesta din urmă ponderea populației maghiare din Transilvania crescând simțitor pe seama celorlalte naționalități trăitoare în provincie[260].

---

[258] *Ibidem.*

[259] *Ibidem.*

[260] Raportându-ne doar la județele din vestul Transilvaniei, putem constata următoarele diferențe: în județul *Arad*: de la 277.420 în 1900, românii ajung la 294.173 în 1910, adică un spor de 16.753 suflete (6,03%); ungurii ajung de la 116.981 în 1900, la 130.564 în 1910, adică un spor de 13.583 suflete (11,61%); germanii scad de la 62.983, câți erau în 1900, la 59.180 în 1910, adică un declin de 3.803 suflete (6,03%), iar slovacii scad de la 11.057,

Pe parcursul războiului, structura armatei comune austro-ungare (k.u.k.) a suferit o serie de modificări, sub aspectul organizării şi sub cel al bazinelor de recrutare şi mobilizare de care dispuneau anterior marile unităţi, aşa încât doar Corpurile de armată VII şi XII şi-au mai păstrat vechea competenţă teritorială, iar Corpurile VI şi XI numai într-o oarecare măsură. Situaţia s-a reflectat şi la nivelul diviziilor de infanterie ale armatei comune. Până la sfârşitul războiului şi-au mai păstrat vechea organizare doar Diviziile 16, 17, 34, 35, timp în care s-au înfiinţat altele noi, dar fără să mai fi avut fiecare vreun bazin propriu de recrutare şi mobilizare, cu excepţia Diviziilor 53 şi 61, care au mai beneficiat parţial de această competenţă. Cu toate acestea, fostele reşedinţe ale subunităţilor militare comune (k.u.k.) de infanterie şi, totodată, centre de recrutare şi întregire, au rămas aceleaşi ca şi înainte de război[261].

---

câţi erau în 1900, la 10.658 în 1910, adică un declin de 399 suflete (3,60%); 2) în judeţul *Bihor*: de la 217.025 în 1900, românii ajung la 241.992 în 1910, adică un spor de 24.967 de suflete (11,50%); ungurii ajung de la 188.601 în 1900, la 218.157 în 1910, adică un spor de 29.556 de suflete (15,67%); în judeţul *Caraş-Severin*: de la 247.203 în 1900, românii ajung la 250.971, adică un spor de 3.768 de suflete 1,52%); ungurii ajung de la 8.318 în 1900, la 13.509 în 1910, adică un spor de 5.191 de suflete (62,4%), iar slovacii scad de la 3.280, câţi erau în 1900, la 2.378 în 1910, adică un declin de 902 suflete (27,5%); în judeţul *Maramureş*: de la 176.055 în 1900, românii ajung la 189.888 în 1910, adică un spor de 14.833 de suflete (8,42%); ungurii ajung de la 51.398 în 1900, la 62.305 în 1910, adică un spor de 10.907 suflete (21,22%); sârbii scad de la 14, câţi erau în 1900, la 5 în 1910, adică un declin de 9 suflete (64,28%), iar slovacii de la 159, în 1900, la 114 în 1910, adică un declin de 45 de suflete (28,30%); în judeţul *Satu Mare*: de la 93.591 în 1910, românii scad la 92.264, adică un declin de 1.327 de suflete (1,41%); ungurii ajung de la 138.086 în 1900, la 166.369 în 1910, adică un spor de 28.283 de suflete (20,48%); germanii scad de la 12.165 în 1900, la 6.709 în 1910, adică un declin de 5.456 de suflete (44,84%), iar ucrainenii scad de la 643, câţi erau în 1900, la 580 în 1910, adică un declin de 63 de suflete (9,79%); în judeţul *Sălaj*: de la 138.367 în 1900, românii ajung la 150.202 în 1910, adică un spor de 11.835 de suflete (8,55%); ungurii ajung de la 59.018 în 1900, la 66.691 în 1910, adică un spor de 7.673 de suflete (13%); germanii scad de la 1.290 în 1900, la 1.024 în 1910, adică un declin de 266 de suflete (20,62%), iar ucrainenii scad de la 39, câţi erau în 1900, la 9 în 1910, adică un declin de 30 de suflete (76,92%); în judeţul *Timiş*: de la 221.305 în 1900, românii ajung la 223.816 în 1910, adică un spor de 2.511 suflete (1,13%); ungurii ajung de la 70.338 în 1900, la 96.364 în 1910, adică un spor de 26.026 suflete (37%); germanii scad de la 201.795 în 1900, la 188.440 în 1910, adică un declin de 13.355 de suflete (6,61%), iar croaţii scad de la 1.054 în 1900, la 834 în 1910, adică un declin de 220 de suflete (20,8%). Varga E. Árpád, *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája*, vol. 1, Pro-Print Kiadó, Budapest, 1998–2002, passim.

[261] În Transilvania şi Banat, aceste centre au fost: *Braşov* pentru Regimentul 2 Infanterie (înfiinţat în 1781 la Bratislava, mutat 1857 la Făgăraş şi în 1883 la Braşov); *Satu Mare* pentru Regimentul 5 Infanterie (înfiinţat în 1851 la Târgu Mureş, mutat în 1853 la Munkács şi în 1860 la Satu Mare); *Novi Sad* pentru Regimentul 6 Infanterie (înfiinţat în 1851 la Odorheiu Secuiesc); *Arad* pentru Regimentul 33 Infanterie (înfiinţat în 1788 la Buda, mutat

Diviziile de honvezi au trecut şi ele prin acelaşi proces. Până la sfârşitul războiului şi-au mai menținut vechea organizare numai Diviziile 20 şi 38, în vreme ce Divizia 23 a fost cu totul pierdută pe 22 martie 1915 în fortăreața de la Przemyśl, când a capitulat în fața asediatorilor ruşi. Cerințele de forțe umane reclamate de front au făcut ca noile divizii înființate să nu se mai raporteze doar la fostele bazine de recrutare şi mobilizare, aşa că acestea şi-au mai păstrat legătura cu Transilvania şi cu Banatul numai strict sub aspectul raporturilor avute cu unitățile din teritoriu aflate în subordonarea lor[262]. Izvoarele documentare relevă că doar Divizia 70 Honvezi mai avea bazinul său de recrutare în Transilvania. Pe teritoriul Transilvaniei mai erau organizate şi patru regimente de glotaşi, ce făceau parte din corpul de armată al honvezilor, adică al armatei naționale maghiare. Acestea erau alcătuite din soldați şi gradați rezerviști, cu vârste cuprinse între 23 şi 42 de ani, care erau mobilizați fie în cadrul unor manevre militare de amploare, fie în cazul unor crize politice care amenințau cu iminența declanşării vreunui război. Regimentul 21 avea centrul de mobilizare şi concentrare la Cluj, Regimentul 22 la Târgu Mureş, Regimentul 23 la Sibiu, iar Regimentul 24 la Braşov, fiecare dintre ele având ca bazine de încorporare comitatele (județele) vecine. În proporție covârşitoare,

---

în 1809 la Zolyomm, în 1853 la Székesfehérvár, în 1857 la Aradul Nou şi în 1866 la Arad); *Oradea* pentru Regimentul 37 Infanterie (înființat în 1781 la Oradea); *Caransebeş* pentru Regimentul 43 Infanterie (înființat în 1859 la Vârşeț, mutat în 1867 la Lugoj, în 1868 înapoi la Vârşeț şi în 1872 la Caransebeş); *Seghedin* (Szeged) pentru Regimentul 46 Infanterie (înființat în 1851 la Orlat şi mutat în 1853 la Seghedin); *Alba Iulia* pentru Regimentul 50 Infanterie (înființat în 1851 la Şimleul Silvaniei, mutat în 1853 la Orăştie şi în 1856 la Alba Iulia); *Cluj* pentru Regimentul 51 Infanterie (înființat în 1781 la Cluj); *Timişoara* pentru Regimentul 61 Infanterie (înființat în 1798 la Timişoara, mutat în 1855 la Arad şi în 1867 înapoi la Timişoara); *Târgu Mureş* pentru Regimentul 62 Infanterie (înființat în 1835 la Târgu Mureş, mutat în 1852 la Bistrița şi în 1853 înapoi la Târgu Mureş); *Bistrița* pentru Regimentul 63 (înființat în 1860 la Bistrița); *Orăştie* pentru Regimentul 64 Infanterie (înființat în 1860 la Deva şi mutat în 1871 la Orăştie); *Odorheiu Secuiesc* pentru Regimentul 82 Infanterie (înființat în 1883 la Odorheiu Secuiesc); *Sighetu Marmației* pentru Regimentul 85 Infanterie (înființat în 1883 la Sighetu Marmației). Ioan Cordovan, Vasile Mageruşan, *loc. cit.*

[262] Noile divizii de honvezi înființate au fost: *Divizia 51 Honvezi*, înființată la 21 februarie 1915 din Divizia „Kornhaber" (înființată la 3 decembrie 1914), având Brigăzile 200 şi 201, ce se vor transforma la rândul lor, în iulie 1918, în Brigăzile 101 şi 102 de infanterie; *Divizia 64 Honvezi*, înființată în noiembrie 1917, cu Brigăzile 127 şi 128 (restructurate în iunie 1917 din Brigăzile 127 şi 128 Miliții); *Divizia 70 Honvezi*, înființată în 18 septembrie 1915, din „Divizia transilvăneană de jandarmi", cu Brigăzile 207 şi 208 (alcătuite din regimentele 312–315 de honvezi), ultima dintre brigăzi desființându-se în octombrie 1916; *Divizia 74 Honvezi*, înființată în aprilie 1916; Divizia 155 Honvezi, înființată în noiembrie 1917, din Divizia 155 (k.u.k.), cu Brigăzile 129 şi 130. Glenn Jewison, Jörg C. Steiner, *Austro-Hungarian Land Forces 1848–1918*, www.austro-hungarian-army.co.uk/call859.htm.

unitățile recrutate de pe întinsul Transilvaniei erau alimentate cu românii de pe la sate[263].

*

În memoriile sale legate de mare conflagrație mondială, Sextil Puşcariu surprinde ambele fațete ale comportamentului românilor ardeleni la aflarea veştii despre declanşarea războiului. Foarte mulți au primit cu entuziasm ştirea, sentiment pe care l-au împărtăşit şi alte naționalități trăitoare în Imperiul Dualist, precum rutenii, polonezii şi evreii, cu toții nutrind speranța că după încheierea ostilităților vor fi părtaşi la o îmbunătățire a statutului politic al nației lor, că guvernanții de la Viena şi Budapesta vor aprecia jertfa depusă de ei pentru apărarea onoarei şi demnității coroanei habsburgice. Puşcariu asemuieşte graba şi râvna cu care tinerii alergau spre centrele de recrutare cu un concurs între naționalitățile Imperiului spre a dovedi „cine era mai fidel față de stat şi monarhie", în vreme ce sârbii, croații şi cehii se arătau mai reținuți şi mai pesimişti cu privire la schimbările pe care le-ar fi putut rezerva viitorul în beneficiul popoarelor lor. După spusele unui funcționar al vămii din Predeal, cu care a stat de vorbă Puşcariu, în primele zile se repatriaseră din România 40.000 de români ardeleni spre a se înrola la regimentele de care aparțineau fiecare, mânați pur şi simplu de loialitatea față de împărat[264]. Acelaşi entuziasm îi însoțea pe recruți şi pe drumul către front. Trenurile erau împodobite cu flori şi drapele, detaşamentele lor veneau înspre gară cântând pe străzile oraşelor[265]. De altfel, capii celor două biserici naționale româneşti, precum şi fruntaşii Partidului Național Român din Transilvania îi îndemnau deschis pe românii ardeleni să participe activ şi în număr cât mai mare la războiul Monarhiei cu puterile Antantei, încât către sfârşitul anului 1914 se aflau deja sub arme aproape o jumătate de milion de români[266].

În această categorie ar putea fi încadrat un personaj misterios care, din primăvara anului 1915, era tot mai des prezent în paginile ziarelor austriece

---

[263] Vlad Epurescu, *loc. cit.*

[264] Sextil Puşcariu, *Memorii*, Editura Minerva, Bucureşti, 1978, p. 7. Apud Ioan Bolovan, *Sextil Puşcariu şi Primul Război Mondial, între realitate şi percepții subiective*, în „Caietele Sextil Puşcariu", vol. I, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2015, p. 220.

[265] *Ibidem*, p. 12. Apud Ioan Bolovan, *loc. cit.*, p. 221.

[266] Liviu Maior, *Românii în armata habsburgică. Soldați şi ofițeri uitați*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2004, p. 172. Apud Ion Cârja, *Românii în armata austro-ungară, 1914–1918. Contribuții ale istoriografiei româneşti postcomuniste*, „Eroii Neamului", nr. 3 din septembrie 2016, Satu Mare, p. 13.

şi maghiare, care-i aduceau numai cuvinte de laudă pentru faptele de vitejie săvârşite în diferite sectoare ale fronturilor din Galiția, Bucovina şi Carpați. Era vorba de sublocotenentul român Victor Russ, comandantul unei companii de „eclerori" (cercetaşi), alcătuită numai din români, originari din comitatele Solnoc-Dăbâca şi Bistrița, pe care el însuşi îi selecționase şi îi antrenase. Această companie acționa independent de restul armatei austro-ungare şi era angajată permanent în acțiuni de culegere de informații, diversiuni şi ambuscade, unele atât de temerare încât stârneau deopotrivă admirația cercurilor militare şi a publicului larg. Figura sublocotenentului Russ devenise atât legendară, încât ruşii puseseră un premiu de 25.000 de ruble pe capul său. Dar cine era acest enigmatic ofițer român? Se ştia despre el că era absolvent al Academiei Militare „Tereziene", că se angajase ca ofițer activ şi că urcase în ierarhia militară până la funcția de aghiotant al şefului Statului Major al armatei austro-ungare, feldmareşalul Konrad von Hötzendorf. Ca tânăr ofițer îndeplinise misiuni de spionaj în Bosnia, Herțegovina, Serbia şi Muntenegru şi contribuise la destructurarea unor rețele paramilitare sârbeşti. Apoi brusc, din motive obscure, a demisionat din armată şi a activat în redacția organului de presă al Partidului Național Român, „Lupta", din capitala ungară, a colaborat cu gazeta social-creştinilor din Viena, „Reichpost", şi cu jurnalul militar „Danzers Armee Zeitung". În slujba acestuia din urmă a ajuns în România, a asistat la manevrele militare ale armatei române şi a redactat mai multe articole de specialitate pe marginea calităților şi deficiențelor observate cu aceste ocazii. Deținea şi o carieră de piatră la Turnu Severin. La izbucnirea războiului, deşi avea aproape 50 de ani, a părăsit România, s-a înrolat voluntar în armata austro-ungară, acceptând gradul de sergent-major la o unitate de glotaşi[267]. La sfârşitul lunii noiembrie 1915, va fi avansat la gradul de maior, după mai multe isprăvi de vitejie săvârşite pe frontul bucovinean[268]. După statistici, din Transilvania au fost înrolați şi mobilizați pe front 926.500 de soldați şi ofițeri. Din numărul acestora, 484.924 au fost români ardeleni (52,27%), 257.110 au fost unguri (27,75%), 87.500 au fost germani (9,44%), iar 96.966 (10,52%) au aparținut minorităților trăitoare în Ardeal (evrei, ruteni, slovaci şi țigani)[269].

---

[267] *Sublocotenentul Victor Russ şi glotaşii săi*, „Unirea", nr. 38, din 22 aprilie 1915, p. 1–2.

[268] *Victor Russu - maior*, „Foaia Poporului", nr. 51, din 21 noiembrie 1915, p. 6.

[269] Ioan-Aurel Pop, Thomas Nagler (coordonatori), *Istoria Transilvaniei. De la 1711 până la 1918*, vol. III, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2008. Apud Gheorghe Cazacu, *Voluntarii români ardeleni din Rusia în timpul Primului Război Mondial*, „Astra Salvensis", nr. 1 din 2013, p. 92.

*

De partea cealaltă se situau românii ardeleni care au părăsit Transilvania de teama încorporării lor în armata austro-ungară. Chiar din primele zile ale lunii iulie 1914, când încă nu se declanşase oficial conflictul militar din Austro-Ungaria şi Serbia, au început să fie raportate dezertări ale tinerilor români chemați pentru recrutare în unitățile armatei Imperiului. Nouă feciori din Ținutul Hațegului se aflau în arestul din Petroşani după ce au fost surprinşi, în ziua 10 iulie, de grănicerii maghiari pe când încercau să fugă în România prin pasul Surducului[270]. Alții au trecut legal frontiera în România în zilele următoare declanşării războiului, iar după 12 septembrie 1914, când trecerile au fost suspendate pentru bărbații apți de încorporare şi mobilizare, foarte mulți au trecut clandestin granița pe potecile montane numai de localnici ştiute, după cum îi raportau ministrului maghiar de Interne, Wekerle Sándor, vice-comitele Făgăraşului, şi cel al comitatului Sibiu la sfârşitul lunii noiembrie. Alții au luat calea Americii, îmbarcându-se din portul Constanța[271]. Oricum, în anii următori numărul celor care au fugit în România a scăzut simțitor datorită măsurilor suplimentare de supraveghere a frontierei luate de administrația maghiară şi înăspririi sancțiunilor aplicate celor prinşi pe când voiau să treacă granița. Totuşi dezertările nu s-au oprit, aşa că la sfârşitul lunii septembrie 1915 magistratul oraşului Braşov publica avizul privitor la încadrarea în categoria dezertorilor a plutonierilor Vasile Badea şi Otto Emil Mildner, încadrați la Regimentul 2 Miliție din Braşov, care au trecut în România[272]. În martie 1916, comandamentul Regimentului 4 Infanterie Honvezi din Seghedin publica lista dezertorilor români, toți bihoreni, care au trecut la inamic[273].

De suferit au avut şi feţele bisericeşti ale celor două confesiuni româneşti, preoții care n-au văzut cu ochi buni nici războiul şi cu atât mai mult imensa jertfă pe care autoritățile militare o impuneau naţiei române din Transilvania. Aşa de pildă, preotul ortodox Coriolan I. Buracu, din Mehadia[274], a intrat în vizorul autorităților maghiare încă de la începutul

---

[270] *Măsuri pentru împiedecarea dezertărilor*, „Românul", nr. 139, din 10 iulie 1914, p. 8.

[271] Ioan I. Andea, Iosif Puşcaş, *Izvoare de demografie istorică. Transilvania*, vol. II, *Secolul al XIX-1914*, Direcția Generală a Arhivelor Statului, Bucureşti, 1987, p. 768. Apud Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, *Mutații demografice în Transilvania în anii Primului Război Mondial*, în „Studii şi Materiale de Istorie Modernă", tomul XVIII, Bucureşti, 2007, p. 72.

[272] *Desertori*, „Gazeta Transilvaniei", nr. 99, din 30 septembrie 1915, p. 2.

[273] AN-SJ Bihor, fond *Prefectura județului Bihor*, inv. 42, document nr. 195/1916, f. 4.

[274] *Mehadia*, comună în județul Caraş-Severin, alcătuită din localitățile Mehadia, Globurău, Plugova şi Valea Bolvaşnița – n.n., A.Ț.

anului 1914, datorită ieşirilor sale naționaliste pe care le afişa fără teamă în public. Ca atare a fost anchetat în luna mai şi a fost înscris pe lista persoanelor suspecte, de către Poliția din Orşova, fiind dat şi în consemn la postul jandarmeriei din Mehadia. Pe 26 iulie a fost ridicat din altarul bisericii, când tocmai slujea, şi dus la Orşova, unde se mai aflau alți 175 de români arestați. Cu toții au fost apoi întemnițați la Caransebeş. În 21 august a fost scos din închisoare şi înrolat rapid ca preot de regiment până la sfârşitul războiului[275]. O soartă asemănătoare a împărtăşit preotul ortodox Eftimie Jian din Iaz[276], cu diferența că el a fost încadrat ca preot militar al lagărului de la Sopronyek, unde erau internați prizonieri din armata română[277]. În acelaşi an a fost arestat şi întemnițat la Seghedin preotul ortodox Constantin Dure din Orşova, iar în puşcăria din Vácz[278] preotul ortodox Traian Gaşpar[279]. Preotul ortodox Iosif Drăgoi, din Globurău, a fost arestat şi dus pe jos până la arestul din Caransebeş de autoritățile maghiare, cu scopul de a băga spaima în populația satelor româneşti[280]. Preotul Mihai Costescu, din Eşelnița, a fost arestat încă din 29 iulie 1914 şi întemnițat la Caransebeş, sub acuzația de spionaj în folosul României, apoi a fost transferat la penitenciarul din Seghedin[281]. Alți preoți au luat calea pribegiei pentru a nu cădea victime acțiunilor represive ale autorităților maghiare. Preotul ortodox Ilie Musta, din Glimboca[282], a fugit în România încă din 1914, iar preotul ortodox I. Bogoevici, din Teregova[283], la scurtă vreme după ce România a intrat în război împotriva Monarhiei Dualiste[284]. Strămutat din parohia sa a fost şi preotul ortodox Alexandru Ghelner din Păru[285], vreme de şase săptămâni[286].

---

[275] Grigore N. Popescu, *Preoțimea română şi întregirea neamului. Temnițe şi lagăre*, vol. II, Tipografia „Vremea", Bucureşti, p. 253–254.

[276] *Iaz*, sat aparținător comunei Obreja, alcătuită din localitățile Obreja, Ciuta, Iaz şi Var – n.n., A.Ț.

[277] Grigore N. Popescu, *Preoțimea română şi întregirea neamului. Temnițe şi lagăre*, vol. II, Tipografia „Vremea", Bucureşti, p. 256–257.

[278] *Vác* (în germană *Waitzen*), oraş în comitatul Pesta, Ungaria, cunoscut prin temuta-i închisoare – n.n., A.Ț.

[279] Grigore N. Popescu, *op. cit.*, p. 255.

[280] *Ibidem*, p. 256.

[281] *Ibidem*, p. 261–262.

[282] *Glimboca*, comună în județul Caraş-Severin – n.n., A.Ț.

[283] *Teregova*, comună în județul Caraş-Severin, alcătuită din localitățile Teregova şi Rusca – n.n., A.Ț.

[284] Grigore N. Popescu, *op. cit.*, p. 261.

[285] *Păru*, sat aparținător comunei Coşteiu, azi în județul Timiş, alcătuită din localitățile Coşteiu, Hezeriş, Păru, Țipari şi Valea Lungă Română – n.n., A.Ț.

[286] Grigore N. Popescu, *op. cit.*, p. 256.

Preotul greco-catolic Ilarie Vlad, din Sighet, a fost arestat pe 20 octombrie 1914, judecat şi condamnat la moarte pentru că, în timpul mobilizării generale, şi-a sfătuit enoriaşii, care urmau să fie înrolați, să dezerteze la inamici şi împreună cu aceştia să conlucreze la făurirea României Mari. A fost exonerat de pedeapsă datorită intervenției episcopului unit al Gherlei, dr. Vasile Hossu, pe lângă premierul Tisza István. În ultimele zile ale lunii octombrie a fost nevoit să-şi ia familia şi să se refugieze la Blaj din calea trupelor ruseşti ce intraseră în nordul comitatului şi care jefuiau totul în calea lor, cu complicitatea rutenilor din satele maramureşene. Întors acasă, a uzat de relațiile ce le avea în cercurile politice maghiare şi a scăpat de spânzurătoare douăzeci de români din Petrova[287], învinuiți pe nedrept pentru jafurile comise de ruşi şi ruteni. În acelaşi an a fost bătut, din pricina convingerilor sale româneşti, preotul greco-catolic Emil Bran[288] din Dragomireşti[289].

*

În august 1914, la cazărmile celor patru batalioane ale Regimentului de Infanterie din Oradea era forfotă mare, se completau efectivele umane, era suplimentat echipamentul militar, iar soldații aşteptau doar comanda pentru a porni către front. Aceasta a venit pe 22 august de la comandanții unităților, colonelul Ránffy Zsigmond, locotenent-colonelul Kratochvil Károly, locotenent-colonelul Balogh Barna şi locotenent-colonelul Reviczky, după care cu toții au luat calea Galiției. La Debrețin li s-au alăturat soldații Regimentelor 3 infanterie din Debrețin, 1 infanterie din Budapesta şi 17 din Székesfehérvár. Unitățile au ajuns la 24–25 august pe linia Nistrului, la Burstyn, iar după câteva zile vor primi botezul focului în sectorul satului Rohatyn, pe care l-au pierdut şi reocupat de mai multe ori, cu pierderi foarte grele. În timpul luptelor, colonelul Ránffy s-a îmbolnăvit, iar conducerea batalionului a fost preluată de locotenent-colonelul Kratochvil pentru mai bine de trei ani. După seria de înfrângeri suferite în toamna lui 1914, armatele austro-ungare s-au retras pe poziții în Carpați, soldații orădeni reuşind să oprească în mai multe rânduri avansul rusesc prin contraatacuri îndrăznețe, cum a fost cel de la Lubatown, unde au luat o sută de prizonieri şi mult material militar[290]. Mobilizarea Armatei a II-a

[287] *Petrova*, comună în județul Maramureş – n.n., A.Ț.

[288] Grigore N. Popescu, *op. cit.*, p. 186–189.

[289] *Dragomireşti* (în ungureşte *Dragomérfalva*), oraş în județul Maramureş – n.n., A.Ț.

[290] Rózsafi János, *A nagyváradi 4. honvéd gyalogezred hadiútja a Nagy Háborúban*, „Nagy Háború", din 6 aprilie 2011.

austro-ungare, pentru frontul galițian, s-a făcut însă anevoie, aşa încât forțele Armatei a VIII-a germană au trebuit să opună rezistență singure celor două armate ruseşti angajate în ofensivă, riscând astfel să fie încercuite de inamic. Trupele austro-ungare ajung în sfârşit pe linia Nistrului, în zilele de 30 august şi 1 septembrie 1914, şi sunt aruncate direct în luptă, în fața mitralierelor ruseşti care seceră cu sutele soldații proaspăt ajunşi pe front. Unitățile austro-ungare încep operațiunile de retragere, iar geniştii distrug rețeaua de cale ferată, podurile şi depozitele de alimente din calea ruşilor[291]. Bătrânul soldat Avram Chereches este îngrozit de măcelul la care asistă zi de zi şi la care este obligat să fie părtaş. Într-o scrisoare, el îl roagă pe avocatul Ioan Mihu[292], co-fondator al Băncii „Ardeleana" din Orăştie, să uzeze de influența pe care o avea pe lângă autoritățile administrative pentru a retrage de pe front măcar tinerii, spre a reduce pe cât posibil imensele pierderi suferite de neamul românesc. „Fie-vă milă barem de copiii noştri, care pier cu zile aici, îi scrie Chereches. Ne-am ruga, dacă ați putea cumva, să ne scăpați de aici, că de nu, tot ne dăm prinşi[293]". Iată că, în partea finală a cererii, bătrânul ostaş amenință cu dezertarea, anticipație care în lunile următoare va îmbrăca aspectele unui fenomen de masă printre militarii ardeleni. A venit apoi crunta iarnă şi ostaşii orădeni au avut de luptat şi cu teribilul frig ce se instalase, însă au reuşit să-şi păstreze pozițiile montane de la Korumko şi să evite riscul de a fi încercuiți. În 2 mai 1915, armatele Puterilor Centrale au străpuns frontul rusesc la Gorlice şi au început să-i împingă înapoi pe ruşi. Victoria a uşurat situația trupelor din Carpați. Honvezii orădeni au atacat pozițiile ruseşti de la Laborcfő, pe 7 mai, i-au alungat pe ruşi de pe teritoriul Ungariei şi pe 11 mai au luptat apoi pe

[291] Manfried Rauchensteiner, *The First World War and the End of the Habsburg Monarchy, 1914–1918*, Böhlau Verlag, Wien, 2013, p. 528.

[292] Ioan Mihu s-a născut pe 17 octombrie 1854, la Vinerea, în comitatul Hunedoara. După absolvirea liceului din Sibiu, urmează cursurile facultăților de drept din Graz şi Budapesta, iar finalizarea lor lucrează ca stagiar la Tribunalul din Deva, după care se retrage la Orăştie ca avocat. Aici, împreună cu alți fruntaşi români locali, înființează Banca „Ardeleana", cea care va susține financiar viața politică, economică, socială şi culturală a românilor din zonă. De altfel, Ioan Mihu va fi prezent în fruntea majorității organizațiilor politice şi asociațiilor culturale româneşti înființate în comitatul Hunedoarei. Conduce filiala Partidului Național Român, este membru virilist al Congregației comitatense, este preşedinte al „Societății de lectură a intelectualilor români", director al despărțământului local al „Astrei", membru al Sinodului diecezan ortodox din Transilvania etc. La Adunarea Națională de la 1 Decembrie 1918, de la Alba Iulia, a fost prezent ca deputat al cercului Orăştiei. S-a stins pe 2 iulie 1927. Gheorghe Şora, *Din corespondența lui Vasile Goldiş cu dr. Ioan Mihu din Orăştie*, în „Sargetia", nr. XIV, Muzeul Județean Hunedoara-Deva, 1979, p. 703–714.

[293] *Primul Război Mondial. Povestea emoționantă din spatele unei fotografii*, în „Cultura BZI", din 25 aprilie 2014.

sectorul la Wola Piotrova. Opt zile mai târziu unitățile au fost retrase la Vidrány pentru a fi pregătite şi trimise pe un alt front[294].

În primele şase luni ale războiului, Austria a pierdut în jur de o sută de mii de soldați pe frontul sârbesc, autoritățile de la Viena fiind surprinse de îndârjirea cu care Serbia se apăra în fața Imperiului pornit să o pedepsească rapid şi cu uşurință. Campania împotriva Rusiei s-a dovedit la fel de sângeroasă şi neaşteptat de avidă de vieți omeneşti, aşa încât pe la mijlocul lunii septembrie, 1914, şeful Statului Major al armatei austriece, mareşalul Conrad von Hotzendorf, s-a văzut nevoit să-şi retragă trupele din Galiția şi să le repoziționeze pe linia Carpaților. După ce şi-a măcinat „floarea armatei" în toamna şi iarna anului 1914, Austria a pornit un proces de reconstrucție a structurilor sale militare în anul următor, aşa că până la sfârşitul lui 1916 au fost mobilizați cinci milioane de oameni, au fost alcătuite douăzeci de noi divizii şi a fost reînnoit echipamentul artileriei de câmp şi al artileriei grele. În curând însă s-a văzut angajată în luptă pe trei teatre de război, pe frontul răsăritean în Galiția şi Carpați, iar pe cel sudic în Italia şi Balcani. În aceste condiții, pe fondul unor acțiuni combinate ale armatelor germane şi austriece, trupele țariste au fost împinse înapoi pe teritoriul rusesc şi, cu toate că au pierdut regiunea centrală a Poloniei, apoi Varşovia şi cea mai mare parte a Galiției, au reuşit să împiedice manevrele de încercuire vizate de inamici şi să-şi mențină pozițiile ocupate în partea răsăriteană a Galiției[295].

Nevoia de revigorare a unitățile decimate pe front a obligat puterea bicefală să ordone noi mobilizări. În 25 octombrie 1914 erau chemați la verificare rezerviştii contingentelor de bărbați 1878–1890, ce fuseseră inițial declarați inapți pentru serviciul militar de către comisiile medicale[296]. Peste numai cinci zile erau chemați la centrele militare din Hódmezövásárhely[297] şi Oradea glotaşii cu vârste cuprinse între 42 şi 50 ani pentru a fi organizați în detaşamente de muncă necesare reparării căilor de comunicație[298]. Au urmat apoi alte şi alte ordine de încorporare. Numai din Oravița Română (Caraş) au fost înrolați în februarie 1915 un număr de 124 de bărbați, spre disperarea învățătorului Carol Lazăr care atrăgea atenția că pe calea acesta

---

[294] Rózsafi János, *loc. cit.*

[295] Joe C. Dixon, *Defeat and Disarmament: Allied Diplomacy and the Politics of Military Affairs in Austria, 1918–1922*, University of Delaware Press, 1986, p. 21–22.

[296] *Înştiințare oficială. În atenția glotaşilor*, în „Biserica şi Şcoala", nr. 41, din 25 octombrie 1914, p. 339.

[297] Hódmezövásárhely, oraş în comitatul *Csongrád*, Ungaria, vecin azi cu județul Arad – n.n., A.Ț.

[298] *Conscrierea glotaşilor de 42–50 de ani*, „Unirea", nr. 115, din 7 noiembrie 1914, p. 4.

se va depopula drastic localitatea, mai ales că de-o vreme încoace românii de aici adoptaseră şi ei modelul familiei „săseşti", adică de a avea unul sau maximum doi copii[299]. Din comuna timişeană Bencecu Mare au fost înrolați 85 de bărbați, din care numai şase neromâni[300].În aceeaşi lună comitele suprem al Bihorului îi punea la dispoziția Ministerului de Război pe toți funcționarii de curând concediați sau suspendați[301]. Alți 150 de români au fost înrolați din comuna maramureşeană Crăceşti (azi Mara)[302]. În ianuarie 1916, vârsta bărbaților încorporabili pe front va creşte de la e 50 de ani la 55 de ani[303]. O lună mai târziu erau convocați pentru înrolare bărbații născuți în anii 1870, '71 şi '72 şi, după scurtă vreme, şi cei născuți în anii 1865, '66 şi '67[304]. Era de aşteptat ca toate aceste valuri de mobilizări să trezească îngrijorarea forurilor politice şi bisericeşti ale românilor ardeleni care, după ce au asistat la golirea satelor şi oraşelor de oameni tineri, vedeau acum smulse din sânul societății şi ultimele resurse de forță de muncă bărbătească. Ele îşi puneau întrebarea dacă nu cumva autoritățile urmăresc prin aceste măsuri să slăbească înadins etnia română, după care se amăgeau singure cu nădejdea că, oricum ar sta lucrurile, administrația centrală de la Budapesta va ține cont de sacrificiul românilor ardeleni şi generațiile viitoare vor beneficia de egala îndreptățire de care se bucurau alte popoare din imperiu[305].

[299] *Jertfa Românilor pentru tron şi patrie!*, „Românul", nr. 19, din 6 februarie 1915, p. 2–3.
[300] *Jertfa Românilor pentru tron şi patrie!*, „Românul", nr. 43, din 9 martie 1915, p. 2.
[301] *Bihorul oferă armatei oficialii dispensați*, „Unirea", nr. 19, din 27 februarie 1915, p. 4.
[302] *Jertfa Românilor pentru tron şi patrie!*, „Românul", nr. 53, din 20 martie 1915, p. 2–3.
[303] *Serviciul obligator până la 55 ani*, „Românul", nr. 7, din 25 ianuarie 1916, p. 6.
[304] *Înrolarea glotaşilor bătrâni*, „Românul", nr. 20, din 9 februarie 1916, p. 7.
[305] *Când intră bătrânii sub arme…*, „Românul", nr. 37, din 2 martie 1916, p. 2.

DESPRE PRIVAȚIUNILE SUFERITE DE ROMÂNII ARDELENI RĂMAŞI ACASĂ ŞI MICILE CONCESII FĂCUTE DE PUTEREA DE LA BUDAPESTA PENTRU MENȚINEREA SPIRITULUI COMBATIV AL CELOR PLECAȚI PE FRONT

Angajarea Monarhiei Dualiste în război a schimbat radical viața tuturor popoarelor trăitoare între hotarele ei. Peste noapte, oamenii s-au văzut nevoiți să-şi abandoneze rutina traiului de zi cu zi şi să-şi adapteze existența rigorilor impuse de legislația marțială[306]. Şi pentru că Imperiul s-a aruncat în conflagrație fără să fie avut o suficientă pregătire logistică, nădăjduind pesemne că va învinge rapid şi definitiv Serbia, prelungirea peste aşteptări a conflictului a condus în curând la consumarea rezervelor în pripă alocate[307]. Din această pricină, pentru următorii patru ani improvizația va fi „instituția" predilectă la care vor apela guvernanții pentru salvgardarea ființei statale a Austro-Ungariei. Viața românilor ardeleni, bulversată grav şi înainte de război de neajunsurile izvorâte din politicile discriminatorii ale puterii de la Budapesta, s-a degradat şi mai mult, pentru că satele şi oraşele româneşti au fost aproape golite de bărbați şi astfel familiile celor mobilizați s-au confruntat cu lipsa forței de muncă şi implicit cu spectrul foametei[308].

Procentul ridicat al românilor transilvăneni trimişi pe front, reprezentând 52,27% din populația bărbătească a etniei, în comparație cu cel de 27,75% al ungurilor, cu cel de 9,44% al germanilor şi cu cel de 10,52% al micro-minorităților provinciei (evrei, ruteni, slovaci şi țigani)[309], trezeşte suspiciuni legitime în legătură cu intențiile reale pe care le-a urmărit guvernul maghiar atunci când a ordonat mobilizarea. După împingerea voită

[306] Valeriu Achim, *Nord-Vestul Transilvaniei. Cultură națională, finalitate politică (1848–1918)*, Editura Gutinul, Baia Mare, 1998, p. 375.

[307] John H. Maurer, *The Outbreak of the First World War: Strategic Planning, Crisis Decision Making, and Deterrence Failure*, Praeger Publisher, Westport, 1995, p. XI-XII.

[308] Vasile Liveanu, *Relații agrare şi mişcări țărăneşti în România (1908–1921)*, Editura Politică, Bucureşti, 1967, p. 243.

[309] Ioan-Aurel Pop, Thomas Nagler (coordonatori), *Istoria Transilvaniei. De la 1711 până la 1918*, vol. III, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2008. Apud Gheorghe Cazacu, *Voluntarii români ardeleni din Rusia în timpul Primului Război Mondial*, „Astra Salvensis", nr. 1 din 2013, p. 92.

populației românești din Transilvania în marasmul sărăciei, care a determinat apoi emigrarea în America a câtorva sute de mii de bărbați[310], bănuiala că puterea a căutat să diminueze drastic şi prin orice mijloace prezența elementului românesc în Ardeal este întărită şi de componenta numerică, etnică şi socială a corpului ofițerilor inferiori şi a subofițerilor repartizați la comanda subunităților angajate în primele linii ale frontului. Dacă până la izbucnirea războiului românii îşi aflau cu greu locul în rândurile militarilor de carieră, acoperind abia 0,9% din corpul ofițeresc activ al armatei austro-ungare[311], acum mii de absolvenți de gimnaziu, învățători, preoți, studenți, stagiari, profesori, notari şi avocați, rezerviști ai armatei, au fost încadrați în gradele inferioare ale ierarhiei ostăşeşti, subțiind pe această cale şi mai mult îngusta pătură a intelectualității românești. Datorită faptului că numărul dascălilor români de la comanda plutoanelor ajunsese atât de mare, pe frontul galițian s-a născut şi obişnuința soldaților din subordine de a li se adresa acestora cu apelativul „Domnule învățător" în locul celui de „Domnule sergent"[312], ipostază ce cântăreşte mai mult decât orice argument statistic. Până în decembrie 1914 din Transilvania fuseseră duşi pe front nu mai puțin de 4.906 învățători, pe primul loc situându-se comitatul Aradului, cu 336 învățători. Dintre aceştia, 41 şi-au găsit sfârşitul pe câmpurile de bătălie, iar 206 se aflau răniți prin spitalele militare din Imperiu[313]. Printre militarii de carieră cu grade sau funcții superioare, cei mai mulți români ardeleni puteau fi întâlniți în compartimentul justiției militare, unde probabil că normele subiective izvorâte din falsele concepții ale „superiorității de rasă" lăsau loc competențelor profesionale, dovedite de magistrații români. În acest sens, în „Buletinul Militar" din 14 iunie 1914 erau nominalizați nu mai puțin de doisprezece magistrați români care fuseseră înaintați în grad şi repartizați în funcții de conducere la diverse instanțe marțiale de pe teritoriul Imperiului[314].

---

[310] Kocsis Károly, Kocsisné Hodosi Eszter, *Magyarok a határainkon túl (a Kárpát-medencében)*, ÖKOEK Szerkesztőség, 2008, passim.

[311] Arhivele Militare Române (AMR), fond *950*, dosar 724. Apud Constantin Moşincat, *Războiul românilor ardeleni*, Editura Tipo MC, Oradea, 2018, p. 93.

[312] *Învățătorii şi preoții. Corespondență din răsboiu*, „Românul", nr. 37, din 2 martie 1916, p. 3.

[313] *Învățătorii iau în război parte activă*, „Foaia Diecezană", nr. 52, din 10 ianuarie 1915, p. 5.

[314] Au fost nominalizați următorii magistrați: „De conducător de tribunal de divizie în *Budapesta*, pe vice-colonelul Eugen Papp, de căpitani conducători la judecătorii de brigadă în *Alba-Iulia*, pe locotenentul Simeon Piso, în *Trebinje*, pe dr. Ştefan Mogan, de locotenenți, pe sublocotenentul în rezervă Valeriu Magdu în *Viena*, pe locțiitorul de ofițer în rezervă dr. Liviu Bârzu în *Sibiiu*, de procurori militari (reprezentanți justiției) pe căpitanii Valeriu Neamțu, din *Braşov* la Tribunalul de divizie în *Timişoara*, Valeriu Liuba, din *Alba-Iulia* la *Sibiiu*, Aron Suciu, din *Sibiiu* la *Cluj*, şi de locțiitori-procurori pe locotenentul Ladislau

Pe măsură ce trecea timpul şi orizontul vremurilor paşnice se întrezărea tot mai vag, aventura în care se angajase Imperiul continua să solicite noi şi noi sacrificii populației rămase acasă. Lipsite de aportul fruntaşilor români, pentru că viața politică a fost suspendată la toate nivelurile ei, şi de sprijinul corpului didactic, rarefiat în urma mobilizărilor, bisericile naționale ale ardelenilor s-au văzut nevoite să găsească soluții pentru substituirea celor două categorii de intelectuali apelând la resursele umane proprii, spre a nu vitregi poporul de accesul la învățătură şi la mângâierea duhovnicească. Puținii elevi ai seminarelor şi preparandiilor, care mai frecventau şcoala după valurile de recrutări, precum şi preoții şi învățătorii pensionari au fost chemați să țină locul confraților trimişi pe front. Pentru că guvernul suspendase pe timp nelimitat examenele semestriale ale elevilor din clase IV–VI primare, copiii erau îndemnați să-şi ajute consătenii la muncile agricole, iar cei din clasa a III-a de gimnaziu erau sfătuiți să se încadreze ca suplinitori în şcolile rămase fără învățători, îndemn ce se adresa şi celor câțiva şcolari din clasele superioare, ce nu fuseseră încă recrutați la miliții. De asemenea, se făcea apel la bunăvoința parohilor şi credincioşilor mai înstăriți de a-şi pune la dispoziția învățătorilor propriile locuințe în cazul în care clădirile de şcolare ar fi fost rechiziționate pentru trebuințele armatei[315]. Învățământul românesc era apoi gratulat de ministrul maghiar de resort cu îngăduința predării în limba maternă la şcolarii din clasele I-a şi a II-a şi cu folosirea ei, ca limbă secundară de studiu, în instruirea elevilor din clasele III–V, însă numai acolo unde mai mult de jumătate dintre copii erau nemaghiari şi la cererea părinților acestora[316]. Măsura era îmbucurătoare, cu toate că ea venea foarte tardiv şi era motivată doar de starea excepțională creată în țară. Oricum, buna funcționare a şcolilor româneşti a fost atât de greu încercată, încât au trebuit să fie amânate examenele de admitere în şcolile secundare de fete[317], precum şi cele de corigență din seminare şi preparandii[318]. Au urmat apoi noi recrutări din

---

Bretan, din *Mişcolț* la Divizia 15. Tot cu 1 iulie, s-au transferat dr. Adrian Nedelcu, maior-auditor, din Ministerul de Răsboi la Tribunalul de divizie în *Caşovia*, maiorul Cornel Bárdossy, din *Sarajevo* la Tribunalul de divizie în *Sibiiu* şi locotenentul Camil Piso la Tribunalul de divizie în *Sarajevo*". *Din oficiosul militar*, „Românul", nr. 118, din 14 iunie 1914, p. 8.

[315] *Circular către toate oficiile protoprezbiterale şi parohiale şi către toți învățătorii de sub jurisdicțiunea Consistoriului ortodox român din Arad*, „Biserica şi Şcoala", nr. 33, din 30 august 1914, p. 285–286.

[316] *Două decrete ministeriale*, „Biserica şi Şcoala", nr. 34, din 6 septembrie 1914, p. 293–294.

[317] *Aviz pentru elevele Şcoalei civile greco-ortodoxe române de fete din Arad*, în „Biserica şi Şcoala", nr. 33, din 30 august 1914, p. 285.

[318] *Aviz elevilor Institutului pedagogic-teologic*, „Biserica şi Şcoala", nr. 33, din 30 august 1914, p. 285.

rândurile elevilor din clasele superioare ale seminarelor şi ale institutelor pedagogice. Numai de la Institutul Pedagogic din Blaj, din cei 115 elevi înscrişi la şcoală, au fost înrolați 43 în toamna anului 1914, adică 36%[319].

Clerul românesc mai era chemat să sprijine administrația locală în aplicarea puzderiei de legi, decrete, hotărâri, ordine şi instrucțiuni transmise de cele două capitale ale Imperiului. La sfârşitul lunii septembrie 1914, preoții au ținut prelegeri despre prevenția şi combaterea holerei care-şi făcuse apariția în câteva locuri ale Imperiului[320], în octombrie au trebuit să le vorbească credincioşilor despre pedepsele ce-i pândeau dacă vor răspândi ştiri şi zvonuri despre mersul războiului[321]. Vremurile au devenit tot mai grele şi efortul economic pe măsura lor. Nu trecuse nici o lună de la începerea ostilităților armate, când guvernarea bicefală a dispus înființarea în cele două capitale ale Imperiului a câte unui „oficiu pentru ajutorarea armatei", însărcinat cu colectarea donațiilor băneşti şi materiale oferite „voluntar" de populația țării cu scopul de a sprijini soldații aflați pe front şi familiile acestora de acasă. Corespondența cu aceste structuri, după cum preciza apelul lansat, putea fi făcută în „toate limbile din monarhie"[322]. Dincolo de mesajul deloc îmbucurător al apelului, ce trăda criza economică în care se scufunda Imperiul, noua concesia inserată în finalul acestuia putea stârni şi ea speranța că la sfârşitul războiului problemele naționale ale Monarhiei vor putea căpăta o rezolvare rezonabilă. O lună mai târziu, un nou document făcea apel la dispoziția populației de a dona pânzeturi pentru acoperirea necesarului de pansamente solicitat de spitalele militare, ocazie cu care era oferit exemplul pozitiv al „Reuniunii Învățătorilor Români din Ardeal", care a adunat şi furnizat mai multe vagoane de materiale textile în acest scop[323]. Zelul învățătorilor români a atras până şi atenția primului ministru care, în semn de apreciere, a trimis o scrisoare de mulțumire pe adresa preşedintelui societății „Jertfa Învățătorilor Români", Ioan P. Lazăr. „Venindu-mi la cunoştință valoroasa acțiune de colectare a învățătorimei române şi rezultatul ei strălucit, vă exprim mulțumita şi recunoştința mea patriotică. O latură înălțătoare de suflete a acestui război, în care suntem puşi la grele încercări, este şi aceea că va aduce un viitor mai frumos şi mai bun pentru patrie, şi totodată va apropia inimile unora de a

---

[319] *Jertfa Institutului pedagogic din Blaj pentru patrie*, „Unirea", nr. 33, din 3 aprilie 1915, p. 1–2.

[320] *Circular către toate oficiile presbiterale şi parohiale din eparhia Aradului*, „Biserica şi Şcoala", nr. 40, din 18 octombrie 1914, p. 326–327.

[321] *Un ordin aspru*, în „Biserica şi Şcoala", nr. 39, din 11 octombrie 1914, p. 322–323.

[322] *Apel*, „Biserica şi Şcoala", nr. 32, din 23 august 1914, p. 277.

[323] *Acte de caritate*, „Biserica şi Şcoala", nr. 39, din 11 octombrie 1914, p. 321.

celorlalți, deschizând sufletele tuturor pentru o dragoste şi încredere reciprocă. Domnia voastră încă săvârşiți acea muncă nobilă care deschide sufletele şi dobândeşte inimile. Bunul Dumnezeu să Vă binecuvânteze pe toți pentru această faptă bună şi nobilă"[324], îi scria admirativ contele Tisza. În a doua jumătate a lunii decembrie 1914 funcționarea şcolilor ortodoxe din Arad a fost suspendată cu totul, clădirea Institutului Pedagogic a fost transformată în comandament al milițiilor şi vechiul internat în spital militar, apoi au urmat edificiile Seminarului şi a internatului nou, care au primit aceeaşi destinație[325].

Desigur că întreg acest bagaj de sarcini suplimentare, pus pe umerii preoțimii şi ai puținilor învățători ce mai rămăseseră prin satele româneşti, a mai trezit uneori şi sentimente de nemulțumire în rândul clerului ori simțăminte de copleşire şi de abandon fiindcă, vrând-nevrând, pentru a le duce la bun sfârşit slujitorii altarului trebuiau să-şi restrângă multe din preocupările lor legate de asigurarea traiului propriilor familii. Confruntat tot mai des cu asemenea situații, fruntaşul național Onisifor Ghibu a găsit de cuviință să publice un material generic, menit să răspundă dilemelor cu care se confruntau preoții şi totodată să le ofere soluția potrivită pentru depăşirea momentelor de cumpănă cu care se întâlneau. „*Ce să facem?* Această întrebare mi-a pus-o deunăzi un tânăr preot, care abia de 4–5 ani a ieşit din seminar. – *Învățătorul îmi e mobilizat, şcoala stă pustie, oamenii-s năcăjiți de nu mai ştiu de capul lor, eu sunt sărac şi nu mai pot sta în şcoală, căci trebuie să-mi văd de puțina economie. Ce să fac în împrejurările astea? Dă-mi un sfat!*" – de la asemenea întrebări pornea construcția pedagogică alcătuită mai departe de profesorul Ghibu în scopul lămuririi preoților dezorientați de povara datoriilor ce le aveau de împlinit. El ar fi putut foarte simplu să-i răspundă preotului derutat că suplinirea învățătorului plecat pe front e o sarcină consistorială, obligatorie şi neremunerată, însă n-ar fi rezolvat nimic, şi atunci a recurs la compararea traiului celor din jur cu cel al parohului. „Părinte! Vremurile care le-am ajuns sunt pentru toți atât de grele cum n-au mai fost niciodată. Sunt grele pentru milioanele de soldați care, în bătaia gloanțelor duşmane, trebuie să îndure frigul şi foamea şi osteneala şi fiorul morții – şi gândeşte-te că între aceştia sunt şi mii de învățători, între care şi ai dumitale! – sunt grele pentru soțiile rămase fără sprijin acasă şi pentru copiii care vor rămânea poate orfani – sunt grele pentru săteanul care nu mai are vite de lucru şi pentru orăşeanul demis din

[324] *Contele Tisza către învățătorii români*, „Biserica şi Şcoala", nr. 45, din 22 noiembrie 1914, p. 358–359.

[325] *Seminarul din Arad*, „Biserica şi Şcoala", nr. 49, din 20 decembrie 1914, p. 384.

fabricile care nu mai au pentru cine lucra deocamdată – sunt grele pentru mamele care aşteaptă zi de zi, cu o încordare crescândă, ştiri de la fiii lor, de care n-au mai auzit nimic, şi sunt grele pentru cei care află că iubiţii lor nu se vor mai întoarce niciodată de pe câmpul de luptă, unde au murit ca eroi – sunt grele pentru mai marii oştirilor, sunt grele pentru miniştrii, pentru regi şi împăraţi"[326] – îşi ilustra profesorul pledoaria, apoi îşi întreba franc interlocutorul, dar nu pentru a obține vreun răspuns, ci pentru a-l lăsa fără răspuns: „Cu ce drept aştepţi dumneata, Sfinţia Ta, ca aceste zile, grele pentru toată lumea, să fie uşoare pentru Sfinţia Ta?"[327] O asemenea interogare avea darul să pună pe gânduri pe oricine, dar Onisifor Ghibu nu se oprea aici, de-abia acum făcea el apel la conştiinţa preotului, sugerându-i să-şi imagineze consecinţele viitoare ale neimplicării sale. „Gândeşte-te, nu la ordinul consistorial! (…), ci la acei bieți copii, care nu sunt de vină de războiul cumplit de azi, care nu sunt de vină că învățătorul lor e dus să lupte pentru țară, care nu-şi pot da seama de pierderea cea mare [pe] care o îndură nemergând la şcoală în timpul acesta – gândeşte-te apoi că aceşti copii nenorociți sunt copiii parohienilor Sfinției Tale şi sunt parohienii Sfinției Tale de mâine"[328] – final care, la fel, ar fi lăsat fără replică pe oricine. Unii preoți şi-or fi împlinit şi această misiune şcolară, alții mai puțin, după cum o dovedeşte scrisoarea românului Vasile Popan, din comitatul Sătmarului, care se plângea că în anul şcolar 1915–1916 copiii din 38 de şcoli săteşti n-au mai beneficiat de învățătură de când le-au plecat învățătorii pe front. „Şi cine sunt de vină? Să o spunem pe şleau: *în cea mai mare parte preoții*. Ştii doară nu nouă ni s-a dat porunca *botezați şi învățați*. Şi pruncii români rămân în multe locuri totuşi neînvățați. Sunt şi preoți de aceia cari nici atâta osteneală nu-şi iau să-i învețe pe prunci barem la cele mai elementare cunoştințe din religie: despre Dumnezeu, om şi lume, deşi acum s-ar putea face şi mai mult ca alte dăți"[329] – semnala omul cu întristare, mai ales că, după ordinul ministrului Învățământului, din toamna anului 1914, preoților le era îngăduit să folosească limba română la orele de religie. El mai atrăgea atenția şi asupra dezvoltării fenomenului simoniei printre fețele bisericeşti care, profitând de numărul mare de decese înregistrat pe front, au prins gust pentru înmormântări, parastase şi pomeniri bine plătite, care pot ajunge până la suma de 100 de coroane pentru fiecare

[326] Onisifor Ghibu, *Ce să facem?*, „Biserica şi Şcoala", nr. 45, din 22 noiembrie 1914, p. 358.

[327] *Ibidem.*

[328] *Ibidem.*

[329] *Scrisoare din Sătmar. Războiul şi şcoala românească. Eroii şi comemorarea lor*, „Unirea", nr. 80, din 8 august 1916, p. 4.

serviciu prestat, bani din care însă nu se îndură să facă donații pentru zidirea orfelinatelor româneşti. Aşadar, conchide petentul, din pricina preocupărilor băneşti ale preoțimii, „pruncii fumează, beau, joacă cărți şi fac dansuri în aceste grele vremi, şi cât de frumos s-ar putea aceste neghine plivi!”[330] – încheie el, recomandând revenirea la idealism, la sacrificiul gratuit de sine pentru viitorimea neamului românesc. Trista realitate a destructurării învățământului românesc prin mobilizările excesive operate în rândurile învățătorimii a fost percepută nu numai acasă, ci şi pe front. Un învățător, cadet în armata austro-ungară de pe frontul rusesc, imortaliza într-o scrisoare situația excepțională pe care a întâlnit-o, sub acest aspect, în toate sectoarele pe care le-a cutreierat cu unitatea sa. „Învățătorimea care, cu puțină escepție, şi-a cunoscut aşa bine rolul, o afli astăzi pe frontul de la Basarabia până la Riga, şi tot aşa pe frontul sudic. La regimentele noastre e recunoscut că 35–40% a plutonierilor sunt învățători. Nu odată, adresându-se infanteristul român plutonierului său, îl agrăieşte: *domnule învățător*. Întreabă apoi ce ştie din țară, cât quant de bucate lasă țara pentru cei de acasă, cine învață copiii?... Îi spui... îşi pironeşte privirea, oftează şi merge mai departe să-şi vadă de datorie” – subliniază omul şcolii, „Învățătorimea, cunoscătoare de datorie, a fost totdeauna în mijlocul săteanului nostru şi cu el alături sângerează astăzi. Satele noastre, acum posomorâte, tăcute, în adevărat doliu, sunt tot acolo unde au fost odinioară şi acolo, cu desăvârşită abnegațiune, trebuie lucrat pentru moral ca bază a viitorului nostru”[331] – încheie el supărare şi cu speranța reîntoarcerii la şcoala şi elevii pe care-i lăsase.

*

Imensa jertfă umană adusă de soldații români pe front şi dureroasele sacrificii ale celor rămaşi acasă au fost în măsură să sensibilizeze cercurile politice ale puterii de la Budapesta şi să le determine să încerce măcar satisfacerea câtorva dintre cele mai importante revendicări formulate de fruntaşii Partidului Național Român şi „negociate” în cursul tratativelor purtate în primăvară cu premierul maghiar. Este posibil ca unei asemenea stări emoționale să i se fi datorat şi inițiativa contelui Tisza István, din 22 septembrie 1914, de a-i scrie mitropolitului ortodox al Transilvaniei, Ioan Mețianu, şi a-i solicita sprijin pentru statuarea unei „păci” între românii ardeleni şi maghiari. El promitea în schimb ajustarea acelor prevederi

[330] *Ibidem.*

[331] *Învățătorii şi preoții*, „Românul”, nr. 37, din 2 martie 1916, p. 3.

legislative care restrângeau uzul limbii române în învățământul confesional şi administrație, precum şi exercițiul de exprimare a corpului electoral românesc îndreptățit la vot. Demersul premierului putea la fel de bine să nu fie altceva decât o nouă strategie de a-i păstra pe români în sfera intereselor Budapestei, de a le conserva fidelitatea pentru „patrie şi tron", atât de necesară în contextul războiului ce nu se mai sfârşea, şi a-i amăgi pe această cale prin tot felul de concesii mărunte, ipoteză care se va confirma din plin în anii următori. „Aparițiile înălțătoare care, la isbucnirea răsboiului ce ni s-a ocroat, au dat o dovadă atât de splendidă despre solidaritatea Românilor din Ungaria cu interesele vitale ale Monarhiei şi ale națiunei ungare, primesc în continuarea lor îmbucurătoare atât pe câmpul de luptă precum şi în ținuturile patriei noastre locuite de Români. Sângele compatrioților noştri români curge împreună cu sângele nostru pe câmpiile de luptă. Vitejia şi a fraților noştri români se manifestă în faptele strălucite de arme ale armatei noastre. Românii rămaşi acasă suportă, în armonie frățească cu Ungurii, încercările răsboiului. Contrastele trec pe planul al doilea, frecările dispar şi ne simțim una în sentimentele sfinte ale iubirei de patrie şi ale jertfei patriotice de bună voie"[332] – aşa îşi începea premierul Tisza epistolă pacifică adresată ierarhului ortodox, fără a exagera cu nimic în privința jertfei româneşti, doar că ofranda adusă de românii ardeleni nu era depusă pe altarul intereselor „vitale ale Monarhiei şi ale națiunei ungare", cum o interpreta contele, ci în interesul propriu de a obține statutul de națiune egal îndreptățită în Imperiu, de îndată ce ostilitățile vor fi încetat. Mai departe, premierul se lamenta cum că inițiativa sa din primăvară n-a avut parte de teren fertil pentru a da roade, fiindcă nici românii şi nici maghiarii nu i-ar fi înțeles politica vizionară la vremea respectivă, cu excepția mitropolitului, desigur, pe care-l onora cu epitetele de „profet al dragostei, păcii şi concordiei", care l-a şi sfătuit atunci să nu renunțe, ci să lupte „neclintit mai departe pentru această țântă superioară". Nu i se poate reproşa nimic politicianului din fruntea guvernului în privința diplomației după ale cărei criterii şi-a construit discursul, argumentat şi totodată măgulitor, doar că mesajul pe care-l transmitea nu răspundea decât unor interese imediate şi străine românilor ardeleni. „Acum, în ceasurile crizei şi ale pericolului, Românimea s-a dovedit ca frate al nostru adevărat. Noi, Maghiarii, ştim să răspundem la această atitudine, iar acest fapt, clar şi lămurit, trebuie să aducă pe toate terenele fructele sale, atât în ce priveşte interesele materiale şi culturale, ca şi, în genere,

[332] *Documente istorice*, „Biserica şi Şcoala", nr. 44, din 15 noiembrie 1914, p. 352–353.

ajungerea la valoare a Românilor" – sunau cuvintele prin care contele Tisza, pretindea că dă glas gratitudinii şi mărinimiei naţiunii maghiare. „Simt că astăzi putem merge cu un pas mai departe, fără a atinge întru nimic punctele de vedere maghiare de stat şi naţionale. Poate fi luată în vedere o reformă a legii şcolare, care ia în considerare dorinţele concetăţenilor noştri nemaghiari în ce priveşte şcoalele lor confesionale. Mai departe, putem asigura, prin dispoziţii de legi, folosirea limbei materne în contactul nemijlocit cu autorităţile statului şi, în fine, poate fi supusă unei revizuiri legea electorală, care să aşeze reprezentanţa politică a Românilor pe o bază mai echitabilă. Astfel s-ar regula chestiile principale care au stat în calea unui deplin acord".[333] Finalul misivei ascundea în sine cheia descifrării întregului document. Deşi promitea multe, premierul nu garanta în niciun fel împlinirea promisiunilor făcute, fiindcă se folosea doar de expresii aluzive şi de proiecţii către un viitor posibil, dar incert, ca de pildă „poate fi luată în vedere o reformă", „putem asigura prin dispoziţii" sau „poate fi supusă unei revizuiri", cu alte cuvinte, el nu-şi angaja răspunderea în niciun chip pentru transpunerea în viaţă a sugestiilor făcute, ci le plasa în suspans, de genul „ce bine va fi, dacă va fi cândva". Cu toate acestea, mitropolitul Ioan Meţianu l-a asigurat pe premierul Tisza de tot concursul său, printr-un scurt răspuns expediat pe 23 septembrie 1914, şi nimic mai mult[334].

Şi totuşi, pe 7 noiembrie 1914, ministrul maghiar de Interne, Sándor János, a emis un ordin prin care îngăduia tuturor etniilor din Ungaria să-şi afişeze culorile naţionale cu ocazia sărbătorilor şi a prilejurilor festive, însă cu afişarea în acelaşi procent şi a culorilor naţionale maghiare. „Însufleţirea patriotică, care uneşte într-un sentiment înălţător pe toţi cetăţenii statului, e un simptom al vremilor istorice. Recunoscându-se pericolul comun, au dispărut toate antagonismele. Toţi cetăţenii statului s-au unit, în sentimentele şi voinţa lor, pentru apărarea tronului şi a patriei. Fiecare îşi jertfeşte pe altarul patriei viaţa şi toată averea cu aceeaşi dragoste şi a dat dovezi, nu cuvinte, ci fapte, că el voieşte să caute şi să-şi găsească fericirea în această patrie" – îşi motiva ministrul decizia, urmând în bună măsură direcţia trasată de premierul Tisza în scrisoarea trimisă mitropolitului ortodox al Transilvaniei. „Această înălţătoare manifestare a dragostei de patrie, şi recunoaşterea loială a ideei unităţii de stat exclude chiar şi posibilitatea bănuielii că fiii acestei ţări, aparţinători singuraticelor naţionalităţi, exprimându-şi caracterul lor etnografic şi extern, adică purtând colorile şi

[333] *Ibidem.*

[334] *Răspunsul Înalt Preasfinţiei Sale domnului Metropolit Meţianu*, „Biserica şi Şcoala", nr. 44, din 15 noiembrie 1914, p. 353.

insigniile lor istorice, ar tinde spre fărâmițarea unității statului sau că ei, dovedindu-şi acest caracter al lor, ar dori să-şi manifesteze devotamentul lor față de un alt stat străin şi prin aceasta înstrăinarea lor față de statul ungar" – continua el cu argumentația, după care dădea glas celei mai importante concesii făcute vreodată de un guvern maghiar. „Pornind din această atitudine patriotică, declar că naționalitățile, care trăiesc în statul ungar, pot purta fără nicio piedecă, în locuri şi la prilejuri publice, colorile lor, devenite, în urma tradițiunei şi datinilor poporului, de fapt naționale, întrucât acestea nu sunt identice cu colorile unui stat străin, folosind în acelaşi timp, cel puțin în măsură egală, colorile naționale maghiare[335]". După alte trei zile, sosea vestea îmbucurătoare că împăratul se pregătea să decreteze amnistia generală a tuturor delictelor de natură politică şi că-l însărcinase pe ministrul Justiției să pregătească în acest sens referatul premergător şi listele cu propunerile de grațiere. Întreaga suflare românească din Transilvania nutrea speranța că printre cei ce vor fi eliberați se vor afla şi moftinenii întemnițați în primăvară la Seghedin[336]. Într-adevăr, părintele Gheorghe Mureşan şi cei doisprezece enoriaşi ai săi, împreună cu care fusese încarcerat, îşi vor revedea casele pe 1 decembrie 1914[337].

Acțiunea de reconciliere dintre românii ardeleni şi puterea de la Budapesta întreprinsă de contele Tisza István, precum şi primele măsuri vizibile de transpunere în viață a intențiilor premierului au trezit ecouri pozitive şi în rândurile înaltei ierarhii greco-catolice. Astfel, episcopul unit de Oradea, Demetriu Radu, declara în gazeta maghiară locală, „Nagyvárad"[338], că inițiativa primului ministru este de bun augur şi că se va bucura de tot sprijinul său dacă lucrurile vor continua pe această cale a normalizării raporturilor dintre cele două popoare conlocuitoare în Transilvania. „Scrisoarea domnului ministru-prezident m-a atins foarte plăcut şi dacă răsunetul acesta va fi general, atunci voiu putea şi eu, în modesta mea sferă de activitate, să obțin rezultate şi mă voiu năzui să fac tot posibilul pentru asigurarea succesului acestei acțiuni"[339] – ținea să sublinieze episcopul, însă nu-şi putea ascunde supărarea față de jurnaliştii de la „Budapesti Hirlap" care, în loc să aprecieze gestul istoric al şefului executivului, îi percepeau

---

[335] *Ordinațiunea ministrului de interne ungar despre folosirea colorilor şi insigniilor naționale în localuri publice şi la prilejuri festive*, „Biserica şi Şcoala", nr. 44, din 15 noiembrie 1914, p. 353.

[336] *Amnestie generală pentru delicte politice*, „Unirea", nr. 116, din 10 noiembrie 1914, p. 3.

[337] *Procesul românilor din Moftin*, „Unirea", nr. 123, din 1 decembrie 1914, p. 2–3.

[338] „*Nagyvárad*" (Oradea Mare) cotidian înființat în iulie 1870 la Oradea de către editorul *Hügel Ottó* împreună cu avocatul Báttaszéki Lajos – n.n., A.Ț.

[339] *Episcopul Demetriu Radu despre scrisoarea contelui Tisza*, „Unirea", nr. 118, din 14 noiembrie 1914, p. 1.

demersul ca pe un semn de slăbiciune, în condițiile în care românii îşi dovediseră cu vârf şi îndesat capacitatea lor de sacrificiu pe front. „Pe tot dreptul mă pot provoca la datele istoriei venitoare, arătând că la asediul Przemyslului, alăturea cu oştirea maghiară se luptau patru regimente de honvezi, cari s-au recrutat în întregime sau în mare parte din feciori români, şi aceşti eroi s-au aruncat în foc ascultând comanda ungurească”[340], îşi argumenta înaltul ierarh critica. Periodicul nominalizat de episcop nu era singurul care se situa pe poziții ostile contelui Tisza, aceleaşi opinii erau împărtăşite şi de organul de presă al Partidului Paşoptist Independist, „Az Est”, al contelui Károlyi Mihályi. Liderul „paşoptist” chiar organizase în acest sens o şedință de urgență cu executivul partidului, în urma căreia fruntaşii au decis să protesteze „unanim împotriva concesiunilor făcute românilor în detrimentul ideii de stat maghiar”[341].

Dar în ciuda agitațiilor politice din țară, guvernul Tisza a continuat şirul micilor concesii făcute națiunilor nemaghiare de pe teritoriul Ungariei. La începutul lui martie, ministrul Învățământului publica o ordonanță prin care îngăduia ca materia religiei să poată fi predată în limba maternă a elevilor din şcolile primare, iar tipăriturile şi documentele de atestare a studiilor să poată fi redactate şi în grafia limbii materne a acestora[342]. Măsura n-a fost extinsă din păcate şi asupra documentelor de stare civilă întocmite de preoții celor două confesiuni româneşti. Aceştia aveau libertatea de a nota în grafia românească doar numele de botez al copiilor, nu şi pe cel al familiilor în care s-au născut. Intervențiile lor pe lângă autorități au rămas fără niciun rezultat şi nume precum „Sabău, Şuteu, Bucur se scriu în cele mai multe cazuri de-a dreptul: Szabó, Süto, Bokor”[343], după cum semnala unul dintre cei ce se confruntau cu asemenea anomalii. Aşadar, aproape fiecare măsură întreprinsă de guvern în beneficiul celorlalte neamuri din Ungaria se lovea de tot felul de obstacole birocratice sau gazetăreşti până să apuce să-şi producă efectele dorite. La începutul lunii aprilie, episcopul unit al Oradiei, Demetriu Radu, era contrariat de discursul de-a dreptul şovin rostit de primatul romano-catolic al Ungariei, Csernoch János, cu prilejul adunării generale a Societății „Szent István”. Înaltul prelat era de părere că, pentru împlinirea dezideratului „unității naționale maghiare”, ar trebui să fie restrânsă autonomia Bisericii Greco-Catolice din Transilvania şi accentuată desprinderea ei de originile sale

[340] *Ibidem.*

[341] *Opoziția şi contele Tisza*, „Unirea”, nr. 119, din 17 noiembrie 1914, p. 1.

[342] *Noi concesii în favorul limbii naționalităților*, „Unirea”, nr. 24, din 9 martie 1915, p. 1.

[343] *Numele de botez şi nu cel de familie*, „Unirea”, nr. 25, din 13 martie 1915, p. 3.

răsăritene până la nivelul confuziei, la un moment dat, cu Biserica Romano-Catolică, aşa după cum au procedat şi ruşii când au stârpit „uniaţia" pe teritoriul lor. „Pentru a putea dobândi deci rezultatele contrare, trebuie să folosim mijloace contrare. Trebuie să strângem cât se poate mai tare legăturile dintre greco-catolici şi romano-catolici; să rezolvăm afacerile comune cu puteri unite; *să eliminăm din organizaţia internă a bisericii greco-catolice tot ce o poate lega de ortodoxie; să o separăm de curentele de cultură cari vin din Orient, să împiedecăm împrumuturile culturale şi sociale din ţările schismatice şi să-i obişnuim pe uniţii noştri să-şi satisfacă toate dorinţele de această natură acasă, în ţară, unde le stă la dispoziţie întreaga literatură şi artă maghiară*"[344] – îl cita ierarhul român pe fratele întru păstorire de la Budapesta, pentru a demonstra calea rătăcită pe care păşea în numele unei utopii lumeşti. Primul principiu încălcat de primatul maghiar era acela al universalităţii bisericii catolice, fundamentul credinţei de rit latin, apoi cel al unităţii bisericii creştine, cel din care se născuse însăşi Biserica Română Unită cu Roma în Transilvania. „Ne-am unit deci cu latinii în credinţă, dar am rămas cu vechiul nostru rit şi disciplină bisericească. Roma vrea să avem un domn şi o credinţă, iar nu un rit, o disciplină şi o organizaţie internă. Faptul că am rămas pe lângă vechile forme externe, pe cari le au şi cei neuniţi, n-a fost considerat ca o primejdie ci, din contră, Roma a văzut totdeauna în comunitatea asta: *puntea prin care s-ar putea face mai cu succes apropierea dintre Apus şi Răsărit, şi de aceea a impus păstrarea intactă a ritului oriental, care nu e productul sufletului schismatic ci al sufletului oriental*"[345] – lămurea cât se poate de simplu episcopul orădean geneza şi fiinţarea bisericii pe care o reprezenta, pentru a atrage apoi atenţia prelatului maghiar că tocmai nesocotirea condiţiilor specifice în care s-a plămădit religiozitatea unui popor poartă vina tensiunilor confesionale, şi pe urmă politice, iscate de puţină vreme în părţile de miazănoapte ale regatului. „Mişcările schismatice, cari s-au ivit în timpul din urmă în mijlocul Rutenilor din Ungaria, au fost provocate nu de ritul şi disciplina slavă, ci de concepţia păcătoasă politică, de care au fost călăuzite guvernele maghiare, presa maghiară şi pe urma lor întreg publicul maghiar"[346] – conchidea Demetrie Radu, după care încheia mărturisindu-şi profesiunea de credinţă după care-şi călăuzea viaţa şi activitatea. „În faţa acestui îndemn al primatelui, ne ţinem de datorinţă a declara că *noi, Românii uniţi, ne considerăm din punct de vedere cultural un singur neam, unul*

[344] *Războiul şi Românii. Declaraţiile Ilustrităţii Sale episcopului Orăzii dr. Demetriu Radu*, „Unirea", nr. 34, din 10 aprilie 1915, p. 1.

[345] *„Unire" şi naţionalism*, „Unirea", nr. 34, din 10 aprilie 1915, p. 1–2.

[346] *Ibidem*.

şi nedespărțit cu Românii, fără deosebire de credință, de pretutindeni. Cultura lor e cultura noastră şi cultura noastră e cultura lor. Avem aceeaşi origine, aceeaşi limbă, acelaşi trecut şi mai ales avem acelaşi suflet, care însetează după aceeaşi cultură românească[347]".

Oricât de îngăduitor şi deschis noului se arăta în ultima vreme prim-ministrul Tisza István, el n-a putut fi convins să accepte revoluționara inițiativă legislativă propusă în Camera budapestană de deputatul Rakovszky István, care solicita acordarea dreptului la vot pentru soldații aflați pe front. Reprezentantul Partidului Popular Catolic se afla el însuşi mobilizat pe front şi mai avea încă şapte frați care luptau pe diferitele fronturi ale Monarhiei, aşa că intervenția sa în Parlament emana din doleanțele exprimate în acest sens de către miile de camarazi alături de care îşi ducea traiul încă din prima zi de război. Propunerea a şocat întreaga audiență şi a fost respinsă imediat cu majoritate de voturi, procedură la sfârşitul căreia premierul a căutat să-l conştientizeze pe deputat că acordarea dreptului de vot soldaților nu trebuie percepută ca o recompensă, „deoarece nu cei mai credincioşi şi mai curajoşi sunt pe câmpul de luptă, ci cei cu fizicul mai robust" – motiva contele oarecum simplist, iar „cei ce au rămas aici sunt tot aşa de credincioşi şi viteji, sunt numai neapți ca fizic, miopi, bolnavi ori slabi de piept"[348]. Teama premierului şi a celorlalți reprezentanți ai aristocrației naționaliste maghiare era că satisfacerea acestei cerința a militarilor ar conduce inevitabil la instituționalizarea votului universal, or, afirma Tisza, „*Introducerea dreptului sufragiului universal în Ungaria înseamnă nenorocire națională*"[349]. Se pare că la Budapesta începea să adie „vântul schimbărilor", pentru că numai după trei zile soseau din provincie alte propuneri la fel de revoluționare şi de radicale. Deputații Congregației comitatului Hajdu, din părțile Crişanei, cereau legiferarea unei reforme agrare imediat ce războiul se va sfârşi, solicitare îmbrățişată şi de deputații comitatului Nógrád, din nordul Ungariei. Redistribuirea averii funciare era una dintre problemele a cărei rezolvare trena încă de la revoluționarul an 1848. De atunci încolo, o mână de latifundiari, cu prezență permanentă în legislativul maghiar, s-au opus continuu oricărei inițiative reformatoare în domeniul economiei agrare şi au menținut țărănimea în chingile unui sistem feudal demult perimat, asta în condițiile în care pretindeau pentru sine statutul de națiune modernă şi civilizată. „Războiul actual e cea mai eclatantă dovadă că cetățenii statului ungar contribue la războiul comun cu

---

[347] *Ibidem.*

[348] *Drept de vot pe seama combatanților*, „Unirea", nr. 42, din 1 mai 1915, p. 1.

[349] *Ibidem.*

credință şi vitejie. Situația de azi ne îndeamnă ca, pentru viitor, să luăm astfel de dispoziții pe terenul economic, cari să poată spori puterea, care e în fiii națiunii maghiare. Se cade ca lor, pentru vitejia şi credința neclintită față de patrie şi tron, să le dăm pământ. Astfel nu vor mai fi siliți să ieie toiagul pribegiei peste mări în țări străine”[350], îşi motivau deputații inițiativa novatoare, intuind că nesoluționare unei chestiuni atât de ardente ar putea produce convulsii sociale cu efecte imprevizibile şi ireversibile. Oricum, nimic nu mai era şi nu mai putea fi ca înainte, revenirea la starea de lucruri inițială nu mai era posibilă. Chestiunea reformei agrare va fi reluată după un an de Partidul Independist, în plenul sesiunii parlamentare din iunie 1916[351].

În acelaşi context s-a încadrat intervenția preşedintelui Partidului Național Român, Teodor Mihaly, în Parlamentul maghiar în sesiunea din decembrie 1915. El a reproşat guvernului că a făcut prea puțin pe tărâmul îmbunătățirii statutului politic şi economic al poporului român din Transilvania, cu toate că soldații ardeleni au făcut pe front dovada loialității lor față de țară şi de Monarhie, şi că nu a rezolvat nici măcar una dintre cerințele formulate de fruntaşii P.N.R. la întâlnirile avute cu premierul Tisza. Discursul liderului român a fost mereu întrerupt de consacrații deputați ultranaționalişti maghiari, Polonyi Géza şi Sümegi. Primul, ca de obicei, a negat însăşi existența nației româneşti. „Nu este Partid național românesc în Ungaria şi nici popor românesc”[352], a urlat acesta din sală, iar celălalt a solicitat ca banii cu care guvernul urma să ajute la redresarea unei bănci să fie folosiți la reluarea programului de colonizare a maghiarilor în Transilvania. „De ce n-ar putea folosi Statul național maghiar 125 milioane pentru ca să recolonizeze pe toți Maghiarii, ca întreg Ardealul să fie maghiar, şi din războiu să iasă cel puțin acest folos, ca în Ungaria, în toate colibele, în toate palatele să răsune numai slova maghiară”[353], a cerut el, în total dispreț față de soldații români care se jertfeau pentru o patrie ce se dovedea a le fi nerecunoscătoare. De colonizări le ardea şi nemților de la „Deutsche Bank”. După ce au concesionat o serie de câmpuri petrolifere din comitatul Alba, în ianuarie 1916 au cumpărat moşia contelui Wesselényi, de lângă Teiuş, unde intenționau să ridice un orăşel destinat colonizării lui cu muncitorii care urmau să lucreze în rafinăria care începuse să se construiască acolo[354].

---

[350] *Pentru sistarea latifundiilor*, „Unirea”, nr. 43, din 4 mai 1915, p. 4.

[351] *Politica de proprietate*, „Unirea”, nr. 65, din 27 iunie 1916, p. 1.

[352] *Cuvântul Partidului Național. Discursul domnului deputat dr. Teodor Mihali*, „Foaia Poporului”, nr. 55, din 19 decembrie 1915, p. 1–2.

[353] *Răvaş politic*, „Foaia Poporului”, nr. 55, din 19 decembrie 1915, p. 2.

[354] *„Deutsche Bank” cumpără proprietăți în Ardeal*, „Unirea”, nr. 1, din 1 ianuarie 1916, p. 3–4.

*

Pe plan financiar-economic, în august 1914, Banca Imperială Austro-Ungară a instituit un moratoriu prin care datornicii din sectorul economic erau păsuiți de la plata ratelor izvorâte din creditele pe care le-au contractat printr-un răgaz de câteva luni[355], spre a se putea redresa economic şi pentru a nu le periclita de altcum capacitatea de producție şi implicit contribuția solicitată de maşinăria războiului. Apoi au urmat „împrumuturile de război" contractate de Banca Imperială cu emiterea de acțiuni către populație. Numai învățătorimea românească din Transilvania a cumpărat până la sfârşitul anului 1914 bilete de valoare în sumă de un milion şi jumătate de coroane[356]. Până la sfârşitul războiului statul austro-ungar va recurge la opt astfel de împrumuturi băneşti de pe spinarea populației civile. Apoi, în primele luni ale lui 1915 o serie de agricultori aflați pe front au primit concedii militare pentru a-şi putea ara şi semăna ogoarele, fiindcă în imperiu se arătau deja primele semne ale crizei alimentare. Măsura se va dovedi tardivă şi în martie se înregistrau primele ştiri care relatau despre zone bântuite de foamete. Greu încercată era populația românească a comitatului Solnoc-Dăbâca. Un corespondent de presă care s-a deplasat la piața din Dej descria în culori sumbre cele văzute acolo. „Pe piața Dejului, de două săptămâni grâu ori porumb pentru vânzare şi cumpărare absolut nu s-a ivit. Tot aşa stă lucrul şi cu făina, care numai din când în când şi numai în cantitate disparentă obvine, de tot puțină se vede în vreo prăvălie. Carnea şi unsoarea, reduse asemenea la cantități neîndestulătoare, au prețuri exorbitante (din cale afară de mari). Carnea de porc se vinde kilo cu 2 coroane şi 80 fileri, iar cea de vacă cu 2 coroane", povestea el. „Zilnic cu droaia vin oameni de pe sate la oraş după cereale. Se întorc văicărindu-se cu mâna goală. Dar însă aceia care n-au parale de ajuns să poată înfrunta scumpetea înspăimântătoare, ce se vor face?"[357], se întreba reporterul. Oamenii erau disperați, dar nutreau o undă de speranță că lucrurile se vor îndrepta după ce preşedintele Partidului Național Român, dr. Teodor Mihaly, le-a promis că va lua legătura cu Centrala Băncilor Populare din Bucureşti şi aceasta să negocieze în numele comunităților româneşti un preț omenos cu producătorii de cereale din statul vecin, dacă-i vor îngădui de

[355] *Moratorul*, „Biserica şi Şcoala", nr. 32, din 23 august 1914, p. 278.

[356] *Învățătorii iau în război parte activă*, „Foaia Diecezană", nr. 52, din 10 ianuarie 1915, p. 5.

[357] *Amar şi năcaz. Lipsă de bucate peste tot locul*, „Foaia Poporului", nr. 9, din 7 martie 1915, p. 9.

sigur autoritățile maghiare. Între timp guvernul a introdus măsuri de raționalizare a consumului de făină de grâu în industria panificației şi patiseriei. Făina de grâu trebuia amestecată obligatoriu cu făină de secară, orz sau porumb în proporție de peste 50% din compoziție, iar acolo unde cele trei produse secundare erau şi ele deficitare, făina trebuia amestecată cu pastă de cartofi în proporție de 25%. Nerespectarea prevederilor ordonanței putea atrage după sine sancțiuni financiare ori privative de libertate[358]. Penuria alimentară s-a agravat şi mai mult în cursul anului, aşa că la 1 noiembrie 1915 autoritățile au decretat rechiziționarea întregii producții de cereale şi leguminoase. Producătorii erau obligați să raporteze cantitățile de produse recoltate şi să încheie contracte cu „Societatea pe acțiuni pentru producetele de răsboiu”[359]. A urmat apoi o nouă raționalizare a consumului de materiale textile. Bumbacul şi lâna erau destinate trebuințelor armatei, pentru confecționarea uniformelor şi a feşelor utilizate de spitalele militare, aşa că pe piață au apărut materiale textile sintetice şi îmbrăcăminte confecționată de-a gata. Învățătorul Petre Ugliş, din comuna Bara[360] (Timiş), se arăta îngrijorat de faptul că această criză a textilelor a început să altereze portul tradițional al sătenilor români. „Drăgălaşa ie, albă ca zăpada, şi poalele Romîncelor noastre încep a fi înlocuite cu sdrențe negre jidoveşti, de prost gust. Şuba frumoasă a bărbaților începe a fi înlocuită cu şpențerul nemțesc, din pănură jidovească ordinară. E drept că cazurile sunt încă sporadice, dar tocmai pentru aceea am crezut de bine a anunța ivirea acestei boli, fiind în germene încă, ca cu atât mai uşor să se poată opri expansiunea ei, bine ştiind că, în timpuri ca acestea, e alimentată de împrejurări prielnice în abundență”[361], constata el şi indica totodată cauzele ce nu țineau neapărat de raționalizarea impusă de autorități. Era vorba de criza de timp pe care o resimțeau romîncele care, obligate fiind să suplinească lipsa bărbaților la muncile agricole, nu mai aveau vreme să se ocupe cu țesutul şi confecționatul veşmintelor şi apoi comercianții, speculând acest neajuns, au invadat piața cu marfă străină şi de slabă calitate şi care le mai şi amăgeau pe romînce să poarte hainele lor negre în semn de doliu pentru cei căzuți pe front.

---

[358] *Ordonanță relativă la coacerea pânei*, „Biserica şi Şcoala”, nr. 11, din 28 martie 1915, p. 82–83.

[359] *Ordonanța cu privire la rechiziția bucatelor şi a păstăioaselor*, „Românul”, nr. 235, din 11 noiembrie 1915, p. 2–3.

[360] *Bara* (în ungureşte *Barafalva*), comună în județul Timiş, alcătuită azi din satele *Bara, Dobreşti, Lăpuşnic, Rădmăneşti* şi *Spata* – n.n., A.Ț.

[361] *Influența războiului asupra portului românesc*, „Biserica şi Şcoala”, nr. 45, din 21 noiembrie 1915, p. 339-340.

În decembrie 1915, premierul Tisza István a dispus sistarea aprovizionării cu cereale a Austriei şi şi-a motivat decizia invocând aspirațiile de independență ale Ungariei, năzuințe pe care cică Viena le-ar fi nesocotit. Discursul său, de Anul Nou, contrasta cu cel rostit în ianuarie, când trupele ruseşti pătrunseseră pe teritoriul maghiar. Atunci contele Tisza făcea apel la solidaritatea la care Austria ar trebui să fie părtaşă. Criza, spunea el, „trebuie să întărească în noi sentimentul că în rău şi în bine avem aceeaşi soartă". Acum însă lăsa pe umerii austriecilor întregul efort financiar al exporturilor de grâne contractate de Imperiu cu România, în condițiile în care Austria continua să furnizeze necesarul de cărbune solicitat de populația maghiară şi cel de cocs cerut de industria ungară[362]. Apoi, de sărbătoarea Paştilor anului 1916, autoritățile au interzis vopsitul ouălor, fiindcă odată vopsite erau considerate de lege ca fiind produse de lux, măsură care a produs nu numai stupoarea, ci şi indignarea populației[363]. În luna mai au fost depistate la Oradea bancnote şi monede falsificate, un semn clar al acutizării crizei economice[364].

[362] *Ecoul la discursul de Anul-nou al contelui Tisza*, „Românul", nr. 2, din 16 ianuarie 1916, p. 4.

[363] *E interzis vopsitul ouălor de Paşti*, „Unirea", nr. 37, din 11 aprilie 1916, p. 4.

[364] *Bani falsificați la Oradea-mare*, „Foaia Poporului", nr. 24, din 14 mai 1916, p. 6.

CRONOLOGIE (1914–1916)

1914

28 iunie	Este asasinat prinţul moştenitor Franz Ferdinand, la Sarajevo[365]
28 iulie	Austro-Ungaria declară război Serbiei
1 august	Germani declară război Rusiei
2 august	Germania invadează Luxemburgul
	Marea Britanie decide mobilizarea generală în regim de urgenţă
3 august	Germania declară război Franţei
4 august	Germania invadează Belgia
	Marea Britanie şi Belgia declară război Germaniei
5 august	Turcia închide strâmtoarea Dardanelelor
5–12 august	Germanii ocupă oraşul Liège
6 august	Austro-Ungaria declară război Rusiei
7 august	Trupele britanice ajung în Franţa
10 august	Austro-ungarii invadează Polonia rusească
10–20 august	Avansul austro-ungarilor pe teritoriul Serbiei este oprit cu bătălia de la Jadar
12 august	Marea Britanie şi Franţa declară război Austro-Ungariei
14–24 august	Francezii suferă o serie de înfrângeri pe fronturile din Alsacia, Ardeni şi Sambre
	Britanicii se retrag pe linia de la Mons
17–20 august	Ruşii invadează Prusia Răsăriteană şi Galiţia
20 august	Germanii ocupă oraşul Bruxelles
22 august	Mareşalul Hindenburg preia comanda armatelor germane din Prusia Răsăriteană
26–28 august	Germanii traversează linia Meuse
26–29 august	Ruşii sunt înfrânţi la Tannenberg
5–9 septembrie	Bătălia de la Marna
5–11 septembrie	Austro-ungarii sunt înfrânţi la Rawa Ruska
8–16 septembrie	Sârbii se confruntă cu a doua invazie austro-ungară
10–14 septembrie	Ruşii sunt forţaţi să se retragă din Prusia Răsăriteană după bătălia de la Lacurile Mazuriene
14 septembrie	Mareşalul Falkenhayn îl înlocuieşte pe mareşalul Moltke la comanda armatelor germane
14–18 septembrie	Ofensiva franco-britanică eşuează în prima bătălie de la Aisne
27 septembrie	Ruşii invadează Ungaria

[365] Chris Cook, John Stevenson, *The Routledge Companion to World History Since 1914, Routledge*, New York, 2005, p. 3–7.

28 septembrie – 1 noiembrie	Ofensiva germano-austro-ungară pe frontul răsăritean conduce la retragerea lor din Polonia
septembrie-octombrie	Pe Canalul Mânecii, manevre militare maritime de flancare a flotelor inamice eşuează
9 octombrie	Germanii ocupă oraşul Antwerp
12 octombrie – 11 noiembrie	Prima bătălie de la Ypres; încercarea germanilor de a ocupa porturile de pe Canalul Mâneci eşuează; contraatacul franco-britanic eşuează şi el
16 octombrie	Manevrele militare maritime se încheie cu bătălia de la Yser
1 noiembrie	Mareşalul Hindenburg devine comandantul armatelor germane
2 noiembrie	Ruşii reiau avansul în Prusia Răsăritenă Marea Britanie declară Marea Nordului zonă de război şi începe blocada Germaniei
5 noiembrie – 15 decembrie	Sârbii înregistrează a treia invazie austro-ungară
11–24 noiembrie	Ruşii se retrag după bătălia de la Lódź
14 noiembrie	Turcia proclamă Războiul Sfânt
2 decembrie	Austro-ungarii ocupă Belgradul

1915

8–15 ianuarie	Atacul francezilor este oprit de germani în bătălia de la Soissons
23 ianuarie	Armatele germane şi austro-ungare lansează ofensiva din Carpaţi
7–21 februarie	Germanii încercuiesc Armata a X-a rusă în bătălia de la Mazuria Ofensiva austro-ungară în Carpaţi eşuează dezastruos
11 februarie	Raid aerian britanic deasupra zonelor Ostend şi Zeebrugge
18 februarie	Germanii încep războiul submarin împotriva vaselor comerciale
19 februarie-18 martie	Flota britanică eşuează în încercarea de forţare a strâmtorii Dardanelelor
10–13 martie	Avansul britanicilor se opreşte prin bătălia de la Neue-Chappele
14–15 martie	Bătălia de la Saint-Eloi
19–20 martie	Raid montan al germanilor asupra zonelor Yarmouth şi King's Lynn
31 martie	Încep raidurile germane cu dirijabile în sudul Angliei
22 aprilie-25 mai	A doua bătălie de la Ypres, germanii folosesc pentru prima dată gazele toxice de luptă
25 aprilie	Trupele franco-britanice debarcă în Peninsula Gallipoli
2–4 mai	Linia rusească a frontului de la Gorlice la Tarnow este străpunsă de ofensiva germano-austro-ungară, ruşii sunt forţaţi să se retragă
4 mai	Italia părăseşte alianţa cu Puterile Centrale
7 mai	Este scufundat vasul Lusitania
9 mai-18 iunie	A doua bătălie de la Artois
15–25 mai	Bătălia de la Festubert
23 mai	Italia trece în tabăra Antantei şi declară război Germaniei şi Austro-Ungariei
1 iunie	Raid aerian german asupra Londrei
20 iunie-14 iulie	Ofensiva germană de la Argonne eşuează
16–18 iulie	Ruşii sunt înfrânţi în bătălia de la Krasnotav
4–5 august	Germanii intră în Varşovia

6–21 august	Atacul franco-britanic asupra Dardanelelor eşuează
18 septembrie	Atacurile submarine ale germanilor sunt limitate după atenționarea Statelor Unite ale Americii
25 septembrie- – 6 noiembrie	Ofensivă franco-britanică în zonele Loos şi Champagne
28 septembrie	Britanicii intră în Kut el Amara după ce-i înfrâng pe turci
5 octombrie	Trupe franco-britanice debarcă la Salonic
7 octombrie	Armata sârbă cedează în fața ofensivei armatelor germane, austro-ungare şi bulgare şi este evacuată pe insula Corfu
3 decembrie	Mareşalul Joffre devine comandantul armatelor franceze
7 decembrie	Trupele turceşti le asediază pe cele britanice la Kut el Amara
19 decembrie	Mareşalul Haig preia comanda armatelor britanice din Franța
20 decembrie	Trupele franco-britanice încep evacuarea de la Anzac şi Golful Suvla din Dardanele (încheiată în 9 ianuarie 1916)

1916

21 februarie- 18 decembrie	Bătălia de la Verdun, soldată cu moartea a 550 de mii de francezi şi 450 de mii de germani
15 martie	Amiralul Tirpitz demisionează
29 aprilie	Britanicii capitulează la Kut el Amara
15 mai – 17 iunie	Austro-ungarii îi învinge pe italieni la Asiago, dar sunt obligați să se retragă pentru a întări frontul răsăritean
24 mai	Marea Britanie introduce conscrierea obligatorie în scop militar
31 mai – 1 iunie	Bătălia pentru Iutlanda
4 iunie – 20 septembrie	Marea ofensivă rusă la sud de cursul Pripetului, soldată cu imense pierderi de partea ambelor tabere
5 iunie	Izbucneşte răscoala arabilor din Turcia
6 iunie	Nava britanică Hampshire este scufundată, iar lordul Kitchener, ministru de Război, moare înecat
10 iunie	Ruşii trec Nistrul
1 iulie – 18 noiembrie	Ofensiva franco-britanică de la Somme, soldată cu moartea a 420 de mii de englezi, 195 de mii de francezi şi 400 de mii de germani
26 august	Italia declară război Germaniei
27 august	România intră în război şi trupele sale invadează Transilvania
29 august	Mareşalul Hindenburg devine şeful Statului Major General al armatelor Puterilor Centrale
10 septembrie – 19 noiembrie	Forțele franco-britanice încep ofensiva de la Salonic
15 septembrie	Britanicii folosesc pentru prima dată tancuri în bătălia de la Somme
24 octombrie – 18 decembrie	Francezii lansează cu succes contraatacul de la Verdun
3 decembrie	Mareşalul Nivelle îl înlocuieşte pe mareşalul Joffre la comanda armatelor franceze
7 decembrie	Lordul Lloyd George formează noul guvern britanic de coaliție
12 decembrie	Puterile Centrale lansează o ofertă de pace
13 decembrie	Britanicii încep ofensiva din Mesopotamia
30 decembrie	Puterile Antantei resping oferta de pace a taberei adverse

INVENTARUL DOCUMENTELOR

1. **Budapesta, 7/20 ianuarie 1914 –** *Comentariu de presă în legătură cu şedinţele preliminare ale Comitetului executiv al Partidului Naţional Român din Transilvania, desfăşurate la Budapesta în scopul pregătirii strategiei ce urmează să fie adoptată în viitoarele negocieri cu premierul maghiar, Tisza István, pentru recunoaşterea drepturilor politice şi civile ale etniei româneşti din Transilvania.*
2. **Zalău, 8/21 ianuarie 1914 –** *Anunţ în legătură cu demisia mai multor membri ai Congregaţiei comitatului Sălaj în semn de protest faţă de reuşita electorală a candidatului Partidului Naţional Român din Transilvania, Gheorghe Pop de Băseşti, care l-a învins în alegerile locale pe candidatul maghiar, baronul Wesellényi.*
3. **Făgăraş 8/21 ianuarie 1914 –** *Ştire în legătură cu procesul deschis de autorităţile maghiare periodicului românesc „Olteanul", din Făgăraş, pentru „delictul de presă" de a fi demascat falsificarea alegerilor locale.*
4. **Budapesta, 9/22 ianuarie 1914 –** *Comentariu de presă în legătură cu rundele de negocieri purtate de Comitetul executiv al Partidului Naţional Român din Transilvania, la Budapesta, cu premierul maghiar, Tisza István, pentru recunoaşterea drepturilor politice şi civile ale etniei româneşti din Transilvania, şi reacţia presei maghiare privitor la proiectul pactului politic ce urma să se încheie între părţile participante.*
5. **Berlin, 9/22 ianuarie 1914 –** *Ştire publicată de cotidianul german „Berliner Tageblatt" în legătură cu declaraţiile noului ambasador austro-ungar la Bucureşti, contele Ottokar Czernin, care afirmă că românilor transilvăneni nu le sunt recunoscute drepturile politice şi civile.*
6. **Budapesta-Viena, 10/23 ianuarie 1914 –** *Comentariu de presă în legătură cu declaraţia preşedintelui Comitetului executiv al Partidului Naţional Român din Transilvania, Teodor Mihaly, dată periodicului maghiar „Keleti Értesitö" după încheierea primei runde a negocierilor purtate cu premierul maghiar, Tisza István, pentru recunoaşterea drepturilor politice şi civile ale etniei româneşti din Transilvania, precum şi cu privire la percepţia deformată pe care presa maghiară a insuflat-o opiniei publice austriece pe marginea demersului românesc.*
7. **Debreţin, 10/23 februarie 1914 –** *Ştire în legătură cu atentatul cu bombă petrecut în palatul de reşedinţă al recent înfiinţatei Episcopii Greco-Catolice de Hajdudorog.*
8. **Bucureşti, 10/23 ianuarie 1914 –** *Ştire în legătură cu declaraţiile noului ambasador austro-ungar la Bucureşti, contele Czernin, care afirmă încă odată, atât în presa românească, cât şi în cea maghiară, că românilor transilvăneni nu le sunt recunoscute drepturile politice şi civile.*
9. **Viena-Berlin, 17/30 ianuarie 1914 –** *Ştire în legătură cu îngrijorarea stârnită guvernelor austro-ungar şi german de pregătirile militare desfăşurate de Rusia la graniţele ei cu cele două imperii şi atmosfera antigermană cultivată în rândul populaţiei în numele panslavismului.*
10. **Paris, 18/31 ianuarie 1914 –** *Cronică întocmită pe marginea conferinţei organizate la Paris de grupul studenţilor români din capitala franceză, cu tema „Chestiunea Transilvaniei", avându-i ca invitaţi pe câţiva dintre fruntaşii ardeleni ai mişcării naţionale.*

11. **Arad, 22 ianuarie/3 februarie 1914 –** *Articol de fond în legătură cu proiectul de modificare a legislației electorale, instrument juridic prin intermediul căreia legislativul de la Budapesta urmăreşte să reducă accesul reprezentanților românilor transilvăneni în Parlament, fie prin desființarea circumscripțiilor din regiunile locuite compact de români, fie prin arondarea la alte circumscripții a localităților locuite majoritar de români.*
12. **Budapesta, 23 ianuarie/4 februarie 1914 –** *Ştire în legătură cu începerea unei noi runde de negocieri, la Budapesta, între Comitetului executiv al Partidului Național Român din Tranilvania şi premierul maghiar, Tisza István, pentru recunoaşterea drepturilor politice şi civile ale etniei româneşti din Transilvania.*
13. **Budapesta, 13/26 februarie 1914 –** *Fragment al stenogramei înregistrate în şedința Parlamentului maghiar, în care premierul Tisza István prezintă cererile formulate de Comitetului executiv al Partidului Național Român şi apoi încearcă să convingă auditoriul că majoritatea drepturilor politice şi civile solicitate în cereri le-au fost satisfăcute românilor.*
14. **Blaj, 13/26 februarie 1914 –** *Articol de fond în legătură cu învinuirile aduse românilor, de către presa maghiară, că s-ar afla în spatele atentatului cu bombă petrecut în palatul de reşedință al recent înființatei Episcopii Greco-Catolice de Hajdudorog, pe fondul nemulțumirii credincioşilor din localitățile desprinse de la vechile episcopii şi rearondate noii episcopii.*
15. **Debrețin, 13/26 februarie 1914 –** *Anunț de ultimă oră în legătură cu identificarea unuia dintre autorii atentatului comis împotriva palatul de reşedință al recent înființatei Episcopii Greco-Catolice de Hajdudorog, sârboaica Ecaterina Bugarsky, aflată în slujba vreunei organizații panslaviste.*
16. **Budapesta, februarie 1914 –** *Cronica negocierilor purtate de conducătorii Partidului Național Român din Transilvania cu premierul maghiar, Tisza István, pentru recunoaşterea drepturilor politice şi civile ale etniei româneşti ardelene, întocmită de fruntaşul transilvănean Alexandru Vaida-Voievod.*
17. **Criştior (comitatul Bihor), 1 martie 1914 –** *Denunț formulat de cârciumarul din satul Criştior, Fried Ignác, împotriva mai multor țărani români, reîntorşi de la muncă din România, care au adus vestea că în curând Transilvania va fi alipită României.*
18. **Panciova (Banatul de Sud), 17 februarie/4 martie 1914 –** *Eseu în legătură cu traiul mizer al moților, obligați din cauza sărăciei să colinde cele mai îndepărtate locuri ale monarhiei austro-ungare pentru a-şi asigura traiul, fără să-şi fi pierdut conştiința națională.*
19. **Arad, 19 februarie/4 martie 1914 –** *Ştiri de ultimă oră în legătură cu stadiul cercetărilor întreprinse de organele judiciare în cazul atentatului, cu bombă, de la Debrețin şi reacția antiromânească a presei maghiare, în condițiile în care din anchetă transpare implicarea Rusiei.*
20. **Arad, 19 februarie/4 martie 1914 –** *Analiză critică în legătură cu politica economică discriminatorie adoptată de guvernul maghiar, în urma căreia populația maghiară, colonizată în zonele majoritar româneşti, este sprijinită, în vreme ce românii sunt împinşi spre sărăcie şi spre incultură.*
21. **Budapesta, 19 februarie/6 martie 1914 –** *Articol de fond în legătură cu discursul preşedintelui Partidului Național Român din Transilvania, dr. Teodor Mihaly, în Parlamentul de la Budapesta pe marginea „chestiunii româneşti" negociate de Comitetul executiv al PNR cu premierul maghiar, Tisza István, pentru recunoaşterea drepturilor politice şi civile ale etniei româneşti din Transilvania..*
22. **Bucureşti, 19 februarie/4 martie 1914 –** *Comunicat al Poliției Române în legătură cu ancheta desfăşurată pentru identificarea şi prinderea autorilor atentatului de la Debrețin, Ilie Cătărău şi Kirilov, şi legătura acestora cu organizația panslavistă „Mâna neagră".*
23. **Arad, 20 februarie/5 martie 1914 –** *Articol de fond în legătură cu eşecul negocierilor purtate de Comitetul executiv al Partidului Național Român din Transilvania, la Budapesta, cu premierul maghiar, Tisza István, pentru recunoaşterea drepturilor politice şi civile ale etniei româneşti din Transilvania.*

24. **Moftinu Mic (comitatul Sătmar), 21 februarie/6 martie 1914 –** *Ştire în legătură cu începerea procesului intentat de autoritățile maghiare preotului român Gheorghe Mureşan, şi credincioşilor din Moftinu Mic, pentru culpa de a fi protestat împotriva arondării parohiei lor la recent înființata Episcopie de Hajdudorog.*
25. **Miskolc (Ungaria), 25 februarie/10 martie 1914 –** *Ştiri în legătură cu tratamentul discriminatoriu la care sunt supuşi românii bihoreni angajați în fabricile din Mişcolț şi la eforturile de maghiarizare a lor prin intermediul protopopului greco-catolic maghiar căruia îi sunt arondați.*
26. **Oradea, 28 februarie/13 martie 1914 –** *Ştire în legătură cu alegerea Oradiei pentru organizarea manevrelor militare de vară ale armatei maghiare şi despre desfăşurarea acestora în prezența arhiducelui Karl Franz Joseph.*
27. **Arad, 1/14 martie 1914 –** *Articol de fond în care este criticată politica de colonizare cu populație maghiară a zonelor locuite exclusiv sau majoritar de români transilvăneni în scopul de a slăbi reprezentare acestora în administrație şi parlament şi implicit pentru menținerea lor în sărăcie.*
28. **Ceica (comitatul Bihor), 2/15 martie 1914 –** *Ştire în legătură cu refuzul tânărului bihorean Vasile Cristea de a juca rolul „trădătorului" într-o piesă de teatru închinată Revoluției maghiare de la 1848.*
29. **Arad, 2/15 martie 1914 –** *Articol de fond în care, preluând afirmațiile fostului premier, contele Andrássy, referitoare la corupția şi violența practicate în alegeri de autoritățile maghiare, este infirmat caracterul utopic al „statului unitar maghiar", menținut în viață doar prin mijloace abuzive.*
30. **Iaşi, 4/17 martie 1914 –** *Ştire în legătură cu pregătirile militare de amploare desfăşurate de Rusia la granițele României şi Galiției.*
31. **Carei (comitatul Sătmar), 7/20 martie 1914 –** *Corespondență în legătură cu lucrările Congregației comitatului Sătmar pe marginea adoptării programului antiromânesc propus de societatea culturală maghiară EMKE, şedință în care fostul prefect, Falusy Árpád, i-a împroşcat cu insulte şi injurii reprezentanții români, iar în schimb a primit o replică de bun simț din partea fruntaşului Dr. Vasile Lucaciu.*
32. **Oradea, 7/20 martie 1914 –** *Corespondență în legătură cu lucrările Congregației comitatului Bihor, pe marginea analizării şi adoptării moțiunii antiromâneşti propuse de Congregația comitatului Pesta, în care reprezentantul român, Dr. Ioan Ciordaş, a solicitat discutarea în plen a acestui document, deşi Comitetul permanent al congregației solicitase ignorarea lui.*
33. **Londra, 12/25 martie 1914 –** *Analiză militară în legătură cu dinamica procesului de înarmare a marilor puteri europene şi spectrul unui iminent război ce planează asupra continentului.*
34. **Berlin/Viena, 12/25 martie 1914 –** *Ştiri în legătură cu prognozata logodnă a uneia dintre marile ducese ale familiei imperiale ruse cu prințul moştenitor al României, Carol, alianță matrimonială în baza căreia României ar urma să-i fie retrocedată Basarabia sau o parte a acestei provincii răpite de Rusia în trecut.*
35. **Oradea, 14/27 martie 1914 –** *Ştire în legătură cu perchezițiile ordonate de procuratura locală la redacția periodicului „Poporul Român" şi la domiciliul redactorului acestuia, Constantin Savu, în încercarea de a proba un presupus delict de presă.*
36. **Bucureşti, 14/27 martie 1914 –** *Apel al Ligii pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor, prin care aceasta îi cheamă pe locuitorii capitalei la un miting de solidaritate cu românii ardeleni cărora autoritățile maghiare le refuză în continuare acordarea drepturilor politice şi civile.*
37. **Cluj, 15/28 martie 1914 –** *Extras din articolul publicat, în periodicul clujean „Újság", împotriva mitingului organizat de Liga pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor la Bucureşti, şi în care sunt aduse insulte şi injurii României şi poporului român.*
38. **Timişoara, 15/28 martie 1914 –** *Corespondență în legătură cu lucrările Congregației comitatului Timiş, pe marginea analizării şi adoptării programului antiromânesc propus de*

societatea culturală maghiară EMKE, şedinţă în care reprezentanţii celorlalte naţionalităţi au solicitat ca guvernul să iniţieze negocieri şi cu fruntaşii etniilor lor.

39. **Sibiu, 18/31 martie 1914 –** *Ştire alarmantă, preluată de periodicul „Siebenbürgische Deutsche Tagblatt", din Sibiu după gazeta vieneză „Neues Wiener Journal", care colportează zvonul că populaţia românească din comitat s-ar fi înarmat în perspectiva iminentei invazii a armatei române în Transilvania, eveniment ce s-ar putea produce de îndată ce România va perfecta alianţa cu Rusia.*
40. **Oradea, 22 martie/4 aprilie 1914 –** *Minuta conferinţei desfăşurate în sala mare a Primăriei Oradea în problema acordării drepturilor politice şi civile românilor transilvăneni, conferinţă la care au participat Dr. Jászi Oszkár, din partea mediului academic maghiar, Dr. Krüger Aladár, din partea naţionaliştilor maghiari, şi Vasile Goldiş, din partea Partidului Naţional Român; este remarcat şi discursul avocatului orădean, Dr. Aurel Lazăr, intervenţie care a repus Oradea în circuitul mişcării naţionale româneşti.*
41. **Bucureşti, 22 martie/4 aprilie 1914 –** *Eseu, semnat de Mircea Russu Şirianu, în legătură cu prestigioasa poziţie internaţională câştigată de România în cadrul echilibrului european de forţe, în condiţiile în care cele două blocuri militare continentale, Tripla Alianţă şi Tripla Înţelegere (Antanta), sunt angajate într-o iraţională cursă a înarmării.*
42. **Arad, 22 martie/4 aprilie 1914 –** *Critică adusă articolului, publicat în gazeta „Aradi Újság", în care episcopul Aradului, Ioan I. Papp, era denigrat pentru că ar fi comandat unui sculptor maghiar executarea mai multor busturi ale unor figuri istorice româneşti, în scopuri comerciale.*
43. **Oradea/Arad, 28 martie/10 aprilie 1914 –** *Recenzia lucrării„Orosz vagy román kéz?" (Mână rusească ori românească?) scrisă de orădeanul Lakos Lajos pe marginea atentatului de la Debreţin, în care autorul înlătură ipoteza implicării României în evenimentul respectiv şi indică Rusia ca autor.*
44. **Cluj, 29 martie/11 aprilie 1914 –** *Scrisoare de lămurire, adresată cotidianului „Românul" de către studenţii români de la Universitatea din Cluj, în legătură cu persecuţiile la care sunt supuşi de conducerea universităţii şi de studenţii maghiari pentru că au expediat o telegramă de felicitare Ligii pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor pentru mitingul organizat pe 16 martie la Bucureşti.*
45. **Satu Mare, 1/14 aprilie 1914 –** *Anunţ privitor la începerea procesului intentat de autorităţile maghiare preotului greco-catolic din Moftinu Mic, şi credincioşilor din parohie, pentru că au protestat împotriva arondării satului lor la recent înfiinţata Episcopie Greco-Catolică de Hajdudorog.*
46. **Zalău, 4/17 aprilie 1914 –** *Invitaţie lansată de conducerea Partidului Naţional Român din Transilvania, prin care reprezentanţii românilor sălăjeni sunt chemaţi să participe la şedinţa congregaţiei comitatense, în scopul reorganizării filialei P.N.R. din comitatul Sălaj.*
47. **Oradea/Satu Mare, 9/22 aprilie 1914 –** *Corespondenţă privitoare la organizarea apărării românilor din Moftinu Mic în procesul intentat de autorităţile maghiare pentru că au protestat împotriva arondării parohiei lor la recent înfiinţata Episcopie Greco-Catolică de Hajdudorog, apărare structurată la Oradea de avocatul Aurel Lazăr şi de alţi avocaţi membrii ai Partidului Naţional Român din Transilvania.*
48. **Cluj, 10/23 aprilie 1914 –** *Ştire în legătură procesul de lezmajestate deschis de autorităţile maghiare ţăranului român Petru Cocotă, din Vulcan, care la beţie l-ar fi înjurat pe împăratul Franz Joseph şi şi-ar fi exprimat convingerea că în curând Ardealul va fi ocupat de armata română.*
49. **Satu Mare, 10/23 aprilie 1914 –** *Corespondenţă privitoare la desfăşurarea primelor şedinţe de judecată în procesul intentat de autorităţile maghiare împotriva credincioşilor greco-catolici din Moftinu Mic pentru că au protestat împotriva arondării parohiei lor la recent înfiinţata Episcopie Greco-Catolică de Hajdudorog.*
50. **Oradea, 11/24 aprilie 1914 –** *Ştire în legătură cu iniţiativa înfiinţării şi zidirii unui seminar greco-catolic român la Oradea în cursul anului.*

51. **Satu Mare, 14/27 aprilie 1914 –** *Corespondență privitoare la sentința pronunțată de Tribunalul din Satu Mare împotriva credincioşilor greco-catolici din Moftinu Mic, în baza căreia cincisprezece inculpați au fost condamnați cu închisoare pentru că au protestat împotriva arondării parohiei lor la recent înființata Episcopie Greco-Catolică de Hajdudorog.*
52. **Indiana Harbour (Indiana State), 15/28 aprilie 1914 –** *Avertisment lansat de preotul ortodox Simeon Mihălțian, din Indiana Harbour, românilor transilvăneni care intenționează să plece la muncă în America, în legătură cu riscurile la care se expun pe fondul crizei economice induse de Partidul Republican, care a pierdut alegerile.*
53. **Berlin, 16/29 aprilie 1914 –** *Spicuiri din diferite studii geo-politice găzduite recent de presa germană, în care o serie de specialişti se pronunță pentru dezmembrarea Austro-Ungariei, restituirea teritoriilor răpite de la Italia, Serbia şi România, urmate de constituirea unui stat german unificat în centru Europei.*
54. **Săcădat (comitatul Bihor), 18 aprilie/1 mai 1914 –** *Ştire privitoare la condamnarea cu închisoare a țăranului român Teodor Maniu, din Săcădat, pentru delictul de propagandă împotriva ungurilor din Oradea.*
55. **Marghita (comitatul Bihor), 24 aprilie/7 mai 1914 –** *Ştire în legătură cu recrutările pentru serviciul militar desfăşurate la Marghita, în urma cărora doar jumătate din cei care s-au prezentat au fost declarați apți, ceilalți suferind de inaniție.*
56. **Viena, 25 aprilie /8 mai 1914 –** *Ştire, publicată în cotidianul vienez „Reichspost", în legătură cu viitoarea sursă de finanțare a campaniei electorale a partidului de guvernământ, al premierului Ştefan Tisza, susținută de magnatul american Rothschild în schimbul obținerii titlului nobiliar de conte maghiar.*
57. **Arad, 26 aprilie/9 mai 1914 –** *Ştire în legătură cu procesul deschis de către autoritățile maghiare împotriva redacției cotidianului „Românul", din Arad, şi împotriva fruntaşilor arădeni ai Partidului Național Român din Transilvania pentru delictul de propagandă împotriva ungurilor, care s-ar regăsi în afişul electoral conceput de cei nominalizați.*
58. **Arad, 31 aprilie/13 mai 1914 –** *Articol de fond în legătură cu intenția declarată a executivului austro-ungar, reunit în comisiile de specialitate, de a fortifica granița Transilvaniei cu România, la sugestia partenerului maghiar.*
59. **Şicula (comitatul Arad), 1/14 mai 1914 –** *Ştire privitoare la condamnarea țăranului român Ion Morariu, din Şicula, pentru delictul de propagandă împotriva ungurilor, urmată de eseul alcătuit de cotidianului arădean „Românul" pe marginea stării de spirit negative a populației româneşti, confruntată cu abuzurile zilnice ale administrației maghiare.*
60. **Bucureşti/Oradea, 2/15 mai 1914 –** *Corespondență privitoare la incidentul petrecut în curtea palatului Academiei Române unde, vicarul ortodox al Oradiei, Vasile Mangra, prezentându-se neinvitat la sesiunea anuală de deschidere, a fost sechestrat, înjurat şi bruscat de studenții români.*
61. **Viena, 3/16 mai 1914 –** *Anunț privitor la preconizatele manevre militare ce urmează să fie efectuate de armata austro-ungară în Bosnia în a doua jumătate a lunii iunie, sub conducerea prințului moştenitor al tronului,arhiducele Franz Ferdinand.*
62. **Budapesta/Viena, 3/16 mai 1914 –** *Reacțiile presei maghiar, a guvernului maghiar şi a ministrului de Externe austro-ungar în legătură cu agresiunea suferită de vicarul ortodox al Oradiei, Vasile Mangra, în curtea palatului Academiei Române.*
63. **Beiuş, 17 mai 1914 –** *Raport informativ întocmit de către prim-pretorul plasei Beiuş, Wertheimstein, în legătură cu starea de spirit optimistă a țăranilor români din zona sa, de pe urma zvonului că Transilvania va trece sub autoritatea României în anul 1915.*
64. **Debrețin (comitatul Hajdú), 4/17 mai 1914 –** *Corespondență privitoare la desfăşurarea şedinței Adunării congregaționale a comitatului Hajdú, ocazie cu care deputații locali au subscris petițiilor formulate împotriva etniei române şi a tratativelor purtate cu premierul, Tisza István, de către congregațiile comitatelor Pesta şi Cluj.*

65. **Viena, 4/17 mai 1914 –** *Recenzie pe marginea lucrării „Marele imperiu habsburgic", în care autorul, ce semnează sub pseudonimul „Octavian" prevede apropiata izbucnire a unui război mondial, urmat de o reorganizare a ordinii mondiale.*
66. **Budapesta, 6/19 mai 1914 –** *Ştire, publicată de cotidianul „Budapesti Tudositó", în legătură cu deschiderea unui proces împotriva scriitorului şi poetului Octavian Goga, pentru delictul de „agitaţie şi îndemn la răscoală", culpe regăsite în conţinutul piesei de teatru „Domnul notar", scrisă de împricinat.*
67. **Oradea, 9/22 mai 1914 –** *Anunţ cu privire la înfiinţarea unui nou despărţământ al asociaţiei culturale româneşti „Astra" în comitatul Bihor, iniţiativă menită să relanseze mişcarea naţională a românilor bihoreni.*
68. **Şomcuta Mare (Sătmar)/Sânnicolau Mare (Timiş), 9/22 mai 1914 –** *Ştiri transmise din comitatele Sătmar şi Timiş în legătură cu abuzurile comisiilor locale de examinare a alegătorilor care, verificându-i pe potenţialii votanţi români sub aspectul cunoaşterii scrisului şi cititului, au diminuat corpul electoral al Partidului Naţional Român.*
69. **Petersburg/Bucureşti, 10/23 mai 1914 –** *Ştiri privitoare la viitoarea vizită a familiei imperiale ruse în România, deplasare ce va avea loc pe la mijlocul lunii iunie.*
70. **Timişoara, 10/23 mai 1914 –** *Ştire privitoare la declanşarea unor anchete disciplinare împotriva unor învăţători români, din comitatul Timiş, culpabili pentru slabele progrese înregistrate de elevii lor în învăţarea limbii maghiare.*
71. **Nuşfalău (comitatul Sălaj), 10/23 mai 1914 –** *Ştire privitoare la condamnarea ţăranului român Petru Cuştean pentru delictul de propagandă împotriva ungurilor.*
72. **Pireu (Grecia), 10/23 mai 1914 –** *Ştire alarmantă cu privire la exodul românilor transilvăneni înspre America, prin mijlocirea administraţiei româneşti şi a unor intermediari greci, fenomen menit să dezechilibreze balanţa etnică în multe zone din Ardeal.*
73. **Hăşdate (comitatul Turda), 10/23 mai 1914 –** *Ştire privitoare la reţinerea unor tineri români care au arborat tricolorul românesc în vârful unui plop înalt, faptă interpretată drept delict de „agitaţie" de către autorităţile maghiare.*
74. **Blaj, 10/23 mai 1914 –** *Ştiri contradictorii, difuzate de presa românească şi cea maghiară în legătură cu confruntările violente petrecute la Blaj între mulţimea de români transilvăneni adunaţi în faţa catedralei greco-catolice, pentru a apăra drapelul românesc arborat pe clădire, şi trupele de jandarmi şi husari maghiari care au intervenit pentru restabilirea „ordinii de drept".*
75. **Oradea/Debreţin, 18/31 mai 1914 –** *Ştire, comunicată de Regimentul 61 Infanterie Debreţin, în legătură cu eşecul mobilizării rezerviştilor români din cauză că mai bine de trei sferturi din numărul acestora au emigrat în America, mânaţi de sărăcie.*
76. **Alba Iulia, 18/31 mai 1914 –** *Cronica adunării populare de la Alba Iulia, convocată de fruntaşii Partidului Naţional Român din Transilvania, la care au participat în jur de opt-zece mii de ţărani români, manifestaţie care a fost oprită, la scurtă vreme după începerea ei, şi anulată de viceprimarul oraşului, care a invocat delictul de propagandă împotriva ungurilor.*
77. **Budapesta, 18/31 mai 1914 –** *Descriere a vulnerabilităţilor vecinătăţii Transilvaniei cu România, din perspectiva vreunei agresiuni militare româneşti, ca argument pentru necesitatea fortificării graniţelor estice şi sudice ale Ardealului cu linii de cazemate.*
78. **Budapesta, mai 1914 –** *Cronica procesului de desfiinţare a sentimentelor pro-dinastice manifestate de românii transilvăneni faţă de monarhia Habsburgică, şi implicit a speranţelor legate de emanciparea lor naţională sub viitoarea domnie a prinţului moştenitor, arhiducele Franz Ferdinand, instrumentat de premierul maghiar István Tisza, întocmită de fruntaşul transilvănean Alexandru Vaida-Voievod.*
79. **Viena, 20 mai/2 iunie 1914 –** *Apel al Ligii monarhiste din Austria în legătură cu necesitatea salvării statului austro-ungar printr-o reformă menită să acorde autonomie tuturor popoarelor aflate sub coroana habsburgică.*

80. **Arad, 23 mai/5 iunie 1914 –** *Sinteză a aşa-numitelor iniţiative şi acţiuni de „împăcare", a naţiunii române din Transilvania cu poporul maghiar, desfăşurate de contele Tisza István în ultimele două decenii, toate eşuate şi soldate cu slăbirea solidarităţii etnice a românilor.*
81. **Alba Iulia, 23 mai/5 iunie 1914 –** *Precizări în legătură cu arestarea unor soldaţi şi a unui ofiţer, de etnie română, care au participat la Adunarea populară organizată de conducerea Partidului Naţional Român din Transilvania la Alba Iulia la sfârşitul lunii mai, miting anulat prin intervenţia jandarmilor maghiari.*
82. **Nojorid (comitatul Bihor), 24 mai/6 iunie 1914 –** *Raport al Senatului şcolar bihorean în legătură cu rezultatele îngrijorătoare înregistrate la examenele şcolare de limba română la şcolile din comuna Nojorid, în special la clasele III-VI, unde sistemul de predare bilingv (româno-maghiar) a reuşit să-i încurce pe elevi în ale scrisului după dictare.*
83. **Cluj, 24 mai/5 iunie 1914 –** *Ştire privitoare la desfăşurarea şedinţei filialei clujene a asociaţiei maghiare EMKE, în cadrul căreia reprezentanţii maghiarimii vor cere guvernului să fortifice graniţele Transilvaniei cu România, să sporească efectivele militare în provincie şi să-i detaşeze în alte locuri pe ofiţerii de etnie română.*
84. **Iara (comitatul Turda-Arieş), 25 mai/8 iunie 1914 –** *Anchetă jurnalistică în legătură cu incidentul provocat de arborarea unui drapel românesc în vârful unui plop înalt din localitate, delict care a declanşat o serie de represalii din partea administraţiei locale şi a jandarmeriei împotriva sătenilor români din zonă.*
85. **Beiuş, 25 mai/8 iunie 1914 –** *Ştire privitoare la desfăşurarea adunărilor populare ale românilor din Ţinutul Beiuşului, în comunele Budureasa şi Mizieş, organizate de Partidul Naţional Român, însoţită de protestul participanţilor împotriva arondării mai multor sate româneşti la o circumscripţie electorală dintr-o comună maghiară.*
86. **Oradea, 26 mai/8 iunie 1914 –** *Anunţ privitor la organizarea serbării de reînfiinţarea a Despărţământului asociaţiei culturale române „Astra" şi a filialei locale a „Reuniunii Femeilor Române", festivităţile urmând să se desfăşoare la Preparandia Greco-Catolică din Oradea şi la Băile Episcopeşti.*
87. **Pocola (comitatul Bihor), 27 mai/10 iunie 1914 –** *Ştiri în legătură cu rezultatele foarte bune obţinute de elevii şcolii confesionale ortodoxe din Pocola la examenul de absolvire, precum şi privitoare la desfăşurarea, în aceeaşi comună, a şedinţei despărţământului Beiuş a „Reuniunii învăţătorilor ortodocşi români din Bihor".*
88. **Arad, 30 mai/13 iunie 1914 –** *Comentariu pe marginea noi legi de reglementare a islazurilor comune, cu sublinierea primejdiilor ce pândesc comunităţile româneşti din pricina neştiinţei de carte şi a nepăsării faţă de proprietatea comună, material însoţit de lămuriri oferite de avocatul timişorean Dr. Pompil Cioban, specialist în probleme de drept urbarial.*
89. **Cernăuţi, 30 mai/13 iunie 1914 –** *Ştire în legătură cu încăierarea ce s-a iscat în Dieta Bucovinei ca urmare a controversei iniţiate de deputatul pro-monarhist Aurel Onciul, care apăra interesele Băncii Raiffeisen, şi naţionalistul Ţurcan, incident care a condus la suspendarea şedinţei.*
90. **Viena, 1/14 iunie 1914 –** *Extras din organul de presă al armatei, „Buletinul Militar", în legătură cu numirile şi transferurile unor magistraţi militari de etnie română la instanţele militare din imperiu.*
91. **Constanţa, 1/14 iunie 1914 –** *Cronica debutului vizitei oficiale efectuale de familia imperială a Ţarului Nicolae al II-lea al Rusiei în România.*
92. **Beiuş, 2/15 iunie 1914 –** *Detalii legate de contextul în care administraţia preturii plasei Vaşcău, ajutată de jandarmerie, a oprit lucrările adunării populare organizate de filiala bihoreană a Partidului Naţional Român în comuna Lazuri de Beiuş.*
93. **Beiuş, 2/15 iunie 1914 –** *Ştiri privitoare la activitatea politică a despărţământului bihorean al asociaţiei culturale româneşti „Astra" în satele plasei Beiuş, apoi în legătură cu succesul repurtat la examenul de maturitate de către absolvenţii liceului românesc din Beiuş şi despre*

preconizata reprezentație teatrală ce urma să fie susținută la Beiuş de către asociația teatrală „Thalia română" din Braşov.

94. **Sighet, 2/15 iunie 1914 –** *Anunț al despărțământului maramureşean al asociației culturale româneşti „Astra" şi a vicarului greco-catolic al Maramureşului, Tit Bud, în legătură cu începerea unei suite de adunări populare ce se vor organiza în satele româneşti în scopul deşteptării identității naționale.*
95. **Lazuri de Beiuş (comitatul Bihor), 4/17 iunie 1914 –** *Ştire în legătură cu întreruperea şi apoi interzicerea adunării populare convocate filiala bihoreană a Partidului Național Român în comuna Lazuri de Beiuş, miting oprit pe motivul că cererea de autorizare n-ar fi ajuns la pretură spre aprobare.*
96. **Oradea, 4/17 iunie 1914 –** *Repere ale biografiei politice a vicarului orădean Vasile Mangra, aşternute într-o scrisoare de către un fruntaş al filialei bihorene a Partidului Național Român din Transilvania.*
97. **Arad, 4/17 iunie 1914 –** *Rezumat al proiectului de lege prin care guvernul maghiar intenționează să reformeze aparatul administrației locale, în sensul înlocuirii funcționarilor aleşi cu funcționari numiți de putere.*
98. **Negrileşti (Comitatul Solnoc-Dobâca), 6/19 iunie 1914 –** *Reportaj în legătură cu modul în care s-a desfăşurat alegerea inginerului topograf ce urma să efectueze lucrările de comasare a parcelelor de păşune comună din localitate, atenția corespondentului fiind atrasă de façiunea românească partizană candidatului maghiar la acest post, îndemnată de un preot corupt.*
99. **Sofia, 8/21 iunie 1914 –** *Ştire cu privire la ordinul de concentrare a rezerviştilor austro-ungari aflați în Bulgaria, măsură în urma căreia aceşti rezervişti au început să se întoarcă în imperiu, convinşii fiind de iminența declanşării unei conflagrații.*
100. **Igriş (comitatul Cenad), 8/21 iunie 1914 –** *Cerere formulată conducerii filialei arădene a Partidului Național Român din Transilvania, de către Constantin Iucu, fruntaşul țărănimii române din cercul electoral Periamoş, prin care solicită sprijin pentru organizarea unei adunări populare în comuna Igriş.*
101. **Cociuba Mică (comitatul Bihor), 8/21 iunie 1914 –** *Corespondență în legătură cu conferința organizată de studentul în litere, Vasiliu Onea, în folosul sătenilor români spre a le explica necesitatea ştiinței de carte în condițiile în care dreptul de vot este condiționat de certificatul de absolvire a şcolii primare şi de examenul de scris şi citit.*
102. **Petroşani (comitatul Hunedoara), 8/21 iunie 1914 –** *Ştire în legătură cu vizita făcută de o comisie militară, alcătuită din înalți ofițeri, la Petroşani cu scopul de a studia posibilitatea de organizare a unei mari garnizoane în zonă.*
103. **Bunteşti (comitatul Bihor), 8/21 iunie 1914 –** *Ştiri în legătură cu reuşita adunării populare convocate de filiala bihoreană a Partidului Național Român în comuna Bunteşti, precedate de informații privitoare la modul în care autoritățile au interzis adunarea populară de la Lazuri de Beiuş, convocată din nou în aceeaşi zi, sub pretexte procedurale.*
104. **Peterd (comitatul Bihor), 10/23 iunie 1914 –** *Ştire preluată din cotidianul maghiar orădean „Nagyvárad" în legătură cu nemulțumirea protopopului ortodox orădean, Andrei Horváth, față de dificultățile întâmpinate la examenul de limba română de elevii şcolii româneşti din Peterd, urmată de plângerea câtorva dintre părinții acestor elevi îndreptată împotriva protopopului.*
105. **Aiud (comitatul Alba de Jos), 10/23 iunie 1914 –** *Rezultatele anchetei demarate în legătură cu identificarea celor care au arborat drapelul românesc pe catedrala din Blaj, pe 15 şi 23 martie 1914, şi pe crucea de piatră ce mărgineşte drumul dintre Blaj şi Sâncel, vinovați fiind găsiți nişte elevi români de la Gimnaziul din Blaj.*
106. **Tăşnad (comitatul Sălaj), 10/23 iunie 1914 –** *Anunț al filialei sălăjene a Partidului Național Român din Transilvania în legătură cu şedința de constituire a Comitetului local al PNR, organism menit să coordoneze întreaga activitate politică şi culturală românească din comitat.*

107. **Budapesta, 11/24 iunie 1914 –** *Ştire privitoare la procesul deschis cotidianului „Românul" pentru aşa zisul delict de presă săvârşit în articolul ce descrie procesul pornit de autorităţi împotriva credincioşilor greco-catolici români din Moftinu Mic (Sătmar) care s-au revoltat împotriva arondării parohiei lor la nou înfiinţata episcopie maghiară de Hajdudorog.*
108. **Oradea, 11/24 iunie 1914 –** *Corespondenţă în legătură tachinările intervenite între grupurile naţionaliste româneşti din Oradea şi Beiuş, apoi cu privire la ştirile alarmiste colportate de gazeta maghiară locală „Szabadság" pe marginea unor presupuse acte de spionaj comise de actorii unei trupe româneşti de teatru, şi revolta produsă corespondentului de un cunoscut preot român care prefera să vorbească ungureşte pe stradă.*
109. **Arad, 11/24 iunie 1914 –** *Ştire în legătură cu amânarea şedinţei procesului deschis de vicarul ortodox al Oradiei, Vasile Mangra, unor tineri români care l-au molestat cu ouă clocite cu ocazia lucrărilor Sinodului din 1913.*
110. **Beiuş-Gârda de Sus (comitatul Alba de Jos), 12/25 iunie 1914 –** *Cronica morţii unui cărăuş român din Ţara Moţilor care, întorcându-se acasă cu bruma de avere agonisită din negustoria cu articole de lemnărit, a suferit un accident la Beiuş şi a decedat în spitalul local, urmată de inventarul colectei organizate de intelectualitatea română beiuşană pentru ajutorarea familiei defunctului.*
111. **Arad, 13/26 iunie 1914 –** *Analiză critică a economiei agrare maghiare, sub aspectul injustei distribuţii a fondului funciar între categoriile sociale şi grupurile etnice trăitoare în Ungaria, studiul fiind focalizat asupra proprietăţilor „fideicomise", în suprafaţă de două milioane trei sute de mii de iugăre cadastrale, aflate în mâna unui număr de nouăzeci de familii nobiliare maghiare.*
112. **Dej, 13/26 iunie 1914 –** *Corespondenţă în legătură cu modul în care maghiarii din Dej îi şicanează pe conlocuitorii lor români şi despre cum o comisie de examinare a ştiinţei de carte a alegătorilor a anulat dreptul de vot al unor ţărani români sub pretextul că ar fi scris prea încet după dictare.*
113. **Mostar (Bosnia), 13/26 iunie 1914 –** *Ştire privitoare la sosirea prinţului moştenitor al tronului austro-ungar, Franz Ferdinand, în Bosnia, unde va conduce exerciţiile militare de vară.*
114. **Beiuş, 13/26 iunie 1914 –** *Articol polemic, iscălit de secretarul despărţământului beiuşean al „Astrei", Moise Popovici, la adresa corespondentului teritorial al cotidianului „Românul", care a relatat oarecum deformat realităţile surprinse în zonă, sub aspectul insuficientei implicări intelectualităţii ocale în opera de luminare a ţărănimii româneşti.*
115. **Cleveland (Ohio-America), 14/27 iunie 1914 –** *Anunţ al comunităţii româneşti din statul american Ohio în legătură cu organizarea unei adunări populare în oraşul Martins Ferry, în semn de solidaritate cu suferinţele provocate de administraţia maghiară românilor transilvăneni.*
116. **Oradea, 15/28 iunie 1914 –** *Corespondenţă în legătură cu înfiinţarea filialei bihorene a Partidului Radical Maghiar, condus de Jászi Oskár, în al cărui program politic se regăsesc şi drepturi politice şi civile revendicate de etniile trăitoare în Austro-Ungaria, inclusiv cele solicitate de Partidul Naţional Român din Transilvania.*
117. **Indiana Harbor (Indiana-America), 15/28 iunie 1914 –** *Apel al Organizaţiei societăţilor şi parohiilor româneşti din America, prin care i se solicită conducerii Partidului Naţional Român din Transilvania să trimită peste ocean deputaţi sau reprezentanţi ai partidului spre aţine treaz simţămintele patriotice ale emigraţiei româneşti prin intermediul unor conferinţe.*
118. **Sarajevo (Bosnia), 15/28 iunie 1914 –** *Cronica atentatului comis împotriva prinţului moştenitor al coroanei austro-ungare, arhiducele Franz Ferdinand, şi a soţiei sale Sofia, cu detalii legate de desfăşurarea anchetei pornite împotriva făptuitorilor şi cu ilustrarea reacţiilor opiniei publice din imperiu.*
119. **Rieni (comitatul Bihor), 15/28 iunie 1914 –** *Corespondenţă în legătură cu reuşita adunare populară organizată la Rieni de către filiala bihoreană a Partidului Naţional Român din Transilvania, în ciuda faptului că la miting a fost prezent şi proto-pretorul plasei Vaşcău, renegatul Tempeleán Dezső, cel care a anulat mai multe astfel de adunări în zonă.*

120. **Bucureşti, 18 iunie/1 iulie 1914 –** *Dezvăluire, făcută de cotidianul bucureştean „Seara", în legătură cu discuțiile purtate, în culisele diplomației, de țarul Nicolae al II-lea şi regele Carol cu prilejul vizitei monarhului Rusiei în România, cu privire la sprijinirea dorinței de unire a celor două regate sârbeşti, Muntenegru şi Serbia, inclusiv sub aspect militar.*
121. **Viena, 18 iunie/1 iulie 1914 –** *Analiză, a unui înalt ofițer al armatei austro-ungare, privitoare la conexiunea ce transpare între dinamica înarmării armatei ruse, din prima jumătate a anului, şi intensificarea mişcării naționaliste sârbe, ce a culminat cu asasinarea prințului moştenitor al coroanei austro-ungare.*
122. **Sarajevo (Bosnia), 20 iunie/3 iulie 1914 –** *Ştiri în legătură cu evoluția anchetei demarate împotriva asasinilor care au conlucrat la atentatul împotriva prințului moştenitor al tronului austro-ungar, Franz Ferdinand, şi mărturiile oferite la interogatoriu de principalii autori ai omorului.*
123. **Arad, 21 iunie/4 iulie 1914 –** *Radiografie a conflictului geo-politic purtat pe tărâm ideologic între Imperiul Țarist şi cel Austro-Ungar, prin confruntarea doctrinei panslaviste, ce urma să se materializeze prin uniunea slavilor din sud (iugoslavii) şi cea a Confederației statelor unite ale Austriei Mari, desființată prin asasinarea prințului moştenitor al coroanei austro-ungare, Franz Ferdinand.*
124. **Arad, 22 iunie/5 iulie 1914 –** *Apel al Biroului central al Partidului Național Român din Transilvania către toți intelectualii români, prin care le solicită să ducă muncă de lămurire cu sătenii pentru a-i determina să se prezinte la examenele de scris şi citit cerute de lege pentru a putea beneficia de dreptul de vot, precum şi a combate zvonurile care încearcă să diminueze corpul electoral românesc.*
125. **Roma, 22 iunie (5 iulie) 1914 –** *Ştire în legătură cu îngrijorarea cercurilor politice din Viena în privința intenției de uniune a regatelor Serbiei şi Muntenegrului, în special datorită oportunității oferite Serbiei de a avea ieşire la mare şi, implicit, de a periclita hegemonia maritimă deținută de Austro-Ungaria în zonă.*
126. **Sofia, 22 iunie/5 iulie 1914 –** *Apel, lansat prin organul oficial de presă al guvernului de la Sofia, prin care populația este incitată să ocupe biserica „Alexandru Nevsky", zidită de țarul Alexandru al Rusiei în capitala bulgară, şi de a-i schimba numele şi hramul în semn de protest față de vizita familiei imperiale ruse în România.*
127. **Arad, 22 iunie/5 iulie 1914 –** *Articol de fond publicat în memoria prințului moştenitor al tronului Austro-Ungariei, arhiducele Franz Ferdinand, asasinat la Sarajevo pe 28 iunie 1914.*
128. **Asuaju de Jos (comitatul Sălaj), 22 iunie (5 iulie) 1914 –** *Cronica reuşitei prime adunări a despărțământului sălăjean al asociației culturale române „Astra", cu descrierea numeroasei asistențe țărăneşti, a bunei organizări a evenimentului, dar şi cu deficiențele constate în privința maghiarizării antroponimelor celor defuncți.*
129. **Beiuş, 7 iulie 1914 –** *Raport informativ întocmit de către prim-pretorul plasei Beiuş, Werthennstein, în legătură cu starea de spirit națională a românilor din oraşul Beiuş şi din împrejurimi, situație pe care o atribuie educației naționaliste promovate de Gimnaziul greco-catolic românesc din oraş în rândul elevilor săi, care pe urmă o răspândesc prin satele lor.*
130. **Deva, 24 iunie (7 iulie) 1914 –** *Corespondență cu privire la perchezițiile domiciliare operate de organele polițieneşti maghiare în locuința avocatului român, Dr. Alexandru Hossu-Longin, pentru bănuiala de a fi săvârşit fapte de spionaj în favoarea României, şi a fratelui acestuia, avocatul Francisc Hossu-Longin, pentru aceeaşi bănuială.*
131. **Arad, 26 iunie (9 iulie) 1914 –** *Radiografie a antitezei născute între direcțiile doctrinei geo-politice cultivate de Austro-Ungaria în raport cu spațiul balcanic şi realitățile etnice ale acestei zone, populate majoritar şi compact de sârbi.*
132. **Sibiu, 27 iunie/10 iulie 1914 –** *Opinie exprimată de reprezentanții în guvern ai comunității saşilor transilvăneni, conform căreia puterea centrală ar trebui să îngrădească şi mai mult drepturile acelor etnii, din Austro-Ungaria, care se învecinează cu state de neamul lor la granițele imperiului.*

133. **Petroşani (comitatul Hunedoara), 27 iunie /10 iulie 1914 –** *Ştire privitoare la creşterea numărului de recruți români care dezertează în România, refuzând să servească în armata austro-ungară.*
134. **Bucureşti, 28 iunie /11 iulie 1914 –** *Scrisoare trimisă redacției cotidianului „Românul" din Arad, organul de presă al Partidului Național Român, de cei trei elevi care au arborat drapelul românesc pe Catedrala greco-catolică din Blaj, tineri care au plecat în România pentru a-şi continua studiile, fiind eliminați din toate şcolile din Ungaria.*
135. **Roma, 29 iunie/12 iulie 1914 –** *Ştiri în legătură cu nota diplomatică pe care ministrul austro-ungar de Externe, contele Berchtold, intenționa să o adreseze guvernului de la Belgrad, document care, prin conținutul său, ar fi deschis calea ostilităților militare între imperiu şi Serbia, dar care notă a fost oprită de la expediere prin intervenția împăratului german, Wilhelm, precaut în privința dezvoltării continentale a războiului odată început.*
136. **Curtea (comitatul Timiş), 29 iunie/12 iulie 1914 –** *Reclamație a românilor din satul bănățean Curtea împotriva autorităților şi a jandarmeriei maghiare care procedează la confiscarea armelor deținute legal de locuitori, iar celor care se opun le aplică pedepse corporale.*
137. **Orăştie (comitatul Hunedoara), 29 iunie/12 iulie 1914 –** *Ştire în legătură cu arestarea conducătorului corului Reuniunii Române de Cântări, Ionel Rădulescu, venit din România, pentru delictul de lezmajestate, întrucât a glumit pe seama Atentatului de la Sarajevo.*
138. **America-Cacova (comitatul Turda-Arieş), 29 iunie/12 iulie 1914 –** *Ştire în legătură cu moartea românului Daniil Oprişiu Cazan, emigrat în Statele Unite ale Americii pentru a-şi putea întreține familia, şi colecta făcută de comunitatea românească de acolo pentru înmormântarea lui şi pentru a-i ajuta familia din țară.*
139. **Bruxelles, 2/15 iulie 1914 –** *Interviu luat unui înalt demnitar sârb pe marginea crizei instaurate între Austro-Ungaria şi Serbia de pe urma asasinării prințului moştenitor, Franz Ferdinand al coroanei austro-ungare, material în care demnitarul îşi exprimă convingerea că Viena urmăreşte declanşarea unui conflict armat sub pretextul căruia să anexeze Serbia şi să o includă în aşa numitul proiect geo-politic „Confederația dunăreană a Austriei Mari".*
140. **Budapesta, 3/16 iulie 1914 –** *Eseu în legătură cu evoluția geo-politică a configurației Europei Centrale şi de Sud în contextul jocului de interese al imperiilor continentale, prefacere ce anunță apropiatul colaps al stărilor de lucruri anacronice, a vechii istorii, şi naştere noii istorii, conturată ca epocă a naționalităților.*
141. **Ighiu (comitatul Alba de Jos), 4/17 iulie 1914 –** *Corespondență în legătură cu abuzurile pretorului plasei, care i-a chemat la pretură pe preoții românii, care şi-au condus enoriaşii la adunarea populară de la Alba Iulia, şi le-a aplicat câte o amendă administrativă.*
142. **Arad, 4/17 iulie 1914 –** *Ştire în legătură cu tentativa de aruncare în aer a depozitului de praf de puşcă din cazarma Cetății Aradului, atentat dejucat prin vigilența santinelei aflate în post, un soldat român, care a ripostat cu focuri de armă la atacul teroriştilor.*
143. **Zagreb, 6/19 iulie 1914 –** *Extras din rechizitoriul întocmit inculpaților Iacob Schaeffer şi Rudolf Herțigonja, studenți croați, acuzați de tentativă de asasinare a banului Croației, Skerlec, pe când se afla la teatru, document din care rezultă că guvernul maghiar avea cunoştință nu numai despre conspirația pusă la cale împotriva conducătorului Croației, ci şi de cea ticluită împotriva prințului moştenitor, Franz Ferdinand, al tronului austro-ungar, încă din luna mai.*
144. **Viena, 11/24 iulie 1914 –** *Textul ultimatumului adresat regatului Serbiei de Austro-Ungaria, însoțit de un memorandum ce detaliază rezultatele anchetei întreprinse de serviciile secrete ale imperiului, apoi de circulara diplomatică expediată de monarhie marilor puteri europene, precum şi o succintă prezentare a stării de spirit a populației din Belgrad.*
145. **Oradea, 18/31 iulie 1914 –** *Circulară emisă de vicarul episcopal ortodox al Oradiei, Vasile Mangra, prin care solicită protopresbiterilor şi preoților aflați în subordinea Consistoriului orădean (bihorean) să-şi informeze credincioşii cu privire la criza politico-militară intervenită*

între Austro-Ungaria şi Serbia, să-i îndemne pe cei apţi pentru serviciul militar să se conformeze ordinelor de mobilizare pe front, iar pe cei rămaşi acasă să respecte ordinea publică.

146. **Arad, 22 iulie/4 august 1914 –** *Pastorală emisă de episcopul ortodox al Aradului, Ioan I. Papp, în care, după ce este reprodus textul manifestului „Către popoarele mele", lansat de către împăratul Franz Iosif, înaltul arhiereu îşi îndeamnă credincioşii apţi de serviciul militar să servească pe front interesele patriei comune, Austro-Ungaria, iar pe cei rămaşi acasă îi sfătuieşte să manifeste respect în relaţiile cu membrii altor etnii conlocuitoare şi totodată să nu se angajeze în discuţii polemice cu aceştia.*
147. **Arad, 25 iulie/7 august 1914 –** *Apel la solidaritate şi caritate, lansat de către Reuniunea Femeilor Române din comitatul Aradului, cu scopul atragerii românceIor în acţiuni de întrajutorare a familiilor celor plecaţi pe front.*
148. **Arad, 27 iulie/9 august 1914 –** *Lămurire cu privire la statutul militar al preoţilor ortodocşi şi al studenţilor în teologie ortodoxă chemaţi sub arme cu ocazia mobilizării generale decretate de guvernul austro-ungar.*
149. **Arad, 3/16 august 1914 –** *Articol de fond în legătură cu consecinţele economice imediate provocate de război şi grija pe care credincioşii trebuie să o poarte lucrărilor agricole pentru a evita instalarea foametei.*
150. **Roma, 7/20 august 1914 –** *Anunţ privitor la decesul Papei Pius al X-lea, survenit pe fondul amărăciunii pricinuite de eşecul demersurilor făcute pentru a împiedica declanşarea războiului.*
151. **Arad, 7/20 august 1914 –** *Circulară emisă de episcopul ortodox al Aradului, Ioan I. Papp, în care prezintă conţinutul ordinului ministrului maghiar al Cultelor şi Instrucţiunii Publice cu privire la sistarea cursurilor şcolilor de alfabetizare şi a celor de recalificare profesională, restrângerea activităţii şcolare, pe termen nelimitat, pentru elevii din clasele IV-VI ale cursului de învăţământ primar, eventual şi pentru din clasa a III-a, în scopul folosirii copiilor la muncile agricole şi gospodăreşti, comasarea elevilor din clasele ale căror învăţători au fost mobilizaţi pe front, înlocuirea acestor dascăli cu suplinitori şi preoţi, precum şi cu privire la strămutarea activităţii şcolare în localurile primăriilor, a parohiilor sau în locuinţele unor particulari în cazul în care clădirile şcolare au fost rechiziţionate în scop militar.*
152. **Viena-Budapesta, 10/23 august 1914 –** *Apel lansat cetăţenilor de Ministerul de Război Austro-Ungar în vederea colectări de donaţii în bani şi produse pentru întrajutorarea armatei, în acest scop înfiinţându-se două autorităţi centrale şi mai multe oficii teritoriale de strângere a contribuţiilor.*
153. **Arad, 10/23 august 1914 –** *Articol mobilizator prin care clerul este chemat să-i îndemne pe credincioşi la solidaritate şi la disciplină în împlinirea sarcinilor militare şi civile.*
154. **Arad, 10/23 august 1914 –** *Articol prin care preoţii şi dascălii sunt îndemnaţi să-i lămurească pe credincioşi în legătură cu moratoriul bancar instituit de curând şi să-i avertizeze cu privire la pericolele ce-i pândesc în cazul amânării plăţilor către băncile creditoare.*
155. **Budapesta, 13/26 august 1914 –** *Decrete emise de către ministrul maghiar al Cultelor şi Instrucţiei Publice, Béla Jancovich, prin care se fac unele derogări de la legislaţia anterioară a învăţământului de stat, în sensul că de viitor se va admite predarea în limba maternă a elevilor din clasele I-II şi ca materie de studiu separat pentru cei din clasele III-V, dar în paralel cu orele de învăţare a limbii maghiare, cu scopul însuşirii mai temeinice a limbii oficiale a statului.*
156. **Arad, 15/28 august 1914 –** *Anunţ publicat de către Consistoriul Ortodox Român din Arad în legătură cu amânarea înscrierii elevelor în noul an şcolar la Şcoala Civilă Greco-Ortodoxă de Fete din Arad din cauza situaţiei excepţionale pricinuite de declanşarea războiului.*
157. **Arad, 17/30 august 1914 –** *Anunţ publicat de către direcţiunea Institutului Pedagogic-teologic Ortodox Român din Arad în legătură cu amânarea examenelor de corigenţă, a înscrierii studenţilor şi a începerii anului şcolar, din cauza declanşării războiului, precum şi cu privire la majorarea taxelor de şcolarizare, din aceeaşi pricină.*

158. **Lemberg (Galiția), 19 septembrie 1914 –** *Ştire în legătură cu moartea sublocotenentului român Octavian Traian Oancea, din Regimentul 41 Infanterie al armatei austro-ungare, căzut eroic în luptele de la Dromfeld, lângă Lemberg (Lvov), în Galiția.*
159. **Orăştie, 20 septembrie 1914 –** *Critică adusă presei maghiare pentru modul subiectiv în care descrie evenimentele de front, exagerând faptele de armă ale soldaților maghiari şi diminuându-le pe cele ale adversarilor, manieră gazetărească menită să trezească sentimente contrarii atunci când la cunoştința cititorilor ajung şi ştiri despre eşecurile suferite armata maghiară.*
160. **Timişoara, 7/20 septembrie 1914 –** *Cronica vizitei efectuate de episcopul ortodox al Caransebeşului, Miron Cristea, spitalele militare din Timişoara pentru a sta de vorbă şi a-i mângâia pe soldații români, din armata austro-ungară, răniți pe fronturile din Serbia şi Galiția.*
161. **Sibiu, 25–29 septembrie 1914 –** *Fragmente ale corespondenței primite de redacția periodicului „Foaia Poporului", din Sibiu, de la soldații români mobilizați în armata austro-ungară pe frontul galițian.*
162. **Busanawsky (Galiția)-Vărădia (comitatul Caraş-Sevrin), 14/27 septembrie 1914 –** *Portretul eroului român Victor Bircea, sergent în Regimentul de Honvezi-Tunari din Lugoj, al armatei austro-ungare, care s-a făcut remarcat pe frontul galițian prin curajul cu care a capturat o serie de soldați ruşi.*
163. **Bistrița, 14/27 septembrie 1914 –** *Mărturia unui ofițer ungur în legătură cu vitejia soldaților şi ofițerilor români din Regimentul 63, al armatei austro-ungare, dovedită în teatrele de bătălie.*
164. **Uzsok (Ungaria)-Fiscut (comitatul Arad), 1 octombrie 1914 –** *Necrolog în memoria notarului român Dumitru Cozma, sublocotenent în armata austro-ungară, căzut în luptele de la Uzsok, pe frontul ungaro-galițian.*
165. **Budapesta, 22 septembrie/3 octombrie 1914 –** *Scrisoare adresată de către premierul maghiar, Tisza István, mitropolitului ortodox al Ardealului, Ioan Mețianu, prin care îl înştiințează că, dată fiind loialitatea dovedită pe front de către soldații de etnie română față de Austro-Ungaria, guvernul maghiar este favorabil acordării unor drepturi civile şi politice românilor transilvăneni, în sensul revizuirii legislației şcolare, a celei administrative şi a celei electorale.*
166. **Viena, 21 septembrie/4 octombrie 1914 –** *Listă a soldaților, subofițerilor şi ofițerilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații militare pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
167. **Caransebeş, 21 septembrie/4 octombrie 1914 –** *Ştire în legătură cu decorarea cu medalia de aur a subofițerului român Muşcoiu, din Regimentul 43 al armatei-austro-ungare, pentru faptele de vitejie dovedite pe front.*
168. **Sibiu, 23 septembrie/4 octombrie 1914 –** *Scrisoarea de răspuns a mitropolitului ortodox al Ardealului, Ioan Mețianu, adresată premierul maghiar, Tisza István, prin care îşi exprimă recunoştința față de inițiativa înaltului demnitar de a apropia statutul civil şi politic al românilor transilvăneni de cel al națiunilor privilegiate, germanii şi maghiarii, din imperiu.*
169. **Sighetu Marmației, 5 octombrie 1914 –** *Ştire în legătură cu ocuparea orașului de către trupele ruseşti, predarea lui prin vice-primarul acestuia şi retragerea trupelor maghiare înspre interiorul comitatului Maramureş.*
170. **Socolu de Câmpie (comitatul Murăş-Turda), 6 octombrie 1914 –** *Anunț în legătură cu moartea învățătorului român Vasile Viciu, subofițer în armata austro-ungară, căzut pe frontul sârbesc.*
171. **Arad, 25 septembrie/8 octombrie 1914 –** *Circulară emisă de episcopul ortodox al Aradului, Ioan I. Papp, în legătură cu normele de igienă pe care credincioşii trebuie să le respecte pentru prevenirea şi combaterea holerei care a izbucnit în câteva zone ale Austro-Ungariei.*
172. **Budapesta, 28 septembrie/11 octombrie 1914 –** *Ordin emis de ministrul maghiar de Interne, Sándor János,cu privire la legiferarea delictului de răspândire a zvonurilor alarmante legate de situația războiului şi pedepsele ce se vor aplica celor care vor colporta astfel de ştiri.*

173. **Arad, 28 septembrie/11 octombrie 1914 –** *Articol mobilizator prin care credincioşii sunt îndemnați să facă donații în folosul armatei, aşa după cum învățătorii din Ardeal au adunat materiale textile pentru uzul spitalelor militare.*
174. **Budapesta, 29 septembrie/11 octombrie 1914 –** *Ştire în legătură cu decorarea cu Ordinul de fier a colonelului român Ioan Boeriu, din armata-austro-ungară..*
175. **Deva, 29 septembrie/11 octombrie 1914 –** *Fragment dintr-o scrisoare trimisă de un sergent maghiar, aflat pe front, unui prieten din Petroşani, în care sunt lăudate curajul şi vitejia soldaților români, din armata austro-ungară, care luptă pe frontiera sârbească.*
176. **Budapesta, 3/16 octombrie 1914 –** *Ordin emis de premierul maghiar Tisza István cu privire la procedura ce trebuie urmată de autoritățile administrației locale în situația în care teritoriile din sfera lor de competență ar fi ocupate de inamic.*
177. **Arad, 5/18 octombrie 1914 –** *Necrolog publicat cu ocazia decesului regelui Carol I al României.*
178. **Przemyśl (Galiția)-Arad, 5/18 octombrie 1914 –** *Necrolog, publicat de către directorul Preparandiei din Arad, Roman Ciorogariu, în memoria profesorului Dr. Avram Sădean, fost dascăl al acestei instituții, căzut în luptă pe frontul galițian.*
179. **Zumina (Galiția)-Braşov, 7/20 octombrie 1914 –** *Necrolog, publicat de către Corpul profesoral al şcolilor greco-ortodoxe române din Braşov în memoria profesorului Dr. Alexandru Bogdan, căzut în luptă pe frontul galițian.*
180. **Staryi Sambir (Galiția)-Gherla (comitatul Solnoc-Dobâca), 21 octombrie 1914 –** *Ştire cu privire la moartea profesorului Horațiu Deac, de la Preparandia din Gherla, ofițer în armata austro-ungară, căzut eroic pe frontul galițian, în bătălia de la Staryi Sambir.*
181. **Staryi Sambir (Galiția)-Pâclişa (comitatul Alba de Jos), 21 octombrie 1914 –** *Necrologul ofițerului român Horațiu Deac, din armata austro-ungară, căzut eroic în luptele de la Staryi Sambir, pe frontul galițian.*
182. **Kirov (Galiția)-Arad, 24 octombrie 1914** – *Ştire în legătură cu moartea ofițerului român dr. Fabian Bontescu, din armata austro-ungară, căzut pe câmpul de luptă de la Kirov, pe frontul galițian.*
183. **Arad, 12/25 octombrie 1914 –** *Înştiințare emisă de Secția militară a comitatului Arad cu privire la conscrierea rezerviştilor contingentelor 1878–1890 şi a bărbaților declarați inapți pentru serviciul militar în vederea reverificării situației lor în perspectiva unor eventuale mobilizări.*
184. **Viena, 12/25 octombrie 1914 –** *Listă a soldaților, subofițerilor şi ofițerilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații militare pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
185. **Arad, 12/25 octombrie 1914 –** *Articol mobilizator prin care credincioşii sunt îndemnați să regăsească biserica şi să-şi pună nădejdea numai în Dumnezeu, asemenea soldaților aflați pe front, a celor invalizi întorşi de pe front şi a celor care urmează să plece pe front.*
186. **Krasnoyarsk (Siberia)-Seghedin (Ungaria), 26 octombrie 1914 –** *Scrisoare a unui ofițer maghiar, din armata austro-ungară, căzut prizonier la ruşi şi internat în lagărul de la Krasnoyarsk, în care descrie într-o lumină pozitivă realitățile din Siberia, contrariat că literatura europeană prezintă deformat imaginea acestui teritoriu.*
187. **Blaj, octombrie 1914 –** *Listă a elevilor români din anii III şi IV de studiu ai Institutului Pedagogic Greco-Catolicdin Blaj înrolați în armata austro-ungară şi trimişi pe front, însumând 36% din întregul efectiv şcolar.*
188. **Belgrad, 1 noiembrie 1914 –** *Ştire în legătură cu moartea ofițerului român Ioan Ciulei, din armata austro-ungară, căzut eroic în luptele purtate de sârbi pentru recucerirea Belgradului.*
189. **Caransebeş, 19 octombrie/1 noiembrie 1914 –** *Listă a soldaților, subofițerilor şi ofițerilor români ai Regimentului 43 Caransebeş, din armata austro-ungară, răniți sau morți pe front.*
190. **Viena, 19 octombrie/1 noiembrie 1914 –** *Listă a soldaților, subofițerilor şi ofițerilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații militare pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

191. **Satu Mare, 19 octombrie/1 noiembrie 1914 –** *Ştire în legătură cu vitejia şi curajul soldaţilor români sătmăreni din Regimentul 5 Infanterie, al armatei austro-ungare, care au capturat pe front 3000 de soldaţi ruşi.*
192. **Budapesta, 19 octombrie/1 noiembrie 1914 –** *Ştire în legătură cu avansarea în grad a unor ofiţeri superiori români, din armata austro-ungară, pentru faptele de vitejie şi curaj dovedite pe front.*
193. **Viena, 19 octombrie/1 noiembrie 1914 –** *Listă a soldaţilor, subofiţerilor şi ofiţerilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decoraţii militare pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
194. **Budapesta, 25 octombrie/7 noiembrie 1914 –** *Extras din „lista de pierderi nr. 35" în care sunt nominalizaţi ofiţerii de etnie română, ai Regimentului 50 Infanterie, răniţi pe front.*
195. **Hódmezövásárhely (comitatul Csongrád)-Oradea, 7 noiembrie 1914 –** *Anunţ în legătură cu mobilizarea rezerviştilor cu vârste cuprinse între 42 şi 50 de ani pentru efectuarea lucrărilor de infrastructură necesare armatei.*
196. **Viena, 7 noiembrie 1914 –** *Listă a ofiţerilor, subofiţerilor şi soldaţilor români, din armata austro-ungară, distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
197. **Budapesta, 27 octombrie/7 noiembrie 1914 –** *Ordin al ministrului maghiar de Interne, Sándor János, prin care, în urma reformei civile şi politice promise de premierul Tisza István etniilor neprivilegiate din imperiu, abrogă interdicţia privitoare la afişarea culorilor naţionale ale acestor etnii în locurile publice şi cu ocazia unor festivităţi tradiţionale proprii, dar cu condiţia afişării în egală măsură a celor maghiare.*
198. **Arad, 26 octombrie/8 noiembrie 1914 –** *Articol critic la adresa jurnaliştilor maghiari care, orbiţi de şovinism, minimalizează participarea şi jertfa militarilor de etnie română pe front, în condiţiile în care de curând căzuse în luptă profesorul Dr. Avram Sădean, fost dascăl la Preparandia ortodoxă din Arad.*
199. **Moftin (comitatul Sătmar), 10 noiembrie 1914 –** *Anunţ în legătură cu posibila amnistie de care se vor bucura românii din comuna Moftin, împotriva cărora Episcopia Greco-catolică de Hajdudorog a deschis proces penal pentru nesupunere şi revoltă.*
200. **Viena, 10 noiembrie 1914 –** *Listă a ofiţerilor şi subofiţerilor români, din armata austro-ungară, înaintaţi în grad militar pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
201. **Viena, 12 noiembrie 1914 –** *Listă a ofiţerilor şi subofiţerilor români, din armata austro-ungară, înaintaţi în grad militar pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
202. **Galiţia, 13 noiembrie 1914 –** *Ştire în legătură cu moartea a doi ofiţeri români, din armata austro-ungară, Iustin Hossu şi Gregoriu Boca, căzuţi în luptele purtate cu ruşii pe frontul din Galiţia.*
203. **Tohanu Vechi (comitatul Făgăraş) 1/14 noiembrie 1914 –** *Apel lansat de văduva Maria Macrea, mama soldatului român Iosif Benchea, înrolat în Regimentul 23 al armatei austro-ungare, dispărut pe front, care a lăsat acasă trei copii orfani de mamă.*
204. **Oradea, 14 noiembrie 1914 –** *Ecoul iniţiativei de reluare a negocierilor dintre guvernul maghiar şi fruntaşii mişcării naţionale române, manifestate prin scrisorile trimise de premierul maghiar István Tisza mitropolitului ortodox român al Transilvaniei, Ioan Meţianu, surprins în interviul acordat de episcopul greco-catolic al Oradiei, Demetriu Radu.*
205. **Arad, 2/15 noiembrie 1914 –** *Necrolog publicat de către părintele-profesor V. Stanciu de la Preparandia din Arad, în memoria colegului său, profesorul Dr. Avram Sădean, căzut în luptă pe frontul galiţian.*
206. **Budapesta, 17 noiembrie 1914 –** *Manifestările ostile ale Partidului Paşoptist Independist maghiar, condus de contele Károlyi Mihályi, faţă de iniţiativa premierul maghiar István Tisza de a relua negocierile dintre guvernul maghiar şi fruntaşii mişcării naţionale române din Transilvania cu scopul acordării unor drepturi politice şi civile românilor ardeleni.*
207. **Caransebeş, 9/22 noiembrie 1914 –** *Ştire în legătură cu ridicarea în gradul de căpitan a locotenentului român Iustin Hossu, de la Regimentul 43 din Caransebeş, al armatei austro-ungare, care s-a evidenţiat pe frontul galiţian.*

208. **Viena, 9/22 noiembrie 1914 –** *Listă a soldaților, subofițerilor şi ofițerilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații militare pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
209. **Bocşa Română (comitatul Caraş-Severin), 9/22 noiembrie 1914 –** *Ştire în legătură cu înmormântarea ofițerului român dr. Iuliu Marcu, decedat în Spitalul Militar Central din Viena în urma unei boli.*
210. **Arad, 9/22 noiembrie 1914 –** *Articol mobilizator publicat de către profesorul Onisifor Ghibu, inspector şcolar peste şcolile ortodoxe din Transilvania, prin care face apel la preoții ortodocşi să-i suplinească pe învățătorii mobilizați pe front şi să continue astfel procesul de învățământ în parohiile lor.*
211. **Budapesta, 9/22 noiembrie 1914 –** *Scrisoare de mulțumire adresată de premierul maghiar Tisza István redactorului periodicului „Gazeta Învățătorilor", Ioan P. Lazăr, şi preşedinte al asociației „Jertfa Învățătorilor Români", pentru reuşita acțiunii de colectare a materialelor textile utilizate ca feşe în spitalele militare şi a celei de colectare a bluzelor țărăneşti de lână, pentru completarea echipamentului de iarnă a soldaților, ambele desfăşurate de corpul didactic românesc din Transilvania.*
212. **Caransebeş, 9/22 noiembrie 1914 –** *Comunicat al Comandamentului Militar Bănățean prin care se interzice tragerea clopotelor bisericilor româneşti riverane Dunării şi vecine Serbiei, din motive de siguranță militară, aici fiind cuprinse cele din protopopiatele Orşova, Moldova Nouă, Biserica Albă şi Cuvin.*
213. **Viena, 24 noiembrie 1914 –** *Listă a ofițerilor, subofițerilor şi soldaților români, din armata austro-ungară, distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
214. **Juhászlak (Rutenia), 25 noiembrie 1914 –** *Ştire în legătură cu moartea a doi ofițeri români, din armata austro-ungară, Octavian Opriş şi dr. Iuliu Marcu, căzuți în luptele purtate cu ruşii pe frontul din nord-vestul Ungariei.*
215. **Sofia, 26 noiembrie 1914 –** *Apel al presei naționaliste bulgare prin care solicită asocierea Bulgariei cu tabăra Puterilor Centrale în scopul anexării întregii Macedonii şi obținerea unui coridor spre Europa centrală prin Valea Timocului.*
216. **Braşov, 26 noiembrie 1914 –** *Mărturia unui soldat rănit, aflat în Spitalul militar din Braşov, în legătură cu uciderea mai multor soldați români basarabeni de către ofițerii lor ruşi, fiindcă au refuzat să se arunce orbeşte în luptă împotriva pozițiilor austro-ungare.*
217. **Ilia (comitatul Hunedoara), 16/29 noiembrie 1914 –** *Ştire în legătură cu moartea ofițerului român, din armata austro-ungară, dr. Ştefan Chirilovici, căzut eroic pe frontul galițian.*
218. **Zemun (Serbia), 16/29 noiembrie 1914 –** *Ştire în legătură cu măsurile punitive dictate de administrația maghiară împotriva comercianților sârbi din Zemun care, la intrarea trupelor sârbeşti în oraş, au organizat chermeze în cinstea acestora, iar la recucerirea oraşului de către armata austro-ungară s-au refugiat în Serbia.*
219. **Polonia rusească, noiembrie 1914 –** *Ştire în legătură cu moartea ofițerului român Nicolae Pârvu, din armata austro-ungară, căzut eroic pe frontul din Polonia rusească.*
220. **Satu Mare, 1 decembrie 1914 –** *Confirmarea grațierii românilor din parohia Moftin, care au fost condamnați în primăvară de Tribunalul Satu Mare pentru nesupunere şi revoltă împotriva Episcopiei Greco-Catolice de Hajdudorog.*
221. **Brad (comitatul Hunedoara), 3 decembrie 1914 –** *Ştire în legătură cu moartea soldatului român Romulus Damian, voluntar în Regimentul 64 al armatei austro-ungare, căzut eroic pe frontul din Serbia.*
222. **Belgrad, 3 decembrie 1914 –** *Ştire în legătură cu moartea ofițerului român Nicolae Muntean, din Regimentul 64 Infanterie al armatei austro-ungare, căzut eroic în luptele purtate pe frontul din Serbia.*
223. **Košice (Slovacia), 23 noiembrie/6 decembrie 1914 –** *Apel al soldaților români răniți, aflați internați în diferite spitale militare din nordul Ungariei, de a li se trimite preoți români la*

locurile de suferință, spre a putea fi mângâiați şi împărtăşiți asemenea răniților de alte confesiuni.

224. **Blaj, 8 decembrie 1914 –** *Necrologul căpitanului român Iustin Hossu, ofițer de carieră în Regimentul 43 Caransebeş al armatei austro-ungare, căzut pe câmpul de luptă al frontului galițian.*
225. **Budapesta, 8 decembrie 1914 –** *Critică adusă de contele Gyula Andrássy politicii iredentiste promovate de politicianul român Take Ionescu în privința revendicării Transilvaniei în favoarea României, în detrimentul concepției de națiune maghiară promovate de Budapesta, atâta vreme cât nu-şi îndreaptă privirile şi asupra teritoriilor locuite majoritar de români în Serbia şi Rusia.*
226. **Viena, 12 decembrie 1914 –** *Anunț cu privire la avansarea excepțională în grad a ofițerului-inginer român Ioan F. Negruțiu din Trupa tehnică a armatei austro-ungare.*
227. **Cluj, 12 decembrie 1914 –** *Relatare despre manifestația de bucurie organizată, ad-hoc, de studenții saşi din Cluj la statuia regelui Matei Corvin, în cinstea ocupării Belgradului de către armatele austro-ungare, miting care s-a deplasat apoi pe la casele oficialilor locali ai administrației şi la cea a profesorului universitar István Apáthy, ultranaționalistul care a deturnat rostul jubileului în favoare „rasei maghiare".*
228. **Viena, 30 noiembrie 1914/13 decembrie –** *Listă a soldaților, subofițerilor şi ofițerilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații militare pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
229. **Budapesta, 30 noiembrie 1914/13 decembrie –** *Bilanțul realizărilor militare ale Regimentului 3, al armatei austro-ungare, alcătuit majoritar din ostaşi români, care s-a evidențiat în luptele de pe frontul galițian.*
230. **Cetea (Alba Inferioară), 30 noiembrie (13 decembrie) 1914 –** *Poezii scrise de elevii şcolii elementare greco-ortodoxe din Cetea pe tema „Mobilizarea şi războiul", la îndemnul învățătorului-suplinitor Ioan Frâncu.*
231. **Szigetvár (Ungaria), 30 noiembrie (13 decembrie) 1914 –** *Articol elogios, publicat de ziarul „Dél Somogy", în cinstea eroului Petru Mureşan, fost învățător în Socodor (Arad), mort în spitalul din localitate, după ce fusese rănit în luptele de la Valjevo (Serbia), însoțit de comentariul critic al corpului didactic românesc pentru faptul că autoritățile l-au înmormântat în ritul reformat, nu i-au pomenit originea etnică, iar pe cruce i-au scris numele maghiarizat.*
232. **Aranđelovac (Serbia), 15 decembrie 1914 –** *Lamentațiile presei maghiare pe marginea eşecului militar înregistrat de armatele maghiare pe frontul din Serbia, care au fost înfrânte în două rânduri, la Kolubara şi la Aranđelovac, de trupele sârbeşti.*
233. **Nowy Sącz (Galiția), 15 decembrie 1914 –** *Anunț în legătură cu moartea caporalului român Ionel Dragoş, din Regimentul 23 Honvezi al armatei austro-ungare, căzut pe câmpul de luptă din Podole, pe frontul galițian.*
234. **Przemyśl (Galiția), 17 decembrie 1914 –** *Ştire în legătură cu bravură militară săvârşită de caporalul Zaharie Oprea, şi grupa de cercetare condusă de el, când într-o misiune de recunoaştere a reuşit să deconspire pozițiile ruseşti din preajma fortificațiilor oraşului Przemyśl.*
235. **Arad, 7/20 decembrie 1914 –** *Anunț făcut de către conducerea Seminarului Ortodox din Arad în legătură cu suspendarea cursurilor, întrucât clădirea Institutului Pedagogic-Teologic a fost rechiziționat pentru uzul Miliției, iar clădirile Seminarului şi ale celor două cămine-internat au fost transformate în spitale militare.*
236. **Budapesta, 21 decembrie 1914 /3 ianuarie 1915 –** *Ordin al ministrului maghiar al Agriculturii, Ghillányi Imre, prin care decide scutirea de serviciu militar a anumitor categorii de agricultori sau angajați ai întreprinderilor agricole, cu scopul de a nu dezechilibra acest vital sector economic.*
237. **Viena, 22 decembrie 1914 –** *Anunț cu privire la decorarea medicului român dr. Ilie Câmpian, comandant al Lazaretului militar 1/12, pentru meritele dovedite pe front.*

238. **Blaj, 22 decembrie 1914 –** *Demontarea unei ştiri false promovate intenţionat de către presa maghiară, în care sunt aduse elogii soldaţilor secui şi saşi care ar alcătui două regimente victorioase pe frontul Poloniei ruseşti, în realitate primul fiind alcătuit din slovaci iar al doilea din români.*
239. **Bucureşti, 23 decembrie 1914 –** *Scrisoarea adresată preşedintelui de onoare al Partidului Naţional Român din Transilvania, Gheorghe Pop de Băseşti, de către fruntaşii mişcării naţionale Vasile Lucaciu şi Octavian Goga, prin care cei doi, fugiţi la Bucureşti, spre a scăpa de condamnările penale dispuse de autorităţile maghiare, îşi anunţă demisia din partid.*
240. **Cluj, 25 decembrie 1914 –** *Scurt reportaj în legătură cu înfiinţarea şi funcţionarea primului spital românesc destinat tratării răniţilor de război, instituţie organizată prin grija departamentului clujean al Asociaţiei ASTRA şi a cooperativei de credit „Economul".*
241. **Viena, 26 decembrie 1914 –** *Anunţ cu privire la avansarea în grad a doi ofiţeri români din armata austro-ungară, pentru faptele de vitejie şi curaj dovedite pe diferite fronturi.*
242. **Lozna (comitatul Sălaj), 27 decembrie 1914 –** *Anunţ în legătură cu moartea sergentului român Victor Pop de Boereni, student medicinist, subofiţer în Regimentul 63 Infanterie al armatei austro-ungare, căzut pe frontul din Polonia rusească.*
243. **Polonia rusească, decembrie 1914 –** *Relatare a unui sergent român, din armata austro-ungară, în care descrie stupoarea trăită de soldaţii patrulei de cercetare, pe care o conducea, când, într-o misiune de noapte în liniile ruseşti, a dat peste un pichet rusesc deservit de români basarabeni, cu care au fraternizat pentru scurtă vreme, după care s-au întors fiecare în taberele lor.*
244. **Budapesta, decembrie 1914 –** *Telegramă expediată de Preşedinţia Consiliului de Miniştri, din Budapesta, Comandamentului Militar din Sibiu, prin care solicita culegerea de informaţii privitoare la starea de spirit a românilor transilvăneni şi reacţia posibilă a acestora în eventualitatea unui conflict armat cu România.*
245. **Viena, 21 decembrie 1914/3 ianuarie 1915 –** *Listă a ofiţerilor români, din armata austro-ungară, care au fost ridicaţi în grad pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
246. **Caransebeş, 21 decembrie 1914/3 ianuarie 1915 –** *Ştire în legătură cu moartea ofiţerului român Romulus Demian, voluntar regimentul 64, al armatei austro-ungare, căzut eroic pe front.*
247. **Viena, 21 decembrie 1914/3 ianuarie 1915 –** *Comunicat al Casei imperiale austro-ungare în legătură cu destituirea comandantului operaţiunilor militare din Serbia, generalul Oskar Potiorek, ca urmare a eşecurilor înregistrate de armatele austro-ungare angajate în invadarea Serbiei.*
248. **Sibiu, 7 ianuarie 1915 –** *Corespondenţă a comisarului guvernamental Betegh, din Comandamentul Militar Sibiu, cu Preşedinţia Consiliului de Miniştri de la Budapesta, prin care aceasta este informată că în cazul unui conflict armat cu România, toţi românii transilvăneni ar trece de partea trupelor româneşti.*
249. **Budapesta, 28 decembrie 1914/10 ianuarie 1915 –** *Ştire în legătură cu numărul mare al învăţătorilor mobilizaţi pe front, comitatul Arad ocupând primul loc în Ungaria.*
250. **Lugoj, 11 ianuarie 1915 –** *Anunţ în legătură cu moartea sergentului honved român Eugeniu Domşa, din Regimentul de Artilerie Regală nr. 8 al armatei austro-ungare, decedat în Spitalul militar din Timişoara în urma unei maladii contactate pe front.*
251. **Stary Sambor (Galiţia), 1/14 ianuarie 1915 –** *Telegramă trimisă de Anul Nou primăriei din Arad, prin care colonelul Franz Wallner, comandantul Regimentului 33 Infanterie Arad, îi felicită pe soldaţii români din unitatea sa pentru dârzenia cu care au respins un atac rusesc asupra frontului stabilizat în zona Stary Sambor (Galiţia).*
252. **Caransebeş, 2/15 ianuarie 1915 –** *Mesaj de răspuns, la urările de Anul Nou, adresat credincioşilor de către episcopul ortodox român al Banatului, Miron Cristea, în cadrul căruia trece în revistă momentele în care românii ardeleni au dat dovadă de vitejie în războaie, de-a lungul istoriei, cu scopul de a combate „mirarea" presei maghiare faţă de eroismul ostaşilor de etnie română pe front.*

253. **Arad, 4/17 ianuarie 1915 –** *Articol de fond în care sunt analizate pe scurt efectele războiului în anul care a trecut şi este exprimată speranța că noul an va aduce pacea.*
254. **Trento (Italia), 4/17 ianuarie 1915 –** *Relatare întocmită de doamna Lucia Bologa, voluntară la spitalul militar din Trento, alături de fiul ei medicinist, în legătură cu starea de spirit a răniților români din „Regimentul Bihorenilor", internați acolo, şi bunul simț de care dau dovadă în relațiile lor cu personalul medical.*
255. **Lugoj, 7/20 ianuarie 1915 –** *Anunț în legătură cu moartea sublocotenentului român Iulius Petrovici, din Regimentul 21 cesaro-crăiesc de artilerie al armatei austro-ungare, decedat în urma unei maladii contactate pe front.*
256. **Viena, 26 ianuarie 1915 –** *Anunț în legătură cu distingerea cu decorația Crucea de aur pentru merite a medicului român dr. Titu Perția, şeful Spitalului comitatens din Făgăraş.*
257. **Viena, 18/31 ianuarie 1915 –** *Anunț al Ministerului de Externe prin care publicul este înştiințat că a fost reglementată modalitatea prin care familiile pot trimite pachete prizonierilor austro-ungari internați în lagărele din Rusia, Franța şi Anglia.*
258. **Viena, 18/31 ianuarie 1915 –** *Precizări formulate de Comandamentul armatei în legătură cu drepturile de urmaşi cuvenite văduvelor şi orfanilor de război.*
259. **Braşov, ianuarie 1915 –** *Articol elogios închinat jertfei fraților Sorescu, fiii avocatului Octavian Sorescu din Braşov, mobilizați ca ofițeri ai armatei austro-ungare pe frontul din Galiția şi acum răniți cu toții şi internați în diverse spitale de campanie.*
260. **Sarajevo, 3 februarie 1915 –** *Ştire în legătură cu executarea sentinței cu moartea pentru trei dintre atentatorii care au participat la asasinarea prințului moştenitor al tronului austro-ungar Franz Ferdinand, la Sarajevo, şi comutarea pedepselor cu moartea pentru alți doi dintre aceştia.*
261. **Timişoara, 3 februarie 1915 –** *Informare transmisă de Comandamentul Militar din Timişoara comitatului Bihor, prin care îi solicită comitelui să intensifice munca cenzurii presei şi a corespondenței soldaților pentru a depista îndemnurile la dezertare a acestora în România.*
262. **Bielsko-Biała (Polonia), 24 ianuarie/6 februarie 1915 –** *Scrisoare expediată de preotul militar român al Regimentului 31 austro-ungar, Serafim, prin care combate atitudinea denigratoare a ziarelor maghiare față de soldații români ardeleni înregimentați în unitățile militare transilvănene, oferind exemple concrete menite să probeze vitejia acestora pe fronturile din Galiția şi Polonia.*
263. **Oravița Română (comitatul Caraş), 24 ianuarie/6 februarie 1915 –** *Lista românilor bănățeni din Oravița aflați pe front, a celor de curând înrolați şi a celor lăsați la vatră (demobilizați), urmată de comentariul plin de amărăciune al învățătorului local pe marginea faptului că localitatea se depopulează din pricina războiului, lucru ce accentuează regresul demografic deja instalat.*
264. **Bucureşti, 24 ianuarie/6 februarie 1915 –** *Pledoarie, formulată de jurnalistul român Constantin Bacalbaşa, în favoarea angajării României în conflictul mondial, cu scopul desăvârşirii unității naționale, dar şi a conservării ființei statale în fața iureşului naționalist al slavilor balcanici.*
265. **Viena, 6 februarie 1915 –** *Anunț în legătură cu distingerea colonelului român Ioan Boeriu, comandantul Regimentului 76 Infanterie, din armata austro-ungară, cu decorația Crucea de Fier al Ordinului Leopoldin, pentru faptele de vitejie şi curaj dovedite pe front.*
266. **Braşov, 6 februarie 1915 –** *Anunț în legătură cu intrarea sub incidența cenzurii a publicării şi apariției periodicului românesc „Gazeta Transilvaniei", restricție introdusă de Procuratura maghiară.*
267. **Sibiu, 25 ianuarie/7 februarie 1915 –** *Listă cu soldații răniți şi internați la Spitalul garnizoanei Sibiu, morți în cursul lunii ianuarie din pricina rănilor căpătate pe front.*
268. **Orăştie, 27 ianuarie/9 februarie 1915 –** *Anunț cu privire la măsura, dictată de administrația maghiară, de sistare a apariției periodicelor româneşti „Libertatea" şi „Foaia Interesantă", sub pretextul că editorul acesteia, părintele Ioan Moța, se află în străinătate, la Bucureşti, precum şi sistarea apariției periodicului românesc „Cosânzeana", al cărui editor, Sebastian Bornemisa, a fost mobilizat în trupele milițiilor maghiare.*

269. **Arad, 9 februarie 1915 –** *Ştire în legătură cu apariția unui focar de tifos în cazarma în care sunt internați suspecții politici, aduşi din Serbia, Ungaria şi Bosnia, şi măsurile luate de autoritățile locale pentru a stopa extinderea epidemiei în oraş.*
270. **Viena, 9 februarie 1915 –** *Listă a ofițerilor şi subofițerilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
271. **Budapesta, 9 februarie 1915 –** *Listă a ofițerilor români, din armata austro-ungară, care au fost avansați în grad pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
272. **Târgu Mureş, 9 februarie 1915 –** *Ştire în legătură cu decorarea cu Medalia de argint a sergentului român Vasile Burdujan, din Regimentul 62 al armatei austro-ungare, pentru modul în care şi-a salvat trupa dintr-o ambuscadă reuşită de sârbi pe frontul de la Drina.*
273. **Sibiu, 1/14 februarie 1915 –** *Listă cu soldații răniți şi internați la Spitalul garnizoanei Sibiu, morți în cursul lunii februarie din pricina rănilor căpătate pe front.*
274. **Sofia, 18 februarie 1915 –** *Ştire în legătură cu explozia unei bombe la balul mascat organizat de protipendada bulgară la Casina municipală, atentat soldat cu morți şi răniți.*
275. **Braşov, 18 februarie 1915 –** *Ştire în legătură cu decorarea, post-mortem,cu Medalia de argint pentru vitejie a sergentului-major Ioan Salveț, subofițer în Batalionul 12 Sappeuri al armatei austro-ungare, căzut pe câmpul de luptă.*
276. **Dej, 7/20 februarie 1915 –** *Înştiințare formulată de preşedintele grupului deputaților români din Parlamentul de la Budapesta, Teodor Mihaly, prin care familiile românilor transilvăneni, care nu mai au nici o ştire de la apropiații lor plecați pe fronturile din Rusia şi Serbia, sunt anunțați că vor fi informați, asupra sorții acestora, prin intermediul Crucii Roşii de la Bucureşti, cu care deputatul a încheiat o înțelegere.*
277. **Strâmbu (comitatul Cluj), 7/20 februarie 1915 –** *Cântec de jelanie compus în memoria ostaşului transilvănean Teodor Ioan Vaida, mobilizat în armata austro-ungară, mort în primele zile ale războiului într-un accident feroviar, cântat cu ocazia parastasului său de şase luni.*
278. **Sibiu, 8/21 februarie 1915 –** *Listă cu soldații răniți şi internați la Spitalul garnizoanei Sibiu, morți în cursul lunii februarie din pricina rănilor căpătate pe front.*
279. **Viena, 23 februarie 1915 –** *Listă a ofițerilor şi subofițerilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații sau au fost avansați în grad pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
280. **Sofia, 25 februarie 1915 –** *Ştire în legătură cu descoperirea atentatorilor care au detonat bomba de la balul mascat organizat la Casina municipală din Sofia, precum şi a implicării Rusiei în această acțiune criminală.*
281. **Viena, 27 februarie 1915 –** *Listă a ofițerilor, subofițerilor şi soldaților români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
282. **Oradea, 27 februarie 1915 –** *Anunț făcut de vicecomitele comitatului Bihor, prin care îi pune la dispoziția armatei pe toți funcționarii publici scoşi din posturi în urma restructurării administrației.*
283. **Sibiu, 15/28 februarie 1915 –** *Listă cu soldații răniți şi internați la Spitalul garnizoanei Sibiu, morți în cursul lunii februarie din pricina rănilor căpătate pe front.*
284. **Budapesta, 2 martie 1915 –** *Listă a ofițerilor, subofițerilor şi soldaților români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
285. **Blaj, 4 martie 1915 –** *Listă a soldaților români, din regimentele 31, 50, 51, 64 şi 84 de infanterie, 36 de artilerie, 21 şi 23 de honvezi internați în Spitalul diecezan din Blaj.*
286. **Viena, 6 martie 1915 –** *Listă a ofițerilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații sau au fost avansați în grad pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

287. **Sibiu, 22 februarie/7 martie 1915 –** *Listă cu soldații răniți și internați la Spitalul garnizoanei Sibiu, morți la pragul lunilor februarie-martie din pricina rănilor căpătate pe front.*
288. **Dej, 22 februarie/7 martie 1915 –** *Știre în legătură cu penuria alimentară ce s-a instalat în comitatul Solnoc-Dăbâca, criză ce afectează aproape întreaga Transilvanie, urmată de sfatul ca oficialitățile sătești să apeleze la Casa Centrală a băncilor populare din România pentru a le intermedia furnizarea de cereale la un preț rezonabil.*
289. **Bencecu Mare (comitatul Timiș), 24 februarie/9 martie 1915 –** *Lista românilor bănățeni din Bencecu Mare aflați pe front, a celor decedați și răniți și a celor lăsați la vatră (demobilizați), întocmită de învățătorul satului.*
290. **Budapesta, 9 martie 1915 –** *Anunț cu privire la modificarea dispozițiilor privitoare la limba de predare în școli, în sensul îngăduirii ca materia religiei să poată fi predată în limba maternă a elevilor școlilor primare, iar tipăriturile și documentele de atestare să poată fi redactate tot în limba maternă a acestora.*
291. **Viena, 9 martie 1915 –** *Listă a ofițerilor și subofițerilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinși cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
292. **Viena, 9 martie 1915 –** *Listă a ofițerilor și soldaților români, din armata austro-ungară, care au fost distinși cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
293. **Blaj, 13 martie 1915 –** *Articol critic la adresa ordinului ministrului maghiar al Cultelor, prin care acesta a făcut românilor transilvăneni „concesia" de a-și putea scrie numele de botez în grafia fonetică a limbii române, însă nu și a numelor de familie, care rămân pe mai departe maghiarizate.*
294. **Blaj, 14 martie 1915 –** *Necrologul profesorului român Iuliu Ionașiu, ofițer în armata austro-ungară, căzut în luptele de frontul galițian.*
295. **Oradea, 16 martie 1915 –** *Polemică purtată de avocatul orădean dr. Aurel Lazăr cu gazeta românilor greco-catolici din Blaj, „Unirea" pe marginea unui articol provocator publicat de ziarul orădean al liberalilor maghiari, „Nagyváradi Napló", în care românii transilvăneni sunt etichetați drept „confesionaliști".*
296. **Cluj, 18 martie 1915 –** *Știre în legătură cu distingerea preotului militar român Ioan Isaicu, din Regimentul 32 honvezi al armatei austro-ungare, cu Crucea de fier pentru serviciile prestate pe front.*
297. **Viena, 18 martie 1915 –** *Listă a subofițerilor și soldaților români, din armata austro-ungară, care au fost distinși cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
298. **Crăcești (comitatul Maramureș), 7/20 martie 1915 –** *Lista românilor maramureșeni din Crăcești aflați pe front, a celor decedați și răniți și a celor dispăruți, întocmită de învățătorul satului.*
299. *Ordonanță emisă de ministrul maghiar al Internelor cu privire la raționalizarea consumului de grâu panificabil, în sensul substituirii procentuale a acestuia, în produsele de panificație, cu făină de porumb sau cu pastă de cartofi.*
300. **București, 7/20 martie 1915 –** *Pledoarie, formulată de P.P. Carp, în favoarea angajării României în conflictul mondial alături de Germania, cu scopul recuperării Basarabiei de la Rusia și pentru a beneficia de sprijin logistic german la sfârșitul războiului.*
301. **Viena, 25 martie 1915 –** *Anunț în legătură cu decorarea ofițerului român Emanuel Caba și selectarea lui pentru Garda regală.*
302. **Ilva Mare (comitatul Solnoc-Dobâca) 14/27 martie 1915 –** *Apel lansat de familia soldatului Nuștiu Pavel, înrolat în Regimentul 32 Honvezi al armatei austro-ungare, dispărut pe front.*
303. **Budapesta, 27 martie 1915 –** *Știre în legătură cu distingerea cu decorații a unor subofițeri și soldați români evidențiați pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
304. **Arad, 30 martie 1915 –** *Discurs de adio adresat soldaților români ai Regimentului 33 din Arad de către colonelul Franz Wallner, comandantul unității, în care rememorează laudativ faptele de vitejie și curaj dovedite de ostași pe frontul ungaro-galițian.*

305. **Viena, 30 martie 1915 –** *Listă a ofițerilor, subofițerilor şi soldaților români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
306. **Tinca-Şauaieu (comitatul Bihor), 1 aprilie 1915 –** *Notă informativă a prim-pretorului plasei Tinca în legătură cu atitudinea naționalistă a preotului Nicolae Popa, din parohia Şauaieu, care în mai multe rânduri a adus critici guvernului maghiar.*
307. **Budapesta, 3 aprilie 1915 –** *Fragment dintr-un interviu luat de un jurnalist maghiar unui soldat român bănățean, mobilizat pentru război, în care, după ce comentează ironic maghiara stâlcită în care se exprimă acesta, apreciază simțul datoriei ce caracterizează în ostăşimea de origine română.*
308. **Polonia rusească, 3 aprilie 1915 –** *Relatări în legătură cu faptele de vitejie săvârşite în cadrul unor operațiuni speciale de soldații români ai Regimentului 50 din Alba Iulia, al armatei austro-ungare, acțiuni apreciate de împăratul german Wilhelm al II-lea, aflat în inspecție pe front.*
309. **Oradea-Blaj, 4 aprilie 1915 –** *Răspunsul oferit de către Episcopul greco-catolic al Oradiei, dr. Demetriu Radu, la discursul Primatului Bisericii Romano-Catolice Maghiare, dr. Csernoch János, în care pleda pentru asimilarea credincioşilor greco-catolici români în virtutea consolidării „națiunii unitare maghiare", urmat de confesiunea de credință etnică românească formulată în numele Mitropoliei Române-Unite a Blajului.*
310. **Budapesta, 10 aprilie 1915 –** *Eseu întocmit pe margine calităților şi virtuților soldaților români, mobilizați pe front în armata austro-ungară, întruchipați aici de personajul fictiv „Moldovan", care luptă cu abnegație şi curaj şi îşi dă viața pentru monarhia bicefală.*
311. **Lugoj, 10 aprilie 1915 –** *Articol laudativ la adresa soldaților români, înrolați în unitățile militare din Arad, Lugoj, Oravița, Orşova, Sătmar, Vârşeț şi Bucovina, care au apărat cu eroism oraşul galițian Przemyśl până la capitularea acestuia.*
312. **Vinkovci (Croația)-Nădlag, 29 martie /11 aprilie 1915 –** *Necrolog publicat în legătură cu decesul medicului militar Aurel Mărginean, din Nădlac, ca urmare a unei infecții contractate în spitalul militar la care fusese repartizat.*
313. **Viena, 13 aprilie 1915 –** *Listă a ofițerilor, subofițerilor şi soldaților români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații sau au fost avansați în grad pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
314. **Viena, 15 aprilie 1915 –** *Listă a ofițerilor şi subofițerilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații sau au fost avansați în grad pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
315. **Viena, 17 aprilie 1915 –** *Listă a ofițerilor, subofițerilor şi soldaților români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
316. **Bistrița, 17 aprilie 1915 –** *Ştire în legătură cu moartea unui prizonier rus rănit, în Spitalul militar din Bistrița, şi înmormântarea lui în cimitirul oraşului, ceremonial la care s-a îngăduit să participe şi alți patru prizonieri conaționali de-ai săi.*
317. **Seletin (Bucovina), 22 aprilie 1915 –** *Portretul locotenent-colonelului român Dănilă Pop, şef de stat major al diviziei austro-ungare însărcinate cu apărarea liniei Câmpulung-Seletin de pe frontul bucovinean, ofițer superior ce a ajuns o figură legendară în conştiința militarilor săi datorită curajului şi vitejiei sale.*
318. **Viena-Budapesta, 22 aprilie 1915 –** *Ştiri în legătură cu faptele de vitejie ale sublocotenentului român Victor Rusu, din armata austro-ungară, şi ale grupei sale de cercetaşi, români selectați din comitatele Solnoc-Dobâca şi Năsăud, isprăvile lor intrând în folclorul militar al frontului galițian.*
319. **Blaj, 22 aprilie 1915 –** *Anunț cu privire la schimbarea redactorului-şef al gazetei româneşti „Unirea" instituirea controlului preventiv asupra apariției periodicului prin dispoziție a Procuraturii maghiare.*

320. **Oradea, 24 aprilie 1915 –** *Ştire în legătură cu distingerea prefectului Seminarului greco-catolic român, Ludovic Vida, preot militar în armata austro-ungară, cu decoraţia Crucea de Aur, pentru serviciile prestate pe front.*
321. **Viena, 24 aprilie 1915 –** *Listă a ofiţerilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
322. **Budapesta, 25 aprilie 1915 –** *Intervenţie a deputatului István Rakovszky, al Partidului Catolic, în plenul Parlamentului maghiar, prin care solicită acordarea dreptului la vot tuturor soldaţilor mobilizaţi pentru front, propunere respinsă de majoritatea parlamentară, în frunte cu premierul István Tisza, care consideră că orice reformă electorală ar aduce „nenorocirea naţională".*
323. **Viena, 29 aprilie 1915 –** *Listă a subofiţerilor şi soldaţilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
324. **Simbirsk (Rusia), 1 mai 1915 –** *Ştire în legătură cu o serie de ofiţeri români, din armata austro-ungară, luaţi prizonieri odată cu ocuparea oraşului galiţian Przemysl, de către armatele ruse, şi internaţi în lagărul de la Simbirsk.*
325. **Viena, 1 mai 1915 –** *Listă a subofiţerilor şi soldaţilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decoraţii sau au fost avansaţi în grad pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
326. **Lugoj, 19 aprilie /2 mai 1915 –** *Relatare în legătură cu slujba religioasă oficiată la Lugoj în beneficiul prizonierilor ruşi internaţi în lagărul din oraş.*
327. **Blaj, 2 mai 1915 –** *Necrolog scris de pe front, de căpitanul român Ioan Coltor, din armata austro-ungară, în memoria stegarului unităţii sale, Ion Bunea, fost cantor al mitropolitului greco-catolic al Blajului, căzut eroic pe front.*
328. **Viena, 4 mai 1915 –** *Ştire în legătură cu distingerea parohului român din Boholţ, preot militar în Regimentul 51 Infanterie al armatei austro-ungare, cu decoraţia Crucea de merite pentru preoţi, ca urmare a serviciilor prestate pe front.*
329. **Simbirsk (Rusia), 4 mai 1915 –** *Scrisoare expediată din lagărul de prizonieri din Simbirsk de locotenentul român dr. Iustin Nestor, din armata austro-ungară, căzut în prizonierat, împreună cu alţi combatanţi români, odată cu ocuparea oraşului galiţian Przemysl de către armatele ruse.*
330. **Debreţin (comitatul Hajdú-Ungaria), 4 mai 1915 –** *Propunere a Congregaţiei comitatense Hajdú, preluată şi de cea a comitatului Nográd, de declanşare a reformei agrare de îndată ce războiul se va sfârşi, ca măsură reparatorie pentru jertfa şi suferinţele populaţiei rurale pe timpul conflagraţiei.*
331. **Viena-Budapesta, 4 mai 1915 –** *Listă a ofiţerilor, subofiţerilor şi soldaţilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
332. **Londra, 7 mai 1915 –** *Ştire în legătură cu torpilarea şi scufundarea pachebotului britanic „Lusitania" de către un submarin german, în sudul coastei irlandeze, pe când se întorcea din America, din cei 1198 de morţi, 128 fiind cetăţeni americani, incident care va atrage intrarea Statelor Unite ale Americii în război.*
333. **Tătârlaua (comitatul Alba inferioară), 8 mai 1915 –** *Ştire în legătură cu moartea soldatului român Vasile Borza, din armata austro-ungară, decedat în urma unei boli contractate pe frontul din Carpaţi.*
334. **Viena, 8 mai 1915 –** *Ştire în legătură cu distingerea unor ofiţeri români, din armata austro-ungară, cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
335. **Arad, 25 aprilie /8 mai 1915 –** *Circulară emisă de episcopul ortodox al Aradului, Ioan I. Papp, prin care solicită protopresbiterilor şi preoţilor aflaţi în subordinea sa să-şi informeze credincioşii cu privire la solicitarea unui nou împrumut public, formulată de guvernul austro-ungar, pentru ajutorarea armatei, împrumut ce va îmbrăca forma emisiei unor obligaţiuni de stat purtătoare de dobânzi.*

336. **Krosno (Polonia orientală) 27 aprilie/9 mai 1915 –** *Reportaj, întocmit de către învățătorul român E. Cioban, ofițer în armata austro-ungară, în legătură cu ofensiva asupra oraşului Krosno, ocuparea acestuia, şi împingerea forțelor ruseşti înspre linia Nistru-San.*
337. **Sighet, 10 mai 1915 –** *Necrologul ofițerului român Valeriu Moga, căpitan în Regimentul 85 al armatei austro-ungare, căzut eroic în luptele de pe frontul rusesc.*
338. **Viena, 11 mai 1915 –** *Ştire în legătură cu distingerea unor ofițeri români, din armata austro-ungară, cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
339. **Blaj, 15 mai 1915 –** *Articol critic la adresa presei maghiare care, în urma succeselor înregistrate de armatele aliate germane şi austro-ungare, pe frontul polonez şi galițian, ridică în slăvi vitejia soldaților maghiari, omițând voit să specifice că regimentele în cauză sunt alcătuite majoritar din români transilvăneni.*
340. **Roma, 18 mai 1915 –** *Ştiri în legătură cu manifestațiile pro-antantiste desfăşurate pe fondul căderii guvernului italian şi presiunile făcute de diplomația Mari Britanii pentru atragerea Italiei în tabăra Antantei.*
341. **Sighet, 18 mai 1915 –** *Ştire în legătură cu distingerea Regimentului 85 Maramureş cu „Cea mai înaltă recunoştință" pentru faptele de curaj şi eroism dovedite pe front de soldații acestei unități.*
342. **Viena, 18 mai 1915 –** *Ştire în legătură cu distingerea unor ofițeri români, din armata austro-ungară, cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
343. **Viena, 18 mai 1915 –** *Ştire în legătură cu distingerea unor ofițeri români, din armata austro-ungară, cu decorații sau avansați în grad pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
344. **Roma, 22 mai 1915 –** *Ştire în legătură cu pretențiile teritoriale formulate de Italia față de Austro-Ungaria, precum şi a celor de natură economică menite să asigure Italiei un grad sporit de dominație a Mării Mediterane.*
345. **Roma-Viena, 23 mai 1915 –** *Declarația de război adresată de Italia Austro-Ungariei, manifestul adresat de către împăratul Franz Iosif popoarelor aflate între granițele monarhiei austro-ungare, prin care condamnă decizia Italiei şi solicită solidaritate din partea supuşilor săi întru apărarea integrității teritoriale a imperiului.*
346. **Penza (Rusia), 25 mai 1915 –** *Listă a ofițerilor români, din armata austro-ungară căzuți prizonieri în urma capitulării oraşului Przemysl, în fața trupelor ruseşti, şi internați în lagărele din regiunea Penza.*
347. **Viena, 27 mai 1915 –** *Listă a soldaților români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
348. **Viena, 27 mai 1915 –** *Listă a ofițerilor, subofițerilor şi soldaților români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
349. **Făgăraş, 27 mai 1915 –** *Rezumat al şedinței Congregației comitatense, în cadrul căreia comitele, după ce elogiază faptele unor fruntaşi români distinşi de curând cu decorații, anunță anularea ajutoarelor materiale pentru două şcoli confesionale româneşti, cu toate că acestea au fost instituite cu decenii în urmă, iar reprezentantul român anunță instituirea unui armistițiu politic până la terminarea războiului.*
350. **Przemysl (Galiția), 29 mai 1915 –** *Articol elogios închinat curajului şi eroismului dovedit de soldatul român Dănilă Stanciu, din armata austro-ungară, în luptele pentru recucerirea oraşului Przemysl, când a incendiat un edificiu, punct de rezistență al ruşilor.*
351. **Viena, 29 mai 1915 –** *Ştire în legătură cu distingerea unor subofițeri şi soldați români, din armata austro-ungară, cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
352. **Koniec (Polonia rusească), 1 iunie 1915 –** *Ştire în legătură cu faptele de vitejie şi curaj săvârşite de locotenentul român Ioan Crişan, din armata austro-ungară, care împreună cu trupa sa au respins un atac rusesc pe râul Nida.*
353. **Cleveland (Ohio-America), 1 iunie 1915 –** *Ştire în legătură cu activitatea misionară desfăşurată de preoții greco-catolici români, în frunte cu parohul din Cleveland, Epaminonda Lucaciu, prin comunitățile româneşti din Statele Unite ale Americii.*

354. **Łupków (Polonia rusească), 3 iunie 1915 –** *Poezii de cătănie scrise de diverşi soldaţi români, din armata austro-ungară, aflaţi pe fronturile din Polonia ruseacă, Galiţia şi Serbia.*
355. **Przemysl (Galiţia), 3 iunie 1915 –** *Ştire în legătură cu recucerirea oraşului fortificat Przemysl, poziţie cheie a Galiţiei, de către trupele aliate germane şi austro-ungare, după ce în 22 martie 1915 capitulase în faţa armatelor ruseşti.*
356. **Iaşi, 5 iunie 1915 –** *Proiectul german de reconfigurare a hărţii Europei, bazat, pe de o parte, pe principiul naţional, iar pe de altă parte, pe construirea unui nou raport de forţe între marile puteri continentale sub hegemonie germană.*
357. **Viena-Budapesta, 5 iunie 1915 –** *Listă a soldaţilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
358. **Pilica (Polonia rusească), 6 iunie 1915 –** *Eseu întocmit de către corespondentul de război al periodicului maghiar „A Nap" pe marginea vitejiei soldaţilor români, din armata austro-ungară, dar şi a spiritului practic de care au dat dovadă, pe fondul lipsurilor materiale de care sufereau pe frontul polonez şi pe cel galiţian, ori a vocaţiei lor lirice.*
359. **Caransebeş, 8 iunie 1915 –** *Anunţ al filialei Partidului Naţional Român din comitatul Caraş-Severin de a nu-şi desemna un candidat propriu la viitoarele alegeri locale şi generale, atunci când legislaţia de război se va abroga şi viaţa politică îşi va relua cursul firesc, cu condiţia păstrării locurilor câştigate de români la precedentele alegeri în administraţia centrală şi locală.*
360. **Viena, 8 iunie 1915 –** *Listă a ofiţerilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
361. **Viena, 10 iunie 1915 –** *Listă a ofiţerilor, subofiţerilor şi soldaţilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
362. **Ivangorod (Galiţia), 12 iunie 1915 –** *Relatare în legătură cu faptele de curaj ale plutonierului român Claudiu Piteiu, subofiţer în Regimentul 22 Honvezi al armatei austro-ungare, care şi-a salvat regimentul după ce a îndeplinit o misiune de cercetare a poziţiilor ruseşti.*
363. **Viena, 15 iunie 1915 –** *Listă a ofiţerilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
364. **Viena, 17 iunie 1915 –** *Listă a ofiţerilor şi subofiţerilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
365. **Komárno (Galiţia), 4/17 iunie 1915 –** *Anunţ în legătură cu moartea profesorului român Dionisie Nistor, ofiţer în Regimentul 76 Infanterie al armatei austro-ungare, căzut pe câmpul de luptă din Komárno, pe frontul galiţian.*
366. **München, 19 iunie 1915 –** *Material statistic în legătură cu datele declarării ostilităţilor militare între ţările beligerante ale celor două tabere.*
367. **Budapesta-Tukov (Galiţia), 19 iunie 1915 –** *Necrologul colonelului român Anchidim Şioldea, comandantul Regimentului 301 Honvezi, din armata austro-ungară, decedat în Spitalul militar din Budapesta, după ce a fost rănit la Tuchow (Galiţia) şi internat într-un spital de campanie rus.*
368. **Neu Sandek (Galiţia), 19 iunie 1915 –** *Ştire în legătură cu faptele de vitejie săvârşite pe frontul galiţian de subofiţerul român Ariton Pescariu, din armata austro-ungară, care, împreună cu grupa sa, şi-au pus viaţa în primejdie pentru salvare companiei din care făceau parte.*
369. **Braşov, 19 iunie 1915 –** *Comentariu critic pe marginea conferinţei susţinute la Braşov de către contele Apponyi Albert, fruntaş al Partidului Independist Maghiar, în care a elogiat vitejia şi eroismul soldatului maghiar şi a armatei maghiare, de unde şi justificarea pretenţiilor de după război ale naţiei maghiare, uitând că din cele cinci milioane de soldaţi, patru sunt nemaghiari.*
370. **Sofia, 22 iunie 1915 –** *Ştire în legătură cu tratativele de bună vecinătate purtate între Bulgaria şi România, pretenţiile teritoriale ale Bulgariei în Balcani şi sistarea diferendului iscat de achiziţiile teritoriale ale României, pe seama Bulgariei, în Dobrogea de sud.*
371. **Lemberg (Galiţia), 22 iunie 1915 –** *Ştire în legătură cu recucerirea capitalei Galiţiei, oraşul Lemberg (Lvov), din mâinile ruşilor, şi intrare victorioasă în urbe a regimentelor românilor transilvăneni, din armata austro-ungară, pe ritmurile marşului „Deşteaptă-te Române".*

372. **Oiejdea (comitatul Alba de jos), 22 iunie 1915 –** *Ştire în legătură cu colecta organizată de soldaţii români ai Regimentului 50 Infanterie, din armata austro-ungară, care, pe front fiind, şi-au sacrificat o parte a banilor din solde pentru a contribui la ridicarea unei biserici în parohia Oiejdea.*
373. **Sankt Petersburg, 22 iunie 1915 –** *Ştire în legătură cu expulzările în masă dispuse de administraţia rusă în provinciile Peterburg şi Kovno, cu toate că acest segment de populaţie susţine viaţa economică a zonei.*
374. **Viena, 22 iunie 1915 –** *Listă a ofiţerilor şi soldaţilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
375. **Lemberg (Galiţia), 24 iunie 1915 –** *Necrologul ofiţerului român Petru Mocsonyi, din armata austro-ungară, căzut în luptele pentru recucerirea Lembergului (Lvov) din mâinile ruşilor.*
376. **Viena, 26 iunie 1915 –** *Ştire în legătură distingerea medicului militar român dr. Alexandru Măcelariu, din armata austro-ungară, cu Medalia pentru vitejie.*
377. **Budapesta, 26 iunie 1915 –** *Analiză a politicii duplicitare făcută de Italia faţă de Ungaria şi România, primei promiţându-i păstrarea Transilvaniei, în cazul în care Ungaria ar încheia o pace separată cu Antanta, celei de a doua făgăduindu-i Transilvania dacă ar abandona neutralitatea şi ar trece în tabăra Antantei.*
378. **Sankt Petersburg, 26 iunie 1915 –** *Ştire în legătură cu ordinul de evacuare a populaţiei Varşoviei, decizie emisă de comandantul suprem al armatei ruse.*
379. **Suceava, 29 iunie 1915 –** *Fragmente din monografia privitoare la ocupaţia militară rusă a Bucovinei de sud de la pragul anilor 1914–1915.*
380. **Stryi (Galiţia), 1 iulie 1915 –** *Ştire în legătură cu moartea sublocotenentului român Ioan Negrea, ofiţer în armata austro-ungară, căzut în luptele de la Stryi, pe frontul galiţian.*
381. **Budapesta, 3 iulie 1915 –** *Ştire în legătură cu admiraţia arhiducelui Friedrich pentru regimentele de români transilvăneni, din armata austro-ungară, care au luptat în regiunea Stryi a frontului galiţian.*
382. **Budapesta, 10 iulie 1915 –** *Material propagandistic menit să netezească fricţiunile dintre ungurii şi românii transilvăneni, îmbrăcat într-o poveste despre camaraderia de arme ţesută între un soldat maghiar şi altul român pe front.*
383. **Budapesta-Praga, 10 iulie 1915 –** *Colaj de ştiri în legătură cu acţiunile de caritate organizate de femeile din înalta societate maghiară pentru răniţii unguri internaţi în spitale, precum şi acţiunile clerului reformat şi romano-catolic în favoarea aceloraşi răniţi, exemplu demn de urmat cel puţin de clerul bisericilor româneşti din Ardeal pentru răniţii români transilvăneni.*
384. **Budapesta-Praga, 10 iulie 1915 –** *Ştire cu privire la moartea soldatului român Iacob Sveinu, din armata austro-ungară, anunţată familiei acestuia de superiorul său, locotenentul Iánosi Gerö.*
385. **Lugoj, 14 iulie 1915 –** *Fragment din lucrările Adunării congregaţionale a comitatului Caraş-Severin, în cadrul căreia au fost aduse laude regimentelor cărăşene, alcătuite majoritar din români bănăţeni, pentru vitejia dovedită pe front, iar reprezentantul Partidului Naţional Român, dr. Valeriu Branişte, după ce a anunţat sistarea confruntărilor politice cu maghiarii, şi-a exprimat speranţa că eroismul soldaţilor români din Transilvania va cântări în viitoarele negocieri pentru obţinerea drepturilor politice şi civile ale românilor ardeleni.*
386. **Budapesta, 15 iulie 1915 –** *Scrisoare de protest adresată de redacţia periodicului românesc budapestan „Foaia Poporului Român" redacţiei periodicului maghiar budapestan „Pesti Hirlap" pentru modul părtinitor şi discriminatoriu în care prezintă ştirile legate de luptele purtate pe front, atribuind soldaţilor maghiari toate victoriile repurtate de regimentele majoritar româneşti din Transilvania.*
387. **Iaşi, 15 iulie 1915 –** *Situaţia statistică a teritoriilor ocupate de fiecare dintre taberele beligerante pe frontul occidental şi pe cel oriental.*
388. **Budapesta-Arad, 17 iulie 1915 –** *Material propagandistic difuzat de Agenţia Telegrafică Maghiară spre a ilustra detensionarea relaţiilor dintre români şi maghiari, exemplificată prin*

suita declarațiilor de fidelitate manifestate public de mai marii bisericilor românești din Transilvania și de unii fruntași ai Partidului Național Român.

389. **București, 17 iulie 1915 –** *Știre în legătură cu vizita la București a prințului Konrad von Hohenlohe, ca reprezentant al Germaniei, pentru a negocia în privința statutului României în actualul război.*
390. **Lugoj, 22 iulie 1915 –** *Știre în legătură cu o întâlnire dintre o patrulă a regimentului cărășean, alcătuită din români și sârbi bănățeni, cu un grup de dezertori români basarabeni din armata rusă, care s-au predat din pricina foamei îndurate pe frontul galițian.*
391. **Siberia, 14/27 iulie 1915 –** *Scrisoare a sergentului român Gheorghe Todea, din Regimentul 63 Infanterie al armatei austro-ungare, prin care face cunoscut că a căzut prizonier pe frontul galițian și că se află îndrum spre un lagăr din Siberia.*
392. **Spitalul de Campanie 5 (Italia), 29 iulie 1915 –** *Scrisoare a preotului militar român Longin Corcheș, din armata austro-ungară, în care solicită confraților din Transilvania să expedieze ziare și cărți românești în folosul răniților români aflați în refacere în spital.*
393. **Viena, iulie 1915 –** *Impresii așternute de un ofițer român, din armata austro-ungară, în urma ședерii sale în capitala imperiului, dorul pe care-l resimte pentru meleagurile natale din Transilvania, chiar dacă progresele tehnologice ale Vienei îl fascinează, și apoi bucuria de a fi întâlnit aici câțiva confrați cu care să poată conversa, urmată de compasiunea pentru un soldat român înmormântat aici, departe de țara lui și neștiut de ai săi.*
394. **Ivangorod (Galiția) 1 august 1915 –** *Colaj de știri în legătură cu strălucita victorie obținută de ostașii români din Regimentul 50 Infanterie, al armatei austro-ungare, în fața pozițiilor ruse de la Ivangorod, reușind să ocupe patru poziții fortificate, succes lăudat de feldmareșalul Karl Höfer, dar denaturat de presa maghiară în favoarea soldaților unguri.*
395. **Viena, 21 iulie/2 august 1915 –** *Recenzia a studiului publicat de profesorul universitar de drept public, Dr. I. Bernatzik, în legătură cu nulitatea actului de unire a Transilvaniei cu Ungaria, pe fondul Revoluției de la 1848, pe care-l denunță ca fiind lipsit de elementele obligatorii cerute de instituția sufragiului.*
396. **Blaj, 7 august 1915 –** *Analiză a scrisorii trimise de pe front de soldatul român Constantin Toader, din regimentul 31 al armatei austro-ungare, care, la fel ca altele asemenea acesteia, nu descrie grozăviile luptelor, ci se pierde în nostalgia traiului rural și a dorului de familie și care, la fel ca altele, este scrisă în versuri, după cum sunt scrise și răspunsurile sosite de acasă.*
397. **Băcel (comitatul Trei Scaune), 1/14 august 1915 –** *Știre în legătură cu moartea subofițerului român Andrei Drăguș, din armata austro-ungară, căzut eroic pe front.*
398. **Sibiu, 17 august 1915 –** *Necrologul surorii de caritate române, Florica Manta, înscrisă voluntar în corpul surori medicale de la Spitalul militar din Sibiu, unde a contractat o boală ce i-a curmat viața.*
399. **București, 2 septembrie 1915 –** *Dreptul la replică solicitat de parohul ortodox al Orăștiei, Ioan Moța, periodicului românesc din Budapesta, „Foaia Poporului Român", care l-a învinuit pe nedrept că și-ar fi închis de bună voie periodicele românești pe care le patrona la Orăștie, pe când sistarea apariției unor gazete românești din Transilvania a fost dictată de cenzura maghiară.*
400. **Brașov, 21 august/3 septembrie 1915 –** *Necrolog publicat în memoria profesorului de matematică și fizică, Vasile Micula, locotenent de artilerie în armata austro-ungară, căzut în luptă pe frontul italian.*
401. **Orșova, 23 august/5 septembrie 1915 –** *Știri în legătură cu bombardamentele desfășurate de artileria sârbească asupra depozitelor de grâne de la Orșova.*
402. **Arad, 23 august/5 septembrie 1915 –** *Știre în legătură cu moartea profesorului brașovean Vasile Micula, răpus de un obuz pe frontul italian.*
403. **Geneva, 23 august/5 septembrie 1915 –** *Articol de presă în legătură cu evoluția tratativelor ruso-române inițiate de către Rusia, în scopul determinării guvernului de la București să*

renunțe la soluția neutralității şi să se alăture taberei Antantei în schimbul anexării teritoriilor locuite de românii din Austro-Ungaria.

404. **Gherebenț (comitatul Torontal), 23 august/5 septembrie 1915 –** *Cronica conducerii pe ultimul drum a sublocotenentului român Petru Voin, din Regimentul 63 austro-ungar, rănit de moarte în bătălia Varşoviei şi decedat în spitalul militar organizat în Liceul din Arad.*
405. **Sofia, 24 august/6 septembrie 1915 –** *Ştiri în legătură cu teritoriile primite de Bulgaria de la Imperiul Otoman, prin mijlocirea Germaniei şi Austro-Ungariei, în schimbul renunțării la neutralitate şi a atacării Serbiei.*
406. **Dimotika (Turcia), 9 septembrie 1915 –** *Ştire în legătură cu acordul turco-bulgar prin care Imperiul Otoman cedează Bulgariei o parte a teritoriului din vecinătatea graniței comune sud-estice, de-a lungul râului Marița.*
407. **Sălaj, 9 septembrie 1915 –** *Corespondență cu privire la faptele de curaj şi vitejie săvârşite de infanteristul român Moise Colin, din armata austro-ungară, şi camarazii săi pe frontul italian.*
408. **Sankt Petersburg, 9 septembrie 1915 –** *Ştire în legătură cu preluarea comenzii supreme a armatelor ruse de către țarul Nicolae al II-lea.*
409. **Târgu Mureş, 28 august/10 septembrie 1915 –** *Cronica morții şi înmormântării ofițerului român dr. Bucur Băra, din Regimentul 62 Infanterie, al armatei austro-ungare, decedat în urma unei boli contractate în timpul instrucției militare.*
410. **Budapesta, 10 septembrie 1915 –** *Ştire în legătură cu sosirea în Budapesta a primului transport de soldați răniți pe frontul galițian şi apoi internați în lagărele ruseşti, mulți dintre ei fiind români transilvăneni.*
411. **Arad, 30 august/12 septembrie 1915 –** *Analiză în legătură cu mutațiile survenite în conştiința religioasă a soldaților odată cu participarea lor la luptele angajate pe diferitele fronturi, oglindite în evlavia crescândă a acestora şi în nădejdea pe care şi-o pun în pronia cerească.*
412. **Viena, 1/14 septembrie 1915 –** *Listă a soldaților, subofițerilor şi ofițerilor români, din armata austro-ungară, distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
413. **Galiția-Bihor, 14 septembrie 1915 –** *Ştire în legătură cu „profetul" de pe frontul galițian, bihoreanul Teodor P., soldat în armata austro-ungară, care a prezis cu exactitate zilele în care vor fi cucerite o serie de importante oraşe fortificate deținute de ruşi în Galiția.*
414. **Bratislava, 14 septembrie 1915 –** *Ştire în legătură cu acțiunea de colectare a unor ajutoare financiare, inițiată de cadetul român Nicolae Pop, din Regimentul 50 al armatei austro-ungare, în folosul soldaților invalizi de război.*
415. **Alba Iulia, 14 septembrie 1915 –** *Plângere a soldaților români, greco-catolici, aflați la cursul de pionieri la Alba Iulia, în care reclamă faptul că nu li se permite să participe la slujbele religioase ale bisericilor unite din oraş.*
416. **Viena, 2/15 septembrie 1915 –** *Listă a soldaților români, din armata austro-ungară, distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
417. **Viena, 3/16 septembrie 1915 –** *Listă a ofițerilor români, din armata austro-ungară, distinşi cu decorații şi a celor avansați în grad pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
418. **Île Longue (Franța), 16 septembrie 1915 –** *Ştire în legătură cu prizonierii români ardeleni, din armata austro-ungară, internați în lagărul francez de la Île Longue din provincia Bretania.*
419. **Budapesta, 17 septembrie 1915 –** *Ştire în legătură cu sosirea la Budapesta a celui de al treilea transport de soldați invalizi, din armata austro-ungară, eliberați din lagărele ruseşti, printre care foarte mulți români transilvăneni.*
420. **Braşov, 6/19 septembrie 1915 –** *Biografia profesorului Vasile Micula, fost dascăl de matematică şi fizică la Seminarul Ortodox Român din Arad şi la gimnaziile ortodoxe române din Braşov, locotenent de artilerie în armata austro-ungară, căzut eroic în luptele purtate pe frontul italian.*

421. **Budapesta, 8/21 septembrie 1915 –** *Comunicat cu privire la instituirea unor restricții de circulație a populației în zonele apropiate operațiunilor militare în Banat.*
422. **Viena, 10/23 septembrie 1915 –** *Listă a ofițerilor români, din armata austro-ungară, avansați în grad pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
423. **Bucureşti, 11/24 septembrie 1915 –** *Analiză a situației României, întocmită de Nicolae Filipescu, președintele Partidului Conservator Român, în contextul conflictului european, însoțită de o pledoarie pentru intrarea țării în război în raport cu schimbările intervenite în teatrul de lupte.*
424. **Arad, 11/24 septembrie 1915 –** *Analiză critică a şedinței Parlamentului Rusiei, Duma, instituție recent înființată cu scopul de a disimula autocratismul țarului, pusă în legătură cu dezastrul militar înregistrat de trupele ruseşti pe frontul galițian şi pe cel polonez.*
425. **Triglav (Austria), 26 septembrie 1915 –** *Reportaj legat de confruntările armate dintre armatele italiene şi cele austro-ungare pe înălțimile Alpilor Iulieni, lupte în care s-au afirmat prin vitejie ostaşii români arădeni ai Regimentului 33 din armata austro-ungară.*
426. **Viena, 15/28 septembrie 1915 –** *Listă a ofițerilor români, din armata austro-ungară, distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
427. **Braşov, 17/30 septembrie 1915 –** *Anunț al magistratului oraşului Braşov în legătură cu militarii, din garnizoana locală, declarați dezertori ca urmare a fugii lor din țară.*
428. **Sankt Petersburg, 19 septembrie/2 octombrie 1915 –** *Ultimatumul adresat de Rusia Bulgariei, prin care guvernul bulgar este somat să decreteze demobilizarea armatei şi retragerea acesteia de lângă frontierele Serbiei, în caz contrar Rusia aflându-se în situația de a-şi retrage misiunea diplomatică din Sofia şi a include Bulgaria în tabăra inamică a Puterilor Centrale.*
429. **Viena, 20 septembrie/3 octombrie 1915 –** *Listă a medicilor militari români, din armata austro-ungară, distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
430. **Budapesta, 20 septembrie/3 octombrie 1915 –** *Ştire în legătură decizia Societății literare „Petöfi Sándor" de a-l exclude din rândurile sale pe poetul român Octavian Goga pentru că s-a refugiat în România.*
431. **Sofia, 5 octombrie 1915 –** *Ştire în legătură cu măsurile de natură militară şi civilă de ultimă oră luate de guvernul bulgar, toate trădând iminenta intrare în război a Bulgariei alături de Puterile Centrale.*
432. **Viena, 22 septembrie/5 octombrie 1915 –** *Colaj de comunicate militare către presă în legătură cu debutul ofensivei trupelor austro-ungare şi germane împotriva Serbiei, parcursul operațiunilor militare, ocuparea Belgradului şi luptele de gherilă purtate de civilii sârbi împotriva ocupanților.*
433. **Londra, 9 octombrie 1915 –** *Ştire în legătură cu introducerea serviciului militar obligatoriu în Marea Britanie pentru bărbații cu vârste cuprinse între 17 şi 50 de ani.*
434. **Blaj, 29 septembrie/12 octombrie 1915 –** *Ştire în legătură cu chemarea sub arme a fruntaşului Partidului Național Român, dr. Iuliu Maniu, şi înrolarea lui în Regimentul de Artilerie din Sibiu, al armatei austro-ungare.*
435. **Doberdo (Italia), 13 octombrie 1915 –** *Scrisoare de pe frontul italian, în care este descrisă atmosfera sărbătorească prilejuită de distingerea cu decorații a unui important număr de soldați români, din Regimentul din Caransebeş al armatei austro-ungare, de către arhiducele Iosif, ceremonie urmată de slujba religioasă oficiată de preotul militar român din Regimentul 61 din Timişoara.*
436. **Belgrad, 4/17 octombrie 1915 –** *Ştire în legătură ocuparea Belgradului de către trupele aliate austro-ungare şi germane, bătălie în cadrul cărei s-a remarcat Regimentul 31 Infanterie din Sibiu.*
437. **Viena, 19 octombrie 1915 –** *Ştire în legătură cu distingerea cu înalte decorații a subofițerului român Grigore Vicaş, din Regimentul 63 al armatei austro-ungare, şi avansarea lui la gradul de ofițer adjunct pentru faptele de curaj şi vitejie dovedite pe frontul galițian şi pe cel rusesc.*
438. **Konstantinovka (Rusia), 21 octombrie 1915 –** *Ştire în legătură cu prizonierii români, din armata austro-ungară, internați în lagărul de la Konstantinovka.*

439. **Doberdo (Italia), 22 octombrie 1915 –** *Scrisoare a unui caporal român din Batalionul IV al Regimentului arădean 33, al armatei austro-ungare, în care descrie festivitatea de decorare a unor soldați români care s-au evidențiat pe frontul italian, ceremonialul fiind oficiat de comandanții români ai unității militare.*
440. **Braşov, 10/23 octombrie 1915 –** *Necrolog în memoria profesorului Virgil Onițiu, fost director al Liceului Ortodox Român din Braşov, căzut în luptă pe frontul galițian.*
441. **Cluj, 18/23 octombrie 1915 –** *Relatare a revederii dintre doi frați, înrolați în armata rusă şi căzuți prizonieri la austro-ungari, care se întâlnesc la Cluj, fără să fi ştiut vreunul despre soarta celuilalt.*
442. **Sibiu, 23 octombrie 1915 –** *Scrisoare a unui ofițer român, din armata austro-ungară, aflat pe frontul rusesc, în care descrie micile distracții de care au parte ofițerii, improvizându-şi un club al lor în clădirea şcolii dintr-un sat de pe linia frontului.*
443. **Köln, 11/24 octombrie 1915 –** *Ştire în legătură intrarea Bulgariei în război odată ce trupele acesteia au atacat Serbia şi au pătruns pe teritoriu sârbesc.*
444. **Sibiu, 11/24 octombrie 1915 –** *Articol în legătură cu vitejia şi curajul soldaților români, din regimentele armatei austro-ungare, dovedită în bătălia purtată pentru ocuparea Belgradului, pusă în contrast cu opinia presei săseşti din Sibiu care consideră că sacrificiul ostaşilor români ar constitui argumentul pentru revendicarea viitoare a drepturilor politice ale românilor ardeleni, emancipare ce va fi mijlocită prin intermediul comunității săseşti.*
445. **Hunedoara, 11/24 octombrie 1915 –** *Ştire în legătură cu moartea învățătorului român George Măsariu, ofițer aspirant în Regimentul Cesaro-regesc nr. 2, al armatei austro-ungare, căzut eroic pe frontul din Carpați.*
446. **Hunedoara, 15/28 octombrie 1915 –** *Ştire în legătură cu excluderea din rândurile Congregației comitatense a Hunedoarei a deputaților români Ioan Moța şi Vasile Osvadă, care s-au refugiat în România şi s-au pus în slujba mişcării naționale de la Bucureşti.*
447. **Orăştie, 16/29 octombrie 1915 –** *Apel lansat de avocatul dr. Ioan Mihu, din Orăştie, tuturor băncilor şi parohiilor româneşti din Transilvania pentru a participa cu donații băneşti la completarea fondului de întrajutorare a mutilaților de război, a răniților şi a familiilor celor căzuți pe front, inițiativă pornită de sergentul-major Vasilie Jucan, din Regimentul 64 Infanterie, aflat pe frontul din Rusia.*
448. **Galiția-Lipău (comitatul Sătmar), 30 octombrie 1915 –** *Scrisoare adresată preotului din parohia Lipău de soldatul român Vasile Buda, mobilizat în armata austro-ungară, prin care îl înştiințează că pe front l-a întâlnit pe învățătorul satului, că de abia s-au recunoscut din pricina degradării fizice în care se aflau amândoi consătenii, şi apoi îl roagă să intervină pe lângă notarul comunei pentru a-i acorda soției sale, pe care a lăsat-o cu patru copii minori, indemnizația de subzistență cuvenită familiilor al căror întreținători se află pe front, femeia fiind nevoită să cerşească prin sat pentru a-şi asigura traiul de zi cu zi.*
449. **Doberdo (Italia), octombrie 1915 –** *Reportaj în legătură cu mersul operațiunilor militare pe frontul italian, starea de spirit a soldaților austro-ungari, foarte mulți de etnie română, şi povestea ostaşului bănățean Vasile Dancea, decorat pentru acte de curaj şi vitejie dovedite în luptele de la Doberdo.*
450. **Strypa 20 octombrie/1 noiembrie 1915 –** *Ştire în legătură cu moartea căpitanului român Alexandru Candrea, înrolat în Regimentul 33 infanterie din Arad, din armata austro-ungară, căzut pe câmpul de luptă de la Styrpa, pe frontul Galiției orientale.*
451. **Budapesta, 20 octombrie/1 noiembrie 1915 –** *Ordonanță, emisă de Resortul Economic, prin care sunt rechiziționate stocurile de cereale, făină şi leguminoase în folosul armatei ale producătorilor şi en-grosiştilor, şi totodată este raționalizată vânzarea acestora către populație.*
452. **Sebeş (comitatul Alba inferioară) 22 octombrie/3 noiembrie 1915 –** *Ştire în legătură cu moartea pe câmpul de luptă a ofițerului român, Enea Sergiu Medean, din armata austro-ungară, căzut pe frontul din Galiția.*

453. **Cladova (Serbia), 4 noiembrie 1915 –** *Ştire în legătură cu ocuparea oraşului Cladova, pe malul sârbesc al Dunării, de către armatele austro-ungare, numirea unui primar român bănăţean şi constituirea de patrule militare alcătuite din soldaţi români, întrucât populaţia zonei este majoritar românească.*
454. **Arad, 25 octombrie/7 noiembrie 1915 –** *Ştire în legătură cu exhumarea trupului colonelului arădean Dimitrie Burdea, fost ofiţer al armatei austro-ungare, răpus în bătălia de la Lemberg, pe frontul galiţian, şi aducerea acestuia în Arad spre a fi înmormântat.*
455. **Câmpulung (Bucovina), 29 octombrie/11 noiembrie 1915 –** *Schiţă dedicată prieteniei şi camaraderiei dintre doi soldaţi români, înrolaţi într-o unitate militară austro-ungară alcătuită din etnici polonezi, care au suferit împreună pe fronturile din Serbia şi apoi pe cele din Italia.*
456. **Timişoara, 1/14 noiembrie 1915 –** *Ştire în legătură cu soluţionarea dosarului deschis de autorităţile maghiare împotriva profesorului sârb, Vasilie Stoici, şi a unor elevi ai săi, pentru delictul de defăimare a unei alte naţionalităţi, pe fondul atacării Serbiei de către armatele austro-ungare.*
457. **Târgu Mureş, 1/14 noiembrie 1915 –** *Ştire în legătură cu darea în folosinţă a unei reţele noi de căi ferate în zona secuiască, mărginaşe graniţei moldoveneşti a României cu Austro-Ungaria.*
458. **Bara (comitatul Timiş), 8/21 noiembrie 1915 –** *Analiză critică a învăţătorului Petre Ugliş în legătură cu denaturarea portului popular românesc ca urmare a penuriei de materiale textile, provocate de război, şi a introducerii pe piaţă a unor piese de îmbrăcăminte de serie, standardizate.*
459. **Debreţin, 8/21 noiembrie 1915 –** *Ştire în legătură cu ridicarea la gradul de maior a eroului român Victor Russu, din armata austro-ungară, care s-a remarcat pe frontul bucovinean prin atacurile surpriză întreprinse asupra dispozitivelor ruseşti cu trupa sa de voluntari.*
460. **Viena-Sebeş, 8/21 noiembrie 1915 –** *Ştire în legătură cu moartea locotenentului român Aurel Cărpinişan, din Regimentul 34 Artilerie, al armatei austro-ungare, rănit grav pe frontul rusesc şi decedat în Spitalul Rudolfin din Viena.*
461. **Londra, 9/22 noiembrie 1915 –** *Analiză critică a şedinţei parlamentului britanic, întâlnire în cadrul căreia membrii fostului cabinet demisionat s-au exprimat pentru găsirea unei soluţii menite să asigure Marii Britanii o pace onorabilă cu tabăra Puterilor Centrale, de aşa natură încât imperiului britanic să nu-i fie ştirbite interesele economice globale.*
462. **Arad, 10/23 noiembrie 1915 –** *Ştire în legătură cu decorarea, de către arhiducele Francisc Salvator, unor medici militari de etnie română din armata austro-ungară, precum şi a conducătoarei spitalului militar improvizat în clădirea Seminarului din Arad.*
463. **Viena, 10/23 noiembrie 1915 –** *Ştire în legătură cu arestarea şi judecarea fruntaşului mişcării de emancipare a cehilor din Austro-Ungaria, Dr. Kramar, deputat în Parlamentul Austriei, precum şi a soţiei şi fiicei profesorului universitar Dr. Masaryk, de asemenea fruntaş naţionalist ceh.*
464. **Cluj, 14/27 noiembrie 1915 –** *Analiză critică a articolului publicat de profesorul Dr. Kalmár Antal în cotidianul clujean „Újság", prin care acesta prevede naşterea unui imperiu maghiar centralizat, la sfârşitul războiului, la care vor fi alipite o serie de comitate, aflate acum sub administrare austriacă, precum şi trei regiuni slave, afiliate prin desfiinţarea autonomiei Croaţiei, Bosniei-Herţegovina şi Slavoniei.*
465. **Timişoara, 14/27 noiembrie 1915 –** *Descriere a stării de mizerie şi sărăcie în care se găsesc soldaţii sârbi căzuţi prizonieri şi internaţi în lagărul din Timişoara, paupertate care nu i-a împiedicat să ofere însă pilde de eroism şi vitejie pe teatrele de război, calităţi lăudate până şi de inamicii germani şi austro-ungari.*
466. **Sofia, 15/28 noiembrie 1915 –** *Ştire în legătură cu lucrările militare defensive aflate în curs de desfăşurare pe frontiera României cu Ungaria, pregătiri similare cu cele efectuate de Italia la graniţa ei cu Austro-Ungaria în primăvară, înaintea intrării acesteia în război alături de tabăra Antantei.*
467. **Buczacz (Galiţia) noiembrie 1915 –** *Relatare în legătură cu faptele de vitejie şi curaj ale soldaţilor români, bănăţeni, din Regimentul 43 al armatei austro-ungare, dovedite pe câmpurile de luptă de pe linia râului Strypa, din Galiţia, pentru care au fost decoraţi.*

468. **Kragujevac (Serbia), noiembrie 1915 –** *Apel lansat poporului sârb de comandantul armatelor aliate ale Puterilor Centrale de pe frontul sârbesc, generalul Anton von Mackensen, prin care aceasta este invitată să-şi abandoneze monarhul, să se întoarcă la vechile vetre şi să-şi reia ocupaţiile civile anterioare, în schimbul securităţii vieţii şi avutului fiecăruia, garantate de armatele de ocupaţie.*
469. **Kuty (Galiţia), 3 decembrie 1915 –** *Scrisoare adresată soţiei sale de glotaşul român Nicolae Ciobancan, soldat în Regimentul 32 al armatei austro-ungare, în care descrie rezistenţa pe care ostaşii companiei din care făcea parte a opus atacurilor ruseşti, reuşind să le respingă, deşi se aflau în inferioritate numerică.*
470. **Gola-Wołkowicz (Polonia rusească), 22 noiembrie/5 decembrie 1915 –** *Reportaj în legătură cu desfăşurarea luptelor pentru desfiinţarea poziţiilor ruseşti de pe linia Gola-Wołkowicz a frontului polonez, acţiuni în cadrul cărora s-au remarcat soldaţii români din Regimentul 64 Infanterie, al armatei austro-ungare.*
471. **Mitroviţa (Serbia), 22 noiembrie/5 decembrie 1915 –** *Ştire în legătură cu acţiunea temerară a unui batalion alcătuit din români, din cadrul Regimentului 31 Infanterie, al armatei austro-ungare, care a tăiat retragerea trupelor sârbeşti şi a obţinut o importantă captură de tehnică şi materiale militare.*
472. **Sibiu, 29 noiembrie/12 decembrie 1915 –** *Articol critic în legătură cu misiunea a doi importanţi oameni de stat din Marea Britanie şi Franţa în Balcani, cu scopul de a atrage Grecia de partea Antantei, ca în acest fel să contracareze ofensiva trupelor aliate austro-ungare şi germane în Serbia.*
473. **Washington, 29 noiembrie/12 decembrie 1915 –** *Opinie exprimată de ministrul de Externe al Statelor Unite ale Americii, Robert Lansing, în legătură cu adevăratele cauze ale declanşării războiului mondial, vinovăţia pe care o poartă Germania şi Marea Britanie, precum şi ivirea zorilor unui viitor proces de pace.*
474. **Budapesta, 6/19 decembrie 1915 –** *Discursul preşedintelui Partidului Naţional Român, dr. Teodor Mihali, în Parlamentul maghiar, în conţinutul căruia reproşează guvernului maghiar că nu a întreprins nimic în direcţia reglementării statului naţional şi politic al românilor trăitori în Ungaria şi Transilvania, cu toate că mii de soldaţi români ardeleni îşi sacrifică vieţile pe front pentru monarhia austro-ungară, intervenţie întreruptă cu reproşuri şovine şi jigniri de către câţiva deputaţi maghiari.*
475. **Turda (comitatul Turda-Arieş), 11/24 decembrie 1915 –** *Reportaj în legătură cu serbarea organizată de Reuniunea femeilor române din comitat, în ajunul Crăciunului, în cinstea soldaţilor români răniţi şi spitalizaţi în cele patru spitale militare din oraş.*
476. **Ilkva (Polonia orientală), 12/25 decembrie 1915 –** *Ştire în legătură cu moartea soldatului român (valah) din ţinuturile sârbeşti, Sava Dimici, înrolat husar în armata austro-ungară, căzut pe câmpul de luptă de pe râul Ilkva în noaptea de Crăciun.*
477. **Viena, 17/30 decembrie 1915 –** *Analiză critică a presei vieneze în legătură cu discursul plin de reproşuri la adresa partenerului austriac, rostit de premierul maghiar Tisza István în ajunul Anului Nou, în condiţiile în care a provocat o criză alimentară în Austria prin sistarea furnizării cerealelor maghiare.*
478. **Galiţia, decembrie 1915 –** *Scrisoare adresată unchiului său de un sanitar român, din armata austro-ungară, în care îi relatează întâmplarea tragică trăită pe front când, în urma unui atac de noapte întreprins de o patrulă de cazaci, dar respins, a cercetat câmpul de luptă şi a dat peste un cazac muribund, român şi acesta, pe care l-a vegheat până s-a stins, l-a înmormântat şi i-a grăit o rugăciune la mormânt.*
479. **Bucureşti, 1 ianuarie 1916 –** *Fragment din dezbaterile desfăşurate în şedinţa Camerei române pe tema păstrării neutralităţi ori a intrării României în război alături de una dintre taberele beligerante, fiecare dintre părţi aducând argumente în susţinerea uneia sau alteia dintre opţiuni.*

480. **Budapesta, 1 ianuarie 1916 –** *Ştire în legătură cu domeniul achiziţionat la Teiuş, în Transilvania, de către „Deutsche Bank", cu scopul de a-l parcela şi de a coloniza acolo populaţie germană.*
481. **Dębica (Galiția)-Lugoj, 24 decembrie 1915/5 ianuarie 1916 –** *Ştire în legătură cu moartea în spitalul militar din Debița a caporalului român Virgil Holban, din Regimentul 32 Honvezi al armatei austro-ungare, răpus de tifos.*
482. **Praga, 25 decembrie 1915/6 ianuarie 1916 –** *Cronica festivităților organizate de intelectualitatea praghează, cu ocazia Crăciunului, în folosul soldaților români, din armata austro-ungară, cantonați în oraş s-au spitalizați în mănăstirile de aici.*
483. **Pola (Croația)-Dubeşti (comitatul Caraş), 26 decembrie 1915/7 ianuarie 1916 –** *Scrisoare expediată redacției cotidianului „Românul" de ofițerul român Petru Slevici, din Regimentul 8 Glotaşi Lugoj, al armatei austro-ungare, prin care descrie sărbătoarea Crăciunului de care s-au bucurat ostaşii români, prin grija conducerii Garnizoanei din Pola, şi acțiunea de strângere a donațiilor făcute de soldați în vederea edificării Orfelinatului din ortodox român din Sibiu.*
484. **Braşov, 25 decembrie 1915/7 ianuarie 1916 –** *Colind tematic, de Crăciun, ce invocă providența să readucă pacea pe pământ, să instaureze fraternitatea între oameni şi să aline suferințele orfanilor şi văduvelor de război.*
485. **Košice (Slovacia), 26 decembrie 1915/7 ianuarie 1916 –** *Apel făcut de către preotul militar român al Batalionului 7 Vânători de Munte, din armata austro-ungară, în legătură cu dispariția ofițerului român Dr. Nicolae Căpețianu, originar din Banat, spre ştirea familiei sale.*
486. **Budapesta, 27 decembrie 1915/8 ianuarie 1916 –** *Extras din „Monitorul Oficial" al Ministerului de Honvezi, cuprinzând numele subofițerilor, gradaților şi soldaților decorați pentru faptele lor de vitejie dovedite pe front, listă în care pot fi identificați mulți români transilvăneni, în ciuda maghiarizării numelor lor.*
487. **Lovćen (Muntenegru), 29 decembrie 1915/10 ianuarie 1916 –** *Relatare cu privire la bătălia pentru ocuparea fortificației Lovcenului, pe frontul Muntenegrean, victorie obținută de soldații români din Regimentul 2 glotaşi, din armata austro-ungară, întocmită de comandantul acestei unități militare, contrariat că presa germană şi maghiară atribuie acest succes ungurilor.*
488. **Rădăuți, 11 ianuarie 1916 –** *Ştire în legătură cu marile comasări de trupe şi echipamente militare desfăşurate de ruşi în zona limitrofă graniței Austro-Ungariei cu Basarabia.*
489. **Băseşti (comitatul Sălaj), 1/13 ianuarie 1916 –** *Scrisoare de răspuns a preşedintelui Partidului Național Român, Gheorghe Pop de Băseşti, la felicitările transmise de Anul Nou de redacția cotidianului „Românul" din Arad, organul de presă al PNR.*
490. **Galiția, 13 ianuarie 1916 –** *Relatare în legătură cu faptele de curaj şi vitejie de care a dat dovadă pe frontul galițian infanteristul român Vasile Ban, ostaş al Regimentului 31 Infanterie al armatei austro-ungare, care, deşi încolțit de inamici, a salvat viața unui camarad şi apoi a adus din zona neutră trupurile altor patru camarazi căzuți în luptă.*
491. **Sibiu, 13 ianuarie 1916 –** *Precizare emisă de conducerea băncii româneşti „Albina" în legătură cu destituirea din funcțiile deținute, ori din acționariat, a funcționarilor sau a acționarilor care s-au refugiat în România, spre a pune capăt acuzelor de infidelitate a băncii, față de statul austro-ungar, formulate de presa maghiară.*
492. **Oradea, 13 ianuarie 1916 –** *Mulțumire publică adresată soldaților români din Regimentul 4 Honvezi din Oradea, al armatei austro-ungare, de colonelul Kratochwill Károly, comandantul unității.*
493. **Brest-Litovsk (Belarus), 1/14 ianuarie 1916 –** *Reportaj în legătură cu războiul de gherilă purtat împotriva armatelor germane şi austro-ungare, în mlaştinile Pripetului, de către partizanii ruşi conduşi de un moşier local, supranumit „lupul mlaştinilor".*
494. **Rarancea (Bucovina)-Izgar (comitatul Caraş-Severin), 15 ianuarie 1916 –** *Ştire în legătură cu distingerea preotului militar român Mihai Octavian Morariu, din Regimentul 5 Infanterie al armatei austro-ungare, cu decorația „Crucea de argint" pentru sprijinul acordat soldaților pe frontul bucovinean.*

495. **Arad, 3/16 ianuarie 1916 –** *Necrolog publicat în memoria Episcopului greco-catolic al Gherlei, Dr. Vasile Hosszu, fruntaş al mişcării naţionale române, decedat la Budapesta în urma unei boli cardiace la numai 50 de ani de viaţă.*
496. **Viena, 10/23 ianuarie 1916 –** *Comunicat în legătură cu majorarea vârstei până la 55 de ani a bărbaţilor care pot fi mobilizaţi în armata austro-ungară, în scopul utilizării acestora în serviciile de logistică din spatele frontului.*
497. **Arad, 12/25 ianuarie 1916 –** *Analiză a schimbărilor intervenite în vechea politică pro-elenă a Franţei, pe fondul deschiderii noului teatru de război în Balcanii de Sud, noua strategie urmărind strict interesele geo-politice ale Antantei, cu riscul subminării independenţei Greciei.*
498. **Cetinje (Muntenegru), 12/25 ianuarie 1916 –** *Ştire în legătură cu finalizarea tratativelor pentru încheierea unui armistiţiu între Muntenegru şi tabăra Puterilor Centrale, preambul al ieşirii micului regat sârbesc din război.*
499. **Bialostow (Polonia rusească)-Reşiţa Montană, 12/25 ianuarie 1916 –** *Scurtă biografie a căpitanului român Iosif Botezan, comandant de batalion în armata austro-ungară, distins cu mai multe ordine militare pentru faptele de vitejie şi curaj demonstrate pe fronturile din Galiţia şi Polonia, retras datorită unei boli contractate pe teatrul de luptă.*
500. **Viena, 12/25 ianuarie 1916 –** *Ştire în legătură cu vizita neoficială a fostului premier român, P. P. Carp, în Austria, eveniment cu ocazia căruia şi-a încredinţat gazdele vieneze că România nu-şi va părăsi starea de neutralitate până când tabăra Puterilor Centrale nu va fi realizat o axă de alianţe pe linia Stockholm-Bagdad.*
501. **Ivangorod (Polonia rusească)-Alba Iulia, 12/25 ianuarie 1916 –** *Relatare a ofiţerului român Bazil Radu, din Regimentul 50 Infanterie, al armatei austro-ungare, alcătuit majoritar din ostaşi români, în legătură cu victoriile repurtate în bătălia de la Ivangorod, cu renumele ce l-au câştigat românii în urma acestui succes şi tratamentul privilegiat de care s-au bucurat răniţii români în spitalele militare.*
502. **Sibiu, 12/25 ianuarie 1916 –** *Omagiu închinat devotamentului şi dăruirii cu care reuniunile femeilor române din Transilvania au conlucrat pentru strângerea fondurilor necesare edificării unui orfelinat destinat orfanilor români ai căror părinţi au căzut pe câmpul de luptă.*
503. **Hodoş-Bodrog (comitatul Arad), 12/25 ianuarie 1916 –** *Necrolog publicat în memoria Arhimandritului şi egumenului mănăstirii ortodoxe române Augustin Hamsea, jurist, profesor şi teolog de referinţa al Episcopiei Ortodoxe a Aradului.*
504. **Roma, 13/26 ianuarie 1916 –** *Colaj de ştiri în legătură cu plecarea în exil a regelui muntenegrean, Nichita, ca urmarea a capitulării ţării sale, şi hotărârea acestuia de a continua lupta din străinătate.*
505. **Stoiana (comitatul Solnoc-Dobâca), 13/26 ianuarie 1916 –** *Scrisoare privitoare la donaţia făcută în folosul Orfelinatului românesc din Sibiu de familia eroului român, colonelul Anchidim Şoldea, din armata austro-ungară, căzut pe frontul galiţian în luptele de la Tuchów (Polonia Mică).*
506. **Arad, 13/26 ianuarie 1916 –** *reportaj în legătură cu situaţia din spitalul militar arădean şi cu starea de spirit a răniţilor aflaţi în convalescenţă acolo.*
507. **Urvişu de Beiuş (comitatul Bihor), 14/27 ianuarie 1916 –** *Poezie naţionalistă, şi totodată xenofobă, menită să-i îndemne pe sătenii români la păstrarea tradiţiilor proprii şi să se îngrijească de curăţenia limbii lor materne.*
508. **Zorlenţu Mare (comitatul Caraş-Severin), 14/27 ianuarie 1916 –** *Poezie de jale compusă de soldatul român Martin Stan, din Regimentul 43 al armatei austro-ungare, pe frontul din Italia, lucrare aparţinând curentului „arta tranşeelor".*
509. **Tzaritsyn (Rusia), 14/27 ianuarie 1916 –** *Scrisoare expediată redacţiei cotidianului „Românul", din Arad, de un grup de ofiţeri români, din armata austro-ungară, aflaţi în prizonieratul rusesc, în lagărul de la Tzaritsyn, spre ştirea familiilor lor.*
510. **Polonia rusească, ianuarie 1916 –** *Ştire în legătură cu decorarea Regimentului 50 Infanterie al armatei austro-ungare, alcătuit exclusiv din români transilvăneni, cu distincţia „Crucea de Fier" de către împăratul Wilhelm al Germaniei.*

511. **Galiția, ianuarie 1916 –** *Scrisoare adresată fruntaşului Partidului Național Român, dr. G. Tripon, de sergentul român Gheorghe Todea, ostaş al Regimentului 63 Bistrița din armata austro-ungară, prin care îl înştiințează că, împreună cu camarazii săi de pe front, a adunat bani pentru orfanii tovarăşilor lor căzuți în luptă şi îl roagă ca aceşti bani să fie fructificați la o societatea bancară, până va trimite noi sume, iar apoi distribuiți orfanilor.*
512. **Arad, 23 ianuarie/5 februarie 1916 –** *Colaj de ştiri în legătură cu moartea Mitropolitului ortodox al Transilvaniei, Ioan Meția nu, şi pregătirile ce se fac la Sibiu, oraşul de reşedință al Mitropoliei, pentru ceremonia înmormântării lui.*
513. **Doberdo (Italia), 5 februarie 1916 –** *Scrisoare a soldatului maghiar Földi Aladár, din Rgimentul 43 Infanterie din Caransebeş, al armatei austro-ungare, în care laudă curajul şi vitejia camarazilor săi români, majoritari în regiment, pe frontul italian.*
514. **Toporăuți-Rarancea (Bucovina), 23 ianuarie/5 februarie 1916 –** *Reportaj realizat de presa germană în legătură cu ofensiva rusă desfăşurată asupra liniei de apărare a armatei austro-ungare din Bucovina de Nord, acțiune zădărnicită de unitățile militare ardeleneşti.*
515. **Sankt Petersburg, 5 februarie 1916 –** *Ştire în legătură cu înlocuirea premierului rus Ivan Goremykin cu noul prim-ministru Boris Stürmer.*
516. **Sibiu, 24 ianuarie/6 februarie 1916 –** *Ştire în legătură cu decorarea românceiMaria Dr. Radu, soră de caritate în spitalul militar din Sibiu, de către arhiducele Franz Salvator.*
517. **Ivanovo-Voznesensk, 24 ianuarie/6 februarie 1916 –** *Cărți poştale de felicitare adresate redacției cotidianului arădean „Românul" de un grup de ofițeri români, din armata austro-ungară, originari din Transilvania şi Bihor, internați în lagărul rusesc de prizonieri de la Ivanovo-Voznesensk.*
518. **Timişoara, 26 ianuarie/8 februarie 1916 –** *Ştire în legătură cu moartea în spitalul militar din Timişoara a ofițerului român, orădeanul Dr. Romul Pap, fost avocat în Orăştie.*
519. **Rarancea (Bucovina)-Ighiş (comitatul Târnava mică), 26 ianuarie/8 februarie 1916 –** *Ştire în legătură cu moartea sublocotenentului român Dr. Ioan Dorca, din Regimentul 23 Honvezi al armatei austro-ungare, căzut în luptele de la Rarancea, pe frontul din Bucovina (Galiția).*
520. **Jina (comitatul Sibiu), 26 ianuarie/8 februarie 1916 –** *Apel al primarului comunei româneşti Jina, Victor Tordăşianu, pentru luarea în adopție a patru orfani români, al căror tată a decedat pe front, iar mama lor a murit de curând, demers urmat de o mulțime de solicitări venite din partea unor familii româneşti din Transilvania.*
521. **Sofia, 26 ianuarie/8 februarie 1916 –** *Analiză, efectuată de profesorul universitar Dr. Ivan Gheorgov, cu privire la starea conflictuală creată în zona Balcanilor de jocul de interese a marilor puteri europene, grupate în taberele Triplei Alianțe şi Antantei.*
522. **Cernăuți-Arieşeni (comitatul Alba inferioară), 27 ianuarie/9 februarie 1916 –** *Ştire în legătură cu moartea ostaşului român Ioan Trif, din Batalionul I al Regimentului 50, din armata austro-ungară, în spitalul militar din Cernăuți.*
523. **Budapesta, 27 ianuarie/9 februarie 1916 –** *Ştire în legătură cu decizia de mobilizare a bărbaților rezervişti cu vârste cuprinse între 46–51 de ani, respectiv cei din contingentele 1865–1867 şi din contingentele 1870–1872.*
524. **Constanța, 27 ianuarie/9 februarie 1916 –** *Ştire în legătură cu propunerea de candidatură oferită, de Partidul Conservator din România, fruntaşului transilvănean Vasile Lucaciu, refugiat la Bucureşti din decembrie 1914.*
525. **Viena, 27 ianuarie/9 februarie 1916 –** *Ştire în legătură cu decorarea mai multor ofițeri români transilvăneni, din armata austro-ungară, pentru faptele lor de curaj şi vitejie dovedite pe fronturile din Serbia, Italia şi Galiția.*
526. **Paris, 27 ianuarie/9 februarie 1916 –** *Analiză a fazei statice, de tranşee, în care a ajuns conflagrația mondială pe fondul perfecționării strategiilor defensive la care au recurs ambele tabere beligerante, de unde convingerea că numai o nouă tactică ofensivă, precum cea adoptată de ruşi în Galiția şi Bucovina, ar fi în măsură să răstoarne echilibrul ce s-a aşternut între forțele inamice.*

527. **Arad, 27 ianuarie/9 februarie 1916 –** *Apel lansat de cotidianul arădean „Românul" în scopul culegerii de informații referitoare la o serie de soldați români, din armata austro-ungară, dispăruți pe fronturile din Serbia şi Galiția.*
528. **Londra, 28 ianuarie/10 februarie 1916 –** *Interviu oferit de politicianul britanic, Lloyd George, membru al guvernului de coaliție Asquith, în care descrie noua concepție dezvoltată de cabinet în privința producției coordonate de echipament militar necesar armatelor Antantei, a recrutării noilor contingente umane destinate frontului şi a comenzii unice a acțiunilor viitoare ale aliaților.*
529. **Sărățel (comitatul Bistrița-Năsăud), 28 ianuarie/10 februarie 1916 –** *Ştire în legătură cu moartea învățătorului român Ion Cherteş, mobilizat în armata austro-ungară, căzut pe frontul din Galiția.*
530. **Sankt Petersburg, 28 ianuarie/10 februarie 1916 –** *Analiză în legătură cu resursele militare umane de care va dispune Germania în următorii ani, în raport cu pierderile de vieți omeneşti suferite în primul an de război pe toate fronturile, întocmită pe baza datelor statistice comparate de doi analişti englezi.*
531. **Cernăuți, 28 ianuarie/10 februarie 1916 –** *Reportaj în legătură cu atacurile armatei ruseşti asupra pozițiilor austro-ungare stabilizate pe linia frontului de la Mahala-Sadagura din Bucovina.*
532. **Lyon, 10 februarie 1916 –** *Dezvăluire în legătură cu una dintre cauzele retragerii armatelor ruse de pe frontul din Carpați.*
533. **Soceni (comitatul Caraş), 29 ianuarie/11 februarie 1916 –** *Ştire în legătură cu moartea soldatului român Petru Sciopon, înrolat în Regimentul 21 artilerie al armatei austro-ungare, răpus de tuberculoza contractată pe front.*
534. **Cernăuți, 29 ianuarie/11 februarie 1916 –** *Ştire în legătură cu decorarea unor ofițeri români din Bucovina, înrolați în armata austro-ungară, pentru faptele de vitejie şi curaj dovedite pe câmpul de luptă al frontului Galiției răsăritene.*
535. **Arad, 29 ianuarie/11 februarie 1916 –** *Ştire în legătură cu decorarea locotenentului român Vasile Barbu, din Regimentul 64 al armatei austro-ungare, pentru faptele de vitejie şi curaj dovedite pe câmpul de luptă.*
536. **Cugir (comitatul Hunedoara), 29 ianuarie/11 februarie 1916 –** *Ştire în legătură cu decorarea medicului militar român Ioan Ştefănescu, din Regimentul 37 artilerie de câmp, al armatei austro-ungare, pentru faptele de vitejie şi curaj dovedite pe câmpul de luptă de pe frontul Galiției răsăritene.*
537. **Şeitin (comitatul Arad), 29 ianuarie/11 februarie 1916 –** *Ştire în legătură cu moartea soldatului român Teodor Truția, din localitatea arădeană Şeirin, lovit de un şrapnel pe câmpul de luptă.*
538. **Arad, 2/15 februarie 1916 –** *Reproş adresat Mitropoliei Greco-Catolice de la Blaj, de către un preot greco-catolic, pentru afirmația insidioasă, publicată în organul propriu de presă „Unirea", că viitorul Orfelinat românesc de la Sibiu ar fi destinat doar orfanilor de confesiune ortodoxă, nu şi celor de altă confesiune, aserțiune care ar fi de natură să demobilizeze potențialii donatori greco-catolici.*
539. **Măcicaşu (comitatul Cluj), 4/17 februarie 1916 –** *Ştire în legătură cu decorarea soldatului român Nicolae Toderaş, artilerist în Regimentul 1 Honvezi, din armata austro-ungară, pentru faptele de vitejie şi curaj dovedite pe câmpul de luptă.*
540. **Astrahan (Rusia)-Seleuş (comitatul Arad), 4/17 februarie 1916 –** *Ştire în legătură cu soarta soldatului român Ioan Horga, înrolat în armata austro-ungară, aflat în prizonierat în Rusia, împreună cu alți doi conaționali ai săi.*
541. **Liov (Galiția occidentală), 4/17 februarie 1916 –** *Ştire în legătură cu soarta soldatului român Ion Polucil, basarabean, înrolat în armata rusă, aflat în prizonierat austriac la Liov.*
542. **Sibiu, 6/19 februarie 1916 –** *Ştire în legătură cu şedința Congregației comitatului Sibiu, în cadrul căreia deputatul Ioan Preda, în numele Comitetului Național Român, a solicitat*

excluderea deputaților Octavian Goga şi Onisifor Ghibu din rândurile congregației întrucât aceştia s-au refugiat în România, având deschise procese împotriva la Tribunalul din Cluj.

543. **Ciumeghiu (comitatul Bihor), 6/19 februarie 1916 –** *Ştire în legătură cu moartea învățătorului Pavel Pop, fruntaş al mişcării naționale şi preşedinte al Reuniunii învățătorilor români din Bihor.*
544. **Lugoj, 7/20 februarie 1916 –** *Ştire în legătură cu moartea soției medicului român Dr. Ilie Petraşcu, întors bolnav de pe front, în urma contractării bolii de care suferea soțul său, pe care-l îngrijise.*
545. **Bucureşti, 9/22 februarie 1916 –** *Colaj de ştiri în legătură cu demersurile făcute de diplomațiile celor două tabere adverse, Antanta şi Puterile Centrale, pentru a determina România să abandoneze starea de neutralitate şi să li se alăture.*
546. **Arad, 10/23 februarie 1916 –** *Schiță elaborată în jurul nefericirii copiilor ai căror tați au fost trimişi să lupte pe front, războiul făcându-i părtaşi la drama trăită de părinții şi soțiile soldaților înrolați fără voia lor.*
547. **Budapesta, 24 februarie 1916 –** *Statistica orfanilor de război până sfârşitul anului 1915, cu prezentarea procentuală a modului lor de repartizare spre a fi îngrijiți.*
548. **Bucureşti, 11/24 februarie 1916 –** *Colaj de ştiri în legătură cu acțiunile diplomatice întreprinse de puterile celor două tabere inamice, Antanta şi Puterile Centrale, pe lângă monarhul şi guvernul român pentru atragerea României de partea lor.*
549. **Sankt Petersburg, 11/24 februarie 1916 –** *Schiță a personalității consilierului personal al familiei țarului Nicolae al II-lea, Grigori Rasputin, devenit personaj cheie în luarea deciziilor politice şi militare ale Rusiei.*
550. **Lupu (comitatul Alba inferioară), 11/24 februarie 1916 –** *Apel lansat de familii pentru găsirea soldatului român Iosif Benchea, înrolat în Regimentul 67, şi a fruntaşului român Ioan Isăilă, înrolat în Regimentul 23 Honvezi, din armata austro-ungară, ambii dispăruți pe front.*
551. **Arad, 11/24 februarie 1916 –** *Liste ale colectelor organizate în comunele Chişineu-Criş, Coşteiu şi Deda, precum şi în spitalele militare din Timişoara şi Gmunden (Austria) în sprijinul edificării orfelinatului românesc din Sibiu.*
552. **Bozovici (comitatul Caraş), 11/24 februarie 1916 –** *Ştire în legătură cu decorarea plutonierului român Iosif Bololoi, din Regimentul 43 al armatei austro-ungare, pentru fapte de vitejie şi curaj dovedite în luptele de la Doberdo, pe frontul italian.*
553. **Pecica (comitatul Arad), 11/24 februarie 1916 –** *Lista colectei organizate de biserica ortodoxă română, de şcoala confesională ortodoxă română şi de şcoala de stat din comună în sprijinul edificării orfelinatului românesc din Sibiu.*
554. **Terezin (Boemia de Nord), 12/25 februarie 1916 –** *Ştire în legătură cu starea precară de sănătate a atentatorului Gavrilo Princip, autorul dublului asasinat de la Saraievo, întemnițat în fortăreața Theresienstadt din Boemia.*
555. **Zürich, 12/25 februarie 1916 –** *Analiză comparativă a contextului internațional în care a fost atrasă Italia în război de partea Antantei, în mai 1915, cu cea de la începutul anului 1916, când se fac presiuni asupra României pentru a o determina să părăsească neutralitatea şi să se alăture uneia dintre taberele inamice, urmată de o descriere a sistemului militar şi a potențialului uman românesc.*
556. **Volynia (Galiția), 12/25 februarie 1916 –** *Corespondență a unui învățător-cadet, din prima linie a frontului, prin care deplânge starea de înapoiere în care au fost împinse satele româneşti, de pe teritoriul monarhiei dualiste, odată cu mobilizarea pe front a tuturor învățătorilor apți de luptă.*
557. **Volynia (Galiția)-Vârşeț (Banatul de Sud), 13/26 februarie 1916 –** *Corespondență de pe front purtată între doi tineri români din Beiuş, unul aflat în refacere la spitalul militar din Vârşeț, după rănile suferite pe frontul sârbesc, celălalt mobilizat pe frontul Galiției răsăritene.*

558. **Volynia (Galiția), 13/26 februarie 1916 –** *Corespondență de pe front în legătură cu starea sufletească a soldaților români, din armata austro-ungară, şi grijile care-i macină în privința stabilității familiilor lor atunci când se vor întoarce acasă.*
559. **Durrës (Albania), 14/27 februarie 1916 –** *Colaj de ştiri în legătură cu victoria obținută de trupele austro-ungare pe frontul balcanic odată cu ocuparea portului Durrës, important centru de control militar deținut de tabăra Antantei la Marea Adriatică, victorie care se datorează în special vitejiei şi curajului soldaților români din Regimentul 33 arădean, al armatei austro-ungare.*
560. **Arad, februarie 1916 –** *Sinteză a evoluției mişcării naționale a românilor transilvăneni în pragul secolelor XIX-XX, întocmită de Roman Ciorogariu, pe atunci directorul Seminarului Teologic Ortodox din Arad, prin prisma strategiilor adoptate de-a lungul timpului de generațiile de intelectuali implicate în câştigarea drepturilor politice şi civile ale românilor ardeleni, şi sub impresia alegerii unui nou mitropolit ortodox al Ardealului.*
561. **Arad, 17 februarie/1 martie 1916 –** *Analiză critică a deciziilor militare privitoare la mobilizarea sub arme a contingentelor de rezervişti cu vârste cuprinse între 42–50 de ani, recrutate în special din rândurile naționalităților trăitoare pe teritoriul monarhiei dualiste spre a dezechilibra balanța etnică a imperiului.*
562. **Bucureşti, 17 februarie/1 martie 1916 –** *Colaj de ştiri şi analize privitoare la starea de neutralitate a României şi posibile ei opțiuni dictate de evoluție războiului pe fronturilor europene.*
563. **Mândruloc (Comitatul Arad), 18 februarie/2 martie 1916 –** *Lămurire oferită de preotul ortodox Iancu Ştefănuțiu în legătură cu originea etnică a eroului Gheorghe Rugii, decorat pentru faptele de vitejie şi curaj dovedite pe front, pe care presa maghiară l-au identificat ca fiind italian.*
564. **Arad, 18 februarie/2 martie 1916 –** *Poezie mobilizatoare închinată rezerviştilor români, care de curând au fost chemați sub arme pentru a completa efectivele umane pe fronturile armatei austro-ungare.*
565. **Arad, 18 februarie/2 martie 1916 –** *Liste cu donații băneşti făcute de ofițeri, subofițeri şi soldați români, aflați pe diferite fronturi sau în spitale militare, precum şi de către intelectuali şi țărani români, în folosul edificării orfelinatului ortodox român de la Sibiu.*
566. **Asinara (Sardinia-Italia), 18 februarie/2 martie 1916 –** *Ştire în legătură cu soarta soldaților armatei austro-ungare căzuți prizonieri pe frontul italian şi internați pe insula Asinara.*
567. **Ibaşfalău (comitatul Târnava Mică), 18 februarie/2 martie 1916 –** *Apel lansat de Maria Sas, sin Dumbrăveni (Sibiu) pentru aflarea soțului său, Ioan Sas, dispărut pe front.*
568. **Semlacu Mare (comitatul Timiş), 18 februarie/2 martie 1916 –** *Apel lansat de preotul Vasile Leu, din Gătaia, pentru aflarea soldatului Alexandru Sperniac, dispărut pe frontul din Galiția.*
569. **Cernăuți, 9 martie 1916 –** *Ştire în legătură cu distingerea celor doi comandanți ai trupelor austro-ungare care au apărat Bucovina, colonelul Fischer şi locotenent-colonelul Dănilă Pop, cu câte o sabie de onoare, oferită de municipalitatea Cernăuților.*
570. **Beiuş, 10 martie 1916 –** *Ştire în legătură cu importanta donație bănească făcută de episcopul greco-catolic al Oradiei, Demetriu Radu, în scopul construirii unui orfelinat românesc la Blaj, şi cea făcută de un preot anonim din Maramureş, care şi-a donat, în acelaşi scop, salariul său pe un an, deşi are de susținut şase suflete în familia lui.*
571. **Lisabona, 11 martie 1916 –** *Ştire în legătură cu interdicțiile impuse navelor comerciale şi militare germane de a mai ancora în porturile portugheze ori ale coloniilor acesteia, în vreme ce navele puterilor Antantei beneficiază de toate facilitățile din partea guvernului portughez, atitudine ce echivalează cu o alianță tacită a Portigaliei cu Antanta.*
572. **Arad, 14 martie 1916 –** *Anunț în legătură cu interdicția publicării pe timp nelimitat a cotidianului „Românul", organul de presă al Partidului Național Român, măsură luată de ministerul maghiar de Interne.*
573. **Seghedin (Ungaria), 15 martie 1916 –** *Evidența soldaților, din Regimentul IV Honvezi din Seghedin, care au trecut la inamic sau au dezertat.*

574. **Paris, 23 martie 1916 –** *Ştire în legătură cu subiectele discutate de puterile Antantei cu ocazia Consiliului de război aliat, ce s-a întrunit la Paris, şi prognoza necesarului de forţe militare şi de materiale de război pentru viitoarele operaţiuni pe toate fronturile.*
575. **Sankt Petersburg, 28 martie 1916 –** *Ştire în legătură cu intervenţiile politice, în cadrul şedinţei Dumei Ruse, a reprezentanţilor Partidului Constituţional Democratic (cadeţii), care au solicitat iniţierea tratativelor de pace cu tabăra Puterilor centrale, întrucât anticipează intrarea Rusiei într-o severă criză economică şi implicit într-o perioadă de anarhie.*
576. **Arad, martie 1916 –** *Sinteză a evoluţiei profilului politic al vicarului ortodox al Oradiei, Vasile Mangra, de la naţionalist înfocat la instrument obedient al guvernului maghiar, întocmită de Roman Ciorogariu, pe atunci directorul Seminarului Teologic Ortodox din Arad, sub impresia alegerii unui nou mitropolit ortodox al Ardealului.*
577. **Viena, martie 1916 –** *Sinteză întocmită de generalul-maior Max Ronge, şeful spionajului austro-ungar, în legătură cu organizarea reţelei de spionaj în Serbia, România şi Bucovina înainte de război şi pe parcursul desfăşurării acestuia.*
578. **Washington, 1 aprilie 1916 –** *Ştire în legătură cu intenţiile guvernului american de a rupe relaţiile diplomatice cu Germania, datorită torpilării de către germani a vaselor „Sussex" şi „Englishman", şi de a decreta mobilizarea generală a armatei.*
579. **Minsk, 5 aprilie 1916 –** *Ştire în legătură cu moartea ofiţerului român, din armata austro-ungară, dr. Anchidim Pop, lovit de un şrapnel pe frontul rusesc.*
580. **Caransebeş, 5 aprilie 1916 –** *Scrisoare a unui ofiţer român din Regimentul 43 Caransebeş, al armatei austro-ungare, prin care face cunoscut că într-o singură zi 340 de soldaţi români din această unitate militară au fost distinşi cu decoraţii, de către arhiducele Iosif, pentru faptele lor vitejie dovedite pe frontul italian.*
581. **Blaj, 6 aprilie 1916 –** *Scrisoare a unui soldat român, din armata austro-ungară, aflat pe frontul rusesc, în care descrie drama camarazilor săi, căzuţi pe front, care lasă în urma lor copii orfani, tragedie care a mobilizat mulţi soldaţi înspre efortul de colectare a unor sume băneşti necesare edificării unui orfelinat la Blaj.*
582. **Rusia, 10 aprilie 1916 –** *Ştire în legătură cu importanta donaţie bănească făcută de soldatul român Aurel Pop, din armata austro-ungară, pentru edificarea orfelinatului românesc de la Blaj, cu toate că el se afla pe frontul rusesc.*
583. **Beiuş, 11 aprilie 1916 –** *Apel lansat de către domnişoarele române greco-catolice din Beiuş tuturor domnişoarelor române din Transilvania pentru colectarea unor sume de bani în folosul edificării orfelinatului din Blaj, unde ele deja au donat o importantă sumă.*
584. **Viena, 11 aprilie 1916 –** *Ştire în legătură cu distingerea medicului român dr. Vasile Hâncu, directorul Spitalului „Sfântu Gheorghe" din Blaj, cu medalia „Crucea Roşie" pentru serviciile aduse întru îngrijirea răniţilor internaţi în unitatea condusă de el.*
585. **Oradea, 11 aprilie 1916 –** *Ştire în legătură cu sumele de bani colectate de către o parte a credincioşilor greco-catolici români din Oradea în folosul edificării orfelinatului din Blaj, acţiune desfăşurată înainte ca Ordinariatul diecezei să organizeze o colectă oficială.*
586. **Budapesta, 11 aprilie 1916 –** *Anunţ în legătură cu instituirea interdicţiei de a mai vopsi şi orna ouă de Paşti, întrucât ministerul maghiar de Interne le consideră produse de lux.*
587. **Berlin, 13 aprilie 1916 –** *Ştire în legătură cu plata parţială efectuată de Germania în contul cerealelor importate din România, urmând ca România să trimită spre Germania şi alte importante cantităţi de cereale.*
588. **Sankt Petersburg, 18 aprilie 1916 –** *Ştire în legătură cu pretenţiile teritoriale postbelice ale Rusiei, formulate în Duma Rusă de deputatul Markov.*
589. **Viena, 18 aprilie 1916 –** *Ştire în legătură cu distingerea marinarului român Alexandru Moldovan, de pe vasul „Bodrog" al marinei austro-ungare, pentru faptele de vitejie dovedite în lupte.*

590. **Oradea, 22 aprilie 1916 –** *Circulară emisă de episcopul greco-catolic al Oradiei, dr. Demetriu Radu, prin care invită clerul şi credincioşii din dieceza să facă donaţii în folosul edificării orfelinatului de la Blaj.*
591. **Doljoc (Basarabia), 10/23 aprilie 1916 –** *Scrisoarea soldatului român Ioan Cojoc, din armata austro-ungară, trimisă preotului din satul său de obârşie, Gruiu, în care-i descrie cum au prăznuit ostaşii români sărbătoarea Sfintelor Paşti în liniile frontului.*
592. **Budapesta, 27 aprilie 1916 –** *Statistică a unităţilor militare, din armata austro-ungară, ai căror soldaţi au dobândit cele mai multe decoraţii pentru vitejia dovedită pe diferitele fronturi, primele locuri fiind ocupate de unităţi încadrate exclusiv sau majoritar cu români ardeleni.*
593. **Dublin, 2 mai 1916 –** *Ştire în legătură cu răscoala anti-britanică a irlandezilor, conduşi de partidul „Sinn Fein", care militează pentru independenţa Irlandei.*
594. **Bucureşti, 11 mai 1916 –** *Articol critic îndreptat împotriva lipsei de unitate şi solidaritate a românilor transilvăneni refugiaţi în România, care s-au grupat în jurul formaţiunilor politice simpatizante ale uneia sau alteia dintre taberele beligerante, Puterile Centrale sau Antanta.*
595. **Alba Iulia, 13 mai 1916 –** *Relatare în legătură cu întoarcerea acasă, la Alba Iulia, a ofiţerului român Augustin Popa, din Regimentul 50 al armatei austro-ungare, unul dintre cei mai apreciaţi luptători care au contribuit la cucerirea oraşului fortificat Ivangorod, pe frontul rusesc.*
596. **Oradea, 1/14 mai 1916 –** *Ştire în legătură cu depistarea unor bancnote şi monede false puse în circulaţie pe piaţa orădeană.*
597. **Stockholm, 20 mai 1916 –** *Comentariu în legătură cu dejucarea planului de înfometare a populaţiei germane, impus de Marea Britanie prin intermediul blocadei alimentare, odată cu încheierea acordului comercial al Germaniei cu România.*
598. **Pruzana (Austria), 7/20 mai 1916 –** *Corespondenţă a locotenentului român Ştefan Boeriu, din armata austro-ungară, în legătură cu starea cimitirului militar din orăşelul suburbie a Vienei, însoţită de o listă a soldaţilor români ardeleni, identificaţi de el, înmormântaţi aici.*
599. **Sankt Petersburg, 10/23 mai 1916 –** *Ştire privitoare la zvonurile colportate în cercurile politice şi economice de la Petersburg şi Moscova în legătură cu iminenţa începerii tratativelor de pace între Rusia şi tabăra Puterilor Centrale.*
600. **Timişoara, 23 martie 1916 –** *Ştire în legătură cu distingerea infanteristului român Nicolae Barbu, din Regimentul 61 al armatei austro-ungare, cu Medalia de aur pentru vitejie, întrucât pe frontul italian a reuşit să distrugă poziţiile unui detaşament italian şi astfel să zădărnicească asaltul inamic aflat în desfăşurare.*
601. **Sibiu, 11/24 mai 1916 –** *Necrolog închinat morţii subofiţerului român Valeriu Publiu Prodan, din Regimentul 50 de Infanterie, al armatei austro-ungare, căzut eroic pe frontul din Italia..*
602. **Budapesta, 25 mai 1916 –** *Ştire în legătură cu distingerea sergentului român Victor Ciungan, din Regimentul 21 Honvezi al armatei-austro-ungare, cu Medalia de argint şi avansarea lui la gradul de cadet pentru faptele de vitejie dovedite pe frontul rusesc.*
603. **Casa Ratti (Italia)-Arad, 13/26 mai 1916 –** *Ştire în legătură cu capturarea fortificaţiei italiene Casa Ratti de către soldaţii români ai Regimentului 50 Infanterie, din armata austro-ungară, victorie militară în care s-a remarcat subofiţerul român Cistălan.*
604. **Bucureşti, 16/29 mai 1916 –** *Zvonuri colportate de periodicul „Dreptatea" în legătură cu încheierea unui acord între România şi Germania prin care România s-ar fi angajat să se menţină într-o stare de neutralitate „definitivă şi binevoitoare" faţă de tabăra Puterilor Centrale, primind în schimb o serie de teritorii din Banat, Transilvania, Bucovina şi pe viitor Basarabia.*
605. **Morlaca (comitatul Cluj), 30 mai 1916 –** *Reportaj legat de campaniile de colectare, a fondurilor necesare edificării orfelinatului din Blaj şi a textilelor necesare acestuia, organizate de preoţii şi preotesele Tractului Morlaca.*
606. **Budapesta, 18/31 mai 1916 –** *Analiză a evoluţiei conflictelor militare declanşate şi a aliaţelor încheiate de marile puteri industriale europene, Anglia şi Germania, pentru a-şi extinde şi*

conserva sferele de interes economic, conexiunea acestora cu actualul război mondial şi eventualele combinaţii politice apte să aducă pacea.

607. **Arsiero (Italia)-Arad, 17/1 iunie 1916 –** *Ştire în legătură cu moartea stegarului român Demetriu Truţia din Regimentul 50 Infanterie, al armatei austro-ungare, grav rănit pe frontul italian şi decedat apoi în Spitalul militar de la Folgaria.*
608. **Washington, 22 mai/4 iunie 1916 –** *Extras din discursul preşedintelui american Wodroow Wilson, în cadrul căruia reiterează disponibilitatea Statelor Unite ale Americii de a organiza şi media tratative de pace între taberele europene beligerante în situaţia în care acestea ar solicita acest lucru.*
609. **Terragnolo (Italia)-Colţirea (comitatul Sătmar), 24 mai/5 iunie 1916 –** *Ştire în legătură cu moartea ofiţerului român Alexandru Bucşa, medicinist, din Batalionul I/62 al armatei austro-ungare, căzut eroic pe frontul italian.*
610. **Budapesta, 24 mai/6 iunie 1916 –** *Ştiri în legătură cu declanşarea marii ofensive ruseşti pe toată linia frontului galiţian şi bucovinean.*
611. **Londra, 6 iunie 1916 –** *Ştire în legătură cu disponibilitatea guvernului otoman de a vinde provincia Palestina Mişcării Sioniste pentru înfiinţarea unui stat evreiesc independent.*
612. **Londra, 8 iunie 1916 –** *Ştire în legătură cu intenţiile de pace ale taberei Antantei şi stabilirea unei noi configuraţii a statelor Europei şi a sistemului colonial.*
613. **Bucureşti, 29 mai/11 iunie 1916 –** *Semnalare a apariţiei unei noi hărţi şi a unui studiu privitor la structura etnică a Basarabiei, întocmite şi tipărite de profesorul basarabean Alexiu Nor, care dovedesc prezenţa majoritară a populaţiei româneşti în respectiva provincie aflată sub ocupaţie rusească.*
614. **Tirolul de Sud (Austria), 13 iunie 1916 –** *Scrisoare a unui ofiţer român, din armata austro-ungară, aflat pe frontul italian, în care vesteşte distingerea preotului militar Petru Domşa cu decoraţia Crucea preoţească „piis meritis" pentru serviciile prestate pe front şi în spitalele de campanie.*
615. **Mamornița (România), 2/15 iunie 1916 –** *Ştiri în legătură cu incidentul produs la graniţa româno-rusă în urma trecerii frontierei cu România a trei regimente ruseşti care, pentru a înconjura liniile fortificate austro-ungare şi a le lovi din flanc, a ales să desfăşoare acţiuni de învăluire de pe teritoriul românesc.*
616. **Baranavichy (Polonia rusească), 4/17 iunie 1916 –** *Ştire în legătură cu ofensiva rusă pe frontul Poloniei ruseşti, operaţiune în cadrul căreia s-au afirmat soldaţii români ai Regimentului 31 Infanterie Sibiu, al armatei austro-ungare, care au apărat oraşul belorus Baranavichy.*
617. **Budapesta, 4/17 iunie 1916 –** *Fragment din discursul rostit în Parlamentul budapestan de premierul Tisza István, în cadrul căruia recunoaşte succesele militare repurtate de ruşi pe frontul bucovinean, însă îşi asigură auditoriul că ar fi vorba doar de o etapă a imprevizibilului război.*
618. **Sibiu, 5/18 iunie 1916 –** *Articol elogios închinat noii politici adoptate de guvernul român faţă de tabăra Puterilor Centrale, în sensul că a încheiat tratate economice cu Germania şi Austro-Ungaria având ca obiect livrarea de produse agricole pentru aceste două ţări, confruntate cu penuria alimentară, şi şi-a retras trupele mobilizate la graniţa cu Transilvania şi cu Bulgaria, promiţându-i-se în schimb reintegrarea Basarabiei, deziderat în baza căruia li se reproşează apoi românilor ardeleni care s-au refugiat în România că au trădat Austro-Ungaria.*
619. **Praga, 5/18 iunie 1916 –** *Ştire în legătură cu finalizarea procesului politic intentat de Tribunalul Militar fruntaşilor Partidului Junilor Cehi pentru delictul de înaltă trădare, dosar soluţionat prin condamnarea la moarte, prin spânzurare, a celor patru inculpaţi.*
620. **Berlin, 7/20 iunie 1916 –** *Ştire în legătură cu marile concentrări de trupe dispuse de Rusia la frontiera României, manevră interpretată ca mijloc de presiune asupra guvernului român în a lua decizia de a se alătura taberei Antantei.*

621. **Insbruck (Austria), 20 iunie 1916 –** *Precizare în legătură cu desfăşurarea acţiunilor militare de cucerire a fortificaţiei italiene „Casa Ratti", în care un rol important l-au avut soldaţii români ai Regimentului 50 Infanterie, al armatei austro-ungare, şi în special grupa condusă de cadetul Vasile Cistean.*
622. **Le Hâvre (Franţa), 20 iunie 1916 –** *Ştire în legătură cu scopul misiunii feldmareşalului britanic Herbert Kitchener în Rusia şi apoi în România, anume de a convinge Bucureştii să se alăture taberei Antantei, pe fondul marii ofensive ruseşti din Bucovina şi Galiţia, misiunea anulată de moartea acestuia în Marea Nordului.*
623. **Arhanghelsk (Rusia), 24 iunie 1916 –** *Ştire în legătură cu furtul unei garnituri de tren încărcate cu oţel, importat din Marea Britanie, destinat producţiei de muniţii.*
624. **Sibiu, 12/25 iunie 1916 –** *Comentariu critic la adresa acţiunilor iniţiate de mişcarea naţionalistă şi unionistă din Bucureşti, îndreptat în special împotriva grupului de români ardeleni refugiaţi în România, care a organizat o nouă conferinţă în cadrul căreia au cerut intrarea României în război alături de puterile Antantei, în vreme ce mişcarea de stânga a organizat o contra-manifestaţie, solicitând menţinerea neutralităţii.*
625. **Viena, 12/25 iunie 1916 –** *Ştire cu privire la decorarea cu înalte distincţii militare, de către împăratul Austro-Ungariei, a medicului român dr. Iosif Stoichiţia.*
626. **Budapesta, 27 iunie 1916 –** *Analiză a propunerilor de înfăptuire a reformei agrare de îndată ce războiul se va sfârşi, iniţiativă acceptată de majoritatea parlamentarilor budapestani, chiar dacă reprezentanţii clerului au obiectat în privinţa orientării reformei strict înspre latifundiile bisericeşti şi nu şi a celor particulare.*
627. **Sibiu, 14/27 iunie 1916 –** *Comentariu pe marginea proiectului de lege privind reforma învăţământului secundar, prezentat în Parlamentul de la Budapesta de ministrul Cultelor, care, cu toate că face neînsemnate concesii privitoare la învăţarea limbii naţionalităţilor conlocuitoare în şcoli, a trezit reacţii vehemente în presa maghiară, speriată că documentul va dăuna conceptului naţiunii maghiare unitare.*
628. **Budapesta, 14/27 iunie 1916 –** *Analiză obiectivă a fructuoasei evoluţii a ofensivei ruseşti pe fronturile din Bucovina, Galiţia şi Polonia rusească, în care sunt admirate noile strategii puse în practică de generalul Alexei Brusilov, precum şi utilizarea în luptă a noilor tehnologii militare.*
629. **Budapesta, 28 iunie 1916 –** *Fragment al interpelării formulate de opoziţia maghiară cu privire la situaţia de pe frontul galiţian şi de pe cel bucovinean în urma ofensivei ruse şi în privinţa fortificării Transilvaniei, în perspectiva unui atac românesc.*
630. **Verdun (Franţa), 29 iunie 1916 –** *Ştire în legătură cu situaţia disperată în care se află trupele aliate franco-engleze din fortăreaţa Verdun, după ce trupele germane au cucerit avanposturile fortificate ale acesteia şi sunt pe cale să cucerească nodul strategic de la Verdun.*
631. **Londra, 1 iulie 1916 –** *Ştire în legătură cu declanşarea marii ofensive britanice pe frontul francez, acţiune menită să ridice presiunea militară germană asupra nodului strategic de la Verdun.*
632. **Baranovichy (Galiţia), 2 iulie 1916 –** *Ştire cu privire la vitejia dovedită pe frontul galiţian a soldaţilor români, maghiari şi germani ai regimentelor 64, 31 şi 2, din armata austro-ungară, în confruntările de Baranovichy.*
633. **Constantinopol, 19 iunie/2 iulie 1916 –** *Ştire cu privire la tonul ultimativ adresat României de către puterile Antantei, prin intermediul Rusiei, somând guvernul român să renunţe la serviciile ofiţerilor Puterilor centrale angajaţi spre instruirea artileriştilor români şi să adopte o „neutralitate binevoitoare" faţă de tabăra Antantei, pretenţii solicitate sub ameninţarea invaziei ruseşti.*
634. **Lugoj, 22 iulie 1916 –** *Ştire preluată de la un periodic din România, conform căreia, pe frontul galiţian, s-ar fi predat ruşilor mai multe unităţi militare austro-ungare alcătuite din cehi, slovaci şi români.*

635. **Bucureşti, 22 iulie 1916 –** *Ştire în legătură cu deblocarea transporturilor de muniţii, cumpărate de România din Statele Unite ale Americii şi sechestrate de Rusia în portul Arhanghelsk.*
636. **Blaj, 25 iulie 1916 –** *Comentariu pe margine destituirii celebrului ministru de Externe al Rusiei, Serghei Sasonov, unul dintre responsabilii declanşării Primului Război Mondial, înlocuirea lui ridicând multe semne de întrebare în privința evoluției viitoare a conflagrației.*
637. **Oradea, 27 iulie 1916 –** *Intervenția a episcopului greco-catolic al Oradiei, dr. Demetriu Radu, în presa maghiară orădeană, prin care dezminte ştirea difuzată de la Bucureşti cum că un mare număr de soldați români, din armata austro-ungară, ar fi dezertat la ruşi.*
638. **Cluj, 27 iulie 1916 –** *Ştire cu privire la alegerea vicarului ortodox al Oradiei, Vasile Mangra, în funcția de mitropolit ortodox român al Transilvaniei, deconspirată înainte de validarea voturilor depuse de corpul clerical electoral la Sibiu.*
639. **Kovel (Polonia rusească)-Boiu (comitatul Hunedoara), 16/29 iulie 1916 –** *Ştire în legătură cu moartea caporalului român Solomon Budoiu, din Regimentul 50 Infanterie, al artmatei austro-ungare, căzut în luptele de la Kovel, pe frontul Poloniei ruseşti.*
640. **Satu Mare, 30 iulie 1916 –** *Scrisoare moralizatoare a credinciosului român V. Popan, din Satu Mare, care deplânge dezinteresul preoților față de şcolile lipsite de învățători, aceştia fiind mobilizați pe front, atitudine ce vitregeşte copiii români de foloasele învățăturii şi îi lasă pradă libertinajului.*
641. **Budapesta, 17/30 iulie 1916 –** *Ştire cu privire la sosirea în Bucureşti a noului ambasador al Franței, Saint Aulaire, care ar fi adus cu sine documentul tratatului secret de alianță a României cu puterile Antantei.*
642. **Orăştie, 17/30 iulie 1916 –** *Scrisoare a unui locotenent român, din Regimentul 64 Orăştie, al armatei austro-ungare, în care relatează faptele de vitejie şi eroism dovedite de infanteriştii şi artileriştii români pe frontul rusesc.*
643. **Viena, 19 iulie/1 august 1916 –** *Listă a ofițerilor români, din armata austro-ungară, distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
644. **Londra, 3 august 1916 –** *Ştire în legătură cu executarea liderului revoltei irlandeze împotriva ocupației britanice, Roger Casement, condamnat la moarte prin strangulare.*
645. **Bogorodiţk (Rusia)-Tara (Siberia), 22 iulie/4 august 1916 –** *Ştire în legătură cu soarta a doi ofițeri români, din armata austro-ungară, căzuți prizonieri la ruşi şi internați în lagăre diferite.*
646. **Arad-Sibiu 5 august 1916 –** *Cronica procesului de alegere în funcția de mitropolit ortodox al Transilvaniei a fostului vicar ortodox al Oradiei, Vasile Mangra, cu directa implicare a guvernului maghiar şi sub amenințarea trimiterii pe front a electorilor care s-ar opune, întocmită de Roman Ciorogariu, pe atunci directorul Seminarului Teologic Ortodox din Arad.*
647. **Şimleu Silvaniei, 5 august 1916 –** *Cronica parastasului ofițerului român Vasile Gheție, din armata austro-ungară, fiul vicarului greco-catolic din Şimleu, căzut eroic pe front.*
648. **Braşov, 24 iulie/8 august 1916 –** *Comentariu critic pe marginea programului noii formațiuni politice înființate de contele Mihályi Károlyi, odată cu fuziunea Partidului Independist cu Partidul Paşoptist, program ce continuă pe mai departe programul de asimilare a naționalităților din Regatul maghiar, în ciuda autoproclamatei viziuni politice moderne de guvernare.*
649. **Berlin, 8 august 1916 –** *Analiză a situației României în contextul evoluției evenimentelor de pe frontul galițian şi bucovinean, dar şi a zvonurilor legate de o sigură aderare a României la cauza puterilor Antantei.*
650. **Sibiu, 27 iulie/9 august 1916 –** *Ştire în legătură cu încheierea Congresului Național al Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, întrunit ca urmare a decesului mitropolitului Ioan Mețianu, şi alegerea vicarului episcopal de Oradea, Vasile Mangra, în postul devenit vacant.*
651. **Viena, 27 iulie/9 august 1916 –** *Listă a ofițerilor români, din armata austro-ungară, avansați în grad şi a celor distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

652. **Kattakurgan (Uzbekistan)-Olonec (Karelia), 27 iulie/9 august 1916 –** *Ştiri în legătură cu o serie de prizonieri români, din armata austro-ungară, aflaţi în prizonierat în Rusia.*
653. **Blaj, 10 august 1916 –** *Apel pentru aflarea ofiţerului român Aurel Sabău, voluntar în Regimentul 14 Infanterie al armatei austro-ungare, dispărut pe frontul italian, publicat la cererea mamei acestuia.*
654. **Viena, 28 iulie/10 august 1916 –** *Listă a subofiţerilor şi ofiţerilor români, din armata austro-ungară, distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
655. **Deliatyn (Galiţia), 28 iulie/10 august 1916 –** *Ştire în legătură cu purtarea vitejească a soldaţilor români din Regimentul 31 Sibiu, ai armatei austro-ungare, în luptele de pe frontul galiţian.*
656. **Viena, 28 iulie/10 august 1916 –** *Listă a soldaţilor, subofiţerilor şi ofiţerilor români, din armata austro-ungară, avansaţi în grad şi a celor distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
657. **Budapesta, 30 iulie/12 august 1916 –** *Comentariu cu privire la discursurile rostite în Parlamentul de la Budapesta de principalii oameni politici ai Ungariei, Károlyi Mihályi, Appony Albert şi premierul Tisza István, toate proferând ameninţări împotriva României, bănuită că ar fi tentată să încheie alianţă cu puterile Antantei.*
658. **Bucureşti, 1/15 august 1916 –** *Ştire în legătură cu pregătirile militare ale Rusiei pe malul stâng al Prutului, unde trupele de pionieri au pregătit spre lansare patru pontoane militare spre a fi lansate.*
659. **Gorizia (Italia), 15 august 1916 –** *Analiză comparativă a pierderilor imense suferite de italieni şi rezultatele infime înregistrate pe câmpul de luptă, printre care şi cucerirea Goriziei, eveniment sărbătorit cu mult fast.*
660. **Viena, 2/16 august 1916 –** *Listă a subofiţerilor şi ofiţerilor români, din armata austro-ungară, distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
661. **Rusia, 3/17 august 1916 –** *Ştire în legătură o serie de ofiţeri români, din regimentele 2 şi 64 ale armatei austro-ungare, aflaţi în prizonierat în Rusia.*
662. **Praga-Gura Humorului, 3/17 august 1916 –** *Apel lansat de colonelul rezervist Teofil Huţan, mobilizat în Praga, prin care solicită informaţii despre familia sa, rămasă în Bucovina, de la oricine ar avea cunoştinţă de soarta acesteia.*
663. **Bucureşti, 3/17 august 1916 –** *Ştire în legătură cu presiunile făcute de Rusia asupra guvernului român pentru a determina România să atace Bulgaria, fără sprijin rusesc, ceea ce ar conduce la o slăbire a forţelor militare române, în vreme ce Bulgaria ar fi menajată de ruşi cu un scop ascuns.*
664. **Viena, 3/17 august 1916 –** *Listă a subofiţerilor şi ofiţerilor români, din armata austro-ungară, avansaţi în grad şi distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
665. **Bucureşti, 4/17 august 1916 –** *Textul Tratatului secret de alianţă încheiat între România şi puterile Antantei, prin care României i se asigură stăpânirea tuturor teritoriilor locuite de români din Imperiul Austro-Ungar în schimbul intrării şi participării ei la război alături de Antanta.*
666. **Viena, 4/18 august 1916 –** *Listă a subofiţerilor şi ofiţerilor români, din armata austro-ungară, avansaţi în grad şi distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
667. **Bucureşti, 11/24 august 1916 –** *Fragment din interviul acordat de fruntaşul conservator Titu Maiorescu, în cadrul căruia combate zvonurile colportate pe seama intrării României în război.*
668. **Viena, 11/24 august 1916 –** *Listă a subofiţerilor şi ofiţerilor români, din armata austro-ungară, avansaţi în grad şi distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

669. **Viena, 13/26 august 1916 –** *Listă a subofițerilor şi ofițerilor români, din armata austro-ungară, avansați în grad şi distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
670. **Budapesta, 27 august 1916 –** *Colaj de ştiri în legătură cu intrarea României în război alături de puterile din tabăra Antantei, declarația de război adresată de aceasta Austro-Ungariei, declarația de război a Germaniei adresată României şi instituirea stării de asediu în comitatele Transilvaniei.*
671. **Viena, 14/27 august 1916 –** *Listă a soldaților, subofițerilor şi ofițerilor români, din armata austro-ungară, distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
672. **Sinaia, 27 august 1916 –** *Relatare în legătură cu starea de spirit a turiştilor străini din Sinaia în momentul declanşării pe neaşteptate a ostilităților militare între România şi Austro-Ungaria.*
673. **Blaj, august 1916 –** *Cântec de cătănie al voluntarilor români din Transilvania, care au trecut Carpații şi s-au înrolat în armata română.*
674. **Oradea, 31 august 1916 –** *Notă informativă a căpitanului Poliției din Oradea în legătură cu arestarea muncitorului român Onuț Gheorghe pentru sentimentele sale naționaliste pe care şi le-a manifestat odată cu intrarea României în război împotriva Austro-Ungariei.*
675. **Arad, august 1916 –** *Tabloul stărilor de lucruri din Transilvania la momentul când armatele române au trecut Carpații, strategia adoptată de fruntaşii politici şi confesionali ai românilor ardeleni pentru protejarea populației şi a instituțiilor româneşti din provincie, întocmit de Roman Ciorogariu, pe atunci directorul Seminarului Teologic Ortodox din Arad.*
676. **Oradea, 3 septembrie 1916 –** *Notă informativă a unui funcționar public maghiar în legătură cu prezența unui grup de români în sala de aşteptare a cinematografului, unde aceştia urmăreau, pe o hartă a imperiului, evoluția luptelor pe front, explicată de doi gradați militari.*
677. **Blaj, 4 septembrie 1916 –** *Anunț cu privire la mutarea provizorie a sediului Mitropoliei Greco-Catolice Române a Transilvaniei de la Blaj la Oradea, împreună cu aparatul său administrativ, corpul profesoral şi arhiva.*
678. **Aiud, 4 septembrie 1916 –** *Apel adresat populației de către comitele suprem al comitatului Turda-Arieş, prin care îndeamnă locuitorii la calm, la combaterea zvonurilor alarmiste şi la continuarea preocupărilor lor economice.*
679. **Budapesta-Dej, 7 septembrie 1916 –** *Declarațiile publice de fidelitate față de Austro-Ungaria rostite de principalii reprezentanți ai Partidului Național Român, împreună cu cele de condamnare la încălcarea a alianței României cu Puterile centrale şi de trecere a ei de partea Antantei.*
680. **Viena, 1/14 septembrie 1916 –** *Listă a ofițerilor români, din armata austro-ungară, distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*
681. **Oradea, 8/21 septembrie 1916 –** *Scrisoare pastorală transmisă de mitropolitul ortodox român al Transilvaniei, Vasile Mangra, tuturor episcopiilor, protopopiatelor şi parohiilor din subordine spre a fi împărtăşită credincioşilor, în care condamnă şi înfierează în modul cel mai ticălos intrarea României în război împotriva Austro-Ungariei.*
682. **Sibiu, 11/24 octombrie 1916 –** *Comentariul critic la adresa deciziei României de a intra în război împotriva Austro-Ungariei, publicat în organul de presă al Mitropoliei Ortodoxe Române a Transilvaniei, din Sibiu.*
683. **Arad, octombrie 1916 –** *Cronica procesului de internare a intelectualilor români şi a fruntaşilor satelor româneşti din Transilvania de către autoritățile maghiare, deportarea lor în vestul Ungariei, domiciliile obligatorii ce li s-au fixat în locurile deportării, intervențiile mitropolitului ortodox Vasile Mangra în favoarea celor cu sănătatea şubrezită, întocmită de Roman Ciorogariu, pe atunci directorul Seminarului Teologic Ortodox din Arad.*
684. **Viena, 22 noiembrie 1916 –** *Necrologul împăratului Franz Iosif, decedat în urma unei pneumonii care i-a afectat sănătatea şi aşa şubrezită de vârsta sa înaintată.*

685. **Berlin, 6 decembrie 1916 –** *Ştire în legătură cu ocuparea de către armatele aliate germane şi austro-ungare a oraşelor Sinaia, Ploieşti şi Bucureşti.*
686. **Mestecăneşti (Nyiregyháza-Ungaria), 8 decembrie 1916 –** *Ştire în legătură cu faptele de curaj şi de vitejie ale colonelului român Dănilă Pop, şi ale detaşamentului său, din armata austro-ungară, pe frontul unguresc.*
687. **Viena, 16 decembrie 1916 –** *Ştire cu privire la succesiunea la tronul Austro-Ungariei a prințului moştenitor Carol Franz Iosif, care va fi încoronat ca împăratul cu titulatura de Carol I-lea al Austriei şi Carol al IV-lea al Ungariei.*
688. **Londra, 16 decembrie 1916 –** *Ştire cu privire la criza provocată în guvernul britanic de prăbuşirea frontului românesc, situație care a condus la înlocuirea premierului Asquit cu George Lloyd.*
689. **Washington, 16 decembrie 1916 –** *Ştire cu privire la câştigarea alegerilor pentru preşedinția Statelor Unite ale Americii de către preşedintele în funcție, Woodrow Wilson, care urmează să-şi îndeplinească astfel cel de al doilea mandat.*
690. **Viena, 16 decembrie 1916 –** *Rezumat al operațiunilor militare desfăşurate în Transilvania de trupele aliate germane şi austro-ungare pentru respingerea ofensivei româneşti, retragerea armatelor române înspre Moldova şi abandonarea în mâinile inamicilor a principalelor oraşe din Oltenia şi Muntenia, inclusiv capitala Bucureşti.*
691. **Blaj, 23 decembrie 1916 –** *Ştire în legătură cu vizita la redacția periodicului „Unirea" din Blaj a ofițerului român Iacob Pop, din Regimentul 50 al armatei austro-ungare, unul dintre cei mai mari eroi ai frontului rusesc.*
692. **Viena, 30 decembrie 1916 –** *Ştire în legătură evoluția luptelor pe frontul moldovean, pozițiile ocupate de armatele aliate germane şi austro-ungare în sectorul Râmnicu Sărat şi rezistența opusă de trupele româneşti în trecătoarea de la Oituz.*
693. **Iaşi, decembrie 1916 - februarie 1917 –** *Cronica retragerii armatei române, însoțită de refugiul populației civile, la Iaşi, urmată de penuria alimentară şi a spațiilor de cazare, incapacitatea spitalizării tuturor răniților, izbucnirea epidemiei de tifos, intrarea armatelor ruseşti în oraş şi dezintegrarea lor odată cu izbucnirea Revoluției.*

1914

1

Budapesta, 7/20 ianuarie 1914 – *Comentariu de presă în legătură cu şedinţele preliminare ale Comitetului executiv al Partidului Naţional Român din Transilvania, desfăşurate la Budapesta în scopul pregătirii strategiei ce urmează să fie adoptată în viitoarele negocieri cu premierul maghiar, Tisza István, pentru recunoaşterea drepturilor politice şi civile ale etniei româneşti din Transilvania.*

Preludii
Şedinţele comitetului nostru naţional

Arad, 20 ianuarie

Atenţiunea tuturor cercurilor politice e înlănţuită azi de întrunirea Comitetului executiv al partidului nostru naţional. Până şi serbările de la Zagreb[366] par a-şi pierde pentru moment însemnătatea în comparaţie cu marea gravitate a problemei româneşti interne – problemă care, iată, a ajuns în sfârşit să e afirme mai presus de toate celelalte şi să impună conducătorilor ţării o deslegare serioasă.

Ziarele opoziţionale îşi debitează ultimele disonanţe, iar cele guvernamentale încearcă strune mai placide, pregătind opinia publică maghiară şi pentru eventualitatea unei iminente soluţii a secularului diferend.

Membrii comitetului, după cum am aflat, sunt în număr complet de faţă la şedinţe. Azi, înainte de amiază, au avut loc consfătuiri prealabile la cafeneaua „Cornul de vânătoare". Aceste consfătuiri, după cât se zvoneşte, au dat acorduri favorabile. Necesitatea unei convieţuiri cinstite cu vechii noştri antagonişti de rasă e recunoscută de toţi membrii comitetului, iar impresia generală e că primul ministru, contele Tisza, va oferi condiţii în conformitate cu pretenţiile noastre de demnitate şi cu senzul tradiţional al luptelor noastre politice. Se comentează cu viu interes faptul că primul ministru s-a convins de necesitatea firească a celei mai depline libertăţi de acţiune ce trebuie să i-o recunoască partidului nostru istoric. În acest punct, părerile membrilor sunt deplin identice.

*

Unele ziare ungureşti pretind a şti că în şedinţa de azi s-a discutat şi chestia noilor episcopii gr[eco-]ort[odoxe] româneşti, în legătură cu afirmativa dorinţă a contelui Tisza de a-i asigura vicarului Mangra proiectata episcopie a Orăzii. Suntem autorizaţi, din partea cea mai competentă, să desminţim aceste combinaţii arbitrare ale presei ungureşti. Şedinţele comitetului obligă pe toţi membrii la cea mai strictă discreţiune – şi amănunte asupra lor se vor da în vileag abia după ce se va fi discutat şi ultimul punct al vastului program de muncă.

---

[366] Pe data de 4/17 ianuarie 1914 a fost lansat la apă, în portul croat Fiume (azi Rjeka), primul cuirasat maghiar din clasa (*dreadnoughts*), botezat „*Szent István*" – n.n., A.Ţ.

Azi după amiază comitetul s-a întrunit sub preşedinţia Gheorghe Pop de Băseşti, în palatul Clotilda[367], şi s-au început discuţiile. Domnii Mihali, Maniu şi Branişte vor face expozeuri asupra decursului tratativelor cu guvernul.

Considerând bogăţia materialului de discutat, se prevede că şedinţele comitetului nu se vor putea termina nici după două zile. În expozeul domniei sale, domnul Iuliu Maniu va arăta însemnătatea istorică a hotărârilor ce trebuie aduse, fie ele de ori şi ce natură. Contele Ştefan Tisza va urmări cu cel mai mare interes discuţiile, cerând de la reprezentanţii delegaţiei de 10 toate informaţiile. Decumva în unele puncte rezultatele teoretice ale tratativelor de până acum n-ar putea să răspundă aşteptărilor comitetului, i se vor cere contelui Tisza noi apropieri de punctul de vedere românesc.

Toţi Românii de bina au azi o singură dorinţă: să dea Dumnezeu ca rezultatele şedinţelor să fie binecuvântate pentru neam, pentru viitorul mare al neamului nostru.

Românul, nr. 5 din 8/21 ianuarie 1914, Arad, p. 2

2

Zalău, 8/21 ianuarie 1914 – *Anunţ în legătură cu demisia mai multor membri ai Congregaţiei comitatului Sălaj în semn de protest faţă de reuşita electorală a candidatului Partidului Naţional Român din Transilvania, Gheorghe Pop de Băseşti, care l-a învins în alegerile locale pe candidatul maghiar, baronul Wesellényi.*

Mai mulţi membri ai Congregaţiei Sălagiului[368], în frunte cu contele Béldy Kálmán, şi-au anunţat comitelui suprem[369] demisia deoarece, cu ocazia ultimelor alegeri congregaţionale, baronul Wesellényi n-a reuşit, în locul lui fiind ales preşedintele partidului nostru naţional, domnul Gheorghe Pop de Băseşti.

E un moment foarte elocvent în ce priveşte atitudinea maghiarimei din provincie în faţa tratativelor contelui Tisza şi în faţa probabilelor rezultate ale acestor tratative.

Românul, nr. 5 din 8/21 ianuarie 1914, Arad, p. 3

3

Făgăraş 8/21 ianuarie 1914 – *Ştire în legătură cu procesul deschis de autorităţile maghiare periodicului românesc „Olteanul", din Făgăraş, pentru „delictul de presă" de a fi demascat falsificarea alegerilor locale.*

Procesul de presă a foii „Olteanul" din Făgăraş

Procuratura din Braşov i-a intentat foii „Olteanul" proces de presă pentru un articol intitulat „*Cum au decurs alegerile în comitatul Făgăraşului*", publicat într-un număr din anul trecut al numitei foi.

Vedem dar în ce fel de atmosferă se încearcă să se facă pactul între Români şi Unguri. În asemenea împrejurări, cine mai are chef să viseze aşa ceva, poate visa în dragă voie.

[367] Palatul Klotild, ridicat în 1914 pe Váci utca nr. 34 – n.n., A.Ţ.

[368] Consiliul comitatens (judeţean) – n.n., A.Ţ.

[369] Prefectul – n.n., A.Ţ.

4

Budapesta, 9/22 ianuarie 1914 – *Comentariu de presă în legătură cu rundele de negocieri purtate de Comitetul executiv al Partidului Național Român din Transilvania, la Budapesta, cu premierul maghiar, Tisza István, pentru recunoaşterea drepturilor politice şi civile ale etniei româneşti din Transilvania, şi reacția presei maghiare privitor la proiectul pactului politic ce urma să se încheie între părțile participante.*

Şedințele Comitetului
Clipe decisive

Arad, 22 ianuarie

Până în clipa în care scriem aceste rânduri, ştim numai că şedințele Comitetului nostru național, la Budapesta, s-au continuat încă şi azi înainte şi după amiază. În conştiința epocalei gravități a momentului, e neîndoios că membrii comitetului examinează cu extremă rigoare vastul material al tratativelor şi că în hotărârile ce se vor lua e doresc cristalizarea unei atitudini unitare a comitetului.

Au avut loc discuții pasionate, menținute la un nivel frumos, şi într-o atmosferă în care vibra tonalitatea tragică, solemnă a momentului istoric. Membrii comitetului sunt cu toții pătrunşi de răspunderea ce leagă de fiecare cuvânt spus în firul discuțiunilor. Ei simt că de ținuta, de înțelepciunea şi de prevederea lor atârnă soarta unui neam, viitorul şi fericirea unui popor.

Îndemnurile programului nostru național de la 1881 ard vii în conştiința tuturor – şi înțelegem cât de dificilă poate să fie problema unei noi şi epocale formulări a tradiționalului nostru crez politic, când atât de rar îi îngăduie providența omului să se înalțe deasupra nesiguranței vremilor şi să desluşească din taina lor ceea ce poate şi trebuie să fie esențial în desvoltarea firească, nestânjenită, a unui popor, care nu poate să renunțe niciodată la misiunea lui istorică…

Cât de adânc, cât de amețitor s-a căscat abisul între două lumi de aspirații antagoniste, cât de prăpăstios s-au diferențiat două concepții atât de repulsive în tendința lor, atât de deosebite ca origine şi caracter – cât de anevoioasă, aproape incomensurabilă, poate să fie opera unei nivelări, unei reapropieri în timp, în spațiu şi în suflete a două sfere de aspirații distanțate azi în extremul unei veşnice înstrăinări.

Şi iată că acelaşi destin inavuabil, ale cărui capricii ne pregătiseră toate premisele unui conflict tragic, înfiorător – vine azi să prefacă în silințe aproape vertiginoase, cu deplasări de interese vitale şi cu acordarea lor în alte conjuncturi continentale, întreagă atmosfera urilor seculare dintre un neam turanic şi unul latin, îndulcind austeritatea ei cu razele unui viitor de aspirații armonice.

Spiritele marilor precursori ale aspirațiilor noastre: Mihai, Inocențiu-Micu, Horea, Lazăr, Maior, Şincai, Iancu, Bărnuțiu, Mureşan, Şaguna, Raț, Bunea – ard ca focuri sacre pe înălțimile trecutului nostru… lumina lor înalță conştiințele noastre şi ne povățuieşte să fim tari, irepugnabili, în aceste clipe decisive, în care începe să se lămurească un început de biruință în sensul energiilor de aur ce ei au sacrificat întru afirmarea voinței istorice a neamului românesc.

Bâlciul de patimi, ce asaltează cu glasurile-i stridente solemnitatea momentului, să nu ne rătăcească. Tari vor fi cei ce ştiu să se ridice deasupra patimilor, a prejudecăților şi a intrigilor iresponsabile, şi pot să înțeleagă acolo – pe piedestalul misiunii epocale ce soarta le-a desemnat – care este adevărul şi care este minciuna.

Reprezentanţii noştri vor sta până în sfârşit cu fruntea înălţată în faţa celor ce vin să grăiască în numele aceleaşi necesităţi istorice şi vor şti să afirme pe deplin demnitatea unui popor. Chiar dacă înţelegerea guvernului va rămâne mai jos de înţelesul acestei necesităţi şi va încerca, în ultima clipă, slăbiciunea unei inconsecvenţe – reprezentanţii poporului românesc din Ungaria vor şti să se conformeze numai şi numai mandatului mare ce istoria le dă. Ei vor refuza mâna minciunii şi vor da mâna numai cu adevărul. Vor putea atunci să privească cu conştiinţa împăcată în faţa urmărilor – ori care ar fi ele!

Şedinţele de azi

Azi după amiază, la orele 6, am primit de la corespondentul nostru din Budapesta această depeşă laconică:

Discuţia s-a continuat azi înainte de amiază în palatul Clotilda. Şedinţele durează încă şi acum, după amiază, când vă depeşez. Au vorbit azi domnii: Dr. Valer Branişte, Vasile Goldiş, Dr. Ştefan C[icio] Pop, Dr. Iuliu Maniu şi Octavian Goga. Hotărâre încă nu s-a luat.

Asupra discuţiilor se respectă cea mai strictă discreţie şi, în consecinţă, sunteţi autorizaţi a desminţi toate comunicatele ziarelor ungureşti.

Împrejurarea că discuţiile se întind atât de mult, dovedeşte numai gravitatea momentului şi preocuparea serioasă a comitetului.

Decursul şedinţelor de până acum

Budapesti Hirlap[370] dă asupra şedinţelor de până acuma amănunte interesante, deşi ele nu pot fi controlate. Dacă le reproducem, totuşi o facem pentru a ilustra felul în care acest ziar guvernamental judecă pe unii membri marcanţi ai comitetului nostru naţional:

La începutul şedinţei de alaltăieri – spune corespondentul lui „Budapesti Hirlap" – *mai mulţi inşi au pus întrebarea dacă pot să participe la şedinţe şi bărbaţii conducători nemembrii în comitet. Preşedintele, domnul Gheorghe Pop de Băseşti, a declarat că domnia sa n-are nimic de obiecţionat, dar domnul avocat Emanuil Ungurian, din Timişoara, n-a aderat la această propunere şi în consecinţă comitetul a decis că la şedinţă pot participa numai membrii comitetului.*

Comisia a trecut apoi la desbaterea în merit. Întâi s-a cetit primul decis al comitetului, prin care se autorizează tratativele cu primul-ministru, apoi s-au cetit pe rând sumarele consfătuirilor comisiei de trei şi ale celei de zece.

După cetirea sumarelor, domnul Dr. Valer Branisce, raportorul comisiei de trei, într-o vorbire mai lungă a arătat greutăţile ce s-au ivit în cursul tratativelor cu contele Tisza şi, la sfârşit, a cetit punctele asupra cărora s-a realizat acordul cu primul-ministru, recomandându-le călduros spre primire.

După domnul Dr. Valer Branisce, a luat cuvântul domnul Octavian Goga. Domnia sa a vorbit contra primirei pactului.

*

Ieri, miercuri, la ora 10 a.m., discuţiile au continuat. Primul orator a fost domnul Roman Ciorogariu, directorul Seminarului din Arad. Domnia sa a vorbit pentru primirea pactului. Domnul avocat Dr. Aurel Lazăr, din Oradea-Mare, a cerut ca în pact să se asigure un ajutor mai mare, din

---

[370] Organ de presă al partidei naţional-conservatoare maghiare, a funcţionat la Budapesta în perioada 1853–1860, sub numele *Sürgöny*. A revenit în familia presei maghiare în anul 1881, cu numele *Budapesti Hirlap* (Jurnalul Budapestei), la iniţiativa politicianului Csukássi József şi sub conducerea ziaristului Rákosi Jenő (Kremsner), ca redactor şef. A constituit principalul suport jurnalistic al politicii guvernamentale de maghiarizare a etniilor ce trăiau în imperiul Austro-Ungar – n.n., A.Ţ.

partea statului, diecezelor româneşti. Domnul avocat Dr. Caius Brediceanu, din Lugoj, a vorbit pentru primirea pactului.

La amiază discuţiile au fost întrerupte, rămânând ca ele să continue după amiază, la ora 4.

*

După deschiderea şedinţei de după amiază, primul moment mai important a fost vorbirea lui Vasile Goldiş, secretar consistorial şi directorul ziarului „Românul". Domnia sa, într-o vorbire de aproape două ore, a cerut cu o vie insistenţă respingerea pactului. Deputatul Şiriei, domnul Ştefan C[icio] Pop, a recomandat primirea pactului.

Al doilea moment mai important al acestei şedinţe a fost vorbirea, de aproape două ore, a domnului Dr. Iuliu Maniu. Domnia sa s-a nizuit să dovedească comitetului necesitatea acceptării pactului încheiat cu primul-ministru, contele Ştefan Tisza, precum şi marele folos ce va rezulta pentru Români şi Maghiari dintr-o înţelegere paşnică.

După alte multe vorbiri scurte, şedinţa a fost suspendată, rămânând ca discuţiile să continue a doua zi, joi, la ora 10 dimineaţa.

*

Ieri, „*Keleti Értesitö*"[371] a publicat următorul comunicat:

Azi, miercuri, membrii Comitetului naţional român au continuat discuţiile începute ieri (marţi) asupra rezultatului schimbului de vederi ce a avut loc între comisia exmisă din partea partidului şi între primul-ministru. Discuţiile, care au ţinut până seara târziu, în primul rând s-au urmat asupra prezentării materialului foarte bogat al tratativelor.

Discuţiile în merit au început abia azi la amiază. S-au rostit mai multe discursuri în chestia pactului. Membrii comisiilor, care au condus tratativele, au dat explicări amănunţite. Şi în şedinţa de azi a domnit cea mai deplină înţelegere în toate chestiile principiare. Hotărâre nu s-a adus încă în şedinţa de azi.

Continuarea discuţiilor a fost amânată până mâine la ora 10, dimineaţa, când probabil se vor termina discuţiile iar comitetul va decide asupra atitudinei comisiei exmise.

Campania în ţară

Din Comorn[372] i se telegrafiază lui „*Magyar Kurir*"[373] că membrii comitetului municipal al oraşului, liber regesc, Comorn, în şedinţa publică ţinută ieri, miercuri, după amiază, *cu mare însufleţire au acceptat moţiunea propusă de reprezentantul Dr. Coloman Szabó contra pactului cu Românii*.

Din Cluj i se comunică unui ziar litografiat: *Ieri, miercuri, comitetul municipal al oraşului Cluj a primit cu unanimitate moţiunea propusă de Dr. Ştefan Apáty, care moţiune va fi trimisă ambelor camere ungare.*

Moţiunea declară de păgubitoare tratativele cu Românii şi pretind mai bine fortificarea militărească a pasurilor ce duc în România, precum şi dislocarea unui număr potrivit de regimente ungureşti în Ardeal, mai ales pentru observarea frontierei ardelene, să se ordoneze înfiinţarea unui corp de armată, iar localităţile Zlatna, Câmpeni şi Lăpuşu Unguresc să fie prevăzute cu garnizoane compuse din batalioane ungureşti.

---

[371] „*Buletinul Răsăritului*", organ de presă, tipărit pe hârtie de culoare roză, specializat în transmiterea evenimentelor ce se petreceau în capitală (Budapesta) – n.n., A.Ţ.

[372] *Komárom*, oraş maghiar situate pe malul sudic al Dunării (comitatul Komárom-*Esztergom*). În anul 1896 a fuzionat cu localitatea *Újszőny*, situată vis-á-vis, pe malul drept al Dunării, iar în 1918 cele două au fost separate frontiera noului stat vecin Cehoslovacia – n.n., A.Ţ.

[373] „*Curierul Maghiar*" – n.n., A.Ţ.

La sfârşit, moţiunea – care a fost trimisă tuturor municipalităţilor din ţară – roagă municipalităţile din ţară să ceară şi ele urgenta fortificare a Ardealului.

Presa maghiară

Continuă în mare parte aceiaşi campanie stridentă. În frunte merge *Pesti Hirlap*, *Pesti Napló* şi *Népszava*[374].

E caracteristic articolul ziarului socialist *Népszava*, articol intitulat *Dosák kellenek, nem Horák es Jánkuk* (Sunt necesari oameni ca Doşa, nu de cei ca Horea şi Iancu). *Népszava* pretinde că partidul nostru a renunţat la sufragiul universal, la libertatea de presă şi la programul său democratic, tăvălindu-se în aceeaşi mocirlă cu contele Tisza. Pe membrii comitetului nostru îi numeşte mercenari.

*

Pesti Hirlap, care, după cum ştim, fabrică din profesie „senzaţiile", plasează intriga că dintre episcopii români numai mitropolitii Meţianu şi Mihali şi episcopii Papp şi Hossu sunt pentru pact, în vreme ce episcopii Radu, Frenţiu şi, îndeosebi, Cristea sunt cu trup şi suflet împotriva pactului. Spune apoi că pactul se face la dorinţa primului-ministru Brătianu al României, contele Czernin[375], Brătianu, contele Tisza şi comitetul sunt în legături permanente.

Fireşte, sunt toate acestea pure născociri. Adevărul e că episcopatele române au toată încrederea în comitet, apoi că România doreşte, în chip firesc, o situaţie mai favorabilă desvoltării noastre.

*

În *Világ*[376], contele Andrássy face declaraţia că „*pactul duce la prăpădul ungurimei din Ardeal… Românii vor primi deocamdată daruri mai puţine, dar ei înţeleg că mai târziu vor, treptat, mai multe… Artişoca*[377] *se mănâncă frunză de frunză – aşa vor mânca Românii pe Ungurii din Ardeal, frunză de frunză*".

*

Az Újság[378], ziarul tiszaist, e integrat de împrejurarea că şedinţele comitetului nu se mai termină. Comitetul justifică astfel vorbirea de deunăzi a contelui Apponyi,iar nu pe Tisza. Prea îşi reliefează comitetul importanţa de corporaţiune naţionalistă.

---

[374] „*Jurnalul Pestei, Cotidianul Pestei* şi *Vocea Poporului*" – n.n., A.Ţ.

[375] *Ottokar Czernin* (1872–1932), diplomat şi politician austriac, fost ambasador al Austro-Ungariei la Bucureşti (1913–1916) şi apoi ministru de Externe al imperiului (1916–1918). Este considerat artizanul tratatelor de pace de la *Brest-Litovsk* cu Rusia (3 martie 1918) şi *Buftea-Bucureşti* cu România (7 mai 1918). Adept al proiectului de federalizare a Austro-Ungariei, în care România, unită cu Transilvania şi Bucovina, urma să intre în alcătuirea viitoarei „Confederaţii Dunărene" sub hegemonia Austriei – n.n., A.Ţ.

[376] „*Lumea*", organ de presă al masoneriei maghiare, înfiinţat în 1910 la iniţiativa avocatului dr. Bálint Lajos şi sub şefia ziaristului Yartin József (Nyitrai), ca redactor şef. Politica jurnalului era una radicală, el milita pentru introducerea votului general şi secret în alegeri, educaţie publică neîngrădită, impozitare generală şi secularizarea averilor bisericeşti, considerate condiţii fundamentale pentru propăşirea statului naţional maghiar – n.n., A.Ţ.

[377] Anghinare (ungureşte: *articsóka*) – n.n., A.Ţ.

[378] „*Ziarul*", organ de presă al partidei liberal-conservatoare maghiare inspirate de ideologia promovată de politicianul Deák Ferencz, promotorul dualismului austro-ungar,

La alt loc al ziarului, se pretinde că Românii i-ar fi cerut contelui Khuen-Héderváry 15 mandate cu ocazia alegerilor din 1910. Neprimind numai asigurări pentru 12 mandate, pactul electoral a eşuat şi Românii au putut să aleagă numai 5 deputaţi.

Minciuna asta ştim că a fost de multe ori desminţită în chipul cel mai categoric de însuşi contele Khuen-Héderváry şi de mai mulţi membrii ai comitetului nostru naţional.

*

În *Budapesti Hirlap*, răspunde la loc de frunte şef-redactorul ziarului, domnul Rákosi, care a fost chestionat asupra atitudinii sale din partea contelui Batthyány Tivadar, care a publicat ieri o scrisoare deschisă în ziarul kossuthist *Magyorország*[379].

Contele Batthyány care, după cum ne aducem aminte cu toţii, e părintele spiritual al „moderaţilor" şi în special al lui Emil Babeş, cerea în articolul din *Magyorország* ca Rákosi să se opuie din răsputeri încercării de „*a se da unei rase, unei naţionalităţi singuratice privilegii culturale în paguba culturei naţionale*" maghiare.

Contele Batthyány spune că e aplicat să admită din parte-i următoarele drepturi: drepturi politice egale tuturor naţionalităţilor, împărţirea circumscripţiilor electorale fără considerare la naţionalitate şi confesiune, participarea activă a poporului în Camera magnaţilor, administraţie imparţială şi dreaptă, instrucţie în limba maternă în clasele elementare inferioare.

În faţa acestor constatări ale contelui Batthyány, Rákosi răspunde că contele Tisza nu va face niciodată concesiuni atât de vaste Românilor. Dovada: declaraţiile făcute ieri în Cameră din partea contelui Tisza. Rákosi promite apoi că îşi va arăta părerile după ce va cunoaşte conţinutul pactului. În calitate de preşedinte al Societăţii pentru maghiarizarea ţinutului de dincolo de Dunăre (D.M.E.), Rákosi a convocat congresul numitei societăţi pentru ca să-şi fixeze atitudinea în faţa pactului cu Românii. În acest punct se conformează dorinţei ce a arătat contele Batthyány.

Declaraţiile domnului Goga

Domnul Octavian Goga a făcut, unui corespondent al ziarului *Az Est*[380], următoarele declaraţii:

– *Atitudinea guvernelor ungare faţă de Românii din patrie a fost de-a dreptul păcătoasă şi eu osândesc acest sistem tradiţional al păcatelor. Înţeleg, fireşte, şi pe actualul guvern*.

La întrebarea, cum înţeleg Românii ideea de stat naţional maghiar, domnul Goga a răspuns:

- *Statul naţional maghiar e o ficţiune de drept constituţional. Recunosc integritatea teritorială a statului şi nu mă las robit de nici un principiu separatistic, dar încolo trag în interesul neamului meu toate consecinţele principiului naţional.*

---

dar şi al unităţii naţionale maghiare. A apărut începând cu anul 1903 sub patronatul contelui Tisza István şi sub şefia ziaristului Ödön Gajári, ca redactor şef – n.n., A.Ţ.

[379] „*Ungaria*", organ de presă al partidei kossuthiste, care promova principiile Revoluţiei de la 1848, începând cu independenţa Ungariei. Primul număr a apărut pe 15 martie 1902, la iniţiativa politicianului Kossuth Ferencz şi sub şefia gazetarului Dienes Márton, ca redactor şef – n.n., A.Ţ.

[380] „*Gazeta de Seară*", tabloid cu orientare progresistă, înfiinţat în 1910 de Miklós Andor, proprietar şi redactor-şef – n.n., A.Ţ.

Părerea mea e că acel bărbat va servi mai mult intereselor patriei, care în combinațiunile lui politice va calcula nu cu o utopie, ci cu factori reali, vorbind în consecință nu despre un stat național maghiar, ci luând ca principiu fundamental ființa poliglotă a țării.

„Monarhia n-a avut încredere în armata sa"

La o masă copioasă, aranjată de Clubul independist din cartierul Francisc[381] din Budapesta, guralivul şi fonful conte Mihail Károlyi a răcnit următoarele fraze de cald patriotism:

Dacă o sută de Apponyi ar fi în parlamentul actual, nici aceştia n-ar putea lupta cu succes contra actualului sistem, dar dacă dumneavoastră veți voi, vă veți hotărî, veți fi în stare să puneți Ungaria în mişcare. În modul cel mai disperat trebuie să privim în fața evenimentelor. Iată, aici avem pactul valah, căruia îi va urma pactarea cu celelalte naționalități…

Noi însă, în casa dreptului milenar, vrem şi vom menține națiunea suverană, independentă – contra oricui. Iar, dacă oricine ar cuteza să se atingă, fie cu degetul cel mic, de aceasta, în cazul acesta se va răscula întreaga națiune, deoarece avem datoria să ne răsvrătim, ni se impune să nu tolerăm să facă cu noi un astfel de joc.

E foarte evident pentru ce era necesară pactarea cu românii. După evenimentele ce au decurs e un secret public, pentru că monarhia n-a îndrăznit să păşească nici contra ***Muntenegrului****. Ea n-a îndrăznit pentru că* ***n-a avut încredere în naționalitățile proprii****, pentru că n-a avut încredere în soldații proprii. Văzând, deci, pactul cu românii, e evident că se tem, tremură din cauza acestor valahi, pe care vreau acum să-i câştige.*

Faptul acesta este contra cercului nostru de interese, acesta e punctul unde nu tolerăm gluma. Asta n-o vom tolera, fiindcă dacă am tolera, atunci mai bine să renunțăm la ideea noastră ca să construim Ungaria independentă.

Acum soarta țării e în mâinile cetățenilor, iar ***dacă Ungaria se va prăpădi, responsabili pentru aceasta vor fi cetățenii țării****. Noi ne vom face datorie, dar şi dumneavoastră să o faceți pe a dumneavoastră.*

Românul, nr. 7 din 10/23 ianuarie 1914, Arad, p. 2–6

5

Berlin, 9/22 ianuarie 1914 – *Ştire publicată de cotidianul german „Berliner Tageblatt" în legătură cu declarațiile noului ambasador austro-ungar la Bucureşti, contele Ottokar Czernin, care afirmă că românilor transilvăneni nu le sunt recunoscute drepturile politice şi civile.*

O declarație a contelui Czernin despre românii din Ungaria

„Berliner Tagblatt"[382] anunță din Bucureşti: *Noul ambasador austro-ungar la Bucureşti, contele Czernin, a declarat în fața unui ziarist ungur că trebuie să admită că* ***Românii din Ungaria de fapt nu sunt în posesiunea drepturilor lor****.*

Declarația aceasta a contelui Czernin e viu comentată în cercurile din Berlin.

---

[381] *„Ferencváros"*, suburbie situată în sudul capitalei Budapesta, în arondismentul IX, botezată după împăratul habsburg Francisc I, încoronat la 4 decembrie 1792 şi rege al Ungariei – n.n., A.Ț.

[382] *„Berliner Tageblatt"* (Cotidianul Berlinez), unul dintre principalele organe de presă al liberalilor germani, înființat pe 1 ianuarie 1872.

Românul, nr. 8 din 11/24 ianuarie 1914, Arad, p. 2

6

Budapesta-Viena, 10/23 ianuarie 1914 – *Comentariu de presă în legătură cu declarația preşedintelui Comitetului executiv al Partidului Național Român din Transilvania, Teodor Mihaly, dată periodicului maghiar „Keleti Értesitö" după încheierea primei runde a negocierilor purtate cu premierul maghiar, Tisza István, pentru recunoaşterea drepturilor politice şi civile ale etniei româneşti din Transilvania, precum şi cu privire la percepția deformată pe care presa maghiară a insuflat-o opiniei publice austriece pe marginea demersului românesc.*

După şedințele Comitetului

Declarațiile domnului Mihali – Ziarele din Viena

Arad, 24 ianuarie

În tăcerea ce s-a lăsat asupra tratativelor noastre cu guvernul, două momente vin să ne țină treaz interesul: declarațiile făcute de domnul Dr. Teodor Mihali unui redactor al corespondenței *Keleti Értesitö*, din Budapesta, şi comentariile presei din Viena asupra comunicatului publicat de Comitetul nostru național.

Declarațiile domnului Mihali sunt îndeajuns de concludente în cadrele permise de stadiul actual al chestiunei şi noi ne mărginim a le reproduce la acest loc:

Nu voi – a zis domnul Mihali – *să fac prorociri, ci constat numai că bunăvoința pentru deslegarea problemei există atât de partea noastră, cât şi de a guvernului. Mă mir mult de chipul cum este judecată acțiunea noastră din partea opoziției şi a unei părți a presei.*

Asupra chestiunilor în litigiu se urmează de multă vreme schimbul de idei. La timpul său, însuşi fostul ministru de Interne, Hieronymi[383]*, a fost, îndată după ce a disolvat Comitetul nostru, în Ardeal şi a avut cu noi, în calitatea noastră de membri ai comitetului, convorbiri, ba a fost şi la mine în Dej şi în discuțiile noastre căutam modalitatea de a deslega problema cu ajutorul comitetului.*

Venind la putere coaliția, primul-ministru Wekerle a invitat pe membrii comitetului, dimpreună cu arhiereii, în palatul Consiliului ministerial, unde a tratat cu noi, în calitatea noastră de membrii ai comitetului, iar noi i-am arătat doleanțele noastre, primind din partea lui promisiuni categorice că va rezolva în mod favorabil doleanțele.

Chestiunea însă a fost dată curând uitării, până ce actualul prim-ministru a reluat din nou firul schimbului de idei. Deosebirea constă numai în împrejurarea că de data asta bunăvoința şi conştiința răspunderii, cu care dorim să deslegăm problema, există de amândouă părțile. E de regretat că pentru opoziție chestiunea e o chestiune de partid, câtă vreme e vorba de interesele primordiale ale țării, interese pentru a căror realizare se osteneau la timpul său şi ei, dimpreună cu noi, atât direct cât şi indirect.

*

Ziarele maghiare înregistrează şi ele declarațiile domnului Mihali, dar de data asta timpul lor e reclamat de ilustrarea scandaloaselor scene din şedința de ieri a Camerei – şi până şi rezistentele corzi vocale ale lui *Budapesti Hirlap* par extenuate pentru noi.

Tăcând însă gălăgia antiromânească a presei maghiare, putem asculta în mai multă linişte glasurile presei din cealaltă parte a monarhiei. Avem înaintea noastre câteva din ziarele germane de frunte.

Chipul în care presa vieneză comentează faptul că comitetul nostru național n-a primit fără obiecțiuni propozițiile guvernului ungar, trădează o regretabilă dezorientare a acestei prese asupra situației poporului nostru în Ungaria. Cele mai multe din aceste ziare

[383] *Hieronymi Károly* (1836–1911), inginer şi politician, fost ministru de Interne şi apoi al Comerțului, susținător al premierului Tisza Kálmán.

par nemulţumite de împrejurarea că reprezentanţii partidului nostru n-au primit orbeşte oferta guvernului.

În special ziarele plătite de guvern reproşează comitetului nostru că ridică pretenţii artificiale, care însă ar trece peste ţintă. *Neue Freie Presse*[384], această ilustră reprezentantă a comercialismului în presă, pierde din vedere, cu totul, obiectivitatea şi găseşte că Românii din Ungaria ar formula pretenţii exagerate, fabuloase.

Nu vede *Neue Freie Presse* că în oricare ţară din lume ar rămâne neînţeleasă, ridicolă şi chiar revoltătoare atitudinea unui guvern care ar aştepta din partea cetăţenilor semne de specială mulţumire în schimbul elementarului fapt constituţional că ei se bucură în chip firesc de scutul legilor ţării.

Şi cât de stranie e atitudinea guvernului ungar când el cere asemenea semne de la cei trei milioane şi jumătate de români, care nu numai că sunt lăsaţi în bătaia sorţii, refuzându-li-se orice sprijin constituţional în năzuinţele lor naţionale, dar sunt de-a dreptul supuşi celor mai nemiloase experimentaţii de desnaţionalizare.

Carevasăzică, marile ziare germane din Austria par a ne cere neînsemnata jertfă de a împlini de bunăvoie ceea ce guvernele ungare n-au reuşit să ne smulgă cu forţa şi cu intoleranţa agresivă. Noi să renunţăm de bunăvoie la aspiraţiile noastre fireşti, la aşteptările noastre legitime în cadrele acestui stat, pentru că, iată, guvernul actual nu mai recurge împotriva noastră ghilotina legilor de maghiarizare, ci ne întâmpină cu vorbe frumoase, ademenitoare. E simplu de tot!

Dar ziarele din Viena mai trădează prin astfel de neserioase aprecieri şi o neînţeleasă dezorientare în ce priveşte statistica etnografică, raportul numeric între singuraticele popoare din Ungaria – ne mai vorbind de alte circumstanţe. Corespondenţele germane de la Viena, ale guvernului ungar, se pare că-şi fac cu vârf datoria câtă vreme în capitala Austriei o mare parte din ziare, şi prin ele o mare parte a opiniei publice îşi formulează judecăţi citind discursurile optimiste, în acest sens, ale primului-ministru.

Noi ne mărginim a semnala aceste judecăţi greşite, convinşi că viitorul le rezervă confraţilor noştri din blonda Vindoland multe surprize.

Românul, nr. 9 din 12/25 ianuarie 1914, Arad, p. 1–2

7

Debreţin, 10/23 februarie 1914 – *Ştire în legătură cu atentatul cu bombă petrecut în palatul de reşedinţă al recent înfiinţatei Episcopii Greco-Catolice de Hajdudorog.*

Palatul episcopului de Hajdudorogh - aruncat în aer

Din Dobriţin să anunţă sensaţionala ştire că palatul camerei industriale a fost aruncat în aer cu dinamită. Explozia s-a întâmplat în etajul prim în apartamentul rezidenţial al episcopului de Hajdudorogh – Miklossy István. Pe urma detunăturii îngrozitoare, pereţii

---

[384] „*Noua Presă Liberă*", organ de presă al curentului politic burghezo-liberal din regiunea Siria de Mijloc (Austria), fondat în 1848 de către antreprenorul August Zang, după modelul noii ziaristici pariziene, sub numele „*Die Presse*". După ce în 1858 a fost vândut, cotidianul este reînfiinţat în 1864, sub numele „*Neue Freie Presse*", de doi foşti redactori, *Michael Etienne* şi *Max Friedländer*, şi fostul administrator *Adolf Erthner*. Apud: Edith Walter, *Österreichische Tageszeitungen der Jahrhundertwende (Ideologischer Anspruch und ökonomische Erfordernisse)*, Verlag Böhlau, Wien, 1994, p. 48.

puternicei clădiri s-au prăbuşit şi întreg edificiul a fost în câteva clipe îmbrăcat în flăcări. S-a iscat o panică uriaşă. Oamenii au alergat ca nebuni prin flăcări pe scările ruinate, iar alţii au sărit de prin ferestrele edificiului pe pavajul străzii.

A apărut la faţa locului îndată poliţia şi pompierii şi s-a început opera de salvare. S-au scos de sub ruine până acum 5 morţi, servitorul episcopului cu nevastă-sa, vicarul Iaczkovici, secretarul episcopului Dr. Szelpkopczki, concipistul şi un negustor, care se afla din nenorocire în rezidenţa episcopească. Mai sunt 9 grav răniţi între cari e şi Dr. Csatt Sándor, advocatul diecezan.

Cauzele exploziei nu s-au putut erua, deşi poliţia a cercetat cu de-amăruntul întreg edificiul, se crede însă, că e vorbă de un atentat îndreptat in potriva episcopului de Hajdudorog. Episcopul Miklossy a scăpat ca prin minune, cu câteva leziuni uşoare la mâni. Din Budapesta a plecat un expert la faţa locului pentru a stabili cauzele exploziei şi se crede că în curând se vor face arestări senzaţionale.

Unirea, nr. 18 din 24 februarie 1914, Blaj, p. 5

8

Bucureşti, 10/23 ianuarie 1914 – *Ştire în legătură cu declaraţiile noului ambasador austro-ungar la Bucureşti, contele Czernin, care afirmă încă odată, atât în presa românească, cât şi în cea maghiară, că românilor transilvăneni nu le sunt recunoscute drepturile politice şi civile.*

Declaraţiile contelui Czernin

În numărul nostru de ieri am reprodus, dintr-un ziar berlinez, declaraţiile contelui Czernin, ambasadorul austro-ungar la Bucureşti, referitor la tratativele româno-maghiare.

Astăzi însă, corespondentul nostru din Bucureşti ne comunică următoarea ştire apărută în „*Epoca*", conţinând declaraţiile ambasadorului, contele Czernin, făcute unui ziarist ungur:

Eu afirm fără ezitare şi în mod franc – a spus contele Czernin – *că Românilor din Ungaria le lipsesc unele drepturi care li se cuvin. Nici nu am nevoie să dovedesc aceasta prin argumentaţii logice, care ar putea duce prea departe, ci ajunge să mă refer la faptul că unul dintre cei mai hotărâţi patrioţi maghiari, contele Tisza, a recunoscut aceasta intrând în tratative cu reprezentanţii Românilor din Ungaria.*

Corespondentul din Bucureşti al ziarului „*Az Est*" a avut azi un interview cu contele Czernin, care i-a făcut următoarele declaraţii senzaţionale:

Aici, în România, toţi politicienii sunt de acord că România nu se poate ingera în chestiile interne ale monarhiei. De altă parte însă, e foarte normal că Românii din România se interesează şi urmăresc cu atenţie soarta Românilor din Ungaria.

Nici un politician român n-a comis ceva ce poate să fie calificat de ingerinţă necompetentă. Şi de astădată ei urmăresc numai cu atenţie pactul româno-maghiar, respective tratativele, şi nădăjduiesc ca acestea vor avea rezultat îmbucurător.

Este indispensabil şi inomis ca să se realizeze înţelegerea între statul ungar şi între Români, iar aceasta se poate întâmpla fără jignirea Ungurilor.

Presupuneţi dumneavoastră că Tisza va adera la ştirbirea ideei naţionale maghiare.

Eu nu cred aşa ceva…

E de mare interes pentru monarhie să se realizeze înţelegerea paşnică – la o eventualitate contrară nici să nu gândim.

Românul, nr. 9 din 12/25 ianuarie 1914, Arad, p. 2

9

Viena-Berlin, 17/30 ianuarie 1914 – *Ştire în legătură cu îngrijorarea stârnită guvernelor austro-ungar şi german de pregătirile militare desfăşurate de Rusia la graniţele ei cu cele două imperii şi atmosfera antigermană cultivată în rândul populaţiei în numele panslavismului.*

Rusia face pregătiri febrile contra Austro-Ungariei?

Nelinişte la Viena – Rusia fortifică paza de la graniţa Galiţiei – Rusia face pregătiri şi contra Germaniei

Arad, 30 ianuarie

Telegraful ne aduce azi ştirea că, atât la Viena, cât şi la Berlin, inspiră mare nelinişte şi senzaţie măsurile militare extraordinare ale Rusiei. Aceste măsuri dovedesc că Rusia vrea să se întărească bine milităreşte pentru o vreme lungă şi că, totodată, ea se pregăteşte pentru o apropiată mare şi serioasă acţiune.

Un diplomat a declarat corespondentului din Viena al ziarului berlinez „*Taegliche Rundschau*"[385] că în Rusia domneşte o dispoziţie ostilă Germaniei şi Austro-Ungariei, mult mai ostilă decât pe timpul războiului balcanic.

Rusia a chemat sub drapel patru contingente complete, iar la graniţa ruso-austriacă face pregătiri febrile militare.

În garnizoanele din Polonia rusească au îngrămădit cantităţi foarte mari de proviant, muniţiuni, fân, ovăz, paie, făină etc. Paza de la frontiera rusească a fost înarmată şi organizată întocmai ca şi armata regulată, iar posturile jandarmereşti au fost întărite cu câte 400 jandarmi călare.

Ca o întregire serioasă şi caracteristică se mai adaugă acestor ştiri senzaţionale atitudinea presei franceze şi călătoria primului-ministru rus, Kokovcev, la Paris pentru mijlocirea unui împrumut mai mare în scopuri militare.

Stephan Lausane publică o serie de articole în „*Le Matin*" sub titlul „*Rusia cea mai mare*", iar celelalte ziare franceze vorbesc deschis despre şansele Rusiei într-un eventual atac contra frontierei germane şi austriace. În acelaşi timp, semioficioasele ruseşti publică articole incendiare contra stavilei germane şi austro-ungare, care închide Rusia de către fraţi ei Slavi.

Atât la Viena, cât şi la Berlin situaţia e considerată ca foarte serioasă.

Românul, nr. 14 din 18/31 ianuarie 1914, Arad, p. 5

10

Paris, 18/31 ianuarie 1914 – *Cronică întocmită pe marginea conferinţei organizate la Paris de grupul studenţilor români din capitala franceză, cu tema „Chestiunea Transilvaniei", avându-i ca invitaţi pe câţiva dintre fruntaşii ardeleni ai mişcării naţionale.*

[385] „*Tägliche Rundschau*", cotidian berlinez autointitulat apolitic, înfiinţat în anul 1881 de către scriitorul Friedrich Bodenstedt.

Chestiunea Transilvaniei discutată la Paris

Conferința domnului Mircea R[ussu] Şirianu – Cuvântarea domnului C[onstantin] Simian

Corespondență specială

Paris, 31 ianuarie [calendar] n[ou]

Vineri seara, 30 ianuarie st[il] n[ou], a avut loc în saloanele „*Voltaire*", de lângă Teatrul Odéon, o frumoasă şi interesantă întrunire a studenților români din Paris, spre a se discuta marea problemă națională: chestiunea Transilvaniei. A participat la această manifestație națională un mare număr de studenți şi s-au rostit cuvântări, nu numai entuziaste, dar şi interesante şi documentate.

Seria discursurilor a deschis-o tânărul avocat şi publicist *Mircea R[ussu] Şirianu* care, timp de aproape o oră, a expus problema Transilvaniei. Domnul Şirianu şi-a împărțit conferința sa în trei capitole:

1. *Ce a fost Transilvania?* Punct în care a tratat partea pur istorică a problemei şi a dovedit că Românii din această țară, de baştină a noastră, nu au abdicat niciodată la drepturile de suveranitate, ce le consideră ca o legitimă moştenire de la strămunii Romani.

2. *Ce este Transilvania?* Acesta al doilea capitol este partea statistică şi cea a politicei actuale. Cu date statistice, domnia sa a făcut un tablou exact şi foarte viu al situației Românilor din Transilvania, din toate punctele de vedere. Oratorul a arătat că elementul românesc din Transilvania, pe lângă că este autohton, este şi elementul cel mai numeros şi mai viguros din această țară. Trece apoi la schițarea situației economice şi culturale a fraților din Transilvania.

Vorbind despre politica actuală, domnul Şirianu a arătat că energicele lupte parlamentare şi extraparlamentare au impus respect capilor politici unguri, dintre care însuşi contele Tisza a fost acela care a întins Românilor ramura de măslin, începând tratativele de împăcare care sunt încă în curs.

Relevă meritele Comitetului național şi aduce elogii şefilor săi: Maniu, Mihali, Vaida-Voievod, Goldiş şi Goga. De asemenea relevă rolul de împăciuitor al lui C[onstantin] Stere, care a făcut armonie între două tabere care acum sunt una spre a combate pe adversarul comun.

Ceea ce a accentuat însă domnul Şirianu, este faptul că marele succes militar şi diplomatic al României, în evenimentele externe, a avut, în mod firesc, o repercusiune adâncă şi asupra chestiei Românilor din Transilvania. România a câştigat încredere, iar frații de sub stăpânirile străine au început să spere zile mai bune!... O Românie puternică, cu influență decisivă în colțul european ce-l ocupă, nu poate privi inactivă şi indolentă la sugrumarea fiilor națiunei întregi. Deşi deviza politicei noastre externe trebuie să fie prudența, declară domnul Şirianu, totuşi trebuie să ştim să facem compatibilă această prudență cu demnitatea națională şi marile interese ale românismului.

3. *Ce va fi Transilvania?* Oratorul consacră această parte a expunerii sale politicei viitoare, examinând situațiunea diplomatică, trăgând din ea concluziuni logice pentru viitor. Arată care sunt aliații noştri naturali în politica externă.

Conferința a fost subliniată de vii aplauze.

Domnul G. Meitani, avocat şi doctorand la Paris, începe aducând elogii patriotismului domnului Mircea R[ussu] Şirianu. Rosteşte apoi o frumoasă cuvântare, scoțând în relief partea doctrinală a chestiunei Transilvaniei. Arată puterea a tot învingătoare a ideii, şi spune că tineretul trebuie să fie propagatorul ideilor mari şi generoase. Fapta trebuie precedată de cuvânt, de idee.

După două cuvântări scurte, a domnilor Maniu şi Eliescu, a luat cuvântul domnul Constantin Simian, avocat din Râmnicu Vâlcea, care a rostit un foarte frumos discurs. Cu o

elocvenţă rară, domnul Simian a completat toate discursurile rostite şi a atras atenţiunea tinerimei asupra gravităţii problemei Transilvaniei.

Domnul Simian a făcut întâi un interesant istoric, arătând rolul cancelarului Bismarck în conflictul dintre Români şi Unguri. Schiţează situaţiunea dificilă a României, fiind aşezată între două mari imperii rivale. Se întreabă: ***Cu cine va merge România în viitorul conflict european? Cu Rusia sau cu Austria?*** Răspunsul domnului Simian a fost: cu acea putere care ne va garanta realizarea aspiraţiunilor legitime.

Discursul domnului Constantin Simian a fost primit cu multă căldură. Şedinţa s-a terminat în mijlocul unui entuziasm general.

Observator

Românul, nr. 17 din 22 ianuarie/4 februarie 1914, Arad, p. 4

11

Arad, 22 ianuarie/3 februarie 1914 – *Articol de fond în legătură cu proiectul de modificare a legislaţiei electorale, instrument juridic prin intermediul căreia legislativul de la Budapesta urmăreşte să reducă accesul reprezentanţilor românilor transilvăneni în Parlament, fie prin desfiinţarea circumscripţiilor din regiunile locuite compact de români, fie prin arondarea la alte circumscripţii a localităţilor locuite majoritar de români.*

Viitoarele circumscripţii electorale

Arad, 3 februarie

Avem în faţa noastră Buletinul statistic oficial din 1911 şi căutăm în el firul mitic cu ajutorul căruia să putem pătrunde prin toate cotiturile labirintice ale proiectului de lege despre viitoarele circumscripţii electorale, proiect depus în Cameră sâmbătă de către ministrul de Interne, domnul Sándor János, care e cumnatul contelui Ştefan Tisza.

Ne interesează, natural, datele privitoare la ţinuturile româneşti.

Ştim că noua lege electorală a fixat censul material şi pe cel intelectual cu o severitate reacţionaristică unică în Europa. Intenţia era: salvarea influenţei hotărâtoare a claselor sociale maghiare istorice. Intenţia asta s-a tradus în fiecare literă a legii.

Ştim apoi că legea judicaturei electorale n-a făcut decât să asigure ţintele urmărite de legea electorală, înzestrând organele administrative cu o sferă de putere mai vastă decât în trecut şi asigurându-le atribuţii cu adevărat discreţionare. Proiectul de lege despre noua împărţire a circumscripţiilor electorale deşteaptă deci o legitimă îngrijorare în noi.

Într-adevăr, acest proiect completează armonic opera guvernului. Contemplându-l, numai şi în treacăt, ne vom convinge că principiile ce călăuzesc cele două legi anterioare nu sunt părăsite.

Dar să vorbească faptele:

În trecut, alegătorii români erau în majoritate în vreo 35 de circumscripţii. Să facem acum un tablou aproximativ al situaţiei noastre din viitor.

Vom începe cu Ardealul (**Transilvania**):

În **comitatul Albei de Jos** erau în trecut 7 circumscripţii, în viitor vor fi numai 4. Circumscripţia Ocnei Sibiiului, cu majoritate românească, a fost casată. Vom avea majoritate de voturi numai în două din cele 4 circumscripţii: la Vinţu de Jos şi la Ighiu. În acest comitat locuiesc171.483 Români şi 39.107 Unguri (vom da numai proporţia acestor două poporaţii).

În **comitatul Bistriţa-Năsăud** au fost două circumscripţii, vor fi 3. Un singur cerc cu majoritate românească a fost şi rămâne: Năsăudul. Locuiesc: 87.564 Români şi 10.737 Unguri.

În **comitatul Braşov** au fost 4, vor fi 5 circumscripţii. Nici o circumscripţie cu majoritate de voturi românească. Locuiesc: 35.091 Români şi 35.372 Unguri.

În [**comitatul**] **Ciuc** n-au fost şi nu vor fi circumscripţii româneşti. Locuiesc: 18.032 Români şi 125.888 Unguri.

În [**comitatul**] **Făgăraş** au fost şi rămân două circumscripţii, amândouă cu majoritate românească: Făgăraşul şi Arpaşul. Locuiesc: 84.436 Români şi 6.466 Unguri.

În [**comitatul**] **Trei Scaune** n-au fost şi nu vor fi circumscripţii româneşti. Locuiesc: 22.963 Români şi 123.518 Unguri.

În [**comitatul**] **Hunedoara** au fost 6 circumscripţii, vor fi numai 5. Istorica circumscripţie a Dobrei (1903)[386] s-a casat. Vom avea majoritate în circumscripţia Orăştiei. O problematică majoritate la Ilia Mureşană. Locuiesc: 271.675 Români şi 52.720 Unguri.

În [**comitatul**] **Târnava Mică** n-am avut şi nu vom avea circumscripţii româneşti. Locuiesc: 55.585 Români şi 34.902 Unguri. Vasăzică majoritatea populaţiei e românească!

În [**comitatul**] **Târnava Mare**, tot aşa. Locuiesc: 60.381 Români şi numai 18.414 Unguri.

În [**comitatul**] **Cojocna** (Cluj), nici o circumscripţie românească, nici în trecut şi nici în viitor. Locuitori: 153.717 Români şi numai 60.735 Unguri.

În [**comitatul**] **Mureş-Turda** (Câmpia Ardealului) n-am avut şi nu vom avea. Locuiesc: 70.192 Români şi 111.376 Unguri.

În **comitatul Sibiiului** am avut două circumscripţii cu majoritate românească: Christianul şi Sebeşul. Christianul s-a casat. Locuiesc: 113.672 şi numai 10.159 Unguri.

În [**comitatul**] **Solnoc-Dobâca** au fost 7 circumscripţii şi vor fi numai 5. Două au fost şi vor rămâne cu majoritate românească: Ileanda Mare, Lăpuşu Unguresc. Locuiesc: 189.443 Români şi 52.181 Unguri.

În [**comitatul**] **Turda-Arieş** n-am avut decât minorităţi însemnate, care se vor reduce şi mai mult. Locuiesc: 125.668 Români şi numai 44.630 Unguri. Alte naţii nu există aici.

În [**comitatul**] **Odorhei**, comitat săcuiesc. Locuiesc: 2.840 Români şi 118.458 Unguri. Ungurii mai au asigurate apoi vreo 4 mandate în oraşe.

În **Ţara Ungurească**:

În [**comitatul**] **Arad**, au fost şi rămân 7 circumscripţii, din care cu majoritate românească: Boroşineu[387], Boroşşebiş[388], Chişineu[389], Şiria, Radna. Locuiesc: 229.446 Români şi 77.906 Unguri.

În [**comitatul**] **Bihor** 12 circumscripţii, din care româneşti: Beiuş şi Ceica. În câteva, apoi, minorităţi însemnate. Locuiesc: 261.432 Români şi 306.761 Ungur **(?)**.

În [**comitatul**] **Caraş-Severin** au fost 7, vor fi 8 circumscripţii, din care româneşti: Caransebeşul, Lugojul, Oraviţa şi eventual încă două. Locuiesc: 335.192 Români şi 331.212 Unguri **(?)**.

În [**comitatul**] **Sătmar**, majoritate probabilă la Şomcuta. Locuiesc: 118.719 Români şi 234.934 Unguri **(?)**.

În [**comitatul**] **Sălaj** au fost 5, vor fi numai 4 circumscripţii. Majorităţi probabile la Şimleu şi Cehu Silvaniei. Locuiesc: 135.943 Români şi 87.085 Unguri **(?)**.

---

[386] La alegerile parlamentare din anul 1903, candidatul Partidului Naţional Român, avocatul Dr. Aurel Vlad, l-a învins, în circumscripţia Dobra, pe candidatul propus de guvernul maghiar. Cf. *Hunedoreni făuritori ai României Mari. Dr. Aurel Vlad, „unificatorul" exterminat de comunişti*, în *Glasul Hunedoarei*, din 1 decembrie 2016.

[387] Azi Ineu de Arad – n.n., A.Ţ.

[388] Azi Sebiş – n.n., A.Ţ.

[389] Azi Chişineu-Criş – n.n., A.Ţ.

Mai locuiesc mase însemnate de români în comitatele: **Timiş** (159.428), **Torontal** (86.070), **Maramureş** (84.226), **Ugocia** (19.741) etc. – dar nicăieri nici un cerc românesc.

Încheierile şi le pot face cetitorii singuri. Circumscripţiile româneşti au fost casate acolo unde interesul unguresc reclama covârşirea Românilor prin voturile ungureşti şi prin voturile săseşti şi şvăbeşti. Acolo unde, divizându-se enormele blocuri româneşti, voturile străine primeau sorţi de majoritate, circumscripţiile au fost sporite.

Dar mai rămâne puterea discreţionară pe care proiectul o rezervă ministrului de Interne cu privire la fixarea limitelor singuraticelor circumscripţii. Ne putem închipui că mintea nobilului ministru va fi adumbrită întotdeauna de „ideea naţională".

Dar ziarele ungureşti, de exemplu *Pesti Hirlap*, observă că Ungurilor li s-a făcut o revoltătoare nedreptate în acelaşi timp cât Românilor li se acordă favoruri ne mai auzite, deoarece – spune numitul ziar – circumscripţiile din ţinuturile româneşti vor număra, în mare parte, numai câte 1000–2000 de voturi (Târnava Mică, Cojocna şi Solnoc-Dobâca) şi câte 2000–3000 de voturi (în Alba de Jos, Făgăraş, Sibiiu etc.) – iar în cele din ţinuturile ungureşti câte 3000–4000 şi câte 4000–5000 de voturi.

Pesti Hirlap a pus degetul, fără să ştie, chiar pe nedreptatea cea mai mare a proiectului: voturile mai puţine ale Românilor vor fi majorizate uşor de haita slujbaşilor şi mercenarilor, mai ales că ce ce vor conduce alegerile vor opera cu dispoziţiile draconice ale judicaturei electorale. E clar.

Ne trec prin minte fioroasele băi de sânge de la Mărgineni, Lăpuşu Unguresc, Cehu Silvaniei, Caraş – şi ne întrebăm, plini de amărăciune: care va putea să fie în viitor soarta noastră la alegeri, când guvernul de atunci va fi inspirat de alte consideraţii decât acelea de acum?

Românul, nr. 17 din 22 ianuarie/4 februarie 1914, Arad, p. 1–2

12

Budapesta, 23 ianuarie/4 februarie 1914 – *Ştire în legătură cu începerea unei noi runde de negocieri, la Budapesta, între Comitetului executiv al Partidului Naţional Român din Tranilvania şi premierul maghiar, Tisza István, pentru recunoaşterea drepturilor politice şi civile ale etniei româneşti din Transilvania.*

Comitetul a fost convocat!
Mersul tratativelor cu guvernul

Arad, 4 februarie

După cum suntem vestiţi, din partea corespondentului nostru din Budapesta, Comisia de zece a Comitetului nostru naţional va ţine o ultimă şedinţă azi, miercuri, seara. La şedinţele de până aci, precum şi la cea din urmă, au luat parte următorii membri: *Gheorghe Pop de Băseşti, Dr. Teodor Mihali, Dr. Iuliu Maniu, Vasile Goldiş, Dr. Alexandru Vaida-Voievod, Dr. Ştefan C[icio] Pop, Dr. Valer Branisce* şi *Dr. Aurel Vlad*. Au lipsit doi membrii: domnii Dr. Vasile Lucaciu şi Octavian Goga, care au fost împiedecaţi de împrejurări neprevăzute.

Şedinţa plenară a comitetului a fost convocată pe 13–14 februarie n[ou] la Budapesta. Întrunindu-se, comitetul va avea să dezbată şi să hotărască asupra resultatelor, acum cristalizate, ale tratativelor.

Dintre arhiereii celor două biserici sunt încă şi azi la Budapesta Preasfinţiile lor *Dr. Demetriu Radu, Ioan Papp, Dr. Vasile Hossu* şi *Dr. T[raian] V[aleriu] Frenţiu*. Prezenţa lor în capitală indică o mare însemnătate în aceste zile. Sperăm că arhiereii noştri vor fi şi ei la înălţimea pildelor lăsate de marii lor înaintaşi.

Corespondentul nostru ne mai spune că nu e în situaţie să ne poată comunica lucruri positive în ce priveşte faza intimă a chestiunei. Înregistrăm pentru azi următoarele momente:

Declaraţiile unui influent bărbat politic al nostru

Unui colaborator al ziarului „*Világ*" i-a succes să se întreţină mai mult cu o persoană (numele nu i-l dă) care – zice domnia sa – ar fi expresia majorităţii româneşti şi are mare influenţă asupra societăţii noastre. Din interesanta convorbire reproducem pasagiile mai importante:

Factorii competenţi ai Românilor din Ungaria nu se lasă influenţaţi nici de Berlin, nici de Viena, nici de Bucureşti, ci din iniţiativă proprie, înţelegându-se împreună au început tratativele de împăcare.

Aceşti factori români n-au uitat învăţătura istoriei şi ei au încă vii în memorie Solferino, Königgrätz, Plevna şi Mukden.

La Solferino şi Königgrätz, artileriştii români au apărat retragerea, pierind până la unul, pe când celelalte regimente s-au predat toate. După Königgrätz a urmat înţelegerea din '67 şi mai apoi parodia juridică întitulată „lege de naţionalităţi" care şi până astăzi figurează ca monstru născut de corpus iuris-ul maghiar.

După Plevna a urmat răpirea Basarabiei. La Mukden Kuropatkin numai jertfind corpul de armată compus din Români din Basarabia şi Podolia, a putut scăpa armata rusă demoralizată de înconjurul lui Nogi.

Şi cu toate acestea Românii pretutindeni, şi în Ungaria, suferă cele mai mari nedreptăţi. În relaţiile interne Românii sunt cu totul scârbiţi de politica nedreaptă, oprimatoare a guvernelor din tot timpul, sunt sături de luptele electorale protejate de guvern şi, pe deasupra, Coloman Tisza cu atâta ură înverşunată a persecutat pe Români, încât a asmuţat asupra lor şi administraţia. Hieronymi, ca ministru de Interne, a dizolvat partidul naţional, i-a luat dreptul de întrunire şi pe membrii comitetului i-a închis.

Cu sprijinul lui Ştefan Tisza s-a înfiinţat episcopia de Hajdudorogh. Averile bisericei greco-ortodoxe române, cari serveau pentru scopuri culturale şi bisericeşti, au fost date Sârbilor şi Grecilor, deşi biserica sârbească e aproape tot atât de bogată ca şi cea catolică, astfel nici nu i-ar fi trebuit alte fonduri. Cele 5–6 familii de greci din Budapesta se înfruptă din averea de milioane a mitropoliei din Braşov, care a fost luată şi servea mai înainte pentru sprijinirea şcolilor. Astfel de servicii au adus guvernele succesive culturei româneşti.

Pe lângă acestea, bărbaţii de stat maghiari care acum au căutat cu aviditate prietenia României, ştiut fiind că România va avea rol preponderant într-un eventual conflict european – fatalmente au compromis alianţa acestei ţări cu monarhia noastră. E doar secret public că aici în Budapesta s-a făcut înţelegere cu bulgarul Danew, care avea de scop cucerirea Dobrogei, şi prin urmare pieirea României, căci acel petic de pământ de la mare formează plămânii României. Bărbaţii de stat maghiari au inaugurat această nenorocită politică externă, deci nu se putea ca să nu se răcească relaţiile cu acest popor.

Factorii Românilor din Ungaria sunt de părerea că trebuie să se încheie pace, dar nu aşa ca să piardă şi din fărâmituri, ci o pace trainică, cinstită, care să dea drepturile Românilor, pentru că numai democraţia adevărată, votul universal, egal, secret, administraţie dreaptă, întrunirile libere, libertatea presei – vor pune temelia unui stat puternic şi respectat.

Altcum, inevitabil ar urma descompunerea. Ne-am săturat de ţinerea în robie, incultură a milioane de Români, şi nu există mijloc care să ne reţină în eliberarea poporului – cu ori cine vom sta în faţă.

Noi privim chestiunea românească ca pe o chestiune internă a Ungariei, recunoaştem statul ungar, nu în înţelesul concepţiei şoviniste a guvernelor, ci ca pe un stat al poporului democrat şi cultivat. Pentru crearea acestuia suntem gata a ne alia cu toate elementele democrate din interiorul

statului acestuia; dar în schimb vom lupta pentru aceste bunuri cu toţi acei cari în crearea acestei noi Ungarii sunt împotriva noastră, chiar şi în cazul, când ar deveni starea absurdă, ca toţi factorii să se întoarcă în contra românimei.

Românul, nr. 18 din 23 ianuarie/5 februarie 1914, Arad, p. 3–4

13

Budapesta, 13/26 februarie 1914 – *Fragment al stenogramei înregistrate în şedinţa Parlamentului maghiar, în care premierul Tisza István prezintă cererile formulate de Comitetului executiv al Partidului Naţional Român şi apoi încearcă să convingă auditoriul că majoritatea drepturilor politice şi civile solicitate în cereri le-au fost satisfăcute românilor.*

Tratativele româno-maghiare în Dietă
- Vorbirea contelui Tisza -
(după notele stenografice)

Grupul întâi al întrebărilor se referă la libertatea socială, politică, dreptul de întrunire etc (ceteşte):

Se înţelege de la sine, că cetăţenii români ai acestei patrii se bucură de egala îndreptăţire ca şi ceilalţi cetăţeni, pot să ia parte în vieaţa publică a ţării, între marginele legii, pot să formeze partid separat român, atât la alegerile de deputat, cât şi la alegerile comunale şi legislative, fiind trataţi din partea autorităţilor în mod cu totul egal cu ceilalţi cetăţeni ai ţarii.

Aceiaşi tratare uniformă le compete şi în presă şi la întruniri. Pot să înfiinţeze liberi reuniuni sociale, culturale, artistice, industriale, economice şi de binefacere cu caracter românesc, pot să alimenteze şi să desvolte cultura lor românească în şcolile lor şi în vieaţa sociala. Guvernul se va bucura dacă oficianţii publici vor lua parte la mişcările economice şi culturale (Vii aprobări).

Aceasta e un lucru de sine înţeles, fiind în vigoare şi pe vremea celor mai mari deosebiri de vederi, că şi românii să se bucure de aceleaşi vederi ca toţi cetăţenii. În ce priveşte libertatea socială şi de întrunire e, de sigur, în legături întotdeauna cu caracterul, mai mult sau mai puţin agresiv, ce-l opun românii faţă cu punctul de vedere al politicii naţionale maghiare.

Este un punct – m-am declarat asupra lui şi cu ocazia trecută – în care vederea mea diferă de aceea a înaintaşilor mei oficiali, şi acesta este: recunoaşterea Partidului Naţional Român. Am spus şi atunci, şi repet şi acum, că eu consider ***de o greşală fatală existenţa acestui partid***; eu cred că stimaţii domni causează prin aceasta mari daune chiar scopului lor pe care-l urmăresc. Dar, în sfârşit, chestia îi priveşte. În acest punct eu nu puteam decât să-i lămuresc, dar dacă nu-mi succede să-i conving, nu putem să lipsim pe cetăţenii liberi, a unui stat liber, ca să se organizeze în partid politic pe bază naţională (Vii aprobări).

Dacă e permis a alcătui partide confesionale, dacă e permis a forma partid pe baza urei de clasă (Aşa e! Adevărat!) atunci trebue să permitem formarea unui partid pe bază naţionalistă, oricât de regretabil şi greşit ni s-ar părea acest lucru. (Aprobări). Şi faptul că aceasta nu s-a permis până acum, să mi-se ierte vorba, a fost o politica ungurească regală a struţului (Adevărat! Aşa e! Adevărat), căci s-a putut spune doar *pro forma*, că Comitetul naţional nu e recunoscut, dar stimaţii domni nu au putut fi împiedecaţi nici atunci de la agitaţii politice. Şi atunci şi-au conzervat vieaţa lor internă, şi până când nu s-au coborât de

sine pe terenul pasivității, au desvoltat bucuros o activitate febrilă pe terenul agitațiilor publice.

Drepturile limbii româneşti

Celălalt grup de afaceri se refereşte la chestii împreunate cu vieața judiciară şi administrativă, cu deosebire la afirmarea limbii româneşti sau, să zicem, a limbii cetățenilor a căror limbă maternă nu e cea maghiară pe aceste terene. Referitor la acestea, îmi iau voie să arăt, în următoarele, punctul de vedere al guvernului (Să auzim! Să auzim!).

Se înțelege, scuzați că aceasta o intercalez numai aici, că toate acestea s-ar referi la toți cetățenii nemaghiari ai acestei patrii, de oarece este cu totul incorect, dar ar fi şi fizice imposibil, ca altcum să fie considerați cetățenii români al acestei patrii decât ceialalți cari, de asemenea nu sunt maghiari. Punctul de vedere al guvernului este acesta (ceteşte):

„*Legile şi publicațiunile, cari interesează marele public de pe teritoriul locuit de Români, vor apărea şi în limba română*". Notez, că şi până acuma au apărut (Aprobări) ceteşte:

„*Referitor la limba protocolară a comunelor şi comitatelor, se susțin dispozițiile legale neschimbate. În ținuturile locuite în mare parte de români, acei funcționari şi împiegați, cari sunt chemați să fie în atingere nemijlocită cu poporul, trebuie să cunoască limba românească în aceea măsură ca să poată comunica cu poporul în limba lui maternă. Aceasta se refereşte la funcționarii cari sunt aplicați în toate ramurile vieții de stat (Vii aprobări). Spre ajungerea acestui scop se vor lua dispoziții ca indivizii, cari se pregătesc pentru cariere administrative, să învețe limba românească în număr suficient. (Vii aprobări). Pe timpul de tranziție, până când aceste dispoziții vor asigura pe deplin atingerea acestui scop, guvernul va aplica în ținuturi locuite în massă de români pe aceia cari vorbesc limba românească*" (Vii aprobări).

Spre orientare, amintesc că ce înțelegem sub aceste dispoziții. Înainte de toate, în clasele superioare ale gimnaziilor, după situația geografică a acestora, limba vorbită a naționalităților din diferite ținuturi să se propună ca studiu facultativ, eventual în locul limbei suplinitoare greceşti (Vii aprobări.). Altă dispoziție (Să auzim! să auzim!) ca la cursurile administrative să se propună limbile străine vorbite în patrie (Vii aprobări). Spre scopul acesta, îmi iau voie să vă aduc la cunoştința, deja de pe acuma, o mică trădare de patrie (Ilaritate. Să auzim! să auzim!). Anume, la cursurile notariale am organizat, deja în anul acesta, cursuri de limbi cu succes foarte bun. Tinerimea a primit aceasta, fără a fi constrânsă, cu mare bucurie şi învață cu mare succes acele limbi pe cari trebuie să le cunoască cel ce voieşte să-şi îndeplinească chemarea de notar in mod corect (Vii aprobări).

În urmă, natural, se accentuează încă o dată că în acele ținuturi unde locuiesc cetățeni nemaghiari în massă, numai astfel de funcționar poate fi numit care pricepe limba vorbită acolo, încât va fi vorba de prerogative la înaintare, acel funcționar va trebui să ştie astfel de limbă. După natura lucrului, aceasta dispoziție va avea de urmare că tineretul ce se pregăteşte ia o carieră administrativă, se va nizui ca, pe lângă limba maghiară să mai învețe încă o limbă de a naționalităților (Vii aprobări).

Abstrăgând că aceasta va fi o mare binefacere pentru publicul nemaghiar din ținutul respectiv, va fi, după părerea mea, şi un puternic sprijin pentru statul național, (Vii aprobări) pentru că funcționarul care cunoaşte limba poporului îşi poate împlini datoria cu altă putere morală şi cu alt efect (Vii aprobări. Aplauze) şi îşi poate pune influența sa întreagă în serviciul politicei naționale (Vii aprobări).

Cu privire la legislațiune, legile mai nouă limpezesc situația. Numai cât natural, nu a putut fi vorbă de altceva decât despre susținerea stării legale de astăzi. Referitor la aceasta, nici n-am putut zice alta decât ca limba petițiunilor, ce se înaintează la judecătoriile civile, trebuie să fie cea maghiară dar, ori şi unde, unde permite legea, partidele cari nu ştiu

ungureşte îşi pot folosi limba maternă la înaintarea cererilor verbale, respective în decursul pertractării (Vii aprobări). Aceasta e spusă precis în legile existente, despre a căror revizie nici nu poate fi vorbă (Ceteşte):

„Guvernul va tace tot posibilul ca forurile judiciare să pretindă traducerea acluzelor alăturate rugărilor scrise în limba românească numai acolo unde intr-adevăr e de lipsă aceasta în favorul chestiei. La procedura criminală, denunţarea se poate face verbal în limba maternă cu ocaziunea interogatorului, respective în decursul pertractării, însă acuzatul, respective, acuzatorul privat şi martorii îşi pot folosi limba lor maternă" (Aprobări).

În administraţie, în singuraticele comitate ala ţării, starea faptică e foarte diferită. Sunt comitate unde primesc fără restricţie cereri cari nu sunt scrise ungureşte, atât la oficiile cercuale, cât şi la cele comitatense. Sunt de acele, după cum ştiu, unde se dau partidelor şi anumite informaţiuni în limba maghiară, şi iarăşi în alte comitate unde sunt diferite restricţii cu privire la primirea cererilor, iar scrisorile trimise de foruri toate sunt în limba maghiară

Acum, deja venind şi statificarea, în privinţa aceasta trebuie să se facă uniformitate şi cu privire la asta, mi-am formulat în modul următor punctul de vedere al guvernului (ceteşte):

„Tot cetăţeanul îşi poate înainta rugările scrise, cu adusele lor, precum şi plângerile, cererile şi revendicările dreptului făcut verbal, la primul său for – aşadar la forul comunal sau cercual – în limba maternă, dacă:

1. îşi compune însuşi cererea sau dacă personal face expunerea verbală (Vii aprobări);

2. dacă limba lui maternă se ţine între limbile cari se folosesc în massă în comuna respectivă. Primul for e dator să primească o astfel de expunere, făcută nu ungureşte, fără piedecă, imediat sau cu ajutorul unui interpretare pus din oficiu, să ia protocol corect despre ea – natural ungureşte – şi să conducă, pertractarea, care pretinde conlucrarea personală a partidei, asemenea imediat, sau cu ajutorul unui interprete, în limba înţeleasă de partidă" (Aprobări).

Foarte natural însă, că nu numai în serviciul intern oficial totul se face ungureşte, ci toate protocoalele se iau ungureşte şi toate informaţiile ce se trimit partidelor sunt In limba maghiară (Vii aprobări).

Din contră, toate publicaţiunile meritorii trebuie să se extradee necondiţionat în limba maghiară, cu îndatorirea ca acelea să fie explicate în mod corespunzător partidelor. Pentru că aici doar nu-i vorbă ca partida să înţeleagă fără explicare publicaţiunea, sau chiar să nu înţeleagă actul dat în limba maghiară, deoarece, dacă e vorbă despre o partidă nemaghiară, cu cultură mai înaltă, aceea îl înţelege, pentru că trebuie să ştie ungureşte cel ce a umblat la şcoli mai înalte, dar dacă e vorba de o partidă cu cultură foarte mică, mă rog de iertare, dar maghiarismul oficios al nostru nici chiar cel mai băştinaş ungur nu-l pricepe (Aşa-i! Drept!), dar se află un om umblat în lucrurile oficioase, care îţi explică, că de ce e şi vorbă.

Aceea însă, ca şi advocaţilor să li-se îngăduie a-şi înainta cererile nu în limba ungurească, ceea ce să află în mare parte a comitatelor naţionaliste din patrie, după părerea mea nu e de lipsă şi nu e corect (Drept! Aşa-i!), pentru că aici nu e scopul ca cineva să demonstreze cu limba lui nemaghiară, ci acela ca să-şi apere interesele proprii, după cum trebuie (Vii aprobări).

Dacă nu ştie ungureşte, atunci vorbiască în limba maternă, dar dacă ştie perfect ungureşte, precum trebuie să şi ştie un advocat perfect ungureşte, atunci e nu numai în interesul serviciului ci şi în interesul partidei ca să fie în limba maghiară cererea, care trebuie înţeleasă în original, nu numai la forul prim, ci şi în celelalte foruri, de toţi aceia cari hotărăsc în chestia respectivă (Aprobări). O ştim foarte bine, întrucât e în defavorul mersului afacerilor şi a deslegării corecte când forurile mai înalte cunosc expunerile partidelor din traduceri improvizate.

Chestii economice

A treia grupă de chestii e aceea, unde mai puțin a putut fi vorbă de divergențe de păreri, complexul chestiilor economice. Stimații bărbați de încredere ai Partidului Național Român au pus mare pond şi pe tractarea astorfel de chestii cari, se înțeleg de sine, şi numai de aceea au ajuns aceste lucruri în protocol (Ceteşte).

„*Guvernul se va sili, cu toate mijloacele ce le stau la dispoziție, să promoveze fericirea şi înaintarea economică a compatrioților noştri români. Dispozițiunile economice, şi alte instituțiuni de stat, cari servesc scopurilor înaintării economice îmbrățişează şi interesele economice ale românilor. Şi întreprinderile cu caracter economic şi industrial ale concetățenilor noştri români se împărtăşesc de sprijinul şi ajutorul statului şi se refereşte şi la români, mai ales aceea acțiune a statului care țintește ameliorarea stării materiale a micilor proprietari (Aprobări). Aşa, pentru exemplu, se țin prelegeri economice poporale şi în limba română, cum e la înființarea gospodăriilor, la regularea chestiilor de păşunat, la propăşirea creşterii de vite şi la deslegarea chestiilor, împreunate cu aranjarea pădurilor, proprietarii mici români se împărtăşesc de acelaşi tratament*" (Aprobări).

De sine se înțelege, că asta se întâmplă şi azi; căci şi munca intenzivă a statului, care e legată cu acțiunea din ținuturile muntoase, se face în rândul prim nu în regiuni maghiare, ci în ținuturile naționalităților (Aşa-i!).

A ajuns apoi a fi desbătută şi chestia, care se pare a fi delicată, chestia acțiunei de colonizare, la care am declarat că acțiunea de colonizare a statului şi a întreprinderilor, cari se împărtăşesc de sprijinul statului, nu are caracter agresiv îndreptat contra românilor, ci are de scop numai să împiedece schimbarea în defavorul maghiarimii a relației de proprietate (Aşa-i!). Nici n-am voit şi nici nu voieşte nimeni alta, decât că dacă o posesiune, care a fost în mâna maghiarilor ajunge să se vândă, întrucât se poate şi în viitor să rămână înmâna maghiarilor, să nu se schimbe relațiile de posesiune în defavorul nostru (Aprobări).

Lucru natural, că în cât priveşte rezultatul real scopul acesta nu ni-l putem ajunge, ci numai ne apropiem de el, acesta-i scop defensiv, care nu are tendință agresivă față de nimeni, şi care nu-i iertat să tulbure relația bună care trebuie să fie între maghiari şi români (Aşa-i!). În cadrele acestea însă şi pe viitor şi-a rezervat guvernul cu totul mână liberă pentru continuarea acțiunei de colonizare (Aprobări).

(Va urma)

Unirea, nr. 19 din 26 februarie 1914, Blaj, p. 2–4

14

Blaj, 13/26 februarie 1914 – *Articol de fond în legătură cu învinuirile aduse românilor, de către presa maghiară, că s-ar afla în spatele atentatului cu bombă petrecut în palatul de reşedință al recent înființatei Episcopii Greco-Catolice de Hajdudorog, pe fondul nemulțumirii credincioşilor din localitățile desprinse de la vechile episcopii şi rearondate noii episcopii.*

Atentatul de la Dobrițin

Cele trei victime ale fiorosului atentat de la Dobrițin, pe care n-avem cuvinte de a-l înfiera după merit, se odihnesc deja în mormintele proaspete, şi în jurul lor presa maghiară, în loc de a păstra solemnitatea jalei de care e cuprins ori ce om de bun simț (nu zicem „creştin", căci ovreii nu sunt creştini), în fața unui atentat atât de josnic, folosesc de nou prilejul pentru a-şi descărca ura lor asupra noastră.

Cine a făptuit atentatul?

Românii! – răspunde întreagă presa ungurească.

Sunt dovezi cât de îndepărtate pentru aceasta?

Nu sunt – răspunde aceeaşi presă – dar ce ne mai trebuiesc dovezi, căci doar numai Românii sunt capabili de aşa ceva!

Şi acuza infamă prinde rădăcini în obştea neorientată, revărsându-şi veninul ei omorâtor, deschizând abisuri de ură nepotolită. Cetim, cu scârbă şi adâncă revoltă sufletească, infamiile ce se debitează la adresa noastră şi ne întrebăm miraţi: se poate ca atâta puhoiu de ură să se reverse asupra unor oameni nevinovaţi?

Din atâţia procurori câţi are ţara noastră, nu s-a putut afla măcar unul care să ceară în numele justiţiei imparţiale: *„Aşteptaţi, cu verdictul şi cu învinuirile, până ce se va vedea cine e vinovatul!"*

Ridicăm cel mai solemn protest împotriva acestei infamii a presei maghiare.

Lupta, ce a dus-o poporul nostru pentru apărarea bisericii şi a existenţei sale naţionale a fost susţinută în totdeauna cu arme legale. Când s-a demis poporul nostru la acest soiu de luptă politică? Când s-a demis acest neam blând şi cu frica lui Dumnezeu, să pună mâna pe bombe? La aceasta întrebare răspunsul e foarte simplu şi chiar cei ce susţin, cu atâta obrăznicie, acuza grozavă nu pot să eziteze în sufletul lor.

*

Ar fi totuşi un motiv, ce ar părea că sprijineşte această acuză barbară: nemulţămirea credincioşilor noştri, cari doresc să se reîntoarcă la sinul diecezelor-mame.

Ei bine, nici acesta nu mai subversa[390] de o bună vreme încoace. S-a scris în coloanele acestui ziar – şi ştirea a fost viu comentată de întreagă presa – că revizuirea bullei *„Christifideles"* se va face în curând, spre deplina liniştire a credincioşilor noştri. Nu răsfoim prin numeri mai vechi, ci citãm numai câteva şire din prim-articolul nostru (Nr. 13 din 10 Februarie), unde spuneam între alte condiţii ale păcii:

> *„Toate parohiile ce ni s-au răpit la Hajdudorogh – toate parohiile cari se cer la sânul diecezelor mame – să ni-se restituie. Chestia aceasta nu ne inspiră prea multe îngrijiri, căci aveam şi până acum garantă deplină, că bulla «Christifideles» se va revizui"*.

Sufletele amărâte şi-au curmat năcazul în aşteptarea revizuirei ce avea să urmeze încurând – şi în ce priveşte eşuarea tratativelor de pace cu contele Tisza, putem afirma că nici când presa românească din Ungaria n-a scris în ton mai paşnic şi mai blând ca tocmai în săptămânile din urmă.

*

Noi nu suspicionăm pe nimeni, deşi după toate aparenţele firele acestui atentat duc în Rusia. Nu suspicionăm pe nimeni, căci e lucru mişelesc a ridica fără bază acuze atât de grozave.

Justiţia să-şi urmeze cărarea ei, lovind cu paloşul ei greu şi înfricoşat pe toţi cei vinovaţi în acest atentat barbar.

Dar să nu împiedece nimeni cursul ei firesc, înveninând lumea cu acuze infame şi suspicionări diabolice!

*

Explozia din rezidenţa episcopului de Hajdudorogh, Miklossy, a făcut senzaţie europeană. Episcopul a scăpat numai în urma unei coincidenţă norocoase, altcum cu siguranţă era printre cei morţi. Poliţia a început investigaţia cu un aparat uriaş. A sosit la faţa locului şeful poliţiei din

[390] Subzista – n.n., A.Ţ.

Budapesta, care a examinat îndată resturile aflate din bombă şi a constatat că aceea avea o greutate de 13 chilograme dinamită.

O cantitate ca aceasta putea cu uşurinţă să sfarme un palat cât de mare şi numai zidirea masivă a camerei industriale din Dobriţin, unde era reşedinţa episcopului Miklossy, şi care e zidită aproape exlusiv din piatră, beton şi fer, a putut să scape cu prăbuşirea unui zid spre uliţă. Explozia a rupt balconul dinspre stradă aruncându-l în casa de visavi, unde e tribunalul, şi rănind pe doi oficiali de acolo.

Cum s-a petrecut atentatul

În zilele trecute căpătase episcopul Miklossy o epistolă de la Kovács Anna, născută în Careii Mari dar colonizată în Hadikfalva, de lângă Cernăuţi. Evlavioasa femeie îi trimite episcopului 100 coroane, rugându-l ca banii să-i întrebuinţeze întru pomenirea decedaţilor ei: Ioan, Terezia şi Măria, comunicându-i totodată, că în curând îi va trimite un pachet cu o piele de leopard, nişte candelabre şi mai multe recvisite bisericeşti.

Episcopul s-a bucurat, se înţelege, de aceasta danie neaşteptată şi primind banii a aşteptat cu nerăbdare sosirea pachetului anunţat. Pachetul a sosit sâmbătă şi i-a fost admanuat[391] episcopului abia luni, înainte de amiază. Pachetul a fost desfăcut, în parte, în faţa episcopului dar într-acea episcopul a fost chemat la telefon, în odaia vecină, şi aceasta l-a mântuit.

În odaie erau atunci 3, cari toţi au fost omorâţi de explozie. Iaczkovich, vicarul episcopiei, şi secretarul, cari se trudeau cu desfacerea pachetului, au fost rupţi în bucăţi, încât numai resturi de corpuri s-au mai aflat, cari au fost adunate şi dusă la morgă. Advocatul diecezan stătea pe divan şi a fost atât de grav rănit încât murise pe drum până la spital.

Investigaţie

Până acum nu s-a putut afla nimica pozitiv, dar foile ungureşti anunţă deja că făptuitorii au fost români. Atentatul se aduce în legătură cu înfiinţarea Episcopiei de Hajdudorog şi pe tema aceasta să invoacă agitaţia românilor. Astăzi suni glasuri însă cari tot mai mult văd o coincidenţă între atentat şi procesul rutenilor din Maramureş, şi presa găceşte pe făptuitor în anturajul contelui Bobrinski. Nimic pozitiv însă nu se ştie.

Unirea, nr. 19 din 26 februarie 1914, Blaj, p. 18–19

15

Debreţin, 13/26 februarie 1914 – *Anunţ de ultimă oră în legătură cu identificarea unuia dintre autorii atentatului comis împotriva palatul de reşedinţă al recent înfiinţatei Episcopii Greco-Catolice de Hajdudorog, sârboaica Ecaterina Bugarsky, aflată în slujba vreunei organizaţii panslaviste.*

Mai Nou
Pe urmele făptuitorilor

Atentatul din Dobriţin a ajuns într-o fază cu totul nouă; poliţia a ajuns deja pe urmele făptuitorilor. Detectivii din Budapesta au cercetat pe la hotelele din Dobriţin după străini, oprindu-se la Ecaterina Bugarsky din Kiew.

[391] Înmânat – n.n., A.Ţ.

Au alăturat iscălitura ei de la hotel cu scrisoarea ce s-a trimis Episcopului de Hajdudorogh şi s-a constatat că sunt identice. Respectiva e originară din Timişoara, sârboaică ortodoxă şi, după toată probalitatea e în serviciul de spionaj al Rusiei.

Şpioana s-a fotografiat în Dobriţin – unde s-a dus ca să constate dacă atentatul a reuşit – şi fotografia a căzut în mâna poliţiei, care a spedat-o la toate cele şaptezeci de oficii jandarmereşti din graniţă.

Ecaterina Bugarsky a fost complicea celor doi străini, cari au spedat mecanismul exploziv din Cernăuţ. Unul din ei a sosit din Lemberg, iar celalalt – probabil – din Moldova.

Nu mai încape nici o îndoială, că mâna Rusiei e la mijloc. Se speră că ziarele proxime ne vor aduce ştiri pozitive.

Unirea, nr. 19 din 26 februarie 1914, Blaj, p. 5

16

Budapesta, februarie 1914 – *Cronica negocierilor purtate de conducătorii Partidului Naţional Român din Transilvania cu premierul maghiar, Tisza István, pentru recunoaşterea drepturilor politice şi civile ale etniei româneşti ardelene, întocmită de fruntaşul transilvănean Alexandru Vaida-Voievod.*

Activitatea lui Vaida şi Aurel Popovici din timpul războiului în chestia tratativelor de împăcare dintre Români şi Unguri

După catastrofa de la Sarajewo, Aurel C. Popovici a continuat, cu mine împreună, lupta în sensul ideilor defunctului arhiduce. *Trebuia să întrebuinţăm toate mijloacele noastre disponibile ca să determinăm România să intre în războiul mondial alături de monarchie*. Noi însă eram nu numai lipsiţi de orice sprijin, dar şi proscrişi şi la discreţia setei de răzbunare a lui Tisza.

Contele Tisza paraliza toate acţiunile noastre. Experienţa noastră în această privinţă este expusă în cele ce urmează:

La începutul anului 1913, defunctul rege Carol I a insistat pe lângă conducătorii Românilor ardeleni ca să încerce totul spre a găsi un acord cu guvernul maghiar. Acelaşi lucru l-au făcut, în diferite ocaziuni, şi bărbaţii de stat ai României din toate partidele: Ion I.C. Brătianu, C. Stere, Titu Maiorescu, Nicolae Filipescu, Alexandru Marghiloman. Fostul ministru liberal, Al. Constantinescu, avea relaţiuni personale cu contele Tisza. Ca mijlocitoare servea contesa Irma Lonyay. După o pregătire prealabilă a terenului, prin această contesă Al. Constantinescu a intervenit personal, la ordinul regelui Carol şi al lui Ion I.C. Brătianu, la primul-ministru Ladislau Lukács şi la contele Tisza.

Contele Tisza, pe-atunci preşedinte al Camerei, declarase că este un partizan convins al ideii unor raporturi prieteneşti între Maghiari şi Români, deoarece ambele popoare sunt ameninţate deopotrivă în existenţa lor de către Rusia. Din motive politice însă, el nu poate lua iniţiativa prin tratative cu Partidul naţional român din Ardeal.

După lungi discuţiuni s-a stabilit: domnul Teodor Mihali, preşedintele clubului deputaţilor români din Parlamentul maghiar, urma să salute, într-o zi anume stabilite, în culoarele Camerei pe contele Tisza, în treacăt, cu următoarele cuvinte: „*Bună dimineaţa Excelenţă!*", iar contele Tisza urma să-i răspundă şi să înceapă vorba (Mihali şi Tisza nu se cunoşteau încă personal şi cel de-al doilea voia să păstreze aparenţa că nu el a făcut primul pas, precum şi domnul Mihali trebuia să-şi dea aere că nu are nici o idee despre tratativele dintre Bucureşti şi contele Tisza).

Domnul Constantin Stere a informat pe domnul Mihali despre stabilirea acestei proceduri. După aceea toate s-au petrecut aşa cum se stabilise.

Arhiducele Francisc Ferdinand a fost mereu ţinut în curent despre toate. La început, Alteţa Sa imperială era de părere ca Românii să nu trateze cu Tisza deoarece, pe de o parte, nu ar putea rezulta nimic serios, iar pe de altă parte exista primejdia ca Românii, în urma împăcării cu Ungurii, să poată fi ademeniţi a face cauză comună cu partidele constituţionale maghiare împotriva dinastiei şi Austriei.

Am cerut o audienţă. După ce a ascultat şi a cântărit părerea noastră asupra tratativelor cu Tisza, Alteţa Sa imperială mi-a dat aprobarea pentru continuarea lor.

Conform înţelegerii stabilite cu Tisza, domnul Mihali a convocat Comitetul Partidului naţional român la o şedinţă plenară. În acelaşi timp, domnul Constantin Stere, rectorul Universităţii din Iaşi şi vice-preşedintele Camerei române, a sosit la Budapesta. În calitatea sa de prieten politic intim al lui Brătianu, el a convins pe membrii hotărâtori ai conducerii Partidului naţional român să caute neapărat o înţelegere cu contele Tisza. Raporturile României cu monarhia austro-ungară trebuie să fie intime, bazate pe o armonie sufletească. Interesele ambelor părţi sunt identice. De aceea, chestiunea Românilor din Ardeal trebuie scoasă de la ordinea zilei. Se pregătesc mari evenimente. Regele, Brătianu ca şi cercurile competente din Viena şi Berlin au interes ca pacea dintre Maghiari şi Români să fie odată stabilită în mod cinstit şi durabil.

În şedinţa Comitetului – acest amănunt este caracteristic – după ce domnul Mihali îşi făcuse raportul, Octavian Goga, susţinut de domnul Vasile Lucaciu, a propus alegerea unei comisiuni de 10 membri, care să stea în permanenţă şi să conducă prin 3 delegaţi tratativele cu contele Tisza.

În contra acestei propuneri s-a manifestat o puternică împotrivire. Unii, care au avut cunoştinţă de intervenţia lui Stere, ca Vasile Goldiş, au respins propunerea pe motiv că noi, Românii ardeleni, nu trebuie să ne lăsăm influenţaţi de şoaptele din România şi că trebuie să ne menţinem şi mai departe punctul nostru de vedere cu privire la neamestecul României în afacerile noastre interne. Alţii au respins de la început ideea unei discuţiuni cu Tisza. Intenţiunile sale ar fi cu atât mai puţin oneste, cu cât el, dacă ar voi într-adevăr să-i satisfacă pe Români, ar avea puterea s-o facă. Pentru aplicarea unor legi sancţionate, nu ar fi nevoie de tratative. Dacă Tisza ar voi realmente să soluţioneze problema românească, el n-ar fi alcătuit o lege electorală îndreptată direct în contra naţionalităţilor nemaghiare şi prin care toate samavolniciile, ilegalităţile şi actele de corupţie, săvârşite la ultimele alegeri generale împotriva a însăşi vechii legi electorale (din anul 1874), au câştigat acum putere de lege paragrafată.

Dezbaterile au durat de dimineaţă până seara târziu. Propunerea lui Goga a fost primită în cele din urmă cu majoritate de voturi. Este primul caz de acest gen în analele şedinţelor Comitetului partidului de la 1895. Minoritatea s-a supus hotărârii luate. Comisiunea de 10 membri, care s-a ales apoi, a delegat pe domnii dr. Teodor Mihali, dr. Iuliu Maniu şi dr. Valeriu Branişte ca să trateze cu contele Tisza.

Timp de aproape un an aceşti 3 bărbaţi au avut cu contele Tisza numeroase conferinţe, care durau ceasuri întregi. Ei au raportat mereu comitetului de 10. De câteva ori au făcut rapoarte în şedinţa plenară a conducerii partidului.

Rezultatul tratativelor de împăcare româno-maghiare

Rezultatul acestor tratative a fost următorul:

Contele Tisza stabilea stabilirea pretenţiunilor minimale ale Românilor. Ele i-au fost prezentate în 11 puncte:

1) În conformitate cu principiul libertății învățământului, să se acorde poporului român dreptul şi să i se garanteze posibilitatea de a se instrui în toate treptele învățământului public, atât în instituțiile statului şi ale comunelor, cât şi în şcolile confesionale şi fundaționale.

2) Pentru realizarea libertății religiei şi în vederea egalei îndreptățiri confesionale, să se respecte şi să se asigure, atât în chestiunile bisericeşti şi de învățământ, cât şi în chestiunile de administrație internă şi ale fundațiilor autonomia existentă a bisericii greco-orientale şi să se acorde o autonomie specială bisericei greco-catolice. Articolul 20 a legii din anul 1848 să se aplice. Statul să acorde celor două biserici române subvenţiuni pentru scopuri de învățământ în raport cu subvenţiunile acordate celorlalte biserici din țară. Reîncorporarea în dieceza greco-catolică română a acelor comune care au fost alipite diecezei maghiare din Hajdu-Dorog.

3) Să se garanteze libertatea presei şi să înceteze prigonirea politică a presei române…

4) Să se acorde poporului român libertatea dreptului de întruniri şi asociațiuni în interesul menținerii şi dezvoltării caracterului propriu al poporului român şi în vederea progresului evoluției sale sociale.

5) Să se acorde Partidului național român dreptul de a se organiza, de a se afirma şi să se înlăture dispozițiunile administrative care împiedică exercitarea acestui drept.

6) În teritoriile locuite de Români în mase compacte, administrația să se facă în limba română şi să se introducă această limbă, pe cale de organizare, în viața administrativă.

7) De asemene, să se introducă în mod organic în aceste teritorii întrebuințarea limbei române la judecătoriile de ocol şi la tribunale. Să se admită petiții şi anexe scrise în limba română, redactarea în limba română a proceselor verbale în dezbaterile cu Românii şi publicarea hotărârilor judecătoreşti în limba română, iar comunicarea sentințelor date de instanțele judecătoreşti superioare să se facă tot în limba română.

8) Statul să contribuie la progresul economic al județelor româneşti în aceeaşi măsură ca şi față de celelalte județe; să se acorde instituțiunilor economice române un sprijin material relativ egal ca şi în celelalte județe; statul să înființeze şcoli agricole, comerciale şi de meserii cu limba de predare română în județele unde populația română preponderează; să fie binevoitor față de toate instituțiile româneşti de acest fel şi, în genere, față de toate năzuințele economice ale Românilor; administrația pădurilor statului să nu țină seama numai de considerațiunile economice, ci şi de necesitățile sociale; de asemenea, statul să facă investiții şi să creeze instituțiuni economice şi în regiunile locuite de Români şi în general să se îngrijească într-o egală măsură de interesele economice ale Românilor.

9) Statul să înceteze acțiunea de colonizare îndreptată împotriva poporului român şi să vândă domeniile statului, care nu sunt necesare pentru gospodăriile model şi pentru scopuri de învățământ, în mod succesiv țăranilor din vecinătate.

10) În scopul de a se asigura Românilor cuvenita participare în administrație şi în magistratură şi ca să se realizeze principiul că Românii trebuie să fie administrați şi judecați de proprii lor conaționali, să se dea garanția constituțională că în județele cu majoritate românească vor fi numiți în primul rând Români atât în administrație şi magistratură, cât şi în celelalte ramuri ale serviciilor statului, iar în lipsa Românilor să se numească numai funcționari care au făcut, în fața unei comisiuni instituite în acest scop, în mod autentic dovada că stăpânesc limba română în viu grai şi în scris.

11) Valorificarea şi influența politică a poporului român să se asigure într-un mod permanent. În acest scop trebuie să se realizeze în sfârşit reforma electorală. Partidul național român se declară partizan al votului universal, egal, secret şi direct exercitat pe comune. Dacă însă acest sistem electoral nu s-ar putea înfăptui în actuala situație politică, să se creeze un sistem electoral care, pe baza unor dispoziții corespunzătoare cu privire la dreptul de vot, la procedura electorală, la împărțirea circumscripțiilor electorale şi la

validarea mandatelor, să asigure în chip suficient şi permanent dreptul poporului român la a 6-a parte din numărul total al mandatelor din întreaga ţară.

Obiecţiunile contelui Tisza

Contele Tisza a răspuns astfel:

La punctul 1: Legea garantează Românilor deplina libertate de a înfiinţa şcoli populare şi secundare cu limba de predare română. Statul îi susţine prin mijloace însemnate în exercitarea acestui drept. Învăţământul şcolilor superioare trebuie să fi însă al statului şi unitar. El trebuie să se facă numai în limba maghiară, ca orice învăţământ de stat. După stabilirea unor bune raporturi între Maghiari şi Români, guvernul va permite bucuros ca limbile nemaghiare să fie cultivate mai intens, atât la universităţi cât şi în şcolile secundare cu limba de predare maghiară. Aceasta pentru ca elevii de altă limbă, care frecventează şcoli ungureşti, să fie instruiţi în religie prin proprii lor profesori în limba lor.

La punctul 2: Guvernul plăteşte de pe acum o subvenţie anuală de 7 milioane pentru instituţiunile bisericeşti şi şcolare române şi nu se dă îndărăt nici de la majorarea acestei subvenţiuni, în măsura necesităţilor dovedite şi a capacităţii tezaurului statului. Delimitarea diecezei greco-catolice din Hajdu-Dorog va fi supusă unei revizuiri pe baza unui procedeu care să garanteze deplina imparţialitate, spre a se înlătura erorile săvârşite.

La punctul 3: În presa din Ungaria domneşte aproape desfrâul. Din moment ce se vor stabili bune raporturi şi presa română va înceta să mai agite împotriva unităţii statului maghiar şi împotriva păcii naţionale, se înţelege că toate procesele de presă vor înceta.

La punctele 4 şi 5: O codificare liberală a dreptului de întrunire este foarte mult de dorit. După părerea guvernului, nu este admisibil ca cetăţenii de altă limbă să fie împiedicaţi prin lege sau – cât timp o astfel de lege nu se face – pe cale administrativă de a se grupa pe baze naţionale, fără a urmări tendinţe contrare statului şi legilor. Dreptul Românilor de a se organiza într-un partid propriu trebuie recunoscut.

La punctele 6 şi 7: Pe terenul administraţiei şi al jurisdicţiunii nu este permis să se depăşească dispoziţiile legale existente. Conform acestora, limba tuturor tribunalelor regale este cea maghiară şi tot astfel limba proceselor verbale şi la interogatorii. Nu numai caracterul unitar al statului, ci şi consideraţiuni obiective pretind ca limba administraţiei să fie cea maghiară. Este de dorit ca organele administrative, care sunt în contact cu populaţia, să cunoască cel puţin una din limbile obişnuite în acel judeţ şi ca părţilor, care nu cunosc limba maghiară, să li se explice hotărârile oficiale în limba lor, astfel precum ordonă procedura penală în domeniul ei. Afară de aceasta, s-ar putea da, fără teamă, o ordonanţă în sensul ca în anumite cazuri fără mare importanţă, cum ar fi primirea anexelor la petiţii, publicul să fie scutit de vexaţiuni inutile. La numirea funcţionarilor nu se poate face o deosebire între maghiari şi nemaghiari. Este însă de dorit ca:

a) Intelectualii Români să participe la serviciile statului într-o proporţie corespunzătoare numărului şi calificaţiei lor.

b) Funcţionarii, care sunt în contact cu poporul, să cunoască limba acestuia cel puţin atât cât este necesar ca să se poată înţelege cu părţile fără ajutorul unui tălmaci.

La punctul 9: Acţiunea statului în chestia colonizărilor nu are un caracter agresiv în contra Românilor şi nu urmăreşte alt scop decât să împiedice înstrăinarea proprietăţii pământului în defavoarea Ungurilor. Guvernul nu urmăreşte altceva decât ca gospodăriile scoase în vânzare şi care au fost în mâini ungureşti să rămână, pe cât e posibil, şi pe viitor în mâini ungureşti, pentru ca schimbarea intervenită în raporturile de proprietate să nu se facă în dezavantajul Ungurilor.

La punctul 10: vezi obiecţiunile de la punctele 6 şi 7.

La punctul 11: Legea electorală tratează pe toţi cetăţenii statului, fără deosebire de naţionalitate, după aceleaşi principii şi asigură Românilor dreptul de vot în proporţie cu situaţia lor. Deosebirea în situaţia lor economică şi a forţelor lor culturale face ca această proporţie să nu corespundă raportului dintre diferitele populaţii. Acest raport va creşte însă în mod automat din moment ce păturile largi ale populaţiei române vor fi ajuns la grad mijlociu de cultură. Românii au făcut şi până acum, mai ales în Ardeal, însemnate progrese pe terenul politic şi vor obţine majoritatea în multe circumscripţii electorale.

Acesta a fost rezultatul tratativelor de 6 luni. Contele Tisza a cerut apoi „concretizarea" celor 11 puncte, adică specificarea revendicărilor cuprinse în ele. Cu modul acesta s-au născut 15 puncte din 11. Tratativele s-au tărăgănat şi au eşuat în cele din urmă din cauza intransigenţei încăpăţânate a contelui Tisza, mascată prin explicaţiuni de drept public, analizări subtile, artificii de interpretare şi alte chiţibuşuri retorice. Ceea ce oferea el, era ca şi nimic. El cerea însă în schimb ca Partidul naţional român să renunţe la toate pretenţiunile sale cuprinse în programul său de la 1881 şi 1905, deci să se dizolve şi să se alipească la partidul guvernului. În acelaşi timp, Românii trebuiau să declare că, în urma concesiunilor făcute lor de contele Tisza, ei consideră toate plângerile poporului român ca satisfăcute şi că încetează pentru totdeauna lupta politică, pe care o consideră ca fără rost.

În aceste condiţiuni, în urma unei hotărâri unanime şi motivate a conducerii Partidului naţional român, tratativele cu contele Tisza au fost suspendate (decembrie 1913). În ianuarie 1914, din iniţiativa contelui Tisza, tratativele urmate a format obiectul unei dezbateri în Parlamentul maghiar. Cu acest prilej, contele Tisza a declarat că aplicarea legii naţionalităţilor (a unei legi sancţionate şi existente de drept) ar fi o crimă. Cu toate acestea, el a repetat pe un ton şi într-un stil de sinceră convingere că a făcut tot posibilul ca să realizeze înţelegerea cu Românii.

Ion Rusu Abrudeanu, *Păcatele Ardealului faţă de sufletul vechiului regat. Fapte, documente şi facsimile*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1930, p. 303–308

17

Criştior (comitatul Bihor), 1 martie 1914 – *Denunţ formulat de cârciumarul din satul Criştior, Fried Ignác, împotriva mai multor ţărani români, reîntorşi de la muncă din România, care au adus vestea că în curând Transilvania va fi alipită României.*

Fried Ignác, cârciumar, locuitor din Criştior, la întrebările care i s-au pus, relatează următoarele:

Scrisoarea adresată domnului comite, care mi s-a prezentat, a fost scrisă de mine.

În cârciuma mea din Criştior obişnuiesc să vină mulţi ţărani. Odată, am auzit de la mai mulţi că avocatul dr. Ciurdariu Augustin, din Vaşcău, intenţionează să recruteze oameni din plasă pentru a-i duce în România. Tot în cârciumă, de la ţărani am auzit că preotul Popa Andrei, din Criştior, a cerut credincioşilor în biserică să participe la conferinţa economică care s-a ţinut de „*Astra*".

În denunţul meu, de aceea m-am referit la faptul că în plasă sunt agitaţii româneşti, deoarece de la mai mulţi muncitori, care s-au întors de la lucru din România, am auzit că teritoriile din Ungaria locuite de români în curând vor fi alipite României. La întrebările mele insistente, au răspuns că acest lucru l-au auzit în România, unde au fost la lucrări de exploatare silvică. Aceste declaraţii le-au făcut în faţa mea Zoica Ioan a Crăciunesei, Balázs

Ioan a Mani şi Laza Nicolae a Viki, locuitori din Criştior. De numele celorlalţi muncitori, care au fost cu ei, nu-mi aduc aminte, dar în caz de nevoie le voi menţiona ulterior.

Cu această ocazie nu doresc să relatez şi altceva. Cu aceasta procesul verbal s-a citit, aprobat şi semnat.

D.c.m.s.

Prim-pretor *Fried Ignác*
Tempelean

Redactorul procesului verbal:
Lenártonszki Gyula

AN-SJ Bihor, fond *Prefectura judeţului Bihor*, inv. 25, dosar 2/1914, f. 3[392]

18

Panciova (Banatul de Sud), 17 februarie/4 martie 1914 – *Eseu în legătură cu traiul mizer al moţilor, obligaţi din cauza sărăciei să colinde cele mai îndepărtate locuri ale monarhiei austro-ungare pentru a-şi asigura traiul, fără să-şi fi pierdut conştiinţa naţională.*

Cei doi moţi

Panciova, 4 martie

Munţii noştri aur poartă
Noi cerşim din poartă-n poartă

În lungul şi latul acestei ţări, pribegesc moţii Iancului ca să câştige o bucată de pâine pentru ei şi familiile lor. Astfel, nenorocita lor soartă îi aduce şi în partea sudică a Bănatului. Aici însă locuiesc şi alte neamuri, Unguri, Nemţi şi Sârbi, iar bieţii moţi nu ştiu vorbi nici ungureşte, nici nemţeşte, nici sârbeşte, ceea ce şi mai mult le îngreunează nefavorabila lor situaţie. Două cuvinte din limba sârbească însă au învăţat – au trebuit să înveţe.

Când îi văd aici, în acest oraş – locuit de atâtea neamuri străine neamului lor – umblând dintr-o uliţă în alta, trişti, abătuţi, gânditori, cu faţa trasă, pe care sunt brăzdate urmele unor suferinţe şi dureri păgâne, tot aşa şi urmele celei mai negre mizerii – îi şi aud strigând, cu voce înăbuşită, în limba sârbească – limbă lor atât de străină şi necunoscută – „*Diregeţi buţi*", parcă aceste cuvinte, în realitate, au altă semnificaţie, au înţeles cu mult mai dureros:

Munţii noştri aur poartă
Noi cerşim din poartă-n poartă…

Aceşti moţi pribegi sunt oameni cinstiţi, ei la nime nu fac vreun rău, numai neagra mizerie îi sileşte ca să îşi părăsească munţii lor, nevestele şi copilaşii. Şi, Doamne, în ce împrejurări câştigă ei o bucată de pâine! De câte nedreptăţi, de câte umiliri, de câte înjosiri revoltătoare trebuie să aibă parte!

Zilele trecute, doi moţi, amândoi între anii 25–30, se opresc la mine în curte. Unul dintre ei strigă în limba sârbească: „*Diregeţi buţi*".

Când au aflat că nu sunt străin, pe faţă li s-a întipărit un zâmbet de bucurie… Sfioşi, au cerut o bucată de pâine. Apoi trişti, gânditori, au pornit. Dar abia au făcut vre-o câţiva paşi şi amândoi s-au oprit. Unul dintre ei a zis:

– Să nu fie cu supărare, dumneavoastră trebuie să aveţi foi de ale noastre. Vă rugăm să ne daţi vreun număr din foaia românească de la Arad.

---

[392] *** *1918. Bihorul în Epopeea Unirii. Documente*, Comitetul de Cultură şi Educaţie Socialistă al judeţului Bihor, Oradea, 1978, p. 67.

Această cerere, a celor doi moți pribegi, m-a impresionat adânc. Acestor nepoți ai Iancului, cari poate tot atât de lipsiți se reîntorc la săracele lor vetre cum au plecat de acolo, nu le lipseşte numai pâinea, ci şi – slova românească. Ei cetesc foi româneşti acasă. Din sărăcia lor jertfesc pentru foile noastre. Se poate o dovadă mai eclatantă a conştiinței naționale, a simțului național?

Voi, mucenici, adevărați mucenici ai bietului neam românesc, a-ți pribegit pe aici şi prin comune româneşti, unde a-ți bătut la porțile țăranilor români, stăpâni de averi în valoare de 100–200 coroane. Sigur că şi de la aceşti țărani, ca de la nişte frați de acelaşi sânge, a-ți cerut o bucată de pâine şi – o foaie românească.

Pâine, pâine bună, albă, pâine necunoscută de copilaşii voştri, vi s-a dat, foi româneşti însă nu, căci aici la noi foarte puțini țărani cetesc. Şi ce a-ți simțit voi atunci? Nu a-ți devenit mai trişti, mai gânditori? Nu vi s-a strâns inima de durere când aceşti frați ai voştri, atât de bine situați au zis – au zis fără de nici o remuşcare, cu cea mai condamnabilă inconştiență: - „*Noi nu avem foi româneşti*".

*

Munții noştri aur poartă
Noi cerşim din poartă-n poartă…

Alexandru Țintariu

Românul, nr. 46 din 26 februarie/11 martie 1914, Arad, p. 5

19

Arad, 19 februarie/4 martie 1914 – *Ştiri de ultimă oră în legătură cu stadiul cercetărilor întreprinse de organele judiciare în cazul atentatului, cu bombă, de la Debrețin şi reacția antiromânească a presei maghiare, în condițiile în care din anchetă transpare implicarea Rusiei.*

Atentatul de la Dobtițin

Arad, 4 martie

Cercetările se pare că au ajuns la un punct mort. Autorii groaznicului atentat, a căror identitate astăzi e stabilită definitiv, au isbutit să se facă nevăzuți, mulțumită indiscrețiunei poliției şi presei maghiare.

Credința generală este că cei doi criminali au reuşit să se strecoare în Rusia, deşi aceasta nu se poate dovedi. Poliția românească continuă urmărirea cu energie şi în orice moment se poate aştepta la vreo întorsătură senzațională.

Atentatorii la Ploieşti

Prefectul din Ploieşti declară că miercurea trecută, după amiază, a văzut doi indivizi cari s-au oprit puțin, cu automobilul, înaintea Prefecturei, apoi au plecat mai departe. Abia târziu, după ce a sosit ordinul de arestare, a putut bănui că aceia au fost atentatorii.

Cătărău şi Kirilov probabil voiau să se oprească în Ploieşti, dar cetind în ziare că sunt urmăriți de poliție, au luat trenul de seară şi au fugit noaptea spre Brăila. Se crede că s-au coborât la Galați, care e aproape de granița rusească, dar aci nu li se află urma.

Mâna Rusiei

Din Bucureşti se anunţă: Poliţia, căutând după origina atentatului, a mai stabilit că, pe la începutul lunei februarie, a petrecut mai multe zile în capitală prinţul rus Dolgorutzki, care în toată ziua a convenit cu secretarul consulatului rusesc.

După plecarea prinţului, secretarul Troitzki s-a pus în legătură cu Cătărău, care din ziua aceea a început să se poarte suspect. Toate dovedesc că mâna Rusiei a lucrat.

Cine este Cătărău?

Cătărău a venit în ţară acum câţiva ani şi s-a înscris imediat la Facultatea de litere. La început s-a dat drept student basarabean şi făcea o vie propagandă în cercurile studenţeşti pentru suferinţele Românilor basarabeni. Uşor i-a fost deci să-şi atragă simpatiile tuturora. S-a făcut naţionalist şi în totdeauna prezent la întrunirile naţionaliste.

La un moment s-a făcut salahor, şi cu acel prilej i-au luat apărarea şi i s-a deschis o listă de subscripţie. Chiar domnul profesor N. Iorga a fost indus în eroare de acest farsor, şi cu acel prilej a scris un articol în „*Neamul Românesc*", condamnând nepăsarea Românilor faţă de studenţii basarabeni cari vin la noi să înveţe carte.

Anul trecut, la cursurile universitare pe care domnul Iorga le ţinea special pentru A[lteţa] S[a] R[egală] principele Carol, Cătărău se aşeza totdeauna în apropierea Alteţei Sale, iar la ieşire îl aştepta în vestibul unde, cu pălăria în mână, se pleca până la pământ. O dată, domnul profesor Iorga l-a recomandat A[lteţei] Sale, spunându-i că Ilie Cătărău e student la noi şi e fost ofiţer în armata rusă, de unde a plecat din cauza persecuţiilor. Cu prilejul campaniei, s-a înscris ca voluntar şi a luat parte la campania din Bulgaria.

Din septemvrie însă, relaţiile lui cu agenţii unui alt stat au devenit tot mai strânse, şi de atunci a fost văzut elegant îmbrăcat, frecventa tripourile, unde juca pe sume foarte mari, şi era văzut în compania celor mai elegante hetaire[393] din capitală.

Dar cu toate că ducea această viaţă, el a avut odată afaceri cu poliţia, şi domnul inspector Rafail i-a spus hotărât: *Dumneata nu eşti cinstit!*

De notat, că Ilie Cătărău-Orhei, în alegerile generale din 1911, împreună cu alţi studenţi naţionalişti din Bucureşti şi Iaşi, s-a dus la Fălticeni pentru a susţine candidatura domnilor Ion Zelea Codreanu şi A.C. Cuza la colegiul al treilea. Statura lui înspăimântase pe alegători, cari îl evitau. Cu acel prilej el a provocat un scandal.

Kiriloff

Trecutul lui Kiriloff, care a dispărut în tovărăşia lui Cătărău, este foarte tenebros. Kiriloff a intrat în ţară ca potemkinist, stabilindu-se în Bucureşti.

Înalt, voinic, el pare un gigant. Neavând cu ce trăi, a fost angajat de sculptorul Stork ca model. Cei doi giganţi, care sunt în parcul Carol, la peştera de sub Palatul Artelor, sunt modeluri după Kiriloff.

De asemenea, el a servit ca model sculptorului Paciurea şi pictorului Jean Steriade. Din octomvrie însă, Kiriloff a încetat de a mai face pe modelul sculptorilor şi pictorilor noştri. Îşi găsise gigantul o ocupaţie mai rentabilă şi se plictisise, se vede, de imobilitatea ceasurilor întregi la care era ţinut, îi trebuia mişcare acuma, acţiune şi bani mulţi, pe care nu-i putea da decât meseria pe care şi-a ales-o.

[393] Curtezane – n.n., A.Ţ.

Cătărău înecat?

Din Brăila ni se scrie că un individ, bine îmbrăcat, voind probabil să treacă Dunărea în Rusia, s-a înecat. Despre aceasta ni se relatează următoarele:

Ieri, la orele 3 dimineața, grănicerul Alexandru Horțu, de pe malul Dunării, a fost atras de țipetele unui necunoscut, bine îmbrăcat, care gesticula disperat pe un sloi de gheață din mijlocul Dunării. Grănicerul a dat alarma pentru a-i veni în ajutor. Sloiul de gheață era purtat în lungul Dunării de celelalte sloiuri, așa încât toate sforțările celor de pe mal erau infructuoase.

La un moment dat, necunoscutul, văzând că nu poate fi salvat, s-a aruncat în apă, crezând că astfel va reuşi să ajungă la mal. Neavând însă puteri, fiind înghețat de frig, a dispărut sub sloiuri sub ochii celor ce asistau la acest înfiorător spectacol neputincioşi.

Se crede că acest individ a fost Cătărău, care voia să treacă în Basarabia şi a fost apucat de sloiurile de ghiață.

Impresia în Bucovina

Din Cernăuți ni se scrie printre altele:

Mai cu seamă în cercurile româneşti acest atentat a produs o adevărată fierbere. Toți fruntaşii au declarat că dezaprobă acest act criminal şi că fapta nu poate fi decât a unor persoane cari au tot interesul ca înțelegerile dintre Români şi Unguri să deruteze pentru totdeauna.

Chiar dacă atentatorii ar fi Români, ei nu pot fi decât nişte criminali puşi în slujba cine ştie cărei organizațiuni a vreunei puteri străine care are tot interesul să învrăjbească naționalitățile din Austro-Ungaria. Ori cari vor fi rezultatele cercetărilor, Românii bucovineni desaprobă orice brutalitate şi îşi declină orice răspundere.

Prin aceasta însă, ei nu vor înceta să susție că conaționalii lor din Ungaria au de suportat un regim care, dacă nu se va schimba, va aduce continue complicații între dânşii şi Unguri. Mai cu seamă pe terenul bisericesc să le dea toată libertatea şi să nu se caute mai departe a li se răpi şi simțămintele religioase. Elementul românesc, n-a recurs nici odată la arme criminale în lupta pentru revendicarea drepturilor, totuşi când e vorba să i se atingă şi biserica, îşi pierde cu totul sângele rece.

Astfel comentează Românii catastrofa din Debrețin şi susțin că ori câtă silință îşi vor da Ungurii să atribuie Românilor această faptă oribilă le va fi zadarnic, deoarece în rândurile româneşti n-a conceput nici odată ideea atentatorilor. Ei ştiu să-şi obție drepturile pe căi legale şi cu arme civilizate şi că nu vor dezarma decât atunci când sfânta lor cauză va triumfa.

Atentatul din Dobrițin nu poate fi decât fapta unor descreierați. Şeful serviciului nostru de siguranță a părăsit azi Cernăuții cu o destinație necunoscută.

Voci de presă

„*Journal de Débats*", din Paris, comentând atentatul din Dobrițin şi înregistrând protestarea Românilor din Ungaria şi din România contra odioaselor învinuiri aruncate, fără dovezi, contra conaționalilor lor, reaminteşte organizația complicată a bisericilor creştine din Ungaria şi numărul crescând al Românilor din acea țară trecuți la catolicism şi care nu se desnaționalizează destul de repede după placul guvernului din Pesta.

Ziarul reaminteşte cum numeroase localități româneşti au fost alipite la dieceza episcopului Miklóssy şi cum o operațiune analogă s-a făcut față de Ruteni dar, zice ziarul, nemulțămirile Rutenilor sau Românilor nu e de fel o dovadă că unii sau ceilalți sunt autorii atentatului.

Apoi încheie spunând: „*Eşti mirat în veacul al 20-lea văzând cum guvernul din Budapesta recurge la mijloace medievale spre a extirpa dintr-o țară limba şi serviciul religios ce nu-i sunt pe plac. Toate aceste acte de violență nu se vor întoarce evident în favoarea cauzei maghiarilor*".

*

„*Leipziger Neueste Nachrichten*" scrie la loc de frunte:

Maşina infernală, care a sfâşiat la Dobriţin mai mulţi oameni, pare a fi un fioros protest al unui român exaltat contra politicei ungurilor. Chiar în decursul crizei balcanice s-a dovedit că politica României, din cauza felului cum sunt trataţi ardelenii, a apucat un curs contrar monarhiei habsburgice. S-au făcut încercări pentru împăcarea sau reducerea neînţelegerilor.

Multe păcate, de ani îndelungaţi, nu pot fi înlăturate într-o singură zi, *iar obicinuinţa de a privi pe Unguri ca pe fiii unei seminţii străine, nu poţi face atât de uşor loc sentimentului frăţietăţii*. Astfel s-a întâmplat că excesul de zel al Ungurilor a înstrăinat România de Tripla alianţă şi a creat un nou ghimpe îndreptat contra Germaniei. S-a afirmat că Românii din Ungaria nu se mulţămesc cu rezistenţa pasivă. E de mirat că până acum Românii n-au pus la cale o mişcare iredentistă. Aceasta nu e un semn de slăbiciune, ci un semn al forţei sigure de viitor.

Atentatul din Dobriţin ar trebui să servească Ungurilor pentru a-şi îndruma ţara spre alte făgaşe.

*

„*Arbeiter Zeitung*" comentând comunicatul guvernului ungar, prin care declară că nu face responsabili pe Români pentru atentat, scrie:

Hotărârea aceasta e de drept foarte amabilă, dar şi cam caraghioasă. Până acum politica românească a guvernului unguresc consta în decretarea fiecărui cuvânt al oratorilor români drept o înaltă trădare, iar acum când i s-a ivit un excelent prilej, renunţă la propria ei metodă.

Motivul e că guvernul unguresc se teme acum serios de spectrul iredentismului, pe care îl evoca până acum cu neruşinare şi fără nici un motiv.

*

„*A Nap*" scrie: „*...Guvernul şi politica cu România se găsesc într-o situaţie dificilă. Fugarii, respective criminalii arestaţi, au avut legături cu cercurile ruseşti, dar şi faimoasa Ligă Culturală din România are legături strânse de prietenie, aproape pe faţă, cu asociaţiile ruseşti. Acea Ligă, al cărei şef este profesorul Nicolae Iorga, care în modul cel mai vehement a atacat în presa română Episcopia maghiară de Hajdudorog... Românii, atât cei din România cât, cât şi cei de aici, n-au nici un motiv să bănuiască pe Ruşi, deoarece avem cunoştinţă, şi afirmăm că unii din membrii Comitetului naţional român, cu care luni de-a rândul Tisza a avut tratative, au călătorit prin Rusia şi a întreţinut relaţii de prietenie cu cercurile ruseşti...*".

*

„*Magyarország*" scrie: „*...În Dobriţin s-a comis un teribil atentat contra noului episcop maghiar. Singuri numai Românii au atacat şi au fost în contra înfiinţării noii episcopii. Orice om cu scaun la cap poate vedea că numai aceştia au putut fi autorii atentatului. Ancheta comite fiasco-uri şi neglijenţe de neînţeles, alergând după urme palide ruseşti şi americane, câtă vreme neglijează cu totul căutarea urmelor româneşti strigătoare...*".

Mai nou

Din Sighetu Marmaţiei ni se scrie: În oraşul nostru a stârnit mare agitaţie prim-articolul de duminecă al ziarului „*Mármaros Független Újság*" care, sub titlul „*Naţiune ingrată*", atacă cu vehemenţă nemaipomenită pe Români şi îi face răspunzători pe membrii Comitetului naţional pentru atentatul de la Dobriţin. Articolul termină astfel:

„Suntem expresia indignării naţiunei maghiare şi a poporului maghiar, susţinător de stat, când condamnăm ticăloşia infamă a celor ce trăiesc din pâinea maghiară. Pământul maghiar le produce pâinea, statul maghiar, cavaleresc, îi apără şi ei, în semn de mulţumire, îi asasinează pe reprezentanţii statului maghiar ori, mai bine zis, pun pe alţii să asasineze cu grămada. ***Naţiune ingrată, hoardă de dobitoace****. Dumnezeul Maghiarilor să-i bată pe iniţiatorii şi făptuitorii crimei!*"

Intelectualii români din Maramureş au hotărât să intenteze proces de calomnie acelei mizerabile fiţuici. Pe de altă parte, Dr. Ioan Kovács a provocat la duel pe volnicul redactor care, de viteaz ce e, nu a cutezat să-şi semneze bârfelile veninoase din fruntea fiţuicii.

*

„*Budapesti Hirlap*" a deschis o listă de subscripţie pentru ridicarea unui monument în memoria „martirilor Maghiari" din Dobriţin

Românul, nr. 41 din 20 februarie/5 martie 1914, Arad, p. 4–5

20

Arad, 19 februarie/4 martie 1914 – *Analiză critică în legătură cu politica economică discriminatorie adoptată de guvernul maghiar, în urma căreia populaţia maghiară, colonizată în zonele majoritar româneşti, este sprijinită, în vreme ce românii sunt împinşi spre sărăcie şi spre incultură.*

Când ne vom împăca?
Articol din afară

Din toate declaraţiile contelui Tisza, cu toată năzuinţa lui de a se ascunde, o intenţie a ieşit mereu la suprafaţă, o intenţie care loveşte greu în poporul care „sufere şi tace", neavând posibilitatea de a se apăra.

Cine cunoaşte viaţa bietului Român, fie ţăran, meseriaş ori negustor, ştie că dacă guvernul ne va împlini toate dorinţele culturale-politice, de vom avea gimnazii destule, şcoale normale libere, preoţi şi dascăli bine salarizaţi, funcţionari români etc.. Românul va urma să aibă aceeaşi soartă.

Cel ce se nutreşte cu pâine amară, cel a cărui viaţă e mai grea şi mai neîndreptăţită decât a vitei din jug, va trăi în aceeaşi colibă în care l-au împins birurile grele şi toate nedreptăţile ce se pot închipui. Ţăranul român se va sbate şi atunci în aceeaşi viaţă grea. din care prin puterile lui nu mai poate ieşi; lui îi trebuie pâine, şi în zadar îi dai posibilitate de a-şi câştiga cultură naţională ori străină, când cu totul de altă natură sunt necesităţile lui ardente.

Contele Tisza, referitor la politica economică a guvernului, s-a exprimat: „*Prin colonizări nu urmărim scopuri potrivnice Românilor, ci folositoare Maghiarilor. Atitudinea noastră nu e ofensivă, ci defensivă împotriva cuceririi ce-o fac Românii pe teren economic*".

Aşa ar fi dacă Tisza şi-ar sacrifica averile proprii pentru aceste colonizări, dar pe dată ce ele se fac pe socoteala statului, toată chestiunea ia un aspect urât şi de-a dreptul criminal. Prin colonizări, guvernul se face culpabil de îndoită nedreptate. Pe de-o parte el cumpără cu bani grei moşiile nobililor scăpătaţi şi le dă coloniştilor Unguri pentru a face imposibilă populaţia românească.

Când **moţul** nu va mai fi silit să ia ţara de-a lungul şi de-a latul pentru o bucată de pâine, când **bihoreanul** nu-şi va mai bate coasa pe moşiile nemeşilor de pe pustă, unde s-a dus să lucre pe un preţ de nimic în locul muncitorilor străini, organizaţi, când râurile din

sud-estul ţării nu vor mai esunda[394], silite de apele furioase coborâte din munţi pleşuviţi de speculanţi, când enormul şuvoiu de nedreptăţi se va mulcomi cel puţin, atunci acest neam românesc îşi va putea câştiga mai uşor pâinea de toate zilele şi i se va putea vorbi despre cultură.

Guvernul poartă grija ca Săcuii să înveţe economia de casă şi le valorizează aceste producte. De ce nu face asemenea şi cu bieţii Români din **Bihor** sau **Munţii Apuseni**?

Dacă statul cheltuieşte pentru un palat de teatru din Budapesta 3 milioane de coroane, dacă pentru o moşie stearpă din Várpalota dă 5–6 milioane, de ce nu dă ceva şi pentru regularea ţărmurilor râurilor din sud-estul ţării, unde în urma esundărilor catastrofale atâţia oameni au rămas pe drumuri?

Cu 20 milioane va face guvernul să se dreneze un teritor de vreo 40.000 jug[ăre] din regiunea Dunării de jos. Credeţi că din aceste pământuri va primi şi vreun Român ceva? Colonişti unguri vor pune stăpânire şi pe acestea!

Să vedem ce se întâmplă cu moşiile erariu-lui. Erariul şi fondul de cult, numai în sud-estul ţării, cu păduri cu tot au până la 400.000 jug[ăre]. Din aceste în regie proprie sunt foarte puţine, numai acele moşii unde sunt şcoli economice sau ferme-model. Celelalte sunt date în arendă, şi aici se face nedreptatea. Nu se dau în parcele mici, ci numai în întregime, aşa că numai oamenii cu averi mari le pot lua în arendă. Apoi ce e mai mult, ministrul îşi rezervă dreptul de a primi ofertele cari îi convin lui şi nu e legat să-l primească pe cel mai favorabil statului.

Aşa se întâmplă că o oarecare rudă a unui secretar de stat are în mână câteva sate româneşti, unde domneşte autonom, după cum îi place. După protejaţii guvernului vin apoi Jidanii, Nemţii etc.. toţi închinătorii în faţa politicei guvernului. Aceştia de cele mai multe ori nu lucră pământul, ci-l dau Românilor în arendă, cel puţin cu preţul dublu. După regia mare guvernul nu are câştig mai mult de 3–3,5 procente. Cel puţin atâta putem aştepta ca aceste moşii să se împartă în parcele de 2–10 jugăre şi să se arendeze cetăţenilor fără a lua în considerare simpatiile politice.

S-a adus nu de mult o lege specială pentru ajutorarea comunelor la cumpărarea păşunilor. Din an în an se votează de atunci sume mari, dar n-am auzit nici o comună românească să fi căpătat păşune. Ba chiar cele existente dispar, fie sub plug fie ca să ridice case pe acele locuri. Dacă te vei duce cu vitele în România, d[e] e[xemplu], nu te vor lăsa să vii îndărăt cu ele, cum s-a întâmplat nu de mult cu brănenii. Totul merge în folosul marilor proprietari, cari toţi sunt unguri. Importul vitelor din România şi Serbia e redus la minimal, contingentându-se numărul, vite nu poţi creşte că n-ai păşune, aşa se urcă preţul vitelor în ţară şi-i viaţa tot mai scumpă.

De ai vite, câte neplăceri ai cu medicii veterinari cu cari nu te poţi înţelege. Îţi puşcă vita, calul, pierzi o avere întreagă, despăgubire nu capeţi. Budgetul anului trecut îi dă ministerului de agronomie 100.000 coroane spre acest scop. Ce este suma aceasta pentru o ţară ca Ungaria? Un strop în mare. Unde sunt apoi dările grele, directe şi de consum, apoi finanţele. Poziţiile principale din venitele statului sunt: finanţe, darea de spirt, darea după pământ şi după casă. Pe cine apasă acesta mai întâiu? Pe ţăran, pe omul sărac.

Undei-i introducerea dărilor de consum pe articolii de lux, unde-i darea progresivă, cinstită? Sunt însă sate româneşti cari au pământuri bune şi mănoase. Aceştia apoi sufăr de alte nevoi. Aşa, d[e] e[xemplu], n-au drumuri de circulaţie. Degeaba aleg deputat guvernamental, care le tot promite drumul, tot nu-l capătă. Iar fără acesta nu pot valoriza la timp şi prompt produsele lor.

---

[394] Inunda – n.n., A.Ţ.

Avem vreo 3–4 comunităţi de avere, cu capitaluri mari. Mai toate au fost câştigate, apărate de Români. Azi străinul porunceşte în ele. Tu, fiu şi urmaş al acelor grăniceri cari şi-au vărsat sângele pentru ţară şi casă, nu poţi avea ajutor de acolo, ca la şcoală în tihnă să poţi câştiga cultură, dar cei 3–4 fii ai notarului, unul mai prost ca celălalt, capătă toţi stipendii, să aibă bani de buzunar. Din aceste fonduri pot beneficia numai descendenţii foştilor grăniceri, cari au câştigat averea.

Şi apoi centrele pur româneşti cum mai sunt lipsite de ajutorul statului şi favorizate cele străine? Târgurile de ţară, centrele de administraţie şi justiţie se stabilesc în localităţi ungureşti sau cel puţin semiungureşti, în urma căror, dispoziţii oamenii au mari cheltuieli, iar centrele lor se ridică în avere şi industrie.

Când s-a năpustit filoxera asupra podgoriei de Tokaj, când a suferit daune mari de cutremur Kecskemétül, guvernul a ştiut să ia împrumut de stat ca să sară într-ajutor conaţionalilor săi, dar ce au căpătat Românii prăpădiţi în două rânduri de potop? Paşaport spre America?

Acestea sunt ranele grele ale noastre, cari nu ne lasă să înaintăm, în urma cărora un popor de 4 milioane sufere. Suntem săraci. Pământ, pâine, îi trebuie neamului românesc din această ţară.

Pâinea asta, însă rassa dominantă de bună voie nu o va împărţi cu noi. Trebuie multă energie şi devotament să aibă Tisza, şi soţii, pentru a convinge pe Unguri despre folosul şi lipsa unei pacinice convieţuiri cu Românii. Şi nici asta nu va fi destul. Trebuie un mare şi fierbinte purgator, ca ideile, concepţiile compatrioţilor maghiari să le purifice. Evenimente mari, istorice, sunt în stare numai să producă o astfel de schimbare a atmosferei. Atunci, numai atunci ne vom putea împăca!

Românul, nr. 40 din 19 februarie/4 martie 1914, Arad, p. 2–3

21

Budapesta, 19 februarie/6 martie 1914 – *Articol de fond în legătură cu discursul preşedintelui Partidului Naţional Român din Transilvania, dr. Teodor Mihaly, în Parlamentul de la Budapesta pe marginea „chestiunii româneşti" negociate de Comitetul executiv al PNR cu premierul maghiar, Tisza István, pentru recunoaşterea drepturilor politice şi civile ale etniei româneşti din Transilvania.*

Chestiunea românească în Cameră

Discursul domnului Dr. Teodor Mihali
Răspunsul contelui Tisza

Arad, 7 martie

Credincioşi promisiunei noastre de ieri, dăm la vale în întregime discursul rostit în şedinţa de ieri a Camerei ungare de preşedintele Clubului parlamentar naţionalist, domnul Dr. Teodor Mihali, discurs care, împreună cu cele ce se vor mai rosti în cursul desbaterilor problemei româneşti de către deputaţii noştri şi de către personalităţile reprezentative ale vieţii politice maghiare, va lămuri un capitol de mare preţ al luptelor politice româneşti din Ungaria şi va deschide cărări spre un nou viitor de lupte, acum în pragul unor vremuri de adânci semnificaţii.

Chestiunea care domineză c-o gravitate extraordinară întreaga viaţă politică a Ungariei, ba în multe privinţe chiar şi viaţa politică a monarhiei, e chestiunea naţională în ţara noastră, şi e numai firesc că ecoul acestei existenţiale chestiuni a statului să amuţească pentru moment toate glasurile altor preocupări de ordin politic mai puţin ardent.

Avem impresia că evoluția acestui străvechiu stat poliglot a intrat în faza decisivă, din care organismul lui poate să iasă rănit de moarte, dar poate să iasă şi restaurat şi îmbogățit cu noi izvoare de energie. Această din urmă posibilitate e dorința sinceră a tuturor cetățenilor țării şi pentru realizarea ei se cheltuiesc acum toate forțele unui istoric partid politic, care este Partidul Național Românesc. Când şi partidele maghiare vor înțelege că trebuie să-şi închine cu tot dinadinsul forțele deslegărtii acestei probleme, posibilitatea dorită de noi va avea toate sorțile de isbândă.

Marile îndemnuri în acest sens sunt cuprinse cu putere în discursul domnului Mihali, care a inaugurat ieri, cu demnitatea cuvenită, desbaterea problemei româneşti. Vom avea ocazie să stăruim asupra adevărurilor apărate de domnia sa şi să lămurim pe deplin intențiile salutare ale partidului nostru. Acum e mai cu cale să adunăm şi să închegăm întreg materialul problemei, rămânându-ne sarcina comentariilor la sfârşit.

De aproape cinci decenii presa românească a muncit fără încetare pentru limpezirea acestui material. El se încheagă acum într-un tot clar în discursurile deputaților noştri şi constituie un efort moral, iredutabil, al aspirațiilor noastre fireşti, legitime. Potrivnicii noştri politici – neesceptând nici pe contele Ştefan Tisza – aduc încă şi azi un material nepurificat, greu de zgura prejudecăților, şi el contribuie numai la complicarea problemei. Factorul însă atotputernic, care solicită tot mai impetuos soluția, a intervenit şi va interveni din ce în ce mai hotărâtor. Acest factor e dat în stările interne tulburi şi pline de pericol, precum şi în stările externe, prea puțin favorabile nouă.

Vom da întâi discursul domnului Mihali şi imediat şi răspunsul ce a primit domnia sa din partea contelui Tisza. Celelalte cuvântări au fost schițate esențial în numărul nostru de ieri şi nu reclamă o reproducere mai extensivă.

Discursul domnului Mihali

După cum să ştie, domnia sa a fost primul orator al şedinței de ieri:

T. Mihali: On[orată] cameră! Am conştiința de plină a răspunderii mari cu care datorez partidului meu şi problemelor de ordin public ale țării când iau cuvântul la răspunsul de mare importanță, dat de primul ministru relativ la chestiunea românească. Simt că azi, când contrarii noştri politici vor să întunece cu mijloace falşe dreptatea cauzei noastre, răspunderea mea, în actualele stări politice turburi, se potențează. Am însă, în situația mea grea, mângâierea că cauza existentei naționale a poporului românesc, cauza intereselor lui vitale, e atât de clară, atât de justă, că ea nu poate fi întunecată prin viclenii şi prin intrigi, şi am credința că va ieşi totuşi învingătoare din lupta grea ce poartă.

Înainte de ce m-aş ocupa de meritul răspunsului dat de primul ministru, dați-mi voie să fac, în numele partidului meu, câteva declarații principiale.

Partidul Național Român, consecvent programului, țintei ce şi-a fixat de la început, n-a pierdut din vedere niciodată interesele țării, monarhiei şi dinastiei, s-a luptat, atât în trecut cât şi în prezent, în spirit constituțional, cu arme legale şi pe cale pacinică pentru asigurarea intereselor de existență națională ale poporului românesc.

C. Fernbach: Vedem şi din cazul de la Dobrițin! (Sgomot mare. Voci din băncile guvernamentale: Să-l auzim pe orator!)

T. Mihali: Partidul național român, atât în trecut cât şi în prezent, a fost pătruns de gândul unei soluții pacinice, ori de câte ori factorii de cădere s-au adresat către noi în scopul unei desbateri paşnice a chestiunei de naționalitate. Partidul național român a onorat întotdeauna inițiativele de acest fel, le-a întâmpinat cu cea mai mare obiectivitate şi loialitate.

Nu voi să evoc trecutul îndepărtat, ajunge pentru clarificarea chestiunii să mă refer numai la tratările la cari am luat singur parte, în calitate de bărbat oficial al partidului meu,

şi pe cari le cunosc nemijlocit. Cea dintâi încercare de acest fel s-a făcut în 1894, în luna mai, în memorabilul timp când 25 membri al Comitetului naţional român erau puşi pe banca acuzaţilor la Cluj. Pe atunci, guvernul liberal chemase la Budapesta pe bărbaţii de încredere ai Partidului naţional român, şi în special pe cei doi mitropoliţi ai bisericilor române, dar după ce tratativele urmate cu aceştia n-au dat nici un rezultat, urmarea a fost, că cei 25 membri ai Comitetului au fost osândiţi la Cluj, în total la 55 ani de temniţă. Noi suportam liniştiţi marile poveri ce ni s-au dat, dar după un an, Maiestatea Sa a graţiat pe prizonierii noştri.

Eliberaţi membri comitetului, guvernul lui Bánffy ne-a întrebat ce atitudine vom lua faţă de faptul graţierii şi care va fi atitudinea noastră politică în viitor. Am delegat atunci o comisie de trei, care i-a adus ministrului preşedinte la cunoştinţă, că Maiestăţii Sale îi suntem cei mai recunoscători pentru graţiere, iar privitor la activitatea noastră politică din viitor, i s-a spus că vom munci în senzul ţintelor noastre programatice, luptând mereu pentru apărarea intereselor poporului nostru şi pentru realizarea drepturilor noastre. Urmarea a fost, că după manifestul ce am publicat, ni s-a croit din nou o pedeapsă de câte o lună temniţă.

Fie-mi permis să amintesc că în vara anului 1894, cam prin august, ministrul Hieronymi venise în Ardeal cu misiunea să resolve problema de naţionalitate şi să înceapă tratări de pace cu Comitetul naţional. E caracteristic, că în acelaşi timp, când ministrul Hieronymi declarase, în ordinul său neexistenţa partidului nostru naţional, când membri comitetului au fost loviţi cu grele osânde şi temniţe, a ţinut totuşi de cuviinţă să stea de vorbă cu Comitetul nostru naţional şi să se sfătuiască cu noi asupra modalităţilor unei soluţii pacinice. E natural că situaţia noastră fusese foarte dificilă, pentru că nu e lucru uşor să iei în chestiuni de ordin public atitudini categorice, într-o vreme când la spate eşti ameninţat cu sbiciul unor pedepse temniciare atât de grele.

Tratările de pe atunci se învârteau mai mult în jurul unor chestiuni personale şi erau menţinute în alternativa că ori ni se vor ierta temniţele, dându-ni-se şi mandate de deputăţie, ori vom rămâne cu osânda. Aşa fiind aşezate tratările, n-au dat rezultate, pentru că noi aveam şi pe atunci credinţa tare că chestiunea de naţionalitate nu se poate resolva temeinic şi spre liniştea obştei decât dacă vor fi excluse toate interesele personale şi cele de partid şi dacă se va căuta, obiectiv, asigurarea intereselor poporului. (Aprobări).

În consecinţă, noi, membri de pe atunci ai comitetului, am preferat partea mai greaua soluţiei şi am intrat în temniţă.

Alte tratări au avut loc în 1906, în timpul regimului coaliţionist, când membrii comitetului şi mitropoliţii celor două biserici române au fost chemaţi la primul ministru Wekerle. Cred că miniştrii de atunci îşi aduc aminte de tratările ce decurgeau în cadre generale şi al căror rezultat era ca se găsim, înainte de toate, un *modus vivendi*, remediindu-se doleanţele la ordinea zilei şi ajungând guvernul în situaţie să cunoască natura acestor doleanţe. Am fost invitaţi să le cuprindem în scris şi noi le-am şi înmânat primului ministru Wekerle. Adevărat că rezultat nu s-a obţinut, întrucât ordonanţele ministrului de interne Andrássy, privitoare la întrebuinţarea limbei în administraţie – care ordonanţă conţine fără îndoială şi părţi de preţ – n-a dat în viaţa reală nici un rezultat, rămânând ea pe hârtie, ne pusă în aplicare. Am păţit întocmai ca cu legea de naţionalitate, care glăsuieşte foarte frumos pe hârtie, ba în faţa lumei mari a ajuns şi lege, argument de excelare şi paradă, dar care n-a avut nici un folos pentru noi.

A patra încercare de acest fel a avut loc între Partidul Naţional Român şi între guvernul contelui Khuen, cu ocazia venirii la putere a acestuia, şi pot să afirm că contele Khuen ne pusese în perspectivă o politică de naţionalitate de mare proporţii.

Am amintit toate astea numai pentru ca să dovedesc de tot simplu că partidul nostru a încercat întotdeauna o soluţie pacinică a chestiunii de naţionalitate, şi pentru ca să

adeveresc în acelaşi timp că şi guvernele precedente, ori de câte ori simţeau necesitatea, alegeau aceiaşi modalitate pe care a ales-o şi guvernul actual.

Mă mir, îndeosebi de atitudinea partidului kossuthist, care – după cum cei iniţiaţi bine ştiu – în atingerile de partid ce a avut cu noi, în schimbul nostru de scrisori şi adrese, ne-a recunoscut întotdeauna legitimitatea, ne-a recunoscut calitatea de partid chemat să reprezinte interesele poporului românesc şi îndreptăţit să fiinţeze şi să se organizeze singur. (Mişcare pe băncile kossuthiste). Zic, mă mir foarte mult de atitudinea de azi a partidului kossuthist şi după ce constat că pe băncile kossuthiste unii se îndoiesc...

Géza Polónyi: Da, n-avem nici o cunoştinţă!

T. Mihali: ....că partidul ne-ar fi socotit pe noi un partid legitim, îmi iau voie să mă refer în special la una din scrisorile ce sunt în posesiunea mea, şi anume la scrisoarea care s-a datat la 22 decembrie 1909 şi care mi s-a trimis din partea lui Francisc Kossuth în numele Partidului Independist '48-ist. Adresa acestei scrisori sună:

„*Domnului deputat Dr. Teodor Mihali, ca preşedintelui partidului naţionalist*" (Ilaritate pe băncile guvernamentale. Sgomot în stânga. S-auzim! S-auzim! Preşedintele sună). Conţinutul scrisorii e următorul (citeşte):

„*Partidul regnicolar independist '48-ist. Budapesta, 22 decembrie 1909. Francisc Kossuth. Stimate prietene! Conform hotărârei aduse de cameră în 22 curent, cei 21 membri ai comisiei pentru adresă trebuie aleşi în şedinţa din 28 curent. Partidul independist, în şedinţa sa de azi, a luat hotărârea, ca comisia să fie compusă, în conformitate cu raportul numeric din cameră al partidelor, după cum urmează: 7 membri să aleagă partidul independist şi '48-ist, 5 membri partidul kossuthist independist, 4 membri partidul constituţional, 1 membru stânga, 1 membru partidul poporal, 1 membru partidul naţionalist, 1 membru deputaţii croaţi şi, în sfârşit, un membru să fie desemnat dintre deputaţii în afară de partide. Te rog cu toată stima să binevoieşti a lua la cunoştinţă hotărârea asta a partidului independist, a aduce lucrul la cunoştinţa partidului de sub conducerea ta şi a ne comunica aprobarea voastră binevoitoare, dimpreună cu numele deputatului pe care-l desemnaţi pentru acest loc în comisie, aşa ca tipărirea buletinelor de votare să se poată face la timp. Cu salutări patriotice Francisc Kossuth*".

E ciudat, onorată Cameră, cum membri partidului kossuthist observă azi o atitudine diametral opusă, nu vor să ştie de existenţa partidului nostru, ceia ce nu e de altfel ofensator pentru noi ca personaj, dar e ofensator pentru poporul nostru. Pentru că oricum s-ar privi chestiunea, noi reprezentăm aici un popor de trei milioane. (Mişcare. (Voci din dreapta: Nu-i adevărat! Sgomot.)

I. Siegescu: Noi îl reprezentăm!

T. Mihali: Dumneavostră nu reprezentaţi programul ideal al poporului românesc! (Sgomot).

Gy. Györffy: Deputaţi unguri, nu deputaţi români !

Dr. T. Mihali: E destul că onorata Cameră, în această chestie partidul independist, ia azi o altă atitudine. Fie-mi permis să mă provoc în această privinţă la discursul domnului deputat contele Albert Apponyi, rostit în şedinţa de la 4 ianuarie 1914 (ceteşte):

„*Onorată cameră! Regret, dar nu pot să satisfac dorinţei domnului prim-ministru. Punctul meu de vedere este că în primul rând rezultatul, care se prezintă ca rezultantă politică a convorbirilor şi tratativelor urmate cu numiţii factori, e foarte natural că nu poate să aibă urmări bune pentru forţa statului unitar naţional maghiar. Accentuez, nu poate să aibă urmări bune, şi voi motiva aceasta. De altă parte, ori care ar fi rezultatul, pozitiv sau negativ, ori cari ar fi cadrele în cari s-au ţinut convorbirile, ori cari ar fi limitele peste cari însuşi d. prim-ministru declară că nu se poate trece, însăşi năzuinţa de a asigura pacea cu naţionalităţile prin atari tratative, din punct de vedere politic o consider de o mare greşeală şi, în consecinţele ei de, o procedură incalculabil de greşită*". (Adevărat. Aşa-i! în stânga. Strigăte: Crimă!).

Onorată Cameră şi onorat partid independist! Nu înţeleg cum am putut ajunge până acolo...

Contele Albert Apponyi: Voi explica eu aceasta!

Dr. T. Mihali: ...să fie considerată ca o crimă acea procedură când un guvern îşi împlineşte datoria atunci, în scopul apărării intereselor tuturor popoarelor ţării, examinează doleanţele şi cerinţele juste ale acestor popoare, închipuiţi-vă numai, onorată Cameră, ce influinţă are asupra poporului nostru declaraţia făcută din partea partidului independist. Asta e rasiala pe care o merită acel popor, care secoli de-a rândul a apărat la periferii patria, că partidul independist într-atâta desconsideră reprezentanţii acestui popor şi consideră ca o crimă faptul că un guvern stă cu el la vorbă? (Adevărat! Aşa-i – în băncile din urmă din centru).

Să-mi creadă onoratul partid independist că noi mai bucuros am accepta rezolvarea chestiei fără tratativele costisitoare pentru noi. Nu e lucru prea plăcut să toceşti urcând de atâtea ori scările de marmoră ale palatului Ministerului de interne (Ilaritate în stânga!) atunci când totdeauna cu acea nedumerire mergem acolo, că oare care va fi rezultatul, că oare cum va fi asigurată aci soarta poporului meu. Da, onorată Cameră, când dumneavoastră consideraţi de crimă şi greşeală faptul că un guvern îşi împlineşte datoria, în acest caz eu nu pot decât să-mi exprim regretul şi m-aş bucura foarte mult dacă domnul deputat ar da declaraţiei domniei sale o aşa explicare încât aceea să liniştească poporul nostru.

Fie convins partidul guvernamental că eu nu o fac aceasta pentru ca să-l apăr pe d. prim-ministru, domnia sa nu simte nevoia apărării mele. Eu îmi explic expresiunea aceea criminală nu în înţelesul propriu, ci în înţelesul că a fost o crimă neiertată că s-a stat cu noi de vorbă, pentru că după mintea mea naturală eu nu pot da acesteia altă explicare.

Am credinţa că cele ce am spus au putut convinge pe fiecine că guvernele de până acum şi *formaliter* au urmat aceeaşi procedură, iar dacă de o parte şi de altă parte forma actuală e considerată de trădare, atunci nu înţeleg cari pot să fie motivele cari au îndemnat, mai ales partidele din opoziţie, să-şi schimbe într-atâta părerea. (Sgomot în stânga). Pentru mine e foarte indiferent cu care guvern sau bărbat maghiar de stat stăm în faţă, căci doară scopul nostru nu este să încheiem pacea cu acel guvern sau bărbat de stat, ci în interesul ţării să creăm stări pacinice, durabile între popoare. (Sgomot în stânga. S-auzim!)

Bela Kun (întrerupe).

Preşedintele (sună): Rog pe domnul deputat Bela Kun să nu turbure discuţia.

Dr. T. Mihali: Eventuala presumare, că ar fi la mijloc alte interese, chiar şi numai a vorbi despre aceasta o consider sub demnitatea noastră.

Aceasta a fost ceea ce am voit să spun asupra tratativelor formale. Ce priveşte tratativele de acum, pot spune că acestea au început pe o bază mult mai pozitivă şi au fost mult mai intense decât cele precedente, iar aceasta pentru că, *a limine*, deja cu prilejul primelor tratative domnul prim-ministru mi-a acceptat propunerea ca, *a limine*, să excludem interesele personale şi de partid. (Vii aprobări în dreapta).

Tratativele au fost reluate, din punctul de vedere curat al interesului public, cu deplină obiectivitate. Din punct de vedere principial, am luat apărarea intereselor ţării şi ale popoarelor nemaghiare din interiorul ei. În această privinţă, onorată Cameră, de asemenea am luat în scris, după înţelegerea în partid, acele propoziţii cari le-am prezentat dlui prim-ministru. Domnul ministru-preşedinte a răspuns, şi întreg cursul tratativelor l-a adus la cunoştinţă onoratei Camere, cu atâta preciziune, atâta loialitate şi sinceritate, încât eu, care am fost membru al comisiunei care a tratat, numai atât pot constata că răspunsul domnului prim-ministru învederează pe deplin starea de fapt, şi eu numai de aceea am luat cuvântul ca să se poată orienta onorata Cameră şi asupra paşilor făcuţi din partea noastră, ca să se vadă icoana întreagă şi fidelă. În această privinţă îmi cer voie, onorată Cameră, să cetesc

acele propoziţii cari noi ne-am luat îndrăzneala să le prezentăm domnului ministru-preşedinte. (S-auzim! Ceteşte):

*„**1.** Conform principiului libertăţii instrucţiunii, să se recunoască dreptul şi să se dea posibilitatea, prin instituţiuni, ca poporul român în toate fazele instrucţiunii publice să se poată cultiva în limba proprie, atât în şcolile de stat, fundaţionale şi comunale, ca şi în cele confesionale.*

***2.** Pentru realizarea libertăţii religioase, şi egalităţii confesionale de drept, să se asigure şi să se respecteze autonomia bisericei gr[eco-]ort[odoxe], atât pe teren bisericesc şi şcolar, cât şi în afacerile fundaţionale şi interne şi să înfăptuiască şi autonomia bisericii gr[eco-]catolice. Să se execute art. XX de lege din 1848. Statul să pună la dispoziţia ambelor biserici române, în proporţie cu sumele date celorlalte biserici, ajutoare pentru scopuri bisericeşti şi şcolare.*

Parohiile româneşti încorporate la Episcopia de Hajdudorog să se reîncorporeze la Mitropolia română gr[eco-]cat[olică] de Alba-Iulia şi Făgăraş. Rezolvarea acestor chestiuni se va face pe baza înţelegerii dintre capii bisericelor respective.

***3.** Să se asigure libertatea presei şi să înceteze persecutarea pentru motive politice, a produselor presei româneşti.*

***4.** Pentru susţinerea şi desvoltarea caracterului de rasă şi etnic al poporului român, precum şi pentru posibilitatea propăşirii sociale să se recunoască dreptul de convenire şi întrunire liberă.*

***5.** Să se recunoască libertatea de organizaţie şi acţiune a partidului naţional român şi să înceteze acele dispoziţiuni administrative cari împiedecă libertatea de organizaţie şi acţiune a partidului.*

***6.** În părţile locuite în mase compacte de Românii să se administreze în limba românească şi să se introducă în acele ţinuturi şi în viaţa administrativă pe cale instituţională limba românească.*

***7.** Unde Românii locuiesc în mase compacte să se introducă limba românească pe cale instituţională la tribunale şi judecătorii, să se primească petiţiunile şi actele româneşti, protocolul cu Românii să se ia româneşte şi hotărârile judiciare să se emită în această limbă. Emisiunile judecătoriilor superioare de asemenea să se dea în traducere românească autentică.*

***8.** Statul să împărtăşească ţinuturile româneşti cu acel sprijin economic care îl primesc şi celelalte ţinuturi şi să dea tuturor instituţiunilor româneşti ajutor proporţional cu acel care-l primesc celelalte instituţii neromâneşti. Să creeze în părţile locuite în masse compacte de Români şcoli economice, industriale şi comerciale cu limba de propunere românească şi să ajutoreze cu bunăvoinţă toate instituţiunile româneşti similare, precum şi diferitele străduinţe economice.*

***9.** Statul să înceteze acţiunea de colonizare îndreptată contra Românilor şi proprietăţile erariale să le vândă succesiv agricultorilor din acele locuri Pădurile erariale să fie administrate nu numai din interes economic ci şi social. Să se creeze instituţiuni de stat corespunzătoare în părţile locuite de Români şi mai ales să se ia în seamă interesul economic al acestora.*

***10.** Pentru participarea Românilor la activitatea administrativă şi judiciară a statului, precum şi pentru validitarea principiului ca poporul român să fie administrat de fiii ieşiţi din sânul său, să se asigure pe cale instituţională ca, atât pe teren administrativ cât şi judiciar, mai departe în funcţiunile de stat, în părţile locuite în masse compacte de Români să se numească funcţionari români şi, în lipsa acestora, numai de aceia cari vor dovedi, în faţa unei comisiuni trimisă în scopul acesta, că posedă limba românească în grai viu şi scris. (Mişcare la stânga. Să auzim!)*

***11.** Să se asigure în mod permanent afirmarea politică a naţiunei române, precum şi influenţa ei. Ţinând această ţintă înaintea ochilor, să se facă şi reformă electorală. Partidul naţional român a adoptat baza sufragiului universal, secret şi exercitabil după comune. Întru cât însă acest postulat nu se poate realiza în împrejurările politice date, să se facă o reformă electorală care, în privinţa dreptului electoral, a procedurei electorale, a împărţirei circumscripţiilor şi a judicaturei asupra alegerilor, să conţină astfel de dispoziţii cari să asigure în mod cuvenit şi permanent că din deputaţii, trimişi în Camera Ungariei a 6-a parte să fie Români*". (Mişcare pe băncile din stânga.)

Onorată Cameră! Am motivat în mod amănunţit acest punct de. vedere principial al nostru, prin exemple practice şi concrete, am năzuit să ni-l clarificăm şi am făcut tot posibilul pentru aplanarea divergenţelor ce există între punctul nostru de vedere şi între cel al domnului prim-ministru. E însă regretabil că aceasta n-a reuşit. Cine compară aceste puncte ale noastre cu declaraţiile domnului prim-ministru, făcute aici în Cameră, uşor se poate convinge că între noi şi domnul prim-ministru nu s-a făcut nici o înţelegere, iar dacă totuşi domnul prim-ministru a făcut declaraţii referitoare la promovarea intereselor culturale şi economice ale popoarelor nemaghiare din ţară, în tot cazul noi le luăm acestea cu mulţumire şi bucurie la cunoştinţă, mai ales fiindcă acest fapt influenţează în mod binefăcător nu numai asupra poporului nostru, a Românilor, ci asupra tuturor naţionalităţilor din ţară, deoarece noi totdeauna am stat pe punctul de vedere că, în baza egalei îndreptăţiri, toate naţionalităţile să fie tratate la fel.

Divergenţa ce există între punctul nostru de vedere şi între cel al domnului prim-ministru explică presumpţiunea pe care comitetul Partidului Naţional Român a adus-o şi a primit-o în şedinţa de la 17 a lunei trecute, iar fiindcă aş vrea ca onorata Cameră să cunoască această declaraţie, aşa cum ea s-a făcut, îmi permit să cetesc această rezoluţiune nevotată în unanimitate:

(Aici oratorul dă cetire cunoscutei Resoluţii de la 17 februarie n[ou] a Comitetului nostru naţional).

Onorată Cameră! E evidentă divergenţa ce există între punctul de vedere principial al partidului nostru şi între cel al domnului prim ministru. Cu toate acestea, mai ales din băncile opoziţionale şi din partea onoraţilor colegi opoziţionali, în continuu ni se aduce acuza (Sgomot în stânga. S-auzim! S-auzim! în dreapta) că în această chestie s-a făcut înţelegere secretă, pact secret. (S-auzim! S-auzim în dreapta).

Eu sunt de credinţa că atari acuze, lipsite de ori ce temeiu, strică numai chestiei şi idei păcii în viitor (Aprobări). Această chestiune, onorată Cameră, astfel se prezintă astăzi că toţi politicienii şi bărbaţii de stat maghiari, precum şi toate partidele politice, ar avea cea dintâi şi cea mai sfântă datorinţă să constate odată hotărât: *oare poporul maghiar şi românimea au interese comune şi, dacă acestea le-au stabilit, atunci să tragă consecvenţele*. Dar să se stabilească numai în principiu că sunt interese comune şi să nu se tragă consecinţele, ori să nu se facă nimic, nici pe cale oficială nici culturală, ca să progreseze în toată privinţa interesele culturale şi economice ale tuturor naţionalităţilor nemaghiare din ţară – cred că e un joc politic frivol. Dar noi nu dorim să rezolvăm chestiunea de naţionalitate în contra maghiarilor şi în detrimentul ţării, ci împreună cu Maghiarii spre promovarea intereselor şi întărirea ţării. (Aprobări la dreapta şi mijloc).

În această privinţă, am ferma convingere că trebuie numai bunăvoinţă şi încredere reciprocă ca să ajungem aceste două scopuri însemnate, sfinte. Dacă se potriveşte undeva şi se poate aplica proverbul latin „*Concordia parvae res crescunt, discordia maximae dilabuntur*", atunci numai în cazul de fată s-ar putea. (Aprobări la mijloc). Şi noi nu facem alta decât că ne năzuim să creăm, în spirit constituţional şi luptând cu mijloace legale, o armonie pentru asigurarea existenţei naţionale a poporului român – între aceste interese şi cerinţele necondiţionate ale integrităţii teritoriale a statului maghiar şi suveranitatea politică. (Aprobări la dreapta).

Eu cred că, când e vorba de rezolvarea unor chestiuni reale şi practice, nu trebuie să pierdem multă vreme cu concepţiile teoretice, pentru că vremea trece şi se poate că în viitor vor urma evenimente istorice cari pe noi ne vor afla şi atunci divizaţi în astfel de stare de regretat. Dacă ar veni aceasta, vă asigur stimaţi deputaţi că răspunderea nu cade pe noi ci pe stimaţi politicieni maghiari. (Sgomot la stânga).

Géza Polónyi: Aci ameninţă! (Sgomot la stânga).

Preşedintele: Rog pe deputatul Béla Kun să nu-l conturbe pe orator.

Dr. Teodor Mihali: Noi am făcut tot ce ne-a stat în putinţă şi vom face şi în viitor pentru crearea şi realizarea păcii, dar aşteptăm bunăvoinţa nu numai de la partidele politice, ci şi de la societatea maghiară, să nu aducă în decursul tratativelor de pace astfel de acuze cari însălbăticesc situaţia. (Aşa-i! Adevărat! – la mijloc). Pentru că, în cele din urmă, aşa a voit şi dispus Dumnezeu ca să trăim şi să murim aici şi noi nu contra intereselor maghiare şi nu în detrimentul statului maghiar, cum am zis şi mai înainte, ci pentru progresul şi întărirea statului maghiar vrem să creăm acea înţelegere frăţească şi paşnică de care ţara, mai ales în împrejurările politice actuale, are mare trebuinţă. (Aprobări la dreapta).

Onorată Cameră! Daţi-mi voie să fac reflexii, în câteva cuvinte, la discursul şi proiectul de rezoluţiune de ieri ale colegului Elemér Jakabffy. Am tot respectul pentru declaraţia stimatului coleg, că trebuie îndemnat guvernul să promoveze interesele culturale şi economice ale tuturor naţionalităţilor din ţară. Dar noi avem convingerea fermă, onorată Cameră, că până când nu vom avea instituţii politice pentru asigurarea intereselor şi până când, prin instituţiile noastre politice, nu va fi asigurată afirmarea politică a naţionalităţilor, până atunci aceea nu poate fi o deslegare. Pentru că poate fi astăzi un guvern binevoitor, care într-adevăr să sprijinească interesele culturale şi economice spre mulţumirea naţionalităţilor însă, neavând garanţii politice, poate veni un alt guvern, care să urmeze cu totul altă politică. Lăsând la o parte acestea, ar fi loial şi demn ca naţionalităţile din ţară, cari formează jumătate din întreaga populaţie şi cari au păzit şi păzesc ţara la periferiile cele mai expuse, să exercite drepturile cari li se cuvin în proporţie cu situaţia numerică şi progresele culturale şi economice.

Eu, onorată Cameră, am convingerea că fericirea ţării şi desvoltarca ei, în sens democratic, sunt absolut imposibile până când nenorocita chestiune de naţionalitate nu va fi rezolvată.

Am văzut doar şi în trecutul apropiat, când guvernul coaliţionist a venit cu marşrută, legalizată, că trebuie să introducă sufragiul universal – dar nu l-a introdus, nu l-a făcut. Şi pentru ce? Pentru că nu a fost rezolvată chestiunea de naţionalitate, s-a temut de un pericol din partea naţionalităţilor. Guvernul de acum de asemenea a făcut o lege electorală reacţionară.

S. Bakonyi: Asta-i adevărat, dar nu aţi luptat împotriva ei. (Contraziceri).

Dr. T. Mihali: A făcut-o aşa pentru că a temut supremaţia maghiară, nu a rezolvat chestiunea de naţionalitate, s-a temut de un pericol din partea naţionalităţilor care din nou a ieşit la suprafaţă, cu atât mai vârtos că s-a ridicat acuza din partea opoziţiei că noi am fi fost privilegiaţi cu noua lege electorală deşi, cum s-a adeverit, vom avea 20–22 de circumscripţii în loc de 43. (Mişcare).

L. Hollós: Deja o ştiu!

Contele Tisza: Am spus-o şi eu!

Contele Apponyi: Să auzim, să auzim!

Preşedintele: Rog pe domnul deputat Béla Kun să nu-1 conturbe pe orator.

Dr. T. Mihali: În ceea ce priveşte proiectul de rezoluţiune al antevorbitorului meu, aş contribui şi eu la acela, dacă s-ar fi exprimat mai clar, ce înţelege sub stat maghiar unitar. Dacă sub stat maghiar unitar înţelege că toate naţionalităţile din acest stat pe ori ce cale, ori cu buna ori cu puterea, să se contopească în rassa maghiară (Mişcare), despre o astfel de unitate nu se poate vorbi.

Dacă sub unitate se înţelege unitate de limbă, ceea ce e utopie, care însă vreau s-o introducă, atunci noi nu primim această idee – deoarece natural că nu voim să ne sinucidem – pentru că vrem să trăim şi să ne desvoltăm în această ţară aşa cum stăm între hotare. Dar ceea ce ne-a dat Dumnezeu: conştiinţă naţională, individualitate naţională, alipirea la religiune, acestea le păzim, nu putem renunţa la ele şi, ori cum s-ar sili să conducă politica în

Ungaria în această direcţie, vor lucra nu numai contra intereselor popoarelor nemaghiare, ci şi contra însuşi poporului maghiar, pentru că sunt convins că şovinismul e în contra intereselor poporului maghiar.

S. Bakonyi: Dar şi şovinismul dumneavoastră!

Géza Polónyi: Şi şovinismul românesc!

Dr. T. Mihali: Binevoiţi a-mi permite acum, ca în numele partidului meu şi faţă de proiectul de rezoluţiune prezentat de colegul Elemér Jakabffy, să prezint un proiect de rezoluţiune deosebit. Acesta e următorul:

„*Proiect de rezoluţiune. – După ce sistemul de guvernământ, susţinut în timpul celor din urmă patru decenii, are credinţa fatală că Ungaria numai astfel poate dăinui dacă toate naţionalităţile, contopindu-se în rassa maghiară, vor forma o naţiune unitară compactă în limbă şi simţăminte de rassă – e în contradicţie cu istoria milenară a acelei Ungarii, pe care însuşi întemeietorul şi primul ei rege, Sfântul Ştefan, a recunoscut-o de ţară poliglotă, şi ca atare a ţinut piept în decurs de o mie de ani tuturor războirilor interne şi externe, dând dovadă neîndoioasă că într-adevăr nu a fost avizată la nici un fel de garanţie artificială pentru existenţă şi mai puţin chiar la astfel de garanţii contrare scopului, cum e încercarea de a contopi rasele artificial, care are un singur rezultat, adecă acea desbinare care împarte popoarele de sub coroana Sfântului Ştefan în două tabere inamice:* ***guvernul să fie îndrumat să inaugureze deschis şi fără nici o rezervă, chiar în interesul consolidării interne a ţării, o politică de stat care să armonizeze condiţiile de unitate politică a ţării, cu condiţiile de viaţă naţională a popoarelor ei***”. Rog să fie primit proiectul meu de rezoluţiune.

Românul, nr. 44 din 23 februarie/8 martie 1914, Arad, p. 1–4

22

Bucureşti, 19 februarie/4 martie 1914 – *Comunicat al Poliţiei Române în legătură cu ancheta desfăşurată pentru identificarea şi prinderea autorilor atentatului de la Debreţin, Ilie Cătărău şi Kirilov, şi legătura acestora cu organizaţia panslavistă „Mâna neagră”.*

Atentatul de la Dobriţin
- Dispariţia atentatorilor –

Arad, 3 martie

Dintre multele ştiri contradictorice, cărora ziarele de senzaţie le mai pun şi vârf, una singură se confirmă: că amândoi atentatorii au fost recunoscuţi de poliţie în persoana indivizilor *Cătărău* şi *Kirilov*, cari însă au dispărut de cu vreme. Autorităţile române păstrau discreţie tocmai în interesul cercetărilor şi numai presa a contribuit ca atentatorii să prindă veste şi să-şi piardă urma.

Atentatul ameninţă să provoace şi conflicte diplomatice. Se svoneşte că Rusia ar fi intervenit la Bucureşti ca numele contelui *Bobrinski* să nu fie amintit în legătură cu atentatul, deoarece contele are rol important în politica rusească şi nu se demite până la crimă. Pe de altă parte, poliţia noastră va interveni pe cale diplomatică să se continue cercetările în Rusia, de cumva atentatorii au reuşit să treacă graniţa.

Pentru azi avem următoarele ştiri:

Fuga atentatorilor

După ce autorităţile din Bucureşti, la înştiinţarea târzie a poliţiei din Cernăuţi, au ordonat urmărirea, atentatorii deja părăsiseră capitala. Imediat s-au dat telegrame în toate punctele ţării ca să fie arestaţi; **numai telegramele au costat peste 12 mii de lei**.

Cătărău locuia la hotel „Minerva", unde s-a făcut cercetare şi s-a constatat că atentatorii au fugit cu un automobil. Nu peste mult s-a aflat şi taximetrul cu care au fugit din oraş dar, împotmolindu-se la Mogoşoaia, au angajat altul, cu care au fugit până în Ploieşti. De aci li s-au pierdut urma.

Declarațiile domnului G. Corbescu

Domnul G. Corbescu, prefectul poliției, a declarat ziariştilor următoarele: - îndată după comiterea atentatului, poliția noastră a fost înştiințată telegrafic, atât de poliția ungurească cât şi cea din Cernăuți. În ziua în care am primit noi telegrama, prin care se dădeau semnalmentele celor bănuiți a fi atentatorii, ziarele româneşti publicau telegramele sosite din Budapesta, telegrame care aveau acelaşi conținut ca acea primită de noi. Cei bănuiți au luat deci cunoştință din ziare că sunt urmăriți şi, în consecință, au îngreuiat foarte mult cercetările poliției noastre.

– Toate investigațiile pe care le-am făcut ne-au dus la arestarea lui Silvestru Mândăchescu, student în anul al doilea la facultatea de litere şi pedagog la internatul liceului Sf. Sava, precum şi a lui Teodor Avramov, rus de origină. Cercetările au ajuns, s-ar putea spune, la un punct mort, deoarece adevărații autori par a fi dispărut, iar cei arestați nu aveau nici o cunoştință despre locul unde se află acuma atentatorii.

– Poliția noastră a lucrat foarte bine, însă din cauza indiscreției poliției ungare şi austriace, a marei publicități şi a luxului de amănunte ce s-a dat asupra atentatorilor cercetările noastre au fost împiedecate de a ajunge la rezultatul, la care cu siguranță am fi ajuns.

Cum a decurs urmărirea?

Domnul I. Rafail, inspectorul poliției capitalei, care personal a condus firul acestei afaceri, a explicat pe larg ziariştilor cum a decurs urmărirea.

În ziua de 25 februarie, spune domnul I. Rafail, s-a primit la poliție, la orele 11 dimineața, o telegramă prin care ni se cerea prinderea atentatorilor de la Dobrițin. Imediat am cercetat să vedem cui s-au eliberat paşapoartele şi, cercetând registrul, am aflat că la 12 noemvrie 1913 s-a eliberat un paşaport pe numele lui Silvestru Măndăşescu, artist, iar mai târziu unul pe numele lui Teodor Avramov.

S-a constatat imediat că Silvestru Măndăşescu este student în litere, anul al doilea, şi pedagog la internatul liceului Sf. Sava. Fire idealistă, naționalist înfocat, la cursuri a făcut cunoştința lui Ilie Cătărău, care urma în ultimul timp cu asiduitate seminarul de geografie la facultate. Cătărău, abuzând de firea colegului său, după câteva convorbiri a început să se plângă lui Măndăşescu că e persecutat de Ruşi, că ar vrea să se întoarcă în Basarabia pentru a redacta o hartă topografică, care să conțină punctele strategice necesare armatei noastre, dar că pentru a face toate acestea îi trebuie un paşaport pe alt nume, deoarece dacă ar fi pe numele lui, autoritățile ruseşti l-ar aresta numai decât.

Măndăşescu a refuzat la început, însă în urma insistențelor lui Cătărău, care are mare putere de sugestie, a cedat şi s-a prezentat la poliția capitalei, de unde şi-a scos un paşaport, dându-şi profesia de artist. Odată în posesia primului paşaport, Cătărău, care lucra în numele unei puteri străine, a căutat să-şi procure şi al doilea paşaport de care avea nevoie.

Atunci şi-a adus aminte de un oarecare T. Avramov, cu care a lucrat pe vremuri ca salahor la hotelul Imperial. Pe Avramov l-a întâlnit în casa lui, unde venea la ceai şi un anume Kiriloff. Cătărău a început a se interesa de aproape de situația lui Avramov căruia, într-o bună zi i-a propus să meargă în Rusia să cumpere cai.

Avramov a primit să meargă în Rusia, însă îi trebuia paşaport. După multă insistenţă la poliţie, lui Avramov i-a succes să-şi scoată paşaport, pe care Cătărău i l-a cerut să-l vază şi nu i l-a mai dat. Acest paşaport i-a servit lui Kirilov când l-a întovărăşit pe Cătărău în Cernăuţi.

Cum s-a dat de urma lui Cătărău?

În dimineaţa zilei de 25 februarie, Cătărău îşi cumpără ziarele şi ceti în ele că Silvestru Mândăşescu si Avramov sunt urmăriţi ca autorii atentatului din Debreţin. Cătărău n-a mai stat o clipă pe gânduri. S-a dus imediat la Avramov care, cum îl văzu îi ceru paşaportul. *Ei, ce paşaport mai vrei?* răspunse Cătărău. *Consideră-l ca pierdut, dar dacă te va întreba cineva de existenţa lui, să nu spui că mi l-ai dat mie*. Şi afectând un aer de neglijenţă, îi întinse un bilet de 20 lei, spunându-i: *Na, să bei şi tu!* după care plecă. Hârtia aceasta se află anexată la dosar.

În timpul acesta, poliţia îl căuta, cum era şi firesc, pe Avramov, care a putut fi găsit la ora 10 noaptea într-o cârciumă. Interogat, acesta a declarat toate cele relatate până acum, în plus un amănunt nou: anume că Ilie Cătărău avea obiceiul de a se duce pe la hotelul „Minerva".

Imediat domnul inspector Rafail, însoţit de numeroşi agenţi, s-a transportat, la orele 11 noaptea, la hotel „Minerva", de unde a aflat că în dimineaţa acelei zile Cătărău venise însoţit de un alt domn, dar că plecase la ora 10 dimineaţa cu automobilul, unde n-ar putea spune.

Persoana, care însoţise pe Cătărău, era un anume Kiriloff, rus, de statură înaltă, bine legat. La hotel „Minerva", Cătărău era cunoscut, stătuse anul trecut câteva luni acolo. În noaptea de 24 februarie, Cătărău a sosit la hotel însoţit de Kiriloff. A doua zi, după ce şi-au făcut geamantanele, s-a coborât în stradă şi şi-a adus un automobil în care personalul i-a coborât cuferile. S-a urcat în automobil şi, luându-o pe strada Doamnei, s-a oprit o clipă la Camera de comerţ pentru ca să se urce Kiriloff, apoi, pe străzi lăturalnice, a luat-o înainte pe şoseaua Kisseleff, direcţia Mogoşoaia. Ajungând la canton, automobilul a făcut o pană.

– *Ei ce ne facem?* spuse Cătărău şoferului, căruia îi zice Constantin Pavelescu. În timp ce şoferul examina motorul, venea trenul de Bucureşti care se ducea la Constanţa. Văzând aceasta, Cătărău propuse şoferului Constantin Pavelescu să-l ducă la Ploieşti, dar şoferul a refuzat pe motiv că nu e preparat pentru un drum lung, n-are benzină şi deci e nevoit să se întoarcă în oraş, ceea ce şi făcu.

Întorcându-se îndărăt, pe Calea Victoriei, în dreptul „Cooperativelor săteşti", întâlnind un alt automobil, Cătărău îl opreşte, face preţul cu şoferul până la PIoieşti, unde ajunge la orele 2. În Ploieşti a stat de la orele 2 până la orele 4, când a plecat cu trenul, probabil pentru a ajunge la graniţa rusească. Nu este adevărat, după cum s-a afirmat de unele ziare, că Ilie Cătărău voise să-şi scoată un paşaport şi de la prefectura de Prahova.

Din toate acestea reiese că cei doi care se ştiau urmăriţi, Cătărău şi Kiriloff, în primul moment voiau să ia trenul de la Mogoşoaia pentru Constanţa, unde aveau de gând să se îmbarce pe un vapor rusesc, dar având accidentul de automobil s-au întors îndărăt şi, luând altă maşină, au luat direcţia Ploieşti de unde, suindu-se în tren, au plecat în Moldova. Toate acestea, din cauza nedibăciei poliţiei austriace şi ungureşti, s-au aflat abia la orele 11 noaptea.

12.600 lei pentru cercetări

Imediat ce s-au aflat aceste senzaţionale amănunte, Prefectura poliţiei capitalei s-a pus în legătură cu domnul Panaitescu, directorul Siguranţei generale a statului. Pentru prinderea autorilor s-au dat imediat telegrame la toate punctele de frontieră. Telegramele au costat frumoasa sumă de 12.600 lei. Urma celor doi dispăruse însă.

În timpul acesta, poliția capitalei a interogat pe nevasta lui Avramov şi a lui Kiriloff. Aceste două femei însă nu au putut da nici un amănunt, căci ele nu erau puse în cunoştință de soții lor cu nimic.

Arestarea studentului Mândăşescu

Cercetările ajungând aci, domnul inspector Rafail a arestat, în noaptea de 15 februarie, pe Silvestru Mândăşescu. Arestarea lui era justificată prin faptul că îşi scosese paşaport la care a adăogat o neexactitate, dându-se drept artist, pe când el este student, şi pentru că acest paşaport îl dăduse lui Cătărău. Faptul de a trece paşaportul tău altuia e pedepsit de la 3 luni până la un an închisoare.

Pentru aceasta, atât Mândăşescu cât şi Avramov, vor fi înaintați astăzi parchetului, care va avea să decidă. Din cele expuse până aci se vede că amândoi au fost induşi în eroare de Cătărău, care le-a speculat buna lor credință.

Bănuielile poliției

Poliția românească bănuieşte că Ilie Cătărău-Orhei şi Kiriloff, din îndemnul unei puteri străine, au executat atentatul din Dobrițin. Semnalmentele se potrivesc, faptul că ei n-au putut fi prinşi se datoreşte nedibăciei polițiilor ungare şi germană, precum şi presei maghiare, care au dat amănunte suficiente ca să-i poată pune la adăpost de ori ce urmărire.

Poliția românească, după relațiile ce le-a dat, a lucrat excelent şi nu se poate decât aduce laude domnului G. Corbescu, prefectul poliției şi domnului I. Rafail, inspector de poliție. Amândoi au urmat imediat firul acestei afaceri însă, din nefericire, gălăgia presei ungureşti, care a dat un mare *fiasco*, şi a poliției austriace şi ungare le-a zădărnicit întrucâtva succesele complete ce le-ar fi avut.

Poliția românească veghează şi dacă cei doi indivizi urmăriți nu au ieşit încă din țară, atunci nu mai rămâne nici o îndoială că vor fi prinşi. Aici stau deocamdată cercetările în această afacere senzațională.

Părerea unui bărbat competent

Domnul Zamfir Arbore, care e originar din Basarabia şi în tinerețe a fost expulzat în Siberia, unde a stat trei ani – îl cunoaşte bine şi pe Cătărău. Domnia sa declară că studentul **Cătărău nu e Român, ci Bulgar**, şi i se pare că a fost urmărit şi în Chişinău pentru fraudă.

Domnul Arbore mai spune că odată, cercetându-l pe Cătărău la el acasă, împreună cu domnul Popescu, şef-redactorul „Universului", **a văzut pe masă biletul de vizită a lui Bobrinski**. Dealtcum, domnul Arbore crede că atentatul e pus la cale de ***banda neagră*** „***Ciorne Sotenti***" organizație politică secretă, sprijinită cu bani de puternica ***societate*** „***Arhangelul Mihail***", care are printre membrii şi mulți deputați din Duma rusească.

*

După o altă ştire, neconfirmată încă, poliția ar fi şi reuşit să aresteze pe unul dintre atentatori. Amănunte lipsesc.

Ultimă oră

Bucureşti, 3 martie (*Telegramă primită noaptea*): Poliția nu are date mai noi. În Ploieşti s-a pierdut urma atentatorilor. Se crede că sunt ascunşi prin împrejurimi.

*

Ziarul „*Independénce Roumaine*" scrie că atentatorii trebuie căutaţi printre Ruteni, cari se răsbună pentru procesul schizmatic.

„*Adevărul*" afirmă că atentatul provine de la Ruşi, cari voiesc să compromită o apropiere între Români şi Unguri.

Românul, nr. 40 din 19 februarie/4 martie 1914, Arad, p. 5–6

23

Arad, 20 februarie/5 martie 1914 – *Articol de fond în legătură cu eşecul negocierilor purtate de Comitetul executiv al Partidului Naţional Român din Transilvania, la Budapesta, cu premierul maghiar, Tisza István, pentru recunoaşterea drepturilor politice şi civile ale etniei româneşti din Transilvania.*

După eşuarea tratativelor

Păreri din public

Recunoaştem că, pentru deplina orientare a opiniei publice româneşti, era necesar ca, îndată după discursul contelui Tisza, să se fi dat publicităţii întreg materialul susţinut de partidul nostru ca bază şi condiţie a tratativelor. O parte a acestui material o cunoaştem din vorbirea contelui Tisza dar, de sigur, nu întreg materialul. Ni s-a promis că vom cunoaşte în amănunţimi această chestiune, care a avut darul să ne ţină în loc aproape un an de la o mai vie propagandă politică, când se va tipări „Cartea roşie". Poate va fi prea mult să aşteptăm până atunci cu comentariile şi concluziile ce trebuie să le tragem din eşuarea tratativelor. Material nou vom mai afla cu siguranţă din răspunsul contelui Tisza la interpelaţia ce i s-a făcut în Camera magnaţilor şi din discuţia ce va urma în camera deputaţilor în jurul discursului ministrului prezident.

De altă parte, recunoaştem că pentru liniştirea opinii noastre publice a fost de ajuns comunicatul dat de Comitetul naţional. În massele largi ale poporului românesc din Ardeal şi Ungaria tratativele de „împăcare" erau considerate de ceea ce într-adevăr s-au arătat a fi fost: o încercare de îndulcire a stărilor escepţionale în cari trăim. Nu ne-am gândit nici pe-o clipă că prin resultatul ce vor avea tratativele ni se va pecetlui trecutul ori viitorul. Nu ne-am gândit nici pe-o clipă ca, în urma unui rezultat favorabil, să încetăm lupta noastră politică, fiind convinşi că ce ni s-ar da acum ar fi foarte puţin faţă de idealurile poporului nostru.

Suntem de convingerea că fruntaşii noştri politici, ca şi noi, nici nu s-au putut gândi la încetarea acestei lupte, altfel n-ar fi avut pentru ce să ţină morţiş la fiinţarea şi pe viitor a Partidului Naţional Român. Fără aceasta condiţie – a luptei purtate mai departe – chiar primit, pactul s-ar fi zdrobit îndată de resistenţa maselor noastre. Credem deci că vorbim din inima opiniei publice întregi când afirmăm că noi am rămas liniştiţi în tot decursul tratativelor, fiind siguri că lupta se va purta şi mai departe, că rândurile noastre nici nu se vor împrăştia nici nu se vor demoraliza. Credem că s-au înşelat acei puţini dintre noi, cari cu mai puţină încredere în conducătorii actuali se temeau de-o completă părăsire a terenului de luptă, în cazul unei reuşite a tratativelor, şi vedeau în aceasta, cu drept cuvânt, cea mai mare primejdie pentru noi, dacă nu însăşi moartea naţională, cel puţin o stare pe loc de câteva decenii.

Dacă contele Tisza a luat încetarea luptei naţionale ca o condiţie fără de care nici nu ar fi intrat în tratative, desigur s-a înşelat şi el. Revendicările ce le pretindem noi sunt aşa de

multe şi aşa de mari, încât şi fruntaşii noştri şi poporul întreg suntem convinşi că numai prin luptă le putem ajunge. În intenţia noastră n-a putut să intre deci părăsirea câmpului de luptă.

Noi am considerat tratativele, urmate între comitetul naţional şi guvern, ca un început de revenire a acestuia din urmă la realitatea ce stăpâneşte în Ungaria şi, de sigur, în aceasta privinţă am avut o oarecare bucurie şi satisfacţie. Mulţi credeam, şi credem încă şi acum, că acest început de revenire la realitate s-a făcut şi sub presiunea unei necesităţi de politică externă. Oricum, pentru noi era îmbucurător faptul că cercurile conducătoare de-acasă, ori de afară, încep să vadă rana de care sângerează Ungaria: problema neresolvată a naţionalităţilor ei.

Datorinţa morală a fruntaşilor noştri politici era ca să fie de ajutor acelora cari se apropiau destul de nesiguri şi cu presimţiri rele de această rană nevindecată, şi chiar ca să o facă cunoscută deplin pentru ochii împăingeniţi de escesele bolnave ale politicei de rasă din ultimele decenii.

Pe-o clipă mu ne-am gândit că Comitetul naţional ar putea să trădeze cauza neamului, ci ştiam că datorinţa lui era să răspundă celor ce îi puneau întrebări. Şi, de aici se explică, pe de altă parte, pentru ce noi am rămas liniştiţi în tot decursul tratativelor.

Pentru noi numele de „împăcare", „pact", nu putea să aibă nici un înţeles, şi cuvintele acestea au ajuns la modă numai prin mijlocirea presei ungureşti, care nu putea pricepe ce i-a îndemnat pe fruntaşii Românilor să intre în tratative cu contele Tisza. Presa maghiară vedea în aceasta atitudine a Comitetului naţional aplicarea de a părăsi câmpul de luptă, de a renunţa pe viitor la fiinţa naţională a partidului nostru în schimbul unor concesii ce ne compet şi pe cari aceeaşi presă le numea privilegii, alţii dintre reprezentanţii vieţii publice maghiare vedeau în această atitudine a comitetului dorinţa de căpătuială a câtorva fruntaşi de-ai noştri cari, după ei, ar fi fost gata să trădeze cauza poporului din motive de căpătuială personală şi pentru întărirea politicei de partid a contelui Tisza.

Se înţelege că pricepând aşa tratativele, nu puteau vorbi decât de „pact" şi de „împăcare". Nici presa lor opoziţională, nici cea guvernamentală n-a putut pricepe adevăratul rost al tratativelor, din simplul motiv că susţinătorii acestei prese nu pot pricepe că chestia de naţionalitate în Ungaria e în sine o problemă atât de gravă, încât Tisza a putut-o suleva din motive cari n-au nimic a face cu politica lui de partid, iar ai noştri au putut să steie de vorbă cu ei fără nici un gând de căpătuială personală, ori de trădare a intereselor poporului.

Ei n-au putut pricepe că e vorba de însăşi întărirea Ungariei, ei cred şi acum atât de neînsemnate popoarele Ungariei, încât le pare a fi o neînţeleasă pierdere de vreme a sta cu ele de vorbă. Iresponsabilitatea acestei prese are o singură circumstanţă atenuantă: redactorii ei nu cunosc Ungaria, nu cunosc realitatea, ei scriu şi vorbesc din vânt. Nici unul dintre ei n-a luat ţara în lung şi lat ca să se poată convinge ce număr şi ce putere reprezintă popoarele nemaghiare pentru Ungaria. Şi chiar pentru că ne consideră ca o cantitate negligeabilă, au putut vorbi de „pact".

Noi n-am înţeles şi n-am primit acest cuvânt, pentru că ştiam că noi nu avem ce da, noi aveam şi avem numai de primit, şi chiar aceasta nu în cinste, ci din principiile de drept şi egalitate pe cari se bazează constituţia ţării, şi chiar din aplicarea acestei constituţii. Noi eram în curat că fruntaşii noştri n-au plecat la Pesta ca să se târguiască cu contele Tisza, ci să-i arate acestuia, care părea aplicat să vadă, stările ilegale în cari trăim noi şi să-i arate, dacă li se va cere, şi modalitatea pentru sanarea acestor ilegalităţi.

Ce pact am fi putut face noi, când era vorbă numai de pipăirea ranei de care sângera viaţa publică şi privată din ţara aceasta?

Noi eram şi suntem de convingerea că sanarea acestui rău e de interes vital pentru însuşi neamul unguresc în măsură mai mare decât pentru noi, şi nu ne credeam îndatoraţi la

nici o jertfă pentru că arătam cum să se vindece constituţia bolnavă a ţării, ori mai ales aplicarea bolnavă a acestei constituţii. Căci, în sfârşit, ce jertfă am fi putut noi aduce pe altarul împăcării? Renunţarea la orice luptă politică naţională?

Dar chiar în cazul când s-ar fi pus chestiunea aşa: esecutăm întreaga lege de naţionalităţi, mai mult: vă deschidem drum spre autonomia naţională, lupta politică naţională n-ar fi putut înceta, fiind aceasta o condiţie de viaţă atât pentru poporul nostru, cât şi pentru ţară.

Ungurii, cu toate drepturile în mână, nu poartă o luptă naţională, nu fac politică naţională? Dar lupta aceasta a noastră n-ar fi avut ascuţiş antimaghiar, se va răspunde. Chiar dacă reuşea acum o oarecare sanare a relelor ce ne bântuie, ascuţişul antimaghiar al luptelor noastre politice trebuia cât de cât să se tocească.

E foarte adevărată observaţia aceasta, dacă ar face-o cineva. Noi nu luptăm din motivele urei de rasă, noi nu luptăm împotriva Ungurilor ca popor, ci luptam pentru câştigarea drepturilor noastre naţionale. Nu noi suntem de vină dacă aceste drepturi ei ni le deţin. Ascuţişul antimaghiar al luptelor noastre se naşte chiar din împrejurarea că drepturile ce ne compet şi pentru cari luptăm, maghiarii ni le calcă în picioare. Dacă ni le-ar călca Nemţii ori Ruşii, desigur luptele noastre politice ar avea caracter antigerman şi antirusesc.

Dacă aceste drepturi ni s-ar da, de sine înţeles caracterul antimaghiar al luptelor noastre s-ar schimba – n-ar înceta însă lupta politică naţională, ci abia atunci am putea-o porni mai cu avânt. Desigur nu împotriva Ungurilor, nici a Ungariei, căci şi azi pare a fi împotriva lor numai întrucât ei sunt detentorii drepturilor noastre; n-ar mai fi o luptă agresivă, ci una de consolidare internă, de întărire naţională, de propăşire economică şi culturală – căci doar aceasta e adevărata luptă ce dau popoarele libere, sau cari, cel puţin, se simt libere.

Lupta agresivă ţine până când ţine robia, ea nu e o ţintă ci un mijloc pentru ajungerea la adevărata ţintă: lupta pentru consolidarea internă a unui popor. Atunci abia se începe epoca de mărire a unei ţări, fie locuită de un popor, fie de mai multe. Dar câştigate numai în măsură foarte mică aceste drepturi, scăderea caracterului agresiv al luptelor naţionale, e de-a dreptul primejdioasă pentru poporul ce duce această luptă.

Şi trebuie să mărturisim că mulţi ne gândeam: „*acum, când prin evenimentele din Balcani s-a dat şi la noi putinţa unei mai puternice activităţi politice, contele Tisza vine cu tratativele de împăcare, ca cel puţin în parte să zădărnicească munca de întărire a conştiinţei naţionale şi politice la poporul nostru*". Credeam aşadar, de altă parte aveam convingerea că pentru neînsemnate concesii fruntaşii noştri nu vor schimba nimic din programul partidului naţional.

De bună seamă că în urma comunicatului Comitetului naţional răsuflăm mai liber, şi Ungurii şi noi, pentru că, deşi aveam deplină încredere în conducerea partidului, nu puteai scăpa de unele temeri, gândindu-ne mai ales la presiunea politicei externe a monarhiei: Ungurii, pentru că nu sunt încă nici pe departe pregătiţi să poată aprecia resolvarea cu echitate a problemei de naţionalitate în Ungaria.

Românul, nr. 41 din 20 februarie/5 martie 1914, Arad, p. 1–2

24

Moftinu Mic (comitatul Sătmar), 21 februarie/6 martie 1914 – *Ştire în legătură cu începerea procesului intentat de autorităţile maghiare preotului român Gheorghe Mureşan, şi credincioşilor din Moftinu Mic, pentru culpa de a fi protestat împotriva arondării parohiei lor la recent înfiinţata Episcopie de Hajdudorog.*

Procesul de agitație al Românilor din Hajdudorog

Actele procesului de agitație intentat părintelui Gheorghe Murășan, din Moftinul-mic, şi poporenilor săi, au sosit de la Ministerul de justiție la tribunalul din Sătmar, care a fixat desbaterea pe ziua de 23 Aprilie.

Această ştire desminte fantaziile unor ziare maghiare, după cari guvernul ar fi casat acest proces de agitație, şi smulge presei ungureşti o armă infamă, de care nu încetau în timpul din urmă să se folosească.

În atmosfera asta tulbure se va desbate şi acest proces, poate în acelaşi fel cu al Rutenilor „schismatici". Poporenii inculpați – după cum ni se scrie – sunt liniştiți şi declară că vor protesta cu toată puterea împotriva nedreptății ce li s-a făcut şi li se face. Toate suferințele prin cari i-a trecut administrația ungurească, n-a făcut altceva decât i-a întărit, i-a făcut mai demni ca în oricare alte ceasuri ale vieții.

Credincioşii din Moftinul-mic îşi vor ştii suporta demn suferințele, vor ştii trece si peste acest proces, pentru a sfârşi tot aşa de frumos şi de hotărâți precum au început.

Românul, nr. 42 din 21 februarie/6 martie 1914, Arad, p. 3

25

Miskolc (Ungaria), 25 februarie/10 martie 1914 – *Ştiri în legătură cu tratamentul discriminatoriu la care sunt supuşi românii bihoreni angajați în fabricile din Mişcolț şi la eforturile de maghiarizare a lor prin intermediul protopopului greco-catolic maghiar căruia îi sunt arondați.*

Fragmentele unei tragedii
Soarta muncitorului român în Ungaria
În semnul Hajdudorogului
O înmormântare cu tricolorul maghiar
Martirii limbei lor

Pentru a ilustra întru câtva sentimentele de cari e învrednicit poporul românesc acum, după neizbutitele încercări de „împăcare", lăsăm să urmeze două importante documente din foaia „*A Reggel*" din Mişcolț, precedate de scrisoarea unui amic al ziarului nostru, care ni le-a trimis. Iată scrisoarea:

„A murit zilele trecute un biet muncitor român în Fabrica de fier din Mişcolț. Preotul greco-catolic, maghiar, a cerut pentru înmormântare o sumă exagerată, încât rudeniile, şi prietenii, ne putând plăti, l-au îngropat pe bietul muncitor fără preot.

Preotul greco-catolic, înfuriat de asta, a umplut foile locale cu scornituri cum că Românii l-au înmormântat pe muncitor fără preot pentru că nu pot suferi limba ungurească, în care limbă slujeşte „marele" preot rutean şi de care se foloseşte în toate funcțiunile bisericeşti, nu ştiu după care ***Christi fideles****, căci bulla Romei nu vorbeşte altcum.*

Opinia publică ungurească, se înțelege, a rămas adânc indignată de această demonstrație valahă. Directorul fabricei a întreprins o severă anchetă şi, cu toate că de fapt l-a aflat vinovat pe preot, mai mulți lucrători români au fost escortați la vetrele lor în ***Bihor****, iar preotul, dovedindu-se apt pentru campanii de maghiarizare, a rămas să-şi continue, în aplauzele ungurimii, lupta la care s-a angajat.*

Aici vă alătur foaia „A Reggel" din Mişcolț, să vă spună ce nu v-am spus eu".

Printre streini

Până a nu trece la cazurile de cari se ocupă „*A Reggel*", ţinem să aducem cetitorilor noştri la cunoştinţă că în Ungaria de nord, în fabricile de fier, în minele de cărbuni etc.. era angajat până acum un mare număr de lucrători români, veniţi mai cu seamă din **comitatul Bihorului**. Agitaţiile în jurul tratativelor, însă şi mai ales atentatul de la Dobriţin, în urma gălăgiei presei maghiare, i-a adus pe aceşti blânzi muncitori într-o stare insuportabilă. O parte dintre ei au fost daţi afară din slujbă, iar cei rămaşi sunt osândiţi să suporte toate insultele, toate brutalităţile cu cari îi gratifică aceia cari n-or putea să le ierte niciodată faptul că s-au născut Români şi vorbesc limba românească, în vreme ce au temeritatea „*să mănânce pâine .ungurească şi să respire aer unguresc*".

Foaia „*A Reggel*", din oraşul natal al lui Şaguna, aduce următorul raport despre înmormântarea unui alt muncitor român:

Tricolorul maghiar şi sărutarea de pe urmă

„Între muncitorii români de la fabrica de fier exista o pornire anti-maghiară într-o măsură mai mică. Această pornire s-a potolit însă repede. Dovadă e înmormântarea unui muncitor român, la care a oficiat protopopul greco-catolic din loc, Schirilla Andor. Vreo 150 de muncitori români au luat parte la această ceremonie, ***unde a dominat limba ungurească***. (Sublinierile sunt ale noastre: Redacţia „Românului").

Schirilla s-a rugat ungureşte, ungureşte şi-a luat rămas bun de la cel mort*, şi muncitorii români au ascultat cu evlavie predica sentimentală. Lui Schirilla i-a adus la cunoştinţă ieri Ion Bonta (****Bontya János****), muncitor la fabrica de fier, că a murit un tovarăş al lor şi* ***ar dori să-l înmormânteze după ritul greco-catolic maghiar****. Protopopul a rămas surprins de invitarea ce i-o făcea acest „Bontya", care câteva zile mai înainte spunea că* ***nu se poate suferi preot maghiar la înmormântare*** *şi el a fost cauza scandalului.*

Bonta nu i-a permis preotului să ia parte la înmormântare şi l-au înmormântat fără ceremonie preoţească(?)

Această schimbare neaşteptată i-a părut protopopului Schirilla cam ciudată, şi i-a promis lui Bonta că merge bucuros. Bonta şi tovarăşii au fost desarmaţi de bunătatea protopopului. El le-a vorbit la inimă muncitorilor români, le-a explicat că ***în ţara asta Ungurii sunt domnii*** *şi că* ***să-şi dea şi ei silinţa să fie buni maghiari*** (?) ***şi buni patrioţi***, ***pentru că*** (vorba aia) ***mănâncă pâine ungurească şi respiră aer unguresc****.* (Păi, ba bine că nu! N. R.)

Le-a vorbit protopopul despre legea acomodării*, le-a spus multe despre situaţiile actuale, iar Bonta şi tovarăşii au plecat de acolo cu concepţiile schimbate. Azi după amiază l-au înmormântat pe Florea Manta (****Mantye Floris****), care a venit aici departe, de la munte. Blândul muncitor român deja de ani de zile lucra în fabrica de fier.* ***Manta s-a asimilat foarte curând, nu şi-a bătut capul cu chestii naţionaliste****, ci a trăit pentru munca sa şi s-a silit să trimită din când în când parale părinţilor săi.*

Sărmanul Florea s-a îmbolnăvit, într-o bună zi a căzut la pat, şi după o grea agonie a murit. La înmormântarea lui, Schirilla Andor a vorbit foarte frumos. Credincioşii au ascultat cu pietate cuvântarea oratorului maghiar. Înmormântarea a ţinut mult. Românii au fost foarte mulţămiţi de activitatea protopopului şi, pe lângă stolă, au mai contribuit mulţi cu bani. Românii i-au trimis daruri şi l-au rugat frumos pe protopopul să le primească.

Cortegiul funebral a ajuns la cimitir şi, după ce au coborât cosciugul în groapă, Schirilla Andor a legat de cruce colorile naţionale maghiare şi aşa le-a oferit-o Românilor s-o sărute*. Românii au sărutat pe rând crucea astfel decorată. (Sublinierile sunt ale numitului ziar.) Astfel s-a sfârşit înmormântarea de la fabrica de fier*".

*

Tot în acest număr, după aceste insanități neruşinate, se publică un raport despre o bătaie sângeroasă ce-a avut loc în cârciuma lui Korach între câțiva lucrătorii români şi unguri. Numitul ziar spune că e regretabil că chiar acum, când a început să se închege o armonie între muncitorii români şi unguri, s-a întâmplat această bătaie.

Cazul – după numita fițuică – s-ar fi întâmplat astfel: Mai mulți muncitori români şi unguri petreceau cu rachiu în cârciuma lui Korach. Ungurii cheflii au început de la o vreme să cânte, iar unul dintre români le-ar fi strigat:

– Bestii ungureşti!

Într-aceea Românul ăsta ar fi luat sticla cu rachiu de prune şi ar fi aruncat în lucrătorul Kovács Károly, umplându-l pe haine de rachiu. Românii de nou ar fi început cu toții să strige:

– Bestii ungureşti!

Ungurii au înțeles că aceste cuvinte ascund ceva insultător şi au început a se certa, se înțelege, în limba ungurească şi românească. Treaba a ajuns la cuțite şi în câteva minute podelele cârciumei erau pline de sânge. Pe când se băteau mai cu furie, au venit polițiştii, cari cu foarte mare greutate i-a putut despărți.

Patru răniți greu se zbăteau în acele clipe pe podelele cârciumei. Erau patru muncitori români. Polițiştii au chemat prin telefon salvarea. Muncitorului Chiş şi Micşa le-a scos ochiul stâng, iar lui Russu i-iau găurit fruntea, lui Lae Ponta i-au înfipt cuțitul în cap şi aşa a rămas cu el, până ce i l-au scos polițiştii.

Polițiştii au arestat trei Unguri, cari au recunoscut că au luat parte la bătaie, care bătaie a fost însă provocată de Români. După ştirile primite mai târziu, foaia scrie, că Lae Ponta îşi trăieşte ultimele clipe. Atâta spune acest număr al foaiei din Mişcolț....

Românul, nr. 45 din 25 februarie/10 martie 1914, Arad, p. 5

26

Oradea, 28 februarie/13 martie 1914 – *Ştire în legătură cu alegerea Oradiei pentru organizarea manevrelor militare de vară ale armatei maghiare şi despre desfăşurarea acestora în prezența arhiducelui Karl Franz Joseph.*

Prezumtivul moştenitor de tron în Oradea Mare

Manevrele de vară în anul acesta vor avea loc în împrejurimea Orăzii-mari. În acest scop vor fi concentrate în Oradea-mare regimentele de infanterie 33, 37, 39 şi 101. În cursul acestor manevre va petrece în Orade şi presumtivul moştenitor de tron, arhiducele Carol Francisc Iosif care, care cu prilejul avansărilor de 1 Maiu va fi ridicat la rangul de locotenent-colonel şi va fi împărțit la regimentul 39 din Debrețin.

Românul, nr. 48 din 28 februarie/13 martie 1914, Arad, p. 7

27

Arad, 1/14 martie 1914 – *Articol de fond în care este criticată politica de colonizare cu populație maghiară a zonelor locuite exclusiv sau majoritar de români transilvăneni în scopul de a slăbi reprezentare acestora în administrație şi parlament şi implicit pentru menținerea lor în sărăcie.*

Colonizările

Colonizările îşi au începutul încă în timpuri vechi. Colonizările făcute de Ştefan cel Sfânt, Géza şi Béla IV au avut de ţintă împopularea unor ţinuturi ajunse aproape pustii: au avut aşadar tendinţe economice, cu escepţia celor făcute de Ştefan cel Sfânt, cari au avut drept stimulenţi şi momente de natura religioasă, servind în acelaşi timp pentru înfrângerea Maghiarilor cari ţineau cu îndărătnicie la legea păgână. Aceasta e prima epocă a colonizărilor.

A doua epocă o formează timpurile de după stăpânirea turcească, sub care locuitorii din ţinuturile sudice ale ţării au părăsit lăcaşurile şi averile lor pentru a se refugia în alte părţi mai puţin primejduite. Colonizările făcute în acest timp sunt dirigiate de Curtea din Viena; în felul cum au fost esecutate prevalează tendinţele politice, cari aveau de scop germanizarea ţării şi prin germanizare crearea unei populaţiuni „*de încredere*". Ascuţişul acestor colonizări s-a îndreptat împotriva Maghiarimei, pe care curtea din Viena voia s-o slăbească cu orice preţ şi cu toate mijloacele disponibile. Coloniştii sârbi şi germani ai episcopului Kollonici şi ai baronului de Mereg, coloniştii slovaci ai baronului Haruckern, toţi aşezaţi în părţile sudice ale ţării, în comitatele cele mai roditoare, au servit deopotrivă politica vieneză.

Atât colonizările din prima epocă, cât şi cele din a doua, deşi nu direct, dar indirect au fost păgubitoare poporului nostru prin faptul că întinderi de pământ, cari prin firea lucrurilor şi în urma situaţiei noastre geografice le udasem din belşug cu sângele nostru apărând ţara – au ajuns în mâni străine.

Din punct de vedere politic, deosebită importanţă au colonizările făcute în epoca constituţională, după anul 1867. Acestea au fost puse exclusiv în serviciul ideii statului unitar maghiar, şi ascuţişul lor era îndreptat împotriva noastră, în primul rând. Cu acestea ne vom ocupa mai cu răgaz, pentru a arăta întrucât sunt ele potrivite să turbure buna înţelegerea care – după vorbele contelui Tisza – trebuie să domnească între Români şi Maghiari.

Contele Tisza şi-a rezervat doar mână liberă în chestia colonizărilor, e deci de datoria noastră să ne dăm seama ce va face această mână liberă lucrând după normele cunoscute şi în temeiul legilor în vigoare. Primele încercări de colonizare, în era constituţională, se fac pe timpul ministrului Szapáry, care cel dintâi îşi da seama că singură puterea de asimilare a Maghiarimei nu e suficientă pentru asigurarea supremaţiei maghiare, ca stadiu de trecere la unitatea acestui stat, ci e absolut necesar ca statul să dea mână de ajutor la cucerirea de teren pe seama maghiarimei de „*pur sânge*". În era constituţională s-au înfiinţat nu mai puţin decât 42 de colonii (în câteva locuri colonia din punct de vedere administrativ a fost alăturată la cea mai apropiată comună politică) în comitatele: Arad, Bácsbodrog, Torontal, Timiş, Caraş-Severin, Hunedoara, Cojocna, Turda-Arieş, Solnoc-Dobâca, Târnava-mare şi Bistriţa-Năsăud – aşadar, cu escepţia Bácsbodrogului, toate comitate cu locuitori români. După comitate, sunt în Caraş-Severin 11 colonii, în Timiş 9, în Torontal 6, în Bácsbodrog 5, în Arad 2, în Hunedoara 2, în Turda-Arieş 2, în Cojocna 2, în Solnoc-Dobâca 1, în Târnava-mare 1, în Bistriţa-Năsăud 1.

De la anul 1880 până la 1894 colonizările se fac fără sistem, fără un plan bine definit, după buna chibzuinţă a conducătorilor acestei mişcări. În anul 1894 se votează legea colonizărilor, care oferă ajutor mult mai mare coloniştilor, dar în schimb asigură statului un control mult mai riguros şi restricţii în ce priveşte dreptul de înstrăinare a moşiei primite din partea statului. Coloniştii primesc o moşie în întindere între 15 şi 37 jugăre cadastrale, de regulă în întindere de 20 jugăre cadastrale, împreună cu o casă şi toate acareturile, pentru suma de coroane 7000. Cu suma de coroane 2000, despre care viitorul colonist trebuie să producă actele legale că o are, se acoperă cheltuielile începutului, îndeosebi se procură

uneltele şi vitele necesare la economie. Pentru achitarea preţului de cumpărare al moşiei, colonistul primeşte un împrumut amortizabil în timp de 50 de ani, în anuităţi de câte coroane 250, începând cu anul al 4-lea al luării în posesiune – avându-se în considerare greutăţile începutului, întinderea de pământ necesară clădirilor şi instituţiunilor publice o oferă statul gratuit. Întinderea de pământ cuprinsă de aceste colonii e de 124.797 jugăre cadastrale, cu un număr de 78.942 locuitori – la finea anului 1910.

În condiţiile înşirate mai sus s-au înfiinţat 22 din cele 42 de colonii; ultima colonie s-a înfiinţat la anul 1909, fiind în fruntea Ministerului de agricultură Darányi, inspiratorul proiectului de lege despre colonizări, care proiect plănuia să pună la dispoziţia guvernului suma de 120 milioane coroane pentru cumpărări de moşii, în prima linie în Ardeal.

De la 1909 până azi acţiunea de colonizare a pauzat. Corteşi[395] răguşiţi, vizitii emeritaţi, industriaşi şi negustori scăpătaţi şi abia ici-colea câte un plugar, se răsfaţă, din bunăvoinţa guvernului şi prin ajutorul protectorilor lor, în case construite după cele mai riguroase cerinţe ale igienei şi stăpânesc moşioare cari, toate deopotrivă, pot fi considerate ferme de model. Nişte *vântură-ţară*, nişte *a tunat şi s-au adunat* au fost puşi pe îngrăşat de stat – îmi spunea cu amărăciune un ţăran de-al nostru, desigur cu multă dreptate. „*Noi plătim birurile cele grele, feciorii până la unu slujesc împăratului ani de-a rândul, iar când ar vrea şi ei să se vadă cu casă şi masă, n-au unde, trebuie să ia drumul Americei, ori să cutreiere ţara în lung şi în lat, să-şi capete o bucătură de pită, că hotarul l-a împărţit erariul*[396] *la toţi traşi-împinşii*". În viaţa comunală coloniştii sunt oameni de pricină; cu neobrăzarea celui pripăşit, ei vreau să aibă cuvânt hotărâtor în trebile comunale; administraţia, lucru firesc, le dă tot concursul. La alegerile parlamentare coloniştii sunt elementele de desordine, li groază ţăranilor noştri să se apropie de şirele lor, căci coloniştii se îmbulzesc în răcnete dobitoceşti la urnă. Te cuprinde scârba când vezi că astfel de „*cetăţeni*", „*ostaşi ai ideii*" – cum îi numesc foile maghiare, hotărăsc în multe cercuri româneşti soarta mandatului de deputat.

Sporul făcut de astfel de colonii e dintre cele mai slabe, ceea ce de altcum e foarte firesc. Cu un viţel bunişor ar putea să-şi plătească anuitatea după împrumutul acordat de stat, chiar şi arendă ar trebui să plătească întreit. Şi cu toate astea, cu foarte puţine escepţiuni – după cum însuşi contele Tisza a recunoscut – guvernul a crescut cu jertfe enorme băneşti, mai bine zis cu o risipă criminală, „*pliante de vitrină*", lipsite de orice trăinicie. Esperienţele triste făcute de guvern, deoparte, de altă parte criza financiară ce bântuie ţara, sunt motivele cari au determinat pauzarea mişcării colonizărilor. Declaraţiile făcute de contele Tisza în ziua de 7 ianuarie, [anul] c[urent], ca răspuns la atacurile contelui Apponyi, nu înseamnă nici un progres, nici o întoarcere spre bine pentru noi.

Ne-a spus doar limpede Măria Sa că atunci „*când puterea propagativă a clasei proprietarilor mici maghiari va trimite roiuri din sânul său, cari vor voi să cumpere proprietăţi mari, îşi va ţinea de datorie guvernul să vină într-ajutor acestor curente spontane, acordându-le credite favorabile şi tot felul de ajutoare prin cari, în mod esenţial, se poate asigura succesul lor*". Cu alte cuvinte, guvernul Măriei Sale va continua după acelaşi sistem, cu aceleaşi tendinţe, să creeze colonii; ţărănimea maghiară trimite doar zi de zi nenumărate roiuri spre America, cari în mare parte pot să rămâie aici dacă guvernul va înfiinţa colonii. Colonizările – trebuie să o recunoaştem – sunt o necesitate pentru ţara noastră, ele sunt unul din mijloacele cele mai eficace ale unei politici de proprietate naţională. Aşa însă cum le-au practicat guvernele de până acum, şi se vor face şi în viitor, sunt o adevărată plagă pentru ţărănimea noastră; prin ele guvernele seamănă vânt ca să culeagă furtună; ele au ridicat valuri de adâncă

[395] *Körtes* = misit, intermediar, samsar – n.n., A.Ţ.

[396] *Erariu* = tezaurariat, trezorerie, domeniu public – n.n., A.Ţ.

nemulţumire în sânul poporaţiei româneşti şi nu vor înceta să fie o piedecă dintre cele mai serioase pentru realizarea dorinţei tuturora: *convieţuirea pacinică*.

Cu adevărat îmbucurătoare vor fi rezultatele colonizărilor numai atunci când guvernele vor accepta propunerea Comitetului[397] de a coloniza moşiile cumpărate cu ţărani din ţinuturile respective. Altcum chestia colonizărilor va fi o chestie nu numai „gingaşe"[398], ci din cele mai grave.

Românul, nr. 49 din 1/14 martie 1914, Arad, p. 1–2

28

Ceica (comitatul Bihor), 2/15 martie 1914 – *Ştire în legătură cu refuzul tânărului bihorean Vasile Cristea de a juca rolul „trădătorului" într-o piesă de teatru închinată Revoluţiei maghiare de la 1848.*

„Trădătorul"

Cu ocaziunea serbării maghiare de „15 Martie", pe lângă unele cazuri condamnabile, petrecute printre Români, au fost şi multe momente înălţătoare, dintre cari ajunge să amintim numai unul.

În comuna Ceica-maghiară[399] (comitatul Bihorului), aranjându-se tămbălău de 15 Martie, s-a jucat şi piesa teatrală „*Trădătorul de patrie*", la care învăţătorul Komaróczy a invitat să participe pe tânărul Vasile Cristea, care însă l-a refuzat frumuşel: – *Nu pot lua parte la o serbare patrioticã maghiarã, căci aceasta mă jigneşte în simţămintele mele naţionale!*

Cazul a produs mare consternaţie printre intelectualii din comună şi imediat s-a aflat un jandarm (tot Român şi el, dintre cei pestriţi) care şi-a oferit serviciile. Cu atât mai vârtos că bravul tânăr e un simplu sodal[400], care însă ar putea servi ca pildă studenţilor din Caransebeş[401], despre cari scriam la alt loc.

Românul, nr. 52 din 5/18 martie 1914, Arad, p. 7

29

Arad, 2/15 martie 1914 – *Articol de fond în care, preluând afirmaţiile fostului premier, contele Andrássy, referitoare la corupţia şi violenţa practicate în alegeri de autorităţile maghiare, este infirmat caracterul utopic al „statului unitar maghiar", menţinut în viaţă doar prin mijloace abuzive.*

---

[397] Comitetul executiv al Partidului Naţional Român – n.n., A.Ţ.

[398] *Pretenţioasă* (regionalism) – n.n., A.Ţ.

[399] Ceica (*Magyar Cseke*), localitate dintotdeauna cu populaţie exclusiv românească, în ciuda toponimului atribuit de autorităţile maghiare, centru administrativ al plasei omonime, până în anul 1950, şi parte componentă a Ţinutului Beiuşului, de asemenea covârşitor locuit de români – n.n., A.Ţ.

[400] *Szodal* = sifonar – n.n., A.Ţ.

[401] Este vorba despre cazul elevilor I. Liuba, I. Rădulescu şi L. Selegeanu, de la Gimnaziul Superior din Caransebeş, care au înfiinţat o revistă a şcolii lor, editată în limba maghiară, în cinstea sărbătorii naţionale maghiare de „15 Martie". Iniţiativa lor a fost criticată în periodicul „*Românul*", nr. 52/1914, sub titlul „*Simptome triste. Din ţara lui Burdia: micii renegaţi*".

Teroare şi Corupţie

„numai teroarea şi corupţiunea poate asigura caracterul maghiar al parlamentului ungar"
Contele Andrássy, în „*Magyar Hirlap*", nr. 52/1914

Când luptătorii noştri politici spuneau adevărul, cu privire la mijloacele condamnabile prin cari s-a creat şi se perpetuează în mod forţat heghemonia maghiară a acestui stat polietnic, erau timbraţi ca nişte agitatori fără suflet şi înfundaţi prin temniţă, ca nişte primejdioşi trădători de patrie.

Când cercetători străini, mânaţi de dorul de a cunoaşte stările nenorocite din această ţară, şi mai nenorocită, veneau să studieze chestiunea naţionalităţilor din Ungaria la faţa locului şi, încărcaţi de experienţe din cele mai fioroase, prezentau lumii în cărţi, scrise cu toate dovezile cerute de critica cea mai exigentă, sistemul de teroare şi corupţiune ce bântuie în ţara noastră, presa maghiară împroşca din mii de guri noroiul insultelor asupra acelor generoşi străini, despre cari nu uita, aproape niciodată, să insinue că ar fi în solda propagandei *panslaviste* sau a celei *daco-române*...

Se vor găsi oare ziare ungureşti să-l pună pe fostul ministru, contele Andrássy, în legătură cu propaganda *panslavismului* sau a *daco-românismului*, ori să-l timbreze ca pe un trădător de patrie fiindcă, într-un recent articol publicat în ziarul „*Magyar Hirlap*", confirmă cu autoritatea numelui său adevărul, că în Ungaria heghemonia maghiară s-a susţinut numai prin teroare şi corupţiune, arătând că, după sistemul electoral de până acum, în Ungaria existau numai 229 circumscripţii electorale cu majoritate de voturi maghiare şi 184 de circumscripţii cu majoritate nemaghiară. Adăugând la aceşti 184 deputaţi Români, Germani, Sârbi, Slovaci şi Ruteni, cari după dreptate ar fi trebuit să reprezinte circumscripţiile nemaghiare, şi pe cei 40 deputaţi din Croaţia, **Maghiarii ar fi rămas în parlamentul din Pesta numai cu o majoritate de 5 voturi** (229 contra 224).

Dacă aceasta nu s-a întâmplat niciodată, cauza e că circumscripţiile nemaghiare din Ungaria, în cele mai multe cazuri, au fost împiedecate prin cele mai brutale mijloace ale potestăţii civile, prin teroare şi corupţiune, întru exercitarea liberă a celui mai cardinal drept constituţional, întru manifestarea şi realizarea voinţei de a trimite în parlament ca reprezentanţi pe fii adevăraţi ai poporului care alcătuieşte majoritatea, dacă nu chiar totalitatea locuitorilor din circumscripţiile respective. Astfel, poporul din aceste circumscripţii a rămas decenii de-a rândul osândit să lifereze deputaţi mameluci în toate taberele guvernamentale, pe când circumscripţiile cu majoritate maghiară trimiteau în parlamentul ţării roiuri considerabile de opoziţionali.

Mai departe, arată contele Andrássy, că nici prin reforma electorală a lui Tisza nu este deplin asigurată stăpânirea maghiarismului în parlamentul Ungariei. În sensul acestei reforme, din 435 circumscripţii electorale vor fi 267 maghiare, faţă de 168 nemaghiare, şi 42 voturi croate. Admiţând că între deputaţii trimişi de circumscripţiile cu majoritate ungurească ar putea să fie în viitor şi vreo 30 de socialişti, ar mai rămânea 237 inşi ca apărători ai naţionalismului maghiar, faţă de 168 naţionalişti nemaghiari din Ungaria, 42 Croaţi şi 30 socialişti. Opoziţia ar avea deci 240 voturi, cu 3 mai mult decât ale naţionaliştilor maghiari. Evident deci, că dacă s-ar garanta în viitor libertatea alegerilor, popoarele nemaghiare ale Ungariei ar putea trimite un număr considerabil de representanţi naţionalişti ai lor şi atunci parlamentul ţării ar putea să aibă o înfăţişare cu mult mai pestriţă decât cea de azi, dar care ar şi corespunde mai bine cu realitatea împrejurărilor etnice şi a raporturilor de forţe numerice şi culturale ce reprezintă diferitele naţionalităţi ale Ungariei.

Aceasta însă nu se va întâmpla. Căci supremaţia maghiară va fi susţinută şi în viitor cu mijloacele de până acum. De aceea, proroceşte contele Andrássy, desigur în deplină

cunoştinţă de cauză, că soluţia contelui Tisza în chestia reformei electorale perpetuează situaţia de până acum, că „***numai teroarea şi corupţiunea poate asigura caracterul maghiar al parlamentului ungar***". Că această prorocie a lui Andrássy se va împlini, e mai mult decât sigur. Semnele cobitoare s-au dat chiar începând cu plăsmuirea acestei reforme electorale, în care proporţia numerică a diferitelor naţionalităţi nemaghiare a fost cu totul desconsiderată, sub pretext că gradul de cultură al neamurilor nemaghiare din patrie n-ar atinge nivelul culturii „*patriotice*" maghiare, pe culmile căreia se desfătează ciocoimea evreo-maghiară a „*naţiunii unitare*". Această desconsiderare se va răzbuna însă atunci când legea firească a numărului care, după Le-Bon e „*singura filozofie a istoriei*", va sdrobi alcătuirile meşteşugite ale politicienilor maghiari şi va surpa legile parlamentului de pe malul Dunării, cari la nici un caz nu pot să fie atât de tari şi durabile cum sunt legile firii.

Leibnitz spunea că adevărata tărie a unei ţări stă în numărul locuitorilor ei, căci unde sunt locuitori, acolo sunt şi forţe şi puteri („*vera regni potestas in hominum numero consistit; ubi enim sunt homines, ibi substautiae et vires*"). Dacă aceste forţe şi puteri ale neamurilor nemaghiare din patrie n-au ajuns încă la o desvoltare culturală corespunzătoare cu cerinţele timpului modern, nu e vina lor. De condamnat sunt conducătorii păcătoşi ai acestei ţări, care secoli de-a rândul a fost pentru o parte din cetăţeni „*mumă, iar pentru alţii ciumă*", de condamnat e întreg sistemul politic al Ungariei de azi, care nu vrea să ţină samă de adevărul, atât de vechiu şi elementar, pe care l-a exprimat Cicero în următoarele cuvinte: „*qui parti avium consulunt, partem negligunt, perniciosissimam rem in civitatem inducunt: seditionem et discordiam*"[402].

Câtă deosebire între Austria şi Ungaria în privinţa aceasta! Acolo se contingentează fiecărei naţionalităţi numărul de reprezentanţi din sânul său în proporţie cu numărul total de suflete. Până şi Rutenilor din Galiţia li s-a recunoscut şi asigurat dreptul de a trimite 62 deputaţi în dieta provincială, un număr dacă nu tocmai egal dar corespunzător cu proporţia numerică a populaţiei rutene de acolo. S-au schimbat mult vremile şi oamenii dincoace şi dincolo de Leita!

Odinioară straşnicul dictator Kossuth Lajos striga în gura mare, că Ungaria constituţională nu mai poate rămânea în legăturile alianţei seculare cu Austria absolutistică. Astăzi Austria democratică ar fi în drept să dea lecţii aspre tovarăşei sale de dincoace de Leita, Ungariei feudale şi oligarhice, ai cărei cârmuitori nici nu vor să audă măcar de executarea dispoziţiilor legale, favorabile întrucâtva popoarelor nemaghiare, nici nu sunt aplicaţi a crea legi drepte pentru asigurarea şi promovarea vieţii naţionale politice şi culturale a tuturor popoarelor din patrie.

În loc de a spori drepturile politice şi naţionale ale popoarelor, în loc de a pune pe baze adevărat democratice desvoltarea din viitor a ţării, ei se trudesc a inventa fel de fel de mijloace prin care să poată amăgi ţara şi popoarele ei felurite. Simţind că din toate părţile suflă vânturi ameninţătoare pentru privilegiile lor feudale, văzând cum duhul vremii surpă zi de zi cetăţuile lor de nedreptate nemeşească, îşi dau toată silinţa să mântuiască din ruină străvechea lor constituţie prin cârpeli şi peteciri. Îndrăzneala unei cinstite reforme democratice n-a avut-o şi n-a voit s-o aibă nici Andrássy, nici Héderváry, nici Lukács, nici Tisza. Pe toţi îi sperie gândul unei asemenea reforme, ştiind prea bine că Ungaria democratică de mâne nu va putea fi „*statul naţional unitar maghiar*", plăzmuit în visurile lor grandomane, ci va trebui să fie un stat polietnic, cum l-a pomenit istoria şi cum îl cunosc toţi cei ce nu vor să-şi închidă ochii în faţa realităţii.

În cercurile mai înalte – de unde s-a făgăduit popoarelor din Ungaria votul universal şi de unde s-a răspândit lozinca princiară: „*chiar dacă ar fi fost de prisos votul*

[402] „*Cel ce se sfătuieşte doar cu păsările, de o parte, neglijând cealaltă parte, va aduce în cetate un regim dăunător şi distructiv: cearta şi revolta*" – n.n., A.Ţ.

universal în Austria, în Ungaria el va trebui necondiționat introdus" – cum se împacă oare factorii hotărâtori cu caricatura votului universal gâtuit de contele Tisza? Şi cum de se mai tolerează perpetuarea sistemului bazat, după cuvintele lui Andrássy, *numai pe teroare şi corupțiune??*

Românul, nr. 50 din 2/15 martie 1914, Arad, p. 1–2

30

Iaşi, 4/17 martie 1914 – *Ştire în legătură cu pregătirile militare de amploare desfăşurate de Rusia la granițele României şi Galiției.*

Mobilizarea Rusiei la granița României

Iaşi, 16 martie – Călători, veniți din Basarabia, afirmă că, de-a lungul Prutului, Rusia face pregătiri militare neobişnuite. La granița română, precum şi la nord, în preajma Bucovinei, grănicerii au primit însemnate întăriri, constatatoare din numeroase trupe de cazaci.

Peste tot se lucrează cu febrilitate, de-a lungul graniței s-a aşezat o puternică rețea de telefon.

Românul, nr. 51 din 4/17 martie 1914, Arad, p. 6

31

Carei (comitatul Sătmar), 7/20 martie 1914 – *Corespondență în legătură cu lucrările Congregației comitatului Sătmar pe marginea adoptării programului antiromânesc propus de societatea culturală maghiară EMKE, şedință în care fostul prefect, Falusy Árpád, i-a împroşcat cu insulte şi injurii reprezentanții români, iar în schimb a primit o replică de bun simț din partea fruntaşului Dr. Vasile Lucaciu.*

Chestia românească în Congregația comitatului Sătmar

De la corespondentul nostru special

Careii Mari, 20 martie

Ieri, vineri s-a ținut aici congregația comitatului Sătmar, cu un program încărcat de 100 de puncte. Între acestea era şi circulara societății Emke din Cluj referitoare la tratativele între contele Tisza şi Românii.

Interesarea membrilor congregațiunei, tocmai pentru chestia românească, a fost extraordinară. Comitetul permanent comitatens, în şedința de alaltăieri, a pregătit proiectul de rezoluțiune în chestia românească. Tonul ei destul de conciliant, dar a accentuat cu multă tărie „*ideea statului național maghiar*".

S-a răspândit vestea că Partidul Național Român se va prezenta la şedință şi că fostul prefect, Dr. Falusy Árpád, va ataca cu toată forța pe Români. De fapt, puținii membri români, cari au putut străbate în această congregație arhişovinistă, s-au prezentat aproape în număr complet sub conducerea fruntaşului nostru Dr. Vasile Lucaciu.

Îndată după deschiderea şedinței, a cerut cuvântul Dr. Falusy Árpád şi în chipul cel mai şovinist a început atacul în contra Românilor.

„*Ceva comitet de Valahi, comitet al unui partid ce nu există, s-a vârât în viața noastră publică şi cu acesta a stat de vorbă contele Tisza*" – începe Árpád. „*Aceşti Valahi sunt cei mai mari*

duşmani ai patriei noastre. Ei aleargă la Viena, la Bucureşti în contra statului nostru. Cele 11 puncte prezentate de deputatul T. Mihali sunt tot atâtea atacuri în contra unității statului nostru şi dovedesc lipsa totală de patriotism a Valahilor, aceşti agitatori păcătoşi. Chiar în comitatul nostru, unde mai înainte n-a existat chestia naționalităților, şi-a ridicat acum capul acest şarpe veninos şi am văzut cu groază cum au pornit atentatele de la Moftinul-Mic pe toată linia în contra maghiarimei, până şi-a ajuns culmea la Dobrițin".

Şoviniştii aplaudau ca nişte smintiți. Chiar Ungurii mai serioşi încă erau consternați de bravura lui Árpád şi se vedea pe fețele lor desgustul față de această ieşire pătimaşă împotriva Românilor.

După Árpád a luat cuvântul Iosif Helmeczy, care expune pe scurt istoricul chestiei de naționalități, arată cum stau lucrurile în alte state şi constată că a sosit acum vremea ca şi în Ungaria să se reguleze această chestiune asigurându-i-se fiecărui popor libertatea de a se desvolta pe terenul cultural, economic şi social, cu o singură condițiune, ca să se respecteze unitatea politică a țării.

Vorbele acestea mai calme ale deputatului guvernamental sunt primite cu vii aprobări din partea aderenților partidului guvernamental.

Cere acum cuvântul domnului dr. Vasile Lucaciu. Se produce un zgomot infernal. Unii strigă „*s-auzim, s-auzim*", alții „*nu-l ascultăm, memorand, memorand, du-te la Seghedin, ce cauți aici, du-te la Bucureşti!*"

Preşedintele Csaba Adorján sună cu toată puterea, îndrumă la ordine, cere linişte. În sfârşit se face ceva ordine.

Părintele, impunător ca totdeauna, începe a vorbi. Ține un discurs, cum nu s-a mai auzit în sala acestui comitat.

– „*Eram pregătit*" – zice părintele Lucaciu – „*că domnul Falusy Árpád nu va putea să nu aducă insulte naționalităților, în general, şi mai ales Românilor. Eu mai ales, sunt obişnuit cu această procedură nevrednică, când chiar şi în adunări culturale putem auzi potop de înjurături, de calomnii şi de pervertiri istorice la adresa națiunei române*".

– „*Chiar acum văzurăm la ce invective suntem expuşi noi Românii, cei mai buni cetățeni ai țării. Avem încă norocul că d. Falusy n-a voit să exhaurieze chestia naționalităților, căci altfel cine ştie la ce noi pervertiri şi calomnii am fi fost părtaşi. La congresul din Cluj doar însuşi preşedintele Széli Kálmán a trebuit să-i taie cuvântul acestui şovinist, atât de sălbatec a atacat popoarele nemaghiare din țara aceasta*".

– „*Eu însă, înainte de toate trebuie, să protestez în contra insinuării domnului Failusy că Comitetul Partidului Național Român ar fi fost agresiv față de guvern în cursul tratativelor*". (Zgomot infernal. Strigăte: *nu român, ci valah*).

– „*Eu am luat cuvântul «român» din dicționarul culturei, dar nu pot împiedeca pe alții să desconsidere acest dicționar*".

– „*Comitetul Partidului Național Român n-a fost nici decum agresiv, nici s-a îmbulzit undeva, ci a pertractat în urma invitării contelui Ştefan Tisza, iar pretențiunile Partidului Național Român sunt lucruri istorice, țara întreagă le cunoaşte. N-a fost vorbă decât de justificarea postulatelor noastre politice, de realizarea programului nostru național*".

– „*Protestez împotriva acuzei că postulatele partidului nostru național ar fi contrare patriotismului adevărat şi ar avea de scop desființarea Ungariei. Nicăieri în lume şi niciodată nu s-a făcut atâta abuz de cuvântul «patriot» şi «patriotism» ca în Ungaria. Eu «ultraistul» şi «daco-românul» şi «agitatorul» țin să vă spun ce înțeleg eu sub patriotism.*

Trei sunt condițiunile adevărate ale patriotismului: credința către tron şi înalta casă domnitoare, respect şi supunere față de legi, în fine alipirea şi iubirea națiunei tale. Noi Românii respectăm legile sancționate, chiar şi atunci când ele nu ne convin, după proverbul bătrân: ***lex dura, sed lex****. Nu încetăm însă a pretinde ca legile rele pentru noi să se schimbe. Asta am făcut-o şi acum în cursul tratativelor cu guvernul, am cerut revizuirea legilor vătămătoare pentru noi.*

A treia condițiune a patriotismului adevărat însă, iubirea neamului tău propriu, este baza şi condițiunea tuturor virtuților cetățeneşti. Ce garanță de credință cetățenească oferă acel individ care, din oricare motiv sau interes, se leapădă de originea sa etnică, disprețuieşte limba şi cultura sa națională, e în stare a-şi părăsi mama dulce pentru interese meschine şi trecătoare?"

– „*Dar dumneata domnule Falusy şi față de mine personal ai aruncat expresiuni vătămătoare. Eu însă sunt preot şi nu-mi pot lua satisfacție cu arma. Aici însă, în fața acestei ilustre congregațiuni, te provoc la duel ştiințific, ca să-ți dovedesc – ceea ce nu pot face în această şedință a congregațiunei, că toate manoperele dumitale în chestia de naționalități, şi mai ales față de Români, sunt lucruri contrare intereselor statului ungar, sunt contrare istoriei, sunt în contrazicere cu umanismul, cu civilizațiunea şi cu drepturile popoarelor.*

Să compunem un program pentru aranjarea acestei dispute contradictorie, unde şi când vei binevoi. Invită-i pe domnii Apponyi, Berzcviezy, Bethlen István, şi pe toți câți vei voi, ca să se vadă odată înaintea lumei culte că postulatele noastre sunt juste, iar politica de naționalități, ce o reprezinți deumneata şi tovarăşii dumitale, este o insultă la adresa adevărului şi a dreptății. Aici să te văd mare şi tare domnule, dacă ai tăria convingerilor".

– „*Resping cu indignare şi neadevărurile debitate împotriva colegului meu în partidul național, dr. Teodor Mihali. Acest bărbat şi-a jertfit tihna vieții pentru ca să înduplece guvernele la tratament uman şi legal față de Români. Mihali, zici dumneata, e revoluționar şi atentează la integritatea Ungariei. Dar tocmai voind să asigure pacea țării şi buna înțelegere între popoare, care este singura bază a măririi, deputatul dr. Teodor Mihali a urmat tratativele cu contele Tisza*".

– „*Noi am cercat şi cercăm puncte de întâlnire cu guvernele țării, ca să se inaugureze o adevărată politica de stat în locul politicei de rasă, ce bântuie azi Ungaria şi face nesuferită situația popoarelor nemaghiare. Domnul Falusy Árpád, şi soții lui, însă lucrează la distrugerea bunei înțelegeri şi în urmare la ruina țării. Noi suntem deci adevărații patrioți, iar dumneata domnule Falusy, cu şovinismul dumitale, eşti duşmanul cel mai periculos al patriei*".

– „*Ce priveşte proiectul de rezoluțiune, declar că concilianta lui mă obligă şi sunt foarte recunoscător față de autorii lui. Nu pot însă să-l primesc, deoarece şi acest proiect de rezoluțiune cuprinde în sine acuza nedreaptă că Comitetul Partidului Național Român ar ținti la distrugerea statului şi susține ideea statului național maghiar unitar. Aprob cu tot sufletul încercările de a ajunge la înțelegere şi doresc ca, pe temeiul bunei voințe reciproce, să şi putem ajunge la acea înțelegere spre binele şi înflorirea patriei comune*".

*

Discursul părintelui Dr. V. Lucaciu a făcut asupra tuturor adâncă impresiune. Falusy şi consorții săi au rămas ca opăriți. În chestie personală, dânsul a încercat a-i răspunde părintelui, dar n-a făcut altceva decât a înjurat din nou. Îl întreabă pe părintele că oare credința lui față de suveran o înțelege față de împăratul, ori față de regele Ungariei ori al României? Dacă-şi iubeşte patria, ce caută prin străinătate, la Viena, la Bucureşti?

Urmează un sgomot asurzitor, aşa încât prefectul, abia la auzul celor mai de-aproape, a putut pronunța câteva cuvinte de reprobare față de reflexiunile impertinente ale domnului Falusy, enunțând totodată şi primirea rezoluțiunei.

Membrii români s-au bucurat de învingerea frumoasă a părintelui Dr. Lucaciu şi, sub impresiunea înflăcăratului său discurs, s-a luat hotărârea ca în curând să se țină în comitatul Sătmarului o mare adunare poporală, ca însuşi poporul să aibă ocaziune a se pronunța asupra situațiunei politice.

Românul, nr. 57 din 12/25 martie 1914, Arad, p. 3–4

32

Oradea, 7/20 martie 1914 – *Corespondență în legătură cu lucrările Congregației comitatului Bihor, pe marginea analizării şi adoptării moțiunii antiromâneşti propuse de Congregația comitatului Pesta, în care reprezentantul român, Dr. Ioan Ciordaş, a solicitat discutarea în plen a acestui document, deşi Comitetul permanent al congregației solicitase ignorarea lui.*

Chestia românească în Congregația comitatului Bihor

De la corespondentul nostru special

Oradea, 20 martie

Conştiința noastră națională s-a afirmat în mod demn miercuri, în 18 martie [calendar] n[ou], cu prilejul ținerii congregației de primăvară a comitatului Bihor. Între multele obiecte puse la ordinea zilei, era şi moțiunea comitatului Pesta, care condamnă procedeul contelui Tisza pentru tratativele de împăcare cu Românii.

Comitetul permanent al congregației comitatense din Bihor propune ca moțiunea menționată să se aşeze în arhivă. Abia sfârşeşte referentul cu cetirea propunerii şi domnul Dr. Ioan Ciordaş, membru în Comitetul național, se anunță la cuvânt. Toate privirile se ațintesc asupra-i, fiindcă nimenea nu se aştepta să se încingă o discuție din punctul de vedere al Partidului Național Român.

Domnul Dr. Ciordaş se miră foarte că asupra chestiei împăcării cu Românii, congregația vrea să treacă la ordinea zilei, în loc, ca chestia să se discute din toate punctele de vedere. Datoria aceasta i se incumbă congregației cu atât mai vârtos că populația din Bihor, aproape jumătate, este de naționalitate română. Aminteşte că chestia împăcării cu Românii datează încă de prin '48, când Kossuth însuşi a trimis pe Dragoş în Munții Apuseni, la Iancu, ca să medieze pacea, însă şi atunci Ungurii au pus stavile păcii, încercări de împăcare s-au făcut şi după aceea în mai multe rânduri, aşa de exemplu pactul lui Mocsonyi cu deputații opoziționali Irányi, Ürményi şi Kállay.

Se bucură că contele Tisza a avut curajul să ia firul tratativelor cu Comitetul național, care singur reprezintă peste 3 milioane de Români. Detestă însă că concesiunile puse în perspectivă de Tisza nici pe departe nu pot să satisfacă pe Români, deşi noi nu cerşim ca o pomană de la Unguri îmbunătățirea stării tuturor Românilor, ci o cerem ca un drept.

Oratorul nostru se ocupă mai amănunțit cu chestia limbei de propunere a gimnaziului român din Beiuş şi, cu date autentice, combate punctul de vedere al lui Tisza că n-am avea dreptul ca limba de propunere să fie cea românească pe toată linia. Se ocupă cu fraza „*ideea unității de stat maghiar*" care nu se poate închipui într-un stat poliglot cum e şi Ungaria unde, din acest punct de vedere, chiar şi Ungurii se consideră ca naționalitate şi nu națiune. Aminteşte multele nedreptăți ce le întâmpină Românii din Bihor, mai ales pe terenul şcolar. Domnul Dr. Ciordaş îşi termină vorbirea cu dorința ca contele Tisza să continue acțiunea de împăcare cu Românii, dar numai aşa ca justele aspirațiuni ale Românilor să fie pe deplin considerate.

Cugetam că expunerile prețioase şi pline de adevăr ale domnului Dr. Ciordaş vor produce oarecare resenz[403] în şirul Ungurilor din congregație, spre cea mai mare mirare însă a fost ascultat cu atențiunea încordată – abstrăgând de la unele întreruperi – referitoare la expunerea că ideea de stat maghiar nu se poate realiza.

[403] Resentiment – n.n., A.Ț.

Vorbirea domnului Dr. Ciordaş în congregaţia comitatului Bihor înseamnă o nouă etapă în istoria luptelor noastre naţionale. Suntem mândri de atitudinea demnă şi bărbătească a domnului Dr. Ciordaş şi sperăm că momentul acesta important ne va servi ca îndemn pentru constituirea Clubului naţional român comitatens în Bihor.

Românul, nr. 57 din 12/25 martie 1914, Arad, p. 7

33

Londra, 12/25 martie 1914 – *Analiză militară în legătură cu dinamica procesului de înarmare a marilor puteri europene şi spectrul unui iminent război ce planează asupra continentului.*

Spectrul răsboiului

Germania se simte astăzi cu totul descurajată. Ea dăduse exemplul înarmărilor. Printr-o sforţare, care o costă peste un miliard, Germania dăduse armatei sale o putere formidabilă. Austro-Ungaria, faţă de atitudinea Germaniei, îşi mărise efectivele, spre marea supărare a Ungurilor cari strigă pe toate tonurile că înarmările îi ruinează.

Franţa a fost nevoită, faţă de atâta înarmare, să revie la serviciul [militar obligatoriu] de trei ani.

Acum, Rusia vrea să înlocuiască greutăţile mobilizării ei prin mărirea numărului soldaţilor, ea va spori armata ei cu 50.000 de oameni. Ceea ce înseamnă că va avea sub drapel un efectiv de 1.700.000 de soldaţi. Sforţarea Rusiei era pregătită de multă vreme. Marea întrunire secretă, care s-a ţinut la palatul Tauride, n-a făcut altceva decât să puie pe şefii Dumei în curent cu situaţia pe care o creau împrejurările.

Pentru a se găsi suma de 1.300 milioane, cât este nevoie pentru a executa planurile statului major, Rusia va recurge la noi monopoluri, se spune că vor fi impuse tutunurile, petroluri. Cheltuielile necesitate de sporul efectivului armatei ruseşti vor fi eşelonate pe trei exerciţii budgetare.

Se cunosc sforţările desperate ale Germaniei de a putea deveni puterea cea mai mare pe apă. Aceste sforţări au avut de efect că Anglia şi-a mărit de trei ori forţa navală şi a putut să-şi păstreze cu modul acesta o mare superioritate.

Acum, scrie ziarul „*Times*", sentimentul care domină sferele diriguitoare germane este acela al zăpăcelei. Ce va face kaiserul? Va urma cu mărirea armamentelor? Se va opri sau poate...?

Ceea ce este de netăgăduit e că Europa este la o cotitură a istoriei sale. Astăzi presa germană şi-a pierdut acel caracter de omogenitate. Azi vedem apărând unele ezitări în ceea ce priveşte vechile ameninţări cu care Berlinul sfida diplomaţiile străine, ceea ce înseamnă că în cercurile conducătoare ale Germaniei a început să apară o explicabilă teamă faţă de înarmările din celelalte state, concomitente cu sporirile de efective ale armatei germane.

Românul, nr. 57 din 12/25 martie 1914, Arad, p. 9

34

Berlin/Viena, 12/25 martie 1914 – *Ştiri în legătură cu prognozata logodnă a uneia dintre marile ducese ale familiei imperiale ruse cu prinţul moştenitor al României, Carol, alianţă matrimonială în baza căreia României ar urma să-i fie retrocedată Basarabia sau o parte a acestei provincii răpite de Rusia în trecut.*

Retrocedarea Basarabiei(?)

„*Berliner Tagebllat*" are ştirea că ţarul Rusiei, cu ocaziunea căsătoriei marei principese Olga cu principele Carol al României, va da fetei sale zestre o parte din Basarabia (judeţele Cahul, Bolgrad şi Ismail) ocupate de Rusia după războiul din 1877.

Ştirea a făcut mare senzaţie în România, cu atât mai vârtos că cercurile diplomatice nu caută să o desmintă. Consulatul rusesc din Bucureşti confirmă chiar că, de fapt, ţarul ar fi aplicat să retrocedeze Basarabia, însă nu ca făcând parte din teritoriul României, ci ca un teritoriu neutru, administrat de principele Carol, care va primi titlul de mare duce rusesc.

Logodna principelui român cu fiica ţarului va avea loc probabil încă în săptămâna ceasta (28 [luna] c[urentă]); căsătoria însă va avea loc abia la vară.

*

Logodna principelui Carol al României

Logodna principelui Carol cu o mare-ducesă rusă e viu discutată de presa din Germania şi Austro-Ungaria. Între altele ziarul vienez „*Die Zeit*" publică următoarele:

„*Căsătoria prinţului Carol cu fiica ţarului e susţinută în special de prinţesa Maria şi probabil această nuntă se va face deoarece e aprobată şi de cercurile ruseşti. Căsătoria aceasta are o deosebită importanţă politică şi ar fi hotărâtoare pentru relaţiile României cu Rusia.*

Opinia publică românească va primi această căsătorie cu mare satisfacţie, deoarece ea corespunde orgoliului naţional şi trezeşte speranţa de a ajunge înfăptuirea unei Românii mari cu ajutorul Rusiei. Cercurile hotărâtoare însă se tem că ea va împiedeca libertatea de acţiune a României şi nu poate fi adusa în concordanţă cu interesele ţării".

Iar „*Berliner Tageblat*" află, dintr-o capitală europeană – afirmative din Petersburg – că prinţul Carol al României nu se va logodi cu marea ducesă Olga ci cu Tatiana, fiica mai mică a ţarului. „*Această căsătorie* – spune ziarul amintit – *are o deosebită importanţă din punct de vedere politic, deoarece legăturile dintre România şi Rusia vor fi mai amicale. Ţarul, care acum câteva luni a făcut concesii Românilor basarabeni în privinţa limbei serviciului religios, are intenţia să repare nedreptatea făcută în 1878 luptătorilor de la Plevna – şi în ziua căsătoriei va restitui României o parte din Basarabia, drept dotă marei-dueese Tatiana*".

Românul, nr. 57 din 12/25 martie 1914, Arad, p. 9 şi 11

35

Oradea, 14/27 martie 1914 – *Ştire în legătură cu percheziţiile ordonate de procuratura locală la redacţia periodicului „Poporul Român" şi la domiciliul redactorului acestuia, Constantin Savu, în încercarea de a proba un presupus delict de presă.*

Noi procese de presă

La ordinul de urgenţă al procurorului din Oradea-mare, s-a prezentat astăzi la redacţia foii „*Poporul Român*" ofiţerul de poliţie Dr. Albert Anka şi, după ce a prezentat colegului nostru Constantin Savu, redactorul responsabil al „*Românului*" şi al „*Poporului Român*", ordinul procurorului, domnul ofiţer, însoţit de doi agenţi secreţi, a făcut o severă perchiziţie domiciliară pentru aflarea manuscrisului unui apel întitulat :„*Către Românii din comitatul Aradului*", publicat în numărul 39 (10 octombrie 1913) al „*Poporului Român*" şi iscălit de comitetul Clubului comitatens român din comitatul Aradului.

Totodată, cu aceasta s-a intentat proces încă pentru un articol, intitulat: „*Cuvântul nostru către fraţii români din comitatul Aradului*", scris de redacţia ziarului şi publicat în acelaşi număr. Ambele aceste articole au fost împrocesuate pentru agitaţie, deşi în ele nu se făcea decât apel la sentimentele curate ale Românilor de bine şi se vesteau nedreptăţile ce li se fac Românilor în această ţară şi pe cari Românii aceia de la sate le ştiu şi le simţesc mai greu decât noi.

Dacă asta-i agitaţie, atunci domnul procuror poate împrocesua zilnic gazetele româneşti din Ungaria, căci zilnic ele aduc noi şi noi icoane din felul mizerabil în care sunt trataţi cetăţenii nemaghiari, cari duc aceleaşi poveri ca şi ceilalţi sau, dacă vreţi, mai multe.

Noua lege de presă, care se va pune în vigoare în 15 aprilie, după cum se prevede, ne va ospăta zilnic cu agenţi secreţi şi cu perchiziţii domiciliare – cel mai eclatant apetit de „împăcare".

Românul, nr. 59 din 14/27 martie 1914, Arad, p. 7

36

Bucureşti, 14/27 martie 1914 – *Apel al Ligii pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor, prin care aceasta îi cheamă pe locuitorii capitalei la un miting de solidaritate cu românii ardeleni cărora autorităţile maghiare le refuză în continuare acordarea drepturilor politice şi civile.*

Marele meeting al „Ligei Culturale"

Primim din Bucureşti: Comitetul central al „*Ligei culturale*" adresează cetăţenilor capitalei următorul apel:

Români!

Toată ţara a urmărit cu încredere, cu nădejdi şi temeri, tratativele dintre fraţii noştri de peste munţi şi Unguri. Tratativele nu au reuşit.

Nici de aici înainte, Românilor de peste munţi nu li s-au recunoscut drepturile la cultura naţională de care ei nu pot şi nu voiesc să se despartă.

Mai mult: În cursul desbaterilor din Budapesta s-au auzit şi glasuri de înjosire a culturii româneşti din regat, căreia i s-a cerut să se retragă din poporul românesc de peste munţi, pentru ca loc larg să rămână numai culturei ungureşti. Prin această cerere s-a înfruntat întreg neamul românesc, al cărui suflet acelaşi este şi va fi în port, în datini, în religie, în literatură, in artă.

Scopul Ungurilor nu se schimbă, mijloacele devin mai şirete, dar sunt tot cele vechi. De aceea nu trebuie să ne amăgim! De aceea vom protesta încă odată împotriva tendinţei de suprimare a culturii româneşti, pe care, împreună cu fraţii noştri, de mult ne silim să o desăvârşim.

Către cine-i Român, crezător în astfel de convingeri, merge chemarea noastră ca Duminică, 16 Martie, anul curent, ora 3 p. m., să nu lipsească de la întrunirea Ligei culturale, din sala Dacia, în care se vor discuta: Perspectivele culturii româneşti în Ungaria, momentul actual şi concesiile nesuficiente care i se îmbie în acest moment.

Comitetul central al Ligei culturale

Românul, nr. 59 din 14/27 martie 1914, Arad, p. 4

37

Cluj, 15/28 martie 1914 – *Extras din articolul publicat, în periodicul clujean „Újság", împotriva mitingului organizat de Liga pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor la Bucureşti, şi în care sunt aduse insulte şi injurii României şi poporului român.*

Răspunsul nostru ar putea fi: războiu!

Arad, 28 martie

În legătură cu meetingul „Ligei culturale", ce se va ţinea mâine, duminecă, în Bucureşti, fiţuica „*Újság*", din Cluj, publică în numărul său de azi, sub titlul de mai sus, un articol plin de cele mai scârboase injurii la adresa României şi a poporului românesc. Neavând libertatea deplină de a-l înfiera, aşa după cum ar merita, ne mărginim să reproducem textual câteva pasagii, ca publicul românesc să mediteze asupra potopului nesfârşit de insulte ce zilnic ni se aduc. Fraţii noştri din România vor vedea din pasagiile fiţuicei cum califică Maghiarii ţara românească şi cum îşi bat joc de cele mai curate manifestaţii culturale ale noastre.

„...Nu există în Europa un al doilea stat care să stea pe un grad atât de dobitocesc al inculturii, cum e România. Ultimul refugiu al prostiei şi feudalismului medieval în Europa e acest stat, care acum proclamă războiu împotriva culturii maghiare în interesul „culturii" româneşti. În parlamentul maghiar, acest stat şi politica urmată de această ţară mică şi putredă au fost numite ruşinea Europei...

...Când ne gândim la statul învecinat, avem simţământul ca şi când am fi târâţi la un bolnav infect şi scârbos. Ne scârbim şi ştim că ne poate fi moartea dacă rămânem împreună cu acest lepros... dar trebuie să-i îmbrăţişăm pe acei de cari ne desparte marea afundă a scârbei...

...De pe grămada de gunoiu a inculturii, ca un cocoş al culturii îndrăzneşte să cânte împotriva noastră. Dacă am fi sub alt guvern, cu cea mai crâncenă seriozitate o spunem aceasta: ***monarhia numai în acel caz ar proceda corect, dacă ar trimite în josul Dunării câteva vapoare de războiu, ca în sfârşit să aibă drept să stârpească şi la noi acasă rădăcinile sălbatice ale «Ligei Culturale». Pentru că nu va fi ordine până când nu se va suci gâtul ideii daco-române***", etc. etc.

Publicăm rândurile de mai sus fără nici un comentar din partea noastră. De altfel am săvârşi o muncă de prisos să mai comentăm ideile exprimate în acest articol, care oglindeşte, în toată golătatea, simţămintele acelora cari nici acum nu văd îngrămădirea înspăimântătoare a norilor, săturaţi de atâtea materii explozibile, a căror explodare la un moment dat ar putea să fie catastrofală pentru această nefericită ţară.

Românul, nr. 61 din 16/29 martie 1914, Arad, p. 5

38

Timişoara, 15/28 martie 1914 – *Corespondenţă în legătură cu lucrările Congregaţiei comitatului Timiş, pe marginea analizării şi adoptării programului antiromânesc propus de societatea culturală maghiară EMKE, şedinţă în care reprezentanţii celorlalte naţionalităţi au solicitat ca guvernul să iniţieze negocieri şi cu fruntaşii etniilor lor.*

Chestia românească în Congregaţia comitatului Timiş

Alaltăieri, sâmbătă, adunarea congregaţională a comitatului Timiş s-a ocupat cu adresa societăţii „*Emke*" privitoare la tratativele contelui Tisza cu Românii. Comisia permanentă a propus trecerea la ordinea zilei peste adresa societăţii „*Emke*", constatând că în comitatul Timişului toate organele se străduiesc spre o armonie deplină între naţionalităţi.

Împotriva acestei propuneri a luat cuvântul Dr. Iuliu Tornya, care declară de greşiţi paşii făcuţi de primul-ministru pentru aplanarea divergenţelor, excepţionând că tratativele s-au pornit numai cu Românii şi nu cu toate naţionalităţile, căci tuturor naţionalităţilor trebuie să li se dea drepturi egale. Legea de naţionalitate, cum a recunoscut şi primul-

ministru, nu se poate executa pentru că aceasta ar fi o sinucidere națională. De aceea e necesar ca aceasta lege să se sisteze şi să se înlocuiască cu o altă lege. Chestia de naționalitate e de-altcum numai o chestie administrativă. Tratamentul egal e numai pe hârtie. Naționalitățile, în diferite ținuturi, sunt mereu lovite cu cele mai grele pedepse.

Prefectul Alexandru Ioanovich îl face atent pe orator ca să nu se abată de la obiect, deoarece naționalitățile în comitatul Timiş nu se pot plânge că ar fi neîndreptățite.

Oratorul îi replică prefectului că are mai multă experiență chiar despre contrariul. Declară că nu primeşte propunerea comisiei permanente. Din partea Românilor a luat cuvântul cunoscutul protopop al Buziaşului, domnul Ioan Popa, care accentuează că fericirea statului ungar depinde de la rezolvarea norocoasă a chestiei de naționalitate, ceea ce însă se poate ajunge numai cu încredere reciprocă. Pactul nu s-a putut acum încheia, dar e fapt că de la 1867 încoace nici un guvern n-a putut repurta un succes moral ca cel actual.

Mai pe urmă se făcuse încercarea sub Dr. Alexandru Wekerle ca să se resolve chestia de naționalitate. Ministrul de interne de atunci, contele Iuliu Andrássy, a dat o ordinațiune care-i obliga pe funcționarii administrativi la cunoaşterea limbei poporului. Aceasta a rămas însă numai o promisiune. Dar Românii sunt sătui de atâtea promisiuni şi ar dori să vază odată şi fapte. Dreptatea e pe partea noastră – a terminat oratorul român – şi punctul nostru de vedere curând sau mai târziu va fi învingător.

Adunarea congregațională a primit propunerea comisiunei permanente.

Românul, nr. 62 din 18/31 martie 1914, Arad, p. 6

39

Sibiu, 18/31 martie 1914 – *Ştire alarmantă, preluată de periodicul „Siebenbürgische Deutsche Tagblatt", din Sibiu după gazeta vieneză „Neues Wiener Journal", care colportează zvonul că populația românească din comitat s-ar fi înarmat în perspectiva iminentei invazii a armatei române în Transilvania, eveniment ce s-ar putea produce de îndată ce România va perfecta alianța cu Rusia.*

Revoluția Ardelenilor

Cetim în „*Siebenburgen Deutsche Tagblatt*", de la 31 martie 1914:

„În adunarea generală a comitatului Sibiiu, ținută azi, marți, membrul Ioan de Preda a făcut o interpelație (înainte de ordinea de zi), vicecomitelui din cauza unui articol apărut la 29, luna curentă, în «Neues Wiener Journal», care e potrivit a tulbura buna înțelegere din comitat, provocând frică şi groază în poporația comitatului Sibiiu...".

Articolul e următorul:

„Ziarul român «Dreptatea» aduce următoarea ştire: În comitatul Sibiiului, jandarmeria a găsit în câteva comune româneşti mari cantități de arme şi muniținuni. Autoritățile ascund afacerea fiindcă se tem de dispoziția ce este azi la Români. Românismul din Ardeal stă gata de revoluție şi aşteaptă numai ca România să decreteze mobilizarea iminentă împotriva monarhiei.

Revoluția română din Transilvania va isbucni în momentul când Rusia va începe atacul contra Austro-Ungariei. Acesta va fi şi semnalul pentru ofensiva armatei române. Românii transilvăneni se pot înarma în toată liniştea, deoarece autoritățile nu cutează să-i tragă la răspundere...".

Interpelantul se întreabă dacă vicecomitele are ştire despre aceste lucruri şi dacă de fapt autoritățile nu proced din cauză de frică?

Vicecomitele Ludowig Fabritius răspunde imediat că asemenea informații nu a primit, nici pe cale oficială şi nici în confidență, şi că despre toată treaba nu se ştie nimic în

comitat. La caz, când s-ar fi întâmplat ceva de felul acesta, autorităţile de sigur nu ar fi ezitat să ia contramăsurile necesare.

Prefectul Gustav Wolbaum adaugă, *ex presidio*, că nici el n-are cunoştinţă de asemenea întâmplări şi că, de bună seamă, autorităţile şi-ar face datoria ce li se impune în asemenea cazuri. Interpelantul ia la cunoştinţă răspunsul.

Informaţia din „*Dreptatea*" nu a ajuns numai în foaia numită de Ioan de Preda, ci şi în alte foi vieneze. Lămuririle liniştitoare din adunarea de azi, marţi, la tot cazul vor contribui ca să slăbească efectul ăstor fel de scornituri. Interesant, şi tot odată merituos, ar fi însă dacă s-ar putea afla isvorul de unde se răspândesc asemenea ştiri, la tot cazul nu cu bune intenţii.

Românul, nr. 65 din 21 martie/3 aprilie 1914, Arad, p. 6

40

Oradea, 22 martie/4 aprilie 1914 – *Minuta conferinţei desfăşurate în sala mare a Primăriei Oradea în problema acordării drepturilor politice şi civile românilor transilvăneni, conferinţă la care au participat Dr. Jászi Oszkár, din partea mediului academic maghiar, Dr. Krüger Aladár, din partea naţionaliştilor maghiari, şi Vasile Goldiş, din partea Partidului Naţional Român; este remarcat şi discursul avocatului orădean, Dr. Aurel Lazăr, intervenţie care a repus Oradea în circuitul mişcării naţionale româneşti.*

Discutarea chestiei naţionale la Oradea Mare

De la trimisul nostru

Am adus la timpul său ştirea că Societatea sociologilor maghiari va aranja la Oradea-Mare un fel de matineu ştiinţific, în scopul de a se discuta chestia naţionalităţilor nemaghiare din Ungaria din toate punctele de vedere. S-au angajat în scopul acesta trei conferenţiari, domnul Dr. Jászi Oszkár, care să lumineze teza din punct de vedere al democraţiei, domnul Dr. Apáthy István, din partea şovinismului maghiar şi domnul Vasile Goldiş, care să susţină punctul de vedere al naţionalităţilor.

De fapt discuţia a şi avut loc acum, sâmbătă şi duminică, în 4 şi 5 aprilie, în sala de şedinţe a Primăriei oraşului Oradea-mare. Domnii Dr. Jászi Oszkár şi Vasile Goldiş au sosit la Oradea încă de vineri seara, dar domnul Apáthy István, fiind reţinut de alte afaceri, nu s-a prezentat, ci şi-a publicat părerile în chestie în numărul de duminecă al ziarului „*Magyarország*" din Budapesta. În locul lui, punctul de vedere al şovinismului unguresc l-a susţinut domnul Dr. Krüger Aladár (maghiar de baştină!), advocat în Oradea-mare.

Conferenţa s-a început sâmbătă, punctual la orele 5 după amiază. Sala era plină de lume. Au venit Românii în număr mare, domni şi doamne. În mulţime am remarcat doamnele: Iosif Vulcan, Dr. Aurel Lazăr, Dr. Eugen Rozvan ş. a., iar dintre intelectualii români am văzut acolo pe domnii: Dr. Ioan Boroş, Ioan Buna, Dr. Ioan Ciordaş, Iosif Diamandi, Sever Erdély, Ioan Cocian, David Kiss, Dr. Sebastian Marta, Dr. Aurel Lazăr, Dr. Demetriu Mangra, Dr. Aurel Oltean, Teodor Prodanovici, George Papp, Dr. Iuliu Pordea, Dr. Eugen Rozvan, George Tulbure şi Dr. Nicolae Zigre.

Ordinea discuţiei se stabilise astfel, că mai întâi va lua cuvântul domnul Dr. Jászi Oszkár, apoi domnul Vasile Goldiş şi în urmă Dr. Krüger. Spre marele regret al Românilor, domnului V. Goldiş, la începutul discursului i s-a făcut rău şi astfel a trebuit să-şi rostească disertaţia sa la urmă.

Domnul **Dr. Jászi Oszkár** – a vorbit o oră întreagă şi a avut succes strălucit, fermecând lumea cu adâncimea adevărurilor şi focul convingerii sale. Domnia sa a zis în rezumat cam următoarele:

– A sosit timpul ca societatea maghiară să se apropie cu armele ştiinţei de chestia naţionalităţilor, care este cea mai de căpetenie chestie politică a statului ungar. Chestia naţională este productul evoluţiei culturale şi ea se iveşte în toate statele unde locuiesc etnităţi deosebite. Evul mediu n-a cunoscut această chestie, deoarece pe acea vreme nu popoare, ci clase stau faţă în faţă.

– În statele democratice a învins adevărul că chestia naţionalităţilor nu se poate rezolva decât prin dreptate, admiţând dreptul de validitare culturală şi politică a tuturor neamurilor, şi că această dreptate nu este contrară intereselor statului ci, dimpotrivă, ea asigură în chipul cel mai neîndoios pacea internă, bunăstarea generală şi progresul cultural al statului. În aceste state a învins principiul ca fiecare popor să fie instruit, administrat şi judecat în limba sa proprie. Chiar şi cea mai desăvârşită democraţie se face odioasă dacă negligă dreptul popoarelor la limba lor proprie. Dovadă domnia marelui împărat Iosif II.

– Arată imposibilitatea unei asimilări forţate şi asta o dovedeşte cu eşuarea încercării Germanilor faţă de Poloni. Vorbeşte despre păcatele şovinismului şi încheie indicând singura soluţie posibilă a chestiei de naţionalităţi în Ungaria, care nu este alta decât să se admită validitarea culturală şi politică a tuturor naţiunilor nemaghiare din patrie, consacrându-se principiul ca fiecare popor să fie instruit, administrat şi judecat în limba sa maternă.

Discursul domnului Dr. Jászi Oszkár a fost primit cu aplauze prelungite din partea publicului şi mulţi dintre cei prezenţi au grăbit să-l felicite călduros.

A urmat apoi conferinţa domnului Dr. **Krüger Aladár**.

– Discursul de deschidere a domnului preşedinte – spune domnul Krüger – aminteşte de nelinişstea sufletelor ce ar domni în Ungaria în urma neînţelegerilor naţionale. Dar noi suntem liniştiţi, cu toate că am avea motive pentru contrarul. Discuţia ***Ligei de la Bucureşti*** *n-a fost aşa de liniştită ca a noastră de azi. Noi tractăm chestiunea, ce ne preocupă cu absolută obiectivitate, cu linişstea ce a caracterizat naţiunea maghiară în cursul unui mileniu. Domnul Jászi a vorbit despre mişcările iredentiste, cari ar fi urmarea naturală a opresiunei noastre, dar eu niciodată n-am observat aşa ceva, ci am văzut numai o nemulţumire în mijlocul unor pături dornice de parvenire.*

– În chestia naţională trebuie să avem mai presus de toate în vedere unitatea naţională a statului maghiar şi apoi principiul ca fiecare cetăţean în acest stat să-şi primească dreptul său individual. Nu ştie nimic despre aceea că popoarelor nemaghiare din Ungaria li s-ar face nedreptate. La judecătorii nimeni nu este neîndreptăţit fiindcă nu ştie ungureşte. Divizarea judecătoriilor după naţionalităţi ar produce adevărat chaos şi ar fi dezastru pentru justiţie.

– Chestia naţionalităţilor nemaghiare din Ungaria are două părţi esenţiale: cea a limbei şi cea economică. Sub raportul limbei nu se pot face concesiuni neamurilor nemaghiare din Ungaria, căci aceste concesiuni ar duce la disoluţia statului, dar pe terenul economic trebuie să i se ofere poporului toate uşurările posibile, că popoarele nemaghiare nu caută să-şi validiteze limba, ci vreau să-şi uşureze numai soarta lor materială.

– Nu poate fi vorba de maghiarizare cu forţa, şi asta o ştiu şi aceia cari se plâng pe nedreptul în străinătate că în Ungaria ar exista opresori şi oprimaţi.

Şoviniştii, câţi erau de faţă, au aplaudat cu însufleţire pe reprezentantul lor şi unul a ţinut chiar să grăbească la tribună spre a-i strânge mâna.

A urmat acum, pe la orele 7 seara, discursul domnului **V. Goldiş**.

– Se bucură că Societatea sociologilor maghiari abordează în discuţiile sale publice chestia naţională din Ungaria. *Ea este călcâiul lui Achile pentru viitorul Ungariei. De la chipul cum ea va fi rezolvată atârnă fericirea ori nefericirea Ungariei. Discuţiile ştiinţifice nu vor rezolva această mare problemă a politicei ungureşti, o va rezolva necesitatea de fier a vieţii, dar aceste discuţii sunt foarte preţioase, căci ele accelerează rezolvarea, tâmpeşte ascuţişurile şi fac pe medicul care ajută puterilor naturii.*

– Este un mare neajuns că publicul maghiar, în partea sa covârşitoare, nu cunoaşte nici măcar noţiunile fundamentale din domeniul chestiei de naţionalităţi şi persistă în ideologia şovinismului de rassă, care orbeşte mintea şi duce spre căile pierzării.

– Desluşeşte noţiunile „*naţionalitate*", „*naţiune*" şi arată pe larg începuturile chestiei de naţionalităţi şi fazele prin care această chestiune a trecut prin statele culte ale Europei. Insistă îndeosebi asupra chestiei de limbă şi dovedeşte imposibilitatea ca un popor întreg să vorbească două limbi. *Este o încercare păcătoasă a-i impune poporului românesc limba maghiară lipsindu-1 în chipul acesta de posibilitatea cultivării, căci istoria lumii n-a cunoscut şi nu cunoaşte popor cu două limbi*.

Susţine că are multă dreptate acea presupunere că legile şcolare maghiarizatoare n-au alt scop decât ţinerea în întunerec a masselor poporului românesc.

– Se opreşte mai îndelung la chestia cu „*ideea statului naţional maghiar unitar*" şi arată, că ideea asta, în concepţiunea bărbaţilor politici maghiari, contrastează cu interesele de viaţă ale neamurilor nemaghiare din Ungaria. Li se cere spre pildă Românilor să iubească Ungaria ca patria lor şi în acelaşi timp guvernul acestei „*patrii*" proclamă principiul că statul, adecă „*patria*", trebuie să oprească pe Români a cumpăra moşii de la Unguri, căci prin aceasta se primejduieşte patria. *A cui e patria? A Românilor ori a Ungurilor? Cum ar putea Românii să vadă patria lor în ţara unde ei, în chip artificial, cu puterile statului sunt opriţi a-şi cumpăra moşii? Şi Românii în «patria» lor nu pot să aibă gimnazii de stat, nu pot să aibă universitate, nu pot să fie administraţi şi judecaţi în limba lor. Oare ţara aceasta este atunci «patria» Românilor? Este evident că politica actuală a statului în chip artificial îi face pe Români nu să-şi iubească, ci să-şi urască patria, care le este maşteră, nu mamă dulce*.

– Atinge chestia iredentismului şi dovedeşte că iredentismul Românilor este o născocire a şoviniştilor unguri. *Nu opresiunea şi nedreptatea este leacul iredentismului ci, tocmai dimpotrivă, dreptatea, cultura naţională şi bunăstarea materială. Cei disperaţi doresc totdeauna destrămarea, cei mulţumiţi susţin ordinea faptică a lucrurilor. Dacă Românii din Ungaria vor avea în ţara asta mai multe drepturi naţionale şi civice, cum ar putea să le aibă în România, atunci nici o putere din lume nu i-ar putea face iredentişti*.

– Încheie spunând că concluzia sa este aceiaşi cu a domnului Dr. Jászi Oszkár. *Problema naţională a Ungariei nu are altă soluţie decât consacrarea principiului ca fiecare popor să fie instruit, administrat şi judecat în limba sa proprie, prin oameni din neamul propriu*.

Erau deja orele 8 seara, când domnul V. Goldiş şi-a terminat discursul. Tot publicul l-a aplaudat furtunos şi Românii i-au făcut ovaţii.

Aranjatorii conferinţelor au rugat pe conferenţiari să ia masa cu dânşii împreună în restaurantul „*Panonia*". Aici s-a adunat lume distinsă şi, advocatul Dr. György Ernő, într-un toast foarte călduros, a adus mulţumită domnilor V. Goldiş şi Dr. Jászi Oszkár pentru ostenelile lor fără margini întru propagarea adevărurilor democratice şi combaterea şovinismului care ameninţă ţara cu peirea. Domnul V. Goldiş a răspuns foarte scurt, relevând meritele reale ale domnului Dr. Jászi Oszkár pe acest teren şi închinând pentru tovarăşul de muncă a acestuia în Oradea-mare, profesorul de academie Dr. Ágoston Péter.

*

Continuarea discuţiei s-a făcut ieri, duminică la orele 5 după amiază. Ni se telefonează din Oradea, că ieri cauza românească a ieşit biruitoare cu desăvârşire din lupta între concepţiunile atât de opuse. Au luat parte la discuţie şi câţiva şovinişti, cari au încercat să susţină punctul de vedere al advocatului Dr. Krüger Aladár, dar puterea convingătoare a fost pe partea noastră.

Amicul nostru, domnul **Dr. Aurel Lazăr**, timp de 1 oră şi jumătate a ţinut un clasic discurs, în care a făcut ţăndări toată argumentaţia şovinistă. Cu făclia istoriei în mână, cu concepţiunile clare şi nefalsificate ale ştiinţei juridice, cu necesităţile reale ale statului nostru, domnul Dr. Aurel Lazăr a dovedit cu putere irezistibilă dreptatea cauzei noastre şi publicul

a rămas adânc impresionat de lumina aruncată, prin mintea românească, asupra complexului atât de încurcat al chestiei naţionale din Ungaria.

A luat cuvântul încă odată domnul Dr. Jászi Oszkár, aducând elogiile cele mai călduroase domnilor V. Goldiş şi Dr. Aurel Lazar cari, într-un chip atât de splendid au dovedit dreptatea cauzei lor, care totodată este dreptatea democraţiei, a culturei, a progresului.

La discuţia de ieri au fost de faţă aproape toţi Românii din Oradea, ba au venit mulţi şi din provincie, între ei câţiva preoţi. Toţi au fost încântaţi de marele succes al domnului Dr. Aurel Lazăr şi toţi au grăbit să-i strângă mâna, să-l felicite. De aci încolo, în Oradea mare chestia românească rămâne la ordinea zilei şi Bihorul în curând se va alătura cu hotărâre şi însufleţire Partidului Naţional Român, care luptă cu atâta bravură pentru dreptul Românilor la existenţă naţională.

Din parte-ne, felicităm şi noi pe domnul Dr. Aurel Lazăr pentru marele serviciu adus cauzei noastre prin luminatul său discurs rostit ieri în sala Primăriei oraşului Oradea.

Românul, nr. 68 din 25 martie/7 aprilie 1914, Arad, p. 5–6

41

Bucureşti, 22 martie/4 aprilie 1914 – *Eseu, semnat de Mircea Russu Şirianu, în legătură cu prestigioasa poziţie internaţională câştigată de România în cadrul echilibrului european de forţe, în condiţiile în care cele două blocuri militare continentale, Tripla Alianţă şi Tripla Înţelegere (Antanta), sunt angajate într-o iraţională cursă a înarmării.*

Sânge rece…

Bucureşti, 4 aprilie

De mult situaţiunea noastră externă nu s-a prezentat în condiţiuni aşa de bune ca în momentele acestea. Opinia europeană, încântată că România serveşte cu un adevărat sentiment de noblețe interesele civilizaţiei occidentale, ne este favorabilă.

Cele două mari grupări europene, Tripla Alianţă şi Tripla Înţelegere, s-au tot luat la întrecere spre a intra în *graţiile României* şi spre a-şi asigura, fiecare, concursul formidabilei armate române – una din cele mai bune din Europa ! – pentru viitorul mare conflict european...

Nici un stat nu este aşa de mult curtat astăzi în Europa ca România. Cele două blocuri europene: cel germanic şi cel franco-rus, sunt de forţe aşa-zicând egale... ***România ţine cumpăna, şi unde va fi România acolo va fi şi victoria în viitorul gigantic răsboi mondial!*** De aceea să nu ne mire şi nici să ne pierdem cumpătul când vedem că curţile imperiale îşi dispută graţiile curţii române şi când vedem că viitorului rege al României i se ofere mâna fiicei celui mai puternic dintre împăraţi: ţarul Rusiei...

Se apropie ora cea mare a deslegării a o mulţime de mari chestiuni europene, printre cari se va număra şi această chestiune, lăsată atâtea amare veacuri în umbră, în uitare, de zeii forului european: ***cauza naţională română***. Până mai ieri-alaltăieri, ea nu ne durea decât pe noi şi nu ne interesa decât pe noi, apărătorii vechiei şi nobilei civilizaţii latine la porţile Orientului, o insulă latină în mijlocul unui Ocean de barbari... Acum însă sunt în Europa state cari au interes de noi fiindcă ***au necesitate de amiciţia noastră şi de concursul admirabilelor legiuni române***, cari vor decide sorţii luptei mari a viitorului. Şi fiindcă au nevoie de noi, de braţele noastre, de eroismul caracteristic rassei latine a scumpilor noştri soldaţi, aceste state ne caută acum amiciţia şi vor să intre în bunele noastre graţii.

Ştiind că ne doare ceva, ştiind că avem răni dureroase, seculare, de legat, aceşti amici ai momentului se interesează de revendicările şi aspiraţiunile noastre, pe cari până ieri nu le cunoşteau sau le neglijau cu desăvârşire. Acum însă trebuie să se intereseze şi ei de păsurile noastre, de durerea cea mare a naţiunei române, căci vindecarea acelor seculare răni va fi preţul concursului ce vom acorda uneia din cele două grupări cari se bat pentru alianţa armelor noastre.

Steaua României, mai strălucitoare decât oricând, se înalţă tot mai sus pe firmament, ea va străluci din ce în ce mai tare şi din ce în ce mai departe. Suntem în marşul ascendent. Şi tocmai de aceasta, tocmai acum, când evenimente mari se pregătesc, când se încurcă din ce în ce mai mult iţele, pe cari numai tăişul clasic al săbiei le va descurca, trebuie să ne păstrăm raţiunea limpede, judecata clară şi perspicace şi, mai presus de toate, ***sângele rece!***

Entuziasmul este lăudabil şi este necesar în viaţa naţională, tocmai ca în viaţa de toate zilele. Nici un act mare naţional n-a fost realizat şi nu s-a realizat fără entuziasm. Dar în politică, afară de imboldul generos, cuceritor, afară de avânt, mai este nevoie şi de ***sânge rece***, de o raţiune inteligentă, ne întunecată nici o clipă nici de pesimism, dar nici de optimism. Măsura şi perseverenţa sunt două calităţi esenţiale în politică. Entuziasmul este necesar ca să ne facă să ne decidem pentru un act important, la care se cere curaj şi energie. Dar odată decisiunea luată, să nu uităm că entuziasmul va fi van, şi poate sa devină chiar dăunător, dacă nu este condus limitat în marginile sale utile, de judecată, de ***sângele rece***.

Poporul să fie entuziast, capii săi însă trebuie să se conducă de judecată şi ***nu trebuie să-şi piardă sângele rece nici un moment***. Nefericită va fi naţiunea ai cărei conducători se lasă orbiţi de patimi, cu raţiunea întunecată de sentimente. Cel mai recent exemplu ni l-au oferit vecinii noştri Bulgari, rar au pierdut o situaţiune întreagă din cauza neghiobiei unui şef politic orbit de presumpţiune: Daneff, faimosul insultător al miniştrilor români, care la Londra nici nu voia să ştie de România, şi a cărui patrie, câteva luni în urmă, ne cerşea graţie ca gladiatorul învins de pe arenă...

Mişcarea mare a entuziasmului naţional este frumoasă, o aprobăm. În toate părţile, sufletul românesc se manifestă acelaşi: un dor de domnie, de suveranitate deplină ne domină sufletele pretutindeni. România este tare, românismul este în plin avânt; încrederea în forţele noastre şi în ***vechea virtute romană*** renăscută a ajuns la desăvârşire: jena a trecut şi nu ni-e mai frică de nimeni. Cel din urmă soldat român a început să devină conştient de chemarea sa nobilă, decisivă pentru viitorul şi gloria ţării şi a naţiunei...

Este oare nevoie de fierbere, de noi agitaţii, de curente de încurajare cu măiestrie întreţinute, de meetinguri naţionale?... Aceasta o simte mai bine sufletul poporului, instinctul său admirabil, care numai arareori dă greş, aceasta a simţit-o ***Liga Culturală*** când a organizat înălţătoarea adunare din sala „Dacia", ceasta a simţit-o şi scriitorul acestor modeste rânduri când a înfiinţat, la Paris, un birou de propagandă politică română în străinătate, şi aceasta o va simţi încă naţiunea română până când timpul entuziasmului, epoca vorbelor însufleţitoare, a ideii, vor trece şi va veni epoca faptelor!...

Un singur lucru trebuite să accentuăm în aceste momente înfrigurate de suflul mare al marilor evenimente ce vor veni: Cei cari conduc patria şi naţiunea să nu uite nici un moment că loviturile cele mari se dau cu entuziasm, dar rezultatele bune, obţinute de curaj, nu vor putea fi salvgardate decât printr-o acţiune abilă, condusă cu ***sânge rece***.

Videant consules.

Mircea R[ussu] Şirianu,

Românul, nr. 68 din 25 martie/7 aprilie 1914, Arad, p. 3

42

Arad, 22 martie/4 aprilie 1914 – *Critică adusă articolului, publicat în gazeta „Aradi Újság", în care episcopul Aradului, Ioan I. Papp, era denigrat pentru că ar fi comandat unui sculptor maghiar executarea mai multor busturi ale unor figuri istorice româneşti, în scopuri comerciale.*

Un atac perfid împotriva Preasfinţiei Sale, părintelui Episcop Ioan I. Papp din Arad

Fiţuica de bulevard „*Aradi Újság*", din Arad, la loc de frunte încearcă azi un atac de cea mai perfidă rea-voinţă în contra Preasfinţiei Sale, părintelui episcop al Aradului Ioan I. Papp.

Gazeta din chestie, vorbind despre sculptorul ungur Albert Andor, care-şi tânjeşte zilele în mizerie în mijlocul celor 60 mii de fraţi ai săi unguri din Arad, spune că bietul sculptor trăieşte exclusiv de la Români. Aceştia adecă îl grămădesc cu comande cerându-i busturile lui *Iancu, Horia, Cloşca şi Crişan*. Ba ce e mai mult, însuşi episcopul Ioan I. Papp a comandat zilele acestea 300 exemplare din bustul lui Avram Iancu.

- „*Ce vrea prelatul cu acestea busturi?*" - întreabă inteligentul gazetar de la „*Aradi Újság*". Şi tot el răspunde: „*Le împarte între acei credincioşi ai săi cari nu au cele 1–2 coroane, costul bustului. Nici nu avem alte nevoi, decât să se agite fantezia, şi aşa aprinsă, a românimei cu figura incendiarului şi beutorului de sânge Iancu*".

În faţa acestei infamii a gazetei ungureşti din Arad, constatăm înainte de toate că tot ce se spune, în legătură cu busturile lui Iancu, despre părintele episcop al Aradului, sunt pure invenţiuni şi minciuni. Episcopul Ioan I. Papp, al Aradului, n-a avut şi nu are nici astăzi absolut nici o cunoştinţă despre busturile lui Horia, Cloşca, Crişan şi Avram Iancu. Adevărul este că conducătorul librăriei diecezane, fără a cere şi a primi învoirea episcopului ori a Consistoriului în cercul său de competinţă, pentru scopuri exclusiv comerciale a comandat la sculptorul Albert Andor (care a făcut şi bustul foarte bine reuşit a răposatului profesor Teodor Ceontea) busturile mai multor mari bărbaţi ai Românilor. Până acum s-au făcut busturile lui *Horia, Cloşca, Crişan, Avram Iancu, Andrei Mureşan, Mihail Eminescu, Vasile Alexandri, Vasile Stroescu, împăratul Traian, Mihaiu Viteazul şi Aurel Vlaicu*. Acestea busturi se vând la librăria diecezană din Arad cu câte 4 coroane (cele din gips) şi 6 coroane (cele bronzate).

Ele au fost de mai multe ori inserate şi în ziarul nostru. Durere însă, publicul românesc a rămas şi în faţa acestor busturi în indolenţa sa proverbială şi numai foarte puţine exemplare s-au trecut, cu toate că ele merită să împodobească casa fiecărui român.

Părintele episcop al Aradului nu cunoaşte din acestea busturi decât pe cel al domnului Vasile Stroescu, care i s-a prezentat când cu prilejul sfinţirei şcoalei de fete.

Încât priveşte comentariul incalificabil al fiţuicei din Arad, în această afacere noi protestăm cu toată energia în contra încercărei stupide de a stigmatiza pietatea noastră faţă de bărbaţii mari ai istoriei şi culturei noastre naţionale. *Da, noi şi întreg neamul românesc ne închinăm cu evlavie şi adâncă iubire în faţa acelora pe cari îi reprezintă busturile făcute de sculptorul ungur, şi dacă umanul şi viteazul Avram Iancu pentru Unguri este incendiar şi beutor de sânge, atunci Kossuth şi Rákóczy încă sunt incendiari şi beutori de sânge pentru noi.*

Românul, nr. 69 din 27 martie/9 aprilie 1914, Arad, p. 4

43

Oradea/Arad, 28 martie/10 aprilie 1914 – *Recenzia lucrării„Orosz vagy román kéz?" (Mână rusească ori românească?) scrisă de orădeanul Lakos Lajos pe marginea atentatului de la Debreţin, în care autorul înlătură ipoteza implicării României în evenimentul respectiv şi indică Rusia ca autor.*

O broşură actuală

Arad, 10 aprilie

Am primit azi la redacţie o broşură ungurească foarte interesantă. E tipărită în Oradea-mare, în tipografia „*Béres és Held*", preţul ei 2 coroane.

Broşura poartă titlul „*Orosz vagy román kéz?*" (Mână rusească ori românească?). Autorul, Lakos Lajos, arhivarul şef al oraşului Oradea-mare, şi-a pus de scop să dovedească, mai presus de ori ce îndoială, că autorul atentatului de la Dobriţin este Rusia, dar nicidecum Românii. În scopul acesta, descrie caracterul şi felul de luptă al Ruşilor, apoi pe cel al Românilor şi, constatând seria multelor atentate la Ruşi, arată că Românii niciodată, nici aici, nici în România n-au avut atentatele în arsenalul armelor lor de luptă politică.

În carte aflăm înşirate şi toate atentatele veacurilor din urmă la toate neamurile. Autorul este un călduros prieten al împăcării maghiaro-române şi regretă foarte mult că tratativele între contele Ştefan Tisza şi Românii au eşuat.

Făcând o mică abatere de la propriul scop al cărţii, domnul Lakos Lajos stigmatizează pornirea opoziţiei maghiare de a cerca legături prieteneşti cu Rusia şi, cu multă dreptate, relevează faptul că tocmai contele Károlyi Mihály, care-şi are toate titlurile şi imensele averi din graţia Habsburgilor, acum umblă după graţiile Ruşilor, duşmani de moarte ai Habsburgilor.

Totodată însă, domnul Lakos Lajos avertizează şi pe Români să nu se încreadă Rusiei şi să nu aştepte vreun bine de la împărăţia de gheaţă, care în atâtea rânduri i-a arătat duşmănia sa şi i-a făcut atâtea rele. Se referă autorul şi la logodna proiectată între prinţul Carol al României şi arhiducesa Olga, fiica mai mare a ţarului, şi-şi termină broşura cu următoarele cuvinte: „*Acum la răspântie, luaţi bine seama Români, căci eu am presimţiri sinistre că zăvazul alb de mireasă, ce-l aduce acum marea-principesă rusă Olga cu sine în România, mai curând ori mai târziu va fi linţoliul patriei voastre, şi cununa de mirt va deveni o relicvă care în sufletele strănepoţilor voştri va trezi simţirile cele mai dureroase şi va aminti numai de fericitul trecut*".

Nouă ne pare bine dacă Unguri ,cât de mulţi, se preocupă de chestia naţională în Ungaria, regretăm însă că până azi foarte puţini dintre dânşii recunosc adevărul că numai făcându-li-se Românilor deplină dreptate naţională în Ungaria, ei vor putea fi învoiţi a da tot sprijinul lor pentru existenţa naţiunei maghiare.

Dacă însă naţiunea maghiară vrea să-şi clădească mărirea pe ruina noastră ca naţiune română, atunci nimeni să nu fie mirat dacă noi nu putem consimţi la nimicirea noastră proprie şi vom încerca absolut totul pentru de a vieţui.

44

Cluj, 29 martie/11 aprilie 1914 – *Scrisoare de lămurire, adresată cotidianului „Românul" de către studenții români de la Universitatea din Cluj, în legătură cu persecuțiile la care sunt supuşi de conducerea universității şi de studenții maghiari pentru că au expediat o telegramă de felicitare Ligii pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor pentru mitingul organizat pe 16 martie la Bucureşti.*

„Copiii nimănui"

O clarificare

Au trecut 10 zile de la grandiosul meeting aranjat de „*Liga culturală*" din România. Cu acea ocaziune, subscrişii, în numele tinerimei universitare române din Cluj, am trimis o telegramă de aderență şi felicitare scumpilor frați.

Gazetele ungureşti din patrie, fără deosebire de partid, au înregistrat cu indignare acest pas al nostru şi l-au comentat zilnic în fel şi chip, aducând cele mai aspre învinuiri acestei tinerimi. Şi valorosul organ al partidului nostru național „*Românul*", până astăzi s-a ocupat de două ori în coloanele sale cu această chestiune.

Noi nu reflectăm la învinuirile aduse de gazetele ungureşti, cu atât mai puțin voim să reproşăm „*Românului*" că fără avizul nostru special a tratat această chestiune, dară ne ținem de datorință pentru clarificare, nu însă pentru a cere scuze de la cineva, să aducem pe această cale la cunoştința fraților următoarele:

Când noi am trimis acea telegramă, care din nenorocire avu puterea să răsvrătească întreagă presa ungurească, noi ne-am dat seama de ceea ce făceam. Iar, când autoritățile universitare au intenționat pornirea unei anchete şi tragerea la răspundere a „*vinovaților*" inițiatori, pentru pasul nostru sincer am ştiut ce ne pretindea onoarea noastră bărbătească.

La câteva zile după svonul răspândit în țară, colegii noştri unguri, în frunte cu conducătorii lor, au ținut în localul „*Societății universitare de lectură*", în această chestiune, o mare adunare de protest, unde şi-au vărsat tot veninul urei de rasă contra noastră şi au pretins satisfacțiune, prin forurile universitare, pentru „*ofensa adusă ideii de stat unitar şi sentimentului public unguresc*". Au pretins pornirea unei anchete din cele mai severe şi aplicarea istoricelor „*pedepse exemplare*".

Dar pe cât s-au arătat domniile lor de consternați pentru această simplă dar sinceră manifestare naturală a unității sufleteşti a neamului nostru românesc, pe atât am fost noi de liniştiți.

I-am prevenit cu gentileța impusă de simțul nostru uman şi de datorințele noastre de cavalerism. I-am lipsit de oboseala împreunată cu întreprinderea unei anchete, ce e drept nu atât de grele, sunt doar între noi, ca nicăieri altunde, atâția lingăi, atâția infami renegați, călăii de mâne ai acestui popor de mucenici – şi ne-am prezentat Ilustrității Sale domnului rector actual, Dr. Kenyeres Balázs, pentru a-i servi eu acele clarificări de cari domnia sa va fi având lipsă, şi întru cât aceste clarificări nu treceau marginile destăinuirilor de ordin prea gingaş.

A doua zi după această prezentare, făcută tot cu atât de puțin alaiu ca şi trimiterea acelei telegrame, după ce senatul universitar şi-a ținut de datorință să confereze special asupra acestei chestiuni, am fost chemați prin câte o scrisoare recomandată în cancelaria Ilustrității Sale a domnului rector, şi noi ne-am prezentat.

Ni s-a luat interogator. De față erau Ilustrițile Lor domnul rector actual, Dr. Kenyeres Balázs, domnul decan ai facultății medicale, Dr. Marschalkó Tamás, şi domnul decan al facultății de drept, Dr. Kossutány.

Am fost interogați fiecare în parte. Despre întrebări şi răspunsuri s-au luat procese verbale, cari de prezent sunt înaintate Excelenței Sale prim-ministrului, contele Ştefan Tisza.

Dacă va deveni timpul ca răspunsurile date de noi să ajungă a fi publicate, frații se vor convinge că aceste răspunsuri nu caracterizează sufletul eroilor de tufă, ci demnitatea sufletelor conştii de datorințele multiple ce se impun de împrejurările locale în care trăim şi de cultura națională, care ne-a nutrit şi cu care la date mari ne mai recream şi noi aici în Cluj.

Ținem de neapărată trebuință să aducem pe această cale şi în aceste împrejurări la cunoştința domnului Dr. Aurel Isac, advocat în Cluj, să ne lipsească pe viitor de binevoitorul rol de mijlocitor între noi, tinerimea, şi forurile universitare.

Iar pe acei colegi Români cari, plimbându-se la braț cu domnul Isac, au discutat această chestiune şi i-au oferit toate amănuntele, cari de altfel nu erau un secret între tinerime – îi advertizăm să-şi măsoare faptele şi vorbele cari erau să facă tinerimea şi pe noi, trimițătorii şi concipietorii telegramei, de ruşine, nu numai în fața lume româneşti, ci şi a străinilor prieteni şi duşmani. Un om cinstit are alte mijloace de a-şi duce la îndeplinire răsbunările, mici ori mari, de partid. Şi antipatiile personale au margini, între cari trebuesc încercuite atunci când e vorbă de acțiuni de solidaritate.

Cluj, la 11 Aprilie st[il] n[ou] 1914

Mihai Mitrea,
student la medicină

Lazăr Isaicu
student la medicină

*

Luăm act cu plăcere de această clarificare pe care o aşteptam, dar regretăm că studenții din Cluj nu ne dau în timp informații despre chestiile importante ce-i privesc. Scrisoarea de mai sus ne dă dovadă că mai sunt şi în zilele noastre tineri demni, cari ştiu ce voiesc şi ce fac.

Românul, nr. 74 din 2/15 aprilie 1914, Arad, p. 4

45

Satu Mare, 1/14 aprilie 1914 – *Anunț privitor la începerea procesului intentat de autoritățile maghiare preotului greco-catolic din Moftinu Mic, şi credincioşilor din parohie, pentru că au protestat împotriva arondării satului lor la recent înființata Episcopie Greco-Catolică de Hajdudorog.*

Procesul de agitație de la Sătmar

Reprezentanții presei mondiale la Sătmar

Arad, 14 aprilie 1914

Față de monstruosul proces de agitație, intentat părintelui Mureşianu şi celor 35 (treizeci şi cinci) de țărani din Moftinul-mic, din toate unghiurile locuite de Români se manifestă cel mai viu interes.

După cum am anunțat într-un număr precedent, desbaterea se va ține la Tribunalul din Sătmar în zilele de 23, 24 şi 25 aprilie [calendar] n[ou]. Vor fi şapte apărători români, iar fasiunile şi pledoariile se vor stenografia, ca să se publice ulterior.

Apelul nostru a avut răsunet în publicul românesc, care şi-a anunţat participarea în număr mare şi zilnic sosesc înştiinţări noi (înştiinţările se fac la domnul avocat Dr. Andrei Doboşi în Sătmar-Szatmar). Vor veni şi numeroşi trimişi speciali ai ziarelor mondiale.

Cu ocasiunea acestui monstru proces de agitaţie trebuie să se agite suflarea românească de pretutindeni, ca mişcarea noastră să se simtă aici acasă şi durerile noastre să aibă un ecou cât mai larg.

Românul, nr. 74 din 2/15 aprilie 1914, Arad, p. 6

46

Zalău, 4/17 aprilie 1914 – *Invitație lansată de conducerea Partidului Național Român din Transilvania, prin care reprezentanții românilor sălăjeni sunt chemați să participe la ședința congregației comitatense, în scopul reorganizării filialei PNR din comitatul Sălaj.*

Invitare

Congregaţiunea comitatensă a comitatului Sălaj e convocată pe 23 aprilie, a. c, la Zalău. Fiindcă de-o parte, la ordinea zile pentru această adunare, sunt mai multe obiecte cari ne interesează pe noi Românii, de altă parte, având a reorganiza Clubul comitatens al Partidului Naţional Român, pe domnii preşedinţi cercuali din cercurile electorale şi, prin domniile lor, pe toţi membrii români ai congregaţiunei comitatense şi din fiecare cerc electoral pe bărbaţii de încredere – barem câte 3–4 din flecare cerc electoral – îi invităm să binevoiască a participa la conferinţă prealabilă, ce va avea loc în 22 aprilie, la ora 5 după amiază, în Zalău, la locuinţa domnului Eugen Boroş, şi în 23 aprilie, a. m. ora 9 la adunarea congregaţională.

Băseşti, la 14 aprilie 1914

George Pop de Băseşti Andrei Cosma

Românul, nr. 76 din 4/17 aprilie 1914, Arad, p. 3

47

Oradea/Satu Mare, 9/22 aprilie 1914 – *Corespondență privitoare la organizarea apărării românilor din Moftinu Mic în procesul intentat de autoritățile maghiare pentru că au protestat împotriva arondării parohiei lor la recent înființata Episcopie Greco-Catolică de Hajdudorog, apărare structurată la Oradea de avocatul Aurel Lazăr şi de alți avocați membrii ai Partidului Național Român din Transilvania.*

Procesul de la Sătmar

De la trimisul nostru special

Oradea-mare, 22 aprilie

(*Prin telefon*) – Apărătorii „*răsculaților*" din Moftin s-au întrunit aseară în ospitaliera casă a domnului Dr. Aurel Lazăr, el însuşi unul dintre apărători. Au fost de faţă domnii Dr. Iuliu Pordea, advocat în Cluj, Dr. Romul Boilă, advocat în Sânmărtin[404], Dr. Petru Poruţiu, advocat în Bistriţa, (iar nu Victor Poruţiu din Cluj, cum s-a publicat înainte), apoi Dr. loan Ciordaş, advocat în Beiuş.

[404] Târnăveni (ung. *Dicsőszentmárton*) – n.n., A.Ț.

S-au stabilit cadrele şi spiritul în cari va fi să se facă desbaterea şi s-a împărţit materialul. Dr. Pordea apără pe sfinţia sa părintele Mureşanu şi va da declaraţii principiale în chestia episcopiei maghiare. Dr. Lazăr disecă evenimentele petrecute înainte de amiază: intrarea şi „*ieşirea*" din biserică a lui Jaczkovics... Dr. Boilă se va ocupa cu evenimentele de după amiază: încercarea lui Jaczkovics şi a pretorului Madarassy de-a vizita şcoala, cu putere jandarmerească. Dr. Poruţiu ia apărarea celor două femei implicate în rezistenţa de după prânz, Dr. Bohăţiel ia apărarea minorilor, Dr. Dobossy ia apărarea unui grup separat de acuzaţi. Lui Dr. Ciordaş i s-a încredinţat expunerea chestiei din punct de vedere eclesiastic-dogmatic.

Ordinea discursurilor de apărare încă nu se cunoaşte. Apărătorii au plecat astăzi dimineaţa, împreună cu trimisul dumneavoastră la Moftinul mic pentru recognoscarea terenului unde s-au petrecut evenimentele. Apărătorii sunt solidari întrutoate.

*

Prin intervenţia domnului Dr. Aurel Lazăr, trimisul dumneavoastră a fost primit în audienţă la Ilustritatea Sa domnul Dr. Demetriu Radu, episcopul Orăzii-mari. Se ştie că din dieceza Preasfinţiei Sale au fost rupte cele mai multe şi însemnate parohii. Chiar şi Moftinul era supus – adică, de facto este supus şi astăzi – jurisdicţiunei episcopale din Oradea-mare.

Preasfinţia Sa s-a a binevoit a-mi comunica informaţii preţioase şi a-mi face declaraţii de mare valoare.

În ziua când se vor începe desbaterile în faţa Tribunalului din Sătmar, episcopii români-uniţi cu Roma se vor aduna la Blaj, spre a hotărî în chestia revizuirei. Tratativele cu guvernul, în chestia asta, au înaintat acum în stadiul amănuntelor. Dar s-au şi complicat. Primul ministru ţine morţiş la „recompense" pentru reîncorporarea parohiilor nemulţumite.

Din teritoriul diecezei de Oradea-mare se cer mai multe comune, între ele şi Poceiul[405], parohie mare românească, şi adevărat românească, deşi numai la o aruncătură de Dobriţin. Preasfinţia Sa nu se învoieşte nici decât, în mod excepţional ar putea ceda cel mult Santăul, tot lângă Dobriţin, şi Viile Sătmarului, două cătune de mult maghiarizate.

– „***Principiul teritorialităţii, înainte de toate!***" – accentuiază în diferite rânduri Ilustritatea Sa, profesând acest principiu tot atât de categoric ca şi primul ministru ideea recompensaţiei. „*Nu-i iertat să dăm posibilitatea ca, prin înfiinţarea de două feluri de parohii, să ne pierdem toată influenţa la oraşe. Tendinţa pare a fi tocmai aceasta. Dar şi tendinţa noastră trebuie să fie:* ***la oraşe, la oraşe!!***"

Mi-am luat voie să întreb, oare guvernul a încercat să exercite vreo influenţă asupra Tribunalului din Sătmar?

– „*Eu am ţinut să nu mă amestec de loc în toată afacerea!" - declară Preasfinţia Sa - Aveam nădejdi că se va pune capăt tristelor evenimente prin un act de graţie al Majestăţii Sale. Eram înţeleşi, nu de mult, cu domnul Dr. Teodor Mihali să mergem la ministrul de Culte şi să-l informăm asupra nedreptăţii ce ajunge pe nişte oameni cu sentimente fără îndoială paşnice, dar totuşi e mai bine să nu mă amestec.* ***Prea se vrea de un timp încoace capul vlădicei de la Oradea-mare!***"

Am plecat de la Preasfinţia Sa ducând urări fierbinţi de bun sfârşit pentru cei de la Moftin.

*

Oradea-mare, 23 aprilie

(*Telegramă*) Cum atitudinea guvernului faţă de procesul din Sătmar interesează opinia publică în cea mai mare măsură, am căutat să iau informaţii în chestie. Din sursă positiva, aflu că actele procesului au fost cerute de ministrul de Justiţie, Balogh, încă înainte de aceasta cu vre-o lună, nu mult după atentatul de la Dobriţin.

[405] Azi în Ungaria – n.n., A.Ţ.

Acum de curând au fost invitaţi, de acelaşi ministru, procurorul care va susţine acuza, preşedintele Tribunalului, Papolczy, şi preşedintele Senatului penal, Dr. Németh. Face senzaţie că acest din urmă, care va avea să conducă desbaterile, a refuzat a se prezenta la ministru.

Mai nou

Azi, către seară, trimisul nostru la Sătmar ne telefonează următoarele:

Azi s-a început la tribunalul de aici desbaterea procesului contra „răsvrătiţilor" de la Moftin. Preşedintele tribunalului dă cetire actului de acuză.

Între numeroşii ascultători am remarcat, dintre fruntaşii noştri, pe domnii Dr. Teodor Mihali, Dr. Vasile Lucaciu, Dr. Iuliu Maniu şi Dr. Ştefan Cicio Pop. Întreagă presa din România, Ungaria şi Austria are reprezentanţi.

Primul dintre acuzaţi e ascultat părintele George Murăşan. Domnia sa începe să vorbească româneşte şi declară că domnia sa se va apăra în româneşte, deoarece – a spus părintele Murăşan cu fruntea ridicată – „*vreau să mă folosesc de dreptul ce-mi dă legea de a vorbi în limba mea românească*".

Domnia sa declară că nu s-a făcut vinovat de ceea ce este acuzat, deoarece domnia sa n-a instigat pe nimeni la revoltă, ci însuşi poporul, nemulţumit din cauza marei nedreptăţi ce i s-a făcut prin desfacerea de către episcopia românească şi alipirea lui la o episcopie cu totul străină sufletului lui, şi în urma şicanelor, brutalităţilor şi a altor vexări, a opus atâta rezistenţă cerbicosului vicar ungur Jaczkovics şi suitei lui.

Părintele Murăşan a istorisit pe larg toate cele ce s-au întâmplat în comuna domniei sale precum şi scena cu jandarmii (Toate aceste le vom publica în Nr.-ul nostru de mâne. N. Red.). Părintele Murăşan a avut o ţinută demnă, care a impus mult judecătorilor.

Apărătorii au făcut propunere ca toţi acuzaţii să fie ascultaţi în limba românească. Preşedintele tribunalului, Dr. Németh, a admis cererea apărătorilor.

Azi a fost cetită cunoscuta fasiune a lui Jaczkovics. Mâine vor fi ascultaţi martorii. E curios, însă, că desbaterea decurge în tempo foarte grăbit. Referitor la fasiunea lui Jaczkovics, apărătorii au declarat că cu aceasta vor trebui să se ocupe mai mult, deoarece nu vor să se creadă că acuzaţii ar avea ceva comun, respective că ar fi implicaţi şi ei în atentatul de la Dobriţin.

Românul, nr. 79 din 11/24 aprilie 1914, Arad, p. 3

48

Cluj, 10/23 aprilie 1914 – *Ştire în legătură procesul de lezmajestate deschis de autorităţile maghiare ţăranului român Petru Cocotă, din Vulcan, care la beţie l-ar fi înjurat pe împăratul Franz Joseph şi şi-ar fi exprimat convingerea că în curând Ardealul va fi ocupat de armata română.*

Proces de lesa-Maiestate

Procuratura regească din Cluj a ridicat acuză pentru lesa-Maiestate împotriva economului Petru Cocotă din Vulcan. Se susţine că numitul ţăran, în 9 martie, a. c., într-un birt ar fi zis următoarele vorbe: „*nu face nimic, nu ţine asta mult, cel mult până la Paşti ori Rusalii, căci atunci vine regele Carol cu soldaţii săi cu şinur roşu şi acela va prelua guvernarea Ardealului şi atunci...*", aici ţăranul român ar fi spus cuvinte pe cari noi nu le putem reproduce din respect pentru monarhul nostru.

Corespondentul nostru a vorbit cu acuzatul Petru Cocotă, care recunoaşte că în glumă, în seara cu pricina, ar fi făcut rămăşag cu un poliţist în veniriea regelui Carol în Ardeal, dar n-a folosit vorbe ori gesturi vătămătoare la adresa monarchului nostru. Bietul ţăran este însă tras în judecată şi mare lucru dacă nu va plăti scump gluma ce a făcut-o cu poliţaiul din Vulcan.

Românul, nr. 78 din 10/23 aprilie 1914, Arad, p. 7

49

Satu Mare, 10/23 aprilie 1914 – *Corespondenţă privitoare la desfăşurarea primelor şedinţe de judecată în procesul intentat de autorităţile maghiare împotriva credincioşilor greco-catolici din Moftinu Mic pentru că au protestat împotriva arondării parohiei lor la recent înfiinţata Episcopie Greco-Catolică de Hajdudorog.*

Procesul de la Sătmar

De la trimisul nostru special

Sătmar, 23 aprilie

Azi s-a început la tribunalul de aci desbaterea procesului „*răzvrătiţilor*" din Moftin. Faţă de acest proces se manifestă foarte mare interes. Cu trenurile de azi dimineaţă au sosit foarte mulţi ţărani români în frunte cu preoţii şi învăţătorii lor din comitatele Maramureş, Sălaj, Bereg, Arad, Bihor, din Ardeal şi din Bănat.

Desbaterile sunt conduse domnul Dr. Iosif Némethy ca preşedinte, judecători votanţi sunt: Dr. Alexandru Jeney şi Dr. Victor Rozgony, judecători de tribuna. Au fost citaţi treizeci şi cinci de acuzaţi şi treizeci de martori. Acuzaţii sunt următorii:

1. George Murăşan, de 55 ani, născut în Tiream, locuitor în Moftinul-mic, preot greco-catolic (ca instigator).
2. Ioan Ceghi senior, de 63 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, plugar.
3. Jacob Moldovan, de 31 ani, greco-catolic născut în Teiuş, locuitor în Moftinul-mic, plugar.
4. Petru Tarţa, de 23 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, plugar.
5. George Voariu, de 45 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, plugar-pălmaş.
6. Andrei Botiş, de 19 ani, greco-catolic născut în Belteac, locuitor în Moftinul-mic, vizitiu la moşie.
7. Vasile Şuta, de 17 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, plugar.
8. Grigore Borota, de 35 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, zidar.
9. Grigore Bontea, de 33 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, gornic[406] jurat.
10. Vasile Pop, de 18 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, plugar pălmaş.
11. Vasile Tot, de 18 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, plugar pălmaş.
12. Maria Indrei, măr[itată cu] Vasile Pintea, de 32 ani, greco-catolică din Moftinul-mic, membră de familie.
13. Ion Ceghi junior, de 36 ani, gr.-cat.,greco-catolic din Moftinul-mic, al doilea primar[407].
14. Ioan Variu, de 20 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, pălmaş-plugar.
15. Augustin Cadar, de 19 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, plugar.

[406] Pădurar – n.n., A.Ţ.
[407] Viceprimar – n.n., A.Ţ.

16. Ştefan Şoncodi junior, de 19 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, plugar.

17. Pavel Şoncodi, de 28 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, plugar.

18. Maria Andor, măr[itată cu] Ioan Tarța, de 26 ani, greco-catolică născută în Stroi, locuitoare în Moftinul-mic, în familie.

19. George Tarța senior, de 57 ani, greco-catolic din Moftinul-míc, pălmaş.

20. Grigore Balla, de 27 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, pălmaş.

21. Ioan Silaghi, de 19 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, pălmaş.

22. Ioan Torşan, de 22 ani, greco-catolic născut în Rev[408], locuitor în Moftinul-mic, cantor-învățător.

23. George Şuta, de 30 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, pălmaş-plugar.

24. Mihai Gărduş, de 32 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, plugar.

25. Alexandru Pop, de 31 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, plugar.

26. Ioan Văleanul (?), de 65 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, plugar.

27. Pavel Variu, de 20 ani, greco-catolic din Moftinul-mic, plugar.

28. Vasile Borota, de 33 ani, greco-catolic din Moftinul-mic.

29. George Dănilă, învățător în Sanislău.

30. Petru Rațiu, de 65 ani, a decedat.

31. Vasile Serény, de 30 ani, e emigrat în America.

32. Romul Bontea, de 15 ani, a emigrat în America.

33. George Oros, nu s-a prezentat (Este polițist în Mişcolț – N. Rap.)

(Numele a doi acuzați nu l-am putut cifra – N. R.)

Primul dintre acuzați e ascultat părintele George Murăşan. Domnia sa vorbeşte româneşte şi spune următoarele:

„Era zi de sărbătoare când am primit înştiințarea despre vizita locțiitorului-episcop Jaczkovics. Imediat am anunțat aceasta din amvon credincioşilor, cari au primit vestea cu multă nemulțumire. Credincioşii nu voiau să primească pe locțiitorul episcopului, mai ales în şcoală. Văzând atâta nemulțumire eu am dat poporului următorul sfat:

***– Eu nu pot să fac nimic, deoarece mie sunt legate mâinile. Dar în cazul dacă voi vreți să-l lăsați să intre în şcoală, să-i explicați că ați înaintat protest la Papa de la Roma, să aştepte deci şi el, locțiitorul-episcopesc, rezultatul protestului. Dar să nu vă împotriviți jandarmilor, căci din asta se poate naşte un năcaz**.*

*Era în ziua de 10 aprilie. Eram tocmai biserică, unde serveam sfânta misă. Între orele 10, intră în altar un preot însoțit de un civil, acesta din urmă l-am cunoscut. Era proto-pretorele **Ştefan Madarassy**. Preotul, care era Jaczkovics, a păşit către mine şi s-a prezentat. La ceasta eu am răspuns: «**Între alte împrejurări m-aş fi bucurat de vizita dumitale, dar aşa, în calitate oficială, nu**».*

Jaczkovics mi-a spus, că i se pare că i-am fost coleg de şcoală, la ce eu i-am răspuns: nu-mi aduc aminte.

*Până se întâmplase această scenă, poporul s-a îmbulzit spre noi, dacă-mi aduc bine aminte sub conducerea lui **Iacob Moldovan**, ne-a înconjurat şi încontinuu strigau către Jaczkovics:*

– Afară! Afară!

Văzând această situație, care devenea tot mai amenințătoare, Jaczkovics a plecat să iasă din biserică, dar s-a întors iarăşi să-şi ia pălăria, pe care o uitase în altar. Eu n-am văzut ce s-au întâmplat. Am auzit numai atât că poporul încontinuu striga:

– Afară! Ieşi afară!"

Preşedintele: Dumneata n-ai auzit clopotele trăgând?

G. Murăşan: Ba da, am auzit, dar s-a întâmplat şi de altă dată că la ieşirea din biserică copiii, în glumă, trăgeau clopotele.

---

[408] Vadu Crişului (ung. *Rév*), comitatul Bihor – n.n., A.Ț.

Preşedintele: Când a ieşit vicarul din biserică, dumneata ai mai rămas în biserică?

Pr. Murăşan: Am mai rămas puţin timp în biserică. Văzând eu că intră fete în biserică, am făcut semn cu mâna să iasă afară.

Preşedintele: Nu ai făcut semn când l-au lovit pe Jaczkovics?

Pr. Murăşan: Nu, fiindcă eu n-am văzut apoi, după ce cu toţii au ieşit din biserică, şi eu am ieşit în stradă. Atunci proto-pretorele Madarassy s-a apropiat de mine şi mi-a zis: „*Domnule părinte, asta ai aranjat-o bine!*" Eu am protestat contra bănuielii. Apoi s-a apropiat de mine vicarul, care mi-a spus: „*Domnule părinte, nu ştii să-ţi înfrânezi poporul?*" La aceasta eu am răspuns: „*Domnul meu, eu sunt preot, iar nu jandarm!*"

M-am întors şi am voit să plec acasă, iar proto-pretorele a declarat că ei reprezintă puterea Statului şi vreau să viziteze şcoala. Jaczkovics cu proto-pretorele au plecat, dar s-au oprit in faţa şcolii şi s-au încercat s-o viziteze fără ştirea mea. Sunt două şcoli româneşti în Moftinu1-mic. Se nimerise tocmai că la clasele învăţătorului Ioan Forşan era ora de catecheză (11—12).

Vicarul cu proto-pretorele, văzând furia poporului, au plecat pare-mi-se la Domahida[409], unde de asemenea aveau să „*inspecteze*". Ajunşi la Domahida, porunciră jandarmilor staţionaţi acolo să alerge la Moftin şi să potolească „*spiritele agitate*".

Nu trecură nici 10 minute, după plecarea vicarului şi a proto-pretorelui din Moftinul-mic, şi jandarmii călări dau năvală în sat. Atât a lipsit, ca întărâtarea poporului să se potenţeze la culme.

Tot satul era în picioare, pe străzi. În faţa şcolii era o mulţime de oameni: bărbaţi, femei şi copii. Duceau tocmai două cară de cărămidă în curtea şcoalei, şi porţile erau deschise. Fără obicinuita somaţie, jandarmii călări s-avântă în galop pe poartă, şi strâmtoresc pe cei din curte de garduri, de pereţi, sus în coridor. Unii dintre cei atacaţi fără de veste luară leţurile de lemn şi le ţinură înaintea lor să nu-i toropească caii, alţii, cei de pe şosea, înfuriaţi de atacul acesta neaşteptat, apucară sbruji[410] şi aruncară asupra celor doi din trăsură. Jandarmilor însă nime nu le făcu nici o supărare.

Se iscă o groaznică învălmăşeală. Jandarmii snopesc fără cruţare, deşi nimenea nu-i atinsese cu o vorbă legănată...

Preşedintele: E adevărat, că ai trimes pe Ioan Ceghi şi pe Ioan Moldovan să meargă din casă în casă ducând vestea să nu primească pe vicarul?

Pr. Murăşan: Nu e adevărat. Ioan Ceghi a umblat din casă în casă cu o scrisoare, care însă se referea la alegerea de învăţător. Această scrisoare era iscălită de 113 inşi.

Preşedintele: E adevărat, că dumneata ai trimis nunţiului papal din Viena, Scapinelli, următoarea telegramă în limba latină: „*Voces nostras ad caelum levantes, contra avulsionem nostram a sinu matris, dum tempus habetls, monemus, nolite ausum temerarium consumare. Ipsi videbitis, nos apernimus oculos vestros ut clare Videntis, coeci, si permanetis, baratrum compromissionis detrudetis Papam. – Fidesles et parodii*")[411].

Preşedintele: Când au lovit în Jaezkovics, dumneata pentru ce ai făcut gest cu mâna?

Pr. Murăşan: Eu n-am făcut semn să-l lovească. Eu am făcut trei mişcări: am împărţit binecuvântare, am făcut cu mâna semnul binecuvântării şi, în sfârşit, am făcut semn fetelor să iasă afară din biserică...

---

[409] Domăneşti – n.n., A.Ţ.

[410] Bolovani – n.n., A.Ţ.

[411] În româneşte: „*Graiul şi legea strămoşilor le vom păstra până în ultima picătură de sânge, şi le vom apăra în contra atentatului tiran săvârşit prin bulla «Christifideles». Pregătiţi grozave lucruri. Voi o să vedeţi urmările… Credincioşii şi parohul din Moftinul-mic*" – notă de subsol originală.

Al doilea acuzat, **Ioan Ceghi** senior declară că nu se simte vinovat. Când a aflat că Jaczkovics e la biserică, acuzatul s-a dus acolo şi i-a spus vicarului: „*Poftim ieşi afară din biserică*". Acuzatul nu l-a lovit, numai *l-a netezit* (Ilaritate mare). Acuzatul nu ştia dacă acesta e Jasczkovics. Nu l-a împins afară, iar dacă a fost lovit, acuzatul nu ştie cine l-a lovit. Acuzatul a plecat în grabă de la biserică, mergând afară la câmp. Acuzatul n-are cunoştinţă despre telegrama de protestare.

Iacob Moldovan declară că nu se simte vinovat. A compus o scrisoare de protestare către papa şi cu aceasta a umblat după iscălituri. Acuzatul n-a fost la biserică când preotul Murăşan anunţase sosirea vicarului. Şi el, acuzatul, a strigat: „*Ieşi afară!*", dar n-a prins de vicar şi nici n-a văzut cine l-a prins. A auzit sunet de clopote, dar aceasta n-a fost alarmă.

Ştefan Botiş, de 20 ani, declară, că se simte vinovat că a prins o furcă de fer împotriva jandarmilor, când aceştia şarjau poporul.

Au mai fost ascultaţi încă patru acuzaţi cari au negat că ar fi vinovaţi. Asemenea, şi **femeia lui Ion Tarţa** a declarat că nu e vinovată. **Ion Torşan**, învăţător, declară că până la ora 9 în aceea zi a fost la biserică, iar la ora 10 a plecat la şcoală, înainte de sosirea vicarului.

Ioan Vălean – Când preşedintele îi spune că jandarmul István a auzit când acuzatul îndemna poporul să nu-1 lase pe vicar să intre în sat, acuzatul răspunde: *Jandarmul minţeşte*.

George Dănilă, învăţător în Sanislău, nepotul preotului G. Murăşan, neagă că ar fi instigat poporul. Acuzatul este confruntat cu **Iacob Moldovan**, care a declarat jandarmilor că agitatorul e Dănilă

Moldovan, declară că a spus această minciună fiindcă jandarmii l-au şicanat foarte mult, iar când a spus că: agitatorul e *bulla Papei*, n-au voit să-l creadă.

La dorinţa apărătorilor, preşedintele Dr. Némethy dă cetire fasiunei vicarului Mihail Jaczkovics (În lipsă de spaţiu fasiunea lui Jaczkovics o dăm mâne N. Red.).

După cetirea acestei fasiuni, domnul avocat Dr. Aurel Lazăr declară, în numele tuturor apărătorilor:

– *Apărătorii vor trebui să se ocupe în mod foarte amănunţit şi cu toată severitatea cu fasiunea lui Jaczkovics*. La ora 5, după amiază, preşedintele suspendă desbaterea până azi, la ora 9 a. m.

Mai nou

(*Prin telefon*) Preşedintele a deschis desbaterea la ora 9 a. m. Înainte de amiază a fost ascultat ca martor proto-pretorele **Ştefan Madarassy**, de la Careii-mari.

Proto-pretorele declară că a văzut când poporul a lovit în vicar, care s-a întins înainte şi i-a căzut pălăria. Martorul a văzut şi gestul pe care preotul l-a făcut poporului pentru ca să lovească în vicar. Martorul a spus că jandarmii au lovit cu săbiile în popor când au voit să intre în şcoală.

Apărătorii, mai ales **Dr. Pordea**, l-a strâmtorat rău pe Madarassy cu întrebări. Madarassy a cerut preşedintelui ca întrebările să nu i le pună apărătorii ci preşedintele. Acesta a răspuns că asta n-o poate face, deoarece legea dă dreptul acesta apărătorilor.

A urmat apoi ascultarea jandarmilor călării, care ascultare a durat de la orele 3–5 după amiază. Jandarmii au declarat că nu-şi aduc aminte şi nu recunosc toate persoanele cari au luat parte la insultarea vicarului.

Deşi între faisiunile lui Madarassy şi între fasiunea jandarmilor e multă contrazicere, tribunalul le ia jurământul, cu toată protestarea apărătorilor.

Renegatul **Czincz Nikita**, învăţător greco-catoloc în Moftinul-mic (martor) a povestit multe lucruri compromiţătoare dar, fireşte, neadevărate.

A fost chemat ca martor şi un băiat în vârstă de 8 ani, **Ioan Dunca**, din Moftinul-mic. Intrat în sala de desbateri, bietul băiat a început să plângă, aşa că preşedintele n-a putut obţine de la dânsul nici un răspuns.

Acuzații, şi vreo 5 martori, au declarat că revocă fasiunile făcute jandarmilor cu prilejul investigației, deoarece ei, acuzații şi aceşti 5 martori, au făcut acele fasiuni numai fiindcă au fost maltratați de jandarmi, atât în curtea şcolii cât şi cu prilejul investigației.

Mâne, sâmbătă, vor fi ascultați ceilalți acuzați şi vreo 13 martori, apoi procurorul îşi va rosti vorbirea de acuză, iar apărătorii îşi vor desvolta pledoariile.

Sentința va fi adusă probabil abia duminecă – dacă desbaterea se va continua şi duminecă – sau luni.

Românul, nr. 80 din 12/25 aprilie 1914, Arad, p. 6–7

50

Oradea, 11/24 aprilie 1914 – *Ştire în legătură cu inițiativa înființării şi zidirii unui seminar greco-catolic român la Oradea în cursul anului.*

Seminar român greco-catolic în Oradea-mare

Oradea-mare – În iunie, a. c., se va pune piatra fundamentală a unui seminar greco-catolic român în Oradea.

Cunoscându-se şicanele la cari au fost expuşi clericii români în seminarul romano-catolic de aici, zidirea acestui seminar se va face în cel mai scurt timp posibil.

Bihorul românesc şi împrejurimile amenințate vor primi un focar de lumină dătătoare de viață.

Românul, nr. 79 din 11/24 aprilie 1914, Arad, p. 6

51

Satu Mare, 14/27 aprilie 1914 – *Corespondență privitoare la sentința pronunțată de Tribunalul din Satu Mare împotriva credincioşilor greco-catolici din Moftinu Mic, în baza căreia cincisprezece inculpați au fost condamnați cu închisoare pentru că au protestat împotriva arondării parohiei lor la recent înființata Episcopie Greco-Catolică de Hajdudorog.*

Monstra sentință de la Sătmar

Martirii credinței româneşti

Arad, 27 aprilie

O telegramă ce ne-a sosit din Sătmar astă seară, la ora 7 şi jumătate, ne-a confirmat sfârşitul acestui revoltător proces, sfârşit pe care-l puteam uşor prevedea. Această sentință e clară şi va rămâne ca o strălucire a sincerității guvernanților acestei țări, sinceritate care pare aşa de anacronică printre cochetările neghioabe şi printre şiretlicurile unui Tisza şi ale celorlalți de seama lui.

Violența asta a sincerității ungureşti s-a deslănțuit acum binişor şi se va mai deslănțui până va avea vreme. Martirajul unui preot ca George Murăşan, şi al unor poporeni ca cei din Moftinul-mic, ne dă tărie, căci acest martiraj amar e o faptă care odată va putea spune multe.

Dăm aici tabloul acestui sfârşit care, de sigur, nu va salva Ungaria:

1. Preotul George Murăşan, de 55 ani, 1 an şi 6 luni temniță ordinară.
2. Ioan Ceghi senior, de 63 ani, 8 luni şi 3 săptămâni temniță ordinară.

3. Iacob Moldovan, de 31 ani, 6 luni temniță ordinară.
4. Petru Tarța, de 23 ani, 6 luni temniță ordinară.
5. Andrei Botiș, de 19 ani, 3 luni temniță ordinară.
6. Vasile Șuta, de 17 ani, 3 luni temniță ordinară.
7. Grigore Borota, de 35 ani, 3 luni temniță ordinară.
8. Ioan Ceghi junior, de 36 ani, 3 luni temniță ordinară.
9. Ștefan Șoncodi, de 28 ani, 3 luni temniță ordinară.
10. Pavel Șoncodi, de 28 ani, 3 luni temniță ordinară.
11. Grigore Bontea, de 33 ani, 3 luni temniță ordinară.
12. Augustin Cadar, de 70 ani, 3 luni temniță ordinară.
13. N. Gergely, de ? ani, 3 luni temniță ordinară.
14. Ioan Variu, de 20 ani, 3 luni temniță ordinară.
15. Femeia lui Ion Tarța, de ? ani, 15 zile temniță ordinară.

Ceilalți au fost achitați.

Și-au apărat legea de batjocura străinilor cari, sub haina preoțească, ascundea gânduri murdare de agenți ai maghiarizării, și iată cum i-a răsplătit pentru asta suverana imoralitate care se etalează la cârma scumpei noastre patrii.

De la Vasile Șuta, un băiat de 17 ani, până la moșneagul Augustin Cadar, care numără 70 de ani, 15 cetățeni, prea cinstiți pentru o țară ca a noastră, vor înfunda din nou temnițele mizerabile... în numele Majestății Sale regelui.

Într-o țară unde furtul e un secret public, într-o țară unde șantajiile ovreiești nu le vede nimeni, într-o țară unde un prim-ministru ajunge celebru în urma unei enorme panamale, în țara corupției celei mai avansate, în care toate mârșeveniile celor mari sunt socotite de aventuri galante... în țara asta e o crimă să-ți aperi legea de batjocura unui Rutean maghiarizat, care-și face din biserică tarabă pentru micile ori marile lui gheșefturi. Da, e o crimă monstruoasă să te naști „*valah*" incult într-o țară așa avansată cum e țara noastră, în care moralitate a fost scoasă definitiv din uz, ca o vechitură stupidă.

Martirii de la Moftin înseamnă o pagină neagră în acest lent amurg al Ungariei. Spre temnițele, ale căror uși se vor închide ca mâine în urmele acestor martiri, privește azi un neam care se frământă și... tace... Spre temnițele acele reci, severe și chinuitoare privește un neam care se sbate, sgârie glia, care sufere și luptă și care așteaptă să-și spuie cuvântul...

Prin scrisul nostru, acest neam își trimite salutul adânc și cald și toate condoleanțele lui celor ce suferă pentru dreptate!!

Românul, nr. 82 din 15/28 aprilie 1914, Arad, p. 8

52

Indiana Harbour (Indiana State), 15/28 aprilie 1914 – *Avertisment lansat de preotul ortodox Simeon Mihălțian, din Indiana Harbour, românilor transilvăneni care intenționează să plece la muncă în America, în legătură cu riscurile la care se expun pe fondul crizei economice induse de Partidul Republican, care a pierdut alegerile.*

Pentru cei ce vreau să vină la America

Primim următoarea scrisoare:

În interesul și binele celor ce vreau să vină la America, binevoiți vă rog a da publicității aceste rânduri:

În America, de prezent, este o criză mare. Pretutindeni lucrările stagnează. Sute de mii de muncitori stau fără de lucru, colindând dintr-un oraș în altul, de la o fabrică la alta.

Deoarece de nicăieri nu vine nici o ştire, fie cât de palidă despre deschiderea lucrărilor, bieţii muncitori, neavând cu ce plăti mâncarea şi chiriile, sunt goniţi din toate casele.

Pe strade, la tot pasul se roagă unul să-i dai un ban să mănânce. Zilnic sunt solicitat de bieţii noştri Români, fără de lucru, să mijlocesc la consulatul austro-ungar să-i trimită acasă, căci pier de foame. Ţi se sfâşie inima de durere văzând om punic, ca un munte, plin de viaţă, spuind, cu lacrimi în ochi, că de trei zile n-a mâncat.

Casa şi adăpostul îi sunt o groapă la marginea oraşului. Ce va fi însă la iarnă? Este regretabil, că consulatul austro-ungar prea puţin, sau de loc, nu se îngrijeşte de cetăţenii săi ajunşi în mizerie. Acel ce vrea să meargă acasă prin consulat, trebuie să-şi plătească drumul de la locul unde se află până la apă şi, după ce se debarcă în Europa, trenul până acasă. Aceasta ar fi cam jumătate din drumul Americei. Dar omul de unde să plătească, căci nu are un cent?

Cauza crizei este foarte uşor de aflat. Ajungând Partidul Democrat la putere, republicanii, stăpânii cei mai mari ai fabricelor şi ai banilor, închid fabricele, aducând criza în ţară, pe care, din nenorocire, muncitorii o simt mai tare. Fiind criză în ţară, este explicabil că lumea se desgustă de Partidul Democrat şi la viitoarea alegere căderea lor este sigură. Astfel se explică germenul crizei.

Drept aceia, este foarte posibil ca criza actuală să ţină tot timpul de domnie al Partidului Democrat. Deci – acel ce nu vrea să se expună cu voia lui a ajunge pieritor de foame, sau cel puţin cerşitor la uşa altuia, să nu mai plece la America deocamdată.

Onoraţii domni preoţi şi învăţători ar fi bine să aducă aceasta la cunoştinţa poporului chiar în biserică, pentru a preveni zilele amare celor ce vreau să plece la America.

Indiana-Harbor, Ind[iana] State, la 28 Aprilie 1914

Simeon Mihălţian
preot ortodox

N.B. Celelalte ziare sunt rugate, în interesul poporului, să reproducă aceste rânduri.

Românul, nr. 94 din 1/14 mai 1914, Arad, p. 5

53

Berlin, 16/29 aprilie 1914 – *Spicuiri din diferite studii geo-politice găzduite recent de presa germană, în care o serie de specialişti se pronunţă pentru dezmembrarea Austro-Ungariei, restituirea teritoriilor răpite de la Italia, Serbia şi România, urmate de constituirea unui stat german unificat în centru Europei.*

Voci germane împotriva monarhiei austro-ungare

Nemulţumirea în Germania, faţă cu politica externă a monarhiei în timpul din urmă, ia proporţii tot mai mari, iar naţionaliştii germani, văzând primejdiile ce eventual le poate aduce politica diplomaţilor austro-ungari chiar Imperiului german, sulevează *ideea unei împărţiri a monarhiei habsburgice*.

Astfel, sunt caracteristice pentru curent anti austro-ungar, ce e în creştere în Imperiul german aliat, următoarele rânduri din carte „*Deutsche Politik*", a lui Ernest Hasse:

Bărbaţii de stat ai monarhiei dunărene ar trebui să aibă mereu în vedere că înţeleaptă politică germană poate să adune pe toţi vecinii Austro-Ungariei într-o alianţă, care să execute împărţirea Austro-Ungariei. Se vorbea adeseori despre probabilităţi şi planuri. ***Dacă Rusia va câştiga Galiţia, România Bucovina şi Ardealul, Italia Tirolul şi Albania, atunci Germania va putea vârî în buzunarul său celelalte teritorii***.

Într-un număr recent al său ziarul Germanilor conservatori, „*Post*", se ocupă deja a treia oară, într-un articol, cu agitațiile opiniei publice germane din partea Austriei, ceea ce a avut ca urmare că în Serbia prinde putere un curent dușmănos şi față de industria germană, ceea ce nicidecum nu e în interesul Imperiului german.

Într-o broşură volantă, apărută în zilele acestea, Dr. Karl von Winterstetten scrie:

*Monarhia austro-ungară e deja coaptă pentru ca să fie împărțită. Timpurile de azi au trecut deja peste concepțiile: «Imperiul German-Austro-Ungaria» - toate stările economice şi politice pretind contopirea definitivă a acestor două corpuri şi aceea că din Imperiul german să se formeze o „**Europă centrală**", „**o mare putere economică şi politică indestructibilă**"*.

Iar în acelaşi timp, profesorul Samassa scrie, în „*Deutsche Österreich*":

*„Dacă întreagă armata austro-ungară ar trebui să meargă la frontul de sud al monarhiei, în nord nu ar rămâne nici o trupă şi, pentru Germania, alianța cu monarhia ar deveni absolut fără nici o valoare. Şi atunci, desigur, va fi sosit momentul când Imperiul german să se gândească dacă nu vrea să-şi pună în risc existența proprie. În privința aceasta însă, Germania nu poate fi condusă de momente sentimentale – ca schimbându-şi politica **să încheie o înțelegere cu Rusia privitor la împărțirea monarhiei austro-ungare, şi această înțelegere, fără îndoială, va avea sprijinul Italiei, României şi al Serbiei!***"

Românul, nr. 83 din 16/29 aprilie 1914, Arad, p. 5

54

Săcădat (comitatul Bihor), 18 aprilie/1 mai 1914 – *Ştire privitoare la condamnarea cu închisoare a țăranului român Teodor Maniu, din Săcădat, pentru delictul de propagandă împotriva ungurilor din Oradea.*

Țăran român condamnat pentru agitațiune

Țăranul Teodor Maniu, din comuna Săcădat (comitatul Bihor) – se spune – că nu-i prea erau dragi Ungurii. Şi, vezi Doamne, ar trebui să-i iubească ca pe sine însuşi...

Todor Maniu adică a încercat şi el să facă o dată politică în public şi, bietul, a pățit-o prost. Todor Maniu ar fi spus că, „*dacă Oradea-mare ar fi, nu peste mult, granița României, atunci Românii fără multă ceremonie le vor face prohodul Ungurilor*".

Pentru aceasta s-a pornit proces împotriva bietului Todor Maniu şi Tribunalul regesc Oradea l-a osândit la trei luni temniță. Țăranul a făcut apel şi ieri a ajuns lucrul la Tabla regească din Oradea, care a confirmat sentința adusă de tribunal.

Ar fi trebuit să-l înfunde în temniță pe viață pentru a fi şi mai mare siguranța delicatei noastre țări!!

Românul, nr. 85 din 18 aprilie/1 mai 1914, Arad, p. 8

55

Marghita (comitatul Bihor), 24 aprilie/7 mai 1914 – *Ştire în legătură cu recrutările pentru serviciul militar desfăşurate la Marghita, în urma cărora doar jumătate din cei care s-au prezentat au fost declarați apți, ceilalți suferind de inaniție.*

Batalionul înfometaților

Din Oradea-mare ne anunță:

Alaltăieri a fost asentarea în Mărghita, unde s-au prezentat 678 de feciori. Comisiunei i-a părut suspect că majoritatea flăcăilor erau slabi, jigăriți, vorba aceea: *numai osul şi pielea.*

Interesându-se comisiunea la autorități, a constatat că aceasta nu provine din vreo rasă specială a Românilor iubitori de pantaloni cu șnur, ci e rezultatul foametei și în consecință a mizeriei care bântuie de doi ani în acel ținut.

– Prin urmare, au fost aflați numai 350 apți pentru serviciul militar, cari fatalmente vor trebui să formeze un batalion special al înfometaților...

Românul, nr. 90 din 26 aprilie/9 mai 1914, Arad, p. 7

56

Viena, 25 aprilie /8 mai 1914 – *Știre, publicată în cotidianul vienez „Reichspost", în legătură cu viitoarea sursă de finanțare a campaniei electorale a partidului de guvernământ, al premierului Ștefan Tisza, susținută de magnatul american Rothschild în schimbul obținerii titlului nobiliar de conte maghiar.*

Familia Rothschild va plăti alegerile parlamentare din Ungaria

Ziarul vienez „*Reichspost*", în numărul său de ieri, scrie următoarele:

„Primul ministru, contele Ştefan Tisza, trebuie să-şi dea seama despre alegerile viitoare. Alegerile se apropie şi în cassa partidului nu sunt bani. Acum e întrebarea cum ar putea câştiga bani, pentru că fără bani contele Tisza nu poate asigura majoritate guvernului".

Precum suntem informați, din izvor absolut demn de încredere, cheltuielile alegerilor apropiate vor fi acoperite prin costul ridicării la rangul de conte maghiar a familiei Rothschild. Cu câțiva ani mai înainte a făcut mare senzație faptul că un membru al familiei Rothschild a luat în căsătorie pe fata marelui proprietar Wertheimstein din Bihor. Un frate al femeii e prim pretore în Bihor şi partizan credincios al contelui Tisza.

Astfel s-a zămislit ideea în Bihor, patria mai mică a contelui Tisza, ca cheltuielile alegerilor să se obțină prin ridicarea la rangul de conte a familiei Rothschild. Proiectul acesta îl vor realiza astfel, că familia Rothschild va cumpăra domeniile vechi de la Ikervár şi prin aceasta îşi va câştiga şi dreptul la titlul de conte.

Consiliul de miniştrii a şi aprobat proiectul acesta, rămâne numai aprobarea coroanei. În modul acesta, partidul guvernamental sperează să câştige mai multe milioane".

...Fără comentar...

Românul, nr. 89 din 18 aprilie/1 mai 1914, Arad, p. 4

57

Arad, 26 aprilie/9 mai 1914 – *Știre în legătură cu procesul deschis de către autoritățile maghiare împotriva redacției cotidianului „Românul", din Arad, şi împotriva fruntaşilor arădeni ai Partidului Național Român din Transilvania pentru delictul de propagandă împotriva ungurilor, care s-ar regăsi în afişul electoral conceput de cei nominalizați.*

Din calvarul nostru

Prigoniri fără sfârşit

Un mare proces de agitație pentru un manifest către Românii din comitatul Aradului

11 acuzați

Arad, 8 mai

Abia s-a terminat procesul monstru de la Sătmar şi, iată, în curând vom asista la un alt mare proces de „*agitație*" în contra statului „*unitar național maghiar*", intentat colegului

nostru de redacție, domnul Constantin Savu, redactorul responsabil al ziarelor „*Românul*" şi „*Poporul Român*", precum şi domnilor:

- Dr. Ştefan Cicio Pop, deputat dietal,
- Vasile Goldiş, directorul ziarului „Românul",
- Sava Raicu, directorul băncii „Victoria",
- Dr. Iustin Marşieu, avocat,
- Dr.Cornel Iancu, avocat,
- Dr. Ioan Nemet, avocat,
- Dr. Sever Ispravnic, avocat,
- Dr. Romul Veliciu, avocat,
- Dr. Gheorghe Crişan, avocat,
- Dr. Alexandru Stoinescu, avocat,

– ca membri ai Comitetului executiv ales în ziua de 4 octombrie [stil] n[ou] pentru conducerea alegerilor comitatense – pentru un manifest adresat „*Către Românii din comitatul Aradului*" şi publicat în ziarele „*Românul*" şi „*Poporul Român*".

– E un îndemn la luptă, o chemare adresată Românilor din comitatul Aradului cu ocasiunea alegerilor pentru congregație. Nimeni nu ar fi crezut că autoritățile maghiare vor descoperi „*agitație*" şi atunci când i se spune țăranului român să-şi dea votul pentru sângele său şi să nu-şi terfelească cinstea.

Dăm cu socoteală că acest proces de agitație, în vederea unei condamnări sigure, s-a intentat cu vădita intențiune de a discredita – după părerea lor – pe conducătorii noştri români din comitatul Aradului. Vom vedea şi acest proces monstru pentru un apel electoral, în care nici pomenire nu se face de Unguri ori de altă naționalitate, ci se proclamă lupta electorală „*cu armele legii*", în contra „*guvernanților noştri*", cum se spune în acest manifest electoral.

Procesul acesta de agitație nu poate avea alt subject, decât că fruntaşii noştri „*au agitat*" pe Români ca să țină cu Partidul Național Român. Dar în fericita Ungarie totul este posibil, şi astfel ne putem trezi că suntem condamnați pentru *lesa-Maiestate* în urma îndemnului nostru ca alegătorii români să aleagă la comitat pe candidații partidului nostru național.

Românul, nr. 90 din 26 aprilie/9 mai 1914, Arad, p. 5

58

Arad, 31 aprilie/13 mai 1914 – *Articol de fond în legătură cu intenția declarată a executivului austro-ungar, reunit în comisiile de specialitate, de a fortifica granița Transilvaniei cu România, la sugestia partenerului maghiar.*

Fortificarea Ardealului

Arad, 13 mai

După ce înflăcărații noştri patrioți au bulversat la gazeta în nenumărate rânduri cu necesitatea de-a ne întări hotarul împotriva unei eventuale năvale române, după ce au dat alarma primejdiei române prin buciumări stridente, ca să ajungă până la urechile ministrului de răsboi şi a contelui de la externe, au sfârşit prin a aduce această chestiune şi înaintea delegațiunilor din primăvara asta. Pesemne s-au temut că glasul lor, din întrunirile publice, şi alarma lor, din gazetele de toate nuanțele politice, nu va fi auzită de factorii supremi ai apărării monarhiei, şi patriotismul lor, bine simțit, va rămânea necunoscut

înaintea acelora pe cari nu încetează a-i defăima, chiar înaintea cărora nu întârzie de a se recomanda cu orice ocaziune. „*Susținătorii*" monarhiei habsburgice, sincerii aderenți ai Triplei alianțe – subînțeleasă aici şi România ca prietenă – au voit, pe semne, să arate şi delegațiuni cu ce *ochi de Argus* şi cu ce *credință de Cerber* veghează la destinele şi integritatea monarhiei.

Dar pentru sinceritatea patrioților maghiari e caracteristic faptul că ochiul lor vede dar singur când e vorba de primejdia ce-ar ameninţa monarhia din partea... României. Dintre toate eventualele atacuri împotriva monarhiei, pe care viitorul le poate ascunde în sânul său, ei văd un singur punct roşu, de la care nu-şi mai pot lua ochii. Primejdia slavă, de pildă, nu-i neliniştește, ba dimpotrivă, opoziția maghiară de azi începe să vadă în sfânta Rusie pe mântuitorul ființei naționale a Ungurilor, steaua care poate va arăta drumul ce duce la independența Ungariei.

De câte ori însă se observă vreun fapt de independență politică în România, de câte ori peste munți răsună în libertate glasul conştiinței şi demnității naționale a poporului român din Regat, patrioții maghiari din toate partidele se deşteaptă brusc, se agită, scot glasuri vestitoare de primejdie, patriotismul lor şi credința față de tronul habsburgic iau proporții nu de toate zilele: *înaintea lor apare punctul roşu, singura primejdie, primejdia română*.

Aşa s-a întâmplat în vara trecută când cu mobilizarea armatei române, aşa s-a întâmplat după pacea de la Bucureşti, când se pretindea de presa ungurească revizuirea, aşa cu prilejul congresului Ligei Culturale, şi mai pe urmă cu prilejul manifestărilor de la Teatrul național din Bucureşti.

Cu toate ocaziunile acestea, patrioții noştri au cerut săptămâni de-a rândul fortificarea graniței dinspre România, au cercat să arate factorilor conducători ai monarhiei că România nu ne este aliată sinceră, ci trage cu ochiul Ardealului „*unguresc*", au cercat să documenteze că „*elementul alcătuitor de stat*" din Ungaria e cel mai sigur sprijinitor al împărăției întregi.

...Şi România n-a făcut pân-acum altceva decât că a început să umble pe picioarele sale – ceea ce înseamnă demnitatea şi puterea unei țări şi nimic alta. Cercurile conducătoare ale monarhiei nici n-au plecat urechea la alarma ungurească, presa austriacă n-a numit România infidelă, ba din potrivă a cercat să arate vina politicei externe, a monarhiei, urmată în ultimul timp față de regatul vecin. Contele Berchtold a fost aspru criticat de cele mai de seamă organe ale presei austriace, şi în urma exposeurilor din delegațiuni şi în urma apariției „Cartei roşii".

Puțină impresie a făcut asupra factorilor mai înalți şi alarma pe care a dat-o patriotismul unguresc chiar în sânul delegațiunilor. Ministrul de Răsboi s-a mărginit a răspunde: „*E lucru firesc ca conducerea armatei să dea o atențiune tot mai potențată întăririi tuturor granițelor, dar că, din natura acestei chestii, urmează că nu poate fi tratată în publicitate în amănunțimi*".

Temperamentul impulsiv al patrioților noştri îi face să nu observe că prea coase cu aţă albă, ca să nu fie cunoscute sedimentele şi intențiile lor. Ei nu bagă de seamă că toată lumea vede ce-i îndeamnă să sară aşa de avântați întru a apăra integritatea monarhiei, că pe ei nu-i doare de împărăția habsburgică ci de regatul ungar. Ei sunt prea impulsivi şi prea bombastici ca să recunoască adevărul că hotărându-se o Țară să umble pe picioarele sale, nu înseamnă încă să-ți fie dușmană. Şi în miopia lor politică, prin tot ce fac şi propun – lucră pentru înstrăinarea României de legăturile ei actuale, când interesul lor ar fi – dacă interesul lor bine înțeles se identifică cu al monarhiei – ca aceste legături să se întărească. Ei nu bagă de seamă – pe când toată lumea vede azi limpede – că de câte ori se alarmează de primejdia română, vorbeşte din ei singură antipatia de rasă, care nu-i lasă sănătoşi văzând înflorirea şi împuternicirea regatului vecin, şi nici decât glasul sincer al alipirei de monarhia habsburgică sau de Tripla alianță. Ei ar voi ca toate popoarele din monarhie să vadă prin prisma mentalității, şi mai ales a sentimentului lor, chestiunea română şi întărirea României să devină un punct roşu pentru întreaga conducere a împărăției.

Spre nenorocul acestei monarhii, chiar în clipele mari ale ultimelor evenimente externe, politica noastră era condusă de un bărbat aplicat să privească prin prisma mentalităţii ungureşti. Fără de influenţă maghiară, era cu neputinţă ca contele Berchtold să greşească aşa de capital preferind Bulgaria României. Şi acestei influenţe nefaste se datoresc sforţările ce se depun acum, şi la Viena şi la Bucureşti, pentru a se putea reveni la legăturile de mai înainte între aceste două state. Şi dacă pentru întemeierea din nou a acestor legături se mai pune acum ca condiţie şi recunoaşterea noastră, a Românilor din Ungaria, ca popor împreună alcătuitor de stat, desigur că nici Nemţii din Austria, nici Cehii, nici Polonii, nici alt popor al monarhiei nu e împotriva acestei recunoaşteri: *un singur popor e în monarhie care se pune în calea apropierii României de Austro-Ungaria, şi acesta e tot cel unguresc*. El cearcă, pare că instinctiv, să rupă toate firele ce ne pot lega de România – de România, care are o importanţă covârşitoare într-un eventual războiu austro-rus – şi totuşi ei se erigează de susţinătorii acestei monarhii şi pretind să fie întărită la graniţele dinspre România.

Desigur noua lor ieşire, din delegaţiuni, împotriva României nu va fi bine venită pentru îndulcirea raporturilor dintre cele două ţări. Zadarnic în delegaţiunea austriacă s-a vorbit împotriva fortificaţiunilor. În opinia publică din regat nemulţumirea va creşte faţă de monarhie.

Mărturisim convingerea că legăturile cu regatul vecin nu vor mai putea deveni tari şi sincere până când se permite elementului unguresc să ducă hangul în politica externă a împărăţiei, până când antipatia lor de rassă va avea posibilitate să-şi afle căi de scurgere prin acţiunile şi notele diplomatice ale ministrului nostru de Externe. Nu numai pentru ca elementul unguresc, impulsiv din fire, e incompatibil cu diplomaţia, ci mai ales din motivul că ei identifică interesele monarhiei cu interesele lor naţionale.

Nu se va putea ajunge la restabilirea sinceră a acelor legături, până când acelaşi popor e lăsat în voie slobodă să pună piedeci în desvoltarea altui popor, aici acasă ne pun piedeci nouă Românilor – tot din acelaşi motiv: ca neamul românesc să nu ajungă odată mare şi puternic.

Şi interesul monarhiei, a Triplei alianţe, cere de urgenţă ca elementul unguresc să nu se mai uite cu ochi răi la propăşirea României şi să nu mai pună stăvili desvoltării politice şi culturale a Românilor din Ardeal şi Ungaria.

Nu de întărirea cu cetăţi a frontierei dinspre România are lipsă monarhia, Ungurii şi noi, ci de dărâmarea fortăreţei şovinismului, a grandomaniei şi a exclusivismului unguresc. De-o singură fortăreaţă are lipsă dinastia habsburgică în toate ţările sale: *fortăreaţa dreptului şi a dreptăţii pentru toate popoarele sale*.

Românul, nr. 94 din 1/14 mai 1914, Arad, p. 1–2

59

Şicula (comitatul Arad), 1/14 mai 1914 – *Ştire privitoare la condamnarea ţăranului român Ion Morariu, din Şicula, pentru delictul de propagandă împotriva ungurilor, urmată de eseul alcătuit de cotidianului arădean „Românul" pe marginea stării de spirit negative a populaţiei româneşti, confruntată cu abuzurile zilnice ale administraţiei maghiare.*

Iredentism românesc la sate

Un ţăran cheamă dreptatea regelui Carol

Arad, 14 mai

Am scris în numărul trecut al ziarului nostru cum în Şicula, lângă Arad, un ţăran român a ajuns să fie judecat de-un subprefect. La sfârşitul procesului, mâhnit, a oftat din toate baierile inimii: - ***Pentru Români nu mai este dreptate în ţara asta. Ar fi vremea să vie***

odată regele Carol să le facă dreptate bieților de ei!... Subprefectul, revoltat, imediat l-a înaintat pe săracul Român necăjit procuraturei din Arad. Nu ne îndoim că aceasta îşi va face datoria şi-i va aplica o straşnică lecţie de patriotism ţăranului atât de îndrăzneţ. Câteva luni de temniţă vor cădea, probabil, asupra lui, deoarece la noi nu se prea caută în justiţie stările sufleteşti ale împricinaţilor.

Simplă şi drastic exprimată a fost dorinţa lui **Ion Morariu**, simplă şi cel puţin atât de drastică va fi şi sentinţa. ***Ai chemat pe regele Carol să-ţi facă dreptate? Înfundă temniţa, trădătorule!...***

Dar dacă justiţia maghiară nu-i va cerceta sufletul sărmanului nostru Român, şi dacă i-l va cerceta, totuşi nu i-l va pricepe, şi atunci să-i zugrăvim noi în fugă psihologia acestui om.

Nu ştim ce va fi avut la răboj de i s-a căşunat pedeapsa subprefectului. Ştim atâta că a fost pedepsit. Foarte probabil să fi fost vinovat şi să-i fi părut numai lui că are dreptatea de partea lui. Aceasta nici nu importă însă din punctul nostru de vedere. Ceea ce a spus **Ion Morariu**, plecând din faţa justiţiei maghiarei a fost mai mult mărturisirea unei convingerii intime, formate încetul cu încetul în mintea lui necunoscătoare de subtilităţi, a fost poate chiar o moştenire din moşi strămoşi. Şi cum aceasta? Foarte uşor şi foarte logic, după judecata simplistă a ţăranului. Pentru că ce zicea el văzându-se lovit de mâna legislaţiei şi a administraţiei, ce putea să-şi zică? – *Noi, de neamul nostru, am fost mereu asupriţi, huiduiţi, neam de neamul nostru nu ne-am putut apăra în lege pe limba noastră, am fost batjocoriţi, eu, vecinii de peste drum, tata, moşii, strămoşii... De ce? Fiindcă am fost vecinie păcătoşi noi ăştia din Şicula şi din satul de peste deal şi din cel de dinvale! Doar n-om fi fost noi chiar totdeauna vrednici numai de temniţă, inimi de tâlhari?... Nu, nu, trebuie să fie altă pricină!...*

Şi în chipul acesta gândurile i s-au îndreptat tot mai mult asupra acelora cari au obiceiul să dicteze sentimentele la noi în ţară. Aceştia nu-s oameni de legea lui, aceştia merg la altă biserică, aceştia vorbesc altă limbă, pe care el nu o pricepe, aceştia sunt străini. La observaţiile acestea şi-a mai adăugat apoi şi ale altora, până când convingerea i s-a format deplină asupra *sistemului de oprimare naţională* practicat în această Ungarie a noastră. Nu i-au trebuit lui agitatori, nu i-au trebuit gazete. I-a fost suficientă mintea lui limpede de ţăran sănătos. Şi de aci până la invocarea ajutorului regelui Carol, pentru el, nu era cale lungă. *Regele, domnitorul, în închipuirea ţărănească este supremul împărţitor de dreptate. Regele Carol e român de legea mea*, îşi va fi zis **Ion Morariu**, *dacă ar veni el în ţară, ce dreptate mi-ar face el împotriva nedreptăţii ungureşti!...*

E primejdios, fireşte, acest fel de gândire, dar este absolut firesc în creierul ţăranului, şi împotriva lui noi nu putem să ne luptăm ori cât de mult am voi, pentru că ar fi zadarnice toate subtilităţile noastre cu primejdia slavă, cu necesitatea europeană a existenţei unei mari puteri austro-ungare, etc. etc. Ţăranul român, dacă a apucat odată pe calea lui Ion Morariu din Şicula, ştie una şi bună, de la care nu-l mai poţi abate. De aceia, singura consecvenţă ce putem trage din acest caz, şi din altele multe de soiul lui, este să dăm sfatul, eternul sfat pe care l-am dat guvernului şi poporului unguresc: – *Nu vă împotriviţi libertăţii naţionale româneşti!...* Acum, deocamdată, nu este încă prea târziu.

Ţăranii noştri, cari au răbdat veacuri de-a rândul, vor şti încă să mai rabde. Iată însă că chiar şi în părţile mărginaşe, cu sferă de influenţă ungurească, răsar ţărani români iredentişti; iredentişti adevăraţi, organici, cărora nu le mai poţi scoate convingerile din suflet cu nici o pedeapsă din lume. Ce va fi când sistemul unguresc de până acum îşi va produce în întregime efectele? Să-şi închipuie orice Ungur cu mintea clară. Morarii, ca cel din Şicula, se vor spori, vor umplea întreg teritoriul locuit de Români în această ţară, se vor înstăpâni pe imensa mulţime a satelor noastre, şi ce se va măcina la moara lor nu ştim cui i se va opri în gât...

Românul, nr. 95 din 2/15 mai 1914, Arad, p. 2–3

60

Bucureşti/Oradea, 2/15 mai 1914 – *Corespondență privitoare la incidentul petrecut în curtea palatului Academiei Române unde, vicarul ortodox al Oradiei, Vasile Mangra, prezentându-se neinvitat la sesiunea anuală de deschidere, a fost sechestrat, înjurat şi bruscat de studenții români.*

Trădătorul de la Oradea a cutezat să meargă la Bucureşti

Noaptea târziu, primim din Bucureşti următoarea telegramă:

Azi s-a deschis sesiunea din ăst an a Academiei Române. Spre uimirea tuturor, la şedință s-a înfățişat şi scârbosul trădător Mangra. Obraznicul călugăr a încercat să-l agrăiască pe domnul Iorga, dar acesta i-a întors spatele.

Voind trădătorul, la orele 5, după amiaza, să iasă de la Academie, studenții au închis poarta alungându-l în curtea palatului. Aici obraznicul călugăr a fost huiduit, cum merită. Studenții se apropie de stafia ce tremura ca varga, unii îi strigă în față *„trădătorule spurcat"*, alții îl scuipă, îl lovesc cu ghiozdane, cu umbrele, unul îi dă cu pumnul în față.

Cu ajutorul poliției, în sfârşit poarta a fost deschisă şi trădătorul a scăpat fugind până la birja ce-l aştepta. Dintre membrii externi a fost de față numai Dr. Teclu, din Viena. Se regretă mult lipsa domnului Andreiu Bârseanu.

Românul, nr. 95 din 2/15 mai 1914, Arad, p. 8

61

Viena, 3/16 mai 1914 – *Anunț privitor la preconizatele manevre militare ce urmează să fie efectuate de armata austro-ungară în Bosnia în a doua jumătate a lunii iunie, sub conducerea prințului moştenitor al tronului,arhiducele Franz Ferdinand.*

Manevre mari în Bosnia

Viena – În anul acesta vor avea loc manevre în stil mare în Bosnia, în zilele de 24 şi 27 iunie, sub conducerea moştenitorului de tron arhiducele Francise Ferdinand.

Românul, nr. 96 din 3/16 mai 1914, Arad, p. 8

62

Budapesta/Viena, 3/16 mai 1914 – *Reacțiile presei maghiar, a guvernului maghiar şi a ministrului de Externe austro-ungar în legătură cu agresiunea suferită de vicarul ortodox al Oradiei, Vasile Mangra, în curtea palatului Academiei Române.*

„Pester Lloyd" şi trădătorul de la Oradea

Iată ce scrie organul guvernului ungar:

Din Bucureşti ne soseşte ştirea telegrafică, că deputatul din Camera ungară, Vazul Mangra, care, se ştie, face parte din clerul înalt al Bisericei greco-catolice(?) române din Ungaria, a fost acolo atacat şi insultat pe stradă de studenți.

Vazul Mangra e vicar episcopesc, reverenda lui nu l-a putut apăra împotriva brutalității străzii din Bucureşti. El e un moşneag neputincios, aceasta însă nu i-a împiedecat pe studenții români să se atingă de el în chipul cel mai brutal.

Dar Vazul Mangra s-a înfățişat şi ca oaspe în Bucureşti, elevii Ligei Culturale au dovedit însă că în ochii lor nu valorează nimic sanctitatea dreptului de oaspe. Şi toate acestea pentru ce? Pentru că Vazul Mangra, în tinerețea lui a fost însuşi un şovinist, iar în anii mai copți s-a convins că Românii trebuie să-şi caute binele lor încorporându-se loial în ordinea politică a statului ungar. Prin aceasta, Mangra a devenit un spin în ochii naționaliştilor şi a atras asupra sa ura neîmpăcată a acestora. Un preot, un moşneag, un oaspe a fost maltratat în Bucureşti, deşi el ține credincios la naționalitatea sa română, e maltratat pentru că nu-i pot ierta atitudinea lui loială față de patria sa maghiară.

Cu scârbă şi revoltată îşi va întoarce fața opinia publică a întregei lumi civilizate de la aceste excese de brutalitate sălbatecă.

În Ungaria însă se va aştepta, în general, că guvernul din Bucureşti nu va întârzia ca brutalitatea săvârşită împotriva unui membru al corpului legislatoric ungar să şi-o repare în chip corespunzător.

Cum povestesc ziarele ungureşti faptele

Ziarele ungureşti au următoarele ştiri:

Încă miercuri, domnul *Dr. Istrati*, preşedintele Academiei, l-a făcut atent pe Mangra să nu se prezinte la şedințe fiindcă nu-1 doreşte nimeni şi nu garantează că nu se vor produce incidente. Mangra s-a dus însă cu toate acestea, fiindcă „*se crede tot atât de bun român ca şi alții!*". În fața acestei declarații, miercuri, înainte de şedința publică, membrii Academiei, afară de Mangra, s-au constituit în şedință secretă să hotărască asupra atitudinii ce vor lua. Rezultatul consfătuirei a fost că domnul Anghel Saligny, fostul preşedinte al Academiei, a mers la Mangra şi i-a comunicat că *nu sunt încântați de prezența lui, deoarece întreaga Academie română îi detestă politica ce face în Ardeal*. Mangra a rămas totuşi, iar academicienii, demonstrativ, s-au aşezat în cealaltă parte a incintei şi nu i-a vorbit nici unul nici un cuvânt. Către sfârşitul şedinței, s-a răsgândit şi s-a hotărât să plece.

În curtea Academiei îl aşteptau vreo 200 de studenți care, cum l-au văzut au început să-l huiduiască – *Trădătorule, cum ai îndrăznit să vii aici?! Mizerabilule, pentru ce ai trădat patru milioane de Români?* – Mangra a cercat să-şi ajungă repede trăsura care-l aştepta, dar chiar a şi urcat în trăsură n-a putut să scape. Studenții au spart ferestrile şi pielea acoperişului, huiduindu-1 mereu. Unul l-a lovit cu pumni, de *i s-a înfundat pe urechi pălăria*. Altul a închis porțile, iar Mangra a început să strige: - *Deschideți porțile, mă omoară!*

După plecarea lui Mangra, domnul Nicolae Iorga a cerut preşedintelui Academiei ca în şedința extraordinară să-i dea voie să vorbească despre „*Trădătorii neamului românesc*".

De la Academie, Mangra a mers direct la domnul I.I. Brătianu, prim-ministrul român, căruia i-a anunțat pățaniile pe cari le-a pățit. „Viitorul", organul semioficios al guvernului, aprobă însă atitudinea studenților şi a Academiei.

Declarațiile domnilor Dr. Constantin Istrati şi Nicolae Iorga

Relativ la incidentul cu Mangra, domnul Dr. C. Istrati, vicepreşedintele Academiei, i-a declarat corespondentului „*Az Est*" următoarele:

– *Vicarul Mangra a fost miercuri seara pe la noi. L-am primit foarte rece şi i-am dat să înțeleagă că mi-ar părea mai bine să nu-l văd de loc. Noi, ca de obicei, i-am invitat la şedințe pe toți membrii Academiei, numai pe Mangra nu, pentru că el prin atitudinea lui contrară politicei urmate de Românii din Ardeal, ne-a jignit adânc în simțămintele noastre naționale, şi îl considerăm de trădător şi procedăm ca față de orice trădător*.

Domnul Nicolae Iorga a spus:

– De regretat că Mangra a provocat demonstrația de ieri. A făcut rău că s-a prezentat la Academie, şi primindu-l astfel ne-am făcut numai datoria.

Mangra zice:

Corespondentul lui „*Az Est*" l-a cercetat pe Mangra, care s-a deplasat la hotelul „*Metropol*". Iată ce spune Mangra despre bătaia de ieri:

– Adevărat că pe mine nu m-au invitat la şedința de ieri a Academiei, dar regulamentul Academiei spune apriat că membrii pot absenta de la şedință numai în caz de boală, ori reținere din alte motive concrete. Nu înțeleg ce amestec are Academia bucureşteană în politica românească din Ardeal. Voi cerceta şi pe viitor şedințele Academiei şi dacă mă vor apostrofa, le voi răspunde.

Insulta ce mi s-a adus, îi ajunge şi pe credincioşii mei. Eu, care sunt membru Parlamentului maghiar, nu ca deputat voi riposta la cele întâmplate, ci ca Român şi ca membru al Academiei Române voi răspunde.

Academia decide excluderea lui Mangra

Bucureşti – (Ora 11 noaptea) – Astăzi Mangra a fost iarăşi aşteptat de studenți înaintea Academiei. Domnul prefect al poliției a intervenit, rugând studențimea să evite scandalul, ceea ce studenții promit. Studențimea a organizat o manifestare vrednică. Mangra, temându-şi pielea, a rămas închis la hotel.

Academia Română decide unanim excluderea temporară a lui Mangra, deoarece excluderea totală ar fi posibilă numai modificând statalele prin parlament.

Intervenție diplomatică pentru Mangra

Noaptea târziu, ni se telegrafiază din Budapesta:

Ministrul de externe, contele Berchtold, şi primul ministru ungar, contele Tisza au primit azi raport oficial despre insultarea lui Mangra la Bucureşti.

Ministrul de externe, contele Berchtold, l-a îndrumat imediat pe ambasadorul austro-ungar din Bucureşti, contele Ottokár Czernin, să ceară satisfacție de la guvernul român pentru insultarea lui Mangra şi să pretindă pedepsirea celor vinovați.

Românul, nr. 96 din 3/16 mai 1914, Arad, p. 4–5

63

Beiuş, 17 mai 1914 – *Raport informativ întocmit de către prim-pretorul plasei Beiuş, Wertheimstein, în legătură cu starea de spirit optimistă a țăranilor români din zona sa, de pe urma zvonului că Transilvania va trece sub autoritatea României în anul 1915.*

17 mai 1914, Beiuş
Prim-pretorul plăşii Beiuş

nr. pres.
22/1914

Domnule comite!

Consider de datoria mea să vă raportez despre un fenomen deosebit. Acest fenomen deosebit, dar totodată şi alarmant, m-a făcut să fac investigații în cel mai mare secret, fără să aduc la cunoştința cuiva, în afară de o convorbire confidențială pe care am avut-o cu comandantul jandarmeriei.

Cântărind cu grijă aceste fenomene, m-am convins că în sânul populației agricole române de aici, deci în acele cercuri care până în prezent nu s-au ocupat deloc cu politica, se desfăşoară o agitație sistematică antistatală şi contra elementului maghiar.

Atribui rezultatul acestei presupuse agitații faptului că în mijlocul țărănimii române a fost trezită credința, survenită dintr-un izvor enigmatic care până acum nu s-a putut descoperi, că asupra teritoriilor din Ungaria locuite de români, în primăvara anului viitor va înceta autoritatea statului ungar, că pământul, de la origine românesc, se va lua de la proprietarii actuali, că hotărârile şi dispozițiile judecătorilor şi autorităților ungare nu vor mai fi obligatorii pentru români, că instaurarea autorității româneşti va duce la ocuparea tuturor posturilor de către români etc.

Până când nu am fost informat despre această concepție de unii țărani maghiari, nu i-am atribuit nici o importanță, dar acest fenomen, care la început nu s-a luat în considerație chiar din cauza caracterului său fantastic, este o stare de spirit care în sine prezintă pericol şi se extinde văzând cu ochii tot mai mult, de la o zi la alta.

Ca un rezultat al acestei stări de spirit, este de exemplu faptul că locuitorii din Săliştea de Beiuş au refuzat orice fel de plată; rabdă românii sălişteni, fără să protesteze, ca să le fie licitate imobilele, oricât de prețioase, în contul unor datorii de câteva coroane hotărâte de judecătorii, fiind convinşi şi declarând în mod deschis că anul 1915, devenit legendar, va aduce românilor un desăvârşit „*in integrum restitutio*".

Românii de pe valea Crişului Negru au sistat în ultimul timp integral lupta acerbă dusă împotriva expansiunii economice a localităților Tărcaia, Grădinari şi Finiş, locuite de unguri. Cei de la Mizieş, în frunte cu primarul Irimie Roman, spun răutăcioşi celor din Grădinari să cumpere cât mai scump pământul, că la anul şi aşa îl vor restitui gratuit împreună cu al lor.

Ungurii privesc cu îngrijorare spre viitor şi foarte des, cu ocazia deplasărilor mele, trebuie să le dau răspunsuri liniştitoare. Domnule comite, e departe de mine gândul ca să supraestimez aceste fenomene, dar am face o greşeală dacă nu i-am acorda atenția cuvenită.

După părerea mea, trebuie să-i acordăm atenție acestei chestiuni din două puncte de vedere. În primul rând, deziluzia românilor, care a avut şi urmările materiale, cu uşurință ar putea să ducă la o mişcare antimaghiară de natură economică. În al doilea rând, avem de a face cu o instigare originară din România.

Fără îndoială, ideea unei invazii româneşti provine din România şi probabil că exprimă starea de spirit a populației de acolo. Deosebit de mulți agricultori şi meseriaşi din Beiuş şi împrejurimi emigrează anual în România pentru a-şi găsi de lucru, dintre ei unii se întorc acasă în vizite sau în legătură permanentă cu rudele lor. Se poate constata cu siguranță că fenomenele mai sus amintite au fost observate prima dată în acele localități în care se află rudele celor care au emigrat în România.

După părerea mea, față de aceste fenomene autoritățile nu pot interveni cu forța, deoarece o stare de spirit, oricât de periculoasă ar fi, nu poate fi înăbuşită cu ajutorul aparatului represiv, dar consider că ar fi potrivit, în vederea observării şi descoperirii originii acestor fenomene, dacă comandantul jandarmeriei de aici ar primi instrucțiuni corespunzătoare, sau pentru efectuarea anchetelor de această natură, s-ar întări cu forțe necesare.

Decăderea materială, cauzată de criza economică din ultimii doi-trei ani, a acumulat în poporul român scânteile nemulțumirii, care repede poate să devină fanatic şi astfel simptomele prezentate mai sus ar putea provoca, dacă nu altceva, un incident asemănător „masacrului de la Aleşd" de acum 10 ani.

Pornind de la faptul că dumneavoastră, ca reprezentant al puterii guvernamentale, trebuie să cunoaşteţi fenomenele observate pe teritoriile încredinţate spre conducere, am considerat de datoria mea să vă informez asupra acestor probleme.

Beiuş, la 17 mai 1914

Prim-pretor:

Werthennstein

AN-SJ Bihor, fond *Prefectura judeţului Bihor*, inv. 25, dosar 2/1914, f. 7–8[412]

64

Debreţin (comitatul Hajdú), 4/17 mai 1914 – *Corespondenţă privitoare la desfăşurarea şedinţei Adunării congregaţionale a comitatului Hajdú, ocazie cu care deputaţii locali au subscris petiţiilor formulate împotriva etniei române şi a tratativelor purtate cu premierul, Tisza István, de către congregaţiile comitatelor Pesta şi Cluj.*

Un comitat şovin

Adunarea congregaţională a comitatului Hajdú, discutând ieri adresele privitoare la tratativele primului ministru cu Românii, a primit rezoluţia de la vale, tipică prin tonul ei şovin:

„Luând în considerare că tratativele contelui Tisza cu Românii, cari tratative au avut de scop ca cetăţenii cu buze româneşti să încapă odată în pace lângă maghiarimea constituitoare de stat, s-au terminat fără rezultat şi pot fi privite de eşuate, adunarea congregaţională trece la ordinea zilei peste adresele comitatelor Pesta şi Cluj.

Deoarece însă, ceea ce e notorie, obvin tot mai multe cazuri că ultraiştii români, poate la îndemn din afară, insultă maghiarimea şi agită în chip provocator împotriva unităţii naţiunei maghiare, împotriva caracterului naţional al statului, atât prin presă cât şi cu prilejul întrunirilor lor particulare şi în adunările lor, Adunarea congregaţională a comitatului Hajdú protestează cu acest prilej împotriva ori cărei tendinţe sau mişcări îndreptate împotriva unităţii statului maghiar unitar, ori din care parte şi în ori ce timp ar veni aceste".

Românul, nr. 97 din 4/17 mai 1914, Arad, p. 3–4

65

Viena, 4/17 mai 1914 – *Recenzie pe marginea lucrării „Marele imperiu habsburgic", în care autorul, ce semnează sub pseudonimul „Octavian" prevede apropiata izbucnire a unui război mondial, urmat de o reorganizare a ordinii mondiale.*

Viitorul răsboiu mondial

Se anunţă din Viena:

Un autor necunoscut, care se ascunde sub pseudonimul „*Octavian*", a publicat acum de curând un volum întitulat: „*Marele imperiu habsburgic*", în care se ocupă cu viitorul răsboi mondial.

[412] *** *1918. Bihorul în Epopeea Unirii. Documente*, Comitetul de Cultură şi Educaţie Socialistă al judeţului Bihor, Oradea, 1978, p. 76.

Autorul susține că acest război va avea loc în anul 1918, când Turcia va fi încheiat alianță cu Bulgaria, iar România va fi ajuns cel mai puternic stat în Balcani. În Austro-Ungaria se va fi restabilit până la acea dată pacea cu naționalitățile. Chiar şi la Budapesta vor exista universități române şi germane.

Marele război va isbucni în urma unui proces monstru ce se va judeca la Stanislau şi în care vor fi implicați mai mulți spioni ruşi. Va fi un război mondial, în care Austro-Ungaria, România, Turcia, Suedia, Norvegia, China şi Japonia vor lupta împotriva Rusiei. Germania şi Italia vor rămâne neutre, silind şi pe Franța ca să păstreze neutralitatea. Austro-Ungaria va mobiliza 4 milioane soldați, iar România 18 divizii.

Războiul va începe la Sevastopol, unde flotele Austro-Ungariei, României şi Turciei vor înfrânge flota rusă. Rusia va fi înfrântă şi pe uscat, anume la Moghilev. Lupta decisivă se va da la Kiew, unde armata rusă va fi nimicită.

Ruşii vor avea 100.000 morți. Armistițiul se va încheia la 18 Iulie 1918. Rusia va pierde Basarabia, Polonia rusească şi Ucraina.

Românul, nr. 97 din 4/17 mai 1914, Arad, p. 3–4

66

Budapesta, 6/19 mai 1914 – *Ştire, publicată de cotidianul „Budapesti Tudositó", în legătură cu deschiderea unui proces împotriva scriitorului şi poetului Octavian Goga, pentru delictul de „agitație şi îndemn la răscoală", culpe regăsite în conținutul piesei de teatru „Domnul notar", scrisă de împricinat.*

Octavian Goga împrocesuat

„*Budapesti Tudositó*" aduce ştirea că domnul Octavian Goga, pentru drama „*Domnul notar*" a fost împrocesuat, în temeiul paragrafilor 172 şi 173 ai Codului Penal. Aceşti paragrafi privesc pedepsirea pentru agitație şi îndemn la răscoală.

Din drama după cartea care cuprindea piesa ne aşteptam la proces. Nu ne aşteptam însă la un proces care ar cerca să dovedească îndemn la răscoală. Justiția maghiară se vede că vrea distrugă orice manifestare de gândire liberă la români. Vom reveni pe larg asupra acestei ştiri.

Românul, nr. 98 din 6/19 mai 1914, Arad, p. 3

67

Oradea, 9/22 mai 1914 – *Anunț cu privire la înființarea unui nou despărțământ al asociației culturale româneşti „Astra" în comitatul Bihor, inițiativă menită să relanseze mişcarea națională a românilor bihoreni.*

Asociațiunea la Oradea-mare

În altă parte a ziarului nostru, publicăm o convocare pentru adunarea de organizare a unui despărțământ orădean al asociațiunii. Ținem să accentuăm şi aici marea necesitate a acestei hotărâri ce au luat unii dintre românii noştri din Oradea-mare. Într-adevăr, dacă este undeva lipsă de o instituție culturală românească, atunci acolo este, deoarece, cu durere trebuie s-o constatăm, numai într-un ținut ca Bihorul a putut să-şi ridice capul un individ de teapa lui Mangra.

Nicăieri mai mult ca în Bihor nu suntem atât de slabi sub raportul culturei naţionale şi tocmai acesta este şi motivul insuccesele noastre politice de acolo. Felicităm pe iniţiatorii acţiunii şi le dorim perseverenţă la muncă. I-am ruga însă ca pe vreun Regman oarecare să nu-l primească în sânul lor fiindcă le-ar compromite izbânda.

Românul, nr. 101 din 9/22 mai 1914, Arad, p. 3

68

Şomcuta Mare (Sătmar)/Sânnicolau Mare (Timiş), 9/22 mai 1914 – *Ştiri transmise din comitatele Sătmar şi Timiş în legătură cu abuzurile comisiilor locale de examinare a alegătorilor care, verificându-i pe potenţialii votanţi români sub aspectul cunoaşterii scrisului şi cititului, au diminuat corpul electoral al Partidului Naţional Român.*

Abuzuri la examenele electorale

Ni se scrie:

În cercul electoral al Şomcutei-mari, majoritatea comunelor, în număr de 44, aparţin cercului pretorial a Şomcutei-mari. În urma îndemnului venit de la Comitetul naţional, s-a făcut propagandă şi s-au şi prezentat la comisia de lângă pretura din Şomcuta pentru examinarea scrisului şi a cetitului ţărani ştiutori de carte mai multe sute.

Aici am fost martor la un cinism revoltător, cu care respingeau de la examen ţăranii noştri, aşa, încât din cei cari s-au prezentat, cu toate că erau mai multe sute, abia câteva procente au primit testimoniul prescris în lege. – Cu toate că din capul locului n-au mers la acest examen numai aceia cari ştiu scrie şi ceti bine, şi cu toate că un membru al comisiei e directorul şcoalei de stat din Şomcuta, care se vede că s-au înţeles în mod mai conştiencios datoria, după ce îi examina îi declara de cvalificaţi, ceilalţi doi membri ai comisiei, un scriitor jidan de la pretură şi un practicant fără plată, dealtcum Român de origine, ostentative votau cu nu.

La întrebarea mea, că de ce-i respinge când perfect cetesc şi scriu şi examinatorul, care e învăţător, încă îi află apţi, cu un cinism revoltător mi-a răspuns: „Se poate apela la Dumnezeu", şi aici în zadar vin cu advocat, nu vor putea schimba hotărârea lui. – Indignarea între ţărani e foarte mare, că nu numai neîndreptăţiţi, ci şi chiar batjocoriţi se văd prin astfel de procedeu.

*

Examenele electorale în Sânnicolaul-mare – după cum am anunţat ieri – s-au ţinut în 22 mai. Români s-au prezentat în total 110, respinşi au fost 6 inşi. Din Nereu s-au prezentat 12, respinşi 2, Cenadul-sârbesc 18, nici unul respins, Vălcani 2 inşi, de asemenea au prestat examenul, Sânnicolaul-mare 78, respinşi 4 inşi.

Cum se vede Vălcanul s-au prezentat mal slab, mi s-a spus că 12 inşi au venit, dintre cari 8 Unguri, iar ceilalţi Români, neavând nici un document şi nici anunţându-se, au fost respinşi. E dureros că o comună aproape curat românească să se prezinte aşa puţini. Ar fi de dorit ca cel puţin la comisia de conscriere să fie mai zeloşi conducătorii.

Comisia s-a purtat bine, se vede că nu sunt aşa riguroşi acolo, unde şi aşa n-avem majoritate. Dintre alte naţii mai mulţi s-au prezentat dintre Bulgari şi, spre mirarea tuturora, au ştiut ceti foarte bine.

Românul, nr. 107 din 17/30 mai 1914, Arad, p. 6

69

Petersburg/Bucureşti, 10/23 mai 1914 – *Ştiri privitoare la viitoarea vizită a familiei imperiale ruse în România, deplasare ce va avea loc pe la mijlocul lunii iunie.*

Întrevederea țarului cu regele României

Petersburg – Între ţar şi regele României va avea loc în curând o întrevedere, probabil în 14 iunie în Constanţa.

Petersburg – Ministrul de externe, Sasanov, îşi va rosti în zilele apropiate expozeul în Dumă şi în care va anunţa întrevederea ţarului cu regele Carol pe teritoriul României.

Bucureşti – Presa de aici protestează împotriva unei eventuale întrevederi a regelui Carol cu ţarul Rusiei în Chişinew, cu prilejul desvălirei monumentului ţarului Alexandru II, accentuând că aceasta întrevedere ar fi o înjosire pentru poporul român, răpindu-se Basarabia de la România chiar sub acest ţar.

Bucureşti – După cum se anunţă mai nou, ţarul Rusiei va sosi în 11 Iunie la Bucureşti.

Românul, nr. 102 din 10/23 mai 1914, Arad, p. 5

70

Timişoara, 10/23 mai 1914 – *Ştire privitoare la declanşarea unor anchete disciplinare împotriva unor învățători români, din comitatul Timiş, culpabili pentru slabele progrese înregistrate de elevii lor în învățarea limbii maghiare.*

Trei învățători români şicanați

Aflăm că la propunerea inspectorului regesc de şcoale din Timişoara, Kurucz Gyula, Comisia administrativă a comitatului Timiş a ordonat cercetare disciplinară împotriva învăţătorilor Eftimie Craşovan din Jebel, Filip Doboş din Becicherecul-mic şi Ioan Giuchici din Jadani, pe motiv că n-au dovedit în şcoală spor suficient din limba maghiară.

Asta înseamnă, după promisiunile lui Tisza, că în viitor legea şcolară apponyiană va fi aplicată în mod mai echitabil faţă de şcolile şi învăţătorii Românilor.

Românul, nr. 102 din 10/23 mai 1914, Arad, p. 6

71

Nuşfalău (comitatul Sălaj), 10/23 mai 1914 – *Ştire privitoare la condamnarea țăranului român Petru Cuştean pentru delictul de propagandă împotriva ungurilor.*

Țăran român osândit pentru agitație

Țăranul Petru Cuştean, din Nuşfalău, a fost condamnat la 8 zile temniță şi 20 coroane amendă în bani, pe motiv că în anul trecut a ţinut o vorbire „*agitatorică*" în cârciuma jidancei Hermina Mák, din Avrig, zicând, între altele, că dacă primarul satului va iscăli contractul între comuna Avrig şi Banca Altruistă, atunci merită ca oamenii să-l jupoaie.

Curtea de apel din Cluj a urcat pedeapsa la o lună temniță şi 100 coroane amendă.

Românul, nr. 102 din 10/23 mai 1914, Arad, p. 7

72

Pireu (Grecia), 10/23 mai 1914 – *Ştire alarmantă cu privire la exodul românilor transilvăneni înspre America, prin mijlocirea administraţiei româneşti şi a unor intermediari greci, fenomen menit să dezechilibreze balanţa etnică în multe zone din Ardeal.*

Agenţie bucureşteană pentru golirea Ardealului de Români

Destăinuiri grave

Cetim în „*Neamul Românesc*”:

Transporturi de câte 60–100 de Români ardeleni vin la Pireu, în Grecia, cu vapoarele Ţării Româneşti, în fiecare săptămână, regulat, şi de aici, de la Pireu, se îmbarcă pe vapoare greceşti pentru America.

Le plângi de milă când îi vezi pe toţi, oameni tineri, şi aşa, plângând, spun că pleacă lăsând soţii şi copii aici ne mai având nimic de sperat. Am văzut la ei, în general, paşapoarte scoase din Bucureşti şi Constanţa, deoarece din Ardeal fug peste graniţă nesupăraţi de nimeni, căci Ungurilor le convine ca, cu sistemul acesta, să se depopuleze Ardealul şi să ne zică într-o bună zi: *ce tot faceţi paradă că aveţi Români în Ardeal!*

Mă surprinde faptul că autorităţile Ţării Româneşti permit trecerea acestor fraţi nenorociţi, ba chiar să le înlesnească darea de paşapoarte. În Bucureşti este un birou pe care-l are un Grec, cu numele de Fundukas, şi acesta din Bucureşti îi expediază unui alt Grec la Constanţa, numit Makri. Şi aceşti doi factori, ajutaţi de autorităţile româneşti, au să depopuleze în scurt timp Ardealul. – *Un martor.*

Românul, nr. 102 din 10/23 mai 1914, Arad, p. 7

73

Hăşdate (comitatul Turda), 10/23 mai 1914 – *Ştire privitoare la reţinerea unor tineri români care au arborat tricolorul românesc în vârful unui plop înalt, faptă interpretată drept delict de „agitaţie” de către autorităţile maghiare.*

Iarăşi tricolorul român

Din Turda ni se scrie că nişte flăcăi de pe valea Heşdăţi au arborat în 10 Mai un stindard mare *vânăt-galbin-roşu* – cu inscripţia „*Libertate 1848*” – în vârful unui plop înalt. Apoi, scoborându-se în jos, au tăiat toate crengile plopului, ca să nu se poată urca nime în plop ca să coboare stindardul.

A doua zi s-au adunat mulţime de oameni, din satele din jur, admirând mândrul nostru tricolor – dar nu s-au putut delecta mult, căci în curând au venit jandarmii – păzitorii „*ordinei*” – şi au tăiat arborele, ducând stindardul împreună cu flăcăi cu tot la procurorul din Turda.

74

Blaj, 10/23 mai 1914 – *Ştiri contradictorii, difuzate de presa românească şi cea maghiară în legătură cu confruntările violente petrecute la Blaj între mulțimea de români transilvăneni adunați în fața catedralei greco-catolice, pentru a apăra drapelul românesc arborat pe clădire, şi trupele de jandarmi şi husari maghiari care au intervenit pentru restabilirea „ordinii de drept".*

Manifestațiile de la Blaj

Arad, 23 mai

Din ştirile ulterioare, pe cari le primim din Budapesta, e adevărat că prin prizmă ungurească, s-ar părea că manifestațiile de la Blaj au avut un caracter cu mult mai grav decât ne închipuiam noi în primul moment. Între Blăjeni şi jandarmeria, împreunată cu detaşamentul de husari, s-ar fi dat adevărate hărțuieli, din cari au ieşit mai mulți răniți. Se zice că soldații şi jandarmii au fost bătuți cu pieitri.

Dar ne temem că acestea sunt ştiri răspândite anume pentru a scuza brutalitatea cu care au operat aşa zişii păzitori ai ordinei publice. În orice caz, până nu primim confirmarea românească din Blaj, pe care nu am primit-o până când scriem aceste rânduri, ne suspendăm orice apreciere.

Ştirile noastre

Astăzi, la orele zece am primit din Blaj următoarea telegramă:

De 10 maiu, o mână necunoscută a arborat un mare stindard tricolor pe turnul catedralei. Jandarmeria a luat steagul jos şi, împreună cu husarii, a dat năvală asupra mulțimii paşnice adunate pe piață. Au fost adevărate goane după singuratici. S-a intrat şi în curțile particularilor şi ale institutelor de învățământ. Elevii de liceu au fost prinşi şi bătuți până la sânge. Oameni nevinovați au fost maltratați in mod brutal.

Ştirile oficiale

După o telegramă sosită din Blaj, jandarmeria de acolo a fost azi dimineața încunoştințată că pe catedrala, ce se află în piața Blajului, a fost înarborat un steag românesc. Jandarmeria a ieşit imediat la fața locului pentru ca să îndepărteze steagul. La sosirea jandarmilor în fața catedralei, s-a adunat o mulțime mare care a împiedecat jandarmii de a lua steagul. Mulțimea văzând că i-a succes aceasta a început să strige: „***Trăiască Carol, regele român!***".

Jandarmeria a cerut pe aceasta imediat husari în ajutor. Mulțimea s-a opus însă şi husarilor, cari au făcut mai multe atacuri împotriva mulțimei, însă fără succes. Mulțimea s-a împrăştiat de abia după ce au fost mai mulți răniți. Garnizoana de jandarmi din Blaj a fost întărită, fiind temeri că demonstrațiile se vor repeta. Mai mulți studenți au fost arestați.

Ce spun ziarele ungureşti

Azi dimineață, ajungându-i jandarmeriei la cunoştință că pe turnul catedralei greco-catolice flutură un steag românesc, 3 jandarmi armați au ieşit la fața locului şi au poruncit administratorului bisericei să ia imediat jos tricolorul. Într-aceasta, o mulțime de

mai multe sute de Români s-a adunat în piață demonstrând sgomotos împotriva Ungariei şi făcând ovații la adresa regelui român Carol, fiind azi, după calendarul vechiu, ziua aniversării proclamării lui de rege.

Jandarmii au provocat mulțimea să se depărteze, dar demonstranții români nu s-au mişcat din loc. Între demonstranți au fost foarte mulți studenți, cari au demonstrat mai departe pentru România, strigând injurii la adresa Ungariei şi a dinastiei. Neîmprăştiindu-se mulțimea nici după mai multe provocări, jandarmii au împins mulțimea cu mânile. Asupra jandarmilor s-a vărsat însă deodată o ploaie de pietri şi ei au recurs acum la patul puştii lor. Jandarmii n-au voit să împuşte asupra mulțimei, şi de aceea au cerut în ajutor husari.

În scurtă vreme o companie de husari a năvălit pe piață, făcând un atac împotriva demonstranților, dintre cari însă o parte s-a opus husarilor, desfăşurându-se o luptă sângeroasă.

Românul, nr. 103 din 11/24 mai 1914, Arad, p. 6

75

Oradea/Debrețin, 18/31 mai 1914 – *Ştire, comunicată de Regimentul 61 Infanterie Debrețin, în legătură cu eşecul mobilizării rezerviştilor români din cauză că mai bine de trei sferturi din numărul acestora au emigrat în America, mânați de sărăcie.*

Din patru sute rezervişti, se prezintă numai şaptezeci

Regimentul 61 de infanterie, din Dobrițin, compus în majoritate din Români, a chemat la deprinderea de arme, de primăvară, 400 rezervişti, din cari însă numai 70 s-au prezentat. Crezându-se la început că absența rezerviştilor români stă în legătură cu *„agitația valahă”*, s-au făcut cercetări şi s-a constatat că cei ce nu s-au prezentat sunt aproape toți emigrați, goniți de mizerie, în America mai fericită decât patria lor, pe care au servit-o şi care li-e maşteră…

Românul, nr. 108 din 18/31 mai 1914, Arad, p. 8–9

76

Alba Iulia, 18/31 mai 1914 – *Cronica adunării populare de la Alba Iulia, convocată de fruntaşii Partidului Național Român din Transilvania, la care au participat în jur de opt-zece mii de țărani români, manifestație care a fost oprită, la scurtă vreme după începerea ei, şi anulată de viceprimarul oraşului, care a invocat delictul de propagandă împotriva ungurilor.*

Adunarea de la Alba-Iulia

După al treilea orator, a fost disolvată cu jandarmii

De la trimisul nostru special

Alba-Iulia, 31 mai

Străzile oraşului, jidovit acum şi prefăcut într-un biet cuib provincial, străzile vechiului şi scumpului nostru Bălgrad, de care ne leagă strălucită glorie scurtă şi o mare durere nemuritoare, au fost înțesate duminecă de mii de Români. Către orele trei după amiază, au început să se reverse spre localitățile hotelului „Europa”, unde s-a ținut adunarea, o întreagă mare românească. Aproape zece mii de țărani, în frunte cu preoți şi învățătorii, veneau să asculte glasul deputaților noştri. Patru câte patru, rândurile lor erau compacte şi impunătoare.

Muzicile intonau marşuri naţionale şi ochiul sufletesc se putea să constituiască o altă intrare românească cam de aceeaşi importanţă.

Nu exagerăm. Marele voievod Minai intrase în Alba-Iulia în semnul unei biruinţe personale, iar duminecă a intrat în Alba-Iulia cu acelaşi marş triumfător în conştiinţa noastră naţională. Într-adevăr, era acum afluenţă de lume românească de la sate, concentrată în jurul aceleiaşi idei scrise pe programul Partidului Naţional, avea un caracter şi o forţă nestăvilită, dătătoare de nădejdi străjuite pentru viitor. Poporul nostru e bun, e trezit la adevărata viaţă şi sub cămăşile albe ale ţăranilor noştri se ascunde un piept vânjos ca o stâncă.

Din întreagă adunarea s-a putut culege o îndrumare spre păşirea noastră cât mai energică în luptele naţionale. Tratatele Comitetului naţional cu guvernul, a zis contele Tisza în delegaţiuni, au câştigat pe mulţi Români ideii de pace, aşa cum o voieşte el. Ce vor oare oameni cari să raporteze primul-ministru al Ungariei, cât de populară este „pacea" în mijlocul zecilor de mii cari au scandat la Alba-Iulia cu însufleţire ruperea tuturor legăturilor noastre de discuţie cu el? Ne-am dori să fie, pentru a mai adauge la desilusiile pricinuite nobilului nostru fost convorbitor una nouă...

Deschiderea adunării şi constituirea biroului

Adunarea a fost deschisă în mijlocul unei vii agitaţii de către bătrânul luptător memorandist, şi advocat din Alba-Iulia, domnul Rubin Patiţia, care a lămurit în câteva cuvinte scopul pentru carene-am întrunit. Voim să arătăm lumii că voim să ne croim o soartă mai bună şi că noi nu am desnădăjduit de viitorul neamului, mai ales acum când ne-am ridicat atât de mult în consideraţia Europei, a zis octogenarul orator, în aplauzele mulţimii… Tot domni sa a propus apoi să se constituiască biroul adunării, ceea ce s-a primit, în modul următor: preşedinte, protopopul *Ion Teculescu*, vicepreşedinte, advocatul *Laurenţiu Pop*, notari, *Aurel Marcu, Tit Morariu, Camil Velican, Dr. E. Muntean, Dr. Zaharie Muntean* şi *Dr. Atanasie Mârza*.

Părintele protopop Teculescu, mulţămind pentru încrederea ce i se arată, roagă să se trimeată o deputăţie după deputaţii şi membrii Comitetului naţional, în persoanele domnilor: *Dr. V. Macavei, Florian Rusan, Ion Maior, Ion Magda, Ion Ursa, Dr. I. Pop, Dr. Enea Muntean, O. Tirla, Dr. Băltar, Dr. Mârza, Dr. R. Patiţia, Florescu* şi *Dr. Zaharia Muntean*.

Deputăţia, aducând pe domnii *Dr. T. Mihali, Dr. Iuliu Maniu, Vasile Goldiş, Dr. Alexandru Vaida, Dr. Ştefan Cicio Pop, Dr. Aurel Vlad, Vasile Damian, Dr. Nicolae Şerban, Dr. Nicolae Comşa, Valer Branisce, Dr. Laurenţiu Pop, Dr. Romul Boilă, Dr. Aurel Lazăr, Dr. Dănilă Sabo*, în mijlocul poporului, ceştia au fost salutaţi cu lungi urale şi cu o salvă de aplause puternice. *Trăiască Românii!*, era strigătul puternic al ţăranilor, cari nu mai sfârşesc cu manifestarea călduroasă a sentimentelor lor de alipire la conducerea steagului nostru naţional. Îndeosebi, ivirea domnilor Dr. Alexandru Vaida şi Dr. luliu Maniu a fost mai subliniată, fiind ei atât de populari prin aceste părţi, unde au luptat în atâtea rânduri pentru cinstea programului naţional.

Părintele protopop Teculescu, exprimând convingerea adunării, mulţămeşte fruntaşilor pentru că s-au hotărât să pornească iar la apostolatul cuvântului. *Vrem să ne sfătuim cum stăm în faţa noilor împrejurări*, accentuează părintele protopop. *Bine să stăm!* – răspund cu energie ţăranii. *Voim să ne lămurim asupra datoriilor din viitor, schimbându-ne vederile cu liniştea şi blândeţea noastră cunoscută. Când vă văd în faţa mea, cu frunţile senine şi într-o ţinută atât de demnă, mă gândesc la seninătatea codrilor noştri verzi, fraţi buni ai sufletului nostru*, termină părintele Teculescu, în strigăte de „*trăiască*".

După părintele protopop Teculescu, este chemat la tribună domnul Dr. T. Mihali care, des întrerupt de aprobări şi acoperit de aplauzele mulţimii, a rostit următorul discurs:

Discursul domnului Dr. Teodor Mihali

Domnilor şi fraţilor!

Vă salut cu toată dragostea şi vă mulţumesc că, la invitarea noastră, aţi venit într-un număr atât de impozant la această adunare.

Primiţi cele mai călduroase salutări şi din partea iubitului nostru prezident Gheorghe Pop de Băseşti care, din motive sanitare fiind împiedecat de a veni la această adunare, vă trimite, prin mine, salutul său părintesc.

Faptul că dumneavoastră v-aţi prezentat la această adunare într-un număr atât de mare, dovedeşte că sunteţi pe deplin conştii de însemnătatea vremii prin care trecem. Şi într-adevăr, domnilor şi fraţilor, momentele acestea sunt mari pentru că întreagă viaţă politică şi economică a statului nostru trece prin o criză foarte gravă. Criza este generală şi cu atât mai gravă, cu cât azi întreaga monarhie habsburgică are în afară de hotare o mulţime de duşmani, iar înlăuntrul ei pacea şi bună-înţelegerea între naţiunile deosebite lasă mai mult de dorit decât ori când. Zace în interesul monarhiei şi a popoarelor ei ca pacea şi bună-înţelegerea lăuntrică să poată fi restituită la timpul său, ca astfel unite toate, în cugete şi simţiri, să poată lucra împreună pentru apărarea şi desvoltarea ţării şi a dinastiei, iar aceasta numai atunci poate urma dacă pe cale legală şi prin instituţiuni trainice se va asigura libertatea deplină atât pe terenul politic, cât şi pe cel economic şi cultural pentru toate popoarele de sub ocârmuirea sceptrului habsburgic.

Durere însă, factorii competenţi ai monarhiei, şi îndeosebi guvernul ţării noastre, nici pe departe nu-şi dau năzuinţa ca să asigure prin instituţiuni legale libertatea tuturor popoarelor ei, ce dacă ar face-o, în mod firesc, s-ar promova şi întemeia buna înţelegere şi frăţietatea între toate popoarele ţării. Atunci am putea privi liniştiţi la viitorul ce ne aşteaptă.

Partidul Naţional Român, credincios trecutului şi programului său politic, a fost şi este pătruns de marele principiu al solidarităţii şi al bunei înţelegeri între toate popoarele ţării. Însă la această bună-înţelegere şi solidaritate numai atunci se poate ajunge dacă guvernele ţării vor respecta cu sfinţenie ce poartă deviza: *libertate, egalitate şi frăţietate!*

Comitetul Partidului Naţional Român, conştiu de marea chemare ce o are pentru binele neamului românesc şi consecvent principiilor programului său, a hotărât, în cea mai perfectă înţelegere în decursul anului trecut, ca să răspundă invitării prim-ministrului ungar pentru a începe tratative serioase în scopul găsirii modalităţilor de a aplana diferendul ce există între poporul român şi guvernul unguresc şi de a se sana justele noastre gravamine.

Durere însă, aceste pertractări – deşi au durat aproape un an de zile, şi noi în decursul pertractărilor ne-am dat toată silinţa ca să putem ajunge la o înţelegere reală cu guvernul – n-au avut rezultatul dorit, din motivul că guvernul actual n-a fost aplicat să satisfacă justele pretenţiuni ale poporului nostru.

Despre rezultatul negativ al tratativelor şi despre motivele cari au produs eşuarea păcii dorite, poporul român a luat deplină cunoştinţă din enunciaţiunile făcute în şedinţa plenară a Comitetului, ţinută la Budapesta în luna ianuarie, a. c., la care şedinţă, afară de membrii Comitetului, au participat şi mai mulţi bărbaţi de încredere ai partidului nostru naţional.

E lucru firesc că în timpul tratativelor lumea românească spera că guvernul actual – considerând şi situaţia gravă internaţională în care ne găsim – totuşi ne va face oarecari concesiuni de valoare, că ne va garanta, de exemplu cel puţin 50–60 cercuri electorale cu majoritate românească, că va introduce limba românească ca limbă de instrucţie în toate şcoalele de stat din ţinuturi româneşti, şi în cele primare şi în cele secundare, că va crea instituţiuni mai înalte pe seama fiilor unui popor de peste 3 şi jumătate milioane suflete, că va sista persecuţiunile îndreptate contra fiinţei noastre naţionale.

Speram că se va învoi ca limba românească să fie introdusă în toate ramurile administrației şi ale justiției, că în ținuturile româneşti funcționarii vor fi Români, cari cunosc nevoile poporului nostru şi pot a se înțelege cu el în limba lui.

Durere, aceste legitime pretențiuni ale noastre contele Tisza le-a respins. Iar ceea ce de fapt a admis, şi în parte a realizat, nu prezintă pentru noi o aşa valoare ca pe baza ei să putem încheia o pace onorabilă şi durabilă.

Am firma convingere că rău fac Maghiarii când se încăpăținează într-o politică de exclusivism național. Viitorul mai apropiat îi va convinge că, la urma urmelor, această politică este cu mult mai păgubitoare pentru elementul maghiar decât pentru cel românesc. Fapt este că între națiunea maghiară şi cea română există o superioară comunitate de interese, ce a recunoscut chiar şi prim-ministrul actual al țării. Cu toate aceste, nu e aplicat a promova reciproc întărirea comunității de interese.

Domnul ministru-prezident, şi politicienii maghiari, ar trebui să ştie că noi, Românii, afară de aceea că în lupta pentru realizarea justelor noastre pretențiuni avem pe partea noastră simpatiile tuturor statelor civilizate, suntem prieteni buni cu toate națiunile din patrie, cu Slovacii, cu Germanii, cu Sârbii, cu Rutenii, cu Croații.

Maghiarii nu se pot lăuda cu asemenea legături de simpatie. Nu mă mir, aşadară, că unii dintre politicienii maghiari aleargă după prietenii străine. Dar întreb, că cum să le fie Muscalii ori Francezii prieteni, când aceia bine ştiu că şefii partidelor maghiare nu pot să câştige simpatia şi încrederea popoarelor nemaghiare?

Cum vreai să fii prieten cu cei din mari depărtări, dacă nu eşti în stare să câştigi prietenia compatrioților tăi?

Văzând guvernul şi politicienii maghiari că noi nu vrem să ne jertfim naționalitatea noastră de dragul utopiilor şovinismului maghiar, ne acuză în parlament şi în presă că suntem iredentişti, antidinastici, ba – unii – chiar şi panslavişti. *Toate aceste învinuiri sunt calomnii răutăcioase, pe cari le respingem ca indignare*.

Pe noi n-au să ne învețe ei patriotism şi loialism. Dinasticismul nostru nu are două fețe, ci numai una, iar aceea este curată ca aurul. Patriotismul nostru nu înseamnă asuprirea altora, ci libertate națională cinstită, pentru toate națiunile cari susțin cu averea şi sângele lor această patrie. Patriotismul nostru nu e fanfaronadă sbierătoare, ori linguşire fățarnică, ci adevărată iubire şi dragoste pentru acest pământ care ne este patrie străveche şi pe care poporul îl munceşte cu sudoarea feței sale şi îl apără cu sângele său.

Starea tristă de azi a țării o cunoaşteți cu toții. Ştiți îndeosebi că nenumărate comune şi ținuturi româneşti suferă de câțiva ani de recolte rele, de revărsările râurilor. Noi, în parlament şi în presă, am cerut şi am aşteptat ca guvernul să ieie măsuri ca râurile să fie regulate, dar ne-au răspuns că visteria tării nu are bani pentru lucrări de regulare a apelor şi nici pentru uşurarea mizeriei țăranilor noştri ajunşi la sapă de lemn.

Dar atunci întreb, de unde are guvernul bani ca să destineze 30 de milioane pentru noi colonizări între Români? Doară a cheltuit o sumedenie de milioane şi până acuma pentru astfel de colonizări zadarnice. Cu banii aceştia putea foarte bine să pună zăgazuri râurilor cari ne inundează câmpiile şi sărăcesc poporul nostru. Dar guvernul nesocoteşte toate aceste nevoi arzătoare şi de mare importanță, atât pentru poporul nostru, cât şi pentru statul însuşi.

Dacă guvernele țării nu se vor îngriji în mod serios de soarta poporului muncitor de pământ, emigrarea se va spori şi în mai mare măsură şi poate urma o zi fatală când țara nu va avea destule brațe muncitoare şi destui apărători.

Dorindu-vă ca Dumnezeul părinților noştri să lumineze desbaterile noastre, vă salut încă odată cu toată dragostea inimei mele.

Discursul domnului Dr. Alexandru Vaida

Deputatul Arpaşului este primit la tribună cu lungi aplauze, cari ţin mai multe minute. Aproape fiecare propoziţie a domniei sale este subliniată de aprobări sgomotoase. Discursul domnului Vaida îl vom da în Nr.-ul nostru mai apropiat, în resumat mai amănunţit, aici reţinem numai următoarele câteva idei conducătoare.

Lupta noastră politică, dusă de la decretarea activităţii, are de rod deşteptarea conştiinţei naţionale ce o are azi poporul nostru, şi mai ales Românii din împrejurimile istoricei cetăţi a Albei-Iulii.

În urma evenimentelor din Balcani, au văzut şi cei ce cârmuiesc monarhia că trebuie înfăptuite reforme mari în interesul popoarelor din această ţară.

Guvernul actual nu a pornit tratativele din trecutul apropiat cu curăţenia gândului, ci ca să ne ademenească la o capitulare. Noi asta nu o vom face-o nicicând, având o singură ţintă: *adevărata libertate naţională a Românilor de aici*. Dovedeşte intenţiile guvernului reformele lui: *legea electorală, de pressă*.

Văzând că aşa nu se poate învinge, acum a recurs la arma calomniei, voind să ne prezinte în cercurile înalte antidinastici, iredentişti, panslavişti. E o calomnie şi minciună asta, care o respingem cu hotărâre.

Să fim uniţi şi gata de lupta de mâne: *lupta uimitoare, pe urma căreia va răsări dreptatea şi binele*.

Discursul domnului Dr. Aurel Vlad

Domnul Dr. Aurel Vlad, popularul nostru fruntaş, a fost primit cu entuziasm. Domnia sa a început prin a constata că reforma electorală a fost promisă acum sunt zece ani prin mesagiu regal. Trei guverne au trecut de atunci şi n-au împlinit nici unul din ele făgăduinţa împărătească.

A trebuit să vină guvernul lui Tisza pentru a nu asculta nici el de porunca dată acum este aproape un deceniu. Acest guvern a făcut o lege electorală care nu numai că nu este nici cea mai minimală înfăptuire a promisiunei date, dar care, chiar şi faţă de legea păcătoasă de până acum, este o curată batjocură. Se vede că în monarhia noastră nu se ştie că introducând Turcia, aşa numiţilor tineri turci, un sistem electoral care dădea creştinilor balcanici numai puţine mandate în parlament, astăzi această Turcie e distrusă şi popoarele balcanice creştine îşi serbează ziua dreptei libertăţi.

Se vede că şovinismul maghiar este atât de orb încât nu vede istoria lui Ludovic al XVI-lea, alungat din ţară de acea massă populară reprezentată numai prin vreo trei-patru reprezentanţi în parlament. Pentru noi, Românii, e indiferent că vom fi reprezentaţi în parlament de unul sau mai mulţi deputaţi. Noi suntem aici şi este o sinamăgire să fim judecaţi după numărul deputaţilor noştri parlamentari.

Drepturile noastre ni le vom câştiga pentru că, după cum spune şi proverbul nostru, *cu minciuna poţi prânzi dar nu poţi cina*. Ungurii au prânzit cu minciuna lor de o mie de ani, dar cred ei că vor putea şi cina cu ea?? Nu vor putea...

Scandaloasa disolvare

Când domnul Dr. Aurel Vlad a ajuns la această parte a cuvântării sale, şi-a făcut apariţia la adunare căpitanul oraşului, Iosif Roşca, şi, adresându-se pe ungureşte, a întrebat scurt şi brutal: ***cine e aici preşedinte?***

Prezentându-se părintele protopop Teculescu, renegatul căpitan, de origine român, a zis: *„**Jandarmii mi-au adus la cunoştinţă că aici se ţin vorbiri de conţinut agitatoric. Vă fac atenţi că dacă se mai vorbeşte pe acest ton, disolv adunarea**”*.

Părintele Teculescu a ripostat întrebându-l: *„**Cine a făcut agitaţie?**”* Fără a mai răspunde căpitanul vreun cuvânt, s-a vârât în faţa fruntaşilor noştri fiul acestuia – îl cheamă Miklós – ajutorul de primar[413], care a repezit următorul ucaz: *„**Mie, ca ajutor de primar, mi-a comunicat sublocotenentul de jandarmi că aici se ţin discursuri de agitaţie şi m-a rugat să disolv adunarea, fiindcă altfel o disolvă el. Prin aceasta şi disolv adunarea**”*.

După aceste scurte dialoguri, părintele Teculescu, provocându-se la forţa majoră, a declarat adunarea închisă şi a rugat pe oameni să se depărteze în linişte, ceea ce s-a şi întâmplat, nu la îndemnul brutal al jandarmilor cari căutau să provoace pe ţăranii cari, mormăind, se depărtau, ci mai mult ascultând rugămintea fruntaşilor, cari nu voiau să dea prilej la un mare scandal.

Proiectul de resoluţiune

La ordinea de zi erau să mai vorbească încă şi alţi oratori. Domnul Dr. Iuliu Maniu avea să prezinte proiectul de rezoluţiune al adunării, în care s-ar fi lămurit noua luptă ce trebuie să purtăm. Acest proiect de rezoluţiune va alcătui însă temeiul tuturor celorlalte ce se vor prezenta la viitoarele adunări poporale.

Protestul nostru

Îndată după disolvarea, atât de volnică şi ilegală, a adunării, s-a dat prim-ministrului, ministrului de interne şi vicecomitelui comitatens următorul protest telegrafic:

„Aducem la cunoştinţă că adunarea poporală din Alba-Iulia, la care au luat parte 8000 cetăţeni, a fost disolvată de jandarmerie fără nici un motiv, fără prealabilă provocare cerută de lege, şi fără ca reprezentantul poliţiei, care a fost de faţă, să fi făcut vreo obiecţiune asupra vorbirilor ţinute.

Ajutorul de primar a stat intr-ajutor jandarmilor în această procedură ilegală, iar jandarmii au bătut pe mai mulţi inşi din mulţimea ce se împrăştia în linişte. Protestând împotriva acestui procedeu revoltător de ilegal şi brutal, cerem pedepsirea slujbaşilor călcători de legi”.

Teculescu, protopop
Iuliu Maniu, prezident

Câţi au cercetat adunarea?

Astfel s-a sfârşit această adunare, care a dat o nouă dovadă despre solidaritatea admirabilei noastre ţărănimi cu programul partidului nostru naţional şi despre brutala încălcare a drepturilor noastre de întrunire prin organele statului unguresc.

Alba-Iulia a primit duminecă în sânul ei, se poate spune fără nici o exagerare, zece mii de oameni, dintre cari vreo sută de preoţi, şi aproape tot atâţia învăţători, vreo 50 de advocaţi şi intelectuali de-ai noştri. Iată aci şi comunele cari au fost reprezentate: *Alba-Iulia, Drâmbar, Oarda de jos, Oarda de sus, Şibişeni, Vinţi, Vurpăr, Doia, Dumitra, Teiuş, Galda de jos, Galda de sus, Chişfalău, Bărăbant, Straja, Totoi, Hevig, Cut, Sântimbru, Saltin, Cojlar, Seuşa, Cârna, Acmar, Benic, Ghirbou, Mihalţ, Cişteiu, Şard, Crăciunei, Metec, Telna, Inghiu, Uriceşti, Tăuţi, Ampoiţa, Bucerdea, Limba, Cricău, Poiana, Întregalde*.

[413] Viceprimar – n.n., A.Ţ.

Românul, nr. 109 din 20 mai/2 iunie 1914, Arad, p. 3–4

77

Budapesta, 18/31 mai 1914 – *Descriere a vulnerabilităților vecinătății Transilvaniei cu România, din perspectiva vreunei agresiuni militare românești, ca argument pentru necesitatea fortificării granițelor estice şi sudice ale Ardealului cu linii de cazemate.*

Fortificarea Transilvaniei
(în lumină strategică)

„*Pester Lloyd*" aduce în numărul său, de la 31 mai [stil] n[ou], un articol sub titlul de sus, din care redăm următorul pasaj:

„*Monarhia noastră este pregătită pentru toate evenimentele în direcțiunea nordică, nord-vestică şi sud-vestică. Părțile, cari zac după aceste regiuni (Transilvania şi Banatul), sunt apărate numai încâtva de Carpați şi de Dunăre. Cu toată această barieră strategică naturală, în cazul unui conflict cu Rusia – când atât România cât şi Serbia s-ar pune pe partea ei – aceasta latură enorm de lungă la frontierele Monarhiei ar trebui să fie apărată prin forțe vii, prin ceea ce, evident, s-ar slăbi puterile cari ar trebui să opereze în părțile cele mai expuse din Nord.*

Un scut defensiv față de granițele sârbeşti n-ar face atâtea greutăți, avându-se numai în vedere fortificarea Orşovei. Mai puțin favorabilă se prezintă situația noastră față cu România. Apărarea Transilvaniei, care este cuprinsă atât în est cât şi în sud de România, nu este uşoară.

Din România duc în Transilvania, peste Carpați, nouă drumuri bune, ce se pot folosi chiar şi de trupe mai mari: 1. Valea-Jiului; 2. Pasul de la Turnu-Roşu; 3. Branul; 4. Satulung; 5. Boza; 6. Oituz; 7. Ghimeş; 9. Tulgeş. Mai departe duc trei linii ferate principale: 1. Râmnic-Sibiiu; 2. Bucureşti-Braşov; 3. Ocina-Ghimeş.

O trasă duce peste Piatra până la pasul Tulgheşului, o linie de ramificație de la Ocina până la pasul Oituzului şi, în fine, o linie de la Filiaşiu spre Petroşeni. Va să zică toate trei merg până nemijlocit la granița Transilvaniei. Încă două perechi de şine (peste Târgovişte şi Câmpulung) mai vin aproape de pasurile de la Bran şi Timiş.

Toate aceste linii ferate mai sunt legate între ele cu o pereche de şine care merge paralel cu frontiera şi constituie o foarte bună linie de rocadă (Craiova-Piteşti-Ploieşti-Buzău-Focşani-Valea Siretului). Toate liniile ferate, cari merg până la frontiere – abstrăgând de o minimală importanță locală – servesc exclusiv scopuri strategice.

Armata română e în stare, prin urmare, ca pe o circumferință de 400 chilometri (între Petroşeni şi Tulgheş) să ajungă pe 17 căi de comunicație (marş pedestru combinat cu transporturi de tren) până la frontieră şi să treacă granița prin nouă puncte. Afară de aceste căi şi linii ferate, mai duc câteva drumuri şi peste Carpați, cari însă nu pot veni în combinație pentru forțe mai mari de trupe, în special pentru artilerie, cavalerie şi serviciu de tren.

Cea mai însemnată direcție de atac din partea României merge spre Braşov. Deoparte fiind că între Bodzafalu şi Bran e un teren de 65 chilometri, în care se întâlnesc patru drumuri excelente convergente la Braşov; pe urmă fiindcă trece peste graniță o pereche de şine; iar până la frontieră duc două perechi de şine. De altă parte, fiindcă cea mai uşoară şi mai scurtă legătură a Transilvaniei cu Bucureştii trece peste acest teritoriu. Iar fiindcă Bucureştii sunt numai 120 de chilometri departe de Braşov, va să zică 5 până 6 zile de marş, e natural că România va pune în direcția aceasta forțe mari de armată chiar în interesul apărării capitalei proprii.

Cealaltă linie principală merge prin Valea Oltului spre Sibiiu. În scopul unei apărări a Transilvaniei în prima linie vor trebui considerate aceste două direcțiuni".

78

Budapesta, mai 1914 – *Cronica procesului de desființare a sentimentelor pro-dinastice manifestate de românii transilvăneni față de monarhia Habsburgică, şi implicit a speranțelor legate de emanciparea lor națională sub viitoarea domnie a prințului moştenitor, arhiducele Franz Ferdinand, instrumentat de premierul maghiar István Tisza, întocmită de fruntaşul transilvănean Alexandru Vaida-Voievod.*

Contribuția Biroului de informații la popularitatea Arhiducelui şi întărirea dinastiei

Activitatea lui Hodza printre Slovaci şi activitatea lui Aurel C. Popovici şi a mea printre Români, ca şi acea a lui Steinacker printre Germanii din Ungaria (Şvabii) deşteptase puternic dragostea păturilor largi ale acestor popoare pentru Alteța Sa imperială arhiducele Francisc Ferdinand şi înviorase din nou credința față de dinastie. Speranțe legendare, puse în viitorul împărat-liberator, aveau un efect viu până în cea mai modestă colibă țărănească. Dar, ca şi mai înainte, sub guvernul coaliției, tot astfel şi Partidul muncii de sub şefia lui Tisza, făcea tot posibilul pentru a îngreuia menținerea trezirei sentimentelor dinastice ale popoarelor noastre şi a le zădărnici. Abstracție făcând de procesele politice, de aplicarea unor mijloace de corupție, nesfârşit de variate, care stau la dispoziția oligarhiei maghiare, şi abstracție făcând de teroarea electorală, am fost împiedicați chiar în exercitarea celor mai elementare drepturi cetățeneşti, adică a organizării.

În mai 1914, Partidul național român a ținut la Alba Iulia cea din urmă mare adunare populară. Hotărâsem să organizăm o manifestație dinastică în stil mare. Toți oratorii urmau să expună pentru ce Românii datorează recunoştință dinastiei şi pentru ce trebuiau să-i fie credincioşi şi devotați. Telefonul funcționa între prefectul poliției din Alba Iulia şi contele Tisza la Budapesta. Când, la al doilea orator, s-a învederat tendința agitației noastre şi, când al treilea orator d-abia apucase să rostească cuvintele: „*Tot ce avem bun ca drepturi şi cultură, noi, Românii, le datorăm Casei de Habsburg*", prefectul poliției a dispus ca numeroşii jandarmi, aflați printre cei 5000 de români, să dizolve adunarea „*deoarece s-au ținut discursuri instigatoare*". Ca întotdeauna, şi de rândul acesta toate protestele noastre n-au folosit la nimic, n-am putut obține de la prefectul poliției nici măcar o motivare scrisă a ordinului său.

În anul 1907, în ajunul celui de al patruzecilea jubileu al încoronării Maiestății Sale, guvernul coaliției m-a scos cu forța din Parlament. Aceasta s-a întâmplat la 4 luni după ce Alteța Sa imperială Francisc Ferdinand mă chemase în audiență. Alteța Sa imperială Francisc Ferdinand, pe care Maghiarii voiau să-l bruscheze prin acest gest, m-a onorat apoi cu dovezi de o prea grațioasă bunăvoință. Întrucât eu continuam acțiunea mea în sens dinastic, Tisza a născocit împotriva mea faimoasa afacere Dulicskovics, atât de detestabilă din cauza mijloacelor întrebuințate. La 3 săptămâni după adunarea de la Alba Iulia, despre care am vorbit mai sus, el şi-a expus în Parlament senzaționalele sale destăinuiri împotriva mea. Alteța Sa imperială, arhiducele Francisc Ferdinand, urma să fie compromis şi de rândul acesta în fața Maiestății Sale. Perfidia lui Tisza a dat iarăşi greş şi l-a blamat pe el însuşi (vezi ziarul „*Reichpost*" no. 202 din 1 mai 1914).

Prin kossuth-ism la iredentism a fost şi rămânea tendința ascunsă a tuturor guvernelor şi partidelor maghiare, de la Coloman Tisza până la fiul său. Slavii, Românii şi Germanii trebuiau împinşi ca încetul cu încetul să se răcească față de dinastie şi apoi să-i devie ostili, aceasta, pe de o parte, prin politica şcolară, iar pe de altă parte prin absoluta inaccesibilitate a împăratului față de aceste popoare.

Că sentimentele antidinastice ale nemaghiarilor vor trebui să transforme pe unii intelectuali în maghiaroni (adică în kossuth-işti sau în constituţionali plătiţi de unguri) dar că popoarele vor fi împinse în mod inevitabil spre apele iredentiste, aceasta o ştiau şi o ştiu prea bine toţi bărbaţii de stat maghiari. Acesta era însă idealul Ungurilor, căci din moment ce masele largi ale popoarelor nemaghiare s-ar orienta spre iredentism, dinastia n-ar avea decât o singură ieşire. Ea s-ar putea sprijini în Ungaria exclusiv pe maghiari şi a r fi *per fas et nefas*[414] la discreţia lor.

Ce luptă grea am fost nevoiţi să ducem timp de o jumătate de secol, pe două fronturi, împotriva maghiarizării şi exploatării economice de către coruptele guverne ungureşti, precum şi *împotriva încolţirii tendinţelor iredentiste în sânul popoarelor noastre!*

A fost o fericire pentru noi politica înţeleaptă a regelui Carol I, care n-a slăbit niciodată politica noastră dinastică tradiţională, având totdeauna în vedere susţinerea ei. Speranţa nemaghiarilor în arhiducele Francisc Ferdinand şi dragostea lor faţă de dânsul *a deşteptat în popoarele noastre un fanatic entuziasm războinic când, în anul 1914, Maiestatea Sa şi-a chemat popoarele la arme*. Trebuia răzbunată moartea viitorului împărat liberator de popoare. Contele Tisza o ştia. Cu toate acestea, el a avut tristul curaj de a declara în cuvântarea sa, ţinuta la 1 ianuarie 1915, că nemaghiari au făcut, prin atitudinea lor patriotică, dovada că sunt recunoscători naţiunei maghiare, adică oligarhiei maghiare sau politicei de maghiarizare.

Nici chiar sentimentele curate ale popoarelor nemaghiare faţă de dinastie, *care le-au făcut să lupte cu entuziasm pentru răzbunarea asasinării unui Habsburg*, n-au putut scăpa de profanarea de a fi exploatate în favoarea şantajului unguresc pe lângă Coroană şi aliaţi.

Ion Rusu Abrudeanu, *Păcatele Ardealului faţă de sufletul vechiului regat. Fapte, documente şi facsimile*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1930, p. 301–302

79

Viena, 20 mai/2 iunie 1914 – *Apel al Ligii monarhiste din Austria în legătură cu necesitatea salvării statului austro-ungar printr-o reformă menită să acorde autonomie tuturor popoarelor aflate sub coroana habsburgică.*

Un memoriu al Ligei monarhiste austriace

Viena – Liga monarhistă austriacă, a cărei scop e înfăptuirea ideei unei monarhii unitare austriace, a lansat în zilele aceste un memoriu în care, arătând starea internă zdruncinată a monarhiei, accentuiază necesitatea unei reforme constituţionale care să salveze monarhia de pericolul prăbuşirei şi a descompunerii ce o ameninţă, aşezându-o pe noi temelii solide în baza principiului autonomiei naţionale a tuturor popoarelor din monarhie.

Ideea monarhistă austriacă consistă în asigurarea dreptului popoarelor de a se desvolta ne împiedecate şi a solidarităţii inerente unei organizări naturale a lor.

Românul, nr. 109 din 20 mai/2 iunie 1914, Arad, p. 2

80

Arad, 23 mai/5 iunie 1914 – *Sinteză a aşa numitelor iniţiative şi acţiuni de „împăcare", a naţiunii române din Transilvania cu poporul maghiar, desfăşurate de contele Tisza István în ultimele două decenii, toate eşuate şi soldate cu slăbirea solidarităţii etnice a românilor.*

---

[414] *„per fas et nefas" = la bine şi la rău* – n.n., A.Ţ.

Vorbe şi fapte
Articol din afară

În şedinţa de la 26 Mai, a delegaţiunii unite, contele Tisza a binevoit a se rosti din cronica asupra tratativelor sale cu Partidul Naţional Românesc. Nu e primul şi, probabil, nici unicul discurs al său asupra acestui subiect, de douăzeci de ani încoace, de când el pretinde că „*se ocupă*" cu soluţiunea chestiunii româneşti, contele Tisza a rostit o mulţime de discursuri despre împăcarea româno-maghiară, o adevărată puzderie de vorbe, de vorbe ticluite cu măiestria sa de a vorbi, fără a spune ceva.

După o campanie atât de grea şi obositoare de oratorie sterilă şi degeaba, nu e oare timpul să ne întrebăm, încă odată: *care e rezultatul acestei enorme cheltuieli de cuvinte?* Şi nu e bine, ca şi în cor, după fiecare nouă declaraţie sau cuvântare a ministrului, să repetăm, mereu, stăruitoarea, neîndurată întrebare a noastră: *ce a câştigat poporul nostru pe urma dragostei de care ne asigură din nou contele Tisza, întru cât s-a îmbunătăţit soarta lui după acest nou discurs de „împăcare"?*

Pentru că domnule director, convingerea noastră, a cetitorilor, se întăreşte tot mai mult, pe măsură ce se îngroaşe volumul de discursuri „*filoromâneşti*" ale primului-ministru, că intenţia cinstită de a se „*împăca*" cu noi e cu desăvârşire străină de el. Toată oratoria sa limbută şi zgomotoasă nu are decât un scop intrinsec, un *Selbstzweck* care nu vorbeşte ca să facă ceva, ci numai ca să vorbească. El nu urmăreşte să creeze „*împăcarea*", ci să pară că are această intenţie. Altfel cum s-ar putea explica că de 20 de ani, de când vorbeşte de ea, de necesitatea ei „*imperioasă*", nu a reuşit nimic să construiască, şi că de 20 ani situaţia poporului românesc, în loc să se îmbunătăţească, s-a înrăutăţit şi devine tot mai insuportabilă?

Cum asta, adecă se poate închipui că un om de stat „*mare*", numit „*omul cu voinţa de fier*" şi „*bărbatul faptelor*", să propovăduiască timp de 20 de ani o idee, o reformă de mare necesitate, face perorаţii lungi şi „*adânc convinse*", fără să o poată apropia totuşi cu un singur pas de realizare, deşi în tot timpul acesta (cu excepţia celor 4 ani de regim coaliţionist) a fost la putere, de mai multe ori ministru şi de două ori însuşi şeful guvernului? Faptul acesta singur e sentinţa cea mai nimicitoare pentru acţiunea contelui Tisza. El spulberă toată pleava de discursuri chilometrice, de vorbe de „*pace*", făcând să se ivească de sub ele grăuntele de adevăr al duşmăniei ireductibile împotriva existenţei noastre naţionale.

S-ar putea dovedi, cu istoria luptelor noastre politice în mână, că toată acţiunea de „*împăcare*" a contelui Tisza, în definitiv, nu se reduce decât la discursuri, deci la vorbe, şi că aceste vorbe, departe de a ne folosi, au fost totdeauna încercări viclene şi perfide de a ne slăbi, de a ne desbina şi de a produce destrămare în tabăra noastră, închegată într-o solidaritate indestructibilă.

În anul 1897, la instalarea episcopului Goldiş în Arad, contele Tisza şi-a început acţiunea de împăcare cu un „*mare*" discurs, plin de urări vagi de prietenie româno-maghiară, dar lipsit de precizarea oricărei concesiuni sau condiţiuni de împăcare. Şi care a fost totuşi rezultatul? În tabăra românească, atât de solidară, era cât pe aici să se producă o ruptură. Naţionaliştii arădani, zăpăciţi de şiretenia contelui „*pacificator*", au avut naivitatea de a da crezare cuvintelor sale şi l-au sărbătorit ca pe viitorul salvator al neamului nostru. Între ei şi Românii ardeleni, mai neîncrezători, se angajase, prin presă, o polemică violentă. „*Gazeta Transilvaniei*" îi acuza de „*trădare de neam*". Conflictul a ţinut mult, şi dacă nu a provocat o dezorganizare, a avut totuşi darul să învrăjbească pe fraţi şi să lase sămânţa îndoielii şi suspiciunii, de o parte, resentimentul şi înverşunarea, de altă parte, în rândurile noastre.

În anul 1904 contele Tisza, ajuns prim-ministru, rosteşte iarăşi un mare discurs, în continuarea acţiunei sale de locvacitate româno-maghiară, de astă dată în Camera ungară.

Mulți Români au crezut şi atunci că a venit timpul să ne „*împăcăm*", doar criza politică şi căderea guvernului la alegeri au împiedecat ca să decurgă alte consecințe mai grave pentru noi din discursul contelui Tisza.

În timpul celor 4 ani de domnie politică a coaliției ungureşti, „*pacificatorul*" părea că repauzează. În realitate el întindea, în tăcerea retragerii de la Geszt, mrejele sale asupra unuia din cei mai de frunte reprezentanți ai radicalismului național românesc, asupra vicarului **Vasile Mangra** şi asupra preoțimii din Bihor.

Veni şi anul 1910. Contele Tisza cutreieră țara ca un apostol pentru a reînvia partidul liberal de odinioară, sub numele de „*partid al muncii naționale*". Acțiunea sa de „*împăcare*" a reînceput, fireşte iarăşi sub formă de discursuri, singurul mijloc de pacificare al contelui *filoromân*. Şi de data asta urmarea fu dezastroasă. Vorbele, veşnicele sale vorbe, umflate şi deşarte de precizări au avut de consecința trecerea definitivă şi pe față a vicarului **Mangra** în tabăra guvernamentală. El duce cu sine partea cea mai mare a preoțimii din Bihor şi reuşi să strecoare, pe un timp, în sufletele multor cărturari din acel comitat, şi chiar din alte comitate, otrava încrederii în intențiile guvernului. Prin urmare, şi această nouă încercare de acțiune *filoromânească* a contelui Tisza a adus o nouă, deşi nu prea mare, mişcare a partidului național. Un fruntaş care şi-a renegat trecutul, cinci cercuri electorale neromâneşti pierdute şi un comitat guvernamentalizat şi corupt – iată bilanțul acestei „*acțiuni*" pentru noi.

În sfârşit, acțiunea din urmă de „*împăcare*", începută în anul 1913, a avut ea un rezultat rău pentru noi? Noi credem că da. Căci, pe lângă efectul bun al solidarizării noastre în jurul programului şi partidului național, ea totuşi a isbutit în timp să amăgească cercurile conducătoare din România cu speranța unei reforme serioase în binele nostru şi a întârziat isbucnirea revoltei din regat împotriva politicei de maghiarizare, făcând-o mai temperată de cum ar fi fost în primul moment, sub impresia succeselor din Balcani. Afară de asta, ea a reuşit, prin vorbe, să ne ție pe loc un an, întârziind începerea reorganizării noastre şi reluarea acțiunii politice împotriva guvernului.

Se poate spune că fiecare din acțiunile de „*împăcare*" a contelui Tisza, fiecare discurs al său, departe de a ne aduce un folos, ne-au adus numai nouă pagubă, noi diversiuni şi încurcături. Totdeauna, „*împăcarea*" ce ne-o propunea s-a sfârşit cu o nouă desbinare şi războire cu noi înşine sau cu interesele noastre politice neglijate. În schimb, după fiecare nouă acțiune, ne pomeneam, după trecerea tărăboiului de „*fraternizare*" cu Ungurii, că acela cu care ne-am „*iubit*" profitase de clipa îmbrățişării pentru a ne şterpeli câte ceva din buzunare, când pe un om, sau un ținut, când liniştea şi armonia noastră internă, când o parte din puterea şi progresul nostru firesc.

Acestea sunt fapte, domnule director, şi nu vorbe, veşnicele vorbe viclene, prefăcute şi amăgitoare ale contelui Tisza. Şi de când lumea se ştie că nu vorbele pot omorî o faptă ci, dimpotrivă, faptele au puterea asta irezistibilă, în fața căreia nici o vorbă şi nici o mie discursuri nu pot să rămâie în picioare.

Contele Tisza ni s-a arătat prieten în vorbe, dar duşman fanatic şi neîncetat în fapte. Pentru aceea, ultimul lui discurs mă îndeamnă să-i adresez, în numele multor cetitori, o rugăminte: *aceea ca să înceteze odată cu discursurile*. Nu suntem curioşi de ele, nu însetăm de vorbele sale. Dacă primul ministru ungur are un singur dram din sentimentul de dragoste pentru noi, pe care îl simulează, să-i facă acest singur bine: *să tacă*. În tăcerea asta nu vom auzi decât strigătele de luptă ale celor două tabere, țipetele si vaietele de durere ale celor ce cad loviți şi ele vor exprima cel puțin adevărul, ele de sigur sunt sincere.

Iar dacă el în viitor ne va veni iarăşi cu volumul său de discursuri *filoromâneşti*, noi să-i opunem altă carte: *istoria suferințelor, martirologiul durerilor şi chinurilor noastre*. Cumpăna dreptății istorice le va cântări şi va spune care din ele este mai grea, mai încărcată, mai sdrobitoare.

Românul, nr. 111 din 23 mai/5 iunie 1914, Arad, p. 1–2

81

Alba Iulia, 23 mai/5 iunie 1914 – *Precizări în legătură cu arestarea unor soldați şi a unui ofițer, de etnie română, care au participat la Adunarea populară organizată de conducerea Partidului Național Român din Transilvania la Alba Iulia la sfârşitul lunii mai, miting anulat prin intervenția jandarmilor maghiari.*

O desmințire

Alba-Iulia – Conform mandatului primit de la dumneavoastră, m-am prezentat azi la comanda militară ca să aflu ce e adevărat din ştirea despre soldații arestați la Adunarea poporală. Am aflat că numai vreo 3 soldați au luat parte la adunare, şi aceştia din neştiință. Au ascultat vorbirile în cea mai mare linişte. Nu e adevărat că au demonstrat, ori că au subliniat cu aclamații enunciațiile oratorilor.

Jandarmii hiperzeloşi, ca totdeauna, cum i-au zărit pe bieții feciori, le-au luat baioneta şi i-au internat la comandă. Aci au fost deținuți până a doua zi când, apoi au fost ascultați, dar constatându-se nevinovăția lor, fiind participarea lor făcută din neştiință, li s-a dictat o pedeapsă minimală.

– Locotenentul în retragere (iar nu activ, cum s-a scris), Dr. Victor Chirilă, actualmente candidat de advocat în Huedin, comitatul Cojocnei, nu a luat parte la adunare, prin urmare nu a fost nici arestat. Neînțelegerea provenea de acolo că Dr. Chirllă închiriase odaie în acelaşi hotel în curtea căruia se ținuse adunarea. Dânsul, trecând prin mulțime spre a ajunge în odaie, a fost somat de jandarmi să se legitimeze şi dânsul s-a legitimat. Dr. Chirilă este şi conducătorul unei întreprinderi comerciale româneşti în Huedin, şi venise la Alba-Iulia pentru a se înțelege cu fruntaşii români în chestii ce priveau întreprinderea.

Ca fost locotenent activ, îmbracă uniforma cu ocazii solemne, având a face vizite. Nu e adevărată ştirea că îmbrăcase cu intenții demonstrative uniforma, deoarece, cum spusesem, nici nu venise pentru adunare.

Românul, nr. 111 din 23 mai/5 iunie 1914, Arad, p. 2

82

Nojorid (comitatul Bihor), 24 mai/6 iunie 1914 – *Raport al Senatului şcolar bihorean în legătură cu rezultatele îngrijorătoare înregistrate la examenele şcolare de limba română la şcolile din comuna Nojorid, în special la clasele III-VI, unde sistemul de predare bilingv (româno-maghiar) a reuşit să-i încurce pe elevi în ale scrisului după dictare.*

Din durerile noastre
Urmările bilingvismului

Primim la redacție o scrisoare bătrânească, pe care o dăm aci:

Spectate Domnule Redactor!

În 24/6 iunie s-au ținut în comuna noastră, Nogiorid, examenul final al băieților din ambele şcoale. La orele 8 am fost de față membrii Senatului şcolar, 9 inşi în frunte cu Reverendul domn Petru Popescu, protopop superior, şi Mult Onoratul domn Vasiliu Varju, preşedintele şcoalelor. Am plecat cu toții la şcoala a VI-a pentru a ne îndulci de progresul

arătat a domnului învățător Iuliu Salca, conducătorul claselor III—VI, şi Doamne rău ne-am înşelat. Începând de la studiul religiunei până în capăt, nici un răspuns de *Doamne ajută* nu am auzit, la ce cu toţii ne-am amărât.

Dar mai ales ne-am scandalizat când, provocând domnul protopop pe mai mulţi elevi din clasa V-a să scrie cuvintele dictate de domnia sa româneşte, nu au fost în stare a le scrie numai mestecat cu litere maghiare, şcoală românească fiind cu limbă de propunere română.

Finindu-se examenul fără nici un succes, năcăjiţi am plecat la şcoala elevilor clasei I-II-a, căreia e conducător harnicul domn învăţător Ioan Papp, şi aici, începând cu studiul Religiunii, ne-a fost un drag a asculta răspunsurile corecte.

Pentru a se convinge domnul protopop că oare şi elevii clasei a II-a tot aşa ştiu scrie româneşte ca în clasele superioare, au provocat pe mai mulţi elevi, dictându-le să scrie cuvinte româneşte, spre a noastră bucurie toţi le-au scris cum se cade. Cu un cuvânt, din toate studiile propuse acestor două clase, elevii au dat cele mai frumoase răspunsuri.

După supărarea avută, încântaţi fiind de auzul răspunsurilor date de mititeii elevi, atât Reverendul domn protopop, cât şi noi i-am gratulat domnului învăţător Ioan Papp, mulţumindu-i osteneala făcută cu copii noştri. Pe domnul învăţător Iuliu Salca, tânăr fiind, l-am făcut atent să ieie exemplu de la colegul său care, deşi osteneşte de 28 ani, nu stagnează ci de 19, de când stă în comuna noastră, încontinuu lucră şi se interesează de scopul cultural şi material al comunei noastre. Să-i ajute Dumnezeu să poată lucra pentru interesele noastre şi mai departe.

Nogiorid, la 11 iunie 1914

Cu profundă stimă
G. Ciortin, membrul Senatului şcolar

Românul, nr. 122 din 6/19 iunie 1914, Arad, p. 4

83

Cluj, 24 mai/5 iunie 1914 – *Ştire privitoare la desfăşurarea şedinţei filialei clujene a asociaţiei maghiare EMKE, în cadrul căreia reprezentanţii maghiarimii vor cere guvernului să fortifice graniţele Transilvaniei cu România, să sporească efectivele militare în provincie şi să-i detaşeze în alte locuri pe ofiţerii de etnie română.*

Programul Asociaţiei Ardelene Maghiare

Cluj – Asociaţia ardeleană, înfiinţată în 7 decemvrie, anul trecut în Cluj, pentru apărarea intereselor maghiarimei din Ardeal a însărcinat – după cum se ştie – un comitet, în frunte cu profesorul Dr. Ştefan Apáthy, cu elaborarea unui program care, fiind gata, va fi prezentat de către contele Ştefan Bethlen în adunarea convocată pe duminică, în 7 c[urent], în Murăş-Oşorhei.

Punctul principal al acestui program e chestia apărării militare a Ardealului. Motivul conducător – se spune în acest program – la înfiinţarea asociaţiei noastre a fost simţământul că nu suntem apăraţi şi convingerea că apărarea militară a Ardealului la graniţa României a fost foarte neglijată şi aşa, punctul prim al programului nostru trebuie să fie pretinderea apărării militare a Ardealului.

Din cele 10 strâmtori cari duc în România, nu e fortificată nici una. Liniile ferate ce duc prin aceste strâmtori sunt numai simple şi numai prin strâmtoarea ce duce spre Predeal este o linie mai bună. Centrul apărării graniţei Ardealului e Sibiiul. Dar în aceasta garnizoană nu sunt decât 2000 soldaţi cu 100 tunuri, iar din întreg contingentul de pace al armatei în Ardeal se află de abia 13 mii soldaţi din infanterie, 3000 soldaţi din cavalerie şi 150 tunuri.

Pretindem fortificarea strâmtorilor Ardealului, dacă e necesar chiar reducându-se sumele întrebuinţate pentru vase de răsboi. Pretindem ca în Ardeal să fie dislocat un nou corp de armată, iar batalioanele şi ofiţerii Români să fie transferaţi în alte părţi ale ţării, aducându-se în locul lor batalioane şi ofiţeri Unguri.

Dorim ca centrul militar al puterii armate din Ardeal să fie Clujul sau Murăş-oşorheiul, iar garnizoanele să fie repartizate corespunzător. Dorim ca ofiţerilor din Ardeal să li se asigure o situaţie mai favorabilă, ca aceştia să nu simtă ca o pedeapsă timpul de serviciu care-l fac în Ardeal.

Românul, nr. 112 din 24 mai/5 iunie 1914, Arad, p. 2

84

Iara (comitatul Turda-Arieş), 25 mai/8 iunie 1914 – *Anchetă jurnalistică în legătură cu incidentul provocat de arborarea unui drapel românesc în vârful unui plop înalt din localitate, delict care a declanşat o serie de represalii din partea administraţiei locale şi a jandarmeriei împotriva sătenilor români din zonă.*

Tricolorul din Turda-Arieş

Ancheta noastră

Deoarece ministrul de Interne, I. Sándor, în răspunsul dat la interpelaţia asupra adunării de la Bălgrad amintise şi de nişte „*agitaţii*" cu tricolorul în comitatul Turda-Arieş, ne-am adresat colaboratorului nostru din acele părţi să ancheteze chestia. Iată rezultatul:

Jara, 10 mai 1914

Înainte de 3/16 mai, pe drumul de ţară, între Şutu şi Silvaşul-unguresc (de lângă Jara), s-a găsit stâlpul de lângă drumul ţării (pe care e tabla cu numele comunei) zugrăvit întreg în tricolor românesc. (Notez că stâlpul înainte a fost zugrăvit în tricolor unguresc).

Faptul acesta a făcut zarvă mare. Proto-pretorele Ferenczy Jenő, din Jara, a pornit cercetare în contra ţăranului Gavrilă Popa din Şutu (*Sütmeg*) – un flăcău de vreo 20 de ani – pe care de atunci îl şicanează cu diferite pedepse, asemenea şi Şutu întreg (comuna) e şicanată de jandarmii din Săvădisla (*Tordaszent-László*) cu pedepse pentru gunoiu, păşune etc. Nici notarul lor, Kende Gustav, nu e pasiv, ci comite agresive ieşiri faţă de ţăranii români din Şutu, molestându-i cu pedepse... şi cu „*porţiile*" (dările) de tot soiul.

În ziua de 3/16 mai apoi, tot lângă drumul de ţară – între comunele Şutu şi Silvaşul-unguresc s-a găsit un stindard naţional, cu tricolor românesc – fâlfăind în vârful unui plop înalt de lângă drumul de ţară. Jandarmeria a căzut în boală la văzul lui. A fost alarmat întreg ţinutul Jearei şi s-a acăţat jandarmeria iarăşi de ţăranul Popa Gavrilă din Şutu, pe care l-au dus jandarmii la judele de investigaţie din Turda, iar – *corpus delicti* – stindardul românesc l-au dat lui Popa Gavrilă să-l ducă pe umeri care, în bătaia vântului a desfăşurat stindardul, şi aşa l-a dus înaintea jandarmilor până la Turda, la judele de investigaţie.

Stindardul şi Popa Gavrilă a fost dus de jandarmi prin 6 sate şi ţăranii se adunau în grupe mari şi-şi făceau cruce la văzul tricolorului românesc rostind: „*Doamne ajută!*". Judele a pus în libertate pe Popa Gavrilă, în urma întrevenirei lui Dr. Valer Moldovan, avocat în Turda. Dealtcum, Popa Gavrilă are doi advocaţi: pe Dr. Ioan Giurgiu, din Jara, şi pe Valer Moldovan, din Turda. Investigaţia curge şi şicanele pe bieţii ţărani într-una îi ajunge şi diferitele pedepse pentru orice nimic. La judele de investigaţie cei doi jandarmi încercaseră să-l bată pe Popa Gavrilă, în absenţa judelui, dar Popa Gavrilă a răsturnat mesele cele verzi şi a făcut sgomot şi jandarmii nu-l putură massa.

Pretura a pornit cercetare pentru contravenție. În jurul Jarei şi la conferințele de pe sate, ce le ține despărțământul „*Astrei*", se ivesc jandarmii prin biserici şi şcoale, unde se țin prelegerile, şi controlează pe orice vorbitor... şi întrerup... în genere mişcarea „*Astrei*" şi propaganda... ştiinței româneşti e oprită şi văzută cu ochi răi.

La Cluj, la Turda şi la Jara tricolorul de pe pălăria de paie este oprită şi sfârtecată de jandarmi. În săptămâna trecută 12 feciori din jurul Jarei au fost la Cluj şi au venit fără pălării acasă, poliția din Cluj le-au luat banda tricoloră de pe pălăriile lor de paie.

Se susține versiunea că chiar Ungurii ar fi făptuitorii... cu tricolorul românesc, ca să aibă titlu de drept pentru şicanarea țăranilor români. Deocamdată atâta!! La copii mici, cu tricolor, le zic Ungurii pe aici: „*Măi Român, pui de câne!*" – Jean.

Românul, nr. 116 din 30 mai/12 iunie 1914, Arad, p. 5

85

Beiuş, 25 mai/8 iunie 1914 – *Ştire privitoare la desfăşurarea adunărilor populare ale românilor din Ținutul Beiuşului, în comunele Budureasa şi Mizieş, organizate de Partidul Național Român, însoțită de protestul participanților împotriva arondării mai multor sate româneşti la o circumscripție electorală dintr-o comună maghiară.*

Adunări poporale la Beiuş

De la corespondentul nostru ocazional

Beiuş, 8 iunie 1914

Pornind Comitetul o acțiune intensă, pentru aranjarea mai multor adunări poporale, ne-am pus la muncă şi noi beiuşenii, şi am hotărât ținerea a mai multor adunări poporale. Astăzi am ținut în două locuri, şi anume în Budureasa şi în Mizieş, fiind adunat în ambele localități popor mult din mai multe sate, şi ambele adunări au succes peste aşteptare. Aici, unde sufletul multor oameni şi conducători de odinioară e inficiat de *mangrism*, cu multă mângâiere sufletească putem constata că sufletul poporului a rămas neatins de această miasmă infectă. Adunările de astăzi au dovedit aceasta. Adunările le-am convocat, punând la ordinea zilei:

1. Aderență către Partidul Național Român şi deputații români.
2. Protest contra hotărârei comitatului Bihor asupra noilor circumscripții de votare.
3. Chestia sufragiului universal.
4. Situația politică.

Toate punctele acestea din program le-a pertractat domnul Dr. Ioan Ciordaş, avocat în Beiuş, iar alții s-au angajat în alte părți să țină asemenea adunări şi vorbiri. Dr. Ciordaş a fost însoțit de advocații: Dr. Constantin Popovici, Dr. Cornel Papp, Dr. Faust Sălăgian şi meseriaşul fruntaş din Beiuş: Roman Christian.

În ambele adunări s-a primit adresa de aderență alăturată. (O publicăm în fruntea ziarului – Redacția).

S-a mai primit la adunări şi o „suplică", adresată ministrului de Interne în limba românească. Această suplică a fost cetită şi primită în ambele adunări şi iscălită de mai multe sute de oameni. Va fi transpusă ministrului de interne. Cetind-o jalba aceasta, vă veți convinge ce atentat se pregăteşte împotriva dreptului constituțional al oamenilor noştri.

Vă mai comunic că adunări poporale se vor ține şi în jurul Orăzii, una poate chiar în Oradea-mare.

Suplică

Excelență!
Mărite Domnule Ministru!

Congregația comitatului Bihor, în adunarea sa extraordinară, ținută în 9 mai, conform ordinațiunei ministeriale de sub Nr. 56000/1914, B[elügy] m[inisztérium][415], şi pe temeiul drepturilor asigurate comitatelor, în §. 22 al articolului de lege XIV din anul 1913 – a hotărât asupra împărțirei circumscripțiilor de votizare în toate cercurile electorale de pe teritoriul comitatului – şi astfel constituit şi pentru cercul electoral al Beiuşului trei circumscripții de votizare cu centrele: *Belényes, Köröstárkány* şi *Vaskóh*[416].

Gruparea diferitelor comune în circumscripțiile acestea s-a făcut de a dreptul în butul legii şi a ordinațiunii ministeriale, gruparea aceasta se izbeşte în spiritul legii şi a ordinațiunei ministeriale, şi pe noi, pe locuitorii comunelor: Budureasa, Cărbunar, Saca, Selişte, Talpe, Teleac şi Mizieş ne jigneşte mai adânc şi mai de aproape.

Ataşarea satelor noastre către circumscripția Köröstárkány nu înseamnă estinderea principiului democratic al legii asupra noastră, ci însemnează devalvarea dreptului nostru constituțional, pentru că prin această arondare dificultată nu numai că ni se pun piedici în calea deprinderei acelui drept constituțional de a alege deputat – nu numai că se îngreunează, în loc să se uşureze votizarea – ci pe bună cale ni se face de-a dreptul imposibilă. Vom arăta că pentru ce?!

Ținem să amintim, mai înainte de toate, că nu putem înțelege ce anume considerații democratice, ori de alt ordin de loialitate față de alegător, au determinat congregația comitatensă să constituiască în Köröstárkány, la distanță de 4,7 km. depărtare de Belényes, care e totodată şi centrul electoral – o circumscripție de votizare, de vreme ce pentru comune, cari sunt Ia o distantă de câte 26–33 km., şi mai mult, în raport cu centrul electoral – nu s-a constituit nici o circumscripție de votizare – ci alegătorii comunelor acestora vor fi siliți să facă calea lungă şi grea şi de aici în colo până la Belényes. Ca de pildă le amintim aici satele Felsöfeketevölgy (Felsövaleaneagra)[417] 34,8 km., Biharmagura (Măgura) 32,9 km., Dobrovány 26,7 km.[418], Vasasböfalva (Pietrosa) 26 km., Gurány 24,5 km., Felsöpojény 20,7 km[419] îndepărtări de 5–8 ori mai mare decât cea a comunei Köröstarkány față de Belényes, deşi comunicația în satele acestea de la codru e neasemănat mai grea decât din Köröstarkány la Belényes, unde este drum bine îngrijit.

Şi deşi găsim o explicație şi deşi îi dăm înțelepte rânduieli a comitatului acestuia o interpretare, ce de loc nu ne poate mângâia – ba ne jigneşte chiar – totuşi, cu durere trebuie să constatăm că tratamentul extrem de maşter ce s-a aplicat comunelor noastre întrece chiar şi măsura de inechitate, aplicate satelor aici înşirate.

Noi ajungem într-o situație cu mult mai rea decât eram până aci. Dacă rămânem în circumscripția de la Köröstarkány – aceasta înseamnă, ci ni s-a adăugat calea ce trebuie s-o facem pentru deprinderea votului nostru – cu 4,7 km., va să zică cu atâta ni s-a îngreunat situația în distanță, căci la Köröstarkány nu putem ajunge decât trecând pe la marginea orăşelului Belényes, unde umblam până aci la alegere, şi până unde era calculată oficios şi distanța din comunele noastre până la centrul electoral. Din noua lege electorală şi din

[415] Ministerul de Interne – n.n., A.Ț.
[416] Beiuş, Tărcaia şi Vaşcău – n.n., A.Ț.
[417] Valea Neagră de Jos – n.n., A.Ț.
[418] Dumbrăvani – n.n., A.Ț.
[419] Poieni de Jos – n.n., A.Ț.

ordinaţiunea ministerială transpiră alt spirit decât acela care ar putea legitima această dispoziţie retrogradă, fără de trecut.

Ne jigneşte noua împărţire şi pentru aceea pentru că în circumscripţia de la Köröstarkány sunt concentraţi 1480 alegători cari, de fapt şi în realitate, vor trece şi peste numărul de 1600, şi prin aceasta se pune cale o aglomeraţie atât de mare a alegătorilor, încât e absolut inevitabilă ciocnirea între diferitele partide şi înfăptuirea pe cale netedă a alegerii. Concentrarea atâtor alegători la un loc e împotriva dispoziţiei date de §-ul 23 al articolului de lege XIV, din 1913, şi în contrazicere chiar cu ordinaţiunea ministerială care dă instrucţii cu mult mai liberale comitatelor, subliniind principiul că peste 1000 de alegători numai în cazuri excepţionale se pot concentra la un loc – în cazul de faţă, prin nimic în lume nu e motivat să se facă excepţie – drept ce e vădit că dispoziţia comitatului înseamnă o recidivă chiar şi faţă de legea veche, adică faţă de articolul de lege XXXIII din 1874.

Ne jigneşte mai departe noua împărţire, pentru că ni se îngreunează putinţa de a vota prin situaţia noastră geografică faţă de noul centru de votizare, adică nu putem ajunge, nu putem intra în Köröstarkány numai în vreme bună. Drumul scurt anume duce prin Kisnyégerfalva[420] la Köröstarkány. Acestea două sate le desparte Crişul (Körös), peste care nu este pod, şi în viitorul apropiat nici nu va fi, pentru că nu-l reclamă nici nu fel de interes economic, nu ar sta în raport cu cheltuielile de zidire şi a susţinerii unui pod. Dată fiind starea aceasta – e evident că noi numai atunci putem trece Crişul când va mică apa în el.

Ne cerem scuzele de la mărita congregaţie a comitatului Bihor, dar noi aşa credem că un drept constituţional, a cărui deprindere e pusă pendentă de umbletul vremii şi de capriciile Crişului şi de eventuala zidire a unul pod, a încetat a fi drept, şi comitatul Bihorului, prin dispoziţia aceasta referitoare la noi, a dat cea mai splendidă dovadă că toată valoarea unei legi se poate devalva prin executarea ei rea. Şi aşa credem, că în secolul al XX-lea nu se potriveşte nici cu demnitatea noastră omenească să fim îndrumaţi a face o cale trecând ape mari, ori cu un convoi de trăsuri şi cu periclitarea noastră şi a satelor noastre atunci când mergem la urna de votizare, în faţa căreia se potenţează mândria fieştecărui om şi cetăţean, ştiind că prin actul votizăril îşi dă contribuţiunea sa la soarta ţării! Să mergi azi, în secolul al XX-lea, la acest măreţ act luptându-te cu elementele – atunci când eşti în posesiunea tuturor condiţiunilor reclamate de o viaţă constituţională – e adevărată ironie!

E cu atâta mai rea şi nepractică împărţirea făcută de congregaţia comitatului Bihor, cu atât e mai iminentă primejdia întrărei noastre în Tárkány din şi în raport cu alegătorii cari vor veni de la Belényes să voteze. Drumul nostru anume se încrucişează cu drumul alegătorilor cari vor veni la Beiuş de la notariatele Bontesd, Dombrovány şi Vasasköfalva[421]. Pe acelaşi drum, pe care mergem noi din Belényes până în Kisnyégerfalva – pe acelaşi drum vin alegătorii amintiţi din Kisnyégerfalva până în Belényes. Va să zică, pe o suprafaţă de 4 km., convoiul de trăsuri, sosite din direcţii contrare, vor trece pe lângă olaltă şi e de neînchipuit să nu se întâmple ceva ciocniri şi spargere a rândurilor în toiul şi în focul disputelor aprinse cu ocaziunea alegerilor. Noi nu am voi, numai pe preţul astorfel de primejdii, să ajungem la urnă, şi protestăm contra acelor dispoziţii cari să ne creeze nouă o situaţie atât de penibilă.

Prin Belényes nu putem trece la Köröstárkány pentru că şi în Belényes va fi multă lume în ziua alegerii, mulţi oameni de multe păreri, că aici va clocoti patima partidelor în măsură mai mare, şi noi nici o poftă nu avem să trecem prin acest cuib de foc la urnă în Köröstárkány.

Ne jigneşte în mod simţitor dispoziţia comisiei şi din acel motiv că, de vreme ce ordinaţiunea mai prevede că constituirea circumscripţiilor de votare să se facă în astfel de chip că alegătorii aparţinători cvasi-tradiţional unui partid politic să nu treacă prin satele

---

[420] Azi Grădinari – n.n., A.Ţ.

[421] Bunteşti, Dumbrăvani şi Pietrani – n.n., A.Ţ.

cunoscute ca aparţinătoare partidului contrar – pe noi ne trimite comitatul în Köröstárkány, cu cari un partid niciodată n-am format şi nu vom forma unul, de vreme ce noi ca Români sprijinim Partidul Naţional Român, iar tărcăienii, ca unguri, sunt 48-işti. Faţă de terorizările acestora pe vremea alegerilor, cerem sprijinul preventiv al domnului ministru încă de pe acuma, şi protestăm contra acelei dispoziţii a comitatului care ne dă pradă acestui terorism!

Întru astfel de împrejurări noi, locuitorii comunelor Budureasa, Cărbunari, Mizieş, Saca, Teleac, Talpe şi Sălişte, adunaţi în ziua de azi, adecă în 8 iunie 1914, într-o adunare poporală în comuna Budureasa şi Mizieş, şi sfătuindu-ne asupra dispoziţiilor luate de congregaţiunea comitatensă cu privire la arondarea circumscripţiilor comitatense, constatăm cu adâncă durere că aceste dispoziţii nu conglăsuiesc cu legea şi cu ordinaţiunea ministerială, şi mal ales cu interesele noastre vitale, sub raportul dreptului constituţional, i-am însărcinat pe subsemnaţii – iar noi, subscrişii, am iscălit această însărcinare, că din încrederea sutelor şi miilor de cetăţeni cari sunt de un gând şi de o credinţă cu noi – să prezentăm Excelenţei Voastre următoarea rugare:

Să binevoiţi a revedea arondarea circumscripţiilor de votizare din cercul electoral Belényes şi, în virtutea dreptului ce vi-l asigură articolul de lege XIV, din 1913, în punctul 2 din §. 23, să binevoiţi a ne scoate pe noi din circumscripţia cu sediul Köröstárkány şi, constituind o nouă circumscripţie de votizare cu sediul Bondorasó[422]*, să ne ataşaţi şi pe noi circumscripţiei acesteia – la care s-ar putea anexa şi comunele aparţinătoare notariatului Tisztásfalva*[423]*, prin ce s-ar reduce numărul alegătorilor atât în Köröstárkány, cât şi în Belényes, şi situaţia astfel creată s-ar apropia de dispoziţiile legii, căci actual atât la Köröstárkány, cât şi la Belényes, sunt concentraţi peste 1500 alegători.*

Pe lângă centrul Bondorasszó militează şi faptul că e scaunul unul notariat, e centrul geografic şi economic al satelor cari le-am aduce aici la votizare, are drum de comunicaţie bine îngrijit, telefon, detaşament de jandarmi, cari toate îl predestinează să fie un centru de votizare mai ales atunci – când prezidentul alegerei şi prezidentul comisiunel de votizare, aici în cercul administrativ al Beiuşului, numai chiar în Bondorasszó pot susţinea contact mai uşor pe calea telefonică în ziua alegerii, căci numai aici este telefon.

La caz, că nu s-ar putea înfiinţa din Bondorasszó un centru de votizare – Vă rugăm să ne lăsaţi şi mai departe să mergem cu votul nostru la Belényes.

Încredinţând cauza noastră bunăvoinţei Excelenţei Voastre, şi rugându-vă să aplicaţi faţă de noi principiile ce transpiră din ordinaţiunea Excelenţei Voastre, de sub Nr. 56000/1914 – suntem credincioşi fii ai patriei, ai tronului şi ai neamului nostru românesc – iar Excelenţei Voastre devotaţi supuşi:

(Urmează iscăliturile)

Românul, nr. 115 din 29 mai/11 iunie 1914, Arad, p. 2–3

86

Oradea, 26 mai/8 iunie 1914 – *Anunţ privitor la organizarea serbării de reînfiinţarea a Despărţământului asociaţiei culturale române „Astra" şi a filialei locale a „Reuniunii Femeilor Române", festivităţile urmând să se desfăşoare la Preparandia Greco-Catolică din Oradea şi la Băile Episcopeşti.*

Serbările de la Oradea

Numai câteva zile ne mai despart de evenimentele mari ce se vor petrece a doua zi de Rusalii în Oradea mare. După cum s-a scris într-un număr recent al ziarului nostru, luni, în 8, curent, la ora 11 a. m. se va ţinea în sala festivă a Preparandiei greco-catolice din loc, adunarea generală de reorganizare a Despărţământului orădean al Astrei.

[422] Budureasa – n.n., A.Ţ.

[423] Curăţele – n.n., A.Ţ.

Cunoscând cu toţii scopul nobil şi frumos ce-l urmăreşte această mare instituţie românească, sperăm că inteligenţa română din Oradea şi jur va participa în număr cât mai mare la reînvierea Astrei în Bihor, ceea ce pentru noi însemnează învierea conştiinţei naţionale şi trezirea la viaţă a energiilor amorţite.

După amează, la ora 2, va fi excursiune la băile Püspökfürdő[424]. Plecarea va fi de la gara cea mare. La 5 ore, p. m., se va ţinea în sala restaurantului de la acele băi adunarea generală de constituire a reuniunei femeilor române din Bihor. Pentru înfiinţarea acestei reuniuni se manifestă un mare interes. Pretutindeni se discută viu despre înfiinţarea reuniunei şi, după cum suntem informaţi, întreg Bihorul va lua parte la acest act măreţ. În primul rând damele române din Bihor trebuie să-şi ţină de datorinţă a participa, doară e vorba de interesul lor şi de ambiţia lor de femei române.

Seara, la 8 ore, va fi concertul „*Hilariei*" cu următorul program: 1. a) O. Dima: *Fântână cu trei izvoare*, b) O. Dima: *Cucule cu peana sură* - cor mixt. 2. *Declamaţie*; 3. a) T. Brediceanu: *Vai mândruţo*... b) I. Vidu: *Jalba norii*; 4. (*) cu acompaniament de pian: domnişoara Valiţi Kiss; 5. a) K. R. Karasz: *Ce te legeni codrule*, cor de dame cu acompaniament de pian doamna Nora Hosszú, b) I. Mureşianu: *Brumărelul* - baladă pentru cor mixt cu solist şi acompaniament de pian (sopran domnişoara Ana Diamandi, bariton: domnul Dr. Ioan Solomon, pian doamna Nora Hosszu.) *Joc*.

Lozincă să ne fie: ***Luni la Oradea-mare***.

Românul, nr. 111 din 23 mai/5 iunie 1914, Arad, p. 7

87

Pocola (comitatul Bihor), 27 mai/10 iunie 1914 – *Ştiri în legătură cu rezultatele foarte bune obţinute de elevii şcolii confesionale ortodoxe din Pocola la examenul de absolvire, precum şi privitoare la desfăşurarea, în aceeaşi comună, a şedinţei despărţământului Beiuş a „Reuniunii învăţătorilor ortodocşi români din Bihor"*.

Notiţe şcolare de pe la Beiuş

Ca pretutindeni aşa şi pe la noi, în acest timp se ţin examenele finale pe la toate şcoalele. Astfel, în 10 iunie am asistat la examenul de la Şcoala confesională greco-ortodoxă română din Pocola, condusă de învăţătorul Efrem Ţigu.

Examenul a succes bine şi a făcut bucurie părinţilor şi oaspeţilor prezenţi. S-a remarcat însă în mod deosebit succesul neaşteptat de frumos dovedit de părintele P. E. Papp la propunerea religiunei. Iată un preot care-şi înţelege chemarea şi care ştie da importanţa cuvenită educaţiei religioase a poporului. Până când o bună parte a preoţimei noastre caută, sub diferite pretexte, a scăpa de sarcina catehizării, iar alţii o poartă numai pentru a avea titlu la onorurile împreunate cu catehizarea – mai ales la „*şcoalele de stat*", până atunci părintele Papp priveşte acest oficiu ca făcând parte din datorinţele celei mai sfinte încopciate cu misiunea sa favorabilă şi, în consecinţă, îşi împlineşte aceasta misiune în modul cel mai conştiencios posibil.

După examen s-a ţinut, tot în şcoala din Pocola, şi adunarea ordinară de primăvară a despărţământului Beiuş a „*Reuniunii învăţătorilor ortodocşi români din Bihor*", sub prezidiul domnului Ioan Moga, învăţător în Dobreşti. Din programul acelei adunări remarcăm operatul: „*Ce datorinţe li-se impun învăţătorilor în faţa noii legi electorale?*" – temă supusă spre

[424] Băile Episcopeşti (azi Băile 1 Mai) – n.n., A.Ţ.

desbatere şi apreciere despărţămintelor prin biroul central al reuniunei şi prelucrată pentru adunarea despărţământului Beiuş de către tânărul învăţător din Pocola Efrem Ţigu, care s-a achitat pe deplin de datorinţa ce i s-a impus prin conducerea despărţământului.

Cu aceasta ocaziune, după ce prezidentul de până aici Ioan Moga din motive binecuvântate declară că este silit a se retrage din postul de president al despărţământului, adunarea cu unanimitate alege de prezident pe restul periodului pe Gavril Cosma, învăţător în Feneriş. Domnul Ioan Moga a părăsit scaunul prezidial însoţit de stima şi iubirea tuturor colegilor săi, a căror sentimente le-a tălmăcit învăţătorul I. Roşu, mulţumindu-i pentru dragostea manifestată faţă de colegii săi şi pentru jertfele materiale ce nu odată le-a făcut în interesul învăţătorilor şi reuniunei.

În 13 iunie s-au ţinut examenele la Şcoala de băieţi şi la cea de fetiţe din Beiuş, care încă au satisfăcut pe deplin pe cei prezenţi. Cu această ocaziune s-au distribuit între băieţii şi fetiţele diligente 10 coroane, primiţi de la „*Népbank*", 20 coroane primiţi de la doamna Viora Dr. Ciordaş şi 4 coroane de la domnul Dr. I. Poynar. Acestora le-a mulţumit învăţătorul, precum şi administratorul protopopesc domnul Dr. V. Fildan, acesta din urmă aducând institutului „*Drăganul*" şi directorului său domnul, Dr. I. Ciordaş, în numele poporului românesc cea mai vie mulţumită pentru jertfa adusă întru înfiinţarea Şcoalei de fetiţe, a cărei lipsă era atât de mult simţită în Beiuş şi jur, şi care şcoală, dacă nu venea ajutorul „*Drăganului*" şi a marelui mecenat Vasilie Stroescu, la nici o întâmplare nu se putea înfiinţa. – Corespondent

Românul, nr. 123 din 7/20 iunie 1914, Arad, p. 7

88

Arad, 30 mai/13 iunie 1914 – *Comentariu pe marginea noi legi de reglementare a islazurilor comune, cu sublinierea primejdiilor ce pândesc comunităţile româneşti din pricina neştiinţei de carte şi a nepăsării faţă de proprietatea comună, material însoţit de lămuriri oferite de avocatul timişorean Dr. Pompil Cioban, specialist în probleme de drept urbarial.*

Legea despre islazurile comune

(art. de lege X, 1913)

Arad, 13 iunie

Pentru noi, Românii, şi mai ales pentru ţărănimea noastră, legea aceasta are o deosebită importanţă, atât economică cât şi politică. După sistarea drepturilor foştilor noştri grăniceri, după ce averea de zeci de milioane a acestora a fost pusă sub controlul şi dispoziţia guvernului, acum voiesc să ne răpească şi independenţa economică a ţărănimei noastre din Banat şi Ardeal prin aplicarea legii de mai sus.

Lărgindu-se prin legea electorală dreptul la alegere al ţărănimei, guvernul a şi căutat calea care duce la înăbuşirea convingerii şi a gândit imediat cum ar putea pune mai bine mâna pe ţărănimea noastră, ca astfel să ne facă imposibilă orice luptă pentru câştigarea drepturilor noastre. Dacă massele mari ale ţărănimei le va închiega în corporaţiuni pendinte de voinţa lui şi dacă prin dreptul de control şi supraveghiare le va limita orice mişcare independentă, îi va succede să aibă la mână pe lângă slujbaşii administrativi şi puterea ţărănimei noastre, care e baza şi sufletul tuturor mişcărilor noastre.

Cu aceste gânduri ascunse a alcătuit legea nouă despre izlazurile comune, care a intrat în valoare de drept deja în 1 maiu 1914 şi în care (§. 1) proprietarii izlazurilor noastre sunt obligaţi a se constitui în societate în decurs de 1 an de zile, făcându-şi statute şi regulamente de păşunat. Întrucât, în decurs de 1 an de zile nu se folosesc de acest drept, îi va constitui Comisiunea administrativă şi ministerul de Agricultură.

Dacă nu ar fi atât de mult ţărmurită mişcarea, respectiv acţiunea economilor constituiţi în aceste societăţi, dacă nu ar fi atâtea uşiţe ascunse în această lege, atunci ţărănimea noastră ar câştiga prin această lege o mare putere ieşind cu totul de sub tutoratul antistiilor comunale.

Ca să înţelegem gravitatea situaţiei, trebuie să ştim că în total sunt peste 13.000 de sate româneşti, cu izlazuri comune!! Toate satele noastre, lăsate fără organizaţie economică din partea noastră, vor ajunge cu totul sub influenţa guvernului la viitoarele alegeri parlamentare!

Pentru ca aceste averi colosale să nu cadă jertfă neinteresării noastre şi ca nu cumva din necunoaşterea legii să urmeze acea consecinţă tristă, ca ţărănimea noastră să fie constituită în aceste societăţi după placul guvernului, după statutele lui şi prin oamenii guvernului, am aflat de bine să tragem atenţiunea tuturor Românilor asupra acestei legi, să facem apel la toţi fruntaşii noştri de la sate şi oraşe ca peste vară, sau la toamnă, să facă toţi paşii necesari pentru constituirea ţărănimei noastre în aceste societăţi.

Directorii despărţămintelor asociaţiunii să dispună ţinerea de conferinţe şi prelegeri poporale, în cari să se explice ţăranilor legea şi drepturile lor, iar asociaţiunea noastră să trimită din centru conferenţiarul agronomic în toate părţile locuite de Români, ca prin prelegeri şi conferinţe să explice legea şi să deie toate îndrumările de lipsă pentru o constituire reală şi cinstită a societăţilor de izlaz.

*

Pentru acest scop serveşte cartea domnului Dr. Pompil Cioban, advocat în Timişoara, din care publicăm de astă dată prefaţa întreagă. Domnia s-a ocupat şi până acum de chestiile urbariale, este versat şi cel mai competent pentru astfel de afaceri despre cari a şi scris în mai multe rânduri în ziarul nostru. Din toate scrierile domniei sale se observă interesul ce-l poartă pentru afacerile ţărănimei noastre. Astfel, tot domnia sa a tradus şi această lege în româneşte şi la fiecare § a dat toate lămuririle de lipsă.

Această carte se va tipări în curând la tipografia noastră, astfel că se va putea căpăta peste câteva săptămâni. Din această carte nu numai chestiile de izlaz se vor putea înţelege, ci toate afacerile urbariale astfel că cu ajutorul acestei cărţi ne vom putea organiza în societăţile prescrise de lege. Promitem totodată ca să câştigăm de la domnul Dr. P. Cioban şi un formular pentru statute făcut după toate dispoziţiile mai noi a legii şi ordine ministeriale. După ce vom avea un proiect de statute deja primit şi neexcepţionat din partea Ministerului de Agricultură, atunci îl vom tipări şi distribui cu preţuri reduse tuturor celor interesaţi.

Până ce se vor putea face toate aceste pregătiri, fruntaşii noştri de la sate să adune datele de lipsă din cartea funduară cu privire la compunerea listei membrilor respective coproprietarilor de izlaz ca, astfel având în fiecare comună aceste date la îndemână, să putem da informaţiile de lipsă pentru proiectul statutelor şi constituirea societăţii.

Legea despre izlazurile comunale

De Dr. P. Cioban

Sub acest titlu va apărea în tipografia „Concordia" legea nouă despre izlazurile comune (art. de lege X de la 1913) esplicată şi prevăzută cu îndrumări practice de dr. P. Cioban, advocat în Timişoara. Din acest studiu ridicăm la acest loc prefaţa, în legătură cu articolul din fruntea ziarului, dorind să deşteptăm astfel un interes cât mai viu pentru chestie.

Art. de lege X, din 1913, despre izlazurile comune e tot atât de important pentru ţărănimea noastră ca şi legea electorală adusă tot în acest an. Până când legea electorală conţine dispoziţii cu privire la drepturile politice, până atunci legea despre izlazurile (păşune, imaş etc.) comune stabileşte astfel de norme şi instituţii noi în economia noastră

naţională, a căror importanţă economică este atât de mare pentru ţărănimea noastră, încât de la priceperea şi aplicare acestei legi depinde existenta poporului nostru de la sate.

Pentru susţinerea şi îngrijirea izlazurilor noastre nu am avut o lege specială, ci numai unele dispoziţii cuprinse în *legea campestră* (art. de lege XII, din 1894), care în §-ul 12 face dependentă parcelarea şi împărţirea izlazului comun de permisiunea ministrului de Agricultură şi astfel asigură întru câtva pentru economia de vite un teritoriu de păşunat comun.

Despre păşunatul comun mai aflăm dispoziţiile art. VII şi X, din 1908, unde e vorba de agregarea pădurilor şi munţilor, limitând drepturilor coproprietarilor de a împărţi aceste teritorii cu scopul de a susţinea un teritoriu comun de păşunat în favorul economiei de vite, şi cu privire la regularea proprietăţilor rurale prin comassaţie dispun ca, cu permisiunea ministrului de Agricultură, se poate întregi izlazul în decursul comassaţiei, astfel că din proprietatea fiecăruia se detrage o competintă de la 1–5% şi aceste competinţe laolaltă se extrade la un loc ca parte întregitoare a izlazului comun.

O lege specială însă pentru izlazuri nu am avut până acum, astfel că în urma acestor neajunsuri şi lipse izlazurile comunale se parcelau făcându-se tot felul de abuzuri şi uzurpări, iar asupra fondurilor de sute de mii coroane a izlazurilor noastre dispunea totdeauna administraţia. Legea nouă, despre care scriu de astă dată, e făcută pentru acel scop ca să asigure pentru economia de vite susţinerea şi îngrijirea izlazurilor ca proprietăţi comune, în forma societăţilor urbariale. Acesta ar fi scopul declarat, însă mijloacele prin care doreşte guvernul a realiza acest scop sunt atât de iscusit şi cu gânduri ascunse întocmite, încât foarte cu greu ne vom putea apăra interesele contra binevoitorului tutorat şi drept de inspecţie, control etc. a guvernului.

De aceea ni se impune datorinţa să cunoaştem bine această lege, să-i cunoaştem toate apucăturile şi uşiţele ca să putem organiza societăţile de izlaz într-o formă reală şi cinstită. Cel mai mare favor ce-l primeşte ţărănimea în această lege e acela că coproprietarii izlazului comun, adică foştii urbarialişti, se pot – ba sunt obligaţi chiar – a se organiza în societate, cu statute proprii, alegându-şi preşedinte şi comitet, astfel că pe viitor, adecă de la intrarea în vigoare a acestei legi, nu mai depind în această privinţă de la placul pretorelui şi notarului.

În acest chip, foştii urbarialişti îşi capătă un organ care e menit să provadă toate afacerile de izlaz şi să chivernisească averea foştilor urbarialişti, conform statutelor şi legii. Urbarialiştii, constituindu-se în societate, nu vor fi mai mult reprezentaţi prin antistia comunală, ci prin preşedintele lor. În cazuri de proces, nu primarul (chinezul, birăul,) va dispune după placul administraţiei asupra procesului, ci preşedintele societăţii, după dispoziţiile luate în comitet şi adunarea generală. Primind urbarialiştii, în forma aceasta, drept de actorat, vor fi ei stăpâni, după vrednicia lor, peste izlazul comun, peste fondurile lor, precum şi peste celelalte averi mobile sau imobile atrase în sfera de activitate a societăţii. Şi dacă luăm în socotinţă că, de exemplu, numai izlazurile foştilor urbarialişti din Banat (avere românească) reprezintă o valoare de peste 40 milioane de coroane, vom înţelege imediat însemnătatea acestei legi asupra ţărănimei noastre!

Cine sunt acei ţărani cari sunt părtaşi (composesori) la izlaz, şi că composesorii căror izlazuri au drept să se organiseze în societate – o să vedem din textul legii. În prefaţă numai asupra unui lucru voiesc să atrag atenţiunea publicului, anume că în cele mai multe comune izlazurile sunt introduse greşit în cartea funduară pe numele comunei politice. Comuna, ca corporaţiune politică nu are izlaz, ci au locuitorii, foştii urbarialişti, iar urbarialiştii sunt toţi acei ţărani cari în comuna respectivă dispun de proprietate urbarială.

Proprietatea urbarială constă din sesiuni, adecă extravilane şi intravilane, şi în cartea funduară o găsim sub numirea de „*úrbéri birtok*", faţă de proprietatea fostului domn de pământ, care se numeşte „*nemesi birtok*". Pentru fiecare comună este câte o hartă (mapă,

plan) urbarială şi câte o carte numită „*Beschreibung des Dorfes X. Y.*”[425] în archiva ţării. Din aceste documente se poate constata care şi cât e teritoriul dat urbarialiştilor ca competinţă de izlaz după pământul lor urbarial. Fiecare comună trebuie să aibă sau să fi avut izlaz, pentru că după fiecare proprietate urbarială s-a împărţit şi izlaz!

Izlazul dat urbarialiştilor este luat în mapele vechi sub numirea de „*Constitutiv Huttung*” sau „*Gemeinde Huttung*” ori „*Huttweide*” faţă de „*Rezervat Huttung*”-ul rămas în folosinţa fostului domn de pământ.

Ce înţelegem sub cuvântul de „*Constitutiv Huttung*”? Aceea că izlazul foştilor urbarialişti formează o parte întregitoare a proprietăţii lor urbarială.

După fiecare proprietate (*sessiune*) de pământ s-a împărţit şi izlaz, astfel că competinţele de izlaz după toate proprietăţile urbariale fac la un loc teritoriul numit „*Constitutiv Huttung*”.

Ca proprietate urbarială, foştii urbarialişti au primit intravilan şi extravilan. Intravilanul a avut întindere de un jugăr întinderea şi mărimea extravilanelor le-a stabilit „*Urbariul*” a cărui dispoziţiuni, prin legile din 1836, au devenit legi. Împărţirea şi clasificarea extravilanelor nu s-a efeptuit într-o formă în întreaga ţară, ci în diferite forme. Astfel în Banat, adecă pe teritoriul cormitatelor Caraş, Timiş şi Torontal, pământurile sunt luate cu 1600 m. p., fără nici o clasificare, şi se împart în 1/2, 1/4, 1/8 de sessiuni.

Într-o sesiune urbarială s-a dat 24 jughere de pământ arător, 6 jughere livadă, 3 jughere izlaz şi 1 jugher intravilan pentru casă, grajd, şură etc.

În celelalte părţi din ţară, de exemplu, în părţile Arădane, Marmaţia, Bihor, şi Cianad pământul arător s-a împărţit în 5 clase, iar livezile în 3 clase, de aceea pe aici extravilanele s-au dat în estinderea de la 16–40 jughere, iar livezile de la 6–22 jughere, precum acestea erau pământuri mai bune sau mai slabe. Aici iobagii cari aveau mai puţin pământ de 1/8 se numeau zileri. Pe aceste ţinuturi nici estinderea jugherelor nu este asemenea de mare, aşa că difere între 1100 pătraţi - 1200 - şi 1300 stânjeni pătraţi. Vedem astfel deosebirea dintre pământurile urbariale din Bănat şi cele din Ardeal şi părţile ungurene.

Izlaz (păşune sau imaş) le compete tuturor foştilor iobagi de pretutindenea şi au drept la izlaz afară de competinţa lor urbarială, astfel că la regularea urbarială a unei comune, afară de extravilane şi intravilane, s-au extrădat şi competinţa cuvenită din izlazul comun. Competinţele de izlaz a tuturor foştilor urbarialişti laolaltă formează teritoriul „*Constitutiv Huttung*”, faţă de „*Rezervat Huttung*”-ul rămas în folosinţa şi proprietatea fostului domn de pământ, din care s-au întregit, în caz de lipsă, grădinile sub numirea de „*Erzatsgarten*” sau „*Hausplatz Erzats*”. În cazul când izlazul dat urbarialiştilor sub numirea de „*Constitutiv Huttung*” nu a fost îndestulător cerinţelor de păşunat, acolo s-a tăiat un teritor din „*Rezervat Huttung*” sub numirea de „*Equivallent Huttung*” şi s-a dat urbarialiştilor în folosinţă pe lângă solvirea unor taxe anuale numite şi „*Klassenmässige bezahlung*”.

Unde sunt astfel de cazuri, acolo urbarialiştii, pe baza art. XXV din 1896, au drept prin răscumpărarea acestor taxe a pretinde dreptul de proprietate asupra teritoriului numit „*Equivallent Huttung*”.

Pe teritoriul urbanului banatic, adecă în comitatele Timiş, Caraş şi Torontal – precum am văzut – toţi urbarialiştii şi-au căpătat competinţă de izlaz într-un teritoriu comun. Cu alte cuvinte în aceste trei comitate s-au eschis ori ce comunitate dintre urbarialişti şi fostul domn de pământ, astfel că din mapele făcute pe timpul separării urbariale, adecă anii legislatorici din 1836, izlazul urbarialiştilor trebuie să fie desemnat ca un teritoriu separat atât de proprietăţile urbariale cât şi de „*Überland*”-urile şi izlazul fostului domn de pământ. Mărimea izlazului, afară de mapă se poate constata şi din

[425] Autorul foloseşte terminologia germană, utilizată în cărţile funciare din Banat – n.n., A.Ţ.

„*Tabelele urbariale*" ori documentele numite „*Beschreibung des Dorfes*". Care comună nu dispune asupra teritoriului recerut pentru izlaz, trebuie să caute când şi cine a cuprins din izlaz, şi sau în decursul comassaţiei sau independent de comassaţie ori segregare, să facă toţi paşii necesari pentru recâştigarea teritoriului uzurpat sau pentru întregirea şi susţinerea izlazului comun.

Aceasta o pot face pe viitor cu atât mai fără piedeci, deoarece în senzul acestei legi preşedintele societăţii de izlaz are dreptul, în numele societăţii, a face toate întreprinderile de lipsă.

La fine, mai amintesc că izlazul comun al urbarialiştilor în multe comune e luat în cartea funduară pe numele comunei politice. În aceste comune preşedintele societăţii va face rectificarea cărţii funduare astfel ca dreptul de proprietate să fie introdus în cartea funduară pe numele colectiv al foştilor urbarialişti din comuna respectivă.

Românul, nr. 118 din 1/14 iunie 1914, Arad, p. 1 şi 5

89

Cernăuţi, 30 mai/13 iunie 1914 – *Ştire în legătură cu încăierarea ce s-a iscat în Dieta Bucovinei ca urmare a controversei iniţiate de deputatul pro-monarhist Aurel Onciul, care apăra interesele Băncii Raiffeisen, şi naţionalistul Ţurcan, incident care a condus la suspendarea şedinţei.*

Onciul provoacă scandal în Dieta Bucovinei

Cernăuţi – În şedinţa de ieri a dietei Bucovinei, faimosul deputat din Camera austriacă, Aurel Onciul, anunţându-se la cuvânt imediat după raportul mareşalului ţării baronul Hormuzaki despre băncile *Raiffeisen*, a acuzat pe deputaţii români naţionalişti cu iredenttism, spunând că sunt în legătură cu *Liga Culturală* din Bucureşti.

Deputatul român naţionalist, Ţurcan, a replicat foarte aspru la infamiile deputatului cavaler de Onciul care, luând un pahar plin cu apă, la aruncat asupra deputatului Ţurcan. S-a născut o încăierare generală, încât şedinţa a trebuit să fie suspendată.

Românul, nr. 118 din 1/14 iunie 1914, Arad, p. 9–10

90

Viena, 1/14 iunie 1914 – *Extras din organul de presă al armatei, „Buletinul Militar", în legătură cu numirile şi transferurile unor magistraţi militari de etnie română la instanţele militare din imperiu.*

Din oficiosul militar

Precum cetim în Buletinul militar, Nr.-ul 28, din incidentul organizării tribunalelor şi a judecătoriilor celor noi militare, Maiestatea Sa Monarhul, la propunerea ministrului de Răsboi, a numit şi transferat, cu 1 iulie 1914, între alţii, şi pe următorii auditori români:

De conducător de tribunal de divizie în *Budapesta*, pe vice-colonelul Eugen Papp, de căpitani conducători la judecătorii de brigadă în *Alba-Iulia*, pe locotenentul Simeon Piso, în *Trebinje*, pe Dr. Ştefan Mogan, de locotenenţi, pe sublocotenentul în rezervă Valariu Magdu în *Viena*, pe locţiitorul de ofiţer în rezervă Dr. Liviu Bârzu în *Sibiiu*, de procurori

militari (reprezentanți justițiali) pe căpitanii Valeriu Neamțu, din *Braşov* la Tribunalul de divizie în *Timişoara*, Valeriu Liuba, din *Alba-Iulia* la *Sibiiu*, Aron Suciu, din *Sibiiu* la *Cluj*, şi de locțiitori-procurori pe locotenentul Ladislau Bretan, din *Mişcolț* la Divizia 15.

Tot cu 1 iulie, s-au transferat Dr. Adrian Nedelcu, maior-auditor, din Ministerul de Răsboi la Tribunalul de divizie în *Caşovia*[426], maiorul Cornel Bárdossy, din *Sarajevo*, la Tribunalul de divizie în *Sibiiu*, şi locotenentul Camil Piso, la Tribunalul de divizie în *Sarajevo*.

Românul, nr. 118 din 1/14 iunie 1914, Arad, p. 8

91

Constanța, 1/14 iunie 1914 – *Cronica debutului vizitei oficiale efectuale de familia imperială a Țarului Nicolae al II-lea al Rusiei în România.*

Întrevederea de la Constanța
Vizita Țarului Rusiei în România
De la trimisul nostru

Constanța, 14 iunie

Azi, duminecă, țarul Rusiei, Nicolae II Alexandrovici, însoțit de întreaga sa familie, a călcat pe pământul României. Această vizită împărătească are, pe lângă caracterul său de nobilă curtuoazie, o semnificație măgulitoare pentru amorul propriu al României. Dacă nu pentru prima oară un țar al Rusiei trece pe pământul României, pentru prima oară un țar a venit aci ca oaspete.

Această vizită, făcută la un scurt interval de la evenimentele petrecute în Balcani, este omagiul pe care puternicul suveran rus, inițiatorul conferinței de pace de la Haga, a venit să-l aducă Majestății Sale, regelui Carol al României, pentru politica înțeleaptă care a condus la Tratatul de pace de la Bucureşti...

Pregătiri. Decorarea oraşului

Trupele, ce urmau să defileze cu ocazia vizitei țarului, au făcut vineri seara o defilare de probă, în tabăra de la Anadolchiol, în fața domnului general Georgescu, comandantul corpului V de armată. Ieri, sâmbătă, aceleaşi trupe, sub comanda domnului general Socec, au defilat în fața Alteței Sale Regale, principelui Ferdinand, şi a domnului prim-ministru Brătianu, a domnilor miniştri Duca şi Anghelescu şi a întregului Stat major al corpului V de armată. După defilare, care a durat de la orele 8 până la 9 şi jumătate dimineața, s-a făcut o probă de repartizare a trupelor pe trotoarele de pe străzile principale, pe unde avea să treacă cortegiul regal şi imperial. Tot ieri, sâmbătă, au sosit în localitate trei aeroplane, precum şi aviatorii Popovici şi Capşa, cari azi, duminecă, au făcut sboruri în fața țarului.

Oraşul era luminat feeric, întreaga piață este înconjurată de ghirlande de becuri multicolore, iar arborii din curtea palatului regal împodobiți cu becuri automate electrice. În str. Independenței s-au ridicat arcuri de triumf, împodobite cu brad, iar la mijloc având pajura rusească şi pajura românească făcută din becuri. Arcurile de triumf poartă următoarele inscripții: „*Bine ați venit!*" şi „*Dumnezeu păzească pe țar!*"

Mai sunt împodobite cu brazi şi becuri bulevardul, străzile Sturza şi Basarab, iar în dreptul Căpităniei este ridicat un nou arc de triumf, pe care se află pajura rusească cu inițialele *C.* şi *N.*

[426] *Košice* – n.n., A.Ț.

Cele trei pavilioane, unul la Prefectură, altul lângă parcul „*Regele Carol*" şi cel de al treilea la Cazinou sunt construite în stil românesc. Plafonul lor căptuşit cu mătase, ce reprezintă tricolorul rusesc şi românesc. Pavilionul de la parcul „*Regele Carol*" şi cel de lângă cazinou, reprezintă pe din afară sculpturi în ghips. La pavilionul de la Prefectură, sculpturile în ghips sunt în interior.

Paza militară a oraşului s-a făcut în şase sectoare. La Primărie s-au împărţit bilete de tribune şi trotoar, iar pentru libera circulaţie n-au obţinut bilete decât reprezentanţii autorităţilor şi ai presei.

Ieri, sâmbătă, a sosit în port remorcherul „*Leodocol*", debarcând 32 poliţişti ruşi şi un numeros personal din serviciul ţarului.

Afluenţa în oraş. Sosirea prinţului Carol şi a altor persoane oficiale

Cu trenul de 10 au sosit ieri, sâmbătă seara, parte din persoanele oficiale, domnii miniştri Costinescu, Constantinescu, generalii Coandă şi Bogdan, ataşaţi Ia persoana ţarului, Nanu, secretar general la externe, general Iliescu, secretarul general de la răsboil şi alţii.

La ora 10 şi jumătate, a sosit cu un tren special Alteţa Sa Regală prinţul Carol, care a fost întimpinat de Alteţa Sa Regală prinţul Ferdinand, principesa Maria, domnii miniştri Duca şi Anghelescu.

În oraş era o animaţie foarte mare. Toate hotelurile pline. Ieri, sâmbătă, după amiază, la orele 2 a sosit în localitate Preasfinţia Sa episcopul Nifon al Dunării de jos, însoţit de arhimandritul Puiu.

Înainte de sosirea familiei ţarului Rusiei

Azi, duminecă dimineaţa, familia imperială rusească a călcat pe pământul României. Sosirea ţarului şi a familiei sale a fost întimpinată cu o extraordinară pompă. Sunete de goarnă, bubuituri de tunuri, imnuri, muzică militară, trecerea unui întreg corp de armată, comandele militare, extraordinara pompă militară, murmurul îndepărtat al mării, toate concentrate într-un orăşel, au dat serbării un fast extraordinar.

Dimineaţa la orele 9 toată lumea s-a postat la capătul cheiului de debarcare, unde avea să acosteze iahtul imperial „*Standard*"... E de observat că ziariştii au fost foarte favorizaţi, întru cât erau atât de aproape de ţarul încât îl putea atinge cu mâna.

*

În faţa pavilionului ţarului se adună miniştrii, ofiţerii înalţi, diplomaţii. Între el se află şi ministrul Rus de externe Sassonow.

I se prezintă notabilităţile. Pavilionul acesta e legat cu pavilionul Majestăţii Sale, reginei, printr-un coridor, pe terasa căruia se adună familia regală şi princiară. Mal pe urmă soseşte Majestatea Sa regele Carol. I se face o primire entuziastă, soldaţii îl primesc cu strigăte de „*ura*". În văzduh se aude sgomotul aeroplanelor. Una după alta ies ca din nori două monoplane cu aripile decorate cu motive româneşti şi trei biplane.

E un timp foarte frumos. Marea e liniştită, pe cer un soare frumos. Pe mare se află vasele, între cari şi micul vapor regal „*Mircea*", destinate să întâmpine iahtul „*Standard*". La orizont se ivesc vapoarele ruseşti...

Sosirea ţarului

După câteva minute vine spre noi iahtul „*Standard*". Ţarul Nicolae stă răzimat cu mâna de barieră. Are haină de coloare albastru deschis, lângă el la dreapta e familia.

Marile ducese se mişcă în toate părţile şi sunt vesele, micul ţarevici se iveşte după mamă-sa şi priveşte cu curiozitate, comandantul vaporului îşi ia rămas bun sărutând mâinile înaltelor dame, ţarul îşi răsuceşte nervos mustaţa. Una dintre marile ducese îi arată ţareviciului pe membrii familiei regale. Într-acestea iahtul atinge lin malul şi se opreşte. Un aeroplan, în semn de salut, trece de-asupra iahtului imperial.

În sfârşit, ţarul a debarcat la mal. Pe cheiul de debarcare, o companie de infanterie, cu drapel şi muzică, a dat onorurile militare. Muzica a cântat imnul imperial rusesc. Salutul a fost dat de către o baterie de artilerie, pe platoul care domineză raza. Bastimentele au fost sub marele pavoaz. Lângă garda de onoare se află: generalul comandant al corpului V de armată, generalul comandant al diviziei a X-a, comandantul regimentului şi comandantul batalionului din care face parte garda.

*

Ţarul e de statură mijlocie. Are uniformă albă de marinar, purtând cordonul albastru al Ordinului „*Carol*". Are înfăţişare plăcută. El pare însă nervos.

Membrii familiei, ţarevna şi cele două fete mai mici au îmbrăcăminte de culoare roză, iar cele două fete mai mari, de culoare albă, având ambele pălării decorate la fel, cu trandafiri. Ţareviciul e vesel, poartă uniformă de marinar, cu pantaloni lungi. Marile ducese sunt elegante, ba chiar frumoase.

Primirea

Ţarul şi ţarevna, precum şi Alteţele Lor Imperiale au fost primiţi de către Majestăţile Lor regele Carol şi regina Elisabeta, înconjuraţi de Alteţele Lor Regale principii şi principesele României, la pavilionul construit pe cheiul de debarcare. Primarul oraşului Constanţa a prezentat pâinea şi sarea.

Regele şi principii au uniformă rusească de colonel, verde-rusească, regele are în mână bastonul de mareşal rusesc.

Ţarul Nicolae şi regele Carol s-au sărutat de două ori. Regele Carol a luat de braţ pe ţarul, ţareviciul a luat de mână pe mică principesă Ileana, cea mai tânără mare ducesă, după ce s-a prezentat, s-a sărutat cu frumoasa principesă Mărioara.

Maiestăţile lor au trecut în revistă garda de onoare. Serviciul de onoare s-a făcut de către domnii general de divizie-adjutant Coandă, inspector al artileriei, contra-amiral Eustaţiu, comandantul marinei militare, general de brigadă Bogdan, comandantul diviziei I de cavalerie, ataşaţi la persoana ţarului şi domnul Nanu, ministru plenipotenţiar, ataşat pe lângă ţarevnă.

A urmat prezentarea înalţilor demnitari şi a autorităţilor superioare. Ţarul a avut pentru fiecare câte un cuvânt, dar ajungând la domnul Constantin Stere a trecut fără să zică un singur cuvânt. Domnul Constantin Stere, se ştie, este originar din Basarabia şi din motive politice fusese condamnat şl deportat pentru câţiva ani în ocnele din Siberia.

În timp ce Majestatea Sa regele prezintă ţarului pe înalţii demnitari şi autorităţi superioare. Majestatea Sa regina a prezentat ţarevnei pe damele din aristocraţia română. După prezentare, Majestăţilor Lor şi Alteţelor Lor imperiale şi regale s-au dus la pavilionul Majestăţii Sale reginei. După ora 11, domnitorii şi familiile lor şi persoanele cari au asistat la recepţie s-au îndepărtat în automobile spre catedrală. Automobilele domnitorilor şi a principilor României au fost precedate şi urmate de câte un escadron din regimentul de escortă regală.

Comandantul corpului V de armată şi comandantul cavaleriei, mergeau călare la cele două laturi ale trăsurei. Toate clopotele bisericilor sunau.

Regimentul Țarul Nicolae II

Sosiți, la cordonul format de Regimentul 5 de roşiori din Dobrici, ţarul încântat de frumseţea uniformei acestora şi-a exprimat admirația Sa. La un semn dat de regele Carol, automobilul a fost oprit între strigătele de „*ura*" ale soldaților. Regele, sculându-se în picioare, a anunțat că în amintirea acestei vizite strălucite proprietarul Regimentului 5 de roşiori va fi de aci înainte ţarul Nicolae II şi al cărui nume îl va purta regimentul. Țarul, adânc emoționat, a mulțămit regelui Carol, îmbrățişându-l şi sărutându-l şi apoi, întors spre soldați, a strigat „*Trăiască România!*".

Te-Deumul a fost oficiat de către Preasfinția Sa episcopul Nifon, al Dunării de jos, înconjurat de mare asistență.

După *Te-Deum* a avut loc plimbare în port între aclamațiile entusiaste ale publicului. La ora 1 a avut loc dejun de familie al Majestăților Lor şi al Alteţelor Lor imperiale şi regale în pavilionul Maiestății Sale reginei.

La dejun a cântat renumitul taraf al lui Ciolac. La aceeaşi oră în sala festivă a cazinoului comunal a avut loc un dejun dat de domnul prim-ministru Brătianu în onoarea ministrului rus Sasonow.

Consfătuirile dintre Sasonow şi primul ministru român

În consfătuirile ce au avut loc ieri în Constanța între primul ministru român şi Sasonow, după cum li se telegrafiază ziarelor din Viena, s-a vorbit despre conflictul greco-turc. Românii – după cum se afirmă – dacă va isbucni războiul între aceste două state va interveni, în orice caz, în interesul păcii.

Azi consfătuirile au fost continuate şi, după cum se afirmă în cercurile diplomatice din România, pe sfârşitul acestei luni se pot aştepta hotărâri importante cari vor determina o aplanare paşnică a conflictului greco-turc.

Sasonow pe teritor ungar

Autoritățile competente din Braşov au fost încunoştințate azi că mâine va sosi din Sinaia, cu automobilul, în valea Timişului, cel mai plăcut loc de excursiune al cercurilor diplomatice din România, primul ministru român I.C. Brătianu cu ministrul de externe rus, Sasonow.

(*Din cauza lipsei de loc, sfârşitul raportului nostru despre această întrevedere îl vom da în numărul Viitor – N. Red.*)

Românul, nr. 119 din 3/16 iunie 1914, Arad, p. 5–6

92

Beiuş, 2/15 iunie 1914 – *Detalii legate de contextul în care administrația preturii plasei Vaşcău, ajutată de jandarmerie, a oprit lucrările adunării populare organizate de filiala bihoreană a Partidului Național Român în comuna Lazuri de Beiuş.*

Cum s-a disolvat adunarea poporală din Lazuri

Din isprăvile proto-pretorului Tempeleán Dezsö

Beiuş, 15 iunie

Nici că se putea altfel! După Roska din Alba-Iulia, trebuia să vină altul, un fecior de popă român, care să se insinue cu matrapazlâcurile sale, Măria Sa domnul *Tempeleán Dezső*, proto-pretore, din mila norocului, la Vaşcău, membru în Sinodul eparhial şi în Congresul naţional.

Pe dumineca de 14 iunie, adică Partidul naţional organizase o adunare poporală în comuna Lazuri, nu departe de Beiuş. Permisiunea pentru ţinerea adunării s-a făcut în regulă şi la timp. Din Beiuş plecase la adunare Dr. loan Ciordaş, Dr. Constantin Popoviciu, Dr. Ioan Cosma, advocaţii Dr. Mager, Terentie Popoviciu, casierul şi Ioan Petra, contabilul de la banca „*Drăganul*". Permisiunea (?) nu sosise încă şi se socotea că s-a luat la cunoştinţă adunarea de azi. Pentru păzirea ordinei îşi făcuse apariţia doi jandarmi. Trece termenul fixat şi, la dorinţa notarului cercual din loc, mai aşteptasem jumătate de oră, doar dacă vine cineva de la Vaşcău, ca reprezentant al administraţiei. Poporul adunat în număr frumos aşteaptă cu nerăbdare să audă vorbirile conducătorilor noştri. Adunarea se constituie, alegând de preşedinte pe ţăranul Teodor Popa, care arată scopul pentru ce am venit şi dă cuvântul domnului Dr. Ioan Cosma.

Domnia sa începe să explice noua lege electorală, dar nu a vorbit 10 minute, când în goană soseşte pretorele *Mártonfi*, urmat de alţi doi jandarmi, şi se repezeşte la domnul Ciordaş, care sta liniştit pe tribună:

– *Ce faceţi dumneavoastră aici?!*

– *Ce să facem? Dumneata trebuie să ştii ce facem.*

– *Ţineţi adunare poporală?*

– *Da!*

– *Unde-i permisiunea?*

– *La dumneavoastră! Înştiinţarea s-a făcut în regulă şi neprimind până la timpul fix nici o dispoziţie contrară, evident, adunarea e privită ca luată la cunoştinţă.*

– *Noi n-am primit nici o cerere pentru ţinerea adunării, deci vă somez să o disolvaţi, ca din contră o voi împrăştia de aici cu jandarmii.*

Pentru încunjurarea scandalului, domnul Dr. Ioan Ciordaş, prin câteva cuvinte, arată poporului ce zice *Mártonfi*, rugând pe cei de faţă să se ducă în pace acasă, şi că dumineca viitoare va ţinea tot aici o nouă adunare în care se va protesta contra împărţirii la cercul de alegere Tărcaia. Atât!

Dar dacă puternicii de la Vaşcău n-au avut cunoştinţă despre ţinerea adunării, de unde au ştiut să se înfiinţeze în ziua aceea la Lazuri? Cum de jandarmii s-au prezentat încă de dimineaţă? Comuna n-are nici telefon, nici poştă, iar Vaşcăul e la depărtare de 16 km. de Lazuri. Aşa dar?

Aha!! Măria sa de la Vaşcău e atât de ştiutor! Nici o frunză nu se mişcă fără ştirea lui în binecuvântatul de Dumnezeu cerc al său pretorial, deci:

– *Să trăiască Tempeleán Dezső, luminatul proto-pretore de la Vaşcău!*

N. B. Pe dumineca viitoare sunt proiectate adunări poporale la Lazuri, Bunteşti şi Ursad.

* Această dare de seamă, trimisă „expres" de corespondentul nostru permanent, ne-a sosit abia astăzi după prânz. – *Redacţia.*

93

Beiuş, 2/15 iunie 1914 – *Ştiri privitoare la activitatea politică a despărţământului bihorean al asociaţiei culturale româneşti „Astra" în satele plasei Beiuş, apoi în legătură cu succesul repurtat la examenul de maturitate de către absolvenţii liceului românesc din Beiuş şi despre preconizata reprezentaţie teatrală ce urma să fie susţinută la Beiuş de către asociaţia teatrală „Thalia română" din Braşov.*

Scrisoare din Beiuş
Cultivarea satelor
Un an şcolar roditor
În faţa unei serbări mari
S.T.R. la Beiuş
Postscriptum

Beiuş, la 15 iunie

S-a pornit o acţiune frumoasă şi lăudabilă din partea intelectualilor români din Beiuş: *cultivarea satelor*. Despărţământul „*Astrei*", cu seriile nesfârşite de prelegeri culturale şi economice, a prilejuit ţăranilor o schimbare în felul de gândire şi de trai, îndreptându-le privirea spre orizonturi mai largi şi mai folositoare vieţii lor de la ţară. Conducătorii politici iarăşi caută să trezească la nouă luptă, conştiinţa naţională adormită, prin aranjarea de adunări poporale, bine cercetate.

În acest ţinut, cu ţărani fără de carte şi cu prea mulţi cărturari nepăsători şi şovăitori, deşi la moment nu se vor produce şi rezultate reale în urma mişcărilor de reculegere naţională, totuşi viitorul ne va aduce mângâierea, că lupta purtată ani de-a rândul n-a fost zadarnică. Trecutul ne spune că noi am dat cea mai strălucită glorie în luptele naţionale. Să fie aceasta cu neputinţă în viitor?

La sate, ori când se vor găsi elemente viguroase, hotărâte şi dârze pentru apărarea demnităţii noastre româneşti. Acolo, scrisul românesc e sorbit cu mai multă sete, gazeta are influenţă mai covârşitoare decât la oraşe şi mişcă masele mai repede. Vorba e ca să nu dăm uitării nici pe conducătorii de la sate, pe preoţi şi învăţători, ci să-i îndrăgim cu felul nostru de judecată, întinzându-le mână de ajutor în năcazuri şi la neajunsuri. Unde este comunitate de idei este şi solidaritate perfectă.

Iată de ce mă bucură că, în sfârşit, am trecut de la vorbe la fapte, după *Budureasa, Mizieş*, să vină altele la rând.

Dar din mulţimea de advocaţi şi candidaţi de tot felul, oficianţi de bancă, ingineri, medici, meseriaşi şi industriaşi independenţi, să nu rămână împlinirea datoriei în sarcina a lor doi-trei mai însufleţi. Lângă ei e locul nostru al tuturora! Mic şi mare deci la împlinirea datoriei!

*

Vin zilele de vară .şi cu ele şi monotonia în oraşul nostru. Elementul, ce dă prisosul de viaţă, veselia sgomotoasă, studenţii, se risipesc pe la căminele lor. După un an de muncă, de trudă şi de istovire, cele câteva luni de libertate au pentru ei o îndoită însemnătate, lipsa de griji şi reculegere sufletească.

Dar la toamnă mulţi dintre ei nu se vor mai întoarce la liceul nostru, de care însă îşi vor aduce mereu aminte ca de o plăcută reminiscenţă. Aceştia sunt cei 49 studenţi cari au terminat opt clase şi au făcut examenul de maturitate.

E anul acesta unul dintre cei mai roditori, poate cel mai roditor. Din 49 de inşi nici unul n-a fost respins şi nici unul nu a căzut. Bucurie pentru maturizanţi, mângâiere pentru părinţi, cinste pentru truda profesorilor şi pentru liceu! Cine cunoaşte greutăţile cu cari luptăm aici, va da tributul de recunoştinţă corpului profesoral şi va trece cu un gest uşor peste micile mizerii ce le îndurăm, ca urmare a greşelilor săvârşite conştient sau inconştient.

Neapărat însă, prin hiperzelul de a se conforma corpul profesoral întru toate planului de învăţământ impus din partea Ministrului Cultelor, să nu se aducă nici o jignire limbei româneşti. Se pot acestea două armoniza pe deplin. S-a spus doar, chiar din partea trimisului ministerial, mulţămit cu cele experiate, că planul de învăţământ nu-i întocmit exclusiv pentru Beiuş. Aici să se propună numai ce află corpul profesoral potrivit cu referinţele locale, ba ce e mai mult, a făcut propunerea să întocmească profesorii de aici un plan de învăţământ, care ar fi în tot cazul mai potrivit pentru institutele naţionalităţilor din ţară decât cel impus de guvern.

*

Nu numai la liceu şi la şcoala civilă de fete se arată un an roditor, ci şi la şcoalele poporale de la sate. Avem acum în majoritatea comunelor învăţători calificaţi, cu tragere de inimă pentru pâinea amară de dascăl român. Şcolile au fost cercetate bine, examenele mulţămitoare. Dar va mai curge multă apă pe Crişurile noastre până vom avea o generaţie de oameni luminaţi.

Noua lege electorală, cu toate scăderile ei, va avea folosul să împrietenească şi pe ţăranii români cu slovele cărţii. De aceea şi Consistoarele româneşti să aibă mai multă grijă de soarta învăţătorilor noştri, prin mâna cărora se cerne viitorul şi se pune temelia capitalului intelectual al neamului românesc!

*

Zilele trecute ne-a sosit o scrisoare măgulitoare de la Braşov! O trimisese Comitetul central al „*Fondului pentru teatru*", în care descopere dorinţa că la toamnă ar ţine bucuros adunarea generală aici. Ea a fost primită cu însufleţire, căci nu ni s-a mai dat prilejul să primim în mijlocul nostru *Thalia* română. Vom avea deci o mare serbare, filiala Beiuş s-a şi pus pe lucru să facă „*Thaliei române*" o primire cât de strălucită.

Senin II

N. B. Aş mai avea ceva de spus, despre „Joia verde", o sărbătoare catolică, frumoasă, împreunată cu procesiuni, la care însă nu ştim de ce trebuie să luăm parte şi noi Românii, parcă în mod obligator. Nu vorbesc, ca să nu se creadă că rândurile aceste vin de la un ortodox răutăcios! Să se respecteze însă contractul încheiat de Atanasie şi să nu se calce puncturile de acolo!

Românul, nr. 121 din 5/18 iunie 1914, Arad, p. 4

94

Sighet, 2/15 iunie 1914 – *Anunţ al despărţământului maramureşean al asociaţiei culturale româneşti „Astra" şi a vicarului greco-catolic al Maramureşului, Tit Bud, în legătură cu începerea unei suite de adunări populare ce se vor organiza în satele româneşti în scopul deşteptării identităţii naţionale.*

Maramurăşul alături de Bihor
în munca pentru luminarea poporului

Astăzi avem o zi de bucurie. Deodată cu ştirile din Bihor, ni se cere să dăm loc convocării la conferenţele poporale ce s-au iniţiat în Maramurăş de către o mândră ceată de bărbaţi, în cari avem toată încrederea. Un prieten ne mai trimite şi circulara vicarului din Sighet.

Aceasta din urmă poate n-a fost menită publicităţii, dar în bucuria noastră cea mare nu ne puteam hotărî a o lăsa ascunsă. Când până şi neîncrezătorul domn Tit Budu sprijineşte făţiş o acţiune românească, nu mai avem nici un motiv de-a ne îndoi de deşteptarea Maramurăşului. Iată dovezile:

*

Onorate Domnule!

Vă invităm la întâiele conferinţe poporale, care vor avea loc în 21 iunie, stil nou a. c., în şcoala greco-catolică română din Sighet, la orele 10 şi jumătate, a. m., cu următoarea ordine de zi:

1 Cuvânt de deschidere: rostit prin delegatul comitetului, Dr. Ioan de Mihályi, proto-fiscul Maramurăşului.

2. „*Despre folosul cărţii*", conferinţă cetită de vicepreşedintele despărţământului, Nicolae Doroş, preot.

3. „Maramurăşenii şi meseriile", conferinţă cetită de directorul despărţământului, Dr. Vasile Kindriş, advocat.

4. Cuvânt de închidere, rostit prin Tit Bud, vicarul Maramurăşului.

Pentru comitetul despărţământului Sighet al „Astrei",

Dr. Vasile Kindriş, director Dr. Ion de Kováts, secretar

*

Mult Onorate Domnule!

Datorinţa noastră este a conduce pe credincioşii noştri la calea fericii vecinice, dar datorinţa noastră este a promova şi binele de obşte a poporului, a-l învăţa la meşteşugul scrisului, a-l povăţui să se abţină de la beuturi, a-i sluji cu sfaturi bune pentru agronomia raţională, a-l îndemna la altoitul pomilor, la stupărit, la grădinărit, la creşterea vitelor şi la toate cu ce îşi poate întocmi mai bine traiul lui pe acest pământ.

Aceste toate sunt şi programul „*Asociaţiei pentru cultura poporului român*". Înfiinţându-se acum despărţământul Sighet al Astrei, este datorinţa noastră a contribui la realizarea programului binefăcător al ei. Despărţământul îşi va începe activitatea în 21, l. c., în Sighet, ţinând conferinţe în şcoală.

Cu bucurie aduc aceasta la cunoştinţa Frăţiei Tale şi te rog să comunici credincioşilor Frăţiei Tale înfiinţarea despărţământului şi să spui că domnii cari au luat asupra lor osteneala conducerei vor umbla din sat în sat deşteptând poporul şi învăţându-l la multe lucruri folositoare.

Te rog să stai şi Frăţia Ta întru ajutor comitetului şi când vei fi invitat, te rog să-i dai mână de ajutor şi să dai sala de învăţământ pentru conferinţe. Dacă ai avea ceva dorinţă, de exemplu, ce fel de conferinţe, din ce materie să se ţină în parohia Frăţiei Tale, să comunici dorinţa domniei tale domnului Dr. Vasile Kindriş, directorul despărţământului.

Comitetul va fi vesel dacă şi Frăţia Ta vei ţinea când şi când câte o conferinţă. Vă atrag atenţia şi asupra circularei Ilustrisimului Domn episcop al nostru, datată cu 25 decembrie 1913, în care ne somează să ne înscriem de membri ordinari şi să îndemnăm şi pe credincioşi a se înscrie în număr cât mai mare ca membri ajutători.

Cu stimă frăţească rămân
Sighet, la 15 Iunie 1914
Al Meu Onorat domniei tale reveritor frate
Tit Bud, vicarul Maramureşului

Românul, nr. 121 din 5/18 iunie 1914, Arad, p. 5

95

Lazuri de Beiuş (comitatul Bihor), 4/17 iunie 1914 – *Ştire în legătură cu întreruperea şi apoi interzicerea adunării populare convocate filiala bihoreană a Partidului Naţional Român în comuna Lazuri de Beiuş, miting oprit pe motivul că cererea de autorizare n-ar fi ajuns la pretură spre aprobare.*

Altă adunare poporală disolvată

Primim, pe cale de încunjur, ştirea că Adunarea poporală ţinută de aderenţii partidului nostru în Lazuri, din comitatul Bihor, a fost disolvată în mod neînţeles prin pretorele *Tempelean Dezső*, din Vaşcău. Tocmai îşi terminase cuvântarea întâiul orator Dr. Tiberiu Cosma, avocat din Beiuş, când jandarmii, după o scurtă somaţie, s-au pus pe lucru după sistemul celor din Alba-Iulia. Astfel, Dr. Ioan Ciordaş, avocat în Beiuş, membru al Comitetului naţional şi organizator al adunărilor poporale din Bihor, nu şi-a putut spune vorbirea.

Aflăm, din acelaşi izvor, că bihorenii – sau mai la drept vorbind, beiuşenii – au ţinut până acum peste 60 de conferinţe şi adunări cu poporul în diferite sate. În cea mai mare tăcere, dar cu cea mai mare stăruinţă, se lucrează deci în Bihor. Ni se umple inima de bucurie la auzul acestor veşti, şi o revoltă adâncă ne cuprinde că tocmai un român, un *Roska Miklos* Nr. II, o creatură de-a lui *Mangra*, trebuia să tulbure aceasta românească şi obositoare acţiune de deşteptare!! *Să nu-i ajute Dumnezeu!* Exclamăm şi noi împreună cu ţăranii împrăştiaţi.

Pretextul disolvării este făcut. Cică înştiinţarea adunării, trimisă recomandat cu mai multe zile înainte, nu a sosit la pretură... Cunoaştem apucătura asta.

Putem înregistra însă şi un moment înălţător. Ţăranii din Lazuri vin cu grămada la Dr. Ciordaş, şi cer ca adunarea să fie din nou convocată. Înştiinţarea se îmbie s-o iscălească ei înşişi, ţăranii expuşi la tot felul de persecuţiuni fibirăeşti. Se ştie anume că, după noua ordonanţă, înştiinţarea trebuie să o facă cei din loc.

Trimitem salutul nostru frăţesc tuturor celor cari organizează şi iau parte la aceste adunări pline de viaţă – de viaţă românească!

Românul, nr. 120 din 4/17 iunie 1914, Arad, p. 6

96

Oradea, 4/17 iunie 1914 – *Repere ale biografiei politice a vicarului orădean Vasile Mangra, aşternute într-o scrisoare de către un fruntaş al filialei bihorene a Partidului Naţional Român din Transilvania.*

O scrisoare

Un distins membru al Comitetului naţional ne trimite rândurile ce urmează:

Stimate domnule redactor!

Iarăşi vă vin peste mână, dar conştiinţa nu-mi permite să tac! Am cetit în „*Az Újság*" declaraţiile lui *Mangra*. A sosit momentul ca... să fie demascat chiar şi înaintea Ungurilor. Nu ştiu secretele înfiinţării „*Tribunei Poporului*", dar îl cunosc pe *Mangra* şi politica lui de la alegerea lui Goldiş. E minciună că alegerea asta ar fi avut scop politic: *schimbarea programului partidului nostru şi pregătirea înfrăţirei româno-maghiare!*

Poate că *Mangra*, în sufletul lui, a fost încă de pe atunci renegat – dar noi deputaţii sinodali, conduşi de Mihai Veliciu, Oncu şi Mangra l-am ales pe Goldiş – deşi politica lui a fost contrară cu politica noastră, numai pentru ca să scăpăm de sistemul poreclit *hamsism* – şi să asigurăm influenţa naţionaliştilor, în frunte cu *Mangra*. Acesta-i adevărul istoric. Ar fi foarte bine să-l interviewaţi pe bătrânul Veliciu, fostul prieten cel mai bun şi unicul martor de încredere al faptelor renegatului. După alegerea lui Goldiş, până ce dânsul n-a devenit bolnav, influenţa lui *Mangra* şi a naţionaliştilor a fost neconturbată.

Alegerea lui de vicar, iarăşi n-a fost rezultatul unei politici noi! El a făcut declaraţia că nu aspiresază la vicariat şi nu primeşte, nu cumva să fie bănuit de interese personale la alegerea lui Goldiş. Eu am forţat, în interesul bisericesc şi naţional al Bihorului, alegerea lui! Mult am discutat chestia cu domnul Veliciu, până ne-am înţeles să-l alegem pe *Mangra* şi mult a trebuit să-i vorbim.... până a primit. În sufletul lui era poate renegat – dar adevărul e aşa cum vă scriu! Dacă a fost mincinos faţă de noi, mincinos e şi faţă de Maghiari. Nu dragostea faţă de Unguri îl îndeamnă – ci râvna spre mitra vlădicească, sau chiar spre cea metropolitană! Am dovezi.

La Oradea a fost Intransigent naţionalist, în 1910 ne-a ajutat la organizarea serbărilor din Oradea. El de capul lui a umblat după ajutor material din România! Pe urmă a cochetat cu Justh[427], şi a voit să-l câştige pe acesta pentru chestia naţională. – E minciună deci tot ce scrie despre misiunea şi faptele lui ca vicar. În 1906 a lucrat mult în interesul candidaţilor naţionalişti din Bihor.

---

[427] *Gyula Justh* (13 ianuarie 1850-9 octombrie 1917), jurist şi politician maghiar, purtător de cuvânt al Camerei deputaţilor de la Budapesta între 1905–1909. S-a născut la *Necpál*, în comitatul *Turóc* (azi în Slovacia). După absolvirea studiilor juridice este numit şef al forţelor de ordine din plasa Jula (*Gyula*), un fief al Partidului Liberal, post pe care-l va părăsi datorită opţiunilor sale politice mai apropiate de „*mişcarea independistă*" maghiară, opusă compromisului „austro-ungar".

S-a stabilit la moşia sa din Turnu (*Tornya*) din comitatul Arad, în 1884 a fost ales deputat parlamentar al oraşului Macău (*Makó*), demnitate pe care şi-o va păstra până la moarte. A jucat un rol determinant în arhitectura noii politici maghiare faţă de culte şi s-a opus iniţiativelor de introducere a cenzurii în presă solicitate de premierul Bánffy Dezső.

După ce „*mişcarea independistă*" s-a scindat, *Justh* s-a înrolat în facţiunea „*48-istă*", aici şi-a cedat poziţia de lider în favoarea lui *Kossuth Ferenc*, fiul revoluţionarului Kossuth Lajos, de curând revenit din Italia. În curând a intrat în conflict cu acesta, atunci când s-a opus introducerii limbii maghiare în serviciul de căi ferate al Croaţiei, apoi când a susţinut introducerea sufragiului universal, alături de Partidul Social-Democrat şi de „*Radicalii Civili*" ai lui *Jászi Oszkár*, ori când a militat pentru înfiinţarea Băncii Naţionale Ungare.

A fost totodată un opozant al premierului *Tisza István* şi s-a liniat radicalismului promovat de contele *Károlyi Mihály*. Cf. Jónás Károly, Villám Judit, *A Magyar Országgyűlés elnökei 1848–2002*, Argumentum, Budapest, 2002, p. 47–151.

La 1910 mult m-am luptat să-l reţin de la pasul făcut. Nu-i drept că motivul dezertării a fost dragostea lui faţă de Unguri, a fost ura personală faţă de unii membrii din Comitet – apoi lozinca că greco-ortodocşii n-au oameni cu trecere la guvern, de aceea uniţii ne periclitează toate interesele.

Când cu serbările de la Oradea, fiind câţiva deputaţi de faţă, am isbutit să-l înduplec – să rămână pasiv – şi eu voi exopera o întâlnire cu deputaţii români, unde el să-şi desfacă gravamenele personale şi politice, încercând o împăcare.

Spre acest scop am alergat din mare depărtare la Oradea, ba rugasem chiar telefonic pe părintele Lucaciu, conducătorul „*Luptei*" pe atunci, să sisteze deocamdată atacurile. Întâlnirea nu a succes, deputaţii nu puteau sta de vorbă cu el şi *Mangra* a candidat la Ceica!

E un ... – căci între Români totdeauna, chiar şi de când e vicar, ba până şi în anul întâi de deputăţie guvernamentală, făcea pe intransigentul.

Numai publicul maghiar să mai cunoască pe acest *Ocskay călugăr*![428] În trecut, caracterul neamului unguresc nu se putea împăca cu spioni şi renegaţi. Gândiţi-vă la scena din „*Ocskay brigadéros*", când generalii nemţi nu dau mâna cu brigadierul trădător!

Oare politicianul... Herczeg şi consoţii lui au alt gust estetic, alt sentiment şi altă bărbăţie decât poetul... Herczeg?[429]

Românul, nr. 120 din 4/17 iunie 1914, Arad, p. 2

97

Arad, 4/17 iunie 1914 – *Rezumat al proiectului de lege prin care guvernul maghiar intenţionează să reformeze aparatul administraţiei locale, în sensul înlocuirii funcţionarilor aleşi cu funcţionari numiţi de putere.*

Statificarea administraţiei

Facem cunoscute în aliniamente principale proiectele prezentate Camerei.

Toţi funcţionarii vor fi numiţi din partea ministrului de Interne. Medicii de plasă (*Járásorvos*) şi personalul de birouri vor fi numiţi din partea fişpanului[430]. Fişpanul poate fi revocat şi înlocuit ori când. Ceilalţi funcţionari sunt inamovibili, ca şi funcţionarii de stat, va

---

[428] „*Învechitul călugăr*" – n.n., A.Ţ.

[429] *Ferenc Herczeg* (22 septembrie 1863–24 februarie 1954), scriitor, dramaturg şi jurnalist, membru şi vice preşedinte al Academiei Maghiare (1904–1919). Provine dintr-o familie de germani silezieni stabiliţi la Vârşeţ (azi în Serbia), tatăl său, *Joseph Herzog*, era farmacist şi a ajuns primarul Vârşeţului.

A studiat la Gimnaziul Piarist din Timişoara, apoi la Gimnaziul Premonstratens din Seghedin şi la Universitatea din Budapesta. În 1887 va fi întemniţat după ce a ucis un ofiţer în cadrul unui duel. În închisoarea din Vaţ (*Vác*) va scrie primul său roman, care se va bucura de un imens succes şi îi va aduce un premiu de 1000 de franci.

În 1891 este cooptat în redacţia gazetei „*Budapesti Hirlaphoz*". Devine foarte popular şi îndrăgit de cititori, iar în 1896 fondează, alături de alţii, revista literară „*Új Idök*". Pe plan politic, în 1896 devine deputat parlamentar al Vârşeţului (*Versec*), iar între anii 1904–1918 deputat al comunei Pecica (*Pécska*) din comitatul Arad. A fost un apropiat al premierului *Tisza István*. Cf. Gaál Tamás, *Herczeg Ferenc, a művelt szórakoztatás mestere*, in *Cultura A Kulturális Magazin*, szeptember 27, 2013.

[430] Subprefect – n.n., A.Ţ.

să zică pot fi transferaţi numai din interese de serviciu sau la dorinţă, sau în urma sentinţei disciplinare. *Timp de un an, de la intrarea în vigoare a legii (va să zică tocmai pe vremea alegerile parlamentare) toţi funcţionarii sunt disponibili.*

Pe urmă vor primi numire definitivă. – Procesele de despăgubire faţă de funcţionari se vor desbate la judecătoriile civile. – Cele 63 de comitate rămân teritorialiceşte neschimbate. Congregaţia stabileşte însăşi numărul membrilor săi aleşi. Dreptul de alegător e acelaşi ca şi pentru parlament. Dreptul de a fi ales asemenea.

Cei pedepsiţi pentru agitaţie (paragraf 172) sau pentru crime în contra statului, nu pot fi membri congregaţiei timp de 10 ani. Alegerile se fac pe timp de 6 ani, jumătatea membrilor fiind aleasă la 3 ani. Alegerile se fac în decemvrie. Împărţirea cercurilor, şi a numărului membrilor de ales într-un cerc, rămâne în grija congregaţiei, după anumite norme. Alegerea se face prin buletin (listă), şi nu e secretă. – Se instituie consilii cercuale.

Prezident e proto-pretorele sau ajutorul lui. Referenţi sunt: medicii, veterinarii, inspectorii şcolari, controlorii (*számvevő*) cercuali, inspectorii silvici. Mai sunt 6, eventual 12 membri, în consiliu. Două părţi din trei vor fi aleşi de către adunarea generală, 1/3 numeşte comitele suprem. Se instituie şi postul de jude de tablă, cu mandat de a formula adresele către guvern, sau către judecătoria administrativă în contra ordonanţelor ilegale. Cu rescripte, adrese, etc., se vor putea distra congregaţiile şi în viitor...

Românul, nr. 120 din 4/17 iunie 1914, Arad, p. 1

98

Negrileşti (Comitatul Solnoc-Dobâca), 6/19 iunie 1914 – *Reportaj în legătură cu modul în care s-a desfăşurat alegerea inginerului topograf ce urma să efectueze lucrările de comasare a parcelelor de păşune comună din localitate, atenţia corespondentului fiind atrasă de facţiunea românească partizană candidatului maghiar la acest post, îndemnată de un preot corupt.*

Lucruri slabe

Ni se scrie: Trecând prin comuna Negrileşti (comitatul Solnoc-Dobâca) în 19 iunie, a. c., am aflat în centrul comunei adunaţi pe toţi locuitorii. Din curiozitate mi-am amânat călătoria pe câteva ore, am intrat între popor şi, fiind curios, am ştiricit ce afaceri au aşa de grave de s-au adunat toţi înaintea cancelariei comunale. Mi-au răspuns Românaşii zicând: *Domnule, noi avem astăzi de-a alege un inginer pentru comasaţia care deja e ordonată din partea tribunalului.* I-am întrebat, că *sunt mulţi concurenţi?* Mi-au răspuns că sunt mai mulţi, dar lupta se dă numai între 3 concurenţi şi anume: un jidan „*Antal*", un Român de-ai noştri „*Maxim*" şi un Ungur „*Székely*".

La auzul acestor descoperiri, am devenit şi mai curios şi nu am mai cugetat la continuarea călătoriei, ci am rămas să văz ce popor, ce conducători se află în comună? Şi ce să vezi? Se începe votizarea, şi poporul împărţit în două tabere. Majoritatea poporului se grupează în jurul Românului, în frunte cu preoţii Constantin Juga, preot local greco-ortodox, şi Petru Viman, preot în Rugăşeşti şi proprietar de comună. Alături cu aceşti preoţi sta energicul Atanasiu Georgiu, teolog absolut, cu oamenii din comuna învecinată Strâmbul.

În fruntea minorităţii, adecă pe partea Ungurului, sta preotul Ioan Bodea, având la mâna dreaptă pe învăţătorul George Biliboacă, adus anume din comuna Gârbou ca să corteşească în favorul inginerului „*Székely*". Am auzit vorbindu-se printre popor că sfinţitul părinte ar fi fost cumpărat cu bani. Ce condamnabil rol ţi-ai ales sfinţite părinte. Aşa cuget că atari preoţi nu-s vrednici să mănânce prescură românească. Astăzi, când avem mai mare

lipsă de adevărați conducători, când glasul vremii e aproape sosit, oare vei fi în fruntea oastei? Nu cumva vei merge pe căi rătăcite? Slab şi trist exemplu!

Nefericit popor care are atari conducători. – Mi-am ținut de datorința a da publicității această întâmplare, ca publicul românesc să vază că mai avem ici şi colea oi călbăgite şi cei de calibrul sfințitului părinte să se cureze de atare morb. Ar trebui sfințite părinte să vă împrospătați cuvintele bardului nostru: „*Preoți cu crucea-n frunte*".

Astfel iritat şi întristat de cele văzute şi auzite, mi-am continuat călătoria mai departe. „*Dixi et salvavi animam meam*"[431]. – *Călătorul*

Românul, nr. 129 din 14/27 iunie 1914, Arad, p. 6

99

Sofia, 8/21 iunie 1914 – *Ştire cu privire la ordinul de concentrare a rezerviştilor austro-ungari aflați în Bulgaria, măsură în urma căreia aceşti rezerviști au început să se întoarcă în imperiu, convinşii fiind de iminența declanşării unei conflagrații.*

Rezerviştii austro-ungari, aflați în Bulgaria, chemați în patrie

Se anunță din Sofia: Supuşii austro-ungari, rezerviști în armata acestei țări, aflați actualmente în Bulgaria, au primit ordine formale să se întoarcă de urgență în țară, unde să se prezinte corpurilor de trupe respective. Mulți din rezerviști au şi început să părăsească Bulgaria.

Ordinul acesta produce mare îngrijorare. Cercurile guvernamentale sunt de părere că ne aflam în ajunul unui nou răsboiu. O telegramă din Rusciuk anunță că consulul austro-ungar din localitate a pus în vedere tuturor supuşilor monarhiei, ce fac parte din elementele armatei, că, conform ordinului primit din Viena, să se reîntoarcă imediat în țară spre a se prezentata la regimentele lor.

O parte din supuşii austro-ungari aflați la Rusciuk, fiind lucrători la fabrica de zahăr, au şi făcut cunoscut direcțiunei fabricei că părăsesc serviciul, urmând să se întoarcă în patrie.

Românul, nr. 124 din 8/21 iunie 1914, Arad, p. 2

100

Igriş (comitatul Cenad), 8/21 iunie 1914 – *Cerere formulată conducerii filialei arădene a Partidului Național Român din Transilvania, de către Constantin Iucu, fruntaşul țărănimii române din cercul electoral Periamoş, prin care solicită sprijin pentru organizarea unei adunări populare în comuna Igriş.*

Poporul cere adunări

Astăzi a fost pe la noi, prin redacție, țăranul fruntaş Constantin Iucu din Igriş, comitatul Torontal, cercul electoral Periamoş. Venise, trimis de mai mulți săteni, ca să facem rânduială pentru o impozantă adunare, la care vor lua parte satele Pesac, Sânpetru, Sarafola.

Delegatul sătenilor ne spunea: „*numai vorbitori să ne trimiteți, şi mai ales pe domnii Dr. Vaida, Dr. Vlad şi domnul Goldiş, să-i auzim, celelalte sunt grija noastră. Dumneavoastră veniți*

[431] „*Am grăit, şi mi-am mântuit sufletul*" – n.n., A.Ț.

pe de-a gata...". Zilele acestea grele, ploaia multă, bucatele slabe... încercarăm să ispitim pe omul nostru, nu cumva e nepotrivit momentul? „*Domnul Goldiş a mai fost pe la noi – ni se răspunse – ia întrebaţi-l câte banderii şi câte mii de oameni l-au primit?*"...

N-am mai zis nimic. Numaidecât am cerut ajutorul Biroului Central, şi sperăm să putem trimite în curând la faţa locului pe reporterul nostru specialist în materie!!

Românul, nr. 124 din 8/21 iunie 1914, Arad, p. 4

101

Cociuba Mică (comitatul Bihor), 8/21 iunie 1914 – *Corespondenţă în legătură cu conferinţa organizată de studentul în litere, Vasiliu Onea, în folosul sătenilor români spre a le explica necesitatea ştiinţei de carte în condiţiile în care dreptul de vot este condiţionat de certificatul de absolvire a şcolii primare şi de examenul de scris şi citit.*

În Bihor

În Bihor – ni se scrie – nu se lucrează aproape nimic pentru pătura de jos a poporului. Poţi număra pe degete comunele unde afli preoţi conştii de chemarea lor. Astfel ţărănimea, care în cea mai mare parte locuieşte în ţinuturi puţin roditoare, orbecă în întunerec beznă, trăieşte într-un indiferentism de nedescris! Punctul cel mai negru îl formează cătunele din jurul Beiuşului, aşezate pe la poalele munţilor. În Beiuş se ridică falnic farul luminător, cu atâţia profesori români dar, durere, nu-i prea vedem pe la sate. Se fac mişcări şi pregătiri pe la Oradea (*Hilaria*) şi pe la Beiuş (*Lyra*)[432], însă din acestea ţăranii noştri nu se înfruptă. Cauza? Indiferentismul lor naiv.

Între astfel de împrejurări nu s-a făcut lucru de prisos, când, domnul Vasiliu Onea, student la litere, a ţinut poporului din Cociuba inferioară[433], în dumineca Rusaliilor, sub auspiciile „*Astrei*", o conferenţă poporală despre „*Foloasele învăţământului*". Şcoala confesională – unde ne adunasem – era tixită de oameni. Li s-a atras atenţiunea asupra legii electorale, care pretinde ştiinţa cetitului şi scrisului, pretinde testimoniu despre cele şase clase elementare cari, durere, în şcoala noastră confesională din loc nici de când a intrat în vigoare *legea apponyiană* nu se estrădează, iar ziarele în decursul anilor le nimicesc.

Şi s-a vorbit, în fine, despre însemnătatea cultivării limbii româneşti încheind conferenţa cu cetirea poeziei lui Sion. Mult au conlucrat la reuşita conferenţei şi domnii I. Costa şi N. Popescu, învăţător şi preot în loc.

– Aci este foarte mult de făcut. Analfabeţii dau un procent mare. Şcoala confesională înclină spre ruinare. O compătimesc şi ei, dar nu le trece prin minte să prelimineze cheltuiala pentru reparare. Au multe alte cheltuieli, între cari amintesc procesele cu grămada. Aproape fiecare om mai cu dare de seamă poartă câte un proces. Mai bântuie în comună şi *secta nazarinenilor*, care numără la 20 de bărbaţi şi tot atâtea femei, dacă nu şi mai multe. Aceştia sunt morţi în ce priveşte mişcările noastre culturale şi naţionale.

– La examen pentru dreptul de vot s-au prezentat numai 10 inşi (comuna are 1516 locuitori), a fost respins numai unul. Nădăjduim însă că în urma împrejurărilor de acuma şi în urma sforţărilor „*Astrei*" se vor trezi şi bihorenii din somnul strămoşesc – *Corespondent*.

[432] Ansamblurile corale româneşti „*Hilaria*" şi „*Lira*" – n.n., A.Ţ.

[433] *Cociuba Mică* (comuna Pietroasa) – n.n., A.Ţ.

Românul, nr. 124 din 8/21 iunie 1914, Arad, p. 9

102

Petroşani (comitatul Hunedoara), 8/21 iunie 1914 – *Ştire în legătură cu vizita făcută de o comisie militară, alcătuită din înalți ofițeri, la Petroşani cu scopul de a studia posibilitatea de organizare a unei mari garnizoane în zonă.*

„Libertatea"

Onorată Redacțiune! Aseară, luni, în 21 iunie, nou, au venit la Petroşeni comandantul de corp din Sibiiu, generalul de infanterie Hermán Köves de Kövesháza, însoțit de încă trei generali şi de 12 ofițeri de stat major şi încă vreo 15 ofițeri superiori.

Scopul venirii lor, se spune aici, ar fi studierea terenului pentru aşezarea de miliție numeroasă aici, în Petroşeni. Se caută loc pentru casarme în cari să cuprindă oşti. Până una-altă, e vorba să fie deşertate casele erariului, locuite azi de sute de muncitori şi aci vor fi sălăşluiți, deocamdată, soldații. Muncitorii vor fi strămutați în comuna vecină Petrila.

E vorba să fie aduşi cât mai curând vreo 1200 vânători. Tot mai aflu că în curând va sosi şi o comisie militară mare din partea honvezimei, de la Seghedin, pentru a studia local *„harcászati szempontból"*[434] – din punct de vedere strategic, de luptă. E, precum se vede, o fierbere, o nelinişte în suflete.

Românul, nr. 129 din 14/27 iunie 1914, Arad, p. 5

103

Bunteşti (comitatul Bihor), 8/21 iunie 1914 – *Ştiri în legătură cu reuşita adunării populare convocate de filiala bihoreană a Partidului Național Român în comuna Bunteşti, precedate de informații privitoare la modul în care autoritățile au interzis adunarea populară de la Lazuri de Beiuş, convocată din nou în aceeaşi zi, sub pretexte procedurale.*

Mişcarea națională în Bihor
Adunarea poporală de la Lazuri din nou oprită
Reuşita adunare de la Bunteşdi

Beiuş, 22 iunie

Am arătat pe ce motive a fost oprită adunarea de la Lazuri. Ea fost convocată de nou pe 21 iunie. Spre mai marea noastră uimire însă, Măria sa domnul *Tempeleán Dezső*, în loc de luarea la cunoştință, ne înfundă cu următoarea decisiune, pe care o dăm în întregime să vadă toată lumea nepreocupată ce capete luminate se găsesc la Vaşcău:

*

Aşa dară, participanții şi oratorii vor fi traşi înaintea procurorului. Deciziunea a apelat-o domnul Ciordaş la subprefectul comitatului.

În schimb avem mângâierea că a reuşit bine adunarea de la Bunteşdi, un sat la poalele munților Bihorului, deşi vremea nu era favorabilă. Preşedinte a fost aclamat țăranul Ioan Horge, iar oratori Dr. Augustin Ciavici şi Dr. Ioan Ciordaş.

[434] *„Din punct de vedere militar"* – n.n., A.Ț.

Primul a vorbit cu multă iscusinţă despre starea politică şi financiară din ţară, criticând sistemul de guvernare prin care, în loc să se aducă îmbunătăţire poporului, se făuresc legi tot mai grele şi insuportabile. Vorbirea a fost subliniată de aplauzele ascultătorilor.

Dr. Ioan Ciordaş a vorbit despre Partidul naţional şi arată însemnătatea adunării de la Ileanda-mare. Atrage apoi atenţiunea poporului cum protestează Maghiarii când se pun noi impozite, cum e darea de câine, care e mai mare decât darea de cap. Şi noi ar trebui să ne organizăm şi să protestăm, arătând guvernului cât de supărătoare sunt zeci de sarcini pentru popor.

Aici pretorele, Dr. Középesy, face atent pe orator că s-a abătut de la obiect, iar notarul Gavra se simte îndemnat să afirme că oratorul agită.

Şi-a şi primit răspunsul cuvenit din partea domnului Dr. Ciordaş, reflectându-i:

– Da agit! Acesta-mi este şi scopul, să agit contra ilegalităţilor.

Şi cu aceasta incidentul se sfârşeşte.

La urmă adunarea însărcinează pe domnul Dr. Ioan Ciordaş şi Dr. Augustin Ciavici să transmită Comitetului, prin ziarul „*Românul*", următoarea adresă de aderenţă:

Românii bihoreni, întruniţi astăzi, la 21 iunie 1914, stil nou, în adunare poporală la Bunteşdi, luând act despre hotărârile aduse de către Adunarea poporală din Ileanda-mare – cu însufleţire să alătură la hotărârile acesteia adunări, să solidarisează pe întreg cu ele – cu Comitetul Partidului Naţional Român – care este expresiunea adevărată şi vie a gândirei politice a neamului românesc din Ungaria – precum şi a deputaţilor naţionalişti, a celor mai destoinici, neobosiţi, desinteresaţi şi mai chemaţi luptători ai drepturilor noastre – le trimitem călduroase şi sincere mulţămiri pentru interesul purtat cauzei drepte a neamului nostru. Cu însufleţire se înrolează şirul luptătorilor, adunaţi sub steagul Partidului Naţional Român, şi cu deplină încredere îşi pune soarta în mâinile comitetului acestui partid.

Cu Dumnezeu înainte – noi nu vom lipsi!

Presidentul adunării,
Ioan Horge, econom

După adunare, s-a luat masa împreună la părintelui locului, Terenţie Papfi.

Românul, nr. 126 din 11/24 iunie 1914, Arad, p. 4–5

104

Peterd (comitatul Bihor), 10/23 iunie 1914 – *Ştire preluată din cotidianul maghiar orădean „Nagyvárad" în legătură cu nemulţumirea protopopului ortodox orădean, Andrei Horváth, faţă de dificultăţile întâmpinate la examenul de limba română de elevii şcolii româneşti din Peterd, urmată de plângerea câtorva dintre părinţii acestor elevi îndreptată împotriva protopopului.*

Un protopop român apărând dreptul limbei româneşti în şcoală

Ziarul „*Nagyvárad*" din Oradea-mare primeşte din Peterd (comitatul Bihor) ştirea că părintele protopop greco-ortodox Andrei Horváth, din Oradea-mare, cu prilejul examenelor la şcoala din Peterd ar fi mustrat aspru pe învăţătorul Alexandru Sala pentru că acesta, unui copil care nu înţelegea o întrebare în româneşte (?), îi puse aceeaşi întrebare în ungureşte. Totodată părintele protopop A. Horváth a declarat că nu suferă ca într-o şcoală românească copiii să vorbească ungureşte.

Acelaşi ziar publică şi o scrisoare iscălită de ţăranii George Finaţ, Alexandru Martin, Iosif Vaşadi, Dimitrie David şi George David, în care aceştia denunţă pe părintele protopop moşierului lor, Elek Gusztáv, rugându-l să le câştige „*satisfacţie*" (?) Numitul

moşier a luat un proces verbal cu denunţianţii şi apoi l-a trimis împreună cu „*plângerea*" inspectorului regesc-şcolar Ludovic Vasady, din Oradea-mare, cerând o anchetă severă şi satisfacţia cuvenită pentru marea vătămare adusă limbei maghiare.

Noi, cari cunoaştem pe părintele protopop Andrei Horváth, nu putem decât să-l felicităm pentru atitudinea demnă şi românească de care şi de astă dată a dat dovadă întru apărarea dreptului limbei româneşti în şcoală. Suntem însă pe deplin convinşi că faptul denunţat de cei cinci iscăliţi nu s-a întâmplat tocmai aşa după cum vrea cineva, pe care-l bănuim mult, să-l prezinte.

Românul, nr. 125 din 10/23 iunie 1914, Arad, p. 4

105

Aiud (comitatul Alba de Jos), 10/23 iunie 1914 – *Rezultatele anchetei demarate în legătură cu identificarea celor care au arborat drapelul românesc pe catedrala din Blaj, pe 15 şi 23 martie 1914, şi pe crucea de piatră ce mărgineşte drumul dintre Blaj şi Sâncel, vinovaţi fiind găsiţi nişte elevi români de la Gimnaziul din Blaj.*

Steagul de la Blaj

„*Magyar Távirati Iroda*", în baza informaţiunilor primite din Aiud, publică despre rezultatul anchetei oficiale pornite în chestia steagurilor înarborate la Blaj, în 15 şi 23 mai, următoarele:

În cursul anchetei s-a constatat că în 15 mai au înarborat steagul pe crucea de piatră, de lângă drumul ce duce spre Sâncel[435], Ioan Bunea, Gligor Ceortea, studenţi în clasa VIII, şi Vasile Şerban, student în clasa VI a gimnaziului din Blaj. Toţi trei şi-au recunoscut fapta. Ei au mai recunoscut că în 18 mai au plănuit să arboreze un steag pe mormântul lui Axentie Sever. În acest scop ei s-au prevăzut şi cu revolvere, ca în caz dacă ar fi descoperit şi împiedecaţi în executarea planului lor, să se poată apăra. Pe steagul care era gata, era scris: „*A sunat ora, Carpaţii se cutremură*". Studentul Bunea a recunoscut că aceasta inscripţie are înţelesul: „*A sosit timpul ca să ne eliberăm de sub Maghiari*". Toţi trei locuiau la profesorul Gavril Precup şi au pregătit steagul în această locuinţă.

Privitor la steagul înarborat în turnul catedralei în 23 mai, s-a constatat că făptuitorii sunt elevii de pe cursul al III-lea al preparandiei din Blaj, Ioan Ovidiu Vodă, din Zărneşti, Vasile Fodor, din Blaj şi Ioan Pasere, din Ciufud[436]. Ei au recunoscut în faţa directorului institutului preparandial, Ioan Negruţiu, a profesorului V. Suciu şi a 4 funcţionari ai autorităţii, că în 22 mai, noaptea, şi-au câştigat o prăjină pentru steag din pivniţa gimnaziului şi apoi, trecând prin curte, cu ajutorul unei chei au pătruns în turnul catedralei. Vodă locuieşte în internatul preparandiei, iar Fodor e fiul pedelului[437] de la gimnaziu.

S-a constatat, în sfârşit, faptul interesant că preparanzii, deşi ferestrele sunt provăzute cu gratii, totuşi pot părăsi internatul în cursul nopţii. Iar o altă constatare interesantă e că profesorii n-au grăbit să împrăştie studenţimea adunată în piaţă, iar teologii scuipau şi înjurau jandarmii (?!) din ferestrele seminarului.

(Dăm cu toată rezerva această ştire aproape de necrezut a lui „*Magyar Távirati Iroda*" N. R.)

---

[435] *Sâncel*, comună în judeţul Alba, alcătuită din localităţile: Sâncel, Iclod şi Pănade – n.n., A.Ţ.

[436] *Ciufud* (azi *Izvoarele*), localitate aparţinătoare astăzi municipiului Blaj – n.n., A.Ţ.

[437] Om de serviciu sau portar la o instituţie de învăţământ – n.n., A.Ţ.

Românul, nr. 125 din 10/23 iunie 1914, Arad, p. 7

106

Tăşnad (comitatul Sălaj), 10/23 iunie 1914 – *Anunț al filialei sălăjene a Partidului Național Român din Transilvania în legătură cu şedința de constituire a Comitetului local al PNR, organism menit să coordoneze întreaga activitate politică şi culturală românească din comitat.*

Organizația

„*Biroul central*" ne avizează că a primit din cercul electoral Tăşnad, comitatul Sălaj, procesul verbal despre şedința de constituire a Comitetului local, conform hotărârilor aduse în Clubul comitatens sălăjean, la adunarea din 18 mai 1914. Comitetul local s-a constituit alegând 2 secretari generali, 1 casier, apoi pentru fiecare cerc de votare câte un al doilea preşedinte şi 1 secretar, iar pentru fiecare comună a designat câte 1 bărbat de încredere.

President este Dr. Coriolan Steer, secretari sunt Dr. Alexandru Kis şi Dr. Virgil Murăşanu, cu toții advocați. În procesul verbal trimis Biroului central sunt înşiraţi şi toți ceilalți secretari, al doilea președinți, bărbați de încredere, etc. – S-a hotărât cumpărarea şi răspândirea broşurilor despre noua lege electorală, editate de comitetul național, ținerea de conferințe pentru popor, înscrierea de membri pentru partid şi participarea la serbările lui Bărnuțiu în 26 iulie, la Bocşa.

Cu veghere la întocmirea listelor electorale s-a încredințat un comitet compus din domnii Vasile Oros, Domițian Cupşa, Dr. A. Kis şi Dr. V. Murăşanu, iar cu asemănarea listelor noi cu listele din 1913, s-a însărcinat bărbatul de încredere al fiecărei comune. – Bineînțeles, constituirea aceasta e provizorie, până se va stabili regulamentul general.

Veşti de constituire ne-au mai venit din comitatele Alba-Inferioară, Braşov şi Turda-Arieş. Acest din urmă comitat îşi stabilise un regulament separat, publicat în „*Gazeta Transilvaniei*". Săptămâna viitoare se vor întruni şi intelectualii din comitatul Aradului, pentru a hotărî în chestiile de organizație.

Românul, nr. 126 din 11/24 iunie 1914, Arad, p. 2

107

Budapesta, 11/24 iunie 1914 – *Ştire privitoare la procesul deschis cotidianului „Românul" pentru aşa zisul delict de presă săvârşit în articolul ce descrie procesul pornit de autorități împotriva credincioşilor greco-catolici români din Moftinu Mic (Sătmar) care s-au revoltat împotriva arondării parohiei lor la nou înființata episcopie maghiară de Hajdudorog.*

„Foaia Poporului"

Procuratura din Budapesta ne-a făcut proces de agitație pentru articolul „*Procesul de la Sătmar*", publicat în nr.-ul 17 al ziarului nostru.... Scopul atotputernicilor e lămurit: *ar dori să ne nimicească cu o singură lovitură.*

Acelaşi scop îl urmăresc şi cu grelele pedepse ce ni se croiesc pentru aşa zise „*transgresiuni de presă*", pentru cari alții se pedepsesc cu câte 3–10 coroane, noi suntem pedepsiți cu câte 50–100 coroane.

108

Oradea, 11/24 iunie 1914 – *Corespondență în legătură tachinările intervenite între grupurile naționaliste românești din Oradea și Beiuș, apoi cu privire la știrile alarmiste colportate de gazeta maghiară locală „Szabadság" pe marginea unor presupuse acte de spionaj comise de actorii unei trupe românești de teatru, și revolta produsă corespondentului de un cunoscut preot român care prefera să vorbească ungurește pe stradă.*

Cronică din Oradea
Pentru Senin II
Antonescu spion…
-Părintele Horváth
-„Magyarajkú románok[438]

Oradea-Mare, 24 iunie

Când toată Oradea și Bihorul vorbește despre manifestațiunile mari și frumoase ce s-au desfășurat în ultimul an la noi, când toată lumea românească își îndreaptă privirile asupra Bihorului – care crește și se desvoltă pe zi ce merge – cronicarul Beiușului, „*Senin II*", află de bine să facă câteva înțepături la adresa orădanilor „*cari spun de zece ori mai mult decât fac*".

Ei bine, domnule *Senin II*, te descarci asupra noastră fără ca să ai informațiile cele mai palide despre activitatea noastră pe terenele cultural și social.

*

Mai zilele trecute fițuica „*Szabadság*", de aici, a scris un articol chilometric despre declarațiile unui caricaturist vagabond care, în turneul său a cercetat și România, între altele, iată ce-a spus parvenitul, unui ziarist de la foaia „*Szabadság*":

„*În gara de la Ploiești am avut o surprindere mare și interesantă. Am întâlnit o trupă de actori din București care, după cum am auzit mai târziu, a dat reprezentații și în Ungaria, în Arad, Oradea etc.. Între actori am recunoscut trei ofițeri români, i-am văzut foarte bine și, cu toate că și-au ras mustățile, și acum i-aș recunoaște*".

În urma acestor destăinuiri, „*Szabadság*" strigă de durere că turneul trupei Antonescu, de acum un an, a făcut aici spionaj. Fițuica se vaietă că în Ardeal toți arborii își înclină coroanele spre România și toate dorurile secrete ale Românilor se înalță și sbor spre București. Iată cum se sperie Ungurii de ori ce pocnet... de capsulă.

*

Într-un articol intitulat „*Tilos a magyar szó*"[439], ziarul „*Nagyvárad*" atacă pe domnul protopop Andrei Horváth, despre care spune că domnia sa, în calitate de comisar al examenelor de la școala din Peterd, a mustrat pe învățătorul Sala pentru motivul că elevii neglig limba românească, vorbind în școală numai ungurește. Se înțelege, domnul protopop imediat a fost denunțat din partea câtorva „*părăsiți*". „*Nagyvárad*" se repede ca o furtună împotriva domnului Horváth, așteptând o pedeapsă exemplară din partea forurilor competente. Felicităm pe domnul Horváth pentru atitudinea sa bărbătească.

[438] „*Maghiara românilor*" – n.n., A.Ț.
[439] „*Vorba maghiară-i interzisă*" – n.n., A.Ț.

Într-o după amiază stam singur pe terasa unei cafenele din piața „*Bemer*" privind furnicarul de jidani şi jidance cari făceau „*corso*"-ul orădan. Deodată, văd din mulțime strecurându-se şi venind spre mine un preot român, la braț cu preoteasa. ÎI cunoşteam bine. Părintele însă, probabil, nu-şi mai aducea aminte de mine. Trece pe dinaintea mea, şi mare mi-a fost mirarea când am auzit că amândoi conversau ungureşte. Adecă, vezi Doamne, dacă mergem la Oradea, hai să ne ținem de cultura mai înaltă, să vorbim ungureşte. Mi s-a urcat sângele în cap şi în momentul acela voiam să fac scandal, dar mi-am dat seama, mângâindu-mă, că o să-l iau la rapanglială pe calea aceasta. Iar dacă nici aşa nu voiu reuşi, voiu să-l dau pe față. E trist că tocmai un preot român se sfieşte să-şi vorbească limba maicei, acolo unde noi strigăm şi vorbim cât mai tare româneşte.

Românul, nr. 128 din 13/26 iunie 1914, Arad, p. 6

109

Arad, 11/24 iunie 1914 – *Ştire în legătură cu amânarea şedinței procesului deschis de vicarul ortodox al Oradiei, Vasile Mangra, unor tineri români care l-au molestat cu ouă clocite cu ocazia lucrărilor Sinodului din 1913.*

Mangra şi ouăle clocite

Astăzi era să se pertracteze la Tribunalul din Arad procesul intentat de Mangra celor câțiva tineri români acuzați că anul trecut, la şedințele sinodului, l-au bătut pe vicarul transfug cu ouă clocite.

Din cauza absenței motivate a unuia dintre acuzați, procesul s-a amânat pentru la toamnă. Mangra nu se înfățişează în persoană, temându-se de o nouă manifestație.

Românul, nr. 126 din 11/24 iunie 1914, Arad, p. 6

110

Beiuş-Gârda de Sus (comitatul Alba de Jos), 12/25 iunie 1914 – *Cronica morții unui cărăuş român din Țara Moților care, întorcându-se acasă cu bruma de avere agonisită din negustoria cu articole de lemnărit, a suferit un accident la Beiuş şi a decedat în spitalul local, urmată de inventarul colectei organizate de intelectualitatea română beiuşană pentru ajutorarea familiei defunctului.*

Moartea moțului

Pribegit prin țară, pentru a agonisi o bucată de pâine soției, celor cinci copilaşi ai săi şi bătrânului său tată, de 92 de ani – care de mai mulți ani îşi pierduse şi vederea – Marian Purda a Găvrilii, din Gârda de jos (Ardeal), însoțit de fiul său de 14 ani, George, şi în tovărăşia unui cal bătrân – martor al atâtor suferințe ce va fi avut să îndure stăpânul său în cursul anilor – se întorcea în zilele din urmă spre casă cu puțina-i agoniseală, pe spatele calului, şi cu vreo zece coroane în chimir.

În o comună din apropierea Beiuşului, soarta i-a scos în cale bietului moț nişte țigani corturari, cu cari moțul nostru îşi schimbă calul, pe vechiul său tovarăş, mai dând ca adaus țiganilor şi celea zece coronuțe câştigate cu atâta necaz şi oboseală. Acest schimb i-a adus lui Marian sfârşitul, căci ajuns, în 20 iunie, nou, în Beiuş, aici calul țigănesc se sparie, îl

trânteşte pe noul său stăpân şi-l loveşte cu copitele în cap, astfel că în urma acestor lovituri sângele i-a inundat creierii, a căpătat hemoragie şi aşa bietul Marian şi-a dat sufletul în spitalul din Beiuş, pe când îşi va fi cântat cu mai mult amar cântecul:

Munții noştri aur poartă
Noi cerşim din poartă-n poartă...

Astfel, corpul rece a lui Marian Purda fu aşezat spre odihna vecinică în cimitirul din Beiuş – departe de soția, fiii şi bietul său tată – şi dacă oasele sale zdrobite de oboseala drumurilor, slăbite de arşița soarelui şi de suflarea vânturilor trebuit-au să-i abzică înainte de a-şi mai vedea pe cei iubiți ai săi şi spre cari grăbea cu atâta dor – cu toate loviturile îndurate, cu creierii sfărâmați, plecase la gară – dorind să moară acasă – şi de acolo a trebuit transportat la spital.

În urma acestei întâmplări atât de tragice – cu consenzul mai multor fruntaşi români din Beiuş, s-a pornit o colectă în scopul ajutorării văduvei, orfanilor şi bătrânului tată al răposatului şi rezultatul obținut a fost următorul:

Banca „*Drăganul*" a contribuit cu 5 coroane, Dr. I. Ciordaş 4 coroane, I. Petra, domna Livia Dr. Cosma, Dr. Ciavici, Dr. C. Popovici, N. Erdélyi şi A. Magier câte 2 coroane, F. Teocar, I. Roşu, doamna M. Waltner, Dr. F. Sălăgian, Octavian Maiorescu, P. Popovici, Pinter, Dr. Muntean, N. B., Dr. I. Cosma, Ignat, I. Popa, I. Cristea, Kretz, M. Popovici, V. Maiorescu, P. Popovici, C. Neagu, I. Ardelean, domnişoara M. Ardelean, doamna A. Ardelean, C. Sălăgian, A. Cosma, S. Tămaş, Dr. Nyes şi Dr. C. Pavel, N. N., câte 1 coroană, G. Boka, I. Bogdan, L. Hufu şi Dr. Voştinar câte 50 fileri, V. Dringo 40 fileri, iar C. Flora şi V. Laza câte 30 fileri.

S-au încasat de tot 51 coroane. Din aceasta sumă s-a predat fiului răposatului, ca speze de drum: 3 coroane. S-au acoperit spesele, iar restul de 46 coroane / 80 fileri, s-a expediat, cu datul de azi, la adresa părintelui Simeon Morcan în Gârda de sus, cu rugarea de a preda banii familiei răposatului. – Beiuş, la 25 iunie, nou, 1914.

Ioan Roşu, învățător-director

Românul, nr. 129 din 14/27 iunie 1914, Arad, p. 6

111

Arad, 13/26 iunie 1914 – *Analiză critică a economiei agrare maghiare, sub aspectul injustei distribuții a fondului funciar între categoriile sociale şi grupurile etnice trăitoare în Ungaria, studiul fiind focalizat asupra proprietăților „fideicomise", în suprafață de două milioane trei sute de mii de iugăre cadastrale, aflate în mâna unui număr de nouăzeci de familii nobiliare maghiare.*

Un crâmpei din marea proprietate din Ungaria

Compatrioților noştri unguri le place, cu sau fără prilej, să facă mereu aluzii răutăcioase la marea proprietate din România, la robia țăranului român. În legătură cu primul nostru de azi, ținem să arătăm că şi în Ungaria... ar putea fi vorbă de *reforme agrare*, de o dreaptă distribuție a proprietății.

Avem înaintea noastră un tablou a aşa numitelor *fideicomise* ungureşti, adecă un tablou a averilor familiare, cari nu se pot înstrăina, ci-s menite să susțină pe veci splendoarea unor familii istorice. Se înțelege, aceste *fideicomise* cuprind numai o parte neînsemnată a marii proprietăți din Ungaria, lipsesc de aici sutele de „*domenii*" de-ale grofilor şi baronilor, lipsesc moşiile *erariale*, lipsesc enormele latifundii ale clerului catolic şi ale mănăstirilor.

Ei bine, numai latifundiile cari constituesc *fideicomise* au, după conscrierea din 1913, o întindere de 2.314.200 (două milioane trei sute de mii) jughere catastrale! Şi ce credeţi, între câte familii e împărţit acest uriaş teritor? Între nouăzeci! Astfel, în termin mediu, vine pe familie o avere de 25.713 jughere catastrale. O familie românească – la un popor de aproape patru milioane – nu are mai mult, în termin mediu, de 3–4 jughere, ori nici atât.

Se înţelege, nici cele nouăzeci de familii ungureşti nu-s pe-o formă de bogate. Unele, ca de pildă Almássy Ede, din comitatul Vas, au 1.200, 2.200, 2.280, 4.300 jughere, iar altele, ca de pildă familia princiară Esterházy Miklós, din comitatul Şopron, se ridică până la 403.300 jughere catastrale.

Unele comitate sunt aproape complet înghiţite de aceste latifundii. Astfel, din întinderea totală, *fideicomisele* fac: în comitatul Zemplén 105.200, în comitatul Zala 140.200, în Sopron 155.600, în Somogy 197.900, în Gömör 160.300, în Baranya 149.000, în Bereg 226.900 jughere catastrale.

Românul, nr. 128 din 13/26 iunie 1914, Arad, p. 2

112

Dej, 13/26 iunie 1914 – *Corespondenţă în legătură cu modul în care maghiarii din Dej îi şicanează pe conlocuitorii lor români şi despre cum o comisie de examinare a ştiinţei de carte a alegătorilor a anulat dreptul de vot al unor ţărani români sub pretextul că ar fi scris prea încet după dictare.*

Din durerile noastre

Flori de şovinism maghiar

Ni se anunţă din Dej: În timpul din urmă s-au întâmplat în orăşelul nostru două cazuri cari nu pot rămânea sub rosa, fiind vii manifestaţii a simţului de pace cetăţeneşti ce cuprind sufletele concetăţenilor noştri maghiari. Iată-le:

I. Fotograful român Alexandru Anca, de aici, a fotografiat abiturienţii[440] gimnaziului din Blaj şi a dus tabloul, spre a i se pune ramă, la prăvălia de sticle Komjátszegi. Prăvălierul - pe toate tablourile ce se duc la el pentru a pune pe ele sticlă - le-a pus şi pe acesta în fereastra prăvăliei sale, unde a stat vreo săptămână.

Dar – *kutyateremtette!*[441] – nişte băieţandrii (elevi septimani şi octavani ai gimnaziul de aici) au văzut „vânzare de patrie", ori ce dracul, în bietul tablou şi o ceată de7–8 inşi a provocat pe Komjátszegi să scoată tabloul din fereastră, că de nu îi sparg sticla cu pietrii. Komjátszegi – fricos de termenul neobicinuit – l-a trimis tabloul la fotograful Anca, care l-a dus apoi la un alt prăvălier, în apropierea lui Komjátszegi, la Bela Baráth.

Acesta a pus tabloul în fereastră, iar în uşa prăvăliei a agăţat un biciu pentru câini, şi către încăpăţânaţii terorişti a zis: *„Acuma poftiţi, spargeţi-mi fereastra, vă dau voie. Dar pe care-l prind, îl periez de mă pomeneşte!"* Rezultatul? Tabloul a rămas acolo până a vrut fotograful fără să se lege cineva de el.

II. Teleki Samu, un prăvălier de făină, stabilit de câteva săptămâni în Dej, şi-a pus firma boltei deasupra numelui „*Lisztrak-bolt*", iar sub nume inscripţia „*Magazin de făină*". A stat firma neatinsă vreo două săptămâni când, într-o sâmbătă noaptea, mâini necunoscute, mai bine zis *săbii necunoscute*, au tăiat partea aceea a firmei pe care era, pe pânză neagră cu litere albe, „*Magazin de făină*".

[440] Absolvenţii – n.n., A.Ţ.

[441] „*Pui de cătea*" – n.n., A.Ţ.

Ce priveşte istoricul afacerii, adăugăm numai atât că Teleki îşi are prăvălia imediat lângă uşa primăriei, iar în uşa primăriei – după lege şi de fapt – stau în post toată noaptea, necontenit, doi-trei pompieri şi poliţişti de-ai oraşului. Cum s-a putut deci întâmpla ca înaintea nasului poliţienesc să taie o firmă a unui prăvălier paşnic, pe deasupra şi maghiar.

Esplicaţia e foarte simplă: *Toate ni le-ar ierta nouă fraţii noştri maghiari, numai una nu încape în căpăţânile „mântuitoare de patrie", faptul că suntem Români şi voim ca Români a trăi şi mai departe în moravurile noastre, neturburaţi*.

Examenele de alegători în Dej

Pe vremea examenelor de alegători din cercul Dejului, ce au avut loc la prim-pretorele de aici, comisia de examinare a trântit pe doi Români la examen, sub pretextul, ilegal, că scriu prea anevoie.

Cazul s-a întâmplat aşa: Comisia de examinare era flămândă, fiind aproape 12 ore, în ziua ultimă de examinare. Mai erau de examinat 4 inşi. Doi şi-au scris repede lecţiunea, doi însă, Ioan Hăşmăşan şi Gavril Conţiş, locuitori din Muncel (*Kishavas*) n-au ştiut scrie aşa repede, şi pentru asta n-au căpătat atestat.

Au venit şi mi-au istorisit cazul mie. Eu i-am pus pe amândoi la scris, şi scriu corect după dictat, numai se-nţelege că oamenii, ce prind rar peana în mână, nu scriau repede. Oamenii aceşti doi se ţin de cercul Ilenzii-mari (cercul domnului Mihali), să vede că comisia patriotică pentru aceasta nu are interes ca să pună cât de mulţi examenul de alegători.

Românul, nr. 128 din 13/26 iunie 1914, Arad, p. 5

113

Mostar (Bosnia), 13/26 iunie 1914 – *Ştire privitoare la sosirea prinţului moştenitor al tronului austro-ungar, Franz Ferdinand, în Bosnia, unde va conduce exerciţiile militare de vară.*

Moştenitorul de tron la Mostar

În vederea marilor manevre, cari vor avea loc în zilele apropiate în Bosnia, moştenitorul de tron, ducele Francisc Ferdinand, a sosit azi în Mostar, unde poporaţiunea i-a făcut o întâmpinare strălucită.

La cuvântarea de întâmpinarea a primarului oraşului, moştenitorul a răspuns limba bosniacă, ceea ce a produs o impresie în poporaţie, care a isbucnit în urări entuziasmate.

Românul, nr. 128 din 13/26 iunie 1914, Arad, p. 6

114

Beiuş, 13/26 iunie 1914 – *Articol polemic, iscălit de secretarul despărţământului beiuşean al „Astrei", Moise Popovici, la adresa corespondentului teritorial al cotidianului „Românul", care a relatat oarecum deformat realităţile surprinse în zonă, sub aspectul insuficientei implicări intelectualităţii ocale în opera de luminare a ţărănimii româneşti.*

În Bihor

„În Bihor nu se lucrează aproape nimic pentru pătura de jos a poporului. Poţi număra pe degete comunele unde afli preoţi conştii de chemarea lor" etc. şi apoi: *„Punctul cel mai negru îl formează cătunele din jurul Beiuşului, aşezate pe la poalele munţilor. În Beiuş se ridică falnic farul*

luminător, cu atâția profesori români dar, durere, nu-i prea vedem pe la sate" etc. Aşa scrie un corespondent în „*Românul*" de la 8 (21) iunie, curent, nr. 124, după ce apoi vorbeşte de unele conferinţe ce ar fi ţinut unii domni în Cociuba inferioară, sub auspiciile „*Astrei*".

Că s-a mişcat odată şi Cociuba inferioară şi cei din ea şi jurul ei, noi beiuşenii numai bucura ne putem. Doară datorinţele de a răspândi lumină şi cultură ne privesc pe toţi, pe câţi adică bunul Dumnezeu ne-a binecuvântat cu acest dar, aşa dar ne privesc şi pe noi pe beiuşeni şi şi pe intelectualii de la sate, pe toţi.

Nu ne putem însă împăca cu firea unor oameni cari, dacă fac ceva, apoi nu numai că se laudă, ci le place să ponegrească tot atunci pe alţii şi îndeosebi pe profesorii din Beiuş şi pe preoţii de la sate. Pentru ce oare? Eu nu-mi pot explica.

Aproape de un an de zile eu sunt secretarul despărţământului „*Astrei*" Beiuş şi, prin urmare, sunt în curat cu tot ce s-a lucrat în acest răstimp sub egida acestei instituţiuni culturale, atât în Beiuş, cât şi în hotarele lui.

Despărţământul „*Astrei*" Beiuş, începând de la 1 octombrie, anul trecut, încoace până azi, a ţinut în 50 comune 165 prelegeri poporale, la cari au participat sute de ascultători. Şi aceste prelegeri s-au ţinut nu numai în jurul Beiuşului, ci şi în comune îndepărtate de Beiuş, cale de 20–30 km, şi unele prelegeri s-au ţinut în lunile cele de iarnă grea, chiar cu periclitarea sănătăţii prelegătorilor. Doară şi azi îmi aduc bine aminte cum, într-o seară de tot geroasă, domnul Dr. I. Ciordaş, prezidentul despărţământului, venind din Belényes-Ujlak[442], de la prelegeri poporale, cu cărăuşia lui, mi-a zis: „*Eu nu cred că nu îngheţ până acasă*". Şi Doamne de câte ori a avut şi el şi alţii, şi chiar şi domnii profesori din Beiuş, prilej să o zică aceasta.

Poftim, întrebaţi pe domnul profesor I. Buşiţa, ce-a pătimit la Budureasa, la Saca şi aiurea, întrebaţi apoi pe domnii: Dr. C. Pavel, C. Selăgian, I. Georgescu, Dr. A. Pteancu şi pe alţii, toţi profesori în Beiuş, ce ger au suferit cu ocaziunea prelegerilor poporale – ispitiţi şi pe domnul A. Blăşianu, oficial domenial, şi veţi primi răspunsul că intelectualii români din Beiuş toţi, fără osebire, şi-au făcut, în vreme bună şi viscoloasă, datoria către poporul din sânul căruia au ieşit.

Ce să mai zic apoi de preoţii de la sate? Au nu ei au fost acei buni păstori cari au adunat turmele lor pe când noi ne iveam în comuna aceasta sau aceea? Fără ei, noi ce-am fi făcut? Aproape nimic.

Vezi deci, domnule corespondent, că rătăceşti, neştiind cele ce se petrec în Beiuş şi jurul lui. Pe viitor fii mai precaut şi nu huli pe cei ce lucră, desintersaţi, în agrul nostru naţional. – *Moise Popovici*, secretarul despărţământului „*Astrei*" Beiuş.

Românul, nr. 128 din 13/26 iunie 1914, Arad, p. 7

115

Cleveland (Ohio-America), 14/27 iunie 1914 – *Anunţ al comunităţii româneşti din statul american Ohio în legătură cu organizarea unei adunări populare în oraşul Martins Ferry, în semn de solidaritate cu suferinţele provocate de administraţia maghiară românilor transilvăneni.*

Fraţii din America ţin adunări poporale pentru noi

Cetim în ziarul „*America*": *Duminecă, 14 iunie, a. c., ora 8 dimineaţa, va avea loc la Martins Ferry, Ohio, o mare adunare poporală, sub auspiciul societăţii „Învierea" din acel oraş.*

---

[442] *Uileacu de Beiuş* – n.n., A.Ţ.

Se va vorbi despre noile barbarii săvârşite în Blaj împotriva Românilor, asupririle pe cari le suferă neamul acasă şi de mijloacele ce trebuie să uzăm noi Românii din America, ca să putem fi de folos fraţilor noştri de acasă.

Românul, nr. 129 din 14/27 iunie 1914, Arad, p. 4

116

Oradea, 15/28 iunie 1914 – *Corespondenţă în legătură cu înfiinţarea filialei bihorene a Partidului Radical Maghiar, condus de Jászi Oskár, în al cărui program politic se regăsesc şi drepturi politice şi civile revendicate de etniile trăitoare în Austro-Ungaria, inclusiv cele solicitate de Partidul Naţional Român din Transilvania.*

Organizarea Partidului Radical în Oradea-mare

Corespondentul nostru din Oradea-mare ne scrie: Duminecă s-a ţinut în Oradea-mare o impozantă adunare a Partidului Radical Radical Maghiar. Din Budapesta a sosit domnul *Oscar Jászi* şi *Bíró Lajos*. Publicul orădean a manifestat un deosebit interes faţa de acest partid, au participat peste 800 persoane. Afară de străini, am văzut între Români pe domnii *Dr. Aurel Lazăr, Dr. Teodor Popa, Dr.Sever Andru, Dr. Ioan Boroş, Dr. Savu Marta* şi o mulţime de studenţi jurişti români.

Între punctele mai însemnate ale programului lor sunt multe cari pentru noi au o deosebită importanţă. De exemplu în ***chestia naţională***, zic:

1. „Trebuinţele primordiale culturale, administrative şi juridice, ale poporului, trebuie să le îndeplinim în ***limba lor maternă***.

2. Statul să nu înăbuşe străduinţele culturale ale naţionalităţilor, ci din contră să le desvoalte şi să le steie într-ajutor. Politica de colonizare trebuie sistată înlocuindu-o cu năzuinţa ca plugarul – fie acela de ori ce limbă – să ajungă la pământ.

3. Pretindem libertate religionară şi autonomie neştirbită pentru toate confesiunile.

4. Pretindem libertatea presei.

5. Adunări libere.

6. Secularizarea averilor bisericeşti, elaborarea unui nou cadastru, darea de pământ progresivă; vot universal, egal şi secret pentru toţi bărbaţii şi pentru toate femeile cari au împlinit 21 ani.

În chestia naţională, radicalii sunt absolut liberali, recunosc ***fără rezervă*** doleanţele noastre, vor lupta pentru sanarea lor şi vor elupta rezolvarea chestiei naţionalităţilor.

Au zbiciuit fără cruţare sistemul feudal precum şi guvernul lui Tisza, cari se opun la tot pasul desvoltărei şi înflorirei unei ţări pe baze democratice şi corespunzătoare spiritului timpului.

S-au făcut apoi declaraţii din partea celor prezenţi, advocaţi, medici, funcţionari, comercianţi, industriaşi mari şi mici etc. că vor sprijini din răsputeri înjghebarea noului partid şi că aderează întru toate la programul radicalilor.

Precum se vede partidul radical câştigă tot mai mult teren, ţinând adunări în toate oraşele din ţară.

Corespondent

Românul, nr. 133 din 19 iunie/2 iulie 1914, Arad, p. 6

117

Indiana Harbor (Indiana-America), 15/28 iunie 1914 – *Apel al Organizației societăților şi parohiilor româneşti din America, prin care i se solicită conducerii Partidului Național Român din Transilvania să trimită peste ocean deputați sau reprezentanți ai partidului spre aține treaz simțămintele patriotice ale emigrației româneşti prin intermediul unor conferințe.*

Spre America

Biroul central primeşte următoarele:

„Având în vedere idealul nostru, ce trebuie să-l aibă tot Românul aşezat în ori ce parte a globului pământesc;

Având în vedere viitorul neamului nostru, care nu mai poate rămânea în ogăşia trecutului;

Având în vedere numărul mare al Românilor ce trăim pe pământul american;

Având în vedere organizația întinsă ce românismul o face pe pământul american – căreia însă, din patrie de multe ori i s-a reproşat că nu ar fi tocmai pe bazele reale;

Având în vedere cum conții maghiari robotesc pe pământul american pentru a trezi din amețeală pe fiii lui Árpád – şi pentru a înşela opinia publică americană despre gândul lor «pacificator»;

Având în vedere cum tuturor națiunilor europene, emigrate în America, li se trimite an de an câte un apostol pentru întărirea conştiinței naționale;

Adresez aceste cuvinte către luminații Comitet național:

Nu s-ar putea găsi o cale, după exemplul celorlalte națiuni, să ni se trimită şi nouă în America, pentru înviorarea sufletelor noastre cu duh curat românesc, pentru a ni se da directive sănătoase şi trainice organizației ce-o avem – un apostol, un deputat român, un bărbat luminat, care să cutriere centrele româneşti, ținând adunări naționale cu scopul mai sus menționat.

Nime nu se poate îndoi de efectul şi de reuşita acestor adunări, dorite cu însetoşare Românii americani.

E drept că comitetul național nu poate risipi material sunător, ca conții unguri – dar organizația societăților române şi parohiile, chiar noi toți, de la mic până la mare, făgăduim a suporta, ca o prea uşoară sarcină, spesele cu venirea şi întreținerea unui deputat român.

Sunt sigur că societățile române s-ar bucura de cea mai înaltă sărbătoare, când ar putea primi cu drapelele lor pe trimisul Comitetului național".

Indiana Harbor, Indiana, 15 iunie

S. Mihălțian
preot ortodox

Românul, nr. 133 din 19 iunie/2 iulie 1914, Arad, p. 2

118

Sarajevo (Bosnia), 15/28 iunie 1914 – *Cronica atentatului comis împotriva prințului moştenitor al coroanei austro-ungare, arhiducele Franz Ferdinand, şi a soției sale Sofia, cu detalii legate de desfăşurarea anchetei pornite împotriva făptuitorilor şi cu ilustrarea reacțiilor opiniei publice din imperiu.*

Atentatul
Sosirea în Sarajevo

Moştenitorul de tron a sosit în Saraievo duminică, pe la ora 10 înainte de amiază, din lagărul militar, ca să ia parte la serviciul divin din catedrală şi la recepţiunea oficială de la primărie – ce erau să se ţină din prilejul terminării manevrelor în Bosnia.

Automobilul mergea pe debarcaderul Appel, când clironomul îşi aduse aminte că augusta soţie, principesa Sofia, tocmai pe timpul acela vizitează Preparandia de învăţătoare. A dat semn şoferului să-l ducă acolo, unde s-a dat jos şi a intrat în institut.

Tocmai la ieşire s-a întâlnit cu principesa, pe care a luat-o de braţ şi au urcat ambii în automobil.

Atentatul cu bomba

Abia bătuseră zece ore, când automobilul cu perechea moştenitoare a intrat pe Uliţa Ciumurja. Pe când oamenii le făceau ovaţii, din public s-a ales un tânăr bine îmbrăcat, a păşit înainte spre automobil, a scos un obiect, de forma unei sticle, care l-a aruncat în drum. Bomba a lovit în partea posterioară automobilul clironomului, de pe care a căzut, explodând sub al doilea automobil, care venea cu câţiva paşi mai în urmă. Explozia a rănit grav pe locotenet-colonelul *Merizzi* şi pe guvernorul *Potiorek*, cari ambii au leşinat. Contele *Waldeck* a scăpat cu leziuni mai uşoare, intrându-i în corp câteva cuiţe si schije din bombă.

Pentru un moment s-a oprit şi automobilul moştenitorului, dar şoferul, ne mai aşteptând ordine, cu viteză mare a mânat spre primărie. Clironomul privea îndărăt şi se vedea surpriza pe faţa lui când a văzut efectul atentatului. **Explozia a mai rănit 20 de persoane, dintre acestea pe 7 foarte grav**. Toţi răniţii au fost transportaţi imediat la spital, iar autorităţile au căutat să şteargă repede urmele atentatului şi să facă linişte. Detunătura s-a auzit până la primărie, unde perechea moştenitoare a fost primită cu urale şi ovaţii când a descins din automobil. Martorii oculari spun că clironomul nu a mai resalutat publicul, ca de obicei, ci nervos şi-a luat soţia la braţ şi a intrat în primărie.

Recepţia de la Primărie

Consiliul municipal, în frunte cu primarul *Ciurdei effendi*, aşteptau în incintă perechea moştenitoare, făcându-i ovaţii. Primarul păşise înainte şi voia să-şi înceapă discursul de bine-ventare, însă moştenitorul l-a oprit, enervat, cu un gest:

– Aşteaptă domnule primar! Vin aici şi mă primiţi cu bombă!

Abia începuse primarul, cu glasul tremurător, să-l agrăiască:

– Alteţă imperială şi regească! - când arhiducele l-a întrerupt din nou:

– Aşa-i cum zic! Nu pot fi în siguranţă în oraşul acesta! Acum continuă!

Bătrânul *Ciurdei effendi* şi-a terminat repede vorbirea, moştenitorul i-a răspuns în câteva cuvinte şi a plecat momentan cu soţia la braţ. Întreagă recepţia nu a ţinut mal mult de 5–6 minute.

Perechea moştenitoare s-a suit din nou în automobil, la ora 10 şl jumătate, lăsând să fie duşi la spital ca să cerceteze pe răniţii exploziei.

Al doilea atentat, cu sfârşit tragic

Moştenitorul Francisc Ferdinand era foarte agitat. Principesa Sofia, înainte de plecare, i-a spus ceva, dar dânsul nu i-a mai răspuns şi automobilul a plecat cu viteză mare.

Când au ajuns în strada Francisc Iosif, care duce la spital – de pe trotuarul de la dreapta, un tânăr slăbănog a tras două focuri de revolver asupra automobilului.

Glontele prim a intrat în gâtul clironomului, spărgându-i artera, din care a început să țâșnească sângele. Moștenitorul a întins mâinile spre soția sa, care se aplecase asupra dânsului ca să-l apere cu corpul ei. În acest moment un al doilea glonte a intrat în pântecele principesei, care a căzut cu fața înainte.

S-a iscat o panică enormă, care a oprit pe loc automobilul pentru un moment. Abia s-a auzit comanda: „*înapoi la conac!*" – şi automobilul, întorcându-se, a pornit cu viteză nebună spre conac, unde a ajuns în trei minute.

Moartea perechei moştenitoare

În curtea conacului au alergat servitorii, cari i-au dus pe brațe pe cei doi răniți mortal. **Moştenitorul Ferdinand mai da semne de viață, se sbătea, principesa Sofia era leşinată**. Imediat au sosit medicii, cari însă nu au putut face nimic. A fost chemat abatele, care i-a împărtăşit cu Sfintele taine ale muribunzilor.

La 10 ore şi 35 minute a fost comis atentatul, şi peste 10 minute moştenitorul Francisc Ferdinand a încetat din viață. Principesa Sofia a mai trăit un sfert de oră, apoi inima a încetat a-i mai bate.

Moştenitorul făcut atent asupra atentatului

S-a constatat că primarul oraşului Sarajevo l-a rugat pe moştenitor ca să renunțe la programul stabilit şi să nu-şi continue drumul. Arhiducele i-a răspuns însă hotărât:

– Am motive ca să mă țin de program până la sfârşit.

Plecând automobilul cu perechea moştenitoare de la palatul primării, la încrucişarea bulevardelor Francisc Iosif şi Appel s-au auzit trei detunături. Cele dintâi două gloanțe au nimerit-o pe ducesă, care a căzut în brațele soțului ei. Arhiducele, plecându-se deasupra soției sale, al treilea glonț l-a nimerit pe el.

Cine sunt atentatorii?

Individul care a aruncat bomba asupra automobilului se numeşte *Nedeyko Cabrinovich*, un culegător-tipograf de 27 de ani. El e fiul unui crâşmar din Sarajevo. Deoarece nu i-a plăcut să lucre şi, după ce tatăl său nu mai voi să-i dea bani pentru viața destrăbălată ce o ducea, a rătăcit câtva timp prin Muntenegru şi Belgrad, reîntorcându-se mai târziu iarăşi la Sarajevo. Pentru principiile lui sindicaliste-anarhiste, organizațiunea socialistă l-a exclus din sânul ei aşa că, ne mai putând câştiga bani de nici unde, s-a dus din nou la Belgrad, unde a intrat ca culegător în tipografia statului.

Câştigându-şi câțiva bani, s-a reîntors acum 4 săptămâni iarăşi în oraşul lui natal, pentru ca să-şi continue viața desfrânată. Chefuind prin crâşme şi localuri obscure, în câteva zile şi-a gătat banii. După ce a rătăcit mai multe zile fără de lucru, în sfârşit a fost primit acum câteva zile ca ajutor într-o tipografie mai mică, unde însă ceilalți muncitori se fereau de el pentru sentimentele lui anarhiste.

Al doilea atentator, care a tras focurile ucigătoare asupra perechei moştenitoare, e un student, eliminat din şcoala reală superioară din Sarajevo. Numele lui e *Gabro Princip* şi e în etate de 19 ani. S-a născut în Grahovo, din părinți țărani. Acum doi ani, luând parte la demonstrațiunile ce au avut loc atunci în Sarajevo în legătură cu războiul din Balcani, a fost eliminat din şcoala reală şi apoi expulzat de pe teritoriul oraşului Sarajevo. Din cauza aceasta s-a dus la Belgrad ca să-şi continue studiile, de unde s-a întors la Sarajevo acum vreo 8 zile.

O a doua bombă

La încrucişarea străzii Francisc Iosif cu cheiul Appel, un poliţist a găsit, imediat după atentat, o a doua bombă, în formă de sticlă. Unii cred că studentul Princip ar fi aruncat-o sub automobilul cu perechea moştenitoare, dar n-a explodat. După alţii, bomba ar fi căzut din buzunarul atentatorului încă înainte de a fi putut-o arunca şi s-a rostogolit până în mijlocul străzii.

Poliţistul a aruncat imediat un ţol înmuia în apă asupra bombei, predându-o apoi autorităţilor militare.

Unde au fost fabricate bombele?

Experţii militari, desfăcând cu precauţiune bomba găsită de poliţist, au constatat că e de aceeaşi construcţiune cu cea explodată şi cu cele găsite pe timpul anexiunei la graniţa sârbească.

Bombe de acestea, afirmativ, se construiesc numai în arsenalele militare din Serbia.

Atentat politic?

În urma faptului că ambii atentatori au fost provăzuţi cu bombe de aceeaşi construcţie, s-a făcut concluziunea că atentatul a fost pus la cale de o conjuraţie politică. Bănuiala că atentatul s-a executat după un plan elaborat amănunţit, şi pentru toate eventualităţile, pare a o întări faptul că cu puţin înainte de atentat agenţii, arestând pe un individ suspect pe cheul Appel, în faţa palatului ziarului „*Serajevoer Tagblatt*", acesta a lovit din mâni şi din picioare şi a răcnit: - *Sunt anarhist! Pe cine mă atinge îl omor*.

Prinderea asasinului

Martorii înfiorătorului atentat spun că, în clipa când Gravo Princip a îndreptat revolverul spre automobil, un poliţist a sărit asupra lui, dar un individ l-a împins la o parte. Acest individ, se afirmă că ar fi fost unul dintre colaboratorii ziarului „*Srbska Rijeci*"[443].

Asasinul grav rănit

Asasinul, când a văzut că automobilul se întoarce şi se duce spre conac, a încercat să fugă. Un ofiţer din armata comună şi un manipulant militar, trăgându-şi săbiile, s-au luat după el. Manipulantul, mai sprinten de picioare, ajungându-l l-a lovit pe asasin în cap cu sabia, încât acesta a căzut la pământ plin de sânge. Rana lui nu e mortală. Agenţii poliţiei l-au luat imediat în primire.

Ştirea asasinatului

s-a răspândit cu iuţeala fulgerului în toate continentele, deşi se luaseră măsuri la telefon ca ştirile să fie reduse şi controlate riguros.

Când i s-a comunicat groaznica ştire Majestăţii Sale împăratului, care abia ajunsese la Ischl – bătrânul monarh a izbucnit în plâns şi a exclamat:

– Entsetzlich, nichts bleibt mir erspart! (*Grozav, soarta nu mă cruţă de nici o lovitură!*)

Majestatea Sa a dat ordin să se înapoieze imediat la Viena, unde a şi sosit astăzi la amiază. În Budapesta, ştirea a ajuns pe la amiază. După ce s-a confirmat oficial,

[443] „*Vorba sârbească*" – n.n., A.Ţ.

autorităţile au dispus ca muzicele, petrecerile să înceteze în toată capitala, arborându-se pe case drapelul negru. Ziarele cari, din cauza sărbătorii catolice (Sf. Petru) de azi nu era să apară până Miercuri – au apărut ieri şi azi în ediţii speciale şi îndoliate.

La Arad, ştirea a ajuns ieri după amiază, la ora trei. Muzica militară, care concerta în parc, a fost revocată. Încolo nu s-a simţit nimic, afara doar de senzaţia ştirii comentată în public. Drapelul negru a fost arborat întâi la „*Românul*" – pe celelalte edificii abia azi.

Un martor ocular despre primul atentat

Frizerul Marossy, unul dintre cei ce au fost în imediata apropiere a atentatorului Cabrilovich, a povestit privitor la atentatul prim următoarele amănunte:

Mă aflam la colţul cheului. Trecând cele două automobile cu funcţionarii poliţiei şi primarul, după o mică pauză, s-a apropiat automobilul în care şedeau arhiducele Francisc Ferdinand cu arhiducesa de Hohenberg şi cu guvernorul Potiorek. În clipa aceasta se ivi, din partea cealaltă a cheului, un bărbat tânăr, care până atunci stătu în apropierea podurilor, apropiindu-se de balustradele cheiului, a aruncat de jos în sus un obiect, pe care l-a lovit mai întâi de părete, spre automobilul arhiducelui.

Individul era însoţit încă de un altul care, imediat ce obiectul a fost aruncat, s-a coborât liniştit la vale pe cheu. Am văzut cum obiectul aruncat s-a lovit de automobil, am văzut ridicându-se puţin fum şi apoi am observat că bomba cade la pământ în calea automobilului următor. În clipa aceasta a urmat o bubuitură îngrozitoare. Cât ce am observat că individul a aruncat obiectul de la el, am alergat spre el.

Desigur, el m-a observat, căci în clipa următoare a sărit peste balustradă, aruncându-se în râul Miljacka. Am sărit după el şi un detectiv îmi veni în ajutor. Detectivul ţinea un revolver în mână şi avea de gând să-l împuşte pe străin. I-am strigat detectivului: *Nu împuşca, trebuie să-l prindem viu*. Individul ţinea mâna sub apă şi, deoarece bănuiam că are vreo armă în mână, am sărit asupra lui de la o parte şi, prinzându-i mâna, i-am scos-o deasupra apei. Dar n-avu nici o armă.

Într-aceea au sosit şi alţi detectivi, ajutându-ne să-l scoatem afară din apă pe atentator, care nu se împotrivea nicidecum.

Ce spun atentatorii?

Nedelco Cabrinovici, atentatorul cu bomba, se poartă foarte cinic în arest. Declară că nu are complici şi că bomba şi-a procurat-o în Belgrad de la un anarhist. După comiterea atentatului, a sărit în râul Miliaţca, de unde a fost scos de poliţişti.

Asasinul *Gabrilo Princip* declară că e duşman al imperialismului şi, fiindcă moştenitorul de tron e cel mai mare reprezentant al imperialismului, a voit de mult să-l ucidă. Neagă să dea alte amănunte. Ambii atentatori sunt sârbi de origine.

Trenul special pentru transportarea cadavrelor

Trenul special al Curţii, care a adus pe moştenitorul tronului la manevre, la ordin mai înalt, a fost pus în stare gata în orice moment de plecare pentru transportarea cadavrelor la Viena.

Poliţia din Sarajevo

E absolut de neînţeles că s-a putut întâmpla atentatul, câtă vreme toate străzile oraşului erau inundate de poliţie şi jandarmerie. Populaţia oraşului e foarte consternată pentru neglijenţa condamnabilă a poliţiei şi a jandarmeriei.

Aniversarea luptelor de la Câmpul Mierlelor

Întreg poporul sârb a serbat ieri, duminecă, aniversarea luptei de la „*Câmpul mierlelor*". Din acest, prilej ziarul sârbesc „*Narod*"[444], din Belgrad, a apărut ca şi în alți ani în cadru tricolor sârbesc. Articolul prim al ziarului vorbeşte despre lupta care a avut loc în anul 1389 pe acel câmp, preamărind eroismul celor cari au murit moarte de eroi la Kossovo.

Articolul termină spunând că va suna ora când Serbia-mare îşi va răsbuna toate umilirile suferite până acum.

Enervarea spiritelor

Şeful poliției a lansat un comunicat oficial în care declară că atât înainte, cât şi la sosirea moştenitorului tronului a făcut o mare anchetă, operând numeroase arestări împotriva studenților sârbi şi a altor sârbi naționaliști, contra cărora prefectul avea motive de bănuială.

Comunicatul mai aminteşte şi faptul că în buzunarele celor doi atentatori, Gavro Princip şi Nedjelko Gabrinovici, a fost găsit numărul în care se preamărea lupta de la Kossovo.

Demonstrații împotriva sârbilor

Noaptea, la orele 11, străzile răsunau de sgomotul provocat de demonstrațiile tinerimei croate şi musulmane împotriva Sârbilor. Cortejul, ajungând pe locul unde s-a întâmplat atentatul, a cântat imnul național. După terminarea cântării, Croații şi Mohamedanii strigau: „*Să piară Sârbii!*"

Un escadron de ulani a alergat în galop în strada Francisc Iosif, deoarece tinerimea croată şi mohamedană se adunase în fața ospătăriei „*Europa*", proprietatea lui Ieftanovici, şeful Sârbilor din Sarajevo, şi i-au spart ferestrile. Cavaleria a curățit imediat strada de manifestanți.

Ascultarea din nou a lui Gavro Princip

Ieri, duminecă după amiază, după ce i-au dat să mănânce, i s-a luat un nou interogator atentatorului Gavro Princip. Princip a declarat că el nu face parte din nici o organizație de conjurație ci, ca bun patriot sârb, a urmat îndemnul sufletului său. La celelalte întrebări a refuzat să răspundă.

Pregătiri pentru înmormântare

Ieri seară, mareşalul Curții, prințul *Montenuovo*, a sosit la Viena, venind de la Ischl. Noaptea, între orele 10 şi 11, biroul mareşalului Curții s-a pus în contact telefonic cu Sarajevo şi a dat îndrumări pentru transportarea moştenitorului de tron şi a soției sale.

Ieri noaptea a sosit şi ministrul de externe, contele *Berchtold*, venind din Buchlau. Azi va avea loc un Consiliu de miniştri care va stabili data şi programul înmormântării.

Doliul oraşului Sarajevo

Imediat ce populația oraşului Sarajevo a aflat despre moartea moştenitorului de tron şi a soției sale, toate casele au arborat drapele îndoliate. Preşedintele dietei provinciale a trimes cancelariei de cabinet al Majestății Sale o telegramă de condoleanță, exprimând Majestății Sale durerea adâncă şi consternația întregei populații a oraşului Sarajevo.

---

[444] „*Poporul*" – n.n., A.Ț.

După amiază, la orele 4, Consiliul comunal a ţinut şedinţă de doliu, şedinţă, la fel, a ţinut la orele 5, d. a,. şi dieta provincială.

Efectul atentatului în Viena şi Praga

În Viena, vestea despre atentatul împotriva moştenitorului de tron şi a soţiei sale s-a răspândit abia pe la orele 4, d. a., stârnind o adâncă emoţie şi consternare. Institutele, şi foarte numeroşi particulari, au arborat imediat drapele îndoliate.

În Praga, vestea despre atentat s-a răspândit pe la orele 3, d. a. Teatrele şi-au suspendat imediat reprezentaţiile.

Regele Carol, al României, şi atentatul

Ieri d. a., a avut loc la Bucureşti o alergare de cai la care a asistat şi Majestatea Sa regele Carol. Pe la orele 5 fără un sfert, domnul prefect al Poliţiei capitalei, domnul *Corbescu*, a alergat cu automobilul la hypodrom. Aci domnul prefect, în pas grăbit, a intrat în loja regală comunicând Majestăţii Sale regelui vestea despre atentat.

Majestatea Sa regele a ascultat până în sfârşit raportul domnului prefect, dar terminând domnul prefect, Majestatea Sa a făcut cu mâna un gest de neîncredere, spunând:

– *E imposibil. E absolut imposibil!*

Domnul prefect a părăsit apoi loja regală, întorcându-se în oraş, iar Majestatea Sa a privit mai departe alergările. După o jumătate de oră domnul prefect *Corbescu* a venit din nou, de astă dată comunicând Majestăţii Sale vestea din sursă absolut autentică.

Majestatea Sa regele, şi suita, imediat a urcat automobilul şi s-a întors la palat, de unde apoi a trimes suveranului nostru o telegramă de condoleanţă. Trista veste a deprimat întreagă familia regală.

Demonstraţii în Zagreb contra Sârbilor

Agenţia Telegrafică Maghiară anunţă: În Zagreb, vestea atentatului s-a răspândit pe la ora 1 d. a., dar la început nimeni nu vrea să-i dea crezare. După ce însă ştirea a fost confirmată, a stârnit o mare consternaţie şi o adâncă durere. Banul imediat a trimes telegrame de condoleanţe din partea sa şi din partea guvernului provincial. Totodată, a trimis o circulară tuturor prefecţilor, în care le ordonă să arboreze pretutindeni drapele îndoliate şi să închidă localurile de petrecere. Dispoziţii similare a luat şi primarul oraşului Zagreb.

Societatea sârbă „*Socol*"[445] încă şi-a sistat serbările aniversare a luptei de la Kossovo. Seara, la orele 7, studenţii universitari, având drapele naţionale îndoliate, au parcurs străzile oraşului strigând „*Slava*" la adresa moştenitorului de tron. Alţii strigau:

– *Jos regele Petru! Jos bandiţii sârbi! Jos politica sârbească!* Incidente nu s-au întâmplat.

Noul moştenitor de tron

e arhiducele *Carol Francisc Iosif*, nepotul clironomului *Francisc Ferdinand*, fiul mai mare al decedatului arhiduce *Otto*. Numele întreg e: *Carol Francisc Iosif Ludovic Hubert George Otto Maria*, cavaler al Ordului lânei de aur şi locotenent-colonel în armată.

Născut în 17 august 1887, a împlinit 27 ani. De trei ani e însurat cu principesa Zita de Parma, din căsătorie, anul trecut li s-a născut o fetiţă.

---

[445] „*Şoimul*" – n.n., A.Ţ.

Orfanii moştenitorului de tron

În aceste momente de mare jale şi durere, duioasele priviri ale popoarelor monarhiei se îndreaptă spre nefericiții orfani ai moştenitorului de tron. Trei sunt orfanii rămaşi fără de tată şi fără mamă, doi băieți, prinții *Maximilian*, în etate de 12 ani şi *Ernest*, de 10 ani, şi principesa *Sofia*, de 13 ani. Toți suntem cuprinşi de mare jale, dar mai mare este jalea acestor orfani. În această duminică tristă, ei au pierdut totul ce au avut. Această ziuă a Domnului lor le-a adus o jale eternă deoarece în această ziuă, inima lor nevinovată de copii a fost atinsă de mâna rece a morții, care de atâtea ori a fost atât de îngrozitor oaspe al familiei lor princiare...

Sărmanul Francisc Ferdinand! Cât şi-a desmierdat el pe îngeraşii lui, ca ori oare alt părinte – care numai pentru copii trăieşte. Acest fapt de caldă alipire către copii, nouă, Românilor, ne-a fost o dovadă suficientă pentru a ne putea convinge despre bunătatea inimei viitorul nostru Domnitor.

Lucirea nevinovaților ochi ai celor trei orfani este azi învălită de durere şi lacrimi. Sărmanii, la despărțire cât de dulce va fi fost sărutul de adio pe care ei cu atâta iubire caldă l-au depus pe buzele dulci ale bunului tată şi a duioasei lor mamă, pe cari atunci ei, sărmanii, i-au văzut pentru ultima oară.

Sărmanii orfani, probabil abia acum vor fi aflat despre dureroasa realitate, deoarece ei sburdau ca nişte miei nevinovați prin parcul castelului Chlumet, nebănuind că departe de ei, în Sarajevo, dulcii lor părinți zac întinşi pe catafalc...

Totul s-a sfârşit! Tata şi mama nu se vor mai întoarce cu viață acasă. Zadarnic plâng şi aşteaptă acei nefericiți trei mici orfani....

(Mâne, marți, vom da pe larg datele biografice despre arhiducele moştenitor *Francisc Ferdinand*. N. Redacției)

Românul, nr. 131 din 17/30 iunie 1914, Arad, p. 1–4

119

Rieni (comitatul Bihor), 15/28 iunie 1914 – *Corespondență în legătură cu reuşita adunare populară organizată la Rieni de către filiala bihoreană a Partidului Național Român din Transilvania, în ciuda faptului că la miting a fost prezent şi proto-pretorul plasei Vaşcău, renegatul Tempeleán Dezső, cel care a anulat mai multe astfel de adunări în zonă.*

Cronică din Bihor

Adunarea poporală la Rieni
D.N. Petra explică legea electorală
Preotul în frunte
Dr. Ciordaş
Poporul cere să i se vorbească
Aderență la Rezoluția de la Ileanda
Femeia română

Beiuş, 29 iunie

Şicanele puse la cale contra Partidului Naționalist din Beiuş, de către proto-pretorele *Tempeleán Dezső*, în loc să aibă rezultatul la care se aştepta omul acesta, au îndârjit poporul şi însuşi el cere ținerea de adunări chiar incest proto-pretoriat. De fapt comunele din jurul Vaşcăului au o conştiință națională pronunțată. Asta o ştie şi stăpânul de la Vaşcău, şi de aceia a căutat şi caută să ne facă neplăceri, sufocând în germene ori ce mişcare națională, şi a declarat că va opri toate adunările ce se convoacă pe teritoriul domniei sale. Totuşi s-a

răsgândit, că la Rieni, comună fruntaşă, nu ne-a oprit, ci s-a mulţumit să facă a adevărată odiseadă din convocarea noastră. Nu sunt împrejurările de aşa natură ca acum să ne ocupăm de această nouă apucătură a domnului proto-pretore, înregistrăm numai faptele, ce ne-au procurat mulţumire sufletească.

Duminică, pe o vreme frumoasă de vară, a plecat din Beiuş la Rieni domnul advocat Dr. Ioan Ciordaş şi domnul Ioan Petra, contabil. Neştiindu-se cu siguranţă dacă adunarea se va ţine sau nu, mai mulţi n-au plecat. La marginea satului i-a întâmpinat primarul, cu mai mulţi ţărani cari ceruseră ţinerea adunării, comunicându-ne că sâmbătă seara târziu a sosit *„permisiunea*". Îndată vestea sosirii noastre se lăţise în toate părţile şi, la ora 11, aveam în faţă un număr mare de ţărani din Rieni, Sudriş şi Petrileni.

Adunarea se deschide prin cuvintele preşedintelui ei, preotul Terentie Popa, spunând oamenilor scopul întrunirii. Îi sfătuieşte, ca un bun părinte, să fie cu luare aminte şi să se reţină de la ori ce tulburare sau manifestaţiune sgomotoasă, nu cumva să dăm prilej celor 6 jandarmi şi domnului proto-pretore – care sunt de faţă – să afle motiv de disolvare a adunării. Aceste declaraţiuni şi sfaturi ale părintelui au făcut impresie bună, şi din ochii şi expresia feţii ţăranilor strălucea bucuria că văd în fruntea adunării pe bunul lor părinte sufletesc.

Primul orator a fost domnul Nicolae Petra, vorbind ascultătorilor despre legea electorală, disecând-o şi analizând-o aproape paragraf de paragraf în dispoziţiile ei cu privire la dreptul de vot.

A demonstrat într-un stil frumos, dar totuşi pe înţelesul poporului, că legea nouă, sub masca lărgirei drepturilor constituţionale, ni le răpeşte şi pe cele ce le avem, pentru că censul intelectual, plus contribuţia directă de 20 coroane, face pentru noi ilusoriu tot dreptul de vot. Trăim în locuri unde nu avem pentru ce plăti 20 coroane dare directă. Iar pe baza testimoniului, de pe clasa VI nimeni nu mai nădăjduieşte să aibă vot, că doar peste 20 ani cine crede să aibă viaţă această monstruoasă lege? Până la noua lege electorală, ce nădăjduim că se va face, voturile ţăranilor după locurile muntoase se vor mai reduce în mod simţitor, prin moarte şi divizarea moşiei. Discursul a plăcut mult şi nu arareori a fost subliniat de vii aprobări.

Domnul Dr. Ioan Ciordaş le-a vorbit apoi despre noua arondare a circumscripţiilor de votare, ajungând la concluzia firească că comuna Rieni ar fi cea mai potrivită pentru formarea unui cerc de votare. În chipul acesta alegătorii n-ar trebui să meargă cale de 20–35 km. depărtare la Beiuş să voteze, când comuna Tărcaia, sat unguresc, la o depărtare de 4 km. de Beiuş, formează un cerc de votare.

În urma acestei vorbiri elocvente, adunarea primeşte propunerea să se înainteze ministrului o rugare pentru îndreptarea greşelilor făcute cu arondarea centrelor de votare.

Domnul Ciordaş a vorbit apoi despre situaţia politică, despre adunarea din Ileanda-mare, făcându-le cunoscute toate punctele resoluţiunii de acolo. Iar când au aflat că la Ileanda-mare şi Alba-Iulia s-au adunat câte 8–10.000 ascultători, cuprinşi de o emoţie puternică, din public s-au auzit următoarele declaraţii: - *„În dumneavoastră şi în ei e nădejdea noastră!*"

A amintit de tratativele lui Tisza cu Românii, de cazul lui Tisza-Vaida, care era comentat şi de ţărani cu observări satirice.

Poporul cerea cu insistenţă să vorbească oratorul cât de mult, că de mult n-a mai auzit aşa sfaturi înţelepte.

– *„Te ascultăm până dimineaţă domnule!*" strigau ţăranii. La sfârşit, adunarea a primit cu mare însufleţire următoarea rezoluţiune:

„Românii bihoreni, întruniţi în adunare poporală la Rieni, în 28 iunie 1914, st. n., luând act despre hotărârile aduse în adunarea poporală din Ileanda-mare, se alătură cu însufleţire acelei hotărâri".

S-a făcut apoi şi o adresă de aderenţă către partid şi comitat. După adunare a fost masă la părintele Terentie Popa, şi doamna preoteasă, o româncă înflăcărată, vrednică tovarăşă de luptă naţională a soţului ei, prin felul de gândire, interesul ce-l poartă cauzei româneşti, ne-au făcut o impresie adâncă.

Şi domnul proto-pretore, care făcea glume pe socoteala naţionalismului doamnei, a fost silit să încaseze un răspuns care i-a rumenit faţa niţel.

Corespondent

Românul, nr. 132 din 18 iunie/1 iulie 1914, Arad, p. 1–2

120

Bucureşti, 18 iunie/1 iulie 1914 – *Dezvăluire, făcută de cotidianul bucureştean „Seara", în legătură cu discuţiile purtate, în culisele diplomaţiei, de ţarul Nicolae al II-lea şi regele Carol cu prilejul vizitei monarhului Rusiei în România, cu privire la sprijinirea dorinţei de unire a celor două regate sârbeşti, Muntenegru şi Serbia, inclusiv sub aspect militar.*

Unirea Serbiei cu Muntenegru se va proclama la Bucureşti

Ziarul „*Seara*", din Bucureşti, află dintr-o sursă diplomatică o ştire de cea mai mare importanţă. Vizita ţarului la Constanţa – de ale cărei urmări politice imediate mulţi păreau a se îndoi – a avut o importanţă mult mai mare decât i-au dat cercurile politice din România. În această întrevedere s-au pus la cale mari schimbări în Balcani şi s-a hotărât atitudinea României faţă de Tratatul de pace din Bucureşti.

După stăruinţa Rusiei, cele două dinastii sârbeşti din Balcani – a Muntenegrului şi a Serbiei – au hotărât să lase loc uneia singure, care să domnească asupra ambelor state unite. Totul a fost aranjat în acest scop şi abdicarea temporară a regelui Petru e preludiul acestei uniri.

Se pare însă că Rusia a fost informată că Austro-Ungaria şi, din îndemnul acesteia şi Bulgaria, s-ar opune cu armele unei astfel de uniri care ar întări şi mai mult Serbia. De aceea, ţarul Rusiei a căutat să se asigure că România va sprijini din toate puterile această unire şi va răspunde la nevoie cu o mobilizare la o eventuală mobilizare a monarhiei austro-ungare şi a Bulgariei.

În timpul vizitei de la Constanţa s-a discutat pe larg această chestiune şi regele Carol s-a declarat în totul de acord, cu condiţiune ca proclamarea unirei celor două ţări sârbe să se facă la Bucureşti în ziua de 28 iulie, când se aniversează împlinirea unui an de la încheierea păcii balcanice.

Ţarul a primit cu entuziasm propunerea regelui României şi s-a stabilit definitiv că în ziua de 28 iulie se vor întruni la Bucureşti cei 4 regi ai păcei împreună cu şefii guvernelor şi cu miniştrii lor de externe. Această întrunire are de scop să arate solidaritatea celor patru state şi trăinicia Tratatului de pace încheiat la Bucureşti.

În acea întrunire se va proclama şi unirea Serbiei cu Muntenegru, prin renunţarea la tron a regelui Nichita şi a dinastiei sale şi suirea pe tronul Serbiei şi Muntenegrului a prinţului Alexandru al Serbiei.

Cum e de aşteptat ca Austro-Ungaria şi Bulgaria să se opuie cu înverşunare acestei uniri, s-a mai hotărât ca la ori ce început de mobilizare din partea acestor două state, cele patru ţări, România, Serbia, Muntenegru şi Grecia să răspundă cu mobilizarea generală, decretată în aceeaşi zi la Bucureşti, Belgrad, Cetinje şi Athena.

De altfel, abdicarea temporală a regelui Petru şi instituirea regenţei prinţului Alexandru – preludiu al celor ce se vor petrece la 28 iulie la Bucureşti – a şi avut darul să

enerveze cercurile politice din Viena şi Sofia, şi ziarele austriace şi bulgare ameninţă cu mobilizarea pentru a împiedeca unirea celor două dinastii sârbe.

În urma adeziunei României, obţinută de ţarul Nicolae la Constanţa, această unire nu va mai putea fi împiedecată, întrucât Austria şi Bulgaria nu vor putea lupta cu cele patru state şi cu imperiul moscovit care a pus la cale această unire şi a indicat cum trebuie realizată.

Românul, nr. 132 din 18 iunie/1 iulie 1914, Arad, p. 7

121

Viena, 18 iunie/1 iulie 1914 – *Analiză, a unui înalt ofiţer al armatei austro-ungare, privitoare la conexiunea ce transpare între dinamica înarmării armatei ruse, din prima jumătate a anului, şi intensificarea mişcării naţionaliste sârbe, ce a culminat cu asasinarea prinţului moştenitor al coroanei austro-ungare.*

Dispoziţia în armată

„*Reichspost*" publică, de la un înalt ofiţer, un articolaş despre dispoziţia provocată de atentatele din Sarajevo în armata comună. Iată ce scrie acest ofiţer:

„Acum s-a făcut cea mai îngrozitoare provocare: omorârea moştenitorului nostru prin asasini, cari au făcut «studii» şi au «lucrat» în Belgrad. Momentul e bine ales. Rusia stă azi gata de războiu, ea şi-a pus armata în ordine, cu o neînţeleasă înfrigurare de înarmare şi mobilizare, chiar pentru vara aceasta, ca şi când ar fi avut cunoştinţă că va urma un eveniment care va constrânge chiar şi pe îngăduitoarea Austro-Ungarie să prindă armele.

Nimic nu va putea face ca armata să se îndoiască, în convingerea ei, că între pregătirile de războiu ruseşti şi între avizul trimes din Belgrad la Petersburg, care anunţa evenimente iminente, cu consecinţe grave în teritoriul anexat – manevrele au fost anunţate cu luni înainte – este o strânsă legătură, ori cât li s-ar face factorilor responsabili ai Rusiei concesiunea că n-au fost orientaţi asupra naturei acestor evenimente. Asasinarea moştenitorului e pentru noi un sem că a bătut ora 11".

Românul, nr. 132 din 18 iunie/1 iulie 1914, Arad, p. 5

122

Sarajevo (Bosnia), 20 iunie/3 iulie 1914 – *Ştiri în legătură cu evoluţia anchetei demarate împotriva asasinilor care au conlucrat la atentatul împotriva prinţului moştenitor al tronului austro-ungar, Franz Ferdinand, şi mărturiile oferite la interogatoriu de principalii autori ai omorului.*

Conspiraţia destăinuită

Astăzi atentatorii s-au înfrânt, dând amănunte senzaţionale asupra conspiraţiei. *Cabrinovici*, atentatorul cu bomba, înaintea judecătorului de instrucţie a spus:

– Înainte cu câteva săptămâni era într-o cafenea din Belgrad. Avea în mână un ziar sârbesc în care a citit că Francisc Ferdinand va călători la manevrele din Bosnia, abătându-se şi pe la Sarajevo. I-a arătat ziarul ţi lui Princip, care juca cărţi într-un colţ. Princip a cetit articolul şi a dat afirmativ din cap că înţelege. După aceea s-au dus amândoi în parcul din apropiere, unde s-au înţeles să-l ucidă pe moştenitorul de tron, ca să arate că Sârbii ştiu să moară pentru patrie.

S-au interesat apoi de la cine pot primi îndrumări în Belgrad. Au fost îndrumați la Milan *Pribicevici*, secretarul societății „*Narodna Ohrana*"[446]. *Pribicevici* are legături cu armata, întrucât e subşeful statului major. În 1906 era locotenent în armata austro-ungară, când a dezertat în Serbia. E fratele lui *Valerian Pribicevici*, acuzat cu trădare de patrie în Croația.

Pribicevici l-a îndrumat pe *Cabrinovici* şi pe *Princip* la cunoscutul comitagiu[447] *Țigo*, care pentru meritele lui câştigate în războiu, astăzi e numit în postul de înalt funcționar la căile ferate. *Țigo* le-a spus că le poate procura bombe din arsenalul de la *Craguievaț*, dându-le îndrumările acestea: *Primiți 6 bombe şi 6 revolvere, dar mai trebuie să vă câştigați 4 tovarăşi. După aruncarea primei bombe, toți să facă la fel. În mâna dreaptă să ție bomba, iar în stânga otravă, care imediat după comiterea atentatului să o înghită.*

Cabrinovici a căutat şi a şi aflat tovarăşi, printre cari pe un student *Tribun Garabeşi*, originar din Bosnia. Atentatorii au călătorit separat la Sarajevo. În ziua atentatului, duminică la ora 9 şi jumătate, s-au întâlnit toți într-o cofetărie de pe *Ulița Ciumuria*. *Princip* a adus bombele, cari le-au împărțit, de asemenea şi ciancallul[448] cu care să se otrăvească. Numai câteva minute au stat în cofetărie, apoi flecare s-a dus la locul lui. *Cabrinovici*, după comiterea atentatului a înghițit imediat pilulele, dar se vede că nu a fost ciancallu, deoarece nu i s-a întâmplat nimic. *Princip*, evident, a fost păcălit la farmacie.

Cabrinovici a declarat că mai are trei tovarăşi, pe care insă nu-i numeşte, nici nu ştie unde sunt.

*

Princip a recunoscut că au fost şase inşi şi că bombele le-au primit de la *Țigo*. Fasiunea lui de azi e identică cu a lui *Cabrinovici*. După fasiune a exclamat:

Îmi pare rău, îmi pare rău. Tovarăşii m-au trădat ca nişte mizerabili. Trebuia să-şi arunce şi ei bombele când eu am puşcat, dar nu au făcut-o. Pentru asta mă voi răsbuna. Mâine voi spune totul, numai să mă liniştesc la noapte. Dacă aş scăpa acuma, aş alerga pe străzile oraşului şi aş striga «Piară Sârbii»...

*

Ieri a fost prins în *Praicea* şi *Tribun Grabeş*, tovarăşul atentatorilor. *Grabeş* declară că şi el a fost complice la atentat.

A avut o bombă, dar nu a aruncat-o, văzând că Princip a isprăvit singur. A mai fost arestat şi învățătorul *Danilo Ilici*, bănuit de complicitate.

Românul, nr. 134 din 20 iunie/3 iulie 1914, Arad, p. 5

123

Arad, 21 iunie/4 iulie 1914 – *Radiografie a conflictului geo-politic purtat pe tărâm ideologic între Imperiul Țarist şi cel Austro-Ungar, prin confruntarea doctrinei panslaviste, ce urma să se materializeze prin uniunea slavilor din sud (iugoslavii) şi cea a Confederației statelor unite ale Austriei Mari, desființată prin asasinarea prințului moştenitor al coroanei austro-ungare, Franz Ferdinand.*

---

[446] „*Garda Națională*" – n.n., A.Ț.

[447] Membru al unui comitet revoluționar, luptător pentru eliberarea unui teritoriu aflat sub ocupație străină – n.n., A.Ț.

[448] Cianură de potasiu – n.n., A.Ț.

Ideia „iugo-slavă" şi atentatul de la Sarajevo

Cum se explică asasinarea arhiducelui Francisc Ferdinand
Tendinţele Slavilor din sud şi amestecul Rusiei în politica lor de expansiune
Belgradul, centru al organizaţiilor slaviste

Arad, 4 iulie

Asasinatul de la Sarajevo, care a pus capăt vieţii moştenitorului tronului monarhiei austro-ungare şi a soţiei acestuia, în care popoarele din împărăţia austro-ungară, şi în special noi Românii, ne puneam atâtea nădejdi – după părerea acelora cari cunoşteau ideile defunctului arhiduce – îndreptăţite, şi în special faptul că acest asasinat a fost comis de un „*sârb*" care a afirmat la instrucţie că prin dispariţia lui a înţeles să servească naţiunea sârbă, toate acestea au pus pe tapet chestiunea ideiei „*Jugo-slave*".

Ce este această ideie „*Jugo-slavă*"? La noi această chestiune nefiind bine cunoscută de toată lumea, câteva explicaţiuni pentru cetitorii noştri credem a nu fi de prisos.

Rasa slavă din Europa, după cum se ştie, se împarte în două ramuri: Slavii de la nord, în cari se cuprind Ruşii şi Polonezii şi Slavii de la sud, în cari, în afară de Bulgari şi Sârbi, se cuprind şi toate naţionalităţile slave din monarhia habsburgică, inclusiv Mohamedanii din Bosnia şi Herţegovina, şi Croaţii, cari de fapt sunt şi ei Sârbi, însă de religie catolică. Slavii de la nord, prin cucerirea celei mai mari părţi a Poloniei, Galiţiei şi Ucrainei de către Rusia, s-ar putea zice că s-au unit într-un singur mănunchiu, formând marele imperiu rusesc.

Nu tot aşa este însă cu Slavii de la sud. Aceştia, în afară de minusculul regat al Muntenegrului şi de regatul Serbiei, se găsesc în marea lor majoritate sub dominaţiunea coroanei habsburgice. Este adevărat că Slavii din monarhia Austro-Ungară se bucură de oarecari drepturi, cari le dau un fel de neatârnare politică. De fapt însă ei se află sub heghemonia unui mănunchiu de Nemţi. Prin organizaţia centralistă a Austriei, această hegemonie este şi mai mult simţită de Slavii din Austria. Cu toate acestea, Slavii din Austria, până acum câteva decenii nu s-au gândit nici odată să lucreze pentru neatârnarea lor, prin desfiinţarea imperiului habsburgic. Slavii din Austria au lucrat în totdeauna pentru egalizarea lor în drepturi cu minoritatea germană, sau mai bine zis au năzuit în spre transformarea imperiului austro-ungar într-un Stat federativ, în care toate naţionalităţile – deci şi cele de rasă slavă – să formeze state autonome etnice, grupate într-o mare monarhie sub aceiaşi coroană habsburgică.

De vreo câţiva ani încoace, printre Slavii din Austria, şi-a făcut drum o idee: ideea „*Jugo-slavă*". Această idee nu este altceva decât unirea tuturor Slavilor de la sud, adecă a acelora de sub coroana habsburgică, a Sârbilor din regatul liber şi al Muntenegrenilor într-un singur mare stat, sub o dinastie naţională. Interesant este faptul că această idee nu s-a născut la Slavii de la sud, ci ea a fost importată din Rusia. Rusia, de multă vreme nu vede cu ochi buni expansiunea austriacă spre sud. De când Bosnia şi Herţegovina au fost ocupate de Austria, Rusia – sau mai bine zis organizaţia panslavistă – a căutat să puie o stavilă înaintării Austriei spre sud, socotind aceasta ca o încălcare în domeniul slavismului.

Pentru a pune însă stavilă expansiunii slave, Rusia avea nevoie de unul din statele mici de la sud, care să asculte de ordinele Rusiei. Acesta nu putea fi altul decât Bulgaria sau Serbia. În ambele ţări erau două dinastii cari urmăreau interese cu totul contrarii de acele ale Rusiei. De aceea, la început acţiunea Rusiei a fost concentrată înspre exterminarea celor două dinastii rusofobe. Acţiunea Rusiei, încetul cu încetul, a fost încoronată cu succes. După detronările lui ***Batemberg*** *şi asasinarea lui* ***Stambulof****, a venit rândul exterminării dinastiei* ***Obrenovici*** *şi înlocuirea ei cu dinastia* ***Karagheorghevici****. Din ziua când a fost întronată această dinastie, în Serbia şi-a făcut drum o politică naţionalistă care a culminat în întronarea ideiei «****jugo-slave****». Belgradul, din ziua aceea a devenit Piemontul slavismului de la sud.*

Aci s-au format societăţi cu scopuri culturale, dar cu tendinţe politice, cari şi-au luat sarcina de a populariza această idee printre populaţiunile de rasă slavă din Monarhie.

Astfel, cu încetul, în pătura slavă cultă din Austria, această idee a prins rădăcini şi ameninţă să dea roade din acele cari pot fi fatale.

*

Defunctul moştenitor, care cunoştea aceste tendinţe, pentru a le nimici, proiecta să dea o satisfacţie slavilor, prin transformarea imperiului dualist de azi într-un stat federativ, aşa cum am spus, că năzuiau Slavii să-l vadă. Este probabil, că prin aceasta, arhiducele ar fi putut până la un punct dacă nu să distrugă, cel puţin să îndepărteze pentru multă vreme posibilitatea realizării ideiei «Jugo-slave».

Iată de ce el apărea cercurilor panslaviste ca cel mai periculos factor politic din monarhie, şi iată cum se explică atentatul comis de un «sârb» pentru a servi cauza naţională «slavă».

Românul, nr. 136 din 22 iunie/5 iulie 1914, Arad, p. 4

124

Arad, 22 iunie/5 iulie 1914 – *Apel al Biroului central al Partidului Naţional Român din Transilvania către toţi intelectualii români, prin care le solicită să ducă muncă de lămurire cu sătenii pentru a-i determina să se prezinte la examenele de scris şi citit cerute de lege pentru a putea beneficia de dreptul de vot, precum şi a combate zvonurile care încearcă să diminueze corpul electoral românesc.*

Listele electorale

Întocmirea listelor electorale se va face de la 10 iulie până la 1 august. Alegerile parlamentare din primăvara viitoare vor avea loc pe baza acestor liste! Îndoită grijă trebuie să avem deci, ca listele să se întocmească cu cea mai mare băgare de seamă.

Cine şi cum poate ajunge în listă, va să zică primi drept de vot, se lămureşte în broşurile editate de Comitetul naţional. Rugăm pe bărbaţii noştri de încredere să răspândească pretutindeni acele broşuri. Alegătorii români găsesc în ele şi preţioase îndemnuri cu cine au să voteze.

Mai rugăm bărbaţii noştri de încredere să lămurească pe săteni, că în faţa comisiilor pentru liste ori cine se poate supune din nou la examenul de scris şi cetit!!! Se pot supune şi cei ce nu au fost lăsaţi peste tot la examen, şi cei ce s-au supus odată, dar au fost *„trântiţi”*.

Să lămurească apoi pe săteni că examenele se fac fără plată şi fără gloabă! S-a răspândit anume ştirea, prin unele ţinuturi, că cel ce nu va trece la examen, are să fie globit, adică va avea să plătească o pedeapsă oarecare în bani. Toate ştirile mincinoase trebuie desminţite cu stăruinţă!

Să-i lămurească, în sfârşit, că examenele se fac româneşte şi după cartea de cetire din clasa a VI-a poporală, nu după cuvintele ce-i toacă prin cap cutărui notărăşel.

Să asiste peste tot la lucrările comisiilor, având grijă să nu ajungă în listă nevrednici, iar cei vrednici să ajungă!

Apelăm din nou la toţi intelectualii români, mai ales la tinerime, ca peste vară să ţină conferinţe şi sfat cu poporul despre legea electorală în loc de alte chestii mai puţin actuale,

Adunarea învăţătorilor bihoreni la Pocola, şi alţii în alte părţi, au dat pildă frumoasă ce trebuie făcut.

La muncă, deci, cu toţii !

Biroul Central al Partidului Naţional Român

Românul, nr. 136 din 22 iunie/5 iulie 1914, Arad, p. 1

125

Roma, 22 iunie (5 iulie) 1914 – *Ştire în legătură cu îngrijorarea cercurilor politice din Viena în privința intenției de uniune a regatelor Serbiei şi Muntenegrului, în special datorită oportunității oferite Serbiei de a avea ieşire la mare şi, implicit, de a periclita hegemonia maritimă deținută de Austro-Ungaria în zonă.*

Uniunea Serbiei şi Muntenegrului

Ziarul „*Messaggero*" află din Viena că cercurile politice de acolo sunt îngrijate asupra zvonurilor despre uniunea Serbiei cu Muntenegrul. Aceste zvonuri explică pregătirile militare ce vădit se fac. Corespondentul adaogă că Austria este decisă să împiedece o astfel de uniune care ar deschide Serbiei drumul la marea Adriatică.

La Viena se argumentează că cele două state ar trebui să se gândească bine mai înainte de a pune în aplicare planul lor în actualele împrejurări, căci s-ar putea compromite pacea Europei.

Românul, nr. 136 din 22 iunie/5 iulie 1914, Arad, p. 2

126

Sofia, 22 iunie/5 iulie 1914 – *Apel, lansat prin organul oficial de presă al guvernului de la Sofia, prin care populația este incitată să ocupe biserica „Alexandru Nevsky", zidită de țarul Alexandru al Rusiei în capitala bulgară, şi de a-i schimba numele şi hramul în semn de protest față de vizita familiei imperiale ruse în România.*

Un conflict diplomatic ruso-bulgar, în perspectivă

Întrevederea de la Constanța care, în treacăt fie zis, a surprins complectamente pe Bulgari, continuă însă să preocupe cercurile politice din Sofia. Epuizând vocabularul de insulte triviale la adresa inițiatorilor acestei întrevederi, sunt pe punctul de a recurge la acte de asemenea natură, încât să dea naştere la un grav conflict diplomatic cu această țară.

La Sofia există actualmente, în apropiere de *Sobranie*[449], o mare biserică, construită cu bani ruseşti, întitulată „*Alexandru Newsky*"[450]. Încurajați în acțiunea lor, cu ocazia ocupărei bisericilor greceşti, şoviniştii bulgari intenționează să ocupe această biserică, schimbându-i numele în „*Țar Boris*".

În acest scop s-au luat măsurile, dictate de împrejurări, pentru ca cucerirea bisericei să aibă loc cât mai curând, simulându-se, bine înțeles, o mişcare populară în această direcție.

Astfel, ziarul guvernamental „Dnevnik"[451] publică un apel, adresat populațiunei, prin care o îndeamnă să procedeze la această ocupațiune. Iată acest apel:

„Sângeroasa ofensă adusă patriei noastre, şi în special întregului popor bulgar, prin întrevederea de la Constanța, cum şi acceptarea împăratului Nicolae – nepotul țarului liberator – de a fi comandant al Regimentului 5 Roşiori român, primul care a intrat în Silistra, e un gest pe care nu îl

[449] Parlament (*събиране*) – n.n., A.Ț.

[450] „Alexandru cel Nou" (*Александру Новини*) – n.n., A.Ț.

[451] „Jurnalul" (*Дневник*) – n.n., A.Ț.

vom putea uita niciodată şi care merită un imediat şi demn răspuns din partea noastră. Răspunsul poporului bulgar la ofensa adusă nouă de oficialitatea rusă ar putea fi acesta:

Biserica «Alexandru Newsky» să fie ocupată de Bulgari, schimbându-i numele în «Ţar Boris». Cu ocazia târnosirei acestei biserici, să se explice poporului că Alexandru Newsky nu are nimic comun cu istoria Bulgariei şi că Rusia e duşmana noastră cea mai hotărâtă.

Nu ne îndoim că acest lucru se va întâmpla cât de curând, în interesul demnităţii noastre naţionale".

După cum se vede din apelul de mai sus, publicat de un ziar oficios, unii Bulgari şi-au pierdut cu desăvârşire busola în acţiunile lor. Rămâne însă de văzut ce atitudine va lua Rusia faţă de această provocaţiune.

Românul, nr. 136 din 22 iunie/5 iulie 1914, Arad, p. 2

127

Arad, 22 iunie/5 iulie 1914 – *Articol de fond publicat în memoria prinţului moştenitor al tronului Austro-Ungariei, arhiducele Franz Ferdinand, asasinat la Sarajevo pe 28 iunie 1914.*

Atentatul din Seraievo

În Dumineca trecută, o mână ucigaşă a stins viaţa adoratului nostru moştenitor de tron, Francisc Ferdinand, şi a soţiei sale, Sofiia de Hohenberg, în Seraievo.

Ziua la amiază, în mijlocul pădurei de baionete, a furnicarului de detectivi, a populaţiei entusiasmate, în calea triumfală spre conac, unde era aştepta de autorităţile primitoare, cade mai întâi bomba tipografului din Belgrad, Cabrinovici, în automobilul arhiducelui care, cu braţul său, o prinde, şi de pe braţ cade în mijlocul publicului, rănind circa 10 oameni.

Eroica lui soţie, prinzând de veste că în Bosnia se pregăteşte atentat contra adoratului ei soţ, a alergat din cuibul ei familiar, fermecător Conopist, după soţ, ca să-l apere sau să moară cu el dacă e să moară. Şi a murit moarte martiră de mâna studentului sârb Princip, care a venit direct din Belgrad să ucidă pe reprezentantul imperialismului Austro-Ungar.

N-a voit să se despartă de el nici după atentatul cu bomba, când o rugase să rămână în konak până când dânsul merge demonstrativ să-şi viziteze adjutantul rănit de bomba lui Cabrinovici. Pe calea aceasta temerară, în care arhiducele ostentativ s-a pus în calea atentatorilor săi, prin cordonul militar şi ceata de detectivi a tras două glonţuri de browning.

Ambele au fost fatale, unul a distrus gâtul arhiducelui, celălalt pântecele arhiducesei, al treilea glonţ, descărcat în svârcolirea din mâinile detectivilor, n-a nimerit pe nimeni, dar au fost destule cele două ca în câteva minute să-şi dea sufletul cele mai nobile fiinţe ce au odrăslit în casa domnitoare.

Atentatorii sârbi reprezintă ideea Serbiei Mari, care în imperialismul Austro-Ungar vede pieirea ei. Este dar un atentat politic de primă ordine, odrăslit din sufletul generaţiei tinere, visătoare de o Serbie Mare.

Detestăm arma ucigaşă, condamnăm atentatele care răstoarnă ordinea socială. Soarta popoarelor nu să poate rezolvi cu asasinuri,ci cu mintea luminată şi în luptă dreaptă.

Glonţul lui Princip a îmbrăcat în doliu casa domnitoare şi întreaga ţară, dar mai ales neamul românesc, credincios familiei domnitoare până la moarte, şi mai ales legat sufleteşte, cu toate speranţele sale, de personalitatea mare a decedatului arhiduce. Creştin bun, om de inimă, beliduce, diplomat, calităţi care îl predestinau de mare domnitor, de părinte al popoarelor sale. Glonţul extern a lovit în inima internului monarhiei noastre, care a rămas o enigmă.

Nu ortodoxismul a ucis pe arhiducele, cum le place unor ziare streine a sublinia pravoslavnicia atentatorilor, devenită la modă de cal de bătaie de la procesul rutean, căci pravoslavnicul e un om religios, şi omul religios nu ucide, şi pravoslavnicia luptă pentru împărăţia ţarilor şi a regilor mici şi mari. Pe arhiduce l-a ucis politica. Doctrina politicei moderne, că în politică nu e moralitate, ci numai forţă, aceea a ucis pe arhiducele nostru.

Aceea ce am pierdut noi, prin moartea arhiducelui, omeneşte e incalculabil. Ca creştini buni ne închinăm înaintea voinţei dumnezeieşti ocârmuitoare. Amin.

În Arad, vestea sfârşitului tragic a îndoliat sufletele tuturora, lăsându-ne consternaţi în urma acestei crime temerare.

Îndată s-au arborat drapelul negru pe toate edificiile şi instituţiile româneşti: P[rea] S[finţia] Sa, d[omnul] Episcop Ioan I. Papp, a dat circulară în întreaga dieceză ca trei zile să se tragă clopotele şi să se arboreze drapele de doliu pe toate bisericile şi şcolile noastre. În Arad se va oficia un parastas solemn, celebrat prin însuşi P[rea] S[finţia] Sa, d[omnul] Episcop Ioan I. Papp.

Date biografice

Arhiducele Francis Ferdinand (Carol Ludovic Iosif Maria) s-a născut în 18 Decembrie 1863 în palatul Hebstein din Graţ, ca fiu al arhiducelui Carol Ludovic (fratele mai mic al regelui) şi arhiducesei Maria Annunciata. Printre cele 112 generaţii de străbuni ai săi, cei mai mulţi sunt germani, *dar şi sângele unei române a curs în vinele sale*.

Copilăria şi-a petrecut-o în Viena, rămânând orfan la vârsta de 7 ani. Nimeni nu credea că o să ajungă moştenitor de tron al monarhiei, fiind încă atunci în viaţă clironomul Rudolf[452]. A fost crescut numai pentru cariera militară, la diferite arme. Abia după tragedia de la Maerling[453] a fost considerat de moştenitor presumtiv al tronului. Ca atare, pentru

---

[452] Rudolf (Franz Karl Joseph), unicul fiu al împăratului Franz Joseph I şi al împărătesei Elisabeta, s-a născut la 21 august 1858 în castelul Laxenburg, lângă Viena. A primit numele de botez după cel al strămoşului său, Rudolf I al Germaniei (1218–1291), primului împărat german dat de familia Habsburg – n.n., A.Ţ.

[453] Arhiducele Rudolf s-a căsătorit la 10 mai 1881 cu prinţesa Stéphanie, fiica regelui Leopold al II-lea al Belgiei, după ce i-au fost refuzate ofertele matrimoniale de către casele regale ale Spaniei, Portugaliei şi Saxa. Mireasa, o adolescentă urâtă şi nedezvoltată fizic, va deveni o dezamăgire nu numai pentru soţul ei, ci pentru întreaga familie imperială, sentiment ce s-a accentuat după naşterea unicului urmaş al monarhiei, arhiducesa Elisabeta Maria de Austria, la 2 septembrie 1883, poreclită Erzsi.

Rudolf îşi va lua-o de amantă pe Mizzi Caspar, însă va continua să se angajeze în tot felul de relaţii amoroase de pe urma cărora se va alege cu o boală venerică pe care i-o va transmite şi soţiei, maladie ce-i va provoca infertilitatea. În vara anului 1888, pe fondul depresiei provocate de consumul de narcotice, Rudolf îi propune amantei să se sinucidă împreună, însă aceasta îl refuză. Apoi, în toamna aceluiaşi an, înfiripează o idilă cu Maria Vetsera, relaţie care va scandaliza casa imperială.

Pe 26 ianuarie 1889 are o dispută verbală aprinsă cu tatăl său, împăratul solicitându-i să pună capăt legăturii cu noua amantă. În epocă era vehiculată povestea că Maria Vetsera ar fi fost însărcinată şi că arhiducele ar fi urmărit să obţină acceptul Papei de a divorţa de Stéphanie. A doua zi are o întrevedere cu verişoara sa, Marie Louise de Larisch, cea care i-o prezentase pe metresă, şi i se plânge că-l pândeşte un teribil pericol şi că acesta n-ar veni din partea soţiei sale. „*Stéphanie! O nu, aceasta este o nenorocire particulară. Pericolul care mă ameninţă este de natură politică*" – ar fi precizat Rudolf.

îmbogăţirea cunoştinţelor, întreprinde în 1892 o călătorie în jurul lumii; studiile şi impresiile de călătorie şi le publică ulterior într-un volum, care atrage atenţia generală asupra sa.

Puţin în urmă se îmbolnăveşte de piept şi, după o cură de aproape doi ani, prin diferite regiuni şi staţiuni climaterice – se înşănătoşează. În 1897, ca reprezentant al monarhiei, participă la festivităţile din Londra în onoarea reginei Victoria; în anul următor e numit la comandamentul suprem pe lângă M[aiestatea] Sa, fiind de atunci cel mai cu greutate consilier al regelui în afacerile militare.

Căsătoria arhiducelui Francisc Ferdinand a produs mare senzaţie în lumea întreagă, deoarece şi-a ales de soţie o contesă, ceea ce în familia Habsburgilor înseamnă căsătorie morganatică şi urmaşi lipsiţi de rangul părintelui.

Moştenitorul de tron era de 36 ani (în 1899) când a făcut cunoştinţă cu contesa Sofia Chotek, o fiinţă blândă şi modestă, damă de curte la arhiducesa Izabela.

Contesa Sofia aparţine familiei nobiliare boeme Chotek de Chotkova, fiica contelui Bohuslav. Deşi familia aceasta e una dintre cele mai dignitare din Austria, totuşi nu era de rangul unui arhiduce şi în aceasta era piedeca.

La început nici nu se învoia nimeni de la curte. Contesa Sofia a şi fost îndepărtată, dar moştenitorul de tron a fost nestrămutat în hotărârea sa, până ce monarhul, bazat pe experienţele triste din trecut, şi-a dat învoirea.

Clironomul Francisc Ferdinand însă a trebuit să renunţe solemn la dreptul de a-şi lăsa pe unul dintre copiii săi să-l urmeze pe tronul Austro-Ungariei. Cu toate acestea, soţiei moştenitorului de tron i s-a dat onoare ca unei regine, iar M[aiestatea] Sa, încă în ziua cununiei,i-a dat titlul de principesă.

Părechea moştenitoare a dus cea mai exemplară viaţă familiară. Principesa Sofia era nedespărţită de august ei soţ. Chiar şi acum dânsa rămăsese la curte şi, numai auzind că întreprinderea soţului său în Bosnia poate fi periculoasă, a călătorit să fie lângă dânsul. Destinul a voit ca cei doi soţi să moară împreună...

După dânşii rămân trei copii: Sofia, Maximilian şi Ernest – trei orfani.

Caracterul şi rolul politic al regretatului moştenitor de tron sunt îndeobşte cunoscute. Pentru unii a fost un sfinx, pentru noi însă a fost un om pe care l-am înţeles şi în care ne aşezasem toate speranţele în vremi mai bune – astăzi resignaţi, cu sufletele îndoliate şi poate cu nădejdile sfărâmate.

Apoi, pe 28 ianuarie, pleacă împreună cu Maria Vetsera la castelul de vânătoare de la Mayerling, urmând ca a doua zi să participe la o partidă de vânătoare alături de contele Joseph Hoyos şi de cumnatul său, prinţul Philipp de Saxa-Coburg Gotha (soţul surorii lui Stéphanie). În seara aceleaşi zile a scris o srisoare de adio familiei, iar şefului de cabinet de la Externe i-a scris să distrugă toată corespondenţa pe care o purtase cu Maria Vetsera şi cu verişoara sa, contesa de Larisch.

Cei doi oaspeţi sosesc pe 29 ianuarie, fără a avea cunoştinţă de prezenţa amantei la castel, iar a doua zi Rudolf şi metresa sunt găsiţi morţi, decesul lor survenind în condiţii încă neelucidate. Către sfârşitul vieţii sale, în 1983, ultima împărătească a Austriei, Zita de Borbon-Parma, a afirmat că cei doi îndrăgostiţi ar fi fost asasinaţi din raţiuni politice. „*În 1889 la Mayerling, Maria Vetsera, cea din urmă iubire a prinţului moştenitor Rudolf, n-a murit de mâna prinţului, ci ambii au fost victime ale asasinilor politici*" – a rememorat aceasta, povestea ei ne mai având darul de a fi „şocat monarhiile, ci doar triburile", apreciază gazeta. Cf. *Gestorben: Zita von Habsburg*, in *Der Spiegel*, no. 12/März, 1989.

– Amintiri din viaţa arhiducelui Francisc Ferdinand –

În anul 1909, cu prilejul vizitei la Sinaia, la scoborârea din vagon i se semnalase arhiducelui că alături de gara Sinaia se află câteva sute de Români transilvăneni veniţi să-i facă o manifestaţie de simpatie.

Dorind să-i vadă, arhiducele a făcut ca trăsura în care se afla să facă un ocol pentru a trece pe dinaintea transilvănenilor, care se distingeau prin faptul că, în afară de cocarde tricolore, mai aveau pe piept şi insigna habsburgilor.

Transilvănenii, la vederea arhiducelui, au isbucnit în urale entuziaste, la care moştenitorul austriac a răspuns salutând cu multă afabilitate.

Francisc Ferdinand stând de vorbă cu o româncă din Ungaria

În ziua de 13 iulie 1909 au avut loc la Sinaia splendide serbări cu caracter foarte intim şi popular în cinstea arhiducelui Francisc Ferdinand. Înşişi auguştii oaspeţi s-au amestecat printre public, întreţinându-se cu mai multe persoane. Astfel a avut norocul o româncă de la noi, domnişoara Melania Ionescu, din Ciuci – decedată acum câţiva ani – să vorbească, întâi cu M[aiestatea] Sa regina Elisabeta a României, care a prezentat-o apoi arhiducelui, spunându-i că este o româncă din Ungaria.

– *O româncă supusă A[lteţei Voastre]* – a zis M[aiestatea] Sa regina, prezentând arhiducelui pe domnişoara Ionescu, care era într-un splendid costum naţional.

– *Da* – răspunde arhiducele – *de unde sunteţi domnişoară?*

– *Sunt româncă din Ungaria, Alteţă* – zise domnişoara Ionescu – *şi mă simt fericită că Vă pot saluta.*

– *Sunteţi pentru întâia oară în România, domnişoară?* – întreabă arhiducele.

– *Da, Alteţă, pentru întâia oară, şi am venit cu prilejul acestor serbări.*

– *Aveţi un frumos costum naţional, din Ungaria l-aţi adus?*

– *Da, Alteţă, din Ungaria.*

M[aiestatea] Sa, regina Elisabeta, care asista la această conversaţie, întreabă apoi pe domnişoara Ionescu dacă ştie ungureşte.

– *Da, ştiu* – răspunde domnişoara Ionescu.

M[aiestatea] Sa regina rugă apoi pe arhiduce să vorbească ungureşte cu dânsa.

– *Spune-mi* – zise arhiducele, într-o ungurească ireproşabilă – *din care părţi ale Ungariei sunteţi?*

– *Sunt din comitatul Aradului, din comuna Ciuciu, Alteţă!* Răspunde domnişoara Ionescu, tot în ungureşte.

– *Ce e tata dumitale acolo?*

– *Este notar!*

– *Cu cine ai venit în România?*

– *Cu fiica primarului de aici, care este măritată în Arad!*

Conversaţia fu întreruptă apoi căci se alcătuia un grup al familiei imperiale şi regale pentru a fi fotografiat şi arhiducele fu invitat să ia parte.

– *Românii din Ungaria au şi ei aşa frumoase dansuri naţionale?* – întrebă arhiducele.

– *Da, Alteţă, unele dintre acestea care s-au dansat mai nainte sunt de la noi, se numesc Lugojana, Ardeleana şi Haţegana.*

– *Da? Foarte frumoase sunt* – adăugă arhiducele.

– *Îmi pare bine că te-am cunoscut domnişoară* – zise pe urmă arhiducele – întinzându-i mâna.

– *Eu sunt fericită, Alteţă, pentru că noi Românii vă iubim aşa de mult.*

– *Mulţămesc! Mulţămesc!* – a zis – strângându-i încă odată călduros mâna.

Arhiducele Ferdinand a fost adânc impresionat de primirea ce i s-a făcut la Sinaia în 1909.

– *Mă simt aici ca acasă, când văd şi simt acea intimitate dintre familia regală română şi popor, care nu există nicăieri în lume decât numai între vienezi şi M[aiestatea] S[a] împăratul Francisc Iosif* – a observat A[lteţa] S[a] I[mperială].

Când M[aiestatea] S[a] regele Carol a binevoit a prezenta pe domnul Panaitescu, directorul Siguranţei generale a statului, A[lteţa] S[a] I[mperială] a spus:

– *Cred că aveţi acum mult de lucru cu mine.*

– *Nu, A[lteţă] I[mperială], căci sunteţi atât de iubit şi popular la noi, că poliţia nu poate avea nici un rol.*

Şi A[lteţa] S[a] I[mperială] a zâmbit cu o vădită satisfacţiune.

Biserica şi Şcoala, nr. 25 din 22 iunie/5 iulie 1914, Arad, p. 205–207

128

Asuaju de Jos (comitatul Sălaj), 22 iunie (5 iulie) 1914 – *Cronica reuşitei prime adunării a despărţământului sălăjean al asociaţiei culturale române „Astra", cu descrierea numeroasei asistenţe ţărăneşti, a bunei organizări a evenimentului, dar şi cu deficienţele constate în privinţa maghiarizării antroponimelor celor defuncţi.*

Cronică din Sălaj

Întâia adunare a despărţământului Băseşti
O comună frumoasă
Numele morţilor pocite
Generaţia veche
Parastas pentru Francisc Ferdinand
Un preot adevărat

Prima adunare a nou înfiinţatului despărţământ s-a ţinut în Asuajul de jos, în 5 iulie. Despre puţine comune din jurul acesta se poate zice, ca despre Asuaj, că locuitorii ei sunt oameni deştepţi, iubitori de curăţenie şi ordine, cu stare bună şi dornici de cultură care, dealtcum, a intrat de mult în comuna aceasta şi se văd de-a binele urmele ei binefăcătoare.

Adunarea s-a ţinut în biserică, premergându-i înseratul. Face bună impresie frumosul iconostas împodobit cu ştergare lucrate de mâinile harnicelor femei din Asuaj, şi fac rea impresie cununile în amintirea celor morţi, pe cari se văd inscripţii de aceste: *Argyelán Vaszily, Joán*. Nu s-ar putea folosi banii daţi pe cununile acestea spre un alt scop, căci astfel îmbogăţim numai străinii, cari îşi bat joc de limba noastră.

La adunare a luat parte mult popor din loc, din Asuajul de sus, Bârsani de Jos şi de Sus, Ardihat, Sălsig, Oarţa de jos, cam 4–500 de oameni şi puţini intelectuali, mai ales preoţi.

Fiind prima adunare, voi însemna cu numele pe cei prezenţi, căci mi-e teamă că la viitoarea adunare tot numai domniile lor vor fi de faţă. Deci să se ştie! Au fost de faţă domnii: Vasiliu Pop (Oarţa de jos, directorul despărţământului), Ioan Vasvári, octogenarul preot din Bârseul de sus, Alexiu Varna, aproape octogenar (Asuajul de sus), Antoniu Bălibanu (Băseşti), Vasile Gavriş (Odeşti), Ioan Lengyel (Oarţa de sus), Iuliu Lobonţ (Gârdani), Andrei Centea (Sălsig), Demetriu Cionca (Bârseul de jos), Vasile Şchiop (Benefalău), Vasile Indrean (Moţiş) şi Traian Nemeş (din loc). Toţi preoţi, învăţători numai doi, unul pensionat, domnul G. Şimonca şi domnul Şimon din Arhidat.

Ca oaspeţi: doamnele Centea şi Indrean, domnişoarele Centea şi Moga – domnul profesor din Beiuş Dr. Ioan Ossian, medicinştii: Aurel Gavriş şi V. Ilea – teologii Ionel Cionca,

absolvent de preparandie Petru Marchiş şi studentul Simeon Marchiş şi I. V. Bălibanu. Din partea administraţiei, notarul din Ardidat, care într-una exclama: *„gyönyörű!"*[454]...

Au lipsit, precum vedem, învăţătorii sălăgeni. Dar să nu ne mirăm, căci dânşii sunt cuprinşi de mare jale. Chiar în ziua adunării trebuia să între în temniţa din Vaţ învăţătorul Dariu Pop, din Băseşti, ştim cu toţii pentru ce! Vedeţi ce solidaritate?!! Apoi mai huliţi pe învăţătorii din „R. I. R. S." Deci domnii învăţători n-au venit de supărare, dar de ce n-au venit domnii advocaţi din Cerc şi alţi intelectuali din cerc?!

A prezidat domnul Vasile Pop, paroh în Oarţa de jos. În cuvinte alese a parentat pe cel ce era cândva speranţa noastră, pe arhiducele-clironom Francisc Ferdinand, urmând apoi obicinuitele puncte de program. A cetit domnul secretar al despărţământului, părintele Bălibanu, un frumos raport despre activitatea comitetului întru înjghebarea acestui despărţământ, s-a ales o comisie pentru censurarea rapoartelor, încassarea taxelor şi înscrierea de membrii noi.

Domnul Demetriu Cionca a adresat, în cuvinte foarte la loc, un cald îndemn către intelectuali şi săteni să se înscrie de membri. În urma acestui îndemn, s-au înscris de membri ajutători 37 săteni din Asuajul de jos şi de sus şi din Ardihat, precum şi 3 ordinari. S-au încassat 90 coroane.

Părintele Bălibanu a ţinut o prelegere liberă despre beţie şi urmările ei, nu atât, după cum a zis domnul conferenţiar, că doar locuitorii acestei comune ar fi cuprinşi de patima beţiei, ci ca oamenii luminaţi să se facă şi dânşii luptători în contra celui mai înfricoşat duşman al nostru.

Conferinţa a fost atât de potrivită, bine închiegată, întreţesută cu frumoase pilde, încât mă tem a o schiţa, ca nu cumva să-i iau domnului conferenţiar pofta de a o publica.

În urmă, s-au designat ca delegaţi la adunarea generală domnii George Pop de Băseşti şi Mihaiu Bohăţiel. Ne-am adunat apoi în casa primitoare a părintelui Traian Nemeş, unde ne-a aşteptat o masă bogată, spre lauda doamnei preotese şi a surorii domniei sale.

Am petrecut voioşi în jurul bătrânilor preoţi cu barbă albă, cari îţi amintesc alte vremi, s-a toastat pentru vrednicia comitetului despărţământului, a conferenţiarului şi cu deosebire a harnicului preot din loc, care a ştiut să ne dea exemplu cum se poate ridica în cultură şi bunăstare un popor bine condus.

Ne-am depărtat apoi între regretele munţilor de fripturi şi prăgituri ce au rămas ca semn al indolenţei celor ce n-au luat parte la aceasta adunare frumoasă. – *Codreanul*.

Românul, nr. 141 din 29 iunie/12 iulie 1914, Arad, p. 7

129

Beiuş, 7 iulie 1914 – *Raport informativ întocmit de către prim-pretorul plasei Beiuş, Werthennstein, în legătură cu starea de spirit naţionalistă a românilor din oraşul Beiuş şi din împrejurimi, situaţie pe care o atribuie educaţiei naţionaliste promovate de Gimnaziul greco-catolic românesc din oraş în rândul elevilor săi, care pe urmă o răspândesc prin satele lor.*

Prim-pretorul plăşii Beiuş

nr. prez. 28/1914

Stimate domnule Comite!

Am onoarea să vă înaintez, cu anexarea scrisorii primite, raportul meu privind următoarele:

---

[454] Minunat – n.n., A.Ţ.

Redactorul scrisorii este doamna Bátori Zoltán, născută Sipos Irma, soţia preşedintelui secţiei locale a Partidului Independenţei şi Paşoptist. Doamna Bátori este o femeie extrem de sensibilă, exaltată până la limitele iresponsabilităţii şi astfel, după cum m-am convins personal, ea nu poate să dovedească cele cuprinse în scrisoare cu fapte reale.

Fără îndoială că scrisoarea şi cele cuprinse în aceasta redau cu fidelitatea fotografiei acea atmosferă care a luat amploare în ultimul an în rândul populaţiei ţărăneşti din localităţile maghiare de pe valea Crişului Negru şi în rândul majorităţii populaţiei din Beiuş, despre care v-am atenţionat în raportul meu, nr. prez. 25/1914. Această atmosferă este reacţia acelei atmosfere care domneşte în rândul românilor şi despre a cărei apariţie v-am informat pe dumneavoastră.

Afirm încă o dată că în rândul ţărănimii române, care din punct de vedere politic a fost pasivă până în prezent, acum în mod categoric a luat amploare o atmosferă antimaghiară, iredentistă, care nu este compatibilă cu loialitatea faţă de stat. Nu folosesc cu multă plăcere această expresie, dar nu găsesc alta pentru a caracteriza acea noţiune care exprimă instigarea în favoarea României care, gândind la o eventuală intervenţie românească, o aşteaptă, o speră.

Această atmosferă până în prezent s-a exprimat numai printr-o rezervă tot mai accentuată faţă de elementul maghiar, prin vorbe tendenţioase în cercuri particulare şi prin reţinerea tot mai frecventă de la obligaţiile publice, dar fără îndoială că există şi se extinde această atmosferă populară, care merită toată atenţia.

Fără să aibă cineva cunoştinţă, ţin în cel mai mare secret sub observare permanentă, cu agenţi competenţi, localităţile care sunt centrele aţâţării naţionale, unde, pe baza rapoartelor confidenţiale primite, se observă în mod repetat, în discuţiile care au loc în rândurile populaţiei ţărăneşti, ideea unei intervenţii româneşti, a unei „*mişcări de eliberare*".

România, până acum, a fost o noţiune aproape necunoscută, astăzi însă România, casa regală română, instituţiile româneşti sunt în unele localităţi în centrul atenţiei. După părerea mea, trebuie să împiedicăm în primul rând acea „*reclamă*" pe care o face României intelectualitatea română de aici, care, cu puţină excepţie, este cu idei naţionaliste exagerate.

Confidenţial am atenţionat pe comercianţii de aici să se abţină de la afişarea în vitrine a imaginilor din România. În timpul târgurilor, imaginile din lupta românilor, fotografiile casei regale române, au constituit adevărate locuri de adunări populare. Această situaţie m-a determinat să-i rog pe comercianţii respectivi să retragă imaginile din faţa publicului, sub pretextul siguranţei publice, deoarece alt temei legal nu am găsit.

Prezentarea filmelor documentare din România, inspirate din istoria României, din viaţa poporului, de asemenea au avut ca scop trezirea interesului faţă de România. La astfel de expuneri, anunţate din timp, iau parte în masă elevii de la gimnaziu şi de la şcoala civilă de fete, însoţiţi de profesorii lor, dar sunt adunaţi de către preoţii cei mai cunoscuţi, membrii ai Partidului naţional, şi ţăranii înstăriţi.

De-a dreptul îngrozitor este acea ovaţie furtunoasă cu care însoţesc elevii români corupţi, fără simţăminte patriotice, apariţia pe peliculă a familiei regale române sau a armatei române. Aceste fenomene, la prima vedere fără importanţă, în realitate sunt de o importanţă deosebită, deoarece indică acea direcţie în care vor să orienteze, fruntaşii români, modul de gândire şi sentimentele generaţiei viitoare.

Consider că este imposibil ca statul să nu aibă la îndemână mijloacele pentru educarea în spirit patriotic a tineretului de altă naţionalitate, cu respectarea individualităţii neamului, a culturii sale, asigurând dezvoltarea şi propăşirea acestuia.

Domnule Comite!

Susţin cu hotărâre, fiind conştient de gravitatea acuzaţiei mele, că spiritul de educaţie din Gimnaziul din Beiuş este foarte periculos din punct de vedere al interesului

maghiar. Sistemul de educaţie din Gimnaziu, dar mai cu seamă din cele două internate române, este cel care nu numai că înăbuşe le elevi sentimentul de patriotism pe care l-au adus eventual din casa părintească, dar care în rândul tineretului, care la această fragedă vârstă este susceptibil la orice influenţă, distruge, extirpă orice sentiment care ar aminti de patrie, de apartenenţă la naţiunea maghiară şi de credinţă faţă de stat.

În cei opt ani nu se întâmplă nici măcar odată, nici când se iveşte ocazia – chiar dacă nu s-ar ivi, ar trebui căutată – ca un profesor să facă măcar aluzie că individul român din Ungaria este cetăţean maghiar de naţionalitate română şi din această cauză trebuie să urmărească cu atenţie şi dragoste problemele patriei sale. Elevului român nimeni nu-i atrage atenţia niciodată că poate şi trebuie să devină membru credincios şi patriot al naţiunii maghiare, cu respectarea naţionalităţii, a limbii şi a religiei sale.

Pentru tânărul care a terminat Gimnaziul din Beiuş, sunt cu totul necunoscute noţiunile de patriotism, simpatie şi soartă comună cu naţiunea maghiară. În afara programei de învăţământ, românismul, cultura românească sunt singurele idealuri a căror cinstire este cultivată în tineretul român care termină la Beiuş.

În afară de aceasta, sufletul tânărului care termină aici este cuprins de interesul faţă de România şi ura faţă de maghiari. Datorită acestei educaţii, va dispare cu timpul în întregime acea generaţie care, fiind română, totuşi a ştiut să gândească patriotic. Tânărul care a terminat la gimnaziul din Beiuş, dacă nu va ajunge în condiţii foarte favorabile, va deveni, unul câte unul, cu cele mai extremiste idei naţionaliste, duşman al ungurilor. Şi numărul considerabil de intelectuali români se formează în sânul Gimnaziului din Beiuş.

Corpul profesoral, cu excepţia unui sau a doi profesori mai în vârstă, este devotat Partidului naţional extremist, directorul Gimnaziului este un bătrân incapabil, incult, care abia ştie scrie şi citi ungureşte. Directorul Inspectoratului şcolar, din punct de vedere profesional, inspectează instituţia, dar spiritul acesteia nu-l cunoaşte. Dacă vrei să cunoşti acest spirit fatal, aici trebuie să trăieşti, să participi la câte o serbare şcolară, la câte o întrunire organizată de elevii mai mari, unde limba maghiară, cântecele şi dansurile maghiare sunt cu totul expulzate, ca subiect al urei.

Din intelectualitatea educată astfel vor ieşi fruntaşii poporului român şi de aceea nu trebuie să ne mirăm dacă ţăranul român, răbdător, bun şi respectuos, va fi un duşman al ungurilor, nemulţumit, care va trage spre România şi chiar din cauza necivilizaţiei ar putea să devină o masă periculoasă.

Nu este fără sens că extinderea acestei atmosfere, prezentate de mine, nu este văzută cu ochi buni nici de către fruntaşii Partidului naţional care, departe de a fi patrioţi, dar sunt cu o judecată mai practică, încearcă să o prezinte în roz, să minimalizeze importanţa ei, dar mai ales o ţin în secret. Astăzi însă, această atmosferă, care a fost rezultatul instigărilor Partidului naţional, este mai puternică decât au sperat fruntaşii oficiali ai acestui partid, în aşa măsură încât politicienii naţionali nu pot modera influenţa celor mai radicali, dacă chiar ei înşişi nu doresc să fie dezarmaţi.

Nu mă tem la ora actuală că această atmosferă, descrisă de mine, să se manifeste în excese, dar trebuie să servim viitorul, trebuie să avem în vedere viitorul atunci când, printr-o privinţă, vreau să potenţez încrederea în sine a ungurilor şi să o întăresc, lichidând senzaţia de teamă, credinţa şi încrederea ungurilor, iar în altă privinţă consider necesar ca statul, prin mijloace potrivite, să împiedice ca şi românii care trăiesc în inima ţării să intensifice abil interesul faţă de România, sentimentul de unitate cu România.

Înţelepciunea guvernului va găsi mijloacele necesare în acest scop, dar fără îndoială că cea mai justă şi cea mai bună administraţie va fi în zadar, dacă educaţia şcolară românească nu va fi obligată printr-un control permanent şi sever să rupă cu orientarea periculoasă de până acum.

Cauzele nemulţumirilor poporului român şi a tendinţei sale la instigare sunt nu numai de natură politică, dar şi economică. Poporul maghiar de aici, pe lângă faptul că şi-a clădit căminul pe un teren mai bun şi mai fertil, dar este şi mult mai civilizat şi mai ales mai harnic decât poporul român, şi astfel criza economică din ultimii trei ani a suportat-o în general mai uşor decât românii.

Criza economică din ultimii ani a provocat distrugeri imense poporului român, şi aşa sărac, şi astfel este de înţeles acea antipatie, creată de invidia care domneşte în rândul românilor faţă de maghiarii mai înstăriţi. Antipatia aceasta o simt şi maghiarii, care creează frică în sânul lor.

Trebuie deci să se facă ceva pentru îmbunătăţirea situaţiei economice a populaţiei. Dacă îmi permiteţi, cu proxima ocazie vă voi prezenta un studiu despre un program în această direcţie.

Beiuş, la 7 iulie 1914

Prim-pretor
Wertheinstein

AN-SJ Bihor, fond *Prefectura judeţului Bihor*, inv. 25, dosar 2/1914, f. 14–16[455]

130

Deva, 24 iunie (7 iulie) 1914 – *Corespondenţă cu privire la percheziţiile domiciliare operate de organele poliţieneşti maghiare în locuinţa avocatului român, Dr. Alexandru Hossu-Longin, pentru bănuiala de a fi săvârşit fapte de spionaj în favoarea României, şi a fratelui acestuia, avocatul Francisc Hossu-Longin, pentru aceeaşi bănuială.*

Suntem în Bosnia, sau unde?

Ni se telefonează din *Deva*:

În ziua de Sânziene, 7 iulie, st. n., orele 9, a. m., un locotenent de honvezi, care înlocuia pe locotenentul de la jandarmi, însoţit de 6 poliţişti, de 12 jandarmi şi mai mulţi detectivi, a intrat în casa domnului avocat *Dr. Alexandru Hossu-Longin*, şi au apucat a scotoci prin toate colţurile casei. Ori cât de mare a fost însă asistenţa şi ori cât de conştiencios s-a răscolit casa paşnică a domnului *Dr. Hossu-Longin*, nu s-a putut găsi nimic compromiţător. „*Puterea statului*", întâi nu voia să dea nici o lămurire. Pe urmă locotenentul, plecând cu buzele umflate, a binevoit... să destăinuiască ce caută în casa celui mai devotat cetăţean al patriei. A spus că făcuse perchiziţie domiciliară, în urma ordinului primit de la procurorul din Deva. Căuta documente pentru a se dovedi „*trădarea de patrie*" a domnului *Hossu-Longin*.

S-ar fi svonit, anume, că domnul *Dr. Hossu-Longin* este în complicitate cu un căpitan în retragere de la Târgu-Jiu, din România, cu numele *Craioveanu*. Bănuielile de spionaj – şi de alte conspiraţii… s-au adeverit însă a fi cu totul neîntemeiate. A fost o neînţelegere la mijloc, sau o revoltătoare calomnie. Legăturile domnului *Dr. Hossu-Longin* cu căpitanul *Craioveanu* sunt legături de afaceri. Căpitanul român încredinţase domnului *Dr. Hossu-Longin*, ca unui advocat, să-i procure copia unei sentinţe pronunţate în un proces criminal în contra unui anumit *Mija*. Căpitanul *Craioveanu* avea lipsă de sentinţă în o afacere personală a sa. Interesul căpitanului faţă de procesul *Mija* se putea constata din dosar, prin urmare procurorul

[455] *** *1918. Bihorul în Epopeea Unirii. Documente*, Comitetul de Cultură şi Educaţie Socialistă al judeţului Bihor, Oradea, 1978, p. 80-83.

regesc, care cunoştea afacerea, trebuia să ştie de ce natură sunt relaţiile între domnul *Dr. Hossu-Longin* şi căpitanul din România!!!

Fratele celui şicanat, domnul avocat *Francisc Hossu-Longin*, unul dintre cei mai de seamă bărbaţi români din Ungaria şi, după cum ştiţi, ginerele prezidentului Partidului Naţional Român, a domnului *Gheorghe Pop de Băseşti* – n-a fost cruţat nici dânsul, tot în aceeaşi zi, de vizita autorităţilor. La dânsul, perchiziţia domiciliară s-a făcut pe un motiv şi mai tras de păr. Domnul *Francisc Hossu-Longin* fusese mai zilele trecute în Budapesta, unde nepotul dânsului, student la universitate, zace bolnav. Din Budapesta depeşase părinţilor bolnavului, adică domnului *Dr. Alexandru Hossu-Longin*, aceste cuvinte: „***Beszéltem az orvösokkát***" (*Am vorbit cu medicii*). Depeşa asta, ori că s-a dat greşit de la oficiul poştelor din Budapesta, ori că s-a reprodus la Deva în mod tendenţios, ori că procurorul a tălmăcit-o rău, destul că depeşa s-a cetit aşa: „***Beszéltem az oroszokkal***" (*Am vorbit cu Ruşii*). Procurorului i-a ajuns atât. Conspiraţia *panslavistă* părea dovedită, hai deci la percheziţie domiciliară!!...

Perchiziţia s-a făcut în absenţa domnului *Francisc Hossu-Longin*, aruncându-se claie peste grămadă tot ce era prin odăi. Stăpânii casei erau duşi la Băseşti, de unde s-au întors numai azi noapte, fiind chemaţi acasă telegrafic. Se înţelege că nici la casa domnului *Francisc Hossu-Longin* nu s-a găsit nici umbră de dovezi pentru „*spionaj şi înaltă trădare*", „*conspiraţie cu Ruşii*" sau altă bazaconie de felul acesta.

De altfel, însuşi comitele suprem, a cărui intervenţie s-a cerut numai decât, a rămas indignat de modul neomenos cum s-a făcut percheziţie la două familii distinse, cari se bucură iîn oraşul Deva, şi pretutindeni, de cea mai perfectă stimă din partea tutuim neamurilor. – *O să vă dau raport mai amănunţit*.

Românul, nr. 139 din 27 iunie/10 iulie 1914, Arad, p. 3

131

Arad, 26 iunie (9 iulie) 1914 – *Radiografie a antitezei născute între direcţiile doctrinei geo-politice cultivate de Austro-Ungaria în raport cu spaţiul balcanic şi realităţile etnice ale acestei zone, populate majoritar şi compact de sârbi.*

Chestia Slabilor de sud

Arad, 9 iulie

Telegraful ne-a adus ştiri despre mari demonstraţiuni anti-sârbeşti, urmate de violenţe, devastări etc. petrecute în oraşele din sudul monarhiei austro-ungare. Partea regretabilă e că acest soiu de demonstraţiuni s-au repetat şi ele întreţin o vie agitaţie în populaţiunea slavă. De altă parte, ancheta în afacerea tragediei de la Sarajevo a necesitat, din cauza bănuielii existenţei unui vast complot, sute de arestări. Se remarcă apoi din partea autorităţilor o tendinţă de terorizare a Sârbilor din Bosnia, Herţegovina, Croaţia, Austria şi Ungaria. Starea de asediu a provocat panică în populaţiune.

Această stare de lucruri este îngrijitoare, căci nimeni nu poate şti ce consecinţe pot avea asupra populaţiunei sârbeşti măsurile drastice luate, în urma ordinelor venite de la Viena. Credem că e mare greşeală să se atribuie odiosul atentat de la Sarajevo unor factori politici.

Pusă criminala operă, din capitala Bosniei, pe seama unui comitet politic sârb, aceasta ar putea da prilej la săvârşirea de nedreptăţi din partea organelor poliţieneşti şi judiciare; iar de altă parte, ar deslănţui în lumea sârbească, care formează o massă compactă de la Agram[456] până la Cataro[457], o reacţiune.

[456] Zagreb – n.n., A.Ţ.

Spre a ne da seama de marea importanţă pe care o au Sârbii din sudul monarhiei, vom da următoarele date statistice:

Dalmaţia are o suprafaţă de 12.831 chilometri pătraţi, cu o populaţiune de 645.666 locuitori.

Croaţia şi *Slavonia* au o suprafaţă de 42.541 chilometri pătraţi, cu o populaţiune de 2.621.054 locuitori.

Bosnia şi *Herţegovina* (Banjaluka, Bihac, Sarajevo, Tuzla, Travnik şi Mostar) au o suprafaţă de 51.199 chilometri pătraţi, cu o populaţiune civilă de 1.898.044 locuitori şi militară de 33.758.

Numărul Slavilor de la sud (Croaţi, Dalmaţieni, Bosnieci, Herţegovineni) este de 2.036.274 în Austria şi de 3.910.000 în Ungaria.

În total, sunt în sud 6 milioane de Sârbi în massă absolut compactă, fără nici o insulă de altă naţionalitate şi, fapt de luat în serioasă consideraţie, plasată în imediata vecinătate a fraţilor din Serbia şi Muntenegru.

Această ultimă consideraţie a determinat diplomaţia austro-ungară să ducă o politică care are următoarele puncte principale:

1. O Serbie mică.

2. Interzicerea accesului la mare a Serbiei. – De aici intervenţia de la Scutari[458] de anul trecut.

3. Creiarea unei Albanii independente, dar sub strânsa supraveghere a Austro-Ungariei.

4. Opunerea la unirea Serbiei cu a Muntenegrului.

Va reuşi aceasta politică, când tot sudul imperiului e slav şi el e o continuitate etnică a teritoriilor libere sârbeşti şi muntenegrene? Nu credem. Cei de la Viena invoacă interesele economice ale monarhiei, dar se fac că uită că aceste interese economice sunt comandate de alte interese politice. Ori, tocmai interesele politice pot da prilej populaţiunei slave să reacţioneze.

Iată ceea ce ar trebui să dea de gândit diplomaţiei austro-ungare şi să procedeze mai cu multă prudenţă.

Românul, nr. 139 din 27 iunie/10 iulie 1914, Arad, p. 4

132

Sibiu, 27 iunie/10 iulie 1914 – *Opinie exprimată de reprezentanţii în guvern ai comunităţii saşilor transilvăneni, conform căreia puterea centrală ar trebui să îngrădească şi mai mult drepturile acelor etnii, din Austro-Ungaria, care se învecinează cu state de neamul lor la graniţele imperiului.*

Saşii cer o politică de opresiune

„*Siebenbürgisch Deutsches Tagblatt*", organul Saşilor guvernamentali, publică un articol, semnat de deputatul *Neugeboren*, în care articol se zice:

„*Într-un stat cu popoare, ai căror conaţionali, în vecini, au organizat state independente, egala îndreptăţire, dusă prea departe, ar fi asemenea unei sinucideri. Popoarele acestea trebuie ţinute sub un sever control şi sub o puternică presiune, ca nu cumva pe urma dorinţelor împlinite să răsară noi tendinţe nerealizabile şi periculoase*".

---

[457] Kotor (în Muntenegru) – n.n., A.Ţ.

[458] Shköder (în Albania) – n.n., A.Ţ.

Aluzia ne priveşte şi pe noi, nu numai pe Sârbi. O aluzie, după reţeta cunoscută: *te pui şi pomeneşti pe dracu, ca pe urmă să-ţi poţi îmbia serviciile împotriva lui, în schimbul unui gras bacşiş...* Ne-ar veni să ne supărăm pe Saşii noştri, cari n-au conaţionali în statele învecinate, dacă nu am şti preţui cultura lor solidă, mai presus de politica lor de cârpaci.

Românul, nr. 139 din 27 iunie/10 iulie 1914, Arad, p. 2

133

Petroşani (comitatul Hunedoara), 27 iunie /10 iulie 1914 – *Ştire privitoare la creşterea numărului de recruţi români care dezertează în România, refuzând să servească în armata austro-ungară.*

Măsuri pentru împiedecarea dezertărilor

După cum li se anunţă din Petroşeni ziarelor din Budapesta, în timpul din urmă au fugit în România foarte mulţi feciori asentaţi. Luându-se măsuri întinse şi riguroase pentru împiedecarea acestor-dezertări, jandarmii au arestat 9 feciori români, din ţinuturile Haţegului, chiar în momentul când aceştia voiau să treacă prin strâmtoarea *Surducului* în România.

Toţi nouă au fost duşi la Petroşeni, unde sunt ţinuţi acum în închisoare. (*Dăm cu toată rezerva această ştire a ziarelor maghiare. N.R*)

Românul, nr. 139 din 27 iunie/10 iulie 1914, Arad, p. 8

134

Bucureşti, 28 iunie /11 iulie 1914 – *Scrisoare trimisă redacţiei cotidianului „Românul" din Arad, organul de presă al Partidului Naţional Român, de cei trei elevi care au arborat drapelul românesc pe Catedrala greco-catolică din Blaj, tineri care au plecat în România pentru a-şi continua studiile, fiind eliminaţi din toate şcolile din Ungaria.*

Tricolorul de la Blaj

Onorată Redacţie

Noi, cei trei studenţi trecuţi în România, cetind ştirile neexacte de prin ziarele ungureşti, în chestia tricolorului arborat pe turnul Catedralei din Blaj, vă rugăm să daţi loc în coloanele ziarului dumneavoastră următoarelor desluşiri, spre clarificarea acestei chestiei.

Cu multă mirare vedem că tendinţa ungurilor e să ridice fapta noastră nevinovată la crima grozavă de înaltă trădare de patrie şi de dinastie, necredinţă faţă de tron, deşi ***noi ne-am manifestat numai sentimentele noastre de bucurie şi dragoste frăţească faţă de neamul nostru****. Noi, în această manifestare de dragoste frăţească, nu vedem nici o crimă, deoarece tricolorul arborat nu a fost steagul unui stat străin, ci au fost colorile noastre naţionale, moştenite din moşi strămoşi, ca o parte constitutivă a portului nostru naţional, şi pe cari le vom purta şi de aici înainte. Dacă Ungurilor de aici le este iertat să poarte steagul lor pe străzi, de ce să nu ne fie permis atât mai vârtos şi nouă, cari nu suntem străini, ci vechi cetăţeni ai patriei noastre??*

Gălăgia presei ungureşti, de altfel se explică, tendinţa ei fiind să amestece şi pe profesori în această chestie, ca apoi să poată strica şcoalelor din Blaj. Împotriva acestei tendinţe nedrepte ridicăm cel mai hotărât protest, întrucât ***nici un profesor n-a avut cunoştinţă despre planul nostru****. Noi am urzit planurile, noi le-am înfăptuit, prin urmare noi suntem responsabili, nime altul.*

Trecerea noastră în România îşi are rostul ei. Ce să fi făcut în Ungaria, când toate şcoalele de acolo erau pentru noi închise? – Să nu creadă heghemonii noştri că am venit în România de teama pedepsei, ce ne aşteaptă. Întrucât numai va fi posibil, ne vom întoarce pentru a ne împlini pedeapsa ce ne-o vor dicta.

E interesant amănuntul ce-l dau ziarele ungureşti, anume că drumul din Predeal până în Bucureşti l-am făcut în birje... Se vede că faimoşii gazetari din Budapesta nu au nici atâtea cunoştinţe geografice încât să ştie că între Predeal şi Bucureşti este linie ferată, şi apoi trenurile din România sunt cu mult mai europene decât să fim nevoiţi a merge în birje.

– Se mai scrie şi aceea că noi am fost la redacţia ziarului „Dimineaţa" pentru ca să intervină (?) să fim primiţi în şcoala militară. Aceasta iarăşi e o minciună. Adevărul e că ne-am prezentat la redacţie, cerând să rectifice o notiţă falşă, publicată după un ziar unguresc.

De încheiere, declarăm că – nevăzând nici cea mai mică transgresiune în fapta noastră – nu regretăm ce am făcut, ci vom lucra şi de aici înainte în cadrele permise de mintea sănătoasă, după cum ne îndrumă sentimentele noastre de iubire faţă de neam.

Aprecierea faptei noastre nu o aşteptăm de la cei preocupaţi de interese personale, ci de la aceia, înaintea cărora nimic nu este mai sfânt decât iubirea nefăţărită de neam.

Bucureşti, 11 iulie 1914

Cu deosebită stimă: Vasile Fodor, Ovidiu I. Vodă, Ioan Pasere.

Românul, nr. 140 din 28 iunie/11 iulie 1914, Arad, p. 5

135

Roma, 29 iunie/12 iulie 1914 – *Ştiri în legătură cu nota diplomatică pe care ministrul austro-ungar de Externe, contele Berchtold, intenţiona să o adreseze guvernului de la Belgrad, document care, prin conţinutul său, ar fi deschis calea ostilităţilor militare între imperiu şi Serbia, dar care notă a fost oprită de la expediere prin intervenţia împăratului german, Wilhelm, precaut în privinţa dezvoltării continentale a războiului odată început.*

Demersul monarhiei la Belgrad – amânat

De ce contele Berchtold ezită să trimeată somaţia anunţată?

După cum s-a văzut din telegramele primite în ultimele zile, contele Berchtold era hotărât să trimeată guvernului din Belgrad o notă prin care să-i comunice că instrucţia asupra atentatului de la Sarajevo a conchis că complotul are legături cu anumite cercuri din capitala Serbiei şi să-i ceară, în acelaşi timp, o grabnică explicaţie. Între altele – după cum afirmă şi ziarul italian „*Messagero*" – ministerul de Externe austro-ungar ar fi cerut Serbiei să desfiinţeze de îndată toate societăţile pan-sârbeşti şi „*Liga patrioţilor*", care luptă pentru întemeierea „*Serbiei mari*" ? Cum în fruntea acestei din urmă stă atât fostul moştenitor al tronului, principele George, cum şi actualul regent, principele Alexandru – e explicabil că nota ar fi avut aerul unei provocări, pe ale cărei consecinţe contele Berchtold, departe de a le ignora, le dorea totuşi desfăşurarea – îndemnat fiind la aceasta de puternicul partid militar de la Curtea din Viena.

Se înţelege uşor ce ar fi urmat imediat după expedierea unei asemenea somaţiuni. Cum îndârjirea opiniei publice sârbeşti e din zi în zi mai accentuată din cauza exceselor a căror pradă sunt Sârbii din Bosnia – un conflict armat între Austro-Ungaria şi Serbia, aşa de profund învrăşmăşite, s-ar fi putut considera început. Corespondentul nostru din Belgrad ne-a comunicat de altfel, chiar în corespondenţa de ieri, că în Serbia nu se aşteaptă decât cel mai mic gest de provocare din partea ministerului de Externe de la Viena pentru ca **imediat să se ridice întreg neamul sârbesc**....

Nu tocmai această stare de spirit a Sârbilor a oprit trimiterea notei austro-ungare, ci **o intervenţiune neaşteptată a oprit pe contele Berchtold la jumătatea gestului**. Factorul acesta decisiv, care a intervenit pentru a împiedeca deslănţuirea conflictului sârbo-austro-ungar a fost **Germania**.

Intervenţia personală a împăratului Wilhelm a provocat în cercurile diplomatice din Viena o adevărată consternaţiune.

*

Asupra motivelor cari au determinat această ciudată hotărâre a Germaniei, aflăm de la o personalitate foarte în curent cu ştirile cari se primesc la ministerul de Externe următoarele:

Gestul împăratului Wilhelm e explicat de diplomaţia germană în chipul următor:

Începerea unui războiu între Austro-Ungaria şi Serbia ar însemna o neapărată intervenţie a Rusiei, şi poate şi a României. Dar intrarea în acţiune a Rusiei ar chema fatal mobilizarea Germaniei. Franţa, obligată de alianţa ei cu Rusia, şi-ar îndrepta imediat armatele spre Rin. Iată prin urmare războiul general.

Pe acesta a voit să-l evite împăratul Wilhelm când a oprit trimiterea notei austro-ungar. Pe de altă parte, suntem informaţi din sursă absolut bine informată, că *gestul împăratului Wilhelm era aşteptat la Petersburg*.

Românul, nr. 141 din 29 iunie/12 iulie 1914, Arad, p. 6

136

Curtea (comitatul Timiş), 29 iunie/12 iulie 1914 – *Reclamaţie a românilor din satul bănăţean Curtea împotriva autorităţilor şi a jandarmeriei maghiare care procedează la confiscarea armelor deţinute legal de locuitori, iar celor care se opun le aplică pedepse corporale.*

Apucăturile puternicilor

Sunt atât de revoltătoare câteodată încât, fără să vrei, te întrebi dacă mai sunt stăpâni pe judecata lor? O dovadă destul de grăitoare este şi apucătura jandarmilor din jurul satului Curta[459], comună românească în Banat, cu 1300 locuitori. Iată ce ne scrie un prieten al foii:

„Prin satele noastre, jandarmii iau armele de la Români şi le dau Ungurilor. Eu îmi închipui că apucătura asta a lor este ca să desarmeze pe Români şi astfel să-i poată mai uşor mângâia cu patul puştii sau cu sulița din vârful baionetei. Mai în toate satele jandarmii bat de-a rândul, bat în Români ca în snopi, încât te îngrozeşti de barbariile lor. În Satul vecin Homoşdia, doar cinci inşi au rămas nebătuți. Revolver, puşcă, pistol, tot, tot strâng. Şi sunt unele sate depărtate, aşezate aproape în codru. Fiarele sălbatice să dau şi la oameni, nu numai la vite. Însă tot nu-i iertat să țină omul o armă.

Nu mai putem răbda. Trăim cu nesiguranţa zilei de mâne sau mai bine zis trăim cu moartea în sân de groaza împănaţilor, cari din mila lui Dumnezei şi a solgăbirăului au umplut satele noastre".

Un cetitor

---

[459] *Curtea* (în ungureşte *Kurtya*), comună în judeţul Timiş, alcătuită astăzi din satele *Curtea, Coşava* şi *Homojdia* – n.n., A.Ţ.

Foaia Poporului, nr. 27 din 29 iunie/12 iulie 1914, Sibiu, p. 8

137

Orăştie (comitatul Hunedoara), 29 iunie/12 iulie 1914 – *Ştire în legătură cu arestarea conducătorului corului Reuniunii Române de Cântări, Ionel Rădulescu, venit din România, pentru delictul de lezmajestate, întrucât a glumit pe seama Atentatului de la Sarajevo.*

Arestarea artistului Ionel Rădulescu

Cunoscutul artist în cântare, Ionel Rădulescu, era în timpul din urmă conducătorul corului Reuniunii române de cântări din Orăştie. Marți (30 iunie, nou) s-a dus să se radă la un bărbier sârb din Orăştie, unde În glumă a întrebat pe bărbier: „*Ei, ce făcură-ți Sârbilor?*" – adică: *ce ați făcut cu moştenitorul de tron la Seraievo?* Sârbul o trăgănă că „*ce ştie el, el nu-i de vină*". Domnul Rădulescu a mai adăogit: „*apoi aceia cari au omorât pe moştenitorul nici nu au făcut o crimă, ci din punctul lor de vedere sunt nişte* ***eroi naționali***".

Un Sas, cu numele Kötz, care încă era în bărbierie, auzind vorbele acestea ale domnului Rădulescu şi neînțelegându-le bine, a luat-o de-a dreptul la poliția din Orăştie, unde a pârât pe domnul Rădulescu, că l-a auzit cum laudă pe ucigaşii moştenitorului de tron! Poliția, care nu vedea cu ochi buni pe domnul Rădulescu, fiind cetățean al statului român, l-a arestat şi într-aceea zi după amiază l-a trimis cu doi jandarmi şi un polițist la procuratura din Deva, de unde miercuri a fost dus cu trenul, iarăşi între sulițele alor doi jandarmi, la Cluj, unde a fost dat pe mâna procuraturei şi a tribunalului.

Procurorul din Deva a acuzat pe domnul Rădulescu pentru *vătămarea Majestății şi de preamărire a criminalilor!!* iar această „*crimă*" are să o judece tribunalul din Cluj. Iată isprava pripitului Sas Kötz. Oare procuratura din Cluj va ține seamă de cum s-a întâmplat într-adevăr povestea de la bărbierul din Orăştie?

Foaia Poporului, nr. 27 din 29 iunie/12 iulie 1914, Sibiu, p. 8

138

America-Cacova (comitatul Turda-Arieş), 29 iunie/12 iulie 1914 – *Ştire în legătură cu moartea românului Daniil Oprişiu Cazan, emigrat în Statele Unite ale Americii pentru a-şi putea întreține familia, şi colecta făcută de comunitatea românească de acolo pentru înmormântarea lui şi pentru a-i ajuta familia din țară.*

Din America

Unui Român din Cacova, anume lui Daniil Oprişiu Cazan, înstrăinat de mai multă vreme în țara dolarilor, nemiloasa soartă nu i-a mai îngăduit să se întoarcă între ai săi, de unde a plecat, ci l-a strâns din lumea aceasta tocmai în fundul Americii, între străini. A plecat de acasă Românul nostru sătul de „*bunătățile*" țării acesteia, s-a dus să-şi câştige bucățica de pâine în sudoarea feții prin uriaşele fabrici ale Americii, dar soarta i-a tras o dungă neagră peste toate socotelile lui, rămânând în urmă biata văduvă nemângăiată. – Cum timpul de criză n-a trecut încă în America, răposatului, cu ce biet putuse să strângă, nu se putea face nici înmormântarea, aşa că consătenii lui s-au hotărât cu toții să deie câte ceva, spre a-l putea înmormânta după legea noastră creştinească.

La propunerea domnului Ioan Banciu, tot din Cacova de origine, s-a putut strânge suma de 28 dolari şi 25 cenţi. La răposatul s-a găsit 61 dolari şi 59 cenţi, cu totul 89 dolari şi 84 cenţi. S-a cheltuit cu înmormântarea 80 dolari, deci au mai rămas încă 9 dolari şi 84 cenţi (cam 46 coroane), cari s-au trimes părintelui Hanzu din Cacova spre a-i da nefericitei văduve rămasă fără nici un ajutor. Afară de suma asta, a mai trimis şi domnul Daniil Florea 5 dolari pentru văduva sărmană.

Miloşii cacoveni, cari au dat câte ceva pentru înmormântarea răposatului, sunt următorii: I. Banciu 2 dolari 50 cenţi; Dumitru Mija şi Dumitru Popa câte 2 dolari; I. I. Banciu, Alexandru Cazan, Alexandru A. Cazan, Dumitru Buican, D. Botu, T. Pipernea toţi câte 1 dolar; Dumitru D. Botu, D. Taban, P. Crăciun câte 50 de cenţi; Vasile Moga 25 cenţi; P. Gligor 1 dolar şi A. Herman 2 dolari. Ceilalţi bani s-au strâns de pe la alţi fraţi pribegi în ţară străină. – Mari sunt mizeriile în lumea asta şi mai ales în America ar putea curge un râu numai din lacrimile urgisiţilor de soartă, rătăciţi pe acolo...

Foaia Poporului, nr. 27 din 29 iunie/12 iulie 1914, Sibiu, p. 9

139

Bruxelles, 2/15 iulie 1914 – *Interviu luat unui înalt demnitar sârb pe marginea crizei instaurate între Austro-Ungaria şi Serbia de pe urma asasinării prinţului moştenitor, Franz Ferdinand al coroanei austro-ungare, material în care demnitarul îşi exprimă convingerea că Viena urmăreşte declanşarea unui conflict armat sub pretextul căruia să anexeze Serbia şi să o includă în aşa numitul proiect geo-politic „Confederaţia dunăreană a Austriei Mari".*

Ce cugetă un sârb despre Austro-Ungaria

Sub titlul acesta publică în „*L'Indépendance Belge*" din 15, c. d., Jean Pelissier următorul interesant articol, pe care-l redăm în traducere.

Parisul e răspântia lumii. Am întâlnit în el azi, în *Avenue de l'Opera*, un foarte înalt personagiu sârb, care joacă un rol însemnat în politica ţării sale.

„– Nu e ne mai auzită – îmi spunea, întinzându-mi mâna – această pretenţie a Austro-Ungariei de a face guvernul şi poporul sârb întreg răspunzător de atentatul din Sarajevo?

Când în 1908, un student rutean a omorât pe guvernatorul Galiţiei, contele Potocky, pe care-l învinuia că ar fi favorizat pe Poloni în paguba Rutenilor, tăcut-a guvernul austro-ungar intervenţii în Rusia? Nu!

Când anul trecut, un Român a aruncat o bombă asupra casei episcopului din Dobriţin, pe care-l socotea ca trădător al naţiunei româneşti (?) încercat-a Ballplatz-ul să facă statul românesc răspunzător de crimă? Nu!

Azi situaţia e aceeaşi. Un bărbat din Bosnia, supus austro-ungar, săvârşeşte un atentat împotriva suveranului lui. De ce e numai decât vorba la Viena şi la Budapesta de a cere explicaţii şi reparaţii guvernului din Belgrad? De ce aceste represalii sălbatice împotriva întregei populaţii sârbeşti din Bosnia şi Herţegovina şi din Croaţia?

De ce aceste pogromuri ce ne readuc în plin ev mediu? De ce această deosebire de tratament împotriva noastră? Acesta e felul de a lucra al unui guvern ce se zice civilizat şi care crede că trebuie păstrat pentru noi, Sârbii, monopolul anarhiei şi al banditismului? Adevărul e că domnii de la „Reichspost" şi tovarăşii cari îndeplinesc de zece ani meseria tristă de a aţâţa în monarhia habsburgilor patimile duşmănoase Sârbilor, sunt, după părerea noastră, de o vădită rea credinţă. ***Ei nu se pot mângâia că în multe rânduri, mai ales în 1908, în clipa anexări Bosniei şi a Hertegovinei, în 1912, în timpul afacerei Prohaska, nu le-am dat prilejul de a sugruma***

Serbia. Nu se pot mângâia că, în vremea războiului aliaților, noi n-am fost striviți de Bulgari. Dar oricum, tot n-avem să renunțăm la existentă noastră pentru a le face plăcere"

La întrebarea autorului articolului, dacă nu cumva atentatorii pot fi în legătură cu unele personalități, măcar izolate, din Serbia, ori cu comitagii, răspunde:

„– În altă vreme aş zice: «poate». Azi însă răspund: «Nu e de loc probabil». Comitagii noştri au prea mult de lucru în Macedonia. Ani mulți încă în provinciile nou-anexate la Serbia situația va fi nesigură.

Comitagii noştri sunt siliți fără încetare să păzească fruntaria către Bulgaria şi Albania pentru a împiedeca năvala celor bulgari ori albanezi. Şi pe urmă, spre miazăzi, Grecia şi Bulgaria îşi îngrămădesc armatele una în fața alteia. Chiar Turcia se arată războinică. O scânteie poate da foc prafului şi reaprinde războiul. Şi credeți că acum şi-ar fi ales comitagii noştri clipa pentru a aținâ în Bosnia şi Herțegovina o revoluție prin care viața statului nostru ar fi poate pusă în primejdie? Nu, nu-s aşa de răi patrioți ca să se apuce de o faptă nebună.

Adevărul e că Austro-Ungaria e singură răspunzătoare de groaznica nenorocire ce a lovit-o *şi pe care noi, cei dintâi o deplângem.*

Domnul de Kálay, fost ministru comun de Finanțe al Austro-Ungariei, în ***Istoria poporului sârb****, a sa, care a devenit clasică, şi pe care a trebuit să o întrerupă la lupta de la Kossovo, pentru a nu-şi compromite cariera de funcționar austro-ungar, a recunoscut deschis că Bosnia şi Herțegovina e locuită de o singură națiune: Sârbii.*

De altfel, vă spui în paranteză, atunci când a ajuns ministru, domnul de Kálay s-a văzut nevoit să interzică în Bosnia şi Herțegovina propria lui lucrare*. E un lucru, cred, nemaiauzit în istoria ştiinței.*

Sârbii din Bosnia şi Herțegovina sunt împărțiți, e drept, în trei de religie: uni-s ortodocşi, alții catolici, alții musulmani. Dar asta nu e pentru noi o deosebire însemnată. Într-o veche poesie bosniacă se găseşte această frumoasă cugetare care arată bine spiritul de îngăduință al poporului nostru: ***Fratele meu îmi e drag oricare i-ar religia****.*

Ei bine, Austriacii, îndată ce au pus mina pe Bosnia şi Herțegovina, n-au vrut să țină nici o seamă de unitatea națională a locuitorilor acestor două provincii. Dimpotrivă, au încercat să întărâte urile religioase ale musulmanilor şi catolicilor împotriva ortodocşilor pentru a săpa groapa între frații Sârbi înduşmăniți şi pentru a-i stăpâni cu atât mai uşor*. Cunoaşteți vechia deviză austro-ungară:* ***Divide et impera***".

La observația autorului, că se pare cum că Austria a isbutit în această politică nedeamnă de intrigi, judecând după furia cu care musulmanii au jefuit casele celor ortodocşi, răspunde:

„– Nu trebuie să ne lăsăm înşelați de comunicatele agențiilor oficioase vieneze. ***Nu toți musulmanii şi catolicii au atacat pe ortodocşi, ci câteva sute de fanatici, drojdia populației mohamedane şli membrii partidului croat ori catolic sârb, austrofilii care niciodată n-au făcut parte din coaliția sârbo-croată şi care au în cap pe arhiepiscopul Stadler din Serajevo şl pe un jidan din Agram, Frank, două nume, cum vedeți, foarte sârbeşti****.*

Fanaticii aceştia au furat, au jefuit, au distrus, sub ochiul binevoitor al poliției austro-ungare. Sălbătăciile lor însă n-au lovit de loc în coaliția sârbo-croată, care rămâne neclintită*. O dovadă e că la Agram derbedeii au spart geamurile ziarului «Pokret» al cărui director şi redactori principali sunt toți croați naționalişti.*

Părerea mea e că toată această fierbere împotriva Sârbilor şi a Serbiei, întreținută artificial de elementele ultraşoviniste din Austro-Ungaria, are să se potolească repede. E un motiv psihologic. Bietul arhiduce Franz Ferdinand, îi putem azi zice bietul, nu era iubit în imperiu. Chipul în care i s-a dus corpul, pe mare, pentru a nu trece prin Ungaria, funeraliile fără strălucire ce i s-au făcut, sunt, pentru cei ce se mai îndoiau, o dovadă vădită. Când întâia clipă de durere, legitimă, a popoarelor din Austro-Ungaria va fi trecut şi va veni cea a judecății noi, vor vedea cu toții limpede răul pe care politica imperialistă a lui Francisc Ferdinand li l-a făcut şi se vor grăbi să-l uite.

Dacă mă înşel, dacă şoviniştii din imperiul Habsburgilor urmează agitaţiile lor primejdioase împotriva Serbiei, trebuie să ştie că e în paguba lor şi că nu ne sperie. Sentimentul naţional sârb a rezistat cinci veacuri apăsării turceşti, a rezistat apăsării Austriei sub Metternich şi Beust. Nu e el în primejdie, e nedestructibil, e stânca de granit de care au să se roadă şi să se sfărâme veşnic dinţii celor mai sălbatici duşmani ai noştri".

München, 3 (16) iulie 1914

P. P. Stănescu

Românul, nr. 147 din 6/19 iulie 1914, Arad, p. 4

140

Budapesta, 3/16 iulie 1914 – *Eseu în legătură cu evoluţia geo-politică a configuraţiei Europei Centrale şi de Sud în contextul jocului de interese al imperiilor continentale, prefacere ce anunţă apropiatul colaps al stărilor de lucruri anacronice, a vechii istorii, şi naştere noii istorii, conturată ca epocă a naţionalităţilor.*

O istorie nouă – istoria naţionalităţilor

În presa maghiară (înţelegem ziarele mai serioase) mijeşte un curent nou, ni se pare cel puţin că începe a se pronunţa, fireşte deocamdată timid, o concepţie nouă în politică, conform spiritului vremii atât de mult înconjurat şi detestat până bine de curând de compatrioţii noştri. Căci până trăia arhiducele Francisc Ferdinand şi se ştiau concepţiile lui politice favorabile naţionalităţilor – nimeni dintre compatrioţii noştri nu l-ar fi aprobat pe faţă, lucrând tocmai dimpotrivă. Astăzi, când marele regenerator *in spe* al monarhiei nu mai este, Ungurii încep a se desmeteci, ori cel puţin – cum spuserăm mai sus – poate aşa ni se pare, căci negreşit câteva momente lucide s-au arătat.

Ziarul clerical „*Alkotmány*"[460], după paravanul căruia se ascunde şi contele *Apponyi* şi care prin urmare ne înjura până mai deunăzi la unison cu celelalte ziare şoviniste – în numărul său de azi publică, sub titlul „*Istorie nouă*", un prim articol din care reţinem următoarele pasaje mai importante:

„*Atentatul de la Sarajevo* – scrie numitul ziar – *a fost declararea începutului unei istorii noi. A fost o declaraţie de războiu istoriei vechi, tradiţionale. Aceasta aproape în mod sistematic: cu ploaie de bombe, căci aşa se provoacă lupta. Cu bombe, cu sânge mult, zidind opere noi deasupra ruinelor vechi... Că mulţi nu vreau să ia cunoştinţă, aceasta încă nu schimbă lucrurile întru nimic. Fapt e că istoria nouă deja şi-a luat fiinţă printre noi, trăieşte în inimile noastre, însă nu are graniţe politice, dar şi le-a conturat...*

În Balcani a început prin distrugerea Turciei, a fost abia o încercare de sbor şi a reuşit. Statele noi din Balcani sunt roadele istoriei noi... După aceasta a păşit faţă de monarhie ca un adversar egal, cu ocaziunea tratativelor româno-maghiare. De astă dată nu a venit cu bombe, dar a pretins drepturi (nu a cerut) şi – a ameninţat. Dar atitudinea de atunci trăda că au şi bombe acasă, la îndemână... Afară de vărsarea de sânge de la Sarajevo, poate acestea ar fi manifestarea mai însemnată a începutului acestei istorii. Dar în măsură mai mică ori mai mare, mâna ei se simte pe tot locul unde trăiesc naţionalităţi identice, ori înrudite, însă politiceşte despărţite. Pentru că istoria nouă e istoria naţionalităţilor. S-a născut şi e un duşman înverşunat al istoriei vechi, tradiţionale, care a eschis până acuma chestiunea de limbă din concepţia de stat şi, bazată pe evoluţia istorică sub egida „patriei", cuprindea toate popoarele, fără deosebire de limbă şi naţionalitate...

[460] „*Constituţia*" – n.n., A.Ţ.

Față de această concepție slăbită a patriei, pe tot locul se scoate în evidentă limba, naționalitatea. Acestea îi grupează pe oameni fără deosebire de titluri şi ranguri, mai ales afară, în străinătate. Astfel, pe neobservate, pe baza limbii s-a creeat comunitatea de interese, pe urma căreia se ivesc alte forme sociale, a căror apariție are deja caracter politic... Ca atare, apoi năzuiesc spre realizarea granițelor politice, pe deplin conştii de menirea lor, având ca scop final unirea într-un singur stat național.

De aceea monarhia noastră nu trebuie să aştepte până ce valurile o vor cotropi de toate părțile. Ar trebui să toarne ulei peste ținuturile locuite de naționalități, ca să se liniştească valurile înainte de a erumpe furtuna: uleiul păcii şi al înțelegerii... – Iată în sfârşit un corb alb, pe urma căruia ar mai trebui să vină din tabăra adversă o întreagă ceată care, prin necontenite fâlfâiri de aripi, să risipească „ideea"nefericită de „stat unitar-național-maghiar", cu care împreună va dispare şi teama de o împărțire a monarhiei, astăzi atât de amenințătoare, după cum o spun chiar ei.

Dar să mai vină oare şi cârdul de corbi albi? Aceasta e întrebarea la care ne oprim pentru moment".

Românul, nr. 144 din 3/16 iulie 1914, Arad, p. 5–6

141

Ighiu (comitatul Alba de Jos), 4/17 iulie 1914 – *Corespondență în legătură cu abuzurile pretorului plasei, care i-a chemat la pretură pe preoții românii, care şi-au condus enoriaşii la adunarea populară de la Alba Iulia, şi le-a aplicat câte o amendă administrativă.*

Din durerile noastre

Primim următoarea ştire de necrezut

Onorată Redacțiune

Cu ocaziunea adunării poporale din Alba-Iulia, preoțimea din jurul Ighiului şi de pe valea Ampoiului a venit fiecare la adunare, în fruntea credincioşilor, conducându-i în cea mai frumoasă ordine, în grupuri.

Adunarea a fost doar permisă din partea forurilor competente şi la adunări publice are dreptul să ia parte ori care cetățean. ***Că nu e permis a veni în cete****, nu s-a spus nimănui din partea forurilor administrative. Cu toate acestea, pretorele din Ighiu, a citat pe toți preoții aparținători cercului său pretorial, cari au luat parte la adunare.*

Ieri, în 17 iulie n. 1914, a fost de față înaintea pretorelui, în urma citării, preoții ***Vasilie Cerghizan*** *şi* ***Nicolae Muntean****, din Cricău şi* ***Ioan Ganea****, din Țelna. – Au fost pedepsiți toți trei cu câte 6 zile închisoare şi 50 coroane amendă în bani.*

Când au ieşit preoții din sala de pertractare, pretorele s-a luat după ei şi, către o mulțime de oameni cari erau citați pentru diferite delicte şi aşteptau să le vină rândul, li s-a adresat cu următoarele cuvinte: „Aşa măi, dacă nu vă învață popii voştri, am să vă învăț eu".

Pretorele din loc, fiindu-i nu ştiu cum să pedepsească pe amintiții preoți, cunoscându-i pe toți, nu a ținut dânsul pertractarea, ci a chemat pe un alt pretore, străin, de i-a judecat. Cine a fost pretorele acesta, nu ştiu.

Cu deosebită stimă:
Ioanichie Mărgineanu

Românul, nr. 148 din 8/21 iulie 1914, Arad, p. 4

142

Arad, 4/17 iulie 1914 – *Ştire în legătură cu tentativa de aruncare în aer a depozitului de praf de puşcă din cazarma Cetății Aradului, atentat dejucat prin vigilența santinelei aflate în post, un soldat român, care a ripostat cu focuri de armă la atacul teroriştilor.*

Spioni la garnizoana din Arad

În oraşul nostru se discută foarte viu faptul că în noaptea de vineri spre sâmbătă, trei necunoscuți au încercat să arunce în aer magazinul cu iarbă de puşcă din cetate.

Deşi la comandament se ține în secret, atât a putut străbate în public că, după miezul nopții, pe timpi de furtună, trei necunoscuți s-au apropiat de post (era de strajă un Român din împrejurimi), care i-a observat şi i-a somat să stea. Răspunzând aceştia cu focuri de revolver, soldatul le-a ripostat. O patrulă din apropiere a alergat imediat la faţa locului, luându-i în urmărire pe atentatori cari, în întuneric, au izbutit să se facă nevăzuți.

A fost alarmată întreaga garnizoană, dar nu li s-a mai putut da de urmă. După unele versiuni, unul dintre spioni ar fi fost rănit şi prins. Alții spun că atentatorii ar fi îmbrăcați în haine femeieşti şi că de mai multă vreme s-au văzut umblând prin şanțuri.

De două zile posturile au fost întărite, iar civililor nu mai le este permis să intre în cetate după ora 9 seara.

Românul, nr. 148 din 8/21 iulie 1914, Arad, p. 6

143

Zagreb, 6/19 iulie 1914 – *Extras din rechizitoriul întocmit inculpaților Iacob Schaeffer şi Rudolf Herțigonja, studenți croați, acuzați de tentativă de asasinare a banului Croației, Skerlec, pe când se afla la teatru, document din care rezultă că guvernul maghiar avea cunoştință nu numai despre conspirația pusă la cale împotriva conducătorului Croației, ci şi de cea ticluită împotriva prințului moştenitor, Franz Ferdinand, al tronului austro-ungar, încă din luna mai.*

Un act oficial

Tisza complice cu Princip

Actul de acuză contra atentatorilor la viața banului

Arad, 20 iulie

„*Monitorul Oficial*" croat, în numărul său de alaltăieri, publică hotărârea tribunalului din Zagreb în chestia ținerii procesului intentat studenților *Iacob Schaeffer* şi *Rudolf Herțegonja*, cari au atentat mai în urmă la viața banului Skerlec al Croației.

Desbaterea procesului va începe în 27, n. l. c., în şedințe secrete – aceasta pentru că se vor da la iveală lucruri foarte delicate şi compromițătoare pentru guvernul maghiar, de aceea trebuie muşamalizate.

Cu toate acestea, actul oficial de acuză al procurorului, care cuprinde esența procesului, printr-o indiscreție înaltă a transpirat în public, producând ieri senzație în cercurile politice. Iată textul autentic, în rezumat larg, al actului de acuză:

1. *În contra lui Iacob Schaeffer, de 19 ani, student anul III-lea al academiei comerciale – pentru că în 20 maiu, a. c., când banul Skerlec a ieşit de la reprezentație din teatru, dânsul a încercat să-l împuşte, ceea ce nu i-a reuşit, fiind prins de poliție.*

2. În contra lui Rudolf Herțigonja, de 18 ani, student anul II-lea la academia comercială din Zagreb – pentru că l-a îndemnat pe Schaeffer să-l ucidă pe banul Skerlec, ca pe un exponent al contelui Tisza, argumentându-i că astfel va provoca terorism şi anarhie, de care va profita Serbia şi va veni să-i elibereze pe conaționalii ei de sub stăpânire maghiară.

Afară de aceasta, în primăvara anului curent a lansat ideea că Croația şi Slavonia trebuie unite cu Serbia prin războiu, pentru aceasta trebuie ucişi mai întâi funcționarii înalți, anume:

moştenitorul de tron Francisc Ferdinand, apoi primul ministru maghiar, ori care ar fi el, pentru că cu schimbarea cabinetului, va cădea şi banul.

A mai spus că Francisc Ferdinand e duşmanul Croaţilor, ceea ce ajunge pentru ca să fie ucis, căci de va ajunge pe tron, va domni într-un mod absolutistic, mai departe că atentatele pentru moment pot să nu reuşească, totuşi au un rol educator, întru cât poporul va fi ţinut mereu treaz pentru zile mari, când armata sârbească va intra eliberatoare în Croaţia să se producă revoluţie generală, că ar trebui înfiinţată o organizaţie cu caracter literar, dar cu tendinţe secrete revoluţionare.

A mai făcut propagandă pentru unirea sârbo-croată, care ar avea de scop crearea unui mare stat naţional sârbesc; spunea că principele moştenitor Alexandru e foarte liberal, încât în cazul realizării Serbiei-mari ar fi dispus să renunţe la tron dacă Sârbii vor cere republică, afirmă că această idee se va putea realiza numai prin atentate cu bomba, revolverul şi pumnalul, ucigând pe toţi cari ar sta împotriva ei, producând anarhie şi pregătind terenul pentru zilele mari, când prin războiu se va uni toată suflarea sârbească într-un singur stat.

*

Aşa glăsuieşte actul oficial de acuză. Rezultă că guvernul maghiar (mai ales contele Tisza, care era ameninţat direct) încă din luna maiu avea cunoştinţă de atentatele ce se pregătesc în Croaţia şi Bosnia, în primul rând împotriva moştenitorului de tron.

Că nu s-au luat măsuri pentru stârpirea conspiraţiilor încă în germene – aceasta a adeverit-o atentatul de la Sarajevo, care a fost comis între împrejurările expuse clar de instigatorul Herţegonja: *cu aceleaşi mijloace şi acelaşi scop*.

Prin urmare guvernul maghiar e răspunzător pentru asasinarea perechei moştenitoare şi Tisza prea se apropie de aceia pe cari i-a lăsat să-şi execute în dragă voie planul infernal. Ori mai stă cineva la îndoială că nu-i aşa? – după ce un act oficial îl arată pe faţă!...

Românul, nr. 148 din 8/21 iulie 1914, Arad, p. 5

144

Viena, 11/24 iulie 1914 – *Textul ultimatumului adresat regatului Serbiei de Austro-Ungaria, însoţit de un memorandum ce detaliază rezultatele anchetei întreprinse de serviciile secrete ale imperiului, apoi de circulara diplomatică expediată de monarhie marilor puteri europene, precum şi o succintă prezentare a stării de spirit a populaţiei din Belgrad.*

Ultimatumul către Serbia

Aseară, la orele 10,30, contele Tiaza a invitat în cabinetul său pe redactorii responsabili de la diferite ziare din capitală, pentru a le comunica textul autentic al ultimatumului, redactat, după cum se svoneşte, de însuşi contele Tisza. Acelaşi lucru îl făcuse la Viena primul ministru Stürgh. Primul ministru a rugat ziarele să renunţe la comentarea din partea lor.

Ziarul nostru n-a putut fi avizat la ora obişnuită (noaptea) din pricina ciclonului ce s-a deslănţuit în Budapesta. Înspre orele 2 am fost avizaţi, dar ziarul era în maşină pe atunci.

*

La ordinul guvernului său, ambasadorul Serbiei din Viena a făcut în 31 martie 1909, guvernului cesaro-regesc următoarea declaraţie:

„Serbia recunoaşte, că anectarea Bosniei şi Herţegovinei, devenită fapt împlinit, nu vatămă interesele Sebiei, drept aceea se va acomoda oricărei hotărâri ce-o vor aduce puterile în legătură cu articolul XXV al tratatului de la Berlin.

Cedând sfatului marilor puteri, Serbia, de acum începând, se îndatorează să părăsească atitudinea de împotrivire şi de protestare manifestată faţă de anexiunea din toamna trecută şi pe

lângă aceasta se îndatoreşte a schimba direcţia politicei ce-a urmat până în prezent faţă de monarhie, trăind în viitor în bune relaţiuni de vecinătate".

Faţă cu aceste declaraţii însă istoria ultimilor ani, mai ales dureroasa tragedie din 28 iunie, dau dovada unei mişcări agitatorice existente în Serbia, care are scopul de a smulge anumite ritorii cari aparţin monarhiei austro-ungare. Aceasta mişcare, născută pe lângă deplina ştiinţă a guvernului sârbesc, se manifestează peste hotarele regatului în fapte teroristice, în serii de atentate şi în asasinări.

Guvernul regal sârbesc, în loc de a-şi îndeplini promisiunile sărbătoreşti, ce le da-se în declaraţia din 31 martie 1909, n-a făcut nimic pentru împiedecarea acestei mişcări.

Pasiv, a răbdat activitatea criminală îndreptă în contra monarhiei a diferitelor societăţi şi asociaţii, tonul desfrânat al ziaristicei, glorificarea publică a atentatorilor, conlucrarea ofiţerilor şi oficianţilor în acţiunile agitatorice, propaganda nesănătoasă pe terenul instrucţiei publice, a răbdat pasiv, în sfârşit, toate acele demonstraţii cari au putut îndemna poporaraţia sârbească la ură în contra monarhiei şi la despreţuirea instituţiilor acesteia.

Toleranţa aceasta culpabilă, a guvernului regesc sârbesc, n-a încetat nici atunci când atentatul din 28 iunie a documentat înaintea întregei lumi tristele-i consecvenţe.

Din mărturisirea săvârşitorilor atentatului din 28 iunie reiese că asasinatul de la Saraievo s-a hotărât în Belgrad, asasinii au căpătat bombele şi armele de la ofiţeri şi funcţionari ai societăţii „*Narodna Obrana*" şi, în sfârşit, că şefii oficiilor de graniţă sârbeşti au pregătit şi mijlocit trecerea peste graniţă a criminalilor şi transportarea armelor.

Aceste rezultate ale cercetării aduc în imposibilitate pe guvernul cesaro-crăiesc să persevereze mai departe pe lângă acel punct de vedere pacinic, pe care l-a arătat ani de-a rândul faţă cu machinaţiunile săvârşite pe teritoriul monarhiei. Din contră, aceste rezultate sunt un imperativ categoric ca să pună capăt mişcărilor culpabile, cari încontinuu ameninţă monarhia.

Spre acest scop, guvernul cesaro-crăiesc e silit să provoace guvernul sârbesc ca acesta să facă declaraţia oficială că desaprobă propaganda contra monarhiei austro-ungare, adică toate acele curente cari năzuiesc spre smulgerea anumitor teritorii ale monarhiei şi să-şi ia însărcinarea de-a pune capăt, cu toate mijloacele, ce-i stau la dispoziţie, acestei propagande culpabile şi terorizătoare.

Spre acest scop, dând o formă sărbătorească însărcinării sale, guvernul regesc sârbesc va publica pe pagina primă a numărului din 26 (13) iulie a foaiei oficiale următoarea declaraţie:

„Guvernul regesc sârbesc desaprobă propaganda îndreptată în contra monarhiei austro-ungare, va să zică toate acele curente cari tind să deslipească anumite teritorii ce se deţin de monarhia austro-ungară şi regretă sincer consecvenţele dureroase ale acestor uneltiri culpabile.

Guvernul regesc sârbesc regretă că ofiţeri şi funcţionari sârbi au luat parte în această propagandă şi prin aceasta au turburat acele relaţiuni bune de vecinătate, la cari s-a îndatorat oficios în declaraţia sa din 31
Martie 1909 guvernulregal sârbesc.

Guvernul regesc desaprobă şi respinge de la sine ori ce cuget sau tentativă de a se amesteca în soarta locuitorilor din ori ce parte a Austro-Ungariei şi-şi ţine de datorinţă ca să admonieze serios pe ofiţeri, funcţionari şi întreagă populaţia regatului, că pe viitor va purcede cu cea mai mare strictete faţă de toţi aceia cari ar fi părtaşi în aceste uneltiri, pe cari se va năzui cu cea mai mare severitate să le înlăture, respectiv să ia măsurile de retorziune".

Această declaraţie, totodată, se va aduce la cunoştinţă armatei în ordinul de zi al Majestăţii Sale şi se va publica în foaia oficială a armatei.

Pe lângă acestea se îndatorează guvernul regesc sârbesc:

1. De-a împiedica ori ce tipăritură care atâtă ura şi dispreţul în contra monarhiei şi a cărei tendinţă generală e atacarea integrităţii teritoriului aceleia;

2. De-a disolva numaidecât societatea numită „Narodna Obrana", confiscând toate mijloacele propagandei, şi de-a proceda asemenea cu ori ce astfel de asociaţie şi organizaţie care face propagandă în contra monarhiei austro-ungare; guvernul regesc se va îngriji ca societăţile disolvate să nu-şi poată continua activitatea sub alt nume şi sub alte forme;

3. De-a elimina din instrucţia publică sârbească, şi anume atât din corpul didactic, cât şi din obiectele de învăţământ, toate acele ce lăţesc propaganda antiaustro-ungară şi tot ce e potrivit spre aceasta;

4. De-a îndepărta din armată şi din oficiile de stat pe toţi acei ofiţeri şi funcţionari cari sunt părtaşi la propaganda contra monarhiei austro-ungare; guvernul cesaro-crăiesc îşi susţine dreptul să comunice guvernului crăiesc numele şi faptele acestora;

5. De-a se învoi ca guvernul cesaro-regesc să ajute în Serbia, prin organele sale, înăbuşirea acestor mişcări agitatorice îndreptate în contra vătămării integrităţii teritoriale a monarhiei;

6. De-a porni cercetare disciplinară în contra părtaşilor conjuraţiei din 28 iunie, cari se află pe teritor sârb; în urmărirea acestora vor lua parte şi trimişii guvernului cesaro-regesc;

7. De-a aresta la moment pe majorul Tankosici Vrija şi pe pretinsul Ciganovici Milan, funcţionari de stat, cari sunt compromişi în urma cercetărilor din Sarajevo;

8. De-a lua măsuri efective şi a împiedeca conlucrarea factorilor oficiali sârbi întru furişarea prin contrabandă a armelor şi materiilor explosive peste hotar. Deci, va scoate din serviciu şi va pedepsi aspru pe grănicerii de la Sabac şi Hosnica, cari au uşurat trecerea hotarului asasinilor de la Sarajevo;

9. De-a da lămuriri guvernului cesaro-crăiesc referitor la declaraţiile funcţionarilor înalţi sârbi aflători atât în Serbia, cât şi în afară de hotarele regatului, cari funcţionari n-au pregetat a se exprima în contra monarhiei în interview-urile lor date cu ocaziunea atentatului;

10. De-a anunţa fără amânare guvernul cesaro-regesc despre efectuirea celor înşirate mai sus.

Guvernul cesaro-crăiesc aşteaptă răspunsul guvernului regesc până la cel mai târziu Sâmbătă, 25, l. c., la 6 ore seara.

*

Memorandum!

Nota e însoţită de lista de mai la vale, care cuprinde în 5 puncte rezultatele instrucţiei din Sarajevo privitoare la slujbaşii amintiţi în punctele 7 şi 8 ale notei:

Instrucţia pornită de către Tribunalul din Sarajevo a constatat şi până acum următoarele:

1. Planul de a-l omorî pe arhiducele Francise Ferdinand, cu prilejul petrecerei lui la Sarajevo, a fost făurit în Belgrad de către Gavrilo Prinţip, Nedeljko Cabrinovici, afirmativul Milan Ciganovici şi Trifko Grabez, în complicitate cu majorul Voia Tancoşici.

2. Cele 6 bombe şi 4 revolvere – browning, împreună cu armele folosite de criminali la săvârşirea atentatului, le-a câştigat şi le-a dat în Belgrad lui Princip, Cabrinovici şi Grabes, afirmativul Milan Ciganovici şi majorul Tancoşici.

3. Bombele sunt granate de mână din depozitul de arme al armatei sârbeşti din Craguievaţ.

4. Pentru a asigura reuşita atentatului, Ciganovici a instruit pe Princip.Cabrinovici şi Grabes în manuarea granatelor şi a dat lecţii de tragere la tir cu revolverele lui Princip şi lui Grabes în pădurea de lângă câmpul de tir Topschider.

5. Ciganovici, pentru ca să facă posibilă trecerea peste graniţa Bosniei şi Herţegovinei lui Princip, Cabrinovici şi Grabes şi furişarea armelor, a organizat un întreg sistem de transportare pe furiş. Criminalii au trecut cu armele lor pe teritoriul Bosniei şi Herţegovinei cu ajutorul căpitanilor de graniţă din Şabaţ (Rade Popovici) şi Loşniţa, precum şi a funcţionarului de la oficiul de vamă Rudivoi Grbici şi a mai multor particulari.

Comentariul primului ministru

Contele Tisza, aducând la cunoştinţă nota monarhiei reprezentanţilor presei din capitală, a adăugat următorul comentar:

„Astăzi (joi) la 6 ore după amiază, reprezentantul Austro-Ungariei la Belgrad a predat nota monarhiei ministrului de finanţe Patşu, în absenţa primului ministru Paşici.

Nota nu trebuie însoţită de multe explicaţii, întrucât cuprinde motivele cari au determinat pasul acesta. Monarhia a amânat trimiterea notei până când, în urma cercetărilor, s-a putut constata cu oareşcare certitudine unele împrejurări rezultate din fapte concrete cari, în orice caz, dovedesc că guvernul sârbesc a neglijat inspecţia care trebuia să o exercite în urma raporturilor noastre de buni vecini şi pentru care îşi luase obligament solemn faţă de monarhie. Rezultatul acestei întârzieri, pe de o parte, e că acum putem porni pe bază pozitivă; pe de altă parte, s-a evidenţiat în faţa lumii întregi că nu consternata provocată de atentat, ci chibzuirea calmă şi temeinică a situaţiei şi a rezultatelor obţinute – ne-a determinat la pasul acesta.

Negreşit, pasul e foarte energic şi serios, dar din aceasta încă nu se poate deduce cu siguranţă războiul, căci de fapt tot ce se pretinde de la guvernul sârbesc, anume ca să pună capăt acelor conspiraţii criminale şi să dea satisfacţie cuvenită pentru declaraţiile făcute de unele persoane marcante din corpul diplomatic al Serbiei – ceea ce între împrejurări similare e o îndatorire spontană a fiecărui stat care vrea să menţină pace şi raporturi bune cu statul învecinat. Prin urmare, tot ce pretindem în notă de la Sârbia e o cerere pe care, împlinind-o, îşi face numai datoria faţă de sine şi de celelalte state.

Împrejurarea că acceptarea acestui punct de vedere e legată de anumite formalităţi, anume ca guvernul sârbesc să facă declaraţii solemne – bine înţeles e evidenţierea faptului că guvernul sârbesc a mai făcut în 1909 o astfel de declaraţie, a cărei repetare şi confirmare, într-o formă hotărâtă, e absolut necesară în urma evenimentelor regretabile din urmă. Chiar din cauza că tot ce cerem, de fapt e numai o datorie elementară a unui stat faţă de celalalt, acest demers diplomatic nu mai poate forma obiect pentru negocieri ori schimb de vederi ulterioare. Guvernul sârbesc să hotărască: ***e dispus, ori nu să satisfacă aceste pretenţiuni, cari însă nu mai pot fi discutate mai departe****.*

Mâne va fi comunicată şi puterilor signatare nota însoţită de explicaţiile corespunzătoare".

Circulara către puteri

Reprezentanţii monarhiei la marile puteri au primit astăzi înainte de amiază următoarea circulară, care au remis-o ministerelor de externe respective:

„Guvernul imperial şi regesc a fost nevoit să remită guvernului sârbesc, prin reprezentantul său la Belgrad, următoarea notă – urmează nota cu anexele, apoi continuă:

Astfel stând lucrurile, guvernul imperial şi regesc s-a văzut nevoit să facă de urgenţă presiuni noi, constrângând guvernul sârbesc să pună capăt astorfel de mişcări.

Guvernul imperial şi regesc e convins că făcând acest pas, e de perfect acord cu celelalte naţiuni civilizate. Guvernul imperial. Şi regesc crede că nu se poate permite ca regicidul să devină armă, de care se poate uza fără teamă de pedeapsă, şi că pacea Europei se compromite prin astfel de uneltiri pornite de Belgrad.

Pentru susţinerea celor expuse, guvernul imperial şi regesc, prin ministerul său de externe, a elaborat un dosar care explică propaganda sârbească şi legătura ei cu asasinatul.

(ss) Berchtold"

Impresia în Sârbia

Agenţia telegrafică din Petersburg anunţă oficial că guvernele Rusiei şi Franţei protestează împotriva demersului monarhiei la Belgrad, care jigneşte independenta Sârbiei. Aceasta admonestaţie a celor două mari putere aliate a provocat însufleţire de nedescris în Sârbia şi publicul face manifestaţii la cele două consulate.

De relevat că acest protest a sosit la Belgrad cu două ore înainte de nota monarhiei, a cărei conținut astfel a fost cunoscut mai nainte, producând consternație generală.

Toate ziarele sârbeşti au apărut în ediție specială, spiritele sunt agitate la extrem. De altcum, legătura telefonică directă Belgrad-Budapesta a fost întreruptă. Astăzi la amează s-a răspândit ştirea că garnizoana din Belgrad două corpuri de armată sârbeşti au fost mobilizate. În toată Sârbia se pronunță curentul războinic.

Astă noapte principele moştenitor a convocat de urgență consiliul de coroană. Despre demersul monarhiei şi dispozițiile luate în consiliu a fost anunțat telegrafic regele Petru, care de prezent se curează în străinătate. Astăzi în zori a sosit în Belgrad şi primul ministrul Pasici, care călătorea în interiorul țării. S-a ținut imediat un consiliu de miniştri.

În urma agitației răsboinice din Belgrad, familiile supuşilor austro-ungari s-au refugiat la Zimony[461], de teama unui măcel.

Românul, nr. 152 din 12/25 iulie 1914, Arad, p. 3–4

145

Oradea, 18/31 iulie 1914 – *Circulară emisă de vicarul episcopal ortodox al Oradiei, Vasile Mangra, prin care solicită protopresbiterilor şi preoților aflați în subordinea Consistoriului orădean (bihorean) să-şi informeze credincioşii cu privire la criza politico-militară intervenită între Austro-Ungaria şi Serbia, să-i îndemne pe cei apți pentru serviciul militar să se conformeze ordinelor de mobilizare pe front, iar pe cei rămaşi acasă să respecte ordinea publică*.

N. 2528. B – 1914

Circulară
Către toți protopresbiterii, preoții şi către poporul credincios din districtul Consistoriului eparchial gr[eco] or[todox] rom[ân] din Oradea-mare

Iubit cler şi popor!

Preamilostivul Dumnezeu, care cârmuieşte soarta împărăților şi a popoarelor, a revărsat mărire şi putere asupra monarhiei noastre austro-ungare, susținând-o pentru pacea, progresul şi fericirea popoarelor care se află în sânul ei.

Dar pentru ca să probeze puterea şi adâncimea credinței noastre, preamilostivul Dumnezeu trimite adeseori cercări asupra aleşilor săi.

În zilele acestea, când Maiestatea Sa, preaînălțatul nostru împărat şi rege Francisc Iosif I, şi-a dat toate silințele să întărească principiile egalității, ale iubirii frățeşti, ale fericirii şi progresului supuşilor săi, fără osebire de națională şi religiune, monarhia lui este amenințată de un inimic care, punând de motive aspirațiunile naționale, tinde să ducă până la sfârşit năzuințele sale criminale pentru zguduirea temeliilor ordinei de stat şi rumperea teritoriilor aparținătoare nedespărțibil Austro-Ungariei. Dumnezeu însă nu va îngădui ca dreptatea să fie călcată în picioare şi încercările cele fărădelege să fie împlinite. Guvernul Maiestății Sale va ieşi biruitor față de aceste încercări, spre mărirea patriei şi spre bucuria popoarelor ei.

[461] Zemun (*Земун*), localitate pe malul drept al Dunării, în fostul comitat Szerém, azi parte a capitalei Belgrad, intrată în componența Serbiei după Tratatul de la Trianon.

Dar pentru ca să ajungem la acest rezultat, avem cu toţii datorinţa să ne alipim de tronul Maiestăţii Sale cesaro-regeşti, inspiraţi de sentimentul credinţei şi devotamentului către patrie şi dinastie.

Poporul românesc are mai ales această datorie, deoarece împăraţii şi regii din dinastia habsburgică, în milostivirea lor, i-au împlinit întotdeauna trebuinţele şi cererile lui legitime.

De aceea vă invităm să dovediţi, prin faptele voastre, dragostea, credinţa şi devotamentul de care sunteţi inspiraţi faţă de preaînălţatul nostru împărat şi rege apostolic.

Şi astfel, mai întâi de toate, ca fii adevăraţi ai bisericei ortodocse româneşti, ridicaţi rugăciuni fierbinţi către Dumnezeu să trimită sănătate şi lungime de zile Maiestăţii Sale şi să dea putere şi izbândă armelor şi oştirilor sale eroice pentru ca, nimicind sforţările duşmanului, să poată restabili pacea şi liniştea ţării. În rândul al doilea vă invităm să depărtaţi de la voi insinuările celor răi şi să nu daţi ascultare sfaturilor răutăcioase.

Lăpădaţi de la voi toate ştirile răspândite cu scopul de a vă inspira frică şi neîncredere. Aveţi toată încrederea în Guvernul Maiestăţii Sale, care şi acum, ca şi întotdeauna, va lua măsurile cuvenite pentru siguranţa vieţii, averii şi a cinstei voastre. Şi ca nişte adevăraţi supuşi ai Maiestăţii Sale, încălziţi de iubirea pentru gloria şi liniştea patriei noastre, nu cruţaţi nici o jertfă pentru a ne asigura această linişte şi glorie.

Dreptaceea – deşi avem convingerea că nimic nu va umbri virtutea strămoşească a fiilor poporului nostru, care în toate vremurile s-au dovedit cetăţeni supuşi şi ostaşi viteji – totuşi, având în vedere greutatea zilelor ce străbatem, din adâncul conştiinţii noastre, de datorinţă facem apel la strămoşeasca loialitate şi la proverbialul dinasticism al poporului nostru credincios, îndemnând pe toţi fiii lui să se supună fără şovăire poruncii preaînalte şi, înrolându-se cu grăbire sub steagurile regeşti, să pornească cu oştirile la război, având credinţa în Dumnezeu ţi în dreptatea proniei divine care-i va aduce la biruinţă asupra vrăşmaşului.

Îndatorăm deci onorata noastră preoţime, şi pe ceilalţi conducători fireşti ai poporului, ca primind proclamaţia Maiestăţii Sale, adresată tuturor popoarelor din monarhie, să o cetească şi să o tălmăcească poporului în biserică sau în alt loc potrivit pentru adunare. Să lumineze şi să însufleţească pe poporeni pentru împlinirea datorinţelor sale patriotice, îndemnând şi îmbărbătând pe cei chemaţi la arme şi sfătuind pe cei rămaşi acasă la cinstirea ordinei publice şi la păzirea legilor ţării.

Clerul şi poporul nostru s-a afirmat totdeauna ca element de ordine şi încredere. Aşteptăm deci, ca şi în momentele acestea, când ţara se află în faţa războiului, toţi să fie la locul lor şi fiecare la culmea chemării sale cetăţeneşti.

În sfârşit, urmând practicei religioase a bisericei noastre ortodocse, onorata preoţime este invitată ca la serviciile dumnezeieşti să înalţe rugăciuni şi cântări deosebite pentru stăpânirea şi biruinţa gloriosului nostru monarh şi pentru ca Domnul Dumnezeu să-i ajute lui şi să supună sub picioarele lui pe tot vrăşmaşul şi potrivnicul.

Ordonăm deci ca la sfintele Liturghii – după Evanghelie – ca să se rostească ecteniile pentru Domnitorul, iar înainte de otpust să se cetească psalmii 19 şi 20 şi rugăciunea pentru rege şi oştire, care se află în Evhologhionul (Molitvelnicul) tipărit cu litere latine, după care strana va cânta troparul «Mântuieşte Doamne poporul tău…».

Această circulară se trimite tuturor protopresbiterilor şi preoţilor pentru a o lua la cunoştinţă şi a se conforma dispoziţiunilor ei.

Oradea-mare la 18/31 iulie 1914

Vasile Mangra m.p.

vicar episcopesc

Biserica şi Şcoala, nr. 30 din 27 iulie/9 august 1914, Arad, p. 264–265

146

Arad, 22 iulie/4 august 1914 – *Pastorală emisă de episcopul ortodox al Aradului, Ioan I. Papp, în care, după ce este reprodus textul manifestului „Către popoarele mele", lansat de către împăratul Franz Iosif, înaltul arhiereu îşi îndeamnă credincioşii apţi de serviciul militar să servească pe front interesele patriei comune, Austro-Ungaria, iar pe cei rămaşi acasă îi sfătuieşte să manifeste respect în relaţiile cu membrii altor etnii conlocuitoare şi totodată să nu se angajeze în discuţii polemice cu aceştia.*

Nr. 4370/1914

Ioan,
din îndurarea lui Dumnezeu dreptcredinciosul Episcop al Aradului, Orăzii Mari, Ienopolei şi al Hălmagiului, precum şi al părţilor adnexate din Bănatul-Timişan

Iubitului cler şi tuturor credincioşilor din eparhia Aradului, dar şi pace de la Dumnezeu Tatăl
şi Domnului nostru Isus Hristos, împreună cu salutarea noastră arhierească!

Iubiţilor creştini şi fii sufleteşti!

Pe când ve-ţi primi această scrisoare pastorală, carea – din cauza absentării noastre de la reşedinţă – vi-o trimit numai acum, voi ve-ţi fi aflat, că iubita noastră patrie comună Ungaria, şi cu ea toţi concetăţenii din monarhia Austro-Ungară, am ajuns în stare escepţională, din care motiv Maiestatea Sa, gloriosul nostru Împărat şi Rege Apostolic, Francisc Iosif I, cu autografa din Ischl, de la 28 iulie a.c., s-a aflat îndemnat a adresa supuşilor săi următorul manifest:

Către popoarele mele

„Era de dorinţa mea cea mai fierbinte de a-mi dedica anii dăruiţi din voia lui Dumnezeu lucrărilor de pace şi de a cruţa popoarele mele de jertfele grele şi de sarcinile războiului.

În sfatul providenţei a fost altcum decis.

Uneltirile unui contrar, stăpânit de ură, mă constrânge să recurg la sabie, după lungi ani de pace, pentru apărarea onoarei monarhiei, a puterii şi autorităţii sale, şi pentru asigurarea proprietăţii ei.

Regatul Sârbiei, care de la primele începuturi ale independenţei sale de stat, până în vremile mai noue, a fost sprijinit şi protejat de antecesorii mei şi de mine, a apucat, cu o ingratitudine uşor uitătoare, încă cu ani mai nainte, pe calea duşmăniei deschisă faţă de Austro-Ungaria.

Când, după o muncă binecuvântată de pace, în curs de trei decenii, în Bosnia şi Herţegovina, mi-am extins drepturile de Domnitor asupra acestor ţări, această dispoziţie a mea a provocat în regatul Sârbiei – ale cărei drepturi n-au fost nicidecum vătămate – isbucniri de patimi neînfrânate şi de ură amară. Guvernul meu a făcut atunci întrebuinţare de frumoasele drepturi ale celui mai tare, şi cu o extremă indulgenţă şi blândeaţă a cerut de la Sârbia numai reducerea efectivului de trupe la starea de pace, şi făgăduinţa că în viitor va rămânea pe calea păcii şi a amiciţiei.

Condus de acelaşi spirit al moderaţiunei, guvernul meu s-a restrâns acum doi ani, când Sârbia era implicată în răsboiu cu imperiul turcesc, la apărarea condiţiilor mai însemnate de viaţă ale monarhiei. Atitudinei acesteia are să mulţumească Sârbia în prima linie ajungerea scopului în răsboiu.

Speranța, că regatul Sârbiei va ști prețui mărinimia și iubirea de pace a guvernului meu și își va împlini cuvântul dat, nu s-a realizat. Tot mai mare s-a făcut flacăra urei față de mine și casa mea, tot mai neascunsă s-a arătat năzuința de a se rupe cu forța teritorii indivizibile de ale Austro-Ungariei.

Mahinațiunile criminale trec peste graniță pentru ca să îngroape în sudostul[462] *monarhiei temeliile ordinei de stat, să clatine poporul – căruia eu i-am acordat cu iubire părintească toată îngrijirea mea – în credința față de casa domnitoare și de patrie, să seducă tinerimea aflătoare în desvoltare și să o îndemne la fapte nelegiuite de nebunie și trădare. O serie de atentate, o conspirație pregătită și esecutată după plan, la cărei groaznic succes m-a lovit pe mine și credincioasele mele popoare în inimă, formează urma vizibilă sângeroasă a secretelor mahinațiunii care din partea Sârbiei au fost înscenate și conduse.*

Acestor uneltiri insuportabile trebuie să se pună stavilă, și provocărilor neîntrerupte ale Sârbiei trebuie să se pună capăt, dacă e să rămână nevătămată onoarea și demnitatea monarhiei mele, iar desvoltarea ei politică, economică și militară să fie scutită de continue sguduiri.

În zadar a făcut guvernul meu încă o ultimă încercare de a ajunge la acest scop cu mijloace pacinice, de a îndupleca Sârbia, prin admoniție serioasă, la schimbarea atitudinei ei. Sârbia a respins pretensiunile cumpătate și juste ale guvernului meu și a refuzat împlinirea datorințelor, a căror satisfacere formează viața popoarelor și a statelor temelia naturală și necesară a păcii.

Trebuie să recurg deci la forța armelor, pentru a crea garanțiile indispenzabile care pot asigura statelor mele liniștea internă și pacea durabilă în afară.

În această oră serioasă sunt deplin conștiu de întreaga gravitate a hotărârii mele și a responzabilității ce o am în fața celui puternic.

Am examinat și am cumpănit toate.

Cu conștiința liniștită apuc pe calea pe care mi-o arată datorința.

Am încredere în popoarele mele, care în toate vremile viforoase s-au adunat în unire și credință în jurul tronului meu și care au fost gata totdeauna să aducă jertfele cele mai grele pentru onoarea, mărirea și gloria patriei.

Am încredere în viteaza armată a Austro-Ungariei, plină de entuziasm.

Am încredere în Atotputernicul, care va acorda învingere armelor noastre.

Ischl, 28 iulie 1914

Francisc Iosif — *Conte Ștefan Tisza*

m.p. — *m.p.*"

Iubiților creștin și fii sufleteşti!

Am crezut de datorința mea să vă pun în vedere acest manifest, nu numai pentru eternizarea lui în istoria bisericii noastre, dar deosebi cu scopul ca voi cei de acum, și cei ce vor urma după noi, să înțeleagă și să știe că Maiestatea Sa, gloriosul și preabunul nostru monarh, numai cu foarte greu s-a hotărât pentru asemenea pas de războire și, dacă totuși s-a hotărât, a făcut-o pentru aceea, pentru că între împrejurările date, cinstea Lui, a tronului, binele și fericirea patriei și a cetățenilor ei, și însăși demnitatea de mare putere a monarhiei, nu-L putea dispensa de la ridicarea armelor împotriva dușmanilor fără de lege.

Când însă preabunul nostru monarh se adresează către toți supușii de sub gloriosul Său sceptru, este datorința noastră să ne dăm seama, nainte de toate, că între aceste popoare, la a căror credință apelează Maiestatea Sa, suntem și noi Românii din întreaga monarhie, iar așa stând lucrurile, este de datorința noastră sfântă: să ne dăm seama și de aceea că, între virtuțile moștenite de noi din moși strămoși, a strălucit ca soarele între celelalte corpuri cereşti acea virtute străbună a noastră care o numim credință neclătită către tron și iubirea de patrie, de la împlinirea cărei datorințe cetățeneşti, fiii neamului și ai bisericei noastre românești nu numai că nu s-au dat nici când îndărăt, ci din contră au dat

[462] Sud-estul – n.n., A.Ț.

totdeauna, cu dragoste şi bunăvoinţă, toată jertfa de bani şi de sânge când li s-a cerut şi în măsura ce li s-a cerut.

Tocmai de aceea, acum când credinţa noastră către tron şi alipirea de patrie are să cadă în cumpănă deosebită, eu am nu numai credinţa, ci convingerea firmă că voi, iubiţii mei fii sufleteşti, veţi fi la locul vostru, veţi urma cu mândrie pe urmele strămoşilor voştri întru împlinirea acestei datorinţe cetăţeneşti, şi cu atât mai vârtos cu cât şi neamul nostru nicicând n-am pierdut din vedere fapta lui Brutus, a tinărului roman de odinioară care, plecându-şi faţa la pământul pe care s-a născut, l-a sărutat, zicând că „pământul este mama lui"; în consecinţă, ne ştim da seama, şi acum ca şi în trecutul nostru îndepărtat, de faptul că locul pe care ne-am născut şi unde am crescut, şi trăim şi noi, este patria noastră adevărată, el este mama noastră a tuturor neamurilor, cu care ne-am trezit vieţuind în societate pe acest pământ.

Şi când acum, ca şi în trecut ne ştim, precum şi trebuie să ne ştim da seama de acest adevăr, trebuie să ne mai dăm seama deosebit şi de faptul că nicicând n-a fost pentru noi, Românii, atât de priincios momentul pentru manifestarea iubirii deaproapelui, şi astfel pentru închegarea şi întărirea adevăratelor legături de prietenie şi consimţire cu concetăţenii noştri, decât ce este în momentul de acum, ca întru apărarea tronului şi a patriei să fim una în cugete şi în simţiri, una în vorbe şi în fapte cu toate neamurile de sub coroana Sfântului Ştefan.

Sunt grele zilele prin care trecem, dar tocmai aceasta mă îndeamnă să mă adresez vouă, iubit cler şi popor, sfătuindu-vă cu dragoste şi iubire părintească pe toţi, fără osebire, ca, conştii de greutatea situaţiei şi însufleţiţi de pilda bună şi vrednică de laudă a strămoşilor noştri, să staţi acum, mai mult ca ori şi când, neclintiţi în credinţa şi alipirea către patrie şi Tron şi să daţi, fără şovăire, tot ce vi se cere de către înalta ocârmuire a statului pentru izbânda armelor monarhiei noastre în contra vrăşmaşului văzut şi nevăzut.

Vă sfătuiesc, totodată, să fiţi tari în nădejdea binelui şi să nu vă lăsaţi ispitiţi de greutatea vremii, nici de vorbele dulci ale sfătuitorilor vicleni şi înşelători, ci să aveţi deplină încredere în guvernul Maiestăţii Sale şi să vă întăriţi tot mai tare credinţa în Dumnezeu şi în dreptatea cauzei, pe care trebuie să o apărăm cu toată fiinţa noastră.

Vă sfătuiesc deosebi ca, în convenirile voastre publice şi private, să vă păziţi cumpătul în vorbe şi în fapte; să vă feriţi de birturi şi de toate locurile care au puterea de a înfierbânta inima, de a întuneca judecata sănătoasă a minţii şi astfel de a împinge omul în păcate; să vă feriţi şi de ceartă şi gâlceavă între voi, ori cu cei de altă limbă şi credinţă.

Să dispară deci din inimile şi cugetele tuturor orice ură şi poftă de răzbunare ci, conduşi de duhul sfintei evanghelii, să iertaţi cu dragoste creştinească toată nemulţămirea ce aţi crede că v-a făcut aproapele vostru în vreme de pace. Şi aceasta să o faceţi cu atât mai vârtos cu cât în faţa vrăşmaşului comun nu putem sta divizaţi nici după limbă şi credinţă, şi nici după naţionalitate etnică, ci trebuie să fim una în cugete şi în simţiri cu toţi cetăţenii iubitei noastre patrii. În urmare, vă sfătuiesc, cu toată căldura dragostei mele părinteşti şi cu toată puterea cuvântului meu arhieresc, să nu pierdeţi din vedere că, oricare ar fi sfârşitul războiului de acum, noi tot aici avem să rămânem şi să trăim în societate creştinească cu celelalte neamuri, deci să ne cugetăm şi la aceea că, precum ne va fi ţinuta de acum, aşa ne va fi şi dreptul la ocrotirea şi sprijinirea noastră şi a instituţiunilor noastre din partea Guvernului ţării, deci trebuie să ne dăm bine seama că este în interesul binepriceput al nostru şi al neamului nostru, peste tot, să fim cu bune sentimente către toţi concetăţenii şi să daţi ascultare necondiţionată tuturor factorilor şi mai marilor chemaţi a conduce trebile în stat, în a susţinea buna rânduială în ţară.

Şi acum, când o parte însemnată a fiilor voştri – întocmai ca şi fiii celorlalţi concetăţeni – stau sub armă, îmi împlinesc datorinţa de arhiereu şi părinte făcându-vă

băgători de seamă la faptul că luptătorii nu luptă numai pentru sine şi ai săi, ci luptă pentru noi toţi, ei luptă pentru cinstea şi dreptatea sfântă a patriei noastre iubită şi astfel pentru pacea şi binele nostru al tuturor.

Tocmai de aceea, nu numai vă sfătuiesc părinteşte, ci vă şi rog pre toţi şi cu toată puterea cuvântului arhieresc, ca pe cei rămaşi acasă, pe urma celor duşi la arme, să-i mângâiaţi şi îmbărbătaţi, iar pe cei lipsiţi să-i ajutoraşi după putinţă, dar cu toată bunăvoinţa, ca să nu sufere lipsă în ale traiului şi astfel să le faceţi suportabile zilele lipsirii de acasă a fiilor şi, respective, a părinţilor şi soţilor lor.

Deosebi aşteptăm de la iubita noastră preoţime şi învăţătorime, şi de la întreaga inteliginţă clericală şi mireană, să lumineze poporul în senzul acestui cuvânt al nostru, ferindu-i pe toţi de orice transgresiuni care între împrejurările date pot pricinui multă gâlceavă şi supărare, pentru că din schinteia mică se aprinde focul.

Avizăm şi îndatorăm apoi onorata şi iubita noastră preoţime parohială ca în toate Duminecile şi sărbătorile din cursul războiului cunoscut, nainte de rugăciunea amvonului, să cetească cu îngenunchiare rugăciunea ocazională în textul următoriu:

„Stăpâne Doamne Dumnezeul nostru, nădejdea tuturor marginilor pământului şi a celor ce sunt pe mare departe, care toate le ocârmuieşti de după a Ta înaltă înţelepciune şi dreptate, necuprinsă de mintea omenească, la Tine cădem cu umilinţă şi Ţie ne rugăm cu osârdie, dintru adâncul sufletului nostru: priveşte Doamne, din înălţimea tronului Dumnezeirei Tale, cu blândeaţă şi iubire părintească asupra monarhiei noastre, ajunsă în războire fără vina ei.

Tu, Doamne al îndurării, înmulţeşte zilele şi anii, susţine şi întăreşte scumpa sănătate atotprealuminatului şi gloriosului Împărat şi Rege al nostru apostolic, Francisc Iosif I-iul.

Tu, Doamne al dreptăţii, adu-ţi aminte de toate popoarele supuse sceptrului atotprealuminatului şi gloriosului nostru monarh; adu-ţi aminte Doamne de fiii neamului nostru şi de fiii tuturor neamurilor monarhiei care, în conştiinţa datoriniei lor cetăţeneşti, au lăsat căminul părintesc, au lăsat soţia şi pruncii, părinţii, fraţii şi surorile, au lăsat deci toate ale lor şi au plecat cu veselie la oaste întru apărarea drepturilor câştigate ale tronului şi a patriei noastre.

Doamne al puterilor păzeşte sănătatea şi viaţa, întăreşte braţul ostaşilor monarhiei noastre şi dă biruinţă armelor lor ca astfel, întregi şi viguroşi, să se întoarcă cu bucurie şi veselie la vetrele lor, arborând steagul biruinţei.

Doamne Dumnezeul mângâierilor, şi părintele săracilor şi a celor neputincioşi, priveşte cu bunătate părintească şi asupra celor de acasă, care ziua şi noaptea se cugetă la soţii, părinţii fiii şi fraţii lor îndepărtaţi, mângâi-ei Doamne pe toţi cu darul milostivirii Tale şi-i învredniceşte a se întări în nădejdea revederii sănătoase cu cei îndepărtaţi ai lor.

Doamne Dumnezeul nostru înalţă cornul puterii Tale şi fă cu milostivire părintească ca acel război să ajungă cât mai curând la sfârşit bun, spre gloria monarhiei şi spre întărirea stăpânirei atotprealuminatului şi gloriosului împărat şi rege al nostru apostolic Francisc Iosif I-iul, dăruind nouă şi tuturor popoarelor monarhiei liniştea trebuincioasă, pace şi bună înţelegere cu toţii, ca aşa neîmpedecaţi să sporim în toate celea bune şi folositoare, mărind cu bucurie şi veselie preasfânt numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh. Amin”.

Iar sub decursul împărţirei anaforei, dispunem a se cânta tropariul de la sfinţirea apei mici „Mântuieşte Doamne etc”.

Sunt deplin convins că acest glas al meu va fi ascultat şi împlinit de către voi toţi, şi prin purtarea voastră creştinească şi patriotică veţi dovedi şi voi numele cel bun al neamului nostru, care în toate veacurile s-a dovedit de popor de ordine şi de razăm neclătit al tronului şi al patriei.

În această bună credinţă încheiu acum cu cuvintele apostolului neamurilor şi vă zic: „Darul Domnului nostru Isus Hristos şi dragostea lui Dumnezeu Tatăl şi împărtăşirea Sfântului Duh să fie cu voi cu toţi. Amin”.

Arad, la 22 iulie (4 august) 1914
Al vostru tuturor de binevoitor
Ioan I. Papp m.p.
Episcopul Aradului

Biserica şi Şcoala, nr. 30 din 27 iulie/9 august 1914, Arad, p. 261–264

147

Arad, 25 iulie/7 august 1914 – *Apel la solidaritate şi caritate, lansat de către Reuniunea Femeilor Române din comitatul Aradului, cu scopul atragerii româncelor în acţiuni de întrajutorare a familiilor celor plecaţi pe front.*

Către femeile române din comitatul Aradului

Vitejii au plecat la răsboi să apere tronul, patria şi neamul nostru. Familiile multora din ei au fost în chipul acesta lipsite de braţele hrănitoare şi în scurt timp se vor vedea la marginea celei mai grozave mizerii. Şi compătimirea pentru cei ce sufăr cine ar simţi-o mai curând şi mai puternic decât femeia română, cu sufletul ei înduioşat şi plin de iubire creştinească?

Simţim adevărul acesta şi ştim că sunt de prisos cuvintele multe spre a vă îndupleca la ceea ce cerem. Săriţi femei române din comitatul Aradului în ajutorul celor lipsiţi! Am adresat în acest scop liste de colecte tuturor damelor române din comitatul Aradului şi aşteptăm jertfa tuturor pentru cei ce se jertfesc pe sine pentru fericirea noastră a tuturor.

Cercetaţi, femei române din comitatul Aradului, familiile celor duşi la răsboi şi daţi-le tot ajutorul vostru şi toată mângâierea! Ştergeţi lacrimile celor ce plâng, îmbrăcaţi pe cei goi, daţi mâncare celor ce sufăr de foame, iar de la aceia, cărora mila lui Dumnezeu le-a dat prisos, cereţi o mică părticică a prisosului lor şi o trimiteţi cassieriei Reuniunei femeilor române din Arad şi provincie, doamnei Aurelia Dr. Petran (strada Lázár Vilmos 4) ca să putem sprijini şi de aici pe aceia la care n-ar fi putut ajunge mila noastră.

Arad, 25 Iulie (7 August) 1914
În numele comitetului Reuniunei femeilor române din Arad şi provincie:
Sofia Beleş
prezidentă

Biserica şi Şcoala, nr. 31 din 3/16 august 1914, Arad, p. 271

148

Arad, 27 iulie/9 august 1914 – *Lămurire cu privire la statutul militar al preoţilor ortodocşi şi al studenţilor în teologie ortodoxă chemaţi sub arme cu ocazia mobilizării generale decretate de guvernul austro-ungar.*

Spre Ştire!
Ce spune legea militară (art. XXX. 1912) relativ la preoţi, candidaţi de preoţi şi studenţi în teologie?

Pentru orientarea celor interesaţi, neliniştiţi din cauza mobilizării generale, dăm următoarele extrase din lege şi instrucţie:

„Candidaţii de preoţi a confesiunilor recepte şi recunoscute de lege, întrucât se găsesc în calitatea aceasta cu ocazia asentării şi sunt asentaţi, la cererea lor au să fie transpuşi în rezervă. Aceştia (candidaţii de preoţi) în scopul continuării studiilor teologice, **sunt scutiţi atât în timp de pace cât şi de război** de orice serviciu activ, instrucţie militară, deprindere de arme şi controale (§ 29 din lege). Acest favor se sistează dacă candidaţii de preoţi în curs de 4 ani de la terminarea studiilor teologice nu sunt aplicaţi ca parohi ori ca profesori cu caracter preoţesc" (§ 106, pct. 2, lit. B din instrucţie legii militare).

„Fiecare presbiter sfinţit, respectiv paroh aplicat sau profesor cu caracter preoţesc, au să fie introduşi pe durata obligamentului de serviciu militar în evidenţa rezervei de la honvezi şi **în caz de mobilizare ori de război** (dacă acestea s-au întâmplat sub durata obligamentului de serviciu) **poate fi angajat** la serviciul duhovnicesc pentru întreaga forţă armată (§ 29, pct. 4 din lege).

Ca presbiter sfinţit, respective ca paroh (duhovnic) aplicat sau profesor cu caracter de preot, trebuie consideraţi în **bisericile catolice şi greco-ortodoxe** candidaţii de preoţi **după sfinţirea lor de preoţi**, dacă o dovedesc aceasta cu atestatul autorităţii eparhiale" (§ 107, pct. 3, lit. A din instrucţia legii).

Totodată, pentru a afla adevărul în chestia aceasta, ne-am informat personal la **autorităţile militare competente**, unde ni s-au răspuns categoric că teologii şi preoţii **deocamdată** nu sunt obligaţi să se prezinte la regimentele lor, ci au să aştepte convocare specială.

Prin urmare, preoţimea noastră să nu se alarmeze zadarnic, alergând în ruptul capului pe la oraşe, ci să stea la postul ei, liniştind pe cei rămaşi acasă, susţinând ordinea la sate, iar pe cei chemaţi sub arme îmbărbătându-i să-şi facă datoria către tron şi patrie.

După „*Telegraful Român*"

Biserica şi Şcoala, nr. 30 din 27 iulie/9 august 1914, Arad, p. 266

149

Arad, 3/16 august 1914 – *Articol de fond în legătură cu consecinţele economice imediate provocate de război şi grija pe care credincioşii trebuie să o poarte lucrărilor agricole pentru a evita instalarea foametei.*

Războiul

S-a coborât urgia războiului peste noi. Mai grozav decât ne-o puteam imagina. Zeci de milioane din floarea neamurilor trec prin foc şi sabie pe câmpurile de războiu, iar acasă jalea în suflete şi ruină materială, peste care pluteşte fantoma boalelor ce au să vie din atmosfera infectată de cadavre omeneşti. Este cel mai mare războiu din câte au avut lumea de când e lumea.

Bătrânul nostru Domnitor a apelat la popoarele sale şi acestea au alergat sub drapel. Deodată au amuţit disarmonia luptelor de existenţă, spre a da loc avântului de luptă pentru patrie şi tron. Din avântul acesta, poporul românesc şi-a luat partea leului. În avântul acesta, a virtuţilor sale militare, e şi o notă particulară a lui: demonstrarea că consideră acest pământ de al său, pe care vrea să trăiască şi să moară pentru el.

În calvarul ce-l urcă, este însoţit de rugăciunile bisericei sale strămoşeşti care, ca o mamă bună, se roagă pentru fiii ei. Ia, care l-a învăţat să fie credincios pământului strămoşesc şi să creadă în dreptatea dumnezeiască mai presus decât în dreptatea omenească, este isvorul apei vii a luptei lui eroice.

Încredinţaţi în îngrijirea dumnezeiască de fiii noştri şi de biruinţa lor, să ne deschidem inima celor întristaţi de acasă şi să le tindem mâna de ajutor în năcazurile lor. Acum este vremea carităţii creştineşti. Precum deviza celor duşi în războiu este: unul pentru toţi şi toţi pentru unul, aşa să fie şi a celor rămaşi acasă: unul pentru toţi şi toţi pentru unul să sărim şi să-i ajutăm.

Poporul românesc a dat preotului său cel mai scump nume ce-l are, numele de părinte, în care este sintetizată legătura sufletească dintre păstor şi păstorit. Să se arate acum vrednic de acest nume, să fie părintele poporului său. Adune-şi familia mare a parohiei sale în jurul său şi o organizeze în o societate de caritate, după perceptele poruncilor bisericeşti, ca pe cel gol să-l îmbraci şi pe cel flămând să-l saturi. Şi conlucrătorul preotului în agrul culturei noastre naţionale, învăţătorul, care prin graiul său deşteptător şi-a înscris în istoria culturei româneşti numele de dascăl al neamului său, să fie şi el adevărat dascăl al neamului românesc, vrednic de înaintaşii săi, cheme la deşteptare pe cei căzuţi cu inima. Amuţească orice divergenţă ce a despărţit om de om, frate de frate, preot de învăţător şi preot de preot, căci vremea este a aduce jertfă obştească pentru neam. Cu toropeala aceasta nu se va sfârşi lumea, de aceea trebuie să ne strângem tot mai mult deolaltă prin legătura dragostei împrumutate, că ce pierdem în număr să fie înlocuit prin legături strânse într-un corp şi suflet care are să renască pentru destinele viitorului.

Sunt prejudiţii în popor, că războiul nimiceşte toate instituţiile publice, răpeşte avutul omului, siguranţa e numai aurul şi argintul ascuns, de aici apoi asaltează băncile, matca de care vor avea mai ales lipsă după războiu, ca să-şi poată continua lucrările agronomice şi întreprinderile comerciale şi industriale, îşi risipesc ce au ca să-şi ascundă banul, nu ştii pentru cine şi câte toate la ce-i împinge spaima în lipsa de vedere clară a situaţiei unui războiu. Panica aceasta este ca un războiu intern, care distruge temelia economică a viitorului.

Preoţimea şi învăţătorimea să lupte îndeosebi contra acestor prejudiţii, contra acestei panici distrugătoare. Să lumineze poporul că războaiele de astăzi nu sunt războaie de exterminare a populaţiei şi a avutului, ci stau sub scutul legilor umanitare garantate de dreptul ginţilor. Să iee de exemplu acea ce se petrece acum în străinătatea cultă, unde se petrece războiul, bunăoară chiar acum aduc ziarele vestea că în locul cel mai espus, în Metz, se sporesc enorm depunerile la bănci, căci sunt prejudiţii moştenite de pe vremile războaielor de exterminare a popoarelor de pe vremuri, toţi cei ce au bani gata nu mai speculează cu ei, fiind speculele riscante în timp de războiu, nici nu-i ascund, fiind riscaţi să dea oamenii răi de ei, ci îi depun pe la bănci, unde sunt în siguranţă sub zăvoarele băncilor, la care nu pot străbate nici oamenii răi, nici duşmanul. Dacă nu ne vom păzi instituţiile şi întreprinderile economice, atunci ne vom alege cu mai mare pagubă economică decât fac milioanele ce costă războiul.

Să mulţumim lui Dumnezeu că ne-a ferit de a fi câmpul de războiu la noi şi să ne punem la lucru. Lucrul va reda populaţiei calmitatea atât de necesară în sfâşiarea lui sufletească de oroarea războiului şi lucrul va asigura secerişul viitorului, ca să nu ne ajungă foametea după războiu, căci foametea e şi mai mare duşman decât puşca, ia ucide şi copilul de la sânul mamei.

Întăriţi sufleteşte, cu credinţa în Dumnezeu că ne va hărăzi o soartă mai bună, să conlucrăm şi noi prin îngrijirea vetrelor noastre.

Mântuieşte Doamne poporul tău şi binecuvântă moştenirea ta.

Biserica şi Şcoala, nr. 31 din 3/16 august 1914, Arad, p. 269–270

150

Roma, 7/20 august 1914 – *Anunț privitor la decesul Papei Pius al X-lea, survenit pe fondul amărăciunii pricinuite de eşecul demersurilor făcute pentru a împiedica declanşarea războiului.*

Cronica

+ Papa Pius X – Joi dimineața, în 7/20 august, la orele 2 a închis ochii pe vecie capul văzut al Bisericii catolice, Papa Pius X, în etate de 79 de ani.

S-a îmbolnăvit de groaza răsboiului mare european, pe care a încercat să-l împiedice trimițând telegrame în toate părțile şi conjurând pe toți să ferească popoarele Europei de grozăviile răsboiului, dar n-a fost ascultat.

A căzut la pat şi, după o bolire scurtă de patru zile, a adormit lin în Domnul. A fost înmormântat la 9/22 august după amiază, fără mare solemnitate, în cripta bisericii Sfântului Petru din Roma. Alegerea noului Papă se va face pe la începutul lunei septembrie.

Biserica şi Şcoala, nr. 33 din 17/30 august 1914, Arad, p. 288

151

Arad, 7/20 august 1914 – *Circulară emisă de episcopul ortodox al Aradului, Ioan I. Papp, în care prezintă conținutul ordinului ministrului maghiar al Cultelor şi Instrucțiunii Publice cu privire la sistarea cursurilor şcolilor de alfabetizare şi a celor de recalificare profesională, restrângerea activității şcolare, pe termen nelimitat, pentru elevii din clasele IV-VI ale cursului de învățământ primar, eventual şi pentru din clasa a III-a, în scopul folosirii copiilor la muncile agricole şi gospodăreşti, comasarea elevilor din clasele ale căror învățători au fost mobilizați pe front, înlocuirea acestor dascăli cu suplinitori şi preoți, precum şi cu privire la strămutarea activității şcolare în localurile primăriilor, a parohiilor sau în locuințele unor particulari în cazul în care clădirile şcolare au fost rechiziționate în scop militar.*

Nr. 4560/1914

Circular
către toate oficiile protoprezbiterale şi parohiale şi către toți învățătorii de sub jurisdicțiunea Consistoriului ortodox român din Arad

Înteresul cultural al patriei şi al bisericei noastre pretinde ca, vremile acestea de război, instrucția şi educația poporului – întrucât e posibil – să nu sufere.

Considerând că stările excepționale cer şi dispoziții excepționale, Es[celența] Sa, domnul ministru regal ungar de culte şi instrucțiune publică, prin ordinul prezidial Nr. 3930/1914, a luat, cu multă bunăvoință şi specială precauțiune, toate măsurile de lipsă pentru ca anul şcolar, ce ne stă în prag, să se poată începe la timp, iar şcolile să funcționeze cu posibilă regularitate.

În temeiul acestui ordin, timpul de instrucție rămâne cel regulamentar.

În vedere apoi că obligații de şcoală, mai înaintați în vârstă, vor avea să dea părinților mână de ajutor în cele ale economiei, şcolile de repetiție şi cele economice de repetiție sunt sistate pe întreaga durata războiului.

Elevii ultimilor trei ani de şcoală ai cursului primar de toate zilele (cl. IV, V şi VI) sunt dispenzaţi de la prelegeri pe timp nedeterminat şi, în caz de lipsă, comitetele parohiale sunt în drept a dispenza de la prelegeri şi dintre elevii clasei III (an III de şcoală) pe aceia care, în urma desvoltării lor spirituale şi corporale, încă pot da mână de ajutor în cele ale economiei.

Cu privire la începerea şi ţinerea prelegerilor, situaţia de azi ne poate prezenta următoarele cazuri:

1. În cazul că edificiul şcoalei nu este angajat pentru trebuinţe militare şi învăţătorul nu este dus la oaste, prelegerile se încep şi se ţin regulat.

2. Dacă edificiul şcoalei este angajat pentru trebuinţe militare şi învăţătorul e dus la oaste, prelegerile au să se ţină provizoriu, într-un local privat (în casa satului, în locuinţa învăţătorului ori a preotului, sau şi în altă casă particulară) şi trebuie angajat un învăţător suplinitor.

În cazul că şcoala are mai mulţi învăţători, atunci suplinirea o provăd învăţătorii liberi de miliţie şi cei de la clasele IV-VI, care deocamdată nu funcţionează.

Unde cere trebuinţa, clasele se pot contrage sau se pot ţine cursuri alternative.

Suplinitorii au să fie recrutaţi dintre învăţătorii şi învăţătoarele care cer să fie instituiţi de atari, apoi dintre învăţătorii şi învăţătoarele ale căror clase pauzează şi, în fine, se poate reflecta şi la serviciile preoţilor, respective a preotului din localitate. Se observă însă că suplinitorul, în împrejurările actuale, e dator să instrueze elevii şi peste numărul legal; prin urmare, dacă de la o şcoală şi, respective, dintr-o comună, sunt duşi la oaste mai mulţi învăţători, nu se vor angaja suplinitori pentru fiecare post vacant, ci suplinirea se va face acomodat celor mai ardente trebuinţe.

3. Unde prelegerile nu se pot începe numai din pricina că învăţătorul e dus la oaste, acolo se vor pune în aplicare dispoziţiile din punctul anterior referitor la suplinire.

4. Când lipsa localului este pricina că prelegerile nu se pot ţinea, se va urma în senzul dispoziţiilor cuprinse la începutul al[iniatului] 2 din punctul 2, şi anume prelegerile se vor ţinea în casa satului ori a preotului, eventual în altă casă particulară.

Angajarea localurilor particulare, pentru trebuinţe şcolare, nu poate împovăra bugetele parohiilor, ci aşteptăm ca, în aceste vremi extraordinare, fiii bisericei noastre să aducă gratuit jertfa ce eventual li s-ar cere pentru promovarea culturii neamului.

Angajarea suplenţilor se va face cu stricta considerare a ordinului consistorial de sub Nr. 4506/1014, relativ la solvirea salarelor învăţătorilor duşi la oaste. Deci, acolo unde trebuiesc suplenţi, se va reflecta în primul rând la serviciile învăţătorilor deveniţi supranumerar prin faptul că clasele lor un funcţionează. În lipsa de atari învăţători, se va reflecta la serviciile preotului local – unde ar fi mai mulţi, la acelui mai tânăr în etate, şi numai în cazuri de extremă necesitate se vor angaja suplenţi cu plata în sarcina parohiilor.

Aşteptăm de la preoţimea şi învăţătorimea noastră, rămasă acasă, ca în aceste vremi de stări excepţionale, să emuleze în a-şi oferi serviciile ce li se pretind pentru povăţuirea poporului pe teren cultural, religios-moral şi economic.

Deosebit pond aşteptăm să pună preoţimea şi învăţătorimea pe catehizare şi, prin aceasta, pe educaţia religioasă-morală a tineretului, în sufletul căruia va desvolta de pe acum credinţa neclătită către tron şi alipirea către patria mamă.

În vederea că pregătirile necesare pentru începerea anului şcolar (curăţirea şi aducerea în ordine a localurilor pentru învăţământ, compunerea listelor obligaţiilor de şcoală etc.) astă dată se vor putea face mai anevoios ca în timpuri normale, termenul pentru începerea anului şcolar 1914/15 îl fixăm pe 1/14 septembrie 1914, adică prelegerile se vor începe la 1 septembrie, căl[indaru] vechiu.

Începerii anului şcolar îi vor premerge înscrierile şi sfinţirea localurilor de şcoală şi pietatea cuvenită.

Protoprezbiterii şi administratorii noştri protopopeşti sunt poftiţi ca, fără de nici o întârziere, să dispuie a se face toate pregătirile ce se pretind, în senzul acestui circular, pentru începerea şi continuarea prelegerilor la şcoalele noastre primare; să controleze cu rigoare modul şi forma executării şi cel mult până la 30 septembrie, vechiu, să ne arate: în care comune se ţin prelegerile în salele de învăţământ prin învăţătorii concernenţi şi în care a obvenit trebuinţă de măsuri extraordinare, apoi cine şi unde ţine prelegerile?

Arad, 7/20 August 1914
Ioan I. Papp m.p.
Episcopul Aradului

Biserica şi Şcoala, nr. 33 din 17/30 august 1914, Arad, p. 285–286

152

Viena-Budapesta, 10/23 august 1914 – *Apel lansat cetăţenilor de Ministerul de Război Austro-Ungar în vederea colectări de donaţii în bani şi produse pentru întrajutorarea armatei, în acest scop înfiinţându-se două autorităţi centrale şi mai multe oficii teritoriale de strângere a contribuţiilor.*

Apel[463]

Ministrul de răsboi, Ministrul ungar de honvezi şi Ministrul austriac de honvezi, ca autoritate centrală pentru ajutorarea armatei întregi, în mod voluntar, au organizat, cu înţelegere reciprogă, în Budapesta şi Viena câte un **oficiu pentru ajutorarea armatei**.

Pentru conducerea acestor oficii este ordonat câte un general în rang mai înalt, cercul lor de activitate se estinde în toate direcţiunile ajutorării făcute în mod voluntar. Se face escepţiune la îngrijirea bolnavilor şi a răniţilor, care îşi are organizarea specială (Societatea „Crucea Roşie"), precum şi sprijinirea familiilor ostaşilor chemaţi la arme, care se face pe baza legii.

Rămâne neatinse: activitatea reuniunilor, comitetelor, locurile de colectat etc. deja înfiinţate pentru ajutorarea armatei, ba şi chiar oficiile destinate a sprijini armata, care vor face din partea lor tot posibilul ca ajutorarea făcută în mod voluntar să se valoreze după putinţă în mai multe forme şi moduri. În privinţa aceasta vor servi bucuros cu sfat şi cu îndrumare tuturor compatrioţilor noştri din monarhie, precum şi acelora care trăiesc în coloniile noastre din străinătate, care doresc a jertfi pe altarul Patriei în favorul acestui scop maiestos.

Oficiile pentru ajutorarea armatei, conform caracterului lor oficios, voiesc a da, fără nici un interes, o direcţiune corespunzătoare tuturor mişcărilor de ajutorare care deja s-au înfiinţat în monarhie şi doresc a rămâne focularul tuturor năzuinţelor patriotice de felul acesta. Îndeosebi se vor îngriji ca ajutorarea să corespundă întru toate şi pretenţiunilor vieţii practice.

Pe baza aceasta, sunt rugate toate acele persoane, societăţi,comitete etc. care doresc, în înţelesul celor zise, a conlucra în interesul ajutorării armatei, să se adreseze către oficiul

[463] *Din partea ministerului fiind rugaţi, publicăm la loc de frunte acest apel* – notă de subsol originală, aparţinând redacţiei săptămânalului (n.n., A.Ţ.).

pentru ajutorarea armatei la Ministerul de război ce[sar] şi reg[al] (Kriegsfürsorgeamt des k.u.k. Kriegministeriums Wien IX/3 Schwarzpanier-strasse 15), respective către oficiul pentru ajutorarea armatei la Ministerul de honvezi reg[al] ung[uresc] (Budapest IV. Váczi utcza 38 sz[ám]).

Fiecare dintre aceste oficii primesc donaţiuni de bani pentru ajutorarea oricărei scop şi acestea le va trimite fără amânare la locul destinat. Să colecteze orice fel de donaţiuni pe seama văduvelor şi orfanilor acelor ostaşi care au căzut în războiu sau morţi în urma ostenelilor militare, asemenea colectează donaţiunile făcute în favorul ostaşilor de pe câmpul de luptă şi în genere să năzuiesc ca să sprijinească şi să organizeze toate acţiunile de ajutorare.

Publicul să face atent că nu este util a trimite articole care să strică uşor. Înainte de a se trimite astfel de articole este conzult a face întrebare la respectivul oficiu pentru ajutorarea armatei. Modul cel mai acomodat pentru ajutorare este: trimiterea de bani în numărar.

Epistole, întrebări făcute şi donaţiuni în bani pentru acele oficii, precum şi alte donaţiuni destinate Oficiului din Budapesta, sunt a se trimite pe adresele sus amintite. Adresa pentru obiecte destinate oficiului din Viena este următoarea: Oficiul ministerului de războiu ce[sar] şi reg[al] pentru ajutorarea armatei (An das k.u.k. Kriegsministerium Kriegsfürsorgeamt) Wien I. Stubenring.

Ambele oficii corespondează în toate limbile din Monarhie.

Biserica şi Şcoala, nr. 32 din 10/23 august 1914, Arad, p. 277

153

Arad, 10/23 august 1914 – *Articol mobilizator prin care clerul este chemat să-i îndemne pe credincioşi la solidaritate şi la disciplină în împlinirea sarcinilor militare şi civile.*

La datoria noastră

Biserica este mama tuturor virtuţilor cetăţeneşti. Ea propagă credinţa nestrămutată, până la moarte, în toată stăpânirea care este de la Dumnezeu. Ea ne cere să dăm Cesarului ce este a Cesarului şi lui Dumnezeu ce este a lui Dumnezeu. Celui cu dajde, dajde[464]. Şi noi dăm dajde din prisosinţă. În timp de pace, dajdea banului, iar în timp de războiu dajdea sângelui. Tradiţiile credinţei către patrie şi tron s-a ţesut din această credinţă şi vitejia oştenilor noştri încă e fătul acestei credinţe.

Istoria resbelelor ne arată că regimentele ţărăneşti sunt cele mai viteze, ele mor pentru că au credinţă în ocârmuirea lumei de Dumnezeu. Ele au vetre şi copii de sărutat, pe care trebuie să le apere şi să le creeze o soartă mai bună. Internaţionalul, ateul e inspirat numai de habitusul său şi, cu frunza în buză, îşi declină lozinca: Ubi bene ibi patria. Dovada cea mai plauzibilă a sentimentului nostru de datorie este felul cum s-a înrolat populaţia noastră rurală sub drapel şi avântul cu care intră în foc.

Imnurile religioase sunt mai grăitoare decât declamaţiile patriotice. La noi s-a declamat mai puţin, dar s-a cântat mai mult imnuri religioase, pline de inspiraţiile datoriei către Dumnezeu, către sine şi către aproapele. Şi la sfârşitul războiului se va dovedi că care au fost cei mai tenaci. Cei care au declamat, ori cei care au chemat numele lui Dumnezeu?

Deprindem de aici puterea vivificatoare a bisericei şi puterea culturală a şcoalei confesionale. Pentru ea a adus poporul nostru atâta jertfă câtă n-a mai adus alt neam din ţară, pentru că nici la un neam din ţară nu s-a urcat contribuţia calculului câte la 100–200% ca

[464] Dări (impozite) – n.n., A.Ţ.

la noi. Iată acum roadele ei, conştiinţa datoriei către Dumnezeu, către sine şi către aproapele: jertfa de sine pentru binele obştesc. Sperăm că cei ce le-au prigonit, le vor cunoaşte acum, se vor închina lor şi ne vor ajuta ca mai înfloritoare să se facă după ce va trece urgia războiului.

În sentimentul datoriei rezidă disciplina. Acel sentiment, ca un categoric imperativ, cheamă pe fiecare la postul său şi face din fiecare veghe şi apărătorul principiului de viaţă de care este inspirată obştea. Din această armonie curge ca un râu viu unitatea acţiunei. Astfel, uniţi în cugete şi simţiri, să ne împlinim toţi toată datoria de cetăţeni şi credincioşi fii ai bisericei şi a neamului nostru. Nu «Eu», Stan şi Bran sunt disciplina, ci «Noi», mulţi într-un «Eu» al sufletului obştesc. Numai acest «Eu» este mare, generos şi puternic.

Vechiclul avântului armatei germane în războiul franco-german din 1869 a fost sentimentul datoriei, cultivat în biserici şi susţinut în şcoli de principiul cardinal al eticii Kantiane, care este sentimentul datoriei. Şcoala germană a acelor vremuri, dominată de acest principiu, a făcut educaţia unei generaţii care, de la gregar până la capul încoronat, şi-a adus jertfă tot ce a avut pentru ideea mare a germanismului.

În practica războiului, de pilda soldatului francez, contrar disciplinei militare, lărmuia încât trupele franceze erau auzite din depărtare de nemţii tupilaţi, care îi înconjurau apoi şi îi prindeau ca pe şoareci. De era careva pus la post şi îşi lăsa postul acolo, de umbla după pescuit dacă avea în apropiere vreo apă, ori după alte drăcii. După ce erau împresuraţi de germani, zadarnic le mai era eroismul, incontestabil, căci erau prinşi şi să sbăteau ca leul închis în cuşcă. De aici a urmat dizolvarea armatei franceze, iar acasă anarhia ce isbutise în comunism, peste care s-a înălţat gloria datoriei împlinite a germanismului. Fiat aplicatio.

Împăratul Wilhelm II a desvoltat militarismul până la estremul de unde nu mai putea merge, trăgând după sine şi pe celelalte ţări. Cine i-a urmat cu atenţie pregătirea aceasta la hora morţii popoarelor, a văzut că paralel cu arsenalele a lucrat amvonul şi catedra. Şi cuvântul trup s-a făcut. Puterea germană loveşte ca flagelul lui Dumnezeu în acest bellum omnium contra omnes. Şi oricare va fi sfârşitul războiului, va rămânea o pildă cum ştie un popor să învingă ori să moară pentru dreptul să de existenţă. O pildă că în lupta de existenţă a popoarelor nu există târguială, ci numai datoria de moarte ori viaţă. Cu acest duh stăpânitor al datoriei au intrat toate popoarele în cel mai mare şi sângeros războiu din lume.

Din această ordine a datoriei nu putem lipsi nici noi preoţii, cărora ni s-a încredinţat sufletele cele scumpe ale credincioşilor. Sus să avem inimile, că cu noi este Dumnezeu.

Biserica şi Şcoala, nr. 32 din 10/23 august 1914, Arad, p. 278

154

Arad, 10/23 august 1914 – *Articol prin care preoţii şi dascălii sunt îndemnaţi să-i lămurească pe credincioşi în legătură cu moratoriul bancar instituit de curând şi să-i avertizeze cu privire la pericolele ce-i pândesc în cazul amânării plăţilor către băncile creditoare.*

Moratorul

În haosul războiului se nasc situaţii escepţionale care încurcă lumea neorientată şi espusă la informaţii necompetente, la seduceri de răuvoitori speculanţi şi la combinaţii false. Rătăcirile isvorâte din aceste încurcături de regulă să răsbună mai târziu asupra bieţilor oameni care au căzut pradă neştiinţei lor ori sfătuitorilor răi. Drept aceea apelăm la preoţime şi învăţătorime, ca părinţi sufleteşti ai poporului, ca să păzească poporul de toate rătăcirile şi să-i fie bună călăuză în aceste zile de restrişte, ca să-i cunoască că ei sunt adevăraţii lor părinţi şi, în nenorocirea aceasta, să se întărească legătura sufletească între ei şi popor, din care întărire au să urmeze întărirea bisericei şi şcoalei în viitor.

Preoţimea şi învăţătorimea va căuta să fie încurentă cu tot ce să petrece pe piaţă, cu preţurile vitelor, a cerealelor şi a tuturor articlilor de vânzare, ca oamenii să nu fie esploataţi de speculanţi şi să-şi vânză pe nimic puţinul mobil ce-l au. În special la articlii de alimente să fie cu băgare de seamă, căci cu aceea se face acum mai mare specula. Unde nu sunt ei informaţi, să ceară informaţii din centrele lor. În special să îngrigească de afacerile de bancă în care este poporul nostru foarte mult angajat.

Aici e pildă moratorul, rău înţeles de oameni, din ce poate rezulta pagube incalculabile pentru ei, drept aceea preoţimea şi învăţătorimea să lumineze poporul nostru asupra moratorului.

Ce este moratorul: Moratorul este o amânare a terminelor de plată şi se dă de regulă pentru instituţiile mari de bani, pentru băncile mari, pentru industriaşii şi comercianţii mari care în timpuri normale îşi plătesc scadenţele lor în bani gata. Aceste bănci, case mari comerciale şi industriale, angajate zi cu zi la milioane de plată, în timpul eruperei răsboiului, când toate relaţiile comerciale, industriale, economice sunt împedecate în mersul lor, n-ar putea să răspundă datoriei lor, căci clientela încă e încurcată şi nu le plăteşte lor. Acum, dacă ar fi silite aceste instituţii a plăti în bani gata şi în momentele acestea, de răsturnare generală, ar trebui şi ele să-şi silească clientela lor, adică pe micii datoraşi de pe la bănci, pe micii industriaşi, comercianţi şi economi, ce ar însemna nimicirea întregii vieţi economice, adică a plugarului, a industriaşului şi a comerciantului, ar vinde şi perina de sub cap a bietei familii rămasă de capul ei plecat în răsboiu.

Ca să nu se întâmple acest dezastru economic, această nimicire a păturei poporului, se dă moratorul pe anumit termen, ca oamenii să aibă să se reculeagă şi să-i reiee plătirile. Aşa s-a dat la noi morator mai nainte până în 14 august, iar acum, înrăindu-se situaţia prin conflagrarea lumei întregi în răsboiu, termenul s-a prelungit până la 30 septembrie, când numitele instituţii economice, anume băncile, casele mari industriale şi comerciale iar va trebui să-şi răscumpere în bani gata acceptele lor.

Poporului nu-i sună moratorul, şi vai de acela care se foloseşte de el, pentru că băncile, unde este el angajat, la 1 octombrie trebuie să-şi înceapă plătirile în bani gata, şi ele de unde să-şi ia banii dacă nu de la clientela lor. Cei ce se folosesc dar acum de morator şi ascultă de oamenii răi, care-i îndeamnă că nu mai trebuie să plătească căci e răsboiu, vor avea să plătească de pe 4 octombrie încolo %-tele îngrămădite, ce însamnă totala lor ruină, din vina lor, că s-au sinamăgit pe sine că nu mai trebuie să plătească ori au fost amăgiţi de alţii. E tot una că din a cui vină, destul e că are să se nimicească, căci de unde va lua atunci multul dacă acum nu dă puţinul? De sine înţeles că băncile vor procede cu toată rigoarea ca să-şi asigureze pretensiunile de la aceia care nu şi-au împlinit datoria şi le-au făcut pedeci la achitarea datoriei lor faţă de cei ce i-au susţinut cu bani, abzicându-le creditul şi executându-şi pretensiunile de la aceşti renitenţi datoraşi şi vor căuta să menageze pe oamenii cuminţi şi cinstiţi, care s-au silit şi au împlinit datoria şi în vremurile acestea grele.

Să ne aducem numai aminte cât de greu le-a căzut oamenilor noştri care, înainte de 4–5 ani, se folosiră de exlex şi nu şi-au plătit contribuţiile la vremea sa. Căci urmă apoi încasarea cu vârf, cu speze enorme de execuţii. Şi ce-a fost starea de ex lex pe lângă starea de răsboiu de acuma?

În numele interesului bine înţeles al poporului şi a lor, rugăm dar preoţimea şi învăţătorimea să lumineze poporul asupra moratorului, care e cu două tăişe, şi să-l îndemne ca să-şi aranjeze regulat datoriile cu ţârăita, ca să-şi susţină creditul acum când are mai mare lipsă de el, căci dacă îl pierde acuma, nimeni nu i-l mai deschide şi zilele negre numai de acum înainte au să vină.

Apoi, nimeni să nu se bage acum în speculaţii, căci nu ştii ce surprinderi aduce ziua de mâine, de nici nu se va putea mişca de acasă, ci banii să-i lase în bănci, unde sunt

asiguraţi şi faţă de duşman, prin convenţia de la Haga, şi aşa va avea unde să se atingă, la cât de puţin, pe vremea bejaniei acesteia, iar după trecerea războiului va avea cu ce să-şi reînceapă viaţa economică.

Biserica şi Şcoala, nr. 32 din 10/23 august 1914, Arad, p. 278

155

Budapesta, 13/26 august 1914 – *Decrete emise de către ministrul maghiar al Cultelor şi Instrucţiei Publice, Béla Jancovich, prin care se fac unele derogări de la legislaţia anterioară a învăţământului de stat, în sensul că de viitor se va admite predarea în limba maternă a elevilor din clasele I-II şi ca materie de studiu separat pentru cei din clasele III-V, dar în paralel cu orele de învăţare a limbii maghiare, cu scopul însuşirii mai temeinice a limbii oficiale a statului.*

Două decrete ministeriale[465]

114.000/1914

I

Ministrul de culte şi instrucţie publică ungar către comisiile administrative pentru a se face instrucţia, în şcoalele primare de stat, cu ajutorul limbei materne şi pentru a propune această limbă ca obiect de învăţământ.

În vederea faptului de a uşura învăţământul în limba maghiară, în şcoalele primare de stat, pentru şcolarii cu limbă maternă nemaghiară, apoi, în vederea faptului de a înlesni şcolarilor să înveţe scrisul şi cetitul în limba lor maternă, dispun ca în cazurile şi în felul, de mai la vale, să se facă uz de limba maternă, ca limbă auxiliară în clasele I şi II, iar în clasele III, IV şi V să se propună ca studiu separat.

1. În şcoalele primare ale statului, unde ⅓ parte a elevilor nemaghiari, însă de aceeaşi limbă maternă, înscrişi în clasa I nu cunosc limba maghiară de învăţământ, în clasele I şi II învăţătorul, în învăţământul propriu zis, întrucât îl ajută cunoştinţele lui de limbă, are să se folosească de limba maternă a elevului, în măsura dorită de progresele instrucţiei.

Dacă elevii nemaghiari aparţin mai multor limbi materne şi fiecare din cei ce nu ştiu ungureşte fac ⅓ parte a totalităţii elevilor din clasa I în clasele I şi II, învăţătorul să se folosească de fiecare limbă maternă, întrucât îl ajută cunoştinţele lui.

Cu elevii ce intră mai întâi în şcoală, şi nu ştiu ungureşte, învăţătorul, întrucât îl ajută cunoştinţele lui de limbă, să se folosească de limba lor maternă – chiar şi în afară învăţământului propriu zis, fără considerare la numărul elevilor – în măsură ca să fie înţeles de elev îndată, la început să fie considerat de un îngrijitor cu tragere de inimă, să i se ceară sfatul cu încredere şi să îndrăgească şcoala.

În acest înţeles am dat ordin şi inspectorilor, etc.

2. La dorinţă părinţilor (tutorilor) de limbă maternă nemaghiară, dar de aceeaşi limbă ⅓ parte a şcolarilor din clasa III, IV, V, în urma ordinului dumneavoastră, întemeiat pe darea de seamă a inspectorului regesc şi în urma petiţiei înaintate de părinţi, să primească instrucţie de scris şi de cetit şi în limba maternă a părinţilor, în acele şcoale unde şi învăţătorul e atât stăpân pe limba respectivă încât poate să prepare materialul reglementar

[465] *Dăm în traducere după „Românul"* – notă de subsol originală, aparţinând redacţiei săptămânalului (n.n., A.Ţ.)

în planul de învățământ ce însoțește decretul meu, trimis deodată cu acesta tuturor inspectorilor școlari (anexe la planul de învățământ al școalelor poporale).

Dacă mai multe limbi formează, separat, ⅓ parte, atunci se poate dispune și propunerea alor două sau trei limbi, dacă sunt la îndemână destule puteri didactice necesare.

În contra hotărârei dumneavoastră se poate face apel la ministerul diriguit de mine.

Budapesta, 13 August 1914

B. Jankovich, m.p.

Ministrul de Culte și Instrucție Publică

114.000/1914

II

Către toți inspectorii școlari regești, către șefii secțiilor expoziturilor școlastice și către guvernorul din Fiume.

(În aceeași chestie – în vederea faptului de a ușura învățământul limbei maghiare, etc., etc., dispun…)

1. În clasa I, în care etc… (ca și în punctul I din decretul precedent, cu deosebire că se repetă motivarea și se complectează: *pentru a înlesni învățarea limbei maghiare*, și mai cu seamă în școalele poporale nedespărțite, pentru a se face o nespus de însemnată economie de timp – nota Redacției[466]).

Și până veți primi instrucții mai amănunțite, veți avea să luați următoarele dispoziții sumare:

Înainte de toate vă notați că limba maghiară, ca limbă auxiliară, are să se întrebuințeze numai pe o scară atât de întinsă câtă se pretinde pentru înlesnirea învățării limbei maghiare și pentru progresele instrucției în limba maghiară. Ajutarea cu limba maternă să fie, deci, numai un procedeu de sistem, iar nu traducere în limba maghiară (?). acest procedeu să se urmeze astfel în toate materiile, și anume în chipul următor:

Când e vorba să învețe elevul un cuvânt maghiar, întâi să se facă uz de mijloace intuitive, prin acțiune, și numai pe urmă, pentru înțelegerea sigură a noțiunei să i se spună elevului numirea în limba maternă sau să i se ceară să o spună el, fiind aceasta un metod de adeverire că a înțeles, iar după aceasta să i se spună de mai multe ori numirea maghiară. În continuare, formarea propozițiilor, asemenea și fixarea cuvântului în memorie prin convorbire să se facă exclusiv în limba maghiară, spre a se asigura progresele. Aceste procedeu, deoparte ne încredințează că elevul a înțeles deplin concepția pe care o exprimă cutare cuvânt, va să zică nu dă înțeles greșit cuvântului, dealtăparte înlesnește nespus de mult învățarea acelor cuvinte maghiare ce însemnează noțiuni abstracte, a căror învățare, fără de ajutorul limbei materne, se face cu mare risipă de timp și de energie.

Învățătorul să țină seama, prin urmare, de următoarele gradații:

a) Înțelegerea concepției prin acțiune intuitivă.

b) În caz de lipsă, numirea în limba maternă, sau dacă nu mai poate, lăsarea elevului să spună el numirea.

c) Numirea maghiară.

d) Exerciarea noului cuvânt în cadrul conversației maghiare.

Învățătorul să facă așa de câte ori crede de lipsă, în interesul înțelegerii. În cursul instrucției, bineînțeles, cum elevul ajunge în posesiunea tot mai multor și mai multor cuvinte maghiare, și simțul lui pentru limba maghiară se desvoltă, întrebuințarea limbei materne, în mod auxiliar, se reduce tot mai mult în mod automatic.

---

[466] Notă de subsol originală, aparținând redacției săptămânalului (n.n., A.Ț.)

Cu elevii începători, care nu ştiu limba maghiară, învăţătorul să uzeze de limba maghiară şi în afară de instrucţia propriu zisă.

Să luaţi dispoziţii în acest senz.

2. În clasele III, IV, V (ca în decretul precedent – nota Redacţiei).

Prin urmare, dacă părinţii cer propunerea scrisului şi cetitului (literatură, istorie etc. – nota Redacţiei) în limba maternă, petiţia lor, şi dacă pare neîndreptăţită, aveţi să o înaintaţi, însoţită de raportul dumneavoastră, comisiei administrative pentru a i se aduce decisiune în chestie, iar pe urmă veţi îngriji de îndeplinirea decisiunei. Împotriva decisiunei comisiei administrative se poate face apel la ministerul de sub diriguirea mea. Dumneavoastră puteţi face apel de asemenea.

Planul de învăţământ va fi complectat cu anexa de mai la vale.

Conform anexei, limba maternă, ca materie de învăţământ, se începe în clasa III, va să zică atunci când elevul a trecut peste greutăţile tehnice ale scrisului şi cetitului în limba maghiară, şi se termină în clasa V, având a face examen în aceste clase.

Deoarece dorinţa mea este ca de profitele cuprinse în partea a doua a decretului meu să se bucure şi elevii înscrişi în anul şcolar 1914/15 în clasele mai înalte de clasa III, în mod transitoriu dispun ca, întrucât învăţătorul cunoaşte limba maternă respectivă, încă în anul şcolar viitor elevii din clasele III-V, făcându-se scădere, adunaţi la raport cu numărul lor, să înveţe materialul clasei III. În anul şcolar 1915/16 clasa III va primi separat instrucţie, iar clasele IV, V împreună. În anul şcolar 1916/17 fiecare clasă va primi separat instrucţia.

Instrucţia se va da peste numărul obişnuit al orelor. Deoarece instrucţia aceasta se va da numai elevilor ai căror părinţi o cer, trebuie să se întocmească astfel orarul ca ceilalţi elevi să nu fie stânjeniţi. Elevii claselor paralele se pot aduna într-o singură clasă, cu învoirea dumneavoastră, dacă nu e prea mare aglomeraţia.

Dacă orarul cel nou va însemna pentru învăţător un plus de ore reglementare, el va fi răsplătit cu taxe reglementare, în urma recomandaţiei dumneavoastră. Pe timpul războiului taxele acestea nu se plătesc.

Iar ca neştiinţa învăţătorului, în ce priveşte limba maternă respectivă, să nu fie piedică, dispun ca informaţiile dumneavoastră, ce-mi daţi asupra numirilor de învăţători, să le întocmiţi aşa ca această piedică să nu existe.

Vă leg de inimă în sfârşit ca, pătrunzând în toate înţelesurile decretului meu, în practicitatea lui metodică, să faceţi tot ce e cu putinţă pentru ca aceste dispoziţii, întemeiate pe echitate, tocmai cu ajutorul echităţii să potenţeze educaţia patriotică în şcoale şi să rezulte din ele aceea ce este dorinţa mea. Despre experienţele dumneavoastră să-mi faceţi dare de seamă la sfârşitul anului şcolar.

Budapesta, 13 August 1914

Béla Jankovich, m.p.

Ministrul de Culte şi Instrucţie Publică

Anexa

la planul de învăţământ al şcoalelor primare de stat

Scopul:

Învăţarea literelor mici şi mari.

Învăţarea limbei materne ţinteşte să înveţe pe copilul de limbă nemaghiară a scrie corect, a concipia şi a ceti în limba lui maternă.

Materie

Învăţarea literelor mici şi mari, scrise şi tipărite. Cetirea de cuvinte,propoziţii, bucăţi mai mici, analizarea şi scrierea lor prin copiare şi mai târziu prin dictare.

Se poate întrebuinţa orice abecedar aprobat de minister.

Clasa IV

Exerciţii de scris fluent. Ortografie după dictat şi copiat. Înjghebarea de propoziţii mai scurte şi scrierea lor. Concipiare din diferite studii, punându-se teza. Scrisori mai simple, în scris şi cu vorba.

Exerciţii de cetire fluentă. Analiza lecturilor descriptive şi morale, mai simple, în direcţia ca elevul să înţeleagă mai târziu independent lectura sa.

Se poate întrebuinţa cartea de cetire aprobată etc.

Clasa V

Exerciţii ortografice, după dictat şi copiat. Scris de texte scurte, memorizate. Rezumarea lecturii, după întrebări, având grijă de concipiarea maghiară. Scrieri pe baza schiţării. Concipiare independentă. Scrisori informative, rugătoare, scrisori de mulţămită sau de salutare, pe temă dată.

Cetire, etc.

Manualul poate fi o carte de cetire aprobată, etc. Se pot folosi numai manuale arătate, în mod provizor, căci s-au luat dispoziţii ca să se întocmească manuale corespunzătoare.

Orarul

Clasa	Unde este un învăţător	Unde sunt doi învăţători	Unde sunt mai mulţi învăţători
III	1	1 şi ½	2 ore
IV	1 şi ½	1 şi ½	2 ore
V	1 şi ½	2	2 ore
Suma	4	5	6 ore

Biserica şi Şcoala, nr. 34 din 24 august/6 septembrie 1914, Arad, p. 293–294

156

Arad, 15/28 august 1914 – *Anunţ publicat de către Consistoriul Ortodox Român din Arad în legătură cu amânarea înscrierii elevelor în noul an şcolar la Şcoala Civilă Greco-Ortodoxă de Fete din Arad din cauza situaţiei excepţionale pricinuite de declanşarea războiului.*

Aviz
pentru elevele Şcoalei civile gr[eco]-ort[odoxe] române de fete din Arad

Se aduce la cunoştinţă publică, şi în special la cunoştinţa elevelor care ar dori să cerceteze Şcoala gr[eco]-ort[odoxă] română de fete din Arad că, în urma stărilor escepţionale în care ne aflăm, înscrierile pentru anul şcolar 1914–1915, la această şcoală, se vor face în 1/14 şi 2/15 septembrie, a.c., iară prelegerile se vor începe în 3/16 a.c.

Arad 15/28 august 1914

Consistoriul gr[eco]-ort[odox] rom[ân] din Arad

Biserica şi Şcoala, nr. 33 din 17/30 august 1914, Arad, p. 285

157

Arad, 17/30 august 1914 – *Anunț publicat de către direcțiunea Institutului Pedagogic-teologic Ortodox Român din Arad în legătură cu amânarea examenelor de corigență, a înscrierii studenților şi a începerii anului şcolar, din cauza declanşării războiului, precum şi cu privire la majorarea taxelor de şcolarizare, din aceeaşi pricină.*

Aviz
elevilor Institutului pedagogic-teologic

Direcțiunea Institutului pedagogic-teologic din Arad anunță că, din pricina răsboiului, s-a amânat deschiderea anului şcolar, anunțată mai nainte, şi anume: în 1/15 şi 2/15 septembrie se vor ținea examenele de corigență şi private în ambele despărțăminte, în 3/16 vor fi înscrierile, iar în 4/17 se vor începe prelegerile.

Pentru înscriere sustau dispozițiile de plată a didactrului şi a taxelor de întreținere anunțate în anuar şi în foaia oficioasă, cu adausul taxelor de întreținere urcate la despărțământul teologic: coroane 450, iar la despărțământul pedagogic coroane 350 la an, din care au să fie achitate la înscriere, pentru despărțământul teologic rata I de coroane 250, iar pentru despărțământul pedagogic rata I de coroane 150.

Biserica şi Şcoala, nr. 33 din 17/30 august 1914, Arad, p. 289

158

Lemberg (Galiția), 19 septembrie 1914 – *Ştire în legătură cu moartea sublocotenentului român Octavian Traian Oancea, din Regimentul 41 Infanterie al armatei austro-ungare, căzut eroic în luptele de la Dromfeld, lângă Lemberg (Lvov), în Galiția.*

Morții noştri
+ Octavian Traian Oancea

Sublocotenent activ în Regimentul de infanterie 41 din Cernăuți, (de origine din Borossebes[467], comitatul Arad), decorat cu „*Crucea de aur pentru merite militare*", a căzut pe câmpul de luptă din Galiția, la 19 septembrie, nou, 1914, în pădurea de la Dromfeld spre Lemberg.

Cosînzeana, nr. 3 din 24 ianuarie 1915, Orăştie, p. 17

159

Orăştie, 20 septembrie 1914 – *Critică adusă presei maghiare pentru modul subiectiv în care descrie evenimentele de front, exagerând faptele de armă ale soldaților maghiari şi diminuându-le pe cele ale adversarilor, manieră gazetărească menită să trezească sentimente contrarii atunci când la cunoştința cititorilor ajung şi ştiri despre eşecurile suferite armata maghiară.*

[467] *Sebiş* (în ungureşte *Borossebes*), județul Arad – n.n., A.Ț.

„Uj Nemzedék"

Despre ştirile de răsboiu apărute în foi

Revista maghiară din Pesta „*Uj Nemzedék*" scria în numărul din 23 august:

Batjocorirea inimicului nu se şade maghiarilor şi nu e de nici un bine pentru interesele maghiare. „Ce plătesc toate învingerile noastre strălucite dacă acela pe care l-am învins s-a prăpădit încă înainte de a ne atinge bine de el! Şi oare, dacă ţara aceea de fapt e apărată de militari cretini şi laşi, şi armata rusească e nimicită de revoluţia polonă, lituană, ruteană, etc. din naintea nasului nostru – dacă întreagă Rusia de fapt e ţara neştiinţei, a prostiei şi a beznei africane, atunci ce amar se alege de gloria noastră, când la urma urmelor, oricum, vom câştiga luptele. Şi ce ajunge gloria fratelui Neamţ de va câştiga în Franţa învingeri asupra unor soldaţi degeneraţi pe urma absintului şi conduşi de-o ofiţerime paralitică?" Apoi, ce însemnătate colosală li se va da învingerilor cât de mici venite din parte duşmană, dacă duşmanii noştri sunt atât de amărâţi şi prăpădiţi.

Vedeţi, publicul nostru crede că Franţuzu cât ce vede un neamţ, se zvârle pe burtă, şi că Ruşii aşa au tulit-o de frica noastă şi până la Irkutzk cu siguranţă nu se mai opresc! – de sârbi nici să nu mai pomenim – ş-apoi dacă din întâmplare omul dă cu ochii prin vreun colţ de jurnal de o ştire strecurată care spune că vreo patrulă de a noastră s-a ciocnit cu inimicul, dar acela însă a tras câteva focuri de carabină, ori că din tactică ne-am retras etc., din încrederea cea mai mare îi vezi pe oameni numai cum se întristează deloc, încep a se nelinişti şi a dubita în ce scriu gazetele, căci li se amărăşte sufletul, că de ce îndrăzneşte şi amărâtul de inimic să puşte? şi li se pare imposibilă o retragere din tactică, când mai nainte toată lumea fugea mâncând pământ.

Ar trebui să ne putem stăpâni şi să nu închine înainte întreaga noastră presă pentru pielea ursului de la nord doar în extazul acesta meşteşugit, tot crezământul ştirilor adevărate se pierde. Însufleţirea e bună, dar să fii încrezut e de-a dreptul rău.

Poftim şi priviţi pressa germană, acolo lipsesc superlativele (?) şi de aceea au la ei efect şi cele mai neînsemnate învingeri. Pressa germană a scris că primadată Germanii au fost respinşi la Lüttich, şi nemţii tot n-au desperat, fiecare cetitor ştia bine că dacă întâiul asalt n-a reuşit, se va da al doilea, ori al treilea, cu mai multă izbândă. La noi însă e altcum. Noi absolut numai „*învingeri splendide*" cunoaştem şi nici închipui nu ne putem că Rusul acela, batjocorit şi dispreţuit la infinit, mai ştie şi altceva, nu numai să fugă.

Cosînzeana, nr. 37 din 20 septembrie 1914, Orăştie, p. 524–525

160

Timişoara, 7/20 septembrie 1914 – *Cronica vizitei efectuate de episcopul ortodox al Caransebeşului, Miron Cristea, spitalele militare din Timişoara pentru a sta de vorbă şi a-i mângâia pe soldaţii români, din armata austro-ungară, răniţi pe fronturile din Serbia şi Galiţia.*

Episcopul Miron între răniţi

„*Pe cei din închisoare i-am cercetat… pe cei bolnavi i-am mângâiat…*" Îndemnat de această poruncă evangelică şi de dorinţa fierbinte de a-şi vedea pe fiii săi credincioşi, răniţi în luptele de la sudul şi nordul Monarhiei, Prea Sfinţia Sa Episcopul Miron, al Caransebeşului, a petrecut două zile în Timişoara, sediul Corpului VII al armatei noastre, unde să află cele mai multe spitaluri pentru răniţi. Unele din ele erau pline, altele binişor

împopulate de cei sosiți mai ales de pe câmpul de luptă de la meazănoapte. Cum la acele lupte au luat parte şi regimente româneşti, între răniți erau foarte mulți Români.

Bănățenii noştri

Pe toți aceşti Români, în număr de mai multe sute, Prea Sfinția Sa i-a cercetat pe fiecare la patul său, întreținându-se cu fiecare personal, fie mai puține, fie mai multe minute, după cum afla de necesar. Soldați români erau cei mai mulți din comunele: Lugoj, Buziaş, Foen, Uzdin, Doloave, Deliblata, Ofcea, Alibunar, Sânianoş, Seleuş, Vég-Sân Mihai, Caransebeş, Chevereşul-mare, Ciacova, Ciclova, Gârbovăț, Sacoşul-unguresc, Giulvez, Oravița, Bârna, Cornereva, Timiş-Slatina, Petrovaselo, Bozovici, Batania, Giroc, Mélnádas, Suşca; unii şi din Bihor, de pe la Cluj, Cojocna, Bungard (lângă Juda-Bistriță, Bundorf) Cohalm, Hunedoara, Mediaş, Orăştie, Căstău, Murăş-oşorheiu, Nasna, Şcheiul-Braşovului; chiar şi un moț din Albac.

Ranele

Vreo ¾ din ei erau răniți de şrapnele la picioare, mâni, cap etc. Ceialalți cu glonțul puştelor, puțini de baionetă, de unde să poate deduce că multă vreme lupta decurge din tunuri din depărtări mai mari; apoi să apropie şi lupte cu puşca, până ce ajung a se încăiera din baionetă. Unii spuneau că s-au luat şi de gât cu Muscalii, sugrumându-se reciproc. Afară de 4–5 inşi, ceilalți sunt uşor răniți, încât nu au fierbinți şi – după îndepărtarea din ranele a gloanțelor sau țanderilor din şrapnele, ranele să vor vindeca uşor.

Ce povestesc răniții

Prea Sfinția Sa – stând de vorbă cu fiecare – le-a adresat cuvinte de mângâiere, de încurajare, a scos la iveală mândria ce trebuie s-o simtă fiecare pentru faptele vitejeşti ce le-au săvârşit şi pe cari, cu multă mulțumire sufletească, le povesteau arhiereului lor, ca în spovedanie.

Interesant este a spune că cei mai mulți dintre răniți l-au cunoscut pe Prea Sfinția Sa. Unul spunea că *„V-am văzut, c-ați fost în biserică la noi în Bârna"*; altul răspundea: *„Doară a-ți sfințit biserica nouă din Buziaş"*; alții: *„V-am văzut la Vârşeț şi la Alibunar"*; altul: *„Eu am fost între călărești, când ați venit la Sebeş"*; altul: *„Eu vă cunosc din călindar"* şi alte multe de acestea. Cei ce nu-l cunoşteau personal, dară aflau în cursul convorbirei cine-i cel ce îl mângâie – punând o mână pe rana – să grăbeau iute a sări din pat şi a săruta mâna arhiereului lor, despre care nu s-au gândit că chiar el în persoană să vie şi să-i mângâie în durerile lor.

Toți au rămas vădit mângâiați şi impresionați de neaşteptata atenție ce li s-a dat. Asemenea şi străinii, căci Prea Sfinția Sa a agrăit şi mulți Maghiari, Secui din Háromszék şi Germani. Şi aceştia mulțumeau frumos pentru binecuvântarea cu care Prea Sfinția Sa se despărțea de ei.

Caransebeşenii

Într-o odaie a spitalului de la „Crucea Roşie" erau tot soldați de la Regimentul 43 din Caransebeş. Când l-au zărit pe episcopul lor, toți s-au forțat a sări din pat şi a lua poziție de *„Habt acht!"*. Prea Sfinției Sa, ştiindu-i răniți şi observând cum îi dor ranele, cari nu-i lasă a-şi face reverența ca altădată, le-a comandat a rămânea culcați, ca să nu-şi răscolească durerea, întrebându-i: *„Cum v-ați purtat băieți?"* au răspuns: *„Ca nişte lei, Prea Sfințite. Am ascultat glasul părintesc de îmbărbătare. N-am făcut decât cinste steagului"*. Toți ofițerii au numai cuvinte de admirație despre soldații noştri, spunând că au un colosal

dispreț de moarte, că luptă ca cei mai viteji soldați din lume, încât abia îi poți reținea să nu atace înainte de a primi comanda cuvenită.

Eroi

Întrebați fiind despre ofițerii cunoscuți şi Români, unul spune: *Luni am dat mâna mai în urmă cu domn căpitan Târziu; pe mine m-au rănit şi apoi nu l-am mai văzut*. Altul: *„Sergent-majorul X e rănit şi el, dar l-am văzut cum a străpuns cu sabia un căpitan rus"*. *„Da, pe domnul Oberleitnant Balcanii l-ați văzut?"* Unul răspunde: *„L-am văzut, Prea Sfințite! De 5 ori ne-a condus în foc, mergând înainte cu sabia scoasă şi strigându-ne: După mine băieți! Dumnezeu e cu noi. Nu l-a atins nici un glonț. Ar fi şi pagubă, c-aşa fain om, rar găseşti"*. E rănit acum, ulterior, la mână şi picior. Unul spunea că, după ce l-a puşcat în mână, a mai puşcat 4 Muscali. Un viteaz rar era, între cei cercetați, şi caporalul Dionisie Păducel, din Gârbovăț, care, după ce s-a luptat în Sârbia fără a fi vulnerat, a trecut la Galiția, unde singur a puşcat 15 Muscali şi, cu despărțământul lui, a prins 150 Ruşi.

Ai putea scrie o carte întreagă despre pățaniile lor. Este de admirat liniştea cu care îşi sufăr durerile, sângele rece cu care privesc în fața pericolului şi morții. Doară câțiva inşi au oftat, zicând în răspunsurile lor, la cuvintele de mângâiere ale arhiereului lor: *„Numai cei 4 copilaşi de acasă de n-ar fi, Prea Sfințite"*.

Lectură pentru răniți

Îngrijirea ce li se dă este exemplară; atât damele din societatea înaltă, cât şi medicii fac tot posibilul pentru însănătoşarea lor. Plumbii li să caută cu razele Röntgen. Cu mâncare bună şi tot ce le trebuie. Numai lectura trimisă de Românii din Timişoara – nu le ajunge la toți. Au cerut să li să trimită mai ales gazete româneşti. Li s-a promis. Astfel, pentru răniții din spitalurile:

a) Garnisonspital,
b) de la *„Crucea roşie"*,
c) de la Şcoala reală de stat, şi
d) din Casarma *„Francisc Iosif"*

Prea Sfinția Sa a abonat ziare româneşti în 20 exemplare şi a dispus să li-să trimită sute de broşuri cu lectură religioasă, economică, distractivă şi patriotică.

Îndemnăm publicul român de pretutindeni, şi mai ales din oraşe cu spitaluri, să se intereseze de aceşti *„pui de lei"*.

Drapelul

Foaia Diecezană, nr. 36 din 7/20 septembrie 1914, Caransebeş, p. 3–4

161

Sibiu, 25–29 septembrie 1914 – *Fragmente ale corespondenței primite de redacția periodicului „Foaia Poporului", din Sibiu, de la soldații români mobilizați în armata austro-ungară pe frontul galițian.*

Extrase din scrisori de pe câmpul de răsboiu

Am primit în timpul din urmă o seamă de scrisori sau poezii, prin cari feciorii noştri îşi spun ceea ce simțesc în aceste zile de grea cumpănă. Din aceste scrisori mai dăm câte ceva şi în foaie:

25 septemvrie

…N-am putut scrie mai curând, deoarece suntem tot în sate, unde nu ne putem întâlni cu poşta noastră, iar altcum scrisorile n-ajung la locul unde trebuie. Ilustrata trimisă în 27 august, abia am primit-o în 21 septemvrie; poşta umblă foarte neregulat. Acasă scriu aproape în fiecare zi, dar eu nu am primit decât o singură corespondență de acasă.

– Mulțumesc pentru încurajare, dar să credeți că în aşa pericol am fost în vreo trei rânduri, încât am crezut că nu-mi mai văd nici odată țara mea. Mulțumesc lui Dumnezeu însă că m-a scăpat şi acum iar sunt în țara noastră. În 6 zile am trecut prin bubuitul tunurilor şi pârâitul puştilor şi de trei ori am trecut prin asalturi cu baioneta şi printre sulițele cazacilor. Ceva de nedescris! A fi din zori până când întunecă în clocotul pădurilor, în sforăitul cailor şi a înainta printre atâția răniți.

Odată înaintam pe loc deschis. Deodată se sparg pe deasupra noastră 9 şrapnele: la unul îi duce piciorul, la altul mâna, pe unul îl răneşte în piept, pe altul îl despică ori îi duce capul; pe unul din stânga mea îl ridică un glonț de tun la vreo 5 metri, apoi îl trânteşte; acum e mort!...

S.

29 septemvrie.

…Timp de trei săptămâni am fost în linia de foc. De multe-ori veniau gloanțele asupra noastră ca ploaia cea cu grindină asupra cucuruzului. Tunurile bubuiau, încât nici paserile văzduhului nu mai sburau pe sus, ci se ascundeau prin ogoare în timpul acesta de lupta. Cu toate acestea, bunul Dumnezeu m-a păzit până în a treia săptămână. Atunci, într-o marți la amează, era în 8 septemvrie, mă aflam într-un câmp nu departe de Lemberg, cam 25–30 chilometri. Aci s-a dat o luptă crâncenă, şi ne-au bătut îndărăt, fiindcă Ruşii erau de şase-ori mai mulți decât noi.

Aflându-se ei în pădure, noi n-am ştiut cât sunt de mulți, de oarece nu i-am văzut. Asta a fost la 9 ore dimineața. Pe la 12 ore i-am bătut noi îndărăt, făcând noi şi mai mult prisonieri ruşi şi luând mai multe arme de la ei. Eu, înaintând cu consoții mei către o maşinängever (mitralieză) rusească, eram numai la vreo 20 de paşi departe de ea. Aveam nădejde s-o luam de la Ruşi, fiindcă numai aceia mai erau lângă maşina cari o sloboziau mereu şi țâpau focul din ea ca ploaia. Ceilalți Ruşi au fost fugit, fiindcă noi făcusem asalt asupra lor.

Eu, dimpreună cu încă 8 feciori, am năvălit să punem mâna pe maşină, care făcuse multă pagubă printre noi. Dar când să pun mâna pe ea, deodată trăsnetul duşmanului (un glonț de tun-şrapnel) s-a descărcat asupra mea şi mi-a rupt tot borneul şi hainele, rănindu-mă foarte tare în partea dreaptă la spate, din care cauza m-am răsturnat la pământ, răcnind ca un animal si gândindu-mă la cei doi copilaşi mici ai mei, unul de 3 şi altul de 2 ani... Mă cugetam la întreaga noastră familie, la nevastă, copii, la scumpii mei părinți, cari sunt slăbiți de bătrânețe, iar acum o se rămână singuri. Mă gândeam la bunul Dumnezeu să-mi ajute. Şi mi-a ajutat!

Consoții mei intr-aceea au luat maşina duşmanului şi strigând „Să trăiască" au ridicat-o pe spinare. Atunci eu, văzând cele petrecute, n-am mai simțit durerea ranei, de bucurie c-am învins. – De atunci încoace am suportat multe suferințe, în urma morbului greu care nu se poate descrie. La început am stat 5 zile într-un spital din Galiția, unde am fost foarte bine grijit. După 5 zile am fost trimis la Budapesta, unde nu ne putem lăuda cu grija, din cauză că sunt foarte mulți răniți, cu miile, e plină capitala cu soldați răniți, şi tot vin mereu, zi şi noapte, atât din Serbia, cât şi din Galiția. – Iertați că n-am putut scrie aşa bine, fiindcă mâna dreapta e foarte grea, de 3 săptămâni n-am putut-o purta de loc de durere, pentru că mi-e ruptă vâna din umăr.

Rămân cu salutare: Mihail Blând, fruntaş în Regimentul de infanterie 63, Compania 13, de loc din Galați (comitatul Bistrița-Năsăud)

28 septemvrie.

Noi, soldații din Regimentul 64, Batalionul; 3, am respins pe duşman peste toate locurile. Noi am fost numai un batalion şi am luat de la inamic 6 tunuri mari, de cele grele, şi 4 maşini de puşcat, pe când Ruşii au fost o divizie întreagă şi tot i-am respins.

Abonatul 10086

Doine cătăneşti
Din Galiția

Foaie verde ca iarba,
Fost-am în Galiția.
Galiția -i țarii arsă,
Mulți oameni sângele-şi varsă.
Galiția-i țară rea,
Mulți oameni înghite-n ea.
Frunză verde de secară,
Când trecea trenul prin gară
Cea mulțime țivilească
Striga numai: „*să trăiască*"
Ceata noastră cătănească.
Când în Galiția am ajuns
Toți vorbiam numai de Rus,
Unde va sta el ascuns,
Să mergem şi să-l găsim,
Ca pe loc să-l prăpădim.
Dar n-a fort pe cum gândeam.
Că Rusul când îl găseam
El venea asupra noastră
De gândeai că-i drum, nu-i coastă.
Tunurile esplodau,
Gloanțele ploaie veneau.
Granatele se revarsă
Tocmai pe deasupra noastră.
Treceam râuri cu noroi,
Rusul venia după noi.
Țineam focul dintr-o coastă
Pe moarte şi pe viață.

Cădeau Ruşi, cădeau de-ai noştri
Erau cu sutele morții.
Auzii un tun turbat,
Iar un glonte de granat
Lângă noi a explodat,
Şi-un dărab de cusutor
M-a lovit într-un picior,
Tocmai în piciorul drept
Când jos vream să mă reped,
Iar acuma ce să fac?
M-am tras într-un şanț uscat
Şi mi-am legat ranele,
Nevăzând spitalele.
Ş-apoi hai la drum băiete,
Că de spital nu-i nădejde:
Să ajung la „tren-spital"
Să mă ducă în Ardeal.
Frunză verde pe hotar,
Făcută de un rotar;
Frunză verde foaie fragă,
Zaharie Stoica-l cheamă;
Foaie verde lemnul creşte
El în Jina locuieşte.
Foaie verde de lemn rupt
În Jina s-a şi născut.
Am soață şi un ficior,
Vasile, puiu de dor.

Foaia Poporului, nr. 44 din 12/25 octombrie 1914, Sibiu, p. 7

162

Busanawsky (Galiția)-Vărădia (comitatul Caraş-Sevrin), 14/27 septembrie 1914 – *Portretul eroului român Victor Bircea, sergent în Regimentul de Honvezi-Tunari din Lugoj, al armatei austro-ungare, care s-a făcut remarcat pe frontul galițian prin curajul cu care a capturat o serie de soldați ruşi.*

Vitejia unui soldat român

Despre vitejiile unui adevărat pui de român, „*Drapelul*" scrie următoarele:

„Un tânăr svelt (voinic), în vârstă de 23 ani şi în a 11-a lună de cătănie, a plecat la războiu ca simplu tunar (fără grad) al Regimentului de honvezi-tunari din Lugoş, şi a venit zilele acestea ca sergent (filär), conducând un convoiu de prizonieri ruşi.

Flăcăul acesta s-a prezentat la redacția „*Drapelul*" din Lugoş cu şapca şi pantalonii de la un ofițer de cazaci. A adus cu el şi un umăr al ziarului unguresc „*Szegedi Napló*" în care se povesteşte despre vitejia lui şi a soților săi *Ioan Hozan, F. Armean, Ioan Flămându* şi *Ioan Coloroiu*, toți de la Regimentul de honvezi-tunari din Lugoş.

Victor Bircea – că aşa îl cheamă pe viteazul flăcău – călărind de la *Busanawsky* la 25 kilometri depărtare singur, a dat 8 cazaci de el, care l-au primit cu o ploaie de gloanţe. Bircea s-a trântit la pământ, prefăcându-se mort, iar apoi pe neobservate s-a târât pe brânci după cazaci care, ajunşi într-o pădure, s-au culcat. Încetinel s-a apropiat de ei, le-a luat armele şi, deşteptându-i, i-a declarat prinşi. Aducând el în tabără singur 8 cazaci, a fost îndată înaintat la gradul de sergent.

În al doilea rând, a dat în o pădure de duşmani. S-a strecurat la ai săi ca o pisică şi, venind înapoi cu ajutor, i-a prins pe toţi – 39 de inşi – care tocmai dormeau, şi i-a adus în tabără cu cai cu tot. După ce a adus acum prizonierii ruşi la *Caşovia*[468], a venit la regimentul său la Lugoş, de unde se înapoiază iarăşi pe câmpul de luptă galiţian „*casă mai pună mâna pe vreo câţiva*".

Voinicul Bircea, când să plece, se opreşte încă odată în uşă zicând: *Dar vă rog să scrieţi la gazetă,* ***mi-s român din Vărădia***[469]*, căci cei de la foaia ungurească n-au voit să puie aceasta în foaie!*"

Foaia Poporului, nr. 38 din 14/27 septembrie 1914, Sibiu, p. 6

163

Bistriţa, 14/27 septembrie 1914 – *Mărturia unui ofiţer ungur în legătură cu vitejia soldaţilor şi ofiţerilor români din Regimentul 63, al armatei austro-ungare, dovedită în teatrele de bătălie.*

Un ofiţer ungur despre soldaţii români

Revista ungurească „*Besztercze*" publică un articol al unui ofiţer ungur venit rănit de pe câmpul de luptă. În acest articol vorbeşte despre curajul feciorilor din Regimentul 63, regiment curat românesc.

„*Fiecare soldat e un viteaz* – zice ofiţerul ungur – *Parcă nici n-ar fi oameni, aşa se luptă de neînfricaţi. Înflăcărarea nu le dă pace şi în privirea lor se vede îndrăsneala nepăsătoare nici de moarte. Cu bărbăţie şi cu putere nebiruită se asvârl în botezul de sânge şi nu-i putere care să-i oprească. Toţi, toţi sunt viteji nebiruiţi. Ofiţerii români sunt oameni minunaţi şi au fost în fruntea feciorilor şi nu ştiu ce e frica. Sfântă îmi e convingerea că feciorii Regimentului 63 vor mai adăuga o pagină glorioasă în pagina eroică şi multe nume vor împodobi foile ei de aur*".

Foaia Poporului, nr. 38 din 14/27 septembrie 1914, Sibiu, p. 8

164

Uzsok (Ungaria)-Fiscut (comitatul Arad), 1 octombrie 1914 – *Necrolog în memoria notarului român Dumitru Cozma, sublocotenent în armata austro-ungară, căzut în luptele de la Uzsok, pe frontul ungaro-galiţian.*

+ Sublocotenent Dumitru Cozma

Acest războiu, ne mai pomenit de crâncen, a fost şi este pentru poporul românesc din Ungaria, Transilvania şi Bucovina o jertfă continuă, aproape supraomenească, ca şi care istoria nu mai pomeneşte. Tot ce am avut mai scump, feciorii noştri, frumoşi ca brazii, ni i-

[468] *Cosiče* (Slovacia) – n.n., A.Ţ.

[469] *Vărădia* (în ungureşte *Varadia*), comună în judeţul Caraş-Sverin, alcătuită azi din satele *Vărădia* şi *Mercina* – n.n., A.Ţ.

am dat cu drag patriei şi ei, cu cunoscuta-le vitejie, n-au pregetat a-şi vărsa sângele din belşug pentru ţara pe care strămoşii şi părinţii noştri au apărat-o.

Ni se umplu însă ochii de lacrămi când vedem cum se răresc tot mai mult rândurile intelectualilor noştri, pe cari cu atâtea jertfe ni i-am crescut. Dumitru Cozma încă este unul din nesfârşitul şir al intelectualilor români cari şi-au jertfit viaţa pe câmpiile jalnice ale Galiţiei şi prin Carpaţi în luptă vitejească pentru tron şi patrie. Şi el este unul care a adaos cu un laur mai mult la cununa de glorie a neamului. Şi el este unul dintre intelectualii noştri, crescuţi cu atâta amar şi sărăcie de un biet ţăran care-i aducea mâncarea cu desagii din Fiscut[470] până la Oşorheiu, iar de la o vreme, ne mai putând birui cu cheltuielile tot mai mari, îi propuse să se lase de studiat, căci mâinile sale muncite şi slabe nu mai sunt în stare să câştige cât e de lipsă la susţinerea sa la şcoală.

Fie iertatul Dumitru nu se lăsă însă şi absolvi cu mult năcaz, trăind de cele mai multe ori din mila conşcolarilor săi, şi clasa a patra a Gimnaziului romano-catolic din Oşorheiu, începând cu clasa a cincia şi până ce depuse maturitatea, se susţinu din ore private; propunea de după prânz de la patru şi până seara la opt, şi numai atunci se putea apuca de studiat. Între astfel de împrejurări ajunse în sfârşit să-şi câştige examenul de maturitate, după care începu o altă luptă şi mai înteţită, pentru mijloacele de lipsă la câştigarea vreunei diplome.

Intră într-o cancelarie, unde îi succese să-şi pună la o parte câţiva bănişori şi, după ce recursă încă o dată la mijloacele materiale aproape secate ale tatălui său, se înscrise la Cursul notarial din Oşorheiu, unde îşi câştigă diploma de notar, al cărei folos însă abia cinci ani l-a putut trage, căci un şrapnel rusesc, la ziua de 1 octobre, în luptele de la Uzsok[471] îi răpuse viaţa, tocmai acum când, după o luptă, într-adevăr titanică, după atâta energie cheltuită, după ce neajutorat de nimeni, ci numai prin sine însuşi îşi putu crea o situaţie modestă şi o căsnicie fericită şi când putu, în sfârşit, să se gândească şi la ridicarea din ruina materială a bătrânului său tată.

Puţini intelectuali români vor fi cari să se fi luptat cu atâtea greutăţi în viaţa lor de student, ca bietul Dumitru Cozma, şi cari cu toate acestea să fi rămas români cinstiţi şi idealişti în viaţă, chiar şi pe cariera, atât de spinoasă pentru români, a administraţiei.

Cade-să deci să aşezăm, şi pe această cale, o modestă cruce pe mormântul necunoscut al acestui erou. Dormi în pace dragă Dumitre şi fie partea ta cu drepţii! Iar voi, soţie şi tată, îndureraţi, mângâiaţi-vă cu aceea că numai cu jertfe sângeroase se poate ridica un neam, ce aşteaptă o dreaptă răsplătire.

Iuliu Maior profesor

Unirea, nr. 21 din 4 martie 1915, Blaj, p. 4

165

Budapesta, 22 septembrie/3 octombrie 1914 – *Scrisoare adresată de către premierul maghiar, Tisza István, mitropolitului ortodox al Ardealului, Ioan Meţianu, prin care îl înştiinţează că, dată fiind loialitatea dovedită pe front de către soldaţii de etnie română faţă de Austro-Ungaria, guvernul maghiar este favorabil acordării unor drepturi civile şi politice românilor transilvăneni, în sensul revizuirii legislaţiei şcolare, a celei administrative şi a celei electorale.*

[470] *Fiscut* (în ungureşte *Temesfűzkút*) sat aparţinător comunei *Şagu* (în ungureşte *Németság*), judeţul Arad, alcătuită azi din localităţile *Şagu, Cruceni, Firiteaz, Fiscut* şi *Hunedoara Timişană* – n.n., A.Ţ.

[471] *Ujok* (în ucraineană *Ужок*) comună, azi în raionul Velîkîi Bereznîi, regiunea Transcarpatia, Ucraina – n.n., A.Ţ.

Documente istorice

Departe de politică, numai pentru valoarea lor artistică, publicăm adresele schimbate între Escelenţa Sa, domnul ministru prezident conte Ştefan Tisza şi între Escelenţa Sa, domnul nostru metropolit Ioan Meţianu, împreună cu acel ordin al ministrului de Interne în chestia tricolorului românesc.

Budapesta, 22 septembrie 1914

Escelenţa Voastră
Ilustrisime domnule Arhiepiscop-Metropolit!

Aparițiile înălțătoare care, la isbucnirea războiului ce ni s-a ocroat, au dat o dovadă atât de splendidă despre solidaritatea Românilor din Ungaria cu interesele vitale ale Monarhiei şi ale naţiunei ungare, primesc în continuarea lor îmbucurătoarea atât pe câmpul de luptă precum şi în ţinuturile patriei noastre locuite de Români.

Sângele compatrioţilor noştri români curge împreună cu sângele nostru pe câmpiile de luptă. Vitejia şi a fraţilor noştri români se manifestă în faptele strălucite de arme ale armatei noastre. Românii rămaşi acasă suportă, în armonie frăţească cu Ungurii, încercările războiului.

Contrastele trec pe planul al doilea, frecările dispar şi ne simţim una în sentimentele sfinte ale iubirei de patrie şi ale jertfei patriotice de bună voie.

Aceasta oferă un tablou îmbucurător pentru fiecare patriot de bună credinţă şi cu atât mai îmbucurător, cu deosebire, pentru cei care de lungi decenii încoace au fost propovăduitorii comunităţii de interese a rasei maghiare şi române şi care au lucrat pentru obţinerea unei înţelegeri, căutând să promoveze iubirea şi încrederea reciprocă.

Escelenţa Voastră nu sunteţi numai nestorul clerului român înalt, nu sunteţi numai capul bisericei române greco-ortodoxe, ci, în urma înaltului vostru post, Escelenţa voastră sunteţi şi un profet al dragostei păcii şi a concordiei. Ştiu că espresiunea bucuriei mele, a speranţei mele şi încrederii mele vă provoacă în sufletul Escelenţei Voastre un ecou şi, în consecinţă, o pricepere corectă. Escelenţa Voastră n-a urmărit numai cu simpatie năzuinţele mele desfăşurate în interesul unei încrederi depline şi a unei armonii şi concordii complete, ci în decursul năzuinţelor mele am putut observa adeseori mâna gata de ajutor a Escelenţei Voastre. Şi când a trebuit să întrerup acţiunea mea, fără a fi ajuns ţânta atât de mult dorită de mine, am fost împărtăşit de Escelenţa Voastră nu numai de mulţămită şi recunoştinţă, ci Escelenţa Voastră m-a încurajat să lupt neclintit mai departe pentru această ţântă superioară.

Am sentimentul că, în atmosfera mai purificată şi nobilitată a vremurilor mari actuale, a sosit momentul favorabil.

Serbările de înfrăţire, care au împreunat în numeroase localităţi ale ţării inimile Maghiarilor şi Românilor într-o rugă cucernică şi într-o hotărâre bărbătească, nu sunt apariţii izolate. Acestea sunt simptomele evoluţiunei sufletului, simptomele marelui adevăr că atunci când suntem puşi în faţa problemei existenţei, conştiinţa identităţii intereselor noastre de viaţă, şi ca urmare a acesteia, sentimentul de camaraderie al dragostei şi al încrederei, trecând peste orice divergenţă, va ajunge să-şi spargă drum cu putere elementară.

S-a născut acea stare sufletească, care este prima condiţie de viaţă a unui viitor mai frumos şi mai bun. Înainte de toate este doar necesar ca să considerăm pe Români ca pe camarazii, tovarăşii şi fraţii noştri, a căror progrese să ne umple cu bucurie şi cărora să le stăm întru ajutor în dragoste frăţească în toate greutăţile vieţii.

Acum, în ceasurile crizei şi ale pericolului, Românimea s-a dovedit ca frate al nostru adevărat. Noi, Maghiarii, ştim să răspundem la această atitudine, iar acest fapt, clar şi

lămurit, trebuie să aducă pe toate terenele fructele sale, atât în ce priveşte interesele materiale şi culturale, ca şi, în genere, ajungerea la valoare a Românilor.

Aceste sunt consecinţele automatice ale atitudinei actuale a Românilor. În ele zace, aşa zicând, gajul unui viitor mai bun. Ele sunt garanţa că Românii pot să conteze în exerciţiul liber al drepturilor lor pe bunăvoinţa întregei societăţi maghiare, iar în năzuinţele lor etnice la sprijinul statului şi să se simtă într-adevăr în patria comună.

Aceleaşi apariţii ne încurajează la măsuri şi mai estinse. Ţinând cont de faptele actuale ale Românilor, pot fi luate în mai mare consideraţiune şi dorinţele lor referitoare la instituţiunile statului.

În convorbirile avute nu demult, s-a dat espresiune acestor dorinţe cu deosebire în trei direcţii. S-a cerut o reviziune a legilor şcolare într-o direcţie mai favorabilă pentru şcoalele confesionale, precum şi un anumit uz al limbei româneşti în faţa autorităţilor statului şi, în fine, o reviziune atare a legei electorale, care ar deschide un câmp mai larg pentru activitatea politică a concetăţenilor noştri români.

Graniţa trasă, în cele mai multe declaraţii publice, a fost considerată de prea îngustă şi înţelegerea dorită, în mod cinstit de ambele părţi, nu s-a putut înfăptui fiindcă în situaţia de atunci n-am putut trece peste această graniţă.

Simt că astăzi putem merge cu un pas mai departe, fără a atinge întru nimic punctele de vedere maghiare de stat şi naţionale. Poate fi luată în vedere o reformă a legii şcolare, care ia în considerare dorinţele concetăţenilor noştri nemaghiari în ce priveşte şcoalele lor confesionale. Mai departe, putem asigura, prin dispoziţii de legi, folosirea limbei materne în contactul nemijlocit cu autorităţile statului şi, în fine, poate fi supusă unei revizuiri legea electorală, care să aşeze reprezentanţa politică a Românilor pe o bază mai echitabilă. Astfel s-ar regula chestiile principale care au stat în calea unui deplin acord. Să iasă numai la iveală aceeaşi simpatie şi aceeaşi prevenire şi din cealaltă parte, pentru ca astfel să se delăture din drum ultimele piedici ale unei armonii depline.

Escelenţa Voastră, ilustrisime domnule Arhiepiscop Metropolit!

Am sentimentul că acum, când faptele publice, împlinite şi absolut incontestabile, au dovedit colaborarea credincioasă a Românilor în zilele mari ale luptei şi pericolului, că acum, când nimeni nu va putea vedea în cuvintele mele premisele, sau chiar preţul de cumpărare a jertfelor patriotice deja aduse, că acum, când fiecare prevenienţă poate fi luată drept o recunoştinţă meritată ulterior, că acum a sosit timpul faptelor pentru noi, anteluptătorii păcii şi ai concordiei între naţionalităţi. Mie mi se impune iniţiativa şi răspunderea. Le iau asupră-mi, în conştiinţa că trăim momente istorice a căror atmosferă înfierbântată topeşte metale reci şi tari, făurind din ele un element nou, puternic şi mai nobil, care să braveze orice proces de descompunere.

Mă îndrept către Escelenţa Voastră cu rugarea a binevoi să sprijinească acest lucru sfânt cu toată greutatea cuvântului său şi cu toată puterea personalităţii sale.

Cu expresiunea consideraţiunei mele distinse, rămân al Escelenţei Voastre devotat.

Tisza m.p.

Biserica şi Şcoala, nr. 44 din 2/15 noiembrie 1914, Arad, p. 352–353

166

Viena, 21 septembrie/4 octombrie 1914 – *Listă a soldaţilor, subofiţerilor şi ofiţerilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decoraţii militare pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Soldați români distinşi pentru vitejia lor

Monitorul oficial al armatei austro-ungare numeşte pe următorii soldați români distinşi:

Medalia de aur pentru vitejie s-a conferit sergentului major (Regimentul 63) Pavel Urs; *medalia de argint* pentru vitejie clas I sergentului Ladislau Cernucan (Regimentul 63), infanteristului Nestor Matei (Regimentul 62), sergentului major Gheorghe Nicolaescu (Regimentul de artilerie 33), sergentului Trişca (Regimentul 30); aceeaşi medalie de clasa II caporalului Vasile Voina (Regimentul 50), voluntarului Eugen Patachi, artileriştilor Nedeloi Bolohan, sergentului geandarm Petru Bican şi ordonanței Gheorghe Moldovan (Regimentului de artilerie 35).

Crucea militară pentru merite cu decorațiunea de război căpitanului Pompei Bârsan (Regimentul 63).

Recunoştința majestatică s-a exprimat locotenentului Gheorghe Rîmbaş (Regimentul 63) şi sublocotenentului Octavian Oancea (Regimentul 41).

Foaia Diecezană, nr. 38 din 21 septembrie/4 octombrie 1914, Caransebeş, p. 5

167

Caransebeş, 21 septembrie/4 octombrie 1914 – *Ştire în legătură cu decorarea cu medalia de aur a subofițerului român Muşcoiu, din Regimentul 43 al armatei-austro-ungare, pentru faptele de vitejie dovedite pe front.*

Distins

Sergent-majorul Muşcoiu, de la Regimentul nostru de casă 43 – carele este împuşcat în şold şi se află de prezent în Caransebeş ca rănit – a fost distins de Majestatea Sa cu „*medalia de aur pentru vitejie*" pentru vitejia dovedită în fața duşmanului.

Foaia Diecezană, nr. 38 din 21 septembrie/4 octombrie 1914, Caransebeş, p. 5

168

Sibiu, 23 septembrie/4 octombrie 1914 – *Scrisoarea de răspuns a mitropolitului ortodox al Ardealului, Ioan Meţianu, adresată premierul maghiar, Tisza István, prin care îşi exprimă recunoştința față de inițiativa înaltului demnitar de a apropia statutul civil şi politic al românilor transilvăneni de cel al națiunilor privilegiate, germanii şi maghiarii, din imperiu.*

Răspunsul Î[nalt] P[reasfinției] Sale domnului Metropolit Meţianu

Sibiu, 23 septembrie 1914

Escelența Voastră! Ilustre domnule Conte

În posesiunea scrisoarei prețioase a Escelenței Voastre, mă grăbesc să dau espresiune bucuriei mele sincere că Escelența Voastră, şi guvernul ungar, sunt dispuşi a împlini dorințele vechi, echitabile, ale poporului român, care formează condițiile prealabile ale binelui şi progresului cultural al său.

Recunoaşterea şi simpatia Escelenței Voastre pentru poporul român, care a dat în zilele de grea încercare dovezi atât de strălucite despre credința sa în rege şi patrie, stârneşte un ecou viu în sufletul meu la opera nobilă, care doreşte să cultive şi să asigure concordia şi

armonia sufletelor, întind bucuros mâna mea de ajutor, în speranța că această operă va aduce roade bogate şi va pune, cu ajutorul Domnului, fundamentul unui viitor mai frumos şi mai fericit.

Cu veneraţiune sinceră, al Escelenței Voastre devotat.

Meţianu m.p.

Biserica şi Şcoala, nr. 44 din 2/15 noiembrie 1914, Arad, p. 353

169

Sighetu Marmaţiei, 5 octombrie 1914 – *Ştire în legătură cu ocuparea oraşului de către trupele ruseşti, predarea lui prin vice-primarul acestuia şi retragerea trupelor maghiare înspre interiorul comitatului Maramureş.*

Cum a fost predat oraşul Sighet

Hust[472], 5 octombrie, nou.

Conform unui raport oficial, sâmbăta trecută, dimineaţa, Ruşii au intrat în oraşul Sighetul Marmaţiei. În numele Consiliului orăşenesc, conform instrucţiunilor primite, vice-primarul *Dobay János* s-a prezentat comandantului trupelor ruse. Primarul *Szölösy* este om prea bătrân şi aşa el a fost absolvit de această îndatorire.

Ştirea că rabinul, îmbrăcat în *tora* (haina bisericească la jidovi), ar fi primit pe Ruşi este neadevărată. Desfăşurarea trupelor noastre s-a terminat în cele mai bune condiţii şi toate forurile oficiale competente au cele mai bune nădejdi.

Au sosit ştiri că armatele ruse se retrag din Bucovina spre nord, dincolo de Siret, care operaţie de bună seamă stă în legătură cu ofensiva din Galiţia a trupelor noastre aliate. – În jurul oraşului Sighetul Marmaţiei nu au fost decât nişte hărţuieli neînsemnate.

Foaia Poporului, nr. 41 din 29 septembrie/12 octombrie 1914, Sibiu, p. 2

170

Socolu de Câmpie (comitatul Murăş-Turda), 6 octombrie 1914 – *Anunţ în legătură cu moartea învăţătorului român Vasile Viciu, subofiţer în armata austro-ungară, căzut pe frontul sârbesc.*

+ Vasile Viciu

Învăţător greco-catolic în Socolul de Câmpie[473], a căzut pe câmpul de răsboiu din Sârbia la 6 octombrie 1914, în vârstă de 30 ani, în luptă vitejească pentru neam şi ţară. *Odihnească-se în pace!*

---

[472] *Huşt* (în ucraineană *Хуст*), oraş românesc, a făcut parte din suita celor cinci târguri regale maramureşene (*Huşt, Visc, Teceu Mare, Câmpulung, Sighet*) din Ungaria, azi în Ucraina – n.n., A.Ţ.

[473] *Socolu de Câmpie*, sat aparţinător comunei Cozma (în ungureşte *Kozmatelke*), judeţul Mureş, alcătuită azi din localităţile *Cozma, Fânaţele Socolului, Socolu de Câmpie, Valea Sasului* şi *Valea Ungurului* – n.n., A.Ţ.

Unirea, nr. 12 din 6 februarie 1915, Blaj, p. 4

171

Arad, 25 septembrie/8 octombrie 1914 – *Circulară emisă de episcopul ortodox al Aradului, Ioan I. Papp, în legătură cu normele de igienă pe care credincioşii trebuie să le respecte pentru prevenirea şi combaterea holerei care a izbucnit în câteva zone ale Austro-Ungariei.*

Nr. 5500/1914

Circular
către toate oficiile protobresbiterale şi parohiale din eparhia Aradului

Marele războiu la care a fost împinsă monarhia noastră, afară de neliniştea generală şi de multe alte nenorociri împreunate cu orice războire, a adus asupra unor părţi a patriei noastre şi primejdia multor boli molipsitoare, între care şi cholera, boala cea mai înfricoşată.

Deşi din partea organelor administrative ale ţării noastre s-au luat de cu vreme toate măsurile necesare pentru împedecarea acestei plăgi grozave şi pentru reducerea ei posibilă, este şi de datoria conducătorilor fireşti ai poporaţiunei, deci şi de datorinţa preoţilor şi a învăţătorilor noştri: să vegheze neadormiţi asupra igienei publice şi să stea cu prevenire în ajutorul celor încredinţaţi conducerii lor.

De aceea dispunem: ca preoţii şi învăţătorii noştri să urmărească cu cea mai mare băgare de seamă şi bunăvoinţă starea sanitară a credincioşilor noştri.

Preoţii încă de pe acum să pregătească poporul, atât de pe amvon cât şi în convenirile lor zilnice, despre ivirea cholerei, dându-le sfaturile de lipsă pentru preîntâmpinarea şi vindecarea ei. Tot asemenea să proceadă şi învăţătorii în convenirile cu poporul, iar în şcoală să instrueze elevii că dacă în casele părinţilor, ori în a vecinilor lor, ar obveni orice fel de morb, acela să-l arate numaidecât factorilor chemaţi a îngriji de starea sănătăţii poporaţiei.

După ce este ştiut că răul cel mare, care contribuie la răspândirea cholerei, este frica, şi de aci tăinuirea cazurile obvenite, trebuie ştiut şi aceea că această boală nu este absolut incurabilă, dar vindecarea ei pretinde imediată îngrijire specială.

Pentru aceea, credincioşii noştri să fie instruiţi nainte de toate asupra împrejurării că este cea mai de căpetenie datorinţă a fieştecăruia, atât în interesul propriu cât şi în interesul binelui obştesc, să arate imediat notarului, primarului, preotului ori a învăţătorului orice caz de bolnăvire ce s-ar arăta în familiile lor ori a vecinilor lor, ca astfel să li se poată da de cu vreme ajutorul trebuincios.

Cholera se cunoaşte uşor, căci simptomele ei sunt: durere de pântece, greaţă ţi durerile de cap, deci îndată ce vreun credincios de-al nostru ar observa acestea, ori alte simptome, fie la sine, fie la vreun membru al familiei sale ori a vecinului său, să facă imediat arătare la persoanele sus indicate, apoi, şi până să le vină ajutorul recerut, este datorinţa familiei să separeze pe cel bolnav de ceilalţi casnici şi să grijească necondiţionat să fie curăţenie în jurul lui.

Bolnavii de choleră îngrijiţi bine, de la început, se vindecă în cele mai multe cazuri şi, dacă la începutul îmbolnăvirii lor se vor înştiinţa numaidecât antistiile comunale, ei vor fi lăsaţi spre îngrijire în familiile lor, iar dacă ar tăinui boala, atari persoane vor fi duse la spitalele pentru boli epidemice.

Insinuarea boalei este cu atât mai necesară, tocmai în interesul respectivilor, cu cât o atare tăinuire nu poate fi de durată lungă, de o parte, iar de altă parte este lucru cunoscut

că nu orice indispoziţie de care ar fi cuprins unul ori altul – este totodată şi însuşi holeră, pentru că toată lumea ştie că de greaţă, de durere de cap şi de pântece au suferit oamenii şi când nici poveste nu era de această boală, prin urmare, şi dacă s-ar ivi la unul ori altul vreun simptom din celea atinse, să nu decadă cu duhul şi să nu se spăimânteze, ci să grăbească a-şi arăta la factorii pomeniţi starea sanitară, ca astfel să capete de cu vreme îngrijirea recerută şi cu aceea şi tăria şi liniştea sufletească.

Se după esperienţa medicilor, lucrul cel mai de căpetenie spre a încunjura îmbolnăvirea de holeră este curăţenia şi viaţa regulată, prin urmare este datorinţa fieştecăruia creştin şi cap de familie de a se feri pe sine şi pe casnicii săi de escese de mâncări şi beuturi, nu altcum şi de a îngriji atât de văruirea grabnică a locuinţei sale cât şi de aceea ca atât internul ei cât şi curtea şi grajdurile să fie totdeauna curate.

Nimeni să nu bea apă din râuri, ci apa de beut, chiar şi din fântână de s-ar scoate, trebuie fiartă, răcită şi apoi folosită.

Oamenii să se reţină de a mânca poame şi verdeţuri crude, ci numai de celea bine fierte, iar unde faptice ar erumpe boala de holeră, escrementele bolnavilor trebuie îngropate şi peste groapă să se arunce var nestâns.

Urmând astfel, avem nădejde tare că bunul Dumnezeu ne va feri de această boală, pe cât de urâtă pe atât de primejdioasă, care în anul 1873 a secerat multe vieţi, în mare parte şi din cauza că cei chemaţi a îngriji de sănătatea publică ori nu şi-au făcut datorinţa pretutindeni cu conştiinţă, ori n-au fost orientaţi asupra simptomelor, a modalităţii şi măsurii de preîntâmpinare şi vindecare a acestei boli.

Arad, 25 septembrie (8 octombrie) 1914
Ioan I. Papp m.p.
Episcopul Aradului

Biserica şi Şcoala, nr. 40 din 5/18 octombrie 1914, Arad, p. 326–327

172

Budapesta, 28 septembrie/11 octombrie 1914 – *Ordin emis de ministrul maghiar de Interne, Sándor János,cu privire la legiferarea delictului de răspândire a zvonurilor alarmante legate de situaţia războiului şi pedepsele ce se vor aplica celor care vor colporta astfel de ştiri.*

Un ordin aspru

Ministrul de interne, Sándor János, a dat împotriva răspânditorilor de ştiri false, următorul decret:

„Tot mai des sosesc plângerile că, în legătură cu operaţiunile de răsboiu, se inventează şi se răspândesc ştiri alarmante care sunt potrivite să provoace nelinişte şi îngrijorări nemotivate în cercurile largi ale poporaţiunei.

Orice om serios trebuie să vază că inventarea şi răspândirea de ştiri false periclitează în mare măsură ordinea şi liniştea publică, a căror menţinere şi promovare e o datorie dublă chiar în vremile acestea grele. Din cauza aceasta opresc riguros inventarea şi răspândirea astorfel de ştiri, iar călcarea acestei oprelişti o decretez, în baza paragrafului 1 al Art[icolului] de lege XL din 1879, ca delict.

În consecinţă, acela care are în legătură cu operaţiunile de răsboiu:

1) inventează vreo ştire alarmantă sau răspândeşte astfel de ştiri false, sau

2) afirmă sau răspândeşte ştiri despre rănirea, moartea sau căderea în prinsoare duşmană a vreunui soldat, fără ca să fie convins despre veracitatea datelor din comunicatele oficiale sau din altă sursă, care deschide orice îndoială, sau

3) inventează orice altă ştire sau răspândeşte ştiri false, care sunt potrivite să deştepte teama şi panica, vor fi pedepsiți la închisoare până la 15 zile şi 200 coroane pedeapsă în bani.

Judecarea acestor delicte cade în sfera de competință a autorităților administrative, ca judecătorii polițieneşti, iar pe teritoriul capitalei în sfera de competință a poliției de stat din Budapesta".

Rugăm preoțimea şi învățătorimea a aduce la cunoştința poporului acest ordin, pentru a preveni dezastrele ce ar urma din nerespectarea lui. Să stea fiecare la ale sale, să lucreze şi să se roage lui Dumnezeu.

Biserica şi Şcoala, nr. 39 din 28 septembrie/11 octombrie 1914, Arad, p. 322–323

173

Arad, 28 septembrie/11 octombrie 1914 – *Articol mobilizator prin care credincioşii sunt îndemnați să facă donații în folosul armatei, aşa după cum învățătorii din Ardeal au adunat materiale textile pentru uzul spitalelor militare.*

Acte de caritate

De pe amvon cu cuvântul, de pe tribuna publicității cu scrisul am pregătit obştea rămasă la serviciul samaritean, la lucrarea îndurării față de cei loviți de soarta războiului. Victimele sunt şi mai multe decât ne aşteptam să le avem şi jertfa trebuie dar să fie mai mare. Dacă n-ar fi porunca mare a îndurării creştineşti, acolo e porunca rațiunei: azi mie, mâine ție. Azi fiul vecinului meu zace rănit, mâine poate bate urgia holerei la porțile mele. Nimeni nu e scutit de urgia războiului, numai sărind unul pentru toți şi toți pentru unul putem mântui ce e de mântuit.

Învățătorii români din Ardeal au stors administrația lumei prin trimiterea de mai multe vagoane de pânzături vechi pentru spitalele militare. Oamenii aceştia şi-au înțeles misiunea şi meritul lor umanitar, nu stau îndărătul celora care îşi varsă sângele pe câmpul de război. Ei mântuie ce e de mântuit, de sub spuza războiului, şi viețile acelea mântuite sunt fiii şi concetățenii noştri pentru care tremură acasă părinți, soațe, copii, frați şi surori. Curățenia trupurilor, sdrănțuite de gloanțe şi încojbate de murdăriile războiului, e o *conditio sine qua non* a vindecării ranelor şi a ocrotirei de boalele contagioase. Exemplul acestor învățători, care atâta cinste ne-au făcut în faşa lumei civilizate, şi care atâtea răni au astupat, să lumineze tuturor.

Cine nu se poate lipsi de un ştergar, de un petic de cămaşă, un spătoi, un crac de albituri bărbăteşti, un cearşaf sau petic de cearşaf, batistă, fustă, cu un cuvânt de tot ce e pânzătură albă şi mai ale țesături de cânepă şi in? Pentru că din ce-i întreg se îmbracă trupurile venite acasă cu albituri sdrănțuite şi neschimbate de când au plecat cu ele în războiu. Din petece se fac ştergare şi învăliturі de pansamente. Nu uitați că toată țara e un spital şi vine iarna cu luptele cele sângeroase ale decisiunei războiului. Greul războiului. Preotesele şi învățătoresele să fie diaconesele acestui război, ele să umble din casă în casă şi să se facă părtaşe în opera cea mare de salvare.

Preasfințitul nostru episcop a ordonat purtarea unui tas pentru ajutorarea familiilor rămase în mizerie de capii lor duşi la război.

Nu vă dați acum îndărătul acestei mari contribuții, pentru că uite ceia din războiu aduc contribuția de sânge în prisosință. Toată picătura de sânge pentru noi, cei rămaşi acasă, se varsă. Când ei nu vor mai putea apăra hotarele noastre, o să plătim contribuții mai mari şi

de silă, atunci nu ni se va mai cere, ci ni se va lua. Nu este aici vorba despre o stoarcere a avutului, ci de dinarul văduvei. Ştiţi pilda din evanghelie. Mai mult a dat văduva care a dat ultimul dinar ce l-a avut, căci l-a dat din inimă şi tot cât a putut. Dinarul acesta al văduvei, darul inimei vă cere acum arhiereul, bogatul şi săracul, deopotrivă, să-şi aducă dinarul său pe tasul sfintei biserici în faţa Domnului, care toate le vede şi toate le răsplăteşte după vrednicia lor. Mana cerului nu va lipsi din holdele voastre dacă veţi implora mila lui Dumnezeu prin fapte bune.

La întemeierea creştinismului se aduceau atâtea prinoase încât sfinţii apostoli nu le mai puteau lua în primire şi împărtăşi săracilor pentru care se aduceau. Atunci s-au instituit diaconii pentru serviciul meselor. La acest serviciu al meselor de caritate suntem chemaţi toţi câţi întru Hristos suntem hirotoniţi. Toţi ştim istoria sfântă, că cea făcut M[esia] Hristos şi sfinţii apostoli. Dar facem noi ce a făcut M[esia] Hristos, facem ce au făcut apostolii? Suntem noi urmaşii M[esiei] Hristos şi a sfinţilor apostoli? Vremea este a ne mărturisi acuma când Hristos ne cheamă la datoria noastră de caritate creştinească.

Biserica şi Şcoala, nr. 39 din 28 septembrie/11 octombrie 1914, Arad, p. 321

174

Budapesta, 29 septembrie/11 octombrie 1914 – *Ştire în legătură cu decorarea cu Ordinul de fier a colonelului român Ioan Boeriu, din armata-austro-ungară..*

Colonel român decorat

Domnul Ioan Boeriu, colonel în armata austro-ungară, a fost decorat de Majestatea Sa Regele cu *Ordinul de fier* clasa III cu decoraţia de război.

Foaia Diecezană, nr. 39 din 29 septembrie/11 octombrie 1914, Caransebeş, p. 6

175

Deva, 29 septembrie/11 octombrie 1914 – *Fragment dintr-o scrisoare trimisă de un sergent maghiar, aflat pe front, unui prieten din Petroşani, în care sunt lăudate curajul şi vitejia soldaţilor români, din armata austro-ungară, care luptă pe frontiera sârbească.*

Eroii noştri

Foaia ungurească din Deva, „*Hunyadvármegye*", de la 2 septembrie, aduce părţi din scrisoarea unui sergent (*zugsführer*) aflător la graniţa Sârbilor, trimisă acasă unui prieten din Petroşeni. Sergentul e ungur, dar încolo soldaţii batalionului sunt, precum să ştie, aproape numai Români. Sergentul, vorbind despre nepăsarea cu care omul merge înainte în luptă, după ce s-a deprins cu fiorosul ei zgomot dintâi, îi scrie printre altele:

„…E cea mai mare fericire din lume a privi cum, de pildă, un sergent, care în timp de pace e un tată de familie cu inimă, blândă, acum se aruncă să doboare 21 de inamici! Că ce e cu soldaţii noştri, aceea nu să poate descrie, aceea nu e lucru omenesc! L-i cea mai mare bucurie să poată merge înainte şi apoi foarte greu îi mai poţi opri! Ei, în cea mai mare ploaie de gloanţe, nu-şi caută acoperire, ci îşi zice unul altuia (aici ziarul maghiar citează. româneşte vorbele dintre soldaţi):

– Ioane, tu te temi?

– Se teme… de ei!

„Dumnezeul meu! – zice pe asta sergentul ungur – *dar viteje̦şte îşi mai împline̦şte acest neam* (românesc) *datoria lui! Nu voiesc şi nici nu pot să-ți mai spun mai multe, ceea ce ştiu ți-aş putea povesti ani de zile...”*

Încrestăm cu plăcere aceste laude ce să aduc voinicilor noştri aflători pe câmpul de răsboiu – şi cari acasă sunt locuitorii pacinicelor noastre sate...

(Lib.)

Foaia Diecezană, nr. 39 din 29 septembrie/11 octombrie 1914, Caransebeş, p. 7

176

Budapesta, 3/16 octombrie 1914 – *Ordin emis de premierul maghiar Tisza István cu privire la procedura ce trebuie urmată de autoritățile administrației locale în situația în care teritoriile din sfera lor de competență ar fi ocupate de inamic.*

Ordin ministerial

Cum au să se poarte autoritățile în cazul unei ocupări inamice?

Ministrul regesc ungar a dat, sub Nr. 7364/1914 M.E., o ordinațiune care priveşte ținuta autorităților (oficiilor) pentru cazul când o invaziune inamică ar amenința teritoriile pe care se află. Guvernul dispune următoarele:

§ 1. Oficiile de stat, municipale şi comunale, vor rămânea atât timp la locul lor, provăzând agendele oficiale în mod normal, câtă vreme duşmanul nu a sosit până în imediata apropiere a locului. În cazul ivirei acestui pericol iminent, vor urma dispozițiile din paragrafii următori.

Asupra împrejurării că cutare regiune este amenințată de pericolul invaziunei duşmane, oficiile din acele locuri vor primi, de regulă, la timp avizul autorităților lor superioare sau înştiințare din partea primului funcționar al municipiului (vice-comitele sau primarul orăşenesc), eventual din partea representantului suprem al guvernului din provincie (comisarul guvernului, comitele suprem).

Înainte de sosirea acestei încunoştiințări, în înțelesul celorlalți paragrafi, nu se va putea întreprinde nici un pas, ci numai în cazul când pericolul iminent s-a constatat cu toată precauțiunea şi după informații primite de la comandantul militar cel mai apropiat. De la comandantul militar, întrebat asupra pericolului, se va cere răspuns în scris. Cu privire la constatarea ivirei pericolului, oficiile care lucrează în aceeaşi localitate vor proceda întrucât se poate în comună înțelegere.

§ 2. În cazurile citate în § 1, mai întâi se va purta de grijă de aducerea în siguranță a averii de stat şi a celorlalți bani publici, întrucât aceasta nu s-a făcut mai dinainte. Spre acest scop se va proceda conform instrucțiunilor speciale sau generale referitoare la siguranța banilor publici. În lipsa unor astfel de instrucții, sau când nu se poate satisface aceste dispoziții, autoritățile vor proceda după cea mai bună a lor pricepere.

După aducerea în siguranță a averii, şi apropierea de fapt a inimicului, membrii oficiilor, cu excepția celor numiți în alineatul proxim, pot să-şi părăsească sediul întrucât nu vor fi primit alt ordin de la superioritatea lor.

Membrii oficiului de poliție de primă instanță, cum şi organele concrezute cu susținerea ordinei publice, nu vor putea părăsi sediul lor cât timp inimicul nu a sosit şi a luat, eventual, în primire administrația polițienească de la el. după aceasta se poate depărta şi ei.

Primarii oraşelor, pe urmă juzii şi notarii comunelor mari şi mici, sau apoi substituții lor, nu se pot depărta nici atunci, ci sunt obligați să stea la postul lor în decursul

întregii ocupațiuni dușmane, spre scopul pertractărilor eventuale cu dușmanii sau pentru o acțiune de mijlocire cu el.

§ 3. Părăsirea sediului oficial se va face în liniște și în ordine, nicidecum în formă de fugă.

Acele oficii, al căror cerc de competență nu a fost ocupat în întregime de inimic, se vor retrage pe teritoriile neocupate ale cercului lor, unde vor continua cu activitatea terenului ocupat în scopul ca să se poată reîntoarce acolo cât mai curând, îndată ce aceasta li se face posibil.

La părăsirea sediului oficial, cât și la reîntoarcere, se vor avea în vedere două momente, anume: ca inimicul să nu poată uza de oficiile noastre, de altă parte ca poporația să fie lipsită timp cât se poate de scurt de autoritățile ei.

Dacă a sosit momentul părăsirei sediului oficial, sau a reîntoarcerei la el, aceasta o constată totdeauna conducătorul oficiului, iar ceilalți funcționari sunt obligați a se conforma dispozițiilor conducătorului lor. Spre acest scop, singuraticii funcționari se vor stabili după putință, în decursul absenței de la sediu, acolo unde se află și conducătorul oficiului lor. Iar dacă aceasta nu se poate, atunci vor purta de grijă ca conducătorul lor să aibă permanentă știre de locul unde se găsesc.

Oficiul, care și-a părăsit sediul, este obligat să sprijinească poporațiunea teritoriului ocupat și mai departe, întrucât aceasta li este posibil, și să o susțină în conștiința că nu este deplin părăsită de autoritățile din statul ei și retragerea s-a făcut numai în mod trecător, din constrângere.

Părăsirea sediului, cât și reîntoarcerea în el, este a se anunța imediat autoritățile superioare.

§ 4. Această ordinațiune nu atinge dispozițiunile speciale care s-au luat în cauza siguranței bunurilor și a ținutei autorităților în cercul singuraticilor rămași ai administrației și care nu stau în contrazicere cu ordinațiunea prezentă.

Astfel, această ordinațiune nu atinge dispozițiile generale cu privire la ținuta autorităților judecătorești și a siguranței valorilor și a actelor administrate de ele în cazul unui pericol general, cum și instrucțiile de același cuprins referitoare la cercul de afaceri ale administrației căilor ferate, a oficiilor poștelor și telegrafului. Tot astfel, această ordinațiune nu atinge normele speciale care sunt stabilite pentru ținuta finanților și a personalului silvic.

§. Această ordinațiune intră imediat în vigoare.

Budapesta, la 3 octombrie 1914

Contele *Ștefan Tisza* m.p.

Ministru prezident regesc ungar

Biserica și Școala, nr. 39 din 28 septembrie/11 octombrie 1914, Arad, p. 321–322

177

Arad, 5/18 octombrie 1914 – *Necrolog publicat cu ocazia decesului regelui Carol I al României.*

+ Regele Carol

Așa a voit Dumnezeu ca pe tronul țării românești să se sălășluiască înțelepciunea și se prefacă dintr-un principat fragil un regat strălucit, care s-a bucurat de admirația lumei întregi. Sufletul mare al regelui și sufletul poetic al reginei a dat farmecul Domniei regelui Carol.

O domnie de 48 ani, în care nici o ziuă n-a rămas pierdută. În timp de pace a clădit această domnie, cultura românească, unitatea sufletească a tuturor românilor; în timp de răsboiu a creat regatul român, veghea românismului şi a civilizaţiunei.

Dar regele Carol n-a fost numai al ţării sale şi numai al românilor de pretutindeni, ci o parte din sufletul Europei. Europa centrală pe el l-a avut de înaintemergătorul civilizaţiunei din Balcani şi prin braţul lui puternic a susţinut echilibrul în viesparul acela balcanic, câtă vreme s-a putut pe cale diplomatică, iar când totul părea a fi nimicit, cu voinica sa armată a oprit în loc pieirea şi în pacea din Bucureşti a stabilit echilibrul balcanic. Aşa se întâmplă că la mormântul lui îşi pleacă capul toate popoarele cu toţi domnitorii lor, toţi simţesc că s-a rupt o parte din sufletul lor, pentru că toţi simţesc că s-a rupt o za a unirei din sufletul Europei.

Ne închinăm înaintea voinţei dumnezeieşti, care chiar acum l-a chemat când privirile Europei erau ţintuite la El, aşteptau lumină în haosul răsboiului universal. S-a stins lumina, dar a rămas căldura inimei lui, din a cărei energii vor fi susţinute sus sufletele.

În viaţă şi-a ales loc de odihnă legendara biserică a Argeşului, unde va trece în legendă şi meşterul clădirei regatului românesc, înţeleptul Carol şi soţia măriei lui, regina Elisabeta. I se vor ridica regelui Carol monumente multe, multe în capitală, în faţa palatului regal şi în oraşe, de-a rândul, şi la aceste monumente se vor inspira cetăţenii de mărirea lui Carol. Curtea de Argeş însă, până acum locaş legendar, va deveni un mormânt sfânt, unde vor pelerina sufletele româneşti să se roage pentru împlinirea idealurilor acelora care zac în acel mormânt.

A fost prietenul Domnitorului nostru, aliatul monarhiei noastre, regele fraţilor noştri de un sânge de peste Carpaţi, stâlpul bisericei ortodoxe, totalitatea titlurilor de a-i da onorurile cuvenite şi a ne ruga pentru odihna sufletului lui cel mare.

În veci fie pomenirea lui.

Acum câteva săptămâni s-a lăţit vestea îngrijorătoare că regele Carol s-a îmbolnăvit grav. Se spunea că vechea boală de ficat a regelui s-a reînnoit, pricinuindu-i dureri mari care îl opresc să părăsească patul. Privirile, care erau îndreptate spre el, erau cu atât mai îngrijorate că al doilea Consiliu de Coroană se ştie că s-a amânat numai din cauza boalei lui. Cei care erau în apropierea regelui sperau însă că constituţia vânjoasă îi va învinge şi această primejdie.

Într-adevăr, în săptămâna trecută am auzit că starea sanitară i s-a ameliorat într-atât că a putut să părăsească patul. Comunicatele oficioase miercuri au vestit că despre boala regelui, care acum este staţionară, nu se vor mai da buletine. Joi chiar a făcut o plimbare prin parcul castelului Peleş. Vineri a dat încă audienţe şi a conversat cu cei ce-l înconjurau, până la orele 10 seara, când a început să se plângă de indispoziţie gravă.

Se poate ca plimbarea de joi, precum şi vâltoarea evenimentelor ce s-au desfăşurat în constelaţia europeană, au avut o influenţă dezastruoasă asupra întregei sale finţii încât a precipitat care, apoi, sâmbătă la ora 6 a dus la catastrofă.

Vestea morţii regelui s-a răspândit ca fulgerul în Bucureşti, unde prima oară a fost primită cu neîncredere, până ce ştirile de mai târziu au confirmat vestea de necrezut. Autorităţile au fost închise, judecătoriile au suspendat judecata proceselor, teatrele s-au închis. Toţi funcţionarii de la autorităţi vor purta în semn de doliu cravată neagră. Membrii guvernului, imediat după confirmarea tristei ştiri, s-au instruit într-un consiliu, apoi au luat un tren special ca să plece la Sinaia spre luarea dispoziţiilor pentru înmormântare.

Duminică dimineaţa în toate bisericile din România s-a ţinut recviem, în Bucureşti a oficiat mitropolitul primat, înconjurat de înaltul cler. După amiază s-au adunat în Camera Corpurilor legiuitoare ca să proceadă la actul proclamării noului rege. După depunerea

jurământului pe Constituția țării, din partea noului rege, actul solemn s-a sfârşit la ora 2 şi 20. După aceasta s-au dat audienţe şi regele Ferdinand I a predat domnului prim-ministru, Ionel Brătianu, testamentul regelui defunct. Acest testament a fost făcut când regele a împlinit anul al 60-lea, la care a adaos acum doi ani un supliment, şi este cuprinsul următor:

Pe primele două feţe dă sfaturi urmaşului său şi-l roagă să continue politica inaugurată de el.

Din averea privată a testat mai multe milioane reginei, moştenitorului de tron şi altor neamuri, iar 12 milioane pentru scopuri de binefacere.

Doreşte să i se facă mormântare simplă. Pe cosciugul simplu, de stejar, să i se pună numai flori naturale din anotimpul în care va muri, ramuri de brad, sabia şi coroana de oţel, turnată din tunul luat de la Turci în 1877. Corpul să I se aşeze pe lafeta unui tun turcesc şi aşa să fie dus în capitală. În decursul mormântării să dea salve toate tunurile fortăreţelor din Bucureşti, Focşani şi Galaţi. Cosciugul să fie înfăşurat într-un drapel zdrenţuit de gloanţe în 1877–78. Să se-nmormânteze în biserica din Curtea de Argeş şi apoi să fie dus în mijlocul poporului mult iubit.

La noi, prima veste despre mutarea la cele vecinice a regelui Carol a sosit sâmbătă la amiază prin telegrama laconică a biroului de presă a Ministerului de interne: „Regele Carol a murit".

Dintre domnitorii străini care au condolat prima oară reginei văduve sunt împăraţii Wilhelm II şi Francisc Iosif. Telegrama regelui nostru e următoarea:

„Ştirea morţii regelui, scumpului Tău soţ, m-a mişcat adânc. Plâng din toată inima pierderea acestui scump amic care ne era atât de aproape şi iau parte din toată inima la durerea Ta, a cărei imenzitate o înţeleg. Dumnezeu să Te păzească şi mângâie în aceste ceasuri. Francisc Iosif".

Regina Elisabeta a telegrafiat împăratului Wilhelm: „Regele Carol v-a fost credincios până la ultima suflare".

Iar regele nostru: „În aceste momente grele aţi fi putut să vă întemeiaţi pe toată prietenia sa".

Arhiducele Friederich, generalisimul armatei noastre, a trimis domnului Ionel Brătianu următoarea telegramă:

„Din prilejul tristei şi dureroasei pierderi pe care glorioasa armată română o îndură prin moartea întemeietorului şi comandantului ei, M[aiestatea] S[a] regele Carol, şeful suprem al armatei române, mă simţesc îndemnat să Vă exprim cel mai sincer regret al armatei şi marinei austro-ungare în luptă. Armata austro-ungară îşi esprimă tributul său, admiraţia faţă de defunctul Domnitor şi, cu o nepieritoare recunoştinţă, îşi va reaminti prietenia şi opiniunea distinctivă cărora M[aiestatea] S[a] totdeauna a binevoit să le dea espresie. Arhiducele Friederich, general de cavalerie, generalissim".

Biserica şi Şcoala, nr. 40 din 5/18 octombrie 1914, Arad, p. 325–326

178

Przemyśl (Galiția)-Arad, 5/18 octombrie 1914 – *Necrolog, publicat de către directorul Preparandiei din Arad, Roman Ciorogariu, în memoria profesorului Dr. Avram Sădean, fost dascăl al acestei instituții, căzut în luptă pe frontul galițian.*

+ Dr. Avram Sădean

În anul trecut s-a stins ca o lumină lină marele nostru pedagog Dr. Petru Pipoş. Cine ar fi crezut atunci că, tocmai la împlinirea anului morţii regretatului nostru coleg, va fi

mort colegul cel mai vânjos dintre noi, căruia i surâdea un frumos viitor! Şi iată, s-a întâmplat. Răsboiul a distrus şi acest locaş al luminei, care lumina tuturor calea spre un ideal. Hainul răsboi parcă-şi alege victimele din floarea tinerei generaţii de profesori, în interval de două zile pe doi, pe Dr. Avram Sădean şi Dr. Alexandru Bogdan.

Dr. Avram Sădean, fiul de ţăran din Rahău, comitatul Sibiului, a adus cu sine magazinul cunoştinţelor sale bogate, o putere viguroasă de muncă şi un suflet deschis pentru idealuri.

Cu calităţile acestea şi-a început activitatea şcolară şi în curând a cuprins toată mărimea misiunei ce o împlineşte această şcoală şi toată satisfacţia sufletească de a servi această mărime. Am învăţat mult de când sunt aici – îmi spunea – aici am cunoscut ce este dascălul român.

Cu această conştiinţă de dascăl român a început cercetările asupra trecutului Preparandiei noastre, ca să scrie monografia institutului nostru pe serbarea centenară din anul 1912. Cercetările acestea, făcute în arhivele de aici şi din arhiva imperială din Viena, au luat proporţii cu mult mai mari decât să poată fi gata monografia pe termenul iubiliar, şi aceste cercetări au avut influenţa unei revelaţii asupra sufletului lui. Stătea fascinat înaintea centrului cultural ce s-a format acum sunt 100 de ani în Arad, prin neînchipuita însufleţire a înaintaşilor noştri de la acest institut, şi din tânărul bătrân s-a făcut bătrânul entusiast. La acest punct ne-am întâlnit şi ne-am înţeles şi când nu ne înţelegeam în altele.

Lucrarea aceasta este acum întreruptă. Şi-a pierdut firul chiar când era să fie încoronată opera măreaţă a trecutului nostru. Dar ce a lucrat el nu este pierdut, mâini îngrijitoare vor termina opera şi se va simţi din ea sufletul lui Dr. Avram Sădean, înălţat la idealul pentru care au trăit şi murit apostolii culturei româneşti din aceste părţi ale Românismului.

Idealizarea acestui om, prin cultura românească, l-a făcut un visător. În iulie a încheiat căsătoria ideală cu dulcea lui Aurora, fiica preotului Petru Cimponeriu din Vinga, şi a plecat cu dânsa în voiagiu de nuntă. La două săptămâni după căsătorie, îl ajunge mobilizarea în Viena şi e silit a-şi lăsa cuibul fermecător familiar, ce şi l-a închipuit că şi l-a întemeiat prin fericita căsătorie. Cu sufletul ridicat, ca să nu simtă tânăra femeie întreg tragicul acestei despărţiri.

Eu îi cunoşteam sentimentul de datorie, ştiam că are să moară. Multă vreme n-am primit de la el vreo veste şi eram neliniştit, supărat chiar că de ce nu scrie. În sfârşit primesc, în 6/19 octombrie, două epistole deodată, una datată din 6 septembrie şi alta din 21 septembrie. În prima îmi scrie: «*În săptămâna viitoare vom avea lupta decisivă, după care aşteptăm pacea, judecând după împrejurări, ca să ne începem iarăşi munca de acasă*». Iar în a doua, în care se reoglindează sufletul lui coherent cu şcoala, sufletul care, şi în gura morţii, simte bucuria vie când aude de şcoala lui că merge înainte şi devine melancolic că nu poate fi la altarul sufletului lui, la catedră. Aceasta o dau în întregime:

21.IX.1914

Domnule Director!

Cu această ocaziune Vă scriu următoarele:

Soţia îmi comunică, într-o scrisoare ieri primită, că prelegerile se încep în 16 septembrie. O bucurie vie am simţit când am cetit această ştire, dar în curând devenii melancolic când mă gândii la absenţa mea de la catedră, care întotdeauna mi-a fost o ocupaţie plăcută. În sfârşit, vrând-nevrând trebuie să mă împac cu situaţia atât de maşteră.

Aproape 4 săptămâni am avut continue ciocniri cu ruşii spre nord şi vest de la Lemberg[474]; deşi ei ne întreceau cu numărul, totuşi arătam rezultate neaşteptate, se înţelege

[474] Oraşul Lvov, capitală a provinciei Galiţia – n.n., A.Ţ.

cu pierderi însemnate. Aseară am sosit la Przesmisl[475], unde să ne recreăm de oboseala încă de noi necunoscută. Ni se rupse veşmintele şi, bărboşi cum eram, ne era ruşine să ne arătăm în oraş, deşi ne chiorăia maţele de foame. Adevăraţi sălbatici! Bagseama aşa e în răsboiu, n-ai ce face. Acum ne-a ajuns soarta, nu ştiu spre folosul ori nenorocul nostru, să rămânem în cetatea renumită a oraşului amintit, să-l apărăm. Destul că am ajuns sub acoperiş, de care pân-aici n-am avut parte, rătăcind prin păduri seculare, şi ne bucuram nespus de mult când se deschidea vreo câmpie înaintea noastră, unde surprinderile nu puteau fi aşa dese.

Focul tunurilor e grozav. Suflet de om nu se poate obişnui cu el. Focul de puşcă îl luam în râs când scăpam de tunuri. Artileria rusească e la culmea chemării ei, încolo suntem noi mai buni. Cadavrele te mişcă adânc; vaietele, mai ales seara, după ce se linişteşte focul, te îngrozesc de-a dreptul. Seara, după ce te mai părăseşte agitaţia răsboiului, ajungi să mai simţeşti milă faţă de răniţi; ziua n-ai răgaz pentru aşa ceva.

Am fost destinat de acasă pentru prima linie de foc, cu toate acestea am scăpat teafăr până azi; pot mulţămi numai şi numai lui Dumnezeu. Toţi sunt în răsboiu pătrunşi de o deosebită religiositate; atâtea cruci şi atâta evlavie amestecată cu vitejie.

V-aş putea scrie încă multe, dar mai las şi pentru altădată. Sunt foarte ocupat. La companie am fost 4 oficeri, de prezent mai sunt singur şi toate se razimă pe mine. Cred că colegii sunt toţi la locul lor. Îi invidiez de-a dreptul. Vă rog să le comunicaţi şi lor conţinutul scrisorii. Cele mai călduroase salutări la adresa tuturora! Complimente!

Dr. Sădean

La două zile după această epistolă, scrie corpului profesoral:

On[oratului] Corp profesoral sem[inarist din] Arad

Vă trimit cel mai cald salut din cetatea eliberată Przemysl. Am trăit zile grele şi trăim în multe necazuri. Mie mi-a ajutat bunul Dumnezeu ca, după lupte înverşunare, să vă pot scrie aceste rânduri, trecând prin oraş şi auzind că umblă iar poşta.

Scrieţi şi voi bietului Abraham!

Servus

Dr. Sădean

Ca un trăsnet primesc apoi o carte poştală de următorul cuprins:

Octombrie 19

Preacuvioase Părinte!

Cu mare durere vă aduc la cunoştinţă că bietul meu prieten, Dr. Avram Sădean, profesorul-institutor, de sub conducerea Preacuvioşiei Voastre, în lupta desperată de 4 zile, lovit de 3 gloanţe de mitralieră, în 18 octombrie a repausat în Domnul.

Repausatul s-a purtat cu bravură deosebită şi a avut stima şi dragostea colegilor şi a soldaţilor conduşi de dânsul[476].

---

[475] Oraşul Przemyśl, în Galiţia, al doilea ca vechime după Cracovia – n.n., A.Ţ.

[476] „De la un rănit din Regimentul I de vânători din Viena, aflător în spitalul militar instalat în alumneul nostru diecezan, am aflat că în 17 octombrie, la ieşirea din Przemisl, regimentul lui avea contact cu Regimentul 8 de honveziv şi, împreună cu acesta, şi cu Regimentul 3 şi 5 honvezi, au dat asalt asupra Ruşilor.

În acest asalt, deodată cu dânsul a căzut şi un oficer de la Regimentul 8 de honvezi, cu care a fost dus într-un spital din Przemisl. Oficerul era cam de 30 de ani, cu mustaţe englezeşte tunse, părul castaniu, de statură înaltă, cu un piept puternic şi o musculatură de atlet. Avea trei rane de glonţi de mitraliere: unul în coşul pieptului, trecând prin plămâni, al doilea sub inimă, poate chiar a atins corzile inimei, şi al treilea în pântece.

Al Preacuvioşiei Voastre
devotat fiu
G. R.
preot militar

Simţeam că mi se rupe o parte din sufletul meu dăscălesc, la cetirea acestor grozave ştire, şi a început plânsetul de la mic cu mare în institut. În curând a urmat şi confirmarea oficioasă cerută de regiment. În 21 octombrie (11 noiembrie), după confirmarea oficioasă, l-am parentat în sala festivă seminerială. Mai grea parentare n-am avut.

Pe lângă tragicul sfârşit a colegului iubit, în aceeaşi zi murise şi juvaerul de elev din cursul al III-lea pedagogic, Gheorghe Bozgan, l-am cuprins şi pe el în parentare, am făcut ca o înmormântare a unui fiu lângă părintele său. Şi la acest mormânt sufletesc glasul meu duios s-a înecat în plânsul colegilor şi elevilor. Numai eu n-am plâns, dar simţesc că şi acum plânge sufletul în mine. Şi acest plânset îl port cu mine. Mult vom mai avea să plângem noi, în acest an al lacrămilor, când avem să ne înmormântăm floarea neamului nostru.

Roman Ciorogariu

Biserica şi Şcoala, nr. 44 din 2/15 noiembrie 1914, Arad, p. 349–350

179

Zumina (Galiţia)-Braşov, 7/20 octombrie 1914 – *Necrolog, publicat de către Corpul profesoral al şcolilor greco-ortodoxe române din Braşov în memoria profesorului Dr. Alexandru Bogdan, căzut în luptă pe frontul galiţian.*

+ Dr. Alexandru Bogdan

Unul dintre cei mai distinşi profesori ai gimnaziului din Braşov a murit moarte de erou pe câmpul de luptă. Corpul profesoral a lansat următorul necrolog:

„Cu nespusă durere aducem la cunoştinţa tuturor, care l-au iubit şi stimat, că neuitatul nostru coleg, Dr. Alexandru Bogdan, profesor de limba şi literatura română şi germană la Gimnaziul mare gr[eco-] ort[odox] român din Braşov, membru ordinar al Asociaţiunii pentru literatura şi cultura poporului român şi secretarul secţiei literare al ei – locotenent reg[al] ung[ar] de gloate şi adjutant de batalion în Regimentul 24 ungar de gloate, isbit de o grenadă inamică pe câmpul de luptă din Galiţia, la localitatea Zumina, a murit moarte de erou în ziua de 7/20 octombrie, la 4 ore p.m., fiind în anul al 34-lea al etăţii şi al 10-lea al activităţii sale rodnice în serviciul şcoalelor noastre.

Corpul sdrobit al colegului nostru iubit zace în mormântul ostăşesc de la Zumina, dar duhul lui va pluti totdeauna deasupra noastră! Dumnezeu să-l odihnească şi să-i facă parte – luptătorului pentru lumină – de lumina eternă a vieţii fără sfârşit!

La vizitarea medicală am auzit pe un oficer spunând un nume străin pentru mine, de care nu-mi aduc aminte, că e profesor în Arad şi, cu compătimire, spunând că e de curând căsătorit. Nu murise, dar îşi pierduse conştiinţa, care nu i-a mai revenit. În 18 octombrie la amiază a murit în spital.

Anunţul oficios de la comandă încă pune că în 17 octombrie a căzut. Rănitul esplică dar legătura între ziua căderii din şirul de combatanţi din 4/17 octombrie şi ziua morţii urmată în 5/18 octombrie, despre care scrie şi preotul militar.

Pusei un tablou în care era fotografiat corpul profesoral, cu absolvenţii anului trecut, şi a recunoscut pe profesorul Dr. Avram Sădean. *Acesta pare a fi* – spunea – *dar fireşte în răsboiu îi crescuse barba, însă pe trăsăturile feţei îl recunosc*" – notă de subsol originală, aparţinând redacţiei săptămânalului (n.n., A.Ţ.).

Braşov, în 16/29 octombrie 1914. Corpul profesorilor de la şcoalele gr[eco-]ort[odoxe] române din Braşov".

Biserica şi Şcoala, nr. 42 din 19 octombrie/1 noiembrie 1914, Arad, p. 343

180

Staryi Sambir (Galiția)-Gherla (comitatul Solnoc-Dobâca), 21 octombrie 1914 – *Ştire cu privire la moartea profesorului Horațiu Deac, de la Preparandia din Gherla, ofițer în armata austro-ungară, căzut eroic pe frontul galițian, în bătălia de la Staryi Sambir.*

+ Profesorul Horațiu Deac

De la Preparandia din Gherla (dat pe pagina 1 în uniformă de soldat) – în costum național, ca conducător însufleţit al unui grup de căluşeri inteligenți. Român bun, purta cu fală acest costum la prilegiuri sărbătoreşti. – A murit moarte de erou, ca voluntar plutonier în Regimentul 63 de infanterie, în crâncena luptă cu Ruşii, întâmplată la 21 octombrie 1914 lângă munții Jancow (Galiția), în direcția Stary-Samborului[477].

Era în vârstă de abia 25 de ani... Despre profesorul iubit şi de care se legau cele mai frumoase speranțe – ni se scriu următoarele, de către un bun cunoscător al său din Gherla:

*

Precum primăvara între celelalte anotimpuri, astfel strălucesc tinerețele în viața unui pământean. Ele formează primăvara vieții noastre când, legănați de frumoasele iluzii, nu cunoaştem piedeci şi greutăți, când alergăm după idealuri şi când totul ce ne încunjură este plin de atâta farmec şi dulceață. Şi când primăvara se usucă şi cade o frunză, când vântul cald şi molatic şoptind o duce în depărtări necunoscute, o jale mai adâncă ne cuprinde sufletul văzând sărmana frunză răpită din podoaba de verdeață ce o formează tovarăşele ei vesele.

Şi în zilele de grea încercare ce trăim azi, atâtea şi atâtea podoabe ale neamului nostru lipsit de noroc se duc, să prăpădesc, în noianul veşniciei, luptând pe câmpul de onoare pentru patrie şi tron. Sărmanii „***mândri codrilor păuni***", voinicii noştri frați şi fii, cum se sting în neagra străinătate, lipsiți de fericirea de-a avea la căpătâi o mângâiere dulce de mamă ori o vorbă scumpă de soție, care să le alineze chinurile prin cari trece un muritor la nemurire! Câte suflete rămân cernite pentru întreaga lor viață şi câte inimi nemângâiate în veci pe urma celor dispăruții!

*

Pedagogia română încă a fost greu atinsă prin pierderile ce i le-a pricinuit şi până acum războiul. S-a stins o pleiadă de învățători de ai noştri, şi am deplâns pe eruditul Dr. Bogdan, pe înflăcăratul Dr. Sădean şi pe visătorul şi veselul Horațiu Deac.

Acest din urmă, fiindu-mi coleg la acelaşi institut, lasă să-i reîmprospătez în puține cuvinte memoria-i binecuvântată. Abia a fost la începutul carierii sale de profesor, abia îşi făcu anul de praxă la Şcoala normală din Gherla şi trebui să isprăvească şi cu anul de voluntar când, apoi cu temperamentul lui neastâmpărat şi cu sufletul lui veşnic zburător spre regiunile frumosului, ca atâția alții dimpreună fu dus pe câmpul de război.

---

[477] *Staryi Sambir* (în ucraineană *Старий Самбір*, în poloneză *Stary Sambor*), oraş în regiunea Liov (*Lviv*), Ucraina, în apropierea graniței cu Polonia, până în 1918 a aparținut *Galiției austriece* – n.n., A.Ț.

S-a dus şi el să nu mai vie, şi azi îşi doarme somnul lin sub glia învălită de cetină, în apropierea codrului, cu care era înfrăţit, lângă un pârâiaş ce murmură a jale, stropit şi de sângele lui, colo sus în Galiţia, în direcţia Stary-Samborului. Iacă povestea atât de tristă a unuia dintre cei mulţi ai noştri, îl văd parcă ca copil mic, vioi, neastâmpărat, visător, scrutător, dar pururi corect, recunoscător, iubitor şi devotat.

Îmi reamintesc zbuciumul lui sufletesc de a se vedea cu talentul său desfăşurat, ca să poată întruchipa frumosul cu penelul lui măiestru, îl ştiu înaintând treptat, pururea cu ochii în zările albastre, ca să poată concepe şi potrivi bine culorile pe pânzele atât de dragi lui.

Şi într-o zi – pe elevul de odinioară – îl văd muncind împreună ca dascăl, aceeaşi fire iubitoare şi visătoare din copilărie, acelaşi temperament pururea vesel, cu o conştienciozitate şi un zel fără de seamăn. Şi-l ştiu cu o dragoste nemărginită faţă de studiile sale, poate doar pentru că eră desemnul şi româna între ele, dar poate greşesc, ci singur pentru simţul de a-şi împlini datorinţa cu punctuozitate despre ce întotdeauna a dat dovezi.

Şi-i văd azi, la nemângâiaţii lui părinţi, acele memorii frumoase scrise între bubuitul asurzitor al tunurilor şi între vuietul sinistru al şrapnelelor, le ştiu ajunse la ai săi prin bunăvoinţa tovarăşilor şi prietinilor lui de pe câmpul de războiu. Din aceste memorii scrise, cu puţină excepţie, până în ziua când i se curmă firul tinerei lui vieţi, desluşesc din ele, pe lângă omul harnic şi punctuos, pe copilul cu atâta dragoste faţă de părinţi, pe artistul în formaţie zburând mereu spre culmile idealului, pe omul cu inima atât de nobilă şi cu suflet atât de creştinesc…

Şi parcă îmi defilează pe dinaintea ochilor cu puşca şi raniţa în spate, cu firea delicată, nepotrivită acolo unde moartea, cu aripile întinse şi cu răsuflul rece, dominează văzduhul – şi totuşi făcându-şi datoria până la ultima suflare.

*

Sunt oameni de cari ne leagă suveniri veşnice, şi sunt prietini cari devin nedespărţiţi de inima noastră, sunt legături cari nu se desfac şi nu se sfârşesc nici la pragul recelui mormânt. Şi dacă este ceva scump şi preţios pe pământ, dacă este ceva ce poartă în sine schinteia sublimă a dumnezeirei, aceea e desigur inima curată ca focularul dragostei şi sincerităţii, două virtuţi în lipsa cărora viaţa nu-şi are farmecul şi aroma ei.

Horaţiu Deac astfel de inimă a avut, moartea lui în primăvara vieţii, pe timpul închegării talentului său de pictor, de aceea ne atinge aşa dureros căci am pierdut un tovarăş nepreţuit, un suflet blând şi un om aşa de omenie.

Gherla, la 19 decemvrie 1914

Dr. Eugen Széles
profesor

Cosînzeana, nr. 51–52 din 29 decembrie 1914, Orăştie, p. 675–677

181

Staryi Sambir (Galiţia)-Pâclişa (comitatul Alba de Jos), 21 octombrie 1914 – *Necrologul ofiţerului român Horaţiu Deac, din armata austro-ungară, căzut eroic în luptele de la Staryi Sambir, pe frontul galiţian.*

+ Horaţiu Deac
O veste tristă mai mult!

Tânărul şi talentatul profesor al Şcolii normale (preparandiei) greco-catolice române din Gherla, Horaţiu C. Deac, unicul fiu al părintelui David Deac din Pâclişa (comitatul Solnoc-

Dobâca)[478] a murit moarte de erou în 21 octombrie, al acestui an de jale, pe colinele Iancow de lângă Stary-Sombor[479], pe câmpul de răsboiu din Galiția.

Vestitorul morții sale, un prietin și tovarăș de luptă al eroului nostru, încunoștințează pe părinți că era a opta zi de foc, când un glonț inimic i-a străbătut prin coastă drept la inimă, lăsându-l fulgerat pe loc. Tovarășii săi de luptă, cari încă îl iubiau foarte mult pentru bunătatea și veselia lui înnăscută, îl luară și-l îngropară cu grijă în umbra brazilor, făcându-i culcuș de cetină, punându-i la cap o cruce și zicându-i un „*Tatăl nostru*" pentru odihna sufletului...

Ce dureros e încercată prin pierderea aceasta Școala normală (preparandia) din Gherla, care lega atâtea nădejdi de acest profesor tânăr, talentat și crescut în spirit adevărat românesc în Blaj, metropola culturii românești. Îndeosebi elevii săi trebuie să deplângă într-însul pe părintele și povățuitorul lor bun, înțelept și energic.

Dureros ne atinge moartea lui și pe noi prietinii și cunoscuții lui, cari așa simțim că odată cu el s-a prăbușit ceva și din noi, rămânându-ne doar, ca o slabă mângâiere, amintirea lui plăcută. Dar unde sunt cuvintele în stare să zugrăvească durerea ce sfâșie sufletele părinților săi, cari numai pe el l-au avut și în care singur și-au pus mângâierea și fericirea vieții lor?!

Într-adevăr, când te gândești la jalea cea multă și grea ce a pricinuit și va pricinui încă răsboiul acesta grozav, trebuie să plângi și să zici ca poetul: *că răsboiul e acel lung prilej pentru durere, căci mii de lacrimi nu-i ajung și tot mai multe cere*. Și astfel ne-a cerut și lacrimile noastre!

Ochii ne sunt plini și inima ni-e goală, când ne gândim la tine, iubitul nostru Horațiu, precum și la mulții, nenumărații noștri tineri cari ca și tine sângeră și pier pe câmpurile de bătaie în vrâsta cea mai frumoasă a vieții lor: *la 20–25–30 etc. de ani, toți floarea țării și ramura generațiilor lor!*

Tu unul însă parcă ți-ai presimțit sfârșitul! De aceea ai scris părinților tăi înainte de-a pleca la luptă, că și cerul e trist și varsă lacrimi de ploaie după voi, cari vă duceați, iar clopotele în limba lor plângeau cu glas tânguitor, și voi ziceați că plâng după voi...

Și totuși tu n-ai plâns, ci voios ai sburat la luptă cruntă, precum voios ai sburat și în lumea celor drepți, în lumea eroilor morți pentru patrie! Vestitorul morții tale ne spune că tu și în clipa morții tot zâmbitor și senin ai fost, cum zâmbitor și senin ai fost viața ta întreagă!

Parcă te văd ca băiat de clasa IV liceală. Ai venit de la liceul unguresc din Gherla și nu știai, fireşte, așa de bine românește ca noi, cari am fost tot în școală românească. Mai făceai deci câte-o greșeală, de care noi, în ușurătatea noastră copilărească, râdeam sgomotos, dar tu nu te tulburai pentru aceea, în calmitatea și seninătatea ta înnăscută, ci vesel și curajos treceai peste piedeci înainte... De aceea ne erai apoi așa de drag tuturora. Te desmerdam „Cocle".

Iubirea ta de artă și de frumos, mai ales iubirea ta pentru pictură, în care ai produs lucruri uimitoare pentru noi deja în anii de licean, îți măreau seninătatea și frumusețea sufletului tău. Te iubiau și profesorii tăi, deși în studiile obișnuite nu erai așa distins, te iubiau fiindcă te-ai distins și atunci prin iubirea ta de frumos, precum și prin curajul și avântul sufletului tău, pe care-l arătași de atâtea ori la examenele de gimnastică și mai cu seamă cu ocaziunea unei emulări regnicolare de exerciții gimnastice al tinerimii din școlile secundare (medii) ale țării întregi, când tu aduseși atâta cinste Liceului din Blaj și peste tot neamului românesc, care are astfel de fii.

---

[478] *Pâclișa*, localitate componentă a municipiului *Alba Iulia* – n.n., A.Ț.

[479] *Staryi Sambir* (în ucraineană *Старий Самбір*) oraș în regiunea *Liov*, fost în componența Poloniei din 1921, după încetarea războiului polono-ucrainean, iar din 1939 preluat de Uniunea Sovietică – n.n., A.Ț.

Regret că nu am la îndemână numeroasele tale pânze, ca să mă bucur de creaţiunile tale artistice şi să văd cum te-ai desvoltat şi desăvârşit de când ne-am despărţit deolaltă din Blaj. Ştiu că te-ai înscris mai întâiu la Facultatea juridică a Universităţii din Cluj, fiindcă zadarnic ai cercat să fii primit acolo unde dorul şi chemarea ta te-au mânat: *la Şcoala de bellearte din Budapesta*, căci ai fost respins.

Nesimţind însă nici o chemare şi aplicare pentru cariera advocăţească şi nevoind să fi şi tu un nenorocit care şi-a greşit cariera şi care să nenorocească şi pe alţii, ai părăsit Fcultatea juridică, deşi ai dat dovezi că poţi face ispravă bună şi în studiile acelea, şi te-ai înscris la *Litere*, după ce iarăşi ai fost respins de la Şcoala de bellearte din Budapesta. Şi tot aşa ai păţit şi a treia şi a patra oră, ba ai fost mânat şi în România, ca şi când tu n-ai fi fost fiul acestei patrii, pentru care tu acuma ţi-ai vărsat sângele, şi n-ai fi avut dreptul să te desvolţi şi să te desăvârşeşti după dorul şi chemarea inimii tale!

Şi tu totuşi n-ai desperat, nu ţi-ai pierdut curajul şi voia de lucru. Pictai, desenai, te îndeletniceai încontinuu cu arta ta favorită, ca să poţi fi şi tu odată favoritul ei! Departe vei fi ajuns, şi mai ales departe ar fi trebuit să ajungi cu stăruinţa şi talentul ce l-ai dovedit tu! Acum însă s-au sfârşit toate! Te-ai sfârşit tu şi s-au sfârşit şi minunatele tale visuri de artă!

Dar tu ai murit zâmbind! Ce mult spune zâmbetul tău! – Mi-aduc aminte că te vedeam adese zâmbind, când lucrai la vreun tablou favorit sau când desenai vreun chip iubit. De bună seamă şi pe câmpul de luptă tu vei fi întrezărit cu ochii tăi de artist grandiosul tablou al fericirii veşnice, cununa nemuririi care e hărăzită de Domnul vitejilor apărători ai patriei. Toate popoarele creştine au convingerea că sufletele eroilor căzuţi pentru ţară merg de-a dreptul în raiu. Lumina şi frumseţea cea netrecătoare a raiului a trebuit deci să fie aceea ce ţi-a înseninat şi luminat faţa în clipa morţii! Pentru tine deci n-avem pentru ce fi îngrijoraţi!

Mai greu încercaţi sunt însă sărmanii tăi părinţi, a căror unică bucurie şi nădejde ai fost tu! Se vor mângâia însă şi ei, precum te-ai mângâiat şi împăcat şi tu totdeauna cu soarta, şi vor suporta şi ei lovitura aceasta grea resemnându-se şi ei în voia cea nepătrunsă a Tatălui ceresc, fiind încredinţaţi că Dumnezeu, în bunătatea Sa nemărginită, şi din rele şi nenorociri, încă va şti scoate adevărate binefaceri pentru noi.

O legendă creştină povesteşte că un prunc, fiind ghebos, adecă strâmb de spate din naştere, a avut să sufere foarte mult pentru aceasta în viaţa lui pământească. Dar a suferit creştineşte. Când l-au înmormântat însă şi au căutat în sicriul lui, au văzut că din strâmbătura lui de spate au răsărit două aripi minunate de înger, cu cari micul ghebos s-a înălţat la ceruri. Aşa credem, că şi din durerea aceasta mare sufletească a părinţilor tăi şi din această groaznică, cea mai groaznică lovitură ce-i putea ajunge pe părinţii tăi, încă vor răsări nişte aripi de îngeri, cu cari se vor putea înălţa şi ei odată în cer la Dumnezeu, ca acolo veşnic uniţi cu tine prin legăturile dragostei celei mai tari şi decât moartea să-l preamăriţi şi lăudaţi neîncetat! Aşa să fie. În numele prietinilor şi conşcolarilor tăi:

Beiuş 2.XII, nou, 1914
Profesor Ioan Georgescu

Unirea, nr. 131 din 22 decembrie 1914, Blaj, p. 2–3

182

Kirov (Galiţia)-Arad, 24 octombrie 1914 – *Ştire în legătură cu moartea ofiţerului român dr. Fabian Bontescu, din armata austro-ungară, căzut pe câmpul de luptă de la Kirov, pe frontul galiţian.*

+ Dr. Fabius Bontescu

Cetim în „*Românul*”:

Primim întristătoare ştire că distinsul tânăr român, advocatul Dr. Fabius Bontescu, fratele domnului Dr. Victor Bontescu, a murit moarte de erou pe câmpul de luptă de la Chyrow, în Galiția. Înmormântarea a avut loc în 24 octombrie, nou, pe câmpul de luptă. Dr. F. Bontescu moare în vârstă de 28 ani. Transmitem adânc întristatei familii şi numeroaselor rude a eroului nostru sincerile noastre condoeanțe.

Unirea, nr. 115 din 7 noiembrie 1914, Blaj, p. 4

183

Arad, 12/25 octombrie 1914 – *Înştiințare emisă de Secția militară a comitatului Arad cu privire la conscrierea rezerviştilor contingentelor 1878–1890 şi a bărbaților declarați inapți pentru serviciul militar în vederea reverificării situației lor în perspectiva unor eventuale mobilizări.*

Înştiințare oficială
În atenția glotaşilor

Pe baza articolului de lege XX, din anul 1886, se ordonă tuturor acelora obligați la gloate, care s-au născut în răstimpul de la 1878 până la 1890, inclusiv, prin comisiile de înrolare sau prin comisiunile mixte de supraarbitrare, [care] până la finele anului 1913 au aflați de incapabili pentru arme, respectiv acelora care prin comisiunea de supraarbitrare militară, sau de honvezi, până la finele anului 1913 au fost concediați din armata comună, de la honvezime sau de la jandarmerie, ori acelora care până acum nu au fost încă asentați: ca prin conscrierea lor să se prezinte înaintea primăriei comunale (autorității orăşeneşti) în localitatea lor, iar în comunele mici în sediul notariatului cercual, şi anume: în Arad la secția militară de la 22–29 octombrie n[ou]. Cu ocaziunea prezentării, este a se arăta pentru legitimare cărticica de glotaş ce eventual ar fi în posesiunea celui obligat la gloate.

Persoanele conscrise, amăsurat dispozițiunilor ce se vor publica mai târziu prin primărie, în răstimpul de la 16 noiembrie până la 31 decembrie a.c., şi în localitățile acolo indicate, vor fi aduşi la revista de prezentare a glotaşilor şi acolo vor fi clasificați după abilitatea lor. Cei aflați abili vor fi înştiințați despre timpul intrării lor în serviciu. Acei obligați la gloate, care sunt candidați la preoție pentru confesiunile religioase recipiate ori legal recunoscute, precum şi acei care, pe baza studiilor terminate, conform paragrafului 21 al legei despre forța armată, actualmente au dreptul la beneficiul voluntariatului de un an, sunt datori a dovedi aceasta cu ocaziunea revistei de prezentare prin certificat din partea institutului respectiv.

Sunt dispenzați de la conscriere, de la înfățişarea la revista de prezentare de glotaşi, şi totodată pe timp nedeterminat şi de la serviciul activ al gloatei, următorii:

a) persoanele obligate la gloate care sunt stabil aplicați la agenția de finanțe;

b) persoanele obligate la gloate care sunt stabil aplicate la căile ferate şi în atelierele acelora la serviciul de moviment, de menținere a căii, de manevrare şi de magazin, mai departe la direcțiunea r.u. a fabricilor de fier şi în fabricile şi uzinele de sub conducerea acesteia;

c) persoanele obligate la gloate aplicate în mod stabil la serviciul de moviment de la institutele de poştă şi telegraf, la ces[aro-] şi reg[ală] prima societate privilegiată pentru navigațiune pe Dunăre, la societatea anonimă reg[ală] ung[ară] de navigațiune fluvială şi

maritimă, la societatea sud-germană de navigaţiune pe Dunăre, precum şi la alte întreprinderi particulare de navigaţiune maritimă care iau parte la movimentul de răsboiu şi care vor fi separat designate de către direcţiunea ces[aro-] şi reg[ală] pentru transporturi pe mare din Triest sau în fabricile şi atelierele aceloraşi anexe;

d) persoanele obligate la gloate aparţinătoare secţiilor muncitoreşti de la minele de cărbuni de piatră;

e) persoanele obligate la gloate care sunt muncitori glotaşi designaţi prin comune şi oraşe, precum şi aceia aplicaţi la servicii având speciale scopuri pentru răsboiu;

f) acele persoane obligate la gloată care şi până acuma, provizor, au fost dispenzaţi de la serviciul activ la gloate şi, în fine

g) preoţii hirotoniţi, respective ordinaţi, precum şi profesorii, fiind preoţi hirotoniţi ai confesiunilor recipiate şi legal recunoscute. Acela care nu va face destul ordinului de chemare, va fi adus cu forţa şi pedepsit cu toată rigoarea legei.

Biserica şi Şcoala, nr. 41 din 12/25 octombrie 1914, Arad, p. 339

184

Viena, 12/25 octombrie 1914 – *Listă a soldaţilor, subofiţerilor şi ofiţerilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decoraţii militare pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Vitejia soldaţilor români

Monitorul armatei austro-ungare publică o nouă serie de distincţii militare acordate ofiţerilor şi soldaţilor români pentru vitejia lor dovedită în focul luptei.

Majestatea Sa Monarhul a ordonat să se exprime recunoştinţa şi lauda Sa împărătească pentru ţinuta vitejească în faţa duşmanului sublocotenentului Nicolae Fleşariu din Regimentul de infanterie 83.

Medalia de vitejie de argint clasa I a fost acordată sergentului-major George Todea din Regimentul de infanterie 63, sergenţilor Gavril Magda şi Ştefan Ordaş din Regimentul de infanterie 59, sergentului-major Jumanca din Regimentul de infanterie 61, sergentului-major George Cocuri, sergentului Samuil Vinţi şi Vasilie Rus, toţi trei din Regimentul de infanterie 31 (Batalionul 3).

Medalia de argint pentru vitejie clasa II: infanteristului Emiliu Vaida din Regimentul de infanterie 32, sergentului Ladislau Cibrin şi infanteristului Panta Gogoş din Regimentul de infanterie 61, sergentului Onisin Sângergean din Regimentul de infanterie 63, caporalului Ioan Orban, fruntaşilor Ioan Ferţan şi Ioan Taropa, toţi trei de la Regimentul de infanterie 31 (Batalionul 3), caporalilor Gavril Temjan, Daniil Zdroba şi infanteristului Anton Mezei din Regimentul de infanterie 51 (Batalionul 1).

S-a esprimat recunoştinţa şi lauda comandantului 6 de armată pentru atitudinea vitează în faţa duşmanului următorilor soldaţi români: infanteriştilor Simon Broscătan, Moise Ciorogar, Iosif Mateiu, Vasile Nan, Ioan Nicolae, Alexendru Nistor, Ioan Orzan, Elie Preda, Toader Târziu şi Vasile Totu – toţi din Regimentul de infanterie 31 (Batalionul 3), caporalului Alexandru Sabo, infanteriştilor Ioan Şandor şi Ilie Teodor din regimentul de infanterie nr. 51 (Batalionul 1).

Foaia Diecezană, nr. 41 din 12/25 octombrie 1914, Caransebeş, p. 7

185

Arad, 12/25 octombrie 1914 – *Articol mobilizator prin care credincioşii sunt îndemnaţi să regăsească biserica şi să-şi pună nădejdea numai în Dumnezeu, asemenea soldaţilor aflaţi pe front, a celor invalizi întorşi de pe front şi a celor care urmează să plece pe front.*

De pe câmpul de răsboiu

Un profesor de-al nostru, oficer în rezervă, ne scrie: „*Am fost destinat de acasă pentru prima linie de foc, cu toate acestea am scăpat teafăr până azi; pot mulţămi numai şi numai lui Dumnezeu. Toţi sunt în răsboiu pătrunşi de o deosebită religiositate; atâtea cruci şi atâta evlavie amestecată cu vitejie*".

Iată cuvinte isvorâte din sufletul ce luptă cu moartea. «Atâtea cruci şi atâta evlavie amestecată cu vitejie». În cuvintele acestea ni se reînnoiesc amintirile învingerilor lui Constantin cel Mare în semnul crucii; bisericile ridicate de Ştefan cel Mare în semnul biruinţelor lui asupra semilunei şi răsunetul acelor mari spirite în eroul vremilor noastre, acum decedat, marele rege Carol, care în testamentul său se desparte de lume cu sublima declaraţie: „*Am trăit şi mor cu deviza mea, care străluceşte în armele României*: «*Nihil sine Deo*»".

Inspiraţi de învăţăturile istoriei, ziceam la începutul răsboiului, când vedeam încercarea cea mare a fiilor noştri în faţa morţii, că spiritul religios e focul sacru al vitejiei, şi iată din sufletul răsboiului ne răsună, prin rostul amicului nostru, admiraţia cum crucea şi evlavia, amestecată cu vitejia, e semnul biruinţei şi astăzi cum a fost când crucea s-a înălţat în inimile creştinilor.

Spiritul modern luase în taină religiunea, o calificase de o naivitate a vârstei copilăreşti a omenimei. Părea că oamenii nici nu se mai ştiu ruga lui Dumnezeu. Dar iată că răsboiul i-a învăţat a se ruga lui Dumnezeu şi pe cei ce n-au ştiut a se ruga. Sentimentul de dependenţă s-a înălţat şi peste prejudiţii şi peste îndoieli şi peste necredinţă către puterea supranaturală a Dumnezeirei. Dar atâta nu e destul, n-avem să rămânem numai la sentimentul dependenţei al religiunilor naturale, ci trebuie acum, cu îndoite puteri, a lucra la conştiinţa religioasă, ca principiu de viaţă.

Sguduirile mari renasc popoarele. Mai mari sguduiri decât acestea ale zilelor noastre n-au fost de când există lumea. E imposibil ca lumea să nu-şi revină, să nu revină la conştiinţă, că *Nihil sine Deo*, Nimic fără Dumnezeu.

Preoţimea din Arad a mărturisit şi cuminecat pe răniţii veniţi de pe câmpul de răsboiu şi nu se poate descrie evlavia cu care au primit împărtăşirea cu cele sfinte şi uşurarea lor sufletească. Acum umplu biserica cei ce se pregătesc de răsboiu, la o predică, rostită de pe amvon, în care erau chemaţi a-şi curăţa sufletele şi a pleca sfinţiţi în răsboiu, dumineca trecută au venit cu toţii să se mărturisească şi să se cuminece. Sunt semen de reînnoire sufletească.

Credinţa noastră, mărturisită în coloanele acestei foi în timp de pace şi în timp de răsboiu, deopotrivă, că numai sufletele religioase sunt capabile de concepţiuni şi de fapte mari, de iubirea de patrie, de eroism, şi-a aflat o clasică probaţiune în nemijlocita mărturisire a sufletului înălţat din gura morţii, că religiositatea este amestecată cu vitejie, unde e una e şi cealaltă, numai sufletul credincios ştie muri pentru cinstea lui de om.

Biserica este aici biruitoare, pentru că ea dă eroi armatelor. *In hoc signo vinces*.

Biserica şi Şcoala, nr. 41 din 12/25 octombrie 1914, Arad, p. 333

186

Krasnoyarsk (Siberia)-Seghedin (Ungaria), 26 octombrie 1914 – *Scrisoare a unui ofițer maghiar, din armata austro-ungară, căzut prizonier la ruşi şi internat în lagărul de la Krasnoyarsk, în care descrie într-o lumină pozitivă realitățile din Siberia, contrariat că literatura europeană prezintă deformat imaginea acestui teritoriu.*

Scrisori din Siberia

În timpurile de pace lumea mare pe la noi ştia despre Siberia cel mult atâta că e o țară fără de sfârşit, în care domneşte iarna de veci, care are oraşe în cari poşta merge – odată pe an şi că sub Siberia ai a înțelege... *o temniță mare* în care gem, zuruindu-şi lanțurile, mii şi mii de suflete nobile, luptătoare pentru libertate şi cultură, expulzate acolo de tirania administrativă muscălească şi, în urmă, că Siberia e *un uriaş cimitir*, în care aproape fiecare cruce e un monument modest şi nebăgat în seamă, sub care zace un cap luminat, o inimă caldă, neastâmpărată, doritoare de mai bune vremuri poporului său!...

Veni acest război, care roscoli aproape toată lumea de pe tot globul pământesc – şi el roscoli pentru noi şi stările din *Țara Iernii* de veci, din Siberia, dându-ne tristul prilegiu a putea primi ştiri despre Siberia din felurite puncte ale ei, de la înşişi fiii şi frații noştri – duşi acolo cu miile ca prinsonieri de război ai Ruşilor. Pe cine Rusia ia prinsonier, nu-l lasă pe aici pe-aproape, prin oraşele europene, ci îl zvârle oblu-n depărtata şi îngrozitoarea Siberie.

În câte case în țară la noi nu se vorbeşte azi despre fiul cutare, nepotul, cunoscutul, care a trimis „*carte din Siberia*"? Şi scrisorile acestor fii ai noştri ne deschid şi nouă tuturora vederi noi asupra acestei țări ciudate, crescută în închipuirea noastră, după descrierile din romane şi nuvele anarchiste, ca o țară din poveşti, de care îți place mai curând să nu auzi, să nu te gândeşti mult la ea. – Scrisorile ce vin însă din Siberia, de la prinsonierii de război, ne risipesc mult din închipuirea ce o avem asupra Siberiei şi ne fac să vedem în ea aceea ce e: *o țară în care curge viața, se desvoaltă sate şi oraşe şi negoț şi muncă*, ca oriunde încolo în lume – cu deosebirea doar că, fiind țara foarte rece, nu e aşa de populată ca alte țări cu climă mai dulce. Ni-o arată asta şi scrisoarea de mai jos, pe care a trimis-o acasă un ofițer ungur din Seghedin, căzut în prinsoare la Ruşi şi dus la Krasnojarsk, adânc în Siberia. Iată ce spune acest ofițer de la noi despre oraşul unde e prinsonier şi despre viața ce el o duce în acela:

Krasnojarsk, 26 Octombrie

După o călătorie neîntreruptă de *optsprezece zile,* am ajuns aici. (Ce cale depărtată poate îi aceea, Doamne, pe care mergi *18* zile, pe tren! – Redacția). Deşi de pe drum vi-am scris din felurite puncte, prin cunoscuți ruşi, vă scriu acum şi de-a dreptul.

Ne aflăm într-un *mare oraş militar* rusesc, cu *80–90.000 locuitori* în apropiere de Irkuck. Locuim 2 în o odaie a unei casarme nou zidită, *casarmă ce stă din 100 de edificii deosebite,* în stare a primi *30.000 de soldați!* Căpătăm aci (un ofițer prinsonier) locuință liberă, luminat, încălzit şi 50 ruble pe lună, din care însă avem să ne acoperim toate trebuințele. Şi fiindcă de pe câmpul de război n-am adus cu mine nimic, decât ce era pe mine – trebuie să-mi iau câte toate din aceşti bani, pentru că aici e de regulă un frig de 10 grade şi aşa fără bundă nu prea e plăcut să umbli.

Ținutul pe aici e foarte frumos şi aduce aminte de Meran; zace spre răsărit, aşa că soarele străluceşte de dimineață. Pân-acum a fost timp frumos. În decursul călătoriei ne-am

dat jos la *Kiew,* care e un minunat oraş mare! Urmându-ne drumul, am înaintat pe lângă un foarte mare râu rusesc, pe lângă Ural.

Purtarea cu noi ne e excepţionabilă. Ni-i iertat să umblăm liberi prin oraş, să locuim şi să ne hrănim privat – dar cu toate că libertatea asta e un picur de miere în amarul acestei vieţi şi deşi n-avem nici un cuvânt de ponoslu[480] – totuşi m-aş dori tare acasă. Ce-i mai rău e aceea că suntem cu totul închişi de lume, nu ne vine nici o ştire din afară şi nu e iertat să ne vie...".

Cosînzeana, nr. 49 din 20 decembrie 1914, Orăştie, p. 651–653

187

Blaj, octombrie 1914 – *Listă a elevilor români din anii III şi IV de studiu ai Institutului Pedagogic Greco-Catolicdin Blaj înrolaţi în armata austro-ungară şi trimişi pe front, însumând 36% din întregul efectiv şcolar.*

Jertfa Institutului pedagogic din Blaj pentru patrie

Dintre 115 elevi înscrişi la 1 septembrie, au fost înrolaţi în octobre 3 inşi (21%) din cursul IV, şi anume: Ioan Bunuş din Sântu (comitatul Cluj), Cornel Pop din Cheaga (Sălagiu) şi Iuliu Pădurean din Fărău (Alba inferioară); 5 (16%) din cursul III, şi anume Ioan Fleşeriu din Copşa mare (Târnava mare), Ioan Maier din Grindcristur (Turda-Arieş), Vasile Mărcuş din Stana (Sălagiu), Petru Moldovan din Tăureni (Turda-Arieş) şi Aurel Pop din. Cheaga (Sălagiu) laolaltă 8 inşi (14%).

În 15 aprilie se vor prezenta la arme 2 (5%) din cursul I, şi anume: Florian Anghel din Şard (Alba inferioară) şi Gregoriu Selicean din Cluj-Mănăştur (Cluj); 10 (33%) din cursul II, şi anume: Emil Ardelean din Negreşti (Sătmar), Toma Mihaiu din Ţichindeal (Sibiiu), Ioan Muntean din Şura mică (Sibiiu), Traian Mureşian din Păgida (Alba inferioară), Petru Pop din Corbu (Ciuc), Victor Şerban din Voila (Făgăraş), Gheorghe Tămaş din Poieni (Cluj), Eugen Tănase din Bărăbanţ (Alba inferioară), Simeon Vintilă din Slimnic (Sibiiu) şi Iacob Vultur din Chinceş (Murăş-Turda); 11 (52%) din cursul III, şi anume: Sila Beşu din Gherebenţ (Timiş), Gheorghe Cosma dinGhirbom (Alba inferioară), Octavian Dumitrean din Şard (Alba inferioară), Iulian Ghevre din Rusu (Solnoc-Dobâcâ), Ioan Golea din Vidraseu (Târnava mică), Leon Leluţiu din Beşimbac (Făgăraş), Vasile Pop din Tiultiur (Solnoc-Dobâca), Asente Valea din Sălcud (Târnava mică), Traian Florea din Highiş (Turda-Arieş), Alexandra Rusu din Petrilaca română (Târnava mică) şi Ioan Ghibuţiu din Ceuaşul de Câmpie (Murăş-Turda); 8 (79%) din cursul IV, şi anume: Aurel Bianu din Făget (Târnava mică), Ioan Câmpean din Bazna (Târnava mică), Vasile Corbean din Sâncel (Târnava mică), Leonida Donescu din Văşlab (Ciuc), Aron Frăticiu din Haşag (Târnava mare), Camil Mera din Gurghiu (Murăş-Turda), Emil Muntean din Sântimbru (Alba inferioară) şi Cornel Tutelea din Cenade (Alba inferioară), laolaltă 31 elevi.

Cu totul au fost deci înrolaţi 39 elevi, adică 34%. Toţi aceşti elevi, în urma ordinaţiunii ministrului de Instrucţiune publică, au fost declaraţi, în conferinţa corpului profesoral ţinută în 29, l. c., de promovaţi la clasele următoare şi au primit atestatele de pe clasele respective fără de a depune vreun examen, iar cei de pe cursul IV au primit diplomele în toată regula.

[480] Reproş – n.n., A.Ţ.

Dacă mai socotim că 4 inşi, şi anume: Traian Szilágyi curs I, din Leta mare (Sătmar), Ioan Lazar curs III, din Suciul de jos (Solnoc-Dobâca), Vasile Băcilă curs IV, din Vorumloc (Târnava-mare) şi Maximilian Boeriu curs IV, din Vaidarecea (Făgăraş) din capul locului nici nu s-au putut înscrie, fiind mobilizaţi în vară, rezultă că Institutul nostru pedagogic a dat patriei 43 ostaşi, adică 36% din totalitatea elevilor săi.

Unirea, nr. 33 din 3 aprilie 1915, Blaj, p. 1–2

188

Belgrad, 1 noiembrie 1914 – *Ştire în legătură cu moartea ofițerului român Ioan Ciulei, din armata austro-ungară, căzut eroic în luptele purtate de sârbi pentru recucerirea Belgradului.*

Morții noştri
+ Ioan Ciuleiu

Jude cercual în Batonya, (de loc din comuna Fântâna, comitatul Târnava mare), sublocotenent în rezervă, avansat cu 1 novembrie 1914 de locotenent, lovit în pântece de mai multe gloanțe, la reluarea Belgradului de către Sârbi. A murit pe urma rănilor grele, după 6 zile de suferințe, în spitalul din Ujvidek[481].

Cosînzeana, nr. 3 din 24 ianuarie 1915, Orăştie, p. 29

189

Caransebeş, 19 octombrie/1 noiembrie 1914 – *Listă a soldaților, subofițerilor şi ofițerilor români ai Regimentului 43 Caransebeş, din armata austro-ungară, răniți sau morți pe front.*

Ofițeri răniți şi morți de la Regimentul 43

În lista 32 să cuprind 23 ofițeri răniți şi morți din Regimentul românesc de la Caransebeş şi Biserica-albă, între aceştia sunt Românii: Mihail Avram, sublocotenent în rezervă, rănit; Victor Bugariu, stegar în rezervă, rănit; Ovid Cernea, locotenent, rănit; medic Dr. Atanasie Gava, rănit; Nicolae Grob, cadet, rănit; Adam Cucu, sublocotenent în rezervă, rănit; stegar în rezervă Ilie Cucu, rănit; Nicolae Păsărar, căpitan, rănit; Romul Popovici, medic ajutător, rănit; căpitan Sabin Terziu, rănit; căpitan Florian Balint, mort; sublocotenent Iosif Banda, mort.

Lista nr. 35 numeşte ofițerii mai ales din Regimentul 50. Au căzut în luptă peste 38 inşi, dintre cari 3 morți. Români sânt: Petru Balică, sublocotenent, Teodor Colbazi, locotenent, Toma Dărăbaş, sublocotenent, Octavian Tulea, sublocotenent, Ioan Juga, cadet, Victor Moga, vice-colonel, Victor Monda, sublocotenent, Virgil Popoviciu, sublocotenent, Sabin Sorescu, sublocotenent, Samuil Suran, stegar. Toți aceştia sunt răniți.

[481] Novi Sad, în provincia autonomă Voievodina (Serbia) – n.n., A.Ț.

Foaia Diecezană, nr. 44 din 19 octombrie/1 noiembrie 1914, Caransebeş, p. 5

190

Viena, 19 octombrie/1 noiembrie 1914 – *Listă a soldaților, subofițerilor şi ofițerilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații militare pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Ofițeri români distinşi

Monitorul oficial publică o nouă serie de distincțiuni. Românii au fost distinşi: *Crucea militară* pentru merite cu decorațiune de război s-a dat: sublocotenentului Dumitru Drăghici ([Regimentul] 64), sublocotenentului Ştefan Mareş, căpitanului Maximilian Tăufar ([Regimentul] 11).

Recunoştința şi lauda preaînaltă pentru ținuta vitejească s-a exprimat căpitanului Cornel Savu ([Regimentul] 5) şi locotenentului Ioan Georgescu ([Regimentul] 31).

Foaia Diecezană, nr. 44 din 19 octombrie/1 noiembrie 1914, Caransebeş, p. 5

191

Satu Mare, 19 octombrie/1 noiembrie 1914 – *Ştire în legătură cu vitejia şi curajul soldaților români sătmăreni din Regimentul 5 Infanterie, al armatei austro-ungare, care au capturat pe front 3000 de soldați ruşi.*

Eroismul soldaților români

Se accentuă, îndeosebi de ofițerii reîntorşi de pe câmpul de luptă, cari spun că Regimentul de infanterie 5 din Sătmar, constatator din 73% Români, singur a prins în o luptă 3.000 de Ruşi.

Foaia Diecezană, nr. 44 din 19 octombrie/1 noiembrie 1914, Caransebeş, p. 5

192

Budapesta, 19 octombrie/1 noiembrie 1914 – *Ştire în legătură cu avansarea în grad a unor ofițeri superiori români, din armata austro-ungară, pentru faptele de vitejie şi curaj dovedite pe front.*

Avansări

Pe 1 noemvrie, nou, au fost numiți sub-colonei: maiorii Cornel Cosgarica şi Petru Babeu, iar maiori: căpitanii Aurel Păcurar şi Dumitru Bardoşi.

Foaia Diecezană, nr. 45 din 9/22 noiembrie 1914, Caransebeş, p. 8

193

Viena, 19 octombrie/1 noiembrie 1914 – *Listă a soldaților, subofițerilor şi ofițerilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații militare pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Ofițeri români distinşi

Monitorul oficial publică o nouă serie de distincțiuni. Românii au fost distinşi: *Crucea militară* pentru merite cu decorațiune de război s-a dat: sublocotenentului Dumitru Drăghici ([Regimentul] 64), sublocotenentului Ştefan Mareş, căpitanului Maximilian Tăufar ([Regimentul] 11).

Recunoştința şi lauda preaînaltă pentru ținuta vitejească s-a exprimat căpitanului Cornel Savu ([Regimentul] 5) şi locotenentului Ioan Georgescu ([Regimentul] 31).

Foaia Diecezană, nr. 44 din 19 octombrie/1 noiembrie 1914, Caransebeş, p. 5

194

Budapesta, 25 octombrie/7 noiembrie 1914 – *Extras din „lista de pierderi nr. 35" în care sunt nominalizați ofițerii de etnie română, ai Regimentului 50 Infanterie, răniți pe front.*

Ofițeri români răniți

În lista de pierderi Nr. 35, la 25 octombrie găsim pe următorii ofițeri români răniți: Petre Balica – sublocotenent, Teodor Colbazi – locotenent, Virgil Crişan – cadet i.r., Toma Dărăbaş – locotent, Octavian Fulea – sublocotenent i.r., Dr. Ioan Iuga – cadet în rezervă, Victor Moga – locotenent-colonel, Victor Monda – locotenent, Virgil Popoviciu – locotenent, Sabin Sorescu – locotenent – cu toții din Regimentul 50 de infanterie.

Biserica şi Şcoala, nr. 42 din 19 octombrie/1 noiembrie 1914, Arad, p. 343

195

Hódmezövásárhely (comitatul Csongrád)-Oradea, 7 noiembrie 1914 – *Anunț în legătură cu mobilizarea rezerviştilor cu vârste cuprinse între 42 şi 50 de ani pentru efectuarea lucrărilor de infrastructură necesare armatei.*

Conscrierea glotaşilor de 42–50 de ani

Secția militară din Hódmezövásárhely[482] a afişat pe străzile oraşului, în 1 noemvrie, un apel în care aduce la cunoştință că ministrul Apărării țării doreşte, în baza legilor excepționale privitoare la ajutorul ce e obligată să-l dea populațiunea armatei în timp de răsboiu, să aplice pe bărbații de 42–50 de ani la lucrări pentru regularea drumurilor şi construirea de poduri, precum şi pe inginerii civili şi muncitorii vărsați în aceste lucrări. Secția militară din Hódmezövásárhely i-a provocat deci pe toți bărbații de 42 până la 50 de ani să se prezinte la numita comandă în termin de 24 ore.

Un apel similar a fost publicat şi în Oradea-mare. În acest din urmă apel se stabileşte pentru muncitorii cari lucră pentru armată o recompensă în bani de 3 coroane pe zi. Şi, întrucât ei vor fi însoțiți de puterea armată, vor primi şi locuință, altcum banii de locuință. Inginerii vor primi salar corespunzător gradului celui mai inferior, clasa IX de funcționari. Cei anunțați, când vor avea să intre în serviciul armatei, li se va aduce mai târziu la cunoştință.

[482] *Hódmezövásárhely*, oraş în comitatul *Csongrád*, Ungaria, vecin azi cu județul Arad – n.n., A.Ț.

Unirea, nr. 115 din 7 noiembrie 1914, Blaj, p. 4

196

Viena, 7 noiembrie 1914 – *Listă a ofițerilor, subofițerilor şi soldaților români, din armata austro-ungară, distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Ofițeri şi soldați români decorați

În *Monitorul oastei*, Nr. 77, găsim între ofițerii menționați pentru atitudinea lor vitejească în fața duşmanului pe domnul Leonida Popp, locotenent-colonel în Regimentul de husari Nr. 1, căruia i s-a exprimat lauda şi recunoştința prea înaltă.

Medalia de argint clasa I pentru vitejie s-a conferit sergentului Pavel Socol din Batalionul 5 de pioneri.

Medalia de argint clasa II pentru vitejie s-a conferit husarului Dumitru Baciu din Regimentul 2 de husari, cadetului Alexandru Firezu, sergentului t. r. Ioan Timariu, infanteriştilor Ioan Cerne, Iuliu Orban, Dumitru Târlă, Vasile Corman, toți şase din Regimentul 37 de infanterie, sergentului Iosif Başa şi infanteriştilor Teodor Buna şi Gligor Dumicec, de asemenea din Regimentul 37 (Batalionul 3 de marş), sergenților Vasile Hălmăgian, Iosif Sabo, fruntaşului Ioan Hălmăgian, toți trei din Batalionul 28 de vânători.

Unirea, nr. 115 din 7 noiembrie 1914, Blaj, p. 4

197

Budapesta, 27 octombrie/7 noiembrie 1914 – *Ordin al ministrului maghiar de Interne, Sándor János, prin care, în urma reformei civile şi politice promise de premierul Tisza István etniilor neprivilegiate din imperiu, abrogă interdicția privitoare la afişarea culorilor naționale ale acestor etnii în locurile publice şi cu ocazia unor festivități tradiționale proprii, dar cu condiția afişării în egală măsură a celor maghiare.*

Ordinațiunea ministrului de interne ungar despre folosirea colorilor şi insigniilor naționale în localuri publice şi la prilejuri festive

Monitorul oficial publică, în numărul de duminică, ordinațiunea de la vale a ministrului de interne ungar, Sándor János, adresată către toate municipiile:

Însuflețirea patriotică, care uneşte într-un sentiment înălțător pe toți cetățenii statului, e un simptom al vremilor istorice. Recunoscându-se pericolul comun, au dispărut toate antagonismele. Toți cetățenii statului s-au unit, în sentimentele şi voința lor, pentru apărarea tronului şi a patriei. Fiecare îşi jertfeşte pe altarul patriei viața şi toată averea cu aceeaşi dragoste şi a dat dovezi, nu cuvinte, ci fapte, că el voieşte să caute şi să-şi găsească fericirea în această patrie.

Această înălțătoare manifestare a dragostei de patrie, şi recunoaşterea loială a ideei unității de stat, exclude chiar şi posibilitatea bănuielii că fiii acestei țări, aparținători singuraticelor naționalități, exprimându-şi caracterul lor etnografic şi extern, adică purtând colorile şi insigniile lor istorice, ar tinde spre fărămițarea unității statului sau că ei, dovedindu-şi acest caracter al lor, ar dori să-şi manifesteze devotamentul lor față de un alt stat străin şi prin aceasta înstrăinarea lor față de statul ungar.

O astfel de purtare, care atinge suveranitatea şi integritatea teritorială a statului, nu ar tolera-o fără pedepsire nici un stat. Dar nici nu există nici un motiv ca statul să oprească singuraticelor grupe a cetăţenilor săi folosirea colorilor care sunt esprimarea caracterului lor etnografic şi care, în baza tradiţiunilor şi datinilor poporului, a devenit obiceiu şi în trecut au fost folosite; permiţând însă că respectiva naţionalitate nu ajunge în nici o contrazicere cu credinţa datorată faţă de ideea de stat.

Simţământul patriotic, dovedit în aceste vremuri grele de către naţionalităţile statului ungar, adeveresc credinţa necondiţionată şi alipirea lor faţă de statul ungar. Între astfel de împrejurări, n-ar fi just ca să fie ţinută în vigoare şi pe mai departe oprelişte a poliţienească privitoare la folosirea astorfel de colori şi insignii, care nu au alt scop decât esprimarea caracterului etnografic al singuraticelor naţionalităţi, de sine înţeles permiţând că, folosindu-se acestea, îşi va găsi esprimare şi recunoaşterea şi respectarea ideei de stat ungar, în chip demn şi corespunzător însemnătăţii ei.

Pornind din această atitudine patriotică, declar că naţionalităţile, care trăiesc în statul ungar, pot purta fără nici o piedecă, în locuri şi la prilejuri publice, colorile lor, devenite, în urma tradiţiunei şi datinilor poporului, de fapt naţionale, întrucât acestea nu sunt identice cu colorile unui stat străin, folosind în acelaşi timp, cel puţin în măsură egală, colorile naţionale maghiare.

Ordinaţiunile anterioare, contrare acestei ordinaţiuni, le scot din vigoare.

Sándor János
ministru de interne

Biserica şi Şcoala, nr. 44 din 2/15 noiembrie 1914, Arad, p. 353

198

Arad, 26 octombrie/8 noiembrie 1914 – *Articol critic la adresa jurnaliştilor maghiari care, orbiţi de şovinism, minimalizează participarea şi jertfa militarilor de etnie română pe front, în condiţiile în care de curând căzuse în luptă profesorul Dr. Avram Sădean, fost dascăl la Preparandia ortodoxă din Arad.*

Jertfa noastră

Zi de zi întâmpinăm oameni, care înainte de război ne-ar fi mâncat într-o lingură de apă, admirând sentimentul de ordine a neamului românesc manifestat în prezentarea frumoasă la arme şi în vitejia lui pe câmpul de răsboiu. Trăiesc de atâta silă de vreme în centrul acestui comitat şi numai acum văd că ce e în sânul lui, cum răsar ca din pământ nesfârşitele cete de ostaşi români. Şi ce voinici de oameni! Ce ar fi armata fără de aceştia?

Premierul ţării, contele Tisza, la toate ocaziunile demonstrativ accentuează ţinuta patriotică a naţionalităţilor acasă şi răsboiu, deopotrivă, va să zică se recunoaşte valoarea apărătoare de ţară. Numai ziaristica maghiară n-are cuvânt de recunoştinţă pentru acest sentiment de ordine şi vitejie a neamului românesc în acest răsboiu. Ea se alintă pe ditirambii legendei «*dracilor roşii*», parcă aceşti draci roşii, ce vrea să zică honvezii, au răsărit din ţara dracilor şi n-ar fi fiii noştri îmbrăcaţi în uniformă de honvezi, dacă odată e vorba ca dracii roşii să fie în ansamblul răsboiului acestuia crud.

Şi câte n-ar mai fi de a înşira aici dacă n-am avea alte consideraţii. Acesta este sufletul cel rău al ziaristicei străine care nu se ştie înălţa nici în aceste momente mari din cătuşele şovinismului la idealul ce s-a înălţat cel din urmă flăcău român. Vezi, el toate le-a uitat şi-şi cere numai un steguleţ românesc să moară cu el pentru patrie; iar voi, care staţi la

adăpostul acelor arme, n-aţi uitat nimic. Cum stăm atunci cu cultura, cum stăm cu patriotismul, domnilor reprezentanţi ai civilizaţiunei?

Uite, ai noştri sunt pe câmpul de răsboiu şi mor şir grămadă moarte de eroi. Juvaerele şcoalei române cad de pe braţele ei. Dr. Alexandru Bogdan, cap şi inimă şi stegar al culturei româneşti! Deodată cu el cade pe câmpul de răsboiu şi figura puternică şi entusiastul Preparandiei noastre din Arad, profesorul Dr. Avram Sădean. A răposat în Domnul ca erou lovit de trei gloanţe de mitraliere, iubit de ostaşii lui – românii de la Regimentul 8 de honvezi din Lugoj – şi de camarazii lui oficeri, ne scrie cel ce l-a prohodit.

Şi nu ne îndoim că ştirea oficioasă, cerută de direcţiune, va confirma acest tragic [sfârşit] al omului care, la două săptămâni după cununie, a plecat la răsboiu să moară moarte de erou pentru patrie. Şi ceata învăţătorilor noştri însufleţiţi, care astăzi luptă lupta eroică pe câmpul de răsboiu, câţi mai sunt vii, câţi se vor întoarce din ei? Câte şcoli, câte familii vor rămâne orfane? Şi şirul lung şi nesfârşit al răniţilor şi morţilor noştri sunt mărturie că sunt români în răsboiu, români resistenţi la înaintări şi viteji în foc.

Nu facem aceste constatări ca plânsoare ori că ne-am retrage din foc, nu: nu vrem să fim un popor miluit. Dar vrem să se ştie partea noastră de jertfă în acest înfiorător răsboiu. Şi această parte sângeroasă nu o vom lăsa luată de la noi prin trăsăturile de condeiu ale ziariştilor şovinişti care colorează legenda mincinoasă că românii nici n-ar lua parte în acest răsboiu, parcă nici n-ar fi pe lume.

Ne vom face noi statistica noastră sângeroasă. Sunt vrednici atâţia eroi români căzuţi în apărarea ţării, pământului strămoşesc, de acest monument istoria nu se poate falsifica prin condeie veninoase de ziarişti iresponzabili.

Biserica şi Şcoala, nr. 43 din 26 octombrie/8 noiembrie 1914, Arad, p. 345

199

Moftin (comitatul Sătmar), 10 noiembrie 1914 – *Anunţ în legătură cu posibila amnistie de care se vor bucura românii din comuna Moftin, împotriva cărora Episcopia Greco-catolică de Hajdudorog a deschis proces penal pentru nesupunere şi revoltă.*

Amnestie generală pentru delictele politice

Maiestatea Sa monarhul, îndemnat de atitudinea credincioasă şi gata de jertfă a totalităţii naţiunii maghiare, dovedită la isbucnirea războiului, fără deosebire de clasă socială sau naţionalitate, a îndrumat pe ministrul de Justiţie ca în cauza graţierii celor osândiţi pentru delicte de les-majestate, sau de altă natură politică, precum şi în cauza sistării proceselor puse în curgere, să facă propunere.

Propunerea va fi supusă în timpul cel mai scurt hotărârii preaînalte a Maiestăţii Sale. Deja de pe acum suntem autorizaţi a constata că, conform hotărârii prea graţioase a Maiestăţii Sale, actul acesta de graţie se va extinde asupra cauzelor de les-majestate, asupra delictelor săvârşite împotriva membrilor guvernului în şedinţa din 21 martie 1910 din parlament, precum şi asupra delictelor ce sunt în legătură cu luptele de clasă şi naţionaliste.

*

În legătură cu decretul prea înalt de amnestie al Maiestăţii Sale, credem a şti că între cei amnestiaţi sau agraţiaţi se află şi iubiţii noştri fraţi de la Moftin, şi că astfel acel proces de tristă pomenire încă este sistat. Mulţumită Domnului! Iar fraţii sătmăreni primească salutul nostru călduros.

Unirea, nr. 116 din 10 noiembrie 1914, Blaj, p. 3

200

Viena, 10 noiembrie 1914 – *Listă a ofițerilor şi subofițerilor români, din armata austro-ungară, înaintați în grad militar pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Înaintări în armata comună

Monitorul oficial publică o serie lungă de înaintări în armata comună austro-ungară, în care găsim şi pe următorii ofițeri români:

La *arma artileriei*: la gradul de colonel Iosif Stepanescu, Regimentul de artilerie 21; la gradul de locotenent Mihail Pologariu, Regimentul de obuziere 10, Teodor Bacea, Regimentul de artilerie 13, Luca Paica, Regimentul de artilerie 10 şi Victor Aresin, Regimentul de artilerie 33; la gradul de sublocotenent, î. r., Salvator Jurca, Divizia de artilerie 7, Gheorghe Boloban, Regimentul de artilerie 15, Coriolan Ştefan, Regimentul de artilerie 36, Teodor Gribovschi, Regimentul de artilerie 37, Nicolae Lupu, Regimentul de artilerie de cetate 4, Iosif Dragula, Regimentul de cetate 6.

La *arma cavaleriei*: la gradul de căpitan Eugen de Iacobovici, Regimentul de husari 12, Anastasiu Safrano, Regimentul de husari nr. 1; la gradul de sublocotenent, î. r., Alexandru de Mocsonyi, Regimentul de dragoni 6.

La *trupa sanitară*: la gradul de locotenent Iosif Drimba, Secția sanitară nr. 21; medici militari: la gradul de medic-maior Dr. Emil Pop, Regimentul de artilerie 34; la gradul de medic-locotenent Dr. Emil Sita; la gradul de medic-locotenent, î. r., Dr. Virgil Cenariu, Regimentul de infanterie 31, Dr. Marian Mareş Regimentul de artilerie 42; la gradul de medic-asistent, î. r., Dr. Ştefan Albu, Regimentul de infanterie 64, Dr. Florian Matheiu, Regimentul de artilerie 15, Dr. Leontin Muntean şi Dr. Vespasian Pauliucu la Spitalul garnizoanei 1, Dr. Mihail Lupaş la Spitalul garnizoanei 8, Dr. Basiliu Paşca la Spitalul garnizoanei 11, Dr. Victor Simu la Spitalul garnozoanei 12, Dr. Demetriu Tirnea la Spitalul garnizoanei 13, Dr. Corneliu Potoran la Spitalul garnizoanei 12, Dr. Iuliu Roman la Spitalul garnizoanei 20, Dr. Ladislau Pintea la Spitalul garnizoanei 21, Dr. Mihai Mocanu şi Dr. Petru Vlad la Spitalul garnizoanei 22, Dr. Victor Groza la Spitalul garnizoanei 24.

La *contabilitate*: a gradul de căpitan Emanuil Florea, Regimentul 64; la gradul de locotenent Nicolae Peca, Regimentul de infanterie 57.

Unirea, nr. 116 din 10 noiembrie 1914, Blaj, p. 3

201

Viena, 12 noiembrie 1914 – *Listă a ofițerilor şi subofițerilor români, din armata austro-ungară, înaintați în grad militar pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Înaintări în armata comună

Monitorul oficial publică o serie lungă de înaintări în armata comună austro-ungară, în care găsim şi pe următorii ofițeri români:

La arma *infanteriei* au fost avansați: la gradul de colonel Victor de Moga, la Regimentul de infanterie 50 şi Iosif Crehan, la Regimentul de infanterie 36; la gradul de

locotenent-colonel Corneliu Cosgariu, Regimentul de infanterie 51; la gradul de maior Aurel Păcurariu, Regimentul de infanterie 85, Procopie Cărăuş, Batalionul de vânători nr. 1 şi Dumitru Bardoşi, la Regimentul de infanterie 29; la gradul de căpitani Iosif Covrig, din Regimentul 85, Nicolae Benţia, Regimentul de infanterie 2, Iustin Hossu, Regimentul de infanterie 43, Ştefan Cojocariu, Regimentul de infanterie 41, Ladislau Doboş, Regimentul de infanterie 67, Octavian Bresca, Regimentul de infanterie 7, Anton Ştergariu, Regimentul de infanterie 79, Basiliu Băncescul, Regimentul de infanterie 63, Gheorghe Rimbaş, Regimentul de infanterie 63 şi Nicolae Şandor, Regimentul de infanterie 34; la gradul de sublocotenenţi, î. r., Iosif Ciontoş, Regimentul 31, Mihail Popa, Regimentul 37, Petru Ciucur, Regimentul 64, Dr. Martin Drăgan, Regimentul 95, Ioan Voina, Batalionul de vânători 28, Alexandru Stoinescu, Regimentul 29, Alexandru Turcu, Regimentul 64, Ioan Şiştaroveţan, regimentul 64, Dr. Valentin Boga, Regimentul 64, Dan Voina, Regimentul 51, Ioan Olariu, Batalionul de vânători 23, Dr. Demetriu Mangra, regimentul 37, Sever Sporea Regimentul 43, Dr. Gheorghe Trif, Regimentul 63, Dr. Tertuliu Minali, Regimentul |3, Victor Rugar, Regimentul 43, Emil Deciu, Regimentul 43, Anton Popp, Regimentul 91, Dr. Iosif Gera, Regimentul 46, Cornel Trojan, Regimentul 95, Ilie Cinciruc Regimentul 30, Basiliu Majca, Regimentul 15, Ioan Glingar, Regimentul 54, Dumitru Socolean, Regimentul 41, Ioan Novac, Regimentul 17, Dr. Simon Câmpean, Regimentul 2, Ioan Balea, Regimentul 2, Iosif Reuţ, Regimentul 3, Dr. Ioan Daru, Regimentul 37, Iosif Lebedă, Regimentul 40, Victor Bodnarescul, Regimentul 41, Iosif Manu, Regimentul 51, Alexandru Marosi, Regimentul 65 şi Eugen Ciorogariu, Regimentul 51.

Unirea, nr. 117 din 12 noiembrie 1914, Blaj, p. 4

202

Galiţia, 13 noiembrie 1914 – *Ştire în legătură cu moartea a doi ofiţeri români, din armata austro-ungară, Iustin Hossu şi Gregoriu Boca, căzuţi în luptele purtate cu ruşii pe frontul din Galiţia.*

Morţii noştri
+ Căpitanul Iustin Hossu

Din Blaj, (fiul canonicului *Iosif Hossu*), distins cu „*Crucea pentru merite militare cu decoraţiunea de război*", a căzut pe câmpul de luptă din Galiţia, lovit mortal de-un glonţ inamic, la 13 noemvrie 1914.

+ Gregoriu Boca

Dirigentul filialei „*Ţibleşana*" din Caianul-mic[483], ofiţer în rezervă şi purtătorul steagului Regimentului de infanterie 63 din Bistriţa, a căzut pe câmpul de luptă cu Ruşii, lovit de mai multe gloanţe de mitralieză.

[483] *Căianu Mic* (în ungureşte *Kiskaján*) comună în judeţul Bistriţa-Năsăud, alcătuită astăzi din satele *Căianu Mic, Căianu Mare, Ciceu-Poieni* şi *Dobric* – n.n., A.Ţ.

Cosînzeana, nr. 1–2 din 6 ianuarie 1915, Orăştie, p. 1

203

Tohanu Vechi (comitatul Făgăraş) 1/14 noiembrie 1914 – *Apel lansat de văduva Maria Macrea, mama soldatului român Iosif Benchea, înrolat în Regimentul 23 al armatei austro-ungare, dispărut pe front, care a lăsat acasă trei copii orfani de mamă.*

Cine ştie?

Nicolae Macrea, de 36 ani, a fost înrolat la Regimentul de glotaşi Nr. 23, Compania 9. Din 14 noemvrie 1914 nu se mai ştie despre dânsul. El a lăsat 3 copii acasă, cari n-au nici mamă. Cine ştie despre dânsul să scrie la adresa: văduva *Maria Macrea, Tohanul-vechiu* (*O-Tohán*)[484], Strada mare Nr. 69, *Fogaras megye*[485].

Românul, nr. 31 din 11/24 februarie 1916, Arad, p. 6

204

Oradea, 14 noiembrie 1914 – *Ecoul iniţiativei de reluare a negocierilor dintre guvernul maghiar şi fruntaşii mişcării naţionale române, manifestate prin scrisorile trimise de premierul maghiar István Tisza mitropolitului ortodox român al Transilvaniei, Ioan Meţianu, surprins în interviul acordat de episcopul greco-catolic al Oradiei, Demetriu Radu.*

Episcopul Demetriu Radu despre scrisoarea contelui Tisza

Cetim în ziarul „*Nagyvárad*"[486] următoarele declaraţii ale Preasfinţiei Sale Dr. Demetriu Radu, referitoare la acţiunea de împăcare a contelui Tisza:

– Acţiunea contelui Tisza şi din partea mea o consider de mare importanţă, mai ales în împrejurările actuale, şi ce mă priveşte pe mine totdeauna am avut convingerea aceea că două popoare, cari sunt avizate unul la celalalt, trebuie să trăiască în pace şi armonie.

Scrisoarea domnului ministru-prezident m-a atins foarte plăcut şi dacă răsunetul acesta va fi general, atunci voiu putea şi eu, în modesta mea sferă de activitate, să obţin rezultate şi mă voiu năzui să fac tot posibilul pentru asigurarea succesului acestei acţiuni.

Este o enormă deosebire între pacea încheiată între doi indivizi ori două popoare. Când e vorba de singuratici, se pot lua în considerare interesele private sau alte considerente, dar la împăciuirea a lor două popoare, singura bază solidă e: *dreptatea*.

Afară de aceasta, e absolut de lipsă ca opinia publică, în astfel de cazuri, să fie pătrunsă de dispoziţii bune şi, dacă ar lipsi aceste, ar trebui create. În munca aceasta mare, presa are o importanţă de rangul prim. Aşteptăm, prin urmare, ca atât la români, cât şi la maghiari, opinia publică să fie sinceră.

Dar, coardele acelea de îndoială, atinse de „*Budapesti Hirlap*" în numărul său din 8 noiembrie, în cari acţiunea ministrului-prezident se califică de încercări interesante, absolut

---

[484] *Tohanu Vechi* (în ungureşte *Ótohán*) astăzi contopit în oraşul *Zărneşti*, judeţul Braşov – n.n., A.Ţ.

[485] Comitatul Făgăraş (în ungureşte *Fogaras megye*) – n.n., A.Ţ.

[486] „*Nagyvárad*" (Oradea Mare) cotidian înfiinţat în iulie 1870 la Oradea de către editorul *Hügel Ottó* împreună cu avocatul *Báttaszéki Lajos* – n.n., A.Ţ.

nu sunt potrivite pentru crearea armoniei necesare, tocmai în acest timp când pe câmpul de răsboiu românii se luptă alăturea cu maghiarii pentru apărarea patriei comune.

Pe tot dreptul mă pot provoca la datele istoriei venitoare, arătând că la asediul Przemyslului, alăturea cu oştirea maghiară se luptau patru regimente de honvezi, cari s-au recrutat în întregime sau în mare parte din feciori români, şi aceşti eroi s-au aruncat în foc ascultând comanda ungurească.

Ce priveşte rezultatul acţiunii contelui Tisza, în opinia publică românească acela va atârna de la dispoziţiile legale prevăzute în scrisoarea prim-ministrului şi de la modul executării acestora.

Unirea, nr. 118 din 14 noiembrie 1914, Blaj, p. 1

205

Arad, 2/15 noiembrie 1914 – *Necrolog publicat de către părintele-profesor V. Stanciu de la Preparandia din Arad, în memoria colegului său, profesorul Dr. Avram Sădean, căzut în luptă pe frontul galiţian.*

+ Dr. Avram Sădean

Nu cunosc în amănunt datele biografice, dar în acest moment pare că ele nici nu au nici o însemnătate. Date şi biografii se tipăresc celor despre care putem scrie cu obiectivitate, despre care putem vorbi fără să lăcrimăm. Aici nu e locul datelor exacte, pe zile şi pe ceasuri…

A fost cam de treizeci şi patru de ani şi, ca ofiţer în rezervă, a plecat şi el la glasul de chemare al împăratului; şi, izbit de 3 gloanţe duşmane, el nu se va mai întoarce la catedra la care în timp de pace împărăţea lumina din spiritul său darnic.

Moartea, chiar eroică, totuşi ne este duşmană când ne fură pe cel care-l iubim; chiar când suntem convinşi că a murit pentru noi toţi, ca despre toţi care cad în luptă, tot vom zice: pentru noi el trebuia să trăiască! Locul lui va fi umplut cu greu şi va trece multă vreme până când vom mai simţi golul ce s-a produs prin moartea lui.

A venit la Arad de la Universitatea din Cluj, cu 6 ani mai înainte, şi a fost ales profesor la seminarul din Arad, numai pe baza atestatelor sale, căci nime nu-l cunoştea.

Abia venit aici a experiat cât e de mare lumea necunoscutului, care nu a încăput în lecţiile universitare, şi s-a pus pe muncă. Aici a cetit, dincolo a însemnat şi a pregătit lecţiile timp de 6 ani de zile. Pentru întregirea cunoştinţelor a alergat la cursurile de la Vălenii de Munte, şi aşa nu e mirare că nici nu-l mai cunoşteai pe omul de la început când vedeai însufleţirea şi verva lecţiilor ce le ţinea acum în urmă.

„*Ce fericire* – îmi zicea într-o zi – *să fii profesor de limba şi literatura românească! Poţi să retrăieşti tot ce a trăit neamul tău sufleteşte. Îmi vine a crede că pentru noi, profesorii, şi limba şi piesele literare îşi formează un gust deosebit, ca să ne dea la fiecare cetire câte ceva nou şi încântător. Piesele care le-am cetit ani la rândul cu alte şi alte rânduri de băieţi, deşi erau aceleaşi, pare că se schimbă şi ele deodată cu cei care le ascultă. Dar ştii! Eu nu las să le ceteascâ decât acei care le ştiu bine ceti, şi dacă nu le cetesc bine, le cetesc eu; e asta o scădere,ştiu, dar lucrurile cu care de necăjeşti nu le poţi îndrăgi şi, oricum, literatura ca să o ştii trebuie mai întâi să o îndrăgeşti. Pierzi orele cu cetitul, dar dacă nu-l faci, pierzi anul, că nu se alege nici pulbere din regulele gramaticale şi formele stilistice prescrise de planul de învăţământ*”.

Să trăieşti sufleteşte tot ce a trăit neamul tău, aceasta era o lege sfântă a sufletului său, şi când i s-a dat posibilitatea să studieze istoria şi cronica zilelor prin care a trecut altarul de cultură, la care a servit şi el, nu s-a mărginit la suprafaţa întâmplărilor, nu s-a

mulţămit să răscolească colbul arhivei ce-i venea mai întâi în mână, ci ştiind că nu sunt vremurile sub cârma omului ci bietul om sub vremuri, a plecat acolo unde se părea că s-au făcut vremurile, acolo unde s-au făurit planurile care au mişcat întreaga ţară în cursul veacurilor, a plecat şi a răscolit arhivele Vienei.

Ce a adus acasă de acolo, cu toată sârguinţa unui suflet de albină, cu toată însufleţirea care a înşirat în salbă documentele mărgăritare, prinse în note fugare, zace astăzi în pupitrul mesei de scris, note risipite care aşteaptă să fie prinse din nou în salbă. Dar de unde vom mai lua însufleţirea, sufletul întreg care le-ar fi putut reda strălucirea lor de mărgăritare veritabile? A dispărut. În sertarele mesei de scris vor zăcea risipite mărgăritarele culese de el şi, cine ştie, le va putea cineva şterge de praf şi înşira iarăşi în salbă. Acel care culege, alege tot ce i se pare de preţ, şi sfărmăturile au valoare numai dacă au putut reconstrui iarăşi figura a cărei dovadă sunt. Cine ştie să desgroape poate să şi aranjeze şi aşeze sfărmăturile astfel, fiindcă înaintea ochilor lui sufleteşti sunt pe lângă sfărmături şi terenul din care au fost scoase.

Cât ne-ar fi putut el da din documentele aduse, ne arată lucrarea ce a scos-o din o mică parte a actelor referitoare la Gheorghe Lazăr, primul dascăl al Românilor de pretutindeni. Cele „*Câteva date noui*" nu sunt publicarea câtorva documente necunoscute, ci sunt închegarea unor rânduri, găsite în arhiva din Viena, în chiagul sufletesc al autorului. El, în Gheorghe Lazăr, nu vede numai pe primul dascăl, primul reprezentant al tagmei lui, ci şi pe antemergătorul tuturor intelectualilor români, pe acela a cărui suferinţe şi piedici, ce i s-au pus în cale, l-a consacrat de prototipul intelectualului român, ridicat din pătura îndrumătoare a ogorului şi a cărui suferinţe, ca ale oricăruia sfânt, izbăveşte pe cei care le cunosc. „*Veniţi! Vă închinaţi cu toţi memoriei sfinte a primului dascăl* – zicea el în o conferinţă învăţătorească – *căci în faptele şi suferinţele lui Lazăr veţi găsi apa vie şi întăritoare în contra tuturor puterilor potrivnice şcoalei româneşti*".

Şi cum însufleţirea, coarda răsunătoare a sufletului lui, nu cearcă să aprofundeze cauzele în localizările lui la timpurile de astăzi, chiar dacă da greş, chiar dacă aducea acuze nedrepte – a căror netemeinicie a văzut-o şi el mai târziu – cuvintele lui aveau însuşirea de a fi cugetări sincere şi spontane. Şi fără îndoială, greşelile astorfel de suflete sunt vrednice de iertare. El şi în celelalte manifestări sociale era profesorul de limba şi literatura românească care ştia că, dacă vrei să convingi şi să înveţi pe semenii tăi, fă-i întâiu să iubească şi să se însufleţească pentru ceea ce spui tu.

În faptele şi lucrările sale, el a fost şi a rămas acelaşi om.

Lucrările referitoare la monografia seminarului din Arad se vor termina dimpreună cu partea la scrierea căreia s-a angajat profesorul Sădean. Acei care au iniţiat lucrarea vor avea grijă ca să se şi termine, şi mai credem că lucrările începute de el vor fi cunoscute colegului colaborator la monografie. O tragedie cu mult mai mişcătoare decât aceasta e cea familiară.

Încă nu s-au scuturat petalele albe ale mirtului din butoniera fracului de mire, când pământul pădurei din jurul Przemislului s-a înroşit de sânge. În luna iulie a acestui an, a aşezat primele ramuri ale cuibului de la care aştepta fericirea viitorului. Un cuib mic şi bine aranjat, pe care-l vedea în visurile lui, cu ochii deschişi, încălzit şi luminat de garanţiile alesei inimii sale. „*Să ştiţi* – zicea el – *că am să-mi schimb toată viaţa de până acum. Din proza amară a vieţii, voi alege numai poezia. Când focul va pâlpâi în cămin, în serile lungi de iarnă vom ceti pe autorii noştri clasici şi pe autorii străini. Nu voi mai vrea să ştiu nimic de lumea ce ne înconjoară; doi-trei inşi prieteni ai aceluiaşi fel de viaţă va fi societatea în care doresc să mi se scurgă zilele*". Dorea o linişte recreatoare, o linişte pe care nu o are niciodată un om care e avizat la munca lui ca să se ridice şi să ajungă unde a ajuns el.

Două săptămâni după cununie, era în „satul împăratului" şi aici a auzit de chemarea la arme. A părăsit toate planurile itinerarului şi s-a întors să încingă sabia de ofiţer şi să plece în rândurile prime ale „şvarmliniei". Ştirile despre el soseau tot mai rar, scrise tot mai în fuga condeiului, dar cu atât mai mult înţeles se desluşia din cuvintele aşternute pe cărţile poştale de culoarea scrisorilor de dragoste. *„Suntem într-un aşa hal, încât ne-a fost ruşine să intrăm în oraş* – vorbea de un oraş ocupat de trupa lui – *dar când vă va merge bine, gândiţi-vă şi la sărmanul Abraham, care joacă şi el cum fluieră gloanţele şi obuzele*".

Să ne gândim că jocul acesta va fi compus numai din „niedere" şi manipularea „verschlussului", când un rănit ne aduce vestea că de fapt Abraham al nostru îşi dă toată silinţa să îndulcească viaţa celor din catacombele moderne şi în orele de linişte ale tăriei juca şi instrua feciorii să joace căluşerul şi bătuta. Se vede că el şi aici era de acelaşi principiu: întâi să te iubească feciorii şi apoi să-i conduci.

În câmpul larg s-a săpat mormânt lângă mormânt, camarazii dispăreau, azi unul mâine altul, şi el, sublocotenentul, a ajuns în fruntea companiei lui. În Przemysl, unde a fost împresurat de Ruşi, se va fi adunat în inima lui atâta foc în contra duşmanului încât în ciocnirea fatală a armelor, el, care n-a ştiut niciodată să se cruţe, a rămas în câmpul de luptă, de unde dragostea camarazilor l-a transportat în cetate, să-şi deie sufletul nobil după 2 zile de agonie.

Şi acum Avram Sădean nu se va mai întoarce! Sub glia rece, a şanţurilor întărite, va dormi liniştit acela a cărui însufleţire nu a avut niciodată spuză. Cuibul va rămâne rece, şi fericirea visată rămâne în domeniul viselor. Din depărtarea în care îşi doarme somnul, va aştepta învierea pentru care a luptat în viaţă până la ultimul moment, şi ranele primite de el ni le-a lăsat nouă, prietenilor lui, elevilor lui, soţiei, părinţilor şi fraţilor lui. În închipuirea noastră el va bate pururi aceleaşi căi, şi în zadar zice comunicatul oficial, noi nu putem crede să fie sub glia rece.

V. Stanciu

Biserica şi Şcoala, nr. 44 din 2/15 noiembrie 1914, Arad, p. 350–352

206

Budapesta, 17 noiembrie 1914 – *Manifestările ostile ale Partidului Paşoptist Independist maghiar, condus de contele Károlyi Mihályi, faţă de iniţiativa premierul maghiar István Tisza de a relua negocierile dintre guvernul maghiar şi fruntaşii mişcării naţionale române din Transilvania cu scopul acordării unor drepturi politice şi civile românilor ardeleni.*

Opoziţia şi contele Tisza

Aflăm din „*Az Est*" că contele Károlyi Mihályi a convocat pe ieri Partidul independist pentru a se consfătui asupra concesiunilor pe cari ministrul-prezident Tisza le-a făcut românilor. După informaţiile numitei foi, independiştii vor protesta unanim împotriva concesiunilor făcute românilor în detrimentul ideii de stat maghiar.

Contele Károlyi poate să nu se mai obosească dejaba căci, după convingerea noastră, promisiunile făcute de contele Tisza sunt numai o parte din drepturile ce ne compet în aceste vremuri grele, când chiar lumea oficială a fost silită să recunoască loialitatea şi vitejia poporului român.

Unirea, nr. 119 din 17 noiembrie 1914, Blaj, p. 1

207

Caransebeş, 9/22 noiembrie 1914 – *Ştire în legătură cu ridicarea în gradul de căpitan a locotenentului român Iustin Hossu, de la Regimentul 43 din Caransebeş, al armatei austro-ungare, care s-a evidenţiat pe frontul galiţian.*

Locotenent distins

Regimentul nostru 43 a purtat la 14 octombrie o luptă victorioasă în nord. În faţa regimentului era un duşman cu mult mai numeros, totuşi locotenentul Iustin Hossu a dirijat astfel mitraliezele încât au prăpădit 4000 de Ruşi. Răsplata acestei vitejii este că domnul locotenent Hossu a fost numit căpitan.

Foaia Diecezană, nr. 45 din 9/22 noiembrie 1914, Caransebeş, p. 8

208

Viena, 9/22 noiembrie 1914 – *Listă a soldaţilor, subofiţerilor şi ofiţerilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decoraţii militare pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Soldaţi români decoraţi

Medalia de aur de vitejie s-a dat cadetului Gheorghe Dan (41 infanterie); *Medalia de argint* pentru vitejie clasa I sergentului Ştefan Corlăcan, caporalului B. Rotar, tamburului Teodor Pomahaciu ([Regimentul] 41 infanterie), sergent-majorului Nicolae Tincan, fruntaşului Ioan Urcan, infanteristului Constantin Matei ([Regimentul] 50 infanterie), caporal Petru Socol ([Regimentul] 64 infanterie) şi fruntaşului Sinoşan ([Regimentul] 28 vânători).

Medalia de argint clasa II: sergentului-major Silvestru Şindelar ([Regimentul] 49 infanterie), soldat Ioan Cotic ([Regimentul] 3 artilerie), sergent Ioan Haja, Mihai Varga, Gheorghe Madincea, Petru Lupu, caporalului Gheorghe Pâncotan, infanteriştilor Ardelean, Gheorghe Huez, ordonanţei Gheorghe Hălmăgian ([Regimentul] 33 infanterie), sergententului Petrea Lupescul, sergenţilor Ilie Bârsan, Ioan Chmara, Anton Dunian. I. Repta, caporalilor Rotariu, Martin Gherman, fruntaşilor Christian Bontus, Grigore Pătăcean, voluntarului Gheorghe Russu, infanteriştilor Gheorghe Bejenariu, Teodor Erhan, Dumitru Fronză, Gavril Cornea, Tănase Lupalesc, I. Popovici, Teodor Smoleac, gornistului Constantin Negrea, sergenţilor Gheorghe Olariu, I. Cocârlă ([Regimentul] 41 infanterie), sergentului-major Nicolae Cârnaţ, sergentului Zaharie Gherman, caporal Dan Vesa ([Regimentul] 50 infanterie) fruntaşului I. Bucur, infanteriştilor Vasile Popescu şi Dimitrie a lui Iosif, Stan ([Regimentul] 64 infanterie), soldatului P. Albu ([Regimentul] 35 artilerie).

Foaia Diecezană, nr. 45 din 9/22 noiembrie 1914, Caransebeş, p. 8

209

Bocşa Română (comitatul Caraş-Severin), 9/22 noiembrie 1914 – *Ştire în legătură cu înmormântarea ofiţerului român dr. Iuliu Marcu, decedat în Spitalul Militar Central din Viena în urma unei boli.*

+ Necrolog

Dr. Iuliu Marcu, candidat de advocat, a răposat după scurte suferinți în 9/22 noemvrie, a. c., în anul 34-lea al tinerei sale vieți în Viena, unde îşi făcea datoria de ostaş, în Arsenalul armatei. Rămăşiţele pământeşti au fost transportate din Spitalul central militar din Viena la Bocşa-montană şi s-au depus, în aşteptarea învierii deobşte, în cavoul familial din cimitirul ortodox-român, sâmbătă, în 15/28 noemvrie, a. c., la ora 2 d. m. Să-i fie somnul lin!

Foaia Diecezană, nr. 47 din 23 noiembrie/6 decembrie 1914, Caransebeş, p. 8

210

Arad, 9/22 noiembrie 1914 – *Articol mobilizator publicat de către profesorul Onisifor Ghibu, inspector şcolar peste şcolile ortodoxe din Transilvania, prin care face apel la preoții ortodocşi să-i suplinească pe învățătorii mobilizați pe front şi să continue astfel procesul de învățământ în parohiile lor.*

Ce să facem?

Această întrebare mi-a pus-o, deunăzi, un tânăr preot care abia de 4–5 ani a ieşit din seminar.

– Învățătorul îmi e mobilizat, şcoala stă pustie, oamenii-s năcăjiți de nu mai ştiu de capul lor, eu sunt sărac şi nu mai pot sta în şcoală, căci trebuie să-mi văd de puțina economie – ce să fac în împrejurările astea? Dă-mi un sfat!

Mai întâi voiam să-i spun pe scurt: – „Ştii bine că prin ordinul consistorial Nr. 9655, a.c., preoții au fost strict îndatorați să suplinească ei în şcoală pe învățătorii mobilizați, fără să aibă drept a cere pentru aceasta nici o remunerație" – dar apoi mi-am dat seama că pe calea aceasta n-aş fi ajuns să conving pe tânărul preot despre datoria ce o are. Ce efect putea să aibă invocarea unui ordin asupra unui om, al cărui suflet e cuprins din toate părțile de desperare şi de neînțelegere?

Şi, în loc să invoc ordinul, i-am zis: „Părinte! Vremurile care le-am ajuns sunt pentru toți atât de grele cum n-au mai fost niciodată. Sunt grele pentru milioanele de soldați care, în bătaia gloanțelor duşmane, trebuie să îndure frigul şi foamea şi osteneala şi fiorul morții – şi gândeşte-te că între aceştia sunt şi mii de învățători, între care şi ai dumitale! – sunt grele pentru soțiile rămase, fără sprijin acasă, şi pentru copiii care vor rămânea poate orfani – sunt grele pentru săteanul care nu mai are vite de lucru şi pentru orăşeanul demis din fabricile care nu mai au pentru cine lucra deocamdată – sunt grele pentru mamele care aşteaptă zi de zi, cu o încordare crescândă, ştiri de la fiii lor, de care n-au mai auzit nimic, şi sunt grele pentru cei care află că iubiții lor nu se vor mai întoarce niciodată de pe câmpul de luptă, unde au murit ca eroi – sunt grele pentru mai marii oştirilor, sunt grele pentru miniştrii, pentru regi şi împărați.

Cu ce drept aştepți dumneata, Sfinția Ta, ca aceste zile, grele pentru toată lumea, să fie uşoare pentru Sfinția Ta? Când greutățile tuturora sunt mai mari decât ale Sfinției Tale, de ce te aştepți ca ale Sfinției Tale să înceteze cu totul, să nu mai existe de loc? De ce am învățat noi istoria Testamentului vechiu şi istoria Testamentului nou, de ce am învățat Dogmatică şi Morală, de ce am învățat atâta carte şi ştiință? Pentru ca să nu găsim în ele, nici în zilele grele ca acestea, razim? Dacă desperăm noi, care în cultură ar trebui să vedem o putere sufletească, un razim pentru cele mai grele încercări, atunci trebuie să zicem că cultura nu e o fericire pentru noi, ci o nefericire. Nu te lăsa răpit de greutățile zilei şi ale

vremii ci, punându-te pe un punct de vedere mai înalt, stăpâneşte-ţi durerea şi stăpâneşte-o pe a tuturor acelora cu care vii în contact.

Eşti părinte sufletesc al mai multor sute de oameni care acum sunt mai năcăjiţi decât oricând. Ce se va alege de aceşti dacă Sfinţia Ta ţi-ai pierdut busola de orientare? Fii sufleteşte mai presus de ei, fii sfătuitorul, fii mângâietorul, fii ajutorul, fii luminătorul lor! Acum se cere aceasta mai mult decât în întreaga viaţă a lor şi a Sfinţiei Tale. Când e primejdia mai mare, atunci trebuie să aibă conducătorii mai mare prezenţă de spirit. Îţi stă şcoala goală şi copiii stau degeaba pe acasă, sălbăticindu-se? Gândeşte-te – nu la ordinul consistorial! Nr. … atâta – ci la acei bieţi copii, care nu sunt de vină la războiul cumplit de azi, care nu sunt de vină că învăţătorul lor e dus să lupte pentru ţară, care nu-şi pot da seama de pierderea cea mare care o îndură nemergând la şcoală în timpul acesta – gândeşte-te apoi că aceşti copii nenorociţi sunt copiii parohienilor Sfinţiei Tale şi sunt parohienii Sfinţiei Tale de mâine. Ce vor zice aceştia mâine, poimâine, când îşi vor putea da seama de împrejurările de acum: *iată, preotul nostru nici habar n-a avut de noi când n-aveam învăţător şi când Sfinţia sa avea poruncă să ne înveţe, ne-a lăsat neluminaţi, nu i-a fost milă de noi, ci şi-a văzut numai de sufletul lui*. – Şi atunci, toate cuvintele pe care le vei ceti Sfinţia Ta din Liturghier şi din Molitvelnic vor face asupra lor numai impresia unor cuvinte goale, şi parohienii Sfinţiei Tale vor fi nişte oameni fără credinţă adevărată – *căci credinţa fără faptă, moartă este* – vor fi nişte egoişti, împotriva cărora te vei plânge zadarnic, cu orice prilej.

Sfatul meu e, deci, să te duci acasă şi mâine, după slujbă, să le vorbeşti oamenilor despre datoriile mari pa care le avem cu toţii, cei care am rămas acasă, faţă de ţară, faţă de noi înşine. Şi ca să fii cel dintâi în sat întru împlinirea datoriei, adaogă la sfârşit că a doua zi toţi oamenii să-şi trimită copiii la şcoală, pentru că ei nu pot rămânea nici în vremea asta fără învăţătură şi fără bună creştere. Şi deoarece învăţătorul e dus pe câmpul de luptă, ca să-şi facă datoria faţă de ţară, iată Sfinţia Ta iei asupră-ţi să le fii însuţi învăţător până se va isprăvi războiul. Sfinţia Ta vrei să fii acum, în vremurile acestea, mângâietor şi ajutor al mai multora decât în alte vremuri; vrei să fii adevăratul părinte al tuturora, mic şi mare, pentru ca prin aceasta să faci cu putinţă trecerea cu mai puţine greutăţi peste aceste vremuri cumplite.

Fă aşa, şi vei da prin aceasta cea mai bună educaţie creştinească şi omenească tuturor credincioşilor Sfinţiei Tale, iar Sfinţia Ta vei avea cea mai mare linişte şi mulţămire sufletească. Şi a doua zi du-te la şcoală – unde te trimite şi porunca consistoriului, care trebuie să vie după porunca conştiinţei Sfinţiei Tale. Împarte-ţi lucrurile aşa ca să poţi ţinea în fiecare zi cel puţin 3–5 ore şcoală cu copiii; învaţă-i frica lui Dumnezeu, dă-le ştiinţă, şi fă tot ceea ce-ţi va sta în puteri pentru micii copilaşi. Nu vei putea face cât cer legile şi regulamentele şcolare? Nu-i nimic! Fă însă cât cer trebuinţele actuale şi cât poţi, într-adevăr, pe conştiinţa Sfinţiei Tale.

Aceasta să o faci!

Dr. Onisifor Ghibu

Biserica şi Şcoala, nr. 45 din 9/22 noiembrie 1914, Arad, p. 358

211

Budapesta, 9/22 noiembrie 1914 – *Scrisoare de mulţumire adresată de premierul maghiar Tisza István redactorului periodicului „Gazeta Învăţătorilor”, Ioan P. Lazăr, şi preşedinte al asociaţiei „Jertfa Învăţătorilor Români”, pentru reuşita acţiunii de colectare a materialelor textile utilizate ca feşe în spitalele militare şi a celei de colectare a bluzelor ţărăneşti de lână, pentru completarea echipamentului de iarnă a soldaţilor, ambele desfăşurate de corpul didactic românesc din Transilvania.*

Contele Tisza către învățătorii români

Este cunoscut – şi de o deosebită valoare din toate punctele de vedere – zelul corpului nostru învățătoresc în colectarea de *pansamente şi albituri* pentru ajutorarea soldaților răniți în războiu.

Acest zel se potențează astăzi, când harnicii noştri dascăli *pieptare şi pănură de lână* pentru scutirea vitejilor noştri soldați de frigul greu al iernei ce-l vor întâmpina pe câmpiile de războiu din Rusia.

Hărnicia şi patriotismul învățătorimei române a ajuns la cunoştința ministrului preşedinte, contele Ştefan Tisza, care, apreciind această muncă nobilă, a adresat domnului Ioan P. Lazăr, redactorul „Gazetei Învățătorilor" şi preşedintele comitetului „Jertfa învățătorilor români", următoarea scrisoare de mulțămită:

Preastimate domnule

Venindu-mi la cunoştință valoroasa acțiune de colectare a învățătorimei române şi rezultatul ei strălucit, vă exprim mulțumita şi recunoştința mea patriotică.

O latură înălțătoare de suflete a acestui război, în care suntem puşi la grele încercări, este şi aceea că va aduce un viitor mai frumos şi mai bun pentru patrie, şi totodată va apropia inimile unora de a celorlalți, deschizând sufletele tuturor pentru o dragoste şi încredere reciprocă.

Domnia voastră încă săvârşiți acea muncă nobilă care deschide sufletele şi dobândeşte inimile. Bunul Dumnezeu să Vă binecuvânteze pe toți pentru această faptă bună şi nobilă.

Ştefan Tisza

Suntem mândri de hărnicia învățătorilor noştri, dovedită în aceste timpuri grele de restrişte, iar scrisoarea domnului ministru-preşedinte este pentru noi toți un document într-adevăr prețios şi venit la timp, despre aceea că Românii din această țară sunt – aşa cum i-au crescut aceşti dascăli modeşti – un popor credincios, harnic şi viteaz, care bucuros îşi varsă sângele pentru binele patriei comune, în nădejdea unui viitor mai liniştit şi îndestulit.

„Românul"

Biserica şi Şcoala, nr. 45 din 9/22 noiembrie 1914, Arad, p. 358–359

212

Caransebeş, 9/22 noiembrie 1914 – *Comunicat al Comandamentului Militar Bănățean prin care se interzice tragerea clopotelor bisericilor româneşti riverane Dunării şi vecine Serbiei, din motive de siguranță militară, aici fiind cuprinse cele din protopopiatele Orşova, Moldova Nouă, Biserica Albă şi Cuvin.*

Tragerea clopotelor

Comanda militară din raion bănățean a cerut să se sisteze deocamdată tragerea clopotelor de la bisericile noastre din comunele de-a lungul Dunării de Jos.

În urma acestei cereri, făcute din motive de operațiuni militare, P[rea] S[finția] Sa episcopul Caransebeşului, Dr. Miron E. Cristea, a dat ordin către oficiile parohiale de pe teritoriul cercurilor pretoriale Orşova, Moldova Nouă, Biserica Albă[487] şi Cubin ca, până la alte dispoziții, la nici un prilej să nu se tragă clopotele de la bisericile aflătoare pe acest teritoriu.

[487] Azi în Serbia – n.n., A.Ț.

Biserica şi Şcoala, nr. 45 din 9/22 noiembrie 1914, Arad, p. 359

213

Viena, 24 noiembrie 1914 – *Listă a ofițerilor, subofițerilor şi soldaților români, din armata austro-ungară, distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Ofițeri şi soldați români distinşi

Monitorul Oastei, nr. 83, publică o nouă serie de ofițeri distinşi pentru vitejia lor în fața duşmanului, între cari găsim şi pe următorii ofițeri români:

Decorația de răsboiu la *Crucea pentru merite militare* s-a conferit căpitanului Ermil Cosmuța din Batalionul 5 de sappeuri, căpitanul Petru Ionescu din Regimentul 82 de infanterie, sublocotenentului Valeriu Dănilă din Regimentul de infanterie 51, sublocotenenților, î. r., Silviu Iliuț din Regimentul de infanterie 41 şi Dr. Ştefan Fanciali din regimentul de infanterie 62.

Medalia de argint pentru merite clasa I s-a conferit sergentului major Caras şi caporalului Stana din regimentul de infanterie 3, sergentului Petru Marian din regimentul 6 de ulani, infanteriştilor Andrei Gal şi Alexandru Odor din regimentul de infanterie 19, aspirantului de ofițeri, î. r., Ştefan Condor, sergentului major Ştefan Cobza din Regimentul de infanterie 83.

Medalia de argint pentru vitejie clasa II fruntaşului Ioan Lulei din Regimentul de infanterie 1 şi infanteristului Iacob Bulcu Regimentul de infanterie 56.

Unirea, nr. 121 din 24 noiembrie 1914, Blaj, p. 4

214

Juhászlak (Rutenia), 25 noiembrie 1914 – *Ştire în legătură cu moartea a doi ofițeri români, din armata austro-ungară, Octavian Opriş şi dr. Iuliu Marcu, căzuți în luptele purtate cu ruşii pe frontul din nord-vestul Ungariei.*

Morții noştri
+ Octavian Opriş

Notar în comuna Lisa, sublocotenent în rezervă la Regimentul 23 de infanterie, a căzut pe câmpul de luptă cu Ruşii în nordul Ungariei, lângă satul Juhászlak[488], la 25 noemvrie 1914.

+ Dr. Iuliu Marcu

Candidat de advocat, ofițer în rezervă, fiul domnului primar I. Marcu din Bocşa-montană, a murit moarte de erou, pe câmpul de luptă.

[488] *Juhászlak* (în slovacă *Runina*, în ucraineană *Рунина*) sat rutean în plasa *Sinnai*, Slovacia, până în anul 1920 ținând de comitatul *Zemplén* (Ungaria) – n.n., A.Ț.

Cosînzeana, nr. 50 din 27 decembrie 1914, Orăştie, p. 661

215

Sofia, 26 noiembrie 1914 – *Apel al presei naționaliste bulgare prin care solicită asocierea Bulgariei cu tabăra Puterilor Centrale în scopul anexării întregii Macedonii şi obținerea unui coridor spre Europa centrală prin Valea Timocului.*

Bulgarii şi Macedonia

Foaia Comitetului național a bulgarilor publică un apel către poporul bulgar, în care invită pe toți bulgarii să se asocieze la mişcarea aceea care şi-a pus de scop unirea Macedoniei cu patria-mamă.

Pentru Bulgaria e chestie de existență posesiunea ținuturilor Cavala, Drama, Istib, Cociana, Veles, Üsküb, Ochrida şi Saloniki şi trebuie să se creieze o legătură prin valea Timocului între Bulgaria şi Europa de mijloc.

Interesele naționale, culturale şi de stat silesc Bulgaria ca să se alăture lângă Germania şi Austro-Ungaria, cari recunosc dreptul Bulgariei asupra Macedoniei şi nu vor pune piedeci în calea înfăptuirii idealului național. Nu este iertat ca Bulgaria să scape momentul potrivit pentru împlinirea visului său, şi acest moment a sosit atunci când Sârbia e nimicită.

Tripla înțelegere e duşmană aspirațiunilor bulgare referitoare la Macedonia, de aceea, dacă ne ataşăm la aceasta – continuă apelul – *atunci e pierdută pentru noi şi Macedonia. Bulgaria numai prin Berlin şi Viena poate ajunge în Macedonia, de aceea interesele ei o silesc să dea mână cu Tripla alianță. Guvernul va săvârşi crima cea mai mare dacă nu va şti prinde momentul oportun pentru acțiune.*

Unirea, nr. 122 din 26 noiembrie 1914, Blaj, p. 2–3

216

Braşov, 26 noiembrie 1914 – *Mărturia unui soldat rănit, aflat în Spitalul militar din Braşov, în legătură cu uciderea mai multor soldați români basarabeni de către ofițerii lor ruşi, fiindcă au refuzat să se arunce orbeşte în luptă împotriva pozițiilor austro-ungare.*

Din tragedia unui popor

Un soldat rănit, care zace bolnav în Braşov, a spus următoarele despre experiențele sale de pe câmpul de război:

– De mai multe zile eram în foc. Am văzut cu toții cum băteau şi alungau cu biciul două regimente ruseşti ca să dea asalt asupra noastră. Ploaia noastră de gloanțe şi şrapnelele îi reținea însă. Atunci ofițerii au început a împuşca cu două mitralieze asupra ostaşilor ruşi cari, apucați între două focuri, s-au aruncat înainte şi, ajungând în apropierea noastră, au aruncat armele.

Mai târziu am aflat că ostaşii trimişi la moartea sigură au fost români basarabeni. Două regimente de români basarabeni s-au predat; aceştia povestiau, cu lacrimi în ochi, cum au fost împuşcați soții lor de mitraliezele ruseşti, fiindcă nu voiau să se arunce în brațele morții sigure.

Unirea, nr. 122 din 26 noiembrie 1914, Blaj, p. 4

217

Ilia (comitatul Hunedoara), 16/29 noiembrie 1914 – *Ştire în legătură cu moartea ofițerului român, din armata austro-ungară, dr. Ştefan Chirilovici, căzut eroic pe frontul galițian.*

+ Moarte de erou

Dr Ştefan Chirilovici, advocat în Ilia, a răposat pe câmpul de luptă în Galiția. Odihnească în pace!

Foaia Diecezană, nr. 44 din 16/29 noiembrie 1914, Caransebeş, p. 7

218

Zemun (Serbia), 16/29 noiembrie 1914 – *Ştire în legătură cu măsurile punitive dictate de administrația maghiară împotriva comercianților sârbi din Zemun care, la intrarea trupelor sârbeşti în oraş, au organizat chermeze în cinstea acestora, iar la recucerirea oraşului de către armata austro-ungară s-au refugiat în Serbia.*

Pedeapsă aspră

Pe la începutul lui septembrie, a. c., Sârbii ocupaseră Semlinul[489]. Negustorii bogați, Sârbi, din acest oraş au aranjat sărbători, au căutat în tot chipul să mulțumească ofițerimea duşmană. Dar nu mult după aceea armata noastră a pus capăt domniei sârbeşti.

Cei vinovați de trădare de patrie au fugit în Sârbia, părăsind întreaga lor avere, temându-se de pedeapsa ce o merită pentru fapta lor de trădare. Erarul[490] militar le-a confiscat averea de 500 milioane de coroane.

Foaia Diecezană, nr. 44 din 16/29 noiembrie 1914, Caransebeş, p. 7

219

Polonia rusească, noiembrie 1914 – *Ştire în legătură cu moartea ofițerului român Nicolae Pârvu, din armata austro-ungară, căzut eroic pe frontul din Polonia rusească.*

Morții noştri
+ Nicolae Pârvu

Secretarul „*Cassei de păstrare*" din Miercurea (comitatul Sibiiului), ofițer în rezervă, a căzut pe câmpul de luptă din Polonia-rusească, la finea lui noemvrie 1914.

[489] *Zemun* (în sârbă *Земун*), azi suburbie a capitalei Belgrad. În veacul al XII-lea a fost ocupat de Regatul maghiar, dar a fost lăsat în stăpânirea despotului sârb *Đurađ Branković*, care l-a fortificat şi şi-a stabilit aici reşedința voievodală.

În 1541, armata otomană a sultanului *Suleiman Magnificul* ocupă fortăreața şi o include în sangiacul Sirmiei, pentru ca în 1717 să intre sub administrație austriacă, în urma bătăliei de la *Petrovaradin* (5 august 1716) şi a Tratatului de pace de la *Pasarowitz* (Požarevac).

În 1739 va primi funcția de fortificație de frontieră între cele două imperii, iar zece ani mai târziu va fi inclus în „*frontiera militară*" a Imperiului Habsburgic. În septembrie 1914, în debutul Primului Război Mondial, a fost ocupat de trupele sârbeşti, câteva luni mai târziu a fost recucerit de cele austro-ungare, iar pe 5 noiembrie 1918 a intrat definitiv în componența Serbiei – n.n., A.Ț.

[490] Trezoreria – n.n., A.Ț.

Cosînzeana, nr. 3 din 24 ianuarie 1915, Orăştie, p. 17

220

Satu Mare, 1 decembrie 1914 – *Confirmarea graţierii românilor din parohia Moftin, care au fost condamnaţi în primăvară de Tribunalul Satu Mare pentru nesupunere şi revoltă împotriva Episcopiei Greco-Catolice de Hajdudorog.*

Procesul românilor din Moftin

Am amintit la timpul său că fraţii români din Moftin, cari au fost osândiţi din partea Tribunalului din Sătmar, în frunte cu părintele Murăşan, au fost agraţiaţi prin ordinul Maiestăţii Sale din 8 noiembrie 1914, prin care au fost sistate toate procesele pentru delicte politice.

Tribunalul din Szatmár-német a înmanuat acuzaţilor decisul prin care se sistează procedura penală pornită contra lui Gheorghe Murăşan şi soţii, osândiţi prin decisul judecătoresc de 27 aprilie 1914. Cheltuielile procesului, în sumă de 6478 coroane 45 fileri, plus 43 coroane 60 fileri cad în sarcina statului.

În legătură cu acest decis, domnul Petre Poruţiu, advocat în Bistriţa, unul dintre cei şapte apărători din faimosul proces din Sătmar, ne scrie următoarele:

Onorată Redacţiune!

Astăzi am primit decisul nr. 19586/1914 B. al Tribunalului din Sătmar, prin care sunt încunoştinţat că părintele Murăşan, din Moftin, şi ceilalţi doisprezece acuzaţi, cari au fost judecaţi la 17 aprilie, a. c., sunt agraţiaţi de Maiestatea sa Regele prin înaltul decret de la 8 noemvrie 1914. În urma acestui act de graţie, procedura penală a fost sistată.

Salutăm cu bucurie şi cu profund respect înalta hotărâre a Maiestăţii Sale, în care vedem un semn de părintească bunăvoinţă faţă de poporul românesc, statornic în credinţa sa faţă de tron şi patrie, statornic în iubire de lege şi neam.

Al dumneavoastră stimător
Petre Poruţiu m. p,
unul dintre cei şapte apărători

Unirea, nr. 123 din 1 decembrie 1914, Blaj, p. 2–3

221

Brad (comitatul Hunedoara), 3 decembrie 1914 – *Ştire în legătură cu moartea soldatului român Romulus Damian, voluntar în Regimentul 64 al armatei austro-ungare, căzut eroic pe frontul din Serbia.*

+ Romulus Damian

Rigorozant în drepturi, *voluntar* în Regimentul de infanterie 64 din Oraştie, fiul protopopului şi deputatului dietal *Vasile Damian* din Brad, *a căzut pe câmpul de luptă cu Sârbii,* la 3 decembrie 1914, în etate de 23 ani.

Au fost trimişi 12 inşi în patrulă pe-o coastă, unde şi-au săpat un arc mai mic şi s-au aşezat în el. Romulus Damian s-a ridicat puţin, ca să puşte, dar în acest moment un glonţ oblu *în gură* l-a nimerit. A mai făcut câţiva paşi, până a ajuns la un gard, peste care s-a rostogolit apoi, căzând mort.

După ce au încetat puşcăturile, 4 inşi din bunii lui soţi de luptă, rămaşi în viaţă, i-au săpat groapa, l-au înmormântat, punându-i la cap o cruciuliţă de crengi, pe care au scris cu ţeruză[491] numele lui.

Odihnească în pace!

Cosînzeana, nr. 51–52 din 29 decembrie 1914, Orăştie, p. 29

222

Belgrad, 3 decembrie 1914 – *Ştire în legătură cu moartea ofiţerului român Nicolae Muntean, din Regimentul 64 Infanterie al armatei austro-ungare, căzut eroic în luptele purtate pe frontul din Serbia.*

Morţii noştri
+ Nicolae Munteanu

Notar diplomat, din Henig (comitatul Albei inferioare), voluntar în Regimentul de infanterie 64 din Orăştie, a căzut în luptele grele cu Sârbii la 3 decemvrie 1914, fiind lovit în piept de un glonţ duşman.

Cosînzeana, nr. 3 din 24 ianuarie 1915, Orăştie, p. 29

223

Košice (Slovacia), 23 noiembrie/6 decembrie 1914 – *Apel al soldaţilor români răniţi, aflaţi internaţi în diferite spitale militare din nordul Ungariei, de a li se trimite preoţi români la locurile de suferinţă, spre a putea fi mângâiaţi şi împărtăşiţi asemenea răniţilor de alte confesiuni.*

Răniţii noştri cer preot

„*Gazeta Transilvaniei*" publică un frumos articol, zicând între altele că spitalurile ţării sunt pline de soldaţi răniţi şi bolnavi; iar din multe scrisori, adresate ei, transpiră o dorinţă mare şi fierbinte, anume a vedea la patul de suferinţe un preot de ai lor, care să-i mângâie şi întărească în aceste zile grele. În o scrisoare a unui abonat, care se află acum în Ungaria de nord, să scrie:

„Înainte de toate vrem să vă atrag atenţiunea la împrejurarea că în partea nordică a Ungariei toate oraşele sunt pline cu soldaţi răniţi. Am vizitat unele din aceste oraşe şi numeroşi soldaţi m-au rugat să vă scriu că doresc mult să fie vizitaţi din când în când de câte un preot român. Ar fi prin urmare foarte conzult, ca să atrageţi atenţiunea Prea Sfinţiilor Lor noştri episcopi, de ambele confesiuni, ca să trimită preoţi români prin spitalele acestea. În acest scop, episcopul român să se adreseze comandamentului Corpului VI din Caşovia, aducându-i la cunoştinţă cererea soldaţilor români. În acest caz preoţii români, care vor fi designaţi, vor fi chemaţi şi salarizaţi *exoffo*".

[491] Creion – n.n., A.Ţ.

Foaia Diecezană, nr. 47 din 23 noiembrie/6 decembrie 1914, Caransebeş, p. 8

224

Blaj, 8 decembrie 1914 – *Necrologul căpitanului român Iustin Hossu, ofițer de carieră în Regimentul 43 Caransebeş al armatei austro-ungare, căzut pe câmpul de luptă al frontului galițian.*

+ Căpitan Iustin Hossu

La numărul intelectualilor români cari au murit moarte de erou, pentru apărarea patriei, se mai adaugă unul: *Căpitanul Iustin Hossu*, fiul Reverendisimului părinte canonic Iosif Hossu.

Alături de alți intelectuali ai noştri – profesorii Dr. Al. Bogdan, Dr. A. Sădean şi Horațiu Deac; advocații Dr. F. Bontescu, Dr. Şt. Chiriloviciu, Dr. Iuliu Marcu; conducătorii de filiale Grigore Boca, Miu Luțai; învățătorul M. Bendorfean – căpitanul Iustin Hossu îşi doarme somnul de veci lângă alt camarad de arme al lui: căpitanul *Petru Ionescu*.

Nu cunoaştem în întregime lista eroilor noştri căzuți pe câmpul de onoare, dar numărul lor se sporeşte pe zi ce merge şi ne pomenim din ce în ce mai săraci şi mai puțini în rândurile intelectualilor români cari, şi până acum, erau destul de reduse…

Nu se poate calcula nici măcar aproximativ efectul acestor pierderi pentru noi; nu se poate înlocui cu uşurință nici unul din ei, cari s-au ridicat prin muncă cinstită şi prin sforțări vrednice de laudă până să ajungă în situațiile onorifice, de unde s-au prăbuşit deodată în întunerecul mormântului.

*

Căpitanul Iustin Hossu s-a născut în Blaj, alegându-şi încă din cea mai fragedă vârstă cariera militară. A fost un adevărat soldat pur-sânge. Iubit de camarazii lui, dedicându-se cu tot sufletul carierii armelor, a reuşit să iasă în curând la suprafață şi să-şi împodobească pieptul cu două decorații, încă înainte de izbucnirea acestui răsboiu, fără păreche în analele istoriei.

El pleacă la răsboiu ca locotenent al Regimentului 43 din Caransebeş, şi aici urmează a se distinge prin vitejia lui. E decorat pentru eroism şi avansat în scurtă vreme de căpitan. Dar eroismul în lupte şi gloria numelui de viteaz se plăteşte adesea cu cel mai înalt preț ce-l avem: *cu viața*.

Şi căpitanul Iustin Hossu nu s-a dat înapoi de la acest preț mare ce i se putea cere în orice clipă; el a mers înainte fără preget şi, când i s-a cerut să achite costul vitejiei, l-a achitat pe deplin, pecetluind cu sângele lui tânăr credința pentru tron şi țară.

El se coboară în groapă la vârstă abia de 31 ani, lăsând în urmă-i o carieră strălucită, ruptă în două – şi pe inconsolabilul său părinte, frate şi surori. Moartea lui înseamnă o pierdere reală şi pentru neamul românesc, căci eroul dispărut, în afară de distinsele lui calități de militar – cari îi asigurau un viitor strălucit – a fost un suflet călăuzit de cel mai curat entuziasm național.

*

Fie binecuvântată pomenirea lui şi a tuturor vitejilor cari au căzut pe câmpul de onoare, cu sabia în mână! Şi fie binecuvântată şi pomenirea acelor multe zeci de mii de eroi fără nume, cari au acoperit cu trupurile lor câmpiile înghețate, de la nord şi de la sud, apărând țara cu piepturile lor împotriva gloanțelor şi şrapnelelor duşmane.

Singura rază de mângâiere ce ne mai poate călăuzi, în faţa atâtor hecatombe de cadavre, e gândul că sângele eroilor trebuie să aducă roade. Niciodată sângele eroilor n-a curs în zadar – şi nu se poate să curgă chiar acum, când el se revarsă în valuri mai tumultuoase ca oricând.

Cei ce au fost fraţi în faţa tunurilor duşmane, în faţa suferinţei şi a morţii, fraţi trebuie să rămână şi în zilele păcii ce va veni. Aceasta e – după cum ştim din istorie – răsplata tuturor neamurilor cari au pecetluit cu sângele vitejilor săi garanta unui viitor mai bun şi mai fericit.

Unirea, nr. 126 din 8 decembrie 1914, Blaj, p. 1

225

Budapesta, 8 decembrie 1914 – *Critică adusă de contele Gyula Andrássy politicii iredentiste promovate de politicianul român Take Ionescu în privinţa revendicării Transilvaniei în favoarea României, în detrimentul concepţiei de naţiune maghiară promovate de Budapesta, atâta vreme cât nu-şi îndreaptă privirile şi asupra teritoriilor locuite majoritar de români în Serbia şi Rusia.*

Contele Andrássy despre aspiraţiile României în Ardeal

Citim în „*Az Est*" un articol al contelui Andrássy, publicat în *Neue Freie Presse*, în care polemizează cu vederile fostului ministru Take Ionescu, apărute în ziarul *La Roumanie*. Îl redăm textual.

– *După părerea lui Ionescu* – scrie contele Andrássy, *noi n-am avea drept asupra Ardealului şi asupra acelor teritorii în care majoritatea populaţiunii e de naţionalitate română. Aceste teritorii ar trebui încorporate la România* – după Ionescu – *căci România nu poate abzice de aceste fără ştirbirea individualităţii sale naţionale. Aceasta o doreşte şi anunţă acel bărbat care nu demult a luat de la Bulgaria un teritoriu în care majoritatea populaţiunii se compune din bulgari.*

E curioasă presupunere ca noi să jertfim dreptului absolut al ideii de naţionalitate astfel de teritorii a căror posesiune e condiţia primordială a existenţii noastre, fiindcă Ardealul e fortăreaţa sudică a Câmpiei maghiare şi, dacă pierdem Ardealul, atunci încetează şi Ungaria. Ionescu pretinde dreptul ca, din motive strategice şi de oportunitate, să cucerească teritorii în contra ideii de naţionalitate.

E de mirat cum un fost ministru, care probabil voieşte să mai fie ministru, vesteşte domnia absolută a ideii de naţionalitate, pe când principiul acesta, înainte de toate, ar obliga însăşi ţara sa să redea vecinului său aceea ce i-a luat şi, tot atunci, când ne încurcă pe noi într-un conflict cu România, ameninţă şi pe Rusia şi Sârbia, fiindcă şi ţările acestea au teritorii în care majoritatea locuitorilor e română.

Imperiul absolut al ideii de naţionalitate – continuă contele Andrássy – *ar ameninţa integritatea aproape a tuturor statelor, fiindcă abia este vreun stat în care o parte a populaţiunii să nu vorbească limba altui stat. Apoi, dacă însuşi Ionescu e silit să subordoneze hotarele geografice intereselor mari strategice şi de stat, atunci trebuie să vie în nume de rău dacă noi, pe baza intereselor fundamentale, vitale şi a dreptului istoric secular, în contra ideii de naţionalităţi, propovăduit de e – vom apăra aceea ce, înaintea lui Dumnezeu şi a oamenilor, este al nostru.*

Unirea, nr. 126 din 8 decembrie 1914, Blaj, p. 3

226

Viena, 12 decembrie 1914 – *Anunţ cu privire la avansarea excepţională în grad a ofiţerului-inginer român Ioan F. Negruţiu din Trupa tehnică a armatei austro-ungare.*

Inginerul arhidiecezan – distins în război

Domnul Ioan F. Negruțiu junior, inginerul arhidiecezan, înactivat în urma mobilizării generale la Trupa tehnică (*Sappeurtruppe*) în rangul de sublocotenent, după cum citim în foaia oficioasă a Ministerului de răsboiu, în recunoaşterea preţioaselor servicii prestate pe câmpul de luptă din Galiția a fost avansat în mod extraordinar la rangul de locotenent, cu începerea de la 1 octombrie, a. c. Felicitările noastre!

Unirea, nr. 128 din 12 decembrie 1914, Blaj, p. 4

227

Cluj, 12 decembrie 1914 – *Relatare despre manifestația de bucurie organizată, ad-hoc, de studenții saşi din Cluj la statuia regelui Matei Corvin, în cinstea ocupării Belgradului de către armatele austro-ungare, miting care s-a deplasat apoi pe la casele oficialilor locali ai administrației şi la cea a profesorului universitar István Apáthy, ultranaționalistul care a deturnat rostul jubileului în favoare „rasei maghiare".*

Sărbătoarea de la Cluj

Citim în foaia Partidului poporal săsesc, „*Siebenbüirgisch deutsches Tageblatt*", despre o sărbătoare ce s-a aranjat instantaneu la Cluj, din prilejul căderii Belgradului. Câțiva studenți saşi de la universitate s-au strâns la statuia regelui Mathia, unde au cântat cântări patriotice.

La fața locului au venit îndată şi alții, mai ales universitari. S-au intonat apoi cântări nemțeşti şi ungureşti, pe schimbate. Convoiul a plecat la casele fişpanului[492] şi a altor persoane de frunte. Asupra restului sărbătorii scrie „Tageblatt": Au mers apoi la casele cunoscutului hiperşovinist şi tiran al Universității, profesor Apáthy. Acela a rostit un discurs, care merită să fie fixat. Că s-a ridicat mai întâi pe sine până la ceriu – treacă, ducă-se. După cunoscutul proverb, ştim ce însemnătate mai are şi aceasta.

Tenorul vorbirii a fost însă: *Tot ce a prestat armata noastră, a făcut honvedul maghiar, iar ceea ce a făcut honvedul maghiar a prestat rassa ungurească*. Ca să nu fiu nedrept, amintesc că el a admis totuşi, cu o îngâmfare supraomenească, ca celelalte naționalități să se bucure de aceasta apoteoză a rassei maghiare...

Unirea, nr. 128 din 12 decembrie 1914, Blaj, p. 4

228

Viena, 30 noiembrie 1914/13 decembrie – *Listă a soldaților, subofițerilor şi ofițerilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații militare pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Ofițeri români distinşi

Crucea militară pentru merite, clasa III cu decorația militară s-a dat căpitanilor Valeriu Moga şi Gheorghe Radeş, din Berevşiu-mic (Regimentul 8 infanterie), locotenentului Florian Medrea (Regimentul 1 infanterie).

[492] Comite suprem, prefect – n.n., A.Ț.

Preaînalta recunoştinţă pentru ţinută vitează în faţa duşmanului s-a esprimat căpitanilor Iuliu Montani şi Ştefan Miclea (Regimentul 85 infanterie), sublocotenentului în rezervă Ilie Radu (Regimentul 85 infanterie) şi locotenentului Minea Păşcuţiu (Regimentul 102 infanterie).

Eroi decoraţi ai Regimentului 43

Cel mai recent număr al Monitorului oficial al armatei publică că, pentru ţinuta lor eroică în luptă, au fost decoraţi cu *Medalia de argint* clasa II: sergentul Samuilă Gerga, caporalii Basaraba, Mariş Toma şi Nicolae Lugojan.

Glotaşi distinşi

Regimentul de glotaşi nr. 32, Batalionul 2, a luptat cu multă vitejie contra Ruşilor, de aceea li s-a dat decrete de laudă. Între cei 68 glotaşi, 60 sunt Români.

În Regimentul 13 de glotaşi, încă au fost 21 cu *Medalia de argint* clasa II – Români sunt 3.

Foaia Diecezană, nr. 48 din 30 noiembrie/13 decembrie 1914, Caransebeş, p. 7–8

229

Budapesta, 30 noiembrie 1914/13 decembrie – *Bilanţul realizărilor militare ale Regimentului 3, al armatei austro-ungare, alcătuit majoritar din ostaşi români, care s-a evidenţiat în luptele de pe frontul galiţian.*

De 46 ori în foc

După „*Unirea*", comandamentul Regimentului de honvezi 22 a dat depeşa:

„Regimentul e de 3 luni în luptă şi a fost de 46 ori în foc. Cele mai crâncene lupte le-a avut la Monasterciska, Podhalce, Novosielka, Voromlkukovna, unde am respins un atac rusesc de şase ori mai mare. Trecând cele trei luni, ţinem jubileul întâiului sfert de an. Jubileul nostru constă din aceea că aşteptăm năvala Muscalilor în şanţuri bine fortificate.

Maior Francisc Laurencic"

În acest regiment majoritatea sunt Români.

Foaia Diecezană, nr. 48 din 30 noiembrie/13 decembrie 1914, Caransebeş, p. 8

230

Cetea (Alba Inferioară), 30 noiembrie (13 decembrie) 1914 – *Poezii scrise de elevii şcolii elementare greco-ortodoxe din Cetea pe tema „Mobilizarea şi războiul", la îndemnul învăţătorului-suplinitor Ioan Frâncu.*

„Mobilizarea şi răsboiul"
Temă liberă dată şcolarilor de la Şcoala elem[entară] confesională gr[eco-] or[todoxă] română din Cetea

D[omnul] Ioan Frâncu, absolvent de teologie şi înv[ăţător] provizor la şcoala noastră din Cetea (com[itatul] Albei Inferioare) a dat şcolarilor din şcoala condusă de domnia sa tema liberă: „*Mobilizarea şi răsboiul*", la care elevii au dat următoarele răspunsuri, parte în poezie, parte în proză.

I

Când a bătut duba'n sat
Atunci s-a mobilizat
Şi când fraţii mi s'or dus
Noi nu mai puteam de plâns
Frunzuliţă de pe baltă
Mi s'or dus fraţii să se bată
Trei fraţi în Galiţia
Şi unul în Bosnia.

Frunzuliţă de pe roată
Împărate, Împărate
Nu-i duce aşa departe,
Departe de ţara mea
Tocmai în Galiţia.
Galiţie ţară străină
Mulţi voinici se luptă'n tine
Puţini se întorc cu bine.

Însă cum puşcă cu zor
Îi vine glonţ în picior
Şi-l aruncă'ntr-un răzor
Şi zăcea rănit în sânge
Şi n'avea cine îl plânge.

Frunză verde rămurea
Multă vreme s'o mâna
Până s'o pune pacea.
Soare mândru şi rotund
De-ai apune mai curând
Că eu tare m'am urât
De puşcă şi tunărit.

Frunzuliţă rămurea
Ajunşi în Galiţia
Patru zile ne-am tot dus
Fără să găsim vreun Rus.
Frunză verde de sălcuţe
Bălgradu-i plin de răgute[493]
Şi sunt două cărărele
Pardosite cu năsip
Merg cătanele tot rând.
Frunză verde de trifoiu
Vai şi-amar de voi feciori
Toţi aţi mer flori înflorite
Şi vă'ntoarceţi veştejite.

Scrisă de eleva: *Maria Halalam*

II

Frunză verde de gutâie
Mai încep şi eu a scrie
O micuţă poezie
Despre al meu dulce frate
Care-i dus în ţări departe
Care s'a dus la răsboiu
Să ne apere pe noi.

Într-o luni de dimineaţă
Se spală frumos pe faţă
Şi la holdă el plecă
Cu iubita lui soţie
Şi cu sora mea Mărie
Şi cu tata mai bătrân
S-au dus cu toţii râzând

Şi colea cam pe la opt
Merge mama ca din foc
Haida Nicolae-acasă
Că-s jandarmi vreo cinci ori şase
Cu juraţii[494] vin prin sat
Să vă ducă la'mbrăcat.

Cu toţii ne-am întristat
Şi de la holdă-am lăsat
Doamne, asta ce-o să fie
Să mă ducă' cătănie
Să-mi las dulcea mea soţie
Şi măicuţa supărată
Soţia nemângâiată.

Scrisă de elevul: *Gheorghe Boldea*, elev în c[lasa] IV

[493] Redute – n.n., A.Ţ.
[494] Consilierii locali – n.n., A.Ţ.

III

Când a bătut duba'n sat
Toți oamenii s-au înspăimântat
Şi la cancelarie s-au adunat
Chemările le cetea
Şi multă jale-i mânca
Că îi duc de aicea
Şi ei acasă mergeau
Şi către soții ziceau:
– Şi te rog soția mea
Umple-mi de pită straița,
Frunză verde ruptă'n tri
Că nu ştiu când oi veni.

Straița'n spate îşi lua
Şi copiii'ş săruta.
Frunză verde, da de vie
Nu ştiu Domne ce'o să fie
Că merg bătrâni în cătănie
Dragii tatii copilaşi
Pe măicuța s'o ascultați
Şi rugați pe Dumnezeu
Să mă apere de rău
Şi pe mine şi pe voi
Şi să fie tot cu noi

Straița'n spate şi-a luat
Şi din casă a plecat.
Frunză verde cucuruz
Şi s-a dus pe deal în sus
Şi merge cu mic cu mare
Pînă'n *Stremți*[495] la cancelarie.
De aici la tren au plecat
Iar muierile'au oftat.

Atunci s-au dus toți odată
Iar acum pe rând ei vin
Fără ochi şi fără mâini
Fără mâini făr'picioare.
Frunză verde de timin
Dar mai mulți din ei nu vin.
Câtă frunză pe pământ,
Atâția orfani rămân.

Nu ştiu Doamne ce-o mai fi
Că rămân numai copii
Cu ce amar vor trăi
Pământul cin'l-o lucra
Coarnele plugului cin'o ținea

Scrisă de elevul: *Nicolae Cristea*

Biserica şi Şcoala, nr. 48 din 30 noiembrie/13 decembrie 1914, Arad, p. 376

231

Szigetvár (Ungaria), 30 noiembrie (13 decembrie) 1914 – *Articol elogios, publicat de ziarul „Dél Somogy", în cinstea eroului Petru Mureşan, fost învățător în Socodor (Arad), mort în spitalul din localitate, după ce fusese rănit în luptele de la Valjevo (Serbia), însoțit de comentariul critic al corpului didactic românesc pentru faptul că autoritățile l-au înmormântat în ritul reformat, nu i-au pomenit originea etnică, iar pe cruce i-au scris numele maghiarizat.*

+ Petru Murăşan

„*Dél Somogy*", un ziar politic din Szigetvár[496], parentează în termeni călduroşi pe fostul nostru elev şi învățător, Petru Murăşan, din Socodor[497], sub titlul „Egy hös vérünk

[495] Stremț (*Diód* – în maghiară, *Nussschloss* -în germană), comună în județul Alba, situată pe cursul inferior al Văii Geogiului, la patru kilometri de Teiuş; are în componență satele Cetea şi Benic – n.n., A.Ț.

[496] Oraş în comitatul Baranya, situat în sudul Ungariei – n.n., A.Ț.

[497] Socodor (*Székudvar* – în maghiară), comună în județul Arad, regiunea Crişana – n.n., A.Ț.

halála és temetése Szigetváron”[498]. Din acest articol aflăm cum bietul ţăran Murăşan, din Socodor, care şi-a crescut doi fii de învăţători, s-a dus la Szigetvár la fiul Petru, care zăcea rănit în spitalul din Szigetvár. Pe când a sosit tata la Szigetvár, fiul Petru era mort, în rana primită în noiembrie la Valjevo[499].

Şi i s-a făcut o înmormântare pompoasă, la care au participat toate corporaţiunile din localitate, şi au încărcat sicriul de flori. Prohodul l-a făcut preotul reformat Fejérvári Kálmán, se înţelege după ritul reformat. Suntem mulţumitori societăţii maghiare din Szigetvár pentru onorurile ce le-au dat eroului nostru frate, învăţătorului Petru Murăşan, şi că l-au aşezat în morminţi de erou şi dacă n-a avut în apropiere un preot ortodox care să-l prohodească, cel puţin să aibă un cuvânt pentru a spune că acel învăţător, care a murit moarte eroică pentru patrie, a fost român, şi să-i lase numele Murăşan, cu care a fost botezat şi a murit, şi să nu-l schimbe în Marosán.

Acum e vremea mai vârtos să ne iubim unii pe alţii şi să smulgem din inimile noastre orice buruiană veninoasă, cum e aceea a şovinismului, care nici atunci nu ne dă cinstea numelui când murim pentru patrie.

Biserica şi Şcoala, nr. 48 din 30 noiembrie/13 decembrie 1914, Arad, p. 378

232

Aranđelovac (Serbia), 15 decembrie 1914 – *Lamentaţiile presei maghiare pe marginea eşecului militar înregistrat de armatele maghiare pe frontul din Serbia, care au fost înfrânte în două rânduri, la Kolubara şi la Aranđelovac, de trupele sârbeşti.*

Muzica durerii

Întâmplarea neaşteptată a biruinţelor sârbeşti din săptămâna trecută asupra oştirilor noastre austro-ungare,aflându-se pe câmpul de luptă în Sârbia mai ales trupe din Ungaria – a stors revistelor şi ziarelor glasuri de durere, cari ating adânc. Le-am putea zice: *muzica durerii...* Căci zgomotul armelor îşi are răsunetul său foarte viu în literatură. Când armatele pleacă, acoperite de flori şi cântând la război, penele scriitorilor cântă tonuri de mândrie, de nădejde vie, de încuragiare! Când vin veşti de biruinţe, se scrie plin de fericire!

Când însă norocul a rătăcit a se abate spre câmpul inimic, penele varsă pe hârtie lacrămi în loc de cerneală!... Aşa e acum după înfrângerile neaşteptate din Sârbia. Ziarele din Pesta au articli foarte simţiţi, cari plâng nenorocirea, pe care o mângâie doar cu aceea că e numai o întâmplare trecătoare, care se va repară. Iată de pildă cum scrie asupra acestui lucru răspânditul ziar „*Az Est*”:

„Ne doare inima, ne doare. Ne întâlnim doi şi ne plângem amarul unul altuia, sau stăm faţă-n faţă şi nu grăim, dar ne plângem totuşi, căci ne schimbăm privirile triste şi împrumutăm unul de la celalalt suspinul. Vedem oştirile noastre, sângele nostru venind încet înapoi de la Aranghielovaţ[500]*, prin glodul încăpăţinat sârbesc, în uniformă obosită, cu faţa suptă, şi vedem coborând de pe parapeturile Belgradului, în spre Sava, tunurile, carele, caii, catârii, mulţimea noastră*

---

[498] *„Înmormântarea unui erou-martir la Szigetvár”* – n.n., A.Ţ.

[499] Oraş în vestul Serbiei, la o sută kilometri de Belgrad; în imediata lui apropiere, la Kolubara, s-au dat grele lupte, după care s-a instalat o epidemie de tifos, încât tot oraşul a fost transformat într-un imens spital de campanie – n.n., A.Ţ.

[500] *Aranđelovac* (*Аранђеловац*), oraş situate în districtul *Šumadija*, la 75 de km sud de Belgrad – n.n., A.Ţ.

de arme scumpe şi, pretutindeni pe lângă lucrurile de transport, pe lângă animale, aparate şi arme, soldaţii noştri, sângele nostru, copiii noştri, fraţii, neamurile şi prietinii.

Palatele Belgradului şi avuţiile lui nu ne-aţi făcut fericiţi, şi ocuparea Belgradului n-a însemnat că am bătut Sârbia, şi părăsirea Belgradului nu-nseamnă că ne-au bătut pe noi în Sârbia. Şi nici Aranghielovaţul n-a fost ţinta noastră din urmă, după care am fi ahtiat, şi nu ni-e acum desiluzia, ce nu se mai poate şterge. Numai la copiii noştri scumpi privim cum se retrag pe drumurile păcătoase sârbeşti şi pe nedrumurile lor şi-i compătimim pe ei şi ne compătimim pe noi. Bucuriile reitirează şi ele în sufletele noastre..., şi trebuie s-o spunem unul celuilalt că ne doare inima. Fiecare inimă doare în oraşul acesta şi-n fiecare oraş ne dor toate inimile, şi inima în fiecare sat ne doare, şi toate câte acolo bat împreună.

Steaua de dimineaţa nădejdii lucea strălucitoare deja deasupra noastră şi tot mai strălucitoare o aşteptam, şi pe Crăciun aşteptam să vie mântuirea pentru copii noştri cari pătimesc pe pământul glodos, blăstămat, dar înaintea stelei de dimineaţă s-a pus acum negură şi-n negură steaua e mai palidă şi mai îndepărtată...

Oftarea durerii vi-o oftăm acum vouă, sărmanilor flăcăi şi bărbaţi ungari, care în patru luni şi jumătate aţi străbătut până la Aranghielovaţ, jertfind pentru fiecare palmă de pământ sârbesc o viaţă maghiară. E fericit visul vostru de veci că voi sunteţi biruitori. De două ori a trebuit să vă plângem pe voi, a doua oară cu mult mai amar...".

Cosînzeana, nr. 49 din 20 decembrie 1914, Orăştie, p. 650–651

233

Nowy Sącz (Galiţia), 15 decembrie 1914 – *Anunţ în legătură cu moartea caporalului român Ionel Dragoş, din Regimentul 23 Honvezi al armatei austro-ungare, căzut pe câmpul de luptă din Podole, pe frontul galiţian.*

+ Ionel Dragoş

Caporal în regimentul 23 de honvezi, lovit de un glonţ de puşcă, a repausat pe câmpul de luptă în Podole, la Neu Sandec[501], la 15 decembrie 1914.

Unirea, nr. 7 din 26 ianuarie 1915, Blaj, p. 4

234

Przemyśl (Galiţia), 17 decembrie 1914 – *Ştire în legătură cu bravură militară săvârşită de caporalul Zaharie Oprea, şi grupa de cercetare condusă de el, când într-o misiune de recunoaştere a reuşit să deconspire poziţiile ruseşti din preajma fortificaţiilor oraşului Przemyśl.*

Din cartea vitejiei „valahe"

Un articol deosebit de elogios, din numărul din 17 decembrie, nou, al ziarului maghiar „*Tábori Újság*" (Ziarul de Tabără), care apare în cetatea împresurată de Ruşi, Przemysl, vorbeşte de vitejia caporalului român din honvezimea ungurească, Zaharie Oprea.

[501] *Nowy Sącz* (în germană *Neu Sandez*, în ungureşte *Újszandec*), oraş în regiunea Polonia de Jos; a aparţinut *Ducatului Cracoviei*, sub stăpânirea austriacă a fost arondat Galiţie, iar după 1918, pentru scurtă vreme, a aparţinut efemerei *Republici Populare Rusine*, după care a fost înglobat Poloniei – n.n., A.Ţ.

Anume, acesta plecând în fruntea unei patrule de ecleraj ca să spioneze poziţiile ocupate de aripa dreaptă rusească, a ajuns până în satul Wielmice, în care se aflau puteri ruseşti, Oprea, în fruntea patrulei sale, a deschis, dintr-o poziţie bine acoperită, un foc repede în contra satului. Atunci, Ruşii din Wielmice, cari erau o întreagă companie, au părăsit satul şi au plecat în contra micei trupe condusă de caporalul Opreanu.

Căpitanul lui Opreanu însă a observat prin ochian întreaga lupta şi a încunoştinţat imediat prin telefon fortul Lucice, care a început să sloboadă salve de artilerie grea asupra duşmanului, care în răstimp primise noi rezerve, crescând la jumătate batalion. Astfel Oprea şi-a continuat drumul succezându-i ca să afle poziţiile ocupate de aripa dreaptă rusească şi făcând prin aceasta un nepreţuit serviciu operaţiilor noastre din Przemysl şi regiunea cetăţii. Viteazul caporal a fost propus spre a fi decorat.

(„*Gazeta*")

Unirea, nr. 1 din 2 ianuarie 1915, Blaj, p. 4

235

Arad, 7/20 decembrie 1914 – *Anunţ făcut de către conducerea Seminarului Ortodox din Arad în legătură cu suspendarea cursurilor, întrucât clădirea Institutului Pedagogic-Teologic a fost rechiziţionat pentru uzul Miliţiei, iar clădirile Seminarului şi ale celor două cămine-internat au fost transformate în spitale militare.*

Seminarul din Arad

Institutul nostru pedagogic-teologic, astă vară, pe vremea feeriilor, a fost ocupat de miliţie. După aceea, alumneul[502] vechiu, fostul spital Darányi, împreună cu casa învecinată, din strada Darányi, a fost ocupat pentru spital militar.

Acum a urmat rândul şi la edificiul central seminarial şi la alumneul nou. În toate aceste edificii se adăpostesc circa 400 soldaţi răniţi şi îngrijitorii lor. Marţi, în 2/15 decembrie, au fost dimişi elevii ca fiind concediaţi, având a face examen la sfârşitul anului şcolar.

Biserica şi Şcoala, nr. 49 din 7/20 decembrie 1914, Arad, p. 384

236

Budapesta, 21 decembrie 1914 /3 ianuarie 1915 – *Ordin al ministrului maghiar al Agriculturii, Ghillányi Imre, prin care decide scutirea de serviciu militar a anumitor categorii de agricultori sau angajaţi ai întreprinderilor agricole, cu scopul de a nu dezechilibra acest vital sector economic.*

Scutiri de serviciu militar

Domnul ministru de agricultură, Ghillányi Imre, a dat următoarea ordinaţiune ministerială, asupra căreia atragem atenţiunea celor interesaţi:

«Dintre cei obligaţi la serviciul de glotaşi[503], din clasa B, şi sunt născuţi în anii 1873–1890, cei ce se ocupă cu agricultura ori sunt angajaţi la instituţiuni, sau la alte întreprinderi

[502] Cămin-internat pentru elevi – n.n., A.Ţ.

[503] Rezervişti – n.n., A.Ţ.

din domeniul agriculturii, şi sunt indispenzabili pentru buna înaintare a ocupaţiunii la care sunt angajaţi: au să fie trecuţi în conspecte deosebite, după cercurile de care se ţin.

Aceste conspecte apoi, împreună cu copia autentificată oficios a biletelor de legitimare, primite la asentarea[504] suplimentară de către glotaşii propuşi spre scutire de serviciul militar, mi se vor înainta mie, după terminarea asentărilor, în cel mult până la 5 ianuarie n[ou] 1915.

Propuşi pentru a fi scutiţi de serviciul militar pot fi numai acei glotaşi, din clasa B, care sunt neapărat de lipsă pentru susţinerea şi propăşirea ramului din domeniul agriculturii la care sunt angajaţi, şi anume: glotaşul de clasa B poate fi scutit de serviciul militar dacă prin plecarea sa la oaste, respectiva întreprindere din domeniul agriculturii ar fi ameninţată să fie sistată pe timp mai îndelungat, ori chiar pentru totdeauna, sau dacă acea întreprindere ar suferi pagube mai însemnate prin plecarea la oaste a glotaşului angajat în serviciul ei. Cu ocaziunea propunerilor pentru scutiri, este a se pune pond[505] deosebit pe gospodăriile mici».

Conspectele cerute de domnul ministru, le compun din oficiu autorităţile săteşti, dar ar fi bine ca acestea să fie controlate, pentru ca să treacă în conspecte pe toţi cei îndreptăţiţi.

Biserica şi Şcoala, nr. 51 din 21 decembrie 1914/3 ianuarie 1915, Arad, p. 398–399

237

Viena, 22 decembrie 1914 – *Anunţ cu privire la decorarea medicului român dr. Ilie Câmpian, comandant al Lazaretului militar 1/12, pentru meritele dovedite pe front.*

Decorat

Maiestatea Sa a conferit clasa III-a *Coroanei de fier* cu decoraţia de răsboiu medicului de regiment Dr. Ilie Câmpian, comandantul Lazaretului 1/12, drept recunoştinţă pentru serviciile deosebite în faţa duşmanului.

Unirea, nr. 131 din 22 decembrie 1914, Blaj, p. 4

238

Blaj, 22 decembrie 1914 – *Demontarea unei ştiri false promovate intenţionat de către presa maghiară, în care sunt aduse elogii soldaţilor secui şi saşi care ar alcătui două regimente victorioase pe frontul Poloniei ruseşti, în realitate primul fiind alcătuit din slovaci iar al doilea din români.*

Mind székely és szász fiu[506]

În numărul 321 a lui *Pesti Hirlap* cetim următoarele:

Cu ocazia cuceririi oraşelor *Przeldborz*[507] şi *Pietricow*[508], Statul nostru major face amintire şi de două regimente din Ungaria, ceea ce iarăşi ne încunună cu o nouă glorie. Sunt

[504] Încorporare (mobilizare) în armată – n.n., A.Ţ.

[505] Pondere – n.n., A.Ţ.

[506] „*Feciori secui şi saşi cu toţii*" – n.n., A.Ţ.

[507] *Przedbórz*, oraş în districtul *Radomsko*, voievodatul *Łódź*, Polonia; sub Imperiul Ţarist a aparţinut *Ducatului Varşoviei* – n.n., A.Ţ.

[508] *Pietrykaŭ* (în belorusă *Петрыкаў*, în rusă *Петриков*), oraş în regiunea *Gomel*, Belorusia, a intrat în componenţa Poloniei în 1921, la încheierea războiului polono-sovietic, iar în 1939 a fost integrat Uniunii Sovietice – n.n., A.Ţ.

Regimentul de infanterie 31 din Sibiu, cu ostaşii lui săcui şi saşi, şi Regimentul de infanterie 34 din Caşovia... Minunate informaţii.

Am vrea să ne spună P. H. cam câţi săcui sunt în Regimentul 31 din Sibiu? Vor trebui să întrevină azi mâne săcuii şi să protesteze împotriva unui tupeu atât de fără pereche.

Unirea, nr. 131 din 22 decembrie 1914, Blaj, p. 4

239

Bucureşti, 23 decembrie 1914 – *Scrisoarea adresată preşedintelui de onoare al Partidului Naţional Român din Transilvania, Gheorghe Pop de Băseşti, de către fruntaşii mişcării naţionale Vasile Lucaciu şi Octavian Goga, prin care cei doi, fugiţi la Bucureşti, spre a scăpa de condamnările penale dispuse de autorităţile maghiare, îşi anunţă demisia din partid.*

Demisia părintelui Lucaciu şi a domnului Octavian Goga din Partidul naţional

Părintele Lucaciu şi Octavian Goga au trimes următoarea scrisoare domnului Gheorghe Pop de Băseşti, preşedintele Partidului naţional român din Transilvania şi Ungaria:

Domnule preşedinte,

Subsemnaţii, câştigându-ne convingerea că ideia unităţii politice a neamului trebuie să îndrume toate conştiinţele, în aceste zile istorice suntem încredinţaţi că programul Partidului naţional român din Transilvania şi Ungaria nu mai corespunde exigenţelor naţionale impuse de împrejurările schimbate.

Pentru păstrarea libertăţei noastre de acţiune, deci, vă rugăm domnule preşedinte să binevoiţi a ne primi demisiunea din Comitetul executiv al partidului. Primiţi asigurarea înaltei noastre consideraţiuni.

Bucureşti, 23 decembrie 1914

Dr. Vasile Lucaciu m.p.
Octavian Goga m.p.

Cosînzeana, nr. 1–2 din 6 ianuarie 1915, Orăştie, p. 7

240

Cluj, 25 decembrie 1914 – *Scurt reportaj în legătură cu înfiinţarea şi funcţionarea primului spital românesc destinat tratării răniţilor de război, instituţie organizată prin grija departamentului clujean al Asociaţiei ASTRA şi a cooperativei de credit „Economul".*

„Ambulanţa Petran", Cluj

Marele război, care zguduie temeliile bătrânei Europe şi-i va schimba – de sigur – vechea înfăţişare, întinerind-o, a scos din nou la iveală frumoasele însuşiri ale mult încercatului nostru neam.

Atâtea sute de mii de Români stau azi sub arme – la hotare – şi, în năvalnica lor vitejie şi neînduplecata lor statornicie, presară cu morţi şi răniţi câmpurile de luptă, luptând *„cu adevărat în şirele prime…"*.

Jalea ne doboară pentru cei căzuţi, mila ne ridică pentru cei răniţi şi gândul ne zboară spre acel vis neîmplinit, ***copil al suferinţii…*** Mila românească s-a ştiut afirma demn în aceste vremuri de grea încercare, deschizând sufletele şi dobândind inimile.

O frumoasă pildă a acestui nobil sentiment e instituirea primului spital românesc din Monarchie: *„**Ambulanța Petran**” din Cluj*, organizat prin institutul de credit şi economii *„Economul*”, cu ajutorul despărțământului Cluj al *„Asociațiunii*” şi a Reuniunii femeilor române *„Sfânta Maria*”, în contact cu *„Crucea roşie*”, pentru 15 paturi de ambulanță pentru răniți, cărora le oferă gratuit deplină întreținere, tratament medical şi pansamente.

Acest spital românesc, vrednic de sprijinul tuturor oamenilor de bine, continuă, arătând frumoase rezultate, sub administrația domnului director de bancă *Dr. Amoş Frâncu* şi sub direcția domnului *Dr. Basil Başiota*, medic şef, cu trei secții de dame: pentru răniți sub doamna *Sidonia Docan*, pentru igienă sub domnişoara *Ana Pop*, şi pentru menaj sub doamna *Cornelia Deac*, în conformitate cu regulamentele speciale.

Dăm câteva vederi care reprezintă frumoasa vilă a fericitului mecenate Ioan Petran (donată „Asociațiunii”, care o folosea ca internat pentru studenții universitari români din Cluj); simpaticul doctor Başiota, care-şi îngrijeşte cu atâta dragoste răniții şi un grup de răniți.

Cosînzeana, nr. 51–52 din 29 decembrie 1914, Orăştie, p. 678–679

241

Viena, 26 decembrie 1914 – *Anunț cu privire la avansarea în grad a doi ofițeri români din armata austro-ungară, pentru faptele de vitejie şi curaj dovedite pe diferite fronturi.*

Domnul Dr. Iustin Nestor

Avocat în Blaj, sublocotenent la Artileria de cetate, care a suportat cu bravură al doilea asediu al cetății Przemysl, a fost promovat la rangul de locotenent.

Domnul Coriolan Bárdosy

Locotenent la Regimentul 34 artilerie grea, a fost înaintat la rangul de Căpitan. Felicitări!

Unirea, nr. 133 din 26 decembrie 1914, Blaj, p. 4

242

Lozna (comitatul Sălaj), 27 decembrie 1914 – *Anunț în legătură cu moartea sergentului român Victor Pop de Boereni, student medicinist, subofițer în Regimentul 63 Infanterie al armatei austro-ungare, căzut pe frontul din Polonia rusească.*

+ Eroii noştri

Nemângâiații subscrişi, cu inima înfrântă de durere nemărginită, aducem la cunoştința tuturor rudeniilor, prietinilor şi cunoscuților că mult iubitul şi veşnic neuitatul nostru fiu, frate, nepot şi văr *Victor Pop de Boereni*, student universitar la Facultatea de medicină din Budapesta, voluntar, în etate de 19 ani, în a treia lună petrecută pe câmpul de luptă din Galiția şi Polonia rusească, ca sergent la Compania 13 din Regimentul 63 de infanterie, a fost lovit de un glonț duşman în lupta crâncenă din Polonia rusească şi a murit moarte de erou, în ziua de 27 decembrie 1914.

Pentru odihna sufletului său blând şi nobil s-a celebrat parastas în ziua de 31 ianuarie, st. n., în biserica greco-catolică din Lozna-mare[509]. *Odihnească-se în pace!*

[509] *Lozna*, comună în județul Sălaj, alcătuită azi din localitățile *Lozna, Cormeniş, Preluci, Valea Leşului* şi *Valea Loznei* – n.n., A.Ț.

Unirea, nr. 11 din 4 februarie 1915, Blaj, p. 3

243

Polonia rusească, decembrie 1914 – *Relatare a unui sergent român, din armata austro-ungară, în care descrie stupoarea trăită de soldații patrulei de cercetare, pe care o conducea, când, într-o misiune de noapte în liniile ruseşti, a dat peste un pichet rusesc deservit de români basarabeni, cu care au fraternizat pentru scurtă vreme, după care s-au întors fiecare în taberele lor.*

„Nu puşca, frate!..."

E nespus de jalnică povestea despre întâlnirea voinicilor noştri cu fraţii lor români din Sârbia şi Basarabia pe câmpul de luptă. Răniţii sosiţi de pe ambele fronturi, şi de la Ruşi şi de la Sârbi, deopotrivă spun că la asalturile cu baioneta rămâneau înmărmuriţi, încremenindu-le arma în mână, când soldatul inimic, străpuns de baioneta lor, se prăvălea la pământ gemând pe româneşte: „***Vai săraci copiii mei...***", „***nu mă omorî, frate***" şi altele.

Scrisorile ce sosesc de la cei din linia de foc adeveresc spusele răniţilor. O patrulă de iscoadă, compusă din feciori de-ai noştri – scrie un sergent român, de pe câmpul de luptă din Polonia rusească – avea poruncă să meargă până în satul apropiat, în recunoaştere. Peste puţin marş, se pomenesc ai noştri în faţă cu un pichet de Ruşi ce se încălzeau lângă un foc, frigându-şi cartofi. Neaşteptându-se nici unii nici alţii la aşa o surprindere, s-au înspăimântat reciproc dar, desmetecindu-se ai noştri mai repede, i-au întrebat cu sânge rece:

– *Halt, ce faceţi?*

Minune, Ruşii dracului răspunseră într-o românească curată:

– *Nu puşca, frate! Frigem cartofi...*

Au schimbat ei apoi mai multe vorbe, căci erau fraţi de sânge, basarabeni; au mâncat laolaltă cartofi şi s-au reînapoiat cu toţii la noi, asigurându-i că la noi umblă şi cânii cu colac în coadă. Sărmanii de ei şi sărmanii de noi...

Cosînzeana, nr. 1–2 din 6 ianuarie 1915, Orăştie, p. 8

244

Budapesta, decembrie 1914 – *Telegramă expediată de Preşedinţia Consiliului de Miniştri, din Budapesta, Comandamentului Militar din Sibiu, prin care solicita culegerea de informaţii privitoare la starea de spirit a românilor transilvăneni şi reacţia posibilă a acestora în eventualitatea unui conflict armat cu România.*

Telegramă
Preailustrului comisar guvernamental
Turda

Solicit răspuns cifrat: **1.** În cazul unei invazii româneşti, putem conta pe fidelitatea populaţiei? **2.** Se poate presupune că deja, în prezent, există vreo organizaţie în scopul unei eventuale răscoale şi, dacă în cazul unei invazii româneşti, va izbucni răscoala? **3.** În sânul populaţiei sunt asemenea fenomene care duc la concluzia de neloialitate? **4.** Se speră în făurirea unei Românii Mari? **5.** În mod deosebit, pătura intelectuală a populaţiei este neloială şi cine? **6.** În pofida mobilizării ireproşabile a jandarmilor şi rezerviştilor, starea de spirit din ţară este potrivnică monarhiei?

Comandamentului militar din Sibiu

Nr. 15/122

ANIC Bucureşti, fond *Microfilme Ungaria*, rola 74, cadrele 743–745. Magyar Országos levéltár, *Magyar Király Miniszterelnökség*, 98/1915 res., f. 21–23[510]

1915

245

Viena, 21 decembrie 1914/3 ianuarie 1915 – *Listă a ofițerilor români, din armata austro-ungară, care au fost ridicați în grad pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Avansări în armata comună

Monitorul oastei publică mai multe avansări de ofițeri cesaro şi regali. Români sunt: *maiori*, au ajuns căpitanii Iuliu Boroş ([Regimentul] 5 infanterie) şi Dumitru Turcu (41 infanterie); *căpitani*: locotenenții Leo C'impoca de Serova ([Regimentul] 65 infanterie), Pompei Andrea ([Regimentul] 39 infanterie), Gheorghe Muntean ([Regimentul] 37 infanterie), Ovidiu Ivaşcu ([Regimentul] 61 infanterie), Eremie Hamza ([Regimentul] 43 infanterie), Theodor Şerb ([Regimentul] 33 infanterie), Ioan Hidu ([Regimentul] 34 infanterie), Traian Popa ([Regimentul] 64 infanterie), Moise Riscuția ([Regimentul] 32 infanterie), Valeriu Şandor de Vist ([Regimentul] 33 infanterie), Ştefan Surturean ([Regimentul] 41 infanterie), Alexandru Marin ([Regimentul] 61 infanterie), Semproniu Luca ([Regimentul] 31 infanterie); *locotenenți*: sublocotenenții Victor Precup ([Regimentul] 33 infanterie), Dumitru Popovici (50 infanterie), Valeriu Dănilă ([Regimentul] 51 infanterie), Emilian Piso ([Regimentul] 62 infanterie), Nicolae Candrea ([Regimentul] 62 infanterie), E. Verindean ([Regimentul] 31 infanterie), Gheorghe Buna (50 infanterie), Romulus Moldovan ([Regimentul] artilerie de câmp), Petru Bobic ([Regimentul] 43 infanterie), Ioan Dima ([Regimentul] 49 infanterie), Petru Balica ([Regimentul] 50 infanterie), Dumitru Călțun ([Regimentul] 64 infanterie), Ladislau Trica ([Regimentul] 43 infanterie), Marcel Aslan ([Regimentul] 83 infanterie), Maximilian Biscan ([Regimentul] 12 infanterie), *sublocotenenți*: aspiranții de ofițeri Ilie Câmpian ([Regimentul] 34 infanterie), Pavel Nedelcu ([Regimentul] vânători 26), Ghedeon Seracin ([Regimentul] 1 infanterie), Ioan Braia ([Regimentul] 33 infanterie), Gheorghe Sorescu ([Regimentul] 2 infanterie), Vasile Nicoară ([Regimentul] 39 infanterie), Valerian Russindelariu ([Regimentul] 37 infanterie), Aurel Crainic ([Regimentul] 31 infanterie), Cornel Voronca ([Regimentul] 63 infanterie) şi Paul Pejan ([Regimentul] 62 infanterie).

La artilerie a ajuns locotenentul Coriolan Bardossy, căpitan ([Regimentul] 34), sublocotenentul Ioan Giaja, locotenent ([Regimentul] 34); iar sublocotenent Olimpiu Curta ([Regimentul] 21).

Foaia Diecezană, nr. 51 din 21 decembrie1914/3 ianuarie 1915, Caransebeş, p. 7–8

246

Caransebeş, 21 decembrie 1914/3 ianuarie 1915 – *Ştire în legătură cu moartea ofițerului român Romulus Demian, voluntar regimentul 64, al armatei austro-ungare, căzut eroic pe front.*

[510] *** *1918. Bihorul în Epopeea Unirii. Documente*, Comitetul de Cultură şi Educație Socialistă al județului Bihor, Oradea, 1978, p. 85.

+ Romulus Dămian

Fiul protopresbiterului Vasile Dămian, doctorand în drepturi, voluntar în Regimentul 64 de infanterie, a răposat pe câmpul de luptă la 3 decembrie, nou. Odihnească în pace!

Foaia Diecezană, nr. 51 din 21 decembrie1914/3 ianuarie 1915, Caransebeş, p. 8

247

Viena, 21 decembrie 1914/3 ianuarie 1915 – *Comunicat al Casei imperiale austro-ungare în legătură cu destituirea comandantului operațiunilor militare din Serbia, generalul Oskar Potiorek, ca urmare a eşecurilor înregistrate de armatele austro-ungare angajate în invadarea Serbiei.*

Tăria de a înfrunta adevărul

Într-adevăr că sunt cazuri când nu poți avea tăria sufletească să priveşti adevărul în față, mai ales când acesta e crud, neîndurător de crud. E bine însă când fiecare are destulă tărie sufletească spre a înfrunta şi cel mai crud adevăr. – În legătură cu pacostea din Serbia, scrie foaia guvernamentală, scrisă pe nemțeşte, „*Pester Lloyd*" că:

„În urma retragerii armatelor noastre din Serbia, Maiestatea Sa Monarhul a rânduit o straşnică cercetare spre a se vedea cine e vinovat despre înfrângerea noastră, mai ales după vitejeasca înaintare a trupelor. Şi în urma acestei cercetări, generalul Potiorek a fost înlocuit şi dat la pensie, iar comunicatul asupra cercetării spune că vina unei retrageri atât de repezi, după o înaintare victorioasă, o poartă conducerea armatei (care a fost sub comanda generalului Potiorek). Greşeala constă în aceea că n-a ținut socoteala de dificultățile (greutățile) ce sunt de învins. E bine că se spune adevărul deplin marelui public, din ordinul Maiestăți Sale. Suntem tari şi suportăm adevărul, oricât de aspru ar fi şi acest adevăr. În Serbia s-a comis o greşeală care însă va fi reparată".

Foaia Poporului, nr. 55 din 21 decembrie 1914/3 ianuarie 1915, Sibiu, p. 5

248

Sibiu, 7 ianuarie 1915 – *Corespondență a comisarului guvernamental Betegh, din Comandamentul Militar Sibiu, cu Preşedinția Consiliului de Miniştri de la Budapesta, prin care aceasta este informată că în cazul unui conflict armat cu România, toți românii transilvăneni ar trece de partea trupelor româneşti.*

Telegramă cifrată
nr. 45

Comandamentul Militar Sibiu

La telegrama dumneavoastră, nr. 15/122, vă aduc la cunoştință că în cazul unei invazii româneşti trebuie să ținem cont, în modul cel mai serios, nu numai despre o răscoală a populației, ci chiar şi de ofițerii şi soldații români din armată care, dacă vor putea, se vor întoarce împotriva noastră. În sânul populației, cu deosebire a intelectualității acesteia, trăieşte puternic dorința pentru o Românie mare şi, dacă invazia s-ar întâmpla, fiecare român, fără excepție, ar intra în serviciul acestui ideal.

Organizație există, deşi aceasta nu este cunoscută într-o formă concretă, dar eficacitatea ei am văzut-o şi o vedem foarte des, în fiecare zi. Fiecare intelectual român, fără

excepţie, este cuprins într-o organizaţie. Tocmai de aceea, în eventualitatea unei invazii, nu s-ar putea acorda încredere decât exclusiv trupelor maghiare sau germane. Dacă aceste trupe n-ar fi suficiente, ar trebui să se facă apel, prin schimb de trupe, la puterea armată a Germaniei. Ar trebui ca, din primul moment serios, elementele intelectuale ale populaţiei să fie puse sub pază. În prezent, în sânul populaţiei nu este observabilă, deocamdată, nici o agitaţie.

Betegh
Comisar guvernamental
Preşedinţia regală maghiară a Consiliului de Miniştri
Sosită la 7.I.1915
Nr. 98/rezervat

ANIC Bucureşti, fond *Microfilme Ungaria*, rola 74, cadrele 743–745. Magyar Országos levéltár, *Magyar Király Miniszterelnökség*, 98/1915 res., f. 21–23[511]

249

Budapesta, 28 decembrie 1914/10 ianuarie 1915 – *Ştire în legătură cu numărul mare al învăţătorilor mobilizaţi pe front, comitatul Arad ocupând primul loc în Ungaria.*

Învăţătorii iau în război parte activă

În campanie – după un ziar din Budapesta – se află 4.906 învăţători; până acum sânt răniţi 206, iar morţi 41. Din comitatul Aradului sunt în război cei mai mulţi învăţători, anume 336, iar pentru împrumutul de război învăţătorii au semănat 1 ½ milioane coroane.

Foaia Diecezană, nr. 52 din 28 decembrie1914/10 ianuarie 1915, Caransebeş, p. 5

250

Lugoj, 11 ianuarie 1915 – *Anunţ în legătură cu moartea sergentului honved român Eugeniu Domşa, din Regimentul de Artilerie Regală nr. 8 al armatei austro-ungare, decedat în Spitalul militar din Timişoara în urma unei maladii contactate pe front.*

+ Eugeniu S. Domşa

Sergent la Honvezi, Artileria-Regală nr. 8, r. u., fiul domnului paroh Titu Domşa din Valea Lungă, a repausat în Spitalul militar din Timişoara la 11 ianuarie 1915, la 5 ore p. m., în urma morbului contras pe câmpul de luptă din nord, luptând cu abnegaţiune pentru tron şi patrie, în floarea vieţii de 26 ani.

Osămintele scumpului defunct, după transportarea lor la Lugoj, se vor aşeza spre odihnă vecinică în 14 ianuarie, st. n., la orele 3, p. m., în cimiterul comun de acolo după ritul bisericii greco-catolice române. Odihneascâ-se oasele-ţi, trudite pe câmpul de luptă, în sânul pământului, iar sufletul tău primească-l Dumnezeu în împărăţia sa cea cerească, iertându-ţi păcatele făcute în viaţă

[511] *** *1918. Bihorul în Epopeea Unirii. Documente*, Comitetul de Cultură şi Educaţie Socialistă al judeţului Bihor, Oradea, 1978, p. 86–87.

Unirea, nr. 7 din 26 ianuarie 1915, Blaj, p. 4

251

Stary Sambor (Galiția), 1/14 ianuarie 1915 – *Telegramă trimisă de Anul Nou primăriei din Arad, prin care colonelul Franz Wallner, comandantul Regimentului 33 Infanterie Arad, îi felicită pe soldații români din unitatea sa pentru dârzenia cu care au respins un atac rusesc asupra frontului stabilizat în zona Stary Sambor (Galiția).*

Eroismul unui regiment

Colonelul Wallner[512], din Regimentul de Infanterie nr. 33, a trimis de Anul nou, la adresa Primăriei arădane, o scrisoare în care glorifică faptele regimentului din Arad, compus în mare parte din români.

„*La frontieră* – scrie colonelul – *regimentul nostru a fost acela care, cu o năvală impetuoasă de noapte, a respins duşmanul în număr preponderent şi la forțat să părăsească teritoriul țării noastre*".

Biserica şi Şcoala, nr. 1 din 4/17 ianuarie 1915, Arad, p. 7

252

Caransebeş, 2/15 ianuarie 1915 – *Mesaj de răspuns, la urările de Anul Nou, adresat credincioşilor de către episcopul ortodox român al Banatului, Miron Cristea, în cadrul căruia trece în revistă momentele în care românii ardeleni au dat dovadă de vitejie în războaie, de-a lungul istoriei, cu scopul de a combate „mirarea" presei maghiare față de eroismul ostaşilor de etnie română pe front.*

Virtutea militară a Românilor

La felicitările de Anul nou, a funcționarilor din gremiul Consistoriului Caransebeşan, P[reasfinția] S[a], domnul Episcop Dr. Miron Cristea, în răspunsul său, a deschis o frumoasă pagină a virtuții militare a soldatului român. În vremile acestea războinice, când în faptele eroice ale fiilor noştri, de pe câmpul de luptă, se renoieşte vechea virtute militară română, e actuală şi reamintirea trecutului, drept ce reproducem această frumoasă pagină a cuvântării P[reasfinției] S[ale]:

Înaltpreacuvioase, Domnilor!

Toată lumea stă astăzi sub impresiunea războiului, care-şi aruncă înainte umbra şi în anul nou – 1915 – deci nu-i de mirare că în toate discuțiile noastre dăm în dreapta, dăm în stânga, şi iarăşi venim la războiu, chiar şi noi cei chemați a propovădui nu numai pacea şi iubirea către deaproapele, ci chiar şi iubirea față de duşmanii noştri.

În raport cu războiul, poporul român din patrie a făcut în anul espirat un însemnat pas înainte. Până bine de curând, presa năimită ne prezenta în fața opiniei publice maghiare

[512] Franz Wallner, colonel în armata austriacă, numit comandant al Regimentului 33 Infanterie, din Arad, în noiembrie 1914, a participat cu unitatea sa la luptele din împrejurimile oraşului Stary Sambor (*Стариŭ Самбір*) din comitatul Lvov (Galiția) – n.n., A.Ț.

în cele mai negre colori, şi aceasta o făcea absolut neîmpedecată de nimeni, ba poate chiar încurajată de factori puternici ai ţării.

Iar acum tonul ei s-a schimbat, a devenit mai obiectiv. Aşa, d[e] e[xemplu], e o foaie şovinistă din Sighetu Marmaţiei, care mai nainte nu admitea nici aceea ca un avocat să se poată iscăli româneşte, glorifică în articolul de fond pe locotenentul român **Ilie Ciucudeanu**, numindu-l *mântuitor al Marmaţiei* de prima invazie a ostaşilor ruseşti. Avocatul maghiar din Oradea, Géza Dombováry, carele – precum însuşi spune – avea fel de fel de preocupaţiuni faţă de Români, ajunge între soldaţii români care luptă în Serbia. Văzând acolo ţinuta lor, vânjoşia lor, nepretenzivitatea şi vitejia lor, cum înfruntă toate intemperiile, a rămas uimit şi scrie astfel altui avocat: «*Când a mers la atac Regimentul de glotaşi de la Lugoj, generalul lor a plâns ca un copil, de admiraţia lor. Eu cu aceşti români aş cuteza să iau lupta cu oricare armată din lume*». Cum a zis vice-colonelul austriac despre ei: «*Aceşti glotaşi sunt soldaţi ideali*».

Sunt pline ziarele străine de multe asemenea constatări răsleţe. Ele însă culminează în enunciaţiunile supremilor comandanţi militari şi mai ales ale ministrului n[ostru] prezident, contele Ştefan Tisza, carele în scrisoarea sa către capul bisericei noastre, Înaltpreasfinţitul Mitropolit de la Sibiu, spune că: «acele manifestaţiuni înălţătoare de inimi, ori la isbucnirea războiului nouă octroat, au documeniat atât de strălucit solidaritatea Românimei din patrie cu interesele de viaţă ale monarhiei şi naţiunii maghiare şi au aflat o îmbucurătoare continuare atât pe câmpul de luptă, cât şi în ţinuturile locuite de Români. Sângele compatrioţilor noştri români roşeşte cu sângele nostru câmpiile de luptă. Şi vitejia fraţilor noştri români se manifestează în faptele strălucite ale armatei noastre. Iară acasă, suportă Maghiarul şi Românul, în frăţească înţelegere, loviturile vremurilor de răsboiu».

Dar, oricât ar fi pentru noi de înveselitoare asemenea juste constatări, un lucru totuşi trebuie să-l rectificăm, căci în întregul multora oraşe apare că ţinuta Românilor, virtuţile lor militare şi vitejia lor sunt virtuţi recente, ieşite la iveală oarecum cu surprinderi, numai cu ocazia acestui războiu.

Aceasta nu corespunde adevărului istoric. Din contră, vitejia soldatului român este veche şi cunoscută de veacuri. Atingând această chestie în discuţia cu un distins istoric de-al nostru, acesta îmi completează constatarea mea generală cu multe cazuri concrete, din care cred că-i delipsă să reamintim barem unele.

«*Dapoi* – zice el – *vestiţii biruitori ai Semilunei de pe Cîmpul pânei (1479), Ioan Corvinul şi Paul Chinezul, n-au fost români? Virtuţile militare şi marea forţă strategică a lui Ioan Corvinul e cunoscută în toată lumea, iar despre Paul Chinezul zice un martor ocular:* ***Er ist nit anders gestanden dann, ais eine feste Steinmaur***[513]*. Despre luptătorii români, continuă:* ***dye selben (Walachen) haben gar sehr gestritten u. vil gemeines Volk erschlagen n. sie haben auch grossen schaden getan mit schiessen***[514]». (I. Ursu: *Bătălia de pe Câmpul pânii*. 1479).

Iară până la ce înălţime se poate ridica Românul, a dovedit-o cu prisos regele Ungariei, **Matia Corvinul**.

«*Principele Ardealului* ***Rákoczy Ferencz II*** *a avut mai mulţi căpitani Români care s-au distins cu eroismul lor. Aşa* ***Pintea Viteazul****, în ţinutul de la Baia Mare, unde şi azi trăiesc, în poeziile şi în toată literatura poporului din acele părţi, eroicele lui isprăvuri. Nichita Balică, pe valea Murăşului, căpitanul de kuruczi,* ***Dragul****, care în jurul Aradului a prins întreaga companie a Nemţilor de la Boroşineu, cu oficerii ei cu tot, apoi* ***Bucur Câmpian****, din ţara Bârsei, şi viteazul hotnog* ***Vasilie Balla****, din Sătmar*». (V Jancsó Benedek: *A román nemzetiségi törekvések története és jelenlegi állapota*[515], Budapesta, 1896, I, pag. 657–664).

---

[513] „*El nu e altcum, decât precum un zid de cetate*" – n.n., A.Ţ.

[514] „*Aceeaşi valahi, atât de nedreptăţiţi ca popor, au făcut prăpăd cu împuşcăturile lor*" – n.n., A.Ţ.

[515] „*Activismul neamului românesc din trecut până în prezent*" – n.n., A.Ţ.

În războiul de 7 ani, Românii s-au luptat în Silezia orientală, separat, sub steagul propriu, cum bunăoară au cerut şi acum multe batalioane româneşti să plece la luptă sub tricolorul român. Steagul acesta se păstrează şi acum în Blaj, ca *reliquie* istorică. (Dr. A. Bunea: *Românii din Transilvania în războiul de 7 ani*, Tribuna literară, 1900, nr. 232).

Ca urmaşi ai grănicerilor, cunoaşteţi toţi faptele eroice îndeplinite în curs de aproape 100 ani de cele 2 regimente de grăniceri români înfiinţate, contra voinţei guvernului Ardelean şi al Saşilor (1761–1763), la stăruinţa generalului **Buccow**, care motiva cu aceea că însuşirile militare, de mare valoare, ale Românilor din Ardeal, etc., îi îndreptăţesc la o organizare militară specială.

Din multele lor bravuri, merită să amintim aici cum laudă pe Români comandantul suprem al armatei din luptele cu Napoleon, arhiducele **Caro**l, într-o scrisoare: «***Postea quam in defendenda civitate Limburg, ubi tota Valahica phalanx 16-a hanc rem magna cum fortitudine gessit,*** *Vigiliarum Magistri Maier et Cabalini singulariter se distinxissent, hinc duobus his Magistris numisma argenteum concedendum duxi*»[516]. (18-a Septembris 1796, Archi-Dux Carolus).

La 1797, iulie, generalul, baron **Kerpen**, documentează că **falanga a III-a Valahică** cu toată ocaziunea s-a distins, cum se cuvine unor beligeranţi viguroşi… «*non obstantibus variis adversitatibus et inimicis tempestatibus, indetesso fervore et suma audacia se distinxisse – testor*»[517], pentru aceea comandanţilor şi întregului corp «***plenam mea met indubitatam fiduciam et animi complacentiam hisce notam facio***»[518]. (G. Bariţiu: *Istoria Regimentului II românesc de graniţă transilvan*, Braşov, 1874, pag. 23–24).

Generalului, baron David Ursu[519], eroului de la Lissa[520], posesor al ord[in]ului Maria Terezia, cel mai mare ord[in] militar, i s-a făcut la 1866 imputări că vrea să valahizeze

---

[516] *„Pe când apărau oraşul Limburg, întregul batalion valah a dovedit o mare forţă de luptă, iar neadormiţii lor maeştri, Maier şi Cabalini, s-au distins în aşa măsură încât au meritat să fie decoraţi cu medalia de argint"* – n.n., A.Ţ.

[517] *„În pofida opoziţiei inamicului şi a vitregiei vremii rele, ori a caniculei, martor sunt că s-au distins [valahii]"* – n.n., A.Ţ.

[518] *„Deplina şi indubitabila mea încredere şi încântare sufletească pentru acest renume [valah]"* – n.n., A.Ţ.

[519] David Urs s-a născut în localitatea Margina (azi Mărgineni), din Ţara Făgăraşului. Se trage din neamul Urs din Bara, un strămoş al său fiind înnobilat de voievodul Vlad Dracu. La vârsta de optsprezece ani se înrolează în Regimentul I Românesc de Graniţă Orlat (*1. Walachen Grenzinfanterieregiment*), înfiinţat în 1765, ca parte componentă a Graniţei Militare Transilvănene (*Siebenbürgische Militärgrenze*).

S-a remarcat, pe parcursul tulburărilor politice şi armate care au frământat Transilvania în anii Revoluţiei din 1848–1849, prin poziţia sa echilibrată faţă de conflictul austro-ungar, deşi activa ca ofiţer al unui eşalon aparţinător armatei habsburgice. A şi fost decorat pentru atitudinea sa, de către împăratul Ferdinand I al Austriei, cu ordinul Crucea Sfintei Ana.

În 1860 a fost numit comandant al Regimentului 64 Infanterie Deva, cu care s-a remarcat în luptele purtate de imperiu pentru păstrarea posesiunilor avute în Peninsula Italică, precum bătăliile de la Montebello, Palestro, Magenta, Melegnano şi Solferino, reuşind să respingă atacurile armatelor italiene. A salvat armata austriacă de la dezastru cu ocazia asediului oraşului Medola, bravură pentru care a fost decorat cu Coroana de Fier şi cu Crucea de Cavaler al Ordinului Maria Tereza, fiind înnobilat pe 8 ianuarie 1860 cu rangul de baron – n.n., A.Ţ.

[520] Bătălia de la Lissa, 1866 (insulă în Marea Adriatică, fostă Vis), se încadrează în economia conflictului italo-franco-austriac. Are două componente, o confruntare terestră şi una maritimă, în care flota austriacă, deşi inferioară numeric, învinge flota italiană pe fondul neînţelegerilor intervenite între comandanţii italieni, dar şi a eroismului marinarilor croaţi ce alcătuiau echipajele austriecilor.

armata încălțându-şi soldații cu opinci, ca să poată mai uşor sui dealurile, iar acum însăşi comanda armatei le introduce, găsind de practice opincile, atât de mult batjocorite de unii, iară atât de mult iubite de noi, care am ieşit din ele. Arhiducele **Albrecht** astfel i-a zis, cu ocaziunea unei reviste militare ținute în San Bonifacio: «***Ich gratuliere Ihnen Herr General zu einer so schönen Brigade*** (curat românească)***. Sie haben hier ein Regiment (50) welches für seine Treue und Standhaftigkeit an der Fahne seines 1. Bataillons die goldene Medaille trägt; die einzige in der ganzen Armee in dieser Art. Ich bin überzeugt, dass wenn der Augenblick gekommen sein wird, dieses ausgezeichnete Regiment ebenso brav sein wird, wie Ihre Vorfahren***»[521]. (Bariţiu, pag. 69).

Cu astfel de virtuți militare, nu-i de mirare dacă cetim cum a biruit caporalul, avansat sergent, **Nicolae Ciobâncan**, din Dârja, glotaş în Reg[imentul] 32 (Comp[ania] I), numai cu 6 soldați români, asupra unei companii întregi de infanterie rusească, parte nimicind-o, parte risipind-o (la 3 decembrie, între Kuti şi Rostok – Galiția).

Domnilor! Am reamintit aceste fapte nu doară că aş dori să glorific războaiele, ci ca să dau espresiune unei convingeri, nu numai a mele sau a dumneavoastră, ci – cred – a întregului popor român din patrie, că dacă merităm libertate națională pe teren politic, economic şi cultural, şi sprijin în toate privințele, aceasta o merităm nu numai pentru numărul şi importanța noastră în această țară, nu numai pentru vitejia ostaşilor români din războiul actual, ci pentru vitejia şi sprijinul dat acestei patrii de poporul român în trecutul său de atâtea veacuri.

Iară de altă parte, aceste momente ne întăresc bizuința în propriile puteri şi ne fac să privim cu încredere deplină în viitorul acestui popor.

Mulțumindu-vă pentru dorirele de bine ce mi le faceți, vă doresc şi eu, la fiecare în particular, mulți ani cu bine şi cu sănătate, iar tuturor doresc să ne realizeze Dumnezeu în acest an nou, în cadrele iubitei noastre patrii, drepturile pe care de atâta timp le cerem şi le merităm, şi aceasta nu numai spre binele şi înaintarea noastră – a Românilor, ci şi spre consolidarea şi înflorirea patriei şi pentru întărirea tronului glorioasei case a Habsburgilor, ai cărei credincioşi supuşi am fost şi suntem.

Biserica şi Şcoala, nr. 2 din 11/24 ianuarie 1915, Arad, p. 9–11

253

Arad, 4/17 ianuarie 1915 – *Articol de fond în care sunt analizate pe scurt efectele războiului în anul care a trecut şi este exprimată speranța că noul an va aduce pacea.*

Pace, vină împărăția ta

Anul 1914 va rămâne fioros în istoria omenimei. Fiorul acesta va trece ca un fuior de foc în istoria omenimei scrisă, până în pânzele legendelor, că a fost odată ce n-a mai fost

---

Componenta terestră a bătăliei s-a consumat în jurul fortăreței de pe insulă, apărată cu succes de grănicerii români de la Orlat, aflați sub comanda colonelului David Urs. „*Eu cu 62 de tunuri şi 1400 de soldați, cu mic cu mare; ei cu 650 de tunuri şi 6–8.000 de soldați*" – rememorează înaltul ofițer român, cel ce va fi numit „*eroul de la Lissa*" în presa vremii. După război, soldații români participanți la luptă vor fi împroprietăriți cu loturi de pământ în localitatea omonimă, Lisa, din comitatul Braşovului – n.n., A.Ț.

[521] „*Vă felicit domnule general pentru această splendidă brigadă. Aveți în cadrul Regimentului 50, Batalionul 1, cel care poartă medalia de aur pe drapelul său, pentru loialitatea şi statornicia sa, şi este singurul din întreaga armată. Sunt convins că acest excepțional regiment, atunci când va veni prilejul, se va acoperi de glorie la fel ca şi strămoşii voştri*" – n.n., A.Ț.

în lume, când uriaşii intelectului s-au războit cu armele culturei ca să devasteze suprafaţa pământului şi, pe ruinele acelea, să ridice o lume nouă. Uriaşii puterilor fizice, vestiţi ai legendelor din vechime, care călcau de pe un vârf de deal pe altul şi sfărmau munţii, au rămas nişte pitici pe lângă uriaşii intelectului de astăzi, care au făcut câmp de războiu şi din fundul mărilor şi din văzduh şi, cu un picior stau pe un continent cu altul pe alt continent, aruncând fulgere şi trăsnete asupra tot ce e pământesc.

Râu s-ar fi putut face din atâta sânge cât s-a vărsat, în aceste 6 luni ale războiului, şi în râul acesta a curs cel mai curat sânge al fiilor noştri, al vitejilor soldaţi români. Iar acasă a împăingenat jalea ochii storşi de lacrimi ai văduvelor şi orfanilor şi părinţilor istoviţi de bătrâneţe. Şi îngerul păcii, cu ramura de măslin, aşteaptă să fie chemat, dar nimeni nu-l cheamă, uriaşii înfuriaţi nu-l aud, căci a lor este tăria şi, deslănţuiţi odată, nu se opresc numai la învingere. Dar anul 1914 n-a adus învingere nimănui şi în sângiuirile lui trecem pragul anului 1915.

Dar acest an ce ne va aduce? Aceasta este întrebarea mare a tuturor sufletelor. S-a curmat însă şirul profeţilor şi nouă ni s-a dat speranţa creştinească în dreptatea Dumnezeiască ce ni se va face pe preţul scump sângelui nostru. Pentru că peste uriaşii aceia ai intelectualismului, care în numele civilizaţiunei au scos sabia, mai este o putere, Domnul Dumnezeul nostru, cel ce a dat omului voinţa liberă, ca să-l facă capabil de perfecţiuni omeneşti iar să nu distrugă chipul şi asemănarea lui Dumnezeu în om. Acest Dumnezeu al păcii va aduce sfânta pace dintre beligeranţi, când numele lui va fi chemat.

În libertatea voinţei rezide valoarea morală a omului, înălţarea ori căderea lui. Ea şi-a distrus paradisul perfecţiunei în care l-a aşezat Dumnezeu, ea trebuie iarăşi să şi-l reînnoiască. Paradisul, acela închipuit al civilizaţiunei moderne, ce şi l-a instalat omul, a fost temniţă a sufletelor lipsite de soarele viufăcător al credinţei în Dumnezeu, o divinizarea a «Eu»-lui omenesc, şi acel paradis al civilizaţiunei falşe se distruge acum, şi-l distruge însuşi omul, căci el s-a zidit pe principiul materialismului – este destrucţiunea, el îşi distruge însăşi creaţiunile sale după ce a distrus creaţiunile idealurilor. E un proces firesc aceea ce se întâmplă acum. Din principiul materialismului s-a desvoltat imbecila luptă de existenţă, în care se prăbuşeşte toată suflarea.

Soarta noastră nea hărăzit jertfa de expiare a omnipotentei voinţe omeneşti. Omnipotenţa aceasta a voinţei omeneşti se va frânge în acest războiu şi se va renoi învăţătura creştinească, că voinţa omului nu se poate înălţa peste voinţa lui Dumnezeu – de a fi pace şi bunăvoire între oameni.

Din voinţă liberă ai scos sabia din teacă, tu mândru om, tot din voinţă liberă ai s-o bagi în teacă iarăşi tu, şi să te întorci la destinul tău de a-ţi pregăti calea către împărăţia cerească, prin munca ta cinstită şi prin rugăciunile tale sfinte.

În anul 1914 am auzit numai răcnetele de răsboiu. Anul 1915 a adus deja adierea păcii, credincioşii se roagă cu osârdie de venirea sfintei păci, iar stăpânii de peste ţări şi mări încep a vorbi despre pace. Va mai curge şi în acest an pâraie de sânge omenesc nevinovat, dar pacea, credem noi, că este lui hărăzită de la soartă.

Plângeţi după jertfele ce le-a înghiţit acest răsboiu, plângeţi-vă sângele fiilor voştri, plângeţi risipirea avutului vostru, dar nu desnădăjduiţi. Pacea, care are să vie, este o mântuire de robia demonului războiului, care de vreme îndelungată mistuia toate. Ne vom libera de acest demon şi vor fi fiii noştri fericiţi. Aşa credem, pentru că credem în dreptatea dumnezeiască.

Prin sabie şi foc trecem din anul 1914 în 1915, cu nădejdea în suflet că cu noi este Dumnezeu şi sfânta pace ne va aduce anul nou. Şi vor chema iarăşi oamenii numele dumnezeiesc ca să vindece ranele sufleteşti şi ca să se renoiască virtutea strămoşească de a trăi după legile dumnezeieşti în pace, întru care este fericirea popoarelor.

Lumea legendelor va fi mai bogată cu uriaşii puterilor intelectuale, iar lumea morală cu o esperienţă, că: *Nihil sine Deo*.

Biserica şi Şcoala, nr. 1 din 4/17 ianuarie 1915, Arad, p. 1–2.

254

Trento (Italia), 4/17 ianuarie 1915 – *Relatare întocmită de doamna Lucia Bologa, voluntară la spitalul militar din Trento, alături de fiul ei medicinist, în legătură cu starea de spirit a răniţilor români din „Regimentul Bihorenilor", internaţi acolo, şi bunul simţ de care dau dovadă în relaţiile lor cu personalul medical.*

Starea sufletească a răniţilor noştri

Tot sufletul este cuprins de o adâncă religiositate. Bisericile pline de credincioşi pe care i-a învăţat suferinţele a fi evlavioşi, dacă nu i-a învăţat mai nainte creşterea. Soldatul, în mijlocul focului, se roagă, iar pentru rănit o carte de rugăciuni e cea mai mare bucurie. Totul e străbătut de duhul religiosităţii.

La timpul său, am fost publicat epistola regretatului profesor Dr. Avram Sădean, de pe câmpul de răsboi, în care îşi esprima admiraţia faţă de atâta evlavie religioasă amestecată cu vitejie a soldatului român. Suntem acum în posesiunea unei preţioase epistole despre psihologia răniţilor noştri. Distinsa doamnă Lucia Bologa, care petrece cu fiul dânsei, medicinist în Trento, aplicat la un spital militar, cerându-ne cărţi de rugăciuni pentru răniţii dânsei, ne relevează atât de viu starea sufletească a răniţilor încât, chiar cu riscul de a comite abuz, ne folosim de o epistolă privată.

„Eu încă am aflat aici un câmp de activitate foarte lăţit – zice doamna Bologa. *Venind mulţi Români în spitale, am devenit aici un interpret, atât pentru esplicarea suferinţelor lor, cât şi pentru a le spune surorilor de caritate dorinţele sărmanilor bolnavi. Aici, unde medicii au sute de bolnavi, nu pot ei să se ocupe în special de fiecare. Eu însă am intervenit, cu încetul, să le procur diferite favoruri bolnavilor mei. Cel mai mare e, în primul rând, acela că li s-a permis băieţilor noştri să fie într-una şi aceiaşi odaie.*

La care ştiu ceti, le-am dat cărţi de rugăciuni, de care s-au bucurat într-un mod cum n-aş fi crezut că e posibil. Cel care ştie ceti, ceteşte cu voce tare şi celălalt ascultă cu multă evlavie. Toţi zic că numai de-ar ajunge odată acasă să-şi vadă iarăşi sfânta biserică. Mai caracteristică a fost o scenă care mi-a plăcut.

Un bolnav, cu numele Ardelean, a fost mutat din despărţământul bolnavilor grei în salele de bolnavi uşori. Tovarăşul său, când s-a făcut şi el mai bine, încă a fost adus peste o săptămână în despărţământul lui Ardelean. Eu mă duc la Ardelean şi-i spui, ca să gâcească, că cine a venit azi în odaia vecină. El îmi răspunde: «De-mi vei spune, voi gâci». Când i l-am numit pe Toader, s-a bucurat şi a zis: «Ce bine îmi pare, că vine să-mi cetească iară cartea lui de rugăciuni, aşa-s de frumoase de parcă mă fac alt om când le aud». Aşa mi-a plăcut feliul lui de a se exprima, încât am căutat să vă redau cât se poate de exact scena aceea.

Singură nu ştiu cum s-a făcut că atunci m-am cugetat la întrevorbirea noastră din Arad despre religiune, şi atunci mi-a venit în minte ideea să vă rog pe Dumneavoastră de a-mi trimite cărţi de rugăciuni pentru soldaţii bolnavi din spitale, şi anume pentru cei din ***Regimentul Bihorenilor*** *de aici. De la Asociaţiune am căpătat 60 de cărticele din biblioteca poporală, între care şi unele cărţi religioase. Toţi, şi sănătoşi şi bolnavi, s-au rugat de cărţile bisericeşti, astfel că [dacă] aş avea încă odată atâtea, şi n-ar fi prea multe să le împart.*

Aici, s-a împărţit la Crăciunul catolic daruri bolnavilor. M-am bucurat de bucuria lor şi m-am convins de modestia băieţilor noştri. Când li s-a împărţit beuturi soldaţilor, Românaşii noştri

stăteau sfiiți într-un colț şi, numai după ce i-am chemat şi pe ei, au venit să-şi primească partea lor. Chiar medicii de aici mi-au făcut observarea că soldații noştri nu simulează, ci totdeauna cu cauză se prezintă ca bolnavi. Aşa mă doare inima de ei când îi văd pe sărmanii, mulți însurați, cu grija nevestei şi a copiilor. Le-aş ajuta la toți, să-i văd numai mai veseli. Norocul că în suferințele lor află mângâiere şi putere în rugăciuni. Să sperăm că Atotputernicul ne va aduce în anul viitor, la primăvară, şi pacea, «sfânta pace», cum zic aici aşa frumos italienii.

Aş mai putea aminti multe lucruri duioase şi vrednice de a nu fi uitate, dar de astă dată mă mărginesc la atâta".

Fraților, preoți şi învățători din **Biharia**, mângâiați-vă poporul cu aceste şire delicate ale unei inimi de femeie, că neîntrecuta iubire de neam a femeii române şi-a întins mâna ocrotitoare şi peste **fiii Bihorului**, ajunşi în străinătate pe patul suferinţelor.

Scuzându-ne înaintea doamnei Lucia Bologa pentru indiscreţiune, îi implorăm răsplata cerului pentru nobila misiune ce o împlineşte spre mărirea lui Dumnezeu.

Biserica şi Şcoala, nr. 1 din 4/17 ianuarie 1915, Arad, p. 2

255

Lugoj, 7/20 ianuarie 1915 – *Anunț în legătură cu moartea sublocotenentului român Iulius Petrovici, din Regimentul 21 cesaro-crăiesc de artilerie al armatei austro-ungare, decedat în urma unei maladii contactate pe front.*

+ Dr. Iulius Petrovici

Advocat, sublocotenent în rezervă la Regimentul imperial şi regesc de artilerie nr. 21, a încetat din viață în urma unui morb greu, contras pe câmpul de luptă de la nord, miercuri, la 7/20 ianuarie 1915, n. c., la ora 10 ½, în etate de 34 ani.

Aşezarea spre vecinică odihnă a rămăşițelor pământeşti ale scumpului nostru defunct va avea loc vineri, la 9/22 ianuarie 1915, la ora 2, d. m., din casa părintească (str. Andrei nr. 19) în cimiteriul român din Lugoj, după ritul bisericii greco-ortodoxe române.

Unirea, nr. 7 din 26 ianuarie 1915, Blaj, p. 4

256

Viena, 26 ianuarie 1915 – *Anunț în legătură cu distingerea cu decorația Crucea de aur pentru merite a medicului român dr. Titu Perția, şeful Spitalului comitatens din Făgăraş.*

Medic român distins

Domnul Dr. Titu Perția, medicul-şef al Spitalului comitatens din Făgăraş, a fost decorat cu *Crucea de aur pentru merite* cu insigniile de vitejie, pentru deosebitele merite câştigate şi vitejia rară dovedită în fața duşmanului în îndeplinirea nobilei sale misiuni de medic.

Unirea, nr. 7 din 26 ianuarie 1915, Blaj, p. 4

257

Viena, 18/31 ianuarie 1915 – *Anunț al Ministerului de Externe prin care publicul este înştiințat că a fost reglementată modalitatea prin care familiile pot trimite pachete prizonierilor austro-ungari internați în lagărele din Rusia, Franța şi Anglia.*

Trimiterea de pachete pentru prinsonieri

Se anunță din Viena: După multă osteneală, cercurile diplomației noastre au izbutit ca prinsonierilor austro-ungari din Rusia, Franța şi Anglia să li se poată trimite cu poşta pachete, care pot să cuprindă haine, albituri şi alte lucruri pentru trebuințele personale.

Scrisori în pachete nu se admit. Greutatea unui pachet are să fie cel mult de 5 kg. Nu se plăteşte nici o taxă. Transportul se face pe riscul trimițătorului.

Biserica şi Şcoala, nr. 3 din 18/31 ianuarie 1915, Arad, p. 21

258

Viena, 18/31 ianuarie 1915 – *Precizări formulate de Comandamentul armatei în legătură cu drepturile de urmaşi cuvenite văduvelor şi orfanilor de război.*

Ce penzie capătă văduvele şi copiii orfani după cei căzuți în răsboiu

În baza legilor din 1887, 1891, 1896 şi 1907, familiile, ofițerilor în rezervă şi a acelor persoane militare care n-au nici un rang, primesc următoarele penziuni, la care, mai este observat că dacă respectiva persoană a căzut pe câmpul de luptă, atunci suma penziei se urcă cu 50% (adică încă pe jumătate atâta).

Văduvele după acele persoane militare care n-au rang, dar primesc salariu lunar (*Monatsgage*), au dreptul la o treime din venitele soțului, dar această sumă nu va putea fi mai mică de 400 coroane anual. După fiecare copil, până în etatea de 24 ani, văduva mai primeşte a 5-a p[arte] din penzia fundamentală. Aceasta nu e permis însă a face mai mult de 500 coroane pentru un copil şi nu poate face mai mult decât întreaga penzie.

Copiii orfani de mamă şi de tată primesc jumătate din penzia pentru văduve. Văduva unui soldat primeşte anual 96 cor[oane], a unui fruntaş (fraiter) 144 cor[oane], a unui caporal 160 cor[oane], a unui sergent 1992 cor[oane], a unui sergent-major 240 cor[oane]. Orfanii, şi anume băieții până la 16 ani, iar fetele până la 14, primesc anual 48 cor[oane], bani pentru creştere. Întreaga sumă a penziei nu-i permis însă a trece peste 540 coroane.

Copiii orfani de amândoi părinții primesc anual 72 coroane dar, dacă sunt mai mulți, nu-i permis a trece peste suma de 360 coroane. Orfanii de la sate, dacă învață bine într-o şcoală de stat, pot cere lunar 4–5 sau chiar şi până la 6 coroane, care sumă o vor primi până la etatea de 24 ani.

Cererea, în toată forma pentru regularea penziei, este a se face la Ministerul de honvezi, direct sau tot acolo, dar prin mijlocirea comandei respective de rezervă (*Ersatzformation, Wirtschaftsamt*)[522]. Cererile sunt scutite de timbru.

Biserica şi Şcoala, nr. 10 din 8/21 martie 1915, Arad, p. 74

259

Braşov, ianuarie 1915 – *Articol elogios închinat jertfei fraților Sorescu, fiii avocatului Octavian Sorescu din Braşov, mobilizați ca ofițeri ai armatei austro-ungare pe frontul din Galiția şi acum răniți cu toții şi internați în diverse spitale de campanie.*

[522] *„Formațiunile de rezervişti, Oficiul Economic”* – n.n., A.Ț.

Fraţii Sorescu

- Cinci fraţi ofiţeri şi toţi răniţi pe câmpul de luptă -

E vorba de cei cinci fraţi Sorescu, fii ai regretatului avocat Octavian Sorescu, din Braşov, cari toţi au fost mobilizaţi în armata austro-ungară şi toţi au plătit cu vitejie tributul sângelui pe câmpul de luptă.

– Ei sunt: *Mircea Sorescu* (1) sublocotenent în Regimentul 2 infanterie. El a fost rănit în luptele din jurul Lembergului şi cam de mult îşi aşteaptă însănătoşirea în spitalul militar din Braşov.

– *Horaţiu Sorescu* (2) sublocotenent în acelaşi regiment, rănit tot într-una din luptele de la Lemberg şi internat, ca şi Mircea, în spitalul militar din Braşov.

– *George Sorescu* (3) sublocotenent în Regimentul 2 infanterie. Rănit la Lemberg, se află acum la spitalul militar din Braşov.

– *Sabin Sorescu* (4) sublocotenent în Regimentul 50 de infanterie. Rănit în luptele de la Krasnik, restabilit şi trimis din nou în Galiţia, a fost rănit pentru a doua oră şi se află acum în căutarea spitalului din Braşov.

– *Ovidiu Sorescu* (5) locotenent din Regimentul 50 de infanterie, căzut întâia oară rănit în lupta de la Krasnik. Restabilindu-se, a fost trimis din nou pe câmpul de răsboiu din Galiţia, unde a fost rănit pentru a doua oară în luptele din jurul fortăreţei Przsemysl şi se află acum într-un spital din Budapesta.

Cosînzeana, nr. 1–2 din 6 ianuarie 1915, Orăştie, p. 5

260

Sarajevo, 3 februarie 1915 – *Ştire în legătură cu executarea sentinţei cu moartea pentru trei dintre atentatorii care au participat la asasinarea prinţului moştenitor al tronului austro-ungar Franz Ferdinand, la Sarajevo, şi comutarea pedepselor cu moartea pentru alţi doi dintre aceştia.*

Atentatorii de la Sarajevo executaţi

Miercuri, în 3 februarie, n., au fost executaţi atentatorii moştenitorului de tron Francisc Ferdinand şi a soţiei sale Sofia de Hohenberg, în curtea Tribunalului din Serajevo. Dintre cei cinci osândiţi la moarte, doi au fost agraţiaţi; unul, Iacob Milovici, a fost osândit la temniţă pe viaţă, celalalt, Nedio Kerovici, la 20 ani. Sentinţa celorlalţi trei: Ciubrilovici, Janovici şi Ilici a fost aprobată, iar delicvenţii executaţi.

Unirea, nr. 12 din 6 februarie 1915, Blaj, p. 4

261

Timişoara, 3 februarie 1915 – *Informare transmisă de Comandamentul Militar din Timişoara comitatului Bihor, prin care îi solicită comitelui să intensifice munca cenzurii presei şi a corespondenţei soldaţilor pentru a depista îndemnurile la dezertare a acestora în România.*

3 februarie 1915, Timişoara

Comandamentul Militar Cezaro-Regesc din Timişoara

Nr. pres. 147

Obiect: *Dezertori austro-ungari în România*

Referitor la Ordinul nr. 10185, rezervat/1915, dat la 1 ianuarie 1915

Conform ştirilor din ziare, dezertori austro-ungari, de naţionalitate română, sunt lăsaţi liberi în România şi sunt colonizaţi acolo. Ştirea acestor înlesniri ar putea să convingă pe austro-ungarii obligaţi la serviciul militar pentru dezertare pe teritoriul României.

Se va acorda mare atenţie contactelor personale, sau în scris, a militarilor de naţionalitate română mai sus arătaţi. Autorităţile politice, urmărind presa locală, vor acorda cea mai mare atenţie acestor situaţii. Se comunică organelor de cenzură, comandamentelor şi subunităţilor militare care sunt completate pe teritoriile locuite de români, iar cele cuprinse în ultima frază şi comandamentelor militare districtuale.

Domnului comite

Oradea

Se comunică spre ştire şi conformare autorităţilor politice

AN-SJ Bihor, fond *Prefectura judeţului Bihor*, inv. 42, document nr. 222/1915, f. 1[523]

262

Bielsko-Biała (Polonia), 24 ianuarie/6 februarie 1915 – *Scrisoare expediată de preotul militar român al Regimentului 31 austro-ungar, Serafim, prin care combate atitudinea denigratoare a ziarelor maghiare faţă de soldaţii români ardeleni înregimentaţi în unităţile militare transilvănene, oferind exemple concrete menite să probeze vitejia acestora pe fronturile din Galiţia şi Polonia.*

Ca să se ştie!

Primim următoarele rânduri de la un preot militar român, cărora cu plăcere le dăm loc:

Referitor la articolul „*Numai Ungurii merg la războiu?*" din „*Românul*", nr. 3 de la ianuarie, noul actual calendar, ţin să mai adaog încă următoarele:

Sunt preot militar în Regimentul 31 şi de la începutul războiului petrec pe câmpul de luptă. Regimentul se compune din 75% Români, parte Saşi şi foarte puţini Unguri. În 15 august 1914, am plecat din Sibiiu. Soldaţii erau veseli şi entuziasmaţi. La sfârşitul lui august au avut loc primele ciocniri cu Ruşii, cari în unele locuri, din cauza numărului întreit de mare al inamicului, s-au sfârşit cu retragerea noastră. În curând însă ne-am recules şi în septemvrie au urmat luptele de la *Furnica, Starciani*, etc., iar în octomvrie memorabila luptă de la *Chirow, Starasol, Sumina*, etc. care a ţinut mai bine de trei săptămâni, apoi la începutul lui noemvrie la *Bielsk*[524].

Din noemvrie întregul corp de armată I, care se compune în majoritatea sa din români, luptă alături de puternica armată germană în Polonia rusească. Feciorii regimentului nostru, dar nu numai ei, ci şi cei de la Regimentul 64, cu cari suntem totdeauna în contact, au luptat şi luptă cu cea mai mare vitejie. Aceasta o pot mărturisi ca martor ocular, pe de altă parte, numărul mare al răniţilor şi al celor rămaşi pe câmpul de luptă, precum şi decoraţiunile ce le-au primit bravii noştri Români dovedesc că nepoţii eroilor de la *Custozza, Solferino* şi *Königgrätz* au răspuns şi vor răspunde cu aceeaşi bravură şi abnegaţiune. Comandanţii regimentelor româneşti sunt toţi deplin mulţumiţi cu ţinuta Românilor noştri şi la orice ocaziune îşi exprimă mulţumita şi recunoştinţa lor.

---

[523] *** *1918. Bihorul în Epopeea Unirii. Documente*, Comitetul de Cultură şi Educaţie Socialistă al judeţului Bihor, Oradea, 1978, p. 90.

[524] *Bielsko-Biała*, localitate poloneză situată pe râul Biała (afluent al Vistulei), locul desfăşurării uneia dintre confruntările armate ale complexului cunoscut drept „*Bătălia Varşoviei*", care a debutat în a doua jumătate a lunii septembrie 1914 – n.n., A.Ţ.

În octomvrie 1914, fiind încă în Galiția, am cetit un articol de fond într-o foaie ungurească – nu ştiu cu siguranță în care – unde erau lăudați soldații din Ungaria pentru vitejia lor. Croați, Slovaci, Ruteni, Germani, dar mai pe sus de aceştia – spunea numita foaie – *magyar baka* (infanteristul maghiar). De Români nici o vorbă. Să sperăm că istoria acestui răsboiu o vor face oameni imparțiali şi cu simț de dreptate. În această istorie, loc de onoare şi însemnat trebuie să se deie Românilor. Dar e de lipsă ca noi să adunăm tot cea ce poate servi pentru scrierea unei istorii despre noi înşine. Mormintele de la *Sumina*, *Chirow* etc., în cari zace floarea națiunei noastre, sunt mute, dar pentru aceea putem noi vorbi, cei ce am luat parte la acest răsboiu înfricoşat. Fiecare Român de bine să adune toate acele date, evenimente însemnate, pentru scrierea unei istorii.

Subscrisul va face aceasta la Regimentul 3I. Las să urmeze aci numele acelor bravi ai Regimentului 31, cari până acum au fost decorați.

Au fost decorați cu medalia mare de argint clasa I:

Sergent-major de ştab *Dionisie Păcurar*, infanterist *Ioan Stoica*, stegar *Vasile Literat* (căzut în 22/XII 1914), fruntaş *George Gebeneiu*, stegar *Dănilă Androne*, infanteriştii Ioan *Gogonea, Aurel Sofonea* şi *Teodor Bretan*, căzuți cu ocaziunea unei patrulări în ianuarie 1915.

Cu medalia clasa II de argint: Sergent-major de ştab *Dumitru Thiu* şi *Ioan Vințian* (căzut la Chirow), cadet *Nicolae Greavu*, infanterist *Nicolae Rotariu*, toboşarul *Dumitru Băiaş*, stegar *Mihail Saeşan*, sergentul-major *Nicolae Stoica*, fruntaş *George Gebeneiu* (are şi medalia clasa I.), infanterist *Nicolae Bratu*, sergent *Ioan Moldovan*, infanterist *George Drăgan*, stegar *Temistocle Sârbul*, infanterist *Ioan Vasile*, caporalii *Moise Bodean* şi *Ioan Muntean*, stegar *Aurel Petrişor*, gornistul batalionului *Sofronie Purtin*, infanterist *Pavel Lasasc* şi *Mihail Tocşa*, subofițer sanitar *Naftailă Galateon*.

Notez că posesorii medaliei clasa I primesc lunar şi pe întreagă viața o remunerațiune de coroane 15, iar cei ai clasei II una de coroane 7,50.

Serafim
preot militar

Românul, nr. 19 din 24 ianuarie/6 februarie 1915, Arad, p. 1

263

Oravița Română (comitatul Caraş), 24 ianuarie/6 februarie 1915 – *Lista românilor bănățeni din Oravița aflați pe front, a celor de curând înrolați şi a celor lăsați la vatră (demobilizați), urmată de comentariul plin de amărăciune al învățătorului local pe marginea faptului că localitatea se depopulează din pricina războiului, lucru ce accentuează regresul demografic deja instalat.*

Jertfa Românilor pentru tron şi patrie!

- Lista soldaților Români din comuna Oravița-română (comitatul Caraş-Severin) plecați pe câmpul de luptă, asentați de curând şi a celor concediați -

I. Ilie Cucu, oficiant. 26 ani, locotenent în rezervă, necăsătorit,

Dimitrie Drăghici, 27 ani, locotenent activ, necăsătorit, (decorat prin ordin prea înalt pentru ținuta demnă şi vitează dovedită față de duşman în actualul răsboiu),

Ion Neda, oficiant, 27 ani, sublocotenent în rezervă, necăsătorit,

Cornel Draghici, 22 ani, sublocotenent activ, necăsătorit, (decorat prin ordin prea înalt pentru ținuta demnă şi vitează dovedită față de duşman în actualul răsboiu),

Ilie Iana, student medic, 21 ani, medic aspirant, necăsătorit,
Gheorghe Faia, bacalaureant, 21 ani, voluntar, necăsătorit,
Dimitrie Boitor, arhitect, 39 ani, are 3 copii,
Dimitrie Neda, oficiant, 28 ani, are 2 copii,
Ion Velcelean, oficiant, 37 ani, necăsătorit,
10. Carol Guga, oficiant, 32 ani, are 3 copii,
Coriolan Lazăr, oficiant. 35 ani, căsătorit,
Iustin Cucu, oficiant, 21 ani, necăsătorit,
Dimitrie Beserdean, comerciant, 35 ani, căsătorit,
Aureliu Cotârlă, sculptor, 32 ani, are 2 copii,
Ion Mădru, maestru, 28 ani, necăsătorit,
Ilie Iana-Pănişca, maestru, 36 ani, 2 copii,
Simeon Cărăba, econom, 39 ani, are 1 copil,
Ion Mohoina, econom, 29 ani, necăsătorit,
Gheorghe Surlaş, econom, 26 ani, are 2 copii,
20. Ion Cotârlă-Imbri, econom, 21 ani, are 1 copil,
Ilie Duran, econom, 29 ani, are 1 copil,
Gheorghe Moşoarcă, econom, 39 ani, 2 copii,
Ianăş Ghitera, econom, 39 ani, are 1 copil,
Ilie Moşoarcă, econom, 22 ani, necăsătorit,
Costa Şulea, econom, 23 ani, 1 copil (rănit),
Avram Gaşpar, econom, 30 ani, are 1 copil,
Ion Neda-Moghina, maestru, 41 ani, căsătorit,
Gheorghe Găicea, maestru, 21 ani, necăsătorit,
Gheorghe Neda a lui Creţu, 30 ani, 2 copii,
30. Păun Coracoe, econom, 31 ani, căsătorit,
Nicolae Stângu, maestru, 29 ani, căsătorit,
Alexa Frenţ, econom, 30 ani, are 1 copil,
Ilie Iana-Simu, econom, 27 ani. necăsătorit,
Ion Şulea maestru, 36 ani, are 2 copii,
Ion Iana-Ploae, econom, 23 ani, necăsătorit,
Gheorghe Iana-Ploae, econom, 36 ani, 2 copil,
Ion Dancea, maestru, 21 ani necăsătorit,
Nicolae Dobra, econom, 34 ani, are 1 copil,
Ion Neda a lui Raus, econom 25 ani, căsătorit,
40. Ion Mărean, maestru, 21 ani necăsătorit,
Sofronie Sterian, econom, 32 ani are 2 copii,
Iulius Neda, comerciant, 29 ani, are 2 copii, (mort)
Gheorghe Epure-Bius, econom, 34 ani, 1 copil,
Avram Şulea al lui Meilă, econom, 29 ani 2 copii,
Avram Ţorţolea, maestru, 26 ani, necăsătorit,
Avram Popa, econom, 21 ani, necăsătorit,
Ilie Şulea, econom, 27 ani, are 1 copil,
Ion Neda-Borcotină, econom, 36 ani, 2 copii,
Ion Cărăbaş, econom, 23 ani, necăsătorit,
50. Avram Cărăbaş, econom, 23 ani, necăsătorit,
Avram Arjoca, maestru, 23 ani, căsătorit,
Ilie Ruzmir, maestru, 22 ani, necăsătorit,

Aureliu Şulea, econom, 31 ani, are 1 copil,
Dimitrie Bogdan, econom, 33 ani, căsătorit,
Ion Vuc, econom, 29 ani, are 1 copil,
Ion Cotârlă, econom, 39 ani, are 2 copii,
Ilie Mădru a lui Romoniţa, maestru, 38 ani, are 2 copii,
Ion Dan, econom, 38 ani, căsătorit,
Petru Liuba, econom, 40 ani, căsătorit,
60. Alexa Neda, econom, 41 ani, are 1 copil, (rănit),
Gheorghe Bogdan, econom, 21 ani, are 1 copil, (rănit),
Dimitrie Neda, candidat învăţător, 21 ani, necăsătorit,
Iosif Cotârlă, maestru 26 ani, necăsătorit,
Gheorghe Şulea, econom, 23 ani, necăsătorit,
Nicolae Şulea, maestru, 21 ani, necăsătorit,
Corneliu Cotârlă, econom, 31 ani, are 1 copil,
Gheorghe Lazăr, econom, 21 ani, are 1 copil,
Gheorghe Goian, econom, 29 ani, necăsătorit,
Ilie Cărăbaş, econom, 23 ani, necăsătorit,
70. Gheorghe Bogdan, econom, 28 ani, are 1 copil,
Gheorghe Neda-Borcotină, econom, 27 ani, are 1 copil,
Ion Bogdan, maestru, 36 ani, are 3 copii,
Ion Sterian-Grană, econom, 36 ani are 2 c<
Gheorghe Sulea, econom, 31 ani, are 3 copii,
Pan Iana, maestru 31 ani căsătorit,
Alexa Cotârlă econom, 31 ani, are 2 copii,
Ilie Cotârlă, econom, 33 ani, are 1 copil,
Alexa Băeş, maestru, 38 ani, are 2 copii,
Alexa Daba, maestru, 32 ani căsătorit,
80. Gheorghe Moholna, maestru, 35 ani, 1 copil,
Ion Iana, maestru, 2Í ani are 1 copil,
Ilie Cotârlă, econom, 42 ani, căsătorit,
Gheorghe Ţorţolea, maestru, 23 ani, necăsătorit,
Costa Iana, econom, 31 ani, are 1 copil,
Alexa Mădru, maestru, 25 ani, căsătorit,
Avram Mădru, maestru, 21 ani, necăsătorit,
Costa Neda a lui Raus, maestru, 21 ani, căsătorit, 1 copil,
Nicolae Boancă, maestru, 30 ani, necăsătorit,
Ion Cărăbaş, maestru 25 ani, are 2 copii,
90. Alexa Bogdan, oficiant, 31 ani, sergent, căsătorit,
Ion Neda-Tălănea, econom, 35 ani, are 2 copii,
Gheorghe Nedici, econom, 40 ani, are 2 copii,
Savu Nedici, econom, 29 ani, necăsătorit,
Aurel Nedici, econom, 21 ani, necăsătorit,
Iosif Cotârlă, maestru, 23 ani, necăsătorit,
Ion Băeş, maestru, 23 ani, necăsătorit,
Ion Bogdan oficiant, 24 ani, sergent, necăsătorit,
Ion Abid, econom, 29 ani,
Ion Cioc, maestru, 23 ani, necăsătorit,
100. Nicolae Gherghina, maestru, 22 ani, 1 copil,

Petru Abid, econom,, 27 ani căsătorit,
Iosif Arjoca-Boancă, econom, 21 ani, necăsătorit,
Eugeniu Cotârlă, econom, 21 ani, necăsătorit,
Alexa Bogdan-Vodă, maestru, 21 ani necăsătorit,
105. Dimitrie Radu, econom, 23 ani, are 1 copil.

Concediați:

Ion Bogdan, comerciant, 41 ani, necăsătorit,
Alexa Toc, maestru, 41 ani, are 1 copil,
Dimitrie Neda, econom, 41 ani, are 3 copii,
Gheorghe Neda, maestru, 41 ani, are 2 copii,
Ion Iana, econom, 41 ani, are 2 copii,
Vasile Coracoe, econom, 40 ani, are 2 copii,
Ion Lazăr, econom, 40 ani, are 2 copii,
Ion Logojan, maestru, 40 ani, are 3 copii,
Ion Blagoe, econom, 40 ani, are 3 copii,
Ion Neda, econom, 39 ani, are 3 copii,
Ion Arjoca, econom, 41 ani
Iancu Neda, econom, 41 ani, are 2 copii;
Tudor Putnic, maestru, 41 ani, căsătorit,
Gheorghe Vuc, econom, 40 ani, necăsătorit.

Nou asentați:

Ilie Nistor, econom, 28 ani, are 1 copil,
Avram Epure, econom, 33 ani, are 2 copii,
Avram Ghitera, econom, 33 ani, are 2 copii,
Costa Bogdan, maestru, 35 ani, are 2 copii,
Vasile Neda, econom, 27 ani, are 1 copil.

În total 124 de indivizi soldați

Nu pot întrelăsa de a nu accentua şi de astă dată adevărul întrutotul învederat în lista de mai sus, ce dureros mă atinge că poporațiunea comunei noastre, Oravița română, e în continuă descreştere şi – amăsurat obiceiului ce se practică la noi în ziua Anului nou – din comunitatea preoților localnici am constatat că an după an mortalitatea întrece cazurile de naştere.

La noi în Oravița română, şi deosebit la credincioşii noştri, se practică „sistemul săsesc" şi adecă în familiile noastre aflăm unul... mult doi copii şi foarte rar câte trei. Că unde vom duce-o cu acest sistem, nu cunosc a o spune, căci mă înfior. Cauzele acestui „sistem săsesc" sunt multe şi anume, imoralitatea, luxul, care pe cale de de consecință sărăcia, dorința de a ne căpătui copiii mai bine, mai apoi şi pofta după un trai mai comod şi altele.

Dacă dorim ca să înceteze „sistemul de unul şi doi" trebui să ne educăm poporul în sens religios-moral, să începem încă din vreme a combate viținrile încuiate în el. Am cetit într-o carte că un preot crescându-şi poporul în sensul acesta şi sădind în inimile credincioşilor frica de Dumnezeu, iubirea de obârşie şi de vatra strămoşească şi ridicându-le ambiția ca să-şi cunoască datorințele de origină şi creştinism, spunându-le că fac, nu măimuțind pe alții, a stârpit viținrile înrădăcinate, a făcut să domnească pacea şi ordinea între dânşii.

Cei dintâi chemați şi cu trepte ierarhice, să înțeleagă acestea!

Comunicat prin: Carol Lazăr, învățător

Românul, nr. 19 din 24 ianuarie/6 februarie 1915, Arad, p. 2–3

264

Bucureşti, 24 ianuarie/6 februarie 1915 – *Pledoarie, formulată de jurnalistul român Constantin Bacalbaşa, în favoarea angajării României în conflictul mondial, cu scopul desăvârşirii unităţii naţionale, dar şi a conservării fiinţei statale în faţa iureşului naţionalist al slavilor balcanici.*

Avântul nostru

Bucureşti, 7 martie, nou

Fiecare neam cu viitor are ceasul său. *Ceasul neamului nostru a venit*; de priceperea, de bărbăţia, de maturitatea cârmacilor atârnă ca să îşi ia locul de seamă pe această lume.

Popoarele care au biruit în lupta cea pentru viaţă nu au fost întotdeauna acelor popoare care aveau dreptate pentru ele. Istoria ne arată că multe popoare au pierit fără să merite pierirea, că multe popoare s-au luptat şi au biruit prin brutalitate şi prin oaste. Popoarele sortite izbânzei au fost totdeauna acelea care la ceasul potrivit au avut şi *omul providenţial* şi *massa conştientă pregătită*.

Ridicarea Franţei din zvârcolirile anarhiei e legată de numele lui Napoleon I. Renaşterea Italiei este nedespărţită de faptele lui Cavour. Imperiul german e datorat geniului şi de faptele lui Bismark. Dar nici Napoleon, nici Cavour nici Bismark n-ar fi putut stăpâni ceasul suprem şi nici ca biruitori în istorie dacă, pe lângă ceasul potrivit, nu ar fi avut pentru dânşii neamul pregătit şi entuziast.

Deslănţuirea marelui războiu european ridică neamului românesc o întrebare hotărâtoare: ***este el în stare să intre în vârtejul luptei?***

În ceasul în care am ajuns, slăbiciunile nu mai sunt iertate. Se cere neamului românesc o clipă de energie, o clipă în raport cu eternitatea, i se cere să voiască, i se cere să poată, pentru ca de aci încolo, în adâncimea veacurilor, să fie mare, să fie tare, să fie liber şi stăpân pe ursita lui.

Trebuie ca statul român să fie mare, trebuie ca Românii din statul liber să fie numeroşi, trebuie ca, profitând de o întâmplare istorică fără precedent, să înfăptuim nu un vis vanitos ci o realitate, de care e legată însăşi existenţa noastră naţională. Şi ni se mai cere ca să fim înţelepţi.

Dacă prevederea cumpătată este o virtute, în schimb visurile himerice sunt o primejdie. Să ne mărginim la ceea ce putem, la ceea ce putem să voim cu hotărârea. Ne-a plăcut să credem – şi n-am crezut zadarnic – cum că suntem: cel dintâi popor la porţile Orientului. Cel dintâi prin cultura mai înaintată decât a celorlalte popoare orientale, cel dintâi prin organizaţia mai temeinică a statului, cel dintâi prin adoptarea unui număr de formule occidentale şi cel dintâi prin avuţia publică. ***Să fim oare cei din urmă ca conştiinţă naţională şi cu o voinţă de a trăi liberi?***

Aceasta nu poate să fie adevărul! *Trebuie să fim tot mereu cei dintâi la porţile Orientului*. Şi trebuie să fim cei dintâi, nu pentru că năzuim la supremaţie, ci tocmai pentru că, nefiind un popor dornic de cuceriri, trăim în mijlocul altor popoare cari să poată să nu aibă cumpătarea noastră.

Nu beţia gloriei, ci simţul de conservare ne porunceşte să fim mulţi. Stă în firea Românului ca să nu fie lăudăros, să nu fie ţanţoş, să aibă bun simţ şi conştiinţa realităţilor, iată de ce nu ne este teamă ca, în ceasurile grele prin cari trecem, va urmări himerele şi va nesocoti posibilităţile...

Lucrul esenţial este că *avem cu toţii acelaşi suflet*, că *avem conştiinţa clară a menirei noastre*, că am realizat solidaritatea conştiinţelor. La suprafaţă pot fi despărţiri formale, dar

mai adânc, acolo unde întâlnim stratul organic, structura este *uniformă*. Şi apoi, suntem popor, de viţă latină: ***refuzăm chiar gloria dacă e monotonă***.

C. Bacalbaşa

Românul, nr. 43 din 24 februarie/9 martie 1915, Arad, p. 1

265

Viena, 6 februarie 1915 – *Anunţ în legătură cu distingerea colonelului român Ioan Boeriu, comandantul Regimentului 76 Infanterie, din armata austro-ungară, cu decoraţia Crucea de Fier al Ordinului Leopoldin, pentru faptele de vitejie şi curaj dovedite pe front.*

O nouă distingere a colonelului Boeriu

Ziarul „*Neue Freie Presse*" publică în ediţia sa de sâmbătă seara armatoarele:

Împăratul a conferit comandantului Regimentului de infanterie nr. 76, colonelului Ioan Boeriu, *Crucea de cavaler al Ordului Leopoldin* cu decoraţia de răsboiu.

Colonelul Boeriu, care prin conducerea eroică a regimentului său a fost în repeţite rânduri cu glorie remarcat, a fost rănit pe câmpul de luptă din nord prin două gloanţe duşmane. Un glonţ la nimerit sub genunchi, perforându-i piciorul şi ieşind prin partea de sus a piciorului, iar un al doilea glonţ l-a rănit în palma mânii.

Colonelul Boeriu a fost adus la Viena şi zace, după ce şi-a mai contras şi o boală pulmonară, deja afară de orice pericol, într-un sanator din Viena.

Unirea, nr. 12 din 6 februarie 1915, Blaj, p. 3–4

266

Braşov, 6 februarie 1915 – *Anunţ în legătură cu intrarea sub incidenţa cenzurii a publicării şi apariţiei periodicului românesc „Gazeta Transilvaniei", restricţie introdusă de Procuratura maghiară.*

Cenzură la „Gazeta Transilvaniei"

Cetim în nr-ul din 17/5 februarie, n., al „*Gazetei*" din Braşov că procuratura a introdus cenzură prealabilă privitor la tot ceea ce se publică în foaie. Procurorul comunică că fiecare număr din „*Gazetă*" va fi cenzurat şi foaia poate fi expediată numai după încuviinţarea prealabilă a procuraturii.

„*Gazeta*" luând act de această dispoziţie, atrage atenţia abonaţilor că eventualele întârzieri la expediţie să nu fie interpretate în defavorul ei.

Unirea, nr. 12 din 6 februarie 1915, Blaj, p. 4

267

Sibiu, 25 ianuarie/7 februarie 1915 – *Listă cu soldaţii răniţi şi internaţi la Spitalul garnizoanei Sibiu, morţi în cursul lunii ianuarie din pricina rănilor căpătate pe front.*

Soldaţi morţi în Sibiiu

În zilele din urmă a răposat în Spitalul garnizoanei din Sibiiu următorii soldaţi: glotaşul Ioan Gabor, de la Regimentul 22, compania 2-a, s-a născut în Pocs-Cristur, comitatul

Mureş-Turda, a fost înmormântat în 31 ianuarie, nou, după ritul evanghelic reformat; – infanteristul reservist Nicolae Apolzan, de la Regimentul 31, s-a născut în Ocna-Sibiiului, a fost înmormântat în 1 februarie, nou, după ritul bisericii greco-ortodoxe; – infanteristul reservist Simion Lupu, de la Regimentul de honvezi 23, s-a născut în Sebeşul-săsesc, a fost înmormântat în 3 februarie, nou, după ritul greco-ortodox; – glotaşul Ioan Eisner, de la Regimentul 31, s-a născut în Weilchenstein (Austria de jos), a fost înmormântat în 5 februarie, nou, după ritul romano-catolic; – infanteristul reservist Teodor Pancer, de la Regimentul 82, s-a născut la Gherghia-Bekaş, a fost înmormântat în 6 februarie, nou, după ritul greco-catolic; – tunarul Vasilie Pagaciu, de la Regimentul de artilerie grea nr. 12, s-a născut în Tuşin (comitatul Cojocna), a fost înmormântat în 6 februarie după ritul bisericei greco-ortodoxe.

Foaia Poporului, nr. 5 din 25 ianuarie/7 februarie 1915, Sibiu, p. 5

268

Orăştie, 27 ianuarie/9 februarie 1915 – *Anunț cu privire la măsura, dictată de administrația maghiară, de sistare a apariției periodicelor româneşti „Libertatea" şi „Foaia Interesantă", sub pretextul că editorul acesteia, părintele Ioan Moța, se află în străinătate, la Bucureşti, precum şi sistarea apariției periodicului românesc „Cosânzeana", al cărui editor, Sebastian Bornemisa, a fost mobilizat în trupele milițiilor maghiare.*

De-ale ziarelor noastre
„Libertatea", „Foaia Interesantă" şi „Cosânzeana" – sistate

În urma împrejurărilor grele prin cari trecem, ziarul „*Libertatea*" dimpreună cu „*Foaia Interesantă*" şi revista „*Cosînzeana*" şi-au sistat deocamdată apariția, ceea ce se anunță prin următoarele:

Iubiți abonați şi cetitori ai foilor „*Libertatea*" şi „*Foaia Interesantă*", începând cu numărul de joia trecută (4 februarie, nou) forurile (*deregătoriile*) administrative – întemeindu-se pe noua lege de presă, care prescrie între altele că editorul şi redactorul responsabil al unei foi „*trebuie să locuiască fără întrerupere în țară*" – au oprit pe timp nehotărât scoaterea foii noastre, din cauza că directorul şi editorul „*Libertății*", părintele Ioan Moța, se află în străinătate, iar la plecarea sa din țară n-a înştiințat forurilor administrative nici o schimbare în editarea şi redactarea mai departe a foii.

Înştiințarea din partea noastră a unui nou editor şi redactor, n-a fost primită, pentru că aceasta editorul vechiu trebuie s-o facă. Nădăjduind că părintele Moța (care dealtfel a plecat de aici cu paşaport în toata regula, şi în timpul de față petrece în Bucureşti, unde îşi vede de sănătate sub îngrijirea unui medic de acolo) va sosi în curând acasă, ori că în vremea cea mai scurtă, aducându-i-se la cunoştință oprirea foii, va face toate cele de lipsă ca scoaterea ei să nu sufere multă întârziere – rugăm pe abonații şi pe cetitorii „*Libertății*" să ieie la cunoştință, fără supărare, oprirea aceasta venită pe neaşteptate, chiar în aceste vremuri grele, şi să fie cu puțină răbdare până atunci până când va putea ieşi de nou foaia, fără nici o piedecă.

Cei-ce au banii trimişi înainte, pentru foaie, n-au a să teme de nici o pagubă, că îndată ce se va putea face față cerințelor legii, vor primi iarăşi regulat foaia – cauția foii rămâne şi pe mai departe depusă.

Orăştie, la 9 februarie 1915

Redacția foii „*Libertatea*"

*

Fiind proprietarul şi directorul revistei „*Cosânzeana*", domnul Dr. Sebastian Bornemisa, dus la miliție încă de la începutul războiului, în absența domniei sale, din cauze neatârnătoare de noi, suntem siliți a suspenda pe un timp oareşicare apariția revistei. Una dintre multele cauze şi greutăți e şi aceea că, oprindu-se scoaterea foii „*Libertatea*", nu mai funcționează deocamdată nici tipografia, prin urmare, până se vor lua alte măsuri, n-avem unde tipări revista.

„*Cosânzeana*" însă nu înceată prin aceasta, ea va apare de nou cât do curând, de aceea rugăm pe mult stimații noştri abonați să fie numai cu răbdare, că pentru banii ce-i mai au la noi, vor primi la timpul său revista cu un material îndoit do bogat.

Orăştie, 9 februarie 1915
Redacția „*Cosânzenei*"

*

Iată o mică părticică din multele neajunsuri cu cari trebuie să lupte foile noastre, ce şi aşa sunt numai câteva... Dar mai e de mirare?! Să sperăm însă că în curând vom putea din nou anunța apariția foilor susnumite.

Foaia Poporului, nr. 7 din 8/21 februarie 1915, Sibiu, p. 3

269

Arad, 9 februarie 1915 – *Ştire în legătură cu apariția unui focar de tifos în cazarma în care sunt internați suspecții politici, aduşi din Serbia, Ungaria şi Bosnia, şi măsurile luate de autoritățile locale pentru a stopa extinderea epidemiei în oraş.*

Epidemie de tifus în Arad

În cazarma din Arad, unde sunt internați prinsonierii politici din Sârbia, Ungaria şi Bosnia, s-a ivit epidemia de tifus. În adunarea generală a oraşului, dr. Müllek Lajos, notar public, şi dr. Tábory Sándor au interpelat autoritățile oraşului. La interpelație a răspuns medicul Tissch că autoritățile au luat măsurile necesare ca lățirea epidemiei să fie împedecată, de altcum nu s-au putut constata numai un singur caz de tifos, iar două sunt dubii.

Adunarea generală a oraşului, pentru a împedeca lățirea tifusului, a hotărât ca numai decât să fie chemat contele Iuliu Károlyi, care se va îngriji de dispozițiile necesare. Partea din oraş unde se află deținuții politici este cu totul separată, militarilor nu le este permis să iasă afară din oraş, iar ofițerii de câte ori ies afară se desiinficiază.

Şcolile din Arad pe timp nedeterminat sunt închise. Doi medici, Alexandru Werner şi dr. Ioan Singer, cari curau pe Sârbii internați, s-au inficiat de tifus.

Unirea, nr. 13 din 9 februarie 1915, Blaj, p. 4

271

Viena, 9 februarie 1915 – *Listă a ofițerilor şi subofițerilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincții militare

În *Monitorul oastei*, nr. 16, găsim pe următorii ofițeri şi soldați români decorați:

Crucea militară pentru merite clasa 3 cu decorațiunea de răsboiu, ca recunoştință pentru servicii eminente făcute în fața duşmanului, s-a conferit sublocotenentului Gheorghe Cotruş din Regimentul de infanterie 74.

Medalia de argint pentru vitejie clasa 1 s-a conferit: artileristului Iacob Sura din Regimentul 2 de obuziere, sergenților majori Vasile Bacici, Mihail Lazar, caporalilor Alexandru Mocan şi Vasile Triponciu, toți patru din Regimentul de infanterie 46, artileristului Ioan Suru din Regimentul de artilerie 20, sergentului major George Generan din Regimentul de infanterie 61 şi caporalului Paul Mrena din Regimentul de infanterie 101.

Unirea, nr. 13 din 9 februarie 1915, Blaj, p. 4

271

Budapesta, 9 februarie 1915 – *Listă a ofițerilor români, din armata austro-ungară, care au fost avansați în grad pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Avansări în armata honvezimei şi a glotaşilor

Monitorul honvezimei şi a gloatelor publică în nr-ul său recent următoarele avansamente:

În *armata honvezimei*: sublocotenentul Nicolae Căciulă a foit avansat la rangul de locotenent.

La *gloate*: la rangul de locotenenți au fost avansați următorii sublocotenenți: dr. Gheorghe Popescu, Constantin Budin, Iosif Serb, Romulus Cărăbaş, Anastasie Demian, Iustin Miron, Ştefan Petrilă, M. Bogdan, dr. Ioan Damian, dr. Victor Muntean, Aurel Crăinicescu, Alexandru Dănescu, Traian Marcu, dr. Pavel Obădean, Nicolae Pica, George Buleța, Eugen Crenian, Dr. Candin David, Valer Nicoară, Alexandru Paşcan, Nicolae Radu, F. German, dr. Eugen Boeriu, Vladimir Drăgici, dr. B. Hoadrea, Ioan Maior, Virgil Murăşan, Lucian Georgevici, Iosif Onciu, B. Poruțiu, Nicolae Stoia, dr. Victor Ioaneş, Virgil Pop, Ioan Alexi, Ioan Dejenariu, dr. Ioan Truția, Grigorie Domilescu, dr. Iustin Iuga şi Paul Sever.

La gradul de *medic de regiment* la gloate: Traian Gerguția.

La gradul de *medic superior* la gloate: Octavian Proştean, Alexandru Crăciunescu, Ioan Sturza şi Titus Perța.

Unirea, nr. 13 din 9 februarie 1915, Blaj, p. 4

272

Târgu Mureş, 9 februarie 1915 – *Ştire în legătură cu decorarea cu Medalia de argint a sergentului român Vasile Burdujan, din Regimentul 62 al armatei austro-ungare, pentru modul în care şi-a salvat trupa dintr-o ambuscadă reuşită de sârbi pe frontul de la Drina.*

Distins în spital

În spitalul *Crucea Roşie* din Oşorhei a sosit în zilele trecute o epistolă sigilată, cu o mare medalie de argint, pentru ținuta bravă a sergentului Vasile Burdujan, din Regimentul al 62-lea. *Medalia de argint* în mod solemn i-a predat-o prezidentul spitalului, baronul Bálinth. Actele aduse la distincție descriu următoarea faptă vitejească a lui Burdujan:

Burdujan a servit la Regimentul 62 ca sergentul Companiei a 3-a. Pe câmpul de luptă din Sârbia, după ce au trecut Drina, trupa le-a fost respinsă de duşman într-o vale plină de tufe. Căpitanul Cikeli, care conducea trupa, şi locotenentul Perthes au fost răniţi, aşa comanda a luat-o Burdujan. O parte din trupă s-a rătăcit, şi Burdujan n-a rămas numai cu optsprezece soldaţi, cu care a ţinut piept duşmanului până au sosit ajutoare.

Pentru fapta asta vitejească a fost distins sergentul Burdujan. A mai fost propus şi pentru distingerea cu medalie de aur, fiind el primul care, în focul cel mai crâncen al luptei, s-a urcat pe înălţimea de la Crupen.

Unirea, nr. 13 din 9 februarie 1915, Blaj, p. 4

273

Sibiu, 1/14 februarie 1915 – *Listă cu soldaţii răniţi şi internaţi la Spitalul garnizoanei Sibiu, morţi în cursul lunii februarie din pricina rănilor căpătate pe front.*

Soldaţi morţi în Sibiiu

În zilele din urmă a răposat în Spitalul garnizoanei din Sibiiu următorii: soldatul de la Tren-divizia 12, Alexandru Chişeu, s-a născut în Noşlac, comitatul Alba-inferioară, a fost înmormântat în 8 februarie după ritul bisericei greco-ortodoxe; – caporalul în rezervă Iulius Iovian, de la Regimentul de artilerie 12, s-a născut în Uioara, a fost înmormântat în 9 februarie după ritul bisericei romano-catolice; – rezervistul honved Zsoldes Gyula, de la Regimentul de honvezi 18, s-a născut în Szalafö, comitatul Vas, a fost înmormântat în 10 februarie după ritul bisericei evanghelice-reformate; – soldatul de la Tren-divizia 12 Ioan Harcz, s-a născut în Groş, comitatul Solnoc-Dobâca, a fost înmormântat în 10 februarie după ritul bisericei greco-ortodoxe; – geandarmul Csiszár István, de la comanda Geandarmeriei districtuale nr. 1, s-a născut în Sântioana, comitatul Murăş-Turda, a fost înmormântat în 11 februarie în ritul bisericei evanghelice-reformate; – honvedul Kripel Márton, de la Regimentul 13, s-a născut în Malaczka, comitatul Pojon, a fost înmormântat în 11 februarie după ritul bisericei romano-catolice; – honvedul Szitár Pál, de la Regimentul 15, s-a născut la Révaifalu, comitatul Thurócz, a fost înmormântat în 11 februarie după ritul bisericei evanghelice-reformate; – infanteristul Förür Elek, de la Regimentul 83, s-a născut în Szalafö, comitatul Vas, a fost înmormântat în 12 februarie după ritul bisericei evanghelice-reformate; – glotaşul Ilie Stanciu, de la Regimentul de honvezi 23, s-a născut la Lomaş, comitatul Sibiiului, a fost înmormântat în 12 februarie după ritul bisericei greco-catolice; – infanteristul Iohann Nichmaier de la Regimentul 2, s-a născut în Eckendorf, lângă Linz (Austria), a fost înmormântat în 12 februarie după ritul romano-catolic; – honvedul Paul Neuberger, de la Regimentul 13, s-a născut în Moson, comitatul Moson, a fost înmormântat în 13 februarie, nou. – Odihnească-se în pace cu toţii!

Foaia Poporului, nr. 6 din 1/14 februarie 1915, Sibiu, p. 6

274

Sofia, 18 februarie 1915 – *Ştire în legătură cu explozia unei bombe la balul mascat organizat de protipendada bulgară la Casina municipală, atentat soldat cu morţi şi răniţi.*

Atentatul din Sofia

La balul costumat de la Casina municipală de aci, unde să afla adunată toată elita capitalei, o maşină infernală a explodat. Explozia a făcut numeroasa victime. Fiul fostului

ministru de Răsboiu a fost omorât. Alăturea de el se afla, în momentul exploziei, doamna Radoslavoff, soţia primului ministru, generalul Ticseff, cari au rămas neatinşi.

Mai uşor a fost rănită Boiagieff, fiica ministrului de Răsboiu. Autorităţile au început imediat ancheta ca să afle atentatorul şi să stabilească cauza, care se crede a fi de ordin politic.

Unirea, nr. 15 din 18 februarie 1915, Blaj, p. 2

275

Braşov, 18 februarie 1915 – *Ştire în legătură cu decorarea, post-mortem,cu Medalia de argint pentru vitejie a sergentului-major Ioan Salveț, subofițer în Batalionul 12 Sappeuri al armatei austro-ungare, căzut pe câmpul de luptă.*

Distingerea unui sergent-major român mort pe câmpul de luptă

Batalionul cesaro- şi regal de Sappeuri nr. 12 din Alba-Iulia a transpus magistratului oraşului Braşov o *Medalie de argint pentru vitejie* clasa I pentru sergentul-major Ioan Salveț, căzut pe câmpul de luptă, alăturând următoarea scrisoare:

„*Stimată doamnă văduvă Salveț, născută Moldovan. Comanda supremă a armatei a conferit fiului dumitale, sergentului-major Ioan Salveț,* ***Medalia de argint*** *clasa I pentru ținuta sa viteză în fața duşmanului. Această medalie ți se trimite alăturat pentru veşnica amintire a fiului dumitale viteaz şi te rog s-o primeşti cu cinstea care i se cuvine*".

Tunnayer, m. p., locotenent

Predarea medaliei mamei, care a dat naştere unui fiu erou, se va face prin primarul Dr. Karl Schnell.

Unirea, nr. 15 din 18 februarie 1915, Blaj, p. 4

276

Dej, 7/20 februarie 1915 – *Înştiințare formulată de preşedintele grupului deputaților români din Parlamentul de la Budapesta, Teodor Mihaly, prin care familiile românilor transilvăneni, care nu mai au nici o ştire de la apropiații lor plecați pe fronturile din Rusia şi Serbia, sunt anunțați că vor fi informați, asupra sorții acestora, prin intermediul Crucii Roşii de la Bucureşti, cu care deputatul a încheiat o înțelegere.*

Aviz

Atragem atențiunea celor interesați asupra următoarelor comunicări ale domnului Dr. Teodor Mihali, presidentul Clubului parlamentar național din Camera ungară:

Am fost recercat din partea multor familii ca, prin intervenția factorilor competenți din România, să câştig ştiri despre soarta iubiților lor care, în actualul răsboiu, au ajuns pe câmpul de luptă prisonieri în Rusia ori în Sârbia, şi de la care până acum n-a sosit nici o veste către cei de acasă.

Apreciind durerea şi îngrijorarea celor interesați, m-am simțit îndemnat să merg la Bucureşti, unde mai multe zile de-a rândul am pertractat cu factorii cei mai competenți asupra chestiei acesteia, din toate punctele de vedere. La pertractări a luat parte şi un representant al „Crucei Roşii" din Budapesta.

Resultatul acestor pertractări este că „Crucea Roşie" din Bucureşti, care stă sub prezidenţia domnului Al[exandru] Marghiloman, fost ministru, a luat asupra sa sarcina să sondeze, atât în Rusia, cât şi în Sârbia, locul unde se află internaţi prinsonierii respectivi. Resultatul demersului său, „Crucea Roşie" din Bucureşti îl va comunica „Crucei Roşii" din Budapesta, iar aceasta va înştiinţa îndată familiile reclamante. În schimb, şi „Crucea Roşie" din Budapesta va avea să înştiinţeze, prin „Crucea Roşie" din Bucureşti, familiile interesate din Rusia şi Sârbia despre locul unde sunt internaţi ca prinsonieri fiii lor pe teritoriul monarhiei austro-ungare.

Aşadar, familiile interesate din ţara noastră, care au fii prinsonieri în Rusia ori Sârbia, să se adreseze direct către „Crucea Roşie" (*Vörös kereszt egylet*) din Budapesta, comunicând exact numele şi rangul prinsonierului, precum şi alte date şi împrejurări menite a înlesni căutarea şi aflarea lor. Datele acestea le va împărtăşi apoi „Crucea Roşie" din Budapesta „Crucei Roşii" din Bucureşti, care va executa sondarea în ţările amintite cu toate mijloacele de care dispune.

Trimiterea ajutoarelor de bani o va intermedia Banca Marmorosch Blank et Comp., cu sediul în Bucureşti, care bancă are conexiuni financiare în Rusia şi Sârbia.

Dej ,a 20 februarie 1915

Dr. Teodor Mihali

Biserica şi Şcoala, nr. 8 din 22 februarie/7 martie 1915, Arad, p. 59

277

Strâmbu (comitatul Cluj), 7/20 februarie 1915 – *Cântec de jelanie compus în memoria ostaşului transilvănean Teodor Ioan Vaida, mobilizat în armata austro-ungară, mort în primele zile ale războiului într-un accident feroviar, cântat cu ocazia parastasului său de şase luni.*

Viers de jale

lui Teodor Vajda I. Ioan din *Strâmbul*[525], fost tunar la Regimentul 12 din Sibiiu, mort în *Vinkovci* (Croaţia), la 7 August 1914, în care zi s-au ciocnit 2 trenuri, când au căzut jertfă mai mulţi soldaţi morţi şi răniţi. – A murit în etate de 23 ani, iar prohod şi pomenire după el s-a făcut în 7 Februarie 1915.

I.

E plăcut să stai pe-afară,
Într-o zi de primăvară,
S-auzi paseri ciripind
Să vezi câmpii înverzind.

De cântare codrul sună,
Totu-i plin de voie bună,
Nime-n lume nu jeleşte
Toată firea-ntinereşte.

Grea-i durerea şi-i mult dor
După Teodor fiul lor,
– Şi-n această grea durere
Deie Domnul mângâiere!

III.

Călătorii când pornesc
Şi de-ai lor se despărţesc,
Plângând îşi iau rămas bun
Şi plângând pleacă la drum.

---

[525] *Strâmbu* (în ungureşte *Horgospataka*), sat aparţinător comunei *Chiuieşti* (în ungureşte *Pecsétszeg*), judeţul Cluj, alcătuită azi din satele *Chiuieşti, Dosu Bricii, Huta, Măgoaja, Strâmbu, Valea Căşeielului* şi *Valea lui Opriş* – n.n., A.Ţ.

Aşa fost-au mai-nainte
Zile bune fericite.
De rău nime n-a ştiut
Toți în bine-am petrecut.

Primăvara când venea
Toți cu drag se pregătea,
Să-şi pună plugul în rând
Să are blândul pământ.

Junii cu oițele
Bărbații cu plugurile,
Toți voioşi la câmp afară
Te-aşteptau, oh, primăvară.

Iar în seri cu mândră lună
Feciorii cu voie bună,
Toți cântau cu veselie
Făcând multă bucurie.

În zile de sărbători
Toți, cu fete cu feciori,
Cântau veseli şi jucau
Satu-ntreg îl desfătau.

Dar de multă vreme-ncoace
Codru-i mut şi satul tace,
Nicăiri nu-i bucurie
Numai jale şi pustie.

În biserică nu vezi
Oameni sănătoşi verzi,
Numai capuri înălbite
Şi tot fețe veştejite.

Nu vezi cete de feciori...
Nici la mândre sărbători,
Nu-s cântări de veselie
Lumea-ntreagă e pustie,

II.

Mulți părinți vor aştepta
Să vină de undeva,
Fiul lor, cel mult iubit
Din calea-n care-o pornit.

Mulți vor aştepta-n zadar
Şi cu dor fără hotar,

Iată, Teodor călătorul
Merge însoțit de dorul,
Părinților supărați
În inimă sângerați.

El pleacă la bătălie
Pentru țară şi moşie,
A plecat ca un bărbat,
Pentru Rege şi împărat.

Ah, ce soartă i-a fost dată
Să nu vină niciodată,
Şi el, în străin pământ
Are-şi locul de mormânt.

Dintr-o țară-nvecinată
Cu Sârbia blăstămată,
Din Croația priveşte
Către ai lui iubiți, grăieşte:

„Scumpi părinți plini de iubire
Rămâneți în fericire!
Că eu pentru țară mor
Mor departe plin de dor.

Vă mulțumesc de iubire
Şi de buna îngrijire,
Dumnezeu vă răsplătească
În viața pământească!

Cred că toți ați cugetat
Să vedeți satu-adunat,
La ospăț de cununie
Cu nănaşi şi veselie.

La câte omul gândeşte
Domnul altcum rânduieşte,
Fie binecuvântat
Cel ce toate mi-le-a dat!

O iubite frățioare
Cred că inima te doare.
Că rămâi fără de frate
Mort, prin lume şi departe.

Şi de cumva ai voi
Pân' la mine a veni
În zadar mă vei căta

Dar cel dorit nu mai vine
Poate-i mort prin țări străine.

Şi durerea-i mai amară
Când cel dus în altă țară,
Din câmpul de bătălie
Nici nu vine nici nu scrie.

Nu ştim oare-i sănătos
Ori e prins ori e morbos?
Ori doară e îngropat
Puiul mamii îndepărtat.

Iată o carte, ce-o scrie
Un prietin din bătălie,
Vestea-i tristă şi amară
Spun: că-i mort prin altă țară.

Două trenuri încărcate
Cu mulți feciori de pe sate,
La Vinkovci s-au ciocnit
Şi vai mulți s-au prăpădit.

Între cei de moarte atinşi
Cu zile din lume stinşi,
E şi Teodor frățiorul
Dragul tatei puişorul.

Că nici când nu mi-i afla.

Cumnată, mătuşi, unchiaşi
Veri şi vere, drăgălaşi,
Şi iubite neamuri toate
Iertați că nu v-am scris carte.

Oh, acum prietinii mei
De-acasă şi din străini,
Ori pe unde vă aflați
Vă rog frumos mă iertați!

Acum când pe toți vă las
Pe astă lume de năcaz,
De aici din depărtare
Pe toți vă rog de iertare.

Vă rog acum cu glas blând
Din acest străin pământ,
Mă iertați de v-am greşit.
Oh, eu pe toți v-am iubit.

Doamne cel ce locuieşti
În cer, şi tot stăpâneşti,
Primeşte acum la tine
Pe eroul care vine".

Robinson

Calea Vieții, nr. 5 din 1 mai 1916, Vulcan, p. 23–25

278

Sibiu, 8/21 februarie 1915 – *Listă cu soldații răniți şi internați la Spitalul garnizoanei Sibiu, morți în cursul lunii februarie din pricina rănilor căpătate pe front.*

Soldați morți în Sibiiu

În zilele din urmă a răposat în Spitalul garnizoanei din Sibiiu următorii: glotaşul Iosif Bergreiter, de la regimentul nr. 1, s-a născut în Brisseleg (Tirol), a fost înmormântat în 14 februarie după ritul bisericei romano-catolice; – honvedul Bela Zajo, de la Regimentul 15, s-a născut în Nyitraszucsan, comitatul Nitra, a fost înmormântat în 14 februarie după ritul romano-catolic; – tunarul rezervist Mateiu Florea, de la Divizia de artilerie grea nr. 12, s-a născut în Dör, comitatul Sopron, a fost înmormântat în 15 februarie după ritul bisericei greco-catolice; – legionarul polon Ian Cimbut, de la Regimentul legionarilor poloni, s-a născut în Tarnow (Galiția), a fost înmormântat în 15 februarie după ritul romano-catolic; – infanteristul Ioan Jakubiak, de la Regimentul 24, s-a născut în Oskeznicza (Galiția), a fost înmormântat în 15 februarie după ritul bisericei romano-catolice; – infanteristul Ioan Bácsa, de la Regimentul 85, s-a născut în Hăndal (Ocna), comitatul Maramureş, a fost înmormântat

în 15 februarie după ritul bisericei greco-catolice; – tunarul Nicolae Feţu, de la Regimentul 34, s-a născut în Codlea, comitatul Braşov, a fost înmormântat în 16 februarie după ritul bisericei greco-ortodoxe; – sergentul Francisc Sardinencz, de la Regimentul de honvezi nr. 8, s-a născut în Bodvicza, comitatul Somogi, a fost înmormântat în 16 februarie după ritul bisericei romano-catolice; – infanteristul Martin Kerel, de la Regimentul 7, s-a născut în Sankt-Peter (Carintia), a fost înmormântat în 16 februarie după ritul bisericei romano-catolice; – honvedul Anton Kizmanich, de la Regimentul 18, s-a născut în Gyirót, comitatul Şopron, a fost înmormântat în 16 februarie după ritul bisericei romano-catolice; – glotaşul Daniil Becan, de la Regimentul de honvezi 23, s-a născut în Orăştie, comitatul Hunedoarei, a fost înmormântat în 18 februarie după ritul bisericei greco-catolice; – fruntaşul tunar Kálmán Kis, de la Regimentul de artilerie 15, s-a născut în Tés, comitatul Vesprim, a fost înmormântat în 18 februarie după ritul evanghelic-reformat; – pionierul Ignacz Barton, de la Regimentul de pionieri nr. 2, s-a născut în Rokytnos, a fost înmormântat în 18 februarie după ritul roamno-catolic; – glotaşul Petru Martin, de la Regimentul de honvezi 23, s-a născut în Niaraşfalău, comitatul Hunedoarei, a fost înmormântat în 19 februarie după ritul bisericei greco-ortodoxe; – honvedul Simion Jamrich, de la Regimentul 15, s-a născut în Csejte, comitatul Nitra, a fost înmormântat în 19 februarie după ritul romano-catolic. Odihnească-se în pace!

Foaia Poporului, nr. 7 din 8/21 februarie 1915, Sibiu, p. 5–6

279

Viena, 23 februarie 1915 – *Listă a ofiţerilor şi subofiţerilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decoraţii sau au fost avansaţi în grad pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincţii militare

Înregistrăm o nouă serie de soldaţi români decoraţi pentru vitejia lor dovedită în faţa duşmanului.

Ordinul *Coroana de fer* clasa III cu decoraţia de răsboiu drept recunoştinţă pentru ţinută viteză şi plină de succes în faţa duşmanului: maiorului Constantin Cujma de la Regimentul regal ungar de glotaşi pedeştri 28.

Crucea militară pentru merite clasa III cu decoraţia de răsboiu ca recunoştinţă pentru ţinută vitejească în faţa duşmanului: căpitanului A. Dan de Apşa şi locotenentului Pavel Seracin din Regimentul de infanterie 37, căpitanului Iosif Blănar din Regimentul de infanterie 46.

Cu *lauda prea înaltă* (Signum laudis) pentru vitejia dovedită în faţa duşmanului au fost distinşi: maiorul R. Tarnavschi din Regimentul 56, locotenentul Virgil Cernea şi sublocotenenţii, î. r., Iuliu Elecheşiu şi Michail Popa din Regimentul de infanterie 37.

Crucea de argint pentru merite cu coroana pe banda medaliei de vitejie sergentului-major Ştefan Brişan de la ambulanţa Diviziei 31.

*

Au fost înaintaţi:

La gradul de *căpitan*, î. r., la infanterie: locotenentul, î. r., Alexandru Ioanovici de Pogăneşti.

La gradul de *locotenent*, î. r., la infanterie: sublocotenenţii, î. r., Constantin Handraş din Regimentul 64 şi Ştefan Moldovan junior din Regimentul de infanterie 23.

La gradul de *sublocotenenţi*, î. r., la infanterie, aspiranţi de ofiţeri: Ioan Sfârlea, [Regimentul] (63), Dr. Coriolan Bohăţel, [Regimentul] (5), Ştefan Buzdugan, [Regimentul]

(2), Alexandru Pop, [Regimentul] (33), Gheorghe Tarcea, [Regimentul] (63), Nicolae Drubina, [Regimentul] (63), Tiberiu Neda, [Regimentul] (64), Iosif Aron, [Regimentul] 64) şi Gheorghe Bainojan, [Regimentul] (96).

La gradul de *căpitan*, î. r., la arma artileriei: locotenentul, î. r., A. Herszenyi de Herszeny la Regimentul de obuziere 9.

La gradul de *locotenent*, î. r., la artilerie: sublocotenentul Orest Luția la Regimentul de artilerie de câmp 32.

La gradul de *sublocotenent*, î. r., aspirantul de ofițer Petru Popovici la Regimentul de artilerie de cetate 2.

Unirea, nr. 17 din 23 februarie 1915, Blaj, p. 4

280

Sofia, 25 februarie 1915 – *Ştire în legătură cu descoperirea atentatorilor care au detonat bomba de la balul mascat organizat la Casina municipală din Sofia, precum şi a implicării Rusiei în această acțiune criminală.*

Atentatul de la Sofia

Ziarul „*Seara*" anunță din Sofia:

Ancheta pornită pentru descoperirea făptuitorilor atentatului din Sofia a descoperit că atentatul a fost pus la cale de Ruşi. La şoferul unui fost ministru în Bucureşti, care încă a luat parte la bal, au aflat două bombe cari seamănă cu bombele puse de Cătărău în Debrețin.

În Rusciuc a fost deținută o femeie rusă care încă a luat parte la bal şi despre care nu se ştie cum a ajuns acolo. La atentat sunt compromişi şi cei doi fideli a lui Gesov, a căror deținere se aşteaptă. Unul dintre ei e rudenie de-aproape cu Ratko Dimitriew[526].

[526] *Radko Dimitriev* (*Радко Димитриев*), general bulgar şi şef al Statului Major al armatei bulgare de la 1 ianuarie 1904 până la 28 martie 1907. S-a născut la 24 septembrie 1859 la *Gradeț*, în provincia *Sliven*, a terminat liceul la *Gabrovo*, iar în Războiul ruso-turc (1877–1878) a lucrat ca translator pentru Divizia a II-a Gardă a Rusiei.

În 1879 a terminat Şcoala militară din Sofia, iar în 1884 Academia militară din *Sankt Petersburg*, cu gradul de căpitan. Participă la Războiul bulgaro-sârb din 1885 şi se afirmă în bătălia de la Pirot. Apoi se amestecă în lovitura de stat ce urmărea abdicarea prințului *Alexandru de Battenberg*, acțiune pentru care va fi exilat de premierul, de atunci, *Ştefan Stambulov*.

După o şedere în România, emigrează în Rusia şi se va angaja în armata rusă. Se întoarce în Bulgaria în 1898, este avansat la gradul de colonel şi apoi şef al Statului Major al armatei bulgare. Pe fondul Primului Război Balcanic (1912–1913) este promovat la gradul de general-locotenent, conduce cu succes Armata a III-a împotriva turcilor, dar în al Doilea Război Balcanic (1913) îi cedează locul generalului *Mihail Sasov*, preferând postul de ambasador la Sankt Petersburg.

Odată cu începerea Primului Război Mondial, este reintegrat în armata rusă şi numit şeful Armatei a III-a pe frontul galițian. Ține pe loc armatele austro-ungare pe linia *Gorlice-Tarnov* pentru a facilita pătrunderea cu succes a armatelor ruseşti din Bucovina pe teritoriul Ungariei. În aprilie 1915, deşi ştia că efectivele austro-ungare au fost suplimentate cu contingente germane, nu-şi fortifică pozițiile şi nici nu-şi asigură o a doua linie pentru retragere, astfel încât în luna mai pierde definitiv linia *Gorlice-Tarnov*, după care e înlocuit de generalul Lesh. Moare pe 18 octombrie 1918 la *Pyatigorsk* (Caucaz) împuşcat, împreună cu alți o sută de generali, de către bolşevici. – n.n., A.Ț.

Unirea, nr. 18 din 25 februarie 1915, Blaj, p. 2

281

Viena, 27 februarie 1915 – *Listă a ofițerilor, subofițerilor şi soldaților români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincții militare

Înregistrăm o nouă serie de soldați români decorați pentru vitejia lor dovedită în fața duşmanului:

Medalia de aur pentru vitejie s-a conferit sublocotenentului, î. r., Iosif Ciontoş din Regimentul de infanterie 31.

Medalia de argint clasa II pentru vitejie s-a conferit următorilor: ordonanței Mihail Bag din Regimentul de infanterie 31, sergentului-major Miron Popa, cadetului aspirant, î. r., Ioan Cimponeriu, sergentului-major, î. r., Pavel Gânieț, sergentului Alexandru Pereu, caporalului Radu Timofteiu, fruntaşului Mărunțel şi infanteristului Petru Pantea, toți din Regimentul de infanterie 64.

Recunoştință pentru vitejia dovedită li s-a esprimat de către Comandamentul superior al armatei următorilor: aspirantului de ofițer, î. r., Ioan Cornişa, sergenților Nicolae Alamorean, Roman Fleşariu, Ioan Stoica, caporalilor Bucur Droc, Ilie Opriş, fruntaşilor Iosif Boila, George Lup şi infanteristului Basiliu Codrea – toți din Regimentul 31 Batalionul 3; sergentului-major Georghe Lupşa, sergenților Lazăr Birta, Ioan Buzdugan şiIoan Văsîi, caporalilor Iosif Anția, Ioan Băluşa, Emil Danciu, Ioan Detaian, Ulpiu Florea, Vasile Mihu, Gligor Moisa, Nelezan, Ioan Pascu, Iosif Popa, Dumitru Preda, Ioan Rojan, Iosif Soica, Tripa şi Dumitru Valea, infanteriştilor Benţa şi Moise Turian – toți din Regimentul 64 Batalionul 3.

Unirea, nr. 19 din 27 februarie 1915, Blaj, p. 4

282

Oradea, 27 februarie 1915 – *Anunț făcut de vicecomitele comitatului Bihor, prin care îi pune la dispoziția armatei pe toți funcționarii publici scoşi din posturi în urma restructurării administrației.*

Bihorul oferă armatei oficialii dispensați

Vicecomitele comitatului Bihor, într-o adresă trimisă guvernului, scrie că țara, având trebuințe de toți cei ce capabili sunt a purta arma, comitatul pune bucuros la dispoziția armatei oficialii săi concediați şi dispenzați. În urma acestora oficialii comitatenzi, pretorii şi notarii vor fi chemați în curând la oaste

Unirea, nr. 19 din 27 februarie 1915, Blaj, p. 4

283

Sibiu, 15/28 februarie 1915 – *Listă cu soldații răniți şi internați la Spitalul garnizoanei Sibiu, morți în cursul lunii februarie din pricina rănilor căpătate pe front.*

Soldați morți în Sibiiu

În zilele din urmă a răposat în Spitalul garnizoanei din Sibiiu următorii: fruntaşul infanterist Iosif Paokanz, de la Regimentul 92, s-a născut în Pressnitz (Boemia), a fost înmormântat la 20 februarie în ritul bisericei romano-catolice; – sergentul Gustav Jaornig, de la Regimentul de artilerie 12, s-a născut în Sibiiu, a fost înmormântat în 21 februarie după ritul evanghelic-luteran; – honvedul Alexandru Schimdt, de la Regimentul 23, s-a născut în Barsa[527], comitatul Hunedoarei, a fost înmormântat în 21 februarie după ritul bisericei greco-ortodoxe; – tunarul Iosif Brassai, de la Regimentul de artilerie 34, s-a născut în Köpecz, comitatul Treiscaune, a fost înmormântat în 25 februarie după ritul evanghelic-reformat; – infanteristul Ştefan Aszko, de la Regimentul 83, s-a născut în Hosszupereszteg, comitatul Vas, a fost înmormântat în 25 februarie după ritul bisericei romano-catolice.

Foaia Poporului, nr. 8 din 15/28 februarie 1915, Sibiu, p. 5

284

Budapesta, 2 martie 1915 – *Listă a ofițerilor, subofițerilor şi soldaților români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincții militare

Înregistrăm o nouă serie de soldați români decorați pentru vitejia lor dovedită în fața duşmanului:

Crucea militară pentru merite clasa III cu decorație de răsboiu pentru ținuta vitejească s-a conferit sublocotenentului Toma Dobrilă din Batalionul 6 de vânători.

Cu *Crucea de fer* clasa II au fost distins de împăratul Germaniei sublocotenentul, î. r., Dr. Liviu Turca din Regimentul de artilerie 34 şi sergentul Gheorghe Gabor din Regimentul de infanterie 51.

Cu *Prea înalta recunoştință* (Signum laudis) au fost distinşi locotenentul Marius Popescu din Regimentul de artilerie 36 şi Ioan Murgu din Batalionul 28 de vânători.

Cu *Medalia de argint* pentru vitejie clasa I a mai fost decorat Iosif Ciora, husar în Regimentul 2 honvezi.

Cu *Medalia de aur pentru vitejie* sergent-majorul Mihail Muzina, Regimentul de honvezi 25.

Cu *Medalia de argint* clasa II: Ioan Nacea, Simion Cozici, Pavel Ocenaş caporali, Iacob Bonț fruntaşi din Regimentul de gloate 6, Vasile Mihalca, Vasile Sbanu, Ilie Pop, Mihail Huțuleac, Ion Orza honvezi din Regimentul 12, Vasilie Bai caporal în Regimentul de honvezi 20, Balint Catin, husar în Regimentul 5 honvezi.

Unirea, nr. 20 din 2 martie 1915, Blaj, p. 4

285

Blaj, 4 martie 1915 – *Listă a soldaților români, din regimentele 31, 50, 51, 64 şi 84 de infanterie, 36 de artilerie, 21 şi 23 de honvezi internați în Spitalul diecezan din Blaj.*

[527] *Barza*, sat aparținător comunei *Crişcior* (în ungureşte *Kristyór*), județul Hunedoara, alcătuită azi din satele *Crişcior, Barza, Valea Arsului* şi *Zdrapți* – n.n., A.Ț

În Sanatoriul „Sfântu Gheorghe" din Blaj

Cu data de 28 februarie 1915 se află următorii răniți, sub îngrijirea doctorului Vasile Hâncu, medic arhidiecezan și directorul spitalului:

Alexandru Bărbuleț din Regimentul 50 infanterie – Crăciunel, Aurel Moldovan din Regimentul 50 infanterie – Blaj, Samoilă Ştef din Regimentul 36 artilerie – Ohaba, Ioan Ognean din Regimentul 50 infanterie – Sâncel, Nicolae Murza sergent la provizorat – Blaj, George Pozsonyi din Regimentul 50 infanterie – Blaj, Nicolae Mateiu din Regimentul 50 infanterie – Ciufud, Iosif Vereş din Regimentul 50 infanterie – Cergăul mic, Ioan Todoran din Regimentul 50 infanterie – Cuştelnic, Vince Todoran din Regimentul 21 honvezi – Spini, Vasile Şarlea din Regimentul 50 infanterie – Tür, Vasile Bubur glotaş – Crăciunel, George Macaveiu din Regimentul 50 infanterie – Tătârlau, George Takács sergent în Regimentul 23 honvezi – Blaj, Ioan Horváth din Regimentul 21 honvezi – Lupu, Ştefan Gazsi din Regimentul 21 honvezi – Bucerdea grânoasă, Porfirie Stoica din Regimentul 50 infanterie – Subpădure, Teodor Dascăl din Regimentul 23 honvezi – Cetate de Baltă, Ilie Râşniță din Regimentul 23 honvezi – Valea sasului, Nicolae Crişan din Regimentul 50 infanterie – Ohaba, Nicolae Moldovan din Regimentul 50 infanterie – Veza, Ioan Macarie din Regimentul 21 honvezi – Bia, Ioan Moldovan din Regimentul 50 infanterie – Soicaciu (comitatul Sălaj), G. Halász din Regimentul 50 infanterie – Blaj, Simion Frățilă din Regimentul 23 honvezi – Tür, Marc Ioachim Todor caporal în Regimentul 23 honvezi – Tău, George Cozma din Regimentul 50 infanterie – Roşia, Ioan Burnete din Regimentul 21 honvezi – Roşia, Ilie Doca din Regimentul 21 honvezi-Keszler, Ioan Aldea din Regimentul 50 infanterie – Căpâlna de jos, Simion Crişan din regimentul 23 honvezi Ohaba, George Blazius din Regimentul 50 infanterie – Cergăul mic, Alexandru Mărginean din Regimentul 50 infanterie – Crăciunel, Visalon Ginta din Regimentul 50 infanterie – Valea sasului, Florea Muntu regimentul 23 – Cergăul-mic, Dumitru Mărginean Regimentul 31 – Micăsasa, Ioan Oprita din Regimentul 21 honvezi – Ocnişoara, Visente Bârna caporal din Regimentul 50 infanterie – Iclod, George Giuca din Regimentul 21 honvezi – Spini, Vasile Rus din Regimentul 23 honvezi – Luncă, George Bocza din Regimentul 21 honvezi – Micăsasa, Vasile Dârlozan din Regimentul 21 honvezi – Feisa, Nicolau Cârnaț din Regimentul 23 honvezi – Mihalț, Constantin Voina din Regimentul 23 honvezi – Cergăul-mare, George Demian din Regimentul 50 infanterie – Iclod, Nicolae Cotop din Regimentul 21 honvezi – Cetate de baltă, Ioan Negru din Regimentul 23 honvezi – Cenade, Ioan Popa din Regimentul 50 infanterie – Beşinău, Ioan Joia din Regimentul 50 infanterie – Feisa, Laurean Sărățean sergent din Regimentul 21 honvezi – Valea-sasului, Iacob Oprean regimentul 31 – Spini, Ioan Muntean din Regimentul 23 honvezi – Tău, Alexandru Muntean din Regimentul 21 honvezi – Căpâlna, Teodor Fugács Regimentul – 82 Beşinău, Ioan Popa din Regimentul 21 honvezi – Beşinău, Georgie Gliga din Regimentul 21 honvezi – Veza, Simion Răhăian din Regimentul 21 honvezi – Tău, Nicolau Lupean din Regimentul 21 honvezi – Roşia, Nicolau Benea din Regimentul 21 honvezi – Făget, Teodor Ungurean regimentul 31 – Beşinău, George Coşercar din Regimentul 21 honvezi – Blaj, Samoilă Rus din Regimentul 50 infanterie – Tür, Theil Ioan din Regimentul 21 honvezi – Şona, Moşu Gligor din Regimentul 21 honvezi – h. Lodroman, Boldea Todor sergent din Regimentul 21 honvezi – Băgau, Herhoi Vasile din Regimentul 50 infanterie – Cergăul-mare, Krişan Ioan din Regimentul 50 infanterie – Ciufud, Ştef Ioan din Regimentul 21 honvezi – Ohaba, Frățila Teodor din Regimentul 50 infanterie – Sâncel, Moga Dominic din Regimentul 50 infanterie – Bobohalma, Duma Jeno din regimentul 64 infanterie – Poca, Nicolae Pănăzan – Boian, Ioan Mihălțan din Regimentul 50 infanterie – Crăciunel, Petru Mărginean din Regimentul 50 infanterie – Crăciunel, Vasile Cristea din Regimentul 21 honvezi – Crăciunel, Ioan Cârnaț

din Regimentul 50 infanterie – Cisteiu, Ioan Pădurean din Regimentul 51 infanterie – Cergăul-mare, Alexandru Cărămidar din Regimentul 21 honvezi – Gidvei, Vasile Bursa caporal din Regimentul 21 honvezi – Bia, Jakob Spiiman sanitet, Tur.

Unirea, nr. 21 din 4 martie 1915, Blaj, p. 3

286

Viena, 6 martie 1915 – *Listă a ofițerilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații sau au fost avansați în grad pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincții militare

Înregistrăm o nouă serie de soldați români, decorați pentru vitejia lor dovedită în fața duşmanului:

Crucea militară pentru merite clasa 2 cu decorația de răsboiu pentru ținută vitejească s-a conferit căpitanului Adrian Roman din Batalionul 4 de pioneri.

Crucea de aur pentru merite cu coroana pe banda medaliei de vitejie pentru ținuta plină de jertfă în fața duşmanului, asistent la gloate Iuliu Mălinaşiu.

Cu *Lauda prea înaltă* (Signum Laudis) pentru ținuta vitejească în fața duşmanului au fost distinşi: sublocotenentul-glotaş Izidor cavaler de Manescul din Regimentul 22 de glotaşi, căpitanul Marcel Deac din Regimentul de artilerie de munte 14, Mihail Ioanoviciu din regimentul de infanterie 96, locotenentul Ioan Barac din Regimentul 80 şi locotenenții Ioan Gavra şi Ştefan Martinovici din Regimentul 5 infanterie.

*

Crucea militară pentru merite clasa III cu decorația de răsboiu drept recunoştință pentru ținuta vitejească în fața duşmanului s-a conferit locotenent-colonelului Antoniu Micula din Regimentul de infanterie 48, căpitanului O. Tăban din Regimentul 93 de infanterie şi locotenentului Carol Pucan din Regimentul de artilerie 2.

Cu *Lauda prea înaltă* (Signum laudis) au fost distinşi locotenentul, î. r., Dr. Ioan Roba din Regimentul 33 şi sublocotenentul, î. r., Gheorghe Cozma din Regimentul 33.

Crucea de aur pentru merite pe banda medaliei de vitejie s-a conferit sublocotenentului, î. r., Maximilian Simon din Secția 11 a telegrafiei.

Crucea de argint pentru merite cu coroana pe banda medaliei pentru vitejie s-a conferit sergentului-major Emilian Tolcan din regimentul 11, sergentului-major de gloate Ioan Miclăuți de la manutanță, şi sergenților Ioan Sturzu şi E. Popovici din Batalionul 11 de sapeuri.

*

Sublocotenenții, î. r., de artilerie, domnii Dr. Caius Bredicianu şi Dr. Valeriu Gaița au fost avansați la rangul de locotenenți.

Unirea, nr. 22 din 6 martie 1915, Blaj, p. 4

287

Sibiu, 22 februarie/7 martie 1915 – *Listă cu soldații răniți şi internați la Spitalul garnizoanei Sibiu, morți la pragul lunilor februarie-martie din pricina rănilor căpătate pe front.*

Soldați morți în Sibiiu

În zilele din urmă a răposat în Spitalul garnizoanei din Sibiiu următorii: honvedul Vasilie Lascu, de la Regimentul 23, s-a născut în Brănişca, comitatul Hunedoarei, a fost înmormântat în 26 februarie după ritul bisericei greco-ortodoxe; – caporalul glotaş Iosif Bulaocsik, de la Regimentul 31, s-a născut în Izsa, a fost înmormântat în 28 februarie după ritul romano-catolic; – honvedul tunar Mihael Sterz, de la Regimentul 8 de tunuri honvezi, s-a născut în Jimbolia, comitatul Torontal, a fost înmormântat în 3 martie după ritul bisericei romano-catolice; – recrutul glotaş Ludovic Borsos, de la Magazinul militar de aprovizionare din Sibiiu, s-a născut în Ciachi-Gârbău, comitatul Solnoc-Dobâca, a fost înmormântat în 3 martie după ritul bisericei evanghelice-reformate; – infanteristul Mihail Kudlas, de la Regimentul 15, s-a născut în Berekfalu, a fost înmormântat în 4 martie după ritul bisericei romano-catolice; – recrutul glotaş George Vaidea, de la Regimentul de honvezi nr. 23, s-a născut în Acmar, comitatul Alba-inferioară, a fost înmormântat în 4 martie după ritul bisericei greco-ortodoxe; – infanteristul Anton Cornatovitsch, de la Regimentul 77, s-a născut în Bolynia (Galiția), a fost înmormântat în 5 martie după ritul bisericei romano-catolice.

Foaia Poporului, nr. 9 din 22 februarie/7 martie 1915, Sibiu, p. 5

288

Dej, 22 februarie/7 martie 1915 – *Ştire în legătură cu penuria alimentară ce s-a instalat în comitatul Solnoc-Dăbâca, criză ce afectează aproape întreaga Transilvanie, urmată de sfatul ca oficialitățile săteşti să apeleze la Casa Centrală a băncilor populare din România pentru a le intermedia furnizarea de cereale la un preț rezonabil.*

Amar şi năcaz
Lipsă de bucate peste tot locul

Nu cunoaştem un ținut al Ardealului de unde să nu fi auzit în timpul din urmă că pe acolo ar fi berechet şi darul lui Dumnezeu în toate. Din contră, de peste tot locul se aud plângeri asupra lipsei de alimente. O proba vădită despre aceasta sunt şi următoarele rânduri, publicate zilele trecute în „*Gazeta Transilvaniei*" din Braşov. Ele au fost trimise de o persoană din partea locului, care descrie starea lucrurilor astfel:

„În comitatul Solnoc-Dobâca e aşa de mare lipsă de cereale, că azi-mâine ne putem aştepta să se ivească şi moartea cea mai grozavă, moartea produsă din foame.

Esundările apelor în anii trecuți, pe unele locuri grindina, şi peste tot vremurile neobicinuite ce au bântuit părțile noastre ar fi pricinuit chiar şi în timpuri normale strâmtorări grele. Dar azi, în mijlocul scumpetei nemaiauzite şi a mizeriilor de tot felul, lipsa articlelor pentru hrană şi mai ales lipsa de cereale e de-a dreptul catastrofă (ruinătoare).

Pe piața Dejului, de două săptămâni grâu ori porumb pentru vânzare şi cumpărare absolut nu s-a ivit. Tot aşa stă lucrul şi cu făina, care numai din când în când şi numai în cantitate disparentă obvine, de tot puțină se vede în vreo prăvălie.

Carnea şi unsoarea, reduse asemenea la cantități neîndestulătoare, au prețuri exorbitante (din cale afară de mari). Carnea de porc se vinde kilo cu 2 coroane şi 80 fileri, iar cea de vacă cu 2 coroane.

Zilnic cu droaia vin oameni de pe sate la oraş după cereale. Se întorc văicărindu-se cu mâna goală. Dar însă aceia care n-au parale de ajuns, să poată înfrunta scumpetea înspăimântătoare, ce se vor face?

Cu bucurie aud însă că şi din partea românească (domnul Dr. Teodor Mihali) şi din cea oficială se fac încercări şi se iau măsuri pentru a înconjura pericolul ce ameninţă. Dar isbuti-vor oare, când aproape din întreaga ţară, mai ales însă din comitatele ardeleneşti, tot acea stare desperată se vesteşte?

Niciodată ajutor mai la vreme şi mai binecuvântat ca acuma nu ar fi, dacă bunul Dumnezeu ne-ar învrednici a-l trimite. Să sperăm că măsurile luate de factorii competenţi vor aduce în grabă mângâierea şi pâinea de toate zilele".

În faţa acestor stări, de bună seamă că nu ne rămâne altceva decât să ne îndreptăm ochii spre România, care mai are încă atâtea bucate. Dacă va mai exporta multe din ele!

Noi credem că ar fi bine ca preotul, cu învăţătorul sau notarul satului, să se adreseze spre acest scop casei centrale a băncilor populare din Bucureşti. De aci li s-ar putea mijloci eventual ceva cucuruz, pe un preţ moderat. Dar cucuruzul acesta să nu se vândă acasă cu cine ştie ce câştig mare, ci să se dea oamenilor pe lângă un preţ cinstit. Ceia ce astfel vor face, vor bine merita titlul de adevăraţi fruntaşi şi conducători ai poporului!

Foaia Poporului, nr. 9 din 22 februarie/7 martie 1915, Sibiu, p. 9

289

Bencecu Mare (comitatul Timiş), 24 februarie/9 martie 1915 – *Lista românilor bănăţeni din Bencecu Mare aflaţi pe front, a celor decedaţi şi răniţi şi a celor lăsaţi la vatră (demobilizaţi), întocmită de învăţătorul satului.*

Jertfa Românilor pentru tron şi patrie!

- Lista soldaţilor Români din comuna Bencecul-român, comitatul Timiş, pe câmpul de luptă –

I. Nicolae Stan, are 1 copil,
Dimitrie Opra, are 1 copil,
George Albu, are 1 copil,
Moise Cobilaş, căsătorit,
Pascu Leucă, căsătorit,
George Iacob, are 2 copii,
Dimitrie Neduţescu, are 1 copil, rănit,
Ioan Roşu, are 1 copil, bolnav,
Manasie Fibişan, are 2 copii,
10. Petru Bancu, căsătorit,
Ioan Mitrici, are 1 copil,
Teodor Opra, căsătorit, dispărut,
Nicolae Blaj, are 1 copil, bolnav,
Ioan Bancu, are 2 copii, rănit,
George Ionescu, are 1 copil,
George Opra, are 1 copil,
Moise Teşan, are 1 copil,
Petru Mitrici, are 3 copil, bolnav,
Floria Recheşan, căsătorit, rănit,
20. Iulian Demenescu, are 1 copil,
Petru Stoiculescu, căsătorit,
Nicoae Drăgoi, căsătorit,
George Spătariu, are 1 copil, rănit,
Ioan Roşu, căsătorit
Petru Roşu, are 1 copil, bolnav,
Ioan Obrad, are 3 copii,
Dimitrie Mărău, are 2 copii,
50. Jiva Marcu, are 1 copil,
George Oprean, căsătorit,
Dimitrie Recheşan, căsătorit,
Nicolae Durac, are 1 copil,
Lazăr Costa, căsătorit,
Rusalin Cazimir, căsătorit,
Teodor Bancu, are 3 copii,
Ştefan Şachiz, necăsătorit,
Ghenadie Mihai, are 1 copil,
Nicolae Mihai, căsătorit,
60. Trăilă Dârnu, are 1 copil,
Adam Graure, căsătorit,
Vasile Voina, are 1 copil,
Sima Cobiiaş, are 1 copil, mort,
Trăilă Neagu, necăsătorit, rănit,
Ioan Diminescu, are 1 copil,
Ioan Popa ,are 1 copil,
Sima Lipovan, are 2 copii,

Ioan Recheşan, are 1 copil,
Dimitrie Bogdan, necăsătorit, bolnav,
Dimitrie Cădariu, 3 copii, dispărut,
Petru Drăgoi, are 1 copil,
Pavel Bogdan, are 3 copii,
Teodor Durac, căsătorit,
George Terziu, are 1 copil,
30. Ioan Blaj, are 1 copil, rănit,
Ioan Cădariu, are 2 copii,
Dimitrie Albu, are 2 copii, rănit,
George Albu, căsătorit,
George Dumitru, căsătorit,
Ilie Marcoviciu, căsătorit, mort,
Dimitrie Blaj, necăsătorit, bolnav,
Nicolae Blaj, necăsătorit,
Ioan Danciu, are 3 copii, bolnav,
Nicolae Cădariu, căsătorit, bolnav,
40. Petru Şarchz, are 3 copii,
Dionisie Tesan, căsătorit, rănit,
Nicolae Purcelaş, are 1 copil, rănit,
Vasilie Cădariu, are 2 copii,
Nicolae Stămorean, are 2 copii,
Dimitrie Opra, căsătorit, bolnav,
Ilie Neduțescu, are 1 copil,
70. Păun Bogdan, are 1 copil,
Pascu Teşan, are 1 copil,
Nicolae Tinea, căsătorit,
George Demenescu, are 1 copil,
Samuilă Andru, are 1 copil,
Petru Stoica, are 2 copii,
Ioan Muntean, are 2 copii,
Lazăr Opra, are 1 copil,
Nicolae Dârnu, are 2 copii,
Pavel Dumitru, are 1 copil,
80. Nicolae Tătar, căsătorit, mort,
Pavel Ignuța, are 2 copii,
George Bot, are 1 copil,
Avram Andra, are 2 copii,
şi 6 neromâni.
Concediați:
Dimitrie Petcu, învățător
Dimitrie Şarchiz, are 1 copil

Notă: Comuna noastră, *Bencecul-român*, are 650 suflete, din cari 35 sunt neromâni.
Comunicat prin: *Dimitrie Petcu*, învățător

Românul, nr. 43 din 24 februarie/9 martie 1915, Arad, p. 2

290

Budapesta, 9 martie 1915 – *Anunț cu privire la modificarea dispozițiilor privitoare la limba de predare în şcoli, în sensul îngăduirii ca materia religiei să poată fi predată în limba maternă a elevilor şcolilor primare, iar tipăriturile şi documentele de atestare să poată fi redactate tot în limba maternă a acestora.*

Noi concesii în favorul limbii naționalităților

Monitorul oficial publică ordonanța ministrului de Instrucție publică, prin care ministrul concede ca religiunea să se predeie în şcolile de repetiție în limba maternă a copiilor.

Ordonanța ministerială mai dispune ca în şcolile, cari nu sunt de stat, toate protocoalele, tipăriturile şcolare, precum ziare, conspecte, registre, testimonii să fie conduse paralel cu limba maghiară şi în limba de propunere a şcolii. Asemenea, este a se scrie nu numai ungureşte numele de botez al şcolarilor în registre şi celelalte tipărituri şcolare, ci şi în limba şcolii.

Unirea, nr. 24 din 9 martie 1915, Blaj, p. 1

291

Viena, 9 martie 1915 – *Listă a ofițerilor şi subofițerilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincții militare

Înregistrăm o nouă serie de soldați români decorați pentru vitejia lor dovedită în fața dușmanului:

Cu *Medalia de aur pentru vitejie* a fost decorat sergentul Ladislau Budnar din Batalionul 29 vânători.

Cu *Medalia de argint* clasa 1 sergentul Ştefan Capsa din Regimentul 9 de husari, sergentul Antonio Dundar şi stegarul, î. r., Ioan Iancu ambii din Regimentul de infanterie 102, sergentul titular Augustin Mărginean, fruntaşul Iosif Mateş [Regimentul] 50, sublocotenentul, î. r., Iosif Gal [Regimentul] 53, sergentul-major Moise Lobonț, Ioan Olariu şi fruntaşul Ioan Dregin [Regimentul] 64, sergentul-major Iosif Delac [Regimentul] 79, sergentul C. Manciş, caporalul I. Drăganciuc [Regimentul] 24, sergentul Iosif Săsac [Regimentul] 34, ordonanța Pelle [Regimentul] 37, infanteristul Ladislau Ciriac [Regimentul] 38 şi gornistul Fabian Petric [Regimentul] 53.

Cu *Crucea pentru merite cu coroana* pe banda medaliei de vitejie sergentul-major Ioan Miclăuț de la Tren secția 22.

Decorația „*Signum honoris*" al Crucii roşii clasa. II s-a conferit căpitanului Alexandru Maniu [Regimentul] 61 şi Romul Maniu de la Trupa sanitară 16.

Crucea militară pentru merite clasa III cu decor de războiu căpitanului E. Şteț [Regimentul] 77.

Unirea, nr. 24 din 9 martie 1915, Blaj, p. 4

292

Viena, 9 martie 1915 – *Listă a ofițerilor şi soldaților români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincții militare

Înregistrăm o nouă serie de soldați români decorați pentru vitejia lor dovedită în fața dușmanului:

Crucea de argint pentru merite la pantlica medaliei pentru vitejie soldatului de la saniteți Al. Reghian de la Institutul sanitar 38.

Crucea militară pentru merite clasa 3 cu decorația de răsboiu pentru ținuta vitejească în fața dușmanului s-a conferit căpitanului, î. r., căzut în luptă B. Herțan din Regimentul de infanterie 41, căpitanului Alexandru Popp din Regimentul 31, căpitanului Adrian Miculescu din regimentul 50 şi locotenenților Aurel Bogdan şi Sabin Sorescu ambii din Regimentul 50.

Cu *Lauda preaînaltă* (Signum laudis) au fost distinşi locotenentul Iosif Perraş din regimentul 96 şi sublocotenentul, î. r., F. Popp din regimentul de artilerie nr. 13.

Unirea, nr. 25 din 13 martie 1915, Blaj, p. 4

293

Blaj, 13 martie 1915 – *Articol critic la adresa ordinului ministrului maghiar al Cultelor, prin care acesta a făcut românilor transilvăneni „concesia" de a-şi putea scrie numele de botez în grafia fonetică a limbii române, însă nu şi a numelor de familie, care rămân pe mai departe maghiarizate.*

Numele de botez şi nu cel de familie

În cercurile noastre bisericeşti se discută cu multă nedumerire ordinul mai nou al ministerului de Culte, prin care să susţine şi pe mai departe obligamentul de a se scrie numele de familie în forma după cum sunt induse în matricula de stat.

Cum de s-a făcut favorul tocmai numelui de botez şi nu celui de familie? E la tot cazul semnificator că, pe când se scriu Clemenceau, Poincaré, Joffre, numele româneşti parcă demonstrativ se scrie: Stáncs, Menegucz, Papp, Muntyán. Altele, ca Sabău, Şuteu, Bucur se scriu în cele mai multe cazuri de-a dreptul: Szabó, Süto, Bokor.

Forurile noastre bisericeşti, pe cari formal le-a zăpăcit felul acesta de a scrie numele de familie româneşti a matricolelor civile, au demonstrat în mai multe rânduri la locurile competente, dar fără rezultat. Procedura mai recentă a guvernului e la tot cazul enigmatică. Cum de s-a agraţiat numele de botez şi nu cel de familie?

Unirea, nr. 25 din 13 martie 1915, Blaj, p. 3

294

Blaj, 14 martie 1915 – *Necrologul profesorului român Iuliu Ionaşiu, ofiţer în armata austro-ungară, căzut în luptele de frontul galiţian.*

+ Iuliu Ionaşiu
Eroul nostru

Alături de alte numeroase victime ce au sângerat pe altarul patriei, institutele culturale din Blaj încă aduc prinosul lor de jertfă prin moartea de erou a tânărului candidat de profesor Iuliu Ionaşiu. Cu el se coboară în groapă nu numai un factor cultural, ridicat din rândurile ţărănimii, ci mai ales un talent real, care a dat şi până acum probe de o rară abilitate în pictură, distingându-se şi în cercurile străinilor.

Ca elev în clasa a III-a gimnazială, vine la gimnaziul nostru, şi aici e remarcat încă de la început de profesorul nostru de desemn, pictorul Flaviu C. Domşa. Talentul lui se desvoaltă gradat, sub conducerea competentă ce i s-a dat aici, şi după ce a terminat liceul a primit un stipendiu pentru a se perfecţiona în artele frumoase, câştigându-şi şi diploma de profesor de desemn. A trecut examenul de primire în Şcoala de belearte în Budapesta cu mare succes, distingându-se apoi printre cei mai talentaţi elevi ai acestui institut, unde a luat şi mai multe premii. În anul acesta ar fi terminat, cu sfârşitul lui iunie. şi ar fi ocupat la institutele noastre a doua catedră de profesor de desemn, a cărei lipsă se simţeşte atât de ardent.

În august, anul trecut, a fost chiemat sub drapel ca voluntar, luptând în campania de la nord până în 14 martie, când cade izbit de un şrapnel, având rangul de aspirant de ofiţer. Vreo două luni de zile nu s-a ştiut nimic despre soarta lui, cu toate întrebările ce s-au făcut la „*Crucea roşie*" şi abia lista de pierderi cu nr. 196 ne anunţă moartea lui de erou.

Băiat de ţăran din Crăciunel, unicul fiu la părinţi, se stinge astfel chiar la începutul carierei sale, atât de mult promiţătoare. Iuliu Ionaşiu moare la vârsta de 22 ani, lăsând în urmă probe eclatante de talentul lui. A colaborat cu pictorul nostru Flaviu C. Domşa la zugrăvirea iconostaselor de la bisericile noastre din: Păucea, Dragomireşti (Maramureş), Lunca, Pintic, etc. A dovedit talent în toate ramurile picturei şi ale desemnului, dar partea cea mai luminoasă a talentului său sunt ilustraţiile minunate cu cari a împodobit viitoarea ediţie a Abecedarului, ce se tipăreşte în Blaj. Am avut ocazie să vedem aceste ilustraţii în manuscrisul Abecedarului şi nu ezităm nici pe un moment a declara că apariţia lui va fi un

adevărat eveniment în literatura noastră didactică. Aproape fiecare pagină e împodobită cu o astfel de ilustrație, în legătură cu textul.

Decedatul nostru, în afară de talentul ce-l avea de la Dumnezeu, a făcut studii îndelungate în această direcție, muncind peste un an până se termine cu ilustrarea Abecedarului. Noul Abecedar va fi o carte cum nu a mai apărut la noi Românii şi, sub raportul ilustrațiilor, chiar şi din manualele străine, numai acelea cari cuprind ilustrațiile artistului Mühlbeck vor putea să se compare cu el. Răsfoind aceste ilustrații, în cari îți defilează atâtea tablouri şi scene luminoase din viața de la sate, atâta bogăție de motive româneşti în porturile de pe Murăş şi Târnave – îți dai seamă că ce talent nepreţuit s-a stins în Iuliu Ionaşiu şi cât de simțit va fi golul ce va lăsa în urmă-i.

El se coboară în groapă la o vârstă când alții nu au creat nimic ca să lase ceva în urma lor. Ilustrațiile lui, atât de artistice, sunt o operă care rămâne, asigurându-i pomenirea şi pentru mai târziu. Moartea lui pe câmpul de onoare încununează şi ea, cu aureola ei, mormântul necunoscut al acestui tânăr artist care s-a stins înainte de a ne fi putut da întreaga măsură a talentului său.

Odihnească în pace!

Unirea, nr. 67 din 6 iulie 1915, Blaj, p. 1

295

Oradea, 16 martie 1915 – *Polemică purtată de avocatul orădean dr. Aurel Lazăr cu gazeta românilor greco-catolici din Blaj, „Unirea" pe marginea unui articol provocator publicat de ziarul orădean al liberalilor maghiari, „Nagyváradi Napló", în care românii transilvăneni sunt etichetați drept „confesionaliști".*

Apucături nevrednice

La articolaşul nostru din nr. 13 din acest an, domnul Aurel Lazăr, avocat şi deputat sinodal, locuitor în Oradea mare, ne trimite spre publicare următoarea întâmpinare, căreia cu plăcere îi facem loc:

Onorată Redacție!

Căutând după isvorul unui articol, apărut în ziarul „*Nagyváradi Napló*"[528] din loc, sub titlul „*Hosszu Vázul Szamosújvár püspöke és a Magyarországi románok*"[529], organul dumneavoastră „*Unirea*", în nr. 13, a. c., cu titlul „*Apucături nevrednice*", publica un răspuns că publicațiunile şi insinuările acestea sunt a se reduce la nefericita intoleranță confesională.

Deci se întreabă: „*Cui cred să facă serviciu făuritorii de atari nevrednice insinuări?*" Ca fiu credincios al Bisericii ortodoxe române, protestez față de bănuiala aceasta şi declar că intoleranța confesională la noi ortodocşii ieste o noțiune necunoscută. *Diagnoza articolului chestionat s-a făcut greşit*, dar spre folosul făuritorului anonim al „*insinuărilor nevrednice*".

Regret că „*Cultura creştină*" din Blaj şi în aceste zile, în forma această ruginită, propagă dragostea evangelică, „*punând haine de imagini pe cadavrul gol şi trist*" al confesionalismului urgisit.

---

[528] „*Nagyváradi Napló*" (Cotidianul Oradiei Mari), organ de presă al curentului liberal, înființat pe 1 octombrie 1898 la inițiativa jurnalistului *Vészi József*, totodată deputat în parlamentul budapestan – n.n., A.Ț.

[529] „*Episcopul Vasile Hossu, al Gherlei, şi românii din Ungaria*" – n.n., A.Ț.

Oradea-mare, 6 martie, n., 1915
Dr. Aurel Lazăr, advocat
*

Rugăm pe domnul Lazăr să ia la cunoştinţă că noi nu ne-am gândit să ridicăm învinuirea uneltirilor confesionale asupra reprezentanţei oficiale a bisericii surori greco-orientale. Cu toate acestea, susţinem din nou că insinuările, pe cari le-am numit „*apucături nevrednice*", au ieşit din oficină greco-orientală.

Rugăm pe domnul Lazăr să binevoiască a răspunde cu bărbăţia care îl caracterizează şi îi face cinste: *Avem dreptate ori ba?*

Unirea, nr. 26 din 16 martie 1915, Blaj, p. 2

296

Cluj, 18 martie 1915 – *Ştire în legătură cu distingerea preotului militar român Ioan Isaicu, din Regimentul 32 honvezi al armatei austro-ungare, cu Crucea de fier pentru serviciile prestate pe front.*

Un preot decorat

După ziarul clujean „*Ujság*", între ofiţerii decoraţi pentru vitejie se află şi numele iubitului nostru preot Ioan Isaicu, parohul Feneşului săsesc, de present preot militar la Regimentul 32 de honvezi.

Majestatea Sa, considerând serviciile prestate încontinuu, chiar de la începutul campaniei de luptă din Galiţia, din partea acestui distins preot român, la propunerea Statului major militar, graţios a şi decorat pe fratele Isaicu cu *Crucea de aur* clasa a II pentru merite preoţeşti.

Pentru clerul nostru românesc e o deosebită fală decoraţia confratelui nostru. Gratulăm din inimă.

Unirea, nr. 27 din 18 martie 1915, Blaj, p. 2

297

Viena, 18 martie 1915 – *Listă a subofiţerilor şi soldaţilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincţii militare

Înregistrăm o nouă serie de soldaţi români decoraţi pentru vitejia lor dovedită în faţa duşmanului:

Medalia de argint clasa 1 pentru vitejie s-a conferit: sergentului-major de ştab Nicolae Şerban Regimentul 2, sergentului Gheorghe Căun din Regimentul 31 (batalionul 3), sergentului Francisc Carşai Regimentul 51 (batalionul 1), sergenţilor Ioan Băluţiu, Ioan Drăgălin, Albin Florea şi infanteristului Ioan Ticulă, toţi din Regimentul 64 (batalionul 4), infanteriştilor Iosif Dali şi Dumitru Tărcaia ambii din Regimentul 62, sergenţilor Iosif Morariu, Aurel Trâmbiţaş, Dumitru Pescariu, caporalilor Ciril Nistor, fruntaşilor Ilie Varşa, Ştefan Sanciali, infanteriştilor Ioan Drăgoiu, Iosif Mateiu şi Basiliu Nan toţi din Regimentul

31 (batalionul 3), caporalilor Ambroziu Fodor şi Nicolae Casoni din Regimentul 50 (batalionul 4), caporalilor Axente Balaş, Ion Balomiri, fruntaşilor Adam Barbone, Sebastian Munteanu, infanteriştilor voluntari fruntaşi titulari Vasile German, Ioan Mărginean, infanteristului Nicolae Mihălean, gornistului Avram Mateiu, toți din Regimentul 64 (batalionul 4), infanteriştilor George Nimta, Ioan Pucerta şi Ciril Sebebenican din Regimentul de infanterie 62.

Medalia de argint pentru vitejie clasa II s-a conferit: sergentului Beniamin Patulea din Regimentul 2 de infanterie, caporalului Ioan Câmpean şi infanteristului Ladislau Petric din Regimentul 51, infanteristului Basiliu Bordaşi din Regimentul 62.

Unirea, nr. 27 din 18 martie 1915, Blaj, p. 4

298

Crăceşti (comitatul Maramureş), 7/20 martie 1915 – *Lista românilor maramureşeni din Crăceşti aflați pe front, a celor decedați şi răniți şi a celor dispăruți, întocmită de învățătorul satului.*

Jertfa Românilor pentru tron şi patrie!

- Lista soldaților Români din comuna Crăceşti (cu 1000 locuitori), comitatul Maramurăşului, pe câmpul de luptă –

I. Vasile Ursan a Cozmi, 5 copii, r[530],
Georgiu Cadar I. Andrei, căsătorit, O,
Toader Hotea, căsătorit,
Grigoriu Paul I. Petru, 2 copii, O,
Grigoriu Paul I. Ioan, 2 copii, r,
Vasiliu Hotea I. Ioan I. Toader, 2 copii, r,
Ioan Vraja, 8 copii,
Ioan Paul I. Ioan I. Dănilă, 2 copii,
Vasiliu Boloha, 1 copil, O,
10. Vasiliu Tupiță I. Gligor din Coastă, 2 copii,
Vasiliu Hotea I. Ioan, june,
Vasiliu Pop I. Ioan I. Virtom, june,
Ioan Pop I. Ioan I. Virtom, june, frați,
Vasiliu Teodor I. Ioan Ursuțului, 3 copii,
Ioan Pop I. Vasiliu I. Virtom, 3 copii,
Ioan Pop I. Ştefan I. Onuc, 3 copii, O,
Georgiu Tupiță I. Ioan a Cozmi, 1 copil,
Iuliu Maar, căsătorit,
Ioan Andreica I. Dănilă, june,
20. Vasiliu Tupiță I. Petru, 1 copil, O,
Alexandru Győri, june, r,
Georgiu Tupiță I. Ştefan, june,
80. Vasiliu Fodoruț I. Georgiu, 2 copii,
Ioan Costin I. Ioan Lupului, june,
Vasiliu Costin I. Ioan Lupului, june, frați,
Ioan Rus I. Ioan I. Iacob, căsătorit, r,
Georgiu Rus I. Ioan I. Iacob, june, O,
Mihaiu Rus I. Ioan I. Iacob, june,
Grigoriu Tepei I. Todor I. Ioan, 1 copil,
Ioan Bohotici I. Ioan Cozmi, june,
Georgiu Bohotici I. Ioani Cozmi, june, frați,
90. Mihai Tiodar I. Ioan Ursuț, 3 copii,
Vasiliu Roman Deseştean, 3 copii,
Georgiu Costin I. Siridon, 3 copii,
Teodor Costin I. Siridon, 2 copii, frați,
Georgiu Costin I. Ştefan a Rusului, 1 copil, r,
Mihai Tepei I. Georgiu I. Simion, june,
Georgiu Ardelean I. Vasiliu, june,
Georgiu Costin I. Vasiliu Onichi, june,
Ioan Bohotici I. Ioan I. Miron, june,
Grigoriu Bohotici I. Ioan I. Miron, june, frați,
100. Vasiliu Român I. Ioan (Lungu), 2

[530] „*r = rănit; + = mort; O = de când a mers la miliție, nu a mai scris*" – notă de subsol originală – n.n., A.Ț.

Nicoară Paul I. Petru, 2 copii,
Vasile Geţ, 5 copii,
Vasiliu Chira I. Ananie, 1 copil,
Georgiu Ursan I. Ioan, june, O,
Vasiliu Misarăş, 1 copil, r,
Vasiliu Săcălâi I. Ioan, 1 copil,
Teodor Costinţa Nicoresi, 4 copii,
30. Teodor Bohotici I. Mihaiu I. Maftei, r,
Vasiliu Bohotici I. Mihaiu I. Maftei, O, fraţi,
Teodor Bohotici I. Ioan I. Maftei, 1 copil,
Georgiu Bohotici I. Ioan I. Maftei, 5 copii,
Georgiu Tepei I. Iacob, 2 copii, r,
Ioan Poenar I. Vasiliu, june,
Nicoară Bandrea I. Ioan, june,
Ioan Tepei I. Vasiliu I. Maxim, june,
Georgiu Tepei I. Vasiliu Samsonenilor, 2 copii,
Georgiu Tepei I. Vasiliu Libi,
40. Grigoriu Bohotici I. Georgiu, 2 copii,
Ioan Mununar I. Ioan, june, O,
Georgiu Mununar I. Ioan, june,
Grigoriu Mununar I. Ioan, căsătorit, fraţi,
Vasiliu Costin I. Grigor I. Zaharie, 1 copil,
Grigoriu Rus I. Ioan Siridon, 1 copil,
Vasiliu Bohotici I. Ioan I. Pricop, 1 copil,
Grigoriu Bohotici I. Ioan I. Pricop, 2 copii, fraţi,
Grigoriu Poenar I. Georgiu I. Dumitru, june,
Ioan Costin I. Grigoriu I. Zaharie, 2 copii,
50. Ioan Bohotici I. Georgiu, june,
Ioan Bohotici I. Vasiliu Nechiti, june,
Georgiu Paul I. Georgiu I. Maftei, 1 copil,
Vasiliu Ursan I. Ştefan, june, O,
Grigoriu Ursan I. Ştefan, june,
Teodor Ursan I. Ştefan, june,
Georgiu Ursan I. Ştefan, 2 copii, r,
Ioan Ursan I. Ştefan, copii, O, fraţi,
Teodor Rus I. Mihai, copii, O,
Vasiliu Rus I. Mihai, căsătorit, + fraţi,
60. Larion Pop I. Ioan I. Samuilă, june,
Vasiliu Chira I. Nicoară, 2 copii,
Georgiu Chira I. Nicoară, june, fraţi,
Ioan Costin Crâsnic, căsătorit, r,
Georgiu Chira I. Gavrilă, 1 copil,
Teodor Tiodar I. Şofron, 3 copii, r,
Ioan Tiodar I. Şofron, june, O,
copii, r,
Vasiliu Român I. Vasiliu, 2 copii, r,
Vasiliu Paul I. Georgiu I. Dănilă, 1 copil,
Ioan Paul I. Grigoriu I. Dănilă, 1 copil,
Georgiu Paul I. Grigoriu I. Dănilă, june, fraţi,
Georgiu Paul I. Ioan I. Vasiliu, june,
Iosif Burian, 2 copii,
Vasiliu Poenar I. Vasiliu I. Nicoară, june,
Vasiliu Bohotici I. Vasiliu I. Grigore, june,
Georgiu Bohotici I. Vasiliu I. Grigore, june,
110. Vasiliu Paul I. Grigore Morariu, 1 copil, r,
Grigoriu Paul a Todori, 3 copii, r,
Vasiliu Paul a Todori, 1 copil, r,
Georgiu Bohotici I. Vasiliu Tirilesi, june,
Ioan Tomşa I. Costan, căsătorit, O,
Vasiliu Bohotici I. Nicoară, paler, 5 copii, r,
Georgiu Bohotici I. Ioan I. Miron, căsătorit,
Vasiliu Bohotici I. Ioan I. Miron, 5 copii,
Vasiliu Costin I. Petrea Ani, 1 copil,
Vasiliu Costin I. Iacob, june,
120. Vasiliu Costin I. Ioan I. Georgiu, june,
Georgiu Costin I. Ioan I. Georgiu, june, fraţi,
Ioan Costin I. Vasiliu Onichi, june,
Georgiu Rus I. Ioan I. Onuţ, căsătorit,
Georgiu Paul I. Ioan I. Dănilă, june,
Georgiu Costin I. Vasiliu I. Siridon, june,
Georgiu Tepei I. Georgiu Mărioachi, căsătorit,
Mihai Costin I. Vasiliu Petri, 2 copii, O,
Mihai Todoruţ I. Petru, june, O,
Georgiu Hofer I. Vasiliu, june,
130. Ioan Pop I. Petru Morariu, 2 copii,
Georgiu Chira I. Ioan I. Iacob, june,
Nicoară Chira I. Ioan I. Iacob, june,
Georgiu Costin I. Ioan Cătrini, june,
Georgiu Costin I. Filip Cătrini, 1 copil, r,

Ioan Chira I. Georgiu Păraschi, 5 copii, r,
Georgiu Chira I. Georgiu Păraschi, 2 copii,
Vasiliu Chereche̦ş, 1 copil,
70. Vasiliu Tupiță I. Ioani Ileni, june, r,
Ioan Român I. Georgiu, 1 copil, r,
Georgiu Costin I. Ioan Ani, june,
Vasiliu Costin I. Ioan Ani, june,
Teodor Costin I. Ioan Ani, june, frați,
Michail Cihra I. Vasiliu Isailă, june,
Vasiliu Costin I. Ştefan Lupului, june,
Ioan Costin I. Ştefan Lupului, june, frați,
Michai Costin I. Grigor I. Siridon, 1 copil, O,
Ioan Fodoruț I. Vasiliu Axeni, căsătorit, r,
Georgiu Costin I. Grigoriu I. Zaharie, 4 copii,
Vasiliu Hotea I. Ioan Potop, 2 copii,
Georgiu Tupiță I. Vasiliu Ghirău, 2 copii, O,
Georgiu Vlaşin I. Simion, june, r,
Vasiliu Mureşan I. Vasiliu, june,
140. Georgiu Mureşan I. Vasiliu, june, O,
Mihai Mureşan I. Vasiliu, june, frați,
Georgiu Ursan I. Ioan Pălăguți, 1 copil,
Georgiu Tupită a Cătuniti, 2 copii,
Vasiliu Costin I. Ştefanu Rusului, 3 copii,
Georgiu Chira I. Burian, june,
Georgiu Puti, ginerele I. Grigoria Tocaciului, are 1 copil,
Ioan Tiodar I. Nicoară, 1 copil,
Pavel Schukt, 1 copil,
150. Grigoriu Put, ginerele I. I. Bandrea, 1 copil.

Comunicat prin: *Petru Popoviciu*, învățător

Românul, nr. 53 din 7/20 martie 1915, Arad, p. 2–3.

299

Budapesta, 7/20 martie 1915 – *Ordonanță emisă de ministrul maghiar al Internelor cu privire la raționalizarea consumului de grâu panificabil, în sensul substituirii procentuale a acestuia, în produsele de panificație, cu făină de porumb sau cu pastă de cartofi.*

Ordonanță relativ la coacerea pânei

La 20 martie a intrat în vigoare următoarea ordonanță ministerială, Nr. 649/15 M.E.

§ 1

Întreprinderile, uzinele, prăvăliile şi singuraticii care se ocupă cu coacerea pânei şi a altor produse de făină – exceptând cazurile enumerate în § 5 – pot întrebuința la gătirea acestor produse, ori le pot lua în primire spre coacere, numai în cazul dacă făina de grâu sau de secară, sau amestecul acestora cu făină de orz, respective aluatul, conține cel puțin 50% făină de cucuruz.

§ 2

Este oprit a pune în vânzare pâne, sau alte produse de făină coapte, dacă conțin mai multă făină de grâu sau secară decât stabileşte § 1, excepție făcând cazurile enumerate sub § 5, iar dacă pânea şi produsele, conform § 1, sunt mai grele de 50 grame, se pot pune în vânzare numai la 24 ore după terminarea coacerei.

§ 3

Abateri de la dispozițiile §-lor 1 şi 2 a stabilit ministrul Internelor pentru astfel de localități unde e lipsă de făină de cucuruz. În asemenea cazuri, astfel trebuie folosită făina de grâu sau secară, ca în amestec să fie cel puțin 25% cartofi.

§ 4

Dispoziţiile relative la proporţia amestecului din § 1 şi 3 a făinei de grâu, secară, orz, cucuruz, precum şi a cartofilor, le stabileşte ministrul pe baza propunerei primului funcţionar al municipiului, pentru teritoriul întregului comitat sunt numai a unei părţi, fiind obligatorie şi pentru gospodăriile particulare.

§ 5

Excepţie de sub dispoziţiile §-lor 1 şi 2 fac:

1) Produsele cofetăriilor, la a căror pregătire nu atinge făina 50% din totalul materiilor din care se gătesc;

2) Produsele care se gătesc fără făină de grâu;

3) Aşa zisele *jamişti de apă*, care însă se pot coace numai o dată la zi, în timp stabil, în comune de prim-pretore, iar în oraşe de consiliu, pentru întreg teritoriul în mod unitar;

4) Produsele pentru spitaluri, locuri de recreare sau institute care îngrijesc de bolnavi şi copii, comandate de medicii şefi în calitate şi cantitate fixată;

5) Produsele comandate de comandamentele militare.

§ 6

Cei ce nesocotesc §-ii 1–5 se fac vinovaţi de contravenţie şi sunt a se pedepsi în sensul §-lui 9 al Legei din 1914 cu recluziune până la 2 luni şi amendă în bani până la 600 coroane.

Procedura în materia acestei contravenţii aparţine cercului de competenţă a autorităţilor administrative, ca judecătorii penale poliţiale, iar pe teritoriul capitalei competenţei poliţiei de stat.

Biserica şi Şcoala, nr. 11 din 15/28 martie 1915, Arad, p. 82–83

300

Bucureşti, 7/20 martie 1915 – *Pledoarie, formulată de P.P. Carp, în favoarea angajării României în conflictul mondial alături de Germania, cu scopul recuperării Basarabiei de la Rusia şi pentru a beneficia de sprijin logistic german la sfârşitul războiului.*

Neutralitatea espectativă armată – nu definitivă

Un articol al domnului P. P. Carp

Sub titlul „*Neutralitatea*", nou înfiinţatul ziar bucureştean „*Moldova*" publică în numărul de alaltăieri următorul articol din peana domnului P. P. Carp:

Motto

Un popor care are conştiinţa valoarei sale, nu se poate mulţămi cu asigurarea stării sale materiale, el dă dovezi de energie morală şi de putere de sacrificiu în urmărirea aspiraţiunilor sale ideale.

Giolitti

Pe câmpiile Poloniei, pe crestele Carpaţilor, în nordul Franţei se dau lupte uriaşe de al căror rezultat atârnă şi soarta noastră, şi sunt oameni politici cari vor să impuie ţării şi Coroanei o neutralitate *definitivă*.

Motive, pentru o asemenea politică periculoasă prin slăbiciunea ei, nu se invoacă, fiindcă e greu de a da ca motiv lipsa de bărbăţie, ci se pune înainte un *pretins* vot al Consiliului de coroană. Legenda aceasta trebuie distrusă odată pentru totdeauna.

Consiliul de coroană nu a votat neutralitatea. Consiliul de coroană a respins propunerea domnului Carp de a intra imediat în luptă alături de Germania, a respins apoi în unanimitate ideea de a merge cu Rusia, şi propunerea de neutralitate combătută de domnul Carp a fost înlocuită cu propunerea de *espectativă armată*, făcută de domnul Marghiloman.

Acesta este adevărul şi rămâne, bineînţeles, ca răspunderea unei politici fatale pentru ţară şi tron va rămâne întreagă acelor cari o propovăduiesc. ***Fatală pentru tară!*** *Ar fi o neînţeleasă iluziune să credem că am putea sta simpli spectatori ai conflictului european şi că biruitorii se vor grăbi a ne plăti inacţiunea noastră.*

Cel mult, am putea spera să rămânem în limitele de astăzi. În cazul acesta ne-am găsi iată cu o situaţiune de o gravitate excepţională.

Statul are astăzi o datorie flotantă de 400 milioane, credite acordate în temeiul unor nevoi strângătoare, se pot evalua la alte 600 de milioane deficitele budgetare. Dacă va mai ţine răsboiul şase luni, va mai spori cu două sute de milioane miliardul de mai sus. Şi atunci la cine avem să ne adresăm? Germania învinsă nu va putea să ne vie în ajutor; învingătoare, e probabil că nu se va grăbi a răsplăti ingratitudinea noastră.

Tripla-înţelegere, care astăzi a şi cheltuit aproape 200 de miliarde şi ale cărei sarcini vor creşte din ce în ce mai mult, chiar în caz de victorie va trebui să lecuiască ranele sale, până a nu satisface nevoile unui indiferent, şi atunci se va impune o reducere simţitoare a budgetului nostru.

Bilanţul neutralităţii va fi deci lipsa de amici în afară, lipsa de mijloace în lăuntru şi stagnaţiune complectă în înzestrarea ţării cu mijloace de producţiune, fără să mai vorbim de reducerea armatei şi a unui număr însemnat de funcţionari peste care s-ar altoi depresiunea morală a unei inacţiuni suspecte.

Tabloul acesta trist, dar veridic, în sprijinul căruia vom aduce la nevoie probe amănunţite, se schimbă dacă intrăm în acţiune acolo unde ne chiamă onoarea şi interesul nostru. Basarabia reluată ne-ar aduce un spor de putere care ne-ar permite să menţinem şi armata şi bugetul în starea lor normală şi Germania, recunoscătoare, ne-ar înlesni lichidarea situaţiunei noastre financiare.

Fatală pentru tron! Avem un tânăr suveran spre care se îndreaptă speranţele noastre, şi care are nevoie să dobândească două lucruri care forţamente îi lipsesc încă: *autoritatea în lăuntru şi încrederea în afară*. Cu neutralitatea nu va putea obţine nici una, nici alta, şi când regularea situaţiunei europene va lăsa neutrala Românie slăbită şi izolată, toate nemulţămirile se vor îndrepta în contra Coroanei.

Toţi acei cari erau pentru acţiunea cu Tripla alianţă, sau în contra ei, vor face Coroana răspunzătoare de efectele inacţiunii noastre. Nemulţămirea, alimentată prin reducerea forţată a budgetului, va lua proporţiuni din ce în ce mai grave şi intrigile din afară vor găsi un teren pregătit de noi înşine.

Să nu se uite că dacă numele de Hohenzollern este o mândrie şi o forţă, el este totdeauna în ochii unei puteri ce se dă astăzi de amică o piedică ce trebuieşte înlăturată.

Românul, nr. 53 din 7/20 martie 1915, Arad, p. 1–2

301

Viena, 25 martie 1915 – *Anunţ în legătură cu decorarea ofiţerului român Emanuel Caba şi selectarea lui pentru Garda regală.*

Avansări

Fiul preotului din Sălagiu, locotenentul Emanuel Kaba de Uj-Thorda a fost decorat pentru purtarea eroică în răsboiul contra Sârbiei, iar acum aflăm că a fost luat în garda regală.

Unirea, nr. 30 din 25 martie 1915, Blaj, p. 4

302

Ilva Mare (comitatul Solnoc-Dobâca) 14/27 martie 1915 – *Apel lansat de familia soldatului Nuştiu Pavel, înrolat în Regimentul 32 Honvezi al armatei austro-ungare, dispărut pe front.*

Cine ştie?

Nuştiu Pavel, din *Ilva mare*[531], a plecat în 27 martie, anul trecut, pe câmpul de luptă şi de atunci nu se mai ştie despre el. El a servit la Regimentul 32 de honvezi, poşta de câmp 44. Cine ştie despre soarta lui să scrie la adresa: *Onisim Sas*, învăţător, *Nagyílva, Szolnok-Doboka megye*[532].

Românul, nr. 31 din 11/24 februarie 1916, Arad, p. 6

303

Budapesta, 27 martie 1915 – *Ştire în legătură cu distingerea cu decoraţii a unor subofiţeri şi soldaţi români evidenţiaţi pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Ostaşi români decoraţi

Cetim în ziarul „*Az Est*" că pentru purtarea eroică în faţa duşmanului au fost distinşi de Comanda militară, în zilele trecute, următorii ostaşi români:

Iosif Coman sergent-major, *Medalie de argint* clasa I – mort, Nicolau Cuşerean sergent-major, *Medalie de argint* clasa II, Andrei Ilie sergent major, *Medalie de argint* clasa II, Iuliu Ţibulea, *Medalie de argint* clasa I şi II Dănilă Panfilie, *Medalie de argint* clasa II Ilie Pilia, *Medalie de argint* clasa II şi *Crucea germană pentru vitejie* clasa II Matei Ştefani, Eugen Fugătă şi Dănilă David ca recunoştinţa au fost lăudaţi înaintea Comandei militare.

Distincţiile acestea sunt semne îmbucurătoare că şi ostaşii de naţionalitate română se luptă pentru patrie cu dispreţ faţă de moarte şi pentru ţinuta lor viteză adeseori sunt admiraţi de Comanda militară. Ne miră mult cum de ziarul „*Az Est*" şi-a schimbat deodată atitudinea faţă de ostaşii români. Oare ceilalţi mulţi, despre cari nu a luat notiţă, nu se poartă tot atât de eroic?

Unirea, nr. 31 din 27 martie 1915, Blaj, p. 4

304

Arad, 30 martie 1915 – *Discurs de adio adresat soldaţilor români ai Regimentului 33 din Arad de către colonelul Franz Wallner, comandantul unităţii, în care rememorează laudativ faptele de vitejie şi curaj dovedite de ostaşi pe frontul ungaro-galiţian.*

---

[531] *Ilva Mare* (în ungureşte *Nagyilva*) comună în judeţul Bistriţa-Năsăud, alcătuită din satele *Ilva Mare* şi *Ivăneasa* – n.n., A.Ţ.

[532] Comitatul *Solnoc-Dăbâca* (în ungureşte *Szolnok-Doboka*) – n.n., A.Ţ.

Către eroii Regimentului nr. 33 din Arad

În ziarul „*Românul*" cetim următoarele cuvinte adresate de colonelul Fr. Wallner la despărţirea sa de eroii Regimentului nr. 33:

Meine Rumänen sind prachtvolle Soldaten![533]...

Fr. Wallner

Silit, în urma unei boli chinuitoare, pe această cale vin să-mi iau rămas bun de la voi, scumpi camarazi.

V-am găsit în zile grele, în zile crâncene am luat comanda peste voi, ca fierul de tari a-ţi fost în luptele date împotriva unui duşman viteaz, iar nu mai puţini rezistenţi în lupta împotriva grozăviilor iernei.

Ofiţeri şi soldaţi, toţi împreună, aţi suportat toate greutăţile şi aţi luptat ca eroi, încât aţi întrecut mult pe înaintaşii voştri.

Este imposibil a se putea exprima în puţine cuvinte abnegaţiunea voastră, precum şi ceea ce eu am experiat despre voi şi cele trăite cu voi împreună.

Prin actele voastre de eroism voi aţi stors admiraţia superiorilor voştri şi aţi silit duşmanul să respecteze vitejia voastră.

Istoria va eterniza ceea ce voi aţi săvârşit la Ustrzyki[534], Wolosate[535], Csabaháza[536] şi în luptele recente, mai ales la Preluki şi la Smolnik[537] pentru iubita noastră monarhie şi pentru patrie.

Dacă copiii nu vor vesti gloria Regimentului 33 din Arad, vă mulţumeşte azi, la despărţire, colonelul vostru, a cărui mândrie este că a putut să vă comande în decurs de luni de zile fără ca o singură dată să fi fost silit să recurgă la rigoarea legei disciplinare a războiului.

Dumnezeu să vă conducă, Dumnezeu să vă păzească în toate acţiunile voastre viitoare şi să vă conducă la învingerea finală.

Voi toţi îmi veţi rămâne neuitaţi, şi vă rog şi pe voi să nu uitaţi pe bătrânul vostru colonel şi prieten.

Franz Wallner, colonel

Unirea, nr. 32 din 30 martie 1915, Blaj, p. 2–3

305

Viena, 30 martie 1915 – *Listă a ofiţerilor, subofiţerilor şi soldaţilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

---

[533] „*Românii mei sunt soldaţi magnifici!*" – n.n., A.Ţ.

[534] *Ustrzyki Dolne* (în ucraineană *Устрики-Долішні*), oraş în sud-estul Poloniei, în districtul *Bieszczady*, voievodatul *Subcarpatia*, azi la frontieră cu Ucraina; după prima împărţire a Poloniei (1772), zona a revenit Imperiului Habsburgic, până în 1918 – n.n., A.Ţ.

[535] *Wołosate* (în ucraineană *Волосате*), sat în sud-estul Poloniei, în districtul *Gmina Lutowiska*, voievodatul *Subcarpatia*, azi la frontieră cu Ucraina; după prima împărţire a Poloniei (1772), zona a revenit Imperiului Habsburgic, până în 1918 – n.n., A.Ţ.

[536] *Čabalovce* (în ungureşte *Csabaháza*, în ucraineană *Чабалівці*), sat în districtul *Medzilaborce*, regiunea *Prešov*, Slovacia – n.n., A.Ţ.

[537] Smolnik (în ucraineană *Смільник*), sat sud-estul Poloniei, în districtul *Bieszczady*, voievodatul *Subcarpatia*, azi la frontieră cu Ucraina; după prima împărţire a Poloniei (1772), zona a revenit Imperiului Habsburgic, până în 1918 – n.n., A.Ţ.

Distincții militare

Înregistrăm o nouă serie de soldați români decorați pentru vitejia lor dovedită în fața dușmanului:

Crucea pentru merite militare clasa 3 cu decorația de războiu s-a conferit locotenent-colonelului ştabului de artilerie Alexandru Hanzu.

Cu *Lauda prea înaltă* (Signum laudis) au fost distinşi: căpitanul Ioan Hidu din Regimentul 31 şi sublocotenentul Radu Nicoară de la Regimentul de căi ferate.

Medalia de aur pentru vitejie s-a conferit infanteristului Vasile Ban din Regimentul 31.

Medalia de argint pentru vitejie clasa I s-a conferit următorilor: aspirantului de ofițer, î. r., Daniil Androne, infanteriştilor Toader Bojecan, Ioan Gogonea şi Aurel Sofonca toți din Regimentul 31, caporalului Ştefan Cozma din Regimentul 63, sergentului Luca Potocar şi ordonanței Iacob Cuc din Regimentul 17, artileristului Antoniu Benşa din Regimentul de artilerie 8, caporalului Iosif Dobrin din Batalionul 3 de sappeuri, sergentului Ioan Ruhan şi infanteristului Ştefan Moisici din Regimentul 71, sergentului-major de ştab Ştefan Ciuleiu din Regimentul 72, sergentului Tănasie Grubor din Regimentul de
gloate austriac 23 şi sergentului-major Pavel Pătraş din Brigada 4 de munte.

Crucea de argint pentru merite pe bandă medaliei de vitejie s-a conferit caporalilor glotaşi Procopiu Cepişca şi Dumitru Maniga de la Comandamentul gendarmariei teritoriale 22.

*

Domnul Dr. Aurel Boteiu, medic militar, pentru ținuta eroică în fața dușmanului, a fost distins cu
signum laudis.

*

Distingerea postumă a unui erou

Ce scrie ziarului „*Gazeta Transilvaniei*":

Zilele trecute a sosit la adresa părintelui Pachomiu Pop din Lozna-mare, de la comanda Regimentului 63, medalia cea mare de argint pentru vitejie, ca distincțiune pentru neuitatul său fiu Victor Pop, cadet aspirant căzut pe câmpul de luptă din Polonia rusească în 27 decembrie 1914. Distincțiunii i-a fost alăturat următoarea comitivă, pe care o traduc în româneşte:

„Mult onorate domn Pachomiu Pop, preot în Lozna-mare. Fiul domniei tale, medicinistul Victor, în decursul împlinirii datoriței sale a căzut jertfă unui glonț dușman.

El a fost modelul soldatului care îşi împlineşte datorința conştiencios, cu fidelitate şi jertfire de sine. Apreciind acestea, în numele colonelului, aici alăturat trimit semnul celei mai înalte distincțiuni: *Medalia de argint pentru vitejie* clasa 1. Memoria eroului, fiu al domniei tale, o vom păstra cu scumpătate.

Câmpul de luptă 10/111, 1915
Dr. Niculae Markovics, m. p."

Unirea, nr. 32 din 30 martie 1915, Blaj, p. 4

306

Tinca-Şauaieu (comitatul Bihor), 1 aprilie 1915 – *Notă informativă a prim-pretorului plasei Tinca în legătură cu atitudinea naţionalistă a preotului Nicolae Popa, din parohia Şauaieu, care în mai multe rânduri a adus critici guvernului maghiar.*

Prim-pretorul plăşii Tinca, comitatul Bihor

990/1915

Domnule comite!

Referitor la Ordinul dumneavoastră, nr. 528/1915, vă raportez că Popa Nicolae nu este preot suplinitor, ci titular, care şi-a ocupat postul în luna martie 1911.

Din punct de vedere politic, nu este un om de încredere, fiind partizan al marilor idei daco-române şi, în această calitate, de mai multe ori a avut ieşiri nepermise împotriva conducătorilor aflaţi în fruntea guvernului.

Ţinând cont de atmosfera care s-a creat în rândul populaţiei, ca urmare a atitudinii şi comportării sale scandaloase, consider cel mai potrivit, pentru a evita neplăcerile ulterioare, să fie mutat din parohia Şauaieu în altă parte, deoarece aici situaţia lui va deveni tot mai intolerabilă.

Tinca, la 1 aprilie 1915

Locţiitorul prim-pretorului,

Szunyoghy

AN-SJ Bihor, fond *Prefectura judeţului Bihor*, inv. 42, document nr. 222/1915, f. 1[538]

307

Budapesta, 3 aprilie 1915 – *Fragment dintr-un interviu luat de un jurnalist maghiar unui soldat român bănăţean, mobilizat pentru război, în care, după ce comentează ironic maghiara stâlcită în care se exprimă acesta, apreciază simţul datoriei ce caracterizează în ostăşimea de origine română.*

Román nem tud magyar, menetszázad, menni[539]

„*Magyarország*" din dumineca trecută publică un foileton din condeiul scriitorului Tömörkény István, în care se zugrăveşte un tablou foarte fidel despre câţiva soldaţi români bănăţeni. Nu îl putem da în traducere, căci nu se poate reda ungureasca stâlcită ce o vorbeşte soldatul, dăm deci câteva pasagii din original, ca să se vadă cum se jăluie soldatul român, prin condeiul unui scriitor ungur.

– *Egy testvér lent van Gránic, egy testvér Kataró, én megyünk Galiczia...*

– *De románnak nem jó, szerbnek jó, magyarnak jó*[540].

[538] *** *1918. Bihorul în Epopeea Unirii. Documente*, Comitetul de Cultură şi Educaţie Socialistă al judeţului Bihor, Oradea, 1978, p. 91.

[539] „*Românul, neştiutor de maghiară, pleacă la mobilizare*" – n.n., A.Ţ.

La întrebarea, că de câți ani e, răspunde:

– *Én harmincnyolcz. De nem tud magyar. Nem itthon maradni. Magyar tud magyar, itthon maradni, hid örizni, ocska ruha, Román nem tud magyar, román új ruha, menetszázad, menni*[541].

Cât adevăr spune bietul soldat!

Unirea, nr. 33 din 3 aprilie 1915, Blaj, p. 2

308

Polonia rusească, 3 aprilie 1915 – *Relatări în legătură cu faptele de vitejie săvârşite în cadrul unor operațiuni speciale de soldații români ai Regimentului 50 din Alba Iulia, al armatei austro-ungare, acțiuni apreciate de împăratul german Wilhelm al II-lea, aflat în inspecție pe front.*

Soldatul român în Polonia

Împăratul Wilhelm uimit de vitejia românească

„*Gazetei*" i se scrie:

Din sursă absolut sigură vin a vă comunica următoarele amănunte importante asupra rezultatelor, aproape de necrezut, la cari ajung trupele româneşti din Polonia rusească.

Într-un tranşeu, Regimentul al 50-lea din Alba-Iulia ținuse focul 28 zile, zi *douăzeci şi opt de zile*. Împăratul Wilhelm, cercetând trupele de la front, şi dând peste regimentul acesta român, nu voia să creadă la început, faptul ce-i părea imposibil.

Convingându-se apoi de adevărul crud, dar măreț chiar şi în grozăvia lui, a ordonat numaidecât să se schimbe regimentul cu unul altul din rezervele germane aflătoare acolo. Dar mare i-a fost uimirea când soldații români au cerut să fie trimişi din nou în tranşeele din linia primă.

Alt caz! Iarăşi din luptele din Polonia. Se dădu o luptă aprigă pentru cucerirea unui punct strategic de mare importanță. Trei regimente germane au făcut asalt, dar fură respinse cu mari pierderi. Atunci statul major al corpului de asalt ținu un conziliu şi întrebă pe comandanții de față că cine se angajează de bunăvoie să facă un nou asalt.

Comandantul unui regiment românesc se anunță. Soldații români fac un asalt teribil şi, în decurs de trei ciasuri, înălțimea fu cucerită!!

Comandantul trupelor esclamă frapat: – *Diese Rumänen sind schreckliche Leute!!*[542] Fără comentar!

Brutus

[540] „*Un frate-l am deja la Graniț, altul la Cataro, iar eu merg în Galiția… Şi totuşi românu-i cel ce nu-i bun! îi bun sârbul şi ungurul*" – n.n., A.Ț.

[541] „*Am 38 de ani. Deşi nu prea ştiu ungureşte, n-am rămas acasă. Ungurul, care ştie ungureşte, rămâne acasă, se ascunde în hainele vechi. Românul, neştiutor de maghiară, în haine noi pleacă la mobilizare*" – n.n., A.Ț.

[542] „*Românii ăştia-s nişte oameni teribili!*" – n.n., A.Ț.

309

Oradea-Blaj, 4 aprilie 1915 – *Răspunsul oferit de către Episcopul greco-catolic al Oradiei, dr. Demetriu Radu, la discursul Primatului Bisericii Romano-Catolice Maghiare, dr. Csernoch János, în care pleda pentru asimilarea credincioşilor greco-catolici români în virtutea consolidării „naţiunii unitare maghiare", urmat de confesiunea de credinţă etnică românească formulată în numele Mitropoliei Române-Unite a Blajului.*

Războiul şi Românii

Declaraţiile Ilustrităţii Sale episcopului Orăzii Dr. Demetriu Radu

Ziarul „*Nagyvárad*" din Oradea-mare are în nr-ul său din 4 aprilie, c., un important articol privitor la chestia naţionalităţilor, în legătură cu răsboiul mondial. Ca substrat la expunerile ziarului numit serveşte un interview acordat unui redactor a lui „*Nagyvárad*" de Prea Sfinţia Sa episcopul Demetriu al Orăzii.

Declaraţiile Ilustrităţii Sale le reproducem în întregime, cu adausul că obştea românească e în drept să privească cu toată încrederea în viitor, aşteptând ca uriaşele jertfe de sânge şi avere, ce a adus şi aduce pentru tron şi patrie, să fie răsplătite după cuviinţă. Declaraţiile sunt următoarele:

Nu am obiceiul să fac declaraţii pe seama publicităţii în chestii de natură politică. Deoarece chestia atinsă este, în urma marei importanţă ce o are, de natură să preocupe pe oricare om cugetător, în speranţa că răspunsul meu poate fi spre folosul causei, spun opinia mea în următoarele:

Poporul românesc este din firea sa loial şi iubitor de patrie. Istoria ţării şi a armatei ne dă în privinţa aceasta nenumărate pilde strălucite. Tot ceea ce spiritul de jertfă al românimii a produs în lupta aceasta uriaşă, purtată pentru existenţa patriei, e numai o nouă dovadă că virtuţile acestea sunt astăzi cu mult în mai mare măsură calităţi româneşti decât oricând altădată.

Aceste documente evidente şi produse în văzul întregii lumi trebuie să împrăştie anumite fantome regretabile, anumite suspiciuni neîntemeiate, pe cari nu voiesc să le specific, dar care au avut, fără îndoială, mare rol la ivirea diferenţelor şi frecărilor dintre românii din patrie şi maghiari.

Aceste dovezi strălucite de patriotism românesc, atitudinea binevoitoare a înaltului guvern, dovedită în timpul din urmă cu un mai larg orizont în chestiile de naţionalitate, precum şi înţelegerea tot mai clară a publicului patriotic maghiar şi a unei părţi mai serioase a presei în chestiunea aceasta, de mare importanţă, justifică pe deplin speranţele îndreptăţite că iubirea şi solidaritatea, care în primejdia aceasta comună îi uneşte pe toţi adevăraţii fii ai patriei, vor avea după răsboiu, în chestia de naţionalitate, pacea atât de necesară pentru fericirea şi desvoltarea patriei.

*

„Unire" şi naţionalism

- Discursul primatului Bisericii maghiare, Dr. Ioan Csernoch -

Vorbirea, pe care primatele Ioan Csernoch a ţinut-o în 18, l. c., din prilejul adunării generale a societăţii Sfântul Ştefan are, chiar şi în vremile acestea ale faptelor şi vorbelor mari, o deosebită importanţă. Chestiunea de care se ocupă primatele în vorbirea sa este de o însemnătate covârşitoare, care întrece cadrele interesele statului maghiar şi ale bisericii catolice maghiare; ea este o chestiune bisericească universală, care a agitat lungi veacuri de-a rândul lumea catolică şi pe toţi cari voiau şi voiesc ca biserica lui Hristos să fie una. În privinţa aceasta s-au fixat, în urma multelor şi diferitelor încercări, în urma discuţiilor din

conciliile ecumenice şi a multelor decrete papale, principii statornice, cari au intrat în conştiinţa publică a credincioşilor.

Primatele Csernoch însă vrea să se abată de la calea urmată până acum şi propune pentru consolidarea unirii bisericeşti – acolo unde aceasta s-a săvârşit – mijloace cari stau în contrazicere cu practica de până aci, cari, după convingerea noastră, dacă vor fi folosite vor da rezultate diametral opuse celor nădăjduite şi nu vor contribui la consolidarea unirei, ci la destrămarea ei.

Primatele, studiind mijloacele de cari s-au folosit Ruşii, uneori cu mult succes, pentru nimicirea unirei din vastul imperiu moscovit, crede că pentru întărirea unirei va trebui să ne folosim tocmai de mijloacele opuse. Metodul întrebuinţat de statul rusesc pentru sdrobirea bisericii unite a fost şi este cel propus de episcopul *Iosif Siemasco*: ***izolarea greco-catolicilor de romano-catolici în viaţa pastorală şi cu deosebire în seminarii, reducerea numărului episcopilor, nimicirea ordului bazilitan, care e considerat ca cea mai puternică columnă a unirei, şi izolarea catolicilor de cultura apuseană***.

Pentru a putea dobândi deci rezultatele contrare, trebuie să folosim mijloace contrare, zice primatele Csernoch. *Trebuie să strângem cât se poate mai tare legăturile dintre greco-catolici şi romano-catolici; să rezolvăm afacerile comune cu puteri unite;* ***să eliminăm din organizaţia internă a bisericii greco-catolice tot ce o poate lega de ortodoxie; să o separăm de curentele de cultură cari vin din Orient, să împiedecăm împrumuturile culturale şi sociale din ţările schismatice şi să-i obişnuim pe uniţii noştri să-şi satisfacă toate dorinţele de această natură acasă, în ţară, unde le stă la dispoziţie întreaga literatură şi artă maghiară***.

Concepţia aceasta, atât de neaşteptată şi neobişnuită şi totodată atât de agresivă a primatelui Csernoch, a produs adânci valuri de nemulţămire în cercurile bisericeşti unite. Şi nemulţumirea şi nelinişstea este pe deplin justificată, pentru că realizarea acestei concepţii ar fi fatală pentru viitorul întregei Biserici unite. Prin ea se sdruncină un privilegiu fundamental al bisericilor de rit grecesc, privilegiu garantat de o mulţime de concilii şi decrete papale şi garantat cu deosebire în înseşi actele de unire ale acestor biserici.

Înainte de conciliul florentin, Roma cerea de la popoarele cari se vor uni, pe lângă primirea celor patru puncte dogmatice, subordonarea lor ierarhiei bisericii latine. Episcopii latinii erau datori să ţină pe seama uniţilor câte un vicar unit. Organizaţia internă, ritul şi disciplina şi toate drepturile şi privilegiile – întru cât nu contraziceau principiilor dogmatice sau morale catolice – rămâneau neatinse. Conciliul florentin a mers şi mai departe şi a cerut de la orientali numai primirea celor patru puncte, fără a-i supune ierarhiei bisericii latine. Pe baza aceasta s-a făcut unirea noastră, a Rutenilor, Sârbilor şi a altora.

Ne-am unit deci cu latinii în credinţă, dar am rămas cu vechiul nostru rit şi disciplină bisericească. Roma vrea să avem un domn şi o credinţă, iar nu un rit, o disciplină şi o organizaţie internă. Faptul că am rămas pe lângă vechile forme externe, pe cari le au şi cei neuniţi, n-a fost considerat ca o primejdie ci, din contră, *Roma a văzut totdeauna în comunitatea asta:* ***puntea prin care s-ar putea face mai cu succes apropierea dintre Apus şi Răsărit, şi de aceea a impus păstrarea intactă a ritului oriental, care nu e productul sufletului schismatic ci al sufletului oriental***.

Dacă propagarea unirei s-a putut face cu succes, cauza a fost tocmai concepţia aceasta a Romei, pe care vrea s-o spulbere primatele Csernoch. Şi niciodată n-a fost mai ameninţată şi mai primejduită ideea unirei decât atunci când s-a cercat, dintr-un motiv sau altul, schimbarea vechilor forme externe. Să ne gândim, de pildă, la revolta generală care a cuprins sufletul credincioşilor Bisericii române unite când au văzut că maghiarii latini vreau să ne contopească în organismul autonomiei lor, sau la valurile uriaşe de nemulţumire, la

svârcolirile primejdioase cari s-au ivit în legătură cu întemeierea Episcopiei de Hajdudorog şi cari, dacă se va urma pe calea aceasta, probabil vor erumpe din nou îndată ce vor urma timpuri mai prielnice.

Ritul oriental, disciplina orientală şi organizaţia internă orientală, pe cari le avem comune cu neuniţii, sunt atât de adânc înrădăcinate în sufletul popoarelor unite, sunt atât de concrescute cu psihicul lor, încât orice încercare de a le nimicii va întâmpina cea mai desperată rezistenţă, şi tocmai încercările de felul acesta vor deschide larg porţile propagandei ortodoxe.

Mişcările schismatice, cari s-au ivit în timpul din urmă în mijlocul Rutenilor din Ungaria, au fost provocate nu de ritul şi disciplina slavă, ci de concepţia păcătoasă politică, de care au fost călăuzite guvernele maghiare, presa maghiară şi pe urma lor întreg publicul maghiar. Concepţia aceasta ţintea la propagarea cu orice mijloace a ideii *„naţiunii unitare maghiare*" şi astfel a considerat preoţimea ruteană, care vorbia ruteneşte, cetea ruteneşte, şi scria ruteneşte, de nepatriotică şi, prin urmare, primejdioasă pentru *„idee*"; de aceeaşi consideraţie se bucura şi clasa intelectualilor laici, şi cu deosebire dăscălimea. Preotul rutean care, din cauza necunoştinţei limbii, nu putea veni in contact cu poporul, intelectualul rutean, care-şi renega limba şi originea, şi dascălul rntean, care făcea acelaşi lucru, se bucurau de toate avantagiile bunilor patrioţi şi ale aderenţilor *„ideii*". Şi astfel, poporul lipsit cu desăvârşire de orice hrană sufletească potrivită cu psihicul lui, lipsit de predici rutene, de cărţi şi gazetărie ruteană, de şcoli rutene, ruinat, în urma neculturii, şi materialiceşte, a întins lacom mâna după ajutorul străin. Iată cea mai dureroasă combatere a concepţiei primatelui Csernoch.

Primatele *cere în vorbirea sa nu numai separarea totală bisericească de neuniţi*, prin nimicirea acelor elemente ale cultului şi disciplinei cari ne leagă de ei, *ci şi o separare pe teren cultural, îndemnându-ne să ne dezvoltăm o cultură proprie, aici acasă, cu ajutorul literaturii şi artei maghiare*. O dorinţă foarte curioasă, mai ales când îl auzim pe acelaşi primate spunând, în aceeaşi vorbire, că nu este iertat să confundăm credinţa cu naţionalitatea şi limba. Va să zică, credinţa să nu o confundăm cu limba şi naţionalitatea, dar pe acestea să le confundăm cu aceea, şi prin urmare, dacă uniţi fiind nu putem accepta credinţa Românilor neuniţi, să nu le acceptăm nici cultura şi literatura, ci să ne adăpăm la isvorul artei şi literaturii maghiare, care nici ea nu e numai catolică.

În faţa acestui îndemn al primatelui, ne ţinem de datorinţă a declara că ***noi, Românii uniţi, ne considerăm, din punct de vedere cultural, un singur neam, unul şi nedespărţit cu Românii, fără deosebire de credinţă***, de pretutindeni. Cultura lor e cultura noastră şi cultura noastră e cultura lor. Avem aceeaşi origine, aceeaşi limbă, acelaşi trecut şi mai ales avem acelaşi suflet, care însetează după aceeaşi cultură românească.

Credinţa catolică nu pretinde renegarea culturii române, precum nu pretinde nici renegarea culturii maghiare, dar ***unirea şi chiar întărirea caracterului naţional, aceasta e credinţa noastră***. O spunem limpede şi fără nici un înconjur, având ferma convingere că prin mărturisirea ei bărbătească aducem, mai ales în aceste timpuri grele, cel mai bun serviciu Bisericii noastre române unite.

(*„Cultura Creştină*")

Redacţia

Unirea, nr. 34 din 10 aprilie 1915, Blaj, p. 1–2.

310

Budapesta, 10 aprilie 1915 – *Eseu întocmit pe margine calităților şi virtuților soldaților români, mobilizați pe front în armata austro-ungară, întruchipați aici de personajul fictiv „Moldovan", care luptă cu abnegație şi curaj şi îşi dă viața pentru monarhia bicefală.*

Eroul datoriței

Într-un articol din numerii trecuți ai ziarului „*Budapesti Hirlap*" se remarcă în mod deosebit calitățile eroice, pline de abnegație ale ostaşilor români. Articolul este intitulat, „*Moldovan*", nume fictiv, se înțelege. De el sunt legate toate calitățile militare ale ostaşilor români. Dăm şi noi un rezumat:

Aşteaptă Moldovene, nu te grăbi cu moartea. Ce ar fi dacă plumbul ascuțit, care străbate prin capul ostaşilor, ar omorî şi sufletul din ei, ce ar fi dacă viața ostaşilor s-ar stinge fără de nici o urmă. Sufletul nemuritor este suvenirul lăsat de ostaşi, el planează sus în sfere înalte şi ne dă tărie şi curaj cu cari putem învinge potopul rusesc.

Suntem mai puțini, camarade *Moldovan*, avem lipsă de ochii tăi pururea atenți la mişcările duşmanului; ne trebuie o făclie luminoasă la atacuri, în momente de desperare sau când înaintea slabilor ochi trupeşti totul e întunerec. Fă să planeze peste noi puterea ta de viață şi curajul tău.

Tu nu te poți făli înaintea lumii cu fapte eroice, dar ai fost un om al datoriței. Te văd cum, cu capul plecat, cugetându-te trist la cei de-acasă şi îmbujorându-ți-se fața când îți venea în minte învingerile ce le vom câştiga mâine; mergea-i pe coastă cu mitraileza, care avea o greutate de 40 kilograme, înaintai un pas şi lunecai doi îndărăpt.

Mă doare inima după tine, iubitul şi cinstitul meu camarad. Dacă tu m-ai fi ascultat, erai încă în viață. Ți-am spus de multe ori să nu stai lângă mitralieze, acolo nu era lipsă de tine, nu m-ai ascultat. De la locul tău ai văzut mişcările inamicului, mi-ai cerut binoclul... domnule locotenent să puşcăm... vin, se arată la tranşee… mulți ca frunza. Eu nu am văzut nimic, dar ochii tăi cinstiți şi-au împlinit datorința, au spionat inamicul chiar şi când eu – Dumnezeul meu – te înjuram.

Ar fi trebuit să-ți păzesc mai bine viața, dar sângerosul răsboiu aruncă blăstăm asupra omenimei. Pe cei mai valoroşi îi aruncă acolo unde se prăpădesc mai uşor. E păcat de acest fecior Valah, frumos şi puternic ca un brad, dar la câți ca acesta nu li s-a stins floarea vieții.

Dacă erai în viață, ai fi văzut un tranşeu rusesc în care zăceau 36 cadavre pornite spre descompunere, ştiu că şi tu ai fi râs, fiindcă acum omul dă chiote de bucurie când vede morți.

Unirea, nr. 34 din 10 aprilie 1915, Blaj, p. 3–4

311

Lugoj, 10 aprilie 1915 – *Articol laudativ la adresa soldaților români, înrolați în unitățile militare din Arad, Lugoj, Oravița, Orşova, Sătmar, Vârşeț şi Bucovina, care au apărat cu eroism oraşul galițian Przemyśl până la capitularea acestuia.*

Eroii de la Przemysl

„*Drapelul*" din Lugoj scrie din prilejul capitulării Przemyslului:

Nu ştim precis cât de mare a fost garnizoana acestei fortărețe şi cari trupe au fost acolo împărțite să facă slujba de eroi apărători. Dar ştim că acolo au fost honvezii (milițienii)

noştri din Bănat, întreaga divizie de la Vârşeţ, batalioane din Lugoj, Orşova şi Oraviţa, de la Arad, din Sătmar, miliţieni austrieci din Bucovina, tot Români, şi artileria din Bănat, pe lângă artileria din Viena şi Galiţia.

Între cei împresuraţi se aflau vice-colonelul Petru Babeu, severul căpitan de honvezi din Lugoj Silviu Bordan, care cetise cu voce înaltă şi accent energic jurământul româneşte pe câmpul de corvoadă din Lugoj, când 6.000 Români concentraţi la honvezi puneau votul solemn al credinţei către steag, care simbolizează Tronul şi patria.

Între cei împresuraţi se afla copilul alintat al Lugojului, căpitanul Petru Jucu, unul din cei mai populari şi iubiţi ofiţeri ai garnizoanei. Prietin al tuturor, Român de inimă şi soldat model. Între ofiţerii de rezervă concentraţi se afla directorul de bancă Emanuil Comşa, a cărui tânără soţie dase, acasă, naştere primului copil, pe care tatăl n-a ajuns încă să-l vadă şi să-l strângă în braţe; între ei se aflau advocaţii concentraţi Dr. Cori Papp şi Dr. Bojinca din Ticvani, apoi preotul militar Rista, profesorii Al. Maroşan, Tudor Bujor şi I. Brătean din Bucovina, farmaciştii Muntean şi Erdely, apoi Dr. Popovici, A. F. Lugojan, Ioanovici, Ionescu, Marian, Meza, Ciosa, tot sublocotenenţi în rezervă şi mulţi alţii, cari ne scapă acum din memorie.

N-avem sat în Bănat care să nu-şi fi avut fii în Przemysl. Şi cronica de răsboiu ne-a adus veste de vitejia multora din ei... Ei au luptat ca eroi şi ca eroi au părăsit locul, mărturia vitejiei lor şi suferinţele lor. Acum ies din şirul combatanţilor. Şi ei, ca şi Przemysl, şi-au făcut datoria.

Unirea, nr. 34 din 10 aprilie 1915, Blaj, p. 4

312

Vinkovci (Croaţia)-Nădlag, 29 martie /11 aprilie 1915 – *Necrolog publicat în legătură cu decesul medicului militar Aurel Mărginean, din Nădlac, ca urmare a unei infecţii contractate în spitalul militar la care fusese repartizat.*

+ Dr. Aurel Mărginean

Fiul fruntaşului nostru din Nădlac, Nicolae Mărginean, ca medic militar a însoţit trupele noastre, înfrânte, în Sârbia. După retragerea trupelor noastre din Sârbia, a fost împărţit la Spitalul militar din Vincovce (Croaţia)[543] unde, la o secţionare, şi-a contras o înveninare de sânge în care a murit.

Părinţii i-au transportat la Nădlac trupul neînsufleţit, unde a fost înmormântat la Sfintele Paşti în jalea nesfârşită a întregei comune, sguduită de tragicul sfârşit a fiului care era mândria tuturora, că e al lor. Părinţii, care au adus atâta jertfă cu creşterea lui în gimnaziu şi la Universitatea din Viena, unde şi-a făcut studiile medicale, aveau deja planul gata să-i edifice un sanator modern în Nădlac, ca să-l aibă lângă sine pentru totdeauna şi să-şi valoreze ştiinţa medicală în comuna sa natală.

Noi, care am cunoscut distinsele calităţi ale răposatului, deplângem, împreună cu ai săi, moartea acestei flori din grădina neamului românesc.

---

[543] Vinkovci, oraş croat din cantonul Vukovar-Srijem, situat lângă frontiera răsăriteană cu Serbia – n.n., A.Ţ.

Biserica şi Şcoala, nr. 13 din 29 martie/11 aprilie 1915, Arad, p. 98

313

Viena, 13 aprilie 1915 – *Listă a ofițerilor, subofițerilor şi soldaților români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații sau au fost avansați în grad pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincții militare

Înregistrăm o nouă serie de soldați români decorați pentru vitejia lor dovedită în fața duşmanului:

Cu *Lauda şi recunoştință prea înaltă* (Signum laudis) au fost distinşi sublocotenenții glotaşi Th.eodor cavaler de Bărbier şi Arcadiu Opaț-Dugan, ambii din Regimentul de glotaşi 22 (Bucovina).

Medalia de argint pentru vitejie clasa II s-a conferit următorilor soldați români: Aurel Petrişor aspirant de ofițer, î. r., gornistului de batalion Şofron Borțiu, subofițerului sanitar Galacteon Naftailă, infanteriştilor Pavel Lazasc şi Mihail Tocsea toți din Regimentul de infanterie 31, caporalului Ioan Borcilla, fruntaşilor Ştefan Lazăr, Ioan Popa, infanteriştilor Ioan Cristea şi Vasilie Toma – toți din Regimentul 50, sergenților Nicolae Androne, Ioan Rognean, Dionisie Sabo, infanteriştilor Petru Berchi şi Ioan Boroş – toți din Regimentul 63, sergentului R. Popovici din Regimentul de artilerie 36.

Cu *Lauda şi recunoştința prea înaltă* a fost distins locotenentul Vasile Raglan din Regimentul teritorial 24.

*

La rangul de *sublocotenenți* au fost avansați frecventantul Academiei militare Theresiane Ştefan Gyica de Dejanfalva, frecventanții Academiei militare din Mödling (secția artileriei): Eugen Popp Regimentul de obuziere 8, Eugen Ivanovici Regimentul de artilerie 31 şi Victor Dobran regimentul de artilerie 4.

Aspiranți de ofițeri au fost numiți elevul din Şcoala militară superioară reală, din Marburg, Ioan Guția la Regimentul de infanterie 50, şi elevii din Şcoala de cadeți, din Budapesta, Aurel Cherechian şi Gavril Bucica la Regimentul 31.

Cu *Crucea militară pentru merite* clasa 3 cu decorațiunea de răsboiu pentru ținuta vitejească în fața duşmanului au fost distinşi locotenentul Gregoriu Dolinschi la Regimentul de artilerie de munte 10, sublocotenentul Victor Toma de la regimentul 64 (căzut în luptă).

Cu *Recunoştința şi lauda prea înaltă* (Signum laudis) au fost distinşi căpitanul George Ivaşcu de la Regimentul de artilerie de munte 12 şi locotenentul Basiliu Mosora de la Regimentul de infanterie 5.

Cu *Crucea de fer* – decorație primită de la Majestatea Sa împăratul Vilhelm – au fost distinşi căpitanul Traian Popa din Regimentul 64, locotenentul Marius Popescu din regimentul 36 de artilerie de câmp şi artileristul Andreiu Sitar.

Crucea de aur pentru merite cu coroana pe banda medaliei de vitejie pentru servicii pline de jertfă prestate în fața duşmanului s-a conferit domnului medic superior,î. r., Dr. Nerva Drăgan din regimentul de honvezi 23.

Medalia de aur pentru vitejie s-a conferit aspirantului de ofițer Ioan Neda din Regimentul 43.

Medalia de argint clasa 1 pentru vitejie s-a conferit caporalului Alexandru Grigoraş din Regimentul 5 de infanterie, sergentului Petru Ciril din Regimentul 81, caporalului Mihail Cinpa din Batalionul 11 de sapeuri, sergentului major Alexandru Cula şi sergentului

George Hossu din Regimentul 43, sergentului Ladislau Puşcaş din Regimentul 37, caporalului Pavel Codrean, fruntaşului Antoniu Danciu, vânătorilor George Banciu, Nicolae Câmpean, Ioan Radu şi Vasile Urdaş – toţi cinci din Batalionul 28 de vânători, sergentului major Mihail Ciuta şi sergentului Ştefan Maior, ambii din Regimentul 69, sergentului Ioan Oros, infanteristului Martin Bălaş şi ordonanţei Vasile Pop, toţi trei din Regimentul 51.

Unirea, nr. 35 din 13 aprilie 1915, Blaj, p. 3

314

Viena, 15 aprilie 1915 – *Listă a ofiţerilor şi subofiţerilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decoraţii sau au fost avansaţi în grad pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincţii militare

Înregistrăm o nouă serie de soldaţi români decoraţi pentru vitejia lor dovedită în faţa duşmanului:

Crucea militară pentru merite cu coroana pe banda medaliei de vitejie marinarului George Marian.

Medalia de argint pentru vitejie clasa 1 s-a conferit sergenţilor Ioan Micolaş, Pavel Cotaş şi Iosif Bogoş, toţi trei din Regimentul teritorial austriac 31.

Medalia de onoare de bronz a *Crucii Roşii* cu decoraţia de răsboiu s-a conferit soldaţilor de la ambulanţă Ioan Dragoescu (fruntaş), Gavril Fabian, Andreiu Fodor, Nicolae Haţegan şi Achim Cotârla.

Cu *Lauda preaînaltă* (Signum laudis) au fost distinşi căpitanul de husari Ştefan de Petrovici din Regimentul 12, locotenentul Ioan Goţa Regimentul 2, sublocotenenţii, î. r., Dr. Virgil Ciaclan Regimentul de artilerie 19 şi Ioan Stoica Batalionul de sapeuri 7.

Crucea de aur pentru merite cu coroana pe funda medaliei de vitejie s-a conferit medicului de Regiment, î. r., Dr. Constantin Sbârcea.

Medici superiori, î r., au fost numiţi medicii asistenţi, î. r., Dr. Nicolae Marcovici la regimentul 63 şi Dr. Ioan Erdeli Regimentul 51.

Medalia de argint pentru vitejie clasa 1 s-a conferit medicinistului caporal Victor Pop din Regimentul 63, infanteriştilor Vasile Radu şi Gavril Santa din Regimentul 62, sergentului Petru Budzan din Regimentul de artilerie de munte 10.

Unirea, nr. 36 din 15 aprilie 1915, Blaj, p. 4

315

Viena, 17 aprilie 1915 – *Listă a ofiţerilor, subofiţerilor şi soldaţilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincţii militare

Înregistrăm o nouă serie de soldaţi români decoraţi pentru vitejia lor dovedită în faţa duşmanului:

Medalia de argint pentru vitejie clasa II s-a conferit următorilor soldaţi din Regimentul 24 de honvezi: fruntaşii Pavel Columban şi Ioan Maruca, honvezii Alexandru Csog, Ioan Alexa şi Dumitru Oltean.

Cu *Lauda preaînaltă* (Signum laudis) a fost distins locotenentul Aurel Birtolon din Regimentul 22 de infanterie.

Cu *Medalia de argint pentru vitejie* clasa 1 au mai fost distinşi sergentul Ştefan Plesnicar din Regimentul 97 şi sergentul major Iosif Gârban din Regimentul 35.

Cu *Lauda prea înaltă* (Signum laudis) pentru ţinuta vitejească în faţa duşmanului au fost distinşi căpitanul Basiliu Popeacu din Regimentul de infanterie 97, căpitanul Nicolae Sasu din Regimentul 62 şi sublocotenentul, î. r., Alexandru de Mocsonyi din Regimentul 6 de dragoni.

Medalia de argint pentru vitejie clasa II s-a conferit sergentului Nicolae Cheţian şi caporalului Nicolae Grama din Regimentul 50, infanteriştilor Simon Mudura şi Ioan Păcurar din Regimentul 51, caporalului Ioan Pelaghi din Regimentul 62, stegarului Mihail Carp, caporalului Longin Ploscar şi infanteristului Ioan Iov din Regimentul 63, sergentului-major Nicolae Cujereu si infanteristului Nicolae Marcu din Regimentul 64.

Unirea, nr. 37 din 17 aprilie 1915, Blaj, p. 4

316

Bistriţa, 17 aprilie 1915 – *Ştire în legătură cu moartea unui prizonier rus rănit, în Spitalul militar din Bistriţa, şi înmormântarea lui în cimitirul oraşului, ceremonial la care s-a îngăduit să participe şi alţi patru prizonieri conaţionali de-ai săi.*

O înmormântare înduioşătoare

A fost în Bistriţa înmormântarea unui prinsoner rus, mort în urma rănilor sale. Aflându-se în acelaşi spital încă 4 soldaţi ruşi, prinsoneri, răniţi şi ei, s-au rugat de comandanţi să le permită să-şi petreacă fratele şi camaradul până la mormânt.

La insistenţa preotului greco-ortodox român, domnul Borda, li s-a permis, şi cortegiul funebru, cu muzica în frunte şi cu cei patru soldaţi ruşi, în uniformele lor pământii cari urmau carul mortuar, conform datinei şi a lor, cu capul descoperit şi trişti şi abătuţi a înduioşat multe inimi. Între cei 4 Ruşi, doi erau Români basarabeni.
(*Gazeta Transilvaniei*)

Unirea, nr. 37 din 17 aprilie 1915, Blaj, p. 4

317

Seletin (Bucovina), 22 aprilie 1915 – *Portretul locotenent-colonelului român Dănilă Pop, şef de stat major al diviziei austro-ungare însărcinate cu apărarea liniei Câmpulung-Seletin de pe frontul bucovinean, ofiţer superior ce a ajuns o figură legendară în conştiinţa militarilor săi datorită curajului şi vitejiei sale.*

Locotenent-colonel Dănilă Popp

Precum am anunţat, unul dintre comandanţii eroici ai trupelor noastre din Bucovina este domnul major Dănilă Popp, avansat pe câmpul de luptă la gradul de locotenent colonel.

Acest viteaz ofiţer român, îmbolnăvindu-se colonelul Fischer, a luat asupră-şi comanda grupei de sub comanda colonelului Fischer şi, începând din 6 ianuarie, a c., a condus cu o rară energie şi pricepere evacuarea Bucovinei de trupele ruseşti şi urmărirea lor peste Prut.

„*Neue Freie Prese*" de alaltăieri (Nr. 18191) descrie pe mai multe coloane activitatea acestui brav ofițer roman care, asemenea sublocotenentului Rusu, a devenit o figura eroică-legendară în ochii soldaților noştri din Bucovina. Din biografia ce o face corespondentul lui „*Neue Freie Presse*" domnului locotenent-colonel Dănilă Popp, reținem următoarele:

El este un Român transilvănean, elev al Academiei Tereziane. La început a servit la artilerie, apoi a intrat la geniu. A fost detaşat la direcțiunea trupelor de geniu din Triest şi Przemysl, iar la mijlocul lunei septembrie la comandamentul capului de pod Sieniawa, pe râul San. Din Octombrie începând, maiorul Dănilă Popp a fost detaşat armatei Pflanzer în calitate de şef de stat major al unei divizii care a operat pe linia Câmpulung-Seletin[544].

Cum îl judecau oamenii pe acest ofițer? Un militar înalt al armatei Pflanzer mi-a spus odată: „*Într-o armată iregulară majorul Popp ar fi deja demult general*". Îl întâlneşti în Bucovina dacă te apropii de tranşeele extreme, în focul şrapnelelor sau într-o căruță țărănească, în care şade o figură uriaşă cu profil ascuțit şi cu o carabină pe spate. Glotaşii salută pe uriaş cu strigăte puternice şi el le răspunde râzând. Acesta e legendarul locotenent-colonel Popp.

„*Gazeta Transilvaniei*"

Unirea, nr. 38 din 22 aprilie 1915, Blaj, p. 1

318

Viena-Budapesta, 22 aprilie 1915 – *Ştiri în legătură cu faptele de vitejie ale sublocotenentului român Victor Rusu, din armata austro-ungară, şi ale grupei sale de cercetaşi, români selectați din comitatele Solnoc-Dobâca şi Năsăud, isprăvile lor intrând în folclorul militar al frontului galițian.*

Sublocotenentul Victor Russ şi glotaşii săi

Ziarele din Viena şi Budapesta ne aduc amănunte foarte interesante cu privire la faptele eroice – aproape legendare, pe cari le-a săvârşit comandantul unei cete de glotaşi români de la începutul războiului şi până azi în numeroase lupte crâncene din Carpați, Galiția şi Bucovina.

Cel ce a săvârşit cu glotaşii săi aceste fapte de vitejie, unice în felul lor este fostul căpitan activ în armata austro-ungară Victor Rusu, astăzi sublocotenent de glotaşi, decorat cu medalia de aur pentru vitejie. Absolvent al Academiei militare, înființate încă pe timpul Măriei Terezia, Victor Rusu îşi crease o admirabilă situațiune în armată, ajungând aghiotant al şefului de stat major austro-ungar dinaintea baronului Konrad von Hötzendorf. Înainte de a ajunge însă acolo, a colindat Bosnia şi Herțegovina şi Serbia, organizând temutul serviciu de spionaj al bandelor sârbeşti ce nelinişteau pe atunci populațiunea paşnică din cele două provincii, pe atunci numai ocupate cu mandat european de Austro-Ungaria. De multe ori s-a abătut şi prin Muntenegru şi în toate părțile a dat dovada unui admiral sânge rece, unui spirit pătrunzător şi bun cunoscător de oameni.

Astăzi numără aproximativ 50 ani. Demisionând din motive necunoscute din armată, a intrat în presă şi a lucrat multă vreme în redacția organului Partidului național român din Budapesta „*Lupta*", colaborând regulat la „*Reichspost*", la organul socialiştilor creştini din Viena şi la „*Danzers Armee Zeitung*". A venit apoi în România, unde a asistat ca

[544] *Seletin* (în ucraineană *Селятин*), comună în raionul *Putila*, regiunea *Cernăuți*, azi în Ucraina – n.n., A.Ț.

ziarist la mai multe manevre, publicând în presa de specialitate din Austria câteva articole cu juste aprecieri relativ la calităţile şi defectele armatei române. În timpul din urmă exploata o carieră de piatră lângă Turnu-Severin.

– Când veni ştirea despre isbucnirea răsboiului, Victor Rusu, deşi nu mai figura în cadrele armatei austro-ungare, a alergat imediat să-şi apere ţara. S-a prezentat voluntar, i s-a dat rangul de sergent major şi a primit comanda unei companii de eclerori, compusă din glotaşi români aleşi de el din ţinutul Solnoc-Dobâca şi Năsăud, cu care a operat, aşa zicând, independent de celelalte trupe. În Bucovina şi în Galiţia, de-a lungul Carpaţilor se povestesc lucruri extraordinare despre această mână de eroi – şi Ruşii au pus preţ de 25.000 de ruble pe capul comandantului, de care vreau să se scape cu ori-ce preţ.

(„*Românul*")

Unirea, nr. 38 din 22 aprilie 1915, Blaj, p. 1–2

319

Blaj, 22 aprilie 1915 – *Anunț cu privire la schimbarea redactorului-şef al gazetei româneşti „Unirea" instituirea controlului preventiv asupra apariției periodicului prin dispoziție a Procuraturii maghiare.*

Redacțional

Domnul Emil Tătar, proprietar-editorul „*Unirei*", cu ziua de azi înceată a mai semna foaia în aceea calitate. Procuratura din Alba-Iulia ne avizează că începând cu nr-ul de față „*Unirea*" e pusă sub control preventiv.

Împrejurările acestea ne-au constrâns ca nr-ul de marți al „*Unirei*" să-l scoatem numai azi, deodată cu cel de joi. Cetitorii ne vor scuza pentru această întârziere, datorită unor împrejurări neatârnătoare de noi.

Unirea, nr. 38 din 22 aprilie 1915, Blaj, p. 5–6

320

Oradea, 24 aprilie 1915 – *Ştire în legătură cu distingerea prefectului Seminarului greco-catolic român, Ludovic Vida, preot militar în armata austro-ungară, cu decorația Crucea de Aur, pentru serviciile prestate pe front.*

O binemeritată cruce

Zelosul şi cucernicul prefect al Seminarului teologic greco-catolic din Oradea-mare, părintele Ludovic Vida, care de la începutul mobilizării face pe preotul militar, pentru meritele câştigate în câmpul de luptă a fost distins cu Crucea de aur clasa II – *Felicitări!*

Unirea, nr. 39 din 24 aprilie 1915, Blaj, p. 4

321

Viena, 24 aprilie 1915 – *Listă a ofițerilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincții militare

Înregistrăm o nouă serie de soldați români decorați pentru vitejia lor dovedită în fața dușmanului:

Crucea de argint pentru merite cu coroana pe funta medaliei de vitejie s-a conferit subofițerilor de la manutanță R. Lucan de la Regimentul 27, Ioan Bandurca de la Regimentul 66 și Ioan Mailat de la Regimentul 2.

Crucea de argint pe funta medaliei de vitejie s-a conferit caporalului Ioan Haiduc de la Regimentul 5 și infanteristului automobilist Ioan Maroși.

Unirea, nr. 39 din 24 aprilie 1915, Blaj, p. 4

322

Budapesta, 25 aprilie 1915 – *Intervenție a deputatului István Rakovszky, al Partidului Catolic, în plenul Parlamentului maghiar, prin care solicită acordarea dreptului la vot tuturor soldaților mobilizați pentru front, propunere respinsă de majoritatea parlamentară, în frunte cu premierul István Tisza, care consideră că orice reformă electorală ar aduce „nenorocirea națională”.*

Drept de vot pe seama combatanților

În vechime, când proprietatea privată nu era un drept inviolabil al ginților, soldații reîntorși de pe câmpurile de luptă primeau ca o remunerație, pentru vitejie și jertfa lor de sânge, o parte din pământul cucerit, ori chiar din pământul țării. Proprietarii de până aci o luau la sănătoasa, ca să facă loc victorioșilor combatanți – *veteres migrate colonii*. În veacul de mijloc, stimul puternic pentru virtuți militare era – jaful. Tot ce se cucerea devenia prada învingătorului, a combatanților îndemnați la luptă întețită prin făgăduiala de jafuri.

Veacul modern n-a mai admis războiul ca un mijloc de îmbogățire privată, mai ales de când ciocniri mari de interese naționale, ori teritoriale, provoacă un conflict războinic, când singuraticul individ este pus numai la datorința sa, la caz de isbucnire a războiului.

Principiul învechit de a renumera combatanții cu averi în sarcina de aproapelui, chiar și când acelea ar aparținea inamicului, nu mai putea fi admis de cugetarea modernă. Cu toate că simțim că vitejilor reîntorși de pe câmpul de luptă le suntem noi, țara, datori cu ceva. Un lucru deosebit, un cadou se cuvine să le dăm pentru groaznica lor muncă. Cadoul l-a oferit deputatul poporal Ștefan Rakovszky[545], în una din ședințele dietei actuale, în forma

[545] *István Rakovszky de Nagyrákó și Nagyselmecz*, politician maghiar din tabăra opoziției, a așa- numiților „*legitimiști*”, s-a născut pe 18 iunie 1858 la Viena, din părinții *István Rakovszky* și baronesa *Ilona Majthényi*. Și-a făcut studiile la Bratislava, a absolvit dreptul și s-a angajat în armata austro-ungară, pe care a părăsit-o din cauze medicale.

S-a înscris în Partidul Popular Catolic și în 1903 este ales deputat al acestui partid în Parlamentul budapestan, unde pledează pentru aplicarea principiilor sociale ale creștinismului în politica maghiară, cu toate că-și asuma apartenența la aripa „*conservatorismului feudal*” a eșichierului politic ungar. Pe timpul crizei constituționale din anii 1903–1907 a fost consilier personal al împăratului Franz Iosif și membru al comitetului de coaliție din Senatul maghiar, apoi a ocupat funcția de președinte al sesiunilor senatului.

În perioada Primului Război Mondial, s-a înrolat în armată și a participat la campaniile din Rusia și Italia, nelipsind însă de la ședințele parlamentului. Împreună cu *Andrássy Gyula* junior și cu *Apponyi Albert* a alcătuit așa-numita Comisie de control a politicii de apărare și a

unei propuneri de a se da dreptul de vot fiecărui soldat care a luat parte la luptele din actualul războiu – fără deosebire de naţionalitate şi confesiune.

Propunerea deputatului Rakovszky e o apariţie luminoasă în sesiunea actuală parlamentară. Rakovszky, care a fost de la isbucnirea războiului permanent pe câmpul de războiu, unde şapte membri ai familii sale se bat pentru ţară în actuala prefacere a lumii, a făcut aceasta propunere animat de ceea ce a experiat la ostaşii ţării de pe câmpul de războiu. Majoritatea însă n-a primit propunerea. Motivarea ne-o dă ministrul-prezident Tisza, care în şedinţa din 29, curent, a cerut să fie respinsă propunerea deputatului Rakovszky. Contele Tisza declară că, în faţa propunerii deputatului Rakovszky, se află într-o perplexitate oarecare. Crede că oşteanul, în datorinţele sale, este condus nu atâta de un extaz oarecare, ci mai mult de o hotărâre ideală, care e predominată de sentiment, patimă şi convingere.

Suntem gata cu toţii să-i răsplătim pe cei ce-şi varsă sângele pe câmpul de bătaie. Chestia e însă că oare prin acordarea dreptului electoral se răsplăteşte de fapt munca războinică uriaşă prestată cu atâta vitejie de fiecare oştean? Dreptul de vot – continuă contele Tisza – *nu este răsplata indivizilor sau a straturilor sociale, ci o încredinţare din partea statului. O datorinţa de drept public, învestită de către stat asupra individului, e o vocaţiune, a cărei directivă e dată nu atât din partea singuraticului, cât mai mult din partea statului. La lărgirea dreptului de vot e nevoie de exercitarea anumitelor selecţiuni. În faptul că cineva a fost pe câmpul de luptă, şi şi-a împlinit datorinţele cu credinţă şi curaj, nu pot să aflu aceasta selecţiune. Nu, deoarece nu cei mai credincioşi şi mai curajoşi sunt pe câmpul de luptă, ci cei cu fizicul mai robust*.

Cei ce au rămas aici sunt tot aşa de credincioşi şi viteji, sunt numai neapţi ca fizic, miopi, bolnavi ori slabi de piept. Domnii deputaţi sunt de bună seama convinşi că cei ce din cauzele acestea s-au dovedit de neapţi şi nu au mers la războiu, la caz să fi fost duşi şi-ar fi împlinit datorinţele cu aceeaşi credinţă. Logica, care voieşte să deie militarilor dreptul de vot, dacă nu vrea să ajungă în completă contradicţie, conduce la sufragiul universal extrem. ***Introducerea dreptului sufragiului universal în Ungaria înseamnă nenorocire naţională***.

Roagă Camera ca propunerea deputatului Rakovszky să nu fie pertractată. La votare, propunerea e sprijinită de întreagă opoziţia şi câţiva deputaţi afară de partide, împotrivă a votat Partidul muncii şi astfel propunerea a căzut.

Unirea, nr. 42 din 1 mai 1915, Blaj, p. 1

323

Viena, 29 aprilie 1915 – *Listă a subofiţerilor şi soldaţilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

celei externe, după ce a constatat o serie de greşeli în adaptarea strategiei celor două ministere la realităţile vremii. După căderea guvernului *Tisza István*, a primit un post de ministru în noul cabinet al premierului *Hadik János*, învestit la 29 octombrie 1918 de arhiducele Iosif August, desfiinţat însă pe 31 octombrie de „*Revoluţia Crizantemelor*", condusă de *Károlyi Mihály*, viitorul prim-ministru.

Pe timpul *Republicii Bolşevice Maghiare* a lui *Kun Béla* va fi întemniţat, iar din august 1919 va fi prezent în Adunarea Naţională, ca reprezentant al *Partidului Economico-Social Catolic*, până în 30 iulie 1921, când va exclus. Supravieţuieşte apoi atentatului săvârşit împotriva sa de *Kövér György Ibrahim*, iar în toamnă se implică în complotul menit să restaureze monarhia în Ungaria. Se întâlneşte pe 8 octombrie 1921 cu moştenitorul tronului, *Carol al IV-lea*, la *Şopron*, organizează împreună cu alţi „*legitimişti*" un guvern paralel celui de la Budapesta şi se confruntă militar cu trupele regulare la *Budaörs*. Lovitura de stat eşuează şi *Rakovszky* va fi arestat şi întemniţat. Se va stinge pe 12 august 1931 – n.n., A.Ţ.

Distincții militare

Înregistrăm o nouă serie de soldați români decorați pentru vitejia lor dovedită în fața duşmanului:

Majestatea Sa împăratul Wilhelm a conferit „*Crucea de fer*" domnului căpitan I. Vidrighin din Regimentul 63.

Majestatea Sa Monarhul nostru a conferit ordinul *Coroana de fer* clasa III cu decorația de răsboiu pentru ținută vitejească încoronată de succes doctorului-colonel Nicolae Lugoşan din Regimentul de artilerie 19.

Crucea de cavaler al ordinului Franz Iosef pe funta crucii militare pentru merite câştigate în fața duşmanului s-a conferit medicului de ştab Dr. SamuiI Rareş, comandantul Ambulanței de divizie 33.

Crucea de aur pentru merite cu coroana pe funta medaliei de vitejie pentru ținuta vitejească în fața duşmanului s-a conferit medicului de regiment Dr. Eugen Curta din Batalionul 23 de vânători.

Cu *Lauda preaînaltă* (Signum laudis) au fost distinşi sublocotenenții în rezervă Aron Simon de la Regimentul 85 şi Iosif Vojnar de la Regimentul 33 de artilerie.

Crucea de aur pentru merite pe funta medaliei de vitejie s-a conferit stegarului, î. r., Iosif Cuc de la Regimentul 74 şi sergentului-major R. Coțoiu de la Ambulanța de divizie 33.

Unirea, nr. 41 din 29 aprilie 1915, Blaj, p. 4

324

Simbirsk (Rusia), 1 mai 1915 – *Ştire în legătură cu o serie de ofițeri români, din armata austro-ungară, luați prizonieri odată cu ocuparea oraşului galițian Przemysl, de către armatele ruse, şi internați în lagărul de la Simbirsk.*

Ofițeri români prinsonieri în Rusia

„Drapelul" din Lugoş publică o telegramă din Simbirsk[546] (Rusia) care în traducere românească sună astfel:

Rugăm să publicați că suntem sănătoşi în captivitate. Ai noştri să ne depeşeze în limba germană pe adresa: Simbirsk an der Wolga. Semnați: preot militar Rista, locotenent-colonel Babeu, căpitanii Bordan şi Petru Jucu, locotenenții Alexiu Mureşan şi Dr. Nestor, Blaj, sublocotenentul Valeriu Muțiu, stegarii Emil Petrovici, Danciu, Ciosa, Liuba, Gheția, Ionescu, Lugojan, Cornel Milutinovici.

Notăm că ofițerii români de mai sus au aparținut garnizoanei din Przemysl, dintre cari unul e domnul Dr. Iustin Nestor, avocat din Blaj şi fiul directorului şcolii noastre de fete.

Unirea, nr. 42 din 1 mai 1915, Blaj, p. 4

325

Viena, 1 mai 1915 – *Listă a subofițerilor şi soldaților români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații sau au fost avansați în grad pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

[546] *Simbirsk* (în rusă *Симби́рск*), azi Ulianovsk (în rusă *Улья́новск*), oraş pe râul Volga, în Rusia europeană, locul în care s-au născut Vladimir Ilici Lenin şi Alexandr Kerenski – n.n., A.Ț.

Distincții militare

Înregistrăm o nouă serie de soldați români decorați pentru vitejia lor dovedită în fața duşmanului:

Crucea de argint pentru merite s-a conferit husarului Vasile Barbu din Regimentul 7 de husari fiindcă a salvat de la înecare pe doi husari.

Medalia de argint pentru vitejie clasa 2 s-a conferit sergentului-major de ştab Ioan Hurducaşiu, sergentului Mihail Carp, caporalului Julan şi infanteristului Ioan Simon, toți din Regimentul 63.

Sublocotenent, î. r., a fost numit *aspirantul de ofițer*, î. r., Andrian Maniu din Regimentul 63.

Unirea, nr. 42 din 1 mai 1915, Blaj, p. 4

326

Lugoj, 19 aprilie /2 mai 1915 – *Relatare în legătură cu slujba religioasă oficiată la Lugoj în beneficiul prizonierilor ruşi internați în lagărul din oraş.*

Slujbă pentru prizoneri

La cererea comandantului detaşamentului de prizonieri ruşi, în Lugoj s-a oficiat duminică după amiază, în Biserica mare greco-orientală din Lugoj, vecernie, asistând toți prizonierii ruşi. Din considerente de ordine, nu s-a admis alt public. Dar nenorociții prizonieri au umplut vasta biserică. A oficiat părintele Dr. Mihăiescu care, la sfârşitul slujbei, a adresat nişte cuvinte părinteşti auditorului, care au fost traduse apoi în ruseşte de un Român basarabean.

Mişcător a fost momentul când, la sfârşit, au cântat vreo 500 de glasuri, de trei ori, „Hristos a Înviat!" pe ruseşte. Mulți din ei au fost acum, după 9 luni de războiu, pentru întâiaşi dată în biserică. Venirea la biserică a Ruşilor s-a răspândit ca fulgerul prin oraş şi, fiind duminică după masa, s-a adunat public imens în fața bisericei ca să-i vadă.

De la biserică până în piață, şi de aici peste pod, a trecut lungul convoi literalmente printre zid de oameni. Întâmplarea a voit ca tocmai când ieşea convoiul din biserică, să plece un grup de ai noştri spre câmpul de luptă, şi grupul, care venea cântând, a trebuit să se oprească şi să aştepte până ce trec Ruşii. Mulți din public lăcrimau privind la chipeşii Ruşi şi gândindu-se la ai noştri ajunşi prizonieri prin cele depărtate meleaguri ruseşti şi siberiene.

Biserica şi Şcoala, nr. 16 din 19 aprilie/2 mai 1915, Arad, p. 124

327

Blaj, 2 mai 1915 – *Necrolog scris de pe front, de căpitanul român Ioan Coltor, din armata austro-ungară, în memoria stegarului unității sale, Ion Bunea, fost cantor al mitropolitului greco-catolic al Blajului, căzut eroic pe front.*

Dintr-o scrisoare de pe câmpul de luptă

…Nu m-au întors, Sfinția Ta, nici grozăviile războiului, nici frica de moarte. În fața tuturor năcazurilor îndurate de zece luni încoace, sufletul meu a rămas de piatră, de pe buzele mele nu s-a furişat nici o vorbă care să fi adus a rugăciune. Jarul credinței mi l-a

aprins în piept moartea stegarului Ion Bunea, cantorul din alte vremi al Sfinţiei Tale. Iată cum s-a întâmplat:

Era ziua de 2 maiu, zi de duminecă. Un soare înfocat îşi oglindea razele în baionetele flăcăilor noştri. În toată împrejurimea stăpânea o linişte de mormânt, o linişte sărbătorească; dinspre tranşeele vrăşmaşilor nici o mişcare, ca şi cum i-ar fi înghiţit pe toţi inima pământului. Doar sus în înălţimi plutea în unde câte o rândunică pribeagă şi apoi se lăsa săgeată, sfâşiind zarea, în tufişurile de lângă noi să-şi caute cuibul, ce nu mai era. Departe la orizont lunecau uşurei nouri prevestitori de furtună. În ochiul fermecat al unui tău, de sub coasta ocupată de batalionul nostru, se scăldau câteva raţe sălbatice, înmlădiind luciul de sticlă în cercuri largi de vălurele transparente şi moi.

La trei ceasuri după amiază însă pacea aceasta face loc unui bubuit de tun din artileria duşmanului. Urmă un scurt interval de linişte, spintecată brusc de pocnituri îndesate de puşti şi de mitraliere. Evident ni-se pregătea un atac mai înverşunat.

Ne alcătuim repede rândurile, îndreptăm focul spre laturea de unde izbucneau flăcările duşmane. Artileria noastră începu un duel cumplit cu artileria inamică, iar din vale de la stânga răsăriră din şanţuri şuvoaie cenuşii de flăcăi.

Ce a urmat nu pot să-ţi tălmăcesc în cuvinte. Oţelele fulgerau în scânteii de diamante sub bătaia razelor de soare, gloanţele ciuruiau ca grindina în amiaza de vară, granatele, şrapnelele, bombele de tunuri se împleteau prin văzduhul învolburat, ducând moartea în rândurile ostaşilor. Ţipete, vaiete, rugăciuni se amestecau într-un şuierat ascuţit de voci omeneşti răguşite.

Feciorii trecură peste întâiul val de pământ duşman. Mulţi inşi îşi găsiră moartea în faţa plutoanelor străine. Pământul se umezi de sânge şi morţii, unii cu faţa sdrobită de o schijă de şrapnel, alţii cu pieptul despicat de bombe, alţii adormiţi cu fruntea senină, umpleau cuprinsurile câmpului de bătaie.

Stegarul Ion Bunea era mereu înainte. Lunecând prin bălţile de sânge, împiedecându-se de trupuri de răniţi, ce se luptau cu moartea, înainta mereu în fruntea batalionului. Din când în când se oprea trecându-şi mâneca tunicei peste fruntea îmbrobodită în sudori şi înnegrită de praf şi de fum, îşi făcea apoi o cruce mare cu dreapta, un „*Doamne ajută*" îi picura atunci de pe buza arsă şi pleca înainte. Eram în continuu lângă el şi împrumutam tărie din curajul lui.

Deodată îl văd şovăind, îşi duce mâna sub ţâţă, îşi face din nou o cruce liniştită, mare, şi cade ca un copac prăvălit de furtună la pământ...

Două ceasuri mai târziu vijelia a fost trecut. Ostaşii rămaşi îşi storc veşmintele înmuiate în sânge, obosiţi şi tăcuţi îşi storc şi sudoarea înnegrită de pe obraz. Eu merg să ştiricesc după stegar. La umbra unui stejar îl grijeau doi sanitari, cari l-au strâns din învălmăşeală, când a căzut fulgerat de trei gloanţe. Rănile erau mortale. Pe faţa senină nu se vedea nici o urmă de părere de rău. Când m-a văzut, o undă de bucurie îi clipi în ochi, voi să se ridice, nu putu însă.

„*Doreşti ceva?*" l-am întrebat îngenunchind lângă el.

„*Da domnule căpitan*", îmi răspunse liniştit. „*Aş voi să-i scrieţi părintelui de la noi din sat să-şi cerce alt cântăreţ la strană şi să slujească un parastas pentru sufletul meu, să mă pună Dumnezeu cu drepţii*". Tăcu apoi.

Soarele îşi plimba ultimele raze pe fruntea albă ca varul a flăcăului. O aţă de vânt răcoritor îi mângâia două şuviţe de păr scăpate de sub chipiul de pedestraş. Frunzele stejarului tremurau în două ape sub farmecul luminilor amurgului, ce începea să se întindă ca o pânză alburie dinspre lac.

„*Prohod şi aşa nu mi-i dat să am ca toţi morţii de la noi, mi l-oi cânta eu, domnule căpitan, să nu mă îngropaţi ca pe un păgân, că mi-a fost dragă biserica şi scumpă strana de la noi din sat*".

Freamătul mulcom al stejarului repercuta şoaptele înserării. Sanitarii stăteau muţi la capul lui Bunea, crezând că aiurează. O tăcere sfântă se opri între noi. Ochii luminoşi ai rănitului căutau în depărtări o amintire parcă. Buzele lui se mişcară uşor, lăsând să se scurgă de pe ele o cântare lină, dulce, bisericească, de la rânduiala îngropării:

„Viu va fi sufletul meu şi te va lăuda şi judecăţile tale vor ajuta mie".

Un nou freamăt se desprinse din frunzişul de stejar. Ochii sanitarilor se înmuiară. Prin mintea mea treceau fulgere, fulgere aducerile aminte din copilăria curată. Ion Bunea urma pierdut într-o extază de fericire prohodul:

„Cu sfinţii odihneşte Hristoase sufletul robului tău, unde nu este durere, nici întristare, nici suspinare, ci viaţă fără de sfârşit".

Peste faţa flăcăului tresăriră două boabe de apă. În ochii adânci îi luminau scântei calde de soare. Îşi duse apoi mâna la frunte, ca de închinare, se întoarse cu faţa spre mine, mă privi lung, blând, cu dragoste, surise fericit şi – se duse *„unde nu este durere, nici întristare, nici suspinare, ci viaţă fără de sfârşit"*.

Am plecat fruntea pe pieptul mortului şi am plâns. Nu ştiu am plâns de durere ori de bucurie. În sufletul meu s-au aprins sorii din ochii stegarului, erau luminile credinţei mele de copil...

Să-ţi vezi Sfinţia Ta de alt cântăreţ la strană, să slujeşti un parastas pentru sufletul lui Ion Bunea şi pentru mine să zici un Tatăl nostru, că de va fi să mor, să adorm somnul stegarului meu, somnul apostolului sufletului meu.

Dr. Ioan Coltor

Cultura Creştină, nr. 12 din 25 iunie 1915, Blaj, p. 353–354

328

Viena, 4 mai 1915 – *Ştire în legătură cu distingerea parohului român din Boholţ, preot militar în Regimentul 51 Infanterie al armatei austro-ungare, cu decoraţia Crucea de merite pentru preoţi, ca urmare a serviciilor prestate pe front.*

Preot distins

Cetim în *„Monitorul oficial"* din 30 aprilie, a. c., nr. 100, că preotul nostru din Boholţ[547], Ioan Novac, de prezent preot militar în Regimentul 51 de infanterie, pentru ţinuta sa vitejească în faţa duşmanului, a fost distins cu *Crucea de merite pentru preoţi*, clasa a II-a. *Felicitările noastre!*

Unirea, nr. 43 din 4 mai 1915, Blaj, p. 3

329

Simbirsk (Rusia), 4 mai 1915 – *Scrisoare expediată din lagărul de prizonieri din Simbirsk de locotenentul român dr. Iustin Nestor, din armata austro-ungară, căzut în prizonierat, împreună cu alţi combatanţi români, odată cu ocuparea oraşului galiţian Przemysl de către armatele ruse.*

[547] *Boholţ* (în germană *Bucholz*), sat aparţinător comunei *Beclean*, judeţul Braşov, alcătuită azi din localităţile *Beclean, Boholţ, Calbor, Hurez* şi *Luţa* – n.n., A.Ţ.

Scrisoare din Simbirsk

Domnul Dr. Iustin Nestor avocat în Blaj, locotenent la artileria de cetate, ne trimite o scrisoare din Simbirsk, oraş situat pe malul Volgăi.

Domnia sa a făcut parte din garnizoana Przemysl-ului, până la capitularea ei, când a fost luat ca prinsoner, cu ceilalți ofițeri, şi dus spre Kiew-Moscva-Simbirsk. Din cel din urmă oraş ne trimite o carte poştală în nemțeşte, comunicându-ne că e sănătos şi vesel, aşteptând să fie transportați mai departe, probabil spre Siberia. Transmitem salutări prietinului nostru, dorind ca Dumnezeu să-l aducă în pace acasă!

*

Oraşul Simbirsk, din Rusia, unde sunt internați ofițerii români din garnizoana de la Przemysl este sediul guvernământului de acelaşi nume, situat în regiunea meridională a Volgăi, între guvernamentele Kazan, Nişni-Novgorod, Pensa, Saratow şi Samara, numărând cam 50.000 locuitori. Are 17 biserici răsăritene, 2 mănăstiri şi câte o biserică catolică şi reformată, o sinagogă, o moschee, un gimnaziu, seminar teologic, casă de alienați, teatru, o societate agronomică, filială a băncii de stat, un mare bazar. Renumit e bâlciul anual. Fabrici mari de postav. Mare comerciu cu grâne, potasiu şi poame. Este rezidența unui episcop pravoslavnic. În cartierul de sus, aşa zis aristocratic, se află celebra grădină Nicolai.

La 1864 a ars aproape întreg oraşul, ținând focul 9 zile. După acest incendiu teribil s-a modernizat oraşul, care a fost întemeiat la 1648 şi asediat la 1670 de celebrele bande ale lui Stenka Rasin. Din 1796 este sediul guvernamentului. Aici s-a născut renumitul istoriograf rusesc Karamsin, a cărui statue împodobeşte astăzi oraşul. Afară de Ruşi şi de colonişti germani, mai locuesc în oraş Tătari, Mordvini şi Ciuvaşi. Clima e plăcută.

Media anuală e + 3'7% (Extreme + 46° şi - 44°). Legăturile comerciale sunt cu Petrograd, Rybinsk, Moscova, Nişni-Novgorod şi Astrahan. Mare comerciu de peşte şi icre. – Să sperăm că o vor duce bine aici iubiții noştri prinsoneri.

„Drapelul"

Unirea, nr. 43 din 4 mai 1915, Blaj, p. 3–4

330

Debrețin (comitatul Hajdú-Ungaria), 4 mai 1915 – *Propunere a Congregației comitatense Hajdú, preluată şi de cea a comitatului Nográd, de declanşare a reformei agrare de îndată ce războiul se va sfârşi, ca măsură reparatorie pentru jertfa şi suferințele populației rurale pe timpul conflagrației.*

Pentru sistarea latifundiilor

În adunarea comitatului Nográd, s-a discutat hotărârea comitatului Hajdú – care cere împărțirea latifundiilor de pe şesurile Ungariei. Moşiile să fie distribuite printre proprietarii mici, iar boierii să fie recompensați în părțile muntoase ale țării cu alte latifundii.

Comitatul Nográd mai adauge următoarele: Războiul actual e cea mai eclatantă dovadă că cetățenii statului ungar contribue la războiul comun cu credință şi vitejie. Situația de azi ne îndeamnă ca, pentru viitor, să luăm astfel de dispoziții pe terenul economic, cari să poată spori puterea, care e în fiii națiunii maghiare. Se cade ca lor, pentru vitejia şi credința neclintită față de patrie şi tron, să le dăm pământ. Astfel nu vor mai fi siliți să ieie toiagul pribegiei peste mări în țări străine.

Unirea, nr. 43 din 4 mai 1915, Blaj, p. 4

331

Viena-Budapesta, 4 mai 1915 – *Listă a ofițerilor, subofițerilor şi soldaților români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincții militare

Înregistrăm o nouă serie de soldați români decorați pentru vitejia lor dovedită în fața duşmanului:

Cu *Medalia de vitejie* clasa II a fost distins fiul domnului medic Dr. Baiulescu, domnul Aurel Baiulescu, aspirant de ofițer în Regimentul 2 de husari. Aceiaşi distincție s-a conferit şi sergentului Aurel Todescu din acelaşi regiment.

Cu *Lauda prea înaltă* (Signum laudis) au fost distinşi locotenentul Antoniu Burda din Batalionul 7 de sappeuri şi sublocotenentul, î. r., Dr. Ioan Voştinar din Regimentul 37.

Crucea de aur pentru merite pe funta medaliei de vitejie s-a conferit sublocotenentului de la manutanță Virgil Opriş.

Medalia de argint pentru vitejie s-a conferit soldatului Nicolae Bedelean din Regimentul de artilerie de munte nr. 12.

Cu *Lauda prea înaltă* (Signum laudis) au mai fost distinşi locotenenții Iosif Bicău şi Modest Sbiera din batalioanele de glotaşi bucovinene.

Cu *Medalia de aur pentru vitejie* au fost distinşi sergentul-major Ştefan Plesnicar din Regimentul 97, fruntaşul Toma Borgovici din Regimentul 16 şi sergentul-major de ştab Mihail Elecheş din Regimentul 39.

Cu *Medalia de argint pentru vitejie* au fost distinşi caporalul Ladislau Prodan din Regimentul 66 şi sergentul-major Ioan Lupuci din Regimentul 15 de husari.

Unirea, nr. 43 din 4 mai 1915, Blaj, p. 4

332

Londra, 7 mai 1915 – *Ştire în legătură cu torpilarea şi scufundarea pachebotului britanic „Lusitania" de către un submarin german, în sudul coastei irlandeze, pe când se întorcea din America, din cei 1198 de morți, 128 fiind cetățeni americani, incident care va atrage intrarea Statelor Unite ale Americii în război.*

Scufundarea vasului „Lusitania"

Agenția „*Reuter*" din Londra telegrafiază că vaporul „*Luzitania*"[548] a fost scufundat ieri după amiază. Vaporul s-a mai menținut la suprafață 20 minute; pasagerii şi echipajul ar

[548] „*Lusitania*" a fost cea mai mare navă de pasageri la începutul secolului XX, cu un deplasament de 31550 tdw, şi cea mai rapidă, deținând recordul de 4 zile, 22 ore şi 53 minute la traversare a Atlanticului. Pe 7 mai 1915 a fost lovită de o torpilă lansată de un submarin german U-20, la 10 mile de coasta Irlandei. Deşi nu era înarmată, nava transporta 60 de tone de muniție pentru aliații Antantei – n.n., A.Ț.

face un total de 1.900 persoane. „*Luzitania*" e unul dintre cele mai mari şi mai repezi vase comerciale engleze. El avea 31.550 tone, 25 noduri viteză şi era printre vasele subvenţionate şi la dispoziţia amiralităţii.

După declaraţiile admiralităţii engleze, vaporul „*Luzitania*" n-a fost înarmat, dar acestea afirmări nu se pot proba cu nimica. „*Luzitania*" aparţinea flotilei de răsboiu, iar de altă parte nu se poate presupune ca să fi pornit nepregătit pe un drum aşa de lung. Declaraţiile făcute de cei salvaţi arată evident că vaporul a fost prevăzut cu tunuri. Scufundarea năvii „*Luzitania*" e cea mai mare lovitură pentru Anglia.

Cu o săptămână înainte de pornirea năvii „*Lusatania*" din port, ambasada germană din Wasington a publicat în ziarele americane următorul aviz: *Atragem atenţia celor cari voiesc să călătorească în Europa, că între Germania şi aliaţi decurge răsboiu şi că insulele britice încă sunt în zona de răsboiu*. În înţelesul unei note, trimisă nouă de guvernul german, toate năvile prevăzute cu pavilion englez sau al aliaţilor sunt expuse primejdiei de a fi scufundate. Pasagerii cari voiesc să călătorească pe apele declarate de teren de răsboiu îşi expun viaţa.

Unirea, nr. 45 din 11 mai 1915, Blaj, p. 4

333

Tătârlaua (comitatul Alba inferioară), 8 mai 1915 – *Ştire în legătură cu moartea soldatului român Vasile Borza, din armata austro-ungară, decedat în urma unei boli contractate pe frontul din Carpaţi.*

O înmormântare înduioşătoare

A fost în Blaj înmormântarea în ziua de Sf. George a tânărului ostaş Vasile Borza, din Tătârlau[549], mort în urma morbului ce l-a contras în luptele din Carpaţi. A venit în spitalul „*Sfântul George*" de aici de vreo 10 zile. Medicul spitalului i-a pus la dispoziţie toate comodităţile şi şi-a dat silinţa să-l cureze, dar nu s-a putut, căci morbul s-a tot agravat.

La înmormântare a luat parte un public numeros de prin satele vecine, toţi ostaşii răniţi din spitalul local şi întreagă jandarmeria. Cuvântul funebral l-a rostit Reverendisimul domn Dr. Izidor Marcu, iar ultimul cuvânt de adio l-a luat medicul spitalului, Dr. Hâncu, în numele foştilor camarazi ai mortului.

Unirea, nr. 44 din 8 mai 1915, Blaj, p. 4

334

Viena, 8 mai 1915 – *Ştire în legătură cu distingerea unor ofiţeri români, din armata austro-ungară, cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincţii militare

Înregistrăm o nouă serie de soldaţi români decoraţi pentru vitejia lor dovedită în faţa duşmanului:

[549] *Tătârlaua* (în ungureşte *Felsőtatárlaka*), sat aparţinător comunei *Cetatea de Baltă* (în ungureşte *Kükűllővár*), judeţul Alba, alcătuită azi din localităţile *Cetatea de Baltă, Crăciunelu de Sus, Sântămărie* şi *Tătârlaua* – n.n., A.Ţ.

Crucea militară pentru merite clasa III cu decoraţia de răsboiu s-a conferit domnului maior Ilie Ciugudean, comandantul Batalionului de etape III/22, şi sublocotenentului, î. r., Ernest Marcian din Regimentul 76.

Unirea, nr. 44 din 8 mai 1915, Blaj, p. 4

335

Arad, 25 aprilie /8 mai 1915 – *Circulară emisă de episcopul ortodox al Aradului, Ioan I. Papp, prin care solicită protopresbiterilor şi preoţilor aflaţi în subordinea sa să-şi informeze credincioşii cu privire la solicitarea unui nou împrumut public, formulată de guvernul austro-ungar, pentru ajutorarea armatei, împrumut ce va îmbrăca forma emisiei unor obligaţiuni de stat purtătoare de dobânzi.*

Nr. 2164/1915

Circular

către toate oficiile protopresbiterale şi parohiale din eparhia Aradului

Înaltul guvern al Statului ne încunoştinţează spre ştire, şi ulterioară dispunere, că pentru acoperirea şi provederea diferitelor trebuinţe începciate cu răsboiul ce decurge, acum de nouă luni, pune la cale un nou împrumut de răsboiu, ca astfel să deie cetăţenilor prilej de a veni cu obolul lor în ajutorul iubitei noastre patrii, pentru apărarea şi întărirea căreia oştirile monarhiei luptă pe moarte şi pe viaţă contra vrăşmaşului îndârjit.

Precum aflăm din scrisorile primite, acum se vor emite obligaţiuni de stat de 6%, ca şi la împrumutul prim de răsboiu, şi se vor mai emite şi obligaţiuni de stat, numite „rentă", cu 5½%, ambele libere de dare.

Cursul papirelor de 6%, al împrumutului al doilea de răsboiu, va fi acelaşi ca şi la împrumutul prim, adică de 98 la sută, iar al celor de 5½%, va fi de 91 la sută.

Subscripţia la acest al doilea împrumut de răsboiu, şi la renta pomenită, se va face între 15 şi 26 maiu, a[nul] c[urent] căl[indar] nou, iar suma subscrisă se va plăti în patru rate egale de câte 25%.

Când vă aduc aceasta la cunoştinţă, vă aduc totodată la cunoştinţă, spre ştire şi orientare, şi aceea că Înaltul guvern aşteaptă ca cetăţenii să-şi plaseze în aceste obligaţiuni, nainte de toate, banii, ce le stau pe fundul lăzii fără camătă, şi deosebit să subscrie atari obligaţiuni din preţul vitelor, al carelor, al alimentelor vândute în cursul timpului cu preţuri ne mai pomenit de mari, începând de la ou până la bou, iar din banii depuşi la institutele de bani, conform ord[inului] ministrului de Finanţe, poate abzice deponentul numai 25% din suma ce cade sub moratoriu, deci cel mult a patra parte din suma pe care o subscrie la împrumutul al doilea de răsboiu.

Specialele detailuri referitoare la procedura subscrierii, fiind cunoscute din circularul nostru Nr. 5988/1914, mai adăugăm numai atâta că Banca Austro-Ungară şi Cassa Ungară Regnicolară de Împrumuturi pentru Răsboiu acordă împrumuturi până la 75% din valoarea nominală a obligaţiunilor de stat pentru răsboiu, şi încă cu camătă favorabilă de numai 5%.

După ce [că] papirele au valoare mare decât [după] ce se plăteşte pentru ele – fiindcă după 98 coroane primeşte o obligaţiune a împrumutului de răsboiu în valoare nominală de 100 coroane, iar la obligaţiunile de rentă cu 5½%, după 91 coroane primeşte iarăşi o obligaţiune în valoare nominală de 100 coroane şi, în fine, după ce Statul garantează pentru toate sumele investite în atari obligaţiuni, este de înţeles că această investire este nu numai sigură, ci şi rentabilă, deci cu câştig, astfel: că nimeni n-are să se teamă de

primejduirea banilor plasaţi în atari obligaţiuni, din contră, să se ştie, acum şi în viitoriu, că banii fieştecărui cetăţean sunt mai siguri ca investire în acestea şi în alte asemenea obligaţiuni de stat decât ce siguranţă le dă aşezarea lor pe fundul lăzii ori îngroparea în pământ, cum se făcea mai demult.

Având în vedere această rentabilitate şi garanţă a banilor investiţi în obligaţiuni de stat, având în vedere că nu este cetăţean care să nu dorească grabnica terminare a acestui războiu, cu deplină biruinţă a armelor monarhiei noastre, având în vedere că împlinirea acestei dorinţe, după voinţa lui Dumnezeu, atârnă mult şi de la aceea ca viteaza noastră oaste să nu aibă altă grijă decât lupta, cu bărbăţia şi însufleţirea de până acum; având în vedere că asemenea însufleţire numai aşa o putem nădăjdui dacă şi oastea noastră va fi provăzută cu hrana zilnică, cu îmbrăcăminte potrivită şi cu armătura trebuincioasă, precum sunt provăzute oştile vrăşmaşilor noştri îndârjiţi, urmează de [la] sine că este de datorinţa noastră [a] tuturor, de la vlădică până la opincă, să facem tot posibilul ca armata monarhiei noastre să iasă biruitoare, spre binele, liniştea şi bucuria noastră, a tuturor cetăţenilor ei.

Astfel stând lucrul, îndatorăm iubita noastră preoţime parohială ca acest circular să-l cetească în sfânta biserică în cea mai apropiată duminică, ori sărbătoare, esplicând poporului credincios că ajutorul ce-l dăm Statului, în schimbul obligaţiunilor oferite, ni-l dăm tot nouă, şi astfel, ajutând Statul în purtarea luptei, ne ajutăm pe noi înşine, pentru că odată cu promovarea intereselor Statului, promovăm şi interesele noastre binepricepute.

Deci, recomandăm iubitului nostru cler şi popor, particularilor ca şi comunelor bisericeşti, să participe la subscrierea obligaţiunilor, pomenite, în măsură cât mai mare cu sumele disponibile, pentru că, după cum am accentuat şi mai sus, capitalul ce s-ar investi în atari obligaţiuni, nu numai că este deplin asigurat, dar aduce şi camătă bună, din care motiv şi Consistoriul nostru a subscris din banii fondurilor diecezane şi va subscrie şi acum o sumă mai însemnată.

Spre orientare mai adăugăm că, cine vrea să cumpere atari hârtii de stat, să anunţe la antistia comunală ori la oficiul de dare, la vreo bancă, la poştă ori la societatea de consum.

Arad, 25 aprilie (8 maiu) 1915

Ioan I. Papp m.p.
Episcopul Aradului

Biserica şi Şcoala, nr. 18 din 3/6 mai 1915, Arad, p. 133–134

336

Krosno (Polonia orientală) 27 aprilie/9 mai 1915 – *Reportaj, întocmit de către învăţătorul român E. Cioban, ofiţer în armata austro-ungară, în legătură cu ofensiva asupra oraşului Krosno, ocuparea acestuia, şi împingerea forţelor ruseşti înspre linia Nistru-San.*

Lupta de la Crosno

O seară lină, aproape visătoare, când tabăra noastră, obosită de marşul forţat de peste zi, se aşează să odihnească pe câmpia verde, udată de apele iernii ploioase, spre sud de *Crosno*[550], cam la 25 chilometri. O singură locuinţă străjuia câmpia întinsă, în care

[550] Toamna anului 1914 a fost martora luptelor fratricide purtate în zonă între ostaşii polonezi înrolaţi în armata austro-ungară şi cei înrolaţi în armata rusească. Ruşii au ocupat oraşul pe 24 septembrie 1914, i-au arestat şi întemniţat pe fruntaşii locali ai mişcării naţionale poloneze, Edward Janicki şi profesorul Andrzej Szafrański, după care au trecut la fortificarea acestuia.

comandanţii noştri se şi instalaseră la moment. Era o casă smerită, din margine de drum, cu faţa îmbrobodită în tristeţea vremii ucigătoare, neavând pe nime din vechii ei stăpâni.

Aici se pripăşi pentru un interval scurt, dar sbuciumat, comandantul regimentului nostru cu adjutanţii lui. În jur de casa solitară, lagărul nostru tăcut se pierdea cu încetul în întunerecul îndrăsneţ al nopţii venite pe furiş. Pe iarba umedă şi rece, ostaşii învinşi de oboseală încercau să doarmă, proptindu-şi capetele pe borneele ţapene. Era dispus ca nime să nu se lase somnului, având de a ne continua calea în urmărirea duşmanului şi, totuşi contrar demandării comandamentului, somnul fermecat se înstăpâni peste tabăra trudită. Numai puştile în piramide privegheau în noapte.

Un vânt molatic, desprins din margine de codru, se trudia sfios de a înăspri pământul umed, patul neodihniţilor răsboinici, iar adierea lui uşoară mângâia feţele lor istovite, întoarse spre cer. Toţi dormiau. O nostalgie cuceritoare, un gând de casă şi de-ai mei mi-a furat odihna şi, în singurătatea neadormitului meu suflet, priveghiam cu piramidele în frăţie. Afară de adierea lină a zefirului drumeţ, nu conturba nime liniştea repausului neşovăitorilor luptători. În tăcerea adâncă, ca de mormânt, plana o tristeţe prevestitoare de rău şi ostaşii, în somnul lor, nu ştiau nimic. Rar de tot, câte un nechezat de cal flămând se isbea în tăcerea nopţii ca o ghiulea blăstămată în pământul năcăjit. Mâine e ziua morţii şi tabăra nu ştie...

Cerul cu luminile stinse, în haina lui posomorâtă, şi-a întors faţa într-altă parte, părea acum un duşman piticilor de jos. Caii, bătuţi de ploaie, loveau pământul tropotind, se isbeau neliniştiţi unul de altul, iar îngrijitorii tor nu puteau să doarmă. Umedă şi rece, ploaia din nopţile de iarnă răcoria pământul ca un sloiu de ghiată şi corpul celor ce odihniau, amorţit de oboseală, a început să simtă frigul.

Un scârţâit de uşă hodorogită răsbi în întunerec, cuvântul de alarmă „*sus*" sgribura pe buze de la om, la om. În sgomotul înfundat de oţele, de lemnul puştii şi bornee încărcate, tabăra în picioare sta gata de plecat. „*Înainte*" şi oastea se porneşte. În coloane de patru, cu privirile în pământ, adormiţi pe jumătate, păşiam cu toţi în noapte, nesiguri în mers, pe meleaguri străine. Câte o gropşoară obraznică trezeşte un batalion întreg. „*Şi la moarte merge omul năcăjit*" e mângâierea generală, iar răbdarea uriaşă le îndură cu prisosinţă toate. Cum se va prezenta moartea o ştie fiecare, nu-i motiv deci de îngrijorare, de vreme ce bubuitul canonadelor şi ropotul infernal al mitraliereloor odihnesc încă în tranşeele duşmane. Norii şi-au domolit sita şi ploaia nu mai cerne decât picuri mărunţi, în cadenţe tot mai slăbite. Faptul ăsta furişează o rază blândă de mângâiere cerească în sufletul mulţimei, şi convoiul se mişcă mai vioiu.

Plăcile de obstacol ale mitralierelor, aşezate pe câte un căluşel, băteau în noaptea mută ca o toacă de metal. „*Duşmanul* – începe raportul – *părăseşte oraşul Crosno, retrăgându-se pe înălţimile miazănoapte-răsărit, cari predomină oraşul. Artilerie grea, mitraliere, pedestrime multă*".

A fost destul atât, ca să ne oprim cu toţi pe loc. Şi dacă ne-a pornit era semn că mergem să pipăim subteranele mojicilor moscoviţi. În faţa noastră cerul se înroşise, ca de foc, la o distanţă ce corespunde depărtării oraşului Crosno. O cupolă superbă, înfiripată din limbi uriaşe de foc, se desemna pe cenuşiul bolnav al cerului şi măreţia ei fricoasă ne cutremura pe toţi. „*Arde Crosno*", şoptia mulţimea trezită „*se duc Muscalii şi în urma lor lasă pradă flăcărilor oraşul pacinic, adăpostul lor de şase săptămâni*".

Cupola tot mai majestoasă se înălţa în noaptea sumbră, luminând ca un far în marea de întunerec. Ploaia încetase, şi lumea de ostaşi, cu ochii pironiţi în roşul vioriu al priveliştii nocturne, păşia mai sigură. Miezul nopţii a plecat să se odihnească, şi până în

---

Pe 8 octombrie trupele ruseşti vor intra sub comanda generalului Brusilov, pe fondul intensificării atacurilor germane şi austro-ungare, aliaţii reuşind să ocupe oraşul pe 9 mai 1915, întreaga linie de apărare rusească de pe râul Vistok prăbuşindu-se o zi mai târziu – n.n., A.Ţ.

zorile dimineții regimentul, obosit, are s-ajungă periferia orașului. Acolo îl va întâmpina probabil rezistența dușmanului îndârjit și botezul de sânge va sfinți norocul zilei de mâne.

Se făcuse noaptea prea frumoasă, și era semn rău, prevestind furtună. La o răspântie părăsim drumul bătut și, peste mlaștini neumblate, progresăm în noaptea trecută de jumătate. Anevoios trecea marșul pe meleagurile astea deșirate, și coloanele de patru începură a se desface, luând înfățișarea unui conduct de procesiuni. Am ajuns în pădurea tăiată peste rădăcini, cu trunchiuri ciuntate de o șchioapă peste pământ, înălțându-și vârfurile ca niște ciolane desvălite. Tabloul splendid, zugrăvit de flăcările satului ce ardea tot mai palid, rămânea în stânga departe. Aurora dimineții îngândurate ne-a aflat desvoltați în linie de foc, încă înainte de-ajunge calea ferată spre sud de oraș, ca la 2 chilometri.

Un tocănit bizar de mitralieră se auzia acum până la noi, făcându-ne atenți că dușmanul nu-i departe. Mai vreo câțiva pași și șuierul gloanțelor, cu vârful ascuțit, ne va fi imnul morții. Ajunși sub dâlma drumului de fier, ne oprirăm să privim puțin în jur de noi, că ne vedeam acum mai bine, iar prezența noastră în număr complet acum era mai necesară. Calea ferată Crosno, o ramificație a liniei principale Lemberg-Tarnow, era un excelent mijloc de comunicație al imperiului rusesc cu armata ce opera în Galiția, iar Crosno un depozit central de muniție și alimente. Aprovizionarea armatei lor în felul ăsta nu suferea de loc, iar dacă totuși s-a răsgândit să plece evacuând orașul-magazin, era o apucătură specifică moscovită, pe care n-o înțelegeam. Probabil teritorul părăsit era un slab centru de operațiune pentru ei, fără ascunzișuri, neputându-ne deci ataca pe furiș, cum le era obiceiul. Vicleșugul lor răsboinic, la cinci zile după întâlnirea de la Crosno, l-am plătit cu experiența noastră proprie, într-un codru haiducesc. Rușii simțiră acum apropierea noastră de oraș și li se descărcau armele și fără poruncă.

Linia noastră de foc, în extinderea ei de chilometri, era desinată să traverseze orașul întreg și împrejurimile, năzuind spre linia de foc dușmană, de proporții egale, postată pe înălțimile din față. Artilerie încă nu aveam. În vârful aripei drepte, două mitraliere aveau sub ocrotirea lor înaintarea pedestrimei. Bubuitul tunurilor ruseşti treptat creşte în intensitate și ne îngrijoraserăm noi, perseverenții luptători, că tocănitul mitralierelor noastre va amuți fără de vreme.

La marginea orașului, populația cu ochii plânși, ne îmbia cu pâine, plămâni de vită și slănină. În treacăt înhățăm mâncarea oferită și fugeam cu bucătură în gură să-i facem foamei pe voie, că ea-i doamnă mare și nu cedează nici în fața morții. Câte un ofițer, enervat până în extrem de desfășurarea repede a defensivei, proiectată cu multă cumpănire, striga amenințând să nu rămână nime în urmă, că va fi vreme de mâncat și dacă vom muri.

Compania a opta forma aripa stângă a liniei de foc și eram și eu în ea. Ajungând cimitirul orașului, cu cruci de piatră și copaci uriași, pitulându-ne în dreapta și în stânga, răsbim înainte prin ploaia de gloanțe. Era un punct pregnant în harta rusească cimitirul ăsta, și-l fixau Muscalii bine, că trosneau copacii, așternându-și ramurile uscate pe iarba călcată și se închinau crucile ca la venirea unui Mesia pe pământ.

De aici se începe lupta adevărată. Râulețul ăsta îngust, Wistocul, cu țărmuri înalți și alvie adâncă, nu ne lăsa să-l trecem decât pe un pod din lemn, construit de „*maisteri murawschi*" (măieștrii tâmplari) din Crosno-Zawodaom (*Crosno de peste apă*), neacomodat trecerii unei trupe ochite de dușman. Trepte la urcat, trepte la coborât, și podul adevărat se înalța peste țărmurii amândoi ca o spânzurătoare. În vremi de pace și în nopți cu lună plină putea fi poetic să asculți de pe spinarea lui murmurul îndrăgostit al apei.

Aici era cheia înaintării noastre, dușmanul o știa prea bine, cum noi colindam veniau gloanțele cu nemiluita, de făcură podul ciur. Mitralierele postate la marginile liniei de foc, ca ieșite din fire asediau modestul pod, iar ai noștri cădeau în apă și la margine de țărm. Se înroșise apa în râu și valurile tulburate duceau vaierul durerii, legănându-se mâhnite.

Dincolo de apă, trupa trecută înainta cu grijă pe valea frumoasă care îşi ridica marginile treptat până la înălţimea tranşeelor ruseşti. Nime nu auzia cuvânt de îmbărbătare – poate nici nu era – cu grija morţii pe buze şi cu gândul hotărât de a învinge, ne aruncam dintr-un adăpost într-altul, descărcându-ne apoi arma în direcţiunea poziţiilor duşmanului pe care nu-l vedeam.

Sosind şi artileria noastră, un duel îngrozitor de canonade sgudui văzduhul. Rezerva intră şi ea în linia de foc, iar puşcăturile duşmanului se înteţesc, crescând în vehemenţă. Pedestrimea ne asvârle gloanţele în faţă, iar mitralierele cruciş. Bubuie canoanele dincolo de deal, iar granatele sfredelesc pământul în mijlocul nostru. Vâjâitul lor sinistru cutremură mulţimea lipită de pământ care, îngrozindu-se, fuge înainte să-şi afle alt adăpost. Şrapnele, explodând în aer, împrăştie un potop de globurele peste capete. Plutonierul s-a sfârşit cu faţa în sus, lângă el o groapă adâncă, săpată de granatul ucigător. Nouraşi albaştri, produşi de explozia şrapnelelor, îl tămâie în urma noastră ca pe un creştin.

Violenţa defensivei şi-a ajuns apogeul şi muniţia rusească, în cantităţi enorme, se scurgea cotropitoare ca apele ce se revarsă peste albie. O împerechere de şuerătuiri stridente stăpânia gheena blăstămată, iar moartea triumfătoare îşi rânjea dinţii, sfidând leşurile reci. Cratere săpate de ghiulele ruseşti ne scutiau puţin din calea puhoiului de gloanţe şi totuşi mulţi au adormit pe veci în ele.

Atacul nostru, din ce în ce mai efectiv, se apropie de bravura finală, iar Muscalii se socotesc una bună şi se retrag pe îndelete, însemnând cu sânge calea. Fuga lor voinică se desfăşură sub ocrotirea canonadei infernale căreia, împotrivindu-se tunurile noastre, se descinse o teribilă luptă artileristică, din care rezultă o învălmăşeală şi un prăpăd de moarte pentru aceia cari se retrăgiau. Ca un cârd imens de corbi hrăpăreţi sburau obuze şi ghiulele, întunecând zarea cu nori de fum greu mirositor, iar şuerul lor îngrozitor ne-a încremenit la toţi frica pe buze. Se schimbase parcă lumea cu pământul de sub noi, bubuitul artileriei noastre nu-l mai puteam distinge, era un iad cumplit fără ieşiri, de nu mai ştiam în ce direcţiune să ne îndreptăm. Cu arma strânsă într-amândouă mânile mor pe drum eroi nemângâiaţi şi iarba înroşită le priveghiază sfârşitul.

Asaltul ne întăreşte şi frica şi mânia, iar la marginea tranşeelor, baionetele învrăjbite sfâşie trufia încăpăţânaţilor iobagi. Gemetul morţii cumplite se opreşte în vârful odioaselor baionete.

E. Cioban, învăţător

Românul, nr. 31 din 11/24 februarie 1916, Arad, p. 1–4

337

Sighet, 10 mai 1915 – *Necrologul ofiţerului român Valeriu Moga, căpitan în Regimentul 85 al armatei austro-ungare, căzut eroic în luptele de pe frontul rusesc.*

Eroul căpitan Valeriu Moga

În numărul trecut al ziarului nostru am amintit că drapelul Regimentului 85 din Maramureş a fost decorat la ordinul regelui cu Medalia de aur pentru faptele eroice prestate de acest regiment în actualul războiu. Tot atunci am amintit că o parte bună din acest regiment se compune din români maramureşeni.

Acum cetim că căpitanul Valeriu Moga, care îşi făcea serviciile militare de mai mulţi ani la Regimentul 85, după ce a făcut mai multe fapte pline de eroism şi a ridicat onoarea militară pe cel mai înalt piedestal, străpuns de o baionetă, a murit.

Ceea ce a prestat în aceste lupte căpitanul Valeriu Moga se poate vedea mai bine din cuvintele colonelului său, domnul Balling, care într-o scrisoare, adresată familiei, pe care o dăm şi noi după „*Românul*", se esprimă astfel:

„Noi însă am pierdut un prietin şi camarad de o rară noblețe sufletească, unul dintre cei mai rari, mai vrednici şi mai viteji ofițeri ai regimentului. El a murit moarte de erou pe câmpul de onoare al Austriei şi Ungariei. Ținuta lui vitejească în fața duşmanului, pilda lui de rară vitejie personală, curajul şi sângele rece cu care ştia să însuflețească feciorii şi tenacitatea cu care urmărea o țintă ce şi-o alegea, îi vor asigura pentru recii vecilor stima şi admirația atât a prietinilor cât şi a duşmanului.

În istoria regimentului, numele lui Valeriu Moga va străluci totdeauna între cele dintâi. Numele lui e strâns legat de luptele victorioase ale regimentului avute în 28 februarie şi cele următoare, fiindcă în primul rând lui trebuie să-i mulțumească regimentul pentru succesele strălucite ce le-a obținut atunci. Meritul acesta va afla cu siguranță şi recunoştința preaînaltă".

După aprecierea aceasta, venită de la cel mai competent loc, vom mai spune numai în puține cuvinte că căpitanul V. Moga a căzut în 10 martie străpuns de patruzeci şi şase de gloanțe de puşcă. După ce-şi pierduse aproape toți feciorii din companie, fusese înconjurat de Ruşi: Un ofițer rus, încântat de ținuta lui vitejească, îl provocă să se predeie prisonier, dar Moga nu vru să ştie nimic de asta. Cu ultimele gloanțe de revolver mai trimise câțiva Ruşi pe cealaltă lume, apoi căzu la pământ străpuns de-o baionetă în inimă.

Unirea, nr. 49 din 22 mai 1915, Blaj, p. 2–3

338

Viena, 11 mai 1915 – *Ştire în legătură cu distingerea unor ofițeri români, din armata austro-ungară, cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincții militare

Înregistrăm o nouă serie de soldați români decorați pentru vitejia lor dovedită în fața duşmanului:

Crucea preoțească pentru merite clasa II s-a conferit preotului militar greco-ortodox Iosif Serafin de la Regimentul 31.

Cu *Lauda prea înaltă* (Signum laudis) au fost distinşi medicul superior, î. r., Dr. Nicolae Marcovici, căpitanul Anastasiu Safrano, de la regimentul 1 de husari.

Unirea, nr. 45 din 11 mai 1915, Blaj, p. 4

339

Blaj, 15 mai 1915 – *Articol critic la adresa presei maghiare care, în urma succeselor înregistrate de armatele aliate germane şi austro-ungare, pe frontul polonez şi galițian, ridică în slăvi vitejia soldaților maghiari, omițând voit să specifice că regimentele în cauză sunt alcătuite majoritar din români transilvăneni.*

Soldatul român

În timpul din urmă primim într-una plângeri de la cetitori noştri. Se plâng împotriva ziarelor maghiare, cari toate biruințele armatei noastre glorioase le atribuie exclusiv elementului maghiar şi se fac uitate de cele vreo 400.000 de feciori români cari îşi fac şi ei datoria pe câmpiile de onoare ale monarhiei şi cu vitejia nu stau înapoia nici unui popor din țările de sub sceptrul habsburgic, nici de pe teritoriile coroanei Sf. Ştefan.

La plângerile acestea nu am reagat. Ştiam noi că cei competenţi şi chemaţi vor şti aprecia bravura fiilor şi fraţilor noştri, vor cunoaşte şi recunoaşte meritul adevărat. Ştiam noi că mai târziu adevărul îşi va face cale.

Ori doară vom da uitării că marele căpitan, împăratul Wilhelm al Germaniei, a dăruit Regimentului 50 un nou steag decorat cu *Crucea de fer* acelui regiment al cărui steag Maiestatea Sa împăratul şi Regele nostru Apostolic Francisc Iosif I l-a decorat cu *Medalia de aur pentru vitejie* drept recunoştinţă a statorniciei dovedite în credinţa jurată?

Şi acum iată că bucurie şi cinste, tot asemenea de mare, împodobeşte azi fruntea smerită a oşteanului român. Acelaşi Domnitor glorios, încărunţitul cu cinste împăratul şi Regele nostru Apostolic Francisc Iosif I, dăruieşte steagului Regimentului de infanterie 85 aceiaşi *Medalie de aur* drept recunoştinţă a vitejiei şi statorniciei neîntrecute dovedită în luptele actualului războiu. Şi cine nu ştie că Regimentul 85 e alcătuit în covârşitoare majoritate de urmaşii falnicului Vodă Dragoş, de neîntrecuţii pui de lei de pe văile Vişăului, Tisei, Cosăului, Izei şi Marei, cu un cuvânt din bravii nostru români marmaţieni.

Evenimentul acesta ziarul „*Az Est*" îl încrestă în numărul său din 11, crt., între noutăţi. Ce frumos, ce echitabil era dacă îi închina un articol de fond! Să nu se întristeze cetitorii nostru. Adevărul şi dreptatea anevoie îşi fac drum, dar şi-l fac. Ajunge nouă ca acolo sus, la înălţimea tronului, s-a remarcat vitejia fiilor neamului nostru şi mai lămurit va fi remarcat la tronul cel mai înalt, pe care şade „*Domnul cel tare în războiu*".

Atâta ajunge nouă. Să nu ne descurajeze nici bănuielile ce se aruncă asupra noastră că ar fi slăbit tăria şi vitejia alor noştri şi că acum cei ce pleacă la câmpul de luptă s-ar duce cu mai mică însufleţire şi mai puţin sentiment de datorie faţă de patrie şi tron.

Fiii noştri sunt fiii bisericii noastre şi ei, deodată cu facerea semnului crucii, au învăţat de la preoţii lor că datori sunt a jertfi fără preget şi viaţa pentru apărarea ţării şi a tronului, cari sunt pentru ei lucruri sfinte. La datoria aceasta nu e nevoie ca să tragem noi băgarea de seamă a fiilor neamului nostru. O cunoaşte şi o ştie fieştecarele.

Şi vor dovedi evenimentele că neîntrecut a fost, neîntrecut este şi tot neîntrecut va fi soldatul român şi de aici încolo. Şi va rămânea tot aşa până la terminarea glorioasă a acestui războiu şi faţă de orice duşman, vie acela din orice lătură a lumii, pentru că soldatul român e bun creştin, iar creştinul îşi jertfeşte bucuros viaţa, dară jurământul nu şi-l calcă, bine ştiind că şi-ar pierde sufletul.

Noi suntem mândri de armata noastră şi recunoaştem cu plăcere vitejia tuturor popoarelor cari o alcătuiesc, ne închinăm vitejiei deosebite a fraţilor maghiari. Dar să ne fie îngăduit a fi mândri de soldatul român şi să ni se îngăduie întrebarea: ***Câte regimente din armata austro-ungară mai au steagul decorat cu medalia de aur pentru vitejie?***

Unirea, nr. 46 din 15 mai 1915, Blaj, p. 1

340

Roma, 18 mai 1915 – *Ştiri în legătură cu manifestaţiile pro-antantiste desfăşurate pe fondul căderii guvernului italian şi presiunile făcute de diplomaţia Mari Britanii pentru atragerea Italiei în tabăra Antantei.*

Sforţările Ententei la Roma

Ziarului „*Lokalenzeiger*" i-se comunică din Roma:

Tratativele pentru constituirea noului cabinet sunt în decurgere. S-au luat dispoziţii pe o reţea estinsă pentru apărarea capitalei. Plebea a făcut mari demonstraţii la redacţia

ziarului „*Popolo Romano*". „*Idea Nazionale*" îndeamnă tinerimea italiană să vină la Roma şi se agite pentru războiu.

Ambasadorii Ententei au avut întrevederi. Se năzuiesc ca prin diplomaţie să seducă opinia publică italiană. Aşa, ziarele din Londra au publicat că Anglia, în numele Ententei, a pactat cu Italia ca ea numai decât să înceapă războiul alăturea de grupul entent. Evident că ştirea aceasta, lansată de presa engleză, nu corespunde realităţii.

Unirea, nr. 47 din 18 mai 1915, Blaj, p. 2

341

Sighet, 18 mai 1915 – *Ştire în legătură cu distingerea Regimentului 85 Maramureş cu „Cea mai înaltă recunoştinţă" pentru faptele de curaj şi eroism dovedite pe front de soldaţii acestei unităţi.*

Distincţia regimentului maramurăşan

În adunarea Comisiei administrative a comitatului Maramurăş, comitele suprem *Nyegre László* a anunţat că Maiestatea Sa a împărtăşit Regimentului 85 cea mai înaltă recunoştinţă. Comitele a propus ca eroismul Regimentului să se eternizeze şi în protocolul şedinţelor.

Moţiunea aceasta a fost primită cu multă înflăcărare şi de vicarul român Titus Bud. Regimentul amintit se compune din o parte însemnată de români, ruteni şi maghiari.

Unirea, nr. 47 din 18 mai 1915, Blaj, p. 4

342

Viena, 18 mai 1915 – *Ştire în legătură cu distingerea unor ofiţeri români, din armata austro-ungară, cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincţii militare

Înregistrăm o nouă serie de soldaţi români decoraţi pentru vitejia lor dovedită în faţa duşmanului:

Crucea de aur pentru merite cu coroana pe funta medaliei de vitejie s-a conferit căpitanului de contabilitate Nicolae Cincian de la Regimentul 64, oficialului de la intendenţă Vincenţiu Fildan, medicului de regiment Dr. Leonida Pop şi medicului superior Dr. Alexandru Pop.

Crucea de aur pentru merite pe funta medaliei de vitejie s-a conferit medicilor-asistenţi, î. r., Traian Bude şi Ioan Lupu.

Unirea, nr. 47 din 18 mai 1915, Blaj, p. 4

343

Viena, 18 mai 1915 – *Ştire în legătură cu distingerea unor ofiţeri români, din armata austro-ungară, cu decoraţii sau avansaţi în grad pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincții militare

Înregistrăm o nouă serie de soldați români decorați pentru vitejia lor dovedită în fața dușmanului:

Crucea de argint pentru merite cu coroana pe funta medaliei de vitejie s-a conferit sergenților Metodiu Adam de la Regimentul 2 de artilerie și Simeon Tarnawski de la Regimentul 80.

Medalia de aur pentru vitejie s-a conferit sergentului de stab Ioan Petraș de la Regimentul 5.

Medici superiori în rezervă au fost numiți medicii-asistenți Ioan Roșca la Spitalul de garnizoană 17 și Nicolae Dian la Regimentul 33.

Unirea, nr. 48 din 20 mai 1915, Blaj, p. 4

344

Roma, 22 mai 1915 – *Știre în legătură cu pretențiile teritoriale formulate de Italia față de Austro-Ungaria, precum și a celor de natură economică menite să asigure Italiei un grad sporit de dominație a Mării Mediterane.*

Ce pretinde Italia?

După ziarul „*Berliner Zeitung am Mittag*", ministrul italian de Finanțe a comunicat unui colaborator de la ziarul „*National Tidende*" pretențiunile Italiei față de Monarhie. Pretențiunile, publicate și de ziarele maghiare, se reduc la următoarele:

1. Anexarea numai decât a Trentinului, Istriei și Triestului.

2. Italia pretinde să i-se conceadă stațiunile maritime de pe țărmurii Dalmației, împreună cu Triest, Pola, Fiume și mai multe insule de pe marea Adriatică.

3. Austro-Ungaria renunță la o intervenție, fie directă, fie indirectă, în chestiile interne ale Serbiei.

4.Să i se garanteze libera acțiune ca împreună cu Ententa, Italia să și apere față de Turcia interesele ce le are pe litoralul östic al mării Mediterane.

5. Să i se garanteze mână liberă de acțiune în viitorul congres pentru pace, în care Italia își rezervă dreptul să sprijinească interesele Sârbiei și ale Belgiei.

Unirea, nr. 49 din 22 mai 1915, Blaj, p. 2–3

345

Roma-Viena, 23 mai 1915 – *Declarația de război adresată de Italia Austro-Ungariei, manifestul adresat de către împăratul Franz Iosif popoarelor aflate între granițele monarhiei austro-ungare, prin care condamnă decizia Italiei și solicită solidaritate din partea supușilor săi întru apărarea integrității teritoriale a imperiului.*

Războiul cu Italia

Declarația de războiu. Manifestul Domnitorului
Ostilitățile au început. Flota noastră în acțiune

În ziua de Rusalii a isbucnit și războiul cu Italia. Până în vremea din urmă se credea că acest războiu poate fi evitat, fiind vorbă de o veche aliată a noastră, căreia i s-au făcut

foarte importante concesii teritoriale din partea Monarhiei noastre ca să-şi păstreze neutralitatea până în sfârşit.

Tratativele acestea ajunseră în martie într-un stadiu aproape definitiv şi prinţul Bülow putea să spere că războiul cu Italia n-are se isbucnească. Situaţia guvernului *Salandra*, în vremea din urmă, a început să se clatine; se amintea de ajungerea lui Giolitti care, ca aderent al păcii, ar fi putut suprima agitaţia războinică a ultimelor zile. A fost încredinţat însă şi pe mai departe guvernul Salandra şi astfel Camera şi Senatul italian au primit în mare majoritate intrarea în război.

Războiul s-a declarat, deocamdată numai Monarhiei noastre, deşi e evident că Germania încă îşi va trage consecinţele. Aliatul de ieri al Monarhiei noastre a voit aşadar războiul cu orice preţ, rumpând singur contractul ce-l legă de Monarhie până la 1920 şi trecând peste foarte însemnate concesiuni teritoriale ce i se oferiseră. Trupele italiene, în urma înţelesului avut cu Ententa, vor opera în Dardanele în Champagne, luând ofensiva şi în peninsula Balcanică, probabil prin Valona.

Flacăra războiului îngrozitor, departe de a se potoli, pare a se încinge din ce în ce mai îngrozitoare, învăluind lumea întreagă.

*

Monitorul oficial „*Budapesti Közlöny*", în numărul său de duminecă după amiază, ediţie extraordinară, publică următoarea depeşă din Viena:

Ambasadorul italian, azi după amiază la orele 3 ½ s-a prezentat la ministrul de Externe comun predându-i declaraţia de războiu a Italiei. Textul original, redactat în franţuzeşte, e următorul:

Viena, la 23 maiu 1915.

La ordinul Augustului Domnitor, Majestatea Sa Regele, subsemnatul ambasador italian regesc are onoare a prezenta următoare notă Excelenţiei Sale domnului ministru de Externe austro-ungar:

În 4, crt., s-au notificat guvernului Cesaro-Regesc acele motive grave pe baza cărora Italia, încrezându-se în dreptul ei adevărat, a declarat, cu începerea de aceasta zi, de nul şi invalid contractul de alianţă cu Austro-Ungaria, pe care guvernul Cesaro-Regesc l-a încălcat şi, în această privinţă, iarăşi a câştigat deplina libertate de acţiune. Guvernul regal, ferm hotărât ca să se îngrijească cu toate mijloacele ce-i stau la dispoziţie de apărarea drepturilor şi intereselor italiene, nu se poate subtrage de la îndatorirea ca, în vederea realizării aspiraţiunilor naţionale, faţă de orice ameninţări prezente sau venitoare, să ia toate dispoziţiile pe cari le reclamă evenimentele.

Majestatea sa declară că, începând cu ziua de mâne, se consideră în stare de războiu cu Austro-Ungaria. Totodată, are onoarea să comunice Excelenţiei Sale ministrului de Externe că ambasadorului Cesaro-Regesc din Roma azi dimineaţă i-se pun la dispoziţie paşapoartele de călătorit şi ar fi recunoscător Excelenţiei Sale dacă şi pentru el ar extrăda paşapoartele de călătorit.

Iscălit: Avarna

*

Manifestul Domnitorului

Către popoarele mele!

Regele Italiei a declarat războiu. Regatul italian a comis faţă de cei doi aliaţi ai ei un act de trădare fără pereche în istorie. După o relaţie de alianţă ce a durat mai mult de 30 ani, în care şi-a putut estinde teritoriile şi s-a putut ridica la o înflorirea abia visată, Italia ne-a părăsit în momentul primejdiei, trecând cu steagul desfăşurat în tabăra duşmană.

Noi nu am ameninţat Italia, nu i-am ştirbit autoritatea, nu ne-am atins de onoarea şi interesele ei; ne-am împlinit cu credinţa totdeauna obligamentele din contract şi am apărat-o când a purtat lupte. Am făcut şi mai mult. Când privirile lacome ale Italiei s-au aţintit asupra graniţelor noastre, pentru susţinerea relaţiei de alianţă şi a păcii, ne-am determinat pentru jertfe mari şi dureroase, jertfe cari au atins adânc inima noastră părintească.

Italia credea că poate să jefuiască momentul; lăcomia ei nu mai putea fi satisfăcută. Să se împlinească deci ursita!

Într-o luptă uriaşă de 10 luni, în prietenie de arme credincioasă cu trupele Augustului meu aliat, oştile mele au stat biruitoare la locul lor faţă cu puternicul duşman de la nord. Duşmanul ce atacă pe furiş, de la sud, nu este un duşman nou. Amintirea glorioasă a Novarei, Mortarei, Custozzei şi Lissei – tot atâtea glorii a tinereţii mele – precum şi spiritul lui Radetzky, arhiducele Albert şi Thegetthof, ce trăieşte în puterea mea armată teritorială şi navală, mă asigură că vom apăra cu succes şi la sud graniţele monarhiei.

Salut trupele mele probate în luptă, încununate de glorie, mă încred în ele şi în conducătorii lor şi mă încred în popoarele mele, cari se primească mulţămita mea părintească pentru abnegaţiunea lor fără păreche.

Atotputernicul se binecuvânte steagurile noastre şi se ia sub ocrotirea lui causa noastră dreaptă.

Dat în Viena, la 23 maiu 1915

Francisc Iosif m. p.
Contele Ştefan Tisza m. p.

Unirea, nr. 60 din 27 mai 1915, Blaj, p. 1–2

346

Penza (Rusia), 25 mai 1915 – *Listă a ofiţerilor români, din armata austro-ungară căzuţi prizonieri în urma capitulării oraşului Przemysl, în faţa trupelor ruseşti, şi internaţi în lagărele din regiunea Penza.*

Ofiţerii români, eroii de la Przemysl

Ministeriul nostru de Răsboiu publică, alaltăieri (marţi), lista de pierdere ce cuprinde pe ofiţerii făcuţi prisoneri ai Rusiei cu ocazia capitulării Przemysl-ului. Conspectul enumeră 2391 ofiţeri prinsoneri, între cari întâlnim foarte multe nume româneşti. Lista nu e completă, ea cuprinde numai pe ofiţerii transportaţi deja în prinsoare.

Cei răniţi şi bolnavi, cari n-au fost transportaţi încă, nu figurează în această listă, din care reţinem câteva nume de a ofiţerilor cari ni se par români:

Mihaiu Adorian, Emil Aleman, Victor Aneseni, Orban Anca, Nicolae Bodan, Bade, Alexandru Balaş, Ioan Balogiu, Matei Bielan, Alexandru Bicovaciu, Ioan Blidariu, Andrei Bodea, Silviu Bordan, Dionisiu Bornemisa, Augustin Brattina, Iosif Broda, Alexandru Buca, Emil Bulduc, Eugen Butiţer, Ştefan Cupiac, Mihaiu Chediu, Ioan Ciosa, Emanuel Comşa, Ioan Ciolac, Ioan David, Nicolae Deac, Iosif Dicu, Francisc Draga, Ioan Dragon, Teofil Dub, Grigorie Fupe, Ioan Fubsa, Francisc Filip, Eugen Filip, B. Filipciuc, Dr. Carol Florian, Eugen Fodor, Andrei Garan, Ioan Geţa, Leopold George, Paul Gitiaşan, Alexa Goda, Francisc Gomboş, Alexandru Harşian, Alexandru Horvat (?), Cristian Irigie, Nicolae Ionescu, Petru Jucu, Cornel Jucu, Victor Junc, Niculae Cărpenişan, Florian Kiş (?), Ştefan Cantor, Iosif Crişu, George Crucian, Romul Laza, Ioan Laza, Augustin Marcu, Cornel Marian, Traian Mezei, Martin Mico, Valentin Milovan, Ioan Miluţiu, Alexandru Murăşan, Vincenţiu Moisil, Pavel

Nedelcu, Carol Negru, Francisc Novac, Ioan Novac, Mihaiu Pasula, O. Poparadu, Vasile Pop–Szilagyi, Virgil Popovici, Ioan Popoviciu, Traian Procopie, Ştefan Raţ, Basil Reka (?), Ştefan Robu, Valer Sava, Victor Secean, Alexandru Sebastian, Iovu Şerban, Victor Socolan, Petru Şuba, Iuliu Stanciu, Petru Troianar, Victor Ubrania, Francisc Valentin, Iosif Vasiu.

Toţi aceşti ofiţeri sunt în drum spre Pensa (Siberia)[551].

Unirea, nr. 60 din 27 mai 1915, Blaj, p. 4

347

Viena, 27 mai 1915 – *Listă a soldaților români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincții militare

Înregistrăm o nouă serie de soldaţi români decoraţi pentru vitejia lor dovedită în faţa duşmanului:

Medalia de argint pentru vitejie clasa II s-a conferit următorilor: fruntaşului Vasile Macriş şi infanteristului Gheorghe Şovăilă din Regimentul 31, infanteristului Alexiu Lazar din Regimentul 50, fruntaşului Mihail Cibi din Regimentul 62, sergentului Ştefan Moldovan din Regimentul 63, infanteriştilor: Dumitru Cloţan, Ioan Morar, Nicolae Popp şi Ilie Tarcea din Regimentul 31, infanteriştilor Michail Copil, Ilie Costin şi Nicolae Stoica din Regimentul 50, infanteristului Ştefan Pintie din Regimentul 63.

Unirea, nr. 60 din 27 mai 1915, Blaj, p. 4

348

Viena, 27 mai 1915 – *Listă a ofițerilor, subofițerilor şi soldaților români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincții militare

Înregistrăm o nouă serie de soldaţi români decoraţi pentru vitejia lor dovedită în faţa duşmanului:

Domnul sublocotenent Aurel Crainic din Regimentul de infanterie 51, de origine din Beiuş, a fost distins pentru ţinuta sa vitejească în faţa duşmanului cu *Medalia de vitejie de argint* clasa I. Domnul Crainic a condus luni de zile compania a 7-a cu cel mai mare zel şi conştienciozitate.

Cu *Medalia de argint pentru vitejie* clasa II au fost distinşi: infanteristul Alexandru Luca din Regimentul 51, gornistul Moise Ilieş din Regimentul 82, fruntaşul Mihail Săeşan din Regimentul 31, caporalul Gavrilă Maroşan din Regimentul 63 şi sergentul-major Ioan Copcia din Regimentul 63.

[551] *Penza* (în rusă *Пенза*), centru administrativ al regiunii omonime, situat pe râul *Şura*, în Rusia europeană – n.n., A.Ţ.

Unirea, nr. 52 din 1 iunie 1915, Blaj, p. 4

349

Făgăraş, 27 mai 1915 – *Rezumat al şedinţei Congregaţiei comitatense, în cadrul căreia comitele, după ce elogiază faptele unor fruntaşi români distinşi de curând cu decoraţii, anunţă anularea ajutoarelor materiale pentru două şcoli confesionale româneşti, cu toate că acestea au fost instituite cu decenii în urmă, iar reprezentantul român anunţă instituirea unui armistiţiu politic până la terminarea războiului.*

Congregaţia comitatului Făgăraş

În 27 maiu s-a ţinut Congregaţia comitatului Făgăraş, care a fost slab cercetată. La ordinea zilei au fost chestii curente. Fişpanul, în vorbirea de deschidere, aminteşte cu laudă atitudinea bravă a ostaşilor români cari: Dr. Titu Perţa, directorul spitalului, vicenotarul George Andrea – cu trei frumoase decoraţiuni – şi vicenotarul Teofil Radeş au fost decoraţi. Numele lor se trec la protocol.

La raportul vicecomitelui, ia cuvântul Dr. Ioan Şenchea şi, în o vorbire scurtă, declară că, în timpurile acestea grele şi nepotrivite pentru lupte politice naţionale, românii se abţin de la discuţie pe lângă păstrarea intactă a programului naţional, a principiilor noastre, suspendând acum deodată accentuarea doleanţelor şi justelor noastre pretenţiuni.

Constată, ceia ce reiese şi din raportul vicecomitelui, că românii şi-au îndeplinit cu vitejie şi cu abnegaţiune datorinţele lor şi au adus cea mai mare jertfă de sânge şi avere, în proporţie cu numărul şi averea lor. – Dovadă strălucită despre aceasta sunt multele şi frumoasele distincţii cu care au fost împărtăşiţi soldaţii români atât de împăratul Germaniei, cât şi de monarhul nostru. Dovadă, totdeodată, că poporal român totdeauna şi în toate acţiunile sale a fost condus de adevărata iubire de patrie, căci românul s-a legat şi să leagă de glia lui strămoşească mai mult ca de viaţa sa. Aceasta tot aşa va fi şi pe viitor.

La acestea reflectează cornitele suprem şi preotul Balla. S-au respins apoi ajutoarele votate de comunele Sărata şi Toderiţa pentru şcolile confesionale de acolo, cu toate că aceste ajutoare au fost date de zeci de ani şcolilor şi totdeauna s-au aprobat din partea comitatului.

Unirea, nr. 55 din 8 iunie 1915, Blaj, p. 2

350

Przemysl (Galiţia), 29 mai 1915 – *Articol elogios închinat curajului şi eroismului dovedit de soldatul român Dănilă Stanciu, din armata austro-ungară, în luptele pentru recucerirea oraşului Przemysl, când a incendiat un edificiu, punct de rezistenţă al ruşilor.*

Eroul Regimentului 51

Nu de mult a sosit în Spitalul militar din Cluj un ostaş, care mai mult timp a petrecut ca bolnav la un spital din Viena. Un ostaş de statura mică, cu ochi ageri, are pieptul decorat cu *Medalia de aur pentru vitejie*, o distincţie foarte rară, care se acordă numai adevăraţilor eroi; dar Dănilă Stanciu încă poate fi pus alături de legendarul erou Mucius Scaevola. Din faptele vitejie ale ostaşului Stanciu, care servia la Regimentul 51, ziarul „*Ujság*" din Cluj ne enarează următorul:

Susnumitul regiment lupta pe frontul din Galiţia. Generalul regimentului a ordonat un atac general împotriva poziţiilor ruseşti, care se aflau la o distanţă mică. Flancul

stâng şi drept au înaintat, dar armata din centru n-a putut progresa. Atacul ei era împedecat de un edificiu uriaş, îndărăptul căruia ruşii aveau linia de atac.

Comandantul regimentului a designat pe ostaşul cel mai curajos, căruia i-a delegat incendierea edificiului, dar el a fost observat de ruşii postaţi după edificiu, şi a doua zi ostaşii noştri i-au văzut trupul bătut cu cuie pe păreţii edificiului. Pentru incendierea edificiului s-a prezentat la comandant Dănilă Stanciu, căruia i-a succes să-l aprindă şi, prin miile de gloanţe inamice, s-a reîntors nevulnerat în tranşeul regimentului său, unde camarazii lui l-au primit cu multe ovaţii. Edificiul a luat în total foc, aşa că armata din centru a putut înainta în contra ruşilor, cari se retrăgeau. Comandantul a propus pe eroul Stanciu ca să fie distins, şi nu peste mult generalul Lagendorf, înaintea întreg regimentului, a decorat pieptul lui Stanciu cu *Medalia de aur pentru vitejie*.

În luptele din Polonia rusească i-a îngheţat un picior şi a fost transportat la Spitalul din Viena, unde arhiducesa Zita, vizitând pe ostaşii răniţi, a donat eroului un lanţ de aur şi un ceas de argint. Astfel se răsplătesc faptele eroilor!

Unirea, nr. 54 din 5 iunie 1915, Blaj, p. 1–2

351

Viena, 29 mai 1915 – *Ştire în legătură cu distingerea unor subofiţeri şi soldaţi români, din armata austro-ungară, cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincţii militare

Înregistrăm o nouă serie de soldaţi români decoraţi pentru vitejia lor dovedită în faţa duşmanului:

Sergenţii Nicolae Stoica şi Ioan Sebeş au fost distinşi cu *Medalia de argint pentru vitejie* fiindcă prin vigilenţa şi atacul lor spontan au zădărnicit un atac nocturn al duşmanului.

Fruntaşul Georghe Gebeneiu a fost distins cu aceiaşi medalie pentru curajul său deosebit cu care a susţinut focul în contra duşmanului timp de trei ceasuri, infanteristul Gheorghe Munteanu, care a strâns în cel mai mare foc de artilerie 20 infanterişti, ducându-i în linia de foc, a fost de asemenea distins cu *Medalia de argint pentru vitejie* clasa 2-a.

Unirea, nr. 51 din 29 mai 1915, Blaj, p. 4

352

Koniec (Polonia rusească), 1 iunie 1915 – *Ştire în legătură cu faptele de vitejie şi curaj săvârşite de locotenentul român Ioan Crişan, din armata austro-ungară, care împreună cu trupa sa au respins un atac rusesc pe râul Nida.*

Eroismul locotenentului român Ioan Crişan

Ziarele vieneze relatează o scenă dramatică din luptele în preajma râului *Nida*, în Polonia rusească, unde s-a distins locotenentul român *Ioan Crişan*, din Regimentul 10 de

dragoni. S-a încins o luptă pentru posedarea localității *Koniec*[552]. Ruşii, văzând poziţiile lor ameninţate, au dat foc podului peste Nida ca să oprească înaintarea trupelor noastre. Dar locotenentul Crişan, şi cu alţi camarazi ai lui, avântând trupele ce le comanda, au trecut podul în mijlocul flăcărilor – silind astfel pe ruşi să evacueze poziţiile lor.

Pentru acest mare act de curaj, locotenentul de rezervă *Ioan Crişan* a fost distins cu crucea pentru vitejie.

Unirea, nr. 52 din 1 iunie 1915, Blaj, p. 4

353

Cleveland (Ohio-America), 1 iunie 1915 – *Ştire în legătură cu activitatea misionară desfăşurată de preoţii greco-catolici români, în frunte cu parohul din Cleveland, Epaminonda Lucaciu, prin comunităţile româneşti din Statele Unite ale Americii.*

Preoţii noştri din America

Multe zeci de mii de credincioşi de ai Bisericii greco-catolice române, pe vremuri de pace, au trecut Oceanul în America cu dorinţa şi speranţa de a pune mâna pe un preţ mai mare al muncei lor, din care mai uşor şi mai bine să poată face faţă nevoilor şi greutăţilor de acasă.

Superioritatea noastră bisericească, în deplină cunoştinţă a drepturilor şi datorinţelor ce le are şi faţă de aceşti emigraţi pe timp interimal, i-a însoţit în ţările străine nu numai cu spiritul, ci s-a îngrijit ca aceiaşi să aibă şi acolo povăţuitori vrednici, destoinici şi deştepţi cari, cultivând virtuţile evangelice în inimile fiilor sufleteşti, să-i mângâie, să le sporească şi întărească puterile şi voia de lucru şi să-i trimită acasă sănătoşi trupeşte şi suflete-te şi cu devotament curat pentru familiile, biserica şi neamul lor.

Până acum, cu învoirea şi conlucrarea celor mai mari, opt preoţi de ai noştri au trecut curajoşi pentru a păstori pe fraţii din lumea nouă. Soliile rare, ce ne vin din marea depărtare, ne spun de hărnicia, ostenelile şi jertfele ce le aduc acei buni părinţi pentru binele fiilor sufleteşti. Aleargă în toate părţile, organizează parohii, zidesc biserici, înfiinţează reuniuni, întrebuinţează toate mijloacele iertate pentru păstrarea şi ridicarea moralului păstoriţilor lor.

Mai de-aproape, fraţii preoţi din America au început să folosească şi arma puternică a misiunilor sacre poporale. Din 27 maiu-1 iunie, a. c., părintele Dr. Epaminonda Lucaciu[553] a aranjat frumoase şi succese serbări spirituale pentru credincioşii săi din Trenton, New Jork. Conducător şi orator la misiuni a fost părintele Dr. C. M. P. Lupu, din Cleweland. Mai mult,

[552] *Koniec*, sat în districtul *Gmina Wadowice Górne*, judeţul *Mielec*, voievodatul *Subcarpatia*, în Polonia – n.n., A.Ţ.

[553] *Epaminonda Lucaciu*, fiul preotului greco-catolic *Vasile Lucaciu*, fruntaş al mişcării naţionale române din Transilvania, supranumit şi „*Leul din Şişeşti*", la vremea respectivă fugit în România pentru a scăpa de procesul intentat de autorităţile maghiare.

S-a născut pe 25 februarie 1877 la *Sâncrai*, judeţul Satu Mare, a terminat studiile primare la Satu Mare, iar pe cele liceale la Năsăud. Între anii 1888–1892 studiază la Roma la Institutul *Propaganda Fide*. În 1898 obţine titlul de doctor în filosofie şi teologie. În 1905 slujeşte ca preot în Cenad, iar în 1905 pleacă în America unde înfiinţează prima parohiei greco-catolică, la *Cleveland*, şi totodată ziarul „*Românul*", prima gazetă românească – n.n., A.Ţ.

s-a făcut deja propunere în forma concretă, de părintele din Aurora, I .Pop, ca în vara după terminarea războiului să plece de aici un preot pentru a ţine în mai multe locuri misiuni sfinte poporale. Înfăptuirea acestei propuneri va rodi mult bine.

Credem a fi în interesul cauzei bisericii noastre ca legătura dintre cei din America şi cei de acasă să nu se rupă cu actul trimiterii lor acolo. Ştim noi că Congregaţia de Propaganda Fide are la inimă pe preoţii şi credincioşii noştri din America, dar Superioritatea bisericii noastre încă ar fi bine să ceară socoată despre activitatea preoţilor români greco-catolici de acolo, fiindcă ei sunt şi ai noştri, şi ai noştri sunt şi credincioşii lor din America.

Unirea, nr. 75 din 29 iulie 1915, Blaj, p. 1–2

354

Łupków (Polonia rusească), 3 iunie 1915 – *Poezii de cătănie scrise de diverşi soldaţi români, din armata austro-ungară, aflaţi pe fronturile din Polonia ruseacă, Galiţia şi Serbia.*

Cântece de răsboiu

Din colecţia „*Dor şi Jele. Cântece din răsboiu*", editura Tipografiei „*Carmen*", Petru P. Bariţiu, Cluj, 1915

Plânge-mă maică cu dor
Căci ţ-am fost voinic fecior,
Plânge-mă cu lacrămi multe
Că nu-ţi mai fac tină-n curte,
Nici nu mai fac ceartă-n casă
Nici îmbulzală la masă,
Căci acuma e acuma
Cam dat Neamţului arvuna,
Noi arvune că ne-am dat
Neamţului că ne-am jurat,
Că porunca io împlinim
În Sârbia să păşim,
Cu Sârbii să ne luptăm
Patria s-o apărăm!

Frunză verde de pe coastă
Da-i gata şi ţara noastră,
Frunză verde ca iarba
Că şi-o adunat şi ea
Pe Români, Unguri şi Nemţi
Voinici tineri şi viteji,
Aşa stă „*şvarmlinia*"
Gata în Galiţia
Ca frunza şi ca iarba,
Ca comanda s-o primească
Pe Ruşi să îi repezească!
Însă voi prea iubiţi fraţi
Cari la arme sunteţi chemaţi
De soarte nu desperaţi,
Căci cerescul nost Părinte
Nici de astăzi înainte
Nu va lăsa neamul nost
Să lupte fără folos.

Alesandru Burlac

*

Din colecţia „*Cântece de răsboiu*" adunate de Dr. Dimitrie Cioloca, Caransebeş, 1915

În Carpaţi

Colo sus în munţi Carpaţi
Printre fagi şi printre brazi,
Unde neaua-i de doi coţi,
S-au astrâns voinici cu toţi.
Toţi Români cu arme bune,
Şi când treci, ei te răpun.
La marginea ţării mele
Stau feciorii ca mărgele,
Cu tunurile înşiraţi
„*Măi cazace cu cojoc,*

Să le meargă vestea-n lume.
Toți Români de viță veche
Cari în lume n-au păreche.
Şi s-au luat la bătaie,
Cu Ruşii lui Nicolae.
Călărești numiți cazaci,
Care ți-se par că-s draci,
C-atâta răchie beu,
Câtă apă-i într-un tău;
Şi beu „vutchi" şi cu rum
Şi coniac şi vin de-ăl bun
Şi-apoi s-ascund lângă drum
Lasă-te, că n-ai noroc
Cu Românii la bătaie
Ci să-i spui lui Nicolae,
Țarului cel muscălesc,
Că Românii-l prăpădesc"...
Frunză verde de costreni,
Avram Popa din Broşteni[554]

Am scris astă poezie
Şi-o trimit din bătălie,
De la Lupkow[555] dintre munți,
Unde-am răpus Muscali mulți.

Trimisă de clericul *Mitrofan Ciorei*

„Frunză verde trei granate"...

Frunză verde trei granate,
Tunul bubuie şi bate,
Noi mereu cu puşca-n spate,
Drumu-i lung şi capăt n-are,
Dar duşmanul încă-i mare.
Drumu-i lung şi marşu-i greu,
Bun îi însă Dumnezeu.
Frunză verde dintre plopi,
Stau ai noştri-ascunşi în gropi
Şi trimit Rusului stropi;
Stropii ce-i trimitem noi
Curăță Ruşii-n puhoi
Şi le-astup cărările,
Le sting lumânările,
Bată-i supărările!

Filip Zosim

Unirea, nr. 53 din 3 iunie 1915, Blaj, p. 2–3

355

Przemysl (Galiția), 3 iunie 1915 – *Ştire în legătură cu recucerirea oraşului fortificat Przemysl, poziție cheie a Galiției, de către trupele aliate germane şi austro-ungare, după ce în 22 martie 1915 capitulase în fața armatelor ruseşti.*

Iarăşi: Przemysl

În 22 martie fortăreața Przemysl a capitulat, după-ce îşi isprăvise munițiile şi mai ales alimentele. Gloria Muscalilor de a fi pus mâna pe acest focular strategic, de mare importanță, a fost însă de scurtă durată.

În 29 maiu 1915, trupele Puterilor centrale, după-ce s-au înstăpânit pe linia Jaroslau-Seniava, au încunjurat fortăreața şi din punctul nordic, rămânând liberă numai partea răsăriteană, spre Lemberg. În câteva zile cinci forturi ale Przemysl-ului au fost bombardate de tunurile grele ale aliaților şi, în 3 iunie de dimineață, Ruşii au părăsit cetatea, fără a aştepta rezultatul atacului final, care era şi aşa de prevăzut. Trupele bavareze au intrat dinspre nord în Przemysl, şi curând după ele şi trupele austro-ungare aparținătoare corpului al X-lea.

[554] „*Comună fruntaşă în comitatul Caraş-Severin*" – notă originală a ediției.

[555] *Łupków* (în ucraineană *Лупків*), sat în districtul *Gmina Komańcza*, județul *Sanok*, voievodatul *Subcarpatia*, în Polonia – n.n., A.Ț.

Gloria Muscalilor a durat abia două luni şi ceva – şi acum trupele lor se refugiază în mare pripă spre Lemberg, căci orice întârziere ar fi cauzat încunjurarea lor totală şi astfel ruperea lor de grosul trupelor ruseşti, cari în Galiția sunt de altcum în retragere pe toată linia.

Numai de curând a fost Țarul în Przemysl şi în Lemberg, împărțind decorații şi laude preaînalte, şi iată Przemysl-ul a căzut iar Lemberg-ul se evacuează, din motive de bine înțeleasă prevedere. Cele câteva săptămâni din urmă au schimbat cu totul situația strategică în favorul Puterilor centrale. Ce s-a ales din puhoiul rusesc care invadase aproape întreagă Galiția şi Bucovina, amenințând în atâtea rânduri şi granițele Ungariei?

Înfrângerile din urmă dovedesc că trupele muscăleşti, cu toată înspăimântătoarea lor superioritate numerică, au fost respinse şi împrăştiate pe front de mai multe sute de chilometri. Nu forța numerică decide deci soarta războaielor – ci altceva!

Când scriem aceste rânduri, nu avem încă informații despre mărimea pradei de război şi a prisonierilor capturați cu acest prilej. Un lucru însă e sigur: *recucerirea Przemysl-ului e unul dintre evenimentele cele mai importante ale războiului actual, şi efectele nu vor putea întârzia multă vreme, accelerând* – după starea de acum a lucrurilor – *desnodământul final*.

Unirea, nr. 54 din 5 iunie 1915, Blaj, p. 1

356

Iaşi, 5 iunie 1915 – *Proiectul german de reconfigurare a hărții Europei, bazat, pe de o parte, pe principiul național, iar pe de altă parte, pe construirea unui nou raport de forțe între marile puteri continentale sub hegemonie germană.*

„Noua hartă a Europei"

Ziarul „*Moldova*", organul domnului P. P. Carp, publică un articol mai lung privitor la planurile, ce le-ar avea Germania, ieşind învingătoare din acest război. Iată cum contemplează Germania noua hartă a Europei.

Pentru ca Rusia să nu mai fie o primejdie pentru popoarele din Europa centrală şi peninsula Balcanică, trebuie să fie redusă la limitele ei naturale, rămâind pentru viitor un stat curat muscălesc. După câte au transpirat până acuma, Germanii au de gând să elibereze de sub jugul muscălesc pe toate popoarele din Rusia occidentală şi să creeze mai multe state independente.

Primul stat întocmit de Germani va fi *Polonia*, care se va întinde de la Carpații galițieni până la Berezina şi Duna, având ieşire la Marea Baltică prin Libau. Această țară va avea o populație de vreo 25 milioane locuitori, în majoritate Poloni, şi va forma un regat autonom, alipit de Austro-Ungaria.

Al doilea stat creat de Puterile centrale va fi *Ucraina*, sau *Rutenia*, care se va întinde de la Carpații galițieni şi bălțile Pinscului până la Marea Neagră şi Doneț. Această țară va avea o populație de vreo 30 milioane locuitori, în majoritate rusniaci, şi va forma un regat independent cu capitala Chiew.

Al treilea stai creat de Germania are să fie *Finlanda*, în peninsula cu acelaşi nume. Ea va rămânea independentă, după cum a fost şi în trecut, ori apoi se va uni cu Şvedia. În chipul acesta Rusia va fi micşorată simțitor şi va pierde pentru totdeauna speranța de a se mai întinde spre vest şi sud-vest, căci statele din nou create vor fi întotdeauna aliate cu Germania în contra Rusiei.

România va trage mari foloase din schimbările indicate mai sus. În adevăr, ea va anexa Basarabia întreagă (46.000 kilometri pătrați şi peste 2 şi jumătate milioane locuitori), Podolia sudică şi Chemanul dintre Nistru şi Bug. În total va înhăța de la Rusia vreo 85.000

kilometri pătraţi şi vreo 5 milioane locutori, în majoritate (peste 3 milioane) moldoveni. Tot odată România va câştiga compensaţie pentru ajutorul dat împotriva Muscalilor. Cu chipul acesta, România va ajunge un stat mare şi cu o populaţie de vreo 14 milioane locuitori. *Ucraina* va rămânea multă vreme sub influenţa românească, şi poate mai târziu va face chiar o uniune vamală cu România.

Sârbia nu va fi desfiinţată, însă ea va fi silită de a ceda *Craina* (Timocul) României şi *Macedonia* răsăriteană (până la Vardar) Bulgariei. În schimbul acestora, Sârbia va anexa Albania nordică, pe unde va putea ieşi la Marea Adriatică.

Grecia va anexa toate insulele din Marea Egee, cari se ţin de Europa, iar pe continent va dobândi întreg Epirul. În schimbul acestora, ea va ceda Bulgariei Cavala şi întreg teritoriul macedonean la răsărit de Struma.

Bulgaria, pe lângă teritoriile dobândite de la Sârbi şi va mai câştiga o parte din ţinutul Caliacra, până la o linie ar trece pe la nordul Bazargicului şi s-ar opri la capul Şabla. În schimbul acestui teritoriu însă ea va ceda României oraşul Vidin, care va fi alipit la Craina.

Austro-Ungaria, mărită cu Polonia, se va transforma într-o vastă confederaţia de state autonome. După sdrobirea Rusiei şi regularea afacerilor din Europa orientală, Germania va propune Franţei pacea. Dacă ea va consimţi a sta la împăcăciune, va scăpa foarte uşor din încurcătura în care s-a băgat pentru gestul Angliei şi al Rusiei. În caz contrar, va fi constrânsă a primi condiţiunile învingătorului.

În primul caz *Franţa* va câştiga Lorena franceză, Valonia şi Elveţia franceză, iar în schimbul acestor va ceda Flandra franceză, Nisa şi Tunisia. Cea dintâi, împreună cu Flandra belgiană, vor fi anexate la Olanda, care va intra în Confederaţia germanică, sau va face cu imperiul o uniune vamală, iar Nisa, împreună cu Elveţia italiană, vor fi alipite la Italia.

Pe lângă aceste teritorii, *Italia* va dobândi Trentinul, care va fi cedat de către Austria ca compensaţie. Tunisia va deveni de asemenea teritor italian şi va fi alipită la Tripolitania.

Elveţia germană va rămânea ca stat federalist în Imperiul german. Cu chipul acesta, Franţa, Italia şi Germania vor anexa toate teritoriile ce li se cuvin, conform cu principiul naţionalităţilor, şi nu va mai rămânea pentru viitor în Europa occidentală nici un motiv politic de duşmănie.

Din contră, dacă Franţa nu va consimţi a încheia pace separat de Anglia, ea va pierde de tot teritorul ocupat astăzi de trupele germane, Nisa, Corsica, Tunisia, Marocul, Madagascarul şi va plăti o sumă fabuloasă ca despăgubire de răsboiu.

După terminarea războiului de pe uscat, Germania va continuă luptele maritime cu *Anglia*, până când această putere va fi doborâtă şi nevoită de a lăsa căile navigabile deschise pentru toate naţiile. Ea deci va fi scoasă din Gibraltar, Malta, Cipru şi Egipt. În acelaşi timp, va fi silită a ceda Germaniei o parte din coloniile ei, între cari cea dintâi va fi Canada.

Iată, în mod aproximativ, ce prefaceri ar aduce în lume o victorie desăvârşită a Germaniei, de unde se vede că această putere luptă pentru independenţa ei şi liberarea popoarelor mici. Statele neutre trebuie deci să-i dea mână de ajutor spre a înfrâna poftele de cucerire ale Rusiei şi Angliei, stabilind o pace durabilă pe continentul nostru.

*

Noi n-am primit numărul acesta din „*Moldova*", căci aici primim foarte neregulat chiar şi organele austro-file din ţară. L-am reprodus după „*Telegraful Român*" cu abrevierile cenzurei din Sibiiu.

Unirea, nr. 54 din 5 iunie 1915, Blaj, p. 1–2

357

Viena-Budapesta, 5 iunie 1915 – *Listă a soldaților români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincții militare

Înregistrăm o nouă serie de soldați români decorați pentru vitejia lor dovedită în fața duşmanului:

Cu *Medalia de bronz pentru vitejie* au fost distinşi caporalul Alexandru Gliga din Regimentul 62, caporalul Nicolae Roman, infanteriştii Ioan Căluşer, Ladislau Pop şi Ioan Solomon din Regimentul 50, sergentul Victor Cincu, caporalul Ioan Avram şi infanteristul George Toglerici din Regimentul 51, infanteristul Moise Dreghici din Regimentul 82, fruntaşii Ioan Bălan, Ioan Crajan, caporalii Pavel Gal, Ştefan Pribişan, Mihail Jorjan şi Aurel Jurca, infanteriştii Medea Trăilă şi Longin Nicoară din Regimentul teritorial de infanterie 23

În armata honvezilor, Regimentul 24, au fost distinşi următorii: cu *Crucea de argint pentru merite* clasa II Pavel Columban, Ioan Marica, Ioan Alexe şi Dumitru Oltean.

Unirea, nr. 54 din 5 iunie 1915, Blaj, p. 1–2

358

Pilica (Polonia rusească), 6 iunie 1915 – *Eseu întocmit de către corespondentul de război al periodicului maghiar „A Nap" pe marginea vitejiei soldaților români, din armata austro-ungară, dar şi a spiritului practic de care au dat dovadă, pe fondul lipsurilor materiale de care sufereau pe frontul polonez şi pe cel galițian, ori a vocației lor lirice.*

Román Katonák[556]

Sub acest titlu, ziarul „*A Nap*" (6 iunie) publică, din condeiul corespondentului său pe câmpul de răsboiu, *Géza Herczeg*, un articol pe care îl redăm în întregime:

„În Polonia rusească, pe ţărmul Piliței[557], m-am întâlnit cu soldați români. Luni îndelungate au stat de strajă soldații români ardeleni pe ţărmii păduroşi ai Piliței, regimente a căror majoritate e românească. Şi-au împlinit datoria cu credinţă şi cinste şi acum, când cu ofensiva din Galiția-vestică a progresat şi linia din Polonia rusoaică, soldații români iarăşi au fost cei dintâi, mergând înainte cu hotărâre eroică şi bravări.

E caracteristic, şi în situația actuală, deosebit de interesanta poezie scurtă pe care a scris-o infanteristul *Alexandru Nicola*, din Regimentul 31 de pedestraşi. Generalul Kövesi, comandantul de divizie, a pus la dispoziția corespondentului de răsboi al ziarului „*A Nap*" aceasta poezie românească, pentru a o publica şi a dovedi cu ea multe lucruri.

– *Putem fi mândri de soldații români* – a zis generalul. *Sunt eroi cu toții, şi oameni bravi, foarte bravi. E interesant că fiecare din ei are ceva înclinări artistice sau poetice. E o plăcere să le ceteşti scrisorile, cari sunt colorate, pline de căldură şi aproape poetice.*

---

[556] „*Román Katonák*" = Soldatul român – n.n., A.Ț.

[557] *Pilica*, oraş situat pe râul omonim, în județul *Zawiercie*, voievodatul *Silesia*, în Polonia – n.n., A.Ț.

Despoaie coaja arborilor, o lustruiesc şi o folosesc pentru scris. Peste iarnă îşi construiau tunice din lemn şi în timpul îndelungat şi inactiv al luptei de poziţii cântau cântece româneşti, cari de cari mai frumoase şi mai jalnice, dansând după melodie.

Când ruşii au aflat că în trupele din faţa lor sunt români, şi-au schimbat şi ei trupele cu români de-ai lor, cari au strigat în româneşte la ai noştri să treacă dincolo şi să se predea. Efectul a fost tocmai contrar. Adeseori s-a întâmplat că românii din tabăra ruşilor, auzind vorbind româneşte pe ai noştri, treceau peste noapte la noi şi se predau.

Poezia e scrisă do un soldat român, unul dintre eroii români, decorat în mai multe rânduri. Cele patru strofe ale infanteristului *Alexandru Nicola* sunt următoarele (le traducem verbal din ungureşte, Redacţia):

Să fim cu toţii viteji!
Mâna lai Dumnezeu care ne-a creat,
Oricum ne aruncă soarta,
Se întinde ocrotitoare peste noi.

Dumnezeu e sfânt şi bun,
El apără şi susţine pe cei buni.
Iată pământul cel bogat şi larg,
E vechiul pământ al părinţilor noştri.

Rugaţi pe Dumnezeul îndurat
Să apere îndelung pe regele nostru bătrân.
Fericire să înflorească aici,
Pământul acesta e leagănul pe care îl iubim.

Să răsune de trei ori ura!
Acum şi totdeauna.
Rusul na va fi stăpân aici
În patria noastră,
Peste aceste glii sfinte.

Astfel cântă soldatul român, cu credinţă şi însufleţire, astfel simţeşte iubirea faţa de acest pământ pentru care ştiu să moară, cu zâmbet pe buze"...

Unirea, nr. 55 din 8 iunie 1915, Blaj, p. 2–3

359

Caransebeş, 8 iunie 1915 – *Anunţ al filialei Partidului Naţional Român din comitatul Caraş-Severin de a nu-şi desemna un candidat propriu la viitoarele alegeri locale şi generale, atunci când legislaţia de război se va abroga şi viaţa politică îşi va relua cursul firesc, cu condiţia păstrării locurilor câştigate de români la precedentele alegeri în administraţia centrală şi locală.*

Mandatul de la Caransebeş

Se ştie că Partidul nostru naţional a decretat să nu-şi pună candidat la alegerea de deputat din Caransebeş, unde a reuşit candidatul guvernamental Baumgarten. Iată cum comentează „*Drapelul*" această abstinenţă a partidului.

„Prin decretarea abstinenţei am dat o dovadă de maturitate politică, şi avem dreptul să aşteptăm de la guvern să ne honoreze acest gest, dacă nu altfel, cel puţin respectându-ne şi el aşa zisul „*Besitzstand*"[558] pentru cazul nedorit dacă, în aceste vremuri grele, s-ar declara o vacanţă într-un cerc care e reprezentat astăzi în dietă prin un deputat al Partidului naţional roman.

[558] *Besitzstand* = păstrarea mandatului – n.n., A.Ţ.

Se-nțelege că toate acestea se raportă numai la alegerile dietale supletorii, cari vor mai deveni necesare până la alegerile generale, cari s-au amânat prin lege până la 6 luni după încheierea păcii. Pentru campania generală, care nu putem astăzi încă prevedea când şi între ce condiții va avea loc, ne-am rezervat deplina libertate de acțiune. Abstinența, impusă astăzi de împrejurări, nu prejudecă sub nici un raport atitudinea ce se va stabili atunci atât pentru noul cerc electoral al Caransebeşului, cât şi peste tot. Toate acestea le-a spus comunicatul nostru oficial destul de lămurit".

Unirea, nr. 55 din 8 iunie 1915, Blaj, p. 2

360

Viena, 8 iunie 1915 – *Listă a ofițerilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincții militare

Înregistrăm o nouă serie de soldați români decorați pentru vitejia lor dovedită în fața duşmanului:

Crucea militară pentru merite clasa III cu decorația de răsboiu s-a conferit căpitanului Sabin Banciu din Regimentul 44 şi locotenentului Ioan Ventură din Batalionul 5 de vânători.

Cu *Lauda prea înaltă* (Signum laudis) au fost distinşi sublocotenentul George Lipovan de la Divizia de obuziere 7, sublocotenentul George Chențian de la Batalionul 2 de pioneri, sublocotenentul, în rezervă, Albin Patachi de la Regimentul de telefonie şi căpitanul Iosif Covrig de la Regimentul 85.

Unirea, nr. 55 din 8 iunie 1915, Blaj, p. 2–3

361

Viena, 10 iunie 1915 – *Listă a ofițerilor, subofițerilor şi soldaților români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincții militare

Înregistrăm o nouă serie de soldați români decorați pentru vitejia lor dovedită în fața duşmanului:

Majestatea Sa a permis să poarte *Crucea de fer* clasa II, decorație conferită de împăratul Germaniei, următorilor ofițeri şi soldați: colonelul Ioan Novac de la Regimentul 31, căpitanii Pompeiu Benția Regimentul 2, Alexandru Pop Regimentul 31, Serviu Vidrigbin Regimentul 63, şi Adrian Roman Batalionul 4 de pioneri, medicul de regiment Dr. Iuliu Moldovan, preşedintele Comisiunei sanitare a armatei II, locotenenților Ludovic Stoian Regimentul 23, Victor Precup Regimentul 32, Ioan Popovici Regimentul 67, Pavel Popovici Regimentul 3, Teodor Bacea Regimentul de artilerie 13, sublocotenentului George Dan Regimentul 41, sergentul-major Ioan Sebeş şi infanteristului Dumitru Popa Regimentul 31, sergentului Ştefan Corlăcan şi caporalului Daniil Rotar Regimentul 41, caporalului Ladislau Stefuța şi Daniil Covaciu Regimentul 62, sergentului Vasile Sabo, fruntaşului Maximilian Jarda şi infanteristului Ştefan Strâmbu Regimentul 63, sergentului Ştefan Buciumau, caporalului Petru Stanca şi

fruntaşului Ilie Pilea Regimentul 64, sergentului-major de la gloate Andrei Butaş din Batalionul 12 de sappeuri.

Unirea, nr. 56 din 10 iunie 1915, Blaj, p. 4

362

Ivangorod (Galiția), 12 iunie 1915 – *Relatare în legătură cu faptele de curaj ale plutonierului român Claudiu Piteiu, subofițer în Regimentul 22 Honvezi al armatei austro-ungare, care şi-a salvat regimentul după ce a îndeplinit o misiune de cercetare a pozițiilor ruseşti.*

Din faptele eroilor

Într-un spital militar din Cluj zace eroul ostaş Claudius Pitei din Regimentul de honvezi 22. Pieptul eroului e decorat cu *Medalie de argint* clasa primă. Din faptele lui vitejeşti ziarul „*Ujság*" ne enarează următoarele:

Alături de armata lui Dankl se lupta, la Ivangorod, şi Regimentul al 22, în care Pitei avea rangul de plutonier. Oastea era aşezată în o pădure peste care, la o mică distanță, erau pozițiile inamicului. Comandanții noştri nu cunoşteau nici numărul, nici pozițiile şi nici scopul inamicului. De aceea comandantul a provocat pe cei cari de bună voie s-ar angaja să spioneze pozițiile şi numărul inamicului.

Claudius, şi cu şase camarazi, au pornit spre pădure şi deodată, nu departe de ei, au văzut apropiindu-se o patrulă inamică de 120 ostaşi. Ostaşii noştri s-au ascuns în pădure, iar când patrula ruşilor a fost destul de aproape de ei, au dat un foc deasupra lor. Câțiva dintre ostaşii ruşi au murit, iar ceilalți îngroziți au luat-o la fugă. Ai noştri au ieşit din ascunzişuri şi fără de pericol le-a succes să spioneze pozițiile şi numărul.

Ruşii erau postați înainte şi de ambele laturi ale pădurii şi era evident planul inamicului de a ataca trupele noastre prin asalt din trei părți. Claudius, cunoscând situația, s-a grăbit să se reîntoarcă la comandă, că să facă raport despre cele văzute. Comandantul, după ce Piteiu i-a descris situația inamicului, a ordonat o retragere urgentă din pădure. Ruşii au înconjurat pădurea din trei părți şi au început să poşte violent asupra ei dar, spre durerea şi înşelarea lor, focul a omorât mulți dintre ostaşii ruşi.

Claudius Piteiu şi cei şase camarazi au salvat întreg regimentul. Pentru fapta lui eroică Dankl i-a trimes o scrisoare de recunoştință şi l-a distins cu medalie de argint clasa I. Dorința îi este să poată merge cât mai iute pe câmpul de luptă, ca şi el să iee parte în sdrobirea ruşilor.

Unirea, nr. 57 din 12 iunie 1915, Blaj, p. 4

363

Viena, 15 iunie 1915 – *Listă a ofițerilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincții militare

Înregistrăm o nouă serie de soldați români decorați pentru vitejia lor dovedită în fața duşmanului:

Crucea militară pentru merite clasa III au fost distinşi locotenenţii Ioan Goşa de la Statul major general şi Ioan Gavra Regimentul 5.

Cu *Recunoştinţa prea înaltă* – Signum laudis – au fost distinşi locotenentul Traian Mutin Regimentul 64, sublocotenenţi Iosif Patachi Regimentul 66, şi Augustin Butaş Regimentul de artilerie 35.

Crucea de aur pentru merite cu coroana pe funta medaliei de vitejie s-a conferit medicului asistent, î. r., Dr. Ioan Teleguţ.

Unirea, nr. 58 din 15 iunie 1915, Blaj, p. 4

364

Viena, 17 iunie 1915 – *Listă a ofiţerilor şi subofiţerilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincţii militare

Înregistrăm o nouă serie de soldaţi români decoraţi pentru vitejia lor dovedită în faţa duşmanului:

Crucea de aur pentru merite pe funta medaliei de vitejie medicului asistent, î. r., Dr. Iuliu Crişan

Crucea pentru merite de argint cu coroana pe funta medaliei de vitejie sergentului major, î. r., Nicolae Chiseliţă.

Semnul onorific clasa II a Crucii roşii s-a conferit locotenentului-glotaş Isidor cavaler de Mănescu şi căpitanului Emil de Popovici.

Unirea, nr. 59 din 17 iunie 1915, Blaj, p. 4

365

Komárno (Galiţia), 4/17 iunie 1915 – *Anunţ în legătură cu moartea profesorului român Dionisie Nistor, ofiţer în Regimentul 76 Infanterie al armatei austro-ungare, căzut pe câmpul de luptă din Komárno, pe frontul galiţian.*

+ Dionisie Nistor

De la corpul profesoral al şcoalelor medii din Braşov primim următorul anunţ funebral:

Cu nespusă durere anunţăm tuturor prietinilor şi cunoscuţilor noştri că tânărul nostru coleg, fiind abia în anul al 24-lea al vieţii sale: Dionisie Nistor, fost profesor-practicant la Şcoala reală greco-ortodoxă română din Braşov şi ofiţer-aspirant în Regimentul de infanterie cesaro-regesc nr. 76, a căzut în lupta crâncenă de la Komarno[559], spre sud de Grodek (Galiţia), în ziua de 4/17 iunie 1915 şi a fost înmormântat tot acolo.

Este a doua jertfă de viaţa ce i s-a cerut acestui corp profesoral în cumplitul războiu ce petrecem! Dumnezeul cel mare, cel drept şi bun să primească şi această jertfă, făcându-i parte eroului, mort în floarea vieţii, de odihna de veci! Iar din mormântul lui, şi din

[559] *Komárno* (în ungureşte *Révkomárom*), oraş situat pe malul stâng al Dunării şi pe râul *Váh*, în Slovacia, de partea cealaltă a Dunării aflându-se oraşul omonim maghiar *Komárom* – n.n., A.Ţ.

mormintele camarazilor săi fără număr căzuţi pe câmpul de glorie, fă Doamne să răsară fericirea şi înălţarea viitoare a mult cercatului neam, al cărui fii ei au fost!

Dormi în pace iubite coleg!

Braşov, în 15/28 iunie 1915

Corpul profesoral al Şcoalelor medii greco-ortodoxe române

Unirea, nr. 65 din 1 iulie 1915, Blaj, p. 4

366

München, 19 iunie 1915 – *Material statistic în legătură cu datele declarării ostilităţilor militare între ţările beligerante ale celor două tabere.*

Câte declarări de răsboiu s-au făcut până acum

Ziarul *„Münchner Neueste Nachrichtungen"*[560] constată că până acum între puterile beligerante s-au schimbat douăzeci de ultimate. Datele în cari s-au esmis ultimatele sunt următoarele:

În 28 iulie Monarchia Austro-Ungară a înmanuat ultimatul Sârbiei; în 3 august Germania Franciei, tot atunci şi Belgiei; în 4 august Anglia Germaniei; în 5 august Austro-Ungaria Rusiei; în 6 august Sârbia Germaniei; în 11 august Muntenegru Austro-Ungariei, tot odată şi Germaniei; în 11 august Francia Austro-Ungariei; în 23 august Japonia Germaniei; în 25 august Austro-Ungaria Japoniei; în 28 august Austro-Ungaria Belgiei; în 2 noemvrie Rusia Turciei, în 5 noemvrie Francia Turciei; în 5 noemvrie Anglia Turciei; în 7 noemvrie Belgia Turciei, tot atunci şi Sârbia Turciei; iar în 24 maiu Italia a adresat ultimatul Austro Ungariei.

Unirea, nr. 60 din 19 iunie 1915, Blaj, p. 4

367

Budapesta-Tukov (Galiţia), 19 iunie 1915 – *Necrologul colonelului român Anchidim Şioldea, comandantul Regimentului 301 Honvezi, din armata austro-ungară, decedat în Spitalul militar din Budapesta, după ce a fost rănit la Tuchow (Galiţia) şi internat într-un spital de campanie rus.*

+ Colonelul Anchidim Şioldea

- Cuvânt funebru rostit în Catedrala din Blaj la 23 iunie, nou, de profesorul Al. Ciura -

Mai mare dragoste decât aceasta
nimeni nu are, ca să-şi pună cineva
sufletul său pentru prietenii săi.
Ioan, XV, 13

Jalnici ascultători,

Stăm cu toţii, cu frunţile plecate, în faţa sicriului ce adăposteşte rămăşiţele pământeşti ale unui viteaz care a murit moarte glorioasă pentru patrie.

[560] *„Münchner Neueste Nachrichtungen"* (Ultimele ştiri din München), cel mai important periodic din sudul Germaniei, a fost înfiinţat la 9 aprilie 1848 sub conducerea scriitorului *Karl Robert Schurich* - n.n., A.Ţ.

Nu e cel dintâiu şi nici cel din urmă, din lungul şir de mucenici ai neamului nostru românesc, cari au pecetluit cu suferinţe supra-omeneşti şi cu sângele lor sfânt credinţa ce au juruit-o steagului cu care au plecat să înfrunte urgia duşmanului cotropitor. Nu e cel dintâiu căci, până să-şi închidă ochii defunctul, atâtea zeci şi zeci de mii de viteji s-au prăbuşit – sub privirea lui chiar – muşcând cu dinţii în ţărâna şanţurilor, sbătându-se în chinuri, în spasmele morţii.

El, care a stat de atâtea ori în faţa morţii, a avut ocazie să audă cum coasa morţii îi şuieră pe alături şi cum camarazi de ai lui „s-*au nimicit ca nişte sfârmituri de paie pe arie ce se împrăştie de vânt*", cum zice prorocul. (Daniel 2. 35.) El a văzut mormanele de răniţi, a auzit ţipetele lor desnădăjduite în implorarea morţii mântuitoare, care întârzia: „*Moartea o am chemat să-mi fie tată şi putreziciunea să-mi fie mamă şi soră*". (Iov 17. 14.). El a avut tristul prilej de a repeta cuvintele acestea ale dreptului Iov, în lungile lui suferinţe de jumătate an încheiat, cât a pătimit prin spitale în urma gravei răni ce a primit-o pe câmpul de luptă din Tuchow.

În acest lung şir de mucenici – *longus ordo idem petentium* – sunt atâtea legiuni de eroi fără nume din ţărănimea noastră; atâţia viteji cari au murit cu arma în mână pe câmpul de onoare. Sunt apoi un număr mare din intelectualii noştri, aşa de puţini, oameni crescuţi cu mari jertfe de părinţii săraci, susţinuţi cu stipendii şi cu prescură românească – s-au dus şi ei, când aveam atâta lipsă de orice braţ muncitor şi de orice minte aleasă! Şi vin, pe urmă, Românii noştri cari erau ofiţeri activi – şi mai puţini aceştia – căci, din nenorocire, prea puţini oameni de ai noştri se determină pentru serviciu activ în armată, deşi analele destul de viforoase ale războaielor ce le-am avut păstrează rânduri elogioase pentru „*bravii Români*" cari s-au distins prin vitejia lor, de la vechia familie a Huniadeştilor, cari au dat veacului de mijloc pe cel mai strălucit erou al creştinismului împotriva Semi-lunei cotropitoare – mai apoi pe unul din cei mai populari regi ai patriei noastre – până la paginile de suferinţă şi de glorie, scrise cu sângele bravilor grăniceri români pe tot cuprinsul periferiei nordice, estice şi sudice a Ardealului şi a Bănatului; până la fericitul baron Ursu de Margina – şi până la voi, iubiţi viteji ai neamului nostru, cari aţi oprit cu piepturile voastră de aramă invadarea duşmanului pe plaiurile noastre şi aţi dovedit – cu scump sângele nostru vărsat cu atâta belşug – că adecă patriotismul cel mai înalt e compatibil cu cea mai înflăcărată dragoste pentru neamul românesc, din sânul căruia v-aţi ridicat şi aţi urcat scările de aur, stropite de sânge, ce duc spre Pantheonul nemuririi…

Toţi aceşti viteji, cari au suferit, s-au luptat şi au murit chiar pentru tron şi ţară, se ridică din rândul oamenilor de toate zilele şi posteritatea recunoscătoare trebuie să le păstreze amintirea cu sfinţenie, căci sângele lor „*pentru noi şi mulţi*" s-a vărsat şi se varsă! *Manibus, date lilia, plenis!...*

*

Stăm, jalnici ascultători, în faţă osemintelor unui erou care a luptat aproape jumătate de an ca apărător al ţării – pe câmpul de onoare de la sud şi de la nord – şi a murit în urma rănilor primite, după suferinţe de alt jumătate de an, pribegind prin spitale, gustând şi din pâinea amară a prizonierilor la Ruşi.

S-ar părea că astăzi numărul eroilor s-a împuţinat, ca să nu zicem că a dispărut cu totul. Când cetim despre Leonida, cu cei trei sute de spartani ai lui, despre caracterul de fier a lui Horaţiu Cocle, Muciu Scaevola – până încoace la vitejii ce s-au distins în atâtea războaie, ni se pare că cetim nişte legende, în cari adevărul este uşor brodat cu firul de aur al basmelor. Şi tot ca şi basmele ni se par aşa de îndepărtate acele vremuri, încât iţi vine adese să te întrebi fără voie: *Cine ştie dacă lucrările aceste s-au întâmplat – şi dacă s-au întâmplat aievea, pentru ce nu mai sunt şi azi eroi? Ce s-a ales din aceşti minunată speţă de oameni?*

Întrebarea îşi află răspunsul în crâncenul războiu ce decurge chiar acum, cu atâta vehemenţă, incendiind cu flăcările sale uriaşe aproape întreg continentul nostru. Ştirile cetite prin ziare, povestirile martorilor oculari înapoiaţi de pe câmpul de luptă, ne conving pe deplin că neamul vitejilor nu s-a stins şi că războiul actual a scos la iveală încă mai mulţi eroi decât aceia de cari pomeneşte antichitatea, pe cari li propunem elevilor în şcoală ca pilde de urmat.

Sunt eroi şi astăzi, şi neamul nostru, alături de ceilalţi camarazi de arme de altă naţionalitate, a dat şi în războiul de faţă probe că sângele apă nu se face şi că ştie să întâmpine cu acelaşi sânge rece moartea şi primejdiile de tot soiul când e vorbă să-şi dovedească credinţa faţă de tron şi patrie, ca şi strămoşii săi. Avem şi noi eroii noştri, cari au suferit şi au murit pentru ca familiile lor şi ale noastre si poată trăi în linişte şi inamicul să nu invadeze peste graniţele ţării. Eroii şi-au făcut datoria; rămâne să ne-o facem şi noi: *păstrându-le amintirea cu sfinţenie*.

Să ne oprim deci, pe câteva clipe, în faţa acestui sicriu şi să ne dăm seama de comoara ce e ascunsă într-însul; comoară pe care o pierdem, pentru moment, deşi ea răsare în curând ca pasărea Phoenix din propria ei cenuşă şi va străluci de-a pururi în Cartea de aur a patriei noastre şi în paginile conştiente ale istoriografiei româneşti.

Colonelul Anchidim Şioldea, mort în vârstă de 57 ani în urma rănilor grave primite pe câmpul de luptă de la Tuchow – în jurul Tarnowului – e odraslă de grănicer, fiul preotului nostru din Mititei, comitatul Bistriţa-Năsăud. Studiile liceale le-a făcut în Năsăud, unde a luat şi bacalaureatul. Dedicându-se apoi carierei militare, a urmat la Ludoviceul din Budapesta, deodată cu Ioan Telea, elev al Blajului, astăzi maior în Cluj, a servit la honvezi 35 de ani, în Bistriţa, Ibaşfalău, unde s-a căsătorit cu Elena, fiica protopopului Ştefan Câmpian. A mai servit în Sibiiu, Kezdivásárhely, Seghedin, Giula, Vârşeţ, Kecskemét, iar mai pe urmă în Budapesta, unde trece cu succes lăudabil examenul pentru statul major.

Vâltoarea războiului îl află acolo, îl ridică la rangul de colonel, pornindu-l apoi – în calitate de şef de regiment, spre terenul de luptă din Sârbia. Aici, după strapaţii, după zile grele petrecute alăturea de soldaţii de rând în şanţurile de pe „*Insula Ţiganilor*", s-a înapoiat bolnav în luna octomvrie a anului trecut şi, după o recreiare de câteva săptămâni, pleacă, în calitate de comandant al Regimentului 301 din Seghedin, pe câmpul de luptă din Nord.

Aici a luptat peste trei luni împotriva puhoiului cotropitor al Ruşilor, cari chiar atunci făceau cele mai uriaşe sforţări pentru a rupe frontul nostru de la Nord şi a trece peste bariera naturală a Carpaţilor. Unde e condeiul care să poată povesti luptele îndârjite, sforţările supraomeneşti, pe cari le-au desfăşurat trupele noastre, ţinând piept cu un duşman mult mai numeros şi luptându-se şi cu mizeriile naturii, prin zăpadă nesfârşită şi răceală grozavă, ce secera zilnic atâtea victime?

Colonelul Anchidim Şioldea le-a suportat ca un bun soldat şi ca odraslă de grănicer, ce era, până în ziua de 14 decemvrie, când a fost grav rănit pe câmpul de luptă de la Tuchow. Trupele noastre fiind în retragere, faţă de numărul copleşitor al Ruşilor, el a rămas pe câmpul de luptă alături de morţi şi alţii grav răniţi. A fost ridicat apoi de ambulanţa trupelor inamice şi transportat cu automobilul în spitalul din Tarnow, pe atunci în posesiunea Ruşilor. Familia lui, pe lângă toate scrisorile şi cercetările ce a făcut, abia în 8 april a primit o scrisoare, pe care el numai o iscălise, căci scrisul era al unui medic rus. În altă scrisoare a lui – cu datul de 31 ianuar, dar primită după aceea din 8 april – defunctul aminteşte că e bine îngrijit de un medic basarabean român şi de unul polon, precum şi de doamnele din societatea înaltă a Rusiei de la „*Crucea Roşie*".

Cu toată buna îngrijire, ce a avut-o însă, întremarea lui progresa foarte greu; rana era mortală. În maiu, când trupele noastre au reocupat Tarnow-ul, Ruşii au luat cu sine pe

toţi răniţii, evacuând oraşul. Pe colonelul Şioldea nu l-au luat cu ei, căci avea fierbinţeli mari şi starea lui sanitară era de aşa, încât n-ar fi putut suporta greutăţile transportării. Pe timpul cât trupele noastre au bombardat Tarnow-ul, a fost aşezat cu patul în pivniţa spitalului, iar la evacuare a fost lăsat în grija unei ordonanţe a unui alt ofiţer de al nostru, care a murit ca prisonier la Ruşi. La despărţire, medicii spitalului şi doamnele din societatea „*Crucei Roşii*" ruseşti şi au luat adio de la el, felicitându-l că are să-şi revadă patria şi pe ai lui mai curând de cum ar fi crezut.

Aşa s-a şi întâmplat, deşi revederea a fost de scurtă durată şi plină de suferinţele sfârşitului. După ce trupele noastre au intrat în Taroow, a fost trecut, mai târziu, la Spitalul de garnizoana din Budapesta, unde soţia sa iubitoare Elena a grăbit să-i aline suferinţele până în clipele din urmă, îngrijindu-l şi gătindu-i mâncările cari le dorea. Era slăbit, astma de care suferia i-se agravase prin răceala din octobre de pe câmpul de luptă din Sud; rana nu i-se putea vindeca, deoarece osul sdrobit de şrapnel trebuia să fie înlăturat prin operaţie. Şi aşa a murit, moarte de erou, la două zile după operaţie, sâmbătă în 19 a le lunei curente.

Iată, trişti ascultători, în câteva linii de creion viaţa şi moartea glorioasă a colonelului Anchidim Şioldea, a cărui amintire ne va fi cu atât mai preţioasă cu cât defunctul a fost un soldat adevărat, decorat mai de multe ori, ridicându-se la treptele cele mai înalte ale ierarhiei militare. Ridicarea lui în înaltele gradaţiuni militare n-a alterat întru nimic caracterul lui de bun creştin, căci s-a împărtăşit cu Sfintele Taine în ambele rânduri când a plecat pe câmpul de luptă, şi de bun Român, descendent al bravilor grăniceri de pe Valea Rodnei. S-a afirmat pretutindeni ca Român; şi-a păstrat cu sfinţenie numele lui specific românesc, dovedind şi prin aceasta tuturor şovăielnicilor că poţi să fi în aceeaşi vreme soldat viteaz, până la eroism, şi Român bun, care să se afirme cu orice prilej ca atare.

*

Să ne reţinem lacrimile, jalnici ascultători in faţa osămintelor unui erou. Mormintele de eroi nu sunt prilej de lacrimi inutile – ci de înălţare sufletească. Ei, chiar prin faptul că se ridică dintre oamenii de rând, trebuiesc veneraţi şi preamăriţi, ca numele lor să strălucească pentru generaţiile de acum şi pentru cele ce vor să vină ca pildă de energie, ca isvoare răcoritoare de apă vie, din care să ne adăpăm şi să ne întărim în zilele de restrişte.

„*Istoria unui popor* – zice Carlyle – *nu e decât biografia oamenilor lui mari*". Noi stăm astăzi la groapa unui astfel de om, a cărui viaţă şi moarte de viteaz va alcătui la vremea sa o pagină luminoasă din istoria neamului românesc. Să petrecem la groapă, cu reverinţă, osemintele lui, să-i păstrăm amintirea cu sfinţenie, cum se cuvine unui viteaz care a pecetluit cu sângele dragostea lui pentru ţară şi pentru neam.

Treci dar gloriosul nostru defunct peste limita strâmtă a vieţii pământene – unde nu avem cetate statornică – şi ia-ţi drumul spre plaiul nemuririi implorând cum se cuvine unei odrasle de preot al nostru, crescut în frica Domnului, binecuvântarea din urmă a Înalt Preasfinţitului Arhiereu pentru această cale veşnică. Îmbrăţişează încă odată pe iubita ta soţie Elena, care te-a îngrijit şi pe patul tău de suferinţă îndelungată; îmbrăţişează pe fraţii tăi Valer, Vasile şi Ioan şi pe cele două surori ale tale, Victoria şi Ludovica, trimite prin rostul meu – cel din urmă salut scumpelor tale rude: unchi, cumnaţi, nepoţi, prietinilor şi tuturor cari ţi-au dat această cea din urmă cinste.

Spune-le să nu plângă şi mângâie-i cu graiul tău de erou, care a golit până în fund paharul suferinţii: „*Nu plângeţi, căci plânsul e numai un semn al neputinţii. Sângele nostru a curs în şiroaie multe, dar el nu a curs în zadar. Pe urmele lui va răsări o nouă viaţă, un viitor mai bun şi mai fericit pentru noi toţi, cari trăiţi azi – în aceste zile de grea încercare – sub povara atâtor greutăţi şi aţi luat parte pe câmpul de luptă fie şi numai sufleteşte, căci abia cred să fie vreunul dintre voi care*

să nu aibă acolo un fin sau un frate, sau pe altcineva strâns legat de inima lui. Încă odată: Nu plângeți! Noi ne-am făcut datoria până în sfârşit şi am închis ochi cu gândul mângâitor că noi n-am murit în zadar, ci sângele nostru va aduce roade îmbelşugate! Dumnezeii cu voi!".

Aşa ne-ar glăsui defunctul, dacă morților li s-ar îngădui să mai grăiască şi după ce sărutul Morții le-a atins fruntea. Ei însă tac. Cu cât cineva e mai bogat în fapte, cu atât e mai tăcut şi mai modest. Şi morții sunt cei mai bogați, sub acest raport, căci bilanțul acțiunilor lor pământene e încheiat irevocabil. Ei tac, dar crucile de la mormintele lor sunt cu atât mai grăitoare, evocându-ne toată viața ce se odihneşte acolo, sub gliile reci. Toate mormintele au graiul lor deosebit de mângâietor, dar mormintele eroilor sunt cele mai grăitoare. Ele împrăştie şi în generațiile de mai târziu toată căldura, tot entuziasmul şi toate ideile mărețe ce au frământat pe cei ce dorm sub ele.

Ele asigură cultul oamenilor mari, din generație în generație, sfidând moartea din înălțimea lor de nemurire, după cuvântul proorocului: „*Unde este biruința ta, Moarte?*" (Osia 13. 14.). Ele alcătuiesc scara de aur ce ne ridică din noroiul patimilor pământene spre zările curate ale altei vieți, cu alte idealuri. Aşa este şi mormântul ce se deschide astăzi, căci viața ce o va înghiți nu se aseamănă nici de cum „*corăbiei care trece prin valurile apei, după a cărei trecere nu se află urmă, nici calea umblării ei prin valuri*" (Înțeleptul Solomon 5. 10.), ci moartea drepților – cum zice sfântul Bernard – e „*sfârşitul ostenelelor, coroana învingerii, poarta vieții!*" Odihneşte în pace, eroule; odihneşte în pace, căci luptă bună ai luptat, credința ai păzit şi cununa nepieritoare a biruințe te aşteaptă! Amin.

*

Înmormântarea

Ieri la orele 3 s-a oficiat înmormântarea regretatului colonel Anchidim Şioldea, cu mare pompă. Rudeniile defunctului au sosit de pretutindenea în număr foarte mare, tot asemenea numeroşi prietini şi cunoscuți de a lui, dintre cari am remarcat pe domnii Iuliu Pop, preot în Luger, Emil Patachi şi soția doamna Cornelia, căpitanul Vasile Magda, Otilia Dr. Holom, cumnată a defunctului, Silvia şi Iuliu Popp, Gherla, doamna maior Telea, Cluj, Iuliu Maior, Marțian, Năsăud, Dr. Alexandru Morariu, advocat Ibaşfalău, frații decedatului Vasile, Ioan şi sora Rafila, Victoria, măritată Precup, cu băieții Dr. Emil Precup profesor Nasăud, Gavril Precup student la Facultatea teologică din Budapesta.

Jandarmăria din loc încă i-a dat onorurile din urmă, reprezentată fiind prin un detaşament, care a petrecut sicriul până la cimitir. Serviciul funebru a fost pontificat de Înalt Preasfinția sa domn Metropolit Victor, asistat de 10 preoți aparținători Veneratului Capitlu şi clerului gremial. Cuvântul funebral, rostit de profesorul Ciura, îl dăm în locul de frunte al foii noastre. Întreg publicul din loc, între cari am remarcat pe toți reprezentanții autorităților, a întovărăşit până la groapă osemintele decedatului colonel,

*

Familia defunctului a dat următorul necrolog: Cu inima sdrobită de durere aducem la cunoştința tuturor rudeniilor şi cunoscuților trecerea la cele eterne ale scumpului nostru

Anchidim Şioldea

colonel cesaro-regal, comandantul Regimentului 301 de honvezi, care – luptând cu eroism, întâi contra Sârbilor, în insula din fața Belgradului, apoi pe câmpiile Galiției, în 14 decemvrie 1914, fiind grav rănit lângă Tuchov – a fost făcut prisoner şi transportat la Tarnow.

După o lună de prinsoare, când oştirile noastre au reocupat Tarnowul, a fost trimis în Spitalul de honvezi din Budapesta unde, în urma unei operații, sâmbătă în 19 iunie, la

orele 3 dimineaţa, şi-a dat nobilul său suflet în mâinile Creatorului, în vrâstă de 57 ani şi în al 24-lea an al fericitei sale căsătorii.

Rămăşiţele pământeşti ale scumpului decedat vor fi transportate la Blaj, unde se vor aşeza spre odihnă veşnică în cripta familiei Negruţiu, din cimitirul comun, miercuri în 23 iunie, la 3 ore după amează.

Rugaţi vă pentru odihna sufletului celui ce s-a jertfit pentru tron şi patrie!

Blaj, 21 iunie 1915

Elena Şioldea, născută Câmpian, ca soţie, Valeriu, Vasile şi Ioan Şioldea, Victoria, măritată Precup, şi Ludovica, măritată Pop, ca fraţi şi surori. Anton Precup, preot, Iuliu Pop, Rafila, Susana şi Ludovica Şioldea, Clementina şi căpitan Vasile Magda, Otilia şi avocat Dr. Ilariu Holom, cumnaţi şi cumnate, cu copiii lor. Ioan F. Negruţiu, ca unchiu, cu copii săi.

Unirea, nr. 62 din 24 iunie 1915, Blaj, p. 1–3

368

Neu Sandek (Galiţia), 19 iunie 1915 – *Ştire în legătură cu faptele de vitejie săvârşite pe frontul galiţian de subofiţerul român Ariton Pescariu, din armata austro-ungară, care, împreună cu grupa sa, şi-au pus viaţa în primejdie pentru salvare companiei din care făceau parte.*

Eroul Ariton Pescariu fost elev în gimnaziul nostru

Cetim în „*Gazeta Transilvaniei*" că domnul Ariton Pescariu, funcţionar al Academiei Române, fiind cetăţean ungar, a fost chemat cu ordinul de mobilizare din august să se prezinte la Regimentul al 50-lea din Alba-Iulia.

Fiindcă servise deja anul de voluntar, l-au avansat la rangul de „*fähnrich*", şi ca atare s-a dus pe câmpul de luptă din Galiţia. Acolo, în lupta de la Neu-sandec, domnul Pescariu, fiind compania lui în pericol, s-a hotărât să se jertfească împreună cu tot plutonul său, scăpând astfel pe ceilalţi. Aşa s-a şi întâmplat.

Atacând din propria iniţiativă pe ruşi, i-a reţinut până s-a putut retrage compania întreagă, dar ruşii observând – ce e drept – târziu apucătura, au înaintat din trei părţi cu forţe mari şi, înconjurându-i, i-au făcut pe toţi prinsoneri. Fapta domnului Pescariu a fost adusă la cunoştinţa soldaţilor şi ţinuta lui bravă lăudată după merit. Domnul Pescariu se află acuma prinsonier în Siberia.

Unirea, nr. 62 din 24 iunie 1915, Blaj, p. 4

369

Braşov, 19 iunie 1915 – *Comentariu critic pe marginea conferinţei susţinute la Braşov de către contele Apponyi Albert, fruntaş al Partidului Independist Maghiar, în care a elogiat vitejia şi eroismul soldatului maghiar şi a armatei maghiare, de unde şi justificarea pretenţiilor de după război ale naţiei maghiare, uitând că din cele cinci milioane de soldaţi, patru sunt nemaghiari.*

Contele Apponyi la Braşov

Sâmbătă, la 19 iunie, nou, contele Apponyi a ţinut o conferenţă la Braşov,în sala festivă a gimnaziului săsesc. Au asistat şefii autorităţilor şi în covârşitoare preponderenţă public maghiar la expunerile contelui asupra „*răsboiului mondial*".

Chintesența memorabilei conferențe a contelui Apponyi a fost: „*acum ori niciodată uriaşul rus trebuie învins, ca nu mai târziu să-l avem cu înzecite puteri potrivnic, într-un timp când poate nu vom mai fi în stare a ne măsura eu el... Voința pentru biruință nu trebuie să slăbească în fiii Monarhiei noastre, deoarece ideea unei subjugări din partea Rusiei, care ar însemna ca mai târziu să fim siliți a lupta cu scopurile ei, are în sine ceva înfiorător... Dar mulțumită lui Dumnezeu – a zis contele – eventualitatea de a fi învinşi astăzi este mai depărtată ca orişicând... Jertfele popoarelor aliate şi eroismul soldaților noştri au desăvârşit acest lucru… Între aceştia* ***Maghiarul deține un loc de onoare... Dar acest eroism merită răsplată, şi nu există putere care, după finirea războiului, să-i mai conteste drepturile ce revin națiunii maghiare***" – astfel a sfârşit contele Apponyi prelegerea sa.

Domnul conte Apponyi a vorbit cum nu se poate mai bine ca fruntaş al Partidului independist; ba încă mai mult, domnia sa şi-a închipuit că vorbeşte în numele unei armate maghiare independente, când a accentuat numai şi numai eroismul soldatului maghiar, care merită recompensa mare, pe care contele o reclamă într-o nebuloasă formă a acordării unor drepturi pe seama națiunii maghiare pentru după războiu.

Domnul conte, ca bun creştin şi mare catolic, mulţămeşte întâi lui Dumnezeu şi apoi bravului soldat maghiar, cari singuri duc la învingere armata austro-ungară. Şi are toată dreptatea, căci fără ajutorul lui Dumnezeu în prima linie nu e cu putință strădania oamenilor. Cât însă pentru armata austro-ungară, ea se compune şi din alți oameni, nu numai din Maghiari. Armata austro-ungară o alcătuiesc astăzi toți junii de la 18 ani până la bătrânii de 50 de ani ai vârstei împlinite din poporațiunea Monarhiei, de 51 milioane cetățeni, deci toți cei găsiți apți pentru apărarea gliei şi a dinastiei.

Oastea noastră, zicem a noastră, în contrast cu cea a domnului conte Apponyi, care vrea să facă lumea mare a crede că „***tot ce e om trebuie să fie om şi maghiar***", se compune astăzi din rotund 5 milioane cel puțin – va să zică 10 la sută a popoarelor Monarhiei. Maghiarii să evaluează pe ei, fără de nici un control, la 10 milioane. Admitem acest număr şi constatăm pe temeiul acesta, dealtcum discutabil, că soldații neaoş maghiari dau un contingent procentual de 1 milion. Foarte bine. Nu contestăm absolut eroismul acestui milion de luptători în actualul războiu, ci ne închinăm chiar virtuților militare ale rasei maghiare, la acelaşi timp însă aceleaşi virtuți trebuie să le admitem şi pentru celelalte 4 milioane de ostaşi nemaghiari, între cari sunt 2 milioane de Slavi, 1 ½ milioane de Nemți şi cel puțin ½ milion de Români cari, orice ar zice domnul conte Apponyi, trag în cumpăna sorții acestei monarhii cu mai formidabilă greutate decât toate frazele cumpănite şi pline de tendință ale iscusitului conferențiar de la Braşov.

Este prea ingrat rolul ce şi l-a luat contele Apponyi tocmai în aceste momente grave istorice, când solidaritatea popoarelor din monarhie s-a impus cu o impetuoasă forță în fața dușmanilor externi, şi e de neînțeles ca un bărbat de stat maghiar, de cultură europeană, să se preteze la un debut atât de şovinist, din interese de partid absolut particulare şi fără nici o importanță pentru marile probleme ce sunt pe cale de a fi deslegate astăzi, în scopul mulțămirii tuturor popoarelor din vasta împărăție a glorioşilor Habsburgi

Unirea, nr. 65 din 1 iulie 1915, Blaj, p. 2

370

Sofia, 22 iunie 1915 – *Ştire în legătură cu tratativele de bună vecinătate purtate între Bulgaria şi România, pretențiile teritoriale ale Bulgariei în Balcani şi sistarea diferendului iscat de achizițiile teritoriale ale României, pe seama Bulgariei, în Dobrogea de sud.*

Pactul dintre România şi Bulgaria

După lungi tratative urmate între guvernele ambelor ţări, s-a ajuns la realizarea pactului dintre ele. Deciziunile guvernului bulgar se aşteaptă în zilele proxime. Bulgaria pretinde pentru intervenţia ei înarmată Ochrida, Monastir, Smyrna, Podina şi Rodosto, rezervându-şi dreptul ca ea să decidă momentul intervenţiei. Turcia a oferit Bulgariei, pentru neutralitatea ei binevoitoare, linia Enos-Midia.

*

Din Sofia se anunţă următoarele: Domnul Derusii, ambasadorul României la Sofia, a făcut o visită primului ministru Radoslavoff, cu care a conferit timp mai îndelungat. Domnul Radoslavoff ar fi declarat domnului Derussi că guvernul bulgar oricând este dispus pentru o înţelegere amicală cu România, de asemenea este dispus şi pentru regularea chestiunei privitoare la comunicaţia pe linia ferată, care a pricinuit o pagubă simţitoare comerciului bulgar.

După cum se anunţă din Roma, ziarului francez „*Matin*", tratativele româno-bulgare se află într-un stadiu înaintat. Bulgaria ar fi declarat că nu mai insistă pe lângă pretenţiunile sale anterioare asupra întregului teritoriu bulgar, anexat de România în timpul războiului balcanic.

Unirea, nr. 61 din 22 iunie 1915, Blaj, p. 2–3

371

Lemberg (Galiţia), 22 iunie 1915 – *Ştire în legătură cu recucerirea capitalei Galiţiei, oraşul Lemberg (Lvov), din mâinile ruşilor, şi intrare victorioasă în urbe a regimentelor românilor transilvăneni, din armata austro-ungară, pe ritmurile marşului „Deşteaptă-te Române".*

Pe melodia „Deşteaptă-te Române" au intrat în Lemberg

„*Românul*" publică următoarea scrisoare adresată din Lemberg redactorului de la sus numitul ziar:

Regimentele 33 şi 101 de infanterie au intrat cele dintâi în capitala recucerită a Galiţiei. Populaţia de sute de mii a primit întru-n extaz şi bucurie indescriptibilă trupele noastre. Soldaţii regimentului 33 de infanterie au intrat în Lemberg cântând „Deşteaptă-te Române" şi „Hora Unirei". Apoi urmau celelalte trupe.

Intrarea trupelor în oraş a durat de la orele 12 la amiază până în noapte (22 iunie, nou), între nesfârşite urale. Eugen Suciu medicinist, Dr. Blitzenberger medic, Iolean preot militar, Drăgoi locotenent, Codarcea, sublocotenent, Popa, stegar.

Unirea, nr. 66 din 3 iulie 1915, Blaj, p. 4

372

Oiejdea (comitatul Alba de jos), 22 iunie 1915 – *Ştire în legătură cu colecta organizată de soldaţii români ai Regimentului 50 Infanterie, din armata austro-ungară, care, pe front fiind, şi-au sacrificat o parte a banilor din solde pentru a contribui la ridicarea unei biserici în parohia Oiejdea.*

Biserica luptătorilor

Primim spre publicare o listă de contribuţie pentru edificarea unei biserici în comuna Oieşdea. În listă figurează numai numele ostaşilor din Regimentul de infanterie nr. 50, cari şi în toiul cruntelor lupte cu plăcere îşi jertfesc banul pentru locaşul lui Dumnezeu.

Colecta, făcută prin *Lica Marcu* şi *Iuliu Mitrofan*, arată suma de 250 coroane. Donatorii îşi rezervă următoarele condiţii:

1. Fondul se dă spre administrare comitelui parohial din Oieşdea. Se va manipula ca fond deosebit de celelalte fonduri bisericeşti. Interesele după fond să se capituleze.
2. Fondul se va folosi numai pentru edificarea noii biserici.
3. Donatorii au drept a controla manipularea fondului.
4. Pentru donatori a se servi câte o sfântă liturghie la sărbători mai mari, pe cât timp regimentul se află pe câmpul de luptă.

Spaţiul ziarului nu ne îngăduie să publicăm cu numele pe toţi donatorii. Exprimăm ostaşilor contribuienţi, de pe câmpul de răsboiu, laudă şi recunoştinţă, ei nu pregetă a da din solda de zi şi pentru edificarea unui lăcaş măreţ pentru preamărirea lui Dumnezeu, carele le va ajuta ca toţi să se reîntoarcă la vetrele lor plini de glorie.

Unirea, nr. 61 din 22 iunie 1915, Blaj, p. 4

373

Sankt Petersburg, 22 iunie 1915 – *Ştire în legătură cu expulzările în masă dispuse de administraţia rusă în provinciile Peterburg şi Kovno, cu toate că acest segment de populaţie susţine viaţa economică a zonei.*

Expulzări de evrei în Rusia

Ziarul „*Avanti*" aducea ştirea despre maltratarea evreilor în Rusia. După ştiri sosite, din Petersburg şi Kovno au fost expulzaţi 40.000 evrei, iar numărul total al evreilor ce vor fi expulzaţi este de 70.000.

În această provincie evreii au o situaţie foarte importantă în viaţa industrială şi este meritul lor că în această regiune există o viaţă industrială şi comercială intensă.

Unirea, nr. 61 din 22 iunie 1915, Blaj, p. 4

374

Viena, 22 iunie 1915 – *Listă a ofiţerilor şi soldaţilor români, din armata austro-ungară, care au fost distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincţii militare

Înregistrăm o nouă serie de soldaţi români decoraţi pentru vitejia lor dovedită în faţa duşmanului:

Crucea militară pentru merite clasa III s-a conferit domnului locotenent Teodor Colbazi din Regimentul 50 de infanterie.

Crucea preoţească pentru merite clasa II s-a conferit preotului militar, î. r., Eugen Muntean de la Regimentul 61.

Cu *Recunoştinţa şi lauda prea înaltă* au fost distinşi căpitanul Alexandru Lupean din Regimentul 39 şi locotenentul Aurel Cărpinişan din Regimentul de artilerie 34.

Crucea de argint pentru merite pe funta medaliei de vitejie s-a conferit fruntaşului Alexandru Suciu de la Spitalul de câmp 1/12 şi sergentului Ioan Aman de la Coloana de automobile.

Unirea, nr. 61 din 22 iunie 1915, Blaj, p. 4

375

Lemberg (Galiția), 24 iunie 1915 – *Necrologul ofițerului român Petru Mocsonyi, din armata austro-ungară, căzut în luptele pentru recucerirea Lembergului (Lvov) din mâinile ruşilor.*

+ Petru Mocsonyi

Ni-se comunică vestea tristă că Petru de Mocsonyi, ofițer în armata austro-ungară, a murit moarte de erou la 24 iunie, nou, în jurul Lemberg-ului. Decedatul este fiul cel mai mare a regretatului Eugen de Mocsonyi.

După terminarea studiilor agronomice, a trăit acasă, ocupându-se cu lucrarea averii părinteşti. La izbucnirea războiului a fost chemat sub arme; a luat parte la campania din Galiția, unde a murit fiind grav rănit de un proiectil duşman, la vârstă de abia 30 ani. *Odihnească în pace!*

Unirea, nr. 67 din 6 iulie 1915, Blaj, p. 4

376

Viena, 26 iunie 1915 – *Ştire în legătură distingerea medicului militar român dr. Alexandru Măcelariu, din armata austro-ungară, cu Medalia pentru vitejie.*

Decorație

Înregistrăm cu deosebita satisfacție că tânărul medic militar Dr. Alexandru Măcelariu, din Blaj, fiul librariului nostru Octavian Măcelariu, a fost decorat pe câmpul de războiu cu *Medalia pentru vitejie* clasa a doua. Decorația i-a fost pusă pre piept de însuşi moştenitorul nostru de tron, gratulându-i şi strângându-i prietineşte mâna.

Unirea, nr. 63 din 26 iunie 1915, Blaj, p. 4

377

Budapesta, 26 iunie 1915 – *Analiză a politicii duplicitare făcută de Italia față de Ungaria şi România, primei promițându-i păstrarea Transilvaniei, în cazul în care Ungaria ar încheia o pace separată cu Antanta, celei de a doua făgăduindu-i Transilvania dacă ar abandona neutralitatea şi ar trece în tabăra Antantei.*

Contele Andrássy descoperă manevrele presei italiene

Presa italiană a răspândit svonuri că Ungaria ar fi decisă să încheie pace separată cu puterile grupului Entent. Față de aceste manopere ale presei italiene, contele Andrássy într-un interview acordat unui colaborator de la ziarul „*Az Est*" a declarat următoarele:

„Înainte de isbucnirea războiului cu Italia, glasurile de sirenă italiene ne vorbeau în felul ăsta ca şi cum noi, Ungaria, să încheiem o pace separată, şi în cazul acesta Italia ar refuza pretenţiile României şi va căuta ca Ungaria să rămâie intactă în toată întinderea ei, în dauna Austriei. Italienii mai ziceau că ar vedea cu ochi mai buni un regat ungar, independent, de sine stătător şi puternic, decât întărirea României. Iar dacă noi, ungurii, nu ne vom grăbi să facem pe placul italienilor – cu părere de rău – conducătorii Italiei vor împlini cererile României şi-i va promite Ardealul.

Acum italienii procedează cu România la fel cum a procedat cu noi. Ei vor să atragă România iute în războiu – şi-i spune că dacă întârzie în decisiune, Ententa va face pace separată cu Ungaria. La Bucureşti italienii spun conducătorilor politici că mai bucuroşi ar voi să fie cu românii decât cu ungurii, dar dacă întârzie mult, atunci vor fi siliţi să se învoiască cu noi, maghiarii, cu noi cari suntem gata azi, mâine, ca să depunem armele, şi înţelegerea s-ar face pe baza integrităţii teritoriului ungar.

Italienii ne ţin şi pe noi şi pe români de foarte naivi. Noi, ungurii – am întrevăzut îndată intenţiile lor. Nădăjduim că şi Românii vor ajunge la această convingere. Aceste manopere vor face desigur în România aceeaşi impresie ca la noi – căci se vădeşte că italienii stau din punctul de vedere militar foarte prost şi numai prin intrigi vor să asmute popoarele unele contra altora".

Unirea, nr. 63 din 26 iunie 1915, Blaj, p. 2–3

378

Sankt Petersburg, 26 iunie 1915 – *Ştire în legătură cu ordinul de evacuare a populaţiei Varşoviei, decizie emisă de comandantul suprem al armatei ruse.*

Ruşii evacuează Varşovia

Din Petrograd se comunică:

Din ordinul arhiducelui Nicolaevici, de câteva zile s-a început depărtarea locuitorilor din Varşovia. Şeful de secţie de aici a înştiinţat populaţia că numai acelora se permite rămânerea în Varşovia, cari sunt în oficiul statului sau au legături cu armata, după cum sunt furnizorii. Amăsurat ordinului, în decurs de 24 ore au fost îndrumaţi să părăsească oraşul 100.000 cetăţeni.

Unirea, nr. 63 din 26 iunie 1915, Blaj, p. 4

379

Suceava, 29 iunie 1915 – *Fragmente din monografia privitoare la ocupaţia militară rusă a Bucovinei de sud de la pragul anilor 1914–1915.*

„Bucovina în 1914–1915"[561]

Sub acest titlu primim o broşură de 79 pagini („*Bucovina în 1914–1915*" de Romulus Deladorna, Suceava, 1915, preţul 30 fileri) cuprinzând mai multe capitole jalnice din zilele grele prin cari au trecut fraţii noştri bucovineni, ajunşi chiar în centrul războiului mondial. Broşura conţine şi o mulţime de clişee, înfăţişând pustiirile rămase prin satele româneşti pe urma invaziunilor muscăleşti. Reproducem cele trei capitole introductive.

[561] *Unirea*, nr. 64 din 29 iunie 1915, Blaj, p. 2–3.

Prefață

„*Vesela grădină*" sunt cuvintele sub cari se înțelege frumoasa Bucovină, cântată cu atâta duioșie de nemuritorul nostru Vasile Alexandri.

Evenimentele prin cari a trecut Bucovina i-au imprimat timbrul tristeței și al jalei nesfârșite. Aproape să nu mai cunoști mândrele regiuni românești din aceasta țărișoară, asupra căreia s-au abătut atâtea nenorociri, pe cari istoria ei nu le-a cunoscut până acum.

Cu ocazia războiului mondial s-a vorbit mult de Bucovina. Ea a fost un important obiectiv politic pentru Rușii; evenimentele au dovedit aceasta. În România, cele ce s-au petrecut în Bucovina n-au fost urmărite și judecate cu acel simț de obiectivitate care se cuvenia. De multe ori patima a jucat aci un rol important. Scopul acestei broșuri este să informeze marele public român asupra evenimentelor de tristă memorie ce s-au perindat în Bucovina. Furia războiului și-a deplasat aci toate grozăviile, pe cari au avut să le sufere biata populație românească.

Două invaziuni a avut de suportat Bucovina. De două ori aceasta țară a gustat stăpânirea rusească, într-un interval relativ scurt. Citind aceste cuvinte, cititorul va trece înainte fără să dea, poate, lucrului oarecare importanță. Ce a urmat însă acestor năvăliri este imposibil de redat într-o broșuri ocasională.

Martiriul Românilor bucovineni în această perioada este rezervat istoriografului, care va avea să cerceteze mai adânc cauzele și efectele. Deci, scriind această broșură nu am pretențiunea să ofer publicului o descriere complectă, ci m-am mărginit a reda numai câteva schițe fugitive – o părticică mică din tabloul impresionant ce l-am văzut în Bucovina. M-am ținut deci într-un cadru absolut informativ.

În dorința de a reda o icoană fidelă a urmelor ce au lăsat vremurile zguduitoare în Bucovina, am întreprins o anchetă în localitățile românești – și numai în aceste localități, unde am văzut fi auzit din gura țăranilor cele așternute aci. Menționez cu tărie că n-am avut intenția să anchetez faptele de pe urma cărora au avut să sufere celelalte națiuni, ci am fost condus de gândul a cuprinde exclusiv suferințele poporului român din Bucovina.

Ancheta este deci mărginită. Celelalte națiuni își vor avea, de sigur, vorbitorii proprii. Supun deci atențiunei publicului românesc această broșară și îl las să aprecieze, după cum va crede de cuviință, cele scrise.

Autorul

*

Un document interesant

Nu odată a răsunat în țară ecoul desnădăjduirei populației românești din Bucovina pe timpul ocupațiunei ruseți. Străduințele rușilor de a mai invada încă o dată țărișoara, mult încercată, a deșteptat teama țăranilor că vremea de groază se va putea reîntoarce și – împinși de această teamă neliniștitoare – s-au decis la un pas care va rămâne istoric: *au cerut guvernului român permisiunea de a trece în masse peste frontiera României, spre a se pune la adăpostul procedeurilor ruseți*.

O delegațiune de țărani români s-a prezentat la Burdujeni și a predat o petițiune în numele multor sute de țărani. Această petițiune este oglinda jalei unui popor întreg. Ea merită a fi reprodusă, ca un document interesant. Iată petițiunea:

Către înalt Domnul Ministru-Prezident

Bucureşti,

la mâna domnului Poliţai în Burdujeni.

„*Cumpăna grea care a trecut peste biata noastră țară, Bucovina, cu urgia moscălească, ni-a lăsat în urmă gospodării arse cu desăvârșire, bărbați schilodiți, femei necinstite de moscali și copii*

duşi la robie moscălească. Zeci de sate au fost distruse şi zeci de mii de locuitori români au rămas fără adăpost, fără hrană, despoiaţide tot ce alcătueşte traiul zilnic.

Nu ni-a rămas alta decât să băjinărim din această ţară. Noi, jos iscăliţii ţărani din multe sate româneşti din Bucovina, am înţeles că moscalii au de gând să vie din nou în această ţară. Neputând noi să mai stăm atunci aici, chinderea ce am văzut cu ochii noştri cum moscalii şi-au bătut joc de noi şi ne-au răpit tot ce am avut mai scump, ni-am pus de gând să ne părăsim vetrele noastre. Ni-am socotit că mai uşor am putea face aceasta trecând hotarele spre Moldova şi de acolo să mergem unde vom putea.

Noi, ţăranii din Bucovina, îndrăznim să întrebăm pe Măria Sa domnul Ministru, ori de ne-ar îngădui, dacă din nenorocire ar veni moscalii iar pe aici, să trecem graniţa românească, cu tot ce avem, ca să ne aşezăm acolo unde stăpânirea noastră ar porunci-o.

Rugăm răspuns grabnic la mâna primarului Costachi Morariu în gara Burdujeni şi sărutăm mâinile Măriei Voastre".

*

La Suceava[562]

Era în ajun de Anul nou catolic, când ruşii începuseră o puternică ofensivă în contra oraşului Şiret. Până atunci ruşii nu făcuseră încercarea să treacă apa Siretului, aşa că-ţi făcea impresia că în planul rusesc de luptă nu intră cucerirea întregei Bucovine. Acest lucru părea întrucâtva explicabil, deoarece ruşii ar fi declarat că n-ar dori să ducă războiul în ţinuturile româneşti ale Bucovinei şi că ar vrea, prin urmare, să scutească populaţia românească de grozăviile războiului.

Asaltul ruşilor la Siret reuşi. Cu o forţă înzecită ca a austriecilor, ei sparseră zidul slab al inamicului, care nu fusese de loc preparat cu o rezistenţă puternică. Ruşii încep o înaintare vertiginoasă din două părţi: de la Vijniţa, unde de asemenea n-au întâmpinat vre-o rezistenţă serioasă – şi de la Siret spre Hadikfalva-Rădăuţi. Nimic nu le mai stătea în calea ce duce spre oraşele sudice, adecă româneşti. E adevărat proverbul că „*pofta vine mâncând*".

Ruşii căpătaseră poftă de sânge românesc, cu atât mai mult cu cât românii de la munte declaraseră, cu câteva săptămâni mai înainte într-un mare meeting, că vor opune ruşilor un războiu de Guerilla. Austriecii se retraseră la Iacobeni, iar ruşii înaintau, înaintau mereu cu grosul armatei lor, cât mai mult în inima Bucovinei.

În ziua de 2 ianuarie, stil nou, o patrulă îşi face apariţia pe dealul Sucevei, care duce la Şcheia. Populaţia Sucevei, cunoscând „*nobilele*" sentimente ale armatei lui Nicolae II, a început a fugi în masse mari spre Burdujeni, pentru a lua prin România drumul spre Austro-Uugaria. Tabloul exodului populaţiei nu-l poate descrie cea mai măiastră pană. Oamenii şi copiii plângeau, aproape goi, cu feţele desfigurate de groasă, se scurgeau la vale, aruncându-şi în toate părţile privirile ca nu cumva să fie atacaţi de duşmanul înfricoşător.

La Burdujeni se adunaseră – trei zile de-a rândul – vreo 5000 de refugiaţi. Trebuie menţionată purtarea mai mult decât umană a organelor de la frontiera Burdujeni, cari în faţa marei nenorociri au deschis porţile României, desfiinţând pentru un moment rigorile controlului paşapoartelor. Pe la 4 după amiază vine vestea alarmantă că o patrulă de cazaci a luat drumul pe linia ferată, ce duce de la Iţcani la Burdujeni, ajungând pe teritoriul român. Autorităţile româneşti au somat patrula să se retragă, ceea ce s-a şi întâmplat imediat.

A doua zi au sosit la Suceava 400 de soldaţi ruşi, împreună cu câţiva ofiţeri. Comandantul garnizoanei fusese colonelul conte Bakunin. Imediat după intrarea ruşilor,

[562] *Unirea*, nr. 65 din 1 iulie 1915, Blaj, p. 2–3.

populaţia bineînţeles că luase o atitudine rezervată, căci fusese foarte deprimată, s-a întâmplat însă un caz care era să devină fatal pentru toţi: *un grănicer austriac, care se ascunsese în dosul primăriei, trase un foc de puşcă asupra unui cazac, care patrula, şi-l doborî la pământ*.

Comandantul Bakunin află de acest atentat, vine în oraş – cartierul era instalat la Şcheia – şi somează notabilităţile oraşului să descopere pe asasin. Aceasta nefiind posibil, de oarece grănicerul inculpat dispăruse, Bakunin face un gest marţial şi trupa, care era înşirată în faţa primăriei, dă deodată năvală asupra casei megieşe, aparţinând marelui proprietar Barber. Cu o rapiditate înspăimântătoare, soldaţii aruncă prin ferestre granate explozibile, cari fac ca mobilierul şi plafonul să prindă imediat foc. Comandantul decisese arderea a douăzeci de case pentru crima grănicerului austriac.

Pericolul era mare. Notabilităţile cad în genunchi şi plâng în faţa lui Bakanin, implorându-l să nu distrugă căminele nenorocitei populaţiuni. Am văzut atunci preoţi şi intelectuali români îngenunchind în faţa comandantului rus. În fine, după ce focul distruse deja mobilierul şi tavanul, Bakunin îşi muiase inima. A dat în sfârşit ordinul să se localizeze focul.

Pesta puţin, Bsknnin se duse pe câmpul de operaţiuni, la Iacobeni, unde a căzut. Corpul lui a fost adus la Suceava, însă – se zice – fără cap. Comandant militar al oraşului a fost apoi numit maiorul Alex. Zadorin. Acesta, fiind din rezervă, era mai mult civilist decât militar. Trebuie să spun că avea o inimă bună. El a simţit nenorocirea populaţiei şi voia să întroneze un regim mai umanitar. Dar camarila lui îl suspiciona, aşa că n-a putut si iasă din cadrul obiceiurilor ruseşti.

*

Prima faptă „bine-voitoare" faţă de români a fost prohibirea strictă a introducerii ziarelor româneşti la Suceava. Ziarele, spun ruşii, sunt o hrană otrăvitoare pentru populaţie. Primul instinct ce trebuie inspirat populaţiei este supunerea oarbă. Ori, gazetele desvoltă în om instincte de libertate, ceea ce ruşii nu pot admite, chiar când omul e botezat „*român*", după a cărui dragoste umblă cu lumânarea în Regat.

Vasăzică, gazete româneşti n-avea voie românul să mai citească. Preotul Sârbu avuse un automobil, pe care roşii puseră ochiul. Fără vorbă, automobilul e „*rechisiţionat*", dar de indemnizaţie să se îngrijească Dumnezeu.

Doi ţărani români din Bozancea veniseră la târg în Suceava cu 10 saci de fainâ. La spartul târgului, ţăranii se iau la ceartă pentru e diferenţă de câştig. Neputându-se împăca, ei recurg la justiţia rusească: *la soldatul din post*. Acesta, auzind că e vorba de *ghepghi* (bani) rosteşte următoarea sentinţă: banii rămân în posesiunea lui ca „*contribuţie de războiu*".

Ţăranii, prădaţi de tot rodul muncei lor, se plâng comandatului. Acesta chiamă pe soldat şi-l întreabă dacă plângerea ţăranilor e adevărată. Soldatul se jură, dă „*cuvântul său de onoare*" că n-a luat nimic. Comandantul ordonă apoi să li-se aplice ţăranilor români câte 25 de bice pe o parte sensibilă a corpului, pentru obrăznicia lor de a „*bănui pe un soldat rus de prădăciune*".

Consilierul de tribunal din Suceava, domnul G. Găină, un fruntaş român stimat, sta într-una din zile la poarta casei sale şi privea la soldaţii cari patrulau pe stradă. Fără ai zice un cuvânt, se repede un cazac spre domnul Găină şi-i aplică 3–4 puternice lovituri de nagaică[563], luându-i apoi ceasul şi lanţul de aur. Domnul Găină a reclamat comandantului, fără a primi însă satisfacţie.

Preotul român Bodnărescu se afla pe drum, în călătorie spre Rădăuţi. Ruşii opresc sania, se asvârle ca fiarele sălbatice asupra vizitiului şi-l somează pe preot să dea punga.

[563] Cnut, bici folosit în închisorile ruseşti – n.n., A.Ţ.

După ce şi-au însuşit totul ce a avut părintele, i-au adresat mai multe înjurături ruseşti şi l-au tras jos din sanie, lăsându-l în mijlocul drumului. Sania şi caii au rămas ca „*contribuție de răsboiu*" în mâinile ruşilor.

La Şcheia au săvârşit violuri nenumărate în rândurile fetelor române. În oraşul Suceava au dezbrăcat ziua nămiaza mare o mulțime de țărani români de cizme şi cojoace. Intervenind câțiva români la comandant, acesta a zis: „*Prada n-are miros național!*" Prin urmare, ori de unde ar fi luată, prada e binevenită.

Un fapt revoltător, care punea în cea mai vie lumină dragostea muscălească pentru români, este următorul: Avocatul român Hotincean fu atacat pe o stradă a Sucevei de către o droaie de soldați călări. Domnul Hotincean avuse la dânsul suma de 14.000 coroane, cu care trebuia să achite o cumpărături de petrol. Trăsura fu oprită. Trei soldați se iau cu dânsul la luptă. Domnul Hotincean era mort de spaimă. El e târât din trăsură şi buzunărit.

Dintr-un spirit fericit de inspirație, domnul Hotincean se pune cu fața în jos şi se apasă cu toată greutatea asupra buzunarului unde se afla suma de 14.000 coroane. În alt buzunar avea 180 coroane. Ruşii au dat uşor pe această sumă, pe care au luat-o. Domnul Hotincean profită de un moment de distragere a năvălitorilor, se scoală şi-l îmbrânceşte pe agresorul principal într-un şanț. Acesta cade şi se rostogoleşte cu picioarele în sus. Un cazac scoate sabia şi începe al lovi pe domnul Hotincean, producându-i o rană la ochiul drept.

În acest timp, domnul Hotincean se refugiază peste un gard, într-o casă apropiată. Aici domnia sa ascunde repede portofelul. Ruşii dau buzna în casă, în urmărirea victimei, dar acesta declară că totul ce a avut a dat deja, aşa că ruşii s-au îndepărtat, împărțind prada.

Când a sosit momentul retragerii, a început goana adevărată după pradă. Nici un om n-a rămas neatins. Am dat numai o narațiune scurtă a dominațiunii ruşilor la Suceava. Acum vine rândul celorlalte oraşe româneşti, unde se zice că ruşii au făcut exces de zel în stil rusesc.

Unirea, nr. 66 din 3 iulie 1915, Blaj, p. 2–3

380

Stryi (Galiția), 1 iulie 1915 – *Ştire în legătură cu moartea sublocotenentului român Ioan Negrea, ofițer în armata austro-ungară, căzut în luptele de la Stryi, pe frontul galițian.*

Moarte de erou

Primim o scrisoare în care ni se anunță moartea de erou a sublocotenentului Ioan Negrea, fost învățător în Ormenişul de Câmpie. Eroul Negrea a stat pe frontul de luptă 10 luni, în care timp a săvârşit mai multe fapte vitejeşti, pentru cari a fost decorat cu *Medalia de argint* clasa I.

Cadavrul eroului Negrea zace departe în valea Striy-ului[564], lângă o biserică ruteană. Dumnezeu să-i răsplătească viteazului Negrea, care a ştiut să-şi deie totul pentru patrie.

Unirea, nr. 65 din 1 iulie 1915, Blaj, p. 4

381

Budapesta, 3 iulie 1915 – *Ştire în legătură cu admirația arhiducelui Friedrich pentru regimentele de români transilvăneni, din armata austro-ungară, care au luptat în regiunea Stryi a frontului galițian.*

[564] *Stryi* (în ucraineană *Стрий*), oraş situat pe malul stâng al râului omonim, în regiunea *Lviv*, Ucraina. În bătălia desfăşurată aici au pierit 30000 de ruşi – n.n., A.Ț.

Mândria armatei

Generalisimul armatelor austro-ungare, arhiducele Friderich, într-un ordin de zi adresat armatelor sale, a făcut constatări cari dovedesc îndeajuns eroismul ostaşilor români. Regimentele de honvezi nr. 21, nr. 22, nr. 23, prin ţinuta lor eroică au stors admiraţia tuturora. Pe dreptul ele se pot numi mândria armatei şi vor servi de exemplu ostaşilor din împărăţie pentru toate timpurile.

Din faptele eroice ale acestor regimente ziarul „*Az Est*" ne comunică următoarele: Divizia a 38 de honvezi, la care aparţine regimentele 21, 22, 23, 24 şi Regimentul 5 de honvezi de artilerie le revine, din atacurile glorioase ale armatei lui Linsingen, o parte însămnată. Divizia aceasta a cucerit cu asalt culmile ce se extind în jur de Stryi şi, după aceasta, cu o iuţeală de neînchipuit, trecând pe celalalt ţărmure al Nistrului, a ocupat culmile de acolo. Gloria şi renumele acestei divizii a devenit şi între Germani legendară, ei numiau Brigada 75, din aceasta divizie, de „*Brigada Vorvärts*"[565], iar Regimentul 23 de honvezi îl numiau „*Sturm-Regiment*"[566].

Generalul Linsingen, sub a cărui comandă luptă Divizia 38, a propus-o Majestăţii Sale pentru a fi distinsă. Elementul preponderent din aceste regimente, numit de arhiducele Friderich „*mândria armatei*" iar de germani „*Brigade Vorvärts*" şi „*Sturm-Brigade*" îl dau românii. Aşa, Regimentul 21 are sediul în Aiud, 22 în Ibaşfalău, 23 în Sibiu şi 24 în Braşov, dintre populaţia din care se recrutează aceste regimente e în majoritate românească.

Unirea, nr. 66 din 3 iulie 1915, Blaj, p. 2–3

382

Budapesta, 10 iulie 1915 – *Material propagandistic menit să netezească fricţiunile dintre ungurii şi românii transilvăneni, îmbrăcat într-o poveste despre camaraderia de arme ţesută între un soldat maghiar şi altul român pe front.*

Ionescu şi Kovács

„*Pesti Hirlap*" de miercuri publică un interesant articol despre vitejii Ionescu şi Kovács – unul român înflăcărat, celalalt maghiar încarnat – cari au luptat alături în tranşee până ce Ionescu, cu ocazia unui atac, a murit moarte de erou. Soldaţii români şi unguri au aranjat o înmormântare strălucita eroului Ionescu, iar cuvântarea funebrală a rostit-o Kovács. Numitul ziar face următorul interesant documentar:

Întâmplările aceste înduioşătoare înmoaie inimile maghiarilor şi a valahilor încarnaţi. Prin prisma lacrimilor vedem atât de strălucitor eroismul comun al Kovácsilor şi Ioneşcilor, încât noi maghiarii şi românii rămaşi acasă, cari ne arătăm vitejia numai cu cerneala şi cu vorba uşoară, am putea să încercăm că oare nu am putea trăi pe acest pământ într-o prietenie mai strânsă şi după războiu?

Dacă pentru românii din Ungaria pilda viteazului Ionescu, care şi-a jertfit viaţa pentru patrie, face mai mult decât politica lui Ionescu din România, atunci nimic nu va împiedeca apropierea, şi de sigur concetăţenii români şi ziarele lor nu mă vor înţelege greşit, dacă exprim confesiunea maghiarilor şovinişti, că adecă: multe episoade emoţionante a războiului, pilda cadetului Ionescu, au avut mai mare efect asupra schimbării sentimentelor noastre, decât acele numeroase pretenţiuni şi discuţii cu cari au voit să câştige favoruri pentru naţionalitatea lor.

[565] *Vorwärts* = înainte – n.n., A.Ţ.

[566] *Sturm* = furtună – n.n., A.Ţ.

Unirea, nr. 68 din 10 iulie 1915, Blaj, p. 1–2

383

Budapesta-Praga, 10 iulie 1915 – *Colaj de ştiri în legătură cu acţiunile de caritate organizate de femeile din înalta societate maghiară pentru răniţii unguri internaţi în spitale, precum şi acţiunile clerului reformat şi romano-catolic în favoarea aceloraşi răniţi, exemplu demn de urmat cel puţin de clerul bisericilor româneşti din Ardeal pentru răniţii români transilvăneni.*

Îngrijirea răniţilor din străini

În numărul din 25 iuniu, a. c., a foaiei „*Budapesti Hirlap*" se reproduce o epistolă a lui Sebestyén Jenö, preot reformat castrenz, în care scrie că maghiarii câte fac pentru îngrijirea soldaţilor răniţi, de limbă maghiari, de prin spitalele din Austria.

Spune că reformaţii maghiari încă din toamnă au trimis predicatori prin spitalele din Austria cari, trecând din oraş în oraş, cercetau răniţii maghiari, iar acum mai în toate oraşele mai mari din Austria este câte un predicator maghiar reformat, ici colea şi câte unul romano-catolic, cari provăd lipsele sufleteşti a răniţilor maghiari.

În numărul din iunie 8 a „*Budapesti Hirlap*", contesa Alesandra Teleki a provocat damele maghiare ca să se sacrifice pentru îngrijirea răniţilor maghiari de prin spitalele din Austria şi, precum scrie Domnul Sebestyén, s-au şi insinuat mai multe dame maghiare gata de a merge să ajute pe răniţii maghiari. Ce lucru frumos şi vrednic de toată lauda!...

Dar oare pentru românaşii noştri răniţi, cari şi ei şi-au vărsat sângele pe câmpul de luptă apărând ţara şi tronul, oare făcutu-sa ceva? Oare ei, cari zac între dureri prin spitalele din Austria, oare are cine să-i mângâie, cine să le zică o vorbă în dulcea noastră limbă românească?!... N-am auzit, n-am cetit să se fi făcut ceva în aceasta privinţă căci, iată, şi o foaie germană din Praga cum scrie:

„Mişcător este şi Românul, care şede la o parte gemând, poate cu gândul la nevasta şi copii. Nu vorbeşte altă limbi decât cea românească, nu ştie nici scrie, nici ceti, nu poate să spuie ce-l apasă şi cei lipseşte, nu pricepe şi nu se poate înţelege cu alţii. Numai îngrijirea devotată de care se bucură îi face soarta sa, cea tristă, de suferit" (*Union* 25 octombrie 1914).

Barem ce mângâiere sufletească ar avea sărmanul ostaş român rănit dacă ar avea cui să-i spună câte un cuvânt, dacă ar fi cine să-i asculte plânsurile, ar fi cine să-l mângâie şi cine să-i scrie câte o carte la cei rămaşi acasă.

*

Marele filoromân Dr. I. Urban Jarnic, profesor universitar din Praga, a edat un vocabular german român cu cele mai de lipsă întrebări, ca îngrijitorii românilor răniţi să se poată înţelege cu ei. S-a obligat că oricare epistolă, scrisă dictando, o va descrie cu ortografia românească, dacă i se va trimite.

În broşură scrisă şi edată de Domnia sa în anul curent „*Şezători româneşti de pe muntele Sion din Praga*" scrie despre harnicul abate Metodiu Zavoral, care pentru răniţii români, aflători în spitalul susţinute de mănăstirea de sub păstorirea Domniei sale, a început a învăţa româneşte şi a scrie şi ceti, conversează cu românii răniţi româneşte, le ascultă mărturisirea şi din când în când ţine cu ei şezători literare româneşti, cetindu-le din autorii noştri. Ce lucru nobil, care se laudă pe sine! şi atât domnul profesor Dr. I. Urban Jarnik, cât şi Sfinţia Sa abatele Metodiu Zavoral sunt vrednici de mulţămita şi recunoştinţa tuturor românilor de la noi!...

Dar aceasta e numai în Praga, şi de ceilalţi români răniţi de prin celelalte oraşe din Austria nu se mai îngrijeşte nime în aceasta privinţă. Fie-mi iertat să fac o onestă propunere: Profesorii celibi de la institutele noastre culturale aveau datină ca în ferii să călătorească prin străinătate. Datina aceasta frumoasă ar putea-o ţine şi în anul acesta, dar în loc de străinătate să meargă prin oraşele din Austria, să cerceteze pe ostaşii români răniţi aflători prin cele spitale, să-i mângâie, să le vorbească româneşte, să-i îngrijească sufleteşte, se le scrie câte o carte la cei de acasă şi ar avea bucuria şi răsplata de a vedea mângâierea sufletească esprimată pe faţa rănitului ostaş român, care după un timp lung aud dulcele grai românesc întră cei străini.

Legitimaţie s-ar pute exopera de la ministrul de Răsboiu pre calea Măritelor Ordinariate, cari cred că bucuros vor ajuta pe cei cari vreau să ducă mângâiere la cei ce zac între durere în străinătate. Dacă alţii fac pentru ai lor, dacă străinii fac mult pentru ai noştri, oare între noi să nu se afle samariteanul milos?!...

Petru Herczegh, preot greco-catolic

Unirea, nr. 68 din 10 iulie 1915, Blaj, p. 2–3

384

Budapesta-Praga, 10 iulie 1915 – *Ştire cu privire la moartea soldatului român Iacob Sveinu, din armata austro-ungară, anunţată familiei acestuia de superiorul său, locotenentul Iánosi Gerö.*

Egali în faţa morţii

Primim la redacţie o scrisoare, în limba maghiară, ca un document viu despre frăţietatea ce există între feciori şi superiorii lor pe câmpul de operaţie. Domnul locotenent Iánosi Gerö avizează pe femeia unui fecior de român, Iacob Sveinu, că acesta a căzut pe câmpul de bătaie şi îi trimite banii aflaţi la dânsul, 32 coroane, pe cari îi întregeşte la suma de 100.

Cuvintele cu cari însoţeşte suma trimisă sunt emoţionătoare şi vor rămânea un document al vremii că în faţa morţii suntem cu toţi egali.

Unirea, nr. 68 din 10 iulie 1915, Blaj, p. 4

385

Lugoj, 14 iulie 1915 – *Fragment din lucrările Adunării congregaţionale a comitatului Caraş-Severin, în cadrul căreia au fost aduse laude regimentelor cărăşene, alcătuite majoritar din români bănăţeni, pentru vitejia dovedită pe front, iar reprezentantul Partidului Naţional Român, dr. Valeriu Branişte, după ce a anunţat sistarea confruntărilor politice cu maghiarii, şi-a exprimat speranţa că eroismul soldaţilor români din Transilvania va cântări în viitoarele negocieri pentru obţinerea drepturilor politice şi civile ale românilor ardeleni.*

Congregaţia comitatului Caraş-Severin

S-a ţinut in ziua de 14 iulie. Raportul vice-comitelui, ocupându-se în partea cea mai mare de rezultatele răsboiului ce decurge, este ascultat cu multă simpatie, remarcându-se în el fără rezervă patriotismul poporului român, pecetluit cu atâtea jertfe pe altarul patriei.

Dintre români a luat cuvântul dl Dr. V. Branişte, din vorbirea căruia reţinem următoarele:

„Cu credinţă tradiţională am dat cu toţii ascultare cuvântului de chemare al Monarhului, adresat credincioaselor sale popoare, suspendând pentru alte vremi continuarea luptelor politice cari ne despărţiau în tabere atât de contrare, şi tocmai populaţiunea comitatului nostru are cuvânt a fi mândră de faptele eroice ale fiilor săi, pe cari i-a distins suprema conducere prin menţiuni onorifice şi prea înalte laude.

Regimentele noastre de casă, al 8-lea de honvezi, cunoscut în Cartea de aur a armatei sub numele „*Honvezii de Lugoj*", Regimentul comun de infanterie nr. 43, urmaşul falnicului Regiment grăniceresc româno-banatic nr. 13, Regimentul nostru de artilerie nr. 21, au fost lăudate din loc înalt pentru eroismul lor şi lauda ni s-a trimis de la locurile competente, în limba română, să o dăm publicităţii.

Această dovadă a faptei vorbeşte mai elocvent decât orice ticluire de vorbe frumos sunătoare. Am dat de la început această dovadă şi o vom da până la sfârşit, în acea sfântă convingere că prin această jertfă mare punem temelia unui viitor mai bun, mai fericit, mai liber şi mai demn de convieţuire pacinică, în bună înţelegere, a popoarelor distincte cari de soartă şi istorie sunt menite ca aici. umăr la umăr, să afirme cele mai bune forţe şi energii ale lor pentru progresul în bunăstare, în lumină şi libertate!"

Unirea, nr. 70 din 17 iulie 1915, Blaj, p. 3

386

Budapesta, 15 iulie 1915 – *Scrisoare de protest adresată de redacţia periodicului românesc budapestan „Foaia Poporului Român" redacţiei periodicului maghiar budapestan „Pesti Hirlap" pentru modul părtinitor şi discriminatoriu în care prezintă ştirile legate de luptele purtate pe front, atribuind soldaţilor maghiari toate victoriile repurtate de regimentele majoritar româneşti din Transilvania.*

Scrisoare deschisă către redacţia ziarului „Pesti Hirlap"

De când a isbucnit marele răsboiu, nu mai dispare din coloanele ziarelor noastre româneşti crucea vestitoare de moarte şi chenarul negru – care arată ce umbre triste de doliu a aruncat şi aruncă încă asupra neamului nostru cumplitul măcel european.

Nu trece zi să nu avem de anunţat obştei româneşti moartea năprasnică a unui fiu al naţiei noastre. Mor vitejii noştri flăcăi moarte de erou în primele rânduri de luptă – la nord ca şi la sud, la vest ca şi la est. Mor când suferim o înfrângere, mor când repurtăm o biruinţă. Căderea Przemyslului, ca şi cucerirea lui, a fost pecetluită cu sânge românesc. Tot aşa şi căderea şi recucerirea Lembergului. Atâtea vieţi de fraţi români s-au stins şi se sting în încăierarea permanentă din Galiţia, Polonia. Serbia şi acum în Italia. E tragedia neamului nostru românesc, care se îmbogăţeşte acum cu noi pagini de jale.

Unica mângâiere ce rămâne pentru naţia noastră e că jertfa şi eroismul românesc este recunoscut acum oficios prin repetatele declaraţii ale moştenitorului de tron, ale altor arhiduci şi comandanţi de armată austro-ungari şi germani, precum şi prin declaraţiile primului ministru ungar. Dar când atâţia factori competenţi şi autorizaţi proclamă fără înconjur că neamul românesc şi-a câştigat pe câmpul de onoare un piedestal de glorie – de ce ziarele maghiare, şi-n primul rând „*Pesti Hirlap*" nu menţionează nici cu un cuvânt jertfa şi eroismul românesc – de ce trece sub tăcere, cu răutate şi tendenţios – partea noastră de merit şi contribuţie la toate biruinţele? De ce în toate luptele şi în toate victoriile „*Pesti Hirlap*" vede numai pe soldatul maghiar, când fapt este că-n toate luptele şi în toate biruinţele au luat parte trupe din Austro Ungaria – şi aceste trupe sunt în mare parte alcătuite din soldaţi de diferite naţionalităţi, şi cu deosebire români?

Noi ne numărăm zi de zi morţii şi eroii noştri şi „*Pesti Hirlap*" – nu-i vede şi nu ştie de ei – căci după „*Pesti Hirlap*" s-au jertfit şi s-au distins în toate luptele numai soldaţi maghiari. Atunci unde s-au jertfit şi s-au distins soldaţii noştri romani? În faţa acestei nedreptăţi permanente în apreciere şi interpretare din partea ziarului „*Pesti Hirlap*" – procedeuri cari provoacă adânci nemulţumiri în rândurile românilor din Austro-Ungaria – ne-am văzut a adresa ieri următoarea scrisoare Redacţiei „*Pesti Hirlap*":

*

Onorată Redacţiune!

Urmărind zilnic cu atenţiune cuprinsul ziarului dumneavoastră, am ajuns la trista convingere că de un timp încoace aţi uitat cu desăvârşire de a pomeni şi de vitejia celor 400.000 soldaţi români, fraţi de ai noştri aflaţi pe câmpul de luptă. Toate cuceririle şi victoriile le atribuiţi exclusiv soldaţilor maghiari, uitând de vitejia soldaţilor români cari luptă alături de ei. Aşa, regimentele 7 şi 8 de honvezi, care au făcut ieşirea din Przemysl, numără 95 la sută soldaţi români, regimentele 31, 33, 43, 50, 51, 61, 63, 64 de infanterie, care în majoritate sunt români; regimentele 21, 22, 23 şi 24 de honvezi au fost totdeauna prezentate în ziarul dumneavoastră ca regimente cu soldaţi maghiari. Izbânda de la Görz, de asemenea este arătată de dumneavoastră ca un merit exclusiv al soldaţilor maghiari, cu toate că pe nici un câmp de luptă numărul regimentelor româneşti nu e atât de mare ca pe frontul italian.

Noi, care recunoaştem cu toată sinceritatea vitejia soldaţilor maghiari, dovedită în toate ocaziunile – cerem ca să recunoaşteţi şi meritele soldaţilor români, dându-le partea ce li se cuvine. Dacă veţi răsfoi cartea de aur a armatei noastre, veţi întâlni un lung şir de nume româneşti distinse pentru purtarea lor vitejească. Şi dacă veţi urmări cu luarea aminte Lista pierderilor, veţi găsi aproape în fiecare pagină nume româneşti, dovadă că ei sunt mai totdeauna în linia primă de foc.

Urmând pilda dumneavoastră, cari aţi cerut ziarelor germane şi austriace să recunoască partea de merit a soldaţilor maghiari în toate luptele, cerem şi noi de la dumneavoastră ca să nu treceţi sub tăcere contribuţia şi vitejia soldaţilor români. Daţi şi acestor viteji partea ce li-se cuvine. Primiţi etc.

Redacţia „*Foaia Poporului Român*"

Unirea, nr. 69 din 15 iulie 1915, Blaj, p. 1–2

387

Iaşi, 15 iulie 1915 – *Situaţia statistică a teritoriilor ocupate de fiecare dintre taberele beligerante pe frontul occidental şi pe cel oriental.*

Relaţiile între teritoriile duşmane ocupate

Faţă de suficienţa cu care Puterile aliate trâmbiţează pe faţă încrederea în victoria finală, faţă de insinuările presei acestor puteri în ţările neutre şi faţă de comunicatele oficiale ale puterilor aliate, cari se trudesc din răsputeri a arăta că noile victorii ale trupelor centrale nu au importanţă, ne pare util să arătăm aici cari sunt teritoriile pe cari beligeranţii au ocupat reciproc unul altuia:

a) *Pe teatrul de războiu occidental*:

În Belgia: din cei 29.000 km, trupele franceze nu au în posesiune decât vreo mie de kilometrii pătraţi în Alsacia, de-a lungul Vosgilor.

Germanii au piciorul armatelor lor în următoarele regiuni: în Belgia, din cei 29000 km. pătraţi ei ocupă 28000, adecă numai un petic de 700 km pătraţi nu este ocupat de germani.

În Franţa: 10 din departamentele ei sunt în parte sau în întregime ocupate de germani şi iată cari şi cât din ele, în departamentele:

Nord 5400 km. pătraţi
Pas de Calais 1000 km. pătraţi
Somme 1200 km. pătraţi
Oise 800 km. pătraţi
Aisne 6000 km. pătraţi
Ardennes 5200 km. pătraţi
Marne 900 km. pătraţi
Meuse 2200 km. pătraţi
Meurthe et Moselle 2000 km. pătraţi
Vosges 300 km. pătraţi

În total 25.000 km. pătraţi

Adăugând la 25.000 km. pătraţi ocupaţi de germani în Franţa cei 28.000 ocupaţi în Belgia, vedem că germanii ocupă un total de 53000 km. pătraţi din teritoriul aliaţilor, pe când aceştia nu pot contrapune de cât un petic de 700 km. pătraţi.

b) *Pe teatrul de răsboiu oriental*:

Ruşii mai ocupă astăzi o parte a Galiţiei orientale la Est de Bug şi Lipa şi la Nord de Nistru, care are o întindere de vreo 11000 km. pătraţi. Germanii ocupă astăzi în guvernămintele:

Kurlanda şi Korno 20000 km. pătraţi
Suwalki 5600 km. pătraţi
Lomza 2400 km. pătraţi
Plock 5300 km. pătraţi
Kalisz (întreg) 11400 km. pătraţi
Varşovia 7000 km. pătraţi
Pietrko (întreg) 12300 km. pătraţi
Radom 8000 km. pătraţi
Kielec (întreg) 10000 km. pătraţi
Lublin 6000 km. pătraţi

În total 88.000 km. pătraţi

Cu alte cuvinte, germanii ocupă din teritoriul rusesc o suprafaţă de 8 ori mai mare de cât ocupă ruşii teritoriul german.

După o campanie de 11 luni, dusă din partea aliaţilor, cu o superioritate numerică covârşitoare, găsim că armatele Puterilor centrale ocupă un total de 141000 kilometri pătraţi, iar aliaţi nu se pot făli decât cu 11.700 km. pătraţi ocupată de dânşii. Lăsăm cifrele să vorbească

(„*Moldova*”)

Unirea, nr. 69 din 15 iulie 1915, Blaj, p. 1–3

388

Budapesta-Arad, 17 iulie 1915 – *Material propagandistic difuzat de Agenţia Telegrafică Maghiară spre a ilustra detensionarea relaţiilor dintre români şi maghiari, exemplificată prin suita declaraţiilor de fidelitate manifestate public de mai marii bisericilor româneşti din Transilvania şi de unii fruntaşi ai Partidului Naţional Român.*

Patriotismul nostru

Primim de la *Agenția Telegrafică Ungară* următorul comunicat oficial:

„Actualul războiu mondial de-o parte a adus o îmbucurătoare satisfacție acelora cari stau pe punctul de vedere al simpatiei, al încrederii şi al înțelegerii față de concetățenii noştri Români, iar de altă parte a adus o strălucită desminţire basmului că Românii, cari gem sub tirania maghiară, cu greu aşteaptă pe eliberatorul lor. Păstrăm încă cu toții vie memoria dovezilor entuziaste de abnegațiune patriotică a Românilor, cari dovezi, în ținuturile locuite de Români, s-au manifestat cu atâta forță spontană şi au dat dovezi impresionante despre înțelegerea frățească dintre Maghiari şi Români.

Aceste apariții s-au repetat şi în vremea când a ajuns în publicitate scrisoarea primului-ministru adresată mitropolitului greco-ortodox Mețianu, şi când s-a dat expresie din partea conducătorilor diferitelor nuanțe a Românilor a bucuriei, mulțumirii, patriotismului şi a dorinței deplinei armonii şi prietinii cu Maghiarii.

După acestea era firesc să intervină o anume pauză în facerea de declarații patriotice. Căci doară acestea se făcuseră la vremea sa: *continua lor repețire, fără de nici un prilej potrivit, ar fi avut caracterul unor manifestații fără de nici un rost*. Când însă orizontul a fost întunecat de nori amenințători, când deodată cu ofensiva carpatină a Ruşilor, Italia dădea tot mai multe dovezi despre intențiunile ei ostile, iar în o parte a presei româneşti, precum şi în alte cercuri cari stau sub influința Triplei înțelegeri, tot mai stăruitor se manifesta ideia că sperjurul atac pe la spate a Italiei va fi secondat de o procedură similară din partea României, această situație din nou a făcut Românii din Ungaria să se declare. Se poate înregistra o întreagă serie a entuziastelor declarații patriotice.

În 13 aprilie, în Sinodul diecezan greco-ortodox român din Arad, episcopul Ioan Papp dă expresie splendidă a credinții neclintite şi a patriotismului necondiționat al Românilor către tron. Tot atunci, în Sinodul arhidiecezan greco-ortodox român din Sibiiu, însuşi mitropolitul relevă abnegațiunea patriotică a Românilor şi cu recunoştință aminteşte despre acțiunea primului-ministru, care înseamnă o nouă încurajare pentru Români.

În 12 maiu, în Adunarea congregațională a comitatului Timiş, un membru distins al Partidului național român, advocatul Iuliu Coste, rosteşte un discurs patriotic. După părerea oratorului, în pace şi în primejdii „*cel mai sfânt sentiment este iubirea de patrie, menținerea neştirbită a integrității teritoriale a patriei, chiar şi cu prețul vieții noastre*". Oratorul declară că „*ne vom apăra patria față de oricine, chiar dacă ne-am găsi față cu proprii noştri frați de sânge*".

În 20 maiu, în şedința Comisiunii administrative a comitatului Maramureş, vicarul român Tit Bud accentuiază neclintita credință şi iubirea de patrie a Românilor. În 22 maiu, la propunerea lui Patriciu Dragalina, preşedintele Comunității de avere din Caransebeş, Adunarea generală, într-o hotărâre unanimă dă expresiune credinții sale patriotice şi bucuriei pentru victoriile din Galiția.

În 22 maiu, în Adunarea congregațională a comitatului Turda-Arieş, în numele Românilor vorbeşte Ion Giurgiu, care îşi exprimă speranța că la înălțimea marilor vremuri, eliminându-se neînțelegerile, Românii, cari cu credință țin la patria lor, împreună cu maghiarii se vor împărtăşi de binefacerile păcii. În 23 maiu, o deputațiune distinsă a Partidului național român, compusă din vicariul Alexandru Gheție, Andrei Cosma, director de bancă, George Papp, advocat etc., s-a prezentat prefectului comitatului în scopul de a-i da o nouă asigurare despre iubirea de patrie, despre credința şi despre perseverența deplină a Românilor în luptele ce se dau pentru apărarea patriei ungare.

În 29 mai, în Adunarea comitatului Făgăraş, Ion Şenchea, preşedintele Partidului național român, dă expresie entuziasmului patriotic şi neclintitei iubiri de patrie, precum şi

faptului că românimea ţine la naţiunea maghiară şi azi e una cu naţiunea maghiară şi aşa va fi şi în viitor faţă de ori-ce inamic. În 13 iunie, în Adunarea comitatului Sibiiu, asesorul consistorial greco-ortodox Nicolae Ivan, vice-preşedintele Comitetului naţional român, declară că, împreună cu ceilalţi cetăţeni Românii, aduc la fel toate jertfele pentru ca să asigure inviolabilitatea patriei.

În 17 iunie, Sinodul protopopesc greco-catolic al Baiei-mari într-o unanimă hotărâre trimite un rescript episcopului greco-catolic de la Gherla, în care desaproabă acţiunile trădătoare de patrie ale preoţilor diecezani Vasile Lucaciu şi Constantin Lucaciu şi cer episcopului ştergerea acestora din şematismul diecezei.

În 20 iunie, o delegaţie de 120 membri ai populaţiei române din comitatul Murăş-Turda, sub conducerea lui Vasile Duma, protopop greco-ortodox, Ion Popescu, advocat şi Iosif Popescu, director de bancă, se prezintă prefectului comitatului în scopul să-i exprime nestrămutata credinţă a populaţiei româneşti din comitat către tron şi patrie. În 5 iulie, în Adunarea comitatului Braşov, în numele Românilor, protopopul greco-ortodox Vasile Saftu aderează la o propunere care exprimă Majestăţii sale asigurarea despre neclintita credinţă a întregei populaţiuni a comitatului, şi despre perseverenţa ei gata la orice jertfă până la victoria finală.

Iată tot atâtea dovezi strălucite despre credinţa şi iubirea de patrie a Românilor şi a acelui mare adevăr că ei şi-au legat soarta în mod indisolubil de patria ungară. Sunt acestea declaraţii făcute în zilele marei lupte, cari declaraţii găsesc teren roditor în sufletul poporului maghiar, şi cari în epoca păcii, prietiniei, iubirii şi a fericirii comune, vor produce roade".

*

Publicând acest comunicat, „*Românul*" din Arad (nr-ul 141) îi face următorul comentar, cu care ne identificăm şi noi:

„Cu deosebită satisfacţie dăm loc comunicatului oficios al *Agenţiei Telegrafice Ungare*, care în aceste zile grele, când toţi contribuim la fel cu jertfele noastre pentru salvarea patriei, înălţarea şi gloria tronului şi când credeam că numai noi Românii nu vom primi expresiunea recunoştinţei virtuţilor noastre din trecut, ci mai ales a celor din prezent, când începând cu apelul fruntaşului Comitetului nostru naţional, domnul deputat *Dr. Teodor Mihali*, şi până azi pe câmpul de luptă şi acasă fapte numeroase mărturisesc neclintita noastră credinţă strămoşească către patrie şi tron – acest comunicat oficios vine ca un sol, vestindu-ne că în sfârşit suntem cunoscuţi şi recunoscuţi şi în patria proprie, căreia *atâtea jertfe i-am adus şi-i aducem*.

Istoria acestei patrii nu are o singură pagină, un singur dat chiar care să înregistreze lipsa sincerităţii şi a iubirii noastre de patrie, iar *cele peste 600 mii de piepturi româneşti dovedesc că suntem eroi în războiu şi cei mai credincioşi fii acasă*.

Şi nu se poate altfel. Iubirea de patrie şi alipirea către înaltul tron nu are condiţii. Şi într-adevăr, fără condiţii şi urmând legea firii noastre, am strigat flăcăilor noştri „*la arme!*" Iar dânşii, pătrunşi de acelaşi sentiment, au luptat, s-au jertfit şi au învins, îmbogăţindu-ne pe noi, aceşti de-acasă, în lacrimi, dar deşteptând şi sublimul sentiment că *nu ne întrece nimeni când e vorba de a fi erou sau martir pentru pământul nostru strămoşesc*, căruia noi de mii de ani îi zicem, din convingere, „*patria noastră*".

După cum la vremea sa am înregistrat declaraţiile de alipire către patrie şi înaltul tron ale fruntaşilor neamului nostru, făcute în cursul ; acestui războiu, tot aşa acum dăm loc şirelor de mai sus, cari sunt o elocventă dovadă despre vrednicia noastră şi despre fidelitatea noastră, atât de bănuite în trecut.

Dăm loc acestui comunicat oficial mai ales pentru că da, noi sperăm şi suntem convinşi chiar că a sosit vremea recunoaşterii virtuţilor noastre de ostaşi bravi şi cetăţeni credincioşi. Iar forurile competente, după cum ni-se asigură, vor face totul ca să fim tari în

credința noastră că şi sus a pătruns convingerea că noi, în fapte şi suflet, nemărturisind altă patrie, s-o găsim aceasta într-adevăr în toate manifestațiile sale față de noi de aceea ce este: *țara, patria strămbunilor noştri şi a noastră a tuturora!*

Aceluia care va creia această credință comună, în inima tuturor, față de noi şi ne va aşeza în şirul celor egal îndreptățiți, îi vom aduce închinăciunea noastră şi prinosul nostru de recunoştință. Apoi vină primejdia din oricare parte, noi suntem gata să-i facem față!"

Unirea, nr. 70 din 17 iulie 1915, Blaj, p. 1–2

389

Bucureşti, 17 iulie 1915 – *Ştire în legătură cu vizita la Bucureşti a prințului Konrad von Hohenlohe, ca reprezentant al Germaniei, pentru a negocia în privința statutului României în actualul război.*

Tratative între Germania şi România
Misiunea principelui Hohenlohe la Bucureşti

Bucureşti, 17 Iulie – Noul ambasador al Germaniei la Constantinopol, principele Hohenlohe[567], care are în acelaşi timp o misiune la regele României, a sosit ieri la Sinaia. De acolo a plecat împreună cu regina României, Maria, în automobil, la Bucureşti. Regele găzduieşte pe înaltul oaspe în palatul său de la Cotroceni.

Principele Hohenlohe, după audiența ce a cerut-o la regele României, a avut o lungă întrevedere cu prim ministrul român, domnul Brătianu. Se afirmă că principele Hohenlohe a venit la Bucureşti cu propuneri precise din partea guvernului german.

Unirea, nr. 71 din 20 iulie 1915, Blaj, p. 2

390

Lugoj, 22 iulie 1915 – *Ştire în legătură cu o întâlnire dintre o patrulă a regimentului cărăşean, alcătuită din români şi sârbi bănățeni, cu un grup de dezertori români basarabeni din armata rusă, care s-au predat din pricina foamei îndurate pe frontul galițian.*

Un episod caracteristic

O patrulă de la regimentul nostru, compusă din Români şi Sârbi, stătea la pândă după duşman. Deodată aud strigăte din partea opusă:

[567] *Konrad Maria Eusebiu*, prinț de *Hohenlohe-Waldenburg-Schillingsfürst*, s-a născut la Viena în 16 decembrie 1863, fiul prințului *Constantin de Hohenlohe-Schillingsfürst* şi al *Mariei de Sayn-Wittgenstein*, nepot al cancelarului german *Chlodwig de Hohenlohe-Schillingsfürst*.

După absolvirea Dreptului la Universitatea din Viena, ocupă funcții în administrația din *Cislethania*, mai precis în *Locotenența Praghezã*, unde este numit căpitan al districtului *Teplitz-Schönau* din *Boemia*. Pe 2 mai 1906 a fost numit premier şi totodată ministru de Interne al *Cisleithaniei*. În această calitate, a încercat să reformeze sistemul electoral în provinciile locuite de italieni, în speranța că austriecii împreună cu italienii vor obține majoritatea mandatelor în Parlamentul vienez, deținută de câteva decenii de slavii din imperiu. A fost adeptul planului de federalizare a Austro-Ungariei, însă nu s-a putut debarasa de concepția habsburgistă a controlului Vienei asupra teritoriilor naționale ale etniilor locuitoare în imperiu – n.n., A.Ț

– *Măi frate!*

Ai noştri tac.

– *Măi fraților!*

Tăcere. Unul dintre Românii noştri – se vede că nu l-a răbdat inima să nu răspundă celor cari strigau în limba lui – le răspunde.

Deodată se ivesc din pădure câțiva Ruşi înarmați. Ai noştri pun armele la ochi, iar ei strigau:

– *Stați! Nu împuşcați, că suntem frați şi ar fi păcat să vărsăm sânge. Venim la voi să ne dați de mâncare.*

După ce au mâncat, au zis:

– *Voi ați făcut o bravură. Ne-ați prins cu arme cu tot. Duceți-ne la comandantul vostru.*

Comandantul a lăudat patrula vitează. Am vorbit şi eu cu prizonierii, cari singuri mi-au enarat întâmplarea de mai sus.

Cu câtă jale îmi povesteau de casă, părinți, soție şi copii. Unul n-a putut să-şi înăbuşe durerea şi să zică: „***Vai Doamne! Greu ne pedepseşti, ca să luptăm cu frați de legea şi limba noastră***". Ce vorbe adevărate! ***Sărac neam român! Te lupți pentru toți şi nimeni pentru tine!***

„*Drapelul*"

Unirea, nr. 72 din 22 iulie 1915, Blaj, p. 4

391

Siberia, 14/27 iulie 1915 – *Scrisoare a sergentului român Gheorghe Todea, din Regimentul 63 Infanterie al armatei austro-ungare, prin care face cunoscut că a căzut prizonier pe frontul galițian şi că se află îndrum spre un lagăr din Siberia.*

Sergentul Todea – prisonier

Inimosul şi viteazul sergent român *Gheorghe Todea*, din Regimentul 63 de infanterie, a cărui decorare cu marea *Medalie de aur pentru vitejie* am publicat-o zilele trecute, se află din 27 iulie, nou, a. c., în prinsoare rusească. După o luptă vehementă cu Ruşii, cari atacaseră cu forțe superioare, a fost făcut prisonier împreună cu câțiva ofițeri şi mai mulți camarazi de luptă.

Ştirea aceasta ne-o aduce „*Foaia Poporului român*", din Budapesta, al cărei redactor a primit de la sergentul Todea următorul răvaş:

Vă fac cunoscut trista mea soartă că, pe când mă aflam mai fericit, m-a trântit în prinsoare adversarul. Nu-s singur, ci cu încă câțiva ofițeri şi mai mulți camarazi de luptă. În ziua de 27 iulie, în luptă ruşii au dat primul atac, iar după amiază l-au repetat cu foarte mari forțe. Noi aveam poruncă să ținem locul cu orice preț, cum l-am ținut, dar contrarii n-au cruțat nimic, şi astfel, înconjurându-ne, am fost prinşi după o luptă înverşunată cu baioneta.

Dar linia noastră n-a suferit nimic prin pierderea noastră. Acum mă aflu mai mult pe drum către Siberia, ori ştie Dumnezeu unde. Vă rog binevoiți, de ați publicat ceva din epistola mea, să trimiteți ziarul soției mele, care se va bucura mult de foaie. Adresa ei e: Todea Berta, Naszod-utca, Grof Logothetti ház, up. Besztercze. Gând voi fi aşezat voi mai scrie.

Vă salut cu dor de patrie,

Todea

După un an de cruntă răsboire, în decursul căruia sergentul Todea a dat numeroase dovezi de vitejie, el cade acum în mâinile duşmanilor după o luptă înverşunată cu baioneta apărând, conform ordinului primit, cu orice preț poziția ce i s-a încredințat.

Deşi ne pare rău că Regimentul 63 a pierdut un sergent atât de valoros, totuşi ne bucurăm că din lupta sângeroasă, din 27 iulie, el a scăpat cel puțin cu viață. Sergentul Todea

a fost un bun prietin al ziarului nostru, trimiţându-ne adeseori răvaşe interesante de pe câmpul de luptă şi iniţiind frumoase colecte pentru cei rămaşi acasă. Îi dorim să supoarte cu răbdare greutăţile ce-l aşteaptă prin îndepărtata Siberie, reîntorcându-se la timpul său întreg şi sănătos în mijlocul nostru.

Gazeta Transilvaniei, nr. 187 din 1/14 septembrie 1915, Braşov, p. 2

392

Spitalul de Campanie 5 (Italia), 29 iulie 1915 – *Scrisoare a preotului militar român Longin Corcheş, din armata austro-ungară, în care solicită confraţilor din Transilvania să expedieze ziare şi cărţi româneşti în folosul răniţilor români aflaţi în refacere în spital.*

O rugare de pe câmpul de luptă

În numele răniţilor şi al morboşilor de pe câmpul de luptă italian, rog cu căldură mărinimosul public românesc să trimită ziare, şi cu deosebire cărţi de rugăciuni, la adresa mea, ca astfel să le împărtăşesc morboşilor de prin spitale.

Mă doare inima văzându-i pe bieţii românaşi printre sloveni şi alte naţionalităţi a căror limbă nu o pricep, aşa încât sunt siliţi bieţii ca zile întregi să nu vorbească, fiindcă nu au cu cine. Când aud vorbă românească, să fie ori cât de grav răniţi, zâmbesc şi îşi fac cruce, mulţămind lui Dumnezeu că aude grai românesc! Pentru puţină distracţie, că nimic nu le putem ajuta mai bine decât cu ziare şi cărţi româneşti!

Sunt o mulţime de răniţi români. Ranele sunt cauzate cu deosebire de şrapnele şi granate. Artileria italiană e grozavă. Solul de pe câmpul de operaţiuni conţine baccili de thetanus şi astfel, granatele explodând, aruncă pietre şi pământ cu baccili în ranele soldaţilor, cari mor între chinurile cele mai grozave! Sunt o mulţime de răniţi, cari au mai fost răniţi în Galiţia şi Sârbia, şi acum sângerează pentru a 3-a oră.

Românaşii noştri fac minuni de vitejie şi contra Italienilor. Să luptă ca leii, fiind în speranţă că după luptă vor fi şi românii răsplătiţi după merit, ceea ce trebuie să şi urmeze.

Cu stimă:
Longin Corcheş

Feldkurat 5. A. E. K. Feldpost 81

Unirea, nr. 75 din 29 iulie 1915, Blaj, p. 4

393

Viena, iulie 1915 – *Impresii aşternute de un ofiţer român, din armata austro-ungară, în urma şederii sale în capitala imperiului, dorul pe care-l resimte pentru meleagurile natale din Transilvania, chiar dacă progresele tehnologice ale Vienei îl fascinează, şi apoi bucuria de a fi întâlnit aici câţiva confraţi cu care să poată converse, urmată de compasiunea pentru un soldat român înmormântat aici, departe de ţara lui şi neştiut de ai săi.*

Din străini

Cum trece vremea! S-a împlinit o jumătate de an de când m-am îndepărtat de scumpul meu Ardeal. În vălmăşagul uriaş al zilelor de grea încercare prin care trecem, soarta unui militar e ca a unei frunze aruncată încoace şi încolo de cel mai mic vânt. Un astfel de vânt m-a aruncat şi pe mine tocmai în inima Austriei.

La început m-am mângâiat cu gândul că mi se dă prilej de-a cunoaşte mai de aproape o bună parte a jumătăţii de dincoace de Leitha[568] a împărăţiei Habsburgice. Oraşe frumoase, ţinuturi admirabile, castele istorice m-au fermecat cu frumseţea locurilor necunoscute până atunci. Şi într-adevăr ce bogăţie de înaintare, de îngrijire gospodărească şi cuminte în toate părţile! Pe sate nu vezi decât case cu etaj. Pământul e lucrat cu pricepere şi sârguinţă. Vite de soiu, ca într-o expoziţie. Acarete şi maşini economice sunt mai numeroase într-o singură gospodărie decât la noi în şapte sate. Ce rămase de lume înapoi mi s-au părut – prin asemănare – sătuleţele noastre din Ardeal, cu casele lor acoperite cu paie, cu grădinile neîngrijite şi cu ţărani abătuţi şi gârboviţi sub îndoita povară a neştiinţei şi a sărăciei!

Apoi, la oraşe mulţime de aşezăminte culturale, cari toate ne dovedesc munca neobosită a unui popor treaz şi civilizat. Fiecare generaţie ce s-a dus a sporit cu ceva capitalul de cultură şi bunăstare moştenit de la strămoşi. Rezultatele acestor străduinţe sunt arătate în mod vădit în minunatele muzee cari împodobesc aproape fiecare oraş mai mare al Austriei. Tot ce industria şi comerciul, ştiinţa şi artele au produs în ţară, sunt adunate cu sârguinţă de albină în aceste muzee.

De la o vreme însă, după ce m-am hrănit cu vederea tuturor acestor lucruri frumoase, m-a cuprins din nou dorul după o ţară îndepărtată care, ce-i drept, e mai săracă, mai vitreg îngrijită, dar în care locuieşte un neam bun şi blând, care vorbeşte aceeaşi limbă dulce, pe care a-şi vorbi-o şi eu aici în străini – *dacă a-şi avea cu cine*. Îmi vine în minte, că tocmai acum se împlineşte anul. Pe vremea asta eram cu toţi ai mei într-un drăguţ şi liniştit sat din munţii apuseni. Departe de toate grijile lumii, mă scăldam în raze de soare şi în valurile cristaline ale Arieşului meu iubit.

Poate fi ceva mai frumos ca o seară de vară într-un astfel de sat de munte? De pe colinele dimprejur se coboară tacticoşi cete, cete de bărbaţi şi femei cu furci şi cu greble pe umeri şi, cum mă zăresc pe piatra dinaintea locuinţei mele, faţa li se înseninează şi cu un glas plin de căldură şi bunătate îmi dau bineţe cu obicinuitele lor: – *Dumnezeu să te trăiască Domnule!*

Ce aproape de sufletul meu îi simţeam pe acei săteni români. Iar aci străbat zilnic stradele pline de lume îmbrăcată la fel ca şi mine, cu aceleaşi îndeletniciri. Şi totuşi, ce departe sunt toţi aceştia de sufletul meu şi ce străin mă simt în marea asta de străini.

*

«***E aşa de plăcut şi aşa de dulce să auzi în ţară streină accentele limbei tale materne. Găsim că e frumos tot ce ni se spune în limba noastră şi, fără să ştim, ne unim cu cel ce ni-le rosteşte***»....

Din întâmplare am avut prilejul să gust şi eu plăcerea ce ne-o dă rostirea limbei materne în ţară streină. Mi-am adus aminte că făgăduisem unui preot militar ortodox – de loc din Bosnia, dar acum staţionat în capitala Austriei de sus – că voiu merge la un serviciu dumnezeiesc ce se serveşte soldaţilor de lege răsăriteană aflători în spitalele militare din acest oraş.

Dornic de a ascultă o liturghie după legea noastră, deşi în limba slavonă, mi-am îndreptat paşii în spre gimnaziul de stat, azi prefăcut în spital militar. Sala era tixită de soldaţi, cari ascultau cu evlavie rugăciunile preotului. Locul cântăreţului îl ţinea un alt preot militar din comitatul Aradului.

Se vede că colegul său îi spusese că sunt român – sau poate şi pentru că erau şi vreo zece români între sutele de soldaţi slavi – cântăreţul meu la cea dintâi ectenie o întoarce pe

[568] *Leitha* (în ungureşte *Lajta*), râu afluent al Dunării ce, până în anul 1921, despărţea Austria de Ungaria, partea austriacă fiind numită *Cisleithania*, iar cea maghiară *Transleithania* – n.n., A.Ţ.

românește. Când a răsunat cel dintâi: «***Doamne miluieşte-ne!***» am tresărit ca dintr-un vis şi, fără să ştiu cum, ochii mi s-au umplut de lacrimi cari se scurgeau fierbinți peste obraz.

De atunci am devenit prietini. De câte ori ne întâlnim pe stradă, preotul meu mă salută de departe românește, iar eu îi răspund în aceeaşi limbă scumpă mie: *Să trăieşti domnule părinte! Când mergem acasă în patria noastră?*

*

În zilele trecute am primit înştiințare de la un spital militar, că a murit un soldat din compania mea. Am dat numai decât ordin ca prietinii şi camarazii lui să ia parte la înmormântarea de după amiază. M-am dus şi eu în tovărăşia ofițerilor împărțiți la companie. În foaierul spitalului era aşezat pe un mic catafalc mortul, iar afară aştepta muzica militară şi un pluton de onoare. Conductul se pune în mişcare înspre cimitir, între sunetele jalnice ale muzicei. După coşciug eram noi ofițerii şi soldații din compania de care s-a ținut mortul. Ajunşi în cimitir, preotul a rostit o scurtă rugăciune, plutonul a făcut onorurile, iar sicriul a fost coborât în una din gropile aşezate în şir.

Când să mă depărtez, arunc o privire peste crucile de pe cele douăzeci – treizeci de morminte din cimitir. Toate au aceiaşi formă şi aceiaşi inscripție. Numai numele şi datul morții e schimbat. Colo în colț dau de un nume unguresc. Un soldat dintr-un regiment din nordul Ungariei. Apoi urmează vreo doi-trei soldați Austrieci. Curios să văd că oare nu dau şi de vreun nume românesc, am luat de-a rândul crucile.

Căutarea nu mi-a fost zadarnică. Tocmai în capătul celalalt al cimitirului am dat de o groapă în care îşi doarme somnul de veci un soldat român din îndepărtatul Ardeal. Numele de botez, scris corect românește, şi indicarea Regimentului românesc Nr. 51 îmi spune că mă aflu în fața gropii unui fiu brav al neamului meu, care, după ce a fost rănit grav în luptele de astă toamnă din Galiția, a fost adus aici departe, ca să moară între străini şi să fie îngropat în pământ străin. Mi-am însemnat inscripția nemțească, care în traducere sună astfel:

«***Aici odihneşte:infanteristul Vasilie Stanczu din Regimentul Nr. 51***
.mort în 9 noiembrie 1914 în spitalul militar din U.... pe urma unei
rane grele câştigate pe câmpul de onoare,împlinindu-şi cu bravură
datoria față de tron şi patrie».

Am stat o clipă zguduit de jale în fața acestei groape, în care ştiam pe un frate român. Nu l-am cunoscut în viață, nici aceea nu ştiu din care parte a Ardealului va fi fost. Cu toate acestea am simțit o vie şi dureroasă compătimire față de acest erou necunoscut.

Cine ştie când a închis ochii pentru totdeauna, avut-a la căpătâi vreun tovarăş de limba şi legea lui care să-i fi aprins luminarea şi prin care să fi putut trimite un ultim rămas bun celor iubiți ai lui, din satul acela depărtat unde s-a născut, dar unde nu i-a fost dat să moară.

M-am despărțit cu greu de mormântul acesta strein în țară streină. Muzica şi plutonul de onoare se depărtaseră de-a binele, însoțiți de o ceată întreagă de gură-cască, pe cari îi atrag întotdeauna părăzile militare. În curând m-am pierdut şi eu printre sutele de trecători de pe strada care răsună încă de acordurile unui vesel marş militar.

Dar gândul meu era tot la bietul ***Vasilie Stanczu***, sau mai bine zis ***Stanciu***. Îmi părea că am lăsat în cimitir pe un prietin bun, pe când lumea vie ce mă împrejmuia îmi părea aşa de străină, ca niciodată…

Un lucru e adevărat: Sunetele dulci ale limbei materne, auzită în țară străină, inscripția de pe crucea unui frate conațional, mort şi el în străini, vor face întotdeauna să bată mai puternic coardele inimei. Mai ales dacă e plină de dor după o patrie îndepărtată, unde, ce-i drept, nu sunt parcuri îngrijite, biserici pompoase şi castele minunate, dar unde e freamăt de codrii şi murmur de ape cristaline, unde în sările de vară se aprind pe culmi vesele focuri de păstori, pe când doina lină şi trăgănată plânge de veacuri aceeaşi durere a unui neam fără de noroc.

v. m.

Calendarul Asociaţiunii, pe anul visect 1916, nr. 45 din 1916, Sibiu, p. 119–127

394

Ivangorod (Galiţia) 1 august 1915 – *Colaj de ştiri în legătură cu strălucita victorie obţinută de ostaşii români din Regimentul 50 Infanterie, al armatei austro-ungare, în faţa poziţiilor ruse de la Ivangorod, reuşind să ocupe patru poziţii fortificate, succes lăudat de feldmareşalul Karl Höfer, dar denaturat de presa maghiară în favoarea soldaţilor unguri.*

„O zi de onoare pentru românii noştri viteji"

Aşa îşi intitulează ziarul oficios ungar „*Pester Lloyd*" comunicatul de aseară al feldmareşalului *von Höfer*, care vesteşte lumei că Regimentul 50 de infanterie, compus în majoritate de români, a smuls de la ruşi, într-o luptă de baionete, patru puncte de sprijin din jurul cetăţii Ivangorod.

Şi celelalte foi maghiare se văd silite să releve vitejia ostaşilor români, afară bine înţeles de „*Pesti Hirlap*", care în ruptul capului ţine la tradiţia ei de şovinism. Aşa, în comentariul ce-l face comunicatului lui Höffer, trebuie să strecoare şi o mică perfidie la adresa românilor. Căci iată ce spune: „*Din laudele de acum ale comunicatului oficios – revine o parte şi românilor, cari în mai multe cazuri au fost duşi de avântul maghiar*". Cu alte cuvinte vitejia românilor, după cei de la „*Pesti Hirlap*" e... împrumutată numai de la trupele maghiare. Cât de puţin cunoaşte scriitoraşul de la acea foaie şovinistă istoria atât de bogata în fapte eroice şi vitejeşti ale neamului românesc din Ardeal şi Ungaria.

„*Foaia Poporului Român*"

*

Bravura ostaşilor români

Onorată Redacţiune!

Prin dumneavoastră aduc la cunoştinţă tuturor fraţilor români că în 1 august a fost o zi de învingere strălucită pentru Regimentul de Infanterie 50. Aproape de Ivangorod au dat asalt asupra inamicului şi au făcut 2000 prisonieri, 25 tunuri, 8 mitralieze şi nenumărate muniţiuni au ajuns în mâinile lor. „*Das Regiment hatsich glänzendgeschlagen*"[569] – a spus generalul.

Dr. I. Florian, preot militar

*

Eroismul românilor. Luptele de la Ivangorod

Corespondentul de pe câmpul de răsboiu comunică ziarului „*Az Est*" următoarele:

Atacul de la Ivangorod, cunoscut şi din comunicatele oficiale, a fost exoperat cu frumoase succese de vitejile trupe austro-ungare, de sub comanda generalului Kövess. Atacul s-a dat duminică dimineaţa, orele 6, prima august.

Mai mult de 60 de tunuri au început să asedieze cu mare violenţă forturile Ivangorodului. Poziţiile ruşilor erau acoperite de norii deşi ai fumului şi pământului

[569] „*Das Regiment hat sich glänzend geschlagen*" = Acest regiment a luptat strălucitor – n.n., A.Ţ

spulberat. Prin aceasta am necesitat artileria şi cavaleria să se retragă interimar, în cari momente infanteria noastră înainta în salturi. Când cavaleria noastră a ajuns la poziţiile ruseşti, cari erau construite în formă de etaj, am încetat focul artileriei.

Trupele noastre au dat asalt cu un avânt irezistibil, în special ***Regimentul de infanterie 50, compus în majoritate din români, a asaltat cu mult eroism***. După luptă, de 10 ore, poziţiile ruseşti au ajuns în posesiunea trupelor noastre.

Unirea, nr. 78 din 7 august 1915, Blaj, p. 2

395

Viena, 21 iulie/2 august 1915 – *Recenzia a studiului publicat de profesorul universitar de drept public, Dr. I. Bernatzik, în legătură cu nulitatea actului de unire a Transilvaniei cu Ungaria, pe fondul Revoluției de la 1848, pe care-l denunță ca fiind lipsit de elementele obligatorii cerute de instituția sufragiului.*

Un articol interesant

Profesorul universitar din Viena, *Dr. I. Bernatzik*, binecunoscut ca unul dintre cei mai distinşi savanţi al Austriei, publică în *„Österreichische Zeitschrift für öfentlisches Rech"*[570] (anul 1915, II, VIII) un important studiu despre sancţiunea pragmatică, în care face unele constatări de tot interesante.

Distinsul savant se ocupă mai pe larg de politica dualistă, rău înțeleasă şi fantastic aplicată, a lui *Francisc Deák*, şi constată că principiul egalităţii există de fapt şi astăzi în dreptul public al statelor, iar politica misantropă a contelui *Andrássy*, care din punctul de vedere al unităţii statului neagă şi astăzi dreptul de existentă al naționalităților, este cu mult spirit analizată de către marele savant austriac, care nu se sfieşte să declare că *Uniunea din 1848* poate fi combătută din punct de vedere al dreptului public, căci *numai la stăruința claselor stăpânitoare s-a putut face*.

Distinsul profesor va publica în curând în aceeaşi revistă un studiu mai mare despre problema autonomiei Ardealului şi atunci se va ocupa mai pe larg de chestiunile importante ale politicei româneşti. Pentru noi Românii, toate semnele de schimbare a tratamentului din partea străinilor pot fi privite cu îndestulare, căci doar ***nu în zadar îşi varsă peste 600 mii de soldați Români sângele în Rusia***, hărăzind viitorul al întreg neamului nostru.

Românul, nr. 183 din 23 august/5 septembrie 1915, Arad, p. 6

396

Blaj, 7 august 1915 – *Analiză a scrisorii trimise de pe front de soldatul român Constantin Toader, din regimentul 31 al armatei austro-ungare, care, la fel ca altele asemenea acesteia, nu descrie grozăviile luptelor, ci se pierde în nostalgia traiului rural şi a dorului de familie şi care, la fel ca altele, este scrisă în versuri, după cum sunt scrise şi răspunsurile sosite de acasă.*

[570] *„Revista austriacă de drept public"* – n.n., A.Ț.

Sufletul românesc în răsboiu

Frunză verde ca nalba
Săracă nevasta mea

E cuvântul înainte din cartea lui Constantin Toader de la Regimentul 31, scrisă de pe câmpul de bătaie în ziua de Ispas. Nu-l pasionează nici rezultatele câştigate, nici felul evenimentelor în centrul cărora se află, gândul şi sufletul lui e călător spre casă, unde nevasta şi copii aşteaptă zadarnic de atâta vreme dulcile clipe ale revederii.

Cu glas de sărbătoare dă veste despre sine, Constantin Toader, în cântec de jale. Sufletul îi tremură din vorbele prinse în formă aleasă, şi dorul de casă se sbate în rudimentarele lui versuri:

Ştie bunul Dumnezeu
Mai vedea-voi satul meu!

Satul din mândru şes al Oltului ori Murăşului, de sub crestele Carpaţilor ori pe revărsările munţilor, cu toate ale lui comori ştiute numai de el şi create numai pentru el. Mai vedea-va lanurile de grâne coapte şi porumbul înspicat, valea cu nucii şi poiana pârului? Şi ce soare a strălucit la căratul grâului, şi nu va fi fost cine să-i mâne cei patru cai în răsfăţul sunetului clopotului de oaie şi a prafului gros, răsculat de sbârnăitul carelor şi tropotul vitelor. Ce mai zi de sărbătoare a plugului va mai fi fost şi aceasta în anul acesta.

Parcă vede pe Anica cum umblă buimăcită de gândul lui, cum rupe grebla la fân şi îşi taie degetul la secere. Cum adoarme cu gândul la el şi se roagă mult, îngenunchiată, cu copiii la icoana Precestei pentru sănătatea, mântuirea lui...

Şi când, la o lună, rătăcind pe alte plaiuri, luptând cu alte naţii, îi vine răspunsul de acasă de la ai săi şi citeşte:

Constantine cartea ta
Mi-a sfâşiat inima...

i-se împăinginează ochii, lacrămile îl podidesc cu putere, şi el plânge, plânge...

*

Nu ştiu dacă a-ţi observat dumneavoastră că românii noştri corespondează de pe câmpul de bătaie cu cei de acasă în – versuri. Şi nu ştim dacă aţi băgat de seamă că şi aceştia le răspund tot astfel. O uriaşă poezie îşi face nesfârşitul drum de pe plaiurile noastre spre plaiurile streine, în care tremură din sufletul fiecăruia o ascunsă părticică şi cari toate laolaltă fac sufletul nostru a tuturora – sufletul neamului românesc.

Se va scrie istoria răsboiului acesta de multe ori, cifre şi date autentice vor ilustra expunerea nefalsificată a evenimentelor. Ziare şi însemnări vor apărea, cari vor descrie episoade şi deslega probleme, dar ceea ce va face pentru noi nepieritoare epoca prin cari trecem, ce va trebui să glăsuiască încă mult generaţiilor viitoare, vor fi versurile nepretenţioase ale miilor şi zecilor de mii. Ne va povesti de zilele aceste cu graiul poveştilor, pe struna cântăreţilor, a barzilor din vechime, literatura, pe care o creează azi un popor – literatura poporală a răsboiului actual.

Păstraţi deci, iubiţi fraţi, cărţile voastre de pe câmpul de bătaie şi voi cari le scrieţi. Vă vor ceti cu drag scrierile voastre meşteşugite copiii, nepoţii voştri şi vor soarbe din cuvintele voastre de aur putere şi avânt, încredere şi duh de bărbăţie.

Sunt ferm convins că se va afla la vreme o societate literară care să aprecieze aceasta mare arătare a sufletului românesc în timpul răsboiului şi n-a scăpa cântecele voastre, vrednice de nemurire, ca să rămână pentru posteritate ca nepieritor monument al vremilor prin cari treceţi voi, în primul rând, şi cu voi întreg neamul românesc.

Unirea, nr. 78 din 7 august 1915, Blaj, p. 1–2

397

Băcel (comitatul Trei Scaune), 1/14 august 1915 – *Ştire în legătură cu moartea subofițerului român Andrei Drăguş, din armata austro-ungară, căzut eroic pe front.*

+ Moarte de erou

Primim ştirea că în 14 august, nou, a căzut pe câmpul de bătălie, murind moarte de erou învățătorul *Andrei Drăguş* din *Bacitelec*[571] (protopresbiteratul Treiscaune). Învățătorul Andrei Drăguş e originar din comuna Boholț[572] şi moare în etate de 33 ani. Îl deplâng nemângâiați pe nenorocitul erou soția, o copilă de 3 ani, o mamă bătrână, un frate, o soră şi mulți prieteni şi cunoscuți.

Cu Andrei Drăguş, moare un blând şi distins dascăl român, din şirul acelor dascăli cari şi-au făcut cu vârf datoria către patrie. Odihnească în pace!

Gazeta Transilvaniei, nr. 187 din 1/14 septembrie 1915, Braşov, p. 3

398

Sibiu, 17 august 1915 – *Necrologul surorii de caritate romînce, Florica Manta, înscrisă voluntar în corpul surori medicale de la Spitalul militar din Sibiu, unde a contractat o boală ce i-a curmat viața.*

+ Eroina Florica Manta

Alături de mormintele eroilor cari cu arma în mână îşi apară avutul strămoşesc, se ridică tot atât de splendid şi mormântul tinerei eroine Florica Manta, fosta fiică a preotului Ioan Manta senior din Gurarâului.

Sufletul ei blând ardea de dorul să dea şi ea ajutor de-aproapelui lipsit, când abia a sosit primul transport de răniți la Sibiiu, cu sora, defunctei eroine Mărioara, s-au înscris ca surori de caritate voluntare la spitalul de acolo, contribuind ca adevărate creştine, cu devotament şi abnegație, la alinarea şi îngrijirea răniților, încât una dintre ele, Florica – după mărturisirile medicilor – a căzut jertfa zelului şi devotamentului eroic.

Medicii au recunoscut frumoasele prestațiuni depuse de defuncta eroină Florica spre binele şi alinarea durerilor ostaşilor bolnavi, şi ca o frumoasă dovadă despre aceasta au adresat următoarea scrisoare:

„Prea Onorate domnule preot!

Medicii secțiunii bolnavilor din spitalul garnizoanei, în care sărmana dumneavoastră fiică Florica a îngrijit pe bolnavi cu un devotament plin de jertfă, îşi iau permisiunea a vă împărtăşi atât dumneavoastră, cât şi prea stimatei dumneavoastră familii expresiunea celei mai intime condoleanțe cu prilejul grelei pierderi ce ați îndurat.

---

[571] *Băcel* (în ungureşte *Kökösbácstelek*), sat aparținător comunei *Chichiş* (în ungureşte *Kökös*), județul Covasna, alcătuită astăzi din satele *Chichiş* şi *Băcel* – n.n., A.Ț.

[572] *Boholț* (în ungureşte *Boholc*), sat aparținător comunei *Beclean* (în ungureşte *Betlen*), județul Braşov, alcătuită azi din satele *Beclean, Boholț, Calbor, Hurez* şi *Luța* – n.n., A.Ț.

Ea şi-a acvirat sămânţa de boală în cursul îngrijirii celor greu bolnavi. Cu vie solicitudine am urmărit desvoltarea acestei boale îndărătnice şi acum iată că, adânc sguduiţi în sufletul nostru, vedem această viaţă tânără şi înfloritoare jertfită pe altarul celei mai frumoase iubiri a de-aproapelui.

Jelind vor împrejmui sicriul ei cu gândul bolnavii cei mulţi, cărora îngrijirea ei delicată le-a redat sănătatea sau cărora solicitudinea ei le-a adus alinare durerilor. Totdeauna ne vom aduce aminte cu mulţămită şi recunoştinţă de activitatea ei care, prin zelul său, prin simţul datoriei, prin abnegaţia sa ne-a fost o colaboratoare credincioasă. Stima şi recunoştinţa generală pe care această jertfitoare soră de caritate o duce cu sine dincolo, să fie pentru dumneavoastră o mică mângâiere în durerea cea grea cauzată prin pierderea scumpei dumneavoastră copile. Pe lângă repeţita exprimare a condoleanţei şi înaltei noastre stime, semnăm:

Dr. Julius Bielz, m. p.
Dr. Béla Révész, m. p.
Dr. Otto Fögel, m. p.
Dr. Szentgyärgyi, m. p.
Dr. (indescifrabil)
Walter Fabritius, m. p.
E. F. Mediziner

Înmormântarea eroinei a avut loc în 17 august. Cuvântul funebru l- a rostit protopopul Dr. Ioan Lupaş.

Unirea, nr. 86 din 2 septembrie 1915, Blaj, p. 4

399

Bucureşti, 2 septembrie 1915 – *Dreptul la replică solicitat de parohul ortodox al Orăştiei, Ioan Moţa, periodicului românesc din Budapesta, „Foaia Poporului Român", care l-a învinuit pe nedrept că şi-ar fi închis de bună voie periodicele româneşti pe care le patrona la Orăştie, pe când sistarea apariţiei unor gazete româneşti din Transilvania a fost dictată de cenzura maghiară.*

În chestia foii „Libertatea"

Domnul Ioan Moţa[573], fost editor al ziarului „*Libertatea*", fiind atacat de „*Foaia Poporului Român*", din Budapesta, că suspendarea ziarului redactat de dânsul n-a venit la

[573] *Ioan Moţa*, teolog şi ziarist, s-a născut la 15 decembrie 1868 în *Nojag*, judeţul Hunedoara. Urmează şapte clase primare la Deva, apoi Teologia ortodoxă la Sibiu. Pe linie profesională, ocupă funcţia de paroh al Orăştiei (1899–1940), iar din 1934 pe cea de protopop al Tractului Orăştiei.

Ca ziarist, este redactor la periodicul „*Foaia Poporului*" din Sibiu (1893–1895), „*Revista Orăştiei*" (1895–1898), „*Telegraful Român*" (1898–1899) şi „*Bunul Econom*" (1899–1901) din Orăştie. Înfiinţează şi conduce apoi periodicele „*Libertatea*" (1902–1915 şi 1919–1933) şi „*Foaia Interesantă*" (1905–1915), ambele mutate la Bucureşti din februarie 1915, când au fost interzise de cenzura maghiară, iar din 1917 la *Cleveland* (Ohio) pentru două luni. Mai scoate apoi o serie de suplimente ale periodicului „*Libertatea*", precum periodicul economic „*Tovărăşia*" (1906–1914), suplimentul umoristic „*Bobârnaci*" (1909–1914), iar după 1919 „Plugarul luminat".

Pe plan politic s-a aliniat mişcării de emancipare naţională a românilor transilvăneni, a militat pentru intrarea României în război alături de puterile Antantei şi realizarea, pe

ordinul autorităţilor, se rectifică în „*Românul*" zicând între altele: „...Publicaţiile „*Libertatea*", „*Foaia Interesantă*", „*Cosânzeana*", „*Luceafărul*" au încetat să apară din propria voinţă a editorilor lor – iar nicidecum n-au fost suspendate de cenzură! Aceasta e lucru stabilit! Ori prin aceasta, editorii lor, Moţa, Bornemisa, Tăslăuanu au abuzat de încrederea ce li s-a dat din partea miilor de cetitori..."

Şi aud onorata redacţie că a doua oară faceţi aceasta afirmaţie categorică, cum că foile mele („*Libertatea*" cu adausele sale) n-au fost oprite de diregători, ci că eu, aşa de voia mea, am încetat a le mai scoate.

Acest lucru rog să-l rectificaţi, căci îmi faceţi o mare nedreptate. Păstrez încă la mână ca document avizul pe care redacţia „*Libertăţii*" l-a trimis abonaţilor săi în 9 februarie, nou. E un aviz prevăsut cu sigilul oficios al Căpitanului poliţiei din Orăştie, care înlocuia aici pe procurorul cenzor şi fără a cărui înainte-aprobare nu se putea tipări nici un şir în tipografie.

Şi acel aviz oficios spune din cuvânt în cuvânt următoarele: „*Începând cu numărul din joia trecută (4 februarie, nou) forurile (diregătoriile) administrative au oprit pe timp nehotărât scoaterea foilor voastre din cauză că – etc. Înştiinţarea din partea noastră a unui nou editor şi redactor, n-a fost primită, pentru că asta editorul vechiu trebuia s-o facă*".

Unirea, nr. 86 din 2 septembrie 1915, Blaj, p. 4

400

Braşov, 21 august/3 septembrie 1915 – *Necrolog publicat în memoria profesorului de matematică şi fizică, Vasile Micula, locotenent de artilerie în armata austro-ungară, căzut în luptă pe frontul italian.*

Cronică
+ Vasile Micula

Cu inima sfâşiată de durere anunţăm, tuturor prietinilor şi cunoscuţilor, că iubitul şi neuitatul nostru coleg Vasile Micula, profesor de matematică şi fizică la şcoalele medii greco-ortodoxe române din Braşov, locotenent cesaro şi regesc de artilerie, în rezervă, şi comandantul Bateriei 2 din Regimentul de artilerie de câmp nr. 21, decorat pentru vitejie cu medalia „*Signum Laudis*", fiind rănit grav în ziua de 18 august, nou, a. c., de un obuz inamic pe frontul de sud-vest al oştirilor noastre, după câteva zile de grele suferinţe, în etate de 34 ani, a sucombat într-un spital al Crucei roşii, în apropierea liniei de foc.

Nu-i ştim până acum precis nici ziua morţii, nici locul unde şi-a dat sufletul său blând. Războiul crunt ni-a cerut jertfe cumplite. După Dr. Alexandru Bogdan şi Dionisie Nistor, iată ne-a smuls şi pe acest scump şi tuturor atât de drag coleg, pe care cu noi împreună îl deplânge o soţie nemângâiată şi trei copilaşi nevârstnici. Fă Doamne ca împlinită să fie prin jertfa aceasta curată ecatomba jertfelor şi durerilor noastre! Iar pe

---

această cale, a idealului de unitate naţională a tuturor românilor, poziţionare pentru care este întemniţat de trei ori de autorităţile maghiare. În 1917 face parte din delegaţia care s-a deplasat la Washington, alături de *Vasile Lucaciu* şi *Vasile Stoica*, spre a face cunoscute preşedintelui Woodrow Wilson doleanţele postbelice ale românilor.

În 1918 se găseşte în redacţia periodicului „*Moldova*", din Chişinău, în paginile căruia susţine unirea Basarabiei cu România. Cf. *Ioan Moţa, preot ziarist*, în *Creştin Ortodox*, din 13 februarie 2009.

colegul nostru, cel atât de bun, atât de drept şi cu frica Ta în cucernicul său suflet, odihneşte-l între ai săi: în ceata celor drepţi şi buni!

Braşov, în 20 august, vechi, 1915

Corpul profesoral de la şcoalele medii greco-ortodoxe române

*

Necrolog

Cu adâncă durere aducem la cunoştinţa tuturor rudeniilor, prietinilor şi cunoscuţilor, că mult iubitul nostru fiu, soţ, tată, frate, cumnat şi unchiu Vasilie Micula, profesor de matematică şi fizică la şcoalele medii greco-ortodoxe române din Braşov, locotenent cesaro şi regesc de artilerie, în rezervă, şi comandantul Bateriei 2 din Regimentul de artilerie de câmp nr. 21, decorat pentru vitejie cu medalia „*Signum Laudis*", fiind rănit grav în ziua de 18 august, nou, a. c., de un obuz inamic pe frontul de sud-vest al oştirilor noastre, după câteva zile de grele suferinţe, în etate 34 ani, a sucombat în 22 august, nou, într-un spital al Crucei roşii, în apropierea liniei de foc şi a fost înmormântat în ziua de 23 august, la orele 5 după amiază. Fie-i ţărâna uşoară şi memoria binecuvântată!

Braşov, în 3 septemvrie, nou, 1915

Nicolae Micula şi soţia Sofia ca părinţi, Elisabeta Micula, născută Craşovan, soţie, Vasilică, Ovid, Mircea fii, Ana şi Măria surori, Fortunat Mureşian, preot, Irimie şi Iosif cumnaţi.

Biserica şi Şcoala, nr. 35 din 30 august/12 septembrie 1915, Arad, p. 260–261.

401

Orşova, 23 august/5 septembrie 1915 – *Ştiri în legătură cu bombardamentele desfăşurate de artileria sârbească asupra depozitelor de grâne de la Orşova.*

Sârbii bombardează depozitele de grâu de la Orşova

Bucureşti – „*Dimineaţa*" anunţă:

Bateriile sârbeşti de pe ţărmul Dunării au început ieri să bombardeze depozitele de grâu din Orşova. Canonada a atins culmea la orele 4 după amează şi a continuat, cu mici întreruperi, până când s-a înnoptat.

Artileria austro-ungară a răspuns imediat, pricinuindu-le mari pierderi Sârbilor.

Românul, nr. 197 din 11/24 septembrie 1915, Arad, p. 4

402

Arad, 23 august/5 septembrie 1915 – *Ştire în legătură cu moartea profesorului braşovean Vasile Micula, răpus de un obuz pe frontul italian.*

+ Profesorul Vasile Micula

Cu ochii înlăcrimaţi, cu inima strânsă de durere, ne făceam bilanţul unui cumplit an de răsboiu, ridicând rugi fierbinţi către Atotputernicul să scutească horopsitul nostru neam de a-şi pierde pe cei mai aleşi fii ai săi, când cruda soartă, ne-a isbit cu nemiluita iarăşi.

Câteva cuvinte, sosite din o altă vale a plângerii, ne-a adus deprimătoarea veste că profesorul Micula, omul cinstit, caracterul integru, oştean al luminei, dascălul fără scrupul, a murit ca erou pe câmpul de luptă italian. Vestea aceasta s-a răspândit cu iuţeala fulgerului, umplând inimile de durere şi amărăciune. Omul, model întru toate, a trebuit să cadă şi el pentru că a jurat pe sabie şi onoare... iar neamul sufere şi rabdă. Doamne greu ne încerci!

Fiu din popor, profesorul Micula a trebuit să îndure multe până ce s-a văzut profesor, cu cinstea şi dragostea de neam neatinse de ademenitoarele influenţe străine. Aplicat timp de 4 ani la institutul nostru pedagogic de aici – trecut apoi la şcoalele din Braşov – cu însuşirile lui alese a ştiut să-şi câştige iubirea şi stima colegilor, stima, iubirea, admiraţia şi devotamentul tuturora cari i-au cunoscut sufletul bun, mintea luminată şi dorul de muncă.

Un an întreg a suportat greutăţile grozave ale campaniei, dar nu s-a plâns nimănuia, ci a răbdat închizându-şi în suflet toată suferinţa. Ferul ucigaş şi neînţelegător ne-a răpit o viaţă scumpă, un prietin iubit şi un om de care neamul nostru avea atâta nevoie... Moartea lui lasă nemângâiată o văduvă şi trei orfani, cari şi-au pierdut ce au avut mai scump în lumea aceasta.

Sfârşiţi de durerea ce ne-a cauzat-o vitregia sorţii, care ne-a aruncat atât de crud în faţă vestea chinuitoare zicem: *Fie-i glia străină uşoară, odihnească în pace!*

Biserica şi Şcoala, nr. 34 din 23 august/5 septembrie 1915, Arad, p. 248–249

403

Geneva, 23 august/5 septembrie 1915 – *Articol de presă în legătură cu evoluţia tratativelor ruso-române iniţiate de către Rusia, în scopul determinării guvernului de la Bucureşti să renunţe la soluţia neutralităţii şi să se alăture taberei Antantei în schimbul anexării teritoriilor locuite de românii din Austro-Ungaria.*

Tratativele ruso-române

Arad, 4 septembrie 1915

Publicăm mai la vale un articol din „*Journal de Genéve*" asupra relaţiunilor româno-ruse:

Putem astăzi, după informaţiuni ce ne vin de la o persoană în situaţie de a şti, ceas cu ceas şi în mod exact, ceea ce se întâmplă, să expunem la ce punct se aflau la 11 iunie negocierile între România şi Rusia.

Deja în luna octombrie trecut, guvernul din Bucureşti încheiase cu guvernul ţarului o convenţiune prin care România, *în schimbul neutralităţii sale, ar fi fost autorizată să-şi anexeze teritoriile monarhiei austro-ungare locuite de Români, cu condiţiunea însă ca să ia posesie de dânsele înainte de sfârşitul ostilităţilor*. Cu toate că în acord se vorbea de neutralitate, era prevăzut, aşadar, de fapt intervenirea armată a României pentru o luare în posesie a regiunilor rezervate pentru dânsa în timpul războiului de către Rusia.

Din luna octomvrie până la 26 aprilie, şi adecă până la data încheierii tratatului între Tripla înţelegere şi Italia, cabinetul din Bucureşti şi-a continuat armamentele, refuzând să intre în tratative mai precise.

În privinţa aceasta s-a născut o mică contestaţiune. Domnul Brătianu afirmă că, cu toate că a fost informat deja din luna februarie de intenţiunea Italiei de a ieşi din neutralitate, ar fi fost lăsat la o parte în tratativele ce au urmat între Roma şi Înţelegerea, până la încheierea acordului. La Roma, dimpotrivă, precum şi în unele cercuri din Bucureşti, se afirmă că primul-ministru român dispunea de toate elementele pentru ca să cunoască exact intenţiunile Italiei, dacă nu ar fi vrut să facă înadins pe surdul.

Oricum ar fi numărul de la 26 aprilie, cabinetul din Bucureşti s-a hotărât să redeschidă negocierile cu Rusia pentru ca *să precizeze cari erau teritoriile locuite de Români în Austro-Ungaria*, şi să declare războiul îndată ce o a doua convenţiune va fi complectat pe cea din octomvrie.

Domnul Brătianu a trimis atunci la Petersburg o notă categorică, un fel de ultimatum, spunând că România reclamă Prutul ca frontieră în partea Rusiei, Tisa ca viitoare frontieră în partea Ungariei şi Dunărea în partea Serbiei. Cu alte cuvinte, ***România pretinde Bucovina, Transilvania şi Banatul***.

Atins de tonul pe care-l lua domnul Brătianu, domnul Sassonow a răspuns cu nişte contrapropuneri derizorii. Rău începute, negocierile au fost întrerupte în ultimele zile din maiu, şi sforţările Franţei, ca să-şi interpună serviciile, au fost zadarnice. România voia să profite de greutăţile militare ale Rusiei, Rusia nu voia să se supună la nişte pretenţiuni cari aveau aerul de adevărate impuneri din partea unui stat mic.

De atunci, diplomaţia rusească a încercat să influenţeze asupra miniştrilor, pe cari îi ştia mai puţin intransigenţi, şi asupra altor personalităţi politice, lăsând să se înţeleagă că nu s-ar da în lături de la noi concesiuni, acordând anume Cernăuţul, cu condiţia însă ca din partea sa România să renunţe la alte exigenţe, judecate excesive de guvernul imperial (rus).

În conferinţele cu şefii opoziţiunei, domnul Brătianu a declarat că personal nu-şi asumă răspunderea de a permite Sârbilor să se stabilească pe malul stâng al Dunării, cu alte cuvinte să cucerească în total sau în parte Banatul, şi că în Bucovina nu va ceda niciodată linia Prutului, chiar dacă s-ar acorda României Cernăuţul. Astfel, tratativele au putut fi reluate la Paris la 8 iunie, şi de data aceasta pe un ton amical.

Rusia nu vrea să cedeze asupra chestiunei Sârbilor, către cari este legată prin angajamente scrise şi cari au fost deja sacrificaţi la Adriatica, şi de altă parte domnul Brătianu se menţine pe acest punct intransigent. Dar şefii intervenţionişti români, pe când aproba rezistenţa încăpăţânată a primului ministru în privinţa Bucovinei, că nu va ceda niciodată linia Prutului, cu condiţie însă ca aceştia să fie şi ei dispuşi să facă concesiuni Bulgarilor, pentru ca să-i hotărască să meargă asupra Constantinopolului.

Pe terenul acesta chiar România este gata să dea bunul exemplu, retrocedând Bulgarilor aproape întreaga Dobrogie, şi între altele Dobrici şi Balcic. Ca concluzie, tratativele au fost reluate în buni termeni.

Românul, nr. 183 din 23 august/5 septembrie 1915, Arad, p. 5

404

Gherebenţ (comitatul Torontal), 23 august/5 septembrie 1915 – *Cronica conducerii pe ultimul drum a sublocotenentului român Petru Voin, din Regimentul 63 austro-ungar, rănit de moarte în bătălia Varşoviei şi decedat în spitalul militar organizat în Liceul din Arad.*

+ Petru Voin

Arad, 4 septembrie 1915

Un lung şi trist convoiu a petrecut, astăzi în nămiezi la gară, sicriul regretatului ofiţer român ***Petru Voin***, decedat ieri în spitalul de la liceul local.

Petru şi *Cătălina Voin*, cari au veghiat timp de zece zile la căpătâiul scumpei lor odrasle, până i-au pierit de pe chip toate luminile vieţii, n-au vrut să şi-l ştie departe, ci acolo

aproape, în ţintirimul *Gherebenţului*[574], satul de naştere, şi n-au pregetat încă odată, ca în atâtea rânduri, să-şi deschidă larg punga pentru a-şi împlini o ultimă datorie părintească.

Deja pe la orele 10 şi jumătate, a. m., în ansamblul liceului venise un numeros public să asiste la panahida, slujba pecetluirii, săvârşită de domnul preot militar român, greco-ortodox, *Moise Bortoş*. La orele 11 sicriul a fost montat în carul mortuar, împodobit cu multe cununi şi buchete de flori, ca tot atâtea semne de dragoste şi jale adâncă. Pe panglicile cununilor se puteau ceti inscripţiile: „*Românii arădani eroului Petru Voin*", „*Corpul ofiţeresc de la Regimentul 63 scumpului camarad*", „*Ofiţerii răniţi, din liceu, iubitului tovarăş*", „*Ofiţerii, medicii şi oficianţii spitalului*", „*Voluntarii din spital*", iar deasupra capetelor lui, Petru şi Cătălina atârna de car o cunună familiară, ce-şi flutura în vânt lunga panglică tricoloră românească, adiindu-le feţele. *Ah! panglica aceasta tricoloră o stropeau mereu cu lacrimi ochii lui Petru. Ce inimă românească trebuie să bată în acest ţăran!*

Muzica militară a început apoi să intoneze marşuri funebre, domnul preot militar *Bortoş* şi cantorul, domnul învăţător *Tomuţa*, au luat loc imediat după ea, urmaţi de cinstitele feţe bisericeşti din Consistoriul arădan, s-a urnit şi carul mortuar şi în urma lui s-a înşiruit un distins public românesc arădan, aproape toţi intelectualii, cu sufletele cernite, şi un numeros public străin, ofiţeri şi laici. Printre ofiţeri am recunoscut pe domnul *G. Micheş*, sublocotenent în acelaşi Regiment 63, tovarăş de campanie mult timp cu decedatul, şi pe domnul *Dr. Roxin*, locotenent în Regimentul 64.

Imensul convoiu a traversat timp de mai bine o oră drumul peste pieţele Andrássy, Arhiducele Iosif, Borosbéni şi strada Ladislau Fabian, până la gară. Aci s-au tras salve de către trupa soldaţilor cari au gardat carul mortuar.

Sublocotenentul Petru Voin a fost înzestrat cu un aspru suflet soldăţesc, a fost respectat mult de colegii săi români şi străini. Nu adesea a stors admiraţia întregului corp ofiţeresc al batalionului la care fusese ataşat, prin nişte îndrăzneţe iniţiative personale, îndeosebi în zilele de 15 maiu şi 19 iunie, când nu numai că a salvat Compania a 20-a de catastrofe, dar a silit la retragere mari trupe de cavalerie căzăcească şi baterii de tunuri duşmane. Colegii săi povestesc adevărate minuni de vitejie săvârşite la *Niesnamierovice*, în apropierea *Radomului*[575].

---

574 Gherebenţ (în sârbeşte *Grebenac*, în ungureşte *Gerebenc*), localitatea românească în fostul comitat Torontal, azi în Serbia, ţinând de comuna Biserica Albă (*Бела Црква*), din Banatul de Sud. În 1821 locuiau aici 2053 români, 89 sârbi şi 3 germani – n.n., A.Ţ.

575 Cucerirea „*Poloniei ruseşti*" a făcut parte din strategia germană cunoscută sub numele „*Planul Schlieffen*", care prevedea declanşarea unui atac masiv şi viguros pe frontul apusean şi un altul mai ponderat şi de durată mai lungă pe frontul răsăritean.

După înfrângerile repetate ale austro-ungarilor în Galiţia şi pierderile teritoriale aferente, forţele acestora s-au repliat, iar în iarna dintre anii 1914–1915 ele au intrat sub comandă germană. Ofensiva comună s-a concentrat apoi înspre părţile occidentale ale Poloniei, obţinând o importantă victorie în bătălia de la *Łódź*.

În cursul lunii mai 1915, forţele germano-austro-ungare vor fi biruitoare la Gorlice-Tarnów, forţându-i pe ruşi să se retragă. Administrarea zonei cucerite a fost împărţită între aliaţi, germanii controlând zona industrială *Łódź*, iar austro-ungarii centrul religios de la *Częstochowa* şi bazinul minier de la *Dąbrowa*.

După căderea Varşoviei, pe 24 august 1915, germanii şi-au mutat aici centrul de comandă şi au mai luat sub administrarea lor zonele *Augustów* şi *Białystok*, în vreme ce austro-ungarii au controlat sud-estul regiunii, cuprins între râul *Vistula* şi oraşele *Radom, Kielce* şi *Lublin*. Cf. Stephan Lehnstaedt, *Occupation during and after the War (East Central Europe)*, in *International Encyclopedia of the First World War*, by 8 October 2014.

Moare în vârstă de 24 ani. Despre studiile ce le făcuse, culegem următoarele date. Patru clase gimnaziale le-a urmat în *Biserica-Albă*, prima clasă comercială a terminat-o la Şcoala comercială română din Braşov, iar celelalte II şi III în *Panciova*, unde şi-a luat şi diploma de maturitate. Anul de voluntariat, în Regimentul 61 din Timişoara, i-a adus rangul de cadet, dar deodată cu acest rang a fost transpus în rezervă la Regimentul 63 bistriţean. După aceea s-a aplicat funcţionar la căile ferate.

În timpul cât a zăcut în spitalul arădan, ministrul de răsboiu a dispus ca îndată ce se va însănătoşi să fie liber de serviciul militar şi să se poată întoarce în funcţiunea de la căile ferate. Soarta însă nu i-a mai permis să brodeze mai departe planuri pe firul vieţii. Zadarnică a fost şi solicitudinea medicilor.

Şi din rândurile ofiţerilor români se prăvăleşte, cu Petru Voin, o conştiinţă aspră soldăţească, un suflet mândru şi românesc ca al tatălui său care uda cu lacrimi panglica tricoloră. Românii arădani au înţeles acest lucru şi au alergat azi să stropească cu câte o lacrimă fierbinte sicriul dorit de ţintirimul din Gherebenţ.

Românul, nr. 183 din 23 august/5 septembrie 1915, Arad, p. 6

405

Sofia, 24 august/6 septembrie 1915 – *Ştiri în legătură cu teritoriile primite de Bulgaria de la Imperiul Otoman, prin mijlocirea Germaniei şi Austro-Ungariei, în schimbul renunţării la neutralitate şi a atacării Serbiei.*

Când va lua în primire Bulgaria teritoriile cedate

Sofia – După declaraţiile primului ministru Radoslavoff, schimbul exemplarelor ale acordului turco-bulgar va avea loc miercuri, iar predarea teritoriilor cedate în 6 octomvrie[576].

*

Sofia – Linia ferată, care trece prin noul teritor bulgar, se predă acum de către funcţionarii societăţii căilor ferate orientale delegaţilor trimişi de căile ferate bulgare. Guvernul bulgar va da societăţii o despăgubire corespunzătoare pentru linia ferată care o ia în primire.

Punctele de graniţă stabilite în acord vor fi fixate de o comisiune mixtă compusă din organe de specialitate şi militare bulgare, germane, austro-ungare şi svedeze.

[576] *Convenţia de la Sofia*, încheiată între Bulgaria şi Imperiul Otoman pe 6 septembrie 1915. Ea vine după ofensiva britanică asupra portului turcesc *Gallipoli*, pe 16 august, care a scos la iveală criza de muniţie prin care trecea imperiul. Sprijinul german şi austro-ungar, solicitat de ministrul turc de război, *Enver Paşa*, a fost condiţionat de atragerea Bulgariei în război, mai precis ca aceasta să atace Serbia în tandem cu reluarea atacurilor austro-ungare asupra acesteia.

În acest context, Turcia a cedat Bulgariei teritoriul riveran râului *Mariţa* până la o adâncime de 1,5 km pe malul stâng al acestuia, zona pe care se afla calea ferată ce duce la Marea Egee (la portul *Dedeagach*). Tot acum bulgarii au semnat un tratat de alianţă cu Germania, a fost de acord să permită transportul echipamentelor militare şi a proviziilor germane şi austro-ungare, destinate Turciei, pe teritoriul său şi s-a angajat să atace Serbia – n.n., A.Ţ.

Românul, nr. 197 din 11/24 septembrie 1915, Arad, p. 4

406

Dimotika (Turcia), 9 septembrie 1915 – *Ştire în legătură cu acordul turco-bulgar prin care Imperiul Otoman cedează Bulgariei o parte a teritoriului din vecinătatea graniței comune sud-estice, de-a lungul râului Mariţa.*

Alianța turco-bulgară

„*Seara*" comunică:

Prefectul județului Stara-Zagora, domnul Ivan Hadjieft, numit de guvernul bulgar preşedinte al comisiunei ce va lua în primire teritoriile cedate de Turcia, s-a prezentat domnului Radoslavoff căruia i-a înmânat în original un exemplar din protocolul încheiat cu ocazia primirei acelor teritorii. Iată conținutul acestui protocol:

„În vederea intrării în stăpânire a teritoriilor cedate Bulgariei prin convenţiunea de rectificare a graniței turco-bulgară, semnată la Sofiia la 24 august-6 septemvrie 1915.

Comisiunea turco-bulgară, prevăzută de paragraful II al convenției de rectificare a graniței, semnată la 24 august-6 septemvrie 1915 la Sofiia, şi compusă din Suleiman Suri Efendi, ajutorul valiului de

Adrianopol, şi majorul Suleiman Server bei, comandantul garnizoanei Dimotica[577]*. din partea imperiului Otoman, Ivan Hadjieff, prefectul județului Stara-Zagora, şi colonelul Zlate Petroff, comandantul garnizoanei Dedeagaci, din partea guvernului Bulgar, s-a întrunit astăzi, 9 septemvrie 1915, în palatul administrativ din oraşul Dimotica, pentru aducerea la îndeplinire a sus zisei convenţiuni.*

După schimbul amical de saluturi între membrii delegaţiunei, rezultat al amiciției stabilită între ambele țări contractante prin încheierea convenției de la 24 august-6 septemvrie 1915, deputaţiunea otomană, prin preşedintele său Suleiman Suri Efendi, a declarat în numele imperiului Otoman că cedează Bulgariei, în mod definitiv şi pentru totdeauna, teritoriile menționate în sus zisa convenţiune, şi a căror evacuare de către autoritățile otomane se va face la 28 septemvrie 1915, stil vechiu.

Pentru definitiva aducere la îndeplinire a acestui protocol, deputaţiunea bulgară, prin preşedintele ei, domnul Ivan Hadjieff, declară, în numele guvernului bulgar, că ia act de declarația Suleiman Suri Efendi în ceea ce priveşte cedarea teritoriilor în chestiune, şi că ele vor fi ocupate la 28 septembrie, stil vechi, 1915, de autoritățile militare bulgare, până când se va termina şi cu însemnarea punctelor de graniță de către o comisiune specială, ale cărei lucrări încep astăzi.

Pentru care s-a încheiat prezentul protocol în dublu exemplar, investit şi cu sigiliile ambelor state.

Făcut la Dimotica, astăzi, 9 septemvrie 1915"

Urmează semnăturile.

---

[577] *Dimotika* (în greacă *Didimoticho*, în turcă *Dimetoka*), oraş grecesc, ocupat de bulgari în anul 813, iar în 1361 de turci. Pe 17 noiembrie 1912, bulgarii încearcă să-l recupereze pe cale militară, dar fără succes, pentru ca în 9 septembrie 1915 să le revină, pe fondul încheierii alianței turco-bulgare, până la 27 noiembrie 1919 când, prin *Tratatul de la Neuilly*, va fi inclus în zona controlată de puterile Antantei. Pe 28 mai 1920 a fost încorporat Greciei, în urma războiului greco-turc (1919–1922) – n.n., A.Ţ.

Unirea, nr. 97 din 5 octombrie 1915, Blaj, p. 3

407

Sălaj, 9 septembrie 1915 – *Corespondență cu privire la faptele de curaj şi vitejie săvârşite de infanteristul român Moise Colin, din armata austro-ungară, şi camarazii săi pe frontul italian.*

Eroismul ostaşilor români

De la domnul preot militar, Longin Corcheş, primim următoarea scrisoare cenzurată:

În actualul războiu mondial tot mai frumos s-a relevat în presa noastră şi străină calităţile de bun ostaş al românului. Toate ziarele au numai cuvinte de admiraţie, elogice, pentru faptele de eroism prestate, cu deplină abnegaţie, pe fronturile de luptă.

Ruşii se îngrozesc de ostaşii români cari năvălesc la asalt şi o iau la goană strigând *rumenski, rumenski*. Italienii stau uimiţi de asalturile îndârjite date de ostaşii români, pe cari nici furiile tunurilor italiene nu-i pot clinti din loc.

Infanteristul Colin Moise, din Sălagiu, mi-a spus un caz nostim, cum 12 ostaşi români au ţinut foc cu 3 ţuguri italiene, cari erau formate cam din 150 ostaşi. În aceasta luptă au căzut jumătate din ostaşii italieni, iar restul au scăpat cu fuga. Văzând inamicul că infanteria nu poate să reziste atacului vehement, dat de cei 12 ostaşi români, au îndreptat asupra lor puşcături puternice din gura alor zeci de tunuri. Aici a fost rănit şi eroul Colin Moise, care mi-a enarat aceasta luptă titanică a celor 12 ostaşi români.

Unirea, nr. 89 din 9 septembrie 1915, Blaj, p. 3

408

Sankt Petersburg, 9 septembrie 1915 – *Ştire în legătură cu preluarea comenzii supreme a armatelor ruse de către ţarul Nicolae al II-lea.*

Ţarul a luat suprema comandă

În ordinul de zi dat de ardiducele generalisim Nicolaevici a adus la cunoştinţa armatei ruseşti că Ţarul a luat suprema comandă peste armată. Ieri, Ţarul Nicolae a adresat prezidentului Poincaré următoarea depeşă: *Când iau comanda supremă a armatei mele viteze, mă simt îndatorat să-mi exprim sentimentele dorinţei mele sincere pentru mărirea şi biruinţa armatei franceze*.

Prezidentul Poincaré a răspuns următoarele: Maiestatea Sa, luând comanda supremă a armatelor, ştiu că veţi continua războiul impus nouă până la victoria finală. În numele Franţei vă trimit sincerele mele
doriri de bine.

Ţarul şi familia lui

Ţarul s-a despărţit de familia lui cu următoarele cuvinte: *Merg pe câmpul de luptă unde, în fruntea armatei, cu sabia în mână, voi apăra patria de inamic*. Ţarevna şi-a îmbrăţişat bărbatul, care peste o oră s-a depărtat.

Unirea, nr. 89 din 9 septembrie 1915, Blaj, p. 4

409

Târgu Mureş, 28 august/10 septembrie 1915 – *Cronica morţii şi înmormântării ofiţerului român dr. Bucur Băra, din Regimentul 62 Infanterie, al armatei austro-ungare, decedat în urma unei boli contractate în timpul instrucţiei militare.*

Încă o jertfă
+ Avocatul Dr. Bucur Băra

Mureş-Oşorheiu, 12.IX 1915

Vineri, în 10 septemvrie, au fost aşezate la odihnă vecinică, în cimitirul bisericei ortodoxe române din Mureş-Oşorheiu rămăşiţele trupeşti ale advocatului Dr. Bucur Băra, a cărui viaţă tânără s-a stins în mod neaşteptat în cursul îndeplinirei, ultra-conştiincioase a datorinţelor sale ostăşeşti.

Înrolat la miliţie ca glotaş, cu prilejul recrutărilor până la etatea de 36 ani, el şi-a început în martie, a. c., instrucţia militară în Sibiiu, de unde fu mutat mai târziu la Mureş-Oşorheiu, Trecu repede examenele pentru obţinerea gradelor inferioare, ajunse cadet-aspirant în Regimentul de infanterie nr. 62 şi se pregătea tocmai să facă examenul de ofiţer, cu toate că în urma unei răceli s-a îmbolnăvit atât de greu, încât abia mai putea umbla.

În zadar a încercat soţia şi cei mai de-aproape ai săi a-l îndemna să se anunţe, bolnav, şi să nu-şi expună sănătatea şi viaţa participând, pe un timp rece şi ploios, la exerciţiile militare. El a rămas neînduplecat întru îndeplinirea exagerat de conştiincioasă a datorinţelor sale de soldat. Boala i s-a agravat în câteva zile; aprinderea de plămâni l-a chinuit rău timp de 2 săptămâni şi l-a răpus în 8 septembrie, a. c., în vârstă de abia 35 ani.

Născut în Răşinari, vestita comună care a dat neamului românesc atâţia oameni de valoare, advocatul Dr. Bucur Băra a fost unul dintre cei mal sinceri şi mai desinteresaţi conducători ai poporului. Românii din părţile Oşorheiului aveau în el un adevărat prieten şi sprijinitor în toate daraverile lor. După cum spun ei, advocatul Băra obicinuia să le dea sfaturi şi îndrumări în mod gratuit, în fiecare zi de joi, când îl cercetau oamenii năcăjiţi de pe sate. S-a interesat mult şi de afacerile bisericeşti, culturale şi economice. A primit postul onorific de epitrop al bisericei din Oşorheiu şi, în această calitate, a stăruit mult nu numai pentru procurarea mijloacelor necesare la zidirea bisericei de piatră în locul celei de azi, făcută din lemn pe la sfârşitul secolului XVIII, ci prin tactul şi chibzuiala sa a reuşit să înlăture şi unele perplexităţi financiare.

Ca secretar al despărţământului „*Asociaţiunei*" a alergat fără preget la sate, luminând şi îmbărbătând poporul. În timpul din urmă a fost ales membru în direcţiunea băncii „*Lumina*" din Sibiiu şi delegat al acestei bănci la părţile Oşorheiului în cercurile advocaţilor străini, însă se bucura de reputaţia unui jurist cu vaste şi solide cunoştinţe. Ca student universitar, făcuse câtva timp praxă advocaţială şi în cancelaria ilustrului veteran Mihail Veliciu din Chişineu.

La înmormântarea lui, însoţită de onoruri militare, au participat mulţi Români şi străini. Pe lângă numeroşii săi camarazi da arme, au fost de faţă aproape toţi advocaţii şi judecătorii din Mureş-Oşorheiu, iar între Români s-au văzut şi prietini ai răposatului din părţile Sibiiului, Clujului, Bistriţei etc.

Actul înmormântării a fost săvârşit de Prea Onoraţii domni protopopi Ştefan Russu şi Dr. Ioan Lupaş, precum şi preotul militar I. Dăncilă. După cetirea evangheliei, protopopul Dr. Ioan Lupaş a rostit un duios panegiric, arătând cum decedatul trebuie considerat ca un

martir al datoriei, schițând în scurte cuvinte fazele vieții lui şi insistând asupra atmosferei religioase, morale atât de curate în care el a fost crescut în casa părinților săi Maniu Băra şi Stanca, născută Rozdoghină (Amândoi părinții nemângâiați erau de față, împreună cu 3 fiice ale lor, iar alți 2 feciori se află pe câmpul de luptă!).

În scurte cuvinte a zugrăvit şi tragedia vieții familiale şi jalea văduvei care, după 9 luni de viață conjugală, rămâne acum atât de greu încercată, în pragul văduviei cernite. Din cuvintele Scripturei, picurând mângâiere asupra sufletelor sfâşiate de durere, a terminat glorificând patriotismul soldatului român, care se manifestă prin fapte şi prin jertfe atât de numeroase.

La mormânt a mai vorbit, în numele corpului advocațial şi advocatul Dr. Sebestyén, prezentând pe Dr. Băra ca pe omul muncii şi al sacrificiului. Fie-i țărâna uşoară şi amintirea binecuvântată! (R. -1)

Corepondent

Gazeta Transilvaniei, nr. 193 din 8/21 septembrie 1915, Braşov, p. 2

410

Budapesta, 10 septembrie 1915 – *Ştire în legătură cu sosirea în Budapesta a primului transport de soldați răniți pe frontul galițian şi apoi internați în lagărele ruseşti, mulți dintre ei fiind români transilvăneni.*

Ostaşi români invalizi reîntorşi din captivitatea rusească

Vineri, în 10 crt., a sosit la Budapesta, prin Stockholm, primul transport de 50 de ostaşi invalizi din armata austro-ungară, ajunşi în prinsoare rusească. Era un aspect trist când aceşti ostaşi eroi, cei mai mulți lipsiți de mâni, picioare şi lumina ochilor, au fost scoborâți de pe tren şi pe tragăne duşi în spitale.

Au ajuns în prinsoare rusească în luptele de iarnă, unde li s-a dat puțina îngrijire medicală, aşa că acum, în Spitalul militar din Buda, au lipsă de o sistematică îngrijire medicală. Între aceşti 50 de ostaşi invalizi, sosiți din lagărele din Rusia ca schimb pentru invalizii ostaşi ruşi, se află şi următorii români: Adam , Muntean, gefreiter, Constantin Vlădean, Simion Binte. Ştefan Merțipan, caporal, Vasile Codan, Ioan Giaroşa, Toma Coruşa, Anton Meitan şi Vasile Marian.

Unirea, nr. 90 din 14 septembrie 1915, Blaj, p. 4

411

Arad, 30 august/12 septembrie 1915 – *Analiză în legătură cu mutațiile survenite în conştiința religioasă a soldaților odată cu participarea lor la luptele angajate pe diferitele fronturi, oglindite în evlavia crescândă a acestora şi în nădejdea pe care şi-o pun în pronia cerească.*

Învățăturile războiului

Sguduiri mari produc mari schimbări sufleteşti. Lumea cearcă acum schimbările sufleteşti ce le-a produs războiul. Un ziarist chestionase preoțimea parohială de toate confesiunile din Arad, că ce schimbare a observat în viața religioasă a poporului. Răspunsul unanim al preoților din Arad este că s-a ameliorat, cercetează mai mulți biserica, se

împărtăşesc cu sfintele taine şi săvârşesc acte de caritate în măsură mai mare. Numai priorul mănăstirei romano-catolice din M[aria] Radna are o notă deosebită. După dânsul numai cei loviți de nenorocirile războiului recurg la ajutorul mângâitor al biserici, încolo oamenii au rămas răi ca şi mai nainte de război. Aşa zice preoțimea.

De pe câmpul de război ne vine ştirea că ostaşii să roagă necontenit lui Dumnezeu. «***Toți sunt în războiu pătrunşi de o deosebită religiositate; atâtea cruci şi atâta evlavie, amestecată cu vitejie***» – zice eroul căzut în luptă Dr. Sădean în epistola sa adresată directorului seminarial. Într-un raport de pe câmpul de război, cetisem cum în preajma unui asalt soldații slovaci îşi scot cărticele de rugăciuni şi se roagă, iară ungurii aprind pe pipă. Aceasta ar fi să fie persiflarea religiosității slovacului şi nota că cel ce aprinde pipa în fața morții e mai luminat decât cel ce chiamă numele lui Dumnezeu. Ziaristul acela sigur nu e creştin şi îi vine bine la socoteală de a zemflemiza actele religioase creştineşti. Altul spune cum după o isbândă strălucită a regimentului nostru – 33 – îi zice un soldat român: ***Vezi domnule locotenent, că şi Dumnezeu ține cu noi. Suflete naive***, scrie în „Aradi Közlöny" luminatul (?) locotenent circumcis, ***căci doar noi ştim, că atotputernica strategie învinge, iar nu Dumnezeu***.

Un prieten ne spunea cu câtă evlavie să roagă oamenii noştri pe câmpul de război, dar sunt oameni cari apostrofează de laşitate rugăciunea în fața duşmanului. Aceştia sunt *intelectualii liberi cugetători*, cum le place a se numi pe sine, în realitate inconştienți. Cercurile conducătoare însă judecă altfel, ele înțeleg că numai unde este credință în Dumnezeu este şi caracter, şi numai caracterele îşi împlinesc datoria lor. Aceste cercuri în religiositatea ostaşilor află garanția vitejiei lor, drept ce nu numai că ar fi aflat superflu contingentul de preoți campestri, ci în decursul războiului i-a înmulțit şi puse tot mai mare pond[ere] pe valoarea lor morală în război, dovadă şi distincțiile ce li se conferă pentru înălțarea sufletelor pe câmpul de război şi ducerea lor la isbândă.

Cea mai scumpă carte pentru ostaşul din război este cartea de rugăciune. Atâtea scrisori câte ne vin, tot cărți de rugăciuni cer şi tot de bunul Dumnezeu, unicul ajutor vorbesc. Căci mai ales în primejdiile acele mari se intuiază nimicnicia omului în fața atotputinței dumnezeieşti.

Dar să vorbim şi de experiențele noastre. Vom înregistra fapte. În timpul din urmă, văzând Comandamentul militar dorul soldaților de a se mărturisi şi cumineca, apoi efectul înălțător de suflete a acestor acte religioase înainte de plecare în război, trimite soldații la mărturisire şi cuminecare. În Arad am mărturisit cu colegii preoți mii de soldați. Suflete mai smerite decât a acestor soldați n-am mai văzut. Când sună comanda de plecare pe piața Tököly, oamenii îşi făceau cruce, cum e obiceiul lor când pleacă la drum.

Un învățător, soldat şi el, ne spunea că oamenii din batalionul său s-au schimbat cu totul după mărturisire. Mai nainte erau neliniştiți, turmentați de soarta ce-i aşteaptă, după mărturisire au devenit liniştiți, împăcați cu soarta lor. Acum suntem împăcați, ziceau, că mergem cu sufletul curat, binecuvântați de biserică. Dar la mărturisire se vedea pe ei neobişnuința de a se mărturisi, un fel de stare pasivă sufletească, dar inexpresibila mângăere sufletească că se pot mărturisi activ cu întreagă descoperire a greumintelor sufleteşti. Şi tremurând de emoție strângeau la sine cărțile de rugăciuni când li-se dădeau. Aceste suflete smerite sunt eroii războiului despre cari se formează acum legende.

După aceea au înapoiat răniți. La Seminarul nostru diecezan, cel mai mare spital din Arad, vin toate neamurile. I-am studiat care cum vine sufleteşte. Oameni cari au săvârşit minunile vitejiei pe câmpul de război, când au văzut chipul Domnului Isus Hristos la intrarea mare, apoi în sale chipul Domnului şi al Preacuratei, ca fermecați începură a se închină. Scoaseră din buzunare cărțile de rugăciuni, şi rugăciunile de dimineață, amiază şi

seara le făceau în genunchi pe coridor înaintea chipului Domnului Hristos. Mai evlavioşi erau slovacii catolici, pe care se vedea că de acasă ştiu a se rugă. Apoi bucovinenii noştri. Venise odată o grupă de bucovineni, când m-au văzut ca preot s-au tras din pat la mine, nesocotind cercetările medicale, şi mă rugau să-i «*pricestuesc*». De când le-am dat cărţile de rugăciuni, aproape nici nu le mai lăsau din mâni. Să ştiau şi ei ruga şi mărturisi. Pe ei îi aflam între cei dintâi îngenunchind, cu cartea de rugăciuni în mână, dimineaţa şi la amiază şi seara, înaintea icoanei Domnului. Ai noştri cetiau toată ziua cărţile de rugăciuni, dar prefereau «*Visul Maichi Precestii*» şi peste tot cărţi mistice, înaintea chipului Domnului, însă nu se ştiau rugă, decât se cereau la sfânta biserică, că acolo să roagă preotul pentru ei şi mai ales să audă cântările bisericeşti, cântăreţii de strană, păreau a avea un singur dor, să cânte în strană.

Astă vară am fost la băi în Pöstyén. În preajma bisericii romano-catolice un parc, în care erau mai multe rugi cu candele aprinse. Începând de la răsăritul soarelui până spre noapte, ţărani slovaci şi soldaţi îngenuncheau cu cărţile de rugăciuni în mână în biserică, în pragul bisericei şi pe la rugi. Semn că oamenii au educaţia internă religioasă. Erau şi mulţi răniţi români, le-am dat o mulţime de cărţi de rugăciuni şi de cuprins religios. Le primeau cu emoţie, dar nu se ştiau rugă, toţi oftau după biserică să asculte o slujbă dumnezeiască.

Din manifestaţiile aceste sufleteşti, cari sunt proba cum înţelege cineva religiositate, se vede că la noi s-a făcut mai mult educaţie externă bisericească, adecă rituală. Pentru ei e numai o mângâiere serviciul public, la care participă pasiv, iar nu o convingere vie activă şi de viaţă dătătoare, iar corporaţiunile bisericeşti foruri de luptă egoistă.

Nici nu se putea altcum, căci noi doar nici cărţi de rugăciuni nu aveam pentru popor, că el independent să se ştie ruga lui Dumnezeu. Războiul a descoperit aceasta scădere a noastră şi s-a început scrierea cărţilor de rugăciuni, ce trebuie de acum înainte sistematic făcut, ca poporul să aibă în casa sa cartea de rugăciune manuducătoare în toate trebuinţele sale sufleteşti. Inimile sunt acum deschise, vremea este a le cuceri. Atunci vor amuţi şi aceia pentru cari biserica şi actele ei sfinte sunt un oraclu şi miraclu, şi renaşterea sufletească va crea o epocă nouă în biserică, epoca de aur a religiosităţii.

Profetismul şi apostolia în timpuri grele au înflorit. Şi renaşterea lor în timpuri grele va răsări, dacă vom renoi viaţa internă religioasă, în care rezidă religiunea. Aşa va ieşi biserica învingătoare din sguduirile mari ale vremilor sângeroase de astăzi.

Biserica şi Şcoala, nr. 35 din 30 august/12 septembrie 1915, Arad, p. 256–258

412

Viena, 1/14 septembrie 1915 – *Listă a soldaţilor, subofiţerilor şi ofiţerilor români, din armata austro-ungară, distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincţii militare

Cetim în „*Neue Freie Presse*": Consilierul de secţie, locotenentul Dr. Baron de Vasilco, care în calitate de comandant al unei companii de Huzuli ucrainieni a fost greu rănit, în 9 mai, cu prilejul unui atac, a primit de la împăratul Germaniei *Crucea de fier* clasa 2. Baronul Vasilco, care a fost distins din partea austriacă cu *Crucea pentru merite militare* clasa 2, se află, după, ce i s-a amputat un picior, în reconvalescenţă.

Crucea pentru merite militare clasa 3 s-a conferit locotenent-colonelului Eugen Bozan şi locotenentului Ioan Burda, din Regimentul 35 de artilerie.

Crucea pentru merite preoţeşti s-a conferit preotului militar greco-catolic Dr. Aaron Lupşa, de la Divizia de infanterie 10.

Cu lauda prea înaltă – *Signum laudis* au fost distinşi căpitanul Olimpiu Craiovean, de la Brigada de munte 14, locotenentul Michail Maxim, din Regimentul 37, Dr. şi medic-asistent Ioan Griurca, din Regimentul de infanterie nr. 50.

Cu medalia de argint pentru vitejie clasa I au fost distinşi: plutonierul Ioan Dobra şi caporalul în rezervă Adam Deac, din Regimentul 82 de infanterie, caporalul Adam Covaciu, din Regimentul 50, cadetul în rezervă Mihail Verzar, sergenţii Nicolae Antal, Ladislau Rusu, caporalii Ioan Rechita şi Ioan Hora, toţi din Regimentul 51.

Cu medalia de argint pentru vitejie clasa II au fost distinşi: caporalul Iosif Zavicia, Regimentul 2, sergenţii Gheorghe Pascu, David Tămaş, fruntaşii Ioan Gal, Ioan Cojocariu, Nicolae Mailat, P. Rocovan, Ioan Tanco, ordonanţa George Vulcan, toţi din Regimentul 82 de infanterie, artileristul Ioan Purcar din Regimentul 12 de artilerie, plutonierul Iosif Urdea, caporalul Iosif Bojochi, fruntaşii Nicolae Ghidu, George Penciu, infanteristul Ioan Ienciu, toţi din Regimentul 31, sergentul Gheorghe Casma, caporalul Vasile Templan, fruntaşul Gheorghe Moldovan, infanteriştii Gregorie Bradu, Gheorghe Cristuţ, toţi din Regimentul 51 de infanterie, fruntaşul Basiliu Popoviciu din Regimentul 64, sappeurul Gheorghe Stan din Batalionul de sappeuri nr. 12, artileristul Teodor Suciu din Regimentul 35 de artilerie, infanteriştii Basiliu Gherman, Zenoviu Călin, Ioan Mateiu, Ioan Moldovan, Petru Moldovan, Grigoriu Nete – toţi din Regimentul 62.

Gazeta Transilvaniei, nr. 187 din 1/14 septembrie 1915, Braşov, p. 3

413

Galiţia-Bihor, 14 septembrie 1915 – *Ştire în legătură cu „profetul" de pe frontul galiţian, bihoreanul Teodor P., soldat în armata austro-ungară, care a prezis cu exactitate zilele în care vor fi cucerite o serie de importante oraşe fortificate deţinute de ruşi în Galiţia.*

Profetul Teodor P.

În „*Pesti Hirlap*" cetim:

Pe frontul rusesc, cu *Marsch-Batalion*-ul, din aprilie a sosit infanteristul român Teodor P., a cărui veste a pătruns întreg frontul până la armatele lui Hindenburg. Pentru prezicerea acurată despre împlinirea unor lucruri i-au dat numele de „*der famose Mann*"[578], „*unser prophet in Schützengraben*"[579].

În orele de inspiraţie profetică, Teodor P. cade în amorţeală, care durează mai multe ore. În timpul acesta răspunde, cu voce subită, la orice întrebare. De câtva timp a fost dus din tranşee la comanda militară, unde Teodor, după afirmaţiile unanime ale ofiţerilor, a prezis precis ziua, în care se va recuceri Przemsyslul, Lembergul, când va cădea Varşovia, Novogeorgievszk şi Kovno şi alte multe, pe cari ofiţerii nu le comunică.

A fost întrebat şi despre durata şi sfârşitul războiului. După spusele ofiţerilor, Teodor a profeţit că războiul se va încheia favorabil pentru noi. Ofiţerimea ţine în secret comunicarea mai amănunţită a acestor profeţii. Teodor P. e de prin comitatul Bihorului.

---

[578] „*der famose Mann*" = Faimosul om – n.n., A.Ţ.

[579] „*unser prophet im Schützengraben*" = Profetul nostru din şanţ – n.n., A.Ţ

Unirea, nr. 90 din 14 septembrie 1915, Blaj, p. 4

414

Bratislava, 14 septembrie 1915 – *Ştire în legătură cu acțiunea de colectare a unor ajutoare financiare, inițiată de cadetul român Nicolae Pop, din Regimentul 50 al armatei austro-ungare, în folosul soldaților invalizi de război.*

Soldații Regimentului 50

Profesorul de la Institutul preparandial din Blaj, domnul cadet Nicolae Pop, care de prezent se află ca soldat în Pojon, după cum cetim în „*Românul*", a colectat de la ostaşii Regimentului 50 suma de 150 coroane. Suma e menită ca ajutor pentru camarazii lor deveniți invalizi pe câmpul de luptă şi pentru ajutorarea orfanilor.

Dorim ca pilda acestor ostaşi, cari au colectat şi pentru biserici, să afle cât mai mulți imitatori şi între aceia, pe cari soarta i-a favorizat să stea departe de frontul de luptă.

Unirea, nr. 90 din 14 septembrie 1915, Blaj, p. 4

415

Alba Iulia, 14 septembrie 1915 – *Plângere a soldaților români, greco-catolici, aflați la cursul de pionieri la Alba Iulia, în care reclamă faptul că nu li se permite să participe la slujbele religioase ale bisericilor unite din oraş.*

Plângere împotriva preoților noştri din Alba-Iulia

Cetim în „*Foaia Poporului Român*" o plângere iscălită de 120 români greco-catolici, soldați la cursul de pionier din Alba-Iulia, în care se spune că soldații noştri, cu toate că au voit în repețite rânduri să fie chemați la biserică, nu au fost ascultați de cătră cei competenți. Întrucât plângerea corespunde adevărului, o recomandăm forurilor mai înalte.

Unirea, nr. 90 din 14 septembrie 1915, Blaj, p. 4

416

Viena, 2/15 septembrie 1915 – *Listă a soldaților români, din armata austro-ungară, distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Soldați distinşi

Cu *medalia de bronz pentru vitejie* au fost distinşi: husarii Gavril Haram, George Hudițian şi Michail Vancea din Regimentul 2 de husari, infanteriştii Avram Balint, Alexandru Bălaş, Iosif Bali, Pavel Beş, Ioan Boar, George Bociu, Francisc Buna, Gavril Doța, Francisc Gomboş, Vasile Lung, Matei Meneratu, Ioan Muntean, George Nistor – toți din Regimentul 2, plutonierul Victor Ştefan, caporalul Vasile Ştefu, fruntaşul F. Cojocar, infanteriştii Andrei Balteşiu, Andrei Dragota şi Constantin Olariu – toți din Regimentul de infanterie 31, Ioan Bivolar din Regimentul 50, caporalii George Balint, Iuliu Dobroş, Iuliu Gecie, Ioan Solomon, fruntaşii Ştefan Bodnar, Ladislau Criste, infanteriştii Anton Berchi, George Borz, Ioan Buzea, Ambrosie Dârzan, Ioan Cherecheşiu, Alexandru Chim, Ioan Lonca, Simion Metişan, Gavril

Mercia, Vasile Mereşan, Ioan Pinte, Dumitru Ripaş, Vasile Rus, Victor Ştef, Simon Tămaş, George Tătar şi Ioan Uifălcan – toţi din Regimentul 51, artileristul Ilie Muntean din Divizia 12 de obuziere, artileriştii Victor Bota şi Ioan Oana din Regimentul 36 de artilerie.

Gazeta Transilvaniei, nr. 188 din 2/15 septembrie 1915, Braşov, p. 2

417

Viena, 3/16 septembrie 1915 – *Listă a ofiţerilor români, din armata austro-ungară, distinşi cu decoraţii şi a celor avansaţi în grad pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincţii militare

Cu lauda prea înaltă – *Signum laudis* – au fost distinşi medicul-asistent în rezervă *Dr. Iosif Samson*, din Regimentul 63, şi locotenentul *Iosif Drimba*, de la Detaşamentul Sanitar 34.

Crucea de aur pentru merite cu coroană s-a conferit oficialului superior de contabilitate în rezervă George Bogoeviciu.

Avansamente militare

La rangul de *căpitan* a fost avansat locotenentul Ioan Poppu, de la Regimentul 33. La rangul de *locotenent* în rezervă, la arma infanteriei, sublocotenenţii în rezervă Iosif Creiţar, Regimentul 81, şi Brutus Păcurar, regimentul 33.

La rangul de sublocotenenţi în rezervă, la arma infanteriei, aspiranţii de ofiţer Ioan Ionaş, Regimentul 81, Ioan Montani, Regimentul 50, Eugen Puşcaş, Corneliu Cosma, Regimentul 50, Ioan Cimponeriu, Regimentul 64, George Iacobici, Regimentul 79, Ioan Puşcar, Regimentul 45, Liviu Mureşian, Regimentul 50, Ştefan Buna, Regimentul 5, Ioan Ursu, Regimentul 63, Dr. A. Mârza, Regimentul 51, Alexandru Basan, Regimentul 15, George Bucşa, Regimentul 62, Alexandru Chichinaşiu, Regimentul 32, Ioan Arieşan, Regimentul 39 şi Dr. E. Iuga, Regimentul 50.

Sublocotenent în rezervă la cavalerie a fost numit Ladislau Moldovan, din Regimentul I de husari.

Sublocotenenţi în rezervă la artilerie au fost numiţi aspiranţii de ofiţer Victor Selcelean, Regimentul 21 artilerie, V. Totolescul, Regimentul 33 artilerie şi A. Lugoşi-Muntean, Regimentul 6 artilerie de munte.

Gazeta Transilvaniei, nr. 189 din 3/16 septembrie 1915, Braşov, p. 2

418

Île Longue (Franţa), 16 septembrie 1915 – *Ştire în legătură cu prizonierii români ardeleni, din armata austro-ungară, internaţi în lagărul francez de la Île Longue din provincia Bretania.*

Pentru Ardelenii prisonieri în Franța

Cetim în „F. P. R.”[580]:

În insula Longue[581], de lângă Brest, în Franța, printre prisonierii de războiu concentrați acolo se află şi 41 de români din diferite ținuturi din Monarhia Austro-Ungaria, din Ardeal, Banat, Maramurăş şi Bucovina. Corespondentul de războiu al ziarului bucureştean „*Epoca*”, trimisul lui special pe frontul francez, a vizitat pe aceşti prisonieri, cari suferă de multe lipsuri, şi a telegrafiat „*Epocei*” ca să se deschidă o listă de subscripție în favoarea lor.

La apelul acesta pentru ajutorarea prisonierilor români din Franța – au răspuns îndată deputații români Take Ionescu, Filipescu, etc. etc. şi băncile din Bucureşti. În 2 zile s-au strâns aproape 2000 lei.

Unirea, nr. 91 din 16 septembrie 1915, Blaj, p. 4

419

Budapesta, 17 septembrie 1915 – *Ştire în legătură cu sosirea la Budapesta a celui de al treilea transport de soldați invalizi, din armata austro-ungară, eliberați din lagărele ruseşti, printre care foarte mulți români transilvăneni.*

Soldați invalizi români reîntorşi din Rusia

Ieri, în 17 crt., la orele 10 dimineața a sosit în Capitală al treilea transport de soldați invalizi aduşi din Rusia. Numărul lor este de 113, între cari erau şi următorii români:

Nicolae Liuba, Regimentul 61, Ioan Borota, Regimentul 5, Oprea Conrad Regimentul 63, Ioan Bud Regimentul 85, George Grumaz Regimentul 5, Iosif Creştin Regimentul 61, Gavril Boid Regimentul 20 de honvezi, Ioan Lingurar Regimentul 2 de honvezi, George Lazar Regimentul 24 de honvezi, Mihai Fîrcu Regimentul 61, Titu Câmpian Regimentul 22 de honvezi, Vasile Mereşan Regimentul 63, Matei Bălan Regimentul 15 de honvezi, Alexandru Getan Regimentul 5 de honvezi, Victor Gerge Regimentul 2 de honvezi, Mihai Pap Regimentul 31 de honvezi, Ioan Creţu Regimentul 12 de honvezi, Ioan Merle Regimentul 26 de honvezi, Nicolae Simon Regimentul 60, Iosif Dragula, Regimentul 15 honvezi, Pavel Jica Regimentul 61, Demetriu Meleş Regimentul 12 de honvezi, Simeon Terme Regimentul 4 de honvezi. Ştefan Abram Regimentul 81, Petru Petraşcu Regimentul 8 de honvezi, Marcu Pintiluc Regimentul 15, Ioan Arendaş Regimentul 11 de honvezi, Moise Negria Regimentul 8 de honvezi, George Şerban Regimentul 22 de honvezi, George Trai Regimentul 50.

Invalizii noştri istorisesc multe lucruri interesante din Siberia, unde au fost internați. Ei au plecat din Rusia la 7 august. În Budapesta au fost bine primiți şi internați la Spitalul militar din strada Szegényház, cercul V.

„*F. P. R.*”

[580] „*Foaia Poporului Român*”, periodic românesc din Budapesta – n.n., A.Ț.

[581] *Île Longue* (în bretonă *Enez Hir*), insulă situată în rada portului Brest (*Finistère*) ce găzduieşte o fortificație de tip *Vauban*, în care, începând cu 23 august 1914, a funcționat un lagăr de concentrare pentru prizonieri germani şi austrieci – n.n., A.Ț.

Unirea, nr. 92 din 18 septembrie 1915, Blaj, p. 4

420

Braşov, 6/19 septembrie 1915 – *Biografia profesorului Vasile Micula, fost dascăl de matematică şi fizică la Seminarul Ortodox Român din Arad şi la gimnaziile ortodoxe române din Braşov, locotenent de artilerie în armata austro-ungară, căzut eroic în luptele purtate pe frontul italian.*

În amintirea iubitului nostru profesor Vasile Micula

Au trecut şase zile de când m-a cutremurat vestea de năpraznă că a murit Vasile Micula... Şi sufletul meu nu şi-a regăsit nici azi echilibrul pierdut... Am avut morţi mai apropiaţi, morţi în familie, scumpi şi neuitaţi... dar nu s-a tulburat sufletul meu în aşa chip ca acum... O durere nespusă mă sugrumă... Am sentimentul unei brutale nedreptăţi şi mă svârcolesc în imposibilitatea cumplită de-a putea repara ceea ce o forţă infernală a nimicit printr-o singură, oarbă şi nelegiuită, isbire!... Se sbuciumă în mine sufletul revoltat, văzând cum iadul fără saţ a spintecat un mieluşel candid şi nevinovat – cum Satan a biruit pe înger!...

În acest sbucium abia pot să-mi rânduiesc cugetele... Poate ar fi mai bine să arunc condeiul... Dar inima nu mă rabdă să tac... Nu pot să las ca iubitul nostru profesor, Vasile Micula, să treacă de la noi fără să spun şi eu o vorbă la moartea lui. E o datorinţă. Ori poate mai mult: *O necesitate sufletească!...*

*

Şi când mă gândesc la atâtea bune şi frumoase ce trebuie să se spună despre dânsul, iarăşi mă tulbură gândul unei posibilităţi. Îmi vine aşa din senin... Dacă voiu spune – să nu zic tot, ci măcar numai o parte din acele multe şi frumoase cari constituiau fiinţa şi viaţa lui – mă turbură, zic, gândul – că poate se va găsi cineva să-mi diminueze cuvântul cu citatul latinesc: „*De mortuis nihil nisi bene!!...*"[582] Mă tem de vorba cuminte şi înţelegătoare ce mi s-ar putea aruncă: „*Aşa se cuvine, ca vorbind despre cei ce au murit, cari nu-şi mai pot apăra dreptul lor, să grăieşti numai lucruri bune!... Aşa se cade!...*"

Ei bine, vreau s-o spun din capul locului că despre Vasile Micula – în viaţă sau după moarte – nu s-a putut spune şi nu se poate spune decât numai „*bine*". Fiinţa noastră, a celor mulţi, a tuturor aproape, este un amestec bizar de însuşiri sufleteşti şi morale, unele mai frumoase şi mai bune, altele mai puţin frumoase şi mai rele; elementele sunt aceleaşi la toţi, e acelaşi aluat sufletesc, numai proporţia amestecului e alta: la unii mai multă făină albă, la alţii mai multă tărâţă... Suntem ca sticleţii legendei ornitologice a poporului nostru... A luat D-zeu, când a făcut pe om, din toate boielile: *şi tu galben, şi tu alb, şi tu roşu, şi tu negru, şi tu albastru, şi tu verde...* La unii mai mult dintr-unele culori, la alţii mai mult din altele... Unii am ieşit mai deschişi, mai senini, mai luminoşi, mai albi – alţii mai închişi, mai întunecaţi, mai negri... În sfârşit... cum a vrut Dumnezeu!... Dar cam pestriţi suntem cu toţii...

Vedeţi, eu l-am cunoscut pe Vasile Micula de 4 ani de zile... de când a muncit el aci alături cu mine... Şi în toată bună vremea aceasta nu am putut să descopăr în fiinţa lui altă boială de la Dumnezeu decât cea albă... Vorba latinească la el se schimbă în „*De Micula, nihil nisi bene*"[583]. Omul acesta nu a urât pe nimeni, nu a grăit de rău pe nimeni, nu a invidiat pe

[582] „*Despre morţi, numai de bine*" – n.n., A.Ţ.
[583] „*Despre Micula, numai de bine*" – n.n., A.Ţ.

nimeni, nu a clevetit asupra nimănui, nu a supărat pe nimeni nici cu vorba nici cu fapta şi, sunt sigur, nici cu gândul. Inteligent, zelos, harnic, curat până în ultima fibră a sufletului şi plin de dragoste către toată lumea – el a fost iubit şi simpatizat de toți...

Omul lui Dumnezeu – în accepțiunea complectă a cuvântului!

Iarăşi simt sabia lui Damocle, acel „*De mortuis nihil nisi bene*" – atârnând asupra capului meu.... Deci voiu încetă cu aprecierile mele! – Câteva crâmpeie din sufletul lui – ele să grăiască pentru el...

*

Era acum 2 ani. Pusesem chestiunea mai întâiu în convorbiri colegiale, în urmă şi în conferența profesorală, ca să facem o distribuție justă de muncă benevolă şcolară şi extraşcolară între membrii corpului nostru profesoral. Luasem îndeosebi în vedere excursiunile şcolare, controla vieții particulare a elevilor, îndrumarea practică şi plasarea la diferite carieri a şcolarilor, uniunea profesorilor români din patrie, munca culturală la despărțământul Asociațiunei [Astra], proiecțiunile luminoase şcolare (cinematograf, skioptikon), instituții şcolare de binefacere, etc. Ziceam că ar trebui ca fiecare profesor să se dedice cu trup şi cu suflet, pentru una dintre aceste însemnate chestiuni, care să-l preocupe – fără nici un îndemn oficial extern – ziua şi noaptea, căutând şi aflând toate mijloacele şi înlesnirile pentru atingerea cât mai cu temeiu a scopului urmărit.

Toată inițiativa, toată munca şi toată mulțămirea succesului s-o aibă titularul chestiunii!... Numai aşa, ziceam, se poate ajunge la rezultate de multe ori surprinzătoare. Între cei ce voiau să primească una dintre aceste însărcinări a fost şi Vasile Micula; el îmi zise cu blândețe şi cu sfială:

– Dacă nu doreşte nimeni dintre colegi să ia asupra-şi chestia proiecțiunilor luminoase, eu domnule director o iau bucuros. „*Dacă nu doreşte nimeni*" Ați înțeles?... Dacă s-ar fi găsit cineva să aibă plăcerea de-a primi sarcina din chestiune, Micula pentru lumea toată nu s-ar fi anunțat la aceeaşi treabă, oricât de mult ar fi dorit s-o facă... Putea să fie jignit sau putea să se supere vreun coleg de al său!...

Astfel a primit sarcina şi după câteva luni am avut organizat la şcoala noastră primul cinematograf şcolar, condus, administrat şi manuat de Vasile Micula, înconjurat de sutele noastre de elevi la reprezentațiile şcolare. A fost şi a rămas o întocmire de model această operă a lui.

*

Ne sosise, îndată după Sân-Petru 1914, pentru cabinetul de fizică al şcoalei 2 lăzi de aparate şi diverse ustenzilii. Custozii cabinetului de fizică plecaseră din Braşov şi, ca să putem verifica primirea obiectelor, l-am rugat pe Micula să desfacă lăzile şi să verifice conținutul lor controlând aparatele sosite. Era luni, în 14/27 iulie 1914. Micula, ajutat de servitor, s-a apucat de lucru şi a lucrat până la amează, mântuind una dintre lăzi. A doua era s-o desfacă şi s-o controleze după masă. La amează, acasă însă îl aşteptă o scrisoare din Lugoj. Era ordinul de mobilizare contra Serbiei, cu mandatul ca să plece cu proximul tren. A plecat şi astfel lada a 2-a a rămas necontrolată.

Prima corespondență ce mi-a scris a fost din drum, încă în aceeaşi seară, îmi pare de la Copşa. Subiectul unic al ei erau repetatele scuze pentru că nu i-a fost cu putință să controleze şi aparatele din lada a doua!!...

*

Pe la finea lui august, în plin răsboiu, mă trezesc cu o corespondență de campanie de la el; era în foc, îmi pare pe frontul sârbesc. Ea se începea aşa: „*Se apropie luna septemvrie şi*

eu încă nu ştiu dacă se începe şcoala regulat sau ba". Îl interesa această chestie în mijlocul concertului de tunuri, pentru ca în caz dacă ar fi să se înceapă şcoala – el (o spunea în aceeaşi cartă) ar fi avut datorinţa (!) să-şi ceară concediu de la şcoală, iar de acolo unde era nu avea nici măcar (îmi scrie el) o coală de hârtie cum se cade pentru de a scrie petiţia şi ar fi fost nevoit s-o scrie pe o cartă de corespondenţă de campanie (urmează un semn de exclamaţie în paranteză (!). Incapabil de o astfel de necuviinţă (!), mă roagă între mii de scuze ca la nevoie să-i fac eu marele bine „*de a-i cere concediu pe timp nehotărât!*"

*

În decemvrie (el era la pasul Dukla în Carpaţi) tunurile de la bateria lui ajunseră în reparaţie dincoace de front şi toţi ofiţerii bateriei primiseră concediu pe vreo şase zile. A venit şi el acasă pentru vreo 2–3 zile; restul de zile a trebuit să-l piardă pe drum. Tot timpul acesta Micula l-a petrecut pe jumătate în familie, pe jumătate între colegi la şcoală. Între multe altele, ne-a povestit cum, plecând acum spre casă de la Dukla, ajunsese la Kassa, unde a mas peste noapte. Sosise acolo seara şi nu a mai găsit nici o cameră liberă la hotele. Umblând aşa pe uliţe s-a întâlnit cu un băiat de vre-o 13–14 ani; acesta îl conduse la părinţii săi, la cari a putut să-şi închirieze pentru noapte o cameră.

Micula a întrat în vorbă cu băiatul, de la care a înţeles că e şcolar în nu ştiu care clasă reală, că mâine va fi „*examinare mare*" din matematică şi că o să sboare „*secundele*" ca grindina. La siguranţă şi-o capătă şi el, zicea băiatul, căci se examinează cu extremă rigoare „*rădăcinile*" şi el nu ştia nimic din ele. Din vorbă în vorbă, Micula scoate hârtie şi creion, ia pe băiatul în camera sa la masă şi vreme de 2 ceasuri (de pe la 8 până la 10 ore seara) i-a explicat cu de-amănuntul „*rădăcinile*" şi nu l-a lăsat până nu a înţeles băiatul taina lor...

Era, după atâtea luni de zile, ziua întâi că scăpase din iadul obuzelor ruseşti!...

– *Ei, dacă ni-le explica aşa şi profesorul nostru!* – a zis băiatul, mulţumindu-i. Nu ştiu care din doi s-a pus la odihnă mai fericit în seara aceea: băiatul? sau Micula?

*

Prin februarie-martie, anul acesta, o duceam greu la şcoală. Din 3 profesori de matematică ramaserăm fără nici unul. Doi erau în front, iar al treilea era bolnav şi trebuia să-şi ia un concediu mai lung. Ne-am gândit atunci să cerem concedierea lui Micula din serviciul militar şi să-l readucem la şcoală. Nădejde era puţină că vom isbuti. Dar voiam să cercăm. Nu vream să fac pasul acesta fără ştirea lui; i-am comunicat deci planul meu. El eră tot la Dukla, în cel mai cumplit foc de artilerie, muncit (cum ne-a spus mai în urmă) câte 14 ore pe zi.

Vă puteţi închipui mirarea mea când citesc răspunsul lui. Mă roagă că, dacă numai se poate, să nu stăruim pentru concedierea lui. „*Cum să-mi las eu*", citez din memorie, „*bateria, pe bieţii mei feciori şi bunii mei camarazi*" şi „*am un comandant aşa de bun, încât nu pot găsi altul ca el*", „*cine ştie unde voiu ajunge la reîntoarcere!*" ...Şi el eră în cel mai cumplit foc!...

*

Prin martie căpătase încă un scurt concediu de 2 săptămâni. Alergase acasă la părinţii săi, în Bănat, şi de-acolo, grăbit, a venit la iubiţii săi în Braşov. Două căi făcea aci pe zi: de acasă la şcoală şi de la şcoală acasă. Cât înconjur de întrebări mascate – o adevărată stratagemă – ne-a costat până am putut stoarce din modestia lui fără samă crâmpeie de vorbe şi de fapte, din cari se întrezărea ofiţerul de model care era, adorat de „*feciori*", îndrăgit şi desmierdat de camarazi şi apreciat de superiorii săi.

– *Sunt vesel că ți-am putut acorda un concediu de 2 săptămâni* – i-a zis la despărțire colonelul regimentului – *deşi regret sincer că trebuie să fiu lipsit atâta vreme de unul dintre cei mai capabili* (tüchtigsten[584]) *ofițeri ai mei*. Micula ajunsese locotenent, comandant de baterie şi, în curând după înapoierea sa la post, a fost decorat pentru vitejie cu „*Signum laudis*".

*

În maiu, a.c., a fost trimis de la frontul galițian pe frontul italian. După 12 luni de războiu, prin iulie, se bolnăvise. Slăbise din puteri. „*Umblu ca un moşneag*", ne scria, rugându-ne însă să nu comunicăm iubitei sale soții aceste amănunte îngrijitoare. Şi în starea aceasta el trebuia să urce şi să coboare zilnic munți, făcând drumuri „*de 4 ori cât Postăvarul*". Şi nici acum, istovit şi bolnav, el nu se gândia să părăsească frontul şi să-şi caute de sănătate. Rămase şi mai departe în muncă şi în foc până în ziua fatală, când l-a isbit obuzul inamic.

*

Din 13 până în 22 august a chinuit în spitalul de campanie. Zilnic venia câte o cartă, dictată de el, adresată soției sale şi scrisă de ordonanța lui. În fiecare cartă vibra acelaşi gând: *nu-ți fă griji, dragă soție, rana mea nu e periculoasă!* Ultima cartă – e datată din ziua morții sale, 22 august, o fi scris-o cu câteva ceasuri poate înainte de ce ne-a părăsit pe vecie – a scris-o pe jumătate cu mâna sa, restul e scris după dictat de ordonanța lui. El eră pe patul de moarte şi-n ultima încordare a mânei sale slăbite îi pune în vedere soției sale iubite că în 8–10 zile va fi bine şi va fi transportat într-un spital din Braşov...

Ceasurile cari au trecut de la scrierea cartei acesteia şi până la ultima lui răsuflare au trebuit să fie grozave... Îl văd parcă în luptă cu moartea nemiloasă... Îl văd cum nu voia să moară!... Nu de teama morții... Îl privise de mii de ori în față... Nu!... Îi eră de durerea ce va frânge pe soția lui iubită, îi eră de viitorul celor 3 orfani mici şi nevinovați! Ar fi dat totul pentru ca să-i cruțe de durerea aceasta supremă pe iubiții săi!..

Un suflet ca al lui, o simt, o ştiu, în tortura acestui cuget, a trecut pragul vremelniciei...

*

*Dragă Micula – odihneasc*ă-*te Dumnezeu în pace!...* El va trimite mângâiere scumpei tale soții, iar copilaşii tăi, eu sunt sigur de asta, vor purta cu vrednicie cinstea numelui tău!

Braşov, în 24 August v. 1915

Virgil Onițiu (*Gazeta Transilvaniei*)

Biserica şi Şcoala, nr. 36 din 6/19 septembrie 1915, Arad, p. 266–268

421

Budapesta, 8/21 septembrie 1915 – *Comunicat cu privire la instituirea unor restricții de circulație a populației în zonele apropiate operațiunilor militare în Banat.*

Restrângerea circulării civililor în zona de război

Este stabilită de o nouă ordonanță a ministrului de Interne ungar, care împarte hotarul monarhiei în zona exterioară a operațiunilor de război şi zona interioară a operațiunilor. În prima zonă, la care aparțin şi comitatele Braşov, Făgăraş, Sibiiu, Târnava mare, Târnava mică, Hunedoara etc. călătoriile nu-s restrânse, şi paşapoartele şi legitimațiile eliberate de autoritățile polițieneşti dau dreptul de călătorie.

---

[584] „*capabil*" – n.n., A.Ț.

Zona internă a operaţiilor de război în Ungaria nu pot fi trecute. Ele sunt: oraşul Neoplanta, cercul Titel din comitatul Bacs-Bodrog, cercurile şi oraşele Panciova, Atalfalva din Torontal, oraşul Becicherecul mare, cercurile şi oraşele Temeş-Cubin, Biserica Albă şi Vârşeţ, cercurile Moldova Nouă, Orşova, Jam, Bozovici şi Teregova, precum şi acea parte din cercul Caransebeş, între munţii Măgura Marga şi Poiana Nediei. Pot călători în aceste ţinuturi numai acele persoana cari au interese publice, sau vin în afaceri agricole şi industriale sau au importante interesa familiale. Pe lângă legitimaţie, ele trebuie să aibă şi un permis al comandamentului militar din oraşul de unde pleacă.

Gazeta Transilvaniei, nr. 193 din 8/21 septembrie 1915, Braşov, p. 2

422

Viena, 10/23 septembrie 1915 – *Listă a ofiţerilor români, din armata austro-ungară, avansaţi în grad pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Avansamente militare

Titlul şi caracterul unui *căpitan* s-a conferit locotenenţilor din rezervă Constantin Maroşan, Iuliu Popoviciu, Iuliu Vuia şi Nicolae Pârvulescu.

Titlul şi caracterul unui *medic de regiment* s-a conferit medicului supleant din rezervă Corneliu Circa.

Titlul şi caracterul unui *consilier de contabilitate militară* s-a conferit oficialului supleant de contabilitate George Bogoevici.

Gazeta Transilvaniei, nr. 194 din 10/23 septembrie 1915, Braşov, p. 3

423

Bucureşti, 11/24 septembrie 1915 – *Analiză a situaţiei României, întocmită de Nicolae Filipescu, preşedintele Partidului Conservator Român, în contextul conflictului european, însoţită de o pledoarie pentru intrarea ţării în război în raport cu schimbările intervenite în teatrul de lupte.*

Momentul favorabil al României

Declaraţiile domnului Nicu Filipescu – Constatările organului oficial al guvernului român

Un redactor al ziarului „*Adevărul*" a avut un interview cu domnul Nicu Fillpescu, şeful Partidului conservator. Cu acest prilej d. N. Filipescu a făcut următoarele declaraţii:

– Se împlineşte anul de când, cu ocazia sosirei dumneavoastră în capitală, se făcuse o mişcare în favoarea intrării în acţiune a României. Ne-aţi putea spune – a întrebat corespondentul numitului ziar pe domnul Filipescu – ce păreri vă sugerează cele de atunci şi cele de azi?

– *Acum un an se făceau în contra noastră tranşee la Budapesta, acum facem noi pentru apărarea noastră la Predeal. Puteţi măsura drumul parcurs*.

– Dar dacă era ocazie aşa de bună atunci, pentru ce n-aţi împins lucrurile mai departe?

– *Pentru un motiv foarte decisiv. Aveam făgăduiala, în ziua de 2 septemvrie 1914, că până în douăsprezece zile armata va trece Carpaţii. Cred că nu fac nici un rău, ba chiar că fac un serviciu guvernului, spunând aceasta căci el poate primi mulţumiri de la Germania şi de la Austro-Ungaria pentru măestria cu care am fost păcălit*.

– Aţi vorbit de ieri. Nu voiţi să vorbiţi şi de azi?

– *Ieri am fost eu păcălitul. Azi e domnul Brătianu păcălitul*.

– Dar ce credeţi că e de făcut?

– *Să aşteptăm. Desigur că ocazie ca cea de acum un an de a câştiga un titlu neperitor la recunoştinţa Europei, şi aceasta cu minimum de riscuri, n-o s-o mai avem. O astfel de ocazie e pierdută pentru totdeauna. Totuşi sper că vom avea împrejurări destul de prielnice*.

– Dar dacă Serbia e atacată?[585]

– *Atunci fără s-o doresc, dar din datorie ca să nu fim asfixiaţi, trebuie să intervenim. Şi fiindcă trebuie să intervenim, trebuie s-o spunem sus şi tare – şi opoziţia va da brânci pe această chestiune – am credinţa că faţă de hotărârea nestrămutată a României, ofensiva contra Serbiei nu se va mai produce*.

*

Confratele „*Viitorul*", ocupându-se cu afirmaţiunea unora că momentul favorabil ce l-a avut România, în septembrie anul trecut, de a intra în războiu – nu se va întoarce niciodată – face următoarele constatări categorice:

„Momentul" acesta „favorabil" a făcut în toamna şi iarna trecută obiectul unor lungi desbateri, când se inventau cel puţin o dată pe săptămână cunoscutele „fapte noui", cari serveau drept pretext partizanilor de atunci ai unei acţiuni imediate a României.

Din fiecare succes de arme al unora, sau din insuccesul altora, se trăgeau cu multă grabă concluziuni în favoarea intrării noastre în acţiune. Nu s-au tras însă niciodată concluziuni din interesele noastre cele mari, cari ar trebui să preocupe cu mult mai mult Românii din toate categoriile, decât rezultatul operaţiunilor cutărui sau cutărui general străin – iar dacă ar fi fost să se îndrumeze politica externă a României după barometrul străzei ori după antipatiile sau simpatiile unora şi altora, am fi mers desigur la o aventură, pe care desfăşurarea evenimentelor nu a făcut decât s-o confirme cu prisosinţă.

Noi am spus-o atunci, şi o repetăm astăzi, că schimbarea atitudine! noastre oficiale de stat intră în căderea altor factori, cari au s-o cântărească inspirându-se numai şi numai din propriile noastre interese de azi şi de mâne.

Pe deoparte se pretinde că România a pierdut momentul favorabil, iar pe de altă parte, odată cu această pretenţie gratuită, se cere cu multă grabă intrarea noastră în acţiune. Şi atunci ne întrebăm: ***dacă în adevăr am „pierdut momentul", pentru ce se mai cere într-o asemenea situaţiune intrarea noastră în acţiune alături de unul sau celălalt grup de puteri beligerante?***

De aceea, în ceea ce priveşte discuţiunea în jurul „momentului favorabil", ea se va face cu temei numai în ora socotelilor tuturor. Atunci se va vedea, cu dovada actelor oficiale, în lumina mare a zilei, întreaga îndrumare a politicei noastre externe în tot cursul crizei internaţionale.

Românul, nr. 197 din 11/24 septembrie 1915, Arad, p. 2–3

424

Arad, 11/24 septembrie 1915 – *Analiză critică a şedinţei Parlamentului Rusiei, Duma, instituţie recent înfiinţată cu scopul de a disimula autocratismul ţarului, pusă în legătură cu dezastrul militar înregistrat de trupele ruseşti pe frontul galiţian şi pe cel polonez.*

---

[585] Atacată de Bulgaria, care urma să primească în schimb un teritoriu de la Imperiul Otoman, riveran râului *Mariţa*, care includea şi linia ferată ce asigura legătura cu Marea Egee (la portul *Dedeagach*) – n.n., A.Ţ.

Ajurnarea Dumei

Arad, 23 septembrie

Colosul muscălesc se clatină. Cadavre zeci de mii jalonează negrele etape prin cari a trecut acest fioros uriaş de la începutul sângerosului răsboiu până acuma când, biciuit de spaimă, însuşi ţarul tuturor Ruşilor a luat conducerea supremă a oştilor sale, cari se luptă împinse de gloanţele mitralierelor proprii şi se predau contrarilor cu sutele de mii, ruşinea istoriei.

Se părea un moment că sguduirea armatelor ruseşti, din luna maiu, avuse norocul să trezească din letargia mortală colosul de la nord şi să împrăştie atmosfera mohorâtă ce apasă asupra nefericitelor milioane de suflete ale împărăţiei aproape fără margini a lui Petru cel Mare. Sub povara înfricoşatelor dezastre, de cari au fost lovite armiile ruseşti, ţarul a convocat la şedinţe pseudo-parlamentul rusesc, duma, această umbră de constituţionalism în împărăţia cnutului.

Vorbirile lui Sassonov şi ale lui Goremkin au aparenţa unor discursuri parlamentare şi ţarul însuşi declară că prin mijlocirea dumei a voit să audă glasul pământului muscălesc în ceasul primejdiei supreme. Organele de publicitate ruseşti cântau osanale spiritului patriotic de care a dat dovadă duma şi sperau o regenerare a imperiului prin munca fervent a comisiilor, pe cari duma le trimise pentru organizarea sistematica a industriei pământene şi pentru îndrumarea tuturor forţelor ţării spre apărarea imperiului şi izgonirea contrarilor.

Se părea un moment că ţarul Nicolae II a înţeles duhul vremilor şi a luat eroica hotărâre să dea libertatea constituţională împărăţiei sale, bine ştiind că mare este puterea braţelor, dar mai mare este aceea a sufletelor. Se părea un moment că vom fi martorii celor mai mari prefaceri istorice în vasta împărăţie muscălească şi nu era puţină îngrijorarea noastră că acel colos de la nord, renăscându-se prin libertate, va spulbera nădejdile noastre în apropiata isbândă desăvârşită a armatelor aliate.

Se părea un moment.

Dar norocul nostru şi nenorocul milioanelor cari tânjesc în cea mai neagră sclavie repede a alungat fantoma libertăţii de pe orizontul rusesc. Cu prăbuşirea lui Nicolae Nicolaevici nu s-a prăbuşit totodată şi moscovitismul, cum se credea, ci în momentul fatal ţarul a dat din nou ascultare acelor şoapte ale nopţii, cari îl îngroziau cu năluca revoluţiei masselor pentru cazul când ar lăsa cât de puţin frânele autocratismului de veacuri.

Aşa zorile constituţionalismului rusesc au dispărut fără a lăsa să urmeze căldura unei noi vieţi pe pământul rusesc şi din subsolul societăţei ţariste se aud sumbru gemetele disperării mute. Ţarul Nicolae II a ajurnat duma fără a-i spune un cuvânt de îmbărbătare, fără motiv, fără bun rămas. Sufletele ruseşti, cari simţesc cu durere primejdia împărăţiei, se zbat zadarnic în grijele zilelor de mâne. Nu se aud însă gemetele lor la tronul de fildeş al ţarilor, ci mai vârtos duhul sclaviei îşi afirmă puterea.

Pressa franceză şi cea engleză se află, faţă de noile stări de lucruri din Rusia, într-o situaţiune foarte dificilă. Nu le vine la socoteala ziarelor franceze, engleze şi italiene să critice dispoziţiile autocrate ale ţarului, vechea lor speranţă întru biruinţă, dar răceala, şi în mare parte muţenia lor, învederează amărăciunea. Pretutindeni, în ţările împătritei înţelegeri, toţi factorii constituţionali sunt în plină activitate şi în toate ţările se afirmă cele mai vii năzuinţi de a concorda opinia obştei cu interesele militare ale răsboiului, numai în Rusia s-a crezut de cuviinţă a persista în disprețul acelora cari cu braţele şi avutul lor ar fi chemaţi să aducă împărăţiei învingerea.

Priviţi cu băgare de seamă la ceea ce se petrece pe câmpiile îmbibate de sânge ale îngrozitoarelor lupte şi aveţi să vă convingeţi că şi până acum mai vitejeşte s-au luptat şi

victoriile cele mai strălucite le-au repurtat oştirile compuse din bărbaţi cari acasă la dânşii îşi ştiu asigurată libertatea naţională şi simţesc că orice înfrângere a statului lor se repercutează asupra fericirei lor proprii şi a celor isbiţi de dânşii.

Oricâte ar fi, nu vor putea să învingă armiile ruseşti, căci lipseşte duhul libertăţii din mijlocul lor. Războiul acesta mondial va confirma cu desăvârşire marele adevăr că puterea braţelor creşte în proporţie directă cu măsura libertăţii sufleteşti, iar cârmuitorii statelor şi neamurilor vor trebui să tragă din aceste învăţături concluziile fireşti, asigurând tuturor popoarelor libertatea naţională şi prin aceasta creând siguranţa invincibilă a statelor.

Românul, nr. 197 din 11/24 septembrie 1915, Arad, p. 2

425

Triglav (Austria), 26 septembrie 1915 – *Reportaj legat de confruntările armate dintre armatele italiene şi cele austro-ungare pe înălţimile Alpilor Iulieni, lupte în care s-au afirmat prin vitejie ostaşii români arădeni ai Regimentului 33 din armata austro-ungară.*

Eroismul regimentului 33

„*Românul*" primeşte o interesantă corespondenţă de pe frontul italian. O dăm şi noi în întregime căci, în afară de valoarea descriptivă, aceste rânduri au şi valoare documentară, corespondentul fiind un străin, advocatul Dr. Iosif Kell din Arad.

*

Câmpul de luptă sud-vestic, 26. IX .1915

În care punct al frontului groaznicelor lupte se află acum ostaşii arădani? Pe unde umbla acum regimentul Aradului? Unde culege laurii Batalionul IV, care se luptă despărţit de regiment?

Ştiu că pe cei de acasă mai mult îi agită aceste întrebări decât toate celelalte mişcări hotărâtoare ale puternicelor armate. Unde este acum Batalionul IV al Regimentului 33, în care atâţi fii ai Aradului şi ai comitatului Arad îşi servesc patria. Răspunsul la întrebarea aceasta este oprit. Numai atât pot să spun, că batalionul se luptă într-un loc al cărui nume e înscris deja în istoria universală.

De la începutul războiului câte sute şi câte mii de numiri ni s-au comunicat din partea conducerii armatei şi câte dintre acestea s-au scufundat în negura uitării! Oare dintre atâtea mii de numiri, câte vor ajunge în conştiinţa omenirii? *Thermopilele, Catalaunul, Waterloo, Sedan, Mukden*... N-am să scrutez câte nume de acestea va produce războiul mondial, dar numele acelui loc, unde ne luptăm acum, deja a trecut în conştiinţa obştei ca cel mai îngrozitor, cel mai înfricoşat câmp de luptă din toate câte au existat vreodată.

Dar să ieşim pe câmpul de luptă. Prin serpentine fără sfârşit, după un marş de o zi şi o noapte, sosim pe vârful muntelui uriaş. Regiunea brazilor pitici am lăsat-o deja în urma noastră mai bine de o sută de metri. Stăm în mijlocul unei mări uriaşe de stânci, unde numai privim, pretutindeni numai stânci albe, orbitoare. Scumpul pământ, de Dumnezeu binecuvântatul pământ, care oferă odihnă ostaşilor istoviţi de lupte, care primeşte în sânul său pe eroul căzut – nu este nicăieri. Pretutindeni numai piatra albă, ascuţită, aspră, neîndurerată, care răneşte, taie, loveşte şi ucide. În afunzimi vecinică zăpadă şi ghiaţă.

Pe timp frumos însă aspectul fermecător răsplăteşte orice suferinţă. Spre nord ni se deschide panorama sublimă a gheţarilor, mândru priveşte în jurul său, prin câmpiile

sclipitoare cu zăpezi, piscul Triglav[586], împresurat de legendele slave, spre sud străluceşte, în infinită perspectivă, Adria şi, ca un mic petic, roza Venezia se înfăşoară în negura tainică a depărtării.

Cu jumătate de an în urmă numai turişti experţi şi temerari au cutezat să urce acest uriaş de munte. Azi, prin minunatele serpentine se transportă tunuri de calibru greu şi zilnic 1000 de vite duc trupelor mâncarea şi cele de lipsă pentru zidire. Dar când vine bora, şi cu mâna-i de ghiaţă mângâie stâncile, Domnul să-ţi fie pază! Vântul sfâşietor oprimă răsuflarea bietului soldat, îi muşcă carnea, îi sfredeleşte oasele. Bunda groasă, hainele de iarnă, albiturile de lână sunt pânză de paiangen în faţa gerului negândit de om! În această mare de stânci, în această prăpastie blestemată de oameni de două luni, acum Batalionul IV al Regimentului 33 rabdă răbdarea martirilor, sufere suferinţele sfinţilor şi se luptă cu bravura şi vitejia desprețuitoare de moarte a eroilor legendari.

Este de remarcat mai ales lupta din 14 august, care a fost una dintre cele mai sângeroase şi cele mai îngrozitoare lupte din toate câte le aminteşte cronica războiului mondial. Focul artileriei s-a început încă în 13 după amiază şi s-a continuat în 14 dimineaţa. Violenţa focului a întrecut tot ce a fost până aci. Pe fiecare minut duşmanul dădea 30 de focuri de tun, şi numărul proiectilelor, cu cari au inundat poziţia noastră, a petrecut cifra de trei mii. Tunuri de cel mai diferit calibru – de la 6,5 cm. până la monştrii de 24 – vărsau focul. Granatele înfiorătoare, în decurs de câteva ore, au nimicit piedecile noastre de sârmă şi puternicele noaste întărituri zidite din piatră, praf le-au făcut. În curând trupele noastre au ajuns să se tupilească pe piatra goală; înainte de amiază, la orele 11, infanteria duşmană a plecat la asalt. După luptă de 1 oră şi jumătate, în care s-a ajuns în multe locuri şi la atacuri cu baioneta, asaltul a fost respins.

După asaltul eşuat, artileria şi-a continuat focul îngrozitor până la 4 ore după amiază. Atunci Italienii au plecat a doua oră la asalt, care a avut aceiaşi soarta ca cel dintâi. După respingerea asaltului al doilea a urmat iarăşi canonada, care a ţinut până seara la 10 ore. Atunci Italienii au dat al treilea şi cel de pe urmă asalt care, după o încăierare groaznică de 2 ore, s-a prăbuşit în sânge[587].

*

Ofiţerii batalionului au dat cea mai strălucită pildă de eroism. Dintre ei, mai mulţi sunt propuşi pentru distincţii înalte. Şi eroii anonimi! Zalele lanţului de bătaie sunt soldaţii de rând şi subofiţerii. Unde este acel epitet de laudă care, măcar numai aproximativ, ar putea să caracterizeze pe aceşti bravi romani? Eroi sunt, bărbaţi sunt, credincioşi patrioţi sunt ei toţi! Tăcuţi, ei rabdă atacul sălbatic al oamenilor şi al elementelor. Când bora sfredeleşte trupul, când furtuna prăvale stânci de piscuri, ei cu dinţii încleştaţi stau în linia de foc, pe piatra umedă şi rece şi ascuţită. Lângă el, o stâncă îl face lat pe camaradul său, colo un granat smulge capul prietenului, ici şrapnelul scoate maţele tovarăşului, colo pe lespedea de piatră tremură încă creierii sburaţi din capul vecinului său, şi el, eroul fără nume, un pas nu dă îndărăt, el persistă până la moarte.

Ce superlativ al eroismului şi al jertfei de sine! Ce suflet puternic sălăşluieşte la aceşti oameni primitivi! Înaintea lor e măreaţa idee: ***patria*** – şi ei se luptă, rabdă, se trudesc, sufăr. Cuvânt de nemulţumire buzele lor nu rostesc. Daca sunt înlocuiţi în linia de foc şi pot să se retragă în poziţiunile de rezervă câteva sute de metri, în dosul frontului, odihna lor de

[586] *Triglav* (în germană *Terglau*, în italiană *Tricorno*), cel mai înalt pisc din *Alpii Iulieni*, azi în Slovenia – n.n., A.Ţ.

[587] *Unirea*, nr. 99 din 9 octombrie 1915, Blaj, p. 2–3.

2–3 zile ei o folosesc, ca din depărtări de ½ de zi să care pe umeri, în vârful stâncilor supraomeneşti, stâlpi grei ca să-şi zidească locuinţe pentru iarnă. Şi toate acestea le fac voioşi şi glumind.

Numai atunci li se întunecă pe un moment faţa, când cineva le aduce aminte de ţara lor, de satul lor. Cu sufletul lor simplu şi cu inima lor împietrită ei simţesc că Aradul şi comitatul Aradului se poartă ingrat faţă de dânşii şi faptul acesta îi umple de amară durere pe aceşti feciori, cari se jertfesc pentru patrie şi zilnic îşi primejduiesc viaţa pentru siguranţa şi fericirea celor de acasă. Trist dar adevărat: ***Aradul şi comitatul Aradului şi-a uitat cu desăvârşire de Batalionul IV, consideră de maşteri pe fiii săi cari se luptă pe frontul italian***. De la isbucnirea războiuiui, eroii aceştia nu au primit nici un semn de consideraţie din partea oraşului şi comitatului lor. Aproape de noi sunt timişoreni şi feciori din Caşovia, aceştia tot des au ocaziunea să se convingă de iubirea celor de acasă, căci mereu primesc darurile lor. Ostaşii noştri – cari bineînţeles află de cele petrecute în vecinătatea lor – cu atât mai mult simţesc soarta lor maşteră.

Oraşele Graz şi Laibach au trimis mai des soldaţilor noştri cadouri, cu toate că n-au nimic de a face cu dânşii. Numai ai lor nu-şi aduc aminte de dânşii. Şi cât de puţin ar trebui pentru de a le face bucurie acestor eroi fără seamăn. Puţin tutun, o pipă ieftină, un colac de acasă şi bucuria-i gata. Nimeni nu se plânge. Uitarea îi mâhneşte pe luptătorii noştri, dar nu-i descurajează. Ei sunt veseli, căci conducerea armatei i-a aşezat la locul cel mai primejdios, unde se cere soldaţi de elită, căci şi duşmanii aici îşi concentrează trupele sale de forţă. Ei sunt mândri că comandele superioare mereu îi laudă în ordinele lor.

După lupta din 14 august comanda brigadei a dat următorul ordin de zi:

În numele supremului serviciu, exprim adânca mea mulţumită şi admiraţie pentru Batalionul IV al Regimentului 33, care în trei rânduri a respins cu bravură atacul energic al duşmanului şi a dovedit ţinută vitejească, persistentă şi disprețuitoare de moarte în faţa canonadei superioare a duşmanului efeptuită cu tunuri de diferit calibru – W. general-maior.

Comanda de divizia şi-a exprimat recunoştinţa în ordinul următor:

Cu deosebită satisfacţie am primit avizul că batalionul IV al Regimentului 33, care poartă numele Împăratului Leopold II, în 13 şi 14 august, în luptele purtate pe muntele… s-a purtat admirabil, vrednic de tradiţiile şi istoria regimentului.

Foc pustiitor de granate în scurt timp a ucis 2 ofiţeri şi… soldaţi ai batalionului, dar cu toate acestea nici un singur om nu s-a clătinat, aşa că 3 asalturi furtunoase ale duşmanului s-au prăbuşit fără putere. Viteazului batalion, şi ofiţerilor lui, încercaţi în luptă le exprim deplina mea recunoştinţă – K. general de divizie.

Acestui Batalion al IV-lea, corpul nostru de armată îi zice *batalionul de gardă*, şi fiecare membru al batalionului îşi dă toată silinţa ca batalionul să-şi poată păstra acest nume de fală.

Dar să părăsim acum câmpul de luptă, împărăţia gheţarilor, şi să ne întoarcem în vale unde, în depărtarea dorurilor, străluce încă câmpiile înverzite. Drumul duce printr-o vale strânsă între stânci triste. Să ne oprim aci şi să ne descoperim capetele. Treizeci de cruciuliţe, treizeci de mormânturi. Mâini pioase le-au împodobit cu florile Alpilor. Aici îşi dorm somnul de veci eroii căzuţi ai luptelor victorioase. Când ghiulele sbârnâie deasupra lor şi în vârful piscurilor răpăie puştile, cei treizeci se scoală din morminte şi se luptă alături de tovarăşii lor în viaţă şi se şopteşte că aici: ***moarte da, regretare nu***. Cele 40 cruci taie calea retragerii.

Unirea, nr. 100 din 12 octombrie 1915, Blaj, p. 2–3

426

Viena, 15/28 septembrie 1915 – *Listă a ofițerilor români, din armata austro-ungară, distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Locotenent-colonelul Dănilă Popp din nou distins

– 28 septembrie, nou, 1915

„*Streff sur's Militärblatt*" află că Majestatea Sa a distins, între alții, şi pe locotenent-colonelul român al Statului Major de geniu, Dănilă Popp, cu *Crucea de cavaler al Ordinului Leopold* cu decorație de război.

Ofițeri români decorați

Ordinul Coroanei de fier clasa 3 cu decorație de război s-a conferit distinsului căpitan român Iosif Baltezan, din regimentul de infanterie 50.

Crucea pentru merite militare clasa 3 cu decorație de război s-a conferit locotenentului Petru Călțun, din Regimentul 34 de artilerie, locotenentului în rezervă Augustin Şliam, Regimentul 63, şi sublocotenentului în rezervă Corneliu Russ, din Regimentul 46.

Cu lauda preaînaltă – *Signum laudis* – au fost distinşi căpitanul Michail Popişti, de la Regimentul 2, medicul de regiment în rezervă Dr. Ioan Florian, locotenent în rezervă Daniil Racuşiu, de la Parcul de muniții Divizia 28, şi sublocotenent în rezervă Dr. Martin Căluțiu, de la Batalionul de infanterie IV/37.

Gazeta Transilvaniei, nr. 198 din 16/29 septembrie 1915, Braşov, p. 3

427

Braşov, 17/30 septembrie 1915 – *Anunț al magistratului oraşului Braşov în legătură cu militarii, din garnizoana locală, declarați dezertori ca urmare a fugii lor din țară.*

Desertori

Magistratul oraşului ne trimite spre publicare următorul avis: Vasile Badea, plutonier titular infanterist de rezervă, al Regimentului de infanterie cesaro-regesc al 2-lea, născut în Braşov în 1887 şi aparținător la Braşov, a fugit din patria sa şi a fost declarat de desertor.

Otto Emil Mildner, născut în anul 1891, aparținător la Braşov, plutonier în reservă suplinitoare, al Regimentului de infanterie cesaro-regesc al 2-lea, a fugit din patria sa şi se declară de desertor.

Gazeta Transilvaniei, nr. 199 din 17/30 septembrie 1915, Braşov, p. 2.

428

Sankt Petersburg, 19 septembrie/2 octombrie 1915 – *Ultimatumul adresat de Rusia Bulgariei, prin care guvernul bulgar este somat să decreteze demobilizarea armatei şi retragerea acesteia de lângă frontierele Serbiei, în caz contrar Rusia aflându-se în situația de a-şi retrage misiunea diplomatică din Sofia şi a include Bulgaria în tabăra inamică a Puterilor Centrale.*

Ultimatul Rusiei adresat Bulgariei

În situaţia destul de complicată din Balcani, agravată cu deosebire de mobilizarea armatei bulgare, a obvenit un nou moment, care poate avea de urmare în fiecare clipă isbucnirea războiului şi în ţările din sud-östul Europei, cari până acum şi-au putut menţine neutralitatea.

Rusia a adresat ieri dimineaţă Bulgarie un ultimat, invitând guvernul bulgar ca în timp de 24 ore să rupă orice legătură cu duşmanii cauzei slave şi ai Rusiei. O telegramă oficială din Petersburg, datată de ieri, precizează astfel conţinutul ultimatului rusesc:

„Evenimentele cari se desfăşoară actualmente în Bulgaria dovedesc hotărârea definitivă a guvernului regelui Bulgariei de-a depune soarta ţării în mîinile Germaniei. Reprezentantul Rusiei, care este legată de Bulgaria prin amintirile neuitate ale liberării Bulgariei de sub jugul turcesc, nu poate aproba prin prezenţa sa pregătirile pentru atacul fratricid asupra unei ţări aliate slave. El va pleca, dacă ofiţerii duşmani nu vor părăsi în decurs de 24 ceasuri Bulgaria".

Ultimatul Rusiei pare să nu fi surprins prea mult cercurile politice din Bulgaria. O telegramă din Sofia comunică că ultimatul, care s-a primit pe neaşteptate, a fost primit în linişte. *În faţa ambasadelor austro-ungare şi germane* – zice telegrama — *au avut loc manifestaţiuni şi ovaţiuni patriotice*. Aceiaşi telegramă mai spune că corespondentul ziarului „*Times*" a depeşat ziarului său că Bulgaria va respinge cererile ruseşti.

De altă parte ziarul „*Daily News*" este informat că e numai o chestie de câteva ore ca relaţiunile diplomatice între Anglia şi Bulgaria să fie întrerupte, dacă Bulgaria nu va retrage decretul de mobilizare. Judecând după aceste telegrame, ultimatul rusesc pare a lămuri atitudinea Bulgariei, care, retezând cererile Rusiei, se va alătura definitiv Puterilor centrale, atacând Sârbia şi apărându-şi graniţele contra puterilor Ententei pentru cazul când aceste vor ataca graniţele bulgare despre Marea neagră şi Marea egeică.

Acest atac, care devine tot mai verosimil prin concentrări de trupe franceze şi engleze la Salonic, va produce inomis şi lămurirea atitudinei Greciei, care – precum a caracterizat-o prim-ministrul Venizelos în discursul recent rostit în Camera elină – trebuie să fie privită ca gravă, hotărât fiind poporal grec *„să se opună oricărei în cercări a vreunui stat balcanic, de-a se crea o situaţie precumpănitoare, care ar însemna sfârşitul independenţei politice şi morale a statelor vecine*".

Nu mai puţin interesată în iminentul conflict balcanic este şi România, care a prezidat tratativele de pace de la Bucureşti. Din recenta declaraţie a prim-ministrului Brătianu, făcută în faţa delegaţiunei parlamentarilor opoziţionali, rezultă aceiaşi gravitate a situaţiei, care a avut de urmare apelul la unire a premierul României, *„ca guvernul român să-şi poată îndeplini unica datorie, care ne stă azi înainte, cu toată energia ce-i impun răspunderile pe cari le poartă*".

E prin urmare motivată agitaţia febrilă a cercurilor diplomatice în faţa întorsăturei ameninţătoare, produsă în Balcani prin ultimatul rusesc.

Gazeta Transilvaniei, nr. 204 din 23 septembrie/6 octombrie 1915, Braşov, p. 1

429

Viena, 20 septembrie/3 octombrie 1915 – *Listă a medicilor militari români, din armata austro-ungară, distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincții militare

Ordinul Coroanei de fier clasa 3 cu insigniile de războiu s-a conferit medicului supleant de ştab clasa I Dr. Ioan Sturza.

Cu lauda prea înaltă – *Signum laudis* – a fost distins medicul de regiment Dr. Nicolae Butean, comandantul Spitalului de câmp 2/6.

Gazeta Transilvaniei, nr. 202 din 20 septembrie/3 octombrie 1915, Braşov, p. 2

430

Budapesta, 20 septembrie/3 octombrie 1915 – *Ştire în legătură decizia Societății literare „Petöfi Sándor" de a-l exclude din rândurile sale pe poetul român Octavian Goga pentru că s-a refugiat în România.*

Societatea „Petöfi" a exclus pe poetul Goga din şirul membrilor ei

Societatea literară „*Alexandru Petöfi*", care l-a ales acum trei ani de membru de onoare pe poetul nostru Octavian Goga, pentru traducerile lui din poeziile lui Petöfi, l-a şters, în şedința ei secretă ținută dumineca trecută, din şirul membrilor ei de onoare.

Foaia Poporului, nr. 44 din 20 septembrie/3 octombrie 1915, Sibiu, p. 6

431

Sofia, 5 octombrie 1915 – *Ştire în legătură cu măsurile de natură militară şi civilă de ultimă oră luate de guvernul bulgar, toate trădând iminenta intrare în război a Bulgariei alături de Puterile Centrale.*

Participarea Bulgariei la războiu e iminentă

Ziarul „*Birsevija Vjedomost*" comunică următoarele declarații ale prim-ministrului bulgar Radoslavoff, făcute în cercul partidului guvernamental:

Suntem în preajma războiului, interesele naționale trebuiesc salvgardate. Suntem necesitați cu arma să recucerim de la inamicii noştri teritorul luat de ei înainte cu doi ani. Pretindem satisfacție pentru toate ofensele.

Se confirmă ştirea că comanda supremă peste armata bulgară e încredințată principelui moştenitor Boris. În armată s-au făcut reforme radicale. Generalii Csanov, Ivanov şi Vasov au fost trecuți în disponibilitate. Circulația peste frontieră e suspendată, e liberă numai pentru supuşii statelor Centrale. Între România şi Bulgaria s-a întrerupt circulația telefonică. În capitală au loc întruniri germanofile. Rusia, Francia şi Anglia sunt convinse că Bulgaria va păşi alături de Puterile centrale.

Unirea, nr. 97 din 5 octombrie 1915, Blaj, p. 2

432

Viena, 22 septembrie/5 octombrie 1915 – *Colaj de comunicate militare către presă în legătură cu debutul ofensivei trupelor austro-ungare şi germane împotriva Serbiei, parcursul operațiunilor militare, ocuparea Belgradului şi luptele de gherilă purtate de civilii sârbi împotriva ocupanților.*

Răsboiul împotriva Serbiei
Căderea Belgradului – Lupte crâncene

Atacul contra Serbiei este azi fapt împlinit. Trupele austro-ungare şi germane, cari luptă pe acest loc, au trecut prin mai multe puncte râurile Drina, Sava şi Dunărea, pătrunzând pe pământ sârbesc şi luând Belgradul, capitala Serbiei.

Luptele de artilerie, ce s-au dat înainte de această încercare, au fost foarte crâncene. Statul major al Austro-Ungariei anunţă trecerea trupelor peste Drina, Sava şi peste Dunăre prin următorul comunicat oficial:

Pe câmpul de sud-öst, trupele austro-ungare şi germane au forţat în mai multe puncte trecerea liniei Savei şi a Dunărei între îmbucătura Drinei şi Porţile de Fier; trupele înaintate sârbeşti au fost respinse.

Comunicatul oficial al statului major Sârbesc de la 8 octombrie, nou, anunţă că: „*În ziua de 5 octombrie, nou, pe frontul Dunării, la Gradişce, artileria duşmană a aruncat 467 bombe de calibru mare. De pe acelaşi front, de la Ovce şi Panciova, artileria duşmană a bombardat cetatea din Belgrad şi poziţiunile din Samar. Bateriile duşmane au aruncat de pe înălţimile pe Bejania 200 do obuze.*

Pe frontul Dunărei, precum şi pe cel al Savei, ca şi pe întregul nostru front, artileria duşmană nu au putut dobândi nici un rezultat".

Din Vârciorova (România) se anunţă cu datul de 6 aprilie [octombrie], nou: „*De la orele 9 seara până la 5 dimineaţa a început o luptă puternică între Sârbi şi Austro-Ungari şi Germani spre Ogradena şi Milanovatz, cu scopul unui atac general între Tekia, Orşova şi Ieşelniţa, cu tunuri, puşti şi mitraliere, prelungindu-se până lângă hotarul nostru. Se crede că Austro-Germanii au încercat trecerea în Serbia, profitând de ceaţa deasă lăsată în urma ploii de aseară. Puterea focului a durat două oare. Valea Dunării vâjâia de sgomotul produs de şuieratul gloanţelor şi de esplodarea ghiulelelor. Luptele de artilerie, susţinute uşor de Sârbi în apropiere, continuă la orele două după amează, devenind din ce în ce mai tare în susul Dunării*". (S.)

Iar de la Turnu-Severin (România) se anunţă cu datul de 7 octombrie, nou: „*De două zile are loc o groaznică luptă întreprinsă de artileria austro-ungară şi germană de pe înălţimile Orşovei şi muntelui Alionuliu contra poziţiunilor sârbeşti de la Tekia şi Sib. Sârbii se mărginesc să răspundă slab. În aceste două zile artileria austro-ungară şi germană a tras peste 1000 de salve do tunuri. Scutiţi de focul artileriei, trupele austro-germane au reuşit să debarce pe insula Ada-Kaleh 10 mii soldaţi din toate armele.*

Sunt informat că pe întregul front între Orşova şi Panciova, Austro-Ungarii şi Germanii au început atacuri mari contra poziţiunilor sârbeşti. Locuitori din Orşova au golit acest oraş, refugiindu-se înlăuntrul Ungariei. De câteva zile sosesc necontenit trupe austro-germane în câmpul militar Orşova-Topleţ, precum şi un bogat material pentru pioneri" – (Z)

Comunicat oficial sârb de la 9 octomvrie (sâmbătă), oarele 9 seara, anunţă: *La 6 şi 7 octombrie, stil nou, duşmanul a trecut Sava la Jarka, Progorska-Ada şi la Zabregie şi, în acelaşi timp, Dunărea în faţa fortăreţei de jos a Belgradului. După lupte crâncene duşmanul a fost respins de pe toate aceste puncte, afară de fortăreaţa joasă a Belgradului; o parte din atacatori au fost făcuţi prinsonieri, restul a fost nimicit. Am prins doi ofiţeri şi o sută de soldaţi, printre cari se găseau şi Germani* – (Z)

Comunicatul austro-german care anunţă ocuparea Belgradului sună astfel: *Oraşul Belgrad, precum şi înălţimile aşezate la sud-vest şi la sud-öst, după lupte crâncene de stradă au ajuns în stăpânirea noastră. Mai departe, la amiază, duşmanul oriunde ni s-a opus a fost respins. Trupele noastre înaintează mai departe.*

Iată cum anunţă Statul major sârb ocuparea Belgradului de către trupele austro-germane: *Niş, octombrie, stil nou, ora 7 şi 45 seara. – În ziua de 7 octomvrie şi în noaptea de 7 octombrie, nou, pe frontul Dunărei, între Grădişte şi Semendria, duşmanul a trecut Dunărea între*

satele Zatona-Goriţa şi mica cetate Kostolaţ, unde s-a putut ţinea. Atacul duşmanului în contra insulei Kisilievo a fost respins. Lupta mai continuă spre Belgrad. Duşmanul a deschis un foc aspru pe întregul front şi, sub scutul acestui foc, a ajuns până la calea ferată la malul Dunării.

Trupele noastre de pe insula Ziganlia s-au reîntors pe malul stâng al Savei. Lupta mai continuă pe Sava, între Obrenovaţ şi satul Krtinsca, unde mersul duşmanului a fost oprit. Atacurile contra localităţii Zabregie şi Obrenovaţ au fost respinse. Pe Drina încercările din partea duşmanului a fost respinse. Trupele noastre luptă în modul cel mai înverşunat pe întregul front.

Pe Dunăre, la Grădişte şi Smederevo, în noaptea de 8 spre 9 octombrie, nou, duşmanul nu a putut înainta dincolo de Ram, cu tot focul foarte greu al artileriei sale, mai alea al tunurilor de calibru mare. Luptele mai continuă între Koşolovaţ şi Dubroviţ.

După o puternică pregătire de artilerie, duşmanul a îndreptat o puternică ofensivă în contra satului Petka, care a fost respinsă. Poziţiunile noastre din Semendria sunt lăsate la un foc prelungit al duşmanului, la care artileria noastră răspunde cu succes. Trupele au îmbunătăţire la apărarea Belgradului şi s-au retras pe poziţiunile vecine cu oraşul, în scop de a înlătură o bombardare a oraşului cu tunuri de calibru mare.

Ocuparea oraşului de către duşman nu a dat nici o îmbunătăţire trupelor duşmane. Pe Sava, Obrenovaţ, lângă satul Krtinska, duşmanul a dat trei asalturi în timpul nopţii în contra poziţiunei noastre, am respins cu vitejii toate atacurile inamicului. De asemenea, un atac puternic în timpul nopţii în contra satului Kartinska a fost respins. Lângă insulele Bolievacea şi Progorsca-Ada, duşmanul aşezase două poduri, dar focul precis al bateriilor noastre a zdrobit podul do lângă Bolievacka-Ada, nelăsând apoi inamicul să-l repare. Pe râul Drina, peste drum de Badovinţi, toate atacurile duşmane în contra poziţiunilor noastre au fost respinse. Pe rostul frontului nimic de spus.

Acum să dăm cuvântul unui soldat german rănit în luptele din Belgrad, care povesteşte următoarele:

– Domnul meu, în Belgia am intrat prima oară în foc. Am trecut prin multe, dar îţi mărturisesc că acum pentru întâia oară am văzut răsboiu. Răsboiul adevărat numai în Sârbia se dă. Mai multe zile am bombardat poziţiunile sârbeşti de pe insula Ziganlia-Ada, pe care cu adevărat am măturat-o de pe faţa pământului. Cel puţin o mie de Sârbi şi-au lăsat acolo dinţii. Dacă n-am avea mortierele de calibru 43, noi niciodată n-am fi putut străbate pe pământul Serbiei. Francezii şi Englezii au întărit Calimegdanul încât era de neînvins, l-am nimicit. Din aceste pustiiri am putut să vedem ceea ce era aci pregătit, cele mai fine fabricate franceze şi engleze.

***– Dar adevăratele greutăţi ni le-au făcut însuşi poporul sârb**. Este aproape de nedescris lupta înverşunată care s-a dat în Belgrad timp de 48 de oare. Cu armata sârbă isprăveam noi mai uşor, dar locuitorii oraşului ne-au pus piedeci de neînchipuit.*

***Copii în vârstă de şapte ani aveau revolvere în mâni, moşnegi in vârstă de 70 ani împuşcau asupra noastră. Istoria lumei n-a mai pomenit aşa ceva**.*

– Domnul meu, trebuia să ne închinăm înaintea infanteriei sârbe. Soldaţii sârbi împuşcă excelent. Cercetaţi spitalele noastre şi veţi vedea cum toţi soldaţii au răni la cap. Îţi mai pot spune că nu vei găsi nici un singur coif german teafăr. Lupta de stradă a fost atât de înverşunată încât, sfârşind lupta, toţi soldaţii germani aveam vârful coifului încovoiat; într-adevăr s-a dat luptă cu pumnii şi piept în piept.

– Am trecut peste greutăţile cele mai mari, dar cu toate acestea ne găsim încă în faţa unei datorii îngrozitoare. Însăşi natura a întărit Serbia. Fiecare colina e o cetate care trebuie cucerită, fiecare pădure, un loc umbros e un scut puternic, de unde unul câte unul trebuie să scoţi pe soldaţii sârbi. Dar părerea comună că în decurs de două luni de zile vom mătura Serbia, iar dacă am trecut peste această întrebare grea, atunci vom putea uşor respira, fiindcă s-a isprăvit şi chestia Balcanului. Iar dacă acest fapt nu va însemna sfârşitul răsboiului, totuşi va grăbi sfârşirea lui.

– Credeţi-mi, domnul meu, că numai acuma am ajuns să ştim preţui marea vitejie a trupelor austro-ungare. Ceea ce au săvârşit aceste trupe aici, afară de sfârşitul trist, e o adevărată minune.

Foaia Poporului, nr. 47 din 11/24 octombrie 1915, Sibiu, p. 2–3

433

Londra, 9 octombrie 1915 – *Ştire în legătură cu introducerea serviciului militar obligatoriu în Marea Britanie pentru bărbaţii cu vârste cuprinse între 17 şi 50 de ani.*

În Anglia s-a introdus serviciul obligatoriu de arme

Consiliul ministerial a decis să se înarticuleze propunerea făcută de Loyd George, care dispune ca toţi cetăţenii Angliei să fie obligaţi la serviciul de arme. Guvernele franceze şi ruseşti au pretins de la guvernul englez ca de urgenţă să înceapă o acţiune strategică mai intensivă.

Moţiunea ruso-franceză a fost citată în Camera engleză de Sir Edward Grey. După lungi discuţii s-a decis înarticularea serviciului de arme obligator pentru toţi cetăţenii. Pe baza noii legi s-a ordonat conscrierea oamenilor cari sunt de etatea 17–50 ani.

Unirea, nr. 99 din 9 octombrie 1915, Blaj, p. 3

434

Blaj, 29 septembrie/12 octombrie 1915 – *Ştire în legătură cu chemarea sub arme a fruntaşului Partidului Naţional Român, dr. Iuliu Maniu, şi înrolarea lui în Regimentul de Artilerie din Sibiu, al armatei austro-ungare.*

Domnul Dr. Iuliu Maniu – a intrat la armată

Redactorul nostru a primit azi următoarea scrisoare din Blaj, cu datul de 12 octombrie, nou, care ne anunţă plecarea la armată a domnului Dr. Iuliu Maniu:

„Pe când vei primi scrisoarea mea, bunul şi entuziastul nostru român domnul Dr. Iuliu Maniu va fi îmbrăcat uniforma militară, fiind chemat să-şi împlinească datoria către patrie, făcându-şi serviciul ca voluntar în armată, la Regimentul de artilerie din Sibiu. Până în momentul din urmă cu toţii eram de credinţă că doară va fi scutit de serviciul militar, în urma multelor funcţiuni ce ocupă, dar se vede că nimic n-a fost luat în considerare.

Astfel, de la 15 octombrie, nou, nu-l vom mai avea mai mult în mijlocul nostru pe Dr. Iuliu Maniu, până se va îndura bunul Dumnezeu să pună capăt crâncenului măcel ce bântuie în lume. Am ţinut de o înaltă datorie a mea să-ţi aduc la cunoştinţă această veste pentru a o comunica, în coloanele ziarului nostru tuturor românilor”.

(M)

Foaia Poporului, nr. 47 din 11/24 octombrie 1915, Sibiu, p. 7

435

Doberdo (Italia), 13 octombrie 1915 – *Scrisoare de pe frontul italian, în care este descrisă atmosfera sărbătorească prilejuită de distingerea cu decoraţii a unui important număr de soldaţi români, din Regimentul din Caransebeş al armatei austro-ungare, de către arhiducele Iosif, ceremonie urmată de slujba religioasă oficiată de preotul militar român din Regimentul 61 din Timişoara.*

O frumoasă serbare pe câmpul de luptă italian

„*Românul*" primeşte de la platoul Doberdo următoarea scrisoare cenzurată:

În ziua de azi, 13 octombrie, nou, Regimentul nostru din Caransebeş, azi transferat la Jicin (în Bohemia) a avut din nou partea unei mari bucurii. Vreo 50 de soldaţi români, cari în faţa duşmanului s-au purtat ca adevăraţi viteji, au fost decoraţi pentru faptele lor bravuroase ce le-au dovedit în faţa duşmanului.

Decoraţiile au fost împărţite şi atârnate de pieptul acestor eroi români de însăşi mâna Alteţei Sale arhiducelui Iosif. Domnul căpitan Negrea a vorbit întreg regimentului într-o frumoasă limbă românească, lăudând purtarea bravă a ostaşilor români, cari de 15 luni de zile, de când luptă fără răgaz, au adus numai fală monarhiei întregi şi neamului ai căror fii ei sunt.

După aceasta, simpaticul preot român din Toracul-mic[588], domnul Eugen Muntean, de la Regimentul de infanterie nr. 61 timişorean, pe al cărui piept luceşte „*Crucea de argint*", în lipsa preotului nostru militar, a oficiat slujba dumnezeiască într-o capelă improvizată din frunză de stejar. Răspunsurile le-au dat bravii învăţători-soldaţi cari, dornici de strana bisericii din satul lor rămasă văduvită, au cântat cu multă ardoare frumoasele noastre cântări bisericeşti.

Întreg regimentul a fost cuprins de emoţiune şi cu toţii erau pătrunşi de un singur gând: ***Doamne, ajută-ne şi întoarce spre bine cursul acestor vremuri ticăloase***. La sfârşitul slujbei dumnezeieşti, bravul nostru preot, domnul Eugen Muntean, a ţinut o cuvântare înflăcărată, în care a adus aminte ostaşilor că sunt strănepoţi de eroi şi că întotdeauna să se poarte în lupte cu bravură, căci faptele lor vor fi fala întregului neam românesc, iar numele lor vor fi scrise cu litere de aur şi nepieritoare în cartea neamului nostru.

Terminând cuvântarea, ostaşii isbucniră într-un strigăt cutremurător de: „*Să trăiască!*" După acestea, regimentul din nou a plecat în linia de foc pentru a săvârşi noi fapte de vitejie, demne de numele de Român.

D. I.

Unirea, nr. 104 din 23 octombrie 1915, Blaj, p. 3

436

Belgrad, 4/17 octombrie 1915 – *Ştire în legătură ocuparea Belgradului de către trupele aliate austro-ungare şi germane, bătălie în cadrul cărei s-a remarcat Regimentul 31 Infanterie din Sibiu.*

Regimentul 31 din Sibiiu s-a distins în luptele din Serbia

„*Pester Loyd*" primeşte următoarea telegramă de la corespondentul său de război de la cartierul de presă:

„*Armata condusă de generalul Kövess prntr-un asalt a alungat pe sârbi din poziţiile lor întărite la sud-est de Belgrad. Ostaşii din Ardeal ai Regimentului 31 de infanterie din Sibiiu s-au distins la luarea cu asalt a acestor înălţimi, prin atacurile lor pline de bravură.*

Belgradul e cu totul despopulat. De focul artileriei a suferit cartierul industrial al capitalei sârbeşti, partea de jos şi de sus a cetăţii, şi regiunea cu parcuri Kalimegdan".

[588] *Torac* (în ungureşte *Kistárnok*, în sârbă *Торак*), sat românesc, azi în Serbia, în comuna *Sângeorgiu de Bega* (Žitište), districtul Banatul Central, provincia Voievodina, lângă graniţa cu România – n.n., A.Ţ.

Foaia Poporului, nr. 46 din 4/17 octombrie 1915, Sibiu, p. 6

437

Viena, 19 octombrie 1915 – *Ştire în legătură cu distingerea cu înalte decoraţii a subofiţerului român Grigore Vicaş, din Regimentul 63 al armatei austro-ungare, şi avansarea lui la gradul de ofiţer adjunct pentru faptele de curaj şi vitejie dovedite pe frontul galiţian şi pe cel rusesc.*

Bravura unui soldat român

De pe câmpul de luptă rusesc ni se scrie:

Ar fi păcat să se treacă cu vedere meritele unui soldat brav al neamului nostru, şi anume Grigore Vicaş, subofiţer din Regimentul 63, Compania 11, care la începutul războiului a fost sergent în Bistriţa şi, plecând pe câmpul de bătălie, s-a luptat până în ziua de azi cu bravură în Galiţia şi pe câmpiile Rusiei şi a avut norocul să nu fie atins de un glonţ.

Superiorii lui, încredinţându-se de bravura acestui ostaş român, l-au avansat la rangul de sergent-major de stat, apoi a fost decorat cu *Medalia de aur*, clasa I, *Medalia de argint* clasa a doua, iar de către comandantul armatei germane cu „*Crucea de fer*", „*Kriegs Verdienst Kreus*", iar astăzi a fost avansat la rangul de *Ofizierstellvertreter*[589].

Unirea, nr. 102 din 19 octombrie 1915, Blaj, p. 4

438

Konstantinovka (Rusia), 21 octombrie 1915 – *Ştire în legătură cu prizonierii români, din armata austro-ungară, internaţi în lagărul de la Konstantinovka.*

Veşti de la români prisonieri în Rusia

„*Adevărul*" din Bucureşti scrie:

Un cititor al nostru care trăieşte în Rusia ne roagă să arătăm că la Konstantinovka[590] se află ca prizonieri următorii români transilvăneni:

1. Grigore Saila, comuna Lupu, comitatul Alba-Iulia; 2. Ion Stănilă, comuna Slămnic, comitatul Sibiiu; 3. Ion Cleţu, comuna Teiuş, comitatul Alba-Iulia; 4. Pantelimon Contura, comuna Pocest, lângă Sibiu; 5. Andrei Ursu, comuna Foeni, comitatul Torontal; 6. Monar Vasilică a Ţilighei, comuna Cluj, acelaşi comitat; 7. Duşan Nicolae, comuna Brad, comitatul Hunedoara; 8. Tudor Chimuş, comuna Temiş Păuliş; 9. Onaca Văsălie, comuna Zarand, comitatul Arad; 10. Ion Marian, comuna Pruni, comitatul Solnoc-Dobâtca; 11. Mihai Aniţa, comuna Căpâlna, comitatul Bihor; 12. Boţa Gavril, comuna Beinşvălani, comitatul Bihor; 13. Neculae Cloţan, comuna Şeica mare; 14. Buleja Nicolae, comuna Ohab Forgaţ, comitatul Timişoara; 15. George Horga, comuna Ideş-Locoş, comitatul Arad; 16. Ilie Miscoi, comuna Comlăuş, comitatul Arad; 17. Ilisie Celemenu, comuna Turdăş, comitatul Alba-inferioară; 18. Nicolae Cucu, comuna Bajinu, comitatul Turda-Arieşu.

---

[589] „*Offiziersstellvertreter*" = ofiţer adjunct – n.n., A.Ţ.

[590] *Kostiantynivka* (în rusă *Константиновка*), oraş în regiune *Donețk*, în estul Ucrainei – n.n., A.Ţ.

Rugăm ziarele de peste munți să reproducă această listă, anunțând în același timp că ne oferim să transmitem acestor prizonieri scrisori de la familiile lor. Scrisorile vor fi trimise pe adresa „*Adevărului*", care le va transmite pe o adresă ce a fost trimisă în acest scop.

Unirea, nr. 103 din 21 octombrie 1915, Blaj, p. 8

439

Doberdo (Italia), 22 octombrie 1915 – *Scrisoare a unui caporal român din Batalionul IV al Regimentului arădean 33, al armatei austro-ungare, în care descrie festivitatea de decorare a unor soldați români care s-au evidențiat pe frontul italian, ceremonialul fiind oficiat de comandanții români ai unității militare.*

O zi de sărbătoare la Batalionul al IV-lea al Regimentului 33

„*Românul*" primeşte următoarea scrisoare de pe frontul italian:

În 22 octombrie au foit decorați a doua grupă de soldați a batalionului nostru – de când ne luptăm pe frontul italian. Chiar acum avem lupte grele, şi cu toate acestea ne-am putut face câteva momente senine ca, sărbătorindu-ne decorații (alături de învingeri, decorările sunt al doilea fel de sărbătoare ce putem avea pe câmpul de răsboiu, pentru că altfel de sărbători nu-s cunoscute pe câmpul armelor) – să ne bucurăm şi noi de bucuria lor.

Va fi neuitată, atât pentru decorați cât şi pentru noi, ziua de ieri. În ploaia granatelor şi a şrapnelelor am asistat la festivitate ca la un serviciu divin, şi am ascultat sincerile cuvinte ale comandantului nostru ca şi cum se adânceşte cu toate evlavia un bun creştin în înalta înțelepciune a învățăturilor din Sfânta evanghelie.

La festivitatea noastră, căci de când ne aflăm pe frontul italian numai recunoştința şi admirația superiorilor noştri am meritat; pentru că unde a fost Batalionul al IV-lea al Regimentului 33 – sub comanda domnului căpitan Alexandru Vlad – duşmanul nu a avut nici un spor, nici o palmă de pământ nu au câştigat Italienii de la noi!

Au fost decorați cu *Medalia mare de argint pentru vitejie* următorii Românaşi: sergentul Alexadru Hord din Troaş (care încă în decursul campaniei din Serbia a fost decorat cu *Medalia mică de argint* pentru ținuta sa bravă). În timpul din urmă a fost avansat la rangul de sergent-major (*feldwebel*), apoi infanteristul Ioan Todoran de la mitraliere.

Cu *Medalia mică de argint pentru vitejie*, următorii: caporalul Gheorghe Ursu din Totvărădia, infanteristul Ioan Crişan şi fruntaşul Nicolae Debeleacu, din Şiria – care, după cum am amintit, a fost înaintat deodată două grade: până la rangul de sergent.

Cu *Medalia de bronz pentru vitejie* următorii: fruntaşul Alexandru Ardelean din Corbeşti, care a fost înaintat şi la rangul de caporal – apoi infanteristul Ioan Bolovan din Pâncota, care a fost înaintat la gradul de fruntaş, apoi infanteristul Lazăr Hord, fratele lui Alexandru, sergent-majorul – şi care de asemenea a fost avansat la rangul de fruntaş – apoi infanteriştii Teodor Stepan, Ioan Holca, Petrişor şi Gheorghe Oprea.

După ce căpitanul Valer Şandor dă onorurile militare cuvenite şi face raport brigadierului – comandantul batalionului, căpitanul Alexandru Vlad, adresează soldaților o înflăcărată cuvântare, al cărei palid rezumat îl redau în următoarele:

Soldați,

Azi avem zi de sărbătoare – serbăm decorarea eroilor noştri, cari s-au distins în mod deosebit de când batalionul se află pe frontul italian. Majestatea Sa, preaiubitul nostru împărat şi rege, a binevoit preagrațios a decora pe mai mulți dintre voi. Bucuria acestor decorați este zi de sărbătoare pentru batalionul întreg, pentru că bucuria lor este bucuria noastră a tuturora – distincția binemeritată ce-au primit-o este distincția batalionului întreg.

Atârnând decorațiile pe pieptul acestor bravi camarazi ai voştri, îi felicit în special – iar pe voi, toți ceilalți cari de asemenea ați adus batalionului numai fală şi mândrie, vă felicit şi vă mulțumesc pentru eroica şi brava voastră ținută – arătată în decursul tuturor bătăliilor ce le-a avut batalionul de la începutul războiului până azi.

Alături de succesele obținute în Muntenegru, Bosnia, Herțegovina şi Serbia, victoriile repurtate pe frontul italian se vor înşira cu toată dreptatea în istoria glorioasă a regimentului nostru – lângă vitejiile strămoşilor noştri, dovedite față de duşmanul nostru de azi – pe câmpurile de luptă de la Mortara, Novara şi Bicocca. Față de acest duşman, care ne-a atacat chiar când vitejia trupelor noastre dăduse o întorsătură a războiului favorabilă nouă, trebuie să fiți fără îndurare. Căci dacă nu ne venea acest atac în spate – noi isprăviam mai curând războiul şi voi aveați posibilitatea să vă reîntoarceți mai degrabă la vetrele şi cei iubiți ai voştri.

Deocamdată ne apărăm de Italieni, mersul războiului ne spune că în scurtă vreme vom curăți pământul patriei noastre de aceştia, şi când va veni rândul să mergem înainte – nu ne vom opri până nu le vom lua pofta pe veci Italienilor de a mai aspira la pământ din monarhia noastră.

Vitejia românească e proverbială. De la începutul războiului am făcut cu voi împreună toate bătăliile – de trei luni sunt în fruntea voastră (comandantul batalionului) – şi am avut ocaziunea să vă cunosc, şi sunt ferm convins că unde-şi pune batalionul piciorul, îşi va şti împlini cu onoare şi conştiincios datoria. Aduceți-vă aminte de patrioticele cuvinte pe cari o mamă română le-a spus fiului său, care se reîntoarse acasă rănit – dintr-un războiu neisprăvit, când i-a închis uşa şi l-a îndrumat să se reîntoarcă în bătaie şi să nu vină acasă decât numai biruitor!

Aceasta este datorința voastră față de iubita noastră patrie! Aduceți-va aminte, în cele mai critice momente ale bătăliilor din viitor, de camarazii voştri căzuți, de durerea şi jalea lăsată după ei, şi gândiți-vă că viețile lor sunt jertfite pentru patria noastră a tuturora – şi cer răsbunare contra duşmanului care ni i-a răpit dintre noi! Răsbunarea noastră trebuie să fie exemplară!

Vorbirea a fost tălmăcită în limbile românească, nemțească şi ungurească soldaților – apoi brigadierul ia cuvântul şi adresează soldaților următoarele cuvinte:

*

Soldaților,

Am luat parte cu deosebită plăcere la decorarea vitejilor bravului batalion 33 – care a adus atâta fală trupelor noastre. Felicit cu toată căldura inimii mele pe cei decorați şi pe bravul şi înțeleptul vostru comandant, căpitanul Alexandru Vlad. Doresc să ajungeți cât mai în grabă o a doua zi de sărbătoare ca cea de azi.

Încheie apoi vorbirea cu un întreit „*Să trăiască Majeitatea Sa, prealuminatul nostru monarh!*" – secondat cu putere de toți soldații şi ofițerii de față. Şi după aceste momente înălțătoare, am intrat iarăşi în pozițiile noastre, ca să ne facem datoria.

Caporalul C.

Unirea, nr. 108 din 6 noiembrie 1915, Blaj, p. 2–3.

440

Braşov, 10/23 octombrie 1915 – *Necrolog în memoria profesorului Virgil Onițiu, fost director al Liceului Ortodox Român din Braşov, căzut în luptă pe frontul galițian.*

+ Virgil Onițiu

Arad, 22 octombrie 1915

Războiul înfricoşat îi nimiceşte crengile cele mai verzi, cele mai puternice, nădejdea viitorului. Din văile încântătorului Ardeal, de lângă apele întunecate ale Timocului, de pe plaiurile de Dumnezeu binecuvântate ale Basarabiei floarea neamului nostru e ridicată şi

aruncată în flăcările mistuitoare ale incendiului în care arde lumea şi se svârcolesc popoarele. Braţele tari, de cari ne răzimăm, istovesc în lupte inteligenţele conducătoare spre lumina fericitoare, se sting şi mor rând pe rând, lăsând îngrozitor gol în urma lor.

Şi parcă nu ajunge războiul. Moartea se repede şi asupra cuiburilor noastre ascunse, ferite de grozăvia focului mondial, şi ne răpeşte din ele bărbaţii cei mai inimoşi, cei mai distinşi. Abia câteva săptămâni s-au scurs de la stingerea vieţii, de cea mai frumoasă pildă, a marelui preot român *Ion Micu Moldovanu*. Azi ne sguduie ştirea înfiorătoare despre moartea repentină a lui *Virgil Oniţiu*, directorul Liceului român din Braşov.

Virgil Oniţiu e mort. Abia în preajma aniversării anilor 50 de vieaţă, s-a stins deci dintre toţi cel mai vrednic director al marelui gimnaziu român din Braşov, fala mitropoliei Românilor ortodoxi din Ungaria şi Transilvania. Sărman Liceu român. Tu împărtăşeşti soarta neamului nostru, ai stat în fruntea culturei româneşti, azi stai în fruntea jertfelor lui, ai dat tributul tău de sânge patriei, ai dat pe *Alexandru Bogdan* şi pe *Vasile Micula*, şi iată azi ţi se cere jertfa cea mai mare, viaţa scumpului tău director.

Virgil Oniţiu are să rămână, pentru toate vremurile, acela care a trecut marele Liceu român din Braşov prin cele mai iminente primejdii ale prefacerei dintr-o şcoală modestă, a lui *Ioan Popazu*, într-un institut ocrotit de legile statului care prin, isteţimea conducătorilor acelui institut de cultură românească, a fost silit să recunoască dreptul lui la existenţă.

Creat Ia 1861, în umbra ocrotitoare a absolutismului, prin străduinţa înflăcărată a marelui Andreiu şi cu ajutorul luminatului protopop Ioan Popazu al Braşovului, după anii 1885 gimnaziul din Braşov a ajuns să lupte cu legile făcute în statul nostru pentru regularea şcoalelor medii şi a trebuit să se conformeze dispoziţiilor ici-colea foarte riguroase ale acelor legi. Se cereau profesori cu diplome de stat, se cerea plătirea profesorilor în conformitate cu exigenţa vremilor şi, asemenea celor de la stat, se cerea completarea la numărul prezent a profesorilor. Renta, ce în temeiul unor drepturi istorice o primea liceul braşovean de la statul românesc, a fost (…) anulată de politica şovinistă a baronului Bánffy. Pensia profesorilor, a văduvelor şi orfanilor lor, ajunsese la pragul unei regulări noi, care cerea iarăşi jertfe enorme şi în Braşov – certuri pentru locurile din Eforie şi pentru preşedinţia ei.

Şi din toate acestea greutăţi enorme, Liceul român din Braşov a ieşit sănătos şi teafăr. Azi profesorii au lefuri şi bani de cvartir, ca cei de la stat, azi catedrele sunt complete, renta statului român asigurată, profesorii toţi la fondul de penzie al statului, ocrotiţi ei, văduvele şi orfanii lor. Şi toate acestea s-au făcut fără să fie ştirbit caracterul prin eminenţă românesc al liceului şi fără cea mai mică vătămare a autonomiei bisericei noastre, care dispune în cadrele sale de supravegherea acestor mari şcoale de la Braşov.

Că toate acestea au fost posibile, meritul de frunte îl are directorul Virgil Oniţiu. De-o linişte clasică în temperament, ager fără seamăn a înţelege sâmburele hotărâtor al oricărei situaţiuni, român incapabil de transacţiuni pe contul caracterului naţional al institutului său, cinstea întrupată în toate agendele sale, directorul Virgil Oniţiu a ştiut să treacă peste toate greutăţile şi nevoile vremilor şi a făcut din liceul braşovean cel mai de frunte far de lumină pentru neamul românesc din Transilvania şi Ţara Ungurească. Acesta este bărbatul despre care vreun nou mare poet cu drept cuvânt ar putea să-şi înceapă oda scriind: *integer vitae scelerisque purus*.

Vor veni cronicarii (…) intelectualului Virgil Oniţiu şi, fără îndoială, îl vor aşeza în rândul acelora cari au dreptul să pretindă de la neamul lor monumentul *aere perennius*. Şi până atunci, masa studenţilor, creaţiunea exclusivă a lui Virgil Oniţiu, minunatul internat român din Braşov, lăudat chiar acum de curând în aceste coloane, rămân mărturii de inima miloasă şi gândul umanitar al scumpului nostru mort. Şi dacă scrierile lui beletristice n-au sguduit lumea românească prin emoţiuni artistice, din fiece rând, din fiecare cuvânt al

acestor scrieri ți se desprinde o nemărginită iubire de neam, o dragoste fără seamăn pentru slova românească, pentru trecutul românesc, pentru viitorul. acestui neam atât de nobil şi atât de oropsit.

Virgil Onițiu 15 ani de zile a condus Liceul românesc din Braşov cu o rară înțelegere, dar suntem cu desăvârşire siguri că istoria neamului nostru va trece prin sita uitării această vrednicie a mortului, ci la Români din generație în generație are să rămână memoria lui Virgil Onițiu ca nemuritor şi viu îndemn la omenie, la milă creştinească, la credință românească.

Simțim adânc durerea că am pierdut o comoară atât de mare şi, oricât ne svârcolim, nu putem afla îndemnuri mângâierii, ci cu amară resemnare iarăşi şi iarăşi ne întrebăm: *De ce blestem e urmărit acest popor?*

– Virgil Onițiu – dormi în pace!

Românul, nr. 221 din 10/23 octombrie 1915, Arad, p. 1–2

441

Cluj, 18/23 octombrie 1915 – *Relatare a revederii dintre doi frați, înrolați în armata rusă şi căzuți prizonieri la austro-ungari, care se întâlnesc la Cluj, fără să fi ştiut vreunul despre soarta celuilalt.*

Doi frați

Din Cluj a pornit, spre diferite lazarete, un transport de prizonieri ruşi invalizi şi reconvalescenți. Transportul de răniți era aproape de gară; în fața lor venea o trăsură încărcată cu lemne. Caii erau mânați de un prisonier rus care, fericit şi îndestulat cu soarta, fuma surâzător pe boc. Trăsura se apropia tot mai tare de transport, când deodată, din convoiul prizonierilor se aude un glas tremurător strigând: *Niculae!*.

Vizitiul a stat surprins o clipă, s-a dat jos din trăsură şi plângând cu suspine îmbrățişează un ostaş rus, ajuns prizonier; transportul a-a oprit, publicul de pe bulevarde privea la cei doi îmbrățişați. Cei doi frați nu s-au văzut şi nu ştiau nimica unul de altul din aprilie anul trecut. Niculae, fratele mai mare, a fost înrolat la începutul mobilizării armatei ruseşti.

Cei doi frați, ajunşi prizonieri, se priveau lung şi lacrimi de fericire le luceau din ochi. La despărțire, Niculae a dat fratelui său un pachet de tutun şi o schatue de lemnuşe[591], întreaga lui avere

Foaia Poporului, nr. 48 din 18/31 octombrie 1915, Sibiu, p. 6–7

442

Sibiu, 23 octombrie 1915 – *Scrisoare a unui ofițer român, din armata austro-ungară, aflat pe frontul rusesc, în care descrie micile distracții de care au parte ofițerii, improvizându-şi un club al lor în clădirea şcolii dintr-un sat de pe linia frontului.*

De la front

„*Telegraful Român*" publică o scrisoare primită de la un locotenent austro-ungar. În scrisoare se spune cum ostaşii se provăd cu alimente pentru iarnă şi îşi lucrează casele în cari au să-şi petreacă timpul friguros.

[591] Cutie cu chibrituri – n.n., A.Ț.

„Nu ne lipsesc nici distracţiile, scrie locotenentul, cari se ţin în casina aranjata într-o chilie a şcolii. Mobile frumoase am adus din castelul din B. al marelui duce Nicolae Nicolaevici, anume: mese, divanuri, fotele, şi un – pian. Facem muzică; doi cântăreţi ne distrează cu arii din opere şi operete, şi Tudose, primaşul al doilea din capela lui Alexandru din Sibiiu, zice la *brâie* şi la *sârbe*, iar eu din când în când fac figuri, de cari Nemţii se miră şi le place mult.

Ziare avem multe, ungureşti, nemţeşti, româneşti, apoi „*Le Matin*" şi „*Corriere della Sera*". Ştim tot ce se petrece în lumea mare. Când şi când ne conturbă discuţiile şi petrecerile câte un aeroplan rusesc, salutându-ne cu bombe, până nu-l huiduiesc tunurile noastre. Cu mici variaţii, asta ne este viaţa de o vreme încoace"...

Unirea, nr. 104 din 23 octombrie 1915, Blaj, p. 4

443

Köln, 11/24 octombrie 1915 – *Ştire în legătură intrarea Bulgariei în război odată ce trupele acesteia au atacat Serbia şi au pătruns pe teritoriu sârbesc.*

Bulgaria în răsboiu
Bulgaria a rupt legătura de tren Niş-Dunăre

Köln – „*Kölnische Zeitung*" află din Sofia:

Armata bulgară a trecut graniţa sârbă pe toată întinderea ei şi s-a coborât în valea Timocului, unde a pus stăpânire peste linia ferata care porneşte de la Niş spre Dunăre. Prin această ocupaţiune este întreruptă legătura între Rusia şi celelalte puteri alo Ententei pe linia Niş-Salonic.

Joi 14 Octombrie – vreo 50000 soldaţi bulgari au atacat pe sârbi în regiunea Valandovo, în judeţul Doiran, lângă graniţa greacă. Luptele mai crâncene s-au dat la Etnos.

Foaia Poporului, nr. 47 din 11/24 octombrie 1915, Sibiu, p. 1

444

Sibiu, 11/24 octombrie 1915 – *Articol în legătură cu vitejia şi curajul soldaţilor români, din regimentele armatei austro-ungare, dovedită în bătălia purtată pentru ocuparea Belgradului, pusă în contrast cu opinia presei săseşti din Sibiu care consideră că sacrificiul ostaşilor români ar constitui argumentul pentru revendicarea viitoare a drepturilor politice ale românilor ardeleni, emancipare ce va fi mijlocită prin intermediul comunităţii săseşti.*

Prin noi înşine

La luarea Belgradului, regimentele româneşti din Ardeal şi-au fâlfâit din nou steagurile, biruitor, pe vârful întăriturilor duşmane. Cu laudă a fost pomenită această faptă a lor de către conducătorii armatei şi în chipul acesta soldaţii noştri au înscris din nou vitejia strămoşească între popoarele monarhiei austro-ungare.

Şi cu prilejul acesta socotim de bine să spulberăm părerea greşită a multora, cari sunt de credinţa că noi luptăm de aceea ca să primim apoi, drept răsplată, o îmbunătăţire oarecare a stării noastre politice şi culturale. De ar sta lucrul aşa, jertfa noastră ar fi de bună-seamă prea mare. Trebuie să ai o credinţă în suflet ca să poţi muri, căci răsplata numai nu e în stare să te împingă în gura tunurilor. Noi nu luptăm nici ca să ne fălim în faţa altora, deoarece aceasta ar fi o fală goală, când ne aducem aminte că nenumăraţi orfani şi văduve

rămân pe urma ei. Ceea ce ne mână înainte este credința în puterea de viață și în dreptul de-a fi al poporului românesc. În întrecerea către propășire a neamurilor cu cari trăim împreună și cari ne sunt mai puțin prietine, suntem siliți a ne răzima pe puterile proprii. Luptăm ca să trăim și să câștigăm, prin botezul nostru de sânge, drept de viața liberă culturii românești. În cazanul acesta de flăcări se plămădește viitorul nostru.

Prin noi înșine trebuie să punem temelie, ca să clădim apoi edificiul culturii naționale a poporului românesc. Este cunoscut că numai acel popor are dreptul de-a trăi, care își țese veștmântul culturii sale din firele pline de vlagă ale însușirilor născute în sufletul său. Într-adevăr oamenii noștri de seamă au dat lucrări de valoare numai atunci când s au putut ridica peste orice înrâurire străină tulburătoare.

De aceea privim cu totul nepotrivită părerea domnului Neugeboren de la gazeta săsească din Sibiiu când zice că, biruind Germanii, Sașii vor fi mijlocitorii pentru poporul nostru ai culturei germane. În felul acesta de gândire găsim o largă măsură de dispreț și îngâmfare. E un lucru nou pentru noi, deoarece Sașii ardeleni, în cursul vremurilor, nu ne-au dat nimic de bunăvoie, ci totdeauna au știut să ridice un zid între noi și ei, ca nu cumva să se coboare și la noi o rază din lumina lor. La puțini cărturari de ai noștri le-a reușit să pătrundă în școlile lor, dar și aceștia și-au tulburat cumpăna sufletească prin lucruri cu totul streine de gândirea și dorințele noastre. Acolo unde înrâurirea săsească a găsit loc prielnic de desvoltare, a dat naștere la buruieni păgubitoare holdei unde avea să crească și să se coacă spicele noastre.

De poporul domnului Neugeboren ne desparte o lume întreagă de simțăminte și de gândire. Alt sânge ne curge în vine și bătaia inimii noastre nu se poate asemăna cu a altora. Însăși limba noastră supoartă cu greu o înrâurire săsească, și aceasta o dovedește felul greoiu de a se rosti al celor ce-au trecut prin școlile săsești, spre deosebire de limba acelora cari nu s-au depărtat de vatra noastră. Dacă avem astăzi oameni cari vorbesc stâlcit românește și au o cugetare streină, o putem mulțumi ajutorului ce ni-l făgăduiește pentru viitor domnul Neugeboren.

De aceea mulțumim colegului de la „*Tageblatt*" pentru bunăvoința sa, căci noi ne făurim viitorul și cultura noastră din noi și prin noi înșine.

Foaia Poporului, nr. 47 din 11/24 octombrie 1915, Sibiu, p. 1

445

Hunedoara, 11/24 octombrie 1915 – *Știre în legătură cu moartea învățătorului român George Măsariu, ofițer aspirant în Regimentul Cesaro-regesc nr. 2, al armatei austro-ungare, căzut eroic pe frontul din Carpați.*

+ George Măsariu

Cu ochii plini de lacrimi aduc la cunoștință tuturor colegilor, prietinilor și cunoscuților că iubitul nostru coleg George Măsariu, din comuna Herman[592], comitatul Brașov, învățător diplomat și ofițer aspirant în Regimentul cesaro-regesc nr. 2, a murit moarte eroică în luptele din Carpați.

Suspine înăbușite isbucnesc din piepturile noastre, când ne gândim că nu numai părinții, frații, colegii și cunoscuții, ci și școalele au pierdut pe unul dintre cei mai muncitori factori. Iubitul nostru coleg a fost unul dintre cari muncesc zi și noapte de la os, numai ca să-

[592] *Hărman* (în germană *Honigberg*, în ungurește *Szászhermány*), comună în județul Brașov, alcătuită azi din satele *Hărman* și *Podu Olt* – n.n., A.Ț.

şi poată aduna sămânța învățăturii, care apoi, cu drag şi cu iubire de neam, să o semene în ogorul înțelenit al şcoalei. Dorința lui era sa ajungă cât mai curând în viața practică ca să fie folositor neamului său. Tocmai de aceea şi-a ales această carieră spinoasă, ca prin muncă strădalnică să-şi realizeze idealul său, care era a-şi depune munca pe altarul național şi a jertfi tot pentru ridicarea poporului român şi pentru şcoală.

Însă durere, momentele aceste fericite nu le-a ajuns, n-a ajuns să-şi vadă roada unei munci atât de îndelungate, căci a trebuit să prindă arma contra celor ce ne amenință glia strămoşească, şi cu drept cuvânt putem zice că şi-a făcut datorința ca bun patriot față de tron şi patrie.

Părinților şi fraților cari cu inima cernită deplâng pe iubitul lor fiu şi frate, care a fost mângâierea şi fala lor, întăreşte-le Doamne inimile. Iar eu, iubitul tău coleg, rog pe Domnul puterilor să te primească în brațele lui părinteşti, unde sufletul tău să afle viață vecinic. Dormi în pace iubitul meu coleg!

Ioan Brâncoveanu, învățător greco-ortodox, Hunedoara

Foaia Poporului, nr. 47 din 11/24 octombrie 1915, Sibiu, p. 7

446

Hunedoara, 15/28 octombrie 1915 – *Ştire în legătură cu excluderea din rândurile Congregației comitatense a Hunedoarei a deputaților români Ioan Moța şi Vasile Osvadă, care s-au refugiat în România şi s-au pus în slujba mişcării naționale de la Bucureşti.*

Sibiiu, 28 octombrie, nou

Refugiații Ioan Moța, preot, şi Vasile C. Osvadă scoşi din Congregație

Congregația comitatului Hunedoara s-a întrunit iară. Între altele chestiuni, la ordinea zilei a dezbătut şi următoarea propunere, prezentată de domnii dr. Gheorghe Dubleş, dr. Aurel Vlad, dr. Iustin Pop şi Simion Chira, membrii ai congregației:

Propunem ca toți membrii ai congregație să declare că, prin faptul că Vasile Osvadă şi Ioan Moța, membrii ai congregației, au fugit în România unde, prin trădarea loialității lor față de patria şi comitatul nostru, s-au angajat în serviciul mişcărilor dușmănoase nouă, cari mişcări urmăresc o politică de zdruncinare a integrității statului nostru – s-au făcut nedemni de a fi mai departe reprezentanți în congregația comitatului.

În urmare, membrii congregației înfierează ținuta lor şi nu-i mai poate considera ca făcând parte din Congregație. După mai multe discursuri, ținute atât de membrii români cât şi de cei maghiari, propunerea s-a primit cu unanimitate.

Foaia Poporului, nr. 48 din 18/31 octombrie 1915, Sibiu, p. 6

447

Orăştie, 16/29 octombrie 1915 – *Apel lansat de avocatul dr. Ioan Mihu, din Orăştie, tuturor băncilor şi parohiilor româneşti din Transilvania pentru a participa cu donații băneşti la completarea fondului de întrajutorare a mutilaților de război, a răniților şi a familiilor celor căzuți pe front, inițiativă pornită de sergentul-major Vasilie Jucan, din Regimentul 64 Infanterie, aflat pe frontul din Rusia.*

Apel
la colecta caritativă a Regimentului de Infanterie nr. 64 din Orăştie,
iniţiată de sergentul-major Vasile Jucan

Gândul soldaţilor noştri din front sboară necontenit la cei de acasă şi-i chinuie în căutarea mijloacelor de ajutor. Năpasta răsboiului zi de zi scoate din front un număr de voinici ologi şi ciungi şi orbi, pe unii îi face incapabili de muncă pentru susţinere, iar unora le ia viaţa, de le rămân văduvele şi orfanii fără putinţa unui traiu omenesc. Şi soldaţii se înduioşează de gânduri de aceste, pun ban lângă ban, trimit suma adunată acasă, ajutor, iar când cred că nu-i suficient darul lor, apelează la inimile bune de aici să jertfească şi ele şi să înlesniască salvarea năpăstuiţilor.

E o datorie a celor de acasă să contribuie, după puteri, la ajutorarea năpăstuiţilor, şi să nu considere de sarcină, greutate solicitarea unui apel ca cel de la vale, care-i însoţit de suma de 1220 coroane înmulţită de cele 500 coroane, frumosul dar al domnului *Dr. Ioan Mihu*. Da, pentru vitejii Regimentului 64, aproape curat românesc, ajunşi invalizi şi pentru năpăstuitele familii ale voinicilor căzuţi din acest regiment, trebuie să jertfim, e o înnoită îndatorire morală să ne dăm obolul. De la o iniţiativă ca aceasta aşteptăm numai decât un rezultat frumos.

În zilele din urmă am primit de pe câmpul de luptă din Rusia următoarea scrisoare:

Rusia, 13 octomvrie 1915. Preaonoratului domn Dr. Ioan Mihu în *Vinerea*. Prin prezenta îmi iau permisiunea a mă adresa către dumneavoastră cu următoarea rugare şi totodată cerându-vă şi preţiosul sfat.

Tristele împrejurări în cari ne aflăm astăzi, multele nenorociri şi dureri ce au dat peste neamul nostru până în ziua de astăzi, sunt de nedescris. Mai ales acest crâncen răsboiu, care a secerat fără milă mii de suflete dintre fraţii noştri. În urma lor curg râuri de lacrimi din ochii desnădăjduiţi a acelor nefericite fiinţe cari au rămas în urma lor fără sprijin şi mângâiere. Toate aceste nefericiri ne îndurerează inima, şi fiecare se gândeşte cum ar putea să le ajute acestor nefericiţi. Aceste scene mi-au inspirat în minte ideea, pe care o cred nobilă, întovărăşindu-mă cu iubiţii mei fraţi cari ne aflăm pe câmpul de glorie, ca să adunăm o sumă de bani, înfiinţând un fond pentru acei nefericiţi orfani, văduve şi pentru acei cari se află în spital şi nu sunt apţi de muncă, şi dacă bunele inimi ale fraţilor, cari sunt încă acasă, ne vor sprijini şi ei spre a ridica acest fond la o sumă mai mare, ca apoi aceşti nefericiţi de la Regimentul 64 să poată fi ajutoraţi cu un mic ajutor din acest fond.

Vă rog deci, în numele tuturor fraţilor de aici, ca să luaţi această sarcină sub protecţia dumneavoastră conducându-o la un bun rezultat. Suma trimisă, de coroane 1220, nu e prea mare, dar suntem convinşi că bunele inimi ale fraţilor noştri de acasă o vor urca la o sumă mai mare, în vederea scopului nobil avut în vedere.

Îmi ţin de datorinţă a aminti cu câtă dragoste şi voinţă şi-au făcut datoria toţi fraţii noştri de aici, fără deosebire de naţionalitate. Ne-a făcut o mare bucurie văzând că superiorii noştri atât de bucuros au dăruit sume frumoase pentru scopul acesta. Le dau cea mai călduroasă mulţumire domnilor superiori pentru binefacerea lor. Pentru aceasta nici noi nu vom deosebi pe unii de alţii: vor fi ajutaţi şi Nemţi, Unguri etc. Vă rog deci, după ce veţi pune banii la locul lor, să fie citaţi în ziarele româneşti de acasă, ca toţi cari au dăruit ceva să vază, cetind ziarele, că banii s-au dus la bună îndeplinire.

Vă rog deci binevoiţi a-mi răspunde că se poate îndeplini ideea noastră şi bună e? Cu profundă stimă: Vasilie Jucan, sergent-major de ştab, Compania 1/64, poşta de câmp nr. 43. (*Gesehen! 1/64 Feldbaonskmdo. Stabsfeldwebel: Zsukan wurde vom obigem Feldbaonskmdo die Beudilligung ertheilt die Sammlung für „Hilfsfond" ein zu beiten. Stand ortim Felde 12/10 1915. Nikolaus Gamber Hptm*.).

Scrisoarea sergentului Jucan, precum şi suma de 1220 coroane colectată de la voinicii din front, vorbeşte de la sine! Nu am deci să insist nici asupra frumuseţii, nici asupra utilităţii iniţiativei sale, ci ceea ce ţin să o accentuez îndeosebi este: *datoria noastră să dăm ascultare glasului său de chemare, contribuind fiecare, după putinţă, la colecta iniţiată din partea sa*.

În acest scop, mă simt îndatorat a face un apel public la inima caritativă a tuturor acelora ce se află într-o legătură oarecare, fie chiar numai sufletească, cu bravii noştri ostaşi înrolaţi sub drapelul acoperit cu nouă glorie a vitejiei Regimentului 64, aproape curat românesc. În sfârşit, rog pe stimaţii conducători ai băncilor româneşti şi pe onorata preoţime, de pe teritoriul de întregire a Regimentului 64, să facă fiecare câte o colectă în localitatea sa în scopul amintit – ca sumele ce vor incurge, fie chiar cât de mici, să le trimită, până la sfârşitul lunei noiembrie, la Institutul de credit „*Ardeleana*" în Orăştie, unde se vor fructifica până va putea urma împărţirea ajutoarelor contemplate.

În speranţa că glasul meu nu va răsuna în pustiu, deschid această colectă caritativă cu scontarea sumei de coroane 500 din partea mea.

Dr. Ioan Mihu,
proprietar

Notă: – ziarele româneşti sunt rugate să publice acest apel.

Românul, nr. 225 din 16/29 octombrie 1915, Arad, p. 4

448

Galiţia-Lipău (comitatul Sătmar), 30 octombrie 1915 – *Scrisoare adresată preotului din parohia Lipău de soldatul român Vasile Buda, mobilizat în armata austro-ungară, prin care îl înştiinţează că pe front l-a întâlnit pe învăţătorul satului, că de abia s-au recunoscut din pricina degradării fizice în care se aflau amândoi consătenii, şi apoi îl roagă să intervină pe lângă notarul comunei pentru a-i acorda soţiei sale, pe care a lăsat-o cu patru copii minori, indemnizaţia de subzistenţă cuvenită familiilor al căror întreţinători se află pe front, femeia fiind nevoită să cerşească prin sat pentru a-şi asigura traiul de zi cu zi.*

„Din poartă în poartă"

Vasile Buda din *Lipou*[593], comitatul Sătmar, scrie de pe câmpul de război, preotului din sat. Iată scrisoarea:

Iubite părinte sufletesc!

Acum mă înaintez ca şi o oaie pierdută de turma sa, fiind pierdut de trei luni de zile, şi în ziua de astăzi m-am aflat ca să-mi caut păstorul meu. O Doamne! Părinte, împrăştiate sunt oile pentru cari trebuie să răspunzi la judecată. Acum, în 30 octombrie, m-am întâlnit cu învăţătorul nostru, Octavian, şi 3 zile am fost laolaltă. Când ne-am întâlnit nici nu ne-am cunoscut unul pe celălalt până ce am început vorbele laolaltă; şi ne-am aflat, că el este Octavian Pop şi eu Vasile Buda – aşa ni s-a mutat portul şi faţa.

Şi mă rog părinte că rugăciunile cari le verşi pentru noi în sfânta biserică să fie primite înaintea lui Dumnezeu. Că Doamne în mare jug suntem astăzi, dar gândim că, după rugăciunile cari se varsă în biserici pentru noi, bunul Dumnezeu şi Maica Preacurată şi sfânta Cruce va pune milă şi ne va scoate din jugul acesta. Of! Părinte cum ne luptăm din tărie pentru ţara noastră iubită, şi acasă am lăsat patru copii orfani şi muierea, cari umblă dintr-o poartă într-alta.

---

[593] *Lipău*, sat aparţinător comunei Culciu (în ungureşte *Kolcs*), judeţul Satu Mare, alcătuită azi din satele *Culciu Mare, Apateu, Cărăşeu, Corod, Culciu Mic* şi *Lipău* – n.n., A.Ţ.

Pe cum am cetit o carte de acasă, a mea familie încă până în ziua de astăzi n-a căpătat ajutorință de la stat, care a fost făgăduită pentru noi. Că domnul notar tot împinge de pe o vinere pe alta şi bieții de ei tare cu greu pot aştepta. Dar te rog Părinte sufletesc ca să osteneşti cu pruncii mei până la casa satului să vorbeşti pentru mine cu notarul, că ce lucru este că celelalte muieri toate au căpătat ajutorință câte de 2 ori, iar a mea muiere n-a căpătat niciodată.

Şi apoi să facă domnul bine şi să-mi scrie mie o carte. Că domnul nostru major zice aşa către noi că care muiere n-a căpătat până acum ajutorință, doar numai notarul e de vină. Şi mai încolo neavând ce să mai scriu, decât poftesc tot bine şi sănătate la domnul şi la doamna şi la domnişoara. Şi sărut eu mâinile.

Vasile Buda.
Christos în mijlocul nostru.

Calendarul Asociațiunii, pe anul visect 1916, nr. 45 din 1916, Sibiu, p. 114–116

449

Doberdo (Italia), octombrie 1915 – *Reportaj în legătură cu mersul operațiunilor militare pe frontul italian, starea de spirit a soldaților austro-ungari, foarte mulți de etnie română, şi povestea ostaşului bănățean Vasile Dancea, decorat pentru acte de curaj şi vitejie dovedite în luptele de la Doberdo.*

Amintiri din „iadul" de la Doberdo[594]

Era vreme de toamnă târzie. Afară ploaia se cernea mereu din ceața deasă care cuprindea, sub vălul ei întunecat, toate colinele şi toate dolinele. Marea, care în alte dăți se vedea atât de frumoasă şi atât de lucitoare, acum dispăruse cu totul. Printre barăcile din lagăr nu se vedeau decât soldați cu veştmintele ude şi murdărite de pământul roşu, lipicios din tranşee. Umblau încet cu privirile țintite în pământ, în vreme ce stropii de ploaie se storceau şi picurau de pe cozorocul chipiului. Încăperile erau tixite de ostaşi, cari îşi aruncau armele şi sacul din spinare pe paturile-priciuri ale bărăcii. Toți erau uzi până la piele şi cu ciolanele amorțite de frig.

Ploaia se pusese de cu seara. Mai întâi, asupra platoului se lăsase o ceață ca o pânză deasă, din care începu a se cerne ploaia măruntă şi rece. Puținul pământ de culoare roşie, ce se afla printre marea de pietri a terenului sterp şi pustiu, începuse a se muia şi a deveni cleios şi lunecos. Apa străbătea prin veştminte până la piele, iar răceala ei răspândea prin corpurile bieților ostaşi o amorțeală ucigătoare. Prin tranşee apa creştea mereu, aşa că le năvălea în încălțăminte, însă ei stăteau nemişcați, cu arma în mână, încărcând-o şi descărcând-o neîncetat. Gloanțele sburau în fluerături şi într-o parte şi într-alta. Întotdeauna în astfel de nopți cu ceață, focul se deslănțuia mai cu furie, căci atât ai noştri cât şi duşmanul se temeau

---

[594] Armata italiană a mobilizat în zonă 35 de divizii, cărora li se opuneau doar 6 divizii austro-ungare, mulți dintre soldații fiind recruți slab instruiți sau ostaşi proveniți din unitățile grănicereşti. Au fost aruncate în luptă unități militare din garnizoanele Budapesta, Timişoara, Seghedin, Debrețin, Oradea şi Alba Iulia, care au avut mai multe ciocniri cu trupele italiene în perioada 18 iulie–10 august 1915.

Pierderile monarhiei dualiste s-au ridicat la 6500 de morți, 23000 răniți şi 12000 prizonieri, cei mai mulți căzuți în sectorul culmilor Muntelui San Michele. În toamnă, frontul s-a stabilizat şi a fost dominat de luptele de uzură. Cf. Völgyesi Zoltán, Doberdó, *Isonzó és az olasz front száz éves csatái*, a *Magyar Nemzeti Levéltár*, 28 julius 2015.

de surprinderi. Cu toate că rachetele sburau mai dese, totuşi razele lor nu puteau străbate prin pânza deasă a ceţii, aşa că terenul dintre tranşee rămânea tot în întunerec.

Abia către miezul nopţii se lăţise o veste îmbucurătoare între ostaşi, care sbură din gură în gură în de-a lungul tranşeei, că în scurt vor fi schimbaţi de alt regiment. Suferinţele îndurate mai multe zile de-a rândul în iadul tranşeelor fură uitate, şi la gândul că vor întoarce pentru câteva zile în lagăr, pentru a se mai desmorţi de frig şi a-şi linişti nervii, vecinie răscoliţi de înfricoşatele bubuituri, raze de bucurie începură a le licări în suflete şi în inimi.

După ce fură schimbaţi, toată noaptea orbecăiră prin întunerecul ca din iad până când, în revărsatul zorilor, se văzură în lagăr. Prin barăci sgomotul creştea şi se asemăna cu un vuiet înăbuşit, iar fumul se ridica încet în sus răspândindu-se în de-a lungul acoperişului.

În jurul unui foc şedeau mai mulţi ostaşi şi se încălzeau. Privirile şi le ţinteau în flăcările mistuitoare ale focului. Pe feţele lor supte, slabe şi cu bărbile încâlcite, lumina focului îşi juca razele ei de bronz şi le da înfăţişarea unor eroi legendari din vremurile apuse. În realitate însă cu toţii erau eroi, căci vitejia şi curajul lor nu odată, ci mai de multe ori, a băgat pe Italian în răcorile morţii. Erau tăcuţi. Suferinţele din tranşee i-au istovit de puteri, iar ploaia de peste noapte le-a luat voia cea bună de altădată. Nu se mai gândeau la nimic şi nici altă dorinţă nu mai aveau decât să-şi usuce veştmintele încărcate de apă. Dorul de casă şi dorul de ai lor, pe cari îndelungate luni nu i-au mai văzut, era copleşit de greutăţile pe cari trebuia să le îndure un ostaş, aşa că repede nici nu ar mai fi ştiut să-şi deie seama că în realitate cine sunt şi de unde sunt. Aşa li se părea că de când e lumea tot cu arma lângă dânşii s-au crescut şi tot în războaie s-au purtat şi că altă meserie nici nu mai aveau pe pământ decât a ucide pe semenii lor, de a vărsa sânge cald din inimi pătrunse ca şi ale lor tot de aceleaşi doruri, de aceleaşi suferinţe.

După ce se mai desgheţară din amorţeala ucigătoare şi după ce sângele începu a le circula mai cald prin vine, iar veştmintele se mai svântară de umezeală, limbile începură a li se deslega şi fiecare începu a povesti mai una, mai alta. Căprarul *Nicolae Recoşanu* privi la ostaşul *Vasile Dancea*, îl măsură lung, în urmă îi grăi:

– *Măi Vasile, auzita-i, că o să fi decorat?*

– *Eu?* – făcu acesta mirat.

– *Da, aşa ne-a spus azi domnul comandant al companiei.*

– *Şi pentru ce?*

– *Ei vezi, tu pe mine mă întrebi, ca şi când tu nu ai şti mai bine că pentru ce te decorează, pentru că eşti credincios tronului şi patriei şi nu te-ai predat cu uşurinţă duşmanului.*

– *Va fi cumva, pentru că ajungând în mâinile duşmanului iar te-ai întors înapoi*, grăi ostaşul *Constantin Tomescu*, pe al cărui piept strălucea argintul unei medalii de vitejie.

– *Mai şti, se poate...* – şi *Vasile Dancea* rămase cu privirile în flăcările jucătoare ale focului.

– *Ia să ne povesteşti măi Vasile, cum a fost întâmplarea aia...* grăi căprarul.

Vasile Dancea îşi aruncă privirile asupra camarazilor, în urmă iară şi le îndreptă în jăraticul aprins, şi privea atât de lung încât se părea că acolo vede toate câte le-a păţit în noaptea când a fost în mâinile duşmanului.

– *Cum să se întâmple* – grăi el de la o vreme – *iac-aşa, m-am trezit şi eu odată că sunt înconjurat de Italieni şi desarmat. Vă aduceţi aminte de noaptea din 21 octomvrie, atunci când am plecat către linia de foc? Era o noapte senină cu lună, aşa că pe toate întinderile se vedea ca ziua. Voi v-aţi dus înainte, iar eu rămăsesem înapoi dimpreună cu alţi tovarăşi, ca să ducem muniţiune. Şi am plecat noi cu muniţiunea până la batalion, iar de acolo ne-a condus o ordonanţă, care zicea că ştie drumul peste doline până în tranşee. El mergea înainte, iar noi în rând, unul după altul, îi urmam. Şi am mers noi tot înainte din dolină în dolină, iar tunul bubuia cumplit şi gloanţele ne fluierau pe la urechi, ne spintecau veştmintele, iar loc de a ne ascunde nu aveam. Nu era nici un zid, nici un arbore,*

numai locuri pietroase, întinse ca palma. Ce aveam de făcut alta, decât să mergem înainte numai. Ne lăsasem nădejdea în Dumnezeu, că ce se va întâmpla se va întâmpla.

Pe cale căzuseră vreo doi inşi. Un tovarăş al meu Costa Brata, primi un glonț la inimă şi, fără a mai rosti un cuvânt, se prăbuşi la pământ ca o bucată de lemn. Alergai a-i da ajutor, dar zadarnic, că era mort ca pământul. Mi-am făcut cruce cu capul descoperit şi zicând un: „Dumnezeu să-l ierte", am plecat mai departe. Pe cale mai pică unul. Acestuia îi trecuse glonțul prin frunte. Fiori de moarte începură a ne furnica carnea de pe noi. Deodată ordonanța se opri în loc şi nu mai ştia în care parte să apuce.

– Am rătăcit, grăi el cu o voce frântă.

– Atunci ne-a bătut Dumnezeu, pe aici avem să perim toți ca nişte câni, grăi un altul.

Luna lumina sus pe ceriul cel senin cu lumina ei argintie, palidă, înfricoşată cumva, iar puştile, mitralierele răpăiau cumplit şi şrapnelele treceau pe deasupra noastră în zâzăituri afurisite. Nu ştiam ce să facem şi încotro s-o croim. La o îndepărtare de câțiva zeci de paşi de noi se vedeau focurile de puşcă licărind în noapte. Credeam că sunt ai noştri. Am pornit-o deci în partea aceea. Mai mult ne-am târât pe pântece printre pietri până ne-am apropiat de tranşee. Unul dintre noi grăi:

– Auzi că vorbesc româneşte, îs de-ai noştri.

Şi noi veseli, bucuroşi că ne-am aflat compania, cu toții am dat năvală în tranşee. Când colo am rămas ca trăsniți. Deterăm nas în nas cu duşmanul. Ei erau o mulțime, iară noi numai o mână de oameni.

– Şi cum de nu băgarăți de seamă că acolo e duşmanul? – întrebă căprarul Nicolae Recoşanu, care tocmai îşi aprindea țigareta la un tăciune.

– Apoi vezi aşa – graiul lor semăna aşa de bine cu al nostru, şi noi ne-am înşelat crezând că sunt de-ai noştri.

Ostaşii de pe lângă foc, cu fețele iluminate în bătaia flăcării, priveau uimiți la *Vasile Dancea*.

– Şi în urmă ce făcură cu voi? – întrebau toți.

– Ce să facă, ne desarmară şi în urmă ne spuseră că acela care îndrăzneşte să fugă va fi împuşcat. Un căprar de al lor ne luă sub comanda lui şi zicându-ne „Avanti" o porni dimpreună cu noi spre țara lor... Inima începu a-mi bate nebună şi capul îmi vâjâia cumplit, mă cuprinse un năcaz, o furie cumplită la gândul că trebuie să ajung prisonier. Privii o dată înapoi şi o dată înainte şi la un moment bine venit, când ostaşii ce ne escortau priveau într-altă parte, mă şi aruncai pe pântece între nişte pietri.

Luna mare şi palidă se adâncea tot mai mult după un nor, ce era întins ca o pânză în de-a lungul zării, deasupra mării. Eu stăteam acolo nemişcat, până când tovarăşii mei căzuți în prinsoare se depărtară binişor înainte. Mă ridicai atunci pe brânci şi privii în jur de mine. În tranşee şedeau Italienii şi îşi descărcau mereu puştile. Gloanțele fluierau pe lângă mine, se isbeau de pietri, iar eu îmi făceam planuri peste planuri, că cum aş putea scăpa din locurile acelea afurisite, unde în fiecare clipită moartea mă amenința. M-am târât deci aşa pe pântece, până către tranşee, şi îmi căutai un loc acolo unde mi se păruse că nu ar fi nimenea.

Când vream să mă aşez jos şi să-mi pregătesc un loc mai bunişor, văzui umbra unui ostaş că se repezi către mine cu baioneta pe puşcă, gata să mă străpungă. Am sărit atunci în sus ca ars şi, fără să-mi mai pot da seama că ce fac, prinsei de puşcă şi cu o smâncitură i-am şi smuls-o din mâni, o învârtii atunci prin văzduh şi cu o lovitură îi sfărmai țeasta capului.

– L-ai omorât? – întrebară cei de pe lângă foc în cor.

– Ce puteam alta să fac... trebuia să-mi apăr viața. Şi am stat acolo până dimineața, fără a mai fi băgat în seamă de cineva. Numai cel mort, cu fața plină de sânge, mă privea cu ochii lui mari de ghiață. Ca să nu-l mai văd, l-am acoperit cu pânza unui cort şi l-am lăsat în pace. Îmi părea rău de dânsul, că şi el era om ca mine, dar n-aveam ce face.

Soarele răsărise şi lumina zilei se aşternu peste platou. Din ascunzătoarea mea priveam în toate părțile şi numai brăzdături de tranşee şi întărituri de saci cu pământ se vedeau. În fața mea, la o

depărtare de vreo cincizeci de paşi erau tranşeele noastre şi priveam la ostaşii noştri cum îşi descărcau armele. Mă gândeam că ce fericiți puteau fi ei, în vreme ce eu cu moartea în sân stau ascuns ca un iepuraş care din clipă în clipă aştepta căpăii să năvălească asupra lui. Oftam, iar în gând ziceam: – Doamne ajută-mi, să pot trece dincolo!

Ceva mai târziu auzii un zăngănit de arme şi o învălmăşală, şi un sgomot mare se produse între ostaşii italieni. Din învălmăşeala cea mare, din când în când se desprindeau cuvinte destul de răspicate ca: „Avanti, Avanti, Eviva Savoya!" şi când îmi ridicai capul deasupra sacilor, ce să văd? Italienii se pregăteau de atac. Toți, cu puştile în mâni, ieşiră din tranşee şi o porniră cam şovăitori înainte către ai noştri. Un gând îmi fluieră prin creieri, dar oleacă şovăii şi eu, căci din tranşeele noastre gloanțele curgeau potop. Răpăiau puştile, iar mitralierele păcăiau înfricoşat. Italienii însă mergeau înainte. Mulți se prăvăleau printre pietri ca să nu se mai scoale. Şi eu priveam din ascunzătoarea mea la dânşii.

Deodată îmi luai inima în dinți şi, în mână cu puşca celui mort, sării afară din tranşee şi o croii înainte prin potopul de plumbi. Am fugit vreo treizeci de paşi, în urmă mă prăbuşii între nişte pietri. Obosisem. Gura şi gâtlejul mi se uscase. Apa curgea vale pe mine, iar în jurul meu nu vedeam decât corpurile celor căzuți şi răcnete de durere înfricoşate auziam. Cadavrele învechite, cari de săptămâni de zile zăceau acolo pe jumătate putrede răspândind în jurul lor un miros greu nesuferit.

Doi ostaşi ai duşmanului, băgându-mă în seamă, se repeziră cu baionetele asupra mea. Dar când fură la cinci paşi departe de mine, se şi prăbuşiră la pământ şi numai din picioare mai scuturau. Nişte gloanțe îi ajunse înainte de a se apropia de mine.

După ce mă încredințai că am scăpat neatins de plumbi, mă ridicai şi din nou o pornii înainte. Ajunsei la doi paşi de tranşeele noastre, când colo ceva tare mă isbi în cap de era să mă prăvălesc la pământ. Cineva aruncase o granată de mână cu care mă nimeri. Norocul meu însă că granata n-a explodat. Bag seama Dumnezeu m-a ferit. Nu-mi pierdui curajul ci mă repezii înainte printre puştile ostaşilor noştri şi cu o săritură trecui peste saci în tranşeele noastre. Acolo mă sprijiniră vreo doi ostaşi de ai noştri şi rămaseră cruciți când mă văzură. Afară însă moartea secera cu nemiluita viețile Italienilor îndrăzneți, aşa că în sfârşit fură respinşi..

– Mare noroc ai avut măi Vasile – grăi un ostaş.

– Dumnezeu te-a scăpat – grăiră ceilalți.

Vasile Dancea tăcu şi rămase cu privirile țintite în foc, iar ceilalți ostaşi priveau la dânsul cu admirație ca la un adevărat erou.

*

După câteva zile pe pieptul lui *Vasile Dancea* strălucea „*medalia de vitejie clasa întâi*".

Damian Izverniceanu

Românul, nr. 22 din 29 ianuarie/11 februarie 1916, Arad, p. 1–3

450

Strypa 20 octombrie/1 noiembrie 1915 – *Ştire în legătură cu moartea căpitanului român Alexandru Candrea, înrolat în Regimentul 33 infanterie din Arad, din armata austro-ungară, căzut pe câmpul de luptă de la Styrpa, pe frontul Galiției orientale.*

+ Căpitanul Alexandru Candrea

Arad, 21 februarie

Numai acum ni se comunică trista ştire că numărul eroilor români, căzuți pentru tron şi patrie, a crescut încă cu unul dintre cei mai distinşi, cei mai bravi ofițeri români ai armatei austro-ungare. Căpitanul *Alexandru Candrea*, din Regimentul nostru arădan Nr. 33, a

murit moarte de erou, în luptă piept la piept lângă valurile înroşite de sângele eroilor ale râului blestemat *Strypa*[595], în 1 noemvrie 1915. Peste câmpia crâncenei bătălii, la sfârşitul acelei zile, rămăseseră stăpâni deocamdată Ruşii, şi astfel cadavrul eroului nostru a rămas în mânile duşmanului care, după cum ni se comunică din sursă absolut bine informată, l-a înmormântat cu cinste cuvenită, dând mortului toate onorurile militare.

Alexandru Candrea a fost născut în Munţii-Apuseni, din sângele Moţilor legendari, şi a adus în viaţă toată vigoarea şi sufletul mare al acestei rasse distincte de Români. Terminând şcoala de cadeţi, a intrat ca ofiţer activ în armata austro-ungară, fiind mai la urmă dislocat la Regimentul de infanterie arădan Nr. 33, unde a stat mai mulţi ani ca aghiotant al comandei de regiment. Ca ofiţer, era tipul punctualităţii şi al tuturor virtuţilor militare, dar a rămas Român cu toată fiinţa sa, stimat şi iubit de întreagă societatea românească ce îl cunoştea.

În timpul din urmă se îmbolnăvise şi astfel, cu rangul de căpitan, s-a retras în statul de pensionar. Nu mult după aceea a isbucnit însă răsboiul, şi căpitanul *Alexandru Candrea*, cu boala în oase, şi-a cerut reactivarea şi permisia de a fi împărţit la trupele luptătoare. Cererea i s-a împlinit şi a fost din nou ataşat Regimentului Nr. 33, cu care împreună a luptat neîncetat mai mult de 14 luni de zile. În două rânduri a fost rănit, dar viteazul român n-a voit să ştie de repaos, ci a stat mai departe la trupă, unde în urmă i-a fost încredinţată conducerea unui batalion.

În 1 noemvrie 1915 s-a dat lângă *Strypa* o luptă înverşunată cu Ruşii. Românii Regimentului 33 au fost în focul cel mai groaznic, în fruntea lor căpitanul *Alexandru Candrea*. Aici l-a ajuns ceasul din urmă. Perforat de mai multe gloanţe, a murit moartea de adevărat erou pentru tron, pentru patrie şi pentru neamul său.

În veci pomenirea lui!

Românul, nr. 29 din 9/22 februarie 1916, Arad, p. 3

451

Budapesta, 20 octombrie/1 noiembrie 1915 – *Ordonanță, emisă de Resortul Economic, prin care sunt rechiziționate stocurile de cereale, făină şi leguminoase în folosul armatei ale producătorilor şi en-grosiştilor, şi totodată este raționalizată vânzarea acestora către populație.*

Ordonanța cu privire la rechiziția bucatelor şi a păstăioaselor

În înţelesul ordinaţiunei ministeriale acum dată, cu începere de la 1 noemvrie nu se vor putea vinde bucate nimănui, decât numai „Societăţii pe acţii pentru productele de răsboiu", şi nimenea nu va putea cumpăra bucate decât această societate pe acţii, care se va îngriji ca şi micii proprietari să-şi poată vinde şi să predeie cu preţurile maximale proviziile destinate spre vânzare societăţii pe acţii sau comisionarilor acesteia de pe teritorul cercului lor. Până la 25 noemvrie, oricine poate să-şi anunţe şi vândă nemijlocit proviziile sale de bucate „Societăţii pe acţii pentru productele de răsboiu" sau comisionarilor acesteia, fără mijlocirea autorităţilor.

La 25 noemvrie fiecare proprietar trebuie să socotească ce provizie de bucate şi făină are în această zi şi, cel mai târziu până la 28 noemvrie, să anunţe punctual, în scris sau

---

[595] Sectorul râului *Strypa* făcea parte din linia frontului *Strypa–Cernăuți* din *Galiția orientală*. La mijlocul lunii noiembrie 1915, intensitatea confruntărilor armate dintre trupele austro-ungare şi cele ruseşti s-au ponderat şi războiul a intrat în faza statică a poziţiilor de tranşee. Cf. Joshua A. Sanborn, *Imperial Apocalypse. The Great War and the Destruction of the Russian Empire*, Oxford University Press, 2014, p. 112.

verbal, la primăria comunei pe al cărei teritor se găseşte provizia, notificând casa, economia, măieriştea sau depozitul de cereale şi anume:

1. socotind şi ceea ce a vândut, dar încă nu a furnizat, arătând cât face producţia sa de grâu, secară, îndoitură (grâu mestecat), orz şi ovăz, cum şi provizia de făină;

2. cât poate el să reţină, în senzul dispoziţiilor actuale, pentru trebuinţele casei şi economiei sale; 3. ce cantitate a vândut, dar încă nu a furnizat-o, şi prin urmare detrăgând cantitatea pentru trebuinţele economice şi casnice;

4. cât face prisosul. Dacă bucatele producentului nu au fost treierate până la 25 noemvrie, trebuie să se înştiinţeze rezultatul ce se aşteaptă din treierat.

Îndatorirea de a anunţa provizia, conform stării de la 25–28 noemvrie, îi priveşte nu numai pe producenţi, ci se referă la fiecare posesor de provizii care posedă provizii mai multe decât îi trebuie pentru casă şi economie, cum şi persoanele juridice, morile, întreprinderile industriale şi de comerţ, autorităţile publice şi instituţiunile. Productele ce se află pe vapoare sau pe tren, este obligat să le anunţe adresatul, după ce ele au ajuns la locul destinaţiei.

Împrejurarea că proprietarul proviziei a anunţat proviziile sale primăriei comunale până la 28 noemvrie, nu-l lipseşte de dreptul de a-şi putea vinde provizia sa „Societăţii pe acţii pentru productele de războiu" şi după 25 noemvrie şi chiar până la 25 decembrie a. c. Cel ce până la 25 decembrie a anunţat, în scris sau verbal, direct sau pe calea primăriei comunale, numitei Societăţi pe acţii (Budapesta, V. str. Nádor 9) proviziile sale de prisos de peste 100 măji metrice, mai departe cine a declarat proviziile sale de prisos, şi sub 100 măji metrice, până la 25 noemvrie, primeşte preţul de cumpărare computat conform normelor stabilite pentru preţurile maxime.

Dacă „Societatea pe acţii pentru producte de războiu" nu ia în primire proviziile până la 1 ianuarie 1916, proprietarul primeşte, sub titlul de taxă pentru întreţinere pe fiecare lună şi pentru fiecare majă metrică, o taxă de 20 fileri. De asemenea, primeşte preţul de cumpărare, socotit conform normelor stabilite pentru preţurile maxime, şi acel producent care poate dovedi, prin un atestat liberat de primul funcţionar al municipiului, că el nu a putut să-şi treiere bucatele din cauza unor greutăţi neînlăturabile, până la 26 decemvrie a. c. Totuşi, la 25 decemvrie, conform ordonanţei prezente, oricare provizie ce trece peste trebuinţele casei şi economiei se priveşte ca rechiziţionată pentru trebuinţele.

După 25 decembrie nimeni nu-şi va mai putea vinde proviziile. Proprietarul nu mai dispune de proviziile sale, ci este îndatorat a le îngriji şi a le furniza, conform dispoziţiilor oficioase, „Societăţii pe acţii pentru producte de războiu" la cea mai de aproape staţie de cale ferată sau de vapor, designată spre acest scop. Pentru proviziile primite în acest fel, nu se mai plătesc preţurile maxime, ci o rebonificare mai mică cu 4 coroane – decât preţurile maxime. Şi pentru îngrijirea acestor provizii, de la timpul rechiziţiei până la predarea lor, nu se socoteşte nici o rebonificare. „Societatea pe acţii pentru producte de războiu" este obligată a asigura cvantul corespunzător din proviziile rechiziţionate, în locul prim, pentru trebuinţele cele mai urgente. ale poporaţiunii municipiului respectiv, cum şi a instrucţiunilor a cărora provedere a luat-o asupra sa.

Cu ocazia rechiziţionării, producenţilor li se va lăsa numai ce, în senzul ordonanţelor de până aci, li se poate socoti pentru trebuinţele casei şi ale economiei. Proviziile vândute înainte de 1 noemvrie se pot preda cumpărătorului îndreptăţit; dacă însă se tratează de o furnizare peste o sută de măji metrice, vânzătorul este obligat a o anunţa fără amânare „Societăţii pe acţii pentru producte de războiu".

Cel ce nu-şi anunţă provizia, ci o ascunde sau o tăinuieşte, mai departe cel ce în timpul dintre 1 noemvrie şi 27 decemvrie 1915, vinde altuia bucatele sale sau făina sa şi nu „Societăţii pentru productele de războiu" sau comisionarilor săi, mai departe cine îşi agoniseşte bucate sau făină prin cumpărare în contra ordonanţei, nu mai puţin cel ce

mijloceşte o afacere ce este în contra ordonanţei, în fine şi cel ce provizia rechiziţionată o foloseşte sau o prelucră sau dispune de ea într-un mod potrivnic ordonanţei, se face culpabil de transgresiune şi va fi pedepsit cu arest până la 2 luni şi 600 coroane pedeapsă în bani. Afară de acestea, ordonanţa dispune că proviziile de bucate şi de făină, cu privire la care s-a făcut transgresiunea, să fie confiscate pe calea poliţială în senzul legii. A cincea parte din valoarea proviziilor îi compet denunţiantului, iar restul, după detragerea cheltuielilor obveniende, se va întrebuinţa în favorul soldaţilor invalizi.

În aceeaşi ordonanţă, care tratează de anunţarea şi rechiziţionarea bucatelor şi a făinei, regimul a luat dispoziţii şi cu privire la anunţarea şi rechiziţionarea proviziilor de fasole, mazăre şi linte. Şi cu privire la acestea au valoare aceleaşi dispoziţii ca şi pentru bucate şi făină. Anume, fiecare este obligat a anunţa, în scris sau verbal, până la 28 noemvrie, primăriei comunale provizia de fasole, mazăre şi linte ce se află în posesiunea sa lai 25 noemvrie a. c, cu excepţia unei provizii care nu trece peste 30 kgr.

Între 1 noemvrie şi 25 decemvrie producentul poate să-şi vânză provizia sa de fasole, mazăre şi linte numai „Societăţii pe acţii pentru producte de răsboiu", ori – şi aici este o excepţie de la dispoziţiile cu privire la bucate – el poate vinde această provizie pe piaţă pentru consumul imediat, sau unui comerciant care se îndeletniceşte cu vânzarea în detail de păstăioase. După 25 decembrie însă toate proviziile pentru scopul de consum general, în puterea ordonanţei prezente, sunt a se privi ca rechiziţionate şi a se furniza „Societăţii de producte pentru armată" şi anume, pe lângă o rebonificare, care e cu 4 coroane de majă metrică mai redusă decât preţul maxim.

Pentru trebuinţele casnice şi economice se pot socoti cel mult 30 kgr. Cantităţile ce se pot reţine peste acest cvant trebuie să fie stabilite cu luarea în considerare a tuturor împrejurărilor de către autorităţile rechiziţionare. Comercianţii pot să vândă proviziile lor de păstăioase de cari dispun, mai departe acelea cumpărate pe piaţă până la 27 decemvrie, sau „Societăţii de producte pentru armată" sau exclusiv în detail consumenţilor.

(Resortul Economic)

Românul, nr. 235 din 29 octombrie/11 noiembrie 1915, Arad, p. 2–3

452

Sebeş (comitatul Alba inferioară) 22 octombrie/3 noiembrie 1915 – *Ştire în legătură cu moartea pe câmpul de luptă a ofiţerului român, Enea Sergiu Medean, din armata austro-ungară, căzut pe frontul din Galiţia.*

+ Enea Sergiu Medean

Fost secretar la „*Agricola*", bancă în *Sebeşul-săsesc*, a murit moarte de erou în Galiţia, la 3 noiembrie. Jalnica familie a adus acasă rămăşiţele pământeşti ale eroului şi le-a aşezat în cripta familiară din cimitirul greco-ortodox din Sebeşul-săsesc luni, în 21 februarie. Lină să-i fie odihna şi memoria binecuvântată!

Românul, nr. 29 din 9/22 februarie 1916, Arad, p. 6

453

Cladova (Serbia), 4 noiembrie 1915 – *Ştire în legătură cu ocuparea oraşului Cladova, pe malul sârbesc al Dunării, de către armatele austro-ungare, numirea unui primar român bănăţean şi constituirea de patrule militare alcătuite din soldaţi români, întrucât populaţia zonei este majoritar românească.*

„*F. P. R.*" primeşte de pe frontul sârbesc următoarele:

Între trupele austro-ungare cari au trecut Dunărea şi au ocupat oraşul sârb Cladova – sunt şi români din Bănat. Populaţia din Cladova e alcătuită în mare parte de români, căci se ştie că valea Timocului e locuită de o pătură numeroasă de români.

La Cladova, autorităţile militare austro-ungare au instalat ca primar pe un român bănăţean, care vorbeşte româneşte cu populaţia de acolo, în marea majorităţi formată din români. Şi soldaţii din armata austro-ungară trimişi în patrule prin satele sârbeşti, de pe marginea Dunării, sunt români. Ei circulă prin sate şi îndeamnă pe locuitorii rămaşi să cheme înapoi pe cei refugiaţi pe teritoriul român, asigurându-i pe toţi de linişte.

Unirea, nr. 107 din 4 noiembrie 1915, Blaj, p. 4

454

Arad, 25 octombrie/7 noiembrie 1915 – *Ştire în legătură cu exhumarea trupului colonelului arădean Dimitrie Burdea, fost ofiţer al armatei austro-ungare, răpus în bătălia de la Lemberg, pe frontul galiţian, şi aducerea acestuia în Arad spre a fi înmormântat.*

Înmormântarea colonelului Burdea

Sâmbătă, pe o vreme nespus de tristă de toamnă, a sosit la Arad corpul exhumat al vice-colonelului Dimitrie Burdea, care murise moarte de erou în jurul Lembergului, având abia vârsta de 51 ani. Preaonoratul domn, părintele protopop Vasite Beleş, asistat de onoraţii domni preoţii Traian Văţian şi Gavril Bodea, a săvârşit prohodul, fiind de faţă şi Preasfinţia Sa domnul episcop Ioan I. Papp al Aradului.

Pe lângă familia îndoliată a participat, în frunte cu domnul general Ress, însoţit de domnul maior Negrea, întreg corpul ofiţeresc arădan, iar onorurile au fost date de un batalion comandat de un major. După ce s-a sfârşit prohodul, a pornit carul mortuar, însoţit de un numeros public jelitor, având în frunte două companii de infanterie. Muzica militară a intonat marşuri funebrale până la mormânt. Odihneascâ în pace!

Biserica şi Şcoala, nr. 43 din 25 octombrie/7 noiembrie 1915, Arad, p. 325

455

Câmpulung (Bucovina), 29 octombrie/11 noiembrie 1915 – *Schiţă dedicată prieteniei şi camaraderiei dintre doi soldaţi români, înrolaţi într-o unitate militară austro-ungară alcătuită din etnici polonezi, care au suferit împreună pe fronturile din Serbia şi apoi pe cele din Italia.*

Un prieten – pierdut?

...Şi era bun băiat Constantin. Vioiu şi plin de viaţă. La vorbă glumeţ şi păcălitor. Fusese vreo 4 ani cioban la stână şi când venea cu oile de la păşune umplea stâna de veselie. De multe ori se deslănţuia nişte hore de-ţi era mai mare dragul să stai să priveşti. Şi apoi fluieraşul! Viaţa lui. Acuş storcea lacrimi de durere, acuş îţi înduioşa inima cu melodii cadenţate, răspândite prin aerul de munte, unde pare că sună mai frumos. Dar când îţi cânta de joc, băteai în pinteni fără să vrei pare că era fluierul vrăjit din poveste.

A sosit răsboiul. Şiruri de bărbaţi scoborau la vale de pe coastele dealurilor, în o vineri seara, şi în gândul lor se ascundea parcă o întrebare curioasă: *ori de se poate să vie porunca de plecare aşa de neaşteptat*.

Scurt timp după aceea i-a venit rândul şi lui Constantin, căci a fost asentat, dar nici nu băga în seamă, aceeaşi veselie, aceleaşi glume, într-o seară se sui cu vreo câteva sute de feciori pe tren şi, răzimându-se de o fereastră, începe a cânta o doină de jale de şi pietrele plângeau de dorul lui.

S-a dus de a umblat lume multă, dar nici nu-i păsa, căci avea cunoscuţi de ajuns. Iată că bătu şi o oră tristă, căci a fost transferat la un regiment polon. Deodată s-a schimbat ostaşul nostru. Părea că se prăpădeşte de supărare văzând împrejurul său numai străini. Se mângâia numai cu bietul Şandru, crăianul său, pe care-l lovise aceeaşi soartă tristă. S-au deprins aşa de bine la un loc, încât când lipsea unul celălalt era neliniştit, parcă ar fi pierdut un lucru foarte de preţ. Amândoi îndurau şi binele şi răul.

A trecut timpul instrucţiei şi iată, în o bună zi, pleacă compania la câmp cu alaiu mare şi cu muzică militară. Constantin e cu Şandru la un loc, se ţineau de mână ca doi copii mici. Au plecat spre sud, s-au dus la Serbia. Aici au îndurat iarăşi amândoi multe grele, dar chinul împărţit le părea mai uşor. Se deprinsese Constantin cu Şandru foarte bine şi trăiau ca fraţi, îşi jurase prietenie pe veci. Iată ce scrie Constantin:

„Dragi părinţi!
Eu mă-nchin de sănătate
În această mică carte".

Să ştiţi că-s sănătos, care sănătate să o dăruiască bunul Dumnezeu şi dumneavoastră. Şi eu mă aflu la Serbia şi îmi merge bine. Am rămas numai eu şi Şandru, căci atâta prieten mai am. Şi vă rog trăiţi şi dumneavoastră cu părinţii lui ca fraţi, căci atâta are omul. Eu trăiesc cu el mai bine decât cu un frate prin pustietăţile acestea ale Serbiei, unde nu aud cuvânt românesc şi la un regiment de Poleci pe cari nu-i pot pricepe. Iar de n-ar fi Şandru, aş muri de scârbă.

Alături de el merg în „Schwarmlinie"[596], şi când mănânc împart bucăţica mea cu el. Să deie Dumnezeu să fim la un loc până la urmă...

Şi eu alta n-am ce scrie
Decât dor şi bucurie
Şi eu alta n-am ce spune
Decât dor şi vorbe bune...
Constantin.

Au stat la Serbia până la finea lunii lui maiu, când a declarat Italia răsboiu împărăţiei noastre, apoi au plecat deodată cu un batalion întreg în munţii Tirolului. Aici au îndurat iar multe, dar acasă scriau că le merge bine. Cu toate că era deprins Constantin cu bubuitul tunurilor şi cu sgomotul luptei, totuşi un gând vrăjmaş îi neliniştea sufletul. O presimţire. El prevedea că o să se întâmple ceva, numai bine nu.

Odată, în vis i se arătă o fiinţă înfiorătoare, cu un baltag în mână, apucă pe Şandru de lângă el şi junghiindu-l îl lăsă mort jos. Constantin voi să se arunce asupra străinului, dar înlemnise, parcă o mână nevăzută îl ţinea înapoi. În sbuciumarea aceasta se trezi foarte agitat, aprinse un chibrit şi se uită iute la Şandru, care dormia lângă el, apoi văzând că a fost un vis amăgitor se linişti şi adormi mai departe. Italienii se tot nădeau spre nord. Se prevedea o luptă mare, care a şi început. Constantin nu fusese niciodată atât de agitat înaintea unei lupte ca acuma, parcă-i spunea cineva că va pierde ce are mai scump.

Lupta începu. Gloanţele curgeau ploaie, iar şrapnelele se spărgeau deasupra lor. El şi Şandru şedeau alăturea în şanţ şi-şi schimbau parcă cele de pe urmă priviri. Pentru câteva

[596] Apel – n.n., A.Ţ.

clipe Constantin se uită în altă parte, dar deodată auzi la stânga lui o detunătură puternică şi un vaet adânc de om care moare.

A sărit ca fript şi când a văzut ce s-a întâmplat, lumea i se învârtea înaintea sa. Lăsă puşca din mână şi, ridicând ochii spre cer, parcă întrebă pe Dumnezeu ce a făcut cu el. N-a stat mult pe gânduri, şi-a luat inima în dinţi şi, târându-se prin tină până lângă Şandru, îl sărută ca pe cel mai bun frate, apoi scoţând bandasul său şi al prietenului îl legă cu mâna sa tremurândă. Şandru căzuse în nesimţire, era greu rănit. Umărul şi obrazul stâng erau numai un şiroiu de sânge. L-a legat cum a putut şi luându-l, cu altul, pe braţe l-au scos din linia de luptă.

– Au trecut săptămâni de atunci şi Constantin e singur, adoarme cu Şandru în gând şi se tot întreabă când îl va mai vedea? E pierdut! Ba nu! Cât mai trăieşte, deşi departe în spital, tot se mai mângâie şi-l aşteaptă...

Câmpulung (Bucovina), 1915

Ion Sabie

Românul, nr. 235 din 29 octombrie/11 noiembrie 1915, Arad, p. 2–3

456

Timişoara, 1/14 noiembrie 1915 – *Ştire în legătură cu soluţionarea dosarului deschis de autorităţile maghiare împotriva profesorului sârb, Vasilie Stoici, şi a unor elevi ai săi, pentru delictul de defăimare a unei alte naţionalităţi, pe fondul atacării Serbiei de către armatele austro-ungare.*

Profesor sârb condamnat la 4 şi jumătate ani temniţă

Tribunalul din Timişoara condamnase, pentru agitaţie împotriva altei naţionalităţi, la un an jumătate temniţă pe profesorul de la Preparandia sârbească, Vasilie Stoici, iar pe elevii lui, împotriva cărora procurorul ridicase de asemenea acuză, i-a dat libertate. Dintre elevi 3, cu toate că au fost achitaţi, au fost ţinuţi în arest începând închisoarea din august 1914.

Primul senat al curiei s-a ocupat ieri cu acest proces. Procurorul anunţase adecă apel împotriva sentinţei, pe motivul că tribunalul nu l-a declarat pe Vasilie Stoici de vinovat de *lesă majestate*, conform acuzei, iar pe ceilalţi acuzaţi i-a achitat. Curia a nimicit sentinţa tribunalului şi a ridicat pedeapsa lui Vasilie Stoici la 4 şi jumătate ani închisoare, iar recursul de nulitate, înaintat privitor la ceilalţi acuzaţi, la respins şi a ordonat pe cale telegrafică punerea în libertate a celor trei elevi

Foaia Poporului, nr. 50 din 1/14 noiembrie 1915, Sibiu, p. 7

457

Târgu Mureş, 1/14 noiembrie 1915 – *Ştire în legătură cu darea în folosinţă a unei reţele noi de căi ferate în zona secuiască, mărginaşe graniţei moldoveneşti a României cu Austro-Ungaria.*

Căi noi ferate în Ardeal

În zilele de 18–20 octomvrie 1915 s-a dat circulaţia o nouă linie ferată ardeleană, lungă de 192 chilometri. Porneşte din trei staţiuni: de la Praid, Ilia mare şi Miheş. Centrul său este oraşul Murăş-Oşorhei. Vicinalele acesteia se întind asupra teritoriilor fructifere ale Secuimii şi ale Câmpiei de la Ineşti.

Foaia Poporului, nr. 50 din 1/14 noiembrie 1915, Sibiu, p. 7

458

Bara (comitatul Timiş), 8/21 noiembrie 1915 – *Analiză critică a învăţătorului Petre Ugliş în legătură cu denaturarea portului popular românesc ca urmare a penuriei de materiale textile, provocate de război, şi a introducerii pe piaţă a unor piese de îmbrăcăminte de serie, standardizate.*

Influenţa războiului asupra portului românesc

S-ar crede că războiul de azi să nu aibă nici în clin nici în mânecă cu frumosul nostru port românesc. Realitatea însă dovedeşte contrarul. De la isbucnirea războiului încoace, pitorescul nostru port a suferit şi suferă şi el tot mai multe schimbări înspre rău.

Drăgălaşa ie, albă ca zăpada, şi poalele Romăncelor noastre încep a fi înlocuite cu sdrenţe negre jidoveşti, de prost gust. Şuba frumoasă a bărbaţilor începe a fi înlocuită cu şpenţerul nemţesc, din pănură jidovească ordinară. E drept că cazurile sunt încă sporadice, dar tocmai pentru aceea am crezut de bine a anunţă ivirea acestei boli, fiind în germene încă, ca cu atât mai uşor să se poată opri expansiunea ei, bine ştiind că, în timpuri ca acestea, e alimentată de împrejurări prielnice în abundenţă.

Cauzele cari au dat naştere acestui rău sunt următoarele: Întâiu de toate sunt preţurile exorbitante ale produselor de lână şi bumbac, fără de cari confecţionarea portului nostru e cu neputinţă. A doua cauză e că, sporindu-se lucrul câmpului, femeile, cari până aci erau ocupate cu trebile casei şi cu confecţionarea hainelor, au fost silite să-şi înlocuiască bărbaţii atât pe lângă casă, cât şi la câmp, în tot decursul anului, făcând toate acestea în detrimentul frumosului nostru port. O altă cauză e năzuinţa jidancelor neguţătorese, de la sate şi oraşe, de a sfătui pe Romăncele noastre să poarte haine negre în semn de doliu după bărbaţii lor înrolaţi, ori căzuţi pe câmpul de luptă. Evident că prin aceasta jidanca nu tinde spre altceva decât doar spre a-şi înmulţi isvoarele sale de câştig. Acestea ar fi cauzele primordiale ale ivirei acestui rău.

E de datorinţa noastră, a celor puşi în fruntea poporului nostru, mai ales a preoţimei şi învăţătorimei noastre de la sate, a sfătui şi a dojeni părinteşte pe aceia cari s-ar lăsa pradă acestui păcat de a pângări tradiţionalul nostru port, admirat de lumea întreagă! Să-i spunem ţăranului nostru că e mai cu cinste a purta în spate o şubă românească, fie şi cârpită, decât a purtă o sdreanţă de haină nouă jidoveaacă. Să-i spunem Romăncei noastre că e mai frumoasă şi e mai curată când e îmbrăcată în cămaşă albă ca zăpada, decât în hainele negre jidoveşti, proaste şi urâte!

Să spunem apoi şi celor tineri şi celor bătrâni că ochiul neadormit al atotputernicului nostru Dumnezeu vede inima noastră cernită şi îndoliată de atâta amar de vreme şi că nu pentru pângărirea frumosului nostru port ne va trimite mult dorita mângâiere, ci pentru curăţirea şi îndreptarea mult întristatelor noastre inimi şi pentru ţinerea cu tărie la limba, legea şi credinţa strămoşească!

Bara[597], luna lui Brumar, 1915

învăţătorul Petre Ugliş

[597] *Bara* (în ungureşte *Barafalva*), comună în judeţul Timiş, alcătuită azi din satele *Bara, Dobreşti, Lăpuşnic, Rădmăneşti* şi *Spata* – n.n., A.Ţ.

Biserica şi Şcoala, nr. 45 din 8/21 noiembrie 1915, Arad, p. 339–340

459

Debreţin, 8/21 noiembrie 1915 – *Ştire în legătură cu ridicarea la gradul de maior a eroului român Victor Russu, din armata austro-ungară, care s-a remarcat pe frontul bucovinean prin atacurile surpriză întreprinse asupra dispozitivelor ruseşti cu trupa sa de voluntari.*

Victor Russu – maior

Din Dobriţin se anunţă:

Victor Russu, eroul luptelor din Bucovina, despre bravurile căruia s-a vorbit în toată armata, a fost odată căpitan în Statul major, de care rang însă a abzis.

La izbucnirea războiului a intrat în armată ca soldat de rând, voluntar. În curând a fost ridicat la gradul de sergent-major, a căpătat toate ordurile militare şi puţin în urmă rangul de locotenent, încredinţându-i-se comanda unei trupe. Aşa numita *trupă Russu* a devenit celebră prin victoriile secerate. Victor Russu în curând a fost înaintat la rangul de sublocotenent şi căpitan, şi-a păstrat însă uniforma soldatului de rând.

A fost rănit în mai multe rânduri, n-a părăsit însă frontul şi trupa eroică, compusă numai din voluntari. Meritele lui Victor Russu sunt răsplătite cu demnitate, nu numai că şi-a dobândit rangul de odinioară, ci este înaintat la rangul de maior.

Foaia Poporului, nr. 51 din 8/21 noiembrie 1915, Sibiu, p. 6

460

Viena-Sebeş, 8/21 noiembrie 1915 – *Ştire în legătură cu moartea locotenentului român Aurel Cărpinişan, din Regimentul 34 Artilerie, al armatei austro-ungare, rănit grav pe frontul rusesc şi decedat în Spitalul Rudolfin din Viena.*

+ Necrolog

Cu inima sdrobită de durere, aducem la cunoştinţa tuturor rudeniilor, prietinilor şi cunoscuţilor că preaiubitul nostru fiu şi frate *Aurel Cărpinişan*, locotenent activ în Regimentul de artilerie cesaro-regesc nr. 34, posesorul preaînaltei laude „*signum laudis*", în urma unei grave răniri de şrapnel, căpătată pe câmpul de răsboiu, frontul rusesc, a murit moarte de erou în Spitalul Rudolfin din Viena, luni, 1 noiembrie, a.c., la orele 5, p.m., în etate de 23 ani.

Înmormântarea scumpului răposat s-a săvârşit miercuri în 3, l.c., la orele 2, p.m., în cimitirul central din Viena, după ritul bisericei orientale, alături de ceilalţi tovarăşi eroi care i-au premers pe calea de glorie a soldatului credincios tronului şi patriei. Dormi în pace în mormântul tău înstrăinat, suflet bun şi nobil de erou! – Sebeşul-săsesc, în 7 noiembrie 1915.

Gherasim Cărpinişan şi soţia Maria, născută Almăşan, ca părinţi; Cornel, Silviu, Veturia şi Octavian, ca fraţi şi soră.

Foaia Poporului, nr. 51 din 8/21 noiembrie 1915, Sibiu, p. 7

461

Londra, 9/22 noiembrie 1915 – *Analiză critică a şedinţei parlamentului britanic, întâlnire în cadrul căreia membrii fostului cabinet demisionat s-au exprimat pentru găsirea unei soluţii menite să asigure Marii Britanii o pace onorabilă cu tabăra Puterilor Centrale, de aşa natură încât imperiului britanic să nu-i fie ştirbite interesele economice globale.*

Discursul lui Bonar Law

Arad, 22 noiembrie 1915

Ministrul englez *Bonar Law*[598], răspunzând deputatului *Trevelyan*[599], a spus că: „*toți dorim sfârşitul cinstit al războiului, fără periclitarea existenței statului*". Condițiile unei păci durabile din partea Angliei ar fi ca Germania să-şi retragă armata din Belgia şi Alsacia-Lorena şi ca imperiul german să recunoască principiul naționalităților.

După vorbirea excepțional de agitată a lui Churchill, în care ministrul demisionat a destăinuit gravele lipsuri de conducere ale armatei engleze, atacând pe lordul *Fisher*[600] şi indirect pe *Kitchener*[601], discursul lui Bonar Law nu mai lasă îndoială că guvernul englez este dispus ca să trateze despre pace îndată ce condițiile unei păci durabile n-ar ataca superioritatea sa navală. Tot din vorbirea lui Churchill ne-am putut convinge că guvernul Britaniei-mari n-a vrut să trimeată ajutor militar Serbiei şi urmarea acesteia a fost demisia ministrului *Carson*[602], un duşman neîmpăcat al lui *Edward Grey*[603], iar Asquith[604], prins cu

---

[598] *Andrew Bonar Law* (16 septembrie 1858 – 30 octombrie 1923), politician conservator, lider al Partidului Conservator şi fost premier al Marii Britanii. A fost cel dintâi prim-ministru născut în afara insulelor britanice (*New Brunswick*, Canada). În Cabinetul britanic a debutat ca secretar de stat pentru colonii, în guvernul de coaliție *H.H. Asquith* (mai 1915 – decembrie 1916), iar după căderea acestuia a ocupat funcția de cancelar al trezoreriei, în guvernul de coaliție al lui *George Loyd* – n.n., A.Ț.

[599] Sir *Charles Philips Trevelyan* 3rd baronet (28 octombrie 1870 – 24 ianuarie 1958), politician liberal şi apoi laburist, secretar de stat pentru educație în Cabinetul *H.H. Asquith* (1908–1914), important oponent al intrării Marii Britanii în Primul Război Mondial – n.n., A.Ț.

[600] Sir *John Arbuthnot Fisher*, 1st baron Fisher (25 ianuarie 1841 – 10 iulie 1920), amiral, important reformator al flotei militare britanice, strategul care a introdus tunurile cu încărcare culantă pe corăbii, a susținut apoi înlocuirea corăbiilor cu navele crucişătoare, din oțel, introducerea aviației marine şi a pledat pentru producția şi utilizarea submarinelor.

În octombrie 1914, la 74 de ani, a fost reaşezat în funcția de „*prim lord al mărilor*", calitate în care a înregistrat eşecul debarcării şi ocupării portului turcesc *Gallipoli*, încât a demisionat pe 15 mai 1915 în urma criticilor ce i s-au adus în parlament, odată cu el fiind destituit şi „*prim lordul Amiralității*" *Winston Churchill* – n.n., A.Ț.

[601] Sir *Horatio Herbert Kitchener*, 1st Earl Kitchener (24 iunie 1850 – 5 iunie 1916), mareşal, numit secretar de stat pentru război al Marii Britanii în preziua declanşării Primului Război Mondial, în Cabinetul *H.H. Asquith*. Este militarul care a previzionat că acest război va fi unul de lungă durată, estimată de el la peste trei ani.

Este părintele armatei britanice de voluntari, însă fără a recruta şi etnici din colonii, cum făcuseră francezii. S-a ocupat de sporirea producției de război şi de raționalizarea alimentației, dar cu toate succesele obținute a fost criticat pentru criza de obuze pe care armatele britanice au resimțit-o în primăvara anului 1915 – n.n., A.Ț.

[602] Sir *Edward Henry Carson*, baron Carson (9 februarie 1854 – 22 octombrie 1935), avocat şi apoi judecător în *Dublin*, politician irlandez unionist. A ocupat mai multe poziții în guvernele britanice şi pe cea de „*lord al Curții Comune de Apel*", este socotit creatorul Irlandei de Nord.

Pe 25 mai 1915 a fost numit „*avocat general*" în Cabinetul *H.H. Asquith*, dar a părăsit coaliția guvernamentală, pe 19 octombrie, după ce s-a opus intervenției militare britanice în Balcani – n.n., A.Ț.

[603] Sir *Edward Grey*, 1st viceconte Grey of Fallodon (25 aprilie 1862 – 7 septembrie 1933), om de stat britanic liberal, cu cel mai lung mandat ca „*secretar de stat la externe*" (1905–1916), celebru pentru remarca „*lămpile s-au dus*" făcută la izbucnirea Primului Război Mondial – n.n., A.Ț.

ocaua mică, însărcinează pe Bonar Law ca să redacteze un răspuns care să stâmpere indispoziția celor ce se lasă abandonați ideii lugubre că proiectul Carson constituie o veşnică amenințare pentru Anglia.

După cuvântarea lui Bonar Law, reprezentanții Angliei, Asquith, Balfour, Grey, îşi dau întâlnire la Paris cu conducătorii statului francez, şi în urma acestei întâlniri se pot aştepta complicații senzaționale pentru politica mondială. Neîndoios, la Paris se decide acum: *să se facă pace ori nu, să se predea comandatura armatei Înțelegerei din Balcani lordului Kitchener, să se adreseze un ultimat Greciei şi să se forțeze căderea Dardanelelor cu orice preț?Ori poate în divanul din Paris se va hotărî asupra chestiunei: aut pacem, aut bellum?*

Discursul lui Bonar Law prepară parcă spiritul public din Anglia, saturat de ani de zile de-o grandomanie nesăbuită, că nu arareori puterile cele mai mari sunt silite să abdice de speranțe utopiste şi să facă un: *peccavi*. Anglia a căzut în cursa cea mai teribilă, căci deşi participarea ei în războiu este numai fictivă, pentru interesele ei se poartă marele măcel. Numai interesele Angliei sunt în existență atacate şi ale Germaniei, nenorocirea statelor mici este în strictă afinitate cu vasalismul puterilor mari, cari leagă soarta unui popor mic de a lor. Iar dacă, după şasesprezece luni de războiu, un ministru englez nu mai amenință, cum a făcut la începutul războiului Edward Grey cu aforismul: „*ultimul miliard*", este semnul că în Anglia hrăpăreață mai sunt câteva conştiințe luminate, cari nu se lasă seduse de lozinci naive şi nu caută să vadă cu orice preț în Germania o mare cazarmă în care, în afară de tunuri şi ghiulele, nu se mai fabrică nimic.

Respectul reciproc ar trebui să fie idealul fiecărui politician şi rivalitatea etnică a popoarelor mari nu ar mai există, cari-şi închipuesc că războiul actual se duce pentru idealul pur al unei națiuni şi nu pentru interese vitale, dar prozaice, ale capitalismelor, aceste monarhii cari întronează pe *Mammon*.

Din vorbirea lui Bonar Law se resimte marea îngrijorare a capitalismului, care vede decepționat că profitul de astă dată nu va mulțumi pe nimeni şi „*pacea*", pe care unii o visează ca pe o sugestie divină a unor „*bărbați providențiali*", cum se numesc cu emfază călăii națiunilor, va aduce o marea faigitate a capitalelor interesate.

La Paris nu se va decide decât din acest punct de vedere urmarea înainte, ori sistarea războiului. Dacă *Reichsbankul* este încă destul de tare ca să războiască şi să suporte enormele cheltuieli față cu *Creditul Lyonnais* şi *Banca Națională a Angliei*, şi dacă *Morgan* plus *Rockefeiler* vor menaja războiul, atunci va mai fi războiu. Aci nu tunurile şi nu ghiulele vor aduce decisul, ci cupoanele. Cu cât un cupon este mai bine plătit, cu atât vor muri mai multe mii de soldați în *Dardanele*, în *Champagne*, ori în jurul bălților lui Pinsk – căci în războiul actual miniştrii de războiu sunt „*finanzmeisterii*".

Războiul ruso-german l-a pierdut nu numai Rennenkampf, Radko Dimitrieff şi Russki, ci şi ministrul de finanțe Bark. Viviani a trebuit să cadă pentru Delcassé, iar pe Delcassé l-a trântit politica matematică greşită a lui Lloyd George, care crezând că va înfometa Germania şi Austro-Ungaria va duce la deruta finanțele statelor centrale.

Se spune că un mare matematician austriac, Bolyai, a înnebunit greşind un număr la o cifră. Poate în calculul lui Lloyd George a fost un „*Schönheitsfehler*"[605] şi întregul sistem nervos al finanțelor engleze a început să vibreze ca un seismograf. Din India, din coloniile africane, din Asia-centrală, din Canada, din toate părțile imperiului german se anunțau

---

[604] Sir *Herbert Henry Asquith*, 1st conte de Oxford şi Asquith (12 septembrie 1852 – 15 februarie 1928), om de stat britanic liberal, ultimul premier care a deținut majoritatea liberală în guvernul britanic (1908–1916), fiind urmat în fotoliu de *David Lloyd George* – n.n., A.Ț.

[605] „*Artificiu*" – n.n., A.Ț.

dubiozitatea sistemului nervos. Marele medic al imperiului, Kitchener, şi-a pachetat în geamantan cuţitele şi s-a dus să opereze buba balcanico-egipteană. Poate operaţia va reuşi, dar bolnavul va sucomba – şi Bonar Law prevesteşte aceasta.

John Bull nu mai ameninţă: Are iarăşi pipă în gură şi cu un: *noli me tangere*[606] aristocratic vorbeşte de soarta Serbiei. Anglia pretinde, şi foarte just, respectarea principiului naţionalităţilor, pretinde ca Germania să dea autonomie şi independenţă Poloniei, pretinde ca în ţările centrale să fie respectate drepturile naţianalităţilor, dar grandioasa organizaţie engleză, respirând a liberalism fanatic în respectarea drepturilor ginţilor, uită de Serbia. Atunci când datoria ei elementară ar fi fost ca să nu lase sdrobirea acestui popor, ea face mutră ipocrită, şi prin Churchill vine să se scuze că flota engleză nu poate fi jertfită pentru câteva stânci ale Turciei...

„*L'amour de la patrie et le dévouement conscient á l'idée de l'État font ailleurs la force des peuples*"[607]... Pe Montaigne nu l-a citit Bonar Law şi nici nu vrea să-l citească. Egocentrismul Angliei va provoca uşor un contract de pace între popoarele beligerante, şi dacă un ministru englez vorbeşte de condiţii de pace, este semnul, că acţiile lui Grey au decăzut la bursele Europei...

Românul, nr. 245 din 10/23 noiembrie 1915, Arad, p. 1–2

462

Arad, 10/23 noiembrie 1915 – *Ştire în legătură cu decorarea, de către arhiducele Francisc Salvator, unor medici militari de etnie română din armata austro-ungară, precum şi a conducătoarei spitalului militar improvizat în clădirea Seminarului din Arad.*

Decoraţii la Crucea Roşie din Arad

Monitorul oficial, în numărul său mai recent, publică decorarea mai multor medici cari şi-au câştigat merite deosebite pe terenul sanitar militar. Între aceştia cetim şi numele următorilor medici români: *Dr. Nicolae Vraciu*, medic de ştab, *Dr. Atanasiu Gava*, medic de ştab şi *Dr. Ioan Sturdza*, medic-locotenent, cari au atras, prin activitatea zeloasă şi conştientă desfăşurată cu prilejul epidemiei de tifos exantematic, atenţiunea protectorului-locţiitor al societăţilor Crucii Roşii din monarhie, arhiducele *Francisc Salvator*[608], cu prilejul vizitei sale în Arad, care i-a distins, în semn de recunoştinţă, cu medalia clasa II cu decoraţie de răsboiu pentru merite sanitare.

În acelaşi număr al monitorului oficial cetim, între numele mai multor membre ale „*Crucii Roşii*" din Arad cari au fost decorate cu medalia de argint a Crucii Roşii, cu decoraţie de răsboiu în semn de recunoştinţă pentru meritele câştigate prin ajutorul ce l-au dat pe terenul sanitar militar, numele doamnei *Livia Dr. Vuia*, conducătoarea spitalului de rezervă de la Seminarul român.

---

[606] „*Profund tânguit*" – n.n., A.Ţ.

[607] „*Dragostea patriei şi devotamentul conştient faţă de ideea statului fac tăria popoarelor*" – n.n., A.Ţ.

[608] *Ludwig Salvator de Austria* (4 august 1847 – 12 octombrie 1915), fiul lui *Leopold*, duce de Toscana, şi al prinţesei *Maria-Antonia* a Celor Două Sicilii, văr cu împăratul *Franz Joseph* – n.n., A.Ţ.

Românul, nr. 245 din 10/23 noiembrie 1915, Arad, p. 6

463

Viena, 10/23 noiembrie 1915 – *Ştire în legătură cu arestarea şi judecarea fruntaşului mişcării de emancipare a cehilor din Austro-Ungaria, Dr. Kramar, deputat în Parlamentul Austriei, precum şi a soţiei şi fiicei profesorului universitar Dr. Masaryk, de asemenea fruntaş naţionalist ceh.*

Dr. Kramar în faţa tribunalului militar

Ni se anunţă din Viena:

În 6 decemvrie se va începe în faţa tribunalului militar din Viena desbaterea procesului intentat pentru *lesă maiestate* deputatului ceh Dr. Kramar[609], şeful Partidului tinerilor cehi. Dr. Kramar, după cum se ştie, a fost deţinut acum mai multe luni, de când se găseşte mereu în arest preventiv, fiind bănuit că ar sta în relaţiuni cu duşmanii monarhiei. Desbaterea, în urma materialului de acuză enorm, se crede că va dura 7 săptămâni. Dr. Kramar va fi apărat în acest proces de deputatul tânăr ceh *Dr. Körner*, preşedintele Camerii advocaţilor cehi din Praga.

Două alte deţineri senzaţionale au mai avut loc în timpul din urmă, a soţiei şi fiicei fostului profesor la universitatea cehă din Praga şi deputat în Camera austriacă, *Dr. Masaryk*[610]. Ambele se găsesc acum în arest preventiv la tribunalul de divizie al *Landwehrului* din Viena. Profesorul Dr. Masaryk plecase în străinătate la începutul ostilităţilor şi nu s-a mai reîntors. El se găseşte acum în Anglia. Guvernul englez a înfiinţat special pentru el o catedră la Universitatea din Oxford, unde ţine acum prelegeri din domeniul limbei şi literaturei slave.

Conducerea armatei austro-ungare a constatat mai de mult că printre călătorii ce sosesc din Helveţia se strecoară spioni pe teritorul monarhiei. A ordonat deci supravegherea mai riguroasă a călătorilor. Organelor însărcinate cu aceasta, li-a atras atenţiune o doamnă care călătoria foarte des pe linia ce duce în Helveţia şi purta un palton cu bumbi mari. Ordonându-se vizitarea corporală a călătorilor la frontieră, s-a constatat că bănuita doamnă purta în bumbii mari ai paltonului scrisori cifrate.

Românul, nr. 245 din 10/23 noiembrie 1915, Arad, p. 7

464

Cluj, 14/27 noiembrie 1915 – *Analiză critică a articolului publicat de profesorul Dr. Kalmár Antal în cotidianul clujean „Újság", prin care acesta prevede naşterea unui imperiu maghiar centralizat, la sfârşitul războiului, la care vor fi alipite o serie de comitate, aflate acum sub administrare austriacă, precum şi trei regiuni slave, afiliate prin desfiinţarea autonomiei Croaţiei, Bosniei-Herţegovina şi Slavoniei.*

---

[609] *Karel Kramář* (27 decembrie 1860 – 26 mai 1937), politician ceh, liderul Partidului Tinerilor Cehi, deputat în Parlamentul Austriei (1891–1915), întemniţat până în 1918. A prezidat *Comitatul Naţional Cehoslovac din Praga*, cel care pe 28 octombrie 1918 a declarat independenţa Cehoslovaciei. A fost cel dintâi premier al tânărului stat cehoslovac – n.n., A.Ţ.

[610] *Tomáš Garrigue Masaryk* (7 martie 1850 – 14 septembrie 1937), sociolog, filosof, politician şi om de stat ceh, a fost primul preşedinte al tinerei republicii cehoslovace, supranumit „*eliberatorul*". Pe fondul prăbuşirii monarhiei dualiste, pe 14 octombrie 1918 a fost ales şef al guvernului provizoriu cehoslovac, iar pe 14 noiembrie a fost ales preşedinte al Republicii Cehoslovace – n.n., A.Ţ.

Post Pacem…

Un vis unic în felul său

Ce va fi după pace? Desigur aceasta e întrebarea pe care mulţi şi-o pun aşteptând cu nerăbdare un răspuns, care vădit întârzie. Sub titlul „*Álmodtam*"...[611], în ziarul „*Újság*"[612], din Cluj a apărut zilele trecute un articol în care domnul Dr. Kalmár Antal – un zelos colaborator al ziarului amintit – încearcă să ne dea răspuns la întrebarea de mai sus. Acest articol – exemplar prin felul de gândire – îl socotim demn să fie cunoscut de cetitorii „*Românului*", drept aceea îl traducem în întregime:

Am avut un vis atât de interesant, încât trebuie să vi-l spun. Bine înţeles „noi eram învingătorii". Pacea au dictat-o Puterile centrale şi, odată isprăvite afacerile externe, am făcut ordine în casa noastră!... În Austria încetează sistemul provincial, iar în locul lui păşeşte cel comitatens. Pe viitor nu mai avem Boemie, Moravie sau Carintie, diete, guvernatori şi autonomii provinciale, nu mai sunt decât comitate boeme, morave, germane etc.

Diferendul dintre Boemi şi Germani nu mai poate fi discutat decenii întregi (e cunoscut că în Austria diferendul acesta e o chestie care a produs demisionarea guvernelor dinaintea lui Stürgkh), *nu se vor mai putea juca de-a stat în stat, iar provinciile devenite comitate nu vor avea alt lucru şi alte drepturi. Cu un cuvânt în Austria locul decentralismului îl ocupă sistemul centralistic, bazat pe comitate. În fine – har Domnului – au luat ceva de la noi şi austriecii!*

Ungaria recapătă comitatele Szerem, Veröcze şi Pozsega, respectiv aşa numita Slavonie care până la '48 a aparţinut ţării mame, întocmai ca bunăoară comitatul Heves sau Csongrád şi numai în 1868 au fost deslipite de ea.

Ungaria până acum a avut o singură ţară alipită: Croaţia. Va avea de acum trei: Croaţia, Bosnia şi Herţegovina şi banatul de Macsó, toate trei sub diferiţi bani (Aşadar, în Austria sistem centralistic, la noi contra, cu un cuvânt schimbăm totul – n.n. traducătorul). *La Croaţia se va adăuga Dalmaţia* (probabil pe baze geografice) *şi, sub banul croat, aceasta va forma prima ţară afiliată. Fiume rămâne şi pe mai departe autonom. Bosnia şi Herţegovina, devenind banat, vor forma a doua ţară afiliată. Reînfiinţându-se banatul de Macsó, aşa cum l-a creiat Bela al IV-lea – de la Drina la Morava – Ungaria va avea şi a treia ţară afiliată.*

Ungaria – ca ţară mamă – mărită cu cele trei comitate slavone, împreună cu cele 3 ţări afiliate, va forma imperiul maghiar – 420 mii klm. pătraţi. Ţările afiliate îşi vor trimite deputaţii în parlamentul ungar, întocmai ca azi Croaţia, cu deosebirea că numărul lor a sporit de la 40 la 100.

Cea mai interesantă parte a visului e aceea că de acum despre trialism nu se mai aude nimic, ca nu cumva cele trei ţări afiliate oarecând să formeze o Croaţie mare. Ceea ce a pierdut Austria prin împărţirea asta, câştigă în Polonia rusească... Forma dualistică a monarhiei rămâne şi pe mai departe, potrivind numai emblemele după noua stare de lucruri.

*Mai radicale schimbări s-au făcut în organizaţia internă. Reformele de drept public expuse în lucrarea mea „**Új Dualizmus**"[613] încă n-au intrat în vigoare, acestora numai peste 30 de ani le vine rândul, dar reforme cardinale totuşi s-au introdus. Un exemplu, ca să nu amintesc mai multe: la regimentul din Kecskemét* (cel de honvezi!) *nu vor fi împărţiţi numai cei din partea locului, ci şi feciorii din comitatul Hunedorii şi – să luăm aminte – au încetat şcolile naţionalităţilor* (sic), *cele 7000 de şcoli ale naţionalităţilor* (probabil „*confesionale*" căci, cu ştirea şi învoirea domnului Kalmár, în Ungaria n-am cunoştinţa decât de şcoli de stat şi şcoli confesionale! – traducătorul). *La acestea m-am deşteptat: ce-a fost, vis sau realitate?*

---

[611] „*Am visat*" – n.n., A.Ţ.

[612] „*Ştirea*" – n.n., A.Ţ.

[613] „*Noul dualism*" – n.n., A.Ţ.

Până aici articolul domnului Kalmár. Realitatea nu e încă, vis să fi fost? La tot cazul ciudat vis! îmi vine să cred că domnul Dr. Kalmár îşi pune noaptea o hartă la cap...

Românul, nr. 249 din 14/27 noiembrie 1915, Arad, p. 2

465

Timişoara, 14/27 noiembrie 1915 – *Descriere a stării de mizerie şi sărăcie în care se găsesc soldaţii sârbi căzuţi prizonieri şi internaţi în lagărul din Timişoara, paupertate care nu i-a împiedicat să ofere însă pilde de eroism şi vitejie pe teatrele de război, calităţi lăudate până şi de inamicii germani şi austro-ungari.*

Din însemnările unui glotaş

Prisonierii de răsboiu sârbi

De vreo două săptămâni, zilnic am prilejul să văd sute şi mii de prisonieri de răsboiu sârbi. Am greşi împotriva umanităţii, împotriva civilizaţiunei noastre, ar trebui să avem inimă de piatră, să fim lipsiţi de simţăminte nobile dacă la vederea acestor prisonieri de răsboiu nu am simţi milă, compătimire. Astfel e explicabil tratamentul binevoitor şi uman, de care prisonierii sârbi sunt părtaşi la noi.

O mare – foarte mare – deosebire este între prisonierii de răsboiu sârbi şi între cei ruşi. Aceştia din urmă sunt bine hrăniţi, au faţa îmbujorată, rotundă ca mărul; ei sunt bărbaţi în floarea vârstei, oameni vânjoşi, tari ca fierul, înalţi ca bradul. Foarte mulţi dintre prisonierii de răsboiu ruşi se pot asemăna cu atleţii, unii chiar cu uriaşii! Când îi vezi, ai crede că cu oamenii aceştia poţi să urneşti şi stâncile din loc! Ei sunt bine îmbrăcaţi, toţi, înainte de a pleca pe câmpul de luptă, au fost prevăzuţi cu uniformă militară nouă, cu cizme noi, durabile.

La prisonierii de răsboiu [sârbi] însă, nimic din toate acestea! Între ei vezi oameni de toate vârstele, începând de la băieţi de 15–16 ani până la moşnegi cu părul cărunt, alb ca zăpada, cu mersul gârbovit – până la moşnegi cari numai sprijiniţi pe cârje pot să umble!

Unii dintre prisonierii de răsboiu sârbi poartă uniformă militară, alţii haine civile. Starea acestor uniforme şi haine e de plâns, e deplorabilă în cel mai larg senz al cuvântului. La mulţi, la foarte mulţi dintre ei, uniforma militară, ori hainele civile sunt numai petece, numai zdrenţe. Sunt atât de sfârticate, că o reparare a lor ar fi absolut imposibilă. Puţini dintre ei poartă mantale militare englezeşti ori ruseşti. (Spună numai cineva că „puternica" Anglie şi „uriaşa" Rusie nu au făcut sacrificii pentru „aliata" lor Serbia).

O parte dintre prisonierii de răsboiu sârbi poartă boconci, alta opinci cu obiele. Mulţi dintre prisonierii în uniformă militară poartă opinci. Numărul prisonieritor cari nu au absolut nici o încălţăminte, adecă a celor desculţi, e destul de mare. Cisme nu are nici unul.

Aproape a treia parte a prisonierilor de răsboiu sârbi sunt oameni slabi, faţa li-e palidă, suptă, ochii le sunt căzuţi în cap, până la orbite, având înfăţişarea oamenilor cari vreme îndelungată au fost bolnavi, au suferit de boale grele.

Decoraţii militare nu am văzut la nici unul. Dintre prisonierii ruşi foarte mulţi au diferite decoraţii militare. Prisonierii sârbi, în cea mai mare parte a lor, au bani, nu însă aşa de mulţi ca Ruşii. Puţini dintre ei, afară de bani sârbeşti, bani de hârtie şi argint – mai cu seamă monete de câte 50 para şi de câte un dinar, bătuţi anul acesta – mai au şi napoleoni, lire turceşti.

Vorba li e blajină, dacă îi agrăieşti îţi răspund cu cuviinţă. Cântecele lor, doinele lor, sunt mai frumoase ca cele ale Ruşilor. Au mai mult farmec, mai mult foc, mai multă duioşie, o duioşie care te impresionează, te emoţionează. Ei nu cântă aşa de mult ca prisonierii ruşi. Ei cântă ca să-şi aline durerile, ca să-şi alunge gândurile apăsătoare, de cari sunt stăpâniţi. Prisonierii ruşi cântă ca să omoare vremea, ca să-şi petreacă.

Prisonierii sârbi sunt mai vioi, mai sprinteni, mai comunicativi, mai vorbitori decât prisonierii ruşi. Isteţimea, agerimea minţii lor întrece cu mult pe cea a Ruşilor. De la începere viguroasei ofensive a noastre şi a aliaţilor noştri germani contra Serbiei, în ziarele de la noi am cetit multe articole, tot astfel şi comunicate oficioase, atât de ale noastre cât şi de ale aliaţilor germani, cari unanim aduc elogii armatei sârbeşti, spunând că ostaşii sârbi luptă cu îndârjire, cu tenacitate, cu adevărat eroism, că aceşti ostaşi, în mod uimitor dispreţuiesc moartea.

Ce crudă, ce fatală ironie! Cetind articole de ziar, cetind comunicatele oficioase, admiri, te însufleţeşti de eroismul ostaşilor sârbi – iar când îi vezi, când îi priveşti, te cuprinde mila ş compătimirea faţă de ei. Involuntar, cu neîncredere te întrebi: – *Aceştia sunt duşmanii noştri atât de încăpăţânaţi? Oamenii-fantomele acestea luptă cu atâta îndârjire, vitejie, cu atâta eroism? Zdrenţuroşilor, goilor acestora le cântă osanale ziarele noastre din patrie, ziarele din întreaga Europă? Lipsiţilor acestora de încălţăminte* (– e iarnă acum –) *comunicatele oficioase ale noastre şi ale aliaţilor noştri germani, le recunosc calităţile, virtuţile lor militare?!* Ce crudă, ce fatală ironie!

Astăzi, micul dar eroicul regat al Serbiei stă înaintea prăpastiei. Abia câţiva paşi îl mai desparte de abisul înfiorător, fatala oră se apropie, în fiecare clipită se aşteaptă să i se audă sunetele lugubre. Nu viitorul, ci existenţa, viaţa Serbiei se prăbuşeşte în grozava prăpastie. Şi în fatalele, în nespus de fatalele clipite, când se desfăşoară cel de pe urmă fapt al dureroasei şi sângeroasei tragedii a Serbiei, unii dintre fiii ei, unii dintre vitejii ei ostaşi, într-o ţară victorioasă – vând, pentru doi-trei gologani, nasturi de la mantale militare englezeşti şi ruseşti...

Timişoara, Brumar

Alex Ţintarul

Românul, nr. 249 din 14/27 noiembrie 1915, Arad, p. 4

466

Sofia, 15/28 noiembrie 1915 – *Ştire în legătură cu lucrările militare defensive aflate în curs de desfăşurare pe frontiera României cu Ungaria, pregătiri similare cu cele efectuate de Italia la graniţa ei cu Austro-Ungaria în primăvară, înaintea intrării acesteia în război alături de tabăra Antantei.*

Românii construiesc tranşee şi lucrări de apărare la frontiera Ungariei

Sofia: Persoane sosite în Ungaria, peste România, spun că la frontierele României se construiesc tranşee şi întărituri. Pe trenul de la Predeal-Sinaia, călătorilor le este interzis să iasă în coridoarele vagoanelor şi geamurile sunt cu perdelele lăsate. Împrejurările se aseamănă foarte mult cu cel întâmplate în Italia în primăvara trecută.

Foaia Poporului, nr. 52 din 15/28 noiembrie 1915, Sibiu, p. 2

467

Buczacz (Galiţia) noiembrie 1915 – *Relatare în legătură cu faptele de vitejie şi curaj ale soldaţilor români, bănăţeni, din Regimentul 43 al armatei austro-ungare, dovedite pe câmpurile de luptă de pe linia râului Strypa, din Galiţia, pentru care au fost decoraţi.*

Eroi ai Regimentului 43

Câmpul de luptă, februarie 1916

Daţi-ne voie să înregistrăm şi noi, Compania a 7-a a Grupei tehnice Nr. II, din Regimentul 43, câteva momente din grelele încercări de cari am avut parte de nouăsprezece luni pe câmpul de luptă.

De la începutul războiului, de când ne învârtim în frontul östic, desbinaţi de Regimentul nostru şi ataşaţi pe la alte divizii – de trei ori în *Galiția*, iar de prezent a doua oară pe teritor rusesc – am avut parte de cele mai grele încercări în luptele cele mai crâncene. Astfel, la luptele din *Galiția*, de la râul *Strypa* (*Semikowce-Burkanov*) din luna noiembrie 1915, pentru purtarea eroică a companiei noastre contra inamicului, comandantul a înaintat comandei superioare spre decorare mai mulţi ostaşi ai companiei noastre cari, din partea comandaturei au şi fost decoraţi următorii: Domnul sergent-major *Ilia Ithu*, din *Agadiciu*, cu medalia de argint clasa II-a, Domnul sergent *Petru Subțire*, din *Valea-Lungă*, cu medalia de argint clasa II-a şi cu medalia de bronz, caporalul *Serafin Ienciu*, din *Căprioara*, cu medalia de argint clasa II-a şi medalia de bronz, caporal *Franz Spreizer*, din *Oravița*, cu medalia de argint clasa II-a, caporal *Ştefan Berger*, din *Stajerul-A.*, cu medalia de argint clasa II-a şi crucea de argint, caporal *Traian Gerguța*, din *Doman*, cu crucea de argint, infanterist *Petru Băltean*, din *Topleț*, cu medalia de argint clasa II-a, infanterist *Ion Luca*, din *Remetea-Poganiş*, cu medalia de argint clasa II-a, infanterist *Ion Magiar*, din *Bakamezeu*, cu medalia de argint clasa II-a, *Andreiu Fuicu*, din *Prigor*, cu crucea de argint.

Pe lângă aceştia mai sunt încă un caporal, şase fruntaşi şi 49 ostaşi de rând (infanterişti) decoraţi cu medalia de bronz.

Iar domnul sergent *Ilia Piescu*, din *Bozoviciu*, care ni-e cancelistul companiei noastre, pentru munca sa neobosită, atât în cele cancelereşti, cât şi pentru truda ce şi-a dat-o ca compania nici în timpurile cele mai grele să nu sufere din cele alimentare, prin decret separat (*Viribus unitus*) din partea comandantului *F. M. L. Korps Hofmann* i s-a dat cea mai înaltă recunoştinţă şi medalia de bronz.

Simpaticul sergent cancelist e privit cu dragoste şi recunoştinţă din partea ostaşilor companiei noastre. Dumnezeu să-l ţină viu şi sănătos să se reîntoarcă cu glorie la iubita-i soție, fetiță şi scumpa-i mamă văduvă, care la adânci bătrânețe a ajuns să-şi vadă toţi trei fiii în luptă.

Trifon Lunca, învăţător

Românul, nr. 29 din 9/22 februarie 1916, Arad, p. 4

468

Kragujevac (Serbia), noiembrie 1915 – *Apel lansat poporului sârb de comandantul armatelor aliate ale Puterilor Centrale de pe frontul sârbesc, generalul Anton von Mackensen, prin care aceasta este invitată să-şi abandoneze monarhul, să se întoarcă la vechile vetre şi să-şi reia ocupațiile civile anterioare, în schimbul securității vieții şi avutului fiecăruia, garantate de armatele de ocupație.*

Manifestul generalului Mackensen către poporul Sârb

Mareşalul german Mackensen a dat către populaţia din Serbia următorul manifest:

Sârbilor!

Ţinuta duşmănoasă a regelui şi guvernului vostru au silit armatele Germaniei, Austro-Ungariei şi Bulgariei să intre în patria voastră. Am bătut armata voastră şi am ocupat: Belgrad, Şobaţ, Valievo, Ujiţe, Cenceak, Cralievo, Cragujevaţ, Jigodina, Negotin, Alexinaţ, Uaicear, Cneajevaţ, Niş, Leşcoveţ, Vrania, Ucküb şi Veleş, iar acum ne apropiem de Novi-Bazar şi Priştina. Vom continua lupta până când cele din urmă rămăşiţe ale armatei sârbe vor opune o împotrivire.

Dar noi luptăm numai în contra armatei, iar nu în contra poporului sârb. Cine nu se împotriveşte armatelor aliate, acela îşi ara asigurate viaţa şi averea. Deci, invit populaţia Serbiei să se întoarcă fiecare la vatra sa şi să urmeze mai departe ocupaţiunea ce are, să se supună de bună voie măsurilor şi poruncilor comandanţilor armatei, pentru ca în felul acesta, după atâtea suferinţe ale războiului, să se restabilească din nou liniştea în ţara voastră.

Făcând voi aceasta, vom oferi sprijinul nostru pentru ca să ajungeţi la bunăstarea voastră de mai nainte şi ne vom îngriji să întoarcem pagubele ce aţi suferit nu din vina noastră.

Cragujevaţ, luna noemvrie 1915

Mareşal Mackensen

generalismul armatelor aliate ale imperiului German, Ungariei, Austriei şi Bulgariei.

Foaia Poporului, nr. 54 din 29 noiembrie/12 decembrie 1915, Sibiu, p. 6

469

Kuty (Galiția), 3 decembrie 1915 – *Scrisoare adresată soției sale de glotaşul român Nicolae Ciobancan, soldat în Regimentul 32 al armatei austro-ungare, în care descrie rezistența pe care ostaşii companiei din care făcea parte a opus atacurilor ruseşti, reuşind să le respingă, deşi se aflau în inferioritate numerică.*

Vitejii noştri

Nicolae Ciobancan, din *Dârja*[614], glotaş la Regimentul 32, Compania 1, mai nainte corporal, acum, pentru bravură ridicat la rangul de sergent, între altele scrie soției sale următoarele:

„Multe de toate v-am scris până acum, dar totuşi, n-m apucat să vă scriu toate câte le-am petrecut. Am petrecut multe năcazuri. Am fost de vreo 4 ori în foc, precum v-am scris mai înainte în alte cărți. Ca să ştiți mai bine, vă scriu acum: în 3 decemvrie am luat parte la a 5-a linie de foc, la care ne-am luptat vitejeşte – că am fost siliți să ne luptăm. Focul a ținut 5 ore, de la ceasurile 11 până la 4 seara! Am ținut un foc foarte straşnic. Doamne fereşte şi apără pe toată lumea.

Am fost trimis eu cu 6 oameni ca asigurare la aripa dreaptă de la ***şvarmlinia***[615] *noastră. Noi am fost compania noastră şi, cu ajutorul care l-am avut, cu tot 300 de oameni. Vai, dar ei câți au fost? 5 batalioane, aproape 2400 de Muscani!*[616] *La aripa dreaptă, unde am fost eu cu acei 6 oameni, a venit o companie întreagă; ei au venit şi s-au strâns la o casă, şi de acolo aveau ei planul să dea repezeală asupra noastră; dar noi încă n-am stat cu mâna în sân. Am dat, am ținut aşa un foc straşnic asupra lor, încât i-am risipit aproape pe toți; câți au scăpat vii au luat-o la fugă îndărăt, 500 de paşi a fost depărtarea între noi.*

Acest lucru şi această primejdie a fost în Galiția, între comuna Rostoc şi între oraşul Kuti[617]*. Ei erau aşezați în Kuti, iar ai noştri în Rostoc; 2 zile şi 2 nopți într-una dealul între Kuti şi Rostoc l-am ținut asigurat, şi numai a treia zi au înaintat spre noi. Şi dacă Dumnezeu, cel atotputernic, mi-o ajutat de mi-am putut face datoria față de duşman, am fost şi raportat de domnul*

---

[614] *Dârja* (în ungureşte *Magyarderzse*), sat aparținător comunei *Panticeu* (în ungureşte *Páncélcseh*), județul Cluj, alcătuită azi din satele *Panticeu, Cătălina, Cubleşu Someşan, Dârja* şi *Sărata* – n.n., A.Ț.

[615] *Schwarmlinie* = linie de roire, de desfăşurare – n.n., A.Ț.

[616] Ruşi, moscoviți – n.n., A.Ț.

[617] *Kuty* (în ucraineană *Kymu*, în germană *Kutten*), orăşel situat pe malul Ceremuşului, raionul *Kosiv*, regiunea *Ivano-Frankivsk*, Ucraina, în vecinătatea vechiului hotar al regiunii Cernăuți (*Kołomyja-Czerniowce*) – n.n., A.Ț.

companie-comandant la general, iar domnul general m-a poftit ca să mă vadă în persoană; mi-a gratulat, mi-a dat rangul de ***virkliche zugsfurer!***[618] *şi m-a dat în scris în novele, adecă în gazete!"*

Calendarul Asociaţiunii, pe anul visect 1916, nr. 45 din 1916, Sibiu, p. 110–112

470

Gola-Wołkowicz (Polonia rusească), 22 noiembrie/5 decembrie 1915 – *Reportaj în legătură cu desfăşurarea luptelor pentru desfiinţarea poziţiilor ruseşti de pe linia Gola-Wołkowicz a frontului polonez, acţiuni în cadrul cărora s-au remarcat soldaţii români din Regimentul 64 Infanterie, al armatei austro-ungare.*

Din zilele de glorie ale Regimentului de infanterie nr. 64

Din ziarul „Fremdenblatt"

Din jos de Pulva, spre nord de Wysoko-Litovsk, se întind platourile de la Gola-Wolcovițe, ca nişte degete late ce se întind în ţinuturile mlăştinoase de la Zubaţ. Şesul de la vest străbate linia către Bialostok. Ţinuturile bogate înconjoară partea de jos a Pulvei, la sud şi vest cu păduriţe.

Aproape de un pod ars, într-o fermă pustiită de la Jaceviţa, cazacii, care până la 3 ore după amează au fost în foc şi au încercat trecerea, s-a făcut în grabă un pod pentru tunuri, bucătărie şi tot materialul de lipsă. Înainte de a se lăsa amurgul zilei negre de năduf, din 22 august, avantgardele regimentului au descoperit şi ocupat cu asalt poziţiile duşmane din partea de jos a muntelui şi s-au încuibat şi în poziţiile ocupate. Mici trupe de recunoaştere au intrat în Gola înainte de a fi început să fie aprins de hoardele ruseşti.

Pe când abia s-au zărit zorile zilei, s-au luat toate preparativele de muncă nouă, care trebuia să mai adauge o pagină strălucită la victoriile de până acum. Fiecare din regiment ştia porunca precisă: *Dimineaţa regimentul ocupă platoul sudic al Golei*, poruncă care nu suferă vreo întrebare. Umbra nopţii întunecată a învăluit pregătirile pentru luarea platoului, dând astfel siguranţa asaltului ce avea să se dea.

Nepreţuite puncte sunt înălţimile acestea care trebuiesc ocupate aci. Hotarele ţinutului par a fi garantate contra atacurilor inamice. E un ţinut neted, nebrăzdat şi lipsit de copaci, de unde va trebui asaltat muntele întărit, care se ridica cu o îndrăzneală care râde speranţei. Coastele au aceeaşi înfăţişare. În dosul muntelui sunt aşezate poziţiile duşmane, gata de atac la orice moment.

La 6 ore dimineaţa, când ceaţa începu să dispară de pe platourile scăldate în raza soarelui, cei care făcură încercare să fugă, fură prinşi sau împuşcaţi de rezervele noastre ce veneau în urmă. Înainte de zorile zilei Suchedolal fu luat cu asalt.

În ziua de 23 august, înaintau cu apucături bravuroase şi au înaintat bravuros şi în 24 august. Bravele trupe ocoliră întăriturile şi înaintară mereu în lupte înverşunate. În aceste atacuri vehemente ce s-au dat, în ceasurile de după amiază pădurea fu curăţită de către compania victorioasă ţi întăriturile fură stăpânite pe la orele 5 după amiază.

Aici s-au dat luptele cele mai violente. Parcă era iadul, puşcătură după puşcătură răsuna în aer. În nouraşii pricinuiţi de şrapnele, la înălţimile turnurilor se ridicau exploziile granatelor – un sublim tablou al nimicirei plănuite. Sub scutul acestui puternic foc de artilerie, trupele noastre înaintară. Liniile strânse înaintau la nord şi sud, cu ţinta pusă şi hotărâtă de a ocupa întăriturile şi poziţiile duşmane din partea superioară a platoului.

[618] *Wirkliche zugsführer* = adevărat lider de asalt.

Până la 8, în asalt înverşunat 5–6 sute de paşi. Poziţiile duşmane erau luate bucată de bucată. Cele 3 batalioane de la vest, sub comanda maiorului Gheosiatti şi a căpitanului Frenţiu pierduseră deja binişor câţiva viteji. Trupele maiorului Erbl şi a căpitanului Preis, care se apropiau dinspre nord-vest, insistaseră la distanţă de 100 paşi.

Precis la ora 9 dimineaţa reîncepură cu o puternică vehemenţă focurile de artilerie, al căror sgomot stăpânea împuşcăturile miilor de puşti şi mitraliere. Activitatea trupelor dintâi – cari înaintau victorioase – deveni tot mai pronunţată şi generală. Înaintau împinşi de îndemnul învingerii sigure. Nu mai puteau fi ţinuţi: *Pas cu pas se apropiau de poziţiile inamice*.

Ca un avânt îi cuprinse dorul învingerii sigure, ca un total al puterilor in individuale în care trăieşte conştiinţa binelui tuturor. Această forţă supremă smulse un şir de eroi cari înaintau, dând asalturile cele mai violente. După grele lupte victorioase, încercând cele din urmă sforţări, această bravură a regimentului la platourile de la Gola este minunatul şi gloriosul tablou al unei zile de onoare a Regimentului 64, un nou îndemn în şirul celorlalte de până acum.

100 Ruşi, cu 7 ofiţeri, 7 mitraliere şi multe muniţii de răsboiu au rămas în posesiunea Regimentului 64. Pe platoul cucerit cu o zi înainte, abia la 3 klm de front, prinţul Leopold de Bavaria, în urma amănuntelor aflate de la brigadierul Rudolf Kraus, adresează cele mai calde cuvinte de laudă soldaţilor români, de sub comanda colonelului Zipanovici, acest comandant de o energie extraordinară, cari au stors admiraţia tuturor prin aceste lupte eroice.

Foaia Poporului, nr. 53 din 22 noiembrie/5 decembrie 1915, Sibiu, p. 1–2

471

Mitroviţa (Serbia), 22 noiembrie/5 decembrie 1915 – *Ştire în legătură cu acţiunea temerară a unui batalion alcătuit din români, din cadrul Regimentului 31 Infanterie, al armatei austro-ungare, care a tăiat retragerea trupelor sârbeşti şi a obţinut o importantă captură de tehnică şi materiale militare.*

Distingerea Regimentului Sibiian la Mitroviţa

Corespondentul lui „*Die Zeit*" scrie de pe frontul rusesc:

Enorma pradă de război, în material, care a căzut la Mitroviţa în mâinile trupelor austro-ungare, poate n-ar fi fost aşa de bogată, dacă un *batalion al Regimentului de infanterie nr. 31* (recrutat din Români ardeleni) cunoscut prin strălucitele sale fapte de răsboiu – ca de pildă lupta de la Ivangorod – nu s-ar fi distins iarăşi printr-o deosebită ţinută.

Sibiieni, fără a primi ordin special, au înaintat cu cea mai mare îndrăzneală şi au tăiat calea coloanelor sârbeşti în retragere, aşa că s-a putut asigura marea pradă de răsboiu.

Foaia Poporului, nr. 53 din 22 noiembrie/5 decembrie 1915, Sibiu, p. 5

472

Sibiu, 29 noiembrie/12 decembrie 1915 – *Articol critic în legătură cu misiunea a doi importanţi oameni de stat din Marea Britanie şi Franţa în Balcani, cu scopul de a atrage Grecia de partea Antantei, ca în acest fel să contracareze ofensiva trupelor aliate austro-ungare şi germane în Serbia.*

Antanta în peţite

Când îl paşte pe om soarta rea, umblă să se însoare. În starea asta desnădăjduită se află şi Antanta. Nu-i vorbă, peţitor frumos şi bogat, bun de gură, cum nu-i altul pe lume, ţanţoş şi arătos, plin de încredere că va fi primit în orice casă cu braţele deschise. Se ştie însă că feciorul, pe care nu l-a luat o fată, nici mama pădurii nu se mai uită la el, de-ar fi îmbrăcat în aur şi argint. Desnădăjduit, aleargă bietul dintr-un sat în altul, lătrat de câini, râs de babe, trăgându-şi pălăria pe ochi ea să nu-l cunoască lumea. Flăcău tomnatic şi n-ai ce-i face.

Povestea asta e uşor de priceput. În neputinţa de a-şi dovedi bărbăţia pe câmpurile de luptă, Antanta a început ca să-şi peţească ajutoare de la neamurile mai mici din Peninsula balcanică, învârtindu-se mai întaiu în jurul Bulgariei, care i-a întors insă spatele, şi făcând apoi ochi dulci şi trimiţând cărţi de dragoste Greciei şi României. Pentru aceasta a hotărât Antanta să trimită în Balcani pe lordul Kitchener, cel mai însemnat alcătuitor de armate pe care l-a avut Anglia, ca cel puţin slava lui de om temut să-i înduplece pe Greci de a-le face pe voie. Însoţit de ministrul francez Denys-Cochin, marele peţitor s-a înfăţişat la Atena unde, cu făgăduieli şi ameninţări a încercat să atragă pe G reci pentru mai uşoara înfăptuire a planurilor Antantei. Atena i-a ospătat bine, le-a dat vin dulce de Samos, i-a preamărit şi i-a purtat de nas cu făgăduinţe goale. Mult nu a putut să isprăvească nici domnia-sa. Cu asigurări de prietenie şi cu strângeri călduroase de mâini, a părăsit măreţul lord capitala grecească, apucând drumul către Italia, ca să-şi încerce şi acolo norocul.

Toată lumea era curioasă a şti ce va fi avut să se înţeleagă lordul englez cu Italienii. Fireşte va fi cerut să trimeată. trupe în ajutorul Sârbilor şi să declare război şi Germaniei. Italia e mai apropiată de câmpul de luptă al Sârbilor. Are oaste mai numeroasă şi ar fi în interesul ei să-şi apere bine ţărmurii Albaniei, care sunt cu drept cuvânt porţile Italiei. Aşa îi va fi spus regelui Italian lordul Kitchcner. Până acum însă nu ştim ce răspuns va fi primit Englezul nostru din partea Italiei căci, după cum se zvoneşte prin gazete, s-a şi întors îndărăpt acasă în patria sa.

Telegramele mai noi aduc de fapt că ştirea că Italienii au adus în Albania până acum vreo 50 mii de oameni. Aceştia ar avea să direagă drumurile muntoase şi nămoloase şi astfel să adune rămăşiţele armatei sârbeşti, pe care ar avea să o hrănească.

Acest de-a peţi al Antantei ne este de mult cunoscut şi nu poate stârni decât milă şi râs, căci isbânda deplină se câştigă nu cu vorbe frumoase, ci cu fapte de bărbat în deplină putere.

Foaia Poporului, nr. 54 din 29 noiembrie/12 decembrie 1915, Sibiu, p. 1

473

Washington, 29 noiembrie/12 decembrie 1915 – *Opinie exprimată de ministrul de Externe al Statelor Unite ale Americii, Robert Lansing, în legătură cu adevăratele cauze ale declanşării războiului mondial, vinovăţia pe care o poartă Germania şi Marea Britanie, precum şi ivirea zorilor unui viitor proces de pace.*

Cine poartă vina răsboiului?

„*New-York Herald*" publică un articol cu titlul de mai sus, datorat unei persoane însemnate. Se zice că ar fi *Lansing*, ministrul de Externe al Statelor Unite:

„Răsboiul de ieri a învrăjbit marile puteri europene, cari se năpustesc una asupra celeilalte cu o furie nemaipomenită. Dacă am întreba chiar luptătorii de ce se bat, ei înşişi nu ar putea

răspunde. Cu toate aceste, războiul a fost de trebuință. A fost mai ales necesar că a desvelit toate goliciunile lumei, toată cultura şi falşa civilizație. Războiul acesta a arătat în adevăr pe omul sălbatic şi pe bărbatul răsbunător.

Se zice că unul dintre luptători ar fi vinovat pentru deslănțuirea măcelului. ***Eu cred că ambele părți sunt vinovate. Totuşi vina isbucnirei războiului în parte o poartă Germania şi Anglia****.*

Germania poartă vina fiindcă a declarat războiul, şi nu a aşteptat să vază desfăşurările diplomatice. Are însă scuza în faptul că, prin declararea războiului, prin lovitura repede a dorit să câştige biruința. Aceasta însă nu poate fi o scuză pentru declararea războiului.

Anglia poartă vina fiindcă, dacă de la început nu căuta să se folosească din războiul acesta prin politica ei şovăitoare – el nu se declara. Dacă Anglia ar fi făcut declarații Germaniei că va sări in ajutorul Franței dacă va fi atacată, Germania nu mai pornea războiul.

Dar dacă nu izbucnea acum războiul, el venea mai târziu*. Pregătirile extraordinare ale tuturor statelor europene trebuia să se isprăvească. Totuşi două idei principale sunt motivul acestui războiu. Una o ține Anglia şi cealaltă Germania:*

I. Trebuința cea mare a Angliei este ca să fie stăpâna mărilor. Atotputernicia Angliei peste comerțul lumei era amenințată prin declararea de războiu Rusiei. Ea credea, că prin flota ei va putea da lovitura cea mare Germaniei, surprinzându-i flota nepregătită de luptă. În aşa fel se prezintă una din cauzele războiului.

II. Germania, la rândul ei, voia să-şi îndeplinească politica ei, arătată aşa de bine în broşura ***Nordkap Bagdad*** *(Polul nordic Bagdadul) din care reies scopurile germane. Această dorință de atotputernicie caută să nimicească, înainte de toate, Anglia.*

Pentru ajungerea acestui scop, Germaniei îi stă în cale Balcanul. S-a ivit însă ocazia ca Serbia să poată fi înfrântă. Bulgaria câştigată, iar Turcia prefăcută în colonie germană. Şi războiul se declară. Acum putem vedea că scopul Germaniei este în parte împlinit, putând avea linie directă Berlin-Bagdad şi putând amenința comerțul şi industria Angliei în chiar coloniile ei.

Dar socoteala germană n-a prevăzut un fapt, şi anume greşeala socotelei că Anglia va rămâne neutră, nefăcându-i piedeci înaintea ajungerei scopului german. Credea că Anglia nu va prevede planurile Berlinului, dar a fost lovită asupra tronului. Planul Germaniei de a da lovitura cea mare în Indii, a fost apărat de Englezi, mai ales prin alianța cu Japonia. Aceste două politici sunt cauzele principale ale războiului.

Cauzele mici: putem spune că sunt panslavismul, dorul de viață națională independentă, dorul Franței, şi altele, dar cari n-au însemnătate şi nu pot fi hotărâtoare în începutul groaznicului flagel.

Odată arătați principalii vinovați, caută fiecare să arunce vina asupra celuilalt, fiecare se grăbesc acum, când au văzut grozăvia făptuită, să dorească pacea. Să nu se creadă că svonurile de pace cari umblă, nu sunt alimentate şi răspândite de Germania şi Anglia. Ele au interesul să grăbească pacea, dar în aşa fel ca să nu se ştie că vreuna din ele o doreşte.

Statele-Unite, şi țările neutre, ne mai putând privi nepăsătoare măcelul şi ştiind dorul de pace al fiecăruia dintre beligeranți, au datoria să intervină pentru potolirea focului. America şi-a făcut datoria şi o Europă neutră trebuie să şi-o facă pe a ei. Până acum, încercările înaintate au oarecare succes, cel puți manifestarea dorinței beligeranților că doresc pacea.

Începătorii acestei idei, Papa, Spania şi Statele Unite*, cu toate greutățile care le întâmpină, nu trebuie să despereze, şi să caute mai departe ca să obțină rezultatul final al străduinței lor:* ***pacea mult dorită****".*

Foaia Poporului, nr. 54 din 29 noiembrie/12 decembrie 1915, Sibiu, p. 1–2.

474

Budapesta, 6/19 decembrie 1915 – *Discursul preşedintelui Partidului Naţional Român, dr. Teodor Mihali, în Parlamentul maghiar, în conţinutul căruia reproşează guvernului maghiar că nu a întreprins nimic în direcţia reglementării statului naţional şi politic al românilor trăitori în Ungaria şi Transilvania, cu toate că mii de soldaţi români ardeleni îşi sacrifică vieţile pe front pentru monarhia austro-ungară, intervenţie întreruptă cu reproşuri şovine şi jigniri de către câţiva deputaţi maghiari.*

Cuvântul Partidului Naţional
Discursul domnului deputat Dr. Teodor Mihali

Începându-se în Parlamentul ungar desbatere, domnul deputat Dr. Teodor Mihali, din încredinţarea şi în numele Partidului raţiona! român din Ungaria şi Transilvania, a rostit următorul discurs:

Onorată Cameră!

În toate statele constituţionale, după obiceiurile parlamentare, afacerea de încredere prezentată de guvern este privită ca prilej de a se lumina situaţia guvernului faţă de reprezentanţa poporului care, va să zică, prilej pentru ca reprezentanţa poporului să cerceteze politica guvernului şi pe acest temeiu să pronunţe încrederea ori neîncrederea sa faţă de guvern.

Reprezentant al Partidului naţional român, care face parte din acest parlament, după întemeiată chibzuire am ajuns la aceea credinţa că – deşi Partidul naţional român, asemenea celorlalte partide politice din ţară, de la isbucnirea războiului şi-a oprit luptele politice – totuşi în situaţiunea de azi, luminarea raportului dintre Partidul naţional român, dintre poporul român şi guvernul ţâri „este atât în interesul patriei, cât şi în acela al poporului român.

Condus de înţelegerea acestui interes am, înainte de toate trebuie să spun că raportul dintre Partidul naţional român şi guvernul ţării este hotărât în deosebi numai prin afacerile politicei interne, deoarece pe deoparte hotărâri în afacerile politicei externe cad numai in parte în competenţa parlamentului, pe de altă parte programul Partidului naţional român nici nu conţine întrebări de politică externă.

Trebuind însă să arăt raportul dintre guvernul ţării şi Partidul naţional român în temeiul afacerilor politicei interne, cu adâncă durere m ă aflu îndemnat a declara că în cursul înfiorătorului război situaţiunea întru nimic nu s-a schimbat.

Partidul naţional român, la diferite prilejuri şi-a spus credinţa că temeiul desvoltării sigure şi neconturbate a statului este îngrijirea de interesele tuturor popoarelor şi păturilor cari compun statul. Dar trista faptă dovedeşte că dorinţele naţionale, politice, culturale şi economice ale poporului român, legale, drepte şi cinstite, au rămas până azi neîmplinite şi ca urmare firească a acestui fapt faţă de politica de guvernământ în Ungaria, poporul român simte azi aceeaşi adâncă nemulţumire şi neîncredere ca mai nainte.

Plângerile noastre, pe care din dorinţa pentru pacinica desvoltare a statului, la diferite prilejuri cu patriotică sinceritate le-am descoperit factorilor celor mai competenţi, au rămas neîndreptate. Iar dispoziţiile prin cari guvernul a încercat să ia în considerare unele puţine dorinţe de-ale noastre, în lipsa ţinutei neşovăitoare, şi-au greşit ţelul. N-am văzut încă un singur semn al vreunei politice de stat care ar putea să aducă în înţelegere pretenţiunile de drept public ale Ungariei cu condiţiunile vieţei naţionale a poporului român. Am aşteptat ca, sub durata războiului chiar să fe îndreptate măcar cele mai adânc simţite dorinţe ale poporului românesc. Milioanele cetăţenilor îşi varsă sângele prin câmpiile de luptă. Ei au

dat dovada chibzuinței lor politice. Cu drept cuvânt am așteptat deci că în cursul războiului guvernul țării va grăbi să desființeze nedreptatea de veacuri și să prezinte parlamentului legea despre votul universal, secret și pe comune, pe care o pretinde atât binele statului, cât și interesul bineînțeles al tuturor cetățenilor săi. Dar guvernul țării n-a făcut-o și astfel poporul român după războiu, cu mijloacele legii, va fi silit să-și continue lupta politică pentru condițiunile de viață ale ființei sale naționale și pentru binele statului.

Între asemenea împrejurări, cu mândrie arătăm luptele viteze ale sutelor de mii de Români pe toate fronturile înfiorătorului războiu. Poporul românesc este nemulțumit cu situația sa politică în Țara Ungurească, dar totuși sute de mii din fii acestui popor își varsă sângele pentru patrie și tron cu vitejia moștenită de la părinți, scoasă de mult în gazetele monarhiei și acum recunoscută de lumea întreagă. Această vitejie a fiilor noștri, precum ținuta gata de orice jertfă a fraților noștri de acasă, au dat dovadă despre patriotismul și credința dinastică a poporului român.

Partidul național român a arătat în toate timpurile acest patriotism și această credință, a căror tragere la îndoială prea adeseori s-a folosit ca armă pentru politica îndreptată împotriva acestui popor și pentru nedreptățirea lui în calea guvernământului. Iată însă patriotismul și credința dinastică a poporului român s-au dovedit mai tari ca stânca. Guvernământul nedrept nu atinge patriotismul și credința dinastică a acestui popor. Când deci neamul acesta cu mijloacele legii luptă pentru isbândirea și asigurarea condițiunilor vieței sale naționale, n-o face ca prin rezultatul acestei lupte să fie întărit în patriotismul său și în credința sa dinastică, ci se luptă pentru aceea ca prin asigurarea acestor condiții, sporind și întărindu-se în cultură, avere și valoarea sa, să se poată ferici în patria sa și să-și poată asigura un viitor mai fericit.

Este interesul cel mai propriu al tronului și al patriei ca poporul românesc din Ungaria, în calea desvoltării naționale neconturbate, să prindă putere, căci această putere este totodată puterea tronului și a patriei. Înțelegerea acestui adevăr va împrumuta zel mai mare luptelor politice viitoare ale poporului român și jertfa de sânge vărsat atât de mult, așa simțim, întemeiază credința noastră că această înțelegere, pătrunzând conștiința tuturor cetățenilor țării, în sfârșit va aduce împlinirea dorințelor legale, juste și cinstite ale poporului nostru.

*

Răvaș politic

Prin graiul domnului Dr. Teodor Mihali, Partidul național al românilor din Ungaria și-a spus cuvântul său, după o tăcere îndelungată și chinuitoare. Cu bărbăție și curaj a întrupat în cuvinte, neobositul președinte al deputaților români, aceea ce au săvârșit vitejii noștri ostași pe nenumăratele câmpuri de bătălie. Pe scurt, și fără multe podoabe, cuvântarea domnului Mihali s-a desfășurat ca un steag, pe care a fost înscris din nou, cu litere de sânge, dreptul la viață și cultură națională ce i se cuvine mult încercatului nostru popor.

Ideea mai însemnată, în jurul căreia și-a plămădit vorbirea, a fost că poporul românesc din Ungaria luptă cu credință neclintită pentru tron și patrie și azi, ca și în trecut, cu toate că nemulțumirile lui într-un an și jumătate de loc nu s-au delăturat, ci starea lui, cu toate jertfele aduse, a rămas tot aceeași. Constatarea aceasta a vorbitorului român din parlament e, ce-i drept, dureroasă, dar plină de adevăr.

Ceea ce ne-a jignit mai mult a fost întreruperea făcută de deputatul Polonyi Géza în cursul vorbirei lui Mihali, strigând din răsputeri că ***nu este Partid național românesc în Ungaria și nici popor românesc***. Iar un alt deputat, cu numele Sümegi, vorbind de 125 milioane

pe care statul vrea să le dea unei bănci mari, a spus că *aceşti bani ar putea să se folosească pentru colonizarea Ardealului cu Maghiari*.

*„**Dacă saşii vorbesc de 60 milioane, de ce n-ar putea folosi Statul naţional maghiar 125 milioane pentru ca să recolonizeze pe toţi Maghiarii, ca întreg Ardealul să fie maghiar, şi din războiu să iasă cel puţin acest folos, ca în Ungaria, în toate colibele, în toate palatele să răsune numai slova maghiară***".

E greu să aperi astăzi în faţa acestor ameninţări şi proroci ri a unor vremuri grele ce au să vină. Pe de altă parte însă, nu ne apasă mult aceste încercări şi aţâţări împotriva noastră, având încă deplina încredere în făgăduinţele şi simţul de dreptate ale contelui Tisza şi în adevăraţii psalmi de laudă pe care i-a cântat vitejiei noastre, în atâtea rânduri, generalul Höffer. El n-a vorbit în rapoartele sale nici de cetăţeni cu buze străine, nici de lipsa poporului românesc, ci a spus sus şi tare că ***întăriturile Ivangorodului, ale Belgradului şi Mitroviţei au fost cucerite de regimentele româneşti din Ungaria***. Această afirmare, fără înconjur a adevărului, ne face să fim tari şi să ne îndreptăm cu încredere privirea în viitor.

Foaia Poporului, nr. 55 din 6/19 decembrie 1915, Sibiu, p. 1–2.

475

Turda (comitatul Turda-Arieş), 11/24 decembrie 1915 – *Reportaj în legătură cu serbarea organizată de Reuniunea femeilor române din comitat, în ajunul Crăciunului, în cinstea soldaţilor români răniţi şi spitalizaţi în cele patru spitale militare din oraş.*

Serbările de Crăciun ale soldaţilor răniţi din Turda

Dintr-un raport, sosit aşa de târziu, reţinem următoarele:

Miercuri, înainte de Crăciun, la 4 ore p. m., s-au început serbările la Spitalul central. Reuniunea femeilor, în frunte cu prezidenta ei, doamna *Lucreţia Murăşian*, era *în corpore* prezentă, însoţită si de alte doamne şi domni români din oraş si jur. De faţă era, pe lângă personalul spitalului, domnul comite suprem si comisar guvernamental *Dr. Betegh Miklós* cu doamna.

După un scurt serviciu divin şi un frumos discurs, ţinut de Preonoratul *Iovian Murăşian*, protopop, „*despre nădejdea creştinească ca o ancoră a sufletului*", aplicat cu multă iscusinţă pentru însufleţirea soldaţilor în războiu şi suferinţe, făcând o adâncă impresiune asupra publicului, domnişoara *Catinca Pătăcean* a declamat poezia „*Ce zic soldaţii de Königrätz*", de *Ioan Băilă*, a fost viu aplaudată pentru iscusinţa de a tălmăci sentimentul românesc atât de elocvent.

A urmat apoi împărţirea darurilor, sub conducerea prezidentei, prin membrele alese în acest scop, anume doamnele: *Măria Vlăduţiu*, presidentă de onoare, *Catinca Dr. Moldovan*, viceprezidentă, *Olimpia Dr. Moldovan*, casieră, *Eugenia Dr. Raţiu*, secretară, *Maria Dr. Ciuta*, controloră, *Lucia Bologa, Susana Trif, Nina Gaia* şi domnişoara *Vituşca Mesaroş, Cornelia Buş* din *Poiana*.

Fiecare soldat a căpătat un cozonac alb, simbolic de Crăciun, şi câte un pachet conţinând o batistă, un pachet de tutun, foiţe, chibrite, cărţi poştale, creioane, mere şi o carte de rugăciuni şi alte broşuri şi la urmă câte-o ceaşcă de *tea*[619] cu rom.

Surprins de aceste daruri, directorul spitalului, *Dr. Borbély*, a exclamat: „*Iarăşi ne-a întrecut pe noi* (Maghiarii) *Reuniunea femeilor române*". La 6 ore s-au continuat serbările la

[619] Ceai (ungureşte *tea*) – n.n., A.Ţ.

Spitalul No. III din *Turda-nouă*, unde s-au întrunit şi răniţii din Spitalul de la liceu şi de la No. II, circa 250 soldaţi. Aici aştepta un public imens, în-frunte cu contesa *Bethlen* care, drept recunoştinţă faţă de Reuniunea femeilor române, a oferit un buchet de flori naturale prezidentei acesteia.

Serviciul l-a oficiat Multonoratul domn *Nicolae Raţiu*, viceprotopop, şi răspunsurile le-a dat un grup de câţiva clerici din Blaj şi studenţi din Turda. A urmat apoi declamarea poeziei, citate deja, de domnişoara *Catinca Pătăcean*, apoi sergentul *Mitru Daraban*, din Mischiu[620], a declamat poezia „*La Ivangorod*", de *Vâlcean*, sergent. Soldaţii apoi au cântat mai multe colinzi româneşti. La urmă a mulţumit Reuniunei preotul reformat *Egerházi* pentru jertfa şi mila creştinească dovedită faţă de soldaţi.

Terminând acest mic program, s-a făcut distribuirea aceloraşi daruri şi prin aceleaşi persoane ca şi la Spitalul central şi publicul s-a depărtat între viile manifestaţiuni de mulţumire şi recunoştinţă a sutelor de soldaţi.

Corespondent

Românul, nr. 25 din 4/17 februarie 1916, Arad, p. 6–7

476

Ilkva (Polonia orientală), 12/25 decembrie 1915 – *Ştire în legătură cu moartea soldatului român (valah) din ţinuturile sârbeşti, Sava Dimici, înrolat husar în armata austro-ungară, căzut pe câmpul de luptă de pe râul Ilkva în noaptea de Crăciun.*

Sava Dimici

Arad, 22 februarie 1916

Locotenentul ungur, Dr. A. R., trimite unui ziar maghiar o corespondenţă despre cele petrecute în seara de Crăciun în tranşeele husarilor glotaşi (poşta de campanie: X). Găsim şi următoarele rânduri despre apusul unui erou român din acea seară sfântă, şi câţi ca el n-or fi apus în aceea vreme pe întinsele fronturi de luptă…

*Supa abureşte pe masă, când paznicul anunţă cu supunere că husarul **Sava Dimici**, un membru al postului de pază de pe cursul inferior al râului Ikva[621], a fost împuşcat în pântece de o santinelă duşmană de pe celălalt ţărm al râului.*

*Tu soţie a lui **Sava Dimici**, nu-ţi plânge bărbatul, îngerul micului Isus ia dus sufletul cu dânsul. Dimici a fost valah, dar adevărat erou. La cele mai primejdioase posturi de pază se anunţa voluntar. I se hotărâse un destin de erou ca acesta. Şi astfel, poate ca răsplată că destinul l-a ajuns în seara de Crăciun.*

Comandantul postului de pază al taberei, advocatul din Budapesta Dr. Ş. F., personal se îngrijeşte de îngroparea cadavrului. Mantaua de iarnă îi fusese găurită de un glonte lângă şoldul drept, dar pe glotaş nimicuri de aceste nu l-au neliniştit în munca sa conştienţioasă.

După aceea, câteva minute linişte de moarte. Comandantul companiei croate – directorul de bancă O. L. din Abbazia – întrerupe: „Aber was! Krieg ist Krieg! Hoch Frau Dimici und Kinder!"[622]

---

[620] *Mischiu* (în ungureşte *Mészkő*), azi *Cheia*, sat aparţinând comunei *Mihai Viteazu*, judeţul Cluj – n.n., A.Ţ.

[621] Sector al frontului polonez, pe râul Ikva, pierdut de austro-ungari la sfârşitul lunii septembrie 1915, dar reocupat o lună mai târziu, stabilizat apoi până la începutul lunii iunie 1916. Cf. Melissa Kirschke Stockdale, *Mobilizing the Russian Nation. Patriotism and Citizenship in the First World War*, Cambridge University Press, 2016, p. 69.

(Ungureşte vorbeşte foarte rău). În cinstea soției Dimici şi a copiilor ei au golit un pahar de şampanie – aşa o mulțumire sufletească nici că se poate găsi acolo acasă – şi au adunat în grabă 200 coroane pentru ei.

Românul, nr. 28 din 7/20 februarie 1916, Arad, p. 8

477

Viena, 17/30 decembrie 1915 – *Analiză critică a presei vieneze în legătură cu discursul plin de reproşuri la adresa partenerului austriac, rostit de premierul maghiar Tisza István în ajunul Anului Nou, în condițiile în care a provocat o criză alimentară în Austria prin sistarea furnizării cerealelor maghiare.*

Ecoul la discursul de Anul-nou al contelui Tisza

Viena, 10 ianuarie

Anul 1916 pare a aduce la iveală o tulburare a păcii interne a monarhiei. Primul ministru ungar, contele Ştefan Tisza, în discursul său de Anul-nou a vorbit în conturi generale şi despre unele tendințe centraliste cari ar avea de scop contopirea deplină a statului ungar într-o monarhie mare austriacă, adecă se îndreaptă împotriva independenței Ungariei.

Cuvintele primului ministru ungar au trezit nemulțumire şi înstrăinare în cercurile politice austriece. Organul creştin de frunte din Viena „*Deutsches Volksblatt*", ocupându-se într-un priim articol întitulat „*Etwas mehr Klarheit!*"[623] cu discursul de Anul-nou al contelui Tisza, scrie:

După părerea noastră, continuele admonieri[624] *şi lecții cari nu ştim la a. cui adresă s-au făcut, nu promovează apropierea sufletească între Cis- şi Transleitania, care apropiere, contele Tisza declarase numai acum un an, că e foarte de dorit, deoarece aceste admonieri ne fac să gândim că dincoace de Leitha se înțelege cu totul altceva sub dualism decât dincolo de Leitha. Dacă există o astfel de neînțelegere, ea trebuie înlăturată cât mai curând.*

*Contele Tisza a spus în discursul său, din 30 Ianuarie 1915, când Ruşii se găseau în Ungaria de nord, că războiul a apropiat sufletele celor două state: Ungaria şi Austria. «**Trebuie să se întărească în noi sentimentul că în rău şi în bine avem aceeaşi soartă**».*

Austria şi-a împlinit – continuă numitul ziar vienez – *datoriile acestei comunități, în bine şi în rău, totdeodată față de Ungaria. Austria a făcut poate chiar o greşeală când a renunțat la împlinirea unor datorii din partea Ungariei, mai cu seama în chestia alimentației, ce a avut ca urmare că Ungaria a sistat cu totul trimiterea de cereale în Austria, aşa că aceasta e constrânsă acum să plătească singură prețul urcat al cerealelor din România.*

Ungaria capătă din Austria anual 11 milioane de măji metrice de cărbuni şi peste 6 milioane măji metrice koks. Industria ungară e avizată deci la cărbunii din Austria, cum e avizată şi Austriai la cerealele din Ungaria. Austria să observe deci principiul compensațiunei şi să reducă furnizarea de cărbuni în Ungaria în proporția în care se furnizează cereale în Austria. Prin aceasta măsură s-ar înlătura neînțelegerile ce există privitor la datoriile ce le au cele două state una față de alta şi s-ar evita indispozițiile. Cuvântul deschis ar aduce mai mult folos în acest caz decât continuele discursuri tenebroase despre atentate „centraliste" iar, dând orientări asupra acestora, contele Tisza uită tot mai des că pacea internă îl priveşte şi pe fiecare ministru.

---

[622] „*Dar ce! Războiul e război! Măritei doamnei Dimici şi copiilor*" – n.n., A.Ț.

[623] „*O mai mare claritate!*" – n.n., A.Ț.

[624] Admonestări – n.n., A.Ț.

Acest ecou l-a trezit în Austria primul ministru ungar, contele Tisza, prin discursul său de Anul-nou.

Românul, nr. 2 din 3/16 ianuarie 1916, Arad, p. 4

478

Galiția, decembrie 1915 – *Scrisoare adresată unchiului său de un sanitar român, din armata austro-ungară, în care îi relatează întâmplarea tragică trăită pe front când, în urma unui atac de noapte întreprins de o patrulă de cazaci, dar respins, a cercetat câmpul de luptă şi a dat peste un cazac muribund, român şi acesta, pe care l-a vegheat până s-a stins, l-a înmormântat şi i-a grăit o rugăciune la mormânt.*

Înmormântarea unui cazac român printr-un sanitar român

Iubite unchiule!

Prin aceste puține cuvinte vei află cum că eu mă aflu în cea mai fericită sănătate, până la scrierea acestor rânduri, şi totodată rog pe bunul Dumnezeu ca şi pe voi să vă afle în pace mica mea epistolă. Mai departe veți afla cum că am primit pachetul cu foile şi cu calendarul şi vă mulțămesc frumos, căci ați fost atât de buni de mi le-ați trimis. Vă rog să nu fiți supărați pe mine pentru că v-am scris să mi le trimiteți căci, vezi unchiule, sunt de tot nenorocit, căci am picat între oameni străini şi nu este nici un român cu mine şi nu mai am cu cine să mai vorbesc câte ceva, ca să îmi mai treacă de urât şi de groaza cazacilor, cari în 4 luni de zile, de când sunt pe câmpul de luptă, mi-au albit părul în cap.

De multe ori aş vrea să fiu în linia de foc, să pot puşca şi eu în ei, să-mi răsbun odată, căci prea mult ne năcăjesc. Căci, vezi unchiule, pe noi nu-i iertat să ne vatăme cu nimic, dară în timpul nopții, când nu se vede nimic, atunci se aruncă la noi ca lupii şi se fac că nu ne văd că suntem cu cruce pe mână.

Între altele mai spune că, după o luptă sângeroasă, a mers să adune răniții şi morții şi între nişte tufe a dat de doi cazaci: *Şi ce să vezi? Unul era mort de tot, iar celalalt era pe moarte, după cum l-am văzut, căci numai atâta a putut zice: «**Mamă dragă, eu mor pe pământ străin**».*

După vorbele acestea am văzut că-i Român. Aşa mi-a fost de milă de el, văzând că cazacul acesta e Român ca şi mine şi s-a luptat cu vitejie pentru țara lui. L-am luat şi l-am pus sub un brad şi l-am acoperit cu mantaua mea, căci ploua şi eră frig. Apoi i-am dat puțin ceaiu, dar când a vrut să beie s-a înecat şi astfel şi-a dat nobilul său suflet în mâinile Creatorului. Atunci eu i-am săpat o groapă cu sabia, căci lopată n-am avut, şi am pus nişte frunze sub el şi l-am acoperit iarăşi cu frunze, apoi am zis un «Tatăl nostru» şi l-am îngropat. Cu mâinile am pus pământ pe el. După aceea i-am făcut o cruce de brad şi am împlântat pe mormânt nişte crengi de brad în loc de flori. L-am îngropat, săracul, omeneşte, căci mi-a fost milă de el căci a fost Român.

Calendarul Asociațiunii, pe anul visect 1916, nr. 45 din 1916, Sibiu, p. 116–119

1916

479

Bucureşti, 1 ianuarie 1916 – *Fragment din dezbaterile desfăşurate în şedința Camerei române pe tema păstrării neutralități ori a intrării României în război alături de una dintre taberele beligerante, fiecare dintre părți aducând argumente în susținerea uneia sau alteia dintre opțiuni.*

Din Camera română

Una din cele mai interesante şedinţe ale Camerei române a fost şedinţa de luni când, la desbaterea în jurul proiectului de răspuns la Mesaj a luat cuvântul fostul prim ministru Petre Carp şi deputaţii guvernamentali George Diamandi şi Constantin Stere. Domnul P. Carp a ţinut următorul discurs:

Trebuie să ne dăm socoteala în prima linie întru cât marile state cari duc războiul influenţează realizarea idealului naţional românesc. Pentru acest scop e necesar să curăţim întâi atmosfera de o serie de legende cari împiedică să vedem clar lucrurile. Anglia a dat ca motiv al războiului apărarea statelor mici. Dar am văzut cum a apărat Anglia aceste state – le-a apărat numai ca să se folosească de ele. Credeţi, domnilor, că putem realiza idealul nostru peste Carpaţi, de cari a vorbit deputatul Leonte Moldovanu? Nu cred. ***Ardealul îl putem căpăta numai prin sfărâmarea monarhiei austro-ungare***.

Rusia îşi va păstra atunci pentru dânsa Bucovina, iar Banatul îl va da Serbiei, şi Rusia va lua apoi portul nostru Galaţi, despre care lucru a făcut amintire încă în timpul păcii. Pentru Rusia poate exista numai un ideal rusesc: ***o parte din Moldova şi Bucovina să devie ruseşti***. Porţile de fier să fie sârbeşti, adecă tot ruseşti. Şi asta să însemne realizarea idealului naţional al românilor? Aceasta e situaţia. Efectele puterei germane le-am simţit totdeauna şi asta în chip binefăcător. O justă apreciere ne duce şi încheierea, că România trebuie să pornească pe aceea cale care o fereşte să devie vasala Rusiei.

Al. C. Cuza (întrerupe): Să devenim atunci vasalii ungurilor? P.

Carp (continuând): N-am fost până acum niciodată vasalii ungurilor şi nici nu o vom fi vreodată. La noi în România s-a format o atmosferă specială de enervare politică şi lipsă de sinceritate. Afirmaţia deputatului Moldoveanu că Românii din Ardeal au fost numai mânaţi în foc – e foarte regretabilă. Cuvintele acestea au fost o ofensă adusă eroilor cari şi-au găsit moartea pe câmpul de onoare. Agitatorii răsboinici, cari ţin întruniri publice – ar face bine să declare că dacă mergem cu Rusia, vom căpăta Ardealul, dar vom pierde o bucată din Moldova. Strâmtorile Dardanelelor, odată ajunse în mâinile Ruşilor, ne vor fi închise şi ni se vor lua gurile Dunărei.

Delavrancea (întrerupe): De unde ştiţi că Rusia voieşte toate acestea?

Domnul Carp (răspunde): Lucru e cunoscut, chiar dacă nu este spus. În asemenea condiţiuni poporul român nu va merge cu Rusia. O asemenea alianţă va avea numai de urmare că Rusia se va folosi numai de armata noastră, de poporul nostru, dar prin asta nu vom trage nici noi foloase, nici românii din alte ţinuturi.

Domnul P. Carp, adresându-se apoi către prim-ministrul Brătianu, a spus: – *suferi de nehotărâre!! Ia o hotărâre – şi nu vei mai suferii*.

O voce: Stare de asediu!

Carp: Cine nu poate rezista mulţimii sgomotoase – nu este om de stat. Doresc, domnule Brătianu, ca dumneata să nu fii târât de evenimente, ci să mergi în conformitate cu ele.

A luat apoi cuvântul deputatul guvernamental George Diamandi, care a combătut părerile domnului Carp, punând la îndoială că Rusia ar voi să ia gurile Dunării şi Galaţii. După catastrofa de la Sarajevo – Germania a vrut să se folosească de superioritatea ei militară.

Vorbind apoi de momentele favorabile pentru intervenţia României în răsboi, domnul Diamandi a spus că nici înfrângerea austro-ungară de la Lemberg n-a fost un prilej pentru România. Armata română n-ar fi putut împlini ceea ce milioanele de ruşi n-au reuşit să împlinească.

Domnul Diamandi declară că a ieşit din *Acţiunea Naţională* a domnilor Take Ionescu şi Filipescu, fiindcă aceştia voiau cu orice preţ intrarea României în răsboiu. România nu

trebuie să pornească contra Basarabiei, cum crede domnul Carp, ci trebuie să se unească cu Ententa, fiindcă crede că acolo sunt interesele vitale ale României.

Deputatul Constantin Stere declară că trebuie să ia cuvântul, fiindcă se simte obligat să se gândească la Basarabia. Fiind des întrerupt, domnul Stere declară că dacă ar fi chiar condamnat la moarte, el încă va vorbi pentru Basarabia, căci e unicul deputat român născut acolo. Chiar dacă parlamentul român nu voieşte să ţie seamă de cuvintele lui – acesta trebuie să recunoască totuşi că-şi face datoria. Acum nu e vorbă de a avea înclinări pentru una sau alta din naţiunile în luptă. Pentru naţiunea română, interesele ei constituie scopul suprem – şi pentru România există numai o singură politică (Aplauze şi întreruperi).

Deputatul Diamandi: Oricare ar fi părerile domnului Stere – trebuie să-l lăsăm să vorbească, căci vorbeşte într-un mare moment (Sgomotul continuă).

Stere (continuă): O victorie a Rusiei ar însemna alipirea Galiţiei, Constantinopolului, a Strâmtoriior Dunărei până la Porţile de fier – de Rusia. România ar rămânea în mijlocul Imperiului rus, legată de Apus numai prin Ungaria. Dacă Rusia ajunge la Dardanele – asta înseamnă drumul spre nimicirea României.

Oratorul relevă apoi perfidia politicei ruseşti: faţă de naţionalităţile din Imperiul rus, existenţa României e imposibilă, dacă politica rusă panslavistă înfloreşte. Fac apel la spiritul dumneavoastră de judecată clară, şi veţi vedea unde sunt interesele noastre.

Discursurile acestea au provocat mare senzaţie în cercurile politice din România.

Unirea, nr. 1 din 1 ianuarie 1916, Blaj, p. 3–4

480

Budapesta, 1 ianuarie 1916 – *Ştire în legătură cu domeniul achiziţionat la Teiuş, în Transilvania, de către „Deutsche Bank", cu scopul de a-l parcela şi de a coloniza acolo populaţie germană.*

„Deutsche Bank" cumpără proprietăţi în Ardeal

În ziarele maghiare cetim următoare:

După informaţiile primite, „*Deutsche Bank*" a cumpărat, cu un milion şi jumătate coroane, domeniul de lângă Teiuş al contelui Wesselényi. „*Deutsche Bank*" se estinde în Ardeal după un anumit program. Pe lângă cumpărarea gazurilor subpământene, ia în proprietate, pentru colonizarea elementului săsesc, şi domeniul lui Wesselényi; domeniul va fi parcelat, dar încă nu avem informaţii de unde vor fi recrutaţi coloniştii. Probabil că domeniul acesta „*Deutsche Bank*" l-a luat în combinaţie pentru a edifica uzine pe el, la care coloniştii saşi vor servi de bun material de lucrători.

Întrebarea, că oare prin aceasta cum se va întării elementul maghiar din Ardeal, e o problemă a cărei rezolvare noi o încredinţăm guvernului.

Unirea, nr. 1 din 1 ianuarie 1916, Blaj, p. 3–4

481

Dębica (Galiţia)-Lugoj, 24 decembrie 1915/5 ianuarie 1916 – *Ştire în legătură cu moartea în spitalul militar din Debiţa a caporalului român Virgil Holban, din Regimentul 32 Honvezi al armatei austro-ungare, răpus de tifos.*

+ Virgil Hoban

Tânăr lugojan, practicant de bancă, abia în etate de 22 ani, servind la Regimentul 32 de honvezi, a murit moarte de erou, după ce a luat parte, ca caporal, la luptele de la *Lublin, Ivangorod* şi *Brest-Litowsk*.

Bolnav de tifos, a fost dus de pe câmpul de luptă în spitalul de la *Debica* (Galiţia)[625], unde a închis ochii pe vecie la 24 decemvrie. Confirmarea ştirei morţei a sosit abia acum la Lugoj, trezind sincere regrete în toate cercurile cunoscuţilor şi prietinilor tânărului, care ne îndreptăţea la cele mai frumoase speranţe.

Românul, nr. 18 din 24 ianuarie/6 februarie 1916, Arad, p. 8

482

Praga, 25 decembrie 1915/6 ianuarie 1916 – *Cronica festivităţilor organizate de intelectualitatea praghează, cu ocazia Crăciunului, în folosul soldaţilor români, din armata austro-ungară, cantonaţi în oraş s-au spitalizaţi în mănăstirile de aici.*

Crăciunul românesc în Praga

– în 13 ianuarie

Am să vă raportez despre o sărbătoare înălţătoare de inimi. Înălţătoare de inimi din mai multe puncte de vedere. Cetitorul rândurilor de faţă se va convinge în curând despre adevărul celor susţinute.

Mai întâi de toate, chiar şi numai faptul că soldaţii români au avut putinţa să sărbătorească naşterea Domnului în oraşul Praga, departe de ai lor, în mijlocul acestui răsboiu înfricoşat – trebuie să ne mângâie inimile. O licărire de lumină binefăcătoare, în potopul de întuneric răspândit pretutindeni.

Oraşul Praga ne-a mai dat dovezi de dragoste nouă, Românilor, şi cu prilejul expoziţiei jubilare din 1908, când o deputaţiune românească a fost primită cu multă dragoste de populaţia şi reprezentanţa oraşului. Dacă am fost îndreptăţiţi să ne aşteptăm la aceleaşi sentimente de prietenie sinceră şi acum – aşteptările noastre au fost întrecute de ceea e am experiat.

La năcaz se cunoaşte prietenia adevărată – prietenia oraşului Praga s-a adeverit trainică acum, când nu e vorba numai de năcaz ci de primejdie chiar. Toţi străinii cari au contribuit la reuşita serbării de Crăciun, cu totul gratuit, ne-au dat o dovadă strălucită despre dragostea lor faţă de noi. Aşa ceva nu se uită. Dar să relatez pe îndelete despre cele petrecute.

În Praga sunt soldaţi români câtă frunză şi iarbă. În Praga este o mână de oameni de inimă, de intelectuali, cari s-au gândit să ofere soldaţilor noştri de sărbătorile noastre ale Crăciunului puţină hrană sufletească. Zis şi făcut. Cât ai bate din palme s-a constituit un comitet ad-hoc şi cu câteva probe de cor (vreo 5!), cu câteva contribuţii muzicale, de cari va fi vorba mai la. vale, s-a înjghebat un program convenabil, care numai cinste ne-a adus.

În după amiaza şi în seara zilei de joi, 6 ianuarie, nou, (preseara Crăciunului) s-au ţinut aceste festivităţi, în tehnica cehă, în lazaretul mănăstirei de *Strahov*, în biserica *Sfântul Salvator* şi în Casa reconvalescenţilor, din suburbiul *Letna*. În tehnica boemă, şi în Strasov s-au adunat soldaţii greco-ortodoxi, în biserica Sfântul Salvator şi în Letna cei greco-catolici.

[625] *Dębica* – oraş în Polonia – n.n., A.Ţ.

Nu-i vorbă, ar fi fost de dorit ca festivităţile să se ţină împreună sau – în cazul extrem – să nu colideze în privinţa timpului. Neputându-se duplifica spectacolul, fiecare a fost silit să ia parte numai la una din festivităţi, mult la două. Poate că ni se va da ocazie să vedem colaborarea preoţilor noştri de ambele confesiuni cu prilejul sărbătorilor Paştilor (căci vai, tare mi-e teamă că şi Paştile le vom ajunge în Praga cu soldăţime românească!).

În sala cea mare a tehnicei, frumos împodobită cu brazi miticei puşi la dispoziţie de baronul de *Waldstein*, conducătorul spitalului din tehnică, în sala arhiplină de soldaţi şi de oaspeţi iubiţi, într-o atmosferă cât se poate de prielnică s-a desfăşurat programul festivităţii soldaţilor greco-ortodocşi. Au fost doi oratori: părintele *Nicolae Soşdean* (din *Lugojel*) care a deschis festivitatea, rostind câteva cuvinte simţite, şi părintele *Dr. Valer Şesan*, docent universitar (din *Cernăuţi*), care a pus punctul pe i la sfârşitul festivităţii, recapitulând simţămintele de cari am fost cuprinşi, mulţumind în termeni calzi participanţilor şi colaboratorilor şi picurându-ne în inimile noastre încredere în viitor.

Cântăreţi solişti au avut doi: pe doamna *Maria Bojena Dr. Şesan* şi pe domnul *Alexe Odor*. Doamna *Şesan*, o cehă de origine, fiica preşedintelui Camerei comerciale cehe din Praga, ne-a încântat cu cântece româneşti (de *Brediceanu*): a) *Sus, în vârful dealului*, b) *Vino bade iar acasă*, c) *Bagă doamne*... apoi *Ştii tu, bade*, şi cu o „*Ave Maria*", cu text latinesc. Păcat că publicul nostru ardelean nu cunoaşte încă pe doamna Şesan. Bucovinenii au avut fericirea să o asculte de mai multe ori, ca diletantă, pe scena teatrului din Cernăuţi. Doamna Şesan a secerat aplauze meritate.

Domnul *Alexe Odor*, funcţionar de bancă la „*Albina*", pe care îl cunosc sibiienii şi braşovenii, a cântat cu o voce plăcută şi o modestie binefăcătoare „*Cântecul haiducesc*" de *Brediceanu* şi „*Arde-mi-te-ai codru des*". Aplauze.

Doi domni cehi, domnul *Dr. Frida* şi domnul *V. V. Sak*, compozitor talentat, au executat, unul la vioară, celălalt la pian, „*Sonatina*" celebrului compozitor ceh *Dvorak*, apoi „*Doina*" lui *L. Wiest*. Aplauzele prelungite au tălmăcit mai bine decât ori şi ce simţămintele publicului ascultător. A fost o plăcere să asculţi accentele compozitorului ceh şi apoi – în nemijlocită apropiere – doina românească.

Pe lângă punctele înşirate până acum, au mai fost trei. Dacă le-am lăsat mai pe urmă nu însemnează că nu le-am dat importanta cuvenită, ci fiindcă vreau să leg de ele numele conducătorului corului improvizat, a părintelui greco-ortodox *Laurenţiu Curea*, din *Deva*, acum preot militar. Cele trei puncte au fost executate de 25 soldaţi români de diferite grade. S-a cântat „*Trei păstori*", „*La nunta din Cana Galilei*" şi „*O, ce veste minunată*". Corurile, în patru voci, au mers bine, cu toate că s-au ţinut numai 5 probe de coroane Părintele Curea poate fi cât se poate de satisfăcut cu rezultatul obţinut.

Dar nu numai corul are să-i mulţumească mult, ci întreagă festivitatea, căci nu s-ar fi ţinut astfel dacă n-ar fi fost părintele din Deva. Mulţumită entuziasmului domniei sale am ajuns la rezultatul acesta satisfăcător. Domnia sa a fost sprijinit în întreprinderea domniei sale de inimosul filoromân *A. Kjecan*, profesor în Praga, despre care pressa românească va trebui să mai vorbească de aici înainte, de părinte *Dr. Şesan* şi de părintele *Şoşdean*.

Dacă festivitatea din tehnică a reuşit atât de bine – cea din *Strahov* n-a rămas îndărăt, ba a întrecut-o, căci, cu toate că a fost acelaşi program ca în tehnică, s-au mai adăogat două vorbiri la sfârşit, după cuvintele inimoase ale părintelui *Şesan*. Vorbirile acestea au fost un punct de forţă al serii de Crăciun. Iată de ce au vorbit doi prieteni iubiţi ai neamului nostru – abatele *Zavoral* şi profesorul universitar *Urban Jarnik*. Se putea să lipsească din mijlocul nostru aceşti scumpi promotori ai lirnbei noastre, aceşti adevăraţi prieteni ai cauzei noastre, se putea să nu colaboreze chiar la serbarea noastră românească?

Aşa s-a întâmplat că le-am auzit vorba cu bucurie şi, dându-le cinstea cuvenită, din toată inima. Abatele *Zavoral*, al cărui nume va trebui să-l învăţăm de aici înainte şi să-l

stimăm, a vorbit cum nu vorbesc mulţi păstori sufleteşti. Între cei puţini, între cei aleşi, între cei cuprinşi de o dragoste mare, desinteresată, este şi Măria Sa. Ochii îi străluceau de bucurie când vorbea. Ne saluta în lazaretul mănăstirei *Strahov*, a cărei căpetenie este. Rostea cuvintele cu atâta simplitate, cu atâta pătrundere faţă de fineţele limbei româneşti – încât toţi, dar absolut toţi, au rămas atinşi până la lacrimi de dragostea aceasta apostolică a Măriei Sale. Să fi văzut pe răniţii de lângă paturile de spital – căci paturile albe, curate, erau înşirate la stânga şi la dreapta noastră, să le fi cetit în ochi, în ţinuta mâinilor – ai fi cetit la toţi dragostea nemărginită pe care o simţesc faţă de binefăcătorul lor. Ca un adevărat tată sufletesc s-a arătat în mijlocul nostru şi ne-am simţit mândri că ne este dat să-i procurăm şi noi o bucurie, cât de mică, cu prestaţiunile noastre.

A vorbit mai apoi iubitul nostru – pot să zic cu drept cuvânt „iubitul" nostru! – profesor universitar *Dr. Urban Jarnik*. Cu verva proprie domniei sale, cu cuvintele neaoşe româneşti, ne-a încântat. De-am avea cât mai mulţi filoromâni sinceri de talia domnului profesor! Despre domnul Jarnik s-au scris deja în pressa noastră, încât mă simt dispensat să insist aici asupra persoanei domniei sale.

Pe lângă abatele *Zavoral* şi *Dr. Urban Jarnik*, a avut sărbătoarea noastră de Crăciun şi alţi oaspeţi iubiţi. Între alţii am remarcat, la una sau la cealaltă serbare, pe colonelul *A. Frandetzky* (cu doamna) şi pe vicecolonelul *Katzander* (cu doamna) – ca reprezentanţi oficioşi ai armatei comune, apoi pe superiorul militar *Wonesch*, pe baronul de *Waldstein*, pe doamna *Urban Jarnik*, cu fiica domniei sale şi nora, doamna *Dr. Jarnik* junior, pe tânărul scriitor, profesor *A. Krecan*, pe compozitorul ceh *Weiss*, pe profesorul macedonean *Dr. Staca* etc.

Între oaspeţii din biserica *Sfântul Salvator* şi din *Letna* mi se spune că au fost: abatele *Zavoral*, principesa *Iosefina de Lobkowitz*, contesa *Elisabeta Thun*, directorul universităţii teologice boeme, mai mulţi profesori şi preoţi. – Preotul greco-catolic *Emil Habor* şi-a câştigat merite cu aranjarea programului festivităţii. Programul s-a compus din vecernia (cu acompanierea muzicii militare), dintr-o predică ocazională, avântată, din 3 colinde cântate de câţiva soldaţi (*Trei crai, O ce veste...* şi *Patru păstori*). După fiecare colindă a executat muzica militară cântece bisericeşti.

Prima zi de Crăciun a ţinut fiecare confesiune serviciu bisericesc. Mii de soldaţi au luat parte – ascultând cuvintele de îmbărbătare ale preoţilor lor. Cu muzica militară în frunte, au parcurs apoi soldaţii români străzile oraşului Praga, până la cazarmă – mulţi erau îmbrăcaţi în haine nouă, gata să plece pe câmpul de luptă, în „*Marschkompagnie*".

Parcă văd şi acum tabloul: podul de peste râul *Vltava* plin de soldaţi români, trecând spre *Hradşin* în pas apăsat. Câte sate româneşti, câte cătune se gândeau acum la flăcăii şi taţii aceştia cari au să moară – unii – cine ştie pe cari meleaguri! Dar muzica cânta marşuri şi atmosfera era încărcată cu ceva sărbătoresc, încât îţi înăbuşeai jalea din suflet şi lăsai să te cuprindă duioşia cântecelor ascultate în preziua, ritmul celor „*Trei păstori*" sau a minunatei melodii „*O, ce veste minunată*". Şi lacrima ţi se oprea pe geană...

Soldaţii aceştia erau fericiţi că li s-a dat putinţa să-şi sărbătorească, cel puţin în parte, sărbătorile Crăciunului... Dar mai are serbarea de acum şi o însemnătate mai mare. Este – după cum mi se spune – prima manifestare în public a Românilor în Praga. De aceea numai bucura ne putem.

Părintele Curea a primit o răsplată din partea autorităţilor militare (*Die beste belobende Anerkennung im Namen des Allerhöchsten Dienstes*)[626] care s-a publicat şi în ordinea de zi a regimentului. Răsplata, aceasta pentru cele prestate, este binemeritată, deoarece munca depusă de domnul părinte este, de fapt, lăudabilă. Să auzim tot astfel de veşti din Praga!

---

[626] „*Cea mai lăudabilă recunoaştere în numele Celui mai Înalt Serviciu*" – n.n., A.Ţ.

Poate se bucură unul sau altul din cetitori să ştie cine a cântat în coroane. Iată numele lor:

Gheorghe Baboie, funcţionar la „*Albina*",	Gheorghe Gociman, teolog curs I,
Gheorghe Bidu, absolvent de comerciale,	Gheorghe Giuvelca, funcţionar la „*Albina*",
Pavel Birţ, absolvent de comerciale,	Gheorgse Halmaghi, econom,
Gheorghe Borcoman, învăţător,	Gheorghe Lincu, învăţător,
Virgil Buzea, student, clasa VII gimnaziu,	Ioan Muscalu, absolvent de comerciale,
Ioan Bratu, student comercial,	Vasile Mesotă, riguros în drept,
Septimiu Brotea, student, clasa VII gimnaziu,	Vasile Negutiu, profesor la Gimnaziul din Braşov,
Nicoiae Cornea, student comercial,	Alexe Odor, funcţionar la „*Albina*",
Simion Curea, candidat de învăţător,	Gheorghe Rusu, pedagog curs II,
Gheorghe Drăghiciu, meseriaş,	Stelian Rusu, funcţionar de bancă,
Gheorghe Furnică, absolvent de şcoală comercială,	Dr. Valer Şesan, profesor de teologie,
Gheorghe Furnică Costi, absolvent de şcoală comercială,	Emil Teacă, student pedagogie curs II,
	Ioan Taus, zidar.

Românul, nr. 2 din 3/16 ianuarie 1916, Arad, p. 2–4

483

Pola (Croaţia)-Dubeşti (comitatul Caraş), 26 decembrie 1915/7 ianuarie 1916 – *Scrisoare expediată redacţiei cotidianului „Românul" de ofiţerul român Petru Slevici, din Regimentul 8 Glotaşi Lugoj, al armatei austro-ungare, prin care descrie sărbătoarea Crăciunului de care s-au bucurat ostaşii români, prin grija conducerii Garnizoanei din Pola, şi acţiunea de strângere a donaţiilor făcute de soldaţi în vederea edificării Orfelinatului din ortodox român din Sibiu.*

Pentru orfelinatul românesc din Sibiiu

Câmpul de luptă, ianuarie 1916

Mult stimate domnule redactor!

Vă rog a publica în preţuita foaie „*Românul*" puţinele rânduri în cari descriu pe scurt serbarea Naşterii Domnului şi Mântuitorului nostru Isus Christos, pe frontal italian, de către Compania 3 a Regimentului 8 de glotaşi din Lugoj (*Magyar királyság lúgosi V/S népfölkelőgyalogzászlóal 3. század – Marinefeldpostamt Pola*).

Domnii ofiţeri ai Companiei, *Iuliu Liedenfrost, Szalatzky Béla* şi *Müller Miklós*, voind să facă bucurie Companiei, care aşa zicând se compune în trei părţi şi mai bine din Români, în Ajunul Crăciunului ne-au făcut un pom frumos, care a fost împodobit cu fel şi fel de daruri cumpărate de domniile lor. Seara la orele 7, întregul corp ofiţeresc al batalionului, împreună cu Mult Onoratul domn preot militar *Boca* (din Bucovina), precum şi preotul militar german, s-au prezentat în mijlocul nostru.

Domnul preot militar, ţinând în mâni icoana sfintei naşteri, a cântat tropariul. Noi în cor asemenea am cântat tropariul şi condacul, apoi domnul preot militar a ţinut o vorbire, lăudând armata noastră vitează, iar noi am cântat în cor imnul regal. Domnul comandant al companiei a vorbit foarte frumos, lăudând iară purtarea şi eroismul trupelor noastre, tot asemenea a făcut şi preotul militar german. Noi am cântat în cor: *Umblă maica după fiu*. În

urmă, domnul sergent Dimitrie Stan a mulţumit corpului ofiţeresc pentru onoarea ce au dat-o Companiei prin prezenţa lor. A urmat împărţirea darurilor de către domnii ofiţeri, apoi s-a dus fiecare la locul său, fiind târziu noaptea.

În ziua de Crăciun am luat parte la sfânta liturgie, săvârşită de către domnul preot militar român, care a slujit şi în limba slavă, fiind şi slavi în părţile acestea.

A doua zi de Crăciun, după amiază, am cetit companiei „*În numele lui Chrlstos*", din „*Românul*", despre orfelinatul românesc în Sibiiu. Cu ochii plini de lacrimi, am explicat celor de faţă articolul şi am încasat suma de 131 coroane 30 fileri. Dacă s-ar iace tot aşa în toate regimentele româneşti, ar fi o bucurie şi mângâiere nu numai pentru orfanii români, ci şi pentru iubiţii noştri înaintaşi, cari s-ar bucura văzând că sfaturile lor nu numai le auzim, ci le şi împlinim. Au contribuit pentru măreţul scop următorii:

Petru Sievici (Dubeşti) 5 coroane, Martin Blajiţa (Reşiţa) 5 coroane, George Sirboane (Cacova) 2 coroane, Ioan Iovi (Budinţ) 2 coroane, Nicolae Drăgoescu (Ictar) 2 coroane, Vasile Jaba (Reşiţa) 2 coroane, Ioan Berlovan (Parţa) 2 coroane, Vichente Fărchescu (Moşnita) 3 coroane, Vichente Cuşma (Moşnita) 3 coroane, Ştefan Moisă (Belinţ) 2 coroane, Dimitrie Stan (Lugoj) 2 coroane, Silviu Ploscariu (Şdioara) 1 coroană, Ilie Muntean (Ruszkabánya) 1 coroană, Avram Lungu (Maldan) 1 coroană, Martin Orăşan (Zorlenţii mari) 1 coroană, Ioan Lalescu (Babşa) 1 coroană. Pavel Cocoş (Cacova) 1 coroană, Vasile Popa (Şdioara) 1 coroană, Dănila Popa (Şdioara) 1 coroană, Iacob Franţ (Ţerova) 1 coroană, Pavel Frânt (Ţerova) 1 coroană, Ioan Mustăcilă (Ţerova) 1 coroană, Mihai Meda (Ţerova) 1 coroană, Petru Ban (Săceni) 1 coroană, Vichentie Crista (Căpolnaş) 1 coroană, Vasile Luminos (Fădimac) 1 coroană, Ianoş Gitera (Oraviţa) 1 coroană, George Isac (Medveş) 2 coroane, Ioan Iancu (Bruznic) 1 coroană, Petru Zdrinia (Caraşova) 1 coroană, Ştefan Drăghicescu (Cacova) 1 coroană, George Moşorca (Oraviţa) 1 coroană, Varga János (Törökszákos) 1 coroană, Iordan Cârdu (Dovleni) 1 coroană, Ioan Cotârlă (Oraviţa) 1 coroană, Pavel Păun (Târnova) 1 coroană, George Sârbu (Fădimac) l coroană, Ioan Nichita (Târnova) 1 coroană, Ioan Iacobescu (Cliciova) 1 coroană, George Vicol (Kis Viszág) 2 coroane, Trăilă Molin (Văratic) 1 coroană, George Rista (Izvin) 1 coroană, Nicolae Ţintariu (Nagyszilás) 1 coroană, Adam Moisă (Iladia) 1 coroană, Nicolae Peica (Docleni) 1 coroană, Antoniu Florea (Sălbăgel) 1 coroană, Pavel Filipescu (Capolnaş) 1 coroană, Crista Gârda (Budinţ) 1 coroană, Ioan Ţicheriu (Zorlenţul mare) 1 coroană, Chirilă Orza (R. Pojajena) 20 fileri, Pavel Orţan (Lugoj) 1 coroană, Todor Ivaşcu (Vrani) 1 coroană, Constantin Muntean (Văling) 1 coroană, George Oţan (Cacova) 1 coroană, Martin Micu (Cacova) 20 fileri., Ilie Anca (Selcova) 1 coroană, Ioan Laichici (Târgovişte) 1 coroană, Aron Babliescu (Lalaşinţ) 1 coroană, Ioachim Miliscu (Căprioara) 1 coroană, Pavel Anton (Sălbăgel) 2 coroane, Dimitrie Şandru (K. Mihald) 1 coroană, Ioan Ruşeţ (Teregova) 1 coroană, Todor Radulia (Iladia) 1 coroană, Petru Vuia (Izvin) 2 coroane, Dimitrie Vuia (Izvin) 2 coroane, Trăilă Crăciun (Izvin) 2 fileri., Adam Radomir (Iladia) 1 coroană, Drăgoiu Uliţa (Tomnatic) 1 coroană 20 fileri, David Filip (Zorlenţul mare) 1 coroană, Marcu Covaci (Izvin) 2 coroane, Ioan Stan (Maciova) 1 coroană, Ioan Cralovician (Şuştra) 1 coroană, Ioan Tismonar (Liebling) 1 coroană, Ioan Laţcu (Cacova) 2 coroane, Iosif Tică (Ciorda) 1 coroană, Nicolae Păuşan (Rusova nouă) 2 coroane, Traian Frânt (Terova) 1 coroană, Iosif Suba (Jabăr) 1 filer, Bogdan Bogdan (Arăneag) 1 coroană, Ioan Ionescu (Balta) 1 coroană, Antoniu Paici (Berzasca) 3 coroane, Antoniu Paici şi soţii (Berzasca) 4 coroane, Trifu Ardelean (Bruznic) 20 fileri, Pavel Stei (Bruznic) 40 fileri, Ioan Davidescu (Cusdioara) 2 coroane, Eisenstädter Albert (Bericza) 1 coroană, Coman an Aurariu (Cireşel) 1 coroană, Ilie Medru (Oraviţa) 60 fileri, Rozenberg Lajos (Belinţ) 20 fileri şi Alexandru Stăncilă (Sarafola) 20 fileri. Suma totală: 121 coroane, 30 fileri.

Cu stimă: Petru Slevici,
învățător în Dubeşti[627], de prezent pe câmpul de luptă

*

Eroilor noştri de pe frontul italian le transmitem salutul şi mulțumită noastră. Pilda lor înălțătoare, credem, va fi urmată de toți ostaşii români, de toți frații lor de acasă.

Puteți dar, scumpi ostaşi să vă luptați fără grijă, căci deasupra dulcilor voştri copilaşi îşi întinde brațele sale ocrotitoare națiunea română.

Românul, nr. 18 din 24 ianuarie/6 februarie 1916, Arad, p. 4–5

484

Braşov, 25 decembrie 1915/7 ianuarie 1916 – *Colind tematic, de Crăciun, ce invocă providența să readucă pacea pe pământ, ă instaureze fraternitatea între oameni şi să aline suferințele orfanilor şi văduvelor de război.*

Colindă nouă
(La Crăciunul din anul 1915)

O, dulce înger, ce odat'
Vestita-i pe Mesia,
Coboară iar din cerul sfânt
Plinind din nou solia!

Purtând stâlparea de măslin,
În alb veştmânt te-arată
Şi ad-o zarea de senin
În lumea tulburată.

Pătrunde prin troianul alb
Sub streşini umilite
Şi mângâie copii orfani
Şi mame văduvite.

Coboară'n câmpii'nsângerați,
Ce'n vuiet greu căşună
Şi din duşmani fă iarăşi frați,
Blând mână'i dempreună.

Şi ca prin farmec ăst pământ
În rai se va preface,
Când vei vesti cu glasu-ți sfânt:
În lume fie pace!

Braşov, 25 decembrie 1915
Andreiu Bârseanu

Românul, nr. 283 din 25 decembrie 1915/7 ianuarie 1916, Arad, p. 1

485

Košice (Slovacia), 26 decembrie 1915/7 ianuarie 1916 – *Apel făcut de către preotul militar român al Batalionului 7 Vânători de Munte, din armata austro-ungară, în legătură cu dispariția ofițerului român Dr. Nicolae Căpețianu, originar din Banat, spre ştirea familiei sale.*

Dr. Nicolae Căpețianu – dispărut

Primim următoarele rânduri de la domnul *Virgil Nistor*, preot militar:

Cu datul de 14 iunie, nou, am primit, de la comanda Batalionului 27 de vânători[628], ştirea că sublocotenentul în rezervă, Dr. Nicolae Căpețianu, candidat de advocat, originar din Bănat, din 7 ianuarie, nou, 1916 a dispărut.

[627] *Dubeşti*, sat românesc aparținător comunei *Ohaba Lungă*, în nord-estul județului Timiş – n.n., A.Ț.

Nu se ştie cu siguranţă dacă respectivul este prisonier sau este mort. Neştiind adresa părinţilor, servească aceasta spre ştire despre soarta fiului lor.

Românul, nr. 9 din 14/27 ianuarie 1916, Arad, p. 7

486

Budapesta, 27 decembrie 1915/8 ianuarie 1916 – *Extras din „Monitorul Oficial" al Ministerului de Honvezi, cuprinzând numele subofiţerilor, gradaţilor şi soldaţilor decoraţi pentru faptele lor de vitejie dovedite pe front, listă în care pot fi identificaţi mulţi români transilvăneni, în ciuda maghiarizării numelor lor.*

Distincţiile de Anul-nou ale soldaţilor români

- Dintr-un singur număr al „Monitorului oficios" al Ministerului de honvezi (Rendeleti Közlöny) nr. 1 din 8 ianuarie 1916 -

Notă: *Scriem numele de familie ale eroilor noştri aşa cum le găsim în foaia oficioasă. Poate va interpela în dietă vreun Polónyi, Urmánczy, ori alţii*.

1. Au căpătat *Crucea de argint* pentru merite *cu coroană pe funda medaliei de vitejie*: Caporal *Gheorghe Nisztor*, caporal *Ioan Mojszá*;

2. *Medalia de argint* clasa I pentru vitejie: Caporal *Grigorie Kingye* (Cândea), plutonier voluntar *Octavian Boteán*, honved *Gheorghe Bolozsán*, plutonier *Ştefan Kurtán*, honved *Constantin Floréa*.

3. *Medalia de argint* clasa II pentru vitejie: Honved *Mihail Szukán*, plutonier *Ilie Szeráfin*, caporal *Iosif Şermán*, artilerist *Ioan Turbulya*, artilerist *Vasile Kóska*, artilerist *Eugen Marendeák*, caporal *Marcu Kaluzan* (?), glotaş *Andrei Miskulin*, honved *Gavril Csigugyán*, honved *Florian Kádár*, plutonier *Ioan Csimponyer*, plutonier *Zaharie Avramescu* (Se vede că în Ministerul de honvezi ştie scrie totuşi şi corect româneşte. Fratele Avramescu a stăruit, se vede, să nu i se schimbe numele. E doar şi corect aşa, căci toţi cari nu sunt Români sunt scrişi după ortografia limbei lor. Spre pildă: Biró, Horvát, Szabó, Langecker, Macher, Begwart, Brunecker, Rother, Schneider, Dr. Natzler, Schwarcz, Brunecker, Mrazek, Mzlak, Pavlakovici, Iveric, Spoljaric, Ivanic, Trtica, Cuport, Bacani şi alţii – Nota Redacţiei) plutonier *Nicolae Miklajescu*, honved *Alexandru Moldován*, honved *Victor Sztojka*.

4. *Medalia de bronz* pentru vitejie: Honved *Grigorie Kotuz* (Cotuţiu), honved *Nicolae Taluca*, honved *Alexandru Vinka*, honved *Blaj Miresán*, honved *Ioan Pap*, fruntaş *Gavril Mihálka*, honved *Andrei Kornél*, caporal *Pavel Kurucz*, cadet în rezervă *Dumitru Préda*, plutonier *Ioan Bán*, honved *Dumitru Koszteá*, honved *Dumitru Bogdán*, honved *Ştefan Hóka*, honved *Gheorghe Ráduly*, honved *Ştefan Komsá*, honved *Petru Szelesán*, honved *Ioan Mókán*, honved *David Bocán*, honved *Gavril Cine*, honved *Ioan Dipsán*, honved *Alexandru Timbu*, honved *Octavian Kapusán*, honved *Gheorghe Rusz*, honved *Ioan Greer*, honved *Mihail Daszkál*, fruntaş *Simeon Majsán*, bonved *Dumitru Cseszán*, honved *Ioan Motofilin*, honved *Florian Bumbás*.

Notă: Vor mai fi şi alţii, pe cari însă, din cauza schimonosirei numelor lor, scriitorul acestor rânduri nu i-a putut recunoaşte ca Români.

---

[628] Batalion recrutat din militari ai fostului *Regiment Grăniceresc Banatic*, alcătuit exclusiv din români bănăţeni. Cf. Péter Illésfalvi, *A hegyicsapatok megszervezése a magyar királyi honvédségnél 1939–1940-ben*, *Hadtörténelmi Közlemények*, 2000, 4 .sz., p. 750–752.

487

Lovćen (Muntenegru), 29 decembrie 1915/10 ianuarie 1916 – *Relatare cu privire la bătălia pentru ocuparea fortificației Lovcenului, pe frontul Muntenegrean, victorie obținută de soldații români din Regimentul 2 glotaşi, din armata austro-ungară, întocmită de comandantul acestei unități militare, contrariat că presa germană şi maghiară atribuie acest succes ungurilor.*

Românii în luptele de la Lovcen

Corespondență de campanie

Primim următoarea corespondentă care desvăleşte rolul important al soldăţimii româneşti în cucerirea Muntenegrului:

Poşta de campanie 388

Stimate domnule director,

Sunt 19 luni de când am plecat sub arme, am părăsit biroul băncii noastre „*Victoria*". 19 luni de când Regimentul nostru de glotaşi no. 2, constituit din Români 70–80 procente, făcea servicii grele în împrejurimile de la *Cattaro*, servicii de graniță ori de apărare a malului.

În luna trecută s-a dus cel mai crâncen rasboiu pentru cucerirea *Lovcenului*[629], şi după un timp ajunseră în mâinile noastre ziare maghiare şi germane pline cu laude pentru o faptă ca aceasta. Dar despre rolul ce l-au avut Românii aici n-am găsit nici un cuvânt, şi pentru ca cel mai iubit ziar, „*Românul*", să aibă şi detalii, de aceea vă scriu această corespondență.

În 7, luna trecută, regimentul nostru, compus din 3 batalioane, a început marşul de plecare. În 8 dimineața s-a început asaltul contra *Lovcenului*, cu preludiul bubuiturilor alor 250 tunuri, între cari aveam şi de calibrul 42 şi 30,5 cm. Românii ne nimeriserăm pe terenul cel mai dificil, ne-am postat în serpentine. Prin ploaia de granate, şrapnele, gloanțe de puşcă, glotaşii noştri în 9, luna trecută, seara, după o neîntreruptă înaintare, am cucerit unul din vârful muntelui. Evident că, ocupat odată cel mai important punct strategic, *Lovcenul* nu mai putea să reziste. Urcând apoi vârf de vârf, am ajuns cu mare osteneală în *Niegno*, sătuleţul de naştere al regelui Nichita, unde veniseră întâia oară reprezentanții parlamentului muntenegrin în chestia tratativelor de capitulare.

---

[629] *Lovćen* (în sârbeşte *Ловћен*), masiv muntos în sudul Muntenegrului, bază a atacului întreprins de muntenegreni, pe 8 august 1914, împotriva portului militar austro-ungar din golful *Kotor*. Pe 13 septembrie însă, forţele austro-ungare mobilizate la *Pola* au declanşat contraofensiva terestră, ajutate de pe mare de tirul de artilerie lansat de pe crucişătoarele *Monarch* şi *Budapesta*, dar pe 18–19 muntenegrenii au primit sprijinul francezilor, care au debarcat în portul Bar (*Бар*) sau Antivari.

Flota austro-ungară a fost suplimentată cu crucişătorul *Radetzky*, aliații muntenegreni şi francezi fiind nevoiți să părăsească fortificația Lovcenului, sub tirul naval, pentru ca în noiembrie să decidă atacarea oraşului Kotor (*Cattaro*). În primele zile ale lui ianuarie 1916, trupele austro-ungare au pornit un atac masiv asupra Lovcenului, susținute iarăşi de crucişătorul *Budapesta*, încât pe 10 ianuarie Lovcenul a fost ocupat, iar peste două zile Muntenegru a solicitat armistițiul. Cf. Srdja Pavlovic, *Balkan Anschluss. The Annexation of Montenegro and the Creation of the Common South Slavic State*, Purdue University Press, West Lafayette (Indiana), 2008, p, 75.

În frunte cu Compania a 4-a, condusă de mine, am intrat întâia oară în Cetinje, evacuat milităreşte. Drapelele albe fluturau pe toate edificiile. Înaintarea noastră n-a putut fi stăvilită nici mai departe, nici la *Rijeka*, unde Muntenegrinii au căutat să facă rezistenţă. Pe când intrasem în această localitate, ne sosi ştirea că Muntenegrinii au depus armele. Regimentul nostru a primit după acestea ordin să apere iarăşi malul mării. Românii au contribuit cu sânge mult la cucerirea *Lovcenului* şi desarmarea Muntenegrinilor...

Un ofiţer

Românul, nr. 24 din 2/15 februarie 1916, Arad, p. 3

488

Rădăuţi, 11 ianuarie 1916 – *Ştire în legătură cu marile comasări de trupe şi echipamente militare desfăşurate de ruşi în zona limitrofă graniţei Austro-Ungariei cu Basarabia.*

Concentrări de trupe ruseşti la frontierele Basarabiei

Depeşele din Rădăuţi anunţă că ruşii lucră cu multă febrilitate la suplinirea rândurilor rărite de pe frontul basarabean. Pe frontul acesta au sosit trupe numeroase de cerchizi, cari au încercat şi în iarna trecută să rupă frontul de la Bucovina.

Luptele decurg fără întreruperi. Pe ţărmurile Prutului se aud puternice canonade de artilerie. La front sosesc multe trenuri ruseşti. Gara de la Lipcani e plină cu militari, cărora le este interzisă ieşirea din cupeie. Trenurile militare sunt formate mai ales din cupeie închise, ofiţerimea tratează cu ostaşii în mod brutal. Aeroplanele din hangarul de la Lipcani au fost transportate la Mămăliga şi alte staţiuni.

După părerile corespondenţilor de ziare, încercările ruşilor nu vor avea resultatul dorit, fiindcă trupele austro-ungare au respins atacurile ruşilor şi atunci când numeric erau mai puţine de cât trupele ruseşti.

Unirea, nr. 3 din 11 ianuarie 1916, Blaj, p. 3

489

Băseşti (comitatul Sălaj), 1/13 ianuarie 1916 – *Scrisoare de răspuns a preşedintelui Partidului Naţional Român, Gheorghe Pop de Băseşti, la felicitările transmise de Anul Nou de redacţia cotidianului „Românul" din Arad, organul de presă al PNR.*

Cuvântul domnului George Popp de Băseşti, preşedintele Partidului naţional român

Arad, 25 ianuarie

Printr-o telegramă, am felicitat de Anul nou pe domnul George Popp de Băseşti, preşedintele Partidului naţional român din Ungaria şi Transilvania. Veneratul nostru preşedinte ni-a răspuns într-o scrisoare mai lungă pe care, în urma unei întârzieri a poştei, aproape inexplicabile, am primit-o la redacţie numai azi. Cu toată întârzierea, credem a face un serviciu cauzei noastre publicând la acest loc cuvintele bărbăteşti ale veneratului nostru preşedinte. Dăm deci scrisoarea în întregime precum urmează:

Domniei sale Domnului Vasile Goldiş,
directorul ziarului „Românul" Arad

Cu multă satisfacţie sufletească am primit felicitarea domniilor voastre de Anul nou. Vă rog să primiţi, domnia ta şi redactorii de la ziarul Partidului naţional român, mulţumiri cordiale pentru această felicitare.

Vă doresc şi eu din inimă mulţi ani, dar mai fericiţi ca cel prezent când, ca rezultat al luptelor şi jertfelor desinteresate ale tuturor, dar mai vârtos ale voastre, fii bravi ai neamului, cari munciţi ziua-noaptea pentru obţinerea drepturilor noastre fireşti, sărmana şi mult cercata noastră naţiune va fi părtaşă de o soartă mai bună, prea meritată.

Luptele noastre politice se dau sub povăţuirea de aur „*honeste vivere, neminem laedere, suum cuique tribuere*"[630]. Această regulă de aur se cuprinde în programul din 1881, în *magna charta* a Partidului naţional român, care s-a dat naţiunei ca îndrumare sfântă pentru ţinuta noastră în viitor, deodată cu principiul solidarităţii tuturor Românilor din Transilvania şi Ungaria.

Cetatea noastră inexpugnabilă este solidaritatea naţională a tuturor Românilor de bine. Solidaritatea să ni-o păzim ca cea mai scumpă moştenire şi să urmăm conform programului nostru din 1881. Aşa făcând, atotputernicul Dumnezeu ne va ajuta să obţinem rezultatul dorit de noi toţi cei credincioşi.

Sunt nespus de fericit că pronia divină m-a designat pe mine, fiul umilit al naţiunei, şi mi-a revelat propunerea de solidaritate a tuturor Românilor din Ungaria şi Transilvania, care propunere a fost primită în conferinţa soţilor de luptă de atunci: Iacob Bologa, George Barițiu, Vincenţiu Babeş, Dr. Ioan Raţiu, Parteniu Cosma şi Visarion Roman, în conferinţa confidenţială ţinută în Turda. Această solidaritate a rămas apoi principiul fundamental al tuturor conferinţelor mari ulterioare ale Românilor de sub coroana Sfântului Ştefan, care a lăsat de moştenire urmaşilor săi axioma „*regnum unius linquae fragile et imbecille est*"[631].

În acelea conferinţe s-a compus şi s-a dat cea mai scumpă moştenire naţiunei: ***programul Partidului naţional român***, care program de atunci până astăzi este scumpul odor al existenţei noastre, consacrat prin luptele şi jertfele, aş putea zice, martiriul nostru. Deci *solidaritatea naţională* şi *programul din '81* să le conservăm şi păzim, ca temeliile existenţei noastre şi aşa făcând nici porţile iadului nu vor birui asupra noastră.

Cu ţinuta foii noastre „Românul" sunt deplin mulţumit. S-a procedat corect că s-a observat lozinca dată, că sub durata războiului nu vom pertracta gravaminele noastre. Deputatul şi vice-preşedintele partidului, domnul Dr. Teodor Mihali, încă a reprezentat în parlament foarte corect şi cu demnitate drepturile şi aspiraţiunile noastre.

Bine faceţi că ţineţi în evidenţă, cu multă dragoste şi recunoştinţă, eroismul fiilor noştri cari cu vitejie luptă şi-şi jertfesc viaţa pentru tron şi patria comună, finala aceasta, a ostaşilor noştri, este a se mulţumi fidelităţii moştenite de la moşi-strămoşi către înaltul tron şi dragostei către patria noastră comună, precum şi îndemnului aşa numiţilor „*agitatori*", cum ne-au botezat pe noi luptătorii drepturilor naţionale, căci noi cu toate ocaziunile şi în toate adunările noastre poporale miilor de fraţi participanţi întotdeauna le-am propovăduit virtutea să fie vecinic credincioşi tronului şi patriei.

Iubiţii mei, acestea am ţinut să vi le comunic cu ocazia când trecem de la anul vechiu la anul nou. Sunt convins că voi, ca şi până acum aşa şi în viitor, veţi reprezenta cu demnitate toate interesele şi postulatele noastre naţionale.

Atotputernicul Dumnezeu să vă ajute şi să încununeze cu rezultat ostenelile voastre.

Băseşti, în 1 ianuarie, vechi, 1916

George Pop de Băseşti

---

[630] „*Să trăieşti cinstit, să nu lezezi pe nimeni, sunt datoriile fiecăruia*" – n.n., A.Ţ.

[631] „*Regatul de o singură limbă, slab şi fragil este*" – n.n., A.Ţ.

Românul, nr. 8 din 13/26 ianuarie 1916, Arad, p. 2

490

Galiția, 13 ianuarie 1916 – *Relatare în legătură cu faptele de curaj şi vitejie de care a dat dovadă pe frontul galițian infanteristul român Vasile Ban, ostaş al Regimentului 31 Infanterie al armatei austro-ungare, care, deşi încolțit de inamici, a salvat viața unui camarad şi apoi a adus din zona neutră trupurile altor patru camarazi căzuți în luptă.*

Ce spune comandantul Companiei a 5-a, din Regimentul 31, despre viteazul Vasile Ban

Infanteristul *Vasile Ban*, din Regimentul de infanterie 31, a fost totdeauna cel dintâiu când era vorba să se înştiințeze de bunăvoie la o patrulare grea. Aşa şi la 13 ianuarie. Patrula avea însărcinarea să se furişeze până la linia inamică, ca să constate dacă inamicul ține încă ocupată această linie ori nu, şi dacă da, sunt ei oare aşa de numeroşi ca mai înainte, ori nu.

Cu toate că le-am pus în vedere pericolul acestei întreprinderi, s-au înştiințat toți de bunăvoie şi s-au dus toți cu cea mai mare linişte şi bucurie la drumul lor greu, aşa şi infanteristul Ban. Până la 300 paşi s-a apropiat patrula de inamic, atunci stătură, şi infanteristul Ban se duse singur până la gardul de sârmă al inamicului.

Acum însă fură observați şi inamicul începu un foc ucigător din toate părțile, cărui foc Ban, care era mai aproape, eră cu deosebire expus. Cureaua (brâul) fiindu-i dinapoi sfârticată de plumbi, o băgă în săculeț. Tot aşa cămaşa şi pantalonii au fost total sfârticate de gloanțe. Bravul infanterist a făcut ceea ce în o astfel de situație era mai bine: *se îngropă cu lopata atâta cât a putut în pământul înghețat*. În situația aceasta rămase el 6 ore întregi, până s-a făcut întuneric, atunci plecă îndărăt, urmărit de 4 Ruşi, cu puşcături din flanc. În calea lui periculoasă, află un camarad mort, care încă s-a ținut de patrula lui. De la acesta a luat puşca, brâul şi baioneta. Cu acestea încărcat, nimeri alt camarad grav rănit la picioare. Acesta trebuia scăpat de a fi prins, căci cei 4 Ruşi erau aproape pe urma lui. Astfel, îndată decis, se încărcă şi cu această sarcină grea şi acuma... mai departe pe coastă în sus, la întăritura noastră, unde ajunse norocos, deşi de tot obosit.

Camaradul lui fu mântuit, tot aşa şi puşca celui mort. Dar mai rămaseră încă 4 bravi din patrulă, morți la 300 paşi de poziția inamicului; aceia încă trebuiau aduşi. Când după aceea infanteristul Ban s-a recules, se duse la comandantul plutonului său şi îl rugă să-i deie oameni ca să aducă pe cei morți. Curând se aflară 3 bravi, cari se înştiințară spre aceasta şi plecară îndată după comandantul căzut al patrulei. Şi acela a fost găsit, însă – durere – ceea ce era de temut s-a întâmplat, adecă pungăşit de Ruşi. Acum, pentru transportarea mai uşoară a acelor 3 morți, venind patrula de sanitari, tot sub conducerea lui Ban, aceştia au fost aduşi până după întăritura noastră, unde apoi au fost îngropați în mod cuvenit.

Această faptă bravuroasă a infanteristului Ban va rămânea în istoria regimentului o pagină de glorie, iar superiorilor şi camarazilor lui în amintire veşnică. Recunoştința pentru purtarea sa eroică va primi în curând infanteristul Ban „*Crucea de aur*". A şi primit-o.

Calendarul Asociațiunii, pe anul visect 1916, nr. 45 din 1916, Sibiu, p. 107–110

491

Sibiu, 13 ianuarie 1916 – *Precizare emisă de conducerea băncii româneşti „Albina" în legătură cu destituirea din funcțiile deținute, ori din acționariat, a funcționarilor sau a acționarilor care s-au refugiat în România, spre a pune capăt acuzelor de infidelitate a băncii, față de statul austro-ungar, formulate de presa maghiară.*

Criza de la Albina

Privitor la pensionarea directorului Albinei, domnul Partenie Cosma, şi a schimbărilor ce s-au urmat în direcţiunea institutului, cetim în *Revista Economică* următoarele rânduri:

„Față de anumite bănuieli nebazate, de ordin politic, ce s-au ridicat în timpul din urmă asupra Institutului, direcțiunea își ține de datorință să enunțe pentru toți cei interesați, cum şi pentru publicul mare, că Institutul nu a avut nici când amestec în chestii politice.

Direcțiunea regretă şi condamnă, în modul cel mai hotărât, ținuta ostilă față de statul nostru a acelor persoane cari se află de prezent refugiate în România, dar oarecândva au aparținut cadrelor oficiale ale Institutului. Cu privire la aceste persoane, a căror agitație, condamnabilă, stă în contrazicere cu credința nestrămutată a poporului nostru față de tron şi patrie, direcțiunea ține să se ştie că:

1. domnul Octavian Goga a încetat încă cu finea anului trecut (1914) a mai fi membru al direcțiunii, ne mai fiind ales de adunarea generală a acționarilor,

2. oficialului de contabilitate pensionat, Iuliu Enescu, i s-a detras pensiunea, şi

3. ceilalți funcționari inferiori (Aurel Esca, C. Bobancu şi V. Lacea), care au părăsit pământul patriei, au fost destituiți îndată ce s-a ştiut de refugiarea lor..."

Cât pentru directorul Institutului, cetim următoarele:

Ce priveşte depărtarea din Sibiiu a domnului Partenie Cosma, putem spune că ea a urmat pe baza concediului său obicinuit, pe care, de mai mulți ani încoace l-a petrecut la băile de mare din Constanța şi proprietățile sale din Călimăneşti. Trebuind să urmeze o cură mai îndelungată, ceea ce pentru etatea sa înaintată nu prezintă un lucru deosebit, domnul Cosma nu s-a mai putut reîntoarce nici mai târziu, ci şi-a cerut pensionarea. Faptul acesta nu este de natură a îndreptăți presupunerea, că domnul Cosma şi-ar fi schimbat credințele sale politice. Toată lumea ştie că dânsul, deşi, cum am zis mai sus, de la trecerea sa la „*Albina*" s-a retras de tot din viața politică, a rămas un sincer aderent al idei unei convieţuiri pacinice – întemeiate pe respect reciproc – între Maghiari şi Români. Şi aceasta părere, desigur, o mărturiseşte şi astăzi.

Din acest motiv avem cea mai bună speranță că nu peste mult domnul Partenie Cosma se va reîntoarce în patrie şi atunci vor amuți desigur orice presupuneri cu privire la motivele petrecerii sale în România şi la credințele politice ce le mărturiseşte. Vom reveni.

Unirea, nr. 4 din 13 ianuarie 1916, Blaj, p. 2–3

492

Oradea, 13 ianuarie 1916 – *Mulțumire publică adresată soldaților români din Regimentul 4 Honvezi din Oradea, al armatei austro-ungare, de colonelul Kratochwill Károly, comandantul unității.*

Colonelul Kratochwill despre români

Colonelul Kratochwill, comandantul Regimentului 4 de honvezi, cu sediul în Oradea, a cercetat între alții şi pe Preasfinția Sa Episcop Dr. Demetriu Radu.

Întrebat fiind de nişte ziarişti din loc despre ținuta regimentului pe câmpul de răsboiu, domnul colonel a declarat că Românii din acel regiment s-au distins mai ales în timpul răsboiului al 2-lea şi al 3-lea de la Isonzo, ***se luptă ca nişte lei***, şi totodată spunea că are să mulțămească mult ofițerilor şi subofițerilor Români.

Ne pare bine că lângă alte recunoaşteri oficioase despre purtarea eroică a fiilor noştri – se adaugă şi aceasta venită de la forul competent al unui regiment, în mare parte românesc.

Unirea, nr. 4 din 13 ianuarie 1916, Blaj, p. 4

493

Brest-Litovsk (Belarus), 1/14 ianuarie 1916 – *Reportaj în legătură cu războiul de gherilă purtat împotriva armatelor germane şi austro-ungare, în mlaştinile Pripetului, de către partizanii ruşi conduşi de un moşier local, supranumit „lupul mlaştinilor”.*

Lupul mlaştinelor şi banda sa

Cartierul pressei, 14 ianuarie

Cea mai plăcută lectură a tinerimei noastre ne-o evocă evenimentele miraculoase ce se petrec în mlaştinile *Pripietului*[632]. Aventurile sângeroase ale istoriilor Indienilor şi Pieilor roşii ni se desfăşoară în luptele de guerilă cari decurg în cel mai bătrân codru al Europei. Ruşii reprezintă Pieile roşii, iar soldaţii germani albii.

Teritorul mlăştinos din *Polezia*[633], extins pe mai multe sute de chilometri pătraţi, formează un triunghiu enorm, al cărui cot ajunge la *Bug*, în *Brest-Lltovsk*, şi se lărgeşte până la *Nipru*. În partea nordică, este situată linia drumului de fier *Brest-Minsk-Borisov*, iar la sud cea *Brest-Covel-Rovno-Novgorod-Ovruţ*. Liniile drumului de fier *Brest-Pinsk-Gomiţ* străbate acest uriaş teritor mlăştinos, produs din esundările râurilor *Pripie, Berezina* şi *Styr*.

Pe întindere de mai multe mile este umbrit de desişurile codrilor seculari. Aici a fost locul de vânătoare al ţarului, în care erau chiar şi zimbrii şi – intrarea era oprită pentru oricine, afară de slujbaşii oficiali. În punctele mai ridicate sunt situate câteva sătuleţe. În întreaga Polezia drumuri şi căi propriu zise nu sunt, ci numai cărări ascunse, tăinuite, cunoscute doar de prea puţină populaţie. Cea mai mică depăşire de pe aceste cărări e moartea sigură.

În această regiune, atât de primejdioasă pentru străini, s-a organizat o bandă de guerilă, al cărei căpetenie îşi zice „*Lupul mlaştinelor*”. Acest şef este un proprietar de pământ, aventurier care şi înainte de războiu locuia în acest ţinut, iar banda i se compune din *franc-tireuri*[634]. Spionii şi agenţii lor operează şi în dosul frontului nostru, iar populaţia a fost câştigată de partea lor prin terorism. Au ascunzători imposibile de găsit şi gonirea lor rămâne cu neputinţa. Conduşi de indigeni, au la dispoziţie cărările cele mai ascunse şi tot de ei sunt prevăzuţi cu alimentaţie. Această bandă a „*Lupului din mlaştini*” este complet înarmată, fiecare om dispune de mai multe sute de gloanţe, material explosiv, şi au la dispoziţie şi mitraliere.

Sunt foarte şireţi şi iscusiţi în meseria ce o au. Cele mai adeseori, îmbrăcaţi în haine civile, vor să traverseze liniile noastre, altă dată, sub ascunzişul uniformei germane sau austro-ungare, se ataşează transportului de răniţi. Până acum am reuşit să prindem în chipul acesta mai mulţi dintre ei. Faţă de cei cari purtau uniforma noastră n-am avut pardon.

---

632 *Mlaştina Pripetului* (în rusă *Пинские болота*) ocupă un teritoriu întins de-a lungul râului *Pripet* şi a afluenţilor săi (98400 km², cu o lăţime de 480 km, de la est la vest, şi o lungime de 225 km, de la nord la sud), în provincia istorică *Polesia*, partajată astăzi între Polonia, Belarus şi Ucraina – n.n., A.Ţ.

633 *Polesia*, parte a *Marelui Ducat al Lituaniei* şi, începând cu anul 1569, a *Uniunii Polono-Lituaniene*, iar în perioada 1920–1939 o importantă zonă a Poloniei – n.n., A.Ţ.

634 *Franctiror* – soldat ce nu face parte din armata regulată, dar primeşte şi îndeplineşte sarcini militare în cadrul unui război (*partizan*) – n.n., A.Ţ.

Banda, împreună cu şeful său, a reuşit într-un rând să străbată până la *Brest-Litovsk*[635], bine-înţeles fără ca întreprinderea aceasta îndrăzneaţă să le fi adus succese. O asemenea bandă a surprins nu de mult o comandă germană retrasă într-o măierişte.

Fireşte că toate evenimentele acestea n-au nici cea mai mică influenţă asupra situaţiei generale de pe câmpul de răsboiu, pricinuind cu toate acestea multe dificultăţi soldaţilor noştri, care trebuie să aibă multă băgare de seamă. Ţăranii din Polezia trebuie să fie supuşi unei paze severe, fiind foarte mulţi spioni. Am întins deja laţul şi asupra „*Lupului din mlaştini*" şi suntem siguri că în curând se va prinde.

Românul, nr. 2 din 3/16 ianuarie 1916, Arad, p. 4–5

494

Rarancea (Bucovina)-Izgar (comitatul Caraş-Severin), 15 ianuarie 1916 – *Ştire în legătură cu distingerea preotului militar român Mihai Octavian Morariu, din Regimentul 5 Infanterie al armatei austro-ungare, cu decoraţia „Crucea de argint" pentru sprijinul acordat soldaţilor pe frontul bucovinean.*

Decoraţie

Preotul greco-catolic din Coşteiul-mare (Caraş-Severin) dieceza Lugojului, Mihaiu Octavian Morariu, care de un an e aplicat ca preot castrens în câmpul de luptă galiţian la Regimentul de infanterie Nr. 5, pentru însufleţirea armatei, cu ocaziunea atacului de la Toporăuţi şi Rarancea, a fost decorat, la 15 ianuarie 1916, cu *Crucea de argint* I pentru merite. Decoratul este fiul parohului şi asesorului consistorial greco-catolic George Morariu din Izgar.

Unirea, nr. 19 din 26 februarie 1916, Blaj, p. 4

495

Arad, 3/16 ianuarie 1916 – *Necrolog publicat în memoria Episcopului greco-catolic al Gherlei, Dr. Vasile Hosszu, fruntaş al mişcării naţionale române, decedat la Budapesta în urma unei boli cardiace la numai 50 de ani de viaţă.*

+ Episcopul Vasile Hossu

Arad, 2/15 ianuarie 1917

Târziu, în noaptea de Sân-Văsiu, când numărul de Anul nou al ziarului nostru ieşise deja întreg de sub tipar, am primit telegrama din Budapesta că episcopul Vasile Hosszu, al Gherlei, a răposat subit în Hotel Continental.

Îl ştiam de mult bolnav pe părintele episcop al Gherlei, ştiam că suferă de o boală implacabilă a inimei şi eram aşteptaţi la desnodământul fatal, dar totuşi moartea atât de timpurie a aceluia care a fost Vasile Hosszu ne atinge cu puterea unei surprize dureroase.

Episcopul Vasile Hosszu moare în vrâsta abia de 50 ani. Născut în 1866, şi-a făcut studiile liceale în Reghinul-săsesc şi în Murăş-Oşorheiu, iar teologia la Roma, în vestitul institut pentru propagarea credinţei „*Collegium de propaganda fide*". A fost sfinţit preot în

[635] *Brest* (în belarusă *Брэст*, în poloneză *Brześć Litewski*), oraş în Belarus, la graniţa cu Polonia, în sud-vestul ţării, important nod de comunicaţie cu Europa Occidentală – n.n., A.Ţ.

1886, devenind în scurt timp profesor la teologia din Blaj, iar apoi director al liceului românesc de acolo. În acest timp a scris mai multe cărți didactice, cari s-au remarcat prin preciziunea concepțiilor şi luciditatea expunerii. În 1898 a fost numit membru al Capitlului din Blaj, iar în anul 1903 grația Majestății Sale l-a înălțat pe tronul Episcopiei greco-catolice române din Lugoj, de unde în 1910 a trecut ca episcop la Gherla, în locul răposatului I. Szabó.

Viața episcopului Vasile Hosszu este exemplificarea cea mai clasică a sbuciumării unui suflet cinstit care, stăpânit de un sfânt ideal, la fiecare pas se poticneşte de impedimente păcătoase de ordin inferior şi, încercând toate căile oportunismului, consiliat de teoria antichată a filosof iei evoluționiste, a ajuns la conştiința limpede a zădărniciei acestui metod de validitare a principiilor umane şi a recunoscut îndreptățirea exclusivă a luptei făţişe şi conştiente care trebuie să se dea între bine şi rău, fiindcă numai în această cale răul poate fi combătut.

Crescut în spirit curat românesc şi, în urma studiilor şi contemplațiunilor sale, inspirat de dreptatea aspirațiunilor naționale ale poporului românesc din Ungaria şi Ardeal, Vasile Hosszu, în tinerețele sale, fusese Românul intransigent, care se distinsese prin reclamarea fără nici o rezervă a tuturor acelor condițiuni cari sunt indispensabile la asigurarea şi desvoltarea vieții naționale a Românilor din statul ungar. Se bucurase în ăst chip de iubirea şi prietenia celor mai distinşi luptători naționali şi numele lui ajunsese iubit în păturі largi ale poporului românesc.

Investit cu demnitatea de episcop, Vasile Hosszu în fond rămăsese, bine-înțeles, acelaşi, dar în curând a trebuit să se convingă că politica de guvernământ a statului ungar se află în contrarietate principială cu aspirațiunile naționale ale Românilor din acest stat şi a înțeles că cultul fără rezervă al acelor aspirațiuni produce repulsiuni veninoase, cari se repercutează cu urmări păgubitoare chiar asupra mlădițelor gingaşe şi slăbuțe ale vieții naționale, cari mai pot să respire încă în atmosfera principial duşmănoase acestei vieți. Episcopul Vasile Hosszu a crezut dar că are datorința supremă să scutească, cu orice preț, acelea mlădițe atât de iubite sufletului său şi, având în vedere mai presus de toate idealul, şi-a umilit conştiința şi a încercat să-l servească, căutând prietenia celor puternici cu mijloacele cari atât de uşor îl poate orbi pentru un timp oarecare.

În acest period al vieții sale, episcopul Vasile Hosszu, prin încercările de adormire a contrarilor cu mijloacele binecunoscute tuturor acoliților, nu odată a jignit adânc sentimentul obştesc al Românilor, şi erau mulți cari să tragă la îndoială curățenia isvorului de credință românească a intransigentului de mai înainte.

Nu puțină doză de venin i s-a vărsat în inima bolnavă şi pe calea aceasta. Astfel, în timpul din urmă episcopul Vasile Hosszu reducea tot mai mult ocaziile de a putea fi socotit între sprijinitorii guvernului ori mulțumit cu politica de guvernământ a statului ungar şi, în mijlocul confidenților săi, nu fără oarecare amărăciune mărturisea greşala acelora cari, prin manifestări guvernamentale, stângenesc lupta politică, şi altfel grea, a Partidului național român, unicul mijloc prin care poporul românesc, fără îndoială, va ajunge la drepturile sale fireşti în statul acesta.

Şi toți acei cari au fost de față la consultările episcopatului român cu fruntaşii Comitetului național, atunci când tratativele acestui comitet cu preşedintele Consiliului ungar se apropiau de sfârşit, cu pietate îşi vor aduce aminte cuvintele episcopului Vasile Hosszu, care conjurase pe toți să lase libertate deplină Partidului național român, care singur reprezintă politiceşte poporul român din statul ungar, şi episcopii să nu încerce a face servicii politice guvernului, câtă vreme ei sunt lipsiți de posibilitatea intrării făţişe şi fără rezervă în rândurile partidului politic al poporului românesc. Şi, spre mângâierea neamului nostru, azi putem afirma că toți episcopii români au convenit asupra principiului că numai Comitetul național reprezintă politiceşte poporul românesc din Ungaria şi Transilvania şi cine vrea să vorbească cu acest popor trebuie să se adreseze Comitetului său național.

În chipul acesta s-a produs acea solidaritate naţională şi disciplină politică, pe urma căreia în anii din urmă s-a consacrat cu putere nediscutată autoritatea decizătoare a Partidului naţional român şi a comitetului său înaintea tuturor factorilor cu cădere în statul ungar. Această solidaritate naţională şi disciplină politică a neamului nostru, fără îndoială, va aduce izbânda dreptăţii noastre. Şi, la trasarea drumului pe care trebuie să umblăm, şi-a luat partea cuvenită Vasile Hosszu, care în anii din urmă ai vieţii sale nu mai era episcopul de la Lugoj, ori Gherla, ci era iarăşi profesorul de la Blaj, şi astfel şi-a revendicat dreptul ca la moartea sa să vorbim despre dânsul la acest loc al „Românului", unde se face pomenire numai bărbaţilor cu vrednicii naţionale.

Dumnezeu să-l odihnească.

Românul, nr. 2 din 3/16 ianuarie 1916, Arad, p. 1–2

496

Viena, 10/23 ianuarie 1916 – *Comunicat în legătură cu majorarea vârstei până la 55 de ani a bărbaţilor care pot fi mobilizaţi în armata austro-ungară, în scopul utilizării acestora în serviciile de logistică din spatele frontului.*

Serviciul obligator până la 55 ani

Alaltăieri s-a dat publicităţii în Austria dispoziţiile legale prin care se întinde serviciul de războiu obligator şi asupra cetăţenilor până la 55 ani.

Până acum legea prevedea că cetăţenii monarhiei până la 50 ani pot fi înrolaţi pentru serviciul de războiu. Noua dispoziţie arată că cetăţenii trecuţi de 50 ani vor fi întrebuinţaţi pentru servicii militare în interiorul ţării cel mult şase săptămâni şi, după un concediu de două luni, pot fi iară chemaţi la serviciu de războiu.

Românul, nr. 7 din 12/25 ianuarie 1916, Arad, p. 6

497

Arad, 12/25 ianuarie 1916 – *Analiză a schimbărilor intervenite în vechea politică pro-elenă a Franţei, pe fondul deschiderii noului teatru de război în Balcanii de Sud, noua strategie urmărind strict interesele geo-politice ale Antantei, cu riscul subminării independenţei Greciei.*

Filelenismul actual

Arad, 24 ianuarie

Stăruiam nu de mult asupra diferitelor influenţe cari au pătruns, în decursul timpului, în sufletul popoarelor balcanice. O anume influenţă a fost mai ales hotărâtoare, aceasta este cea franceză. Artişti, literaţi, bărbaţi de ştiinţă, împintenaţi de curiozitatea de a cunoaşte popoarele balcanice, teritoriile unde s-a desvoltat classicismul oriental, plecau într-o bună zi spre Orientul mirajului, se ataşau ambasadelor franceze din Constantinopol. Cercetau pe balcanici la ei acasă, căutau să le cunoască moravurile şi aspiraţiile. Prin spiritul lor vioiu, prin comunicativitatea, conversaţia uşoară ei şi-au făcut simpatii neuitate. Interesul acesta faţă de poporul grec a fost cultivat intens de Francezi, şi filelenismul acestora evident că a îndatorat pe Greci la contraservicii.

Poporul şi cultura franceză au început să fie cunoscute la Greci îndeosebi după constituirea independenței lor politice. Înfiriparea organizației interne, administrative, politice, culturale, militare, s-a făcut cu sprijinul francez. S-ar putea demonstra cu fapte afirmația aceasta urmărind fază de fază a consolidării elenismului. Înşişi Nemții recunosc că Francezii au iubirea întreagă a majorității poporului, „*die ganze Liebe der Mehrheit des Volkes*"[636], iar dacă nu s-a putut constitui un partid popular filogerman în Grecia este evidentă cauza: în această țară n-a fost cunoscut poporul german, cultura germană, „*deutsches Wesen und deutsche Kultur sind in Griechenland viel unbekannt gewesen, als dass es eine starke deutschfreundliche Partei geben könnte*"[637] (Neu Freie Presse de ieri).

Vrem să evidențiem numai originea sacrificiului pe care-l prestează astăzi Franța în Balcani, sacrificiu de sânge, ban, luptă diplomatică şi publicistică, fără să râvnească la alte recompense decât menținerea patronajului cultural, prestigiului la care a lucrat mai bine de un veac.

De două luni însă filelenismul francez nu mai este cel vechiu, cel desinteresat, cel visător. Astăzi nu se mai poate vorbi de un filelenism al exploratorilor, instructorilor ori călătorilor francezi ca Chateaubriand, Buchon, About, Deschamps, Barrés. Filelenismul de astăzi a primit o notă pregnantă aspră, este un fel de filelenism înarmat. Căci, fără să mai țină seamă de sentimentele poporului grecesc, de direcția politicei externe, pe care se pare că o conduce personal regele Constantin, Francezii, împreună cu aliații, au ocupat insula Corfu, oraşul Salonic, au debarcat trupe la Corint, în Phaleron, la Serres, Cavalla. Grecii trebuie să se resemneze, să stea la discreția Împătritei înțelegeri, *viel bleibt ihnen nicht übrig zu tun*[638], cum se exprimă ziarul vienez.

Atitudinea aceasta energică a Ententei este luată în urma amarelor experiențe din trecut, desamăgirilor cu tergiversările diplomatice în Balcani. La o nouă surpriză n-a voit să se aştepte şi în Grecia, şi a renunțat la lupta pe cale diplomatică, în numele vechiului filelenism, pentru determinarea participării greceşti la acțiunea ei balcanică.

Cu toate „*cuceririle*" Ententei în porturi şi teritorii greceşti, Grecia se pare că nu este înduplecată să se ataşeze acțiunei balcanice a Împătritei înțelegeri până ce nu va observa o ameliorare a situației frontului şi Salonicul nu se va dovedi inexpugnabil. Cel puțin Francezii sperează că în acest caz Grecii nu mai au motiv să facă rezerve.

Soarta Greciei este soarta unui stat mic. Pe teritorul ei două armate grozave se pregătesc pentru marea luptă decizătoare, căreia armatele greceşti cine ştie dacă ar fi în stare să le schimbe destinul, să hotărască triumful pentru o parte sau pentru alta a beligeranților. Mândra Eladă rămâne intimidată în sunetul armei fioroase ce se ascute cu atâta febrilitate de două luni. Redusă la neputință, ea priveşte impasibilă la desfăşurarea evenimentelor pe teritoriile sale, la cari a trebuit să renunțe în urma forței mai mari externe.

Fiindcă până deunăzi Grecia s-a arătat neîntrerupt şovăitoare față de Ententă, neîncrederea a crescut şi filelenismul n-a putut rămânea tot cel vechiu, cu nota desinteresului complet, ci şi-a împrumutat o notă de rigoare, este un filelenism protejat de armă. Totuşi, se mai poate vorbi de un filelenism, căci până astăzi Franța n-a scos cu totul din grație pe mica țară balcanică şi sperează să o poată influența deodată cu sosirea împrejurărilor favorabile pe frontul balcanic. Dacă ar eşua însă expediția Ententei în Balcani, filelenismul francez îşi va termina istoria şi ar începe la vechii protectori ai Eladei să prindă rădăcini *miselenismul*...

---

[636] „Toată dragostea majorității poporului" – n.n., A.Ț.

[637] „*Spiritul german şi cultura germană n-au fost cunoscute prea bine în Grecia, deoarece n-a putut exista un partid filogerman*" – n.n., A.Ț.

[638] „*Nu prea are ce face*" – n.n., A.Ț.

Românul, nr. 7 din 12/25 ianuarie 1916, Arad, p. 1–2

498

Cetinje (Muntenegru), 12/25 ianuarie 1916 – *Ştire în legătură cu finalizarea tratativelor pentru încheierea unui armistiţiu între Muntenegru şi tabăra Puterilor Centrale, preambul al ieşirii micului regat sârbesc din război.*

Situaţia favorabilă în Muntenegru

Budapesta – De la cartierul pressei se anunţă:

Tratativele urmate în *Cetinje*[639], privitor la depunerea armelor, s-au încheiat definitiv, aşa că s-a deschis calea pentru începerea tratativelor diplomatice. Chestiunea depunerii armelor a fost rezolvată favorabil. Predarea armelor continuă. Probabil în curând va fi linişte în Muntenegru.

S-a început extrădarea prisonlerilor austro-ungari din captivitate muntenegrină. Până acum s-au întors 30 de ofiţeri.

Românul, nr. 7 din 12/25 ianuarie 1916, Arad, p. 7

499

Bialostow (Polonia rusească)-Reşiţa Montană, 12/25 ianuarie 1916 – *Scurtă biografie a căpitanului român Iosif Botezan, comandant de batalion în armata austro-ungară, distins cu mai multe ordine militare pentru faptele de vitejie şi curaj demonstrate pe fronturile din Galiţia şi Polonia, retras datorită unei boli contractate pe teatrul de luptă.*

Un erou român
Căpitanul Iosif Baltezan

Născut la 16 iunie 1878 în Reşiţa-montană[640] (*Resiczabánya*)[641], după absolvirea şcoalei de cadeţi din Sibiiu şi Budapesta, a intrat în 18 august 1898 în Regimentul de infanterie Nr. 87, cavaler de Succovaty în Bla. Transferat în 1903 la Regimentul de infanterie Nr. 50, „*Arhiducele Frideric de Baden*" în Alba-Iulia, a fost comandat în anul 1904 ca învăţător la şcoala reală militară din Eisenstadt – de unde, după o activitate de 3 ani, s-a reîntors la regiment la Braşov, de aici i la Alba-Iulia.

La începutul războiului mondial în 1914, a plecat cu viteazul Regiment Nr. 50, în calitate de comandant al Companiei de câmp 6/50 la Galiţia, luând parte la toate luptele şi bătăliile, unde s-a distins prin ţinuta deosebit de curagioasă, vitejească şi plină ide isbânde, prin conducere iscusită şi destoinică, astfel, de exemplu, în 29 şi 30 august 1914 la

---

[639] Cetinje (*Цетиње*) capitala istorică a Muntenegrului, regat proclamat în anul 1910. În perioada medievală a fost centrul administrativ al *Principatului Zeta* – n.n., A.Ţ.

[640] Azi inclusă în municipiul Reşiţa. În 1771 sunt menţionate Reşiţa română (*Oláh Resitza* sau *Reşiţa Kameralǎ*) şi Reşiţa Montană (*Eisenwerk Reschitza* sau *Német Reschitza* ori *Resiczabánya*), adică *Reşiţa Fieroasă*, *Nemţească* sau *Minieră*, aşezare locuită la început de cărbunari români şi apoi colonizată cu populaţie germană. Cf. Erwin Josef Ţiglă, *Biserici romano-catolice din Arhidiaconatul Banatului Montan*, Editura Color Print, Reşiţa, 2004, p. 110.

[641] „*Baia Reşiţei*" – n.n., A.Ţ.

Brzuchovice[642]. Un atestat elocvent şi adevărat al vitejiei şi hărniciei acestui ofiţer l-a dat însuşi ministrul de răsboiu în „*Cartea de aur a armatei*", în care, între altele, spune (vezi „*Românul*" Nr. 174 din 1915, la rubrica „*însemnări pe răboj*").

În celelalte lupte şi bătălii este vrednică de remarcat activitatea lui circumspectă şi excelentă la atacuri, astfel în 4 şi 11 septemvrie 1914, la *Debianca*[643] şi *Lesniovicze*[644], cu cari prilejuri căpitanul Baltezan a acoperit din propria iniţiativă retragerea celorlalte părţi şi, în butul ordinului primit de a se retrage, începând această retragere numai după 6 ore de rezistenţă şi numai sub apăsarea puterii preponderente focului duşman. Aici a dovedit o grijă plină de dragoste faţă de feciorii lui, adunând, cu multă încordare şi mari osteneli, cu restul companiei sale eşofate pe greu răniţii ce zăceau împrăştiaţi prin pădure şi strigau desperaţi după ajutor şi scăpare. Această muncă de salvare a executat-o sub focul pustiitor al duşmanului urmăritor, şi cu expunerea vieţii feciorilor lui i-a putut aduce pe aceşti nefericiţi la locul de ajutor, unde au primit primele îngrijiri. Căpitanul Baltezan şi-a făcut merite şi faţă de Crucea roşie, pentru cari va fi distins în timpul cel mai apropiat.

După retragerea efeptuită şi după numeroase strapaţii[645], oboseli şi lipsuri de tot felul a ajuns Regimentul Nr. 50 de infanterie la graniţa ruso-germană, spre a-şi lua partea sa însemnată la ofensiva de la nord. Şi aici s-a aflat căpitanul Baltezan, luptând neîntrerupt în fruntea companiei sale, instruindu-şi şi îmbărbătându-şi feciorii săi, îndemnându-i să stărue în credinţa şi frica de Dumnezeu, secerând şi aici recunoştinţa superiorilor lui. În 28 decemvrie 1914, la atacul asupra satului *Wyncentinov* a luat comanda asupra avantgardei, compuse din două companii, şi prin un atac sprinten a descoperit stările ascunse ale duşmanului. Acest fapt a fost de mare importanţă atât pentru regimentul său, cât şi pentru conducerea supremă.

La luptele de poziţii de-a lungul râului *Piliţa*[646], căpitanul Baltezan, mulţumită folosirii şi aplicării isteţe a focului de puşcă, mitraliere şi aruncătoare (*asvârlitoarelor*) de mine, a avut deosebitul noroc în repeţite rânduri să respingă, în mod sângeros şi cu însemnate pierderi pentru duşman, toate încercările de incursiune şi atac ale acestuia, astfel, în noaptea sinistră de 7 spre 8 april 1915, când abia respingând atacul rusesc de la miezul nopţii, la ora

---

[642] Evenimentele s-au derulat în cursul verii anului 1915, nu în 1914, pe linia frontului dintre localităţile *Vereszyca* şi *Kolodruby*, riverană Nistrului, ce oferea o bună poziţie defensivă trupelor ruseşti. Sectorul de front de la *Vereszyca* era esenţial pentru ruşi în apărarea oraşului Liov (*Lemberg*), capitala Galiţiei, pe care aceştia îl ocupaseră şi îl fortificaseră încă de pe 3 septembrie 1914.

La treisprezece kilometri, în nordul *Liovului*, trupele mareşalului german *Mackensen* au ocupat un sector de front cuprins între localităţile *Zoltance-Kulikov-Brzuchovice*. Ofensiva germană şi austro-ungară a fost declanşată pe 21 iunie 1915 în raza localităţilor *Kulikov* şi *Szczerec*, din vecinătatea Liovului, unde în cursul nopţii ruşii au început evacuarea oraşului, acesta fiind cucerit pe 22 iunie, la ora 16, după 293 de zile de ocupaţie rusească. Cf. Garibaldi Falcão, *Historia illustrada da Grade Guerra*, vol. VIII, Guimarães & Co.Editores, Lisboa, 1916, p. 93–94.

[643] *Dęblin* (sub ocupaţia rusă *Ivangorod*), oraş în estul Poloniei, la confluenţa râurilor *Vistula* şi *Wieprz*, în voievodatul *Lublin*, în apropierea căruia s-au purtat bătălii în octombrie 1914, trupele ruseşti reuşind să oprească ofensiva combinată a germanilor şi austro-ungarilor – n.n., A.Ţ.

[644] *Leśniowice* – regiune partajată astăzi între Ucraina şi Polonia, sectorul polonez aparţinând ţinutului *Chelm*, din voievodatul *Lublin* – n.n., A.Ţ.

[645] „*Hărţuieli*" – n.n., A.Ţ.

[646] *Pilica* – afluent al *Vistulei*, ce izvorăşte din *Munţii Jura* şi traversează câmpia centrală a Poloniei – n.n., A.Ţ.

3 dimineaţa Ruşii reînnoind acest atac cu puternice rezerve, după o încăierare de 3 ore, la 6 ore dimineaţa a curăţit terenul de duşman, rămânând pe câmpul de luptă numai morţii şi răniţii acestuia, prinşi în gardurile de sârme.

La începutul lui ianuarie 1915, a primit căpitanul Baltezan conducerea unui batalion de câmp, pe care l-a dus din învingere în învingere, desvoltându-şi tot mai pregnant individualitatea de conducător şi înaintând cu batalionul său la locurile cele mai expuse şi primejduite ale frontului. Între altele căpitanul Baltezan conduce în 19 iulie 1915 o coloană, compusă din 2 batalioane şi o baterie artilerie de câmp, cu care ocaziune a luat cu asalt satul ocupat de un regiment de cazaci, *Koszterczyn*, silind pe duşman să se retragă în fugă nebună. Comunicatul lui *Höfer*, publicat în ziua următoare are cuprinsul: „*Trupele transilvane au ocupat satul Koszterczyn cu asalt*" a fost fapta de arme strălucită a căpitanului nostru Baltezan.

Ofensiva istovitoare, care a reclamat cele mai superioare prestaţiuni de jertfă, şi-a ajuns punctul culminant în ziua de 1 august 1915, ziua memorabilă în istoria Regimentului Nr. 50 de infanterie, compus din Români, la *Ivangorod*. În ziua premergătoare s-a dat ordinul: „*Regimentul de infanterie Nr. 50 are să spargă (rupă) frontul rusesc la Sloviky Nove şi să spulbere pe duşman*". În ziua istorică de 1 August i-a succes regimentului să satisfacă pe deplin ordinului primit. În după amiaza zilei, aflându-se regimentul, ce lupta cu un dispreţ de moarte legendar, în faţa unor întăriri duşmane foarte însemnate, sosite pe neaşteptate, s-a repezit căpitanul Baltezan din propria iniţiativă asupra duşmanului pe care, bătându-l, l-a pus pe fugă, pricinuindu-i pierderi de peste 1000 morţi şi răniţi şi 250 prinşi, cucerind două tunuri grele şi material mult de războiu. Restul Ruşilor au fost împinşi spre lacul apropiat, unde o mulţime din ei şi-au aflat moartea. Faptul acesta de arme a constituit momentul final al zilei memorabile de 1 august 1915. Răsplata acestei fapte decizătoare energice a căpitanului Baltezan n-a întârziat, curând a fost decorat cu „*Ordinul coroanei de fer cu decoraţiunea de războiu*".

După retragerea şi construirea întăriturilor, executate în pripă în timpul scurt de două zile, capătă căpitanul Baltezan din nou ordinul ca să înainteze cu batalionul şi secţiunea de mitraliere spre fortăreaţa apropiată. Plecă sub scutul întunerecului şi în orele dimineţii atacă energic pe duşmanul aşezat pe ţărmul vestic al *Vistulei*, aruncându-l în însăşi fortăreaţa din *Ivangorod*. Văzând duşmanul înaintarea energică a căpitanului Baltezan, în fruntea batalionului, şi considerând susţinerea fortăreţii fără scop, a început colosul nordic să arunce superba fortăreaţă în aer şi, până în orele de seara ale acelei zile, din aceasta perlă a tehnicei fortificatorice ruseşti n-a mai rămas alta decât o grămadă de ruine. În amurgul zilei batalionul, istovit şi mulţumit pe deplin cu munca zilei, a fost schimbat cu alte trupe şi a putut astfel să se retragă la *Kozyenicze*[647], spre a se odihni. În numele Maiestăţii Sale, a împăratului german Wilhelm al II-lea, a fost decorat căpitanul Baltezan de către comandantul armatei general-colonelul *Woyrsch* cu „*Crucea de fier*" clasa II.

După o scurtă reculegere la *Kozyenicze*, trecând *Vistula*, Regimentul Nr. 50 de infanterie şi-a continuat ofensiva, atacând zilnic şi aruncând pe duşman tot mai mult îndărăt. În desfăşurarea ulterioară a luptei, cu regimentul său vecinic viteaz, s-a distins căpitanul Baltezan în 11 august 1915, la o luptă de noapte, în asaltarea unui sat, în ziua următoare la *Popilavy* unde, prin un energic şi iscusit atac de împresurare, au silit pe

---

[647] Pe fondul retragerii generale a trupelor ruseşti şi a repoziţionării lor, a fost declanşată o mare ofensivă germană înspre *Varşovia*. Dificilă a fost deplasarea artileriei grele pe poziţiile noii linii a frontului însă, pe 28 iulie 1915, trupele conduse de feldmareşalul *Remus Von Woyrsch* au traversat *Vistula* în sectoarele *Pilica* şi *Kozienice* şi şi-au asigurat controlul liniei ferate *Varşovia-Ivangorod* – n.n., A.Ţ.

duşman să-şi părăsească repede poziţiile foarte puternice. În 13 august apoi pătrunde cu batalionul său cel dintâi în poziţiile duşmane, făcând o mulţime de prisonieri.

Şi tot aşa, voiniceşte şi bravuros, progresează ofensiva asupra Bugului şi dincolo de acest râu şi de mocirlele de la *Bialostow*[648], dar în curând, în urma greutăţilor de teren, a mocirlelor, a ploilor torenţiale şi oboselilor neîntrerupte, se iveşte o boală care-l sileşte pe căpitanul Baltezan să se despartă – cu inimă grea – de batalionul său şi să-şi caute vindecare în patrie.

Românul, nr. 7 din 12/25 ianuarie 1916, Arad, p. 3–4

500

Viena, 12/25 ianuarie 1916 – *Ştire în legătură cu vizita neoficială a fostului premier român, P. P. Carp, în Austria, eveniment cu ocazia căruia şi-a încredinţat gazdele vieneze că România nu-şi va părăsi starea de neutralitate până când tabăra Puterilor Centrale nu va fi realizat o axă de alianţe pe linia Stockhlom-Bagdad.*

Ce să facă România?

Arad, 25 ianuarie

Din Viena ni se anunţă că fostul prim-ministru român, domnul P. P. Carp a sosit în capitala Austriei. Vizita lui are şi un caracter politic, căci bărbatul de stat român va avea întrevederi cu câteva personalităţi politice din monarhie.

Un redactor al lui „*Neue Freie Presse*" a avut un interview cu d. P. Carp care a desminţit svonul că domnia sa ar avea vre-o misiune politică. Între altele, domnul Carp a spus că „*intrarea României alături de Quadrupla-înţelegere niciodată n-a fost discutată în mod serios. Neutralitatea este o nenorocire pentru România; o parte din bărbaţii de stat români au temerea că România, întinzându-şi acţiunea alături de Puterile centrale, ea ar risca să întârzie, iar după războiu, dacă acesta ar fi de lungă durată, România nu ar ajunge într-o situaţie mai favorabilă. Despre pace se va putea vorbi numai atunci când duşmanul este nimerit în inimă. O atare lovire de pumnal ar fi atacul împotriva Egiptului. Problema viitorului este* – a continuat domnul Carp – *să organizeze blocul aliaţilor, începând de la Stockholm până la Bagdad*".

Domnul Carp termină cu dorinţa că acest drum să conducă prin România, iar nu numai prin Bulgaria. La aceste declaraţii ziarul „*Neue Freie Presse*" adaogă, că deşi vizita domnului P. Carp nu are caracter oficial, bărbatul de stat român va avea întrevederi cu câteva personalităţi politice.

Românul, nr. 7 din 12/25 ianuarie 1916, Arad, p. 4

501

Ivangorod (Polonia rusească)-Alba Iulia, 12/25 ianuarie 1916 – *Relatare a ofiţerului român Bazil Radu, din Regimentul 50 Infanterie, al armatei austro-ungare, alcătuit majoritar din ostaşi români, în legătură cu victoriile repurtate în bătălia de la Ivangorod, cu renumele ce l-au câştigat românii în urma acestui succes şi tratamentul privilegiat de care s-au bucurat răniţii români în spitalele militare.*

[648] *Białystok*, reşedinţa voivodatului omonim, a cunoscut de-a lungul istoriei sale mai multe ocupaţii străine (germană, rusă, belorusă). În Primul Război Mondial, ofensiva asupra oraşului a început pe 20 aprilie 1915 printr-un intens bombardament de artilerie grea, pentru ca pe 13 august să fie ocupat de trupele germane – n.n., A.Ţ.

Însemnări pe răboj

Cum ne cunosc străinii…

Publicăm rândurile următoare cari vorbesc de unele maniere de tratament ale străinilor îndulcite față de soldații noştri. Crestăm pe răboj...

Regimentul nostru de infanterie, Nr. 50, a primit porunca să asalteze fortificațiile din fața puternicei cetăți Ivangorod: i s-a impus o altfel de datorie grea, fiindcă au avut comandanții încredere deplină în această trupă. O faptă mare cere şi jertfe mari: cădeau mulți viteji în ploaia de gloanțe, dar cei rămaşi treceau neşovăitori înainte casă-şi împlinească datoria.

În rândurile prime fiind şi eu, m-a rănit un glonț inamic, după ocuparea cercului prim. Cu speranțe noi, m-am dus la ambulanță, aci ne-au întimpinat doi preoți militari, cercau a-i mângâia pe fiecare, aşa îl vedeam pe preot la înălțimea chemării lui: mângâindute cu cuvinte blânde de îți alina parcă durerea ranelor proaspete.

Petrecând noaptea la ambulanță, dimineața ne trezirăm la zgomotul automobilelor ce veniră să ne transporteze în spitalul de câmp. Era o dimineață frumoasă: cu un aer curat şi cu un soare cald; nici bubuituri de arme nu se auzeau, deşi capul ne fierbea de tonurile sinistre ale zilei de ieri.

Eram în automobile; deja gata de plecare, când a sosit divizionerul-general. Cu aerul mândru al unui comandant, care se poate făli cu succesul trupelor sale, trecea de la automobil la automobil, îl întreba pe fiecare româneşte: „*doare?*" le întindea mâna şi se depărta spunând „*treiască!*"

Când a ajuns la automobilul în care eram 6 ofițeri, ne-a comunicat succesele luptei repurtate de regimentul nostru, ne-a întrebat detailuri de la asalt. Luă cuvântul un locotenent neamț, originar din Viena: „***Excelență, Românii aceştia s-au purtat admirabil!***"

Plecarăm cu automobilele la primul spital, aci încă în ziua aceea ne-a cercetat generalul Köves de Kövesháza, comandantul corpului nostru. Trecea de la pat la pat şi îi îmbărbăta cu cuvintele: „***Bine purtat la voi!***" În ziua următoare a cercetat spitalul, mai bine zis răniții, principele Ştefan, „*bătrânul*" venerabil, pe fiecare îl întreba de ce naționalitate este, cerca apoi pe fiecare să-l mângâie în limba lui. Ne-a impus la toți confidența şi căldura cu care ne-a tratat.

A treia zi de spital ne-a adus ştirea cea mai înălțătoare pentru noi: Un preot militar ne-a adus comunicatul oficios a lui *Höfer*. Un camarad luă hârtia în mână şi ceti cu glas înalt: „***Trupe ardelene, majoritate Români, au ocupat 8 cercuri de apărare din fața cetății Ivangorod, partea leului îi revine Regimentului de infanterie Nr. 50, care singur a ocupat 4 cercuri, a capturat 2400 Ruşi, 29 tunuri şi mai multe mitraliere***".

Ofițerii, cu cari eram într-un apartament, au strigat un „***trăiască!***", apoi începură a vorbi despre Români, fiecare avea cuvânt de laudă pe seama noastră. Pentru mine au fost aceste clipe de nedescris, dar conştiu, căci eram convins, despre aceea că sunt laude meritate. Chiar şi surorile de caritate s-au fost învățat să ne cunoască limba: când ne serveau mâncarea, ne întrebau grațios: „*place?*". În momentul acela te simțeai pe o clipă între ai tăi, îți vedeai mama ce te desmierda odinioară cu acest cuvânt.

După cinci zile am fost transportați într-un spital de carantină în oraşul Ceaslau, din Boemia. O ordine exemplară ne-a primit în acest spital. Am întimpinat un *ce* curios, dar în urmă am văzut că e un *ce* natural: În coridoare erau agățate tabele cu inscripția: *fumatul este oprit*; era scris în patru limbi: boemă, germană, ungurească şi română! Mă gândeam la Ilustrisimitatea Sa domnul Jarnik, doar nu va fi fost mâna lui şi acolo, dar am înțeles, căci spitalul acela era cercetat şi de soldați de ai noştri.

În spitalul acesta am convenit cu un ofițer de la regiment mixt; îmi spune cu convingere deplină: „***Frate, de zece ori merg în luptă cu un soldat român decât cu un ori care***

altul, pentru că la Român dacă îi porunceşti ceva, ţi-o împlineşte". – Era un ofiţer ungur. În sfârşit plecarăm spre Ungaria, la prima staţiune, în Pojon, ne-au împărţit din nou la spitale. Eu am fost împărţit în spitalul de garnizoană Nr. 9; când am spus medicilor că vin de la Ivangorod şi că sunt Român, m-au tratat cu oarecare desmierdare.

În ziua împăratului a cercetat spitalul prinţesa Elisabeta cu suita ei, împărţea cadouri, când a ajuns la patul meu, medicul i-a spus că am fost rănit la Ivangorod şi că sunt Român, întinzându-mi o tabacheră, cu un zâmbet graţios îmi zise; „*Nu şti româneşte!*" Mie asta mi-a făcut mai mult decât dacă m-ar fi felicitat în altă limbă 10 minute. Când apoi am fost să mă cer într-un spital unde să fiu în mijlocul cunoscuţilor mei, fără multă rugare şeful-medic a zis comandantului de la spital: „*Trebuie să i-o face la* ***diese brave Rumeiner***". Războiul şi purtarea noastră demnă ne-a făcut cunoscuţi înaintea străinilor.

Alba-Iulia

Bazil Radu

Românul, nr. 7 din 12/25 ianuarie 1916, Arad, p. 6–7

502

Sibiu, 12/25 ianuarie 1916 – *Omagiu închinat devotamentului şi dăruirii cu care reuniunile femeilor române din Transilvania au conlucrat pentru strângerea fondurilor necesare edificării unui orfelinat destinat orfanilor români ai căror părinţi au căzut pe câmpul de luptă.*

Femeia română şi orfelinatul nostru…

Arad, 25 ianuarie

Propaganda înălţătoare iniţiată pentru înălţarea lăcaşului măreţ de la Sibiiu a atins o coardă duioasă în sufletele femeilor şi mamelor române. Alături de obştea naţională, care a primit cu elan de însufleţire întruchiparea acestui cămin pentru orfani, femeia română, tovarăşa vrednicilor şi a tuturor expresiunilor de sentimente naţionale şi umanitare, are datoria să poarte la inimă acest îndemn măreţ.

Orfanii noştri vor avea lăcaş, mamele mângâierea gândului la copilaşul lor aşezat în mâni îngrijitoare cari îi vor purta de grije. Datoria femeii române de astăzi se impune cu o imperiositate fără aseamăn în istoria noastră naţională. Este o îndatorire sfântă, pe care va trebui s-o îndeplinească cu dragoste, zel şi cu o energie constantă de care este chemată să o desaprobe.

În toate timpurile ni s-au desfăşurat cele mai reale tablouri ale muncii femeilor pentru un scop sublim şi înălţător. Avem atâtea reuniuni de femei cari toate urmăresc un singur scop: ***cultura şi instrucţia neamului nostru***. Instituţiunile culturale pe cari le avem, mai cu seamă cele cărora le este încredinţată educaţia fetiţelor noastre, aproape fiecare îşi are înlănţuită înfiinţarea şi prosperarea ei de un nume glorios de femeie, de munca şi iniţiativa fără preget dusă de femeia română. Din hotarele ***Ardealului***, peste ***Arad*** în ***Bihor***, ***Someş*** şi peste ***Sătmar***, până ta graniţele nordice locuite de Români, în cursurile anilor s-a văzut cea mai agilă activitate iniţiată la îndemnul femeii române care, întotdeauna când a fost vorba de cultura noastră naţională, şi-a dat sprijinul şi a ştiut fi la culmea chemării sale.

Câte lucruri vrednice au fost rezultatul acestei energii! Munca neobosită, bazată pe cel mai sublim cult al propagandei binelui şi înaintării noastre culturale naţionale, au adus cele mai reale roade de cari ne vorbeşte aproape fiecare oraş ori centru mai mic al nostru. În fiecare colţişor coşul de albine îşi urmează munca binefăcătoare, binecuvântată de Dumnezeu şi de recunoştinţa unui neam.

Suntem un neam sărac. Tot ceea ce avem azi, ne putem mândri că s-a fiinţat din munca şi din truda noastră, ceea ce ne îndreptăţeşte la o demnă mândrie. Ne vom şti ridica şi de aici înainte, în raport cu stăruinţa pe care vom reuşi să o depunem în toate faptele noastre, conduse de idealul nostru naţional. Femeia română a dat cea mai înălţătoare pildă de muncă desăvârşită adusă pe altarul culturei române. Către ea ne este glasul din timpurile acestea bântuitoare şi grele. Şi o vedem reîncepându-şi zelul bine cunoscut şi apreciat cu deviza: ***totul pentru orfanii noştri, pentru odraslele părinţilor cari şi-au vărsat sângele pentru noi***. Nimeni mai mult decât femeia şi mama nu poate să cuprindă rostul înălţător şi sfânt al acestui cămin. Nimeni mai mult decât femeia este chemată să-şi dea obolul său de muncă în desăvârşirea acestui ideal, care este vatra şi mângâierea micuţilor rămaşi fără părinţi.

Cu gândul ridicat, cu sufletul şi inima deschisă ne îndreptam către femeia română din toate colţurile unde-i pătruns graiul limbei noastre strămoşeşti, să urmeze cărarea de muncă, să iniţieze un nou drum de îndemnuri nobile, mai viu şi însufleţit decât oricare de altă dată, luându-şi drept stea conducătoare lăcaşul orfanilor născuţi, sânge din sângele nostru al naţiunei întregi. Călăuzite de acest ideal mai presant şi mai măreţ de cum s-a pomenit vreodată, recunoştinţa neamului va fi lumina albă care va învălui strălucitoarea isbândă.

Mândri de rezultatul care nu va întârzia să vie, în faţa celui mai cast templu ridicat din sentiment umanitar şi dragoste de fraţi şi neam şi lege, contemplând cu mulţumire lăcaşul în care se depune cea mai desăvârşită iubire, iubirea pentru copiii nenorociţi, vom simţi, ca toţi, mulţumirea unui suflet împăcat, dându-ne seama că, la momentul când glasul naţiunei întregi ne-a chemat în ajutor, ne-am depus obolul cu toţii şi un singur gând, pornit ca un glas puternic, unit, care ne-a chemat la muncă, deviza conducătoare ne-a fost: ***totul pentru orfanii noştri!***

Sufletul profund înţelegător al femeii române va fi pătruns de aceasta lozincă şi activitatea ei, munca de albină, îşi va aduce roadele bogate. Suntem convinşi că, pătrunsă de marele adevăr al gândului nostru conducător, va şti afla cărările de muncă cari presărate vor fi cu risipa florilor mirositoare. Un neam întreg îşi va îndrepta astăzi către ea nădejdile de bine.

Micii şi dragii noştri orfelini, în rugăciunile lor de seară, vor cuprinde pe binefăcătorii şi ziditorii prin al căror obol li se dăruieşte cămin cald şi dragoste părintească. În sufletul lor subtil se va infiltra pe fiecare zi recunoştinţa faţă de neamul care le-a dăruit o rază de mângâiere pentru pierderea ce le-a răpit-o sentimentul de jertfă pentru patrie, înnăscut în poporul românesc, şi-şi vor iubi mereu, cu alipire nestrămutată, acest pământ udat de sânge, lacrimi şi nădejdi.

Românul, nr. 8 din 13/26 ianuarie 1916, Arad, p. 2

503

Hodoş-Bodrog (comitatul Arad), 12/25 ianuarie 1916 – *Necrolog publicat în memoria Arhimandritului şi egumenului mănăstirii ortodoxe române Augustin Hamsea, jurist, profesor şi teolog de referinţa al Episcopiei Ortodoxe a Aradului.*

+ Augustin Hamsea

Arad, 26 ianuarie

Ieri, marţi, între orele 3 şi 4, a răposat, la mănăstirea *Hodoş-Bodrog*, arhimandritul şi egumenul acelei mănăstiri, *Augustin Hamsea*.

Născut în 1849, din părinţi ţărani în comuna *Râşnov* (comitatul Braşovului), tânărul *Aron* (acesta i-a fost numele din botez) a terminat Liceul românesc din Braşov, apoi a studiat teologia din Sibiiu, unde totodată asculta şi cursurile Academiei de drepturi, care fiinţa acolo

pe acele vremuri. Terminând teologia, şi-a continuat studiile juridice la Universitatea din Budapesta, unde făcuse cunoştinţă conducătorilor de pe vremuri ai vieţii naţionale româneşti: *Alexandru Mocsonyi, Vincenţiu Babeş, Alexandru Roman*, colaborând totodată la foaia românească „*Albina*", pe care o conducea *V. Babeş*. Terminând studiile juridice, s-a reîntors la Braşov, pregătindu-se pentru cariera de advocat în cancelaria advocatului *Iosif Puşcariu*.

În 1875, ajungând *Ioan Meţianu* episcop în Arad, şi simţind lipsa bărbaţilor cu pregătiri academice în jurul său, l-a chemat pe candidatul de avocat *Aron Hamsea* la Arad, oferindu-i o catedră la Institutul teologic-pedagogic de aici. Profesorul Hamsea s-a distins prin tactul său pedagogic şi prin deosebitul zel desvoltat întru aprofundarea cunoştinţelor ce voia să transmită elevilor săi. În anul 1879 a intrat în tagma monahală, primind numele de Augustin, iar în 1881 Sinodul eparhial la ales asesor-refernt la Senatul bisericesc al Consistorului din Arad, de unde în 1887 a trecut la postul de director al Institutului teologic-pedagogic. În anul 1899 a fost înaintat la rangul de arhimandrit şi totodată a fost instituit de egumen al Sfintei mănăstiri Hodoş-Bodrog. Ca profesor, Augustin Hamsea a compus câteva manuale (în manuscris) pentru cursurile sale, a scris mai multe studii în „*Biserica şi Şcoala*", organul oficial al diecezei, al cărui redactor era, precum şi în „*Telegraful Român*".

Prin alegerea de mitropolit al episcopului *Ioan Meţianu*, a devenit vacant scaunul episcopesc din Arad. Arunci în jurul îndeplinirei acestui scaun s-a înscris o luptă înverşunată, care a zguduit pentru mulţi ani armonica conlucrare a tuturor spre binele obştesc în dieceza Aradului. Nu vom împrospăta dureroasele certuri ale trecutului şi dăm pace rănilor cicatrizate ci, mărginindu-ne la rolul de simpli cronicari, amintim numai că în sinodul electoral din 2 (14) maiu 1899 arhimandritul *Iosif Goldiş* a primit 30 voturi, arhimandritul *Augustin Hamsea* a primit 24 voturi, iar 4 şedule au fost albe. Astfel *Iosif Goldiş* s-a făcut episcopul Aradului, iar arhimandritul *Augustin Hamsea*, în 1901, a fost silit să renunţe la postul de director al Institutului teologic-pedagogic din Arad, retrăgându-se la mănăstirea *Hodoş-Bodrog* ca egumen al ei. Dar episcopul *Iosif Goldiş*, de la care se aşteptase regenerarea diecezei Aradului, n-a avut noroc să păstorească vreme îndelungată, răposând în 23 martie, nou, 1902.

Luptele pentru scaunul episcopesc din Arad au început din nou. Candidaţii erau acum *Vasile Mangra* şi *A. Hamsea.* Sinodul electoral s-a întrunit în 30 maiu, nou, 1902 şi a fost prezidat iarăşi de mitropolitul *Ioan Meţianu*. Rezultatul a fost 30 voturi pentru protosincelul *V. Mangra*, 26 voturi pentru arhimandritul *A. Hamsea* şi 1 vot pentru protosincelul *I. Papp*.

Se ştie că Majestatea Sa n-a consacrat prin aprobarea sa alegerea protosincelului *V. Mangra*. Astfel, după trăgănare de 8 luni de zile, s-a întrunit din nou sinodul electoral, în ziua de 30 ianuarie, nou, 1903, sub prezidiul protosincelului *Eusebiu Roşca*, mandatarul mitropolitului *Ioan Meţianu*. Rezultatul votării a fost 36 voturi pentru protosincelul *Ioan I. Papp*, 20 voturi pentru arhimandritul *A. Hamsea* şi 1 şedulă albă. Cu aceasta s-a încheiat şirul luptelor nefericite pentru scaunul episcopesc din Arad. Istoria obiectivă şi nepreocupată a bisericii ortodoxe române din patrie va stabili odată responsabilităţile şi va face dreptate fiecăruia după veritatea intenţiunilor şi rezultatul făptuirilor sale.

Arhimandritul *Augustin Hamsea* însă nu s-a pretat la rolul unui *Coriolan* supărat ci, dând pilda creştinească a împăcării cu soarta şi cu oamenii, a luat şi de aici înainte parte intensivă la toate actele vieţii constituţionale bisericeşti. Prin firea sa blândă şi conciliantă, prin tactul său şi prin afabilitatea-i deosebită ce îl distingea, a câştigat în timpul din urmă simpatia tuturor, şi chiar în cercurile cele mai bune româneşti nu rareori se auzeau în timpul din urmă regrete că soarta nu l-a favorizat pe *Augustin Hamsea* la deplinirea scaunului episcopesc din Arad.

În anii din urmă, arhimandritul *Augustin Hamsea* a câştigat titlu la recunoştinţa obştească prin zelul cu care de prin arhivele statului în Budapesta şi Viena a adunat material istoric foarte preţios referitor la procesul bisericei noastre cu Sârbii pentru câteva mănăstiri.

*

Nimeni nu s-ar fi gândit că arhimandritul *Augustin Hamsea* să se sfârşească aşa de curând. Până în zilele din urmă îl ştiam vesel şi sănătos, şi nu sunt decât câteva săptămâni de când în cercul unor amici din Arad se încheiase cu părintele egumen o învoială pentru o mare excursiune la mănăstire în zilele dintre posturi. Abia înainte cu o săptămână auzisem că *A. Hamsea* zace greu bolnav de pneumonie. În cursul boalei, Preasfinţia Sa, părintele episcop *Ioan I. Papp*, l-a cercetat de mai multe ori în societatea domnului medic *Dr. Aurel Demian* din Arad. Ieri, Preasfinţia Sa a fost chemat grabnic la patul suferindului. L-a ajuns încă în viată, l-a spovedit şi l-a împărtăşit cu sfintele taine, stând lângă patul lui până la orele 2 după amiază, când distinsul prelat, fără dureri, şi-a dat sufletul în mâinile creatorului său.

Odihnească în pace!

*

Consistorul a lansat următorul anunţ funebral:

Subscrisul Consistor, cu nespusă durere aduce la cunoştinţa veneratului cler şi popor eparhial că vrednicul şi neuitatul său membru, *Augustin Hamsea*, arhimandrit şi egumen al sfintei mănăstiri *Hodoş-Bodrog*, după o boală grea, împărtăşit cu sfintele taine, a adormit în Domnul la 12 (25) ianuarie, anul curent, orele 2 după amiaza.

Rămăşiţele pământeşti ale scumpului defunct se vor aşeza spre veşnică odihnă joi, în 14 (27) ianuarie, anul curent, la orele 10 a. m. în cimitirul Sfintei Mănăstiri.

Odihnească în pace!

Arad, la 12 (25) ianuarie 1916

Consistorul eparhial greco-ortodox român al Aradului

Românul, nr. 9 din 14/27 ianuarie 1916, Arad, p. 2-3

504

Roma, 13/26 ianuarie 1916 – *Colaj de ştiri în legătură cu plecarea în exil a regelui muntenegrean, Nichita, ca urmarea a capitulării ţării sale, şi hotărârea acestuia de a continua lupta din străinătate.*

Regele Nichita – a fugit!

Regele Muntenegrului s-a refugiat la Roma
Trupele muntenegrene, nemulţumite, vor continua războiul!
Impresia la Viena
Desarmarea se face în ordine

Arad, 25 ianuarie

Regele *Nichita* şi prinţul *Petru*, purtând costumul naţional, întovărăşiţi de treizeci ofiţeri şi cincizeci soldaţi au sosit la Roma. În gară erau aşteptaţi de regele *Victor Emanuil*, şi se spune că regii sau îmbrăţişat. Regele *Nichita*, împreună cu suita sa, a descins la vila *Savoya*.

În faţa gării oaspeţii erau aşteptaţi de lume enormă, care a aclamat pe regele *Nichita*, care încă astăzi, împreună cu toată suita, va pleca spre *Lyon*.

*

„*L'Independance Roumaine*" publică, după o radiotelegramă din *Lyon*, că domnul *Miucecovici*, prim-ministrul Muntenegrului, care însoţea pe regina *Milena*, a sosit la *Brindisi*, de unde a telegrafiat consulului general al Muntenegrului la Paris că regele *Nichita*, şi

guvernul său, au refuzat condiţiunile de pace ale Austro-Ungariei şi că vor duce lupta până la sfârşit.

*

Din Viena se asigură, că *„fuga regelui Nichita la Roma n-a produs surprize în cercurile competente vieneze. De la început, când ne-a implorat armistiţiu, am procedat cu cea mai mare băgare de seamă. Rolul lui de astăzi nu e supărător, ci caraghios. Prinţul Mirco şi trei miniştri au rămas în Muntenegru. Asupra, acţiunei noastre balcanice, fuga lui Nichita nu are nici cea mai mică influenţă*".

*

Lui *Secolo* i se anunţă din Paris: Prim-ministrul Muntenegrului a telegrafiat ambasadorului muntenegrin la Paris că Muntenegru va continua războiul până la extrem. Lângă rege n-au rămas decât cei doi fii ai săi. Speră că aliaţii vor sprijini Muntenegrul cu acelaşi succes cu care au sprijinit armata sârbească.

*

Lui *Pester Lloyd* i se anunţă, de la cartierul pressei: Am ocupat cea mai mare parte a Muntenegrului şi am început să înaintăm în Albania. Am ocupat Scutari[649] în partea de către mare. Desarmarea se face în cea mai mare parte fără nici o rezistenţă. Într-un singur loc am dasarmat 1500 soldaţi, dintre cari abia 21 au plecat acasă, restul a cerut să-i ţinem în captivitate.

Înainte de a intra în Podgoriţa, s-au dat ciocniri şi mari tulburări între Muntenegrini şi Albanezii din împrejurime. Din cauza aceasta Muntenegrinii ne-au trimis o deputăţie să grăbim înaintarea noastră şi intrarea în Podgoriţa. Se svoneşte că şeful unei bande albaneze, *Issa Boljetinatz*[650] care, ca şi paşa Essad, n-a fost niciodată om de încredere, împreună cu fiul său, au căzut în luptele ce s-au dat. Îndată ce a intrat armata noastră, s-a restabilit cea mai perfectă linişte.

---

649 *Shkodër* (în română *Scutari*, în sârbă *Скадар*), oraş în nord-vestul Albaniei, riveran lacului omonim. Pe 27 iunie 1915 a fost ocupat de forţele muntenegrene, iar din ianuarie 1916 de cele austro-ungare până pe 11 noiembrie 1918, când a intrat sub ocupaţia militară franceză. Cf. David F. Burg, Edward L. Purcell, *Almanac of World War I*, The University Press of Kentucky, 1998, p. 97.

650 *Isa Boljetinac* (15 ianuarie 1864 – 23/24 ianuarie 1916), cunoscut ca *Isa Boletini*, naţionalist albanez şi luptător în gherila antiotomană din vilaetul *Kosovo*. Deşi în tinereţe s-a înscris în mişcarea naţionalistă albaneză şi antiotomană a „*Ligii de la Prizren*", a fost corupt şi a servit cu loialitate Sultanatului Otoman, cu sediul în *Mitroviţa*, însuşindu-şi mari moşii răpite de turci de la foştii proprietari sârbi.

În calitatea sa de comandant al miliţiilor albaneze, din Imperiul Otoman, a coordonat represaliile împotriva populaţiei sârbeşti din *Kosovo*, ca apoi să se ridice împotriva mişcării naţionaliste a „Tinerilor Turci" şi să joace un rol important în Primul Război Balcanic (1912) când, înfruntând trupele muntenegrene şi sârbeşti, devine semnatar al declaraţiei de independenţă a Albaniei (*Declaraţia de la Vlorë*, din noiembrie 1912). Ulterior, va servi ca ataşat britanic, apoi ca gardă de corp al prinţului *Wiliam de Albania* (1914), pentru a-şi găsi sfârşitul la *Podgoriţa* pe fondul capitulării Muntenegrului. Cf. Andrej Mitrović, *Serbia's Great War, 1914–1918*, Purdue University Press, West Laffayette, Indiana, 2007, p. 358.

*

Comentând faptul capitulării Muntenegrului, ziarul „*Mişcarea*" din Iaşi scrie:

„Pressa celor două grupări beligerante continuă să polemizeze în jurul cererei de pace a Muntenegrului, care are evident un caracter politic şi moral; dar nici partea ei strategică nu trebue pierdută din vedere.

Prin cererea de pace a Muntenegrului, apreciabile forțe din armata generalului Kövess, ocupând în voie poziţiuni strategice însemnate şi scăpând astfel de suferinţele unei ofensive crâncene, devin libere, putând invada în Albania, unde îşi vor întinde zona de operaţiuni.

E adevărat că predarea Muntenegrului nu poate avea o influență hotărâtoare asupra mersului general al războiului, dar era mai bine pentru puterile Împătritei înțelegeri dacă această predare nu se întâmpla. Capitularea Muntenegrului îngreuiază ori şi cum situația trupelor anglo-franceze din zona Salonicului şi puterile Quadruplei vor avea astfel de îndreptat un nou neajuns.

Unificarea acțiunei lor li este impusă cu stăruință de împrejurări şi noul consiliu de războiu din Londra, la care au plecat să asiste mai mulți miniştri francezi, se va ocupa de sigur mai de aproape de modalitatea acestei unificări..."

Românul, nr. 8 din 13/26 ianuarie 1916, Arad, p. 3

505

Stoiana (comitatul Solnoc-Dobâca), 13/26 ianuarie 1916 – *Scrisoare privitoare la donația făcută în folosul Orfelinatului românesc din Sibiu de familia eroului român, colonelul Anchidim Şoldea, din armata austro-ungară, căzut pe frontul galițian în luptele de la Tuchów (Polonia Mică).*

Pentru orfelinatul românesc din Sibiiu

Arad, 25 ianuarie

Ideea înfiinţării unui mare orfelinat românesc în Sibiiu a fost primită de obştea românească cu cea mai caldă însufleţire. Totuşi, nici la acest prilej n-am fost cruțați de manifestarea păcatului românesc din strămoşi care la noi, şi pe alte meleaguri locuite de Români, de atâtea ori a zădărnicit cele mai curate gânduri, cele mai nobile inițiative, n-am fost cruțați de păcatul cârtirii, de acel al îngustimii de suflet, care caută nod în papură şi îşi varsă veninul răutății în formele unei „*cuminţenii*" respingătoare.

Am văzut ivindu-se numai decât „*ocoşala*"[651] că nu numai la Sibiiu, ci în toate comitatele româneşti ar trebui să se facă orfelinate şi că, prin urmare, colecta pentru orfelinatul din Sibiiu ar trebui să se mărginească numai în comitatul Sibiiu. Am auzit iarăşi, chiar spurcatele temeri confesionale, că *uniții* cum vor putea să contribuie la un orfelinat care va sta sub grija şi conducerea unui Consistor ortodox? De dragul măreţului scop, care ne preocupă, vom răspunde la toate prostiile astea în articole întemeiate. De data asta vom demonstra aici cum gândesc sufletele cu adevărat creştineşti, a căror iubire pentru neamul românesc nu este mască, ci veritabil sentiment.

Părintele *Emilian Patachi*, preot român greco-catolic (*Aşa iscăleşte el însuşi* – Nota Redacției) din Stoiana (*Észtény*, comitatul Solnoc-Dobâca) ni-a trimis 20 coroane pentru Orfelinatul român din Sibiiu, care va fi sub îngrijirea Consistorului ortodox de acolo. Şi deodată cu această sumă, părintele *Emilian Patachi* ni-a trimis şi o scrisoare mai lungă, care

[651] „*Gâlceava*" – n.n., A.Ţ.

scrisoare o iscăleşte şi doamna *Cornelia Pop*. Reproducem din scrisoarea aceasta următoarele rânduri:

„Nu credem să existe vreun Român ori Româncă, pe întinderea pământului, care să întimpine cu răceală ori desinteres o străduinţă ca aceasta, care ar trebui să îmbrace numaidecât hlamida unui ideal naţional. Trebuie să îmbrăţişeze chestia chiar bisericile noastre, depozitarele idealului şi a dragostei altruiste a Divinului Samaritean... Din parte-ne, subscrişii îndrăznim să păşim pe drumul indicat în următorul chip: În vara anului 1915 a decedat, în urma rănilor primite pe câmpul de luptă, colonelul ***Anchidim Şioldea***, unchiul dulce al subscrisei. În testamentul lăsat de iubitul nostru unchiu, ne-a făcut şi nouă parte de o acţie la „*Ajutorul*" din *Şeica-Mare*. Cunoscând nobleţa decedatului nostru unchiu, cunoscând inima lui neprihănită în dragostea de neam, socotim că n-am putea cultiva mai potrivit dragostea şi pietatea noastră faţă de iubitul nostru unchiu decedat, decât amăsurat vorbelor sfinte, *ale tale dintru ale tale*, luând din avutul său şi dând pentru ocrotirea şi alinarea sorţii orfanilor nenorociţi ai camarazilor săi de arme căzuţi pe acelaşi câmp de luptă pentru ei şi pentru noi toţi.

Prin aceasta va fi idealizată jertfa sângelui său nobil vărsat pe câmpul *Tuchowului*[652] galiţian. Întăriţi în credinţa că şi neconsolata soţie, mătuşa *Elena*, născută *Câmpian*, va vedea în gestul nostru intensificarea dragostei şi pietăţii noastre faţă de iubitul unchiu dispărut: – oferim acţia de 100 coroane de la „*Ajutorul*" din *Şeica-Mare*, scrisă şi acum pe numele *Anchidim Şioldea* pentru orfelinatul românesc".

Ce vorbe frumoase şi ce faptă vrednică! Iată că şi morţii din mormânturi sar în ajutorul orfelinatului nostru. Ei inspiră gândul celor curaţi şi cu adevărat de neam iubitori. Aşa scriu şi aşa făptuiesc două suflete unite confesionaliceşte cu Roma, dar în dragostea lor de neam unite mai presus de toate cu credinţa românească. Şi eroii de seama colonelului *Anchidim Şioldea* binecuvânta din ceruri această credinţă şi faptele izvorâte dintr-însa.

În postscriptul scrisorii sale, preotul român greco-catolic ne scrie: „*Tot în favorul orfelinatului nostru am iniţiat colectă publică între credincioşi, a cărei sumă la timpul său o voiu trimite destinaţiei*" – Dumnezeu să-ţi ajute, părinte!

La Sibiiu au mai contribuit pentru orfelinat următorii:
Vasile Almăşan coroane 500,
Ioan Vătăşan 100,
Octavian Beu 50,
În numărul viitor vom continua publicarea dăruirilor intrate la „*Românul*".

Românul, nr. 8 din 13/26 ianuarie 1916, Arad, p. 5

506

Arad, 13/26 ianuarie 1916 – *reportaj în legătură cu situaţia din spitalul militar arădean şi cu starea de spirit a răniţilor aflaţi în convalescenţă acolo.*

[652] *Tuchów* – oraş în districtul *Tarnów*, în voievodatul Polonia Mică (*Małopolska*), în sudul Poloniei, aproape de graniţa slovacă. În Primul Război Mondial, oraşul s-a aflat sub ocupaţie rusească în perioada 11 noiembrie 1914 – 5 mai 1915. A suferit distrugerile provocate de două mari ofensive austro-ungare, pe 20–21 decembrie 1914 şi pe 3–5 mai 1915, care au lăsat în urmă oraşul pustiu şi mai bine de o duzină de cimitire militare. Cf. Andrzej Mężyk, *Tuchów i okolica w ogniu wojny światowej 1914–1915*, Mała Poligrafia WSD Redemptorystów w Tuchowie, 2014, p. 16–18.

Într-un spital…

Arad, 26 ianuarie 1916

Aer îmbâcsit de fum de ţigară, în căldura intensivă răspândită de locul cuptorului de fier. Invalizii risipiţi pe paturi, tolăniţi într-o lene apatică şi moale. Un grup de 3–4 joacă cărţi la masa din mijloc: un român vioiu, cu ochii ageri, cu piciorul înfăşat până la genunchi, aşezat pe o ridicătură din 2-3 perniţe. Şi-l mută, ca pe un obiect străin, dintr-o direcţie într-alta, doar îi mai contenesc durerile din rană. Joacă cărţi şi râde, şi îşi mută piciorul de sus jos, de jos iar pe perini. Celălalt, un ungur mic, sprinten, cu cârjele răzimate de speteaza scaunului. Piciorul îi lipseşte din trunchi. Îşi trece ţigară după ţigară şi bate cărţile cu îndârjire. Al treilea, cu un singur braţ ce-i rămăsese, învârteşte în tăcere cartoanele murdărite.

Pe paturi, tot atâţia schilavi, cari au prins şi accente de veselie de când s-au obicinuit cu gândul că nu mai sunt oamenii întregi de altădată. Într-o frăţietate, în care se îmbrăţişează numai nenorocul, trăiesc alături aici toţi de toate graiurile şi neamurile. Unul îi taie pâinea celuilalt, al doilea, cu piciorul înfăşat, se razimă pe umărul stâng, întreg, al celui cărui îi lipseşte numai braţul drept, şi aşa mai departe se ajută aceşti infirmi, cari acolo în tranşee îşi tăiau şi rupeau reciproc carnea şi oasele.

Pe un pat stă nemişcat un om trecut, peste patruzeci de ani. Un slovac biet singur, solitar, cu care nu se poate înţelege nimeni. La picior are o rană cruntă, şi pe faţa-i prăpădită, îmbătrânită, i se văd durerile. De trei zile nu mai poate mânca nimica, doar câte o înghiţitură de lapte îl mai nutreşte. Un sanitar, care-i înţelege vorba, îl întreabă de trei ori la zi dacă vrea „*menaja*" şi indiferent se duce mai departe. Şi el rămâne iar abătut şi îmbătrânit şi se învăluieşte în tăcerea lui forţată de a nu putea fi înţeles de nimeni.

Digalină[653], da da, *digalină*, recomandă doctorul samaritencei îngrijantă, să-i dai astă seară, zice şi grăbeşte să treacă în revistă fugară celelalte paturi. Slovacul îşi întoarce faţa spre doctorul grăbit şi-şi pipăie pieptul şi mijlocul şi-şi spune durerile în graiul lui, neînţeles aici. Nu vrea ţigară, nici cărţi de joc, şi-şi fixează ochii cu oboseală mare, nu mai vrea nimic, spre tovarăşii lui infirmi. Acasă va avea şi el de sigur nevastă şi copii, ori soră, ori mamă gârbovita, care l-ar unge, i-ar descânta de leac şi ar şti să le spună ceea ce îl doare. Aici, în tumultoasele nenorocirilor, cine are răgaz să le oprească la fiecare, să-l întrebe de ce-l doare.

Ce-i astăzi o viaţă de om, fie el Slovac, Ungur, Român, Neamţ, Ţigan, ce-ar fi. Ce-i azi o văduvă, şi copiii, ori mama care se boceşte... Azi, când trăim în domeniul nădejdilor risipite, iubirilor şi fericirilor pustiite, şi în camerele spitalelor cu schilavi şi porţiunile de digalină, prescrise în pripă, ce o îngăduie clipa vizitei…

T. B.

Românul, nr. 9 din 14/27 ianuarie 1916, Arad, p. 6–7

507

Urvişu de Beiuş (comitatul Bihor), 14/27 ianuarie 1916 – *Poezie naţionalistă, şi totodată xenofobă, menită să-i îndemne pe sătenii români la păstrarea tradiţiilor proprii şi să se îngrijească de curăţenia limbii lor materne.*

---

[653] *Digalină* – extract din planta „*degeţelul roşu*", utilizat în tratamentul bolilor cardiovasculare şi ca diuretic – n.n., A.Ţ.

Venitură, sau Tulbură Țară

Ca un fur, ce-ți intră-n casă
Pe furiș, neobservat,
Astfel și tu venitură
Te vârâși la noi în sat.

Ai cercat în dreapta'n stânga,
Ai băgat de seamă bine…
Ne-ai văzut stările noastre
Și-ai gândit: *Aici-i de mine!*

Și-ntr-o bună dimineață,
Nepoftit și nechemat –
Ca o stelniță[654] flămândă
Te'ncuibași la noi în sat!

Și nici nu e mult de-atunci,
Abia de-a trecut un an!
Azi, în sat la noi străine,
Te crezi cel dintâi sătean!

Ei, dar după-un an de zile
Și noi te știm ce plătești:
N-ai venit să ne faci bine,
Ai venit să ne belești!

Cu otrăvurile tale,
Nu numai că ne despoi
De haine și de bucate,
Bei și sângele din noi!

Și tot cu tine străine
Ai adus și ura-n sat,
Stricând pacea și liniștea
Între soață și bărbat!

Apoi: foc, mânie, vrajbă,
Câte rele și nevoi…
Toate-acelea, tu străine
Le-ai adus în sat la noi!

Ba avuși chiar îndrăsneala,
Tu străin adus de vânt –
Să-ți bați joc de limba noastră
De ce-avem mai drag, mai sfânt!

Pân'aici! Dar mai departe
De azi, n-ai cu noi nimic –
Dar nici noi cu tine – numai
Vrem să mai vorbim un pic:

Te'ntrebăm atâta numai:
Cine ești? Ne spune nouă,
Și de unde ești? Răspunde,
Dar pe scurt: pe una, două!

Încă tot mai stai pe gânduri?...
Nu răspunzi? Atunci ține:
Na o palmă, încă una,
Mai na una de la mine!...

Răspund io…și hai la fugă…
Dar sătenii după el…
Și numai așa putură
Scăpa satul de-un mișel!

Urvișul de Beiuș, 1916
Isaiia Marele

Românul, nr. 9 din 14/27 ianuarie 1916, Arad, p. 1

508

Zorlențu Mare (comitatul Caraș-Severin), 14/27 ianuarie 1916 – *Poezie de jale compusă de soldatul român Martin Stan, din Regimentul 43 al armatei austro-ungare, pe frontul din Italia, lucrare aparținând curentului „arta tranșeelor".*

[654] „*Ploșniță*" – notă de subsol originală – n.n., A.Ț.

Doru-mi-i şi jele-mi-i…[655]

Plângeți ochi şi lăcrimați,
Că vis[656] tare depărtați,
De copii şi de soție
Şi de draga mea moşie;
De părinți şi de surori,
De frați şi de verişori.
Şi vorbim cu cărțile,
Ca luna cu soarele;
Cartea-i albă şi frumoasă,
Că nis[657] vii şi trăim bine,
Nu dorim de-acas pe nime,
Numai frunzița de nuci,
Vai, Doamne, de ai mei prunci,
Că au rămas mititei,
Fără tată, vai de ei!
Că de şapte luni îi mult,
Le port dorul ne-ntrecut.

Într-o noapte s-a'ntâmplat,
Că greu vis eu am visat,
Că ziceau către-a lor mumă,
Num-o vorbă să le spună,
Să le spună-adevărat,
Taica[658] lor unde-a plecat?
Căci de şapte luni îi dus
Şi nimic nu li-a spus,
Ci le-a spus să nu-l dorească
Şi de el să nu vorbească,
Că e dus la târg departe
Şi-acuş va trimite carte.

Dar pruncuții iar întreabă:
„Spune-ne, măicuță dragă,
Spune-ne, măicuță bine,
Că taica e'n țări străine,
Noi acas' n-avem pe nime,
Numai plugul în obor[659]
Şi casa plină de dor".
Ea atuncia se punea,
Haine negre îmbrăca,
De cinci luni n-a trimes carte,
Până într-o zi de joi
A venit carte la noi,
Că a pierit în răsboi,
Rău o fi, Doamne, de noi".

Şi nevasta năcăjită,
Năcăjită şi sdrobită,
Mâinile-n piept îşi punea
La Dumnezeu se ruga
Şi din grai aşa grăia:
„Doamne, fă-mă curcubeu,
Să ajung la soțul meu,
Să-l văd unde-i îngropat
Şi să-i pun crucea la cap;
O cruciță de alun
Şi o vorbă să îi spun,
De ai noştri copilaşi:
„Vai, soțule cum ne laşi,
Cu pruncuții mititei,
Vai de mine şi de ei!"

Eu atunci greu am oftat
Şi din ochi am lăcrimat
Şi din gură-am cuvântat:
„Doru-mi-i şi jele-mi-i,
De drăguții mei copii
Şi de tine, draga mea…
Dar mă rog de Precista,
Grija voastră să o poarte
Şi să-ndrepte a voastre soarte,
Că eu d-aci m-aş scula,
La toți sfinții m-aş ruga,
La sfinți şi la Dumnezeu,
Să vă apere de rău…
Dar nu pot, că m-au băgat
În sicriu de lemn de brad;
Şi nu pot, că m-au închis
În sicriu de lemn de tis.
Şi sicriu-i ferecat,

---

[655] „*Din «Cântece de răsboiu», partea II, «Dor şi jale», adunate de Dr. Dimitrie Cioloca. Acest volumaş se tipăreşte acum în tipografia diecezană din Caransebeş*" – notă de subsol originală – n.n., A.Ț.

[656] „*Vis = expresiune provincială în Bănat pentru: sunteți*" – notă de subsol originală – n.n., A.Ț.

[657] „*Nis = suntem*" – notă de subsol originală – n.n., A.Ț.

[658] „*Taica = tata*" – notă de subsol originală – n.n., A.Ț.

[659] „*Curte*" – notă de subsol originală – n.n., A.Ț.

Copilaşii mi-i lua,	*C-am murit pentru-mpărat,*
Unul la piept îl punea,	*Şi sicriu-i cu lăcate,*
Altul de mână-l ţinea,	*C-am murit pentru dreptate,*
Şi din gură aşa grăia:	*Şi la cap am cruciuliţă,*
„Taica-vostru îi dus departe,	*C-am murit pentru credinţă".*

Scrisă de *Martin Stan*, Regimentul 43, din *Zorlenţu Mare*[660], comitatul Caraş-Severin. De prezent se află pe frontul italian.

Românul, nr. 9 din 14/27 ianuarie 1916, Arad, p. 6

509

Tzaritsyn (Rusia), 14/27 ianuarie 1916 – *Scrisoare expediată redacţiei cotidianului „Românul", din Arad, de un grup de ofiţeri români, din armata austro-ungară, aflaţi în prizonieratul rusesc, în lagărul de la Tzaritsyn, spre ştirea familiilor lor.*

Ofiţeri români prisonieri în Rusia

Domnul *Dr. Simeon de Balinth*, cadet în armata austro-ungară, în Regimentul de Infanterie nr. 85 maramureşan, în prezent prisonier de războiu, ne trimite următoarea scrisoare, datată din *Tzaritzin sur Volga* (Rusia)[661]:

Onorate domnule redactor,

Subscrişii ofiţeri români, din armata austro-ungară, vă rugăm să binevoiţi a publica în preţuitul ziar „*Românul*" că suntem în captivitate rusească, din luna lui septembrie, şi suntem cu toţii sănătoşi: *Dr. Octavian Vasu, Dr. Coriolan Balta, Dr. Simeon Sbârcea, Dr. Simeon de Balinth, Adrian Ciaclan, Cornel Vaida, Petru Faur, Traian Raţiu, Constantin Fărcaşiu*, originari din Ungaria şi Ardeal, şi *George Larionescu şi Sergius Gabor* din Bucovina.

Mai sunt în această localitate încă vreo 15 ofiţeri români, cari însă au sosit aci mai târziu şi astfel nu am putut afla numele lor

Românul, nr. 9 din 14/27 ianuarie 1916, Arad, p. 7

510

Polonia rusească, ianuarie 1916 – *Ştire în legătură cu decorarea Regimentului 50 Infanterie al armatei austro-ungare, alcătuit exclusiv din români transilvăneni, cu distincţia „Crucea de Fier" de către împăratul Wilhelm al Germaniei.*

Distingerea Regimentului de Infanterie Nr. 50 cu „Crucea de fier"

Onorată redacţie!

Cu bucurie comunic onoratei redacţii că Regimentul de infanterie nr. 50 din Alba-Iulia – de naţionalitate română – *singurul* regiment din monarhie care poartă pe drapelul regimentului medalia de aur, pentru ţinuta sa constantă în credinţa jurată, a fost distins

[660] *Zorlenţu Mare*, comună situată în nord-estul judeţului Caraş-Severin, alcătuită din comuna de reşedinţă şi satul *Zorlencior* – n.n., A.Ţ.

[661] Tsaritsyn (*Царицын*), din 1925 Stalingrad (*Сталинград*), iar din 1961 Volgograd (*Волгоград*) – n.n., A.Ţ.

acum de împăratul Wilhelm, în mod analog dăruind Regimentului 50, care se luptă pe câmpul de război din *Polonia-rusească* alăturea de trupele viteze imperiale germane, un steag pe care este fixată „*Crucea de fier*".

Cu stimă
Bayer, căpitan

Calendarul Asociațiunii, pe anul visect 1916, nr. 45 din 1916, Sibiu, p. 107

511

Galiția, ianuarie 1916 – *Scrisoare adresată fruntaşului Partidului Național Român, dr. G. Tripon, de sergentul român Gheorghe Todea, ostaş al Regimentului 63 Bistrița din armata austro-ungară, prin care îl înştiințează că, împreună cu camarazii săi de pe front, a adunat bani pentru orfanii tovarăşilor lor căzuți în luptă şi îl roagă ca aceşti bani să fie fructificați la o societatea bancară, până va trimite noi sume, iar apoi distribuiți orfanilor.*

Pentru orfanii vitejilor din Regimentul 63

Cei buni, fapte bune fac. Viteazul sergent de stat-major Gheorghe I. Todea, în furtuna năpraznică a gloanțelor, sa cugetat şi la cei de-acasă. Cu o mână pe armă, iar cu cealaltă şterge lacrămile şi alină suferințele orfanilor. Lăsăm să urmeze frumoasa scrisoare, adresată domnului Dr. G. Tripon:

Mult stimate domnule Dr.!

Fiind scumpa noastră țărişoară în primejdie şi cerându-ne ajutorul brațelor noastre, ne-am lăsat vetrele noastre iubite, ne-am lăsat părinți, frați şi surori şi mai mult, ne-am lăsat soțiile scumpe şi copilaşii ca să putem ținea piept voinicesc năvalei duşmanilor poftitori. Ca totdeauna aşa şi acum, la glasul de alarmă am sărit în ajutorul țării primejduite, dar aici, sub ploaia gloanțelor, văzând cum mor mulți frați de-ai noştri frumoasa moarte de viteji, ne-am cugetat noi, pe cari bunul Dumnezeu ne-a ferit până acum de glonț, că datori suntem să întindem după putință mână de ajutor acelor micuți orfani, pe ai căror tătâni iubiți i-a răpit glonțul ucigător.

Am inițiat deci o mică colectă între camarazii de arme. În acest scop nobil ne-au ajutat şi stimații noştri ofițeri. Noi, de sub ploaia gloanțelor, trimitem puțin, dar nădăjduim că vor mai fi suflete cari vor mări fondul. Suma de 500 coroane vi-o trimit cu poşta şi vă rog respectuos să o transpuneți la aceea societate care la timp potrivit o va împărți micilor orfani cari au rămas de vitejii Regimentului 63.

Dacă vom fi încă în viață, peste o lună vă voiu mai trimite alte sume de la alte companii, stăruind să puie toți umăr la umăr ca să putem ajută odraslele neamului viitor. Vă mulțumesc înainte şi mulțumim şi acelor stimate doamne cari ni-au trimis daruri de Crăciun, de care am avut parte toți câți au fost atunci în viață.

Vă salut în numele soldaților
Gheorghe I. Todea,
sergent de stat-major

Calendarul Asociațiunii, pe anul visect 1916, nr. 45 din 1916, Sibiu, p. 112-114

512

Arad, 23 ianuarie/5 februarie 1916 – *Colaj de şiri în legătură cu moartea Mitropolitului ortodox al Transilvaniei, Ioan Mețianu, şi pregătirile ce se fac la Sibiu, oraşul de reşedință al Mitropoliei, pentru ceremonia înmormântării lui.*

+ Ioan Meţianu

Voci de pressă – Înmormântarea

Arad, 5 februarie

Trista veste a încetării din viaţă a arhiepiscopului şi mitropolitului Meţianu a pătruns cu iuţeală de fulger pretutindeni. Ecouri vom strânge în mănunchiu aci, pentru a se cunoaşte până în detailuri personalitatea şi activitatea decedatului arhiereu.

Biserica şi şcoala, organul oficial al diecezei arădane, întemeiat de regretatul mitropolit, are în numărul de mâne următoarele rânduri:

„Biserica ortodoxă română din Regatul ungar e în jale. Joi, la orele 5 după amiază, a trecut la cele eterne personalitatea patriarhală a arhiepiscopului şi mitropolitului nostru Ioan Meţianu. Ne închinăm înaintea graţiei dumnezeieşti, care ni l-a dat spre întărirea bisericei, să ne supunem voinţei ce ni l-a luat când era mai mare lipsă de a avea păstor.

Din preot de mir, l-au ridicat calităţile lui extraordinare la cea mai înaltă treaptă a preoţiei şi i-au dat toiagul ocârmuirei sufleteşti a Românilor ortodoxi din Regatul ungar. Agerimea minţii, energia de oţel şi farmecul externului au fost calităţile ce i-au dat puterea creatoare.

Pe noi ne atinge îndoit de dureros pierderea, căci noi n-am pierdut numai pe mitropolitul nostru, ci pe acela care 24 ani ne-a fost episcop, în vrâsta când era în plina putere a forţelor sale spirituale şi fizice, din cari au isvorât creaţiunile mari: seminarul diecezan, tipografia diecezană, fondul preoţesc şi întreg complexul instituţiunilor pe cari astăzi se zideşte mai departe propăşirea diecezei.

Eram pregătiţi, căci vrâsta patriarhală de 88 ani i-a slăbit puterile şi se aştepta în tot momentul sucumbarea. Cu toate acestea, moartea lui a produs o sguduire în suflete, cum rar se mai întâmplă. S-au reînnoit amintirile personale, s-a mişcat sentimentul de recunoştinţă pentru ce a făcut bine, şi toţi simţesc înalta datorie de a-i da tributul onorurilor ce se dau oamenilor mari.

Cu inimă smerită ne rugăm la mormântul arhiepiscopului şi mitropolitului nostru. Punem pe acel mormânt cununa recunoştinţei acestei foi de el întemeiată, ca îndrumător al preoţimei şi învăţătorimei noastre. Ne împreunăm în durerea cu toată suflarea din mitropolia ortodoxă română".

*

În numerile viitoare vom da voci de pressă româneşti. Despre moartea mitropolitului Meţianu au luat notă şi ziarele locale ungureşti. Sub titlul „*Doliul bisericei româneşti*", *Aradi Közlöny*[662] scrie:

„Joi după amiază a încetat din viaţă arhiepiscopul Bisericei româneşti din Ungaria, mitropolitul Ioan Meţianu, fost episcop român al Aradului, care în urma activităţii sale arhiereşti şi politico-bisericeşti a fost stâlpul, personalitatea remarcabilă a bisericei româneşti". Publică apoi amănunţite date biografice.

Sub titlul „Doliul românimei din Ungaria", *Arad és vidéke*[663] scrie: *„Românimea din Ungaria este încercată de o pierdere mare, ireparabilă. Moartea lui Ioan Meţianu a pus în doliu românimea, al cărei distins conducător bisericesc şi lumesc a fost. Prin ştiinţa, energia, aptitudinele de organizare ale sale s-a ridicat la cea mai înaltă demnitate bisericească, şi amintirea sa o vor păstra-o mult timp instituţiunile cari se leagă de numele său.*

Timp îndelungat a fost episcopul diecezei arădane şi sub păstorirea sa episcopia arădană s-a întărit, a crescut în prestigiu, şi cu mână tare a restabilit împrejurările sale deştrămate. Viaţă şi activitatea sa au lăsat urme nepieritoare şi, la orice mişcare a românimei din ţară şi de câte ori a fost vorbă de agitaţie bisericească, politică şi culturală, Meţianu acolo a fost, pretutindeni şi cu chibzuinţă a îndreptat, a condus statornic interesele vitale ale românismului". Publică apoi amănunte biografice.

---

[662] „*Gazeta Aradului*" – n.n., A.Ţ.

[663] „*Aradul şi Ţinutul său*" – n.n., A.Ţ.

Függetlenség[664] scrie următoarele: „*Biserica românească greco-ortodoxă din patrie este în doliu profund, a murit căpetenia bisericească de renume, mitropolitul din Sibiiu, Ioan Meţianu. Noi Arădanii jelim mai ales pe mitropolit, pentru că cea mai mare parte a vieţii de păstor bisericesc a petrecut-o ca episcop în Arad. Activitatea episcopală n-a decorat numai dieceza, ci şi oraşul Arad.*

Renumele bărbatului înzestrat cu o energie extraordinară, cu o cunoştinţă remarcabilă de viaţă, a trecut hotarul diecezei, şi chiar tronul a cunoscut activitatea sa de greutate, l-a distins cu ordinul ***Leopold*** *şi* ***Coroana de fier*** *în urma acţiunei reuşite la reorganizarea diecezei*". Dă apoi amănuntele biografice.

*

Până la încheierea numărului nostru de azi dimineaţă nu primisem telegrame cari să ne informeze despre terminal fixat pentru înmormântarea mitropolitului Meţianu. În cursul zilei de astăzi însă ne sosesc din Sibiiu o mulţime de telegrame.

Înmormântarea se va face marţi, 8 Februarie, la orele 10 înainte de amiază. Din toate ţinuturile româneşti sosesc delegaţi şi particulari cari ţin să asiste personal la coborârea în mormânt a corpului marelui arhiereu care a păstorit cu solicitudine călduroasă faţă de rosturile noastre naţionale. Pregătirile pentru funeralii continuă cu febrilitate. Consistorul arhidiecezan a luat o seamă de dispoziţii ca în întreagă arhidieceză să se vădiască doliul profund după regretatul Meţianu. Edificiile publice româneşti au arborat steagurile negre, iar sunetul clopotelor din turnurile bisericelor vestesc sinistru şi îndelung vestea tristă.

Deja astăzi stradele Sibiiului sunt parcurse de un numeros public sosit din provinţă. Abia se mai găsesc locuinţe pe la hotele şi vor trebui să se ia cvartire prin case private. Moartea mitropolitului Meţianu este prilej de jale adâncă obştească, afluenţa de lume românească va fi neaşteptat de mare în ziua înmormântării. Şi-au anunţat sosirea la Sibiiu multe personagii de înaltă situaţie din regat, iar biserica de acolo va trimite la înmormântare în chip oficios pe reprezentanţii săi

Românul, nr. 18 din 24 ianuarie/6 februarie 1916, Arad, p. 3

513

Doberdo (Italia), 5 februarie 1916 – *Scrisoare a soldatului maghiar Földi Aladár, din Rgimentul 43 Infanterie din Caransebeş, al armatei austro-ungare, în care laudă curajul şi vitejia camarazilor săi români, majoritari în regiment, pe frontul italian.*

Un străin despre vitejia Românilor în iadul de la Doberdo

Ziarul „*Die Zeitung*", din Timişoara, publică scrisoarea cadetului Aladár Földi, trimisă de pe frontul italian părinţilor săi. Cadetul Aladár Földi face serviciu la Regimentul român nr. 43 de infanterie din Caransebeş. Reproducem din această scrisoare rândurile cari sunt mărturisirea unui martor ocular despre ţinuta eroică a soldaţilor români.

Românii noştri – scrie cadetul Földi – *se luptă brav, când e foc ei stau în poziţiunile lor, se luptă în condiţiunile cele mai grele, perseverenţi şi tăcuţi, şi nu se tem. De mi-ar zice cineva că Românul nu e soldat bun, i-aş răspunde: Eu le cunosc eroismul.*

Ei apără foarte isteţi poziţiunile noastre. Ei îl lasă pe duşman să se apropie de obstacolele noastre de sârmă şi apoi deschid un foc îngrozitor, aruncă granate, iar duşmanul, de mai rămâne vreunul viu, o ia la fugă nebun.

[664] „*Independenţa*" – n.n., A.Ţ.

Unirea, nr. 12 din 5 februarie 1916, Blaj, p. 4

514

Toporăuți-Rarancea (Bucovina), 23 ianuarie/5 februarie 1916 – *Reportaj realizat de presa germană în legătură cu ofensiva rusă desfăşurată asupra liniei de apărare a armatei austro-ungare din Bucovina de Nord, acțiune zădărnicită de unitățile militare ardeleneşti.*

Lupte îngrozitoare în Bucovina

Iadul de la Toporăuți – Rarancea

Arad, 5 februarie

Ziarul german „*Berliner Tagblatt*" primeşte următoarea corespondență de la *U. E. Lennhoff*, trimisul special al acestui ziar pe frontul bucovinean:

Pe unul din sectoarele liniei de foc de la *Toporauți*[665]-*Rarancea*[666], în care s-a distins cu atâta stăruință Regimentul 40 de honvezi, am fost de față azi la vehementele operațiuni artileristice. Din punctul nostru de observație, ni se desfăşura un larg teritor pe care s-au încins crâncenei lupte ale săptămânilor din urmă. Ni se prezintă întreg ținutul, de la munții albăstrui româneşti până la Nistru. La poalele muntelui nostru se zăresc căsuțele din vale ale Toporăuțului şi Rarancei. Lângă Toporăuț, o fermă pustiită, doar ruinele i-au mai rămas.

Spre öst domină două lanțuri de culmi: cea de 298 şi 258 înălțime, cari au dat centrul bătăliilor crâncene de iarnă. În dosul lor, o linie întunecată lungită în depărtare, sunt pozițiile ruseşti. În depărtare, luceşte în zarea hotarului basarabean cupola bisericei din Răchitna. Atmosfera e încărcată de şuerături, explozii, canonade, nourii produşi de şrapnele şi exploziile albastre şi negre ale granatelor. Dacă nouraşii şrapnelelor sunt de un gălbui murdar, se ştie că a fost un şrapnel originar japonez.

Dacă privim din apropiere acest sector, întipărit în cunoştința publică de frontul de la Toporăuți şi Rarancea, pe care Ruşii şi-au încercat noile invaziuni de iarnă, zădărnicite pe rând, trebuie să rămâi nedumerit de îngustimea acestui drum pe care Ruşii vor s-ajungă la Cernăuți. Abia după scurtă vreme ne putem convinge că realitatea ne înfățişează miniatura celor redate în harte.

Nici un alt atac de massă rusesc n-a fost nevoit să se mărginească la un sector atât de strâmt închis. Despre intențiunile foarte categorice şi sigure cu care duşmanul a vrut spargerea frontului nostru de aici, dovedeşte faptul că şi-au concentrat atacurile pe acest sector relativ scurt. În permanentă îşi concentrau massele de oameni şi cantitățile enorme de muniții cu cari împuşcau fără preget obstacolele şi tranşeele noastre. Generalul Ivanov socotea că la urmă se va clătina acest vârf expus şi se va prăbuşi rezistența noastră.

De jur împrejur pământul este săpat de granate, pe întinse teritoare ni se înfățişează fantasticele cratere de granate. Forța rezistentă, armata ungară: *honvezi, glotaşi*, de toate naționalitățile, trupe unite, cari cu trupul lor apără drumul ce duce la Cernăuți, şi cu toate că

---

[665] *Toporăuți* (în rusă *Топоровцы*), azi în Ucraina, localitate românească aparținătoare raionului *Noua Suliță*, Ținutul Cernăuților, a intrat în componența Imperiului Habsburgic odată cu Bucovina de Nord, în 1775, provincie reorganizată ca *Ducatul Bucovinei* – n.n., A.Ț.

[666] *Rarancea* sau *Redcăuți* (în rusă *Редковцы*), azi în Ucraina, localitate românească aparținătoare raionului *Noua Suliță*, Ținutul Cernăuților, a intrat în componența Imperiului Habsburgic odată cu Bucovina de Nord, în 1775, provincie reorganizată ca *Ducatul Bucovinei* – n.n., A.Ț.

tranşeele sunt pustiite de obuzele duşmane, vitejii, ei nu se îndoaie un moment. Focurile necontenite ruseşti, după mărturisirile soldaţilor cari au luptat pe ambele fronturi, au fost mult mai furioase de cât cele ale Italienilor de la Isonzo. Zadarnice sunt atacurile lor. Ai noştri rezistă cu vitejie.

Scump au plătit Ruşii acest sector strâmt, cimitirul pierderilor lor enorme. Cele două zile din urmă, cari au fost cele mai crâncene din câte s-au dat, după o socoteală autentică, douăzeci mii Ruşi au rămas morţi pe câmpul de luptă. În bătăliile acestor două zile au dat ajutor două corpuri de elită ruseşti, aduse expres, compuse din ţintaşi şi soldaţi de linie.

Ca un vârtej s-au năpustit asupra tranşeelor noastre, sdrobindu-se ca un val aruncat cu furie la mal. Artileria rusească, care a împuşcat de 60–80 mii de ori pe 24 ore, după asaltul infanteriei ruseşti, a năpădit trupele noastre cu intensitatea focurilor. Un zid puternic de foc şi oţel s-a alcătuit în dosul liniei noastre pentru ca să zădărnicească apropierea rezervelor, cari însă se strecurară prin focurile celor mai primejduite puncte, dând asalt crâncen asupra duşmanului care năvălise în linia dintâi a poziţiilor noastre. S-a încins apoi luptă desperată de mână fără pereche pe frontul acesta.

Ruşii au năvălit cu cuţite şi granate de mână în tranşeele noastre, reţinuţi fiind însă de eroii Regimentul 30 de honvezi. Ceasuri de-a rândul a urmat bătălia sângeroasă, se sfâşia om pe om. Batalioanele ruseşti, rezervate pentru ajutorare, au fost împiedecate şi oprite pe loc de către artileria noastră. Prisonieri ruşi mărturisesc că aceste rezerve ale lor au fost pustiite de obuzele noastre. Către seară, tranşeele ne erau eliberate de inamic şi am reuşit să respingem toate atacurile fără seamăn de cumplite.

Românul, nr. 18 din 24 ianuarie/6 februarie 1916, Arad, p. 5–6

515

Sankt Petersburg, 5 februarie 1916 – *Ştire în legătură cu înlocuirea premierului rus Ivan Goremykin cu noul prim-ministru Boris Stürmer.*

Căderea prim-ministrului Goremkyn

Ziarele comunică, după informaţiile primite din Petrograd, că ministrul-prezident al Rusiei, Goremkyn, a fost silit să-şi deie demisia din portofoliul ministerial.

Simptoamele de schimbare a guvernului rusesc s-au arătat în mod grav înainte cu o jumătate de an. Nu ne sunt cunoscute motivele pentru cari a obvenit aceasta demisie. Fostul ministru-prezident Goremkyn | a fost aderent al războiului şi înscenatorul principal al actualului războiu.

Catastrofele militare ce se descarcă asupra Rusiei, cercurile diplomaţilor, în mare parte, le atribuiau imprudenţei lui Goremkyn. De succesor al portofoliului de prim-ministru a fost denumit Stürmer, care până acum nu a jucat nici un rol politic sau diplomatic.

Schimbările ministeriale, cari au obvenit la puterile Ententei, până acum în două rânduri, vor avea influenţă nu numai asupra politicei interne, ci şi asupra mersului războiului. Ele sunt dovezi că la împătrita Înţelegere lipseşte cu totul solidaritatea.

Unirea, nr. 12 din 5 februarie 1916, Blaj, p. 4

516

Sibiu, 24 ianuarie/6 februarie 1916 – *Ştire în legătură cu decorarea românceiMaria Dr. Radu, soră de caritate în spitalul militar din Sibiu, de către arhiducele Franz Salvator.*

Româncă decorată

Aflăm că arhiducele *Francisc Salvator* a conferit doamnei *Maria Dr. Radu* decorația de argint pentru faptele caritative săvârşite în spitalul militar, centrul Sibiiu. Felicitări.

Românul, nr. 18 din 24 ianuarie/6 februarie 1916, Arad, p. 8

517

Ivanovo-Voznesensk, 24 ianuarie/6 februarie 1916 – *Cărți poştale de felicitare adresate redacției cotidianului arădean „Românul" de un grup de ofițeri români, din armata austro-ungară, originari din Transilvania şi Bihor, internați în lagărul rusesc de prizonieri de la Ivanovo-Voznesensk.*

Felicitări din Rusia – la adresa „Românului"

Prietenul nostru *Adrian Ganea*, sublocotenent în armata comună, în prezent prisonier în *Iwanowo-Wosnesensk* (Rusia)[667], ne-a trimis două cărți poştale în cari ne urează sărbători vesele de Crăciun şi Anul-nou.

Pe aceste cărți poştale mai sunt iscăliți şi următorii 2 ofițeri români: locotenent *Dr. Petru Meteş*, advocat în Aiud, sublocotenent *Dr. Simeon Câmpean*, avocat în Brad, şi cadet *Ghiță Ştefănică*, student în drepturi, Beiuş.

Românul, nr. 18 din 24 ianuarie/6 februarie 1916, Arad, p. 8

518

Timişoara, 26 ianuarie/8 februarie 1916 – *Ştire în legătură cu moartea în spitalul militar din Timişoara a ofițerului român, orădeanul Dr. Romul Pap, fost avocat în Orăştie.*

+ Dr. Romul Pap

Distinsul advocat din Orăştie, fiul fostului director de finanțe din Oradea mare, Nicolae Pap, înrolat în luna august anul trecut în armată, a decedat într-un spital din Timişoara, în urma boalei ce şi-a contractat-o în timpul serviciului militar. Înmormântarea a avut loc în Timişoara ieri, duminică, cu pompă militară.

Românul, nr. 19 din 26 ianuarie/8 februarie 1916, Arad, p. 7

519

Rarancea (Bucovina)-Ighiş (comitatul Târnava mică), 26 ianuarie/8 februarie 1916 – *Ştire în legătură cu moartea sublocotenentului român Dr. Ioan Dorca, din Regimentul 23 Honvezi al armatei austro-ungare, căzut în luptele de la Rarancea, pe frontul din Bucovina (Galiția).*

[667] Ivanovo-Voznesensk (*Иваново*), centru administrative al regiunii *Ivanovo* (Rusia) – n.n., A.Ț.

Încă un erou: Dr. Ioan Dorca

Mediaş, 8 februarie

Numărul eroilor noştri căzuţi pentru patrie s-a înmulţit încă cu unul. Domnul advocat *Dr. Ioan Dorca*, sublocotenent la Regimentul 23 de honvezi, fiul veteranului preot greco-ortodox din *Ibişdorful săsesc*[668], a căzut pe câmpul de luptă din Galiţia la Rarance[669].

Prima dată a fost comunicată această veste tristă de domnul advocat *Dr. D. Roman*, care în o corespondentă adresată funcţionarilor de la filiala „Albinei" din Mediaş scrie următoarele cuvinte laconice: „*Ieri s-a întâmplat ceva rău cu bietul Dorca*".

Poate voia pe încetul să pregătească pe bătrânii săi părinţi cari, după zisa poetului, „*n-au în lume scump şi drag, decât pe el*". Era singurul vlăstar al unei familii preoţeşti cinstite. Era toată nădejdea şi fala părinţilor lui.

Mai târziu apoi a primit şi tatăl său o scrisoare în care i se comunică despre moartea fiului său. Dorca numai 3 ani a fost advocat. Înainte a fost pretor, şi ca atare a fost în Arad şi prin Sighetul-Marmaţiei. În timpul acesta scurt însă s-a distins atât ca advocat cât şi ca om în societate, şi astfel şi-a câştigat iubirea chiar şi a străinilor.

Dovadă ne serveşte epistola următoare trimisă de caporalul de la Regimentul 2 de husari din loc, *Albrecht Auner*:

Onorat comitet parohial!

Amicul meu Dr. Ioan Dorca, sublocotenent în reserva, şi-a jertfit viaţa ca un erou pentru scumpa noastră patrie pe câmpul de luptă rusesc.

Din prilejul acesta vă rog să-mi daţi voie ca, în loc de flori veştede pe mormântul său de erou, să dăruiesc 20 coroane fondului pentru zidirea bisericii româneşti greco-ortodoxe din Mediaş.

Comitetul parohial, luând act de aceasta donaţiune neaşteptată, exprimă mulţumită domnului *Albrecht Auner* pe aceasta cale.

I. Crişan — secretar

R. Mircea — protopop, preşedinte

---

[668] *Ighişu Nou* (în germană *Sächsisch-Eibesdorf*, în ungureşte *Szászivánfalva*), până în 1880 cunoscut ca *Ighişu Vechi* sau *Óláh Ivánfalva* (adică *Ioanu Românesc*), sat românesc aflat la patru km de Mediaş, ţinând de comuna Bârghiş, judeţul Sibiu – n.n., A.Ţ.

[669] Frontul rusesc al *Galiţiei orientale* s-a stabilizat pe linia *Toporăuţi-Rarancea-Boian*, sector austro-ungar aflat sub comanda maiorului transilvănean *Danilă Papp*, aici fiind concentrate trupele Regimentelor 23 *Landwehr* şi 41 Infanterie, respectiv 4 şi 9 Dragoni, din Divizia 43 *Landwehr*, majoritar româneşti, toate făcând parte din Armata a II-a a generalului *Kövess*, numită şi „*Armee Gruppe Kövess*".

Acestora li s-a alăturat Brigada 35 Miliţii (Landstrum), de asemenea românească, care a angajat lupte de uzură în zonele *Noua Suliţă, Boian, Mahala, Rarancea, Toporăuţi* şi *Ocna* cu forţele ruseşti. Pe 2 septembrie 1914 ruşii ocupă *Cernăuţii*, pe 15 septembrie *Storojineţul* şi *Movilenii*, pe 26 noiembrie *Suceava, Câmpulung, Pojorâta, Valea Putnei, Mestecăniş* şi se opresc la *Vatra Dornei*. În februarie 1915 austro-ungarii reiau ofensiva. Cf. Dan Grecu, *Bucovina în Primul Război Mondial (1914–1918)*, în *Buletinul Cercului de Studii a Istoriei Poştale din Ardeal, Banat şi Bucovina*, Deva, An III, Nr. 3.

Românul, nr. 22 din 29 ianuarie/11 februarie 1916, Arad, p. 5–6

520

Jina (comitatul Sibiu), 26 ianuarie/8 februarie 1916 – *Apel al primarului comunei româneşti Jina, Victor Tordăşianu, pentru luarea în adopţie a patru orfani români, al căror tată a decedat pe front, iar mama lor a murit de curând, demers urmat de o mulţime de solicitări venite din partea unor familii româneşti din Transilvania.*

Orfanii din Jina

Dat fiind că apelul publicat de ziarul nostru, în cauza aşezării celor 4 orfani ai răposatei Ioana D. Budrală, din Jina, a găsit răsunetul dorit, ţinem a fi de importanţă, mai ales acum când năprasnicul războiu lipseşte pe atâtea fiinţe nevinovate de părinţi şi de avere şi înmulţeşte zilnic numărul orfanilor noştri, avizaţi
la sprijinul de-aproapelui, să publicăm scrisoarea adresată de domnul Victor Tordăşianu primăriei comunale din Jina, care are misiunea umanitară şi creştinească, şi nu tocmai uşoară, de a face alegerea între cele aproape 40 familii cari se angajează la primirea copilaşilor. Iată scrisoarea:

Onorabilă primărie comunală!

La rugămintea îngrijitoarei orfanilor răposatei Ioana D. Budrală, din Jina, am apelat pe cale ziaristică la generositatea obştei noastre, cerând familiilor lipsite de copii ca, urmând exemplul atât de grăitor al conlocuitorilor noştri de altă naţionalitate, să se îndure spre cei 4 orfani ai numitei, anume: Vasile de 1 jumătate ani, Nicolae de 7 ani, Dumitru de 11 ani şi Pamfilie de 14 ani, ajunşi cerşitori, şi să-i ia în creştere şi în îngrijire.

Apelul meu a avut darul, de altfel nesperat, de a mişca mai multe inimi generoase, cari se angajează a primi, între condiţiuni nu se poate mai favorabile, pe aceşti nenorociţi, cari n-au alt păcat decât acela de a fi văzut lumina zilei.

Cum, din considerare la timpul greu de iarnă şi la marea depărtare în care se găseşte Jina de Sibiiu, fiindu-mi peste putinţă de a lua personal dispoziţiunile de lipsă pentru plasarea acestor copilaşi, îndrăznesc a apela la concursul binevoitor al Onoratei Primării care, în conlucrare cu Oficiul parohial de acolo, să binevoiască a chibzui, după cuprinsul scrisorilor ce le alătur, pe care copilaşi şi la cari anume din cei cari s-au oferit să-l primească să-i predăm şi între ce condiţiuni. Scrisorile acluse sunt de la:

1. Augustin Butariu, comersant în Gyorok (comitatul Arad), cerând pe Pamfilie, pe care provăzându-l cu de toate, l-ar aplica la băcănie, iar după 3 ani l-ar trimite la Viena spre mai departe perfecţionare.

2. Vasile Ocăşanu, maestru cordonier în Braşov (fără copii), cerând pe Vasile ca copil de suflet, doreşte să-l dea la şcoală şi apoi să-l aplice la meseria de păpucărie (cismărie fină de dame şi domni). Tot domni sa oferă să câştige pe un prieten al său pentru Pamfilie, pe care l-ar aplica la cismăria groasă.

3. Pompiliu Constantin, învăţător-director în Daneş, doreşte să ştie dacă copiii simt greco-ortodocşi? cu ce s-au ocupat părinţii lor şi dacă sunt legiuiţi? când apoi ar primi pe Pamfilie sau pe Dumitru.

4. Dimitrie Macri, preot ortodox în Maros Kaprocza (comitatul Arad), doreşte pe Pamfilie ca servitor, dat fiind că are însuşi familie.

5. Ştefan Sabin, econom în Socodor (Székudvar), doreşte pe Dumitru, spre a-i fi adevărat părinte, neavând copii.

6. Liviu Radu, paroh în Macedonia, poşta Csák, doreşte pe Pamfilie.

7. Mărioara Bogdan din Pészak (comitatul Torontal), a cărei soră fără copii ar primi pe Dumitru, dându-i îngrijire ca la al său, ba i-ar depune şi bani la bancă pentru timpul când e mai mare.

8. Ştefan Fălu, paroh în Apateul romîn (Oláhapáti, cercul Orăzii), doreşte pe Pamfilie şi pe Dumitru,oferind primului, pe lângă toate cele trebuincioase, 50 coroane la an, care sumă se va urca.

9. Ştefan Dănilă, econom în Zlatna (comitatul Alba inferioară), fără familie, doreşte pe Pamfilie pentru economie şi de a-l avea pentru totdeauna. Tot domnia sa află loc la o familie de croitor (fără copii) şi pentru Vasile şi şi pentru Dumitru.

*

10. Octavian Manu, învăţător pensionar în Milăşel (Kisnyulas), doreşte pe Pamfilie, oferindu-i, pe lângă îmbrăcăminte, hrană şi îngrijire şi o sumă corespunzătoare, pe care o depune la bancă, dar cu obligamentul de a-i îngriji 2 cai. Pentru cazul că Pamfilie e dat, primeşte pe Dumitru pentru a îngriji de oi.

11. Ierofteiu Viscreanu, paroh în Criş (Keresd) poşta Dános, comitatul Târnava mare, primeşte pe Pamfilie, dacă e sănătos şi îndemânatic la economie, pe care l-ar considera ca pe al său, la caz contrar primeşte pe Dumitru, în aceleaşi condiţiuni.

12. Virgil Musta, preot în Nagy Margita (comitatul Torontal), doreşte pe Pamfilie, pe care l-ar îmbrăca şi creşte, depunându-i şi o sumă de bani albi pentru zile negre. La lucru, luând în considerare vârsta şi soarta ce l-a ajuns, nu l-ar pune.

13. Candid Cristea, preot greco-catolic în Spălnaca (Ispánlaka, poşta Marosujvár) primeşte pe Vasile şi pe Pamfilie pe vecie şi sub condiţia să fie sănătoşi. Soţia părintelui, Terezia, se va îngriji să câştige loc potrivit şi pentru ceilalţi doi fraţi.

14. Gregoriu Sâmpăleanu, econom în Tritul de sus (Felsödetrehen, poşta Alsódetrehen, comitatul Turda-Arieş) doreşte pe Pamfilie să-i păzească puţinele oi.

15. Georgie Glava, paroh în Şesuri, poşta Kristyor, comitatul Hunedoara, până acum crescând 2 erezi orfani, doreşte pe Pamfilie, ţinându-l ca pe al său şi dându-i şi simbrie, iar după ce va ajunge majorean, va îngriji şi de căsătoria lui cinstită, înzestrându-l după vrednicie cu pământ şi vite şi nelipsându-l nici de şcoală.

16. Iulian Bălăjan, preot în Szendelak-Magur, poşta Lugoj, comitatul Caraş-severin, doreşte pe Dumitru sau pe Pamfilie, pe care, aplicându-l la economie, îl va ţine ca pe al său.

17. Mateiu Zăgreanu, preot greco-catolic în Kispulyos, poşta Czege, comitatul Szolnoc-Dobâca, doreşte pe Pamfilie, eventual pe Dumitru, crescându-l şi aplicându-l la economie.

18. Ioan Căluşeriu, preot, fără familie, în Buzád, poşta Rigoşfürdö, doreşte pe Pamfilie, dându-i creştere corespunzătoare.

19. Toma Popovici, învăţător în Bosorod, poşta Kitid, comitatul Hunedoara, doreşte pe Pamfilie, eventual pe Dumitru, spre a-i fi ajutor la economie, îndatorându-se să-l ginerească la timpul său.

20. Nicolae Uzon, primar în Ciacova (Csák), doreşte pe Pamfilie, aplicându-l, până la anii de asentare, la economie, apoi îl va înzestra la căsătorie.

21. Vasile Gavriş, preot greco-catolic în Odeşti (Vadafalva) poşta SzilágyiIllésfalva, cormitatul Sălagiu, cu 6 copii mari (doi pe câmpul de luptă), mai toţi aşezaţi, şi ţinând o fată orfană, doreşte pe Pamfilie, mai ales căci are moşie peste 200 jugăre cadastrale.

22. Nicolae Mureşanu, preot greco-ortodox în Craifalău (Magyarkirályfalva) poşta Sövenyfalva, comitatul Târnava mică, doreşte pe Pamfilie, obligându-se a-l creşte întru toate ca pe al său şi conform legilor creştineşti.

23. Ioan Alexandrescu, paroh greco-ortodox în Béganyiresd, poşta Kurlya, comitatul Caraş-Severin, doreşte pe Pamfilie, după ce va cunoaşte condiţiunile şi împrejurările lui de traiu.

24. Emil Rusu, comersant în Chechiş (Kettösmezö) comitatul Sălagiu, cu prăvălie, măcelărie şi puţină economie, doreşte pe Pamfilie, după ce i se vor comunica condiţiunile.

25. Nicolae Naşcu, învăţător şi fost paroh în Poleni (Palotailva, comitatul Mureş-Turda), doreşte pe Dumitru sau pe Pamfilie, după ce va cunoaşte condiţiunile.

26. Aurel Mureşan, preot în Sucutard (Vasasszent-gothárd), poşta Czege, comitatul Solnoc-Dobâca, doreşte pe Pamfilie şi pe Dumitru, dându-le creştere ca la ai săi, iar de la vârsta de 15 ani se obligă a le depune anual o samă corespunzătoare la Cassa de păstrare[670].

*

27. Ioan Galea, econom în Sadu (Czod), poşta Nagydisznod, comitatul Sibiiu, doreşte .pe Paimfilie.

28. Ioan Vălean, econom în Cristian (Keresztény-Sziget), lângă Sibiiu, doreşte pe Pamfilie sau pe Dumitru.

29. George Cătană, învăţător pensionar în Valeadieni (Váldény), poşta Perlö, comitatul Caraş-Severin, doreşte pe Pamfilie spre a-l aplica la economie şi, pe lângă provederea cu de toate, i-ar da şi plată. Tot domnia sa doreşte, pentru un vecin al său, pe Dumitru, în aceleaşi condiţiuni, şi pe deasupra îngrijindu-se la timpul său de căsătoria cuviincioasă a lor.

30. Vichentie Ciorogariu, preot greco-ortodox în Sărăzani (Szárazány), poşta Bozsor, comitatul Caraş-Severin, doreşte pe Pamfilie pentru Ianăş Olariu, primar (fără copii) şi pe Dumitru pentru Petru Fărcaş, econom cu bună stare, ambii se obligă a-i creşte cuviincios şi să dea fiecărui câte 500 coroane zestre când vor deveni majoreni.

31. Petru Micloşina, Nr. casei 146, maestru faur în Czerova, poşta, Resiczabánya, doreşte pe Nicolae căruia, dându-i numele său, să-l ia de suflet, să-d dea la şcoală şi să iasă om din el.

32. Nicolae T. Burdun, Nr. casei 143, econom în Bradu (Fenyőfalva), comitatul Sibiiu, doreşte pe Dumitru, dacă e sdravăn şi sănătos, spre a-l da la şcoală.

33. Ioan Bogdan, preot în Crâjma (Korcsma) poşta Bisztracseres, doreşte pe Pamfilie sau pe Dumitru spre creştere.

34. Ioan Hunyadi, învăţător greco-catolic în Alsohuta, poşte Bórválaszut, comit. Sătmar, doreşte pe Dumitru spre a-l creşte în frica lui Dumnezeu.

35. Constantin Liuba, învăţător în Lugoş, pune în vedere că o familie cinstită de meseriaşi de acolo, după ce va cunoaşte condiţiunile mai de aproape, primeşte pe Vasilie drept copil de suflet, pe Pamfilie spre a fi aplicat la meserie.

În legătură, cu asemnată poştală, v-am trimis suma de 58 coroane, dăruită pe seama acestor orfani, precum urmează: doamna Aurelia Păcăţeanu, soţie de protopop în NagyKondos 20 coroane, domnul Nicolae F. Lascu, casar comunal în Paloş, poşta Kacza, 20 coroane, domnul Teodor Balmoş (Garnisonssipital Nr. 11 în Praga) 10 coroane, doamna Elena Stroia, soţie de protonotar în Sibiiu, 4 coroane, Teodor T. German, pădurar în Poşaga de sus, 2 coroane şi domnul George Stroia, farmacist, 2 coroane şi cu scop de a fi folosiţi cum veţi afla mai bine, fie la hrănire sau îmbrăcare, fie la spesele de drum de expedarea lor, cu adausul că aproape toţi din cei amintiţi mai sus s-au aranjat că suportă şi cheltuielile de drum.

Pentru a preveni eventualele neplăceri, onorabila primărie, hotărându-se a da băieţii uneia sau alteia din familiile generoase, să esopereze de la primitori actele în regulă, conform cărora să fie obligaţi a-i ţinea şi a-i creşte în mod corespunzător cel puţin până la vârsta când înşişi vor fi în stare să-şi agonisească cele de lipsă pentru susţinere.

---

[670] Urmare a listei publicate în *Românul*, nr. 19 din 26 ianuarie/8 februarie 1916, p. 5. Cf. *Românul*, nr. 20 din 27 ianuarie/9 februarie 1916, p. 6.

Despre hotărârile luate, rog să fiu încunoştinţat de urgenţă şi eu spre a interveni în cauză, şi mă mai rog ca scrisorile acludate să fie păstrate, drept preţioase dovezi despre simţul de jertfire şi despre iubirea nemărginită ce se sălăsluieşte în ai noştri faţă de de-aproapele lipsit.

Mulţumind onorabilei primării pentru toate ostenelile şi jertfele aduse în această cauză, bine plăcută, şi oamenilor şi lui Dumnezeu, o rog să primească expresia dragostei frăţeşti.

Sibiiu, ianuarie 1916

Victor Tordăşianu, exactor arhidiecezan[671]

Românul, nr. 19 din 26 ianuarie/8 februarie 1916, Arad, p. 5

521

Sofia, 26 ianuarie/8 februarie 1916 – *Analiză, efectuată de profesorul universitar Dr. Ivan Gheorgov, cu privire la starea conflictuală creată în zona Balcanilor de jocul de interese a marilor puteri europene, grupate în taberele Triplei Alianţe şi Antantei.*

Bulgarii şi Puterile Centrale

Arad, 8 februarie

Domnul *Dr. Ivan Gheorgov*, profesor la Universitatea din Sofia, publică în revista „*Österricher Rundschau*", din Viena, un articol în care arată motivele cari au îndemnat pe Bulgari să se alăture la Puterile centrale.

După Al doilea războiu balcanic, Bulgaria, încolţită de toate părţile de duşmani, a fost silită să ceară cu umilinţă pace. Mai toţi politicienii, chiar şi mulţi cunoscători ai raporturilor din Balcani, erau pe deplin convinşi, că Bulgaria nu mai are să conteze pentru multă vreme ca factor deosebit în Peninsula balcanică. De părerea aceasta era mai ales diplomaţia franceză, în frunte cu domnul *Delcassé*, pe atunci ambasador în Petersburg. Diplomaţia franceză şi contribuise, de altminteri cu tot dinadinsul, pentru ca Bulgaria, care nu inspira Franţei destulă încredere, să fie îngenunchiată. Dacă ar fi fost să se facă pe placul lui *Delcassé* şi soţii, Bulgaria trebuia chiar ştearsă din rândul statelor, căci reprezentantul Franţei din Petersburg făcuse în cercurile politice de acolo propunerea de a împărţi Bulgaria între duşmanii ei balcanici.

Bulgaria arătase, că nu vrea să devină obiect de joc în politica altor factori, afară de aceea se împotrivise cu îndărătnicie să renunţe în favorul Serbiei la dreptul ei în privinţa Macedoniei. În acelaşi timp, criza aceasta avea să fie întrebuinţată pentru a desface România de Tripla alianţă, împingându-o în braţele Ententei, făcând astfel ca cele cinci sute mii de baionete româneşti să fie smulse Triplei alianţe şi puse în serviciul Ententei, ceea ce ar fi însemnat un milion de soldaţi pentru aceasta.

Totul s-a pus în mişcare pentru a asmuţi România în contra Bulgariei. În direcţia aceasta lucra atât domnul *Delcassé* în Petersburg, cât şi domnul *Blondel* în Bucureşti. În Paris îi secundau domnul *Tardieu* în „*Temps*", iar în Bucureşti domnul *Şebeco*, ministrul Rusiei acreditat pe lângă Curtea regală română. Acesta declarase hotărât, înainte de începerea războiului al doilea balcanic, prim-ministrului român, că României i se cuvine, în urma desfăşurării evenimentelor, rolul conducător în Balcani, sugerându-i totodată ideea ca, în

[671] Finalul listei publicate în *Românul*, nr. 19 din 26 ianuarie/8 februarie 1916, p. 5. Cf. *Românul*, nr. 23 din 30 ianuarie/12 februarie 1916, p. 7.

caz de războiu între Bulgaria şi Serbia, armata română să treacă Dunărea şi să ocupe definitiv linia *Turtucaia-Balcic*[672].

Cercurile politice din Franţa şi Rusia socoteau de mare merit faptul de a fi ajutat România în direcţia aceasta. Preşedintele Camerei franceze, *Deschanel*, lăuda într-o adunare publică din iarna anului 1913 pe „*amicul său domnul Blondel, care şi-a câştigat dreptul de recunoştinţă din partea guvernului Republicei prin aceea că a înduplecat România la o politică contra Bulgariei. Prin aceasta, domnul Blondel a deşteptat foarte mult simpatiile României pentru Franţa*".

Şi cercurile oficiale ruseşti accentuau ajutorul pe care i-l acordau României. Oficioasa „*Rossia*" amintea, când cu vizita făcută de perechea moştenitoare de atunci în Petersburg, despre „*rolul important pe care l-a avut România la lichidarea crizei balcanice*" şi despre „*părerile identice ale celor două ţări pe terenul politicei externe, având interese comune în privinţa păstrării păcei şi a echilibrului politic în Balcani*". Aceleaşi laude răsunau din discursul ţarului când cu vizita lui la Constanţa.

Toate acestea erau săgeţi îndreptate contra Bulgariei. Dispoziţia aceasta duşmănoasă se vădise de altminteri şi prin măsuri pozitive luate contra Bulgariei. Diplomaţia şi ziaristica franceză respinsese în cursul rasboiului ai doilea balcanic, orice ideie de intervenţie în favorul Bulgariei. Ele împiedecaseră şi în chestiunea *Adrianopolului* orice amestec în favorul ei şi nu voiau, de la început, să audă ceva de o revizuire a păcii de la Bucureşti. Rusia urmă cu supunere diplomaţia franceză în amândouă chestiunile. De Adrianopol nu s-a mai interesat, de o revizuire a Păcii de la Bucureşti nu voia să audă, afară de *Cavala*, pe care voia să o lase Bulgariei, nu de dragul acesteia, ci din supărare pe Grecia, care cutezase să se gândească, curând după terminarea norocoasă a războaielor balcanice, la Constantinopol.

Numai Austro-Ungaria a dovedit, între puterile mari europene, o pricepere corectă a situaţiunei nouă creiate de evenimente în Balcani. Contele *Berchtold* păru a fi singurul, între colegii săi europeni, care prevedea clar rolul important pe care putea să-l aibă Bulgaria, în ciuda celor întâmplate în viitorul apropiat. El îşi îndreptă întreaga atenţie asupra silinţei de a câştiga Bulgaria pentru tabăra puterilor centrale. Politica Austro-Ungariei s-a îndreptat mai întâi în direcţiunea de a se arăta prietenoasă faţă de Bulgaria. În urmărirea acestei politice, conducătorul politicei externe al Austro-Ungariei ajunsese pe faţă în conflict cu colegii săi de la Berlin cari, se vede, erau de părerea că ar corespunde mai mult intereselor Triplei alianţe, de atunci, să atragă şi mai mult de partea lor cele două regate neslave, cari ieşiseră mărite din războiul balcanic. O urmare a acestei păreri a fost atât ajutorul diplomatic dat Greciei în chestiunea *Cavalei*, cât şi glorificarea demonstrativă a Păcei din Bucureşti.

Cu toate că Bulgaria acceptase în Tratatul cu Serbia o clauzulă îndreptată contra Austro-Ungariei[673], contele *Berchtold* începuse tratative îndelungate în chestiunea cererilor române de compensaţie, prin ceea ce voia să reprezinte atât interesele României cât şi ale Bulgariei, care avea să fie despăgubită în altă parte. El era gata să sprijinească Bulgaria şi în chestiunea *Adrianopolului*. În chestiunea Păcei de la Bucureşti, adoptase o atitudine hotărâtă bulgarofilă, ceea ce i s-a luat în România foarte în nume de rău. Ţinuta aceasta i-a atras atunci multe mustrări, chiar şi în pressa din Viena.

Această politică bulgarofilă, a conducătorului de pe vremuri a politicei austro-ungare externe, s-a dovedit în curând excelentă. Unele cercuri ale puterilor centrale aveau,

---

[672] „*Tot domnul Şebeco a declarat categoric, domnului Maiorescu, că o înţelegere paşnică între România şi Bulgaria, după cum dorea Austro-Ungaria, va fi privită ca un act duşmănos contra Rusiei – nota redacţiei de la Österricher Rundschau*" – notă de subsol originală A.Ţ.

[673] „*Ajutorul armat Serbiei, când aceasta va porni contra Austro-Ungariei pentru cucerirea Bosniei, Herţegovinei, Banatului, Slavoniei, Croaţiei şi Dalmaţiei Rusiei – nota redacţiei de la Österricher Rundschau*" – notă de subsol originală A.Ţ.

când cu Răsboiul al doilea balcanic, încă multă speranță în România şi Grecia, fiind totodată de părere că Bulgaria poate fi neglijată. Nici n-a trecut un an şi au avut dovada că încrederea dată Greciei, dar mai ales României, nu era întemeiată şi că politica bulgarofilă a contelui *Berchtold* corespundea mai bine situațiunii. Atitudinea diferită a puterilor mari europene, şi cursul crizei balcanice şi după Pacea de Bucureşti, a impresionat adânc, între altele şi cerurile conducătoare macedonene din Bulgaria, cari au influențat totdeauna în mod deosebit politica externă a ei. Atitudinea aceasta a dat în primul rând elementele pentru o orientare nouă în politica bulgară.

Era clar că, după Pacea de la Bucureşti, politica lor națională va trebui să se razime pe Puterile centrale, dacă voia să-şi realizeze idealul național către care se îndreptaseră năzuințele poporului bulgar de la renaşterea lui, şi dacă Bulgaria nu voia să devină o jucărie în politica Ententei şi să ajungă la cheremul vecinilor ei, cari o duşmănesc. De altă parte, era tot aşa de clar că, în urma situațiunei creiate de evenimentele din urmă în Peninsula balcanică şi în urma faptului evident că celelalte popoare balcanice creştine se îndreptau tot mai mult pre Ententă, Puterile centrale vor trebui să se convingă că e în interesul lor să îngăduie afirmarea unei Bulgarie mari în Europa sud-estică.

Ententa trebuia să năzuiască spre formarea unei Serbie mari, drept avanpost contra Puterilor centrale în Europa sud-estică. Din cauza aceasta, ea numai cu greu s-ar fi putut hotărî să se atingă de chestiunea Macedoniei, aşa cum a fost creiată de Pacea de la Bucureşti, ca să nu indispună Serbia, care nu s-ar fi învoit niciodată să renunțe la Macedonia, căci aceasta ar fi însemnat şi renunțarea la drumul spre Marea Egeică, una din năzuințele cele mai importante ale politicei sârbeşti de stat. Pentru a putea însă forma o Bulgarie puternică, trebuia să se elibereze mai întâiu Macedonia de sub dominațiunea sârbească.

Din cauza aceasta, politicianii macedoneni au fost între cei dintâi cari au preconizat o conlucrare a Bulgariei cu Puterile centrale interpunându-se cu energie pentru aceasta. Când se va da publicității ceea ce e în legătură cu orientarea înspre Puterile centrale a Bulgariei, va trebui să se recunoască că o parte importantă pentru această schimbare politică a Bulgariei revine căpeteniilor macedonene. Ultimele evenimente au dovedit că cercurile cari au păşit cu energie pentru această orientare nouă a politicei bulgare, au avut dreptate. Succesul deplin al acestei politici îl garantează numai o perseverare puternică în ea şi pe viitor. De altminteri şi cercurile, cari predicau şi combăteau mai înainte direcțiunea aceasta, sunt în mare parte câştigate pentru politica cea nouă.

Românul, nr. 20 din 27 ianuarie/9 februarie 1916, Arad, p. 4–5

522

Cernăuți-Arieşeni (comitatul Alba inferioară), 27 ianuarie/9 februarie 1916 – *Ştire în legătură cu moartea ostaşului român Ioan Trif, din Batalionul I al Regimentului 50, din armata austro-ungară, în spitalul militar din Cernăuți.*

+ Ioan Trif

În spitalul țării, [la] Cernăuți, a murit, adus rănit, Ioan Trif, de 34 ani, greco-catolic, [din] Regimentul de infanterie 50, batalionul 1, din Havasarony[674], comitatul Alba-Inferioară.

---

[674] Arieşeni (ungureşte *Aranyosfő* sau *Havasaranyos*), fost *Lăpuş* – n.n., A.Ț.

Românul, nr. 20 din 27 ianuarie/9 februarie 1916, Arad, p. 7

523

Budapesta, 27 ianuarie/9 februarie 1916 – *Ştire în legătură cu decizia de mobilizare a bărbaţilor rezervişti cu vârste cuprinse între 46–51 de ani, respectiv cei din contingentele 1865–1867 şi din contingentele 1870–1872.*

Înrolarea glotaşilor bătrâni

Din Budapesta se anunţă:

Printr-o ordinaţiune ministerială, glotaşii născuţi la anii 1870, ’71 şi ’72 sunt chemaţi pentru termenul de 28 februarie, iar cei născuţi la anii 1865, ’66 şi ’67 pentru 3 martie, curent.

Românul, nr. 20 din 27 ianuarie/9 februarie 1916, Arad, p. 7

524

Constanţa, 27 ianuarie/9 februarie 1916 – *Ştire în legătură cu propunerea de candidatură oferită, de Partidul Conservator din România, fruntaşului transilvănean Vasile Lucaciu, refugiat la Bucureşti din decembrie 1914.*

Părintele Lucaciu va candida acum şi la Constanţa?

Ziarul „*Dimineaţa*” află că, ivindu-se o nouă vacanţă parlamentară, de astă dată la Constanţa, alegătorii opoziţionali, partizani ai domnilor Take Ionescu şi Filipescu, ar fi luat iniţiativa de a susţine candidatura părintelui Lucaciu[675].

În acest scop, se va duce o delegaţie la Bucureşti ca să propună părintelui Lucaciu să candideze la Constanţa.

Românul, nr. 20 din 27 ianuarie/9 februarie 1916, Arad, p. 7

525

Viena, 27 ianuarie/9 februarie 1916 – *Ştire în legătură cu decorarea mai multor ofiţeri români transilvăneni, din armata austro-ungară, pentru faptele lor de curaj şi vitejie dovedite pe fronturile din Serbia, Italia şi Galiţia.*

---

675 *Vasile Lucaciu* (21 ianuarie 1852 – 29 noiembrie 1922) s-a născut în comuna Apa, comitatul Sătmar. Şi-a absolvit studiile liceale şi universitare teologice la Roma, unde a obţinut şi titlul doctoral, a profesat ca preot greco-catolic în parohia *Siseşti* (Sătmar), a activat politic pentru cauza românească în scris la „*Gazeta de Transilvania*” şi „*Observatorul*”, iar pe tărâmul luptei de emancipare naţională ca iniţiator şi semnatar al „*Memorandumului*” şi ca lider al Partidului Naţional Român.

Pentru acţiunea „*memorandistă*” a fost judecat, împreună cu alţi fruntaşi români, la Cluj şi întemniţat la penitenciarul din *Seghedin*, fiind eliberat în 1895 la intervenţia directă a regelui Carol I al României. În 1905 a candidat în cercul electoral al Beiuşului (Bihor) şi a obţinut mandatul de deputat în Parlamentul de la Budapesta.

În decembrie 1914 fuge în România, împreună cu scriitorul, dramaturgul şi poetul *Octavian Goga*, ambii având pe rol procese deschise de autorităţile maghiare pentru activitatea lor naţionalistă românească. În mai 1916 este ales deputat de Galaţi – n.n., AŢ.

Decorații

Pentru ținuta vitejească la intrarea în Serbia, au fost decorați cu medalia „*Signum laudis*" ofițerii români: locotenent *Romul Cărăbaş*, sublocotenent dr. *Samuil Vladone* şi locotenentul dr. *George Dragu*.

Domnul *Dumitru Stinghe*, locotenent activ, pentru ținuta eroică pe frontul italian a fost decorat pentru a treia oară cu decorația de răsboiu. Domnul dr. *Ştefan Albu*, medic în Braşov, fiul directorului *Ştefan Albu* din Brad, pentru valoroasele servicii prestate în armată în campania din Galiția, a fost decorat cu „*Signum laudis*".

Românul, nr. 20 din 27 ianuarie/9 februarie 1916, Arad, p. 7

526

Paris, 27 ianuarie/9 februarie 1916 – *Analiză a fazei statice, de tranşee, în care a ajuns conflagrația mondială pe fondul perfecționării strategiilor defensive la care au recurs ambele tabere beligerante, de unde convingerea că numai o nouă tactică ofensivă, precum cea adoptată de ruşi în Galiția şi Bucovina, ar fi în măsură să răstoarne echilibrul ce s-a aşternut între forțele inamice.*

Ofensiva rusească

Reproducem din „*Indépendance Roumaine*" din 9 februarie următorul articol:

Revue hebdomadaire[676], din Paris, citează cuvântul unui academician francez privitor la situația războiului, devenit „*o boală cronică*". În timp ce mişcarea ştiințifică se părea sufocată şi împiedecată la începutul ostilităților, atât beligeranții cât şi neutrii şi-au reluat cu încetul activitatea, pe măsură ce conflictul se înverşuna şi continua fără o limită determinată.

Fapt este că s-a dat început unui period în care crizele sângeroase devin tot mai rare şi hotărâte şi pauzele tot mai dese şi lungi. Dacă s-ar ține seamă de nenumăratele exemple precedente, aceasta ar trebui să fie indicația unei oboseli şi a probei că toată lumea pare a fi avut deajuns şi că a sosit momentul tratativelor. Războiul actual însă nu se aseamănă sub nici un raport cu ceea ce a fost. Se ştie foarte bine că în dosul fronturilor se petrec sforțări gigantice şi că armatele se găsesc într-un fel de amorțeală înceată, preparativele marilor explozii.

Rămâne chestiunea pusă: *când şi unde se vor da ele?* Experiențele celor optsprezece luni au făcut să se simtă absența luptelor decisive din acest războiu. Surplusul forțelor unuia dintre beligeranți nu se mai manifestă în felul de odinioară. Armata inferioară nu mai are posibilitatea să ridice nivelul adevărat al forțelor inamice, având rezervele de a fi înşelat, cedând prea de vreme. Nici unul dintre beligeranți n-are încă sentimentul inferiorității sale. Îndată ce unul dintre ei are să-l recunoască, va abandona partida şi războiul va fi terminat, neluptând nimeni până la epuizarea desăvârşită.

În situația aşteptării însă, după pierderile considerabile a celei dintâi faze a războiului, trebuie să se recunoască că pentru trăgănarea năzuințelor, pentru a le putea susține, va trebui mai mult decât oricând a face economii cu viețile omeneşti. Pe frontul francez, acest principiu s-a impus începând cu lupta grozavă din *Champagne*, în luna septemvrie trecut. Pe frontul occidental nu s-a mai dat o altă ciocnire de felul acesteia, şi ştiind întăriturile ambelor părți nici nu se poate prevedea o mare ofensivă.

[676] *Revue hebdomadaire*, revistă literară fondată la Paris în 1892 de Fernand Laudet şi a funcționat până în 1939 – n.n., A.Ț.

Nici unul dintre adversari nu încearcă imprudența unui sacrificiu imens în vederea unei reușite problematice. Germanii au adoptat pe față o tactică de defensivă. De atunci încoace toate privirile par a fi ațintite spre Rusia. Convicțiunea generală este că pe unul dintre aceste fronturi principale, cel occidental sau oriental, și nici decât la *Salonic* sau la *Valona*, se va fixa soarta războiu. Marele imperiu nordic, cel mai populat de pe întreg globul – după China – poate să-și permită în al doilea plan plasarea preocupațiilor de economii privitor la materialul omenesc.

Se poate susține chiar că a început să treacă hotarele indolenței ce privește aceasta risipă de vieți omenești. În Rusia, unde totul e în număr mare, se uzează de sistemul executiv, la fel în agricultură, în care dispune de suprafață enormă, ca și în întrebuințarea forțelor omenești, cari li se pare mai ieftină decât orice. Din acest principiu se explică tactica masselor de la *Przemysl*, în *Carpați*, cele de la *Toporouț* și de la *Rarancea* și ceea ce s-a putut constata timpul acesta pe frontul Basarabiei. Nimic mai emoționant decât aceste atacuri ale generalului *Ivanov*, precedate de focuri artileristice cari cutremurau văzduhul, în cari totul se sguduie, totul se frământă, și apoi asalturile în rânduri îndesate de 10–15 coloane, fără considerație la mitralierele și obstacolele inamice cari seceră groaznic victime.

Acestea sunt pozițiile întărite cu multă îngrijire de către Austrieci, cari le-au dat posibilitatea rezistenței asalturilor: este *sistema obstacolelor de sârmă provăzute cu mii de explosive, artileria grea și*, în sfârșit, *noile invenții diabolice* cari le-au dat compensația inferiorității lor numerice.

Ultimele telegrame din *Petrograd* amintesc de flăcări de treizeci-patruzeci metri cari se ridică din tranșeele austriace..., în chipul focurilor din răsboaiele antice prin cari pustiau câmpurile adversarilor. După două mii de ani omenimea revine la punctul său de plecare privitor la distrugere și masacrare: toate isvoarele spiritelor invenționale sunt puse în contribuție pentru a măcelări în masse și să imite Grecii din anticitate. Iată felul în care știința a reușit sa-și reînceapă activitatea, pentru ca să pe folosim de cuvântul lui *Gaston Bonnier*, din *Revue hebdomadaire*: *Ofensiva rusească bineînțeles că nu și-a spus cuvântul din urmă.*

Românul, nr. 24 din 2/15 februarie 1916, Arad, p. 2–3

527

Arad, 27 ianuarie/9 februarie 1916 – *Apel lansat de cotidianul arădean „Românul" în scopul culegerii de informații referitoare la o serie de soldați români, din armata austro-ungară, dispăruți pe fronturile din Serbia și Galiția.*

Cine știe?

Acei cari știu ceva despre soarta soldatului: *Ion Petru*, născut în 1894, originar din *Vermeș*[677], a servit la Regimentul 43 Compania 2, Feldpost 109, și care de un an de zile n-a mai dat nici un semn de viață, să avizeze pe *Pavel Bragoescu*, *Krassóvermes*.

*

Soldatul *Teodor Seicean*, din Regimentul 22 de honvezi, Batalionul 2-lea, Compania 7, Feldpost nr. 23, care a plecat în 17 februarie 1915 pe câmpul de luptă, a doua-oară; din 20 martie nu a mai dat semne de viața. Cine știe despre el, să înștiințeze pe *Mihail Seicean* în *Szancsal*[678], unitatea poștală *Balázsfalva*.

---

[677] *Vermeș*, comună în județul Caraș-Severin, alcătuită din satele Vermeș, Ersig și Izgar – n.n., A.Ț.

[678] *Sâncel* (în ungurește *Szancsal*), comună în județul Alba, alcătuită din satele Sâncel, Iclod și Panade – n.n., A.Ț.

*

Iosif Monus, originar din Arad, din Regimentul 46 de infanterie din Braşov, Compania 2, a plecat pe câmpul de luptă cu Compania de marş 7; mai pe urmă a scris în 10 martie 1915 de pe timpul luptelor din Carpaţi, unde a luat parte ca soldat sanitar. Cine ştie ceva despre soarta lui să înştiinţeze pe tatăl său: *Iosif Monus*, Arad, str. Szt. István Nr. 10.

*

Cine ştie ceva despre infanteristul *Petru Milos*, de la Regimentul nr. 61 de infanterie, Batalionul IV, Compania 13, Plutonul (zug) 3, poşta de campanie nr. 109? Numitul e născut în anul 1878. Eventualele informaţiuni să se trimeată Oficiului parohial greco-ortodox român din *Pészak*[679].

*

Cine ştie ceva despre *Vasile Galoş*, învăţător în *Cluj-Mănăştur*, care din 15 noemvrie 1914 n-a mai dat nici un semn de viaţă. Respectivul e caporal în Regimentul 51, Marşbatalion 2, Compania 1, Brigada 131? Scrisoarea din urmă a trimis-o din *Skole*[680] (Galliţia)? Informaţiuni să se trimeată la *Ioan Mihalca*, preot în Egeres[681].

*

Soldatul *Ioan Todosie*, fruntaş la Regimentul 2, Compania 33; a dispărut în februarie 1915 la comuna *Waleaimikown*, în Gailiţia? Informaţiuni să se trimeată lui: *Marta Todosie*, *Kis-Sztent Miklos*[682], Nr. casei 115.

*

Soldatul Trifu Budău, la Regimentul 303, Tábori posta 416, a scris mai pe urmă acum 13 luni din munţii Carpaţi. Informaţiuni despre soarta lui să se trimeată la: Ioan Budău, Nr. casei 52, Krassófüzes[683].

Românul, nr. 21 din 28 ianuarie/10 februarie 1916, Arad, p. 7

528

Londra, 28 ianuarie/10 februarie 1916 – *Interviu oferit de politicianul britanic, Lloyd George, membru al guvernului de coaliţie Asquith, în care descrie noua concepţie dezvoltată de cabinet în privinţa producţiei coordonate de echipament militar necesar armatelor Antantei, a recrutării noilor contingente umane destinate frontului şi a comenzii unice a acţiunilor viitoare ale aliaţilor.*

---

[679] *Pesac* (în ungureşte *Pészak*), comună în judeţul Timiş, întemeiată de români veniţi din comuna Sânpetru Mare – n.n., A.Ţ.

[680] *Skole* (în rusă *Сколе*), reşedinţă a raionului Skole, regiunea Liov, Ucraina, până în 1918 se afla în Galiţia poloneză – n.n., A.Ţ.

[681] *Aghireşu* (în ungureşte *Egeres*), comună în judeţul Cluj, alcătuită din satele *Aghireşu, Aghireşu-Fabrici, Arghişu, Băgara, Dâncu, Doroluţu, Inucu, Leghia, Macău, Ticu* şi *Ticu-Colonie* – n.n., A.Ţ.

[682] *Sânnicolau Mic* (în ungureşte *Kis Szent Miklos*), azi inclus în municipiul Arad – n.n., A.Ţ.

[683] *Fizeş* (în ungureşte *Krassófüzes*), sat aparţinător comunei Berzovia, judeţul Caraş-Severin – n.n., A.Ţ.

Lloyd George are nădejdea învingerei

Arad, 10 februarie

Times publică următoarele declarații a lui *Lloyd George*[684] făcute unui redactor italian:

– La fabricația noastră de muniții muncesc un milion şi jumătate bărbați şi două sute mii femei. Nu numai că aprovizionăm trebuințele noastre şi ale Rusiei, ci suntem în situația de a exporta şi celorlalți aliați ai noştri. Sunt cuprins de cea mai mare încredere pentru viitor, ştiind că aliații nu mai pot opera decât prin atacuri şi înțelegeri comune. În trecut s-au făcut greşeli enorme, operând fiecare în independență. Anglia şi-a dus războiul propriu, Franța şi Rusia asemenea, tot aşa Italia. Am descoperit greşala, şi de aci înainte totul are să meargă bine. Consiliul comun aduce toate hotărârile. În viitor vom fi mai puternici nu numai fiindcă operăm în comunitate, ci şi pentru că dispunem de mai mulți soldați ca şi până acuma.

Încrederea mea este întemeiată şi pe un alt fapt. Până la primăvară vom dispune de cantitate enormă de muniții, mai multă de cum a avut sau ar putea vreodată să aibă duşmanii noştri. Războiul nostru numai de acum are să înceapă. Pe toți patru războiul ne-a surprins nepregătiții, organizația însă s-a pornit cu
toată energia.

– *Până la primăvară vom dispune de patru milioane soldați* rezistenți, bine echipați şi în cele mai bune condițiuni. Dispunem de un număr considerabil de ofițeri, ieşiți din şcoalele superioare şi universități, cari în curând se instruesc în meseria aceasta. Nu sunt ofițeri de profesie, pe fronturi însă prea puțin figurează ofițeri activi. Un alt sprijin al nădejdii mele este situația noastră financiară avantagioasă, până când cea a duşmanului slăbeşte.

– *Despre un remis al acestui războiu nu se poate vorbi. Învingerea are să fie desăvârşită şi hotărâtoare. Frontul de două mii mile, ocupat de inamic, are să fie rupt*. Nu ne putem gândi la un sfârşit al războiului care să nu însemneze un rezultat. *Va trece mult timp pentru ca să putem vorbi de rezultat, cu răbdare însă îl vom ajunge*. Învingerea aceasta nu va fi de raportul care umileşte şi desbină duşmanul.

– Încă un lucru. Războiul nostru este războiul democrației. Dacă n-ar fi de acest raport, nu i-aş fi partizan. Am fost duşmanul războaielor de până acuma a Angliei, cari au fost conduse de dorința de cucerire. De la războiul actual însă depinde soarta democrației în Anglia şi pretutindeni. Întreaga înaintare a lumei este riscată. *Acesta va fi cel din urmă războiu al dominației militare față de libertatea politică*. Războiul e foarte îndelungat, am însă toată garanția învingerii care se apropie. Inamicul şi-a epuizat maximul forțelor, până când ale noastre de aci înainte au să se desvolte şi pronunțe.

---

[684] Sir *David Lloyd George*, 1st conte David Lloyd George of Dwifor (17 ianuarie 1863 – 26 martie 1945), om de stat britanic de origine galeză, liberal, apoi conservator, *cancelar al Trezorerie* (1908–1915), părintele reformelor în domeniul asistenței sociale.

A fost un pacifist, s-a opus războaielor declanşate de Marea Britanie, în special „*Războiului burilor*" în Africa de Sud, inclusiv intrării țării sale în Primul Război Mondial, până când trupele germane au invadat Belgia. În guvernul de coaliție *Asquith* a ocupat postul de *ministrul al Muniților*. Pe fondul „*crizei obuzelor*", în această calitate s-a înconjurat de consilieri din mediul privat al industriei şi a reorganizat producția de echipamente militare, precum şi sistemul de pregătire a noilor contingente umane ce urmau să plece pe front.

În iunie 1916 devine secretar de stat pentru Război, luând locul lordului *Kitchener*, care moare înecat în drum spre Rusia, iar în decembrie 1916, pe fondul divizării liberalilor din guvern în două facțiuni, devine premier al imperiului – n.n., A.Ț.

Dacă s-ar impune alegeri, nici un singur deputat n-ar fi împotriva războiului. Obligativitatea militară nu ne pricinueşte nici o dificultate. *Dispunem de aproape şase milioane oameni*. Dintre aceştia cei cari sunt neapți, pentru servicii active militare, lucrează în fabricele de muniții, trenuri, mine, sau alte terene de muncă folositoare.

Românul, nr. 22 din 29 ianuarie/11 februarie 1916, Arad, p. 3–4

529

Sărățel (comitatul Bistrița-Năsăud), 28 ianuarie/10 februarie 1916 – *Ştire în legătură cu moartea învățătorului român Ion Cherteş, mobilizat în armata austro-ungară, căzut pe frontul din Galiția.*

Dascălul Ion

Arad, 10 februarie 1916

Era în toiul mobilizării şi dascălul Ion n-avusese timp să spună şcolarilor săi că el trebuie să-i părăsească poate pentru totdeauna. Nu, căci şcoala nu era începută şi el trebuia numai decât să apuce spada întru alungarea duşmanului blăstămat din Galiția.

Şi ce le putea el spune în ora cea grea decât: *Pruncilor! Duşmanul se apropie de noi cu mâni sacrilege, nu trebuie să-l lăsăm, ci să-l oprim cu brațul nostru vânjos. Iubirea de neam şi țară cere de la noi ascultare şi jertfire de sine. Nu voiu fi singur, acolo sunt şi frații şi părinții voştri; voi nu puteți veni, fiind prea micuți, voi rămâneți acasă şi ridicați rugăciuni fierbinți spre Dumnezeu pentru noi. Nu uitați de mine, v-am fost un părinte bun, şi ce am făcut pentru voi numai mai târziu veți putea prețui*.

Mai multe nu putea să le spună, căci trebuia să plece. În zadar ar fi plâns bieții copilaşi şi poate s-ar fi aşezat în uşă ca să nu-l lase, dascălul Ion nu putea să-i asculte, inima lui nu mai era în şcoală, fața lui cea veselă mai nainte acum era palidă, iar buzele lui brăzdate de fiorul morții.

În hohotul de plâns al nevestei şi poporenilor, a plecat la comanda din Bistrița şi de aici în Galiția. Parcă-l văd, cu trupul său robust cum înfruntă ploaia de gloanțe; cum spunea vesel camarazilor săi: *înainte tot înainte! Ştiți voi de Ştefan? Măi! acasă să mori, în pat unde te bocesc babele?! Aici! aici să mori e cea mai frumoasă moarte!* Într-adevăr n-a murit acasă în pat liniştit şi împăcat cu soarta, ci pe câmpul de onoare lovit de un glonț duşman.

Galiție! Tot ce-am avut mai bun ți-am dat, cu lacrimile noastre am udat pământul tău şi jalea noastră ajunge până la tine! Străbătu-ta – cum zice psalmistul – numele tău în tot pământul: Blăstăm şi ură asupra ta!

Dascălul Ion Cherteş s-a născut din părinți săraci. După ce a studiat gimnaziul şi preparandia din Gherla, a fost ales învățător în Sărățel, lângă Bistrița, unde a fost un adevărat apostol. Totdeauna era vesel şi cu surâsul pe buze. Ori de ce năcaz se mângâia cu poetul: „*Ce e val ca valul trece...*" Firea lui blândă te atrăgea, iar vorba lui te îmbărbăta. Acum însă nu mai este.

Plângeți voi copii din Sărățel căci dascălul vostru nu mai este! Plângeți! că numai el a fost acela ce va deschis ochii, ce-a vărsat în voi iubirea de Dumnezeu, neam şi țară. Plângeți că pentru voi a murit şi pentru tine scumpă țară!

De sub Țibleş,

Gavril Pop

Românul, nr. 22 din 29 ianuarie/11 februarie 1916, Arad, p. 6

530

Sankt Petersburg, 28 ianuarie/10 februarie 1916 – *Analiză în legătură cu resursele militare umane de care va dispune Germania în următorii ani, în raport cu pierderile de vieți omeneşti suferite în primul an de război pe toate fronturile, întocmită pe baza datelor statistice comparate de doi analişti englezi.*

Este Germania epuizată?

Polemică în pressa engleză

Arad, 10 februarie

Ziarul „Ruskii Invalid”[685] publică un articol sub titlul „*Au oare Nemții oameni suficienți*”, din care reproducem cele ce urmează:

În „*Daily Mail*”[686] au apărut două articole: unul, sub titlul „*Nu*”, altul, sub titlul „*Da*”. Amândouă articolele sunt publicate unul lângă altul, şi autorii lor ajung la concluzii diametral opuse. Articolul „*Nu*” e scris de *Wyll*, fost corespondent al ziarului englez la Berlin. Autorul articolului „*Da*” este *Köeb*, autorul lucrării „*Treitschke and the war*”[687].

Wyll e de acord cu opinia publică şi *Churchil*, şi spune că până în trei ani Germanii nu vor mai avea soldați. *Köeb*, însă, e de altă părere. Argumentația lor e cu atât mai interesantă, cu cât amândoi pleacă de la aceeaşi bază: *listele pierderilor*, şi la început ajung aproape la aceeaşi concluzie, că în primul an Germanii au pierdut 3 milioane de oameni în morți, răniți şi prisonieri. *Wyll* neagă exactitatea acestor liste, mai ales în ce priveşte pierderile de ofițeri, şi presupune că pe fiecare zi, pe toate fronturile, Germanii pierd câte 10.000 oameni, ceea ce îi va duce la dezastru. Aşa fiind, el propune să se facă orice sacrificii de oameni, bani şi muniții, pentru a dubla sau chiar tripla această cifră, care va duce la terminarea mai curând a războiului.

E interesant modul de a vedea al lui *Köeb*. El afirmă că înainte de războiu Germania avea 14 jumătate milioane de oameni apți pentru serviciul militar, din cari 86.000 au fost scutiți şi 10.000 erau condamnați. Bazându-se pe statistica poporației şi având în vedere pe cei morți, *Köeb* ajunge la concluzia, că actualmente numărul celor neapți nu trece peste trei sferturi de milion, iar numărul celor scutiți temporal de 120 mii. Calculând pierderile anuale ale Prusiei până la 28 septemvrie 1915 la 1.916.143 oameni, totalul pierderilor germane ajunge la 3 milioane.

Köeb subliniază că acest an a fost apogeul ofensivei germane. Numărul celor reîntorşi în armată, *Köeb* îl consideră de 40 procente, deci anual armata pierde definitiv

---

[685] *Russky Invalid* (*Русский инвалид*), organ de presă al invalizilor de război, tipărit la Sankt Petersburg între anii 1813–1917, fondat de *Pavel Pezarovius* – n.n., A.Ț.

[686] *Daily Mail* a fost fondat de frații *Alfred Harmsworth* (mai târziu vice-conte de *Northcliffe*) şi *Harold* (mai târziu vice-conte de *Rothermere*) pe 4 mai 1896, semi-tabloid ce s-a bucurat de un succes imediat, devenind cel mai vândut ziar din Marea Britanie datorită tonului său patriotic şi imperialist – n.n., A.Ț.

[687] „*Treitschke şi războiul*”, cu referire la orientarea politică a istoricului german *Heinrich von Treistchke* (15 septembrie 1834 – 20 aprilie 1896), politician liberal şi membru al Parlamentului german pe întreaga perioadă a imperiului, cunoscut pentru atitudinea sa anti-britanică şi pro-colonială germană, precum şi pentru comportamentul său potrivnic catolicilor, socialiştilor şi polonezilor – n.n., A.Ț.

2 milioane. Trebuie să ţinem seamă, subliniază autorul, că contingentul anual al Nemţilor se ridică la jumătate milion, deci armata germană se micşorează pe fiecare an numai cu 1 şi jumătate milion. Având în vedere aceste constatări, *Köeb* ajunge la concluzia că actualmente Germania are 12 milioane de soldaţi şi este încă departe de epuizare.

Românul, nr. 22 din 29 ianuarie/11 februarie 1916, Arad, p. 4

531

Cernăuţi, 28 ianuarie/10 februarie 1916 – *Reportaj în legătură cu atacurile armatei ruseşti asupra poziţiilor austro-ungare stabilizate pe linia frontului de la Mahala-Sadagura din Bucovina.*

Prevestitoarea furtunei

Atacuri teribile ruseşti pe frontul basarabean

Arad, 10 februarie

Aage Madelung scrie de la cartierul austro-ungar al pressei de răsboi:

Am fost oaspele armatei austro-ungare *Phanzer-Baltin*, a cărei extremă aripă dreaptă a respins cu cea mai mare bravură atacurile în masă ale ruşilor, atacuri care au ţinut 12 zile. Am avut ocazie să arunc o privire din mai multe posturi de observaţie în poziţiile ruseşti. Înălţimile de la est şi nord-est de Cernăuţi sunt azi în mod solid în posesia armatei austro-ungare – ca şi înaintea ultimelor lupte. Aicea ruşii se vor alege cu capetele sparte. În luptele cari s-au terminat acuma, ruşii au avut o poziţie grea. Au fost întâmpinaţi de un foc de artilerie – o sută de ghiulele într-un minut. De sus o nemiloasă ruptură de nori, granatele noastre. Îndărăt, ca un zăvor al iadului, locul lor propriu.

În faţă, când se aruncă asupra piedecilor noastre cu un curagiu pe cari le dă desnădejdea, gloanţele puştilor noastre îşi fac datoria. Un şir după altul cade şi, în fine, un rând decimat reuşeşte să treacă peste piedecile date la o parte de către focul nostru şi se aruncă în tranşeele noastre ca nişte sălbatici, cu armele în mână. Aicea învinge forţa brutală, pumnii ţăranului şi al fierarului, întăriţi de coasă şi de ciocan.

Moartea e cucoană mare în tranşee. Încăierarea ţine atâta timp până când unul din potrivnici e răpus. Dacă duşmanul a învins, reservele noastre au cuvântul şi fac ordine în tranşee. Se face linişte. Moarte şi sânge. Cadavre şi răniţi.

Nu e uşor să ataci şi să aperi tranşee. În faţa piedecilor noastre, de pe înălţimile cari apără Cernăuţii, sunt şiruri întregi de Ruşi cari au căzut, ţărani şi fierari sănătoşi şi voinici din câmpiile întinse ale Rusiei. Nu se mai scoală la un nou atac. Alţii le iau rândul.

Tineri ca trandafirii, bătrâni şi bruni ca pielea lucrată, voinici şi bine înarmaţi, nu sunt de dispreţuit, după spusele soldaţilor noştri. Cu toate acestea n-au isbutit până acum să strivească acest colţ de la graniţa României. Ei au făcut de sigur sforţări serioase şi au avut adesea pierderi mult mai mari decât ale noastre, lucru ce se poate uşor controla.

Acum e linişte, liniştea prevestitoare a furtunei. Tunurile conversează mai puţin, cele ruseşti tac adesea. În spatele nostru se înalţă, strălucitor de soare, inimosul Cernăuţi, trenurile sosesc şi pornesc, tramvaiele circulă ca în totdeauna – din când în când locuitorii privesc în sus la câte un aviator rus care asvârlă câte odată granate de mână şi obuze uşoare de tunuri de câmp, privesc şi îşi continuă calea spre Cernăuţi.

Românul, nr. 22 din 29 ianuarie/11 februarie 1916, Arad, p. 6

532

Lyon, 10 februarie 1916 – *Dezvăluire în legătură cu una dintre cauzele retragerii armatelor ruse de pe frontul din Carpați.*

Una din cauzele retragerii ruşilor din Carpați

Ziarul „*Le Progres*", din Lyon, scrie că una din cauzele retragerii ruşilor din Carpați a fost încetarea furniturilor japoneze. Răspunderea aceasta o poartă Quadrupla, pentru că a creat dificultăți politicei japoneze.

Unirea, nr. 14 din 10 februarie 1916, Blaj, p. 3

533

Soceni (comitatul Caraş), 29 ianuarie/11 februarie 1916 – *Ştire în legătură cu moartea soldatului român Petru Sciopon, înrolat în Regimentul 21 artilerie al armatei austro-ungare, răpus de tuberculoza contractată pe front.*

Moarte de erou

Duminecă a fost înmormântat, după ritul greco-ortodox în cimitirul român din Lugoj soldatul, de la Regimentul de artilerie Nr. 21, Petru Sciopon, de 25 ani, de origine din Soceni[688], decedat în urma morbului greu de tuberculoză contras de pe câmpul de luptă de la Nord. Glorie amintirei lui.

Românul, nr. 22 din 29 ianuarie/11 februarie 1916, Arad, p. 6

534

Cernăuți, 29 ianuarie/11 februarie 1916 – *Ştire în legătură cu decorarea unor ofițeri români din Bucovina, înrolați în armata austro-ungară, pentru faptele de vitejie şi curaj dovedite pe câmpul de luptă al frontului Galiției răsăritene.*

Decorați bucovineni

Domnul prim-procuror al Cernăuților, *Dr. Dimitrie*, cavaler de *Tuşinschi*, căpitan în rezervă la trupa sanitară a, fost decorat pentru marile servicii şi merite cu „*Signum laudis*". Aceeaşi decorație i s-a oferit domnului sublocotenent în rezervă al Regimentului românesc de infanterie 41, *Ghiță Dan*, inginer silvic, pentru ținuta sa vitejească şi curajul dovedit în fața duşmanului; aceasta e a patra decorație ce a primit-o viteazul sublocotenent până acuma pe câmpul de luptă. G. Dan e fiul protopopului din *Straja*, *Dimitrie Dan*, membru corespondent al Academiei Române. Felicitări eroilor bucovineni.

[688] *Soceni*, sat aparținând comunei *Ezeriş*, județul Caraş-Severin – n.n., A.Ț.

Românul, nr. 23 din 30 ianuarie/12 februarie 1916, Arad, p. 7

535

Arad, 29 ianuarie/11 februarie 1916 – *Ştire în legătură cu decorarea locotenentului român Vasile Barbu, din Regimentul 64 al armatei austro-ungare, pentru faptele de vitejie şi curaj dovedite pe câmpul de luptă.*

Distins

Amicul nostru, domnul locotenent Vasile Barbu, de la Regimentul 64, pentru purtare vitejească în faţa duşmanului, a primit săptămâna trecută: *Crucea pentru merite militare, clasa III, cu decoraţie de răsboiu*.

Românul, nr. 23 din 30 ianuarie/12 februarie 1916, Arad, p. 7

536

Cugir (comitatul Hunedoara), 29 ianuarie/11 februarie 1916 – *Ştire în legătură cu decorarea medicului militar român Ioan Ştefănescu, din Regimentul 37 artilerie de câmp, al armatei austro-ungare, pentru faptele de vitejie şi curaj dovedite pe câmpul de luptă de pe frontul Galiţiei răsăritene.*

Decorat

Domnul *Dr. Ioan Ştefănescu*, medic şef la Regimentul de artilerie de câmp nr. 37, a fost decorat, pentru ţinuta sa vitejească în faţa duşmanului, cu „*Signum laudis*".

Domnul *Dr. Ioan Ştefănescu* este fiul domnului *Ionuţiu Ştefănescu* din *Cujir* (Hunedoara) şi se găseşte de prezent pe frontul östic.

Românul, nr. 23 din 30 ianuarie/12 februarie 1916, Arad, p. 7

537

Şeitin (comitatul Arad), 29 ianuarie/11 februarie 1916 – *Ştire în legătură cu moartea soldatului român Teodor Truţia, din localitatea arădeană Şeirin, lovit de un şrapnel pe câmpul de luptă.*

+ Teodor Truţia

Soldat comerciant, originar din Şeitin (comitatul Arad) a murit moarte de erou, lovit de un granat, pe câmpul de luptă, în etate de 20 ani.

Românul, nr. 23 din 30 ianuarie/12 februarie 1916, Arad, p. 7

538

Arad, 2/15 februarie 1916 – *Reproş adresat Mitropoliei Greco-Catolice de la Blaj, de către un preot greco-catolic, pentru afirmaţia insidioasă, publicată în organul propriu de presă „Unirea", că viitorul Orfelinat românesc de la Sibiu ar fi destinat doar orfanilor de confesiune ortodoxă, nu şi celor de altă confesiune, aserţiune care ar fi de natură să demobilizeze potenţialii donatori greco-catolici.*

La chestia orfelinatului

Articolul „Unirei"

De: *un preot unit*

„*Unirea*", din Blaj, scrie în un număr recent un articol în care, ocupându-se de orfelinatul ce se va înfiinţa în Sibiiu, sub egida Bisericei ortodoxe-română, constată că, conform statutelor publicate în „*Românul*", instituţia are caracter confesional ortodox şi că în aceste *nu se aminteşte nici cu o vorbă dacă vor fi admişi în orfelinat şi orfani aparţinători Bisericei noastre româneşti unite cu Roma*.

Articolul publicat în „*Românul*", deodată cu statutele, răspunde afirmativ la aceasta întrebare; statutele însă nu confirmă cu nimic acest asert. „*Unirea*" are toată dreptatea cerând lămuririle trebuitoare, cari vor urma, fără îndoială, chiar de la locul cel mai competent.

Scriitorul acestor rânduri este preot unit şi crede că face un serviciu opiniei publice româneşti dacă nu se opreşte la jumătatea drumului, ci trage şi ultimele consecvenţe, lucru pe care „*Unirea*" nu l-a făcut. Nu se face pomenire în numitele statute de noi, Românii uniţi?

Adevărat.

Dar s-a interesat cineva din Blaj de acest lucru?

Pe cât ştim noi, preoţimea de la sate: *nimeni*.

Şi Blajul trebuia să se intereseze cu atât mai vârtos de acest lucru, cu cât acolo se pornise mişcarea în această direcţie încă mai de mult. S-au adunat şi parale pentru acest scop, în afară de fundaţiunea unui tânăr cleric, de 30–40 coroane, destinată de-a dreptul „*orfana-trofiului*".

Şi aşa, se poate foarte uşor întâmpla că cei ce au agitat la Arad şi la Sibiiu pentru înfiinţarea acestei instituţii, atât de salutare, îşi vor reclama – *cu tot dreptul* – întâietatea, iar Blajul, care nu s-a interesat de loc de această mişcare înălţătoare, va rămânea mai la o parte, ca un factor de a doua mână, ce nu şi-a dat nici o osteneală pentru reuşita acestei instituţii atât de importante.

*

Noi credem că nu ne putem decât bucura când vedem aşezându-se temeliile unei clădiri ce are să ocrotească pe orfanii eroilor noştri, ce au căzut pe câmpul de luptă sau nu mai sunt capabili de a munci pe urma ciungăririlor ce au îndurat în războiu.

Ştim, de asemeni, că mulţi credincioşi de ai noştri au contribuit la această colectă, de aceea suntem siguri că orfanii noştri încă vor fi consideraţi sub justa proporţie a cvotelor incurse. Suntem încă numai la începutul începutului. E de ajuns să arunci o singură privire asupra contribuirilor ce s-au făcut la Unguri spre acest scop, unde s-au adunat sute de mii şi milioane în câteva luni, şi colectele decurg cu aceiaşi neîntreruptă însufleţire. Atunci vom înţelege pe deplin că ceea ce s-a făcut la noi, până acum, e mai puţin ca un început.

Arhiereii noştri de pretutindeni sunt chemaţi să se pună în fruntea acestei acţiuni, dând ei cei dintâi pilda de generositate, de care nu ne îndoim. Urmează institutele noastre financiare, oamenii noştri cu dare de mână, până jos la filerii văduvelor, bătrânilor şi ai femeilor, ce s-ar colecta în dumineci şi sărbători în biserică, cu discul.

Blajul, deci, să nu fie supărat, căci poate avea încă un rol foarte însemnat în această acţiune, stând pe deplin alături de Sibiiu sau alte centre culturale ale noastre. Nu numai poate avea acest rol, dar chiar *e dator să-l aibă*. Căci – fie spus fără nici o supărare – noi, preoţimea unită din arhidieceza Blajului, de câţiva ani încoace (să zicem: 10–20) am avut ocasiunea de a vedea cum celelalte centre ale bisericei noastre, Lugojul, Oradea-mare şi Gherla au realisat progrese uriaşe faţă de trecut. (De cele realisate în biserica ortodoxă, mai ales în Sibiiu, nu mai fac nici o pomenire – *de astă dată!*).

Cu ce a progresat Blajul în acest interval, când toate celelalte centre bisericeşti ale noastre se distingeau prin cea mai nobilă emulare? S-o spună Blajul singur; şi noi cari ţinem la el, ca la leagănul culturii şi al credinţei noastre, am fi foarte fericiţi să primim un răspuns îndestulător.

Ştie Blajul cu câtă mândrie privim la el, preoţimea de la sate? Ştie cu cât dor aşteptăm cuvântul lui îndrumător şi cât de mult ne mâhneşte când acesta întârzie? Atâta bogăţie de capital intelectual ce e înmagazinat în elita clerului nostru de acolo, nu află nici o modalitate de a se impune prin fapte, de a ne arăta progrese reale faţă de trecut?

„*Blajul doarme*" – a scris un ziar al nostru, înainte cu 3–4 ani. Şi avea dreptate. Blajul nostru, de cari atâtea nădejdi s-au legat şi se leagă, în vremea din urmă abia mai dă semne de viaţă. Aceasta e cu atât mai dureros, cu cât trăim vremile celor mai importante prefaceri, şi cel ce nu ia parte la ele e lăsat la o parte în emularea spre progres a lumii dornice de înaintare.

Am scris rândurile aceste, isvorâte din cea mai curată dragoste pentru Blaj, şi la caz de lipsă voiu răspunde de ele şi cu iscălitura.

*

Notă: Aprob din tot sufletul rândurile de mai sus scrise de un distins preot unit. Din parte-mi regret foarte mult că fraţii de la „*Unirea*" se dedau la un ton de discuţie care nu concordează nici cu demnitatea primului organ de publicitate al Mitropoliei unite, nici cu seriozitatea şi importanţa cauzei.

„*Românul*" nu este „*organ al domnului Goldiş*", ci este al Partidului naţional român. Am conştiinţa curată că nici eu, nici „*Românul*" nici o singură dată n-am atins cât de puţin interesele Bisericei unite, şi ni se face mare nedreptate, mie şi „*Românului*", când pe acest motiv ni se adresează bănuieli.

În meritul afacerii „*Unirea*" încă nu are dreptate. Orfelinatul din Sibiiu va fi de fapt al tuturor Românilor şi el va primi la sine pe toţi orfanii români, fără nici o deosebire de confesiune. Am în privinţa aceasta cele mai sigure garanţii. Orfelinatul, aşezat sub scutul Bisericii ortodoxe române, va purta, bine înţeles, titlul de „*orfelinat greco-oriental român*", dar el va fi pentru toţi orfanii români. Statutele proiectate tot aceasta o spun când vorbesc pretutindeni numai de „*orfani români*" nu de orfani români greco-orientali. Să nu se uite că sunt şi Români romano-catolici. Aceştia încă nu pot fi eschişi.

Proiectul de statute e numai proiect, el se poate modifica. Şi noi suntem convinşi că Biserica ortodoxă română va admite schimbările cari s-ar cere pentru garantarea caracterului exclusiv românesc al orfelinatului, cu asigurarea tuturor drepturilor cuvenite confesiunei orfanilor ce se vor primi în orfelinat. Mă doare sufletul că şi în chestia asta, atât de creştinească şi atât de românească, discuţia a trebuit să alunece pe panta confesionalismului.

Să nu discutăm, dragi fraţi români, ci să facem orfelinatul românesc la Sibiiu. Acesta este răspunsul meu şi pentru stimaţii confraţi de la „*Cultura Creştină*".

Vasile Goldiş

Românul, nr. 24 din 2/15 februarie 1916, Arad, p. 1–2

539

Măcicaşu (comitatul Cluj), 4/17 februarie 1916 – *Ştire în legătură cu decorarea soldatului român Nicolae Toderaş, artilerist în Regimentul 1 Honvezi, din armata austro-ungară, pentru faptele de vitejie şi curaj dovedite pe câmpul de luptă.*

Decorat

Caporalul *Nicolae Toderaş*, din *Măcicaşul-unguresc*[689], a fost decorat cu medalia de argint clasa a II-a pentru isprăvile ce le-a făcut ca artilerist al Regimentului 1 de honvezi, Bateria 7-a.

Românul, nr. 25 din 4/17 februarie 1916, Arad, p. 6

540

Astrahan (Rusia)-Seleuş (comitatul Arad), 4/17 februarie 1916 – *Ştire în legătură cu soarta soldatului român Ioan Horga, înrolat în armata austro-ungară, aflat în prizonierat în Rusia, împreună cu alţi doi conaţionali ai săi.*

Un prisonier în Astrahan: Ion Horca

Un preot ne scrie:

Din întâmplare mi-a căzut în mână o corespondenţa din Rusia, de la un prisonier de al nostru, scrisă în limba germană. Îl chiamă Ioan Horca, se află în Astrahan, la gară, împreună cu Todor Morar şi Costan Puica, cam de vreo 2–3 luni, viu, sănătos, salută pe ai săi.

Atâta scrie în corespondenţa care face turul nesfârşit pe la poştele noastre, încât sigilul roşu al cenzurei vieneze s-a aplicat pe numele oraşului, devenit indescifrabil, ar vrea să fie ceva Sileuş[690] *sau Şepreuş Nr. casei 107.*

Românul, nr. 25 din 4/17 februarie 1916, Arad, p. 7

541

Liov (Galiţia occidentală) 4/17 februarie 1916 – *Ştire în legătură cu soarta soldatului român Ion Polucil, basarabean, înrolat în armata rusă, aflat în prizonierat austriac la Liov.*

Pentru Moldoveanul *Polucil Ştefan Petrov* în Sela Ochiu-alb în Basarabia

Domnul sublocotenent *Alexandru Morariu*, din *Lemberg*[691], ne roagă să dăm în publicitate faptul că moldoveanul *Ion Polucil*, din satul *Ochiu-alb*[692], districtul *Copaceanschi*, din Basarabia, e prisonier la noi de 9 luni de zile.

Dânsul, prin noi, roagă ziarele şi revistele din România, cari străbat în Basarabia, ca să publice această ştire, doară va afla tatăl său despre dânsul pe calea aceasta. Adresa tatălui e: *Polucil Ştefan Petrov* în Sela *Qchiu-alb, Kopaceaniski* volosti, Basarabia Guverni.

---

[689] *Măcicaşu* (în ungureşte *Magyarmacskás*), sat aparţinător comunei *Chinteni*, judeţul Cluj – n.n., A.Ţ.

[690] *Seleuş* (în ungureşte *Csigérszőllős*), comună alcătuită din satele *Seleuş, Iermata* şi *Moroda*, judeţul Arad – n.n., A.Ţ.

[691] *Liov* (în ucraineană *Львів*, în poloneză *Lwów*), azi în Ucraina – n.n., A.Ţ.

[692] *Ochiul Alb*, comună în raionul *Drochia*, judeţul *Bălţi*, Basarabia – n.n., A.Ţ.

Românul, nr. 25 din 4/17 februarie 1916, Arad, p. 7

542

Sibiu 6/19 februarie 1916 – *Ştire în legătură cu şedinţa Congregaţiei comitatului Sibiu, în cadrul căreia deputatul Ioan Preda, în numele Comitetului Naţional Român, a solicitat excluderea deputaţilor Octavian Goga şi Onisifor Ghibu din rândurile congregaţiei întrucât aceştia s-au refugiat în România, având deschise procese împotriva la Tribunalul din Cluj.*

De la congregaţia comitatului Sibiiu

A. T. U. trimite spre publicare următoarea telegramă:

În Congregaţia comitatului Sibiiu, membrul congregaţiei, domnul *Ioan Preda*, în numele Comitetului naţional român, a făcut o propunere care, între altele spune: Datoria primordială a unui cetăţean este devotamentul faţă de tron şi ţară. În ce chip şi-au împlinit Românii această datorie, în trecut şi de la isbucnirea războiului, despre aceasta istoria nepărtinitoare va vorbi, şi vorbeşte acum şi jertfele româneşti cari şi-au vărsat sângele pentru integritatea patriei.

Totuşi, e de tristă datorie a noastră să constatăm că doi membri ai acestui Consiliu municipal: *Octavian Goga* şi *Onisifor Ghibu* au trecut graniţele acestei ţări, s-au abătut de la linia de conduită politică a poporului român şi a Partidului nostru naţional şi prin ţinuta lor neleală au dat naştere şi la un proces de *les maiestate*, care e în curs la Curtea din Cluj.

Alegătorii români din cercurile *Seliştе* şi *Sebeşelul săsesc* au retras acestora mandatul de reprezentanţi municipali, şi Clubul municipal român găseşte cu cale să condamne, împreună cu alegătorii români de mai sus, procedarea reprezentanţilor municipalii pomeniţi şi cere Congregaţiei excluderea acestor membri, cari s-au arătat nedemni de încrederea alegătorilor.

Fişpanul *Waldbaum* spune: „*Legea nu permite ştergerea din listă a acestora, ci trebuie să ne mărginim să dăm expresiune disprețului nostru față de aceşti trădători de patrie, declarându-i nedemni să mai rămâie mai departe membri în congregaţia comitatului*”.

Românul, nr. 27 din 6/19 februarie 1916, Arad, p. 6

543

Ciumeghiu (comitatul Bihor) 6/19 februarie 1916 – *Ştire în legătură cu moartea învăţătorului Pavel Pop, fruntaş al mişcării naţionale şi preşedinte al Reuniunii învăţătorilor români din Bihor.*

+ Învăţătorul Pavel Pop

Iarăşi s-a stins un pioner al culturei poporului nostru, în persoana lui Pavel Pop, care a servit cu mare sârguinţă timp de 31 ani ca învăţător. Un an în Poeni, iar 30 ani în comuna Ciumeghiu, tractul Tinca. Regretatul Pop a fost un învăţător conştiu de chemarea sa. A luat parte la toate adunările învăţătoreşti, ca membru în comitatul central al Reuniunei învăţătorilor din Bihor, fiind preşedintele reuniunei districtuale timp de 4 ani.

Pe răposatul îl deplânge neconsolabila sa mamă, soţia şi 5 copii minoreni, şi două fete măritate după învăţătorii Andrei şi Coroiu, cari n-au putut lua parte la înmormântare fiind pe câmpul de luptă. La înmormântare au luat parte doi preoţi, Iosif Roxin din Ciumeghiu şi Alexandru Vaşadi din Tămaşda, învăţătorii Savu Panea şi Gheorghe Filip din Tulca, Ioan Costa din Cefa şi Petru Paul din Berechiu.

Cuvântarea funebrală a fost ţinută de preotul Alexandru Vaşadi, iar la mormânt, în numele Reuniunei învăţătorilor, a vorbit învăţătorul Ioan Costa.

Raportor

Românul, nr. 27 din 6/19 februarie 1916, Arad, p. 7

544

Lugoj 7/20 februarie 1916 – *Ştire în legătură cu moartea soţiei medicului român Dr. Ilie Petraşcu, întors bolnav de pe front, în urma contractării bolii de care suferea soţul său, pe care-l îngrijise.*

Tragedia unei familii de medic român

Din Lugoj se telegrafiază:

Dr. Ilie Petraşcu, medic militar român, care a făcut serviciul pe câmpul de luptă, a contractat o boală gravă. Adus acasă, a stat sub îngrijirea plină de dragoste a soţiei sale. După două-trei zile si dânsa s-a îmbolnăvit de aceeaşi boală şi a murit în chinuri groaznice.

Soţul ei se luptă între viaţă şi moarte. Tragedia acestei tinere perechi a produs o adâncă impresie în tot comitatul.

Românul, nr. 28 din 7/20 februarie 1916, Arad, p. 8

545

Bucureşti 9/22 februarie 1916 – *Colaj de ştiri în legătură cu demersurile făcute de diplomaţiile celor două tabere adverse, Antanta şi Puterile Centrale, pentru a determina România să abandoneze starea de neutralitate şi să li se alăture.*

Cui i se va alătura România?

O declaraţie a ministrului de externe român
O întrevedere între domnul Poklewsky-Koziel ţi primul ministru român
Consfătuiri între domnul P. Carp şi domnul Busche
Un nou credit militar de războiu
15 milioane pentru industrie şi comerţ
Asentări

Arad, 21 februarie

Ziarul bulgar *Balkanska Poşta* are informaţia că ministrul de externe al României, domnul Porumbaru, ar fi făcut în zilele trecute mai multor prieteni politici ai săi următoarea declaraţie:

România nu s-a gândit până acum să ia o atitudine definitivă în actualul războiu. Guvernul stă sub presiunea ambelor grupuri de puteri, dar atitudinea viitoare a României o va hotărî totuşi viitorul mers al războiului. La sfârşit, România se va alătura acelui grup de puteri, care îi va acorda cele mai acceptabile condiţiuni.

*

Tot *Balkanska Poşta* publică, în baza informaţiunilor primite de la un bulgar care locuieşte în Bucureşti, amănunte despre o întrevedere ce a auzit în luna ianuarie între reprezentantul Rusiei la Bucureşti, domnul *Poklevsky-Koziel*, şi primul ministru român, domnul *Brătianu*.

La începutul lui ianuarie – scrie numitul ziar bulgar – s-au primit în Bucureşti informaţiuni precise că se va începe ofensiva împotriva anglo-francezilor. Reprezentanţii *Quadruplei* s-au prezentat atunci primului ministru, domnul *Brătianu,* pentru a se informa despre intenţiile României.

La întrevederea care a avut loc cu această ocaziune, reprezentantul Rusiei, domnul *Poklewsky-Koziel* a expus punctul de vedere al guvernului rus în chestia balcanică în legătură cu atitudinea României. Domnul *Poklewsky* a declarat că momentul cel mai prielnic pentru intrarea în acţiune a României ar fi atunci când armatele Puterilor Centrale ar porni împotriva trupelor anglo-franceze din Macedonia *greacă*. În chipul acesta, a adăogat reprezentantul Rusiei – România îşi va realiza unitatea sa naţională.

Ca motiv pentru intrarea ei în acţiune, România trebuia să pretindă Puterilor Centrale garanţii că graniţele greceşti, înăuntrul cărora se vor desfăşura luptele, vor fi retrocedate Greciei, precum şi cedarea celei mai mari părţi din Transilvania. În chestia Basarabiei, ministrul Rusiei ar fi declarat: „*Rusia dă toate garanţiile că după războiu va da Românilor din Basarabia autonomia şcolară şi bisericească*".

Declaraţiile ministrului Rusiei ar fi fost sprijinite de către miniştrii plenipotenţiari ai Angliei şi Franţei.

Răspunsul primului ministru, domnul *Brătianu*, la demersurile reprezentanţilor *Quadruplei*, a fost următorul: – „*înainte de toate, guvernul român găseşte că România trebuie să-şi continue politica de neutralitate de până acuma şi prin care socoate că se poate ajunge la unitatea naţională a poporului român. Aspiraţiunile României se întind şi asupra Basarabiei şi guvernul român nu se poate mulţumi numai cu autonomia şcolară şi bisericească a acestei provincii*".

Domnul Brătianu ar fi declarat mai departe că evenimentele din Balcani o determină pe România să-şi păstreze atitudinea de până acuma.

*

Ziarele din Bucureşti anunţă: La ambasada germană a avut loc ieri o consfătuire mai lungă între domnul *P. Carp* şi ministrul german domnul *von Busche*.

*

Guvernul român a depus pe biroul Camerii un proiect de lege în chestia urcării creditului militar de 200 milioane, votat în martie anul trecut, la suma de 600 milioane franci. Un alt proiect al guvernului cere aprobarea prohibirilor de export ordonate în lunile martie, aprilie şi maiu, anul trecut.

*

Monitorul oficial publică un decret prin care se deschide un credit extraordinar de 15 milioane lei pentru cumpărarea din Italia, Franţa şi Anglia, a materiilor prime necesare industriei şi comerţului din România.

*

Asentările în România se vor începe în 28 februarie şi se vor termina la sfârşitul lunei martie. Ministrul de răsboiu face cunoscut că comisiunile de asentare nu mai au dreptul de a-i amâna de la asentare pe elevii şcoalelor. Acest drept îl va avea numai ministrul de răsboiu.

Românul, nr. 29 din 9/22 februarie 1916, Arad, p. 3

546

Arad 10/23 februarie 1916 – *Schiță elaborată în jurul nefericirii copiilor ai căror tați au fost trimişi să lupte pe front, războiul făcându-i părtaşi la drama trăită de părinții şi soțiile soldaților înrolați fără voia lor.*

Copiii şi războiu

Arad, 23 februarie 1916

Nevastă-mea, într-o scrisoare îmi scrie:

„Cum ai plecat de-acasă, Veturica s-a îmbolnăvit. Plânge şi nu mănâncă nimic. Ea tot întreabă: Când vine tata? Eu mor de dorul lui, mor ca un pui!"

M-am cutremurat cetind aceste şire a nevestei mele. În pieptul meu s-a deslănțuit o luptă nebună, satanică. Cineva, ceva, se răsboia acolo şi simțeam dureri care nu se pot spune, nu se pot descrie.

După multe luni de îndepărtare, am fost la concediu. Trei zile am petrecut acasă, în mijlocul celor care mă iubesc aşa de mult. *Veturica*, fetița mea cea mai mică, un îngeraş care nu a împlinit încă vârsta de trei ani, nu a ştiut ce să facă de bucurie, de fericire – adevărata bucurie şi fericire de copil – mereu mă îmbrățişa, mă săruta…

Şi acest îngeraş nevinovat s-a îmbolnăvit de durere pentru că eu am plecat de acasă! Crâncenul răsboiu de acum sdruncină şi starea sufletească a nevinovaților copii! În urma acestui răsboiu şi ei trebuie să sufere, să vorbească de moarte! Şi ei trebuie să ştie ce este durerea!

Copiii, în frageda lor tinerețe, nu ar trebui să ştie ce-i durerea, ce-i moartea. Pentru ei acestea să fie noțiuni necunoscute. În vremuri normale, în vremuri de pace, majoritatea covârşitoare a copiilor nu ştiu ce-i durerea sufletească, nu ştiu ce-i moartea.

Acum însă acestea, în mod fatal, în mod sinistru planează în aer ca fantomele, ca duhurile necurate colindă de la casă la casă, făcându-şi în multe, în foarte multe, locuri cuib, cuib stabil.

Nu ajunge că plâng, că bocesc moşnegii şi bătrânele, nu ajunge că sunt copleşiți de dureri păgâne bărbații în floarea vârstei, nu ajunge că lacrimile, ce se varsă ziua şi noaptea, veştejesc obrajii nevestelor şi mireselor, ci mai trebuie ca şi nevinovații copilaşi să fie părtaşi la toate acestea?!

Cu ce-ați greşit voi, ființe plăpânde ca florile, ca roua? De ce şi voi trebuie să fiți victimele, martirii acestui răsboi sângeros?! Nici pe voi nu vă cruță, nici față de voi nu are nici o considerare.

Nu suferă oare îndeajuns părinții noştri? Nu ajung lacrimile lor, durerile lor – durerile lor păgâne, durerile lor aproape insuportabile?

Alex Țintariu

Românul, nr. 31 din 11/24 februarie 1916, Arad, p. 6

547

Budapesta, 24 februarie 1916 – *Statistica orfanilor de război până sfârşitul anului 1915, cu prezentarea procentuală a modului lor de repartizare spre a fi îngrijiți.*

36.379 orfani de răsboi în Ungaria

Până la 31 decembrie 1915, numărul orfanilor de răsboi în Ungaria era 36.379. Aceşti orfani au fost astfel repartizaţi: 24,1 procente la mamele lor, 2,55 procente la tutore, 2,44 procente la rude, 0,1 procente au fost adoptate de familii generoase, 0,19 procente la instituţii filantropice, 0,57 procente în azilurile de copii ale statului, 0,2 procente trăiesc din averea proprie.

Unirea, nr. 18 din 24 februarie 1916, Blaj, p. 4

548

Bucureşti, 11/24 februarie 1916 – *Colaj de ştiri în legătură cu acţiunile diplomatice întreprinse de puterile celor două tabere inamice, Antanta şi Puterile Centrale, pe lângă monarhul şi guvernul român pentru atragerea României de partea lor.*

Ora decisivă a României

Agitată luptă diplomatică pentru câştigarea României -
Rusia a făcut o ofertă României
Audienţe la regele
Consiliu de miniştri
Călătoria domnului Filipescu în Rusia
Tratative între România şi Grecia

Arad, 23 februarie

În România se dă o luptă diplomatică asemuitoare celei ce s-a dat în Italia înainte de a intra în răsboiu împotriva monarhiei austro-ungare. Luptele dintre diplomaţii celor două grupuri de puteri în răsboiu de a câştiga România se arată mai cu seamă în pressa Împătritei înţelegeri, cari încearcă a arăta că Puterile Centrale ar face toate sforţările pentru câştigarea României de partea lor.

De altă parte, ziarele franceze şi italiene arată că Rusia trebuie să dea îndărăt României Basarabia, pentru ca România să poată intra în răsboiu alăturea de Împătrita înţelegere. După cum se anunţă din Bucureşti diplomaţia rusească desvoltă o febrilă activitate în România. Se afirmă că Rusia a făcut României o nouă ofertă.

*

Cetim în „*Universul*" din Bucureşti:

Faptele decurse în ultimul timp pe diferitele fronturi de luptă, din apropierea noastră, dau o gravă întorsătură situaţiei României. După înfrângerile succesive suferite de armatele ruseşti în Galiţia şi Bucovina, după reliefarea tot mai evidentă a eşecului acţiunei Aliaţilor în Dardanele, sfârşită prin retragerea trupelor, a urmat zdrobirea Serbiei şi ocuparea Muntenegrului.

Astăzi pare din ce în ce mai sigur că atacul contra Salonicului va urma în curând, după ce la nord, în Bucovina, noua ofensivă rusă a fost oprită. Faptul extrem de important pentru România e acum acesta: *că de rezultatul definitiv ce-l va da răsboiul pe aceste două teatre de luptă, dar mai ales pe cel balcanic, depinde situaţia hotărâtoare ce se va creia României în viitor.*

Pierderea Salonicului în mâinile Germanilor, Austriacilor şi Bulgarilor desfiinţează aproape putinţa intrării României în acţiune alături de *Ententa* şi ne lasă, împreună cu întreaga peninsulă balcanică, la discreţia Puterilor centrale. Hotărârea Germanilor este de a lămuri cât mai curând situaţia din peninsula balcanică şi în special intenţiile României.

Atacând victorioşi Salonicul şi evacuându-l de Anglo-Francezi, ei vreau să imobilizeze cu desăvârşire Grecia şi să se ştie singurul stăpân în întregul Balcan. Forţele, ce li-ar rămânea disponibile după sfârşitul luptelor pe acest front, le-ar îndrepta apoi către Bucovina şi Galiţia, unde ar fi să aibă loc pentru primăvară o serioasă ofensivă spre Basarabia şi mai departe spre Kiev.

Astfel izolată şi fără a mai avea perspectiva vreunui ajutor eficace ententist, România ar fi silită să intre în răsboiu alături de Germania şi Austro-Ungaria, sau să râmâie definitiv neutră, în condiţii evident cu totul nenorocite. În prezent chiar situaţia Puterilor centrale, din punct de vedere strategic faţă de România, e cu mult mai favorabilă decât cea a *Ententei*.

În acelaşi timp însă, *Ententa*, la rândul ei, desfăşură şi o febrilă activitate. Întărirea solidă a armatelor anglo-franceze la Salonic, îngrămădirea crescândă de trupe ruseşti în Galiţia şi Bucovina, hotârârea Italiei de a interveni mai energic în campania din Balcani, dovedesc că *Ententa* e dispusă să facă sforţări simţite pentru câştigarea răsboiului în această parte.

Nu trebue totuşi uitat că pentru a se ajunge la un asemenea fericit rezultat e nevoie de reuşita deplină a unui întreg şir de acţiuni: *restaurarea Serbiei şi Muntenegrului, supunerea Bulgariei şi Turciei prin ocuparea Constantinopolului şi Asiei Mici, iar la nord reocuparea Galiţiei şi Bucovinei şi atacul decisiv contra Carpaţilor*. Or pentru aceasta, avându-se în vedere duşmanul redutabil cu care e chemată *Ententa* a da piept, va fi necesară o pregătire mai mult decât serioasă, ca material, oameni şi plan de acţiune, care să se manifeste sub forma unei ofensive generale fulgerătoare.

În preajma acestor desfăşurări noi de forţe ce se aşează pe fronturi de bătălie proaspăt întărite, spre a se măsura încă odată, cu aceeaşi hotărâre de a învinge, stă în aşteptare, veghind cu arma la picior, România. Soarta armelor, dintre cele două mari grupe de beligeranţi, va decide de rămânem complet izolaţi sau de intrăm în luptă.

*

Se anunţă din Bucureşti:

Regele a primit în audienţă pe primul ministru, domnul *Brătianu*, ministrul de externe, domnul *Porumbaru*, şi şeful Statului major al României. Seara, la orele 6 a avut loc un Consiliu de miniştri, care a ţinut până la orele 8.

*

Din Bucureşti vine ştirea că domnul *Nicolae Filipescu*, şeful „*Federaţiunei Unioniste*" după ce a fost primit sâmbătă în audienţă de regele *Ferdinand*, a plecat duminecă seara cu secretarul lui particular la *Petersburg*.

Guvernul rus i-a pus la dispoziţie un tren special, de la Unghenii rus. Ziarele anunţă că domnul *Filipescu* va fi primit în audienţă şi de ţarul Rusiei.

*

„*Debats*" e informat, din izvor diplomatic, că între România şi Grecia sunt tratative cari au de scop o colaborare şi apropiere mai strânsă între cele două state pentru promovarea intereselor lor.

Românul, nr. 31 din 11/24 februarie 1916, Arad, p. 3–4

549

Sankt Petersburg, 11/24 februarie 1916 – *Schiţă a personalităţii consilierului personal al familiei ţarului Nicolae al II-lea, Grigori Rasputin, devenit personaj cheie în luarea deciziilor politice şi militare ale Rusiei.*

Rasputin

Arad, 24 februarie 1916

Din impresiile călătoriei prin Rusia ale scriitorului *Eduard Iulia*, publicate în nr. 4 din *Illustration*[693], extragem acest pasaj:

Împăratul primeşte câteodată un călugăr, un fel de părinte, care-i vorbeşte liber şi deschis. *Rasputin Grigoriu*, cum îl numeşte lumea şi cum iscăleşte el însuşi. Câte s-au spus asupra acestui individ străin, a cărui fisionomie este prea puțin cunoscută. I se atribuie o influență considerabilă în conducerea întregului imperiu, atunci când faptul este că n-o are deloc şi nu multă grijă-şi face din ea.

Imaginați-vă un țăran deştept, din figurile descrise în romanele lui *Tolstoi*, Un fel de sfânt, în felul lui de-a fi, fiindcă-şi impune cele mai îndepărtate şi neajunse ținte. Ceea ce însă negreşit nu este în viața de toate zilele, pentru că dacă n-ar fi de loc păcătos, cum ar putea cunoaşte lumea?

Îi lipseşte instrucția, cu care altă lume se mândreşte. Nu ştie să scrie fără greşeli ortografice, îi este dăruit însă să vază pe Dumnezeu când doreşte şi să-l poată evoca. Nu ține seamă de nici o chestiune publică şi internațională. Când îşi permite, de exemplu, să facă critică asupra numirei unui nou ministru de agricultură, o face zicând:

– Sunt sigur că acest individ niciodată n-a semănat grâu!

În această naivitate se recunoaşte simplicitatea admirabilă a unui tolstoian. În alte direcții se apropie de un preot laic, profesionând revocația vieței rustică, elementară şi mai apropiată de favorurile divine. Aceste doctrine în Rusia nu sunt mai surprinzătoare decât la noi, cultul sentimental pentru pace sau protecția animalelor. Lume considerabilă din cele două țări consideră vânătoarea un sacrilej; în acelaşi timp însă, în Franța repugnează lui *Poincaré*, iar în Rusia este agreat ministrului de răsboiu *Polivanow*. Pentru ca un om de armă să verse sânge din distracție, a trebuit religia tolstoiană să câştige mult teren. Cărările sunt preparate pentru evoluția unul misticism în sens moral şi iluzoriu.

Rasputin mi s-a părut reprezentantul acestor înclinații ale Ruşilor pentru o purificație originală, compromisă prin excesele civilizației. El îşi apără părerile cu ardoarea unui halucinant. Cu o elocvență de apostol îşi luminează tablourile, mai mult colorate decât strălucitoare. Pentru țarul, el este omul care reprezintă în deplină armonie pe țăranul rus. Că în acest Baptist se ascunde un fel de amestec de vanitate şi şiretlic, nu e deloc supărător, şi cu atât mai firesc, mai natural omenesc. Este omul inspirației din cântecul natal acceptat de țarul la *Țarskoje-Selo*.

Românul, nr. 32 din 12/25 februarie 1916, Arad, p. 7

550

Lupu (comitatul Alba inferioară), 11/24 februarie 1916 – *Apel lansat de familii pentru găsirea soldatului român Iosif Benchea, înrolat în Regimentul 67, şi a fruntaşului român Ioan Isăilă, înrolat în Regimentul 23 Honvezi, din armata austro-ungară, ambii dispăruți pe front.*

[693] *L'Illustration*, hebdomadar francez publicat între anii 1843–1944 şi între 1945–1955 – n.n., A.Ț.

de soarta lui *Iosif Benchea*, infanterist la Regimentul 67, Batalionul II, Compania 7, poşta de câmp Nr. 107, să scrie soţiei lui pe adresa: *Ana Benchea*, economă în *Lupu* (*Farkastelke*)[694] plasa *Balázsfalva*[695], *Alsó-Fehér megye*[696].

*

de soarta lui *Ioan Isăilă*, fruntaş (*gefreiter*) în Regimentul de honvezi Nr. 23, Compania 2, poşta de câmp Nr. 10, să scrie la adresa: Salomia Isăilă, în *Lupu* (*Farkastelke*) plasa *Balázsfalva*, *Alsó-Fehér megye*.

Românul, nr. 31 din 11/24 februarie 1916, Arad, p. 6

551

Arad, 11/24 februarie 1916 – *Liste ale colectelor organizate în comunele Chişineu-Criş, Coşteiu şi Deda, precum şi în spitalele militare din Timişoara şi Gmunden (Austria) în sprijinul edificării orfelinatului românesc din Sibiu.*

Pentru orfelinatul românesc din Sibiu

Arad, 24 februarie

La „*Românul*" au mai intra următoarele dăruiri:

1. Colecta domnişoarei *Florica Boţioc*, din *Chişineu*[697]:

Dr. Ioan Codrean, avocat – coroane 20
Aurelia Beleş – coroane 5
„*Victoria*", Institut de credit şi economii, filiala-Chişineu – coroane 10
Ileana Veliciu – coroane 6
Valeria Dr. Barbu – coroane 10
indescifrabil – coroane 2
Maria Caba – coroane 2
Dr. Lázár Zoardné – coroane 2
Emilia Pătruţiu, născută Popoviciu – coroane 4
Kozma Antalné – coroane 2
Letăţia Adam – coroane 2
Dr. Cornel Ardelean, advocat – coroane 30
Petru Roşiu, Nădab – coroane 2
Augustin Boţioc – coroane 3
Schmidt Elekné – coroane 2
Meszerné 2
Kisjenöi Takarékpénztár Részvénytársaság[698] – coroane 10
Messer Béla – coroane 2
Dorica Ardelean – coroane 2
Luca Ungurean – coroane 3
Victoria Popluca – coroane 3
Kardos Laczika – coroane 1
Mihaiu Târnău – coroane 1
Florica Boţioc – coroane 2
Suma: **coroane 128**

[694] *Lupu* (în ungureşte *Farkastelke*), sat aparţinător comunei *Cergău*, judeţul Alba – n.n., A.Ţ.

[695] Blaj (în ungureşte *Balázsfalva*) – n.n., A.Ţ.

[696] Comitatul *Alba de Jos* (în ungureşte *Alsó-Fehér megye*) – n.n., A.Ţ.

[697] *Chişineu-Criş* (în ungureşte *Kisjenő*), orăşel în judeţul Arad, pe frontiera cu Ungaria – n.n., A.Ţ.

[698] „*Banca de Economii, Societate pe Acţiuni, din Chişineu*" – n.n., A.Ţ.

*

2. Colecta domnului *Scarlat Modest* în Spitalul orăşenesc *Gmunden*[699]:

Scarlat Modest din Cernăuți, ca cunună eternă pentru decedatul său tată Teodor 10 coroane	Mârza Simion (Hondol) 1 coroane
Beleaga Dumitru, din Voroneț 80 fileri	Crăciun Constantin (Sebeşul-săsesc) 1 coroane
Rusu Ilie (Stroviești-Bucovina) 30 fileri	Bojor Lazăr (Agriş) 1 coroane
Vicovan Pantelimon (Capu-Câmpului, Bucovina) 50 fileri	Câmpean Iuliu (Ocna Dejului) 1 coroane
	Armie Vasile (Ohaba) 50 fileri
	Suma: **19 coroane**

*

3. Colecta lui *Ilie Maleta* din *Coşteiul-mare*[700]:

Ilie Maleta (Coşteiu) 10 coroane	Sima Dobrin, cantor bisericesc (Beregsánău) 1 coroane
P. Maleta (Sălcița) 2 coroane	Pavel Petru (Giroda) 1 coroane
O. Marmaila negustor (Satul-nou) 2 coroane	Giuri Todor (Şiştarovăț) 40 fileri
Trifu Babocu (Petre) 1 coroane	Moga Rusalin (Topolovăț) 40 fileri
Nicolae Țenche (Racovița) 1 coroane	Gábor Iános (Igen) 40 fileri
Petru Crator (Polății Ilva) 1 coroane	Kriszner George (Târnova) 50 fileri
Iovan Sigărtău (Retişor) 10 fileri	Nicolae Pârnevean (Păuliş) 20 fileri
Ilie Vucovan (Dracşina) 60 fileri	Iacob Ştefan (Boroşineu) 40 fileri
Petru Hârțiu (Parța) 60 fileri	Nicolae Valea (Boroşineu) 40 fileri
Moise Zaică (Uzdin) 40 fileri fileri,	Teodor Crişan (Păulisş) 40 fileri
Ilie Iedu, cantor bisericesc (Gaiul-mic) 2 coroane	Suma: **26 coroane 30 fileri**

*

4. Colecta lui *Toma Radiu* din spitalul Francisc Iosif în Timişoara:

Toma Radiu (Cernetoaz) 1 coroane	Ion Dalea (Caransebeş) 50 fileri
Moise Pană (Bara) 40 fileri	Ion Dimşia (Valea-Boului) 1 coroane
Petru Faner (Kisbekes) 40 fileri	Iorosim Cociuba (Târnova) 50 fileri
Achim Blocău (Rafna) 40 fileri	Florea Mateiu (Igriş) 20 fileri
Costa Simion (Răcăşdia) 40 fileri	Nicolae Iovița (Spata) 20 fileri
Florea Rusu (Selbăgel) 2 coroane	Floria Moatăr(Cârnecea) 30 fileri
Dimitrie Neamțu (Nagy Szilágy) 40 fileri	Damashin Marincu (Moşnița) 40 fileri
Ianoş Şomoreac (Temeş-Vucona) 40 fileri	Ion Iacobescu (Clişiova) 20 fileri
Ioan Micşa (Chevereşul-mare) 20 fileri	Suma: **9 coroane 30 fileri**
Iacob Cenda (Socular) 40 fileri	

[699] *Gmunden*, staţiune climaterică în provincia *Salzkammergut*, în *Austria Superioară*, pe malul lacului *Traun*. Din septembrie 1914 oraşul a fost transformat într-un complex spitalicesc de recuperare medicală a soldaţilor răniţi şi traumatizaţi pe front. Condiţiile de tratament s-au deteriorat începând cu anul 1916, pe fondul crizei alimentare ce a cuprins Austria – n.n., A.Ț.

[700] *Coşteiu*, reşedinţa comunei omonime, din judeţul Timiş, alcătuită prin fuziunea, în 1924, a satelor *Coşteiu Mare* (în ungureşte *Nagykastély*), *Coşteiu Mic* (în ungureşte *Kiskastély*) şi *Sâlha* (în ungureşte *Szilha*). De comună aparţin astăzi satele: *Hezeriş, Păru, Țipari* şi *Valea Lungă Română* – n.n., A.Ț.

*

5. Şcolarii de clasa VI elementară din Deda, cu numele: *Octavian Ghidiu, Florea Vasilica, Toader Păşcan, Vasilica Ghidiu, Gheorghe Buna*, în numele tuturor elevilor acelei şcoale, trimit pentru orfelinatul din Sibiiu suma de 12 coroane.

Drăguţii copilaşi ne scriu: „*Suma strânsă de 12 coroane e mică, dar o trimitem din inimi curate, având nădejdea că, precum pasărea din firicele îşi găteşte cuibul, aşa şi din fileri mulţi se va strânge o sumă mare, cu care se va isprăvi măreţul sălaş*".

Reasumare:

Colecta nr. 1: coroane	128
Colecta nr. 2: coroane	19
Colecta nr. 3: coroane	26,30
Colecta nr. 4: coroane	9,30
Colecta nr. 5: coroane	12
Suma: coroane	194,60
Transport din nr. 31 coroane	12573,32
Laolaltă coroane	12767,92

Românul, nr. 32 din 12/25 februarie 1916, Arad, p. 5

552

Bozovici (comitatul Caraş), 11/24 februarie 1916 – *Ştire în legătură cu decorarea plutonierului român Iosif Bololoi, din Regimentul 43 al armatei austro-ungare, pentru fapte de vitejie şi curaj dovedite în luptele de la Doberdo, pe frontul italian.*

Plutonierul Iosif Bololoi

de la Regimentul de infanterie Nr. 43, în 1 (14) februarie a fost distins din partea comandei militare cu decoraţia de argint clasa I pentru prezenţa de spirit şi curajul dovedit faţă de duşmanul de la Doberdo. Plutonierul *Iosif Bololoi* este român de origine, din *Gârboveţ*[701], cercul Bozoviciului[702].

[701] *Gârbovăţ*, sat aparţinând comunei *Bănia* (în ungureşte *Bánya*), judeţul Caraş-Severin – n.n., A.Ţ.

[702] *Bozovici*, comună în judeţul Caraş-Severin, alcătuită din localităţile *Bozovici, Prilipeţ* şi cătunele *Valea Minişului* şi *Ponească*, centrul „*Ţării Almăjului*" de unde, în iulie 1914, au fost mobilizaţi în armata austro-ungară 6614 soldaţi români, din care 980 din Bozovici, cei mai mulţi înrolaţi în Regimentul 43 Infanterie şi în Regimentul 8 Honvezi.

Dintre aceştia, 108 au murit pe front, iar 21 s-au reîntors acasă invalizi. Numele lor este înscris pe monumentul eroilor, ridicat în comună, precum: *Chera Petru, Verua Gheorghe, Schinteia D., Bihoiu Ioan, Goşa Pavel, Mihailescu Pavel, Obeşterescu Andrei, Vodă Nicolae, Gheruan Iosif, Sure Ianoş, Goşa Dănilă, Spain Iosif, Ciocloda Dumitru, Schinteie Ioan, Micşa Petru, Pătăşanu Iosif, Vidu Pavel, Luca Gheorghe, Nicola Petru, Drăgoi Ioan* etc. Cf. Nicolae Ilieşiu, *Monografia istorică a Banatului. Judeţul Caraş*, Editura Mica Valahie, Bucureşti, 2011, p. 68.

Românul, nr. 31 din 11/24 februarie 1916, Arad, p. 6

553

Pecica (comitatul Arad), 11/24 februarie 1916 – *Lista colectei organizate de biserica ortodoxă română, de şcoala confesională ortodoxă română şi de şcoala de stat din comună în sprijinul edificării orfelinatului românesc din Sibiu.*

Pentru orfelinatul românesc din Sibiiu
Colecta din Pecica

Arad, 23 februarie

Cu adâncă înduioşare publicăm astăzi marea colectă a iubiţilor noştri fraţi din Pecica pentru orfelinatul românesc din Sibiiu. Această colectă dovedeşte mai presus de toate că naţiunea noastră a simţit necesitatea ardentă a orfelinatului românesc. Şi nu va pieri niciodată un neam care în asemenea chip ştie să-şi facă datoria naţională.

Dulcii copilaşi, orfanii eroilor români cari îşi jertfesc viaţa pentru patrie, pentru tron şi pentru neamul lor, nu vor rămânea pe drumuri, nici vor cerşi mila străinilor, căci iată naţiunea română îi ia în braţele sale, îi ocroteşte şi în locul tatălui lor, tată li se face. Iată pilda strălucitoare a jertfei creştineşti. În Pecica-română preoţi, învăţători, intelectuali şi economi, dimpreună cu scumpii şcolari români, cu dragoste evangelică au dat obolul lor pentru marele orfelinat românesc din Sibiiu.

Laudă li se cuvine, şi noi ne închinăm dinaintea iubirii lor de neam. Exemplul de la Pecica va străluci peste întreg pământul românesc şi nu va rămânea sat care să nu-i urmeze. Ştim şi aceea că în curând chiar în Pecica se va continua colecta, căci mulţi fraţi de acolo nu erau pe acasă ori nu i-au aflat colectanţii, unii tocmai dintre cei mai bogaţi, cari nu pot suporta ruşinea ca numele lor să lipsească din şirul dăruitorilor „*în numele lui Christos*". Ulterior vom publica şi darurile lor.

În fruntea coalei de colectă, care ni se trimite spre publicarea din partea preotului *Ioan Popescu* din Pecica-română, cetim următoarele cuvinte: „*Colectă în numele lui Christos pentru orfelinatul român şi casa de soldaţi invalizi ce se înalţă sub scutul sfintei biserici din dăruiri naţionale. Dragostea arătaţi-o în faptă faţă de soldaţii nenorociţi şi faţă de orfanii părăsiţi şi veţi deplini cea mai frumoasă faptă creştină şi naţională!*"

La colectă au contribuit următorii:

Sava Tămăşdan, preot – 40 coroane	Alexa Crucean a lui Frona, econom – 5 coroane
Ioan Popescu, preot – 40 coroane	Petru Olariu, comerciant – 40 coroane
Dr. Ioan Felea, preot – 40 coroane	Mihail Mezei, econom – 2 coroane
Dr. Aurel Novac, avocat – 150 coroane	Vichentie Bodrojan, econom – 2 coroane
Dr. Nicolae Ciaclan, medic – 100 coroane	Ioan Imbrea, bărbier – 2 coroane
Dr. Lazăr Ghebeleş, avocat – 40 coroane	Vasile Tămăşdan, econom – 30 coroane
Ştefan Novac, jude regesc, pensionar – 40 coroane	Tena Moldovan, econom – 20 coroane
Ştefan Roja, învăţător – 10 coroane	Teodor Orga – 10 coroane şi pentru fiul său care-i dus la armată, iarăşi 10 coroane, de total – 20 coroane
Efrem Moldovan, învăţător – 20 coroane	Iancu Orga, econom – 10 coroane
Petru Russu, învăţător – 10 coroane	Dimitrie Şiclovan, econom – 20 coroane
Emilia Bugarin, învăţătoare – 5 coroane	
Gheorghe Dehelean – 5 coroane	

Remus Juncan, croitor – 10 coroane
Vichentie Ciorogariu, croitor – 3 coroane
Ioan Iemandi, econom – 3 coroane
Arsa Igrişan, econom – 3 coroane
Arcadie Ponta-Mărghitan, econom – 5 coroane
Nicolae Moldovan-Oprea – 10 coroane
Constantin Dragoş, econom – 2 coroane
Dimitrie Şiclovan-Macsin, econom – 2 coroane
Aron Şiclovan a lui Macsin, econom – 12 coroane
Gheorghe Igrişan a lui Alexa, econom – 10 coroane
Petru Ponta-Penţa, econom – 20 coroane
Trifon Igrişan, econom – 10 coroane
văduva Măriuţa Pantea, econom – 10 coroane
Mita Tămăşdan, econom – 10 coroane
Gheorghe Chevereşan-Gătea, econom – 10 coroane
Nicolae Juncan a lui Constantin, econom – 20 coroane
Ilie Tămăşdan, econom – 10 coroane
Ştefan Şiclovan-Ţitiriga, econom – 20 coroane
Mita Ponta-Vasi, econom – 20 coroane
Octavian Bucuroviciu, comerciant – 10 coroane
Dimitrie Ponta-Tălianu, econom – 5 coroane
Maxa Jug, econom – 10 coroane
văduva Floriţa Ponta-Penţa, econom – 6 coroane
Aron Ponta-Timu, econom – 8 coroane
Gheorghe Mezei-Mirgău, econom – 10 coroane
Emanuil Moldovan-Oprea, econom – 6 coroane
Efrem Tămăşdan a lui Constantin, econom – 5 coroane
Efrem Moldovan-Oprea, econom – 3 coroane
Emanuil Roman a lui Iosa, econom – 5 coroane
Cornelia Matheas, vicenotar – 2 coroane
Dimitrie Mezei, econom – 2 coroane
Constantin Crucean, econom – 5 coroane
Fema Tornean, econom – 4 coroane
Emanuil Vârtaciu a lui Petru, econom – 4 coroane
Nicolae Apătean, econom – 5 coroane
Iosif Şiculean, econom – 20 coroane
Petru Şchiop a lui Emanuil, econom – 20 coroane
Nicolae Dragoş a lui Todor, econom – 10 coroane
fiul său: Gheorghe Dragoş, econom – 10 coroane
Vasilie Roman a lui Gheorghe, econom – 10 coroane
Constantin Bodrojan şi soţia Emilia Ciorogariu, învăţător pensionar – 20 coroane
Ştefan Igrişan a lui Alexa, econom – 10 coroane
Nicolae Vârtaciu, nr. 648, econom – 10 coroane
Dimitrie Mezei, econom, soldat-vânător – 10 coroane
Sida, soţia lui Simeon Aconi, econom – 10 coroane
Arsa Novac, econom – 10 coroane
Gheorghe Şiclovan-Cheleru, econom – 2 coroane
Maxa Puşcaş, econom – 4 coroane
Nicolae Dragoş-Oala, econom – 5 coroane
Dimitrie Ţiţiriga, econom – 5 coroane
Nicolae Puta a lui Vasa, econom – 2 coroane
Iefta Rotariu, econom – 2 coroane
Vasile Şiclovan-Cucu, econom – 2 coroane
Efrem Mezei, econom – 4 coroane
Dimitrie Şchiop a lui Mănăilă, econom – 20 coroane
Gheorghe Dragoş-Bogatu, econom – 5 coroane
Ioan Şiclovan a lui Constantin, econom – 10 coroane
Alexandru Ponta, econom – 5 coroane

Iefta Rakity (sârb), econom – 4 coroane
Mladen Rakity (sârb), econom – 10 coroane
Ioan Mara, econom – 4 coroane
Teodor Imbroane, econom – 8 coroane
văduva Sofia Hornoiu, econom – 20 coroane
Vasile Ciorogariu, comerciant – 20 coroane
Dimitrie Puta a lui Emanuil, econom – 5 coroane
Sida Luțai, comerciant – 10 coroane
Emanuil Puta tânărul, econom – 20 coroane
Sida văduva Vancu Țigu, econom – 20 coroane
Constantin Aconi, econom – 5 coroane
Avram Puta, econom – 10 coroane
Gligor Teretean-Marinău, econom – 10 coroane
Aron Tămăşdan, econom – 4 coroane
Tănasie Aconi, econom – 5 coroane
Floriţa Crucean-Cosma, econom – 5 coroane
Axentie Novac, econom – 20 coroane
Dimitrie Crucean-Doca, econom – 20 coroane
Eftimie Dragoş, econom – 10 coroane
Ştefan Puta a lui Mănăilă, econom – 10 coroane
Mihaiu Teretean, econom – 10 coroane
George Moldovan-Tena, econom – 10 coroane
Efrem Igrişan, econom – 10 coroane
văduva Livia Chevereşan a lui Filip, econom – 2 coroane
Nicolae Jug, econom – 5 coroane
Petru Ponta-Gruia, econom – 10 coroane
Dinu Puta a lui Emanuil, econom – 10 coroane
Dimitrie Drănău a lui Ioan, econom – 10 coroane
Nicolae Cădar bătrânul, econom – 6 coroane
Ioan Russu, faur – 10 coroane
Ioan Lazăr şi fiul Nicolae, econom – 10 coroane
Colecta şcolarilor din Pecica maghiară – 20 coroane
Colecta şcolarilor învățătorului Ştefan Roja – 26 coroane
Colecta şcolarilor învățătorului Petru Russu – 20 coroane
Gheorghe Debreţeni – 10 coroane
Gheorghiță Teretean, econom – 10 coroane
Traian Ponta-Trifan, econom – 13 coroane
Dimitrie Petrişor a lui Dinu, econom – 10 coroane
Teodor Chevereşan a lui Trăilă, econom – 10 coroane
Silvia Hedeş, elevă de clasa IV civilă – 3 coroane
Simion Pălincaş, econom – 50 coroane
Colecta învățătoarei Elena Alexa, de la elevele claselor I-VI – 9,10 coroane

Suma coroane 1.657,10
Transport din nr. 30 – coroane 10.916,22
Laolaltă coroane 12.573,32

*

Notă: La colecta învățătorului P. Russu, din Pecica-română, pentru orfelinatul român din Sibiiu au contribuit următorii şcolari:

Traian L. Felea 2 coroane, Traian Debreţeni 2 coroane, Dimitrie Debreţeni 2 coroane, Adrian Vârtaci 1 coroane, Cornel Zoriți 1 coroane, Remus Ponta 1 coroane, Roman Jugu 1 coroane, Vasile Crucean 20 fileri, Dimitrie Chelemen 30 fileri, Teodor Țițiriga 20 fileri, Petru Moldovan 20 fileri, Iancu Igrişan 40 fileri, Gheorghe Juncan 30 fileri, Gheorghe Cizmaş 30 fileri, Simeon Albu 30 fileri, Nicolae Albu 30 fileri, Efrem Crucean 50 fileri, Emanuil Dragoş 30 fileri, Dimitrie Barbu 20 fileri, Mihai Nichici, Ioan Popu, Petru Şiculan, Roman

Vârtaci, Petru Bălu, câte 20 fileri, Ioan Boşneac 14 fileri, Nicolae Roman 10 fileri, Gheorghe Sfătu 20 fileri, Aurel Vinţan 40 fileri, Dimitrie Ponta 20 fileri, Ştefan Chevereşan 20 fileri, Dimitrie Rotar 40 fileri, Gheorghe Brăştin 20 fileri, Nicolae Vârtaci 10 fileri, Gheorghe Vârtaci 10 fileri, Nicolae Vârtaci junior 10 fileri, Aron Bogdan 20 fileri, Teodor Apătean 20 fileri, Roman Ponta 20 fileri, Adrian Cenădan 20 fileri, Romulus Moldovan 20 fileri, Traian Ponta 16 fll, fileri, Ioan Codoş 30 fileri, Dimitrie Orzu 10 fileri, Ioan Nichici 20 fileri, Gheorghe Şchiopu 10 fileri, Miloş Teretean 30 fileri, Georgiu Cradigati 10 fileri, Efrem Capră 20 fileri, Efrem Opşitar 18 fileri, Ştefan Teretean 20 fileri, Gheorghe Igrişan 10 fileri, Livius Novacu 10 fileri, Sever Popescu 30 fileri – În total 20 coroane.

*

La colecta învăţătorului Ştefan Roja, din Pecica, au contribuit următorii şcolari: Ştefan Mora, clasa IV, 2 coroane, Petru Emandi, clasa VI, 40 fileri, Gheorghe Vinţeler, clasa VI, 20 fileri, Ştefan , clasa V, 40 fileri, Ştefan Puta, clasa V, 10 fileri, Toma Chevereşan clasa V 20 fileri, Ilie Tămăşdan clasa V, 1 coroane 10 fileri, Romul Dragoş clasa V, 2 coroane, Nicolae Barbu, clasa VI, 20 fil, fileri,Iosif Crucean, clasa VI, 50 fil, fileri, Constantin Taşcă, clasa VI, 20 fileri, Ştefan Crucean, clasa IV, 1 coroane, George Vesa, clasa IV, 10 fileri, Romul Fantea, clasa IV, 20 fileri, Ioan Chevereşan, clasa IV, 34 fileri, Aron Ţiţiriga, clasa IV 20 fil, fileri, Manuilă Oacheş, clasa VI, 2 coroane, Constantin Funar, clasa VI, 2 coroane, Aron Tămăşdan, clasa VI, 60 fileri, Manoilă Dragoş, clasa VI, 1 coroane, Dimitrie Moldovan, clasa Vi 1 coroane, Petru Taşcă, clasa VI, 20 fileri, Constantin Bont, clasa VI, 30 fileri,Pavel Jugu, clasa VI 30 fileri,Sabin Funar, clasa VI, 30 fileri, Ştefan Vârtaciu, clasa V, 30 fileri,Dimitrie Igrişan clasa VI, 36 fileri Ştefan Igrişan, clasa VI, 1 coroane, Aurel Teretean, clasa V, 1 coroane, Nicolae Ponta, clasa IV, 2 coroane, George Cizmaş, clasa VI, 30 fileri – De tot 26 coroane

*

De la şcoala de stat din Pecica-maghiară au contribuit următorii: Teresca Hornoiu 2 coroane, Steluţa Ugliş 2 coroane, Porfirie Popescu 2 coroane, Lucreţia Hedeş 1 coroane, Gheorghe Hedeş 1 coroane, Coriolan Bucur 1 coroane, Elena Igrişan a lui Rista 10 coroane, Maria Ardelean 1 coroane – De tot 20 cor

Românul, nr. 31 din 11/24 februarie 1916, Arad, p. 5

554

Terezin (Boemia de Nord), 12/25 februarie 1916 – *Ştire în legătură cu starea precară de sănătate a atentatorului Gavrilo Princip, autorul dublului asasinat de la Saraievo, întemniţat în fortăreaţa Theresienstadt din Boemia.*

Atentatorul Princip din Sarajevo grav bolnav

Auditorul militar, *Dr. Paul Halmy*, din *Caşovia*[703], revenit din călătoria de inspecţie, din *Theresienstadt*[704], a declarat unor ziarişti din Budapesta că atentatorul principal la viaţa arhiducelui Francisec Ferdinand, *Princip*, care actualmente e internat în închisoarea din

[703] *Košice*, azi în Slovacia – n.n., A.Ţ.

[704] *Terezin* (în germană *Theresienstadt*), în districtul *Leitmeritz*, provincia *Aussiger*, azi în Cehia, fortăreaţă ridicată între anii 1780–1790 de către împăratul *Iosif al II-lea* spre a proteja nord-vestul Boemiei de pericolul prusac, la confluenţa râurilor *Eger* şi *Elba* – n.n., A.Ţ.

Theresienstadt – este grav bolnav. Suferă de tuberculoză, în gradul extrem. E slab şi galben, ochii îi sunt intraţi adânc în orbite.

A fost adânc impresionat când a aflat că regele Petru a fugit din Serbia, că această ţară a fost ocupată de oştirile monarhiei. Şi moartea complicelui său, *Cabrinovici*, l-a sguduit adânc.

Românul, nr. 32 din 12/25 februarie 1916, Arad, p. 7

555

Zürich, 12/25 februarie 1916 – *Analiză comparativă a contextului internaţional în care a fost atrasă Italia în război de partea Antantei, în mai 1915, cu cea de la începutul anului 1916, când se fac presiuni asupra României pentru a o determina să părăsească neutralitatea şi să se alăture uneia dintre taberele inamice, urmată de o descriere a sistemului militar şi a potenţialului uman românesc.*

Valoarea militară a României

Arad, 24 februarie

Dăm la vale, în traducere, un interesant articol apărut sub acest titlu în ziarul elveţian „*Neue Züricher Zeitung*":

România e de prezent un punct negru în răsboiul mondial. Atitudinea ei oscilează, intenţiunile nu-i sunt bănuite. O parte a pressei a comparat actuala atitudine a României cu atitudinea care o avea Italia în primăvara anului 1915, dar comparaţia aceasta nu e bună, deoarece pentru Italia exista atunci numai alternativa ca să-şi păstreze neutralitatea sau să intervină în răsboiu alăturea de *Ententă*, câtă vreme intervenţia alăturea de *Puterile centrale* a fost exclusă încă de la începutul răsboiului, când Italia a preferat să rămână neutrală decât să satisfacă datoriei ca stat în *Tripla alianţă*.

Pentru România sunt date în viitor trei posibilităţi: păstrarea neutralităţii, aceasta e dorinţa domnului *Brătianu* şi a prietenilor lui politici; intervenţia alături de *Puterile centrale*, care ar fi idealul domnilor *Marghiloman* şi *Carp* şi, în sfârşit, intervenţia alături de *Ententă*, pentru care pledează domnul *Tache Ionescu* şi prietenii lui. Se deosebeşte România de Italia şi în ce priveşte atitudinea suveranilor. În urma raporturilor de înrudire a reginei *Elena*, Curtea italiană era cu totul devotată cauzei *Ententei*, iar regele *Victor Emanuil* s-a arătat în simpatiile sale şi în timpul neutralităţii mai mult ginere al lui *Nicolae Nicolaevici* şi *Petru Carageorgevici* decât suveran al *Triplei alianţe*, dimpotrivă dinastia *Hohenzollern* din Bucureşti are în mod natural simpatii pentru *Puterile centrale*, dar pe faţă păstrează o neutralitate riguroasă.

Atitudinea aceasta a curţii însă nu împiedecă ca în Bucureşti să nu se dea, mai bine de un an şi jumătate, cea mai înfuriată luptă de intrigi între diplomaţi şi ca să se încerce toate mijloacele pentru de a atrage ţara în vâltoarea răsboiului. Că *Ententa* desfăşură cea mai febrilă activitate în privinţa aceasta, nu ne va uimi, dacă aruncăm o privire pe hartă şi asupra situaţiei pe câmpiile de luptă. Dacă *Ententei* îi va reuşi să o atragă pe România de partea sa, Rusiei i se va da posibilitatea să intervină în Balcan, cea ce ar schimba întreagă situaţia. Dar chiar din cauza aceasta regele *Ferdinand* e rezervat. Dar orice desvoltare vor lua lucrurile în viitor şi ori de care parte va interveni România, e de cel mai mare interes a contesta încă acum ce forţe va putea arunca România în cumpăna răsboiului, când ar abandona neutralitatea.

În România s-a introdus obligativitatea serviciului militar încă în anul 1859, adecă înainte de a se urca pe tronul ei *Carol de Hohenzollern*. La serviciul militar sunt obligaţi bărbaţii în etate de 21 până la 46 ani. Contingentul de recruţi anual e în România de 55.000

oameni, aşa că efectivul armatei în timp de pace, pe lângă cei 5.500 ofiţeri şi funcţionari militari, e 125.000 oameni, dintre cari, din motive de economizare, 10 procente sunt concediaţi. Din acest material de soldaţi instruiţi, cari îi stau la dispoziţie, România poate da o armată de 450.000 oameni, dintre cari, după afirmaţiunea cunoscătorilor împrejurărilor, 250.000 sunt combatanţi de linia primă. Materialul de oameni, de care dispune România, e însă aşa de mare încât poate organiza cu uşurinţă o armată de 600.000 soldaţi, dacă are la dispoziţie muniţiunea, îmbrăcămintea şi trenul necesar.

Chiar şi din aceste cifre şi din faptul că armamentul ei e de tot modern, rezultă ca aceasta armată e echivalentă armelor celorlalte state, premiţând că instrucţia militară-tehnică e în armonie cu armamentul ei. În ce priveşte instrucţia, trebuie să amintim unele instituţiuni cu totul proprii României, cari promovează instrucţia şi dă posibilitate tinerimei a cunoaşte noţiunile fundamentale militare încă înainte de a îmbrăca uniforma. Aşa, în toate clasele superioare a institutelor de învăţământ elevii primesc instrucţie militară.

Organizaţie proprie o au regimentele de cavalerie de călăraşi, acestea sunt compuse din regimentele de roşiori cu escadroanele de servicii. La aceste regimente, provăzute cu caii pentru răsboiu şi echipa prescrisă, pentru recruţi se necesitează un exerciţiu de trei luni şi în cursul alor patru ani serviciu de câteva luni. Este un fel de sistem de schimb, rămas moştenire din organizaţia militară de odinioară, rămasă de la domnitorii Moldovei şi Munteniei. Corpul ofiţeresc al armatei româneşti este recrutat în mare parte din oameni tineri, cari intră în şcoala militară din Bucureşti după absolvirea vreunei şcoale superioare şi după ce şi-au făcut serviciul militar. sunt însă şi subofiţeri ieşiţi din şcoli militare şi preparaţi pentru examenul de locotenent.

O mare proporţie o formează în România ofiţerii de rezervă, deveniţi în urma serviciului anului de voluntari. Aceştia sunt supuşi unui regulament ca şi ofiţerii activi, prin care zece ani, după serviciului de armată, sunt la dispoziţia Ministerului de răsboiu. Soldatul român este bine disciplinat şi devotat, ceea ce dovedeşte un bun material de răsboiu. Ofiţerul român este superior oricărui din celelalte state balcanice.

Nu de mult s-a echipat întreaga armată cu o nouă uniformă verzuie. Din partea comandamentului român s-au dat toate îngrijirile pentru introducerea tuturor inovaţiilor necesare, astfel nu va fi de puţină importanţă dacă aceasta armată va fi chemată să intre în răsboiul universal de o parte sau de alta.

Românul, nr. 32 din 12/25 februarie 1916, Arad, p. 2–3

556

Volynia (Galiţia), 12/25 februarie 1916 – *Corespondenţă a unui învăţător-cadet, din prima linie a frontului, prin care deplânge starea de înapoiere în care au fost împinse satele româneşti, de pe teritoriul monarhiei dualiste, odată cu mobilizarea pe front a tuturor învăţătorilor apţi de luptă.*

- Corespondenţă din răsboiu -

Învăţători şi preoţi

Poşta de campanie 37[705] – 25 februarie

Învăţătorimea care, cu puţină escepţie, şi-a cunoscut aşa bine rolul – o afli astăzi pe frontul de la Basarabia până la Riga, şi tot aşa pe frontul sudic.

[705] *Volynia* (în ucraineană *Волинь*, în poloneză *Wołyń*), regiune istorică în centrul şi estul Europei, odinioară parte componentă a Poloniei – n.n., A.Ţ.

La regimentele noastre e recunoscut că 35–40% a plutonierilor sunt învăţători. Nu odată, adresându-se infanteristul român plutonierului său, îl agrăieşte: „*domnule învăţător*". Întreabă apoi ce ştie din ţară, cât quant de bucate lasă ţara pentru cei de acasă, cine învaţă copii?... Îi spui... îşi pironeşte privirea, oftează şi merge mai departe să-şi vadă de datorie.

Învăţătorimea – cunoscătoare de datorie – a fost totdeauna în mijlocul săteanului nostru şi cu el alături sângerează astăzi. Satele noastre – acum posomorâte, tăcute, în adevărat doliu – sunt tot acolo unde au fost odinioară şi acolo, cu desăvârşită abnegaţiune, trebuie lucrat pentru moral ca bază a viitorului nostru.

Preoţimea noastră – cu puţină escepţie – are influenţă în primăria comunală. Sprijinită de aceasta – convinsă de greutăţile actuale şi oportunitatea vremei – numai acestei preoţimi îi cade ca datorie greaua misiune de susţinere a moralului în ţărănimea noastră.

Învăţător-cadet în prima linie

Românul, nr. 37 din 18 februarie/2 martie 1916, Arad, p. 3

557

Volynia (Galiţia)–Vârşeţ (Banatul de Sud), 13/26 februarie 1916 – *Corespondenţă de pe front purtată între doi tineri români din Beiuş, unul aflat în refacere la spitalul militar din Vârşeţ, după rănile suferite pe frontul sârbesc, celălalt mobilizat pe frontul Galiţiei răsăritene.*

Prietenii…

Wolhinia, la 26 februarie 1916

Dorite Octaviane!

Tu eşti departe! Departe în strălucirea oraşului Vârşeţ îţi afli acum mângâierea! Tu frate ţi-ai împlinit datoria. Tu acum ceri vindecarea oaselor sdrobite în decursul atâtor zile şi nopţi petrecute în mijlocul bubuiturilor de tunuri. Eşti mai fericit, când a-i scăpat din ghiarele morţii şi când de nou îţi revezi părinţii, fraţii, surorile, şi în urmă pe Ea, pe care odinioară, când strigai înaintea oastei cu ‚însufleţire „*înainte*", cugeta-i că n-o vei mai vedea! Dar tu frate acum eşti fericit, ca-i trecut peste toate!

Eu? Am plecat acuma-i o lună şi jumătate la locu-ţi unde la început glasul bubuitor al tunurilor, fluierul plângător al gloanţelor m-a făcut să-mi bată puţin inima! Dar acum, după atâta timp, aşa liniştit mă simt ca şi cum aici m-aş fi trezit de la început! Însă ştii tu bine frate Viane, că glonţul nu te întreabă de eşti liniştit?... de eşti fricos?...

Am auzit că în curând vei merge la Beiuş, dacă cumva se va întâmpla să te abaţi şi pe la ai noştri, te rog mai mângâie-i puţin cu câte o vorbă, căci Doamne fericiţi se vor simţi în jurul tău. Sfârşindu-mi-se lumânarea – într-o colibă subterană, încunjurat din toate părţile de nişte pereţi umezi – îmi încheiu epistola. Dumnezeu cu tine frate!

I. Băruţia, cadet

Românul, nr. 37 din 18 februarie/2 martie 1916, Arad, p. 3

558

Volynia (Galiţia), 13/26 februarie 1916 – *Corespondenţă de pe front în legătură cu starea sufletească a soldaţilor români, din armata austro-ungară, şi grijile care-i macină în privinţa stabilităţii familiilor lor atunci când se vor întoarce acasă.*

Cei de pe front şi cei de-acasă

Câmpul de luptă, 26 februarie

Seara, după ce se întunecă şi avem linişte din partea duşmanului, ne adunăm mai mulţi camarazi într-un bordeiu subteran, ne aşezăm în jurul unui cuptor şi poveştile încep. Îşi spune fiecare necazurile, atât ce le-a trăit pe câmpul de luptă, cât şi pe cele de acasă. După ce se isprăvesc poveştile aceste, se încep alte, şi anume se întreabă unul pe celălalt: ***oare când se va mai face sfânta pace?*** La întrebarea aceasta fiecare îşi dă părerile, vai, una mai uşoară[706] decât alta, că nimic nu se poate şti.

Trec gândurile noastre la ai noştri. Câte svonuri vin de acasă că ar fi viaţa destrăbălată. Unii au scris nevestelor despre aceste svonuri şi iată un răspuns aci:

Dragă şi Iubite soţule,

Eu, a ta nevastă Maria, şi copii noştri, cu numele Gheorghe, Ionaş şi Eva, suntem sănătoşi şi să dea Dumnezeu ca aceasta carte să te găsească şi pe tine sănătos. Şi mai departe mă închin de sănătate eu şi prunci noştri. Şi mai departe, dragă şi scumpule bărbat, de dorul tău mă usuc.

Dar dragă şi iubite soţule să nu te gândeşti la alte „prostii" că te bate Dumnezeu, că asta-i aşa cum îţi spun eu. Va bate Dumnezeu pe o astfel de ticăloasă! Şi de acest fel ştiu că sunt unele. Avem speranţă de s-or îndrepta cu toţii, ca şi bunul Dumnezeu să-şi întoarcă mila către noi şi să facă sfânta pace.

C. R.

Românul, nr. 37 din 18 februarie/2 martie 1916, Arad, p. 3

559

Durrës (Albania), 14/27 februarie 1916 – *Colaj de ştiri în legătură cu victoria obţinută de trupele austro-ungare pe frontul balcanic odată cu ocuparea portului Durrës, important centru de control militar deţinut de tabăra Antantei la Marea Adriatică, victorie care se datorează în special vitejiei şi curajului soldaţilor români din Regimentul 33 arădean, al armatei austro-ungare.*

Cucerirea oraşului Durazzo[707]

Cu prilejul cuceririi oraşului de pe litoralul adriatic, „*Neue Freie Presse*" scrie în numărul din urmă:

„Aceasta faptă extraordinară a putut fi săvârşită numai prin isteţimea deosebită de conducere, prin pregătirile intense şi prin cunoaşterea aspirată a forţelor de cari dispune monarhia în

---

[706] Mai neargumentată – n.n., A.Ţ.

[707] *Durrës* (în italiană *Durazzo*), cel mai important port al Albaniei, la Marea Adriatică, dar şi al naţionalismului albanez la începutul secolului al XX-lea. Până în toamna anului 1912 a fost centrul vilaietului *Işkodra*, apoi, pe 26 noiembrie 1912 să fie arborat drapelul albanez în oraş, odată cu insurecţia condusă de *Ismail Qemali*, pentru ca numai după trei zile să fie ocupat de trupele sârbeşti, în contextul *Primului Război Balcanic*, şi transformat în provincie sârbească (*Драчки округ*), împreună cu oraşele *Lezha, Elbasan* şi *Tirana*.

Sârbii s-au retras în aprilie 1913, şi oraşul a devenit a doua capitală a Albaniei, după *Vlora*, sub scurta domnie a principelui *William de Wied*. După intrarea Italiei în tabăra *Antantei*, în 1915 a fost ocupat de trupele italiene, iar în 27 februarie 1916 a fost ocupat de trupele austro-ungare, până în octombrie 1918 când a fost reocupat de forţele *Antantei*. Cf. Willis John Abbot, *The Nations at War. August 1914 – August 1916*, Leslie-Judge Company, 1917, p. 172.

totalitatea armatei sale. Cucerirea Durazzo-ului de armata austro-ungară este una dintre rezultatele politice cele mai însemnate ale războiului… Unul dintre motivele ce au îndemnat pe Italia să declare război monarhiei a fost dorința ca monarhia să fie îndepărtată întru cât se poate de la litoral. Prin hegemonia Mării Adriatice voia Italia să se erijeze în rol de putere conducătoare a Balkanilor din vest... Şi cucerirea Durazzo-ului aceasta însemnează: ***monarhia are acum libertatea să deslege problema adriatică după bunul plac...****"*

În falanga cuceritorilor care au reuşit să obțină acest mare rezultat politic pentru monarhie, ***sunt şi Românii, excelenți soldați****… **Să nu uităm**.*

*

„*Bravii Români*" din Regimentul arădan

Aşadar, în şovinistul organ „*Budapesti Hirlap*", a putut vedea lumina zilei un articol intitulat astfel: „***Bravii Români***", care sunt soldații Regimentului arădan, care luptă pe frontul italian. Corespondentul de războiu al acestui organ, *Payr Hugo*, spunea că „***la corpul de armată s-a vorbit mult despre Români***", pe care „***îi poți plasa oriunde, şi orice datorie şi-o împlinesc deopotrivă de bine***".

Colonelul ar fi făcut următoarea psichologie: „*Altul este soldatul român şi altul este soldatul ungar, aşadar într-alt chip trebuie să te porți cu el. Până ce în ungur este mai mult virtus, în român este mai multă resemnare. Aceluia trebuie să-i vorbeşti bine, să-i vâri încredere, cestuilalt însă să-i porunceşti, altfel nu ştie ce să facă. Dacă însă îşi cunoaşte îndatorirea, atunci în împlinirea ei într-adevăr se distinge.* ***Brav, bun popor este acesta şi, dacă ai grijă de el, poate concura cu cei mai bravi soldați****… Eu* – zice corespondentul –*adaug:* ***frumoasă rassă, bun material de oameni***".

Psichologia făcută de domnul colonel este puțin cam cunoscută, aproape învechită, şi reînnoim convingerea noastră, întemeiată de cunoştințe mai exacte, că acea psichologie este defectuoasă.

*

„Eroism şi tenacitate neînfrântă"

Ziarul budapestan „*Világ*" publică o corespondență de războiu a domnului *Jászi Oszkár*, în care face elogii *Corpului al XII-lea*, deci ***Armatei Ardealului***. Fiindcă acest corp este majorizat absolut de elementul românesc, „*acel eroism şi acea tenacitate neînfrântă*" de care vorbeşte domnul *Jászi* sunt ***virtuți româneşti***. Într-altă parte a ziarului traducem un fragment ce ne priveşte.

E regretabil numai că domnul *Jászi* este foarte precaut să nu amintească în amănunțita sa corespondență cu nici un cuvânt despre Românii Ardealului.

Românul, nr. 37 din 18 februarie/2 martie 1916, Arad, p. 2

560

Arad, februarie 1916 – *Sinteză a evoluției mişcării naționale a românilor transilvăneni în pragul secolelor XIX-XX, întocmită de Roman Ciorogariu, pe atunci directorul Seminarului Teologic Ortodox din Arad, prin prisma strategiilor adoptate de-a lungul timpului de generațiile de intelectuali implicate în câştigarea drepturilor politice şi civile ale românilor ardeleni, şi sub impresia alegerii unui nou mitropolit ortodox al Ardealului.*

Moartea Mitropolitului Ioan Meţianu

Din cele înşirate până aici reiese importanţa mare ce i se da mitropolitului din Sibiu în cercurile ungureşti. Decorat cu ordinul „Coroana de Fier", ce-l îndreptăţea la titlul de baron, şi cu „Francisc Iosif" clasa I. De Francisc Iosif era simpatizat personal, erau doar născuţi într-un an şi se încurajau reciproc când se vedeau. Între români avea nimbul arhieriei de 42 de ani, 24 ani episcop al Aradului şi 18 ani mitropolit al Sibiului, ani plini de activitate rodnică în ridicarea instituţiilor culturale. Un om făcut dintr-o bucată. Figura patriarhală impozantă, mintea ageră, temperamentul viu, graiul sonor, energia voinţei şi un excesiv simţ practic ce îl predestinau de conducător. În fruntea unei mişcări populare, el putea duce lumea orbiş după sine. De aceea erau ţintite privirile la el.

Efectele acestei energii însă le-am simţit mai mult noi tinerii care cutezam să cugetăm cu capul nostru, iar idealismul nostru se lovea de practicismul lui. Erau două lumi care se ciocneau. Dar numai în mijloacele de luptă diferam, ţinta era aceeaşi. În politica militantă el era moderatul, noi intransigenţii, dar în fond nimeni nu era mai bun român decât el. *Suum cuique*[708].

Moderaţii şi naţionaliştii

Generaţia viitoare care va ceti ziarele româneşti de la anii 1860 până la înfăptuirea României Mari se va speria de polemicile violente dintre „*moderaţi*" şi „*naţionalişti*". Nu va fi de prisos o lămurire asupra „*moderaţilor*", ici colea timbraţi şi de „*trădători*".

Să începem cu mitropolitul Şaguna. Şi el a ajuns pe indexul odioşilor moderaţi, ca să nu zic trădători, pentru că după unirea Ardealului cu Ungaria a fost pentru intrarea Ardealului în Parlamentul din Budapesta, ca acolo să ia lupta parlamentară pentru revendicările naţionale. Vremea, după tristele experienţe ale politicei de pasivitate, a justificat politica de activitate a lui Şaguna.

Mai violent era atacat ca renegat şi trădător marele mecenat al tinerimei, fiul Orăzii Mari, Emanuil Gojdu, prieten intim al lui Şaguna. Politica lui Gojdu era îndreptată contra camarilei perfide din Viena, care a înşelat pe Români în 1848 şi veşnic a intrigat între Români şi Unguri ca să nu ajungă la înţelegere. Era însă duşmanul pan-maghiarului Kossuth. El credea în sinceritatea lui Francisc Deák, despre care susţinea că e de origine macedo-român şi numele lui originar ar fi fost „*Pescar*". Obiectivul politicei lui, de a obţine pe cale constituţională drepturi pentru Români, este exprimat în testamentul său, unde visează de o corporaţiune organică, autonomă, naţională, adunare sau congres naţional, pentru „*naţiunea română*", adică autonomia naţională. Dar se îngrijeşte şi de creşterea unei generaţii intelectuale ca să aibă poporul povăţuitor luminat. Mintea să şi-o lumineze strălucita naţiune daco-romană, ca să nu fie neam mai ales decât neamul românesc, cum este scris la prorocia naţională a lui Ţichindeal. Fundaţiunea Gojdu astăzi e evaluată la zece milioane coroane în aur, în moneda noastră de azi cam trei sute milioane lei. Cea mai mare fundaţiune a tinerimei ardelene. Iată opera odiosului renegat de odinioară.

Cu toată autoritatea morală a moderaţilor, un partid guvernamental nu s-a putut înjgheba între Români. În anul 1884 s-a încercat un grup de notabili-zeflemizaţi, „*ilustrisimii din tufă*" să înjghebeze un partid moderat. Cine erau acei moderaţi? Miron Romanul, mitropolitul Sibiiului, fiul Bihariei, cu simţul lui fin diplomatic şi râvna iubirei lui de neam în suflet. Caracteristic e cum a stricat acest mitropolit serbările milenare maghiare din 1896 printr-o celebră circulară, un splendid rechizitoriu la adresa jubilanţilor maghiari, ce a avut

[708] „*Fiecare în felul său*" – n.n., A.Ţ.

de consecinţă admoniţia regală şi descărcarea furiei puternicului ministru Bánffy Dezsö, ameninţările cu boicot din cercurile maghiare şi detronarea din scaunul mitropolitan. Vigilenţa lui a mântuit şi Liceul din Braşov prin formula „*rentei*" bunurilor din România din care se susţinea liceul. – Dr. Iosif Gál, membrul Casei magnaţilor, care îşi ţinea de onoare să fie epitropul bisericei române din Budapesta şi să cetească „*credeul*" în biserică. Pe urmele lui Gojdu, şi el şi-a lăsat frumoasa avere tinerimei române. Moderat şi el în politică, neadormit însă în zelul de a-şi întări neamul şi biserica. – Episcopul Meţianu şi alţii care, în poziţia lor cu răspundere pentru instituţiile pe care le prezidau, nu puteau face politică intransigentă. Au şi întemeiat un ziar, intitulat „*Viitorul*", din Budapesta, sub direcţia lui Cornel Diaconovici.

Moderaţia lor sta în omiterea autonomiei Transilvaniei şi a sufragiului universal din programul Partidului naţional de la anul 1881. Conştiinţa naţională însă n-a admis nici această concesiune şi „*Viitorul*" trebuia să moară după o scurtă viaţă de doi ani, ca o încercare nereuşită de a înjgheba un partid moderat între Români, căci Românii perhorescau orice politică oportunistă, iar Ungurii nu admiteau nici un colorit de partid propriu românesc, ci numai contopirea în careva din partidele parlamentare maghiare. Locul de întâlnire al tuturor, fără deosebire de profesiuni politice, erau sinoadele şi congresele noastre bisericeşti, acolo unde în frăţească înţelegere se lucra pentru întărirea bisericei şi a şcoalei. Aceştia erau moderaţii cârtiţi în lupte politice. Trădători de neam noi n-am avut.

În septembrie 1915 am văzut ultima oară pe mitropolitul Meţianu în Sibiiu, la vârsta de 88 ani, în plină putere fizică şi psihică. Era vorba de intrarea armatei române în Ardeal. „***Se spune că şi regele Carol vroia Ardealul*** – zicea mitropolitul – ***dar nu-mi pot închipui cum. Eu n-o să-mi părăsesc reşedinţa dacă vor veni, căci canoanele mă obligă a nu-mi părăsi credincioşii la strâmtoare***". Au fost uitate toate câte ne despărţeau, tensiunea de până atunci, şi ne-am concentrat în aceea ce ne unea în ceasul când am ajuns la frângerea pâinilor.

Atmosfera era încărcată de pregătirile ofensivei din primăvara anului 1916, care se credea că va fi decisivă. Mitropolitul Meţianu a murit la 21 ianuarie (3 februarie) 1916. Toţi simt fierul situaţiei ce se creează prin pierderea cârmaciului care simboliza pe „*preotul cu crucea-n frunte*" în mijlocul furtunei deslănţuite. Condoleanţe şi delegaţii de la rege, guvern, parlament, biserici, societăţi – toate privirile erau îndreptate spre Sibiiu.

Funeraliile se desfăşoară într-o proporţie neînchipuită. Sute de preoţi din întreaga mitropolie, cum n-am mai văzut la un loc, deschid cortegiul funebral, urmat de înaltul cler, de autorităţile bisericeşti, militare, civile şi de imensa mulţime a poporului din tot cuprinsul mitropoliei. Fără a fi fost plănuită o demonstraţie a legăturii vii dintre cler şi massele populare, spontan s-a reliefat la mormântul mitropolitului Meţianu că biserica e cetatea sfântă în care trăieşte şi moare neamul românesc, după vechile lui tradiţii. A fost unica adunare populară mult grăitoare sub durata războiului. S-a fărâmiţat Comitetul naţional, toţi şi toate, numai biserica a rămas în picioare în viitorul ispitelor.

A căzut coroana de pe capul bisericei şi s-a deschis prăpastia greutăţilor la îndeplinirea scaunului mitropolitan vacant, cu toate consecinţele ei incalculabile. Dispoziţia Statutului organic e clar precizată în §156, unde se zice „Congresul pentru alegerea de mitropolit se convoacă prin Consistoriul mitropolitan în termen de cel mult trei luni după răposarea mitropolitului".

Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, Editura Tipografiei Diecezane, Oradea, 1926, p. 59–62

561

Arad, 17 februarie/1 martie 1916 – *Analiză critică a deciziilor militare privitoare la mobilizarea sub arme a contingentelor de rezervişti cu vârste cuprinse între 42–50 de ani, recrutate în special din rândurile naţionalităţilor trăitoare pe teritoriul monarhiei dualiste spre a dezechilibra balanţa etnică a imperiului.*

Arad, 1 martie 1916

- Note politice -

Când intră bătrânii sub arme…

Numărul soldaţilor români ai monarhiei se înmulţeşte cu câteva zeci de mii de oameni , din generaţia de la 42 la 50 de ani, aflaţi apţi pentru serviciul militar. Cu plecarea sub arme a acestor bătrâni, neamul românesc din patrie înmulţeşte în mod simţitor oastea Majestăţii Sale monarhului cu floarea jertfelor ce le poate da.

Şi fiindcă rândurile noastre se răresc, simţim datoria ca să urmărim, cu mai mare vigilenţă decât până aci, desfăşurarea politicei guvernanţilor noştri faţă de naţionalităţi, îndeosebi faţă de noi. Suntem de credinţă că golurile ce se fac în societatea românească prin intrările acestea sub arme, care sunt adevărate evenimente interne, nu vor fi acoperite, de cei care cârmuiesc astăzi destinele monarhiei, cu tendinţe de slăbire a situaţiei noastre politice, dimpotrivă, că în măsura jertfei se va face răsplata.

Cu fiecare rând de Români ce pleacă sub flamurile Majestăţii Sale, credem că guvernanţii noştri vor avea motive de inaugurare a unei politici adevărate faţă de naţionalităţi, lucrând pentru reintegrarea poporului nostru în fireştile sale drepturi politice, prin care se va putea consolida el însuşi, s-ar întări, consolidându-se şi întărindu-se astfel ţara însăşi…

Românul, nr. 37 din 18 februarie/2 martie 1916, Arad, p. 2.

562

Bucureşti, 17 februarie/1 martie 1916 – *Colaj de ştiri şi analize privitoare la starea de neutralitate a României şi posibile ei opţiuni dictate de evoluţie războiului pe fronturilor europene.*

România veghiază cu arma la picior

Pace înăuntru, războiu înafară

România trebuie să iasă mărită din acest războiu

Clipe decisive

Arad, 1 martie

Reproducem următorul interesant articol al domnului *Grigore Lohan*, publicat în „*Cuvântul*" din Bucureşti:

...Iată-ne în două tabere adverse. Lupta continuă cu aceleaşi arme, cu învinuiri reciproce de rea credinţă, fără să se întrevază vreo speranţă de potolire a patimilor.

O majoritate, însufleţită de revendicările noastre de peste Carpaţi, condusă de oameni politici cari cred în victoria Quadruplei şi cari socotesc momentul prielnic de a ne arunca cu toată puterea noastră alături de dânsa, pentru realizarea revendicărilor noastre în această direcţie, ***ne arată Transilvania***.

O minoritate, convinsă de biruinţa Puterilor centrale, documentează că Rusia reprezintă pentru noi un pericol permanent, ne arată ***Basarabia***, ne dă speranţa unor concesiuni din partea Austro-Ungariei şi, stând în calea majorităţii, strigă: ***niciodată cu Rusia***.

De o parte, o majoritate cu un gând şi tendinţă bine hotărâtă, de altă parte o minoritate respectabilă cu alt gând, cu altă tendinţă. O ţară împărţită. Această stare de fapt ne înfăţişează o nenorocire, pentru că realizarea revendicărilor noastre naţionale nu poate fi rezultatul unui războiu intern.

Războiul european ne-a surprins, ne-a găsit nepregătiți şi din punct de vedere militar şi din punct de vedere sufletesc, al conştiințelor. Nu în toți, la isbucnirea conflictului, s-a trezit acelaşi gând. Războiul european, după campania din 1913 în Bulgaria, îl credeam mulți atât de departe încă, încât grija de a şti ce am avea de făcut în atare caz era lăsată să vie cu vremea. ***Astăzi, din punct de vedere militar, pare să fim pregătiți***, cel puțin factorii în măsură să răspundă au dat asigurări liniştitoare – ***dar din celălalt punct de vedere al conştiințelor suntem departe de pregătire***.

Toate forțele vii ale unui neam trebuie să concure pentru a da putința de desvoltare unui popor tânăr, care n-a avut încă timpul să deie în toată măsura rezultatele puterei lui de producție războinică; unui neam de ostaşi, care şi-a câştigat din trecut dreptul la viață şi care şi l-a afirmat cu atâta putere în campania din 1913.

Fără să ajungem la analiza faptelor, în ipoteza în care victoria Puterilor centrale ni-ar găsi cu un foarte puternic curent quadrupist, țara s-ar găsi într-un impas. Colectivitățile nu pot sesiza aşa de uşor ca indivizii. Opinia noastră publică ar cere în majoritatea ei, ar continua să ceară să pornim într-o direcție, chiar când în fața pericolului capii mişcării ar înceta s-o mai ceară; şi dacă fierberea mulțimii s-ar potoli şi am evita dezastrul – stând pe loc țara va pierde, pentru că ***nu trebuie să treacă un prilej o dată la o sută sau mai bine de ani***, prilej care în loc să ne mărească, ne-ar lăsa cu aceleaşi revendicări şi în granițele actuale.

Nu căutăm preferință – considerațiunile de ordin personal şi sentimental nu pot să ne influențeze. ***Interesele generale sunt prea mari şi soarta tuturora în joc*** – dar dacă aş fi întrebat, mărturisesc că ***personal aşi răspunde că doresc ca Basarabia să fie redobândită şi hotarul cu Rusia mutat la Nistru***.

A încerca să întărim curentul minorității sau a adăoga ceva la curentul majorității de ajuns de puternic – nu o vom face, pentru că ar fi să ajungem la echilibrarea a două curente cu totul opuse cari, contrabalansându-se, fac imposibilă orice acțiune. Nu vom ajuta ca unul să învingă pe celălalt. Nu vom contribui la victoria internă, victorie care nu ne va duce la realizarea aspirațiilor naționale.

Vom căuta nu echilibrarea a două curente. Vom căuta ***linişte sufletească şi echilibru mai de grabă în conştiințele tuturora***. Nu de noi, sau în prea mică măsură depinde de noi victoria franco-engleză sau austro-germană. ***Fie că vom trece Carpații, fie că vom trece Prutul***, vom încerca în măsura puterii noastre să ridicăm grija celor chemați să ia o hotărâre, că hotărârea, odată luată, nu va fi a tuturora.

Crezul nostru va fi: ***Nici învinşi, nici învingători înăuntru, toți învingători în afară. Țara trebuie să iasă mărită din acest războiu, iată gândul care trebuie să ne sbuciume şi să ne unească.***

*

Cetim în ziarele ungureşti din Budapesta:

Ziarul bucureştean „*Minerva*" anunță din Petrograd că *guvernul rus a luat în discuțiune dorința recentului Congres al zemstvourilor, în senzul că* ***Rusia să renunțe la Basarabia***, chiar fără de nici o recompensațiune, şi să cedeze către România întreg teritoriul pe care aceasta îl revendică.

Guvernul rus a declarat de neacceptabilă propunerea zemstvourilor, obiecționând că Rusia nu poate să se ciuntească în aşa vreme când forțe dușmane dețin ocupate alte teritorii ale imperiului rus. Despre o admitere a pretențiunilor României în chestia Basarabiei – spune guvernul rus – nu poate fi vorba înainte de terminarea definitivă a războiului.

*

Ziarul englez „*Daily Express*" din Londra primeşte din Roma informaţia că primul ministru român, domnul I. Brătianu, a refuzat Germaniei de a se ordona demobilizarea trupelor româneşti cari sunt concentrate la frontiera româno-austro-ungară.

Românul, nr. 37 din 18 februarie/2 martie 1916, Arad, p. 4–5

563

Mândruloc (Comitatul Arad), 18 februarie/2 martie 1916 – *Lămurire oferită de preotul ortodox Iancu Ştefănuţiu în legătură cu originea etnică a eroului Gheorghe Rugii, decorat pentru faptele de vitejie şi curaj dovedite pe front, pe care presa maghiară l-au identificat ca fiind italian.*

Decoratul Gheorghe Rugii

- Ni se dă această informaţiune binevenită -

Onorată Redacţie,

Micul sergent-major *George Rosi*, decorat cu medalia de aur pentru eroismul dovedit prin tăierea sârmelor spinoase pe un teren de trei chilometri, în plină noapte, nu e vreun Italian, ci e Român din *Mândruloc*[709]. Numele lui nu e *Rosi*, ci *George Rugii*, iar părinţii lui au fost *Eftimiu Rugii* şi *Ecaterina Agrişan*, oameni săraci, angajaţi de morari la proprietarii de moară pe apele Murăşului. Murind părinţii fără nici o avere, antistia comunală l-a aşezat pe acesta şi pe fratele său mai mărişor la azilul din Arad, iar de aici au fost transferaţi în sate la oameni, cari au îngrijit mai departe de creşterea lor.

Cel mai mic, George, a ajuns la *Chişineu*, unde a frecventat şcoala elementară de stat şi s-a distins deja aici, cum scrie „*Aradi Közlény*" în numărul 51, prin aptitudini militare în jocurile cu conşcolarii lui. Terminând clasa a cincia elementară, a dispărut, şi a venit veste de la el după câmpul de luptă din *Galiţia* unde, angajat în serviţiu militar, s-a distins şi pentru bravurile sale a fost înaintat caporal, iar mai pe urmă, prin tăierea sârmelor, a facilitat învingerea armatei noastre. Pentru eroismul lui a fost avansat sergent-major şi distins cu medalia de aur.

Virtuţile militare sunt atribuţiile neamului nostru, cari le scoate la suprafaţă *George Rugii* şi alţii, mulţi ca el, eroi fără nume. Când ne gândim la cele mii de dispenzaţi, cari ar da o armată întreagă şi cu sorţi de mai multă isbândă, ne pune în mirare un băiat de paisprezece ani al neamului nostru prin îndrăsneala lui fenomenală. Parcă învie talentele din războaiele lui Napoleon.

Mândruloc, februarie

Iancu Stefănuţiu, preot

Românul, nr. 37 din 18 februarie/2 martie 1916, Arad, p. 2–3

564

Arad, 18 februarie/2 martie 1916 – *Poezie mobilizatoare închinată rezerviştilor români, care de curând au fost chemaţi sub arme pentru a completa efectivele umane pe fronturile armatei austro-ungare.*

[709] *Mândruloc*, sat aparţinând comunei *Vladimirescu* (în ungureşte *Öthalom*, în germană *Glogowatz*), la 13 km nord de municipiul Arad – n.n., A.Ţ.

Cântecul obşitarilor

Acum ne chiamă şi pe noi,
Bătrânii obşitari[710].
Vultani cărunți, vultani greoi,
Dar în credință tari.

Noi mersul aspru l-am uitat,
Comanda n-o mai ştim,
Dar vrem aşa cum am jurat
Să-nvingem, să murim.

În vine curge şi acum
Un sânge de viteji.
Ori cât de greu ne-ar fi la drum
Noi fi-vom pururi treji.

Căci noi suntem nădejdea lui,
A Craiului bătrân,
Şi pavăza Ardealului
Şi-a neamului român.

Tu, Oltule, val furtunos,
Tu, Mureş, blând şi lin,
Păziți Ardealul cel frumos
De ori şi ce străin.

Iar lacrămilor, care curg
De-atât amar şi foc,
Din zori de zi până-n amurg
La voi le faceți loc.

De-o fi vreun val cotropitor
Le dați în lume glas,
Să ştie că de-acest popor
Doar lacrămi au rămas.

Iar de-om ieşi biruitori
În mări le veți vărsa,
Căci noi în cântece şi-n hori
Uitării le vom da.

Ion Băilă

Românul, nr. 37 din 18 februarie/2 martie 1916, Arad, p. 3

565

Arad, 18 februarie/2 martie 1916 – *Liste cu donații băneşti făcute de ofițeri, subofițeri şi soldați români, aflați pe diferite fronturi sau în spitale militare, precum şi de către intelectuali şi țărani români, în folosul edificării orfelinatului ortodox român de la Sibiu.*

Pentru orfelinatul românesc din Sibiiu

Arad, 1 martie

1. Soldatul *Ioan Mocanu*, Feldpost Nr. 28, de prezent în Rusia, din spitalul de campanie 4/12 ne scrie următoarele:

*„Optsprezece luni de când suntem pe câmpul de luptă, unde pe toate căile am căutat să ne facem datoria cât mai conştient față de patrie şi semenii noştri suferinzi, în acest timp noi soldații am avut ocaziunea să constatăm că atât muribunzii, cât şi greu răniții, înainte de a-şi da ultima suflare şi înainte de a cădea în letargie, au un singur suspin, o singură durere, un singur chin, din cauza nesiguranței în care ei ştiu copiii lor, fiecare îşi dă sufletul în mâinile Domnului cu suspinul «**sărmanii, sărmanii mei orfani**» sau «**ghieții mei copchii**» sau «**ajută Doamne pruncilor mei**».*

Fiind des martorul ocular al acestor scene, de multe ori m-am preocupat cu ideea că ce bine ar fi dacă cineva s-ar gândi la aceşti nenorociți, cari sunt cei mai demni de sprijin. Cu deosebită plăcere am luat deci cunoştință despre colecta deschisă de domniile voastre, la care şi eu cu camarazii mei ne asociem trimițându-vă suma de 101 coroane

[710] Rezervişti – n.n., A.Ț.

Dăm cu bucurie această sumă, în speranța că se vor mai găsi imitatori care, luând exemplu de la noi, cari aducem şi alte jertfe, vor contribui cu obolul lor pentru a ajutora soarta bieților orfani, cu atât mai mult că sunt foarte mulți cari riscă sume colosale pentru absurdități, de cari uşor s-ar putea lipsi o singură zi, contribuind cu o cărămidă, o mână de nisip sau var la ridicarea acestui orfelinat".

Colecta fratelui *Ioan Mocanu* este următoarea:

Ioan Mocanu 7 coroane,	Simion Hoza,
Ioan Logigan, câte 5 coroane,	Alexandru Porțiuş,
Mihail Zsoldos,	Iohan Hanssel,
Petru Brad,	Mihai Csorny,
Kasemir Kessey, câte 4 coroane,	Todor Byczko,
István Pénzes,	Dénes Pál,
Gligore Coste,	Alexandru Popa,
Pavel Ginj,	Ioan Tenția,
Mihály Tóth ,	Gherasim Lucaci,
Ioan Toader, câte 2 coroane,	Octavian Bogdan,
Ioan Ogrina,	Dănilă Blaga,
Ioan Lanconessi,	Iacob Dumitru,
Vasile Russ,	Nicolae Avram, câte 1 coroane
Minai Pele,	Teodor Selejan,
Imre Kollár,	Alexandru Grosz,
Vasile Actan,	Augustin Suciu,
Vasile Chiorean,	Nicolae Matei,
Simion Hurgui,	Petru Bâlc,
Zaharie Rachiuş,	Ioan Iorgovici,
Ioan Dascăl,	Zaharie Rad,
Ioan Vitan,	Neculai Bularca.
Demian Flama,	Suma: **101 coroane**

2. Colecta Românilor din comuna *Mehadia*[711] (trimisă prin *Ioan Țepeniag*):

Ioan Țepeniag 5 coroane,	Dalia Gligore 30 fileri,
Nica Şoşoi 1 coroane,	Brânduşa Țepeniag 3 coroane,
Simion Giagim 50 fileri,	Mărioara Glatz 2 coroane,
Vasa Țepeniag 50 fileri,	Anica Țepeniag, câte 1 coroane
Vasile Măgarin 20 fileri,	Stana Țepeniag (Iosim),
George Csena 40 fileri,	Stana Măgarin,
Gligore Măgarin 50 fileri,	Anna Reinhofer,
Nicolae Boțocă 50 fileri,	Stana Lalescu,
Ioan Lucav 40 fileri,	Chiva Feneşan,
Nicolae Simescu 20 fileri,	Cita Radivoi,
Heinrich Schmidt 20 fileri,	Anca Guleran,
Tudor Iştoc 20 fileri,	Stanca Guleran,
Ilia Csiurel 30 fileri,	Cornelia Băcilă

Suma: **25,20 coroane**

[711] *Mehadia*, comună în județul Caraş-Severin, alcătuită azi din satele *Mehadia, Globurău, Plugova* şi *Valea Bolvaşnița* – n.n., A.Ț.

3. Colecta preotului *Ioan Crăciun* din *Şpring*[712]:
Suma: **30 coroane**

Deodată cu această sumă de 30 coroane, ni s-au trimis încă 36 coroane pentru colecta caritativă a Regimentului 64 din Orăştie, care sumă de aici s-a trimis la „*Ardeleana*", unde se administrează colecta din chestiune. Suma din urmă, de 36 coroane, s-a adunat de la credincioşii de ambele confesiuni din comuna Şpring pentru săvârşirea unor rugăciuni, care s-au făcut din partea celor 4 preoţi în ziua de Sf. Ioan Botezătorul pentru ostaşii duşi pe câmpul de luptă.

Banii aceştia au fost dăruiţi preoţilor pentru slujbe, dar cei patru preoţi, şi anume Petru Coreea şi Ioan Negau, greco-catolici, Ioan Crăciun şi Ştefan Morţariu greco-orientali, i-au dăruit colectei Regimentului 64, iar cele 30 coroane au fost adunate de la credincioşii de faţă la acele slujbe pentru orfelinatul din Sibiiu.

4. Colecta profesorului Dănilă Laitin de la Românii aflători în spitalul din Rann[713]:

doamna profesor Laitin (Plugova) – 20 coroane,
doamna Olga Schweiger (Rann) – 3 coroane,
Lazăr Zarcula, sublocotenent (Marcovişte) – 10 coroane,
Iosif Kövári, cadet (Biserica-albă) – 10 coroane,
Ştefan Köhler, feldwebel[714] (Vulcan) – 5 coroane,
N.N. (Curtea) – 6 coroane,
Dănilă Laitin, sergent (Plugova) – 20 coroane,
Alexandru Klein, sergent (Lugoj) – 5 coroane,
N.N. corp (Teregova) – 20 coroane,
D. Izverniceanu, corp voluntar (Vrăniuţ) – 10 coroane,
George Braun, sergent (Caransebeş) -2 coroane,
Traian Secoşan, fruntaş (Bogodinţ) – 10 coroane,
Ştefan Geroc, corp (Kutina, Slavonia) – 1 coroane,
Ilie Eremie, sergent (Cheşa, Bihor) – 11 coroane,
Edwin Scwartz, fruntaş (Djakovo) – 2 coroane,
Gheorghe Novac, infanterist (Bocşa montană) – 4 coroane,
Trăilă Giuca, infanterist (Ticvaniul mic) – 4 coroane,
Iosif Epure, infanterist (Ticvaniul mic) – 5 coroane,
Pavel Sere, corp (Lupeşti) – 3 coroane,
Vasile Gurgu, infanterist (Ilova) – 2 coroane,
Victor Kokesch, fruntaş (Sasca montană) – 2 coroane,
Nicolae Todorescu, infanterist (Hâţiaş) – 3 coroane,
Vasile Perian (Puroi), infanterist (Bocşa montană) – 2 coroane,
Pan Ştefan, infanterist (Parţia) – 2 coroane,
Petru Cursariu, infanterist (Făget) – 2 coroane,
Lazăr Rădulescu, infanterist (Bogotin) – 2 coroane,
Milan Cocariu, infanterist (Naidăş) – 2 coroane,
Gheorghe Nefir, infanterist (Ciorda) – 3 coroane,
Vasile Merce, infanterist (Şimand) – 1 coroane,

---

[712] *Şpring* (în ungureşte *Spring*, în germană *Gespreng*), comună în judeţul Alba, alcătuită azi din satele *Şpring, Carpeni, Carpenii de Sus, Cunţa, Draşov* şi *Vingard* – n.n., A.Ţ.

[713] *Rann* (azi *Brežice*), oraş în districtul *Posavje*, Slovenia, la graniţa cu Croaţia. Până în 1918 a aparţinut ducatului *Styriei*, din Austria de Jos – n.n., A.Ţ.

[714] Caporal – n.n., A.Ţ.

Franz Koretzky, infanterist (Wien) – 5 coroane,
George Taişan, fruntaş (Orşova) – 5 coroane,
Ioan Bugariu, infanterist (Caransebeş) – 5 coroane,
Moise Jurescu, infanterist (Cuptoare) – 5 coroane,
Konrad Hütl, infanterist (Orşova) – 4 coroane,
Iosif Anghel, infanterist (Crivina de Sus) – 5 coroane,
Ion Damşa, infanterist (Băseşti) – 2 coroane,
Gheorghe Ghiță, corp (Caransebeş) – 2 coroane,
Ion Barbul, infanterist (Chichinda) – 1 coroane,
August Malzel, infanterist (Pusztakalán) – 1 coroane,
Dumitru Trica, infanterist (Langenfeld) – 2 coroane.

Suma totală: **209 coroane**

5. Colecta lui Alexandru Gurbădan (învățător greco-oriental în Darvaş) de pe frontul italian-tirolez de la Românii din Compania 11/III, Regimentul de Infanterie 29:

Ilie Olariu, stegar, funcționar la „Timişana" – 10 coroane,
Alexandru Gurbădan, învățător greco-oriental român, Darvaş Bihor – 10 coroane,
Ioța Trifu, econom, Ali-bunar Torontal – 10 coroane,
Ioan Forga, econom, Bánlak Torontal – 7 coroane,
Petru Moț, econom, Jankahid Torontal – 5 coroane,
Ilie Olariu, stegar, de la oamenii săi – 44,32 coroane,
Vasile Ciaveț, econom, Vég-szentmihály Torontal – 4 coroane,
Simeon Indrieş, econom, Tilecuş Bihor – 2,70 coroane,
Ştefan Lațcu, econom, Cuvin Timiş – 2 coroane,
Simeon Ardelean, econom, Satu nou Torontal – 2 coroane,
Baltazar Ciorogar, econom, Petre Torontal – 2 coroane,
Simeon Scumpia, Satu nou Torontal – 2 coroane,
Nicolaie Ostoia, econom, Satu nou Torontal – 2 coroane,
Dimitrie Papp, econom, Sânnicolau român Bihor – 2 coroane,
Martin Clopocian, econom, Sântioan Torontal – 2 coroane,
Trifu Acaițin, econom, Satu nou
Victor Creț, econom, Borodul mare Bihor – 1 coroane,
Florian Gavrilețiu, econom, Stracoşiu Bihor – 1 coroane,
Ioan Găianț, econom, Partoş Torontal – 1 coroane,
Simeon Şoşdean, econom, Sânmihaiu Torontal – 1 coroane,
Petru Egedüs, econom, Keveszölös Torontal – 1 coroane,
Nicolae Ogodescu, econom, Cebza Torontal – 1 coroane,
Teodor Boier, econom, Satu nou Torontal – 1 coroane,
Aron Omorean, econom, Alibunar Torontal – 1 coroane,
Vasile Ciba, Cholești Torontal – 1 coroane,
Ilie Monenciu, econom, Cotiglet Bihor – 1 coroane,
Trăian Dirlea, econom, Dieciu Arad – 1 coroane,
Lazăr Crudu, econom, Sânioan Torontal – 1 coroane,
George Nicoliță, econom, Petre Torontal – 1 coroane,
George Bugariu, econom, Satu nou Torontal – 1 coroane,
Savu Chamjlás, econom, Mocrin Torontal – 1 coroane,
Nicolae Roşu, econom, Satu nou Torontal – 1 coroane,

Torontal – 2 coroane,
Trifu Mitter, econom, Petre Torontal – 2 coroane,
Florian Todor, econom, Călacea Bihor – 2 coroane,
Mihai Văcărescu, econom, Apadia Torontal – 2 coroane,
Ioan Ispas, econom, Totgyer Torontal – 2 coroane,
Isai Pojega, econom, Olcea Bihor – 2 coroane,
Ioan Gătăianțu, econom, Sânmihaiu Torontal – 2 coroane,
Iosif Todor, econom, Gyulavér Torontal – 2 coroane,
Mihai Stoian, econom, Perjámos Torontal – 2 coroane,
Nicolae Ersejan, econom, Cebza Torontal – 2 coroane,
Vasilie Monenciu, econom, Tăşad Bihor – 2 coroane,
Vasilie Sabor, econom, Chişirid Bihor – 2 coroane,
Ilie Costici, econom, Alibunar Torontal – 2 coroane,
Nicolae Velia, econom, Dolova Torontal – 2 coroane,
Sava Atimovaț, econom, Ivozid Torontal – 1 coroane,
Alexandru Mate, econom, Homorogul român Bihor – 1 coroane,
Franz Ples, econom, Almaş Torontal – 1 coroane,
Ioan Huppian, econom, Zalatna mare Zólyom – 1 coroane,
Ioan Subin, econom, Lajosfalva Torontal – 1 coroane,
George Gătăianțu, econom, Sânmihaiu Torontal – 1 coroane,
Alexandru Negruț, econom, Banlaca Bihor – 1 coroane,
Teodor Budure, econom, Banlaca Bihor – 1 coroane,
Teodor Gertinişan, econom, Ozora Torontal – 1 coroane,
Ioan Mocioran, econom, Beiuşele Bihor – 1,40 coroane,
R. Cedomir, econom, Becicherec Torontal – 0,50 coroane,
Mila Sadjác, econom, Strigova Bosnia – 0,50 coroane,

Suma: **162,42 coroane**

Reasumare:

Colecta nr. 1	coroane 101
Colecta nr. 2	coroane 25,20
Colecta nr. 3	coroane 30
Colecta nr. 4	coroane 209
Colecta nr. 5	coroane 164,42
Suma:	coroane **527,62**
Transport din nr. 36	coroane 14828,47
În total:	coroane **15356,09**

*

Alte contribuiri făcute de-a dreptul la Sibiiu

Aflăm cu nespusă bucurie că în o mulțime de comune româneşti s-au inițiat deja colecte în stil mare pentru orfelinatul din Sibiiu. **În fruntea tuturor se află falnica comună *Sălişte*, care a adunat suma *30.000 coroane* pentru mărețul scop**. Faptul acesta îl relevăm în primul nostru [număr] de azi.

Banca Agricolă a dăruit pentru acelaşi orfelinat, de-a dreptul la Sibiiu, 7000 coroane, preotul militar *Petrişor* a colectat de la Regimentul 64, aflător în Rusia la Boranovic, suma de 6200 coroane, doamna *Cantacuzino* a dăruit 5000 de coroane şi tot 5000 de coroane a dat orfelinatului şi banca „*Lumina*" din Sibiiu.

Avizăm publicul că toate contribuirile, chiar şi cele de 1 filer, se vor înscrie într-o carte de aur, care se va păstra spre vecinicie în orfelinatul ce se va zidi.

Românul, nr. 37 din 18 februarie/2 martie 1916, Arad, p. 3–4

566

Asinara (Sardinia-Italia), 18 februarie/2 martie 1916 – *Ştire în legătură cu soarta soldaților armatei austro-ungare căzuți prizonieri pe frontul italian şi internați pe insula Asinara.*

Situația prisonierilor de răsboiu austro-ungari în Italia

Din Bucureşti se anunță: Agenția telegrafică italiană anunță din Roma: Ziarelor italiene li se comunică din *Asinara*[715], din Sardinia:

Toți prisonierii de răsboiu austro-ungari, transportați aici din Serbia şi Muntenegru, au fost supuşi cercetării medicale de 40 zile. Cea mai mare parte a prisonierilor au fost duşi în ținuturile din sudul şi interiorul Italiei, plasându-i în oraşele acestor ținuturi. O parte dintre ei au rămas şi mai departe în Sardinia în taberile de concentrare. Starea sanitară a prisonierilor este mulțumitoare. Internații dispun de cea mai mare libertate şi nu sunt supuşi decât supraveghierii polițieneşti.

Românul, nr. 37 din 18 februarie/2 martie 1916, Arad, p. 6

567

Ibaşfalău (comitatul Târnava Mică), 18 februarie/2 martie 1916 – *Apel lansat de Maria Sas, sin Dumbrăveni (Sibiu) pentru aflarea soțului său, Ioan Sas, dispărut pe front.*

---

[715] *Asinara*, insulă muntoasă situată în nord-vestul Sardiniei, slab locuită din pricina resurselor scăzute de apă dulce. A intrat în componența Regatului Savoiei şi Sardiniei în 1721, iar în 1885 se construieşte aici un lazaret destinat carantinei marinarilor străini ce acostau cu vasele lor în porturile italice. Pe timpul Primului Război Mondial au fost internați pe insulă 24000 prizonieri ai armatei austro-ungare, 5000 dintre aceştia aflându-şi sfârşitul în detenție.

„Cel mai rău lucru este aici lipsa apei de băut. Batem multă cale până s-o găsim, în munți. Săpăm gropi şi apoi aşteptăm o vreme să se adune un pic de apă pe fundul gropilor, de unde o colectăm cu lingurile. E plină de noroi, dar ce poți face când eşti însetat? Hrana noastră zilnică e alcătuită dintr-o conservă de carne şi trei biscuiți, atât, de aceea m-am înscris pe două liste de prizonieri.

Boala începe să secere printre noi. Apa e de vină. Mâncarea din conserve e sărată, aşa că prizonierii beau apă murdară sau apă de mare. În curând începe să-i doară stomacul, se instalează diareea, se deshidratează, slăbesc şi adesea mor chiar în a doua zi. Cei mai mulți sunt prizonieri de pe frontul albanez, au contactat boala acolo şi aici se sfârşesc.

Dormim în corturi, nu avem pături să ne acoperim iar noaptea e teribil de frig. Noroc că pe insulă sunt lemne din belşug, aşa că ne facem focuri de tabără. Dar şi aşa moartea îşi face treaba, noaptea trecută au murit 140 în tabăra noastră. E îngrozitor să le priveşti fețele stoarse de suferință" (Asinara, 6–7 ianuarie 1914). Cf. Josef Sramek, *Diary of a Prisoner in World War I (1914–1918)*, Published by Tomáš Svoboda, Prague, 2010, f.p.

Cine ştie?

de *Ioan (Nonic) Sas*, glotaş la Regimentul 32 de Honvezi, Batalionul IV, poşta de campanie nr. 38, şi care din septembrie n-a mai dat nici un semn de viaţă – să binevoiască să scrie mult îngrijoratei soţii: *Maria Sas*, în *Ibaşfalău*[716] (*Erzsébet-város, Kükülo megye*)[717].

Românul, nr. 37 din 18 februarie/2 martie 1916, Arad, p. 7

568

Semlacu Mare (comitatul Timiş), 18 februarie/2 martie 1916 – *Apel lansat de preotul Vasile Leu, din Gătaia, pentru aflarea soldatului Alexandru Sperniac, dispărut pe frontul din Galiția.*

Cine ştie?

Alexandru (Sándor) Sperniac, născut în anul 1882 în *Mezősomezo* (*Murava*)[718] înrolat la Regimentul de Honvezi nr. 7, Compania 3, poşta de campanie nr. 82, nu mai dă semne de viaţă de un an de zile, de la ocuparea *Przemislului*. Compania 3 a Regimentului de honvezi nr. 7, căreia aparţinea numitul soldat, a fost împărţită pe câmpul de răsboiu în Galiția la Regimentul de honvezi nr. 5 din *Seghedin*.

Cine ştie despre el, să binevoiască a scrie lui *Vasile Leu* în *Temésbökény*[719].

Românul, nr. 37 din 18 februarie/2 martie 1916, Arad, p. 7

569

Cernăuți, 9 martie 1916 – *Ştire în legătură cu distingerea celor doi comandanți ai trupelor austro-ungare care au apărat Bucovina, colonelul Fischer şi locotenent-colonelul Dănilă Pop, cu câte o sabie de onoare, oferită de municipalitatea Cernăuților.*

O sabie de onoare pentru locotenent-colonelul Dănilă Pop

Din Cernăuți se anunță:

Pentru a se răsplăti după cum se cuvine [pentru] apărarea eroică a Bucovinei, la care acțiune au contribuit în mod remarcabil colonelul Fischer şi locotenent-colonelul Dănilă Pop, Consiliul comunal a hotărât să cinstească în mod special pe cei doi ofițeri superiori şi să dea expresiune recunoştinței Capitalei Bucovinei printr-o frumoasă amintire.

În consecință, Consiliul comunal al Cernăuțului va oferi bravilor apărători ai Bucovinei câte o sabie de onoare. Săbiile acestea sunt terminate şi poartă emblema oraşului şi semnături corespunzătoare.

„F. P. R."

[716] *Dumbrăveni* (în ungureşte *Ebesfalva*), oraş în județul Sibiu, alcătuit azi din oraşul *Dumbrăveni* şi satele *Ernea* şi *Şaroş pe Târnave* – n.n., A.Ț.

[717] *„Elisabetopol, comitatul Kükülo*, azi *Dumbrăveni* – n.n., A.Ț.

[718] *Şemlacu Mare* (în ungureşte *Mezosomlyo*), sat aparținător oraşului *Gătaia*, județul Timiş – n.n., A.Ț.

[719] *Butin* (în ungureşte *Temesbökeny*), sat aparținător oraşului *Gătaia* (în ungureşte *Gátalja*), județul Timiş, alcătuit azi din oraşul *Gătaia*, suburbia *Sculia* şi satele *Butin, Percosova, Şemlacu Mare* şi *Şemlacu Mic* – n.n., A.Ț.

Unirea, nr. 24 din 9 martie 1916, Blaj, p. 4

570

Beiuş, 10 martie 1916 – *Ştire în legătură cu importanta donație bănească făcută de episcopul greco-catolic al Oradiei, Demetriu Radu, în scopul construirii unui orfelinat românesc la Blaj, şi cea făcută de un preot anonim din Maramureş, care şi-a donat, în acelaşi scop, salariul său pe un an, deşi are de susținut şase suflete în familia lui.*

Un arhiereu şi un preot de inimă pentru orfelinatul nostru

Arhiereul este părintele episcop *Demetriu de la Oradea-mare*, care a oferit pentru orfanii neamului nostru nu mai puțin decât 40.000 adică *patruzeci de mii coroane*.

Ştirea acestei danii cu adevărat princiare, şi care nu stă singură în analele dăruirilor făcute de Preasfinția Sa, sosită la Blaj, prin o depeşă adresata din Beiuş, Înalt Preasfinției Sale Mitropolitului, a produs în toate inimile simțământul celei mai adânci mulțumiri pentru felul cum arhiereii noştri înțeleg spiritul vremii şi împart cu mână largă acolo unde inima le spune că lipsa o cere. Prin astfel de fapte, istoria bisericii noastre va înscrie noi pagini de glorie, legate de numele vrednicilor ei conducători de astăzi.

Acelaşi val de însuflețire caldă a cuprins inimile noastre şi la auzul jertfei ce veni să o facă, pentru acelaşi scop, „*un mic preot*", cum îşi zice anonimul dăruitor al întregului său venit de la stat pe un an: *una mie cinci sute coroane*. Promite chiar mai mult pentru cazul când toată lumea, mic cu mare, se va pătrunde de importanța acestei cauze, aşa cum dânsul crede că va trebui să o facă. „*îndemnat şi încălzit de razele iubirii lor*, zice el, *voiu stărui pe lângă preoteasa să trimită de vânzare în sat sau la oraş: ouă, pui, lapte, unt, legume, iar eu voiu vinde vreo doi miei... vre-o vită sau altceva din ce avem, apoi, de va fi lipsa şi cu un leac de supărare, voiu face ca soția mea, fetele şi pruncii mei să abzică în anul acesta de haine, de pălării, de modă, şi din economii şi cruțări de aceste mă voiu sili să întregesc, cu ajutorul lui Dumnezeu, ofertul meu de mai sus la suma de 3000 coroane*".

Şi când te gândeşti că acest preot, care singur de aceea nu iscăleşte fiindcă „*nu voieşte ca numele lui să figureze în şirele dintâi unde-i locul celor mari, ci la rândul său între cei mici*", are o familie de 6 membri, involuntar te închini în fața acestei jertfe cu adevărat preoțeşti.

Nime nu ştie încă cine se ascunde sub numele „*micului preot*", ştampila poştei (de tren) ne-a destăinuit însă că gestul acesta ne vine din Maramureş. O împrejurare ce face ca bucuria noastră să fie cu atâta mai mare.

Cultura Creştină, nr. 5 din 10 martie 1916, Blaj, p. 156

571

Lisabona, 11 martie 1916 – *Ştire în legătură cu interdicțiile impuse navelor comerciale şi militare germane de a mai ancora în porturile portugheze ori ale coloniilor acesteia, în vreme ce navele puterilor Antantei beneficiază de toate facilitățile din partea guvernului portughez, atitudine ce echivalează cu o alianță tacită a Portigaliei cu Antanta.*

O nouă declarare de războiu

În a douăzecia lună de când decurge actualul războiu, Împătritei înțelegeri, pe lângă multele opintiri depuse la statele neutrale, i-a succes să câştige un nou aliat, Portugalia. Neutralitatea urmată de guvernul portughez a fost violarea dreptului internațional, întrucât trupelor engleze le-a permis, prin coloniile sale, liberă trecere contra coloniilor germane din

Africa şi vaselor germane, cari staţionau în porturile Portugaliei, le-a detras cărbunii, pe când năvilor engleze, contra dreptului internaţional, le-a conces să staţioneze timp îndelungat în porturile ei.

Portugalia a oferit ca bază de operaţiuni pentru flota engleză Madeira, iar când numărul flotilei engleze a fost redus prin atacul submarinelor germane, guvernul portughez, ca să arate şi mai bine raportul de vasalitate faţă de protectoarea ei, Anglia, a ordonat, ca toate vasele comerciale şi de răsboiu ale Germaniei, ce staţionau în porturile ei, să fie deţinute şi confiscate. Raportul de duşmăniei dintre Portugalia şi Germania e de când s-a declarat răsboiu, aşa că participarea pe faţă a Portugaliei alături de puterile Ententei nu va surprinde Puterile centrale. Oriunde va începe acţiunea strategică, în Africa sau Egipt, numărul mic al armatei portugheze nu va avea gravitate decisivă în mersul răsboiului.

Unirea, nr. 25 din 11 martie 1916, Blaj, p. 3

572

Arad, 14 martie 1916 – *Anunț în legătură cu interdicția publicării pe timp nelimitat a cotidianului „Românul", organul de presă al Partidului Național Român, măsură luată de ministerul maghiar de Interne.*

„Românul" din Arad sistat

Primim de la domnul Constantin Savu, redactorul responsabil al „*Românului*", următoarele rânduri:

Arad, 10 martie 1916.

Iubiţi confraţi!

Prin ordinaţiunea sa, datată sub nr-ul 32.858/V. a. din 1916, ministrul de Interne ungar, începând cu ziua de azi, 10 martie, nou, sistează pe timp nelimitat apariţia ziarului „*Românul*", oficiosul Partidului naţional român.

Aceeaşi ordinaţiune, cu provocare la §-ii 27–29 din Ordinul ministrului 2500/1914 M. E, opreşte agenţiile şi birourile poştale să primească bani prin mandat poştal sau cheque pe seama ziarului nostru.

Această ordinaţiune a primit-o subscrisul azi, vineri 10 martie, nou, a. c., prin primarul oraşului Arad. Vă rog respectuos să binevoiţi a publica această notiţă în preţuitul dumneavoastră organ de publicitate. Anticipându-vă călduroase mulţumiri, sunt cu salutări frăţeşti Constantin Savu, redactorul responsabil al ziarului „*Românul*".

Unirea, nr. 26 din 14 martie 1916, Blaj, p. 4

573

Seghedin (Ungaria), 15 martie 1916 – *Evidența soldaților, din Regimentul IV Honvezi din Seghedin, care au trecut la inamic sau au dezertat.*

15 martie 1916

Comisariatul II Militar districtual Seghedin
19522/1916

Situație
cuprinzând militarii care au trecut la inamic sau au dezertat în țările din spatele frontului

Nr. crt.	Gradul	Numele	Domiciliul	Starea civilă	Vârsta	Observații
1.	rezervist	Csonk Ioan	Tărian, plasa Oradea		25	Regimentul IV honvezi
2.	rezervist	Copil Ioan	Câmp, plasa Vaşcău	necăsătorit	32	
3.	rezervist	Jakab Ioan	Tinca, plasa Tinca	necăsătorit	27	
4.	rezervist	Popa Nicolae	Ianoşda, plasa Tinca	necăsătorit	33	
5.	hoved	Vidican Simion	Cheşa, plasa Tinca	necăsătorit	35	
6.	rezervist	Gârba Lazăr	Cusuiuş, plasa Vaşcău	necăsătorit	29	
7.	fruntaş	Cora Teodor	Alparea, plasa Oradea	necăsătorit	23	
8.	glotaş	Kovács Marc	Hidiş, plasa Beiuş	necăsătorit	36	
9.	rezervist	Papp Iosif	Uileacu de Munte, plasa Oradea	necăsătorit	36	
10.	honved	Macskás Petru	Ferice, plasa Beiuş	necăsătorit	33	
11.	glotaş	László Iosif	Finiş, plasa Beiuş	necunoscut	36	
12.	glotaş	Bara Agud	Sânmartin, plasa Oradea	necunoscut	26	
13.	glotaş	Luncan Pasc	Hodiş, plasa Ceica	necunoscut	23	
14.	fruntaş	Bonchiş Ioan	Ferice, plasa Beiuş	necunoscut	38	
15.	rezervist	Szabó Alexandru	Oradea oraş	necunoscut	28	
16.	rezervist	Sărac Iosif	Chişcău, plasa Vaşcău	necunoscut	21	
17.	glotaş	Meşter Ioan	Borşa, plasa Oradea	necunoscut	21	
18.	honved	Negruț Florian	Borşa, plasa Oradea	necunoscut	22	
19.	honved	Hiro Paul	Ant, plasa Salonta	necunoscut	25	
20.	honved	Mercsányi Iuliu	Oradea oraş	necunoscut	24	
21.	glotaş	Micula Mândrițo	Sălişte, plasa Beiuş	necunoscut	19	
22.	honved	Moza Gavril	Ceica, plasa Ceica	necunoscut	34	
23.	fruntaş	Bistran Ioan	Chişlaca, plasa Beliu	necunoscut	38	
24.	honved	Hodoş Elemér	Oradea oraş	necunoscut	30	
25.	rezervist	Fazekas Alexandru	Tămăşeu, plasa Sălard	necunoscut	31	
26.	honved	Ferenc Balázs	Delani, plasa Beiuț	necăsătorit	34	
27.	glotaş	Lingurar Petru	Nagymezö puszta, plasa Salonta	necăsătorit	26	

AN-SJ Bihor, fond *Prefectura județului Bihor*, inv. 42, document nr. 19885/1916, f. 4[720]

574

Paris, 23 martie 1916 – *Ştire în legătură cu subiectele discutate de puterile Antantei cu ocazia Consiliului de război aliat, ce s-a întrunit la Paris, şi prognoza necesarului de forțe militare şi de materiale de război pentru viitoarele operațiuni pe toate fronturile.*

[720] *** *1918. Bihorul în Epopeea Unirii. Documente*, Comitetul de Cultură şi Educație Socialistă al județului Bihor, Oradea, 1978, p. 94–95.

Ce a decis Entenţa în Consiliul de răsboi de la Paris

Despre Consiliul de răsboiu pe care l-a ţinut Împătrita Înţelegere la Paris, „*Secolo*" publică date interesante. La consiliul acesta s-a făcut cunoscută, în amănunte, puterea militară a Ententei în ostaşi, armamente, muniţii, s-au discutat situaţiile de pe toate fronturile şi s-a constatat că de ce număr de trupe au lipsă pentru apărarea fronturilor şi, afară de aceştia, câţi le mai pot sta la dispoziţie.

Au stabilit planurile pe cari trupele Ententei le pot esopera unitar pentru grăbirea păcii. Au notat că la primăvară Rusia va avea o armată de trei milioane, iar Anglia de 250 mii. Despre armamente s-a referat că America furnizează Franţei şi Angliei tunuri de calibru mare, iar Japonia lucră încontinuu la fabricarea de tunuri pentru Rusia, aşa că Ententa nu va duce lipsă de tunuri şi muniţii.

S-au luat deciziuni în înţelesul de a se mării numărul trupelor din reservă. Acestui consiliu de răsboiu îi va urma conferinţa politicienilor la care vor lua parte toţi comandanţii supremi, cari vor primi ordin ca numai decât să esecute hotărârile aduse.

Unirea, nr. 30 din 23 martie 1916, Blaj, p. 3

575

Sankt Petersburg, 28 martie 1916 – *Ştire în legătură cu intervenţiile politice, în cadrul şedinţei Dumei Ruse, a reprezentanţilor Partidului Constituţional Democratic (cadeţii), care au solicitat iniţierea tratativelor de pace cu tabăra Puterilor centrale, întrucât anticipează intrarea Rusiei într-o severă criză economică şi implicit într-o perioadă de anarhie.*

Chestia păcii

Pe lângă marile pregătiri de ordin strategie ce ne vin din statele inamice, din când în când se strecoară în presă, pe lângă toată asprimea cenzurii, şi câte un glas de pace. Aşa în duma Rusiei, deputatul din Partidul cadeţilor, Savenko, a anunţat că mai mulţi foşti miniştrii au elaborat propuneri de pace cari, într-un memoriu, au fost înmanuate guvernului german, solicitându-l pentru încheierea urgentă a păcii.

150 membrii din partidul din dreapta extremă au adresat guvernului rus un rescript, la cari amintiţii deputaţi constată cu deplină sinceritate că poporul rusesc nu doreşte continuarea răsboiului: *Nu suntem aplicaţi să satisfacem pretenţiunile germane, dar am fi aplicaţi să ajungem la înţelegere. Ne încredem în forţele Rusiei, dar prevedem catastrofa ce se deslănţuie în urma crizei economice şi a contrastelor dureroase dintre clasa domnitoare şi cea inferioară. Până când nu avem şansele sigure pentru eluptarea învingerii, oamenii de stat sunt datori să nu pună la noi probe pacienţa poporului, care şi acum e prea încordată.* Cetirea acestei scrisori a provocat între membrii dumei mare resenz.

Chestia păcii a fost adusă în discuţie şi în parlamentul italian. O parte din discuţiile aceste, după cum reiese din interpelarea deputatului Mazzini, a fost suprimată de cenzură. Ministrul italian de agricultură a recunoscut în Cameră că recolta Italiei lasă mult de dorit. Condiţiile de pace sunt prăpastia mare ce ţine la distanţă intrarea mai serioasă în tratative de pace. Aceasta prăpastie nu poate fi delăturată numai prin gurile tunurilor şi cadavrele ostaşilor.

Unirea, nr. 32 din 28 martie 1916, Blaj, p. 3

576

Arad, martie 1916 – *Sinteză a evoluției profilului politic al vicarului ortodox al Oradiei, Vasile Mangra, de la naționalist înfocat la instrument obedient al guvernului maghiar, întocmită de Roman Ciorogariu, pe atunci directorul Seminarului Teologic Ortodox din Arad, sub impresia alegerii unui nou mitropolit ortodox al Ardealului.*

Preparative în vederea alegerilor congresuale

După înmormântare s-au deschis graiurile. Graiuri sinistre. „*Nu vă jucați cu focul!*" îmi spunea un om aproape de guvern. *De astă dată guvernul are să aleagă mitropolit, că în mâna lui sunt telefoanele, poşta şi celelalte mijloace, cenzura, rechiziționări, trimiteri pe front etc*. urmai eu. Da, da, toate, aşa e în război:

– *Dacă vom alege.*

– *Trebuie să alegeți, dacă nu de voie bună, constrânşi de guvern a respecta chiar legea bisericii.*

Am lăsat să se înțeleagă cum a voit acele „dacă", însă mi s-a confirmat temerea că „*biegen oder brechen*"[721]. Alegem, ori ni se suspendă autonomia şi ni se numeşte administrator mitropolitan. Îmi aduceam aminte de îngenunchierea Mitropoliei sârbeşti din Carloviț. De epoca mitropolitului Anghelici şi de tragedia lui Brancovici. În felul cum era pusă chestia din partea guvernului, aveam să alegem din două rele.

Din dilema aceasta nu mi se părea altă scăpare decât cu o formulă de inflație a celor trei luni statutare de vacanță, dar nu eram străin de orice soluțiune ce ne-ar scoate din dilemă.

Consistoriul mitropolitan s-a întrunit în ziua după înmormântare, sub preşedința episcopului Ioan Papp, cel mai vechi episcop. Vasile Goldiş, cu amicii lui, erau pentru suspendarea alegerei până după război. După lungi şi serioase dezbateri, a învins părerea să nu expunem autonomia bisericei prin neobservarea Statutului organic, dar să dăm interpretarea că nu faptica alegere de mitropolit e absolut obligatorie în termen de trei luni, ci numai convocarea Congresului electoral.

Ziua alegerii de mitropolit s-a fixat pe 23 iulie (3 august), vasăzică cu inflația celor trei luni la şase. Supoziția era că ofensiva de primăvară va decide soarta războiului înainte de a ajunge la alegerea de mitropolit. Până la alegere, girează afacerile mitropolitului episcopul din Arad. Guvernul n-a ridicat obiecțiuni contra acestei hotărâri. Erau alte chestii care îl ardeau, situația de pe front.

Mangrism

A fost o vreme când numele lui Vasilie Mangra, profesor de teologie în Arad, însemna erou național. Atunci era cinste să fii „*mangrist*" şi mulți umblau după această cinste. Mangra şi Lucaciu simbolizau apostolia națională a preotului român de ambele strane. După aceea a urmat, la 1910, renegarea principiilor sale naționale, ce l-a schimbat în cel mai odios nume. A fi „*mangrist*", în această ipostază, însemna o dezonoare politică în opinia publică.

Era destul să pui pe cineva pecetea *mangrismului*, ca să-l anihilezi moraliceşte. Tactica adversarilor grupei noastre *tribuniste* a exploatat fără scrupul relațiile mele politice de mai nainte cu Mangra şi conexiunile inerente bisericeşti ce le aveam în corporațiile şi

[721] „*Ori se pliază, ori crapă*" – n.n., A.Ț.

slujbele bisericeşti. Chiar opera mea de mântuire, când preoţimea şi intelectualii noştri stăteau sub teroarea spânzurătorilor, era intrigată de suspiciunea „*mangrismului*" meu.

N-a lipsit nici nota confesională, ori chiar a avut parte din puterile motrice îndreptate contra mea. Un prelat al unei anumite confesiuni, care sub stăpânirea ungurească stătea cu capul sub tufă până când eu mă jucam cu capul în luptele naţionale, iar sub stăpânirea românească ameninţa cu Liga naţiunilor dacă ni i se respectă privilegiile ungureşti, indignat că sărbătorile naţionale oficiale se fac în catedrala ortodoxă din Oradea Mare, într-o adresă oficială scrie că „*în baza legilor maghiare neabrogate sau nemodificate dincoace de Carpaţi nu există religiune de stat, ci toate confesiunile sunt egal îndreptăţite, aşa nu înţelegem cum în biserica unde a slujit şi a fost sfinţit de episcop Mangra, şi azi slujeşte urmaşul şi sfetnicul lui de odinioară, se fac exclusiv serbările naţionale*". Adică el, care sta pe o rogojină cu Mangra sub stăpânirea ungurească, află catedrala ortodoxă din Oradea pângărită de Mangra şi de urmaşul lui, care sunt eu. Iată de ce trebuie să clarific *mangrismul* meu debitat de Românii noi cu atâta lăcomie, ca să afle un punct vulnerabil în trecutul meu. Povestea e instructivă şi se vor edifica mulţi de ea. Iată o:

Raporturile mele cu V. Mangra

Mangra mi-a fost profesor la Institutul Teologic din Arad. După aceea coleg de catedră şi frate de cruce în frământările mari politice şi în suferinţele de douăzeci de ani cât a stat cu mine în Arad. Împreună am mâncat pâinea amară a persecuţiilor; împreună am întemeiat „*Tribuna*" din Arad, împreună am fost ridicaţi din catedră, eu ca să revin, el să nu mai revină; împreună am trecut peste luptele de stradă ce s-au descărcat asupra noastră în 1893 pentru Memorandul de la Viena; împreună am organizat Congresul naţionalităţilor la Budapesta în 1895; împreună am suferit dripirile fraţilor îmbuibaţi în graţiile de sus; împreună am făcut din Arad un centru cultural şi politic în care clocotea viaţa românească; împreună am dus conştiinţa naţională la înălţimea, de unde şi pe el l-a măturat, când mai târziu a încercat să o supună oportunităţii. Între noi nu mai era eu şi tu, una în cugete şi simţiri.

El era bihorean. De când a venit la 1900 ca vicar episcopesc în Oradea Mare, vedea cu ochii cum se stinge sufletul românesc în Biharia în lipsa de şcoli româneşti, şi sub bătaia prozelitismului catolic nu afla altă mântuire decât reînfiinţarea vechii episcopii ortodoxe din Oradea Mare. Ştia că aceasta nu o poate face fără învoiala şi sprijinul material al guvernului. Aceasta l-a determinat la hotărârea fatală de a intra în Partidul „*muncii*" de sub şefia lui Tisza şi a candida la mandatul cercului Ceica, cu program guvernamental, în alegerile parlamentare din 1910, prezidate de guvernul Khuen Héderváry, venit la putere cu programul de împăciuire a naţionalităţilor.

Când a venit la Arad să ne anunţe această intenţiune, s-a petrecut o sfâşietoare scenă între mine şi Mangra, în prezenţa coproprietarilor „*Tribunei*", Nicolae Oncu, Sava Raicu şi Sever Bocu, care s-a terminat cu cuvintele mele „*Tu eşti mort din clipa candidării*", la care mi-a ripostat „*Mor, ca iarăşi să înviu*". După această rupere cu noi, a mai mers să consulte pe Ioan Suciu, care ţinea la el. De la Suciu a venit cu impresia că alţii nu văd în culori atât de negre hotărârea lui, însă îi recomandă a candida cu program independent, un lucru ce, cu consideraţie la poziţia mea de director seminarial, mi l-a oferit şi mie Comitetul naţional prin Ioan Suciu şi la ce mă îndemna şi Vaida Voievod. Eu am refuzat această propunere, pentru că nu mă puteam despărţi de şcoala cu care mi-am identificat viaţa. Zguduit totuşi de tragedia ce îl aştepta, a plecat la Budapesta să renunţe la candidatură, dar s-a înapoiat cu rezultatul că „*e prea târziu*". Tisza nu şi-a mai lăsat victima din mâini.

După alegeri, în luna iunie 1910, mă cheamă Mangra telegrafic la Budapesta, unde venise Eugen Brote şi Ioan Slavici, să înfiinţeze un birou de presă. I-am răspuns că nu pot

merge, nu voi să a nimic cu halul în care a intrat. La acest refuz Mangra îmi răspunde supărat următoarele:

„Îmi ţin de datorinţa şi demnitatea mea să declar şi să te asigur că asupra «situaţiei fatale» – cum ziceam eu în scrisoare – nici în minte nu mi-a trecut să cer sfatul sau ajutorul «patriotic», ci să vă spun că calea voastră duce la faliment sigur moral şi material – am vrut să-ţi spun lucruri spre a preveni, dacă este cu putinţă, catastrofa care fatalmente vă va ajunge persistând în calea voastră. Vă va convinge pe deplin trista realitate. Atâta pot să-ţi spun, că amar vă înşelaţi crezând că mă veţi putea strivi sau izola în opinia publică românească. Până aici am tăcut şi răbdat toate atacurile mişeleşti, dar şi răbdarea mea are margini.

Un Partid naţional, cu conducerea din urmă, este o ruşine pentru neamul românesc. Veţi vedea că opinia publică, care nu se poate emancipa de sub influenţa celor mai competenţi factori şi cercuri politice, se va întoarce cu înverşunare contra voastră, precum bărbaţii serioşi politici privesc deja cu dispreţ la comedia politică ce o jucaţi. Ce veţi face atunci? Ierusalime! Ierusalime! – dat în Budapesta la 5 iulie, nou, 1910. Mangra".

Răspunsul meu a fost: *„Mă ameninţi că voi fi strivit. N-ai spus nimic nou – ameninţarea aceasta de 30 de ani, de când ţi-am fost Waffentraeger*[722]*, a atârnat ca sabia lui Damocle asupra mea, şi a căzut de multe ori asupra mea – ştii tu cum – numai tonul în care vorbeşti cu mine e nou. Eu numai câştig pot avea de aici, că acum fiind sabia în mâna care ştie unde da, va fi lovitura mai sigură şi eu mă voi sfârşi mai curând. Suprema mea dorinţă s-ar împlini, căci ce am eu de căutat cu crucea-n sân aici între atâtea infamii. Aşadară sunt pregătit pentru sfârşit creştinesc.*

Te înşeli însă dacă crezi că pe tine te vor justifica înaintea istoriei birourile de presă – nici cel dincoace, nici cel dincolo – cu care ameninţi, şi nici strivirea ce ne-o pui în prospect, dar nici nemernicia conducerii politice de astăzi. Toate acestea sunt numai scurgeri ale luptei ce se desfăşoară în politica de naţionalitate din Ungaria. Pe tine te poate justifica un singur fapt: ***reale concesiuni din partea guvernului şi inaugurarea unei politici de naţionalitate în favorul nostru****. Fără de acest câştig în sus, ne puteţi strivi pe noi, cei ce aveţi puterea în mână, ne pot dispreţui şi huidui fraţii de dincolo, cu un cuvânt noi putem sucomba şi moraliceşte şi materialiceşte, dar toate acestea nu vor fi ţie şi cauzei româneşti de folos şi tu, fatalmente, vei rămânea un tip de trădător în faţa istoriei dacă vei persista în actele de războinare. Dat în Arad, la 26 iunie (9 iulie 1910). Ciorogariu*".

Mangra- Brote- Slavici au rămas însă singuri în cutia guvernului. Guvernul Khuen Héderváry şi-a inaugurat politica de împăciuire prin omul de încredere al Comitetului naţional, Ioan Mihu, puritanul fruntaş de la Vinerea, care a tratat *ad referendum* platforma unui *modus vivendi* între Români şi Unguri, fără rezultat, din pricina guvernului prea îngust în concesiuni.

„*Tribuna*" a rupt brusc legăturile cu întemeietorul ei Mangra şi cu cei mai de seamă din vechii colaboratori ai ei, Brote şi Slavici, descărcând ca un uragan asupra lor tunetele de trădători. Locul lor la „*Tribuna*" îl ocupă Goga, cu întreaga generaţie tânără, şi îi decapitează unul câte unul şi pe toţi laolaltă. Deschid însă focul şi contra inerţiei Comitetului naţional şi cer primenirea lui cu elemente tinere. Eu am dat curs liber asaltului contra celor dezertaţi, dar am încercat în zadar împăciuirea între „*bătrânii*" din Comitetul naţional şi tinerii „*oţeliţi*" grupaţi în jurul „*Tribunei*". Urmează ca tot eu să port şi ponosul acestei ciocniri interne din Partidul naţional.

La Dumineca Tomii s-a întrunit, conform Statutului organic, Sinodul eparhial din Arad, când s-a descărcat întreagă furia sentimentului public contra lui Mangra. Între huiduieli şi loviri cu ouă clocite, e petrecut de la catedrală până la Seminar, unde s-a ţinut sinodul, chiar acolo de unde în 1903 a trebuit să se retragă cu capetele sparte demonstranţii unguri dinaintea studenţilor seminariali şi a industriaşilor români care apărau Seminarul,

[722] Scutier, purtătorul armelor unui cavaler – n.n., A.Ţ.

asaltat şi ameninţat cu prăbuşirea pentru că era cuibul lui Mangra. Demonstraţia aceasta era însoţită de rânjetele celor atacaţi mai-nainte de el ca moderaţi. O lume întoarsă pe dos.

Ca om, nu puteam rămâne indiferent faţă de nenorocirea lui. I-am dat adăpost în cancelaria direcţiunei seminariale până s-au împrăştiat demonstranţii. Acest gest de sentiment omenesc a fost exploatat împotriva mea. Le-am răspuns: *s-au despărţit cărările mele cu Mangra, dar de la mine nu aşteptaţi să dau cu pietre în el, sunt şi sentimente omeneşti, nu numai politice*. E o trăsătură a caracterului meu de a respecta sentimentele ce le-am avut odată. Sentimentul acesta de durere pentru tragica soartă a unui fost prieten îl am şi astăzi faţă de memoria lui, şi mă simt mi liniştit în conştiinţă decât aceia care nu ţin seama de sentimentele bune ale oamenilor. Eu cuget cu capul meu şi simt cu inima mea, nu m-am lăsat terorizat nicicând, nici din dreapta nici din stânga, şi socotesc că aşa ar fi trebuit să fie tot omul care se onorează pe sine.

Vaida Voievod a scris o broşură sub titlul „*Tribuna- Mangra- Tisza*" în care eu figurez ca ţapul ispăşitor pentru păcatul lui Mangra. Cică aş fi un deghizat mangrist, am să-i urmez fiindcă, vezi Doamne, bate capul „*Tribunei*" şi se va risipi turma. Era o tactică de luptă contra „*Tribunei*". I-am răspuns în altă broşură sub titlul „*Spre prăpastie*". Interesante contribuţii la istoria Partidului naţional. *Voi lega aceste broşuri laolaltă*, îmi spune odată Vaida Voievod după împăcare, *ca să vadă şi copiii mei ce-a fost*. Dar nici Octavian Goga n-a fost cruţat. Şi el a fost acuzat că s-a oferit ministrului Kristofy pentru un mandat de deputat. Înţeleg că eu, care aveam contact cu Siegescu, comisarul guvernial, care sta ca un munte asupra şcoalei mele, şi cu Mangra în cele bisericeşti, ca aparţinător a aceleaşi eparhii. Dar să fie şi poetul suferinţelor noastre bănuit de duplicitate, e o notă a sălbăticiei politice. Însă aşa-i politica, desparte pe frate de frate şi pe tată de fiu. Norocul că despărţirea aceasta e vremelnică.

Calvarul acesta „*mangrist*" al meu de abia s-a potolit prin „*pacea lui Stere*", prin care a fuzionat „*Tribuna*" cu „*Românul*", iar eu am intrat în Comitetul naţional, pe formula păcii de a nu fi nici învinşi nici învingători. Alegerea de mitropolit iar a reînnoit legenda *mangrismului* meu. Şi această nouă ofensivă avea un tâlc.

De când m-am despărţit de Mangra, nu ne-am mai văzut decât în fugă la sinoadele eparhiale şi consistoriale mitropolitane. În 1914 ori 1915, nu-mi aduc bine aminte, l-am văzut la Budapesta, pe strada Váci, în societatea protopopului militar Ioan Pap, care intenţionat ne-a lăsat singuri, căci mereu spunea că dânsul nu înţelege ca doi prieteni, cum eram noi, nici să nu se mai vadă.

Mangra nu mai era cel de odinioară. Apatic, dus, mistuit de luptele interne sufleteşti peste care a trecut. Frânt şi trupeşte şi sufleteşte, dar convins de corectitatea politicei lui.

Revine la vechea lui imputare, *ai minte dar n-ai înţelepciune şi tot izolat vei rămâne* – „*Va fi*, îi ripostai, *dar eu mă simt foarte bine cum sunt, tu însă nu cred că poţi spune la fel*" – „*Da, da, acum sufăr eu, dar tot acolo trebuie să veniţi toţi unde sunt eu. Nu noi suntem peste vremuri, ci vremurile sunt peste noi*", sfârşi el cu glasul stins. Această întâlnire a mai dezgheţat relaţiile personale dintre noi, dar pe teren am rămas aceeaşi adversari politici. Aşa ne-a aflat alegerea de mitropolit.

– „*Ce facem acum?*" mă întreabă nedespărţitul meu prieten Dr. G. Popovici, protopopul Lugojului, după înmormântarea lui Meţianu. „*Ce ne învaţă Dumnezeu, la Mangra însă nu ne putem gândi. E o imposibilitate morală*".

Nici Mangra nu se gândea să-şi depună candidatura. El sta pe lângă aspiraţiile lui de a reînfiinţa episcopia din Oradea Mare. El înclina spre Eusebie Roşca, directorul Seminarului din Sibiiu. Acesta s-a şi prezentat în curând la Tisza, care l-a primit bine şi s-a contat de acceptabil în condica candidaţilor agreaţi guvernului. A urmat însă altă întorsătură. Opinia publică românească s-a revoltat de vizita lui Roşca la Tisza, iar de altă

parte Tisza nu renunțase la obligamentul moral ce-l avea față de Mangra. Oricât de mare dorința de sus, mai trebuia însă să se țină seama și de alegerile congresuale.

Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, Editura Tipografiei Diecezane, Oradea, 1926, p. 62–68

577

Viena, martie 1916 – *Sinteză întocmită de generalul-maior Max Ronge, șeful spionajului austro-ungar, în legătură cu organizarea rețelei de spionaj în Serbia, România și Bucovina înainte de război și pe parcursul desfășurării acestuia.*

Spionagiul austro-ungar în România

Pentru completarea tabloului raporturilor dintre România şi Austro-Ungaria până la marele război şi chiar în decursul lui, voi arăta pe scurt cum Marele Stat Major al armatei austro-ungare căuta, prin corupțiune, să-şi recruteze spionii săi mai ales din rândurile Românilor ardeleni stabiliți în vechiul regat, unde toți fuseseră primiți cu adevărată dragoste de frați, ajungând unii să ocupe slujbe însemnate şi de cea mai mare încredere.

Cazul colonelului Victor Verzea este tipic şi dureros. Fiu de preot din Săcelele Braşovului, acest spion şi trădător şi-a făcut studiile militare la Bucureşti, pe cheltuiala statului. Simpatic, viu şi inteligent, reuşise să facă repede o frumoasă carieră militară. Ajunsese colonel plin de artilerie înainte de a împlini vârsta de 40 ani. La venirea lui Aurel C. Popovici în Bucureşti, în 1895, după condamnarea lui la 4 ani închisoare în procesul „*Replicei*", căpitanul Victor Verzea, care manifesta aprinse idei naționaliste, a devenit din primul moment discipolul său înflăcărat şi propagandistul cel mai zelos al ideii Austriei Mari, idee care cu timpul i-a fost fatală.

În anul 1914, Ion I.C. Brătianu, şeful guvernului român, îl numeşte director general al poştelor şi telegrafelor, post de mare încredere, iar după izbucnirea războiului european, îl însărcinează cu conducerea spionagiului în Ardeal şi Ungaria, ca pe unul care avea întinse relațiuni şi cunoştințe cu oamenii de acolo.

Rezultatul se cunoaşte: Acest individ mizerabil a înşelat toate aşteptările şi nădejdile ce se puseseră într-însul. Fără nici un scrupul de conştiință, în loc să-şi slujească țara, el s-a vândut Austriecilor şi în toamna anului 1916, când cu retragerea guvernului şi a armatei române în Moldova, Victor Verzea, sub pretext fals de boală, a rămas în teritoriul ocupat, unde s-a pus pe față în serviciul duşmanului cotropitor. După înfăptuirea României Mari, odiosul trădător a fost tras în judecată şi condamnat la 20 ani închisoare. După trei ani de pedeapsă însă, regele Ferdinand I, cu sufletul lui mare şi generos, l-a grațiat.

Victor Verzea a fost cel mai abject spion român în serviciul Austro-Ungariei. El trăgea în acelaşi timp pe sfoară şi pe marele Ion I.C. Brătianu şi pe Iuliu Maniu, cu care întreținea o frecventă corespondență. Domnul dr. Voicu Nițescu, fost ministru al Ardealului şi apoi de justiție în cabinetul de pomină al domnului Maniu, este azi depozitarul unei părți însemnate din această interesantă corespondență în care odată şeful Partidului național îi cerea lui Verzea – bineînțeles fără să ştie ce zăcea în guşa trădătorului – lămuriri asupra datei intrării României în război. Să sperăm că domnul Nițescu nu va lipsi să publice vreodată aceste scrisori, în interesul istoriei contemporane.

Să mai amintesc apoi de spionii dr. Ion Bălan, preotul bisericei române unite din Bucureşti (str. Polonă) azi mare canonic la Blaj, şi de V. Moldovan-Drumaru, şeful „*Gărzii demnității naționale*", deveniți uneltele contelui Czernin! Amândoi aceşti spioni, în ziua intrării României în război (14/27 august 1916) au fost închişi în fortul Domneşti, de unde

au fost puşi pe picior liber de armata austro-ungară a doua zi după ocuparea Bucureştilor. Dar de ghiftuitul şi nemernicul dr. Cornel Diaconovich?[723]

Spionagiul din România în lumina ultimului şef al Serviciului de spionagiu militar austro-ungar

În anul 1930 a apărut în editura „Amalthea" din Viena o carte destul de interesantă în această materie, sub titlul „*Kriegs und Industrie Spionage. Zwölf Iahre Kundshaftsdienst, von General-major Max Ronge, letzter Chef der Nachrichten-Abtheilung des österr-ungarische Armee-Obercommandos und des Evidenzbureaus des Generalstabes*" (Spionajul de război şi industrial, 12 ani în serviciul de spionaj. De general Max Ronge, ultimul şef al serviciului de informaţii de pe lângă Comandamentul suprem al armatei austro-ungare şi al biroului de evidenţă din Marele stat major). Cartea are 424 de pagini, 47 ilustraţiuni, 20 schiţe de desen şi 2 hărţi. Ea ar fi putut fi cu mult mai interesantă dacă autorul ar fi publicat şi numele Românilor de pe teritoriul României intraţi în serviciul de spionagiu al armatei austro-ungare. Dar pentru el nu exista nici colonelul Verzea, nici popa Bălan, nici Diaconovich, nici V. Moldovan-Drumaru şi în general nici un român „*regăţean*" din rândurile spionilor austro-ungari. Totuşi generalul Ronge ne dă oarecare informaţiuni preţioase, pe care socotesc util să le rezum în cele ce urmează:

După generalul austriac, România, problematica aliată a Austro-Ungariei, a început să-şi procure în taină hărţile Ardealului îndată după asasinarea arhiducelui Francisc Ferdinand, întâmplată la Sarajewo în ziua de 28 iunie 1914. Audienţa avută de maiorul Randa, ataşatul militar austro-ungar, la regele Carol, câteva zile după acest grav eveniment, a învederat „*în mod surprinzător*" o uşoară părtinire pentru Serbia. Din acest moment, ceea ce nu se făcuse pân-aici, cu toate îngrijorările, devenise acum inevitabil, adică inaugurarea serviciului de spionagiu austro-ungar şi împotriva acestui „*prieten*" (pag. 87).

Generalul Ronge se plângea că Austro-Ungaria n-a luat măsuri mai devreme împotriva agitaţiilor iredentiste sârbe şi române. Tot aşa nici propaganda lui Seton Watson în favoarea Serbiei şi României şi în contra monarchiei n-a fost destul de energic combătută. Se pare că ministerul sârb de Externe era în strânse relaţiuni cu acest agitator „*nebănuit*", după cum s-ar putea deduce pe baza unor chitanţe ale lui Seton Watson şi ale lui Henry Wickham Steed, găsite mai târziu la Niş (pag. 59).

În aprilie 1913, când s-a descoperit trădarea colonelului Redl, şeful Statului major al corpului de armată din Praga, care vându-se Ruşilor planul de mobilizare al Austro-Ungariei, a trebuit să se amâne războiul proiectat în toamna acelui an de Puterile centrale.

În 1914, când războiul devenise iminent şi când se constatase că monarchia austro-ungară nu mai putea conta pe colaborarea României, devenise evident că flancul drept al Armatei de nord era descoperit, şi din această cauză şeful Statului major hotărâse ca debarcarea trupelor să se facă dincolo de râurile San şi Nistru (pag. 79).

În mai 1914, serviciul de informaţii din Timişoara comunica declaraţiile unui diplomat român care spunea că Sârbii, de acord cu Ruşii, aveau ferma intenţie ca, în cazul morţii împăratului Francisc Iosif I, să pătrundă în Bosnia şi Herţegovina, spre a dovedi că nu recunosc anexarea acestor provincii, dar mai ales spre a târî Austro-Ungaria într-un război în care urma să se amestece Rusia şi producă ulterior răfuiala între Tripla alianţă şi puterile Antantei (pag. 84).

---

[723] El figurează în dosarul de corupţie al legaţiunii germane din Bucureşti cu suma de 172000 lei aur. Cât a luat acest trădător şi din partea legaţiunii austro-ungare, nu se ştie încă. Diaconovich a fost în timpul din urmă preşedintele Clubului austro-ungar din Bucureşti – nota ediţiei – n.n., A.Ţ.

În iunie 1914, colonelul Hranilovici, fost ataşat militar la Bucureşti, este numit în fruntea biroului de informaţiuni al Statului major ungar, tocmai în timpul când Rusia şi Italia făceau pregătiri febrile în vederea războiului, iar România elabora planul unei desfăşurări militare împotriva Austro-Ungariei (pag. 83).

În timpul când armata austro-ungară ataca Serbia, căpitanul Hennig avea însărcinarea să trimită bande care să distrugă pontoanele de pe Dunăre. El a făcut numeroase încercări ca să tulbure circulaţia vaselor pe Dunăre, dar au fost în mare parte zădărnicite prin măsurile Sârbilor, ajutaţi de România, care le era favorabilă (pag. 90).

Adevărul este că în iarna anului 1914/1915 şi până la intrarea ei în acţiune, România a ajutat în mod efectiv Serbia, înlesnindu-i transporturile de arme pe Dunăre şi trimiţându-i şlepuri întregi cu cereale, care se descărcau mai ales în şlepurile Prahovo şi Cladova. Faptul acesta îl reţin din gura fostului ministru Alexandru Constantinescu, care în acest scop a avut în toamna anului 1914 o întâlnire cu Nicolae Paşici, şeful guvernului sârb, la Cladova.

În timpul neutralităţii României, maiorul Randa, ataşatul militar al Austro-Ungariei la Bucureşti, avea în grija sa şi supravegherea circumscripţiei militare ruse din Odessa. Sarcina nu era uşoară. Ataşatul rus, colonelul Semenow, lucra la Bucureşti pentru Rusia ca la el acasă, cu concursul poliţiei şi a organelor vamale româneşti. Colonelul Semenow înfiinţase în faţa locuinţei ataşatului militar austriac un post de veghe, alcătuit din detectivi, care urmăreau permanent activitatea acestuia. Ovreimea din Bucureşti se oferea ca să sprijine serviciul de spionagiu împotriva Rusiei (pag. 94).

Colonelul rus Semenow, care s-ar fi compromis în urma unor rapoarte false asupra situaţiei din România şi care se făcuse, probabil, antipatic şi Românilor, fiindcă spiona nu numai Puterile centrale, ci însăşi România, a fost înlocuit în februarie 1916 prin colonelul Tatarinow. Acesta – spune generalul Ronge – era o foarte bună achiziţie întrucât, sub masca unui mare curtezan, jucător de cărţi, chefliu şi neinteresându-se de chestiunile militare, a putut să-şi îndeplinească pe nesimţite misiunea sa de a stabili cu Românii condiţiunile colaborării lor cu Antanta. Generalul Ronge spune că spionagiul austriac avea o sursă sigură, dar fără s-o indice, care îl informa foarte repede asupra mersului acestor tratative (pag. 229 şi 230).

Serviciul austro-ungar de informaţiuni ofensive împotriva României a fost admirabil organizat de către căpitanul Andrei Czibur. De la începutul anului 1916 exista la Bucureşti un serviciu de informaţiuni cu sucursale la Iaşi şi Galaţi. La Prut, în nordul Moldovei, funcţionau mai mulţi ofiţeri observatori austrieci (pag. 229).

În martie 1916 s-a dat o organizare viguroasă serviciului austriac de informaţiuni prin radio pe frontul rus. Cu conducerea acestui serviciu a fost însărcinat căpitanul C. Boldescu (pag. 218). Cu concursul colonelului Fischer, comandantul gendarmeriei din Bucovina, generalul Ronge spune că a cules fotografii şi dări de seamă asupra ororilor săvârşite de Ruşi în Bucovina, care au fost publicate apoi în presa din Bucureşti. Publicarea acestui bogat material, prin intermediul legaţiunei austro-ungare din Bucureşti, era menită să taie pofta României de a se alătura de Antantă. La rândul lui colonelul Fischer făcuse 250 arestări şi 42 execuţiuni după prima recucerire a Bucovinei de către armata austro-ungară.

Generalul Ronge adaugă că s-a luat în nume de rău baronului Alexandru Hurmuzachi faptul că, deşi era căpitanul Bucovinei (Landes-Prezident) el a plecat în acele vremuri grele la Viena sub pretext că era bolnav. De asemenea s-a luat în nume de rău mitropolitului român Repta că a executat ordinul guvernatorului civil rus Evrelnow, celebrând servicii divine pentru Ţarul Rusiei, pentru familia sa şi armata rusă (pag. 124–125).

Ion Rusu Abrudeanu, *Păcatele Ardealului față de sufletul vechiului regat. Fapte, documente şi facsimile*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1930, p. 427–431

578

Washington, 1 aprilie 1916 – *Ştire în legătură cu intenţiile guvernului american de a rupe relaţiile diplomatice cu Germania, datorită torpilării de către germani a vaselor „Sussex" şi „Englishman", şi de a decreta mobilizarea generală a armatei.*

Încordarea relaţiilor dintre Germania şi America

În timpul din urmă relaţiile dintre Germania şi America iar sunt încordate, în urma torpilării vaselor „Sussex" şi „Englishman". Guvernul american a cerut amănunte de la guvernul german referitor la scufundarea celor două vase şi, la caz că vasele au fost torpilate şi scufundate de submarine germane, e foarte probabilă ruperea relaţiilor diplomatice dintre cele două state.

În America, deodată cu adresarea acestei informaţii guvernului german, s-au luat dispoziţiile de lipsă pentru mobilizarea armatei.

Unirea, nr. 34 din 1 aprilie 1916, Blaj, p. 3

579

Minsk, 5 aprilie 1916 – *Ştire în legătură cu moartea ofiţerului român, din armata austro-ungară, dr. Anchidim Pop, lovit de un şrapnel pe frontul rusesc.*

+ Moartea eroului Dr. Anchidim Pop

Un prietin ne trimite următorul comunicat trist, pe care l-am primit cu întârziere:

Ieri, 5 crt., a murit, lovit de un şrapnel în parcul Rudaschi, gubernia Minsk, advocatul din Bistriţă, Dr. Anchidim Pop. Cadavrul eroului Pop, care optsprezece luni s-a luptat cu vitejie, fiind decorat cu mai multe medalii, a fost îngropat lângă biserica greco-catolic din Novoia Sviet.

Unirea, nr. 41 din 22 aprilie 1916, Blaj, p. 4.

580

Caransebeş, 5 aprilie 1916 – *Scrisoare a unui ofiţer român din Regimentul 43 Caransebeş, al armatei austro-ungare, prin care face cunoscut că într-o singură zi 340 de soldaţi români din această unitate militară au fost distinşi cu decoraţii, de către arhiducele Iosif, pentru faptele lor vitejie dovedite pe frontul italian.*

Eroii noştri

De pe câmpul de luptă sud-vestic scrie un căpitan, cu datul de 11 aprilie:

Dumineca trecută – 5 aprilie, nou, a decorat Arhiducele Iosif, comandantul nostru de corp, în persoană 340 bravi ostaşi cari s-au distins în luptele de la 12–16 martie. Am asistat în persoană la acest act, având să ţin vorbirea ocazională. Regimentul nostru, 43 (Caransebeş), a primit cu acest prilej 96 medalii de argint clasa I, 171 medalii de argint clasa II şi 73 soldaţi medalia de bronz.

Cei mai mulți din decorați sunt odrasle de ai bravilor grăniceri de odinioară. Până acum au fost decorați 1700 feciori ai Regimentului 43. Credem că aceste cifre vorbesc un grai mai elocvent decât orice comentar.

„D."

Unirea, nr. 44 din 2 mai 1916, Blaj, p. 4

581

Blaj, 6 aprilie 1916 – *Scrisoare a unui soldat român, din armata austro-ungară, aflat pe frontul rusesc, în care descrie drama camarazilor săi, căzuți pe front, care lasă în urma lor copii orfani, tragedie care a mobilizat mulți soldați înspre efortul de colectare a unor sume băneşti necesare edificării unui orfelinat la Blaj.*

„Vai săraci copiii mei"

(Scrisoare de pe frontul rusesc, martie 1916)

Cetind *„Apelul"* în chestia orfelinatului român greco-catolic din Blaj, m-am bucurat de nobila idee ce a pornit spre realizare din acest orăşel. Puțini, câți suntem pe aici, şi totuşi ne-am hotărât să începem o colecta în favorul orfelinatului; din puținul nostru a dat fiecare după putințe. Suma adunată până acum e 200 coroane (colecta continuă încă!). E o sumă mică, dar e dată din inimă curată şi ne mângâiem cu credința că cu mica noastră sumă vom şterge o lacrimă de suferință de pe o față nevinovată a vreunui orfan mititel, căci Doamne mulți sunt aceia cari aşteaptă adăpost şi mulți încă vor urma, fiindcă războiul e un titan care nu să satură cu un muritor, ci din ce în ce tot mai mult cere.

Mi-a fost dat în mai multe rânduri să fiu martor ocular la moartea tovarăşilor mei, şi cei mai bătrâni înțeleg, aceia cari aveau copii acasă, înainte de aşi da sufletul în mâinile Domnului, esclamau plin de durere: *„**Vai săraci copiii mei**"*.

În exclamarea această ultimă era atâta jale, de totdeauna ochii mi se umpleau de lacrimi, şi murind tatăl întru apărarea țării, făcându-şi datoria cea mai mare, noi ştim ce se cere de la fiecare cetățian onest. În acelea puține cuvinte: *„Vai săraci copiii mei"* e atâta durere, de condeiul nu e în stare să o aşeze pe hârtie, şi parcă cineva nevăzut încontinuu ne zice: *„**Grijiți de copiii tovarăşilor voştri căzuți, căci nu ştiți ce aduce ziua de mâne**"*.

Carporal Dumitru Pescariu

Unirea, nr. 36 din 6 aprilie 1916, Blaj, p. 4

582

Rusia, 10 aprilie 1916 – *Ştire în legătură cu importanta donație bănească făcută de soldatul român Aurel Pop, din armata austro-ungară, pentru edificarea orfelinatului românesc de la Blaj, cu toate că el se afla pe frontul rusesc.*

Ofertele soldaților noştri pentru orfelinat

Valurile mişcării pentru alinarea lipselor orfanilor, pare că nicăieri nu trezesc sentimente mai gata de jertfă ca în rândurile soldaților noştri, cari singuri nu ştiu încă dacă copiii lor nu vor trebui să se numească şi ei orfani de tată şi să fie avizați la ajutorul inimilor miloase. De aceea credem că glasul de chemare al Blajului, care a străbătut deja de-a binele în tranşee şi spitale, va avea efectul dorit.

Şi până acum au întrat câteva colecte, mai mici sau mai mari, după cum era numărul şi starea contribuenţilor, dar din filerii tuturor se poate citi că au fost daţi din toată inima şi cu gândurile cele mai curate. Ele vor veni însă tot mai bogate de aici încolo şi credem că pilda nobilă a stegarului Aurel Pop, de pe frontul rusesc, care, deşi el însuşi orfan şi lipsit, a oferit singur cinci sute coroane, va fi imitată şi din partea altora cari au dragoste faţă de biserică şi neam.

Sperăm aceasta mai ales pentru motivul că ofertele sosite de pe front formează şi pentru cei de acolo o deosebită mângâiere, ştiind că, întrucât ai lor încă ar fi avizaţi la mila altora, nu vor rămânea pe drumuri fără orice ajutor.

Cultura Creştină, nr. 7 din 10 aprilie 1916, Blaj, p. 222

583

Beiuş, 11 aprilie 1916 – *Apel lansat de către domnişoarele române greco-catolice din Beiuş tuturor domnişoarelor române din Transilvania pentru colectarea unor sume de bani în folosul edificării orfelinatului din Blaj, unde ele deja au donat o importantă sumă.*

Apel către domnişoarele române!

Un distins colaborator ne trimite acest articol de actualitate, căruia îi facem loc, cu plăcere.

Cine dă, lui îşi dă;
Cine face, lui îşi face!

Credem că nici un om cu mintea şi inima întreagă nu poate rămânea străin de marea mişcare ce s-a pornit pentru orfelinatul român de la Blaj. Îngrijirea de orfanii celor căzuţi pentru noi pe întinsele câmpuri de luptă ale Europei este doar datorinţa cea mai sfântă a tuturor celor rămaşi acasă!

Dacă vedem eroism pe toate fronturile unde se apără patria, eroism trebuie să arătăm şi noi cei de după front! Dacă vitejii noştri varsă sânge pentru noi, noi să vărsăm aur şi argint pentru ei! Dacă ei îşi jertfesc viaţa şi viitorul pentru noi, noi încă să îngrijim de viaţa şi viitorul lor şi al orfanilor lor!

Dacă se pierd acum în răsboiu atâtea vieţi omeneşti nevinovate, să mântuim cel puţin ce se poate mântui din acest cataclism îngrozitor – să mântuim pe orfanii celor ce sângerează pentru noi! Ei sunt viaţa în mijlocul ruinilor! Speranţa viitorului în nenorocirile presentului!

Preasfinţiţii noştri Arhierei ne-au dat cea dintâi pildă de jertfă mare! Ceilalţi fruntaşi ai vieţii noastre publice le-au urmat şi le urmează semnând zi de zi sume considerabile, cu stimatele lor soţii! În deosebi, vrednic de lăudat şi de urmat este zelul unor doamne preotese cari adună veştminte, încălţăminte, albituri şi alte lucruri în natură, cari astăzi au un preţ deosebit de mare!

Nu mai puţin mişcătoare sunt şi jertfele micilor copii şi ale tinerimei şcolare, pe cari am avut fericirea să le vedem şi până acum, şi sperăm că le vom vedea şi pe viitor! *Credem că n-ar fi frumos să lipsească din şirul dăruitorilor şi dăruitoarelor domnişoarele române!* Mintea lor luminată trebuie să înţeleagă şi inima lor delicată trebuie să simtă însemnătatea acestei cauze!

La acestea apelăm şi sperăm că vor urma în curând faptele, îmbucurătoarele fapte! Un scriitor de spirit a spus odată că o societate, ori cât ar fi de bine întocmită, dacă lipsesc dintr-însa domnişoarele, nu ajunge mult. O societate fără domnişoare e ca o grădină fără flori, ca o gazetă fără abonenţi, ca un advocat fără clienţi, ca un medic fără pacienţi, ca un profesor fără studenţi, ca un tânăr fără idealuri şi, în sfârşit, ca toate comparaţiile din lume.

Aşa ar fi şi mişcarea noastră pentru orfelinat fără de concursul atât de preţios al domnişoarelor, ar lipsi parfumul, i-ar lipsi gingăşia, i-ar lipsi acel „*nu ştiu ce şi nu ştiu cum*" care şi după părerea poetului constituie supremul farmec! În câte locuri poate, iniţiativa generoasă a domnişoarelor va face cea mai admirabilă presiune asupra domnilor şi asupra altor persoane mai înaintate în vrâstă cari, mişcate de exemplul lor, îşi vor deschide larg punga şi inima şi vor contribui cu sume vrednice de numele lor şi de însemnătatea cauzei!

Avem deja şi un exemplu, vrednic de urmat pretutindenea, acela al domnişoarelor din Beiuş şi jur! Câteva domnişoare au semnat şi achitat frumoasa sumă de 1000 coroane! Şi e de notat că Beiuşul e unul din orăşelele cele mai mici. Populaţia întreagă face abia 4000 locuitori, dintre care numai o mică parte sunt Români uniţi. Dacă totuşi aceste domnişoare au putut oferi o sumă ca aceasta, au făcut-o, firește, cu jertfe mari, înseamnă că au renunţat în favorul orfelinatului, la o fustă, la o bluză, la nişte brăţare, la nişte cercei sau inele, la nişte săpunuri sau parfumuri şi la altele ca acestea, precum sperăm că vor renunţă şi altele!

Că le vor simţi câtăva vreme? E de sine înţeles şi de tot firesc! Să nu uităm însă, că nici un lucru mare nu se face fără de jertfe mari şi adânc simţite din partea tuturor! Domnişoarele din Beiuş şi jur invită prin fapta lor pe iubitele surioare din celelalte centre româneşti să dea şi ele tot sprijinul orfelinatului de la Blaj!

Cu Dumnezeu înainte!

Unirea, nr. 37 din 11 aprilie 1916, Blaj, p. 1

584

Viena, 11 aprilie 1916 – *Ştire în legătură cu distingerea medicului român dr. Vasile Hâncu, directorul Spitalului „Sfântu Gheorghe" din Blaj, cu medalia „Crucea Roşie" pentru serviciile aduse întru îngrijirea răniţilor internaţi în unitatea condusă de el.*

Domnul Dr. Vasile Hâncu

medicul nostru arhidiecezan şi directorul spitalului „*Sfântul Gheorghe*" a fost decorat cu medalia „*Crucea roşie*" clasa II. cu decoraţia de răsboiu, pentru meritele ce şi le-a câştigat cu îngrijirea soldaţilor răniţi, ocrotiţi în spitalul „*Sfântul Gheorghe*".

Decorarea i s-a notificat prin o diplomă iscălită de arhiducele Francisc Salvator. – Felicitări!

Unirea, nr. 37 din 11 aprilie 1916, Blaj, p. 4

585

Oradea, 11 aprilie 1916 – *Ştire în legătură cu sumele de bani colectate de către o parte a credincioşilor greco-catolici români din Oradea în folosul edificării orfelinatului din Blaj, acţiune desfăşurată înainte ca Ordinariatul diecezei să organizeze o colectă oficială.*

Orădanii pentru orfelinat

Mişcarea viguroasă pornită pentru aşezarea şi creşterea orfanilor rămaşi în urma eroilor noştri, cari se luptă pentru bunurile noastre comune – a aflat răsunet viu în toate părţile. Nici Orădanii n-au rămas reci la glasul de chemare pornit din Blaj.

Pe lângă darul cunoscut al Ilustrității Sale Dr. Demetriu Radu, au mai încurs sume frumoase pentru a adăuga câte o piatră la zidul viitorului orfelinat. Se aşteaptă circularul Veneratului Ordinariat, care va provoca pe toți oamenii de bine din întreaga dieceză să contribuească după putință la ridicarea acelui zid de mângăiere şi creştere.

Dar încă înainte de apariția acelui circular, inteligența noastră orădană, chemată la adunare de Magnificul domn Dr. Fl. Stan, prepozit, a contribuit cu sume remarcabile pentru scopul nobil – în hârtii de valoare sau în bani gata. Ca oficial cassarial a fost încredințat Magnificul domnul Dr. Iacob Radu canonic, care la vremea sa va transpune sumele intrate administrației centrale din Blaj. Până acum au contribuit următorii:

Dr. Florian Stan, prepozit – 3000 coroane	Coriolan Ardelean – 300 coroane
Aurelia Dr. C. Pap – 500 coroane	Gavril Rednic – 200 coroane
Dr. Coriolan Pap – 500 coroane	Demetriu Szabó – 20 coroane
Dr. Iacob Radu – 1000 coroane	Alexandru Terdic – 50 coroane
Ioan Selăgian – 20 coroane	Dr. Victor Bolkis – 1200 coroane
Ioan Genț – 300 coroane	Ioan Nuțiu – 100 coroane
Rozalia Genț, născută Gólya – 200 coroane	Mihaiu Szilágyi – 100 coroane
	Ioan Genț – 100 coroane
Văduva Grama născută E. Gólya – 100 coroane	Sever Selăgian – 500 coroane
	Todorica Selăgian, născută Radu – 500 coroane
Petru Tămâian – 250 coroane	
Augustin Magyar – 200 coroane	Samuil Ciceronescu – 600 coroane
Cornel Szabó – 200 coroane	Suma: 10.140 coroane
Dr. Gregoriu Papp – 200 coroane	

Să se noteze că, la adunarea amintită, mulți n-au putut fi de față din cauza împrejurărilor lor, dar cari – ştim cu siguranță – vor contribui şi ei după putință la aceasta sumă. Astfel înțelege inteligența noastră datorințele față de cei rămaşi fără sprijin şi fără ajutorare în lumea aceasta mare; deşi greutățile traiului zilnic sunt apăsătoare.

Îndată ce va apărea circularul Venerabilului Ordinariat, se va porni colecta pe teritoriul întregei dieceze, care va da desigur rezultate mulțămitoare pentru orfanii noştri. Bunul Dumnezeu de ie tuturor cari au contribuit şi vor contribui încă – „*cele cereşti, în locul celor pământeşti, în locul celor trecătoare, cele netrecătoare!*"

Unirea, nr. 37 din 11 aprilie 1916, Blaj, p. 3–4

586

Budapesta, 11 aprilie 1916 – *Anunț în legătură cu instituirea interdicției de a mai vopsi şi orna ouă de Paşti, întrucât ministerul maghiar de Interne le consideră produse de lux.*

E interzis vopsitul ouălor de Paşti

Ministrul de interne a emis o ordinațiune prin care opreşte vopsitul ouălor de Paşti. Ordinațiunea aceasta va provoca mare mirare la poporul nostru, care acum să vede silit să rupă cu tradiționalul obicei de a încresta ouăle la Paşti cu motive frumoase naționale.

Dar ordinațiunea ministerială nici de cât nu are de scop nimicirea pentru totdeauna a frumosului obiceiu cu vopsitul ouălor de Paşti. Ea a emanat numai din motiv de cruțare, fiindcă ouăle în haina de sărbătoare a Paştilor, sunt considerați ca articlii de lux.

Cei cari vor contraveni ordinului acestuia vor fi pedepsiți cu 2 luni închisoare şi 600 coroane amendă în bani. Preoțimea şi intelectualii de pe sate să atragă atenția poporului asupra acestui ordin ministerial.

Unirea, nr. 37 din 11 aprilie 1916, Blaj, p. 4

587

Berlin, 13 aprilie 1916 – *Ştire în legătură cu plata parțială efectuată de Germania în contul cerealelor importate din România, urmând ca România să trimită spre Germania şi alte importante cantități de cereale.*

Patruzeci lăzi de aur din Germania pentru România

au sosit la Banca Națională, ca o parte din prețul cerealelor vândută de România puterilor centrale 4 milioane 700.000 lei în mărci de aur.

Aurul a fost expediat de Germania în 40 de lăzi. Cât priveşte transportul cerealelor din România în Austro-Ungaria şi Germania, s-a făcut învoiala ca de aici înainte se vor trimite zilnic în România 121 vagoane goale germane, la diferite stații de graniță, de unde vor fi încărcate cerealele şi apoi expediate la destinație.

Unirea, nr. 38 din 13 aprilie 1916, Blaj, p. 2

588

Sankt Petersburg, 18 aprilie 1916 – *Ştire în legătură cu pretențiile teritoriale postbelice ale Rusiei, formulate în Duma Rusă de deputatul Markov.*

Pentru ce luptă Rusia?

În Dumă, deputatul Markow şi-a ridicat cuvântul contra acordului stabilit între aliați cu privire la chestia Dardanelelor, fiindcă acest înțeles e nefavorabil pentru Rusia. Pretinde ca în caz de învingere, Rusia să primească Constantinopolul, Adrianopolul, peninsula Gallipoli şi țărmii mărginaşi din Asia mică, Galiția şi Bucovina, Armenia şi Persia nordică. Numai aceea pace va fi primită de poporul rusesc care le va garanta posedarea continuă a acestor teritorii.

Unirea, nr. 40 din 18 aprilie 1916, Blaj, p. 3

589

Viena, 18 aprilie 1916 – *Ştire în legătură cu distingerea marinarului român Alexandru Moldovan, de pe vasul „Bodrog" al marinei austro-ungare, pentru faptele de vitejie dovedite în lupte.*

Decorație

Domnul Alexandru Moldovanu, din Blaj, fratele capelanului nostru, marinar de clasa I. pe monitorul „*Bodrog*", a fost decorat cu *Medalia de onoare de bronz „Crucea roşie*" cu insignii de răsboiu, pentru vitejia dovedită în ploaia gloanțelor duşmane.

Decorarea i s-a notificat prin o diplomă subscrisă de Alteța Sa imperialo-regală principele Francisc Salvator, arhiduce – Felicitări!

Unirea, nr. 40 din 18 aprilie 1916, Blaj, p. 4

590

Oradea, 22 aprilie 1916 – *Circulară emisă de episcopul greco-catolic al Oradiei, dr. Demetriu Radu, prin care invită clerul şi credincioşii din dieceza să facă donații în folosul edificării orfelinatului de la Blaj.*

Oradea-mare pentru Orfelinat
Circular
către întreg clerul diecezan
Nr. 836–1916

Demetriu Radu
din îndurarea lui Dumnezeu şi graţia Sfântului Scaun Apostolic episcop greco-catolic de Oradea-mare, conte Roman, asistent al tronului Pontificiu, şcl., şcl.

Epistolă pastorală către Veneratul cler şi iubitul nostru popor credincios
Cetitorilor Dar şi Mântuire de la Domnul nostru Isus Hristos

Excelența Sa, înalt Preasfințitul Domn Mitropolit, Dr. Victor Mihályi de Apşa, prin scrisoarea sa de datul 22 februarie, a. c., Nr. 942, a binevoit a ne încunoştința cum că, în coînțelegere cu Preaveneratul Consistor metropolitan, a adus hotărârea de a înființa în Blaj un orfelinat a cărui destinație va fi: „*Ocrotirea şi educația deplină a orfanilor români din Ungaria, băieți şi fetițe, cu preferință a celor rămaşi după părinți căzuți în războiu şi lipsiți de mijloace*".

Nu se eschid însă, mai ales pentru timpurile viitoare, nici copiii lipsiți de mijloace materiale decum nu se exchid, pe lângă o taxă corespunzătoare, nici orfanii cu oarecare prindere materială.

Ocrotirea şi educația în Orfelinat începe de regulă de la anul al şaselea şi ține până ce elevii institutului vor putea fi restituiți societății ca membri folositori, iar bisericii, neamului şi patriei ca fii credincioşi.

Elevii Orfelinatului vor primi toți, fără excepție, instrucție primară prescrisă de legile existente, iar cei mai talentați, eventual şi instrucție mai înaltă. „După terminarea instrucției, elevii Orfelinatului, rămânând şi pe mai departe elevi, vor fi împărțiți şi plasați în legătură cu fundațiunile şi instituțiunile arhidiecezane, după talentele şi înclinările lor, la agricultură, la industrie ori comerciu, ori la carierele intelectuale, căpătând fiecare, la ieşirea din Orfelinat, o parte corespunzătoare din câştigul realizat de el, pentru a-şi putea pune bază gospodăriei, atelierului ori prăvăliei sale.

Fiind aşadară acest orfelinat destinat pentru întreagă provincia noastră bisericească, Excelența Sa ne-a recercat şi pe noi ca să ne declarăm dacă aderăm la planul şi la mişcarea pornită pentru înființarea acelei instituțiuni. Spre a se putea adună suma de lipsă la înființarea şi susținerea orfelinatului, a dat o Epistolă pastorală îndreptată către Veneratul Cler şi poporul credincios din Arhidieceză, în care, cu cuvinte alese, îi îndeamnă pe toți ca să contribuie fiecare după putință spre ajungerea scopului arătat.

Deci, cunoscând noi importanța şi lipsa arzătoare a unui atare orfelinat, în coînțelegere cu Consistorul nostru episcopesc, am declarat cum că ne alăturăm cu toată căldura la aceea hotărâre şi vom face tot ce ne este cu putință ca înfăptuirea ei să aibă deplini reuşită. Şi dorind ca înşine să vă premergem cu pildă bună, hotărât-am în Domnul ca spre

scopul înfiinţării şi susţinerii orfelinatului să concurgem cu suma de 40.000 – patruzeci mii – coroane, precum aceasta mai lămurit se vede din scrisoarea noastră către Excelenţa Sa Înaltpreasfinţia Sa domn Mitropolit, mai jos tipărită.

Iară acuma către voi ne îndreptăm glasul, veneraţilor fraţi şi preaiubiţilor credincioşi, atât prin cuvintele pomenitei Epistole pastorale a Excelenţei Sale, spre cetire şi urmare, aici alăturate, cât şi mai ales prin cuvintele însuşi dumnezeiescului Mântuitor al lumii, carele oarecând „*a umblat bine făcând*" (Faptele Apostolilor 10, 38) şi spre milă pe toţi aşa ne îndeamnă: „*Fericiţi cei îndurători, că de aceia se vor îndura*" (Matei 5, 7). Grăbiţi dară cu toţii şi, precum se zice la Tobia: „*după cât de multă avere ai, fă milostenie; de ai mult, mult dă, de ai puţin, după cât ai de puţin nu te sfii a face milostenie, că milostenia din moarte izbăveşte*" (IV, 9–11). Prin aceasta vă veţi adună comoară în cer, că: „*Cel ce miluieşte pe sărac, dă împrumut lui Dumnezeu şi după darea lui se va răsplăti lui*" (Pilde, XIX, 17) şi vă veţi ispăşi păcatele după cuvintele proorocului: „*Păcatele tale în milostenie se răscumpără şi nedreptăţile tale în îndurări săracilor*" (Daniil IV. 2 4).

Gândiţi-vă iubiţilor la numărul cel mare al văduvelor cernite de jale şi la miile de orfani nevinovaţi lipsiţi de braţele tari şi de mâinile ocrotitoare ale soţilor şi părinţilor; aduceţi-vă aminte că ei, ascultând glasul de chemare al înaltului nostru Împărat şi Rege Apostolic, au plecat cu bărbăţie la luptă şi prin sângele şi viaţa lor au apărat hotarele scumpei noastre patrii şi vetrele străbune ale noastre a tuturor de năvălirea şi pustiirea duşmanilor, iar acuma pruncii multora dintre ei pâine cer şi îmbrăcăminte şi nu este cine să le dea lor; şi ce este mai dureros, nu este cine să se îngrijească de creşterea lor, ca oarecând să poată fi fii buni ai bisericii, ai patriei şi ai neamului nostru iubit. De acestea trebuie să ne îngrijim noi, cari mulţămită jertfei aduse de părinţii lor, am scăpat de urgia războiului, de sabie, de foamete şi de pierire.

Drept aceea, pentru împlinirea datorinţei voastre în această privinţă, dispunem următoarele:

1. Fraţii preoţi vor ceti Epistola pastorală a Excel. Sale Domnului Mitropolitul de pe amvon în două Dumineci consecutive.

2. În coînţelegere cu învăţătorii, cu curatorii bisericeşti şi cu reuniunile Mariane de femei, unde sunt, iar unde nu sunt, cu femeile mai fruntaşe şi mai evlavioase să adune în biserică şi afară din biserică, şi la toate ocaziunile binevenite, băni şi orice alte obiecte cari pot fi de folos Orfelinatului, lână, ţesături de tot felul sau hăinuţe gata pentru copii, haine de pat etc.

Banii îi vor trimite oficiile parohiale la acest Ordinariat până în 31 maiu, a. c., iar obiectele la adresa Administraţiei centrale Capitulare din Blaj (Káptalani központi Kezelöség, Balázsfalva). Listele banilor şi a obiectelor colectate, în câte două exemplare, se vor trimite pe aceleaşi adresă dată cu expedarea sumelor şi obiectelor colectate. Acestea să le faceţi întru mărirea lui Dumnezeu şi pentru dragostea de-aproapelui, şi Tatăl cel ceresc, din nemăsurata vistierie a bunătăţilor sale, va răsplăti vouă la învierea drepţilor (Luca, XIV, 14).

Oradea-mare,
Şedinţa consistorială ţinută la 18 martie 1916

Unirea, nr. 41 din 22 aprilie 1916, Blaj, p. 1–2

591

Doljoc (Basarabia), 10/23 aprilie 1916 – *Scrisoarea soldatului român Ioan Cojoc, din armata austro-ungară, trimisă preotului din satul său de obârşie, Gruiu, în care-i descrie cum au prăznuit ostaşii români sărbătoarea Sfintelor Paşti în liniile frontului.*

Scrisori din bătaie
- Întâia scrisoare -
Cantorul Ioan Cojoc scrie Părintelui Ghiță

de Alexandru Ciura

Ți-am mai scris de vreo patru ori, Sfinția Ta, şi abia odată am căpătat şi eu o mică epistolie de acasă. Să vezi, ce bucurie a fost când ne-am adunat într-o seară – eram la rezervă – şi am scos din bluză scrisoarea de acasă. Erau numai câteva rânduri, dar unul ne-a înveselit foarte mult: „*Părintele Ghiță vă scrie de sărbători, că acum are mult de lucru*".

Şi aşa aşteptăm acum, Părinte, să isprăveşti cu spovedaniile, cu slujbele multe duhovniceşti, ce le ai în Paresimi[724] – acum suntem în a treia săptămână – să ne trimiți şi Domnia Ta câteva rânduri. Ştim că scrisoarea se duce până acasă cu întârzieri mari; a Domniei Tale va veni tot cu întârziere, dar colea pe dumineca Tomii cred că tot vom avea câteva rânduri din mâna Sfinției Tale.

Am trecut, părinte, prin atâtea primejdii, de numai Dumnezeu drăguțul poate înțelege cum am scăpat cu pielea întreagă până acum. De câte ori am trecut prin ploaia de gloanțe! De câte ori au explodat lângă mine şrapnele şi am văzut cum se rostogolesc camarazii, dar eu am scăpat teafăr până acum. Numai de două ori mi-a svârlit un şrapnel chipiul din cap, prin care se mai sfredeliseră şi câteva gloanțe... Mă gândeam atunci: „*Dumnezeu şi Maica Precista mă ocrotesc*" – şi nu-mi mai păsa de nimic ce se întâmpla în jurul meu.

Aveam cu mine o carte de rugăciuni, mă mai rugam şi mai cântam câte-o dată, când eram în şanțuri... Şi ficiorii, când erau ceasuri mai liniştite, de abia mai răpăia câte un foc de puşcă, numai tocmai ca să se ştie că nu dormim – se adunau în jurul meu şi cântau şi ei... Odată, într-o duminecă, eram în reservă şi părintele ne-a trimis vorbă că nu poate veni, că slujeşte în altă parte. Feciorii m-au înconjurat cu toții să le fac o liturghie. „*Cum să vă slujesc eu liturghia, dacă nu-s popă? Apoi tot o ştii cânta* – ziceau ei – *cântăm şi noi cu tine şi ne mai uşurăm sufletul. Că tot eşti față bisericească*".

Şi aşa ne-am dus, părinte, în biserica pe care o zidiseră într-o săptămână ficiorii din reservă, din lemne de brad. Că pe aici, pe unde suntem noi, tot păduri de brad, cât vezi cu ochii! M-am aşezat în strană şi am început slujba din Octoih şi cântau ficiorii după mine, (zic eu aşa „ficiorii", că eram mai mulți bătrâni decât tineri) şi numai ce vedeai pe câte unul că-şi duce mâna la ochi şi-şi şterge lacrimile. Numai domnişorul notarăşului, ăl de umblă la şcolile mari din Peşta, n-a venit înlăuntru, ci sta răzimat de un gard şi asculta afară... Dar tot l-am oblicit eu cum şi-a dus odată mâna la ochi, cum şi-a luat chipiul de ofițer din cap când am cântat „*Pe Tine te lăudăm*"... Dumnealui e laitnant[725] la compania noastră... E un om bun ca pâinea cea moale, dar să vede nu-i prea place mirosul de tămâie, ori numai se arată el aşa...

Părinte Ghiță, să-ți spun ce m-au rugat feciorii. Cum nu vom fi de sărbători acasă şi nu vom auzi cele douăsprezece Evanghelii din Joia Patimilor, am dori să ni le scrii şi nouă măcar pe scurt. Săptămâna Patimilor a fost şi pentru noi o săptămână de grele năcazuri, dar Dumnezeu a rânduit să vedem totuşi măritul praznic al învierii. Domnul comandant de la batalionul legionarilor români din Bucovina ne-a spus că în zori de zi va sosi părintele să slujească învierea.

L-am aşteptat toată noaptea, fără să închidem un ochiu, într-o groapă mare, unde era reserva, la spatele frontului. Când voiu veni acasă ți-oi arăta pe mapă, părinte, unde am

[724] Postul Paştilor – n.n., A.Ț.
[725] Locotenent – n.n., A.Ț.

fost; acum îți spun numai atât, că între Prut şi pădurea Duljuc[726]… În partea dinspre răsărit a gropii am aşezat o masă cu făclii de ceară, împlântate în şrapnele... Apa sfinţită a adus-o părintele într-o şeică[727]. Dinaintea mesei erau coşărcile cu colaci şi ouă roşii, ciubărul cu Paştile...

Pe când a sosit părintele, se lumina de ziuă. Ne-am adunat cu toţii în jurul mesei... deoparte îşi arunca lumina asupra noastră un reflector, cu raze verzui, iar de alta se ivea lumina de sânge a zorilor. Când a răsunat pentru întâia oară cântarea de biruinţă „*Hristos a înviat din morţi*", am simţit cum ne sguduie o putere grozavă, cum ne furnică ceva din creştet până în călcâie. Şi am prins a plânge cu toţii, ca nişte copii... Cântam şi plângeam, şi simţeam cum ni se uşurează sufletul, cu fiecare vorbă a cântării sfinte, cu fiecare lacrimă... Simţeam atunci cum se ridică ceva în slavă şi ne apropie de Hristos, care a biruit moartea, făgăduindu-ne şi nouă păcătoşilor o altă viaţă, mai bună şi mai fără năcazuri, ca ceea din lumea pământească.

Ne gândeam la tovarăşii cari s-au dus… bieţii noştri fraţi, pe cari i-am îngropat la tulpina brazilor, punându-le la căpătâiu o cruce, pe care le-am scris numele cu baionetă înroşită în foc... Ne gândeam la ceilalţi fraţi împrăştiaţi prin atâtea spitale, şi-i vedeam parcă cum stau întinşi, galbini şi supţi de suferinţă, pe paturile lor de fier... Ne gândeam la cei de acasă... vedeam aşa de lămurit, părinte, bisericuţa din Gruiu, vedeam cum oamenii încunjură biserica cu luminiţe de ceară în mână şi, pe o clipită, mi s-a părut că eu stam îndărătul uşei celei mari şi Domnia Ta, părinte, loveai cu crucea în uşor: „*Deschideţi boieri porţile voastre, să intre împăratul măririi*", şi eu întrebam cu glas ridicat, ca să audă poporul de afară: „*Cine e acela împăratul măririi?*" Şi iarăşi auzeam glasul: „*Domnul cel mare şi puternic... acela e împăratul măririi*". Şi iarăşi m-au podidit lacrimile.

Mi-a venit în minte: ***voiu mai vedea eu biserica din satul nost, voiu mai cânta în strană cu bătrânul cantor Vasilie? Ştie Dumnezeu!***

Mă gândeam la oamenii din sat. Cine va fi fost la înviere ăst an? Femei şi fete, bătrâni şi copii. Îi vedeam cum stau la locul lor, cu luminiţa de ceară în mână şi cântă cu lacrimi în ochi... şi vedeam atâtea locuri goale, a căror stăpân nu se va mai întoarce niciodată la scaunul de lemn, din bisericuţa noastră... La noi nu mă gândeam de loc.

Cum am mai spus, noi pluteam în văzduh, lăudând pe Dumnezeu că ne-a învrednicit să ajungem şi acest praznic, la care atâţia din noi nu au putut ajunge… Niciodată nu mi-am putut da seama ca acum, pe câmpul de luptă, că viaţa noastră e „*ca un abur ce se risipeşte*", cum zice Scriptura, şi că totul e în mâna lui Dumnezeu. El singur e domnul cel mare şi puternic. El singur e împăratul măririi.

Aşa am prăsnuit noi ziua Învierii, în anul Domnului 1916, pe malul Prutului, pe malul blestemat al Prutului...

Foaia Poporului, nr. 37 din 5/18 iunie 1916, Sibiu, p. 1–2

592

Budapesta, 27 aprilie 1916 – *Statistică a unităților militare, din armata austro-ungară, ai căror soldați au dobândit cele mai multe decorații pentru vitejia dovedită pe diferitele fronturi, primele locuri fiind ocupate de unități încadrate exclusiv sau majoritar cu români ardeleni.*

---

[726] *Doljoc* (în ucraineană *Довжок*), comună aflată azi în raionul *Noua Suliță*, regiunea Cernăuți, Ucraina. A intrat în componența Imperiului Rus în urma Tratatului de Pace de la Bucureşti, din 16/28 mai 1912, încheiat cu Imperiul Otoman la încheierea războiului ruso-turc din 1806–1812, odată cu întreaga Basarabie, iar după unirea Basarabiei cu România, pe 27 martie 1918, a intrat în componența României – n.n., A.Ț.

[727] Gamelă – n.n., A.Ț.

Vitejia românilor

Într-un număr al foaei militare „*Hadkülügyi Közlöny*" (Răsbel Externe) s-a publicat o statistică despre regimentele austro-ungare cari au câştigat prin vitejie cele mai multe decoraţiuni. Dintre toate regimentele decorate pe câmpul de răsboiu, locul întâi îl ocupă Regimentul 31 de infanterie de la Sibiiu, întreg românesc, recrutat din comitatul Făgăraşului şi al Sibiiului; în rândul al doilea vine Regimentul 61 de la Timişoara, în rândul al treilea vine regimentul de la Biserica-Albă, şi acestea regimente aproape curate româneşti.

Asemenea, au fost recunoscută chiar de către generali nemţi vitejia regimentelor 50 şi 64, tot româneşti. Iată adevărul spus de comandele competente militare.

Unirea, nr. 42 din 27 aprilie 1916, Blaj, p. 4

593

Dublin, 2 mai 1916 – *Ştire în legătură cu răscoala anti-britanică a irlandezilor, conduşi de partidul „Sinn Fein", care militează pentru independenţa Irlandei.*

Răscoala irlandezilor

În internul Angliei se petrec evenimente cari evidenţiază că răsboiul purtat de ea nu are de ţintă respectarea principiului naţional şi dreptul popoarelor mai mici. Partidul naţionalist irlandez, la începutul răsboiului, a observat o atitudine mulţumitoare faţă de guvernul Angliei, care prin înarticularea legii home-rule a contribuit, în parte, la uşurarea soartei poporului. Dar massa poporului, cu toate aceste a rămas oprimată pe terenul economic din partea domnilor feudali, şi o parte mare din el a fost silită să emigreze în America, iar cei rămaşi acasă au ştiut să facă faţă multelor suprimări religioase şi economice ale guvernului britanic.

Acum au văzut momentul oportun să-şi pretindă drepturile cu arma. Partidul revoluţionar „*Sinn Fein*", în contra căruia guvernul Angliei nu a cutezat până acum să păşească cu energie, a făcut mari demonstraţii în capitala Irlandei, Dublin, cari au luat caracterul luptelor revoluţionare. Irlanda, sub conducerea partidului „*Sinn Fein*", care numără mii aderenţi, luptă pentru ruperea de Anglia.

Contra acestei tendinţe centrifugale a poporului irlandez, Asquith a declarat stare de asediu şi a luat mijloacele cele mai drastice ca revoluţia să fie sufocată, ceea ce nu produce impresie bună la statele aliate cu Anglia.

În Camera comunelor, Asquith a fost interogat că proiectul de serviciu militar va fi introdus şi în Irlanda? Asquith a anunţat că, deşi în original guvernul a decis estinderea lui şi asupra locuitorilor din Irlanda, articolul acesta se omite. Motivul, refăcut de Asquith, e uşor de aflat, ni-l spun evenimentele din Dublin, cari arată că irlandezii au abandonat fidelitatea faţă de tronul regal, contra căruia uşor pot întoarce arma. Astfel se desprinde starea internă a Regatului britanic, care luptă pentru independenţa şi drepturile statelor şi popoarelor asuprite.

O mică asemănare între administrarea provinciilor anexate la Germania şi între ale Angliei va arăta pe deplin în care stat se bucură popoarele mici de libera desvoltare.

Unirea, nr. 44 din 2 mai 1916, Blaj, p. 4

594

Bucureşti, 11 mai 1916 – *Articol critic îndreptat împotriva lipsei de unitate şi solidaritate a românilor transilvăneni refugiați în România, care s-au grupat în jurul formațiunilor politice simpatizante ale uneia sau alteia dintre taberele beligerante, Puterile Centrale sau Antanta.*

Ion Gorun şi refugiații din Ardeal

Cunoscutul publicist Ion Gorun (Al. Hodoş) originar din Ardeal, publică un articol prim în „*Minerva*", sub titlul: „*Exaltarea Ardealului*", în care, între altele, observă. Le dăm după „*Foaia Poporului Român*":

Scump este fiecărui român acest cuvânt şi ceea ce el însemnează: ***Ardealul!*** Scump îmi este, şi cu evlavie rostesc numele lui, cum aş rosti numele mamei mele. Dar tocmai de aceea, ca acela ce se gândeşte la impietatea ce ar fi să iei numele Domnului în deşert, adânc mă mâhneşte batjocura ce se aruncă asupra acestui scump nume. Trebuie să citeşti tot ce se tipăreşte? Nu. Mai adesea nu citim ceea ce ar trebui, şi citim ceea ce n-ar trebui.

– Dar nu poți să neglijezi aparițiile cari se răspândesc în aşa chip, în cât a le ignora poate să fie numai privilegiul omului fără păsare şi fără răspundere. Răspunderea o au puțini: *dar multora trebuie să le pese de ceea ce se răspândeşte pe calea tiparului* – această cale ce a ridicat clevetirea la înălțimea căilor de comunicație moderne.

Cititorul o să mă întrebe: *Dar bine, ce legătură este între toate acestea?* Legătura o să ne-o dea o broşură, apărută acum sub titlul: „*Ardealul vorbeşte*"? „*Sărmanul Ardeal!*" – şi cu subtitlul „*Contribuiții ca să se sfârşească o comedie*" (de celebrul V. Drumaru – Nota Redacției). Numele autorului. Iată voi spune că nu importă. Fiindcă importă mai înainte de toate altceva.

În această broşură, care se răspândeşte, se pare, cu mare profunziune, se vorbeşte de Ardeal – în felul cel mai dureros în care s-ar putea vorbi. Toți refugiații aceia, o parte din ei, cei mai mulți din ei – n-ar căuta aici decât mântuire de necazuri şi viață mai uşoară.

Dar când vii în „*țara mamă*" cu pretenții de copil răsfățat, cu dreptul la existență nu prin muncă, ci prin faptul de a te fi născut „*martir*" – atunci e o intervertire de noțiuni şi concepții, din care ies broşuri ca aceea a domnului V. Drumaru. N-am totuşi de ce să-i retac numele (ca să scriu în stilul domniei sale). Ceea ce se cuprinde în acea broşură e îngrozitor – sper că nu e adevărat. Nu sper că totul nu e de adevărat – dar că cea mai mare parte.

Dar mă gândesc: *Dihonia aceasta dintre refugiați, otrava şi necruțarea cu care se reped unii asupra altora, ce pot să însemneze?...* Sunt oare preludiile unei viitoare contemplate împărțiri de roluri în *România mare?... Este cearta pe blana ursului din pădure?... Sau e rivalitatea de acuma, de expectativă, când unii au sinecure mai grase, iar alții mai slab plătite?* Urât lucru în tot cazul. Ardeleni, frați mei – fiți nițel mai modeşti, şi sunt încredințat că atunci vă veți şi certa mai puțin.

Unirea, nr. 47 din 11 mai 1916, Blaj, p. 2

595

Alba Iulia, 13 mai 1916 – *Relatare în legătură cu întoarcerea acasă, la Alba Iulia, a ofițerului român Augustin Popa, din Regimentul 50 al armatei austro-ungare, unul dintre cei mai apreciați luptători care au contribuit la cucerirea oraşului fortificat Ivangorod, pe frontul rusesc.*

Un erou

Augustin Popa, sublocotenent la Regimentul 50

Ni se scrie:

De câteva săptămâni locuitorii Bălgradului au putut vedea pe străzile acestui oraş, plimbându-se, un tânăr ofiţer de statură herculeană, cu privire de şoim, pe al cărui piept străluciau 3 medalii. E simpaticul ofiţer A. Popa, care pentru vitejiile sale de la Ivangorod a fost decorat cu *Medalia mare de aur, Medalia mare de argint* şi *Medalia pentru merite* (*Verdienst medaile*) de la împăratul Germaniei.

Ivangorod! Când rostesc numele puternicei cetăţi ruseşti mi-se umple inima de mândrie. Cronicarul care va avea să scrie istoria acestui războiu, când va ajunge la ocuparea Ivangorodului va trebui să-şi înmoaie condeiul în sânge şi să aşeze literele rar şi apăsat pe hârtie, să simtă cel ce-o va ceti odată, cine ştie când... în linişte însemnătatea acelor zile, când moţii, simpaticii moţi şi-au arătat mai bine vitejia lor.

Iar în cetatea Bălgradului, alături de monumentul eroilor de la Custozza, de sigur se va ridica un al doilea, şi mai falnic, unde vor fi săpate adânc numele celor ce au luat parte la asediul de la Ivangorod. Între cei ce s-au purtat atât de vitejeşte la ocuparea puternicei cetăţi ruseşti, a fost şi tânărul ofiţer A. Popa care, ca subofiţer, a luat parte în acele lupte. Scăpat de mai multe ori din ghiarele morţii, acum s-a reîntors în Bălgrad, unde toţi românii îl privesc cu mândrie, ca pe un adevărat erou. Păcat că a rămas până acum nereliefat.

Un bălgrădean

„Gazeta Transilvaniei"

Unirea, nr. 48 din 13 mai 1916, Blaj, p. 2

596

Oradea, 1/14 mai 1916 – *Ştire în legătură cu depistarea unor bancnote şi monede false puse în circulaţie pe piaţa orădeană.*

Bani falsificaţi în Oradea-mare

În Oradea-mare s-au pus în timpul mai nou în circulaţie cantităţi mai mari de bancnote de 2 coroane şi piese de 5 coroane falsificate. Falsificatele bancnote sunt măiestros făcute, aşa că numai după numerotarea necorectă se pot recunoaşte. Monetele de câte 5 coroane însă se pot recunoaşte uşor, fiind făcute din plumb şi foarte rău imitate. Falsificatorii sunt urmăriţi energic.

Foaia Poporului, nr. 24 din 1/14 mai 1916, Sibiu, p. 6

597

Stockholm, 20 mai 1916 – *Comentariu în legătură cu dejucarea planului de înfometare a populaţiei germane, impus de Marea Britanie prin intermediul blocadei alimentare, odată cu încheierea acordului comercial al Germaniei cu România.*

Acordul comercial al Germaniei cu România

„Svenska Dagbladed" se ocupă într-un prim articol de pactul stabilit de curând între România şi Puterile centrale pe care îl relatează de o învingere momentuoasă a Statelor centrale. Planul de înfometare al Angliei contra Germaniei, acum după ce aceasta primeşte

alimente de pe piaţa României, devine şi mai iluzorie. Industria germană, prin aceasta şi-a asigurat piaţa de desfacere. Prin aceasta blocusul Angliei contra Germaniei, chiar şi după „*Novoje Vremja*" e înfrânt.

*

Începerea tranzitului de alimente din România

În 17 crt., a sosit prin Predeal la Bucureşti primul tren din Germania, „Carmen Sylva". Locomotiva era decorată cu multă solemnitate şi fâlfâiau drapele germano-române şi austro-ungare, iar pe vagoane erau afişate table cu inscripţia „*C. F. Carmen Sylva*". În Germania se vor importa zilnic 300 vagoane cu grâu.

Unirea, nr. 51 din 20 mai 1916, Blaj, p. 1

598

Pruzana (Austria), 7/20 mai 1916 – *Corespondenţă a locotenentului român Ştefan Boeriu, din armata austro-ungară, în legătură cu starea cimitirului militar din orăşelul suburbie a Vienei, însoţită de o listă a soldaţilor români ardeleni, identificaţi de el, înmormântaţi aici.*

Mormintele eroilor noştri

Oare cine se mai gândeşte la ele? Şi numărul lor este fără sfârşit. În vârtejul nebun al luptelor aprinse, cari ţin de 2 ani de zile cu înverşunare sălbatică, mii de viteji s-au rostogolit la pământ cu suflarea îngheţată. Mâna lor strângea nervos arma ucigaşă, care a semănat moartea printre duşmani. Dar în clipele agoniei sângeroase, când vibrează în misticismul vedeniilor cereşti, spada cade, sălbătăcia încetează şi mâinile stropite cu sânge se încleştează în frazele rugăciunii din urmă şoptită cu evlavie şi credinţă mântuitoare. Cu gândul la ai lor, la soţii şi la copii, se sting aceşti eroi, departe de vatra strămoşească în pământ duşman.

În învălmăşeala luptelor satanice, ei sunt îngropaţi cu graba dictată de situaţia strategică, şi arareori preotul e în măsură să facă slujba pogrebaniei ca acasă în satul lui. De aceea câţi dintre vitejii noştri, gândindu-se la moarte, nu vor fi recitat versurile poetului Coşbuc:

„Că douăzeci de-odată la groapă ne vor duce,
Şi bun e Domnul de-om avea la cap o cruce".

Tot ce puteau dori era lemnul crucii la căpătâiul mormântului, semnul de biruinţă şi de mântuire. Tovarăşii lor nu uitau să le împlinească rugămintea din urmă, oricât de primejdios ar fi fost focul tunurilor. Dar multe din aceste cruci au rămas fără inscripţie şi astfel eroii de sub umbra lor se pierd în negura aspră a necunoscutului. Câtă durere nemărginită frământă inima celor rămaşi în urmă, văzându-se lipsiţi şi de singura mângâiere pământească de-a plânge pe mormântul îndepărtat al iubitului lor. Ei sunt siliţi să se mulţumească cu amintirea lor, cu slujbele iertătoare ce le face preotul în sfântul altar al bisericii din sat, încălziţi de nădejdea învierii cea de apoi, când sufletele celor adormiţi se vor vedea şi se vor împreuna din nou în bucuria Tatălui ceresc.

Dar când împrejurările îngăduie, camarazii de luptă nu uită să aşeze pe cruce, în slove citeţe, şi numele eroului care a căzut făcându-şi datoria către ţară şi împărat. Acest fapt are o deosebită însemnătate, pe de o parte fiindcă vesteşte lumii gloria şi vitejia strămoşească a

neamului nostru, iar pe de altă parte se dă posibilitatea celor de-acasă să cunoască mormântul celui ce s-a stins departe de ei. Cândva ei vor putea străbate cu trenul în acele locuri străine, spre a vărsa lacrimi de durere şi de regrete pe mormintele iubite, căci lacrimile alină suferinţele şi uşurează sufletele zdrobite...

Pentru aceea, suntem mulţumitori vrednicului locotenent şi bun prietin al nostru, domnului Ştefan Boieriu, de la Regimentul 31, pentru serviciul preţios ce-l face istoriei noastre şi întristatelor familii româneşti, trimiţându-ne o lungă listă de eroi căzuţi în fioroasele lupte ale războiului îngrozitor ce sguduie pământul zilelor noastre.

Domnul Boieriu ne anunţă în scrisoarea sa că mormintele sunt bine îngrijite, iar cimitirul, unde-şi dorm somnul de veci iubiţii noştri fraţi, este închis şi ferit de devastare. Cimitirul este aşezat lângă oraşul *Pruzana*. Oricine ar dori să se intereseze mai deaproape de mormântul vreunui erou, să se adreseze la: *K.u.K. Reserve spital, Stryj Etappenpost 148*, de unde va primi desluşiri amănunţite. Iată tristul pomelnic al iubiţilor noştri eroi:

Regimentul de infanterie nr. 2
1. Irimie Săbău
2. Alexandru Codra
3. Gheorghe Barbu
4. Nicolae Grancea
5. Ion Farcaş
6. Ion Bochiş
7. Ion Muntean

Regimentul de infanterie nr. 31
1. Nicolae Ştefănuţiu
2. Gheorghe Gabor
3. Gheorghe Făcăleţ
4. Ion Stoinescu
5. Petru Burcea
6. Gheorghe Boeriu
7. Gheorghe Câmpianu
8. Nicolae Ciora
9. Toma Albu, sergent
10. Ion Urdea
11. Ion Dezsi
12. Izidor Dan
13. Petru Gavrilă
14. Ion Băilă
15. Ion Niculae
16. Iosif Jianu
17. Gheorghe Avram
18. Ion Reit
19. Petru Tătulea

Regimentul de infanterie nr. 50
1. Vasile Lup
2. Ion Sălăjan
3. Vasile Anuşca
4. Vasile Oana
5. Simion Crişan
7. Alexandru Leményi
8. Petru Pap
9. Ion Mirca
10. Pascu Teban
11. Teodor Mărincaş
12. Ion Bârsan

Regimentul de infanterie nr. 62
1. Ilie Mocar
2. Gheorghe Crăciun

Regimentul de infanterie nr. 63
1. Simion Băban
2. Ion Rus
3. Vasile Bozga

Regimentul de infanterie nr. 64
1. Simion Răsiga
2. Petru Borzea
3. Nicolae Lădar
4. Adam Russai
5. Ion Curpenar
6. Ion Tomeţ
7. Petru Bolcan
8. Nicolae David
9. Valeriu Cip
10. Ilie Ivan
11. Teodor Bulzescu
12. Adam Dag
13. Moise Băcilă
14. Petru Ştefan
15. Nicolae Popa
16. Serafim Todea
17. Ion Homorogean
18. Ion Muncan

Train-Division nr. 12
1. Moise Muţiu

Regimentul de infanterie nr. 51	***Sapeur-Batalion nr. 12***
1. Maxim Rus	1. Ion Safta
2. Nicolae Reţea	***Regimentul de artilerie de câmp nr. 34***
3. Teodor Barnuţ	1. Vasile Boboia
4. Ion Ferenţ	***Artilerie Zeugs Kompanie nr. 12***
5. Ion Marincaş	1. Aurel Oltean
6. Nicolae Popa	

Din partea noastră, rugăm pe bunul Dumnezeu să-i aşeze în corturile drepţilor, trimiţând orfanilor rămaşi în urmă mângâiere şi ocrotire. Iar pe ofiţerii noştri îi rugăm cu toată insistenţa ca, urmând exemplul locotenentului Boeriu, să adune cu toată grija şi stăruinţa numele eroilor români, ale căror cruci simple le va opri privirea obosită în drumurile grele pe cari le vor străbate în ţările roşite de sângele românesc. Căci e de-o mare importanţă istorică să cunoaştem cât se poate mai deplin şi mai exact ***zguduitorul pomelnic naţional al neamului nostru***.

Foaia Poporului, nr. 28 din 7/20 mai 1916, Sibiu, p. 1–2

599

Sankt Petersburg, 10/23 mai 1916 – *Ştire privitoare la zvonurile colportate în cercurile politice şi economice de la Petersburg şi Moscova în legătură cu iminenţa începerii tratativelor de pace între Rusia şi tabăra Puterilor Centrale.*

Pace înainte de iarnă?
Din cercurile ruseşti

După comunicatele foilor ruseşti, cercurile din Petersburg sunt ferm convinse că nu se va mai ajunge la o a treia campanie de iarnă. Şi din cercurile bursei de la Petersburg şi Moscova se calculează serios cu o pace înainte de iarnă. Anumite acţiuni confirmă aceste presumpţiuni.

Ştirile acestea par a fi întrucâtva întemeiate. Ieri ni s-a dat ocazia să aflăm, din scrisoarea unui prinsonier al nostru, că împreună cu alţi soţi de suferinţă va fi transportat din extremul Siberiei în Rusia europeană. Acest fapt s-ar putea aduce în legătură cu una din „acţiunile" spre pace de care vorbesc comunicatele ruseşti: ***Ruşii concentrează prinsonieri mai aproape de fronturi pentru cazul încheierii unei păci apropiate***.

Foaia Poporului, nr. 29 din 10/23 mai 1916, Sibiu, p. 2

600

Timişoara, 23 martie 1916 – *Ştire în legătură cu distingerea infanteristului român Nicolae Barbu, din Regimentul 61 al armatei austro-ungare, cu Medalia de aur pentru vitejie, întrucât pe frontul italian a reuşit să distrugă poziţiile unui detaşament italian şi astfel să zădărnicească asaltul inamic aflat în desfăşurare.*

„Cel mai viteaz între viteji"

Afară de vitejia micului erou George Rusu, amintit întru-n număr trecut al ziarului nostru, înregistrăm cu o deosebita satisfacţie şi mândrie fapta vitejească a altui erou român,

a infanterist lui Nicolau Barbu, remarcat în ordinul de zi al colonelului Hermann de Schramm, din Timişoara, comandant al Batalionului de reservă de la Regimentul 61.

Ordinul de zi al colonelului Schramm, în care se face amintire de fapta eroică a infanteristului român Nicolau Barbu, a apărut într-un ziar german din Timişoară, pe care îl dăm în traducere „T. R.".

„Infanteristului Nicolae Barbu de la regiment i-a acordat comanda armatei, pentru deosebita sa ţinută vitejească în faţa duşmanului *Medalia de aur pentru vitejie*. Cu ocasiunea luptei a treia de la Isonzo, Italienii, aruncând mereu trupe noi în foc, au intrat cu prea putere estraordinară în poziţiile mult deteriorate ale unei părţi din regiment şi astfel s-a desvoltat o încăierare sălbatică.

Infanteristul Barbu, dând esemplu în lupta aceasta, a sărit fără frică înainte, până la ascunzişurile distruse, aci apoi a spart, cu granate de mână, poziţia unui detaşament duşman, care avea două mitraliere, şi prin aceasta a contribuit în mod însemnat la succes. Duşmanul a fost respins.

Toţi ofiţerii şi toţi soldaţii au recunoscut unanim că *infanteristul Barbu a fost cel mai viteaz între viteji şi că e vrednic de Medalia de aur pentru vitejie*. În 12, luna curentă (martie), duminecă, am vizitat, însoţit de o numeroasă deputaţiune de ofiţeri, pe bravul soldat în Spitalul de reservă numărul 13, din Iosefin (suburbiul Timişorii) şi i-am pus pe piept, în sala mare de bolnavi, în presenţa multor soldaţi răniţi, dar cu feţe vesele, rara şi frumoasa distincţie. *Totodată am avansat pe infanteristul Barbu la rangul de sergent* (zügsführer).

Astăzi i-am trimis darul corpului ofiţeresc, ca ajutor pe seama celor trei copii ai săi, suma de 50 coroane, apoi tabac, ţigări şi de ale mâncării. Noi, toţi ofiţeri şi soldaţi, recunoaştem cu admiraţie nefăţărită vitejia adevărată, vrednica de a servi ca eseplu, a unui om simplu, a viteazului nostru camarad de răsboi, a sergentului Nicolae Barbu!"

Neamul românesc, şi toţi aceia cari îţi apreciază cu deplină sinceritate eroismul şi ţinuta ta marţială în faţa inamicului, îţi doresc frate Barbule însănătoşire grabnică, să te poţi reîntoarce sănătos la ai tăi şi, dacă jurământul depus Majestăţii Sale va cere să mergi din nou în răsboiu, Dumnezeu îţi ajute ca, la lanţul de glorie ce-l făureşte neamul nostru în aceste lupte gigantice, să înşirui noi inele de credinţă şi fidelitate faţă de tron şi patrie.

Unirea, nr. 30 din 23 martie 1916, Blaj, p. 3

601

Sibiu, 11/24 mai 1916 – *Necrolog închinat morţii subofiţerului român Valeriu Publiu Prodan, din Regimentul 50 de Infanterie, al armatei austro-ungare, căzut eroic pe frontul din Italia..*

+ Moarte de erou

Cu inima sfâşiată de durere, vin a anunţa consângenii, prietinii, binefăcătorii şi cunoscuţii că fiul meu, *Valeriu Publiu Prodan*, aspirant de cadet în Regimentul de infanterie nr. 50, fulgerat prin inimă de un glonţ italian joi, în 24 maiu, stil nou, la 3 ore, p.m., şi-a dat nobilul şi spre fapte mari învăpăiatul său suflet în grija veciniciei.

Roadele bravurei sale din 24 maiu, ziua premergătoare a morţii sale, când a fost decorat cu marea *medalie de aur pentru vitejie*, sărmanul n-a avut timp să le guste. S-a stins! Căci scrisu-ne-a cu două zile înainte că moartea îl paşte. Şi-a luat rămas bun de la noi.

S-a stins un tânăr de o rară modestie, de o sobrietate şi de un caracter spartan, care în viaţa lui de aproape 20 de ani n-a cunoscut decât suferinţe şi împlinirea datorinţelor.

Foaia Poporului, nr. 37 din 5/18 iunie 1916, Sibiu, p. 6

602

Budapesta, 25 mai 1916 – *Ştire în legătură cu distingerea sergentului român Victor Ciungan, din Regimentul 21 Honvezi al armatei-austro-ungare, cu Medalia de argint şi avansarea lui la gradul de cadet pentru faptele de vitejie dovedite pe frontul rusesc.*

Decorație militară

Primim următoarele:

Domnul Victor Ciungan, sergent voluntar în Regimentul de honvezime 21-lea, în 14 maiu a fost decorat cu *Medalia de argint* de clasa a II-a. Înaltul Ministru Ungar de Honvezime, cu ordinul 126833/26–1916, pentru eroismul dovedit pe frontul rusesc, l-a avansat la rangul de Cadet.

Bravul tânăr e harnicul notar din Tohanul vechiu, fiul fostului preot în Tâmpăhaza-Uifalău şi Borş, a lui Ilariu Ciungan.

Unirea, nr. 53 din 25 mai 1916, Blaj, p. 4

603

Casa Ratti (Italia)-Arad, 13/26 mai 1916 – *Ştire în legătură cu capturarea fortificației italiene Casa Ratti de către soldații români ai Regimentului 50 Infanterie, din armata austro-ungară, victorie militară în care s-a remarcat subofițerul român Cistălan.*

Eroii de la Casa Ratti

În nr. 160 al ziarului „*Tagespost*" din *Graz*, apărut la 10 iunie, cetim următoarele, sub titlul de mai sus:

K. B. Innsbruck, 9 Iunie: Continuarea din „*Tiroler Soldatenzeitung*" aduce relativ la cucerirea fortului panțerat *Casa Ratti*[728], care a fost deja descrisă de sublocotenentul Mlaker, distins pentru fapta sa eroică de împăratul cu Crucea de Cavaler al ordinului Leopoldin şi avansat, afară de tură, la rangul de locotenent, un raport întregitor în interesul deplinei aprecieri a prestațiunei strălucite a trupelor noastre eroice.

În acestea se stabileşte că soldații cari au recunoscut deja mai înainte fortul panțerat, şi au pătruns în fine, dimpreună cu locotenentul Mlaker şi un fruntaş de sapeuri în fort, au aparținut Batalionului 2 de infanterie imperial şi regesc nr. 50 (este regimentul român de la Alba Iulia). La această recunoaştere a contribuit îndeosebi o patrulă condusă de cadet aspirantul de atunci, acum sublocotenent, *Cistălan*, care pentru fapta sa eroică a fost avansat sublocotenent şi distins cu medalia de aur pentru vitejie.

Cucerirea fortului Casa Ratti va forma deci totdeauna una din cele mai frumoase foi în cununa de glorie a Regimentului de infanterie imperial şi regesc nr. 50, care şi-a

[728] *Casa Ratti*, fortificație ridicată de italieni pe fosta frontieră cu Austro-Ungaria pentru a opri înaintarea trupelor austro-ungare în sectorul *Arsiero*. Amplasată la 350 de metri altitudine față de zona locuită, a făcut parte din linia de fortificații *Agno-Astico-Posina*, ca a treia linie de apărare a barierei *Asiago*. A fost abandonată de italieni pe 26 mai 1916 sub presiunea „*ofensivei de primăvară*" declanşate de austro-ungari – n.n., A.Ț.

câştigat deja înainte cu un an glorie nepieritoare la cucerirea fortificaţiilor ruseşti de la Ivangorod. Ştirea, adusă de unele foi, că la aceasta întreprindere au luat parte vânători, nu este exactă.

Foaia Poporului, nr. 39 din 7/20 iunie 1916, Sibiu, p. 4

604

Bucureşti, 16/29 mai 1916 – *Zvonuri colportate de periodicul „Dreptatea" în legătură cu încheierea unui acord între România şi Germania prin care România s-ar fi angajat să se menţină într-o stare de neutralitate „definitivă şi binevoitoare" faţă de tabăra Puterilor Centrale, primind în schimb o serie de teritorii din Banat, Transilvania, Bucovina şi pe viitor Basarabia.*

O învoială între România şi Puterile centrale desmințită

„*Pester Lloyd*" se ocupă în numărul său de joi, 5 iunie, sub titlul „*Halucinaţiuni româneşti*", de un lung articol informativ, care a apărut în ziarul bucureştean „*Dreptatea*" (de la 29 maiu), despre un acord politic ce s-ar fi încheiat între România şi Germania. Într-o ediţie specială, „*Dreptatea*" a anunţat că politica externă a României s-a clarificat prin încheierea acestui acord, care asigură pe viitor neutralitatea definitivă a României.

Acordul politic româno-german s-a încheiat înainte de Paşti – scrie „*Dreptatea*" – *şi numai după semnarea lui s-a putut stabili înţelegerea economică, care a intrat deja în curs. În schimbul neutralităţii definitive şi binevoitoare pe care România s-o păstreze pe viitor faţă de Puterile Centrale. – Austro-Ungaria, cu consimţământul şi garanţia Germaniei, ne-a cedat:* ***un comitat şi jumătate din Banat, fără Timişoara; Braşovul cu hinterlandul său şi o parte din Bucovina, inclusiv Cernăuţii***.

În afară de aceste avantagii teritoriale, Ungaria se obligă să acorde Românilor din Transilvania deplină libertate culturală. Comunele în cari majoritatea populaţiei va fi formată de elementul românesc, vor avea şcoli româneşti, iar libertatea cultului este deplin garantată. Teritoriul din Bănat, Braşovul cu hinterlandul său şi partea din Bucovina cari ni se cedează vor forma vreo zece judeţe.

Spre a fi sigură de posesiunea teritoriilor cedate, Germania a invitat România să ocupe milităreşte aceste teritorii. Timpul în care trebuie făcută ocupaţia este limitat, aşa că se va vedea în curând dacă guvernul nostru a acceptat sau nu propunerea făcută. Dacă această ocupaţie nu se va face, desigur că atunci domnul Brătianu se teme de a nu fi socotit de Ententa, actul nostru, drept caz de război.

Germania a dat României asigurarea că va stăpâni şi Basarabia, dacă va mobiliza înainte de 1 iulie, stil nou, şi va ataca Rusia. Propunerea aceasta a Germaniei se pare că nu a fost acceptată de guvernul domnului Brătianu, fiindcă e de părere că noi am fi cei mal câştigaţi dacă până la sfârşit ne-am putea menţine într-o neutralitate definitivă şi leală.

Aceste sunt informaţiile şi presupunerile „Dreptăţii".

Foaia Poporului, nr. 34 din 24 mai/6 iunie 1916, Sibiu, p. 2

605

Morlaca (comitatul Cluj), 30 mai 1916 – *Reportaj legat de campaniile de colectare, a fondurilor necesare edificării orfelinatului din Blaj şi a textilelor necesare acestuia, organizate de preoţii şi preotesele Tractului Morlaca.*

De la izvoarele Crişului repede

Se topeşte neaua – Morlaca, tractul Morlăcii şi orfelinatul
Se mişcă şi Sălajul – O rectificare

30 maiu, stil nou

Crişul e umflat şi tulbure, iar valurile lui cu mult mai sgomotoase ca de altădată. Ici-colo rupe câte-o bucată de pământ înverzit. Aşa face în tot anul. Şi oamenii aduc nuiele şi întăresc ţărmul tot la trei ani. Adică... aşa era acu-s un an doi... Estimp? Las', facă-şi Crişul voia deplină!

Te uiţi cătră Vlădeasa şi pe zi ce merge vezi tot mai puţina albeaţă pe vârful ei! Se curăţă neaua de pe Vlădeasa şi se tulbură Crişul. Şi când Crişul îşi va recăpăta limpezimea de odinioară, atunci la Vlădeasa vom vedea numai un pisc sur, cenuşiu, ce răsare dintre brazi şi cetini şi veghiază asupra întregului Ardeal. Iar pân-atunci, va mai curge încă Crişul în valuri sgomotoase, tulburi.

*

Şi vor mai porni acuşi şi alte valuri, cele de pânză şi pănură ce le-au adunat şi le vor mai aduna încă preotesele de pe la Molosâg, Mărgău, Morlaca, Săcuieu, Fild şi de pe aiurea – pentru orfelinat. „*Unirea*" va vesti în curând că este în lumea asta şi un tract al Morlăcii, cu preotese harnice şi cu preoţi zeloşi. Colectele în bani şi veşminte s-au început de demult şi – ca pe Rusalii se vor isprăvi. S-au adunat şi până acum sume frumoase de la popor, mai ales în Ciucea, Morlaca, Fild, Mărgău şi Săcuieu.

În celelalte comune încă nu-s terminate colectele. Iar preoţimea noastră a contribuit cu sume însemnate – aşa părintele Ioan Topan de la Hodiş a dat 600 coroane, părintele Ioan Pop de la Morlaca 1000 coroane, părintele Irimieş de la Săcuieu 100 coroane, ş. a. m. d. Advocatul Andrei Pop de la Huedin a dat aşişderea 1000 coroane şi tot câte 1000 coroane au dat şi bisericile din Fild şi Morlaca. Aşa şi învăţătorii, din ce brumă au şi ei, contribuit cu sume cari aproape le întrec puterile. Cu un cuvânt, în tractul Morlăcii poţi să observi tendinţa nobilă de a sta în faţa lumii cu fruntea ridicată…

*

Şi s-a mişcat şi Sălajul, fireşte. Aşa ne spune câte un preot de pe acolo, care vine la târg la Huedin. Umblă şi acolo preoţii din casă în casă şi bieţii sălăgeni îşi deschid larg pungile. Preoţii cu contribuirile lor, învăţătorii şi alţi intelectuali premerg pretutindeni de exemplu, cum se va vedea în curând în coloanele „*Unirii*".

*

Nu demult s-a publicat rezultatul colectei de la Bologa şi Poieni şi s-a uitat să se spună un lucru, şi anume că colecta nu e terminată. Vreo 90 de familii au fost duse de acasă când s-a făcut colecta (afară de cele vreo 50 de familii de lucrători greco-catolici originari de pe aiurea, cari pe urma războiului şi-au strămutat domiciliul) – dar se vor reîntoarce probabil pe Rusalii şi atunci colecta se va continua – şi se va sfârşi de sigur şi colecta de veşminte, ce se urmează acum.

- s. p. -

Unirea, nr. 57 din 6 iunie 1916, Blaj, p. 2

606

Budapesta, 18/31 mai 1916 – *Analiză a evoluției conflictelor militare declanşate şi a alianțelor încheiate de marile puteri industriale europene, Anglia şi Germania, pentru a-şi extinde şi conserva sferele de interes economic, conexiunea acestora cu actualul război mondial şi eventualele combinații politice apte să aducă pacea.*

Repriviri şi perspective

Se împlinesc în curând doi ani de zile de când războiul mondial, acest nefericit „*măcel imund*" îşi seceră fără încetare sângeroasele hecatombe de jertfe. De la începutul războiului s-a cercetat prin îndelungate, dar oțioase[729] discuțiuni publicistice, cine este vinovatul de căpetenie pentru descărcarea acestei mari nenorociri asupra Europei. Chestiunea se punea în mod foarte simplist, cum vor cerca să o mai pună mulți şi în viitor. De aceea răspunsul ce i s-ar da, în orice direcție, nu poate fi mulțămitor. Căci izbucnirea acestui îngrozitor război n-a fost provocată de una sau mai multe persoane, ci de concursul fatal al împrejurărilor şi de ciocnirea intereselor, cari făcuseră în ultimul deceniu inevitabilă această încăierare generală.

Atentatul din Saraievo a contribuit să accelereze izbucnirea războiului, care nu ar mai fi putut întârzia mult nici fără acest incident. Cauza războiului european nu poate fi căutată însă numai în acest fapt, care n-a fost decât o picătură în marea tulburată de viforul patimilor politice şi poftelor economice neînfrânate. Această explicare ar fi proprie să reamintească pretinsa cauză a războiului purtat de Anglia la 1739 contra Spaniei: urechea căpitanului Ienkins. Acesta, vâslind către Havanna, fu deținut de soldații spanioli, cari voiau să găsească în corabia lui marfă de contrabandă engleză. Dar negăsind şi neputându-şi împlini pofta de pradă, s-au înfuriat asupra lui şi au voit să-l spânzure. În sfârşit, s-au mulțumit să-i taie o ureche. Anglia ceru atunci satisfacție, dar fu refuzată de către Spania.

Astfel izbucni războiul, pe care Anglia îl pregătise de mai nainte, voind să frângă rivalitatea maritimă a Spaniei şi să rămână singură stăpâna mărilor, „*cum s-a şi întâmplat*". Urechea lui Ienkins nu a fost deci cauză reală, ci numai pretext pentru izbucnirea răsboiului.

Spre a putea pătrunde în câtva urzeala atât de încurcată a iților diplomatice din ultimul deceniu, nu trebuie să pierdem din vedere faptul că imperialismul industrial englez vedea în puternica desvoltare expansivă a industrialismului german un rival foarte periculos. N-a scăpat deci nici un prilej potrivit spre a izola Germania şi a o încercui tot mai mult în năvodul diferitelor „*înțelegeri*" şi alianțe înjghebate în pripă contra acestui tânăr imperiu, plin de putere expansivă nu numai pe teren industrial, ci şi cultural, ştiințific şi politic.

La 1905 Franța, în înțelegere cu Anglia, voia să transformeze Marocco în provincie franceză. Wilhelm II, socotind că interesele industriei germane ar putea fi stingherite prin această încercare, îndemnă pe sultanul din Marocco a se împotrivi planurilor franceze. Delcassé voia să înceapă de atunci războiul contra Germaniei. Pentru aplanarea conflictului se întruni la începutul anului 1906 Conferința internațională din Algeciras, cu care prilej sprijini şi Italia punctul de vedere anglo-francez, ca să-şi poată asigura mai târziu Tripolitania. Rusia de asemenea se alătură Franței şi Angliei.

[729] De prisos, inutile – n.n., A.Ț.

Rezultatul acestei conferinţe internaţionale a fost deci apropierea Angliei de Rusia, care avea motiv să-i fie duşmană din cauza atitudinei observate în cursul războiului ruso-japonez, când a profitat de prilej spre a scoate din sfera intereselor ruseşti Tibetul de sud-öst, cu capitala Lhassa, spre a şi-l asigura sieşi. Tot de dragul Rusiei, reluă Anglia la 1906 cu Sârbia relaţiile diplomatice, întrerupte în urma regicidiului din 1904. Înţelegerea dintre Anglia şi Rusia s-a perfecţionat în 1907, aplanându-se şi divergenţele mai vechi privitoare la sferele lor de interese în Persia, Afganistan şi Tibet. Deci dubla alianţă se fortifică prin această nouă înţelegere, de o parte între Franţa şi Anglia, de alta între Anglia şi Rusia, care tot în 1907 ajunsese la înţelegere şi cu Japonia.

Gruparea marilor puteri europene luă deci, în urma Conferinţei din Algeciras, această înfăţişare: de o parte *Franţa, Anglia. Rusia*, de altă parte *Germania şi Austria*. Al 3-lea stâlp al Triplei alianţe, Italia începuse a înclina spre puterile „*Înţelegerii*".

Când voi Monarhia austro-ungară să clădească linie ferată prin sandjacul Novibazar până la Salonichi (1908), nu numai Rusia, ci şi Italia s-a grăbit să împiedece înfăptuirea acestui plan, care ar fi jignit interesele lor economice în Peninsula balcanică. După insuccesul din Marocco, Germania proiectă trenul Berlin-Bagdad pentru transportul materiilor brute din Asia mică şi a productelor agricole din Mesopotamia. Anglia se temea că prin aceasta va fi stânjenită comunicaţia prin canalul Suez, iar Rusia se gândea la trenul ei trans-siberian. Deci alte motive de a se întărâtă fiecare împotriva expansiunii germane.

Anexiunea Bosniei şi Herţegovinei a aruncat uleiu pe focul care ardea sub spuză. Rusia era decisă a da, încă din 1909, ajutor Serbiei, dar punea o condiţie: *deschiderea Dardanelelor, ceea ce Anglia nu voia să admită*. Frământările lăuntrice din Turcia ajutară Italiei să-şi poată realiza planul în Tripolitania. Acest succes dădu apoi, la 1912, avânt alianţei balcanice să înceapă războiul, care uşor ar fi putut arunca în flăcări Europa întreagă încă de atunci. Prin crearea Albaniei independente s-a încercat înlăturarea temporală a izbucnirii conflictului între puterile interesate în Balcani. Al 2-lea răsboiu balcanic (1913) a lăsat Bulgaria în adâncă nemulţămire şi arzând de dorul răsbunării...

Conflictul principal în războiul acesta este cel dintre Anglia şi Germania. Aceasta, fiind capabilă de progres în cel mai înalt grad, îşi caută de validitare, dimpreună cu monarhia austriacă, în Răsărit şi mai ales în Peninsula balcanică, pe care voieşte s-o atragă în sfera intereselor sale economice, culturale şi politice. Anglia, simţind însă că desvoltarea atât de rapidă a Germaniei poate deveni în orice moment primejdioasă pentru interesele ei, cearcă s-o frângă prin orice mijloace. În scopul acesta, prin diplomaţia ei vicleană, grupează şi pe Franţa şi pe Rusia şi pe Italia şi pe Japonia contra puterilor centrale, cărora s-au alăturat Turcia şi Bulgaria.

Rezultatele războiului, care a descărcat asupra Europei atâtea nenorociri în cursul celor 2 ani din urmă, sunt cunoscute. Biruinţa armelor este, netăgăduit, pe partea Puterilor centrale. S-au dat atâtea lupte mari, înfricoşate, s-au jertfit atâtea milioane de vieţi şi miliarde infinite de bani fără ca în timp de 2 ani de zile să se fi produs acel moment hotărâtor atât de mult aşteptat, potrivit măcar pentru încheierea unui armistiţiu şi începerea tratativelor de pace.

Speranţele, cari începuseră a încolţi în sufletul popoarelor în urma declaraţiilor pacifiste ale lui Bethmann Hollweg şi Wilson, au dispărut aproape cu totul. Furia războiului continuă să ia proporţii tot mai neţărmurite. Iar perspectivele viitorului sunt din ce în ce mai întunecate.

În aceasta privinţă par foarte semnificative – deşi nu-s convingătoare – combinaţiile fostului ministru de răsboiu în Olanda, H. Colijn, care a exprimat părerea că problemele mari ale răsboiului actual nu vor putea fi rezolvate cu arma. „*Pentru o învingere militară*

definitivă ar fi o singură posibilitate, zice Colijn, *dacă Turcia s-ar învoi să încheie separat pace, iar Grecia şi România s-ar alătura Înţelegerii. Atunci în sprijinul Bulgariei ar trebui să se trimită forţe militare atât de mari, încât liniile de front ale Puterilor centrale s-ar subţia undeva şi Antanta ar putea străbate. Dar aceasta este o posibilitate aproape imposibilă.*

Dacă Turcia resistă, o eventuală intervenţie grecească sau română nu schimbă nicidecum situaţia. România aproape de un an atârnă mult de Germania şi Austria. Dardanelele au fost închise, astfel ea numai prin Sârbia şi Salonichi a putut întreţinea legături cu lumea din afară. De când nici căile acestea nu mai sunt libere, numai prin Europa centrală poate comunica. Armata ei nu e de disprețuit, dar nu poate purta războiul sprijinindu-se numai pe propriile sale puteri industriale. Este deci avizată la Puterile centrale. România va rămânea probabil neutrală. Căci la Antantă s-ar putea alătura numai dacă aceasta va fi învingătoare, ceea ce nu se poate nădăjdui. Iar interesul ei pretinde alăturarea la Puterile centrale, înainte cu un an, a spus un general din Londra, că maiu şi iunie 1916 vor fi lunile, în care se va sfârşi războiul. Iar în Germania se spune că în cursul acestei veri se va sfârşi, oricât ar costa sfârşitul lui, «Besser ein Ende mit Schrecken, als ein Schrecken ohne Ende»" („*Világ*" nr. 31 maiu 1916).

În raza acestor perspective nu se pot lămuri de-ajuns conturile viitorului apropiat, căci vălul tainei impenetrabile împiedecă privirea oricărui de a străbate din temniţa zilei de azi în cuprinsul larg al zilei de mâine.

Foaia Poporului, nr. 41 din 12/25 iunie 1916, Sibiu, p. 1–2

607

Arsiero (Italia)-Arad, 17/1 iunie 1916 – *Ştire în legătură cu moartea stegarului român Demetriu Truţia din Regimentul 50 Infanterie, al armatei austro-ungare, grav rănit pe frontul italian şi decedat apoi în Spitalul militar de la Folgaria.*

+ Mort pentru patrie

Din Arad primim trista veste că fiul domnului advocat şi fruntaş al nostru Petru Truţia, Dr. *Demetriu Truţia*, candidat de advocat, voluntar stegar în Regimentul de infanterie nr. 50, rănit grav în lupta de la *Arsierio*[730] (frontul Italiei) din 25 maiu, a încetat din viaţă după ce a fost transportat în Spitalul militar din *Folgaria*[731], la 1 iunie 1916, în floarea vieţii, de 29 de ani, iar în ziua de 1 iunie rămăşiţele pământeşti au fost astrucate în mod provizoriu în cimitirul militar din Folgaria de unde, după timpul admis, vor fi transportate în cimitirul din Arad pentru odihnă eternă.

Duminecă, înainte de amează, la 11 ore, s-a ţinut parastas în biserica catedrală din Arad pentru odihna nobilului suflet. Doarmă liniştit, căci memoria lui va fi neuitată prin lacrimile şi durerile iubiţilor lui părinţi, cărora le trimitem sincerile noastre condoleanţe. – Glorie memoriei eroului!

[730] *Arsiero*, comună în provincia *Vicenza*, regiunea *Veneto*, Italia. Localitatea a fost abandonată în mâinile trupelor austro-ungare pe 18 mai 1916, pe fondul „*ofensivei de primăvară*" declanşate de forţele austro-ungare, care au ţinut-o ocupată din 27 mai până în 16 iunie 1916, când a fost recuperată de italieni – n.n., A.Ţ.

[731] *Folgaria*, comună în provincia *Trento*, regiunea *Trentino-Alto Adige*, în Italia – n.n., A.Ţ.

Foaia Poporului, nr. 39 din 7/20 iunie 1916, Sibiu, p. 3–4

608

Washington, 22 mai/4 iunie 1916 – *Extras din discursul preşedintelui american Wodroow Wilson, în cadrul căruia reiterează disponibilitatea Statelor Unite ale Americii de a organiza şi media tratative de pace între taberele europene beligerante în situaţia în care acestea ar solicita acest lucru.*

America şi pacea

Cuvântarea preşedintelui Statelor Unite, Wilson, prin care pune în vedere o apropiată lucrare pentru mijlocirea păcii între luptători, interesează în măsură deosebit de mare gazetele şi cercurile diplomatice. Din diferitele gazete se desprind multe speranţe – dovadă că dorul după pace e în continuă creştere în toate ţările luptătoare , dar şi multe voci jalnice cari, comparând solia de pace venită de peste mare cu diferitele cuvântări asupra păcii făcute tocmai în timpul din urmă de diferiţi bărbaţi conducători politici ai puterilor Antantei, nu-şi făgăduiesc prea multe de la lucrarea preşedintelui Wilson. Mai sunt apoi şi alte fapte, de cari ţine socoteală cu deosebire presa germană, şi din cari iese îndoiala asupra sincerităţii lucrărei de pace a preşedintelui Statelor-Unite.

„Pentru Statele-Unite a sosit timpul să-şi ofere serviciile pentru aducerea păcii între ţările beligerante ale Europei, a zis în cuvântarea sa Wilson, *Europa s-a încâlcit în război, precum noi ţinem la pace, ca să vadă ce se poate alege din acestea când ajung întreolaltă în legătură fierbinte. Ceea ce vedem întâmplându-se pe partea cealaltă este o uriaşe frământare, prin care lupta elementelor poate fi schimbată după, voia lui Dumnezeu, într-o conlucrare a elementelor. Căci e o arătare interesantă că operaţiunile războinice au ajuns la un punct mort. Elementele fierbinţi, cari stau întreolaltă în contact, nu fac progrese mari unul contra celuilalt.*

Când nu puteţi birui, trebuie să vă sfătuiţi. Aici în America am încercat să dăm o pildă cum poate fi armonizată, lumea întreagă, pe baza libertăţii, a cooperării şi păcii. *Prin această mare experienţă, pe care am făcut-o, America a ajuns un fel de* ***model profetic pentru neamul omenesc****.*

Ce voiţi să faceţi cu puterea voastră? Voiţi s-o transformaţi în forţă, sau pace pentru salvarea societăţii? Cu drag a-ş îmbrăţişa ideea care să-şi găsească răsunet în minţile noastre, ca să restabilim aceiaşi înţelegere şi judecată dreaptă între naţiunile lumei şi astfel să le reamintim cuvintele Sfintei scripturi: ***După vifore, cutremure şi foc, soseşte glasul lin şi blând al iubirei de oameni***".

*

Washington, 29 maiu – Preşedintele Wilson a ţinut mult aşteptatul discurs în faţa Ligei pentru pace. Domnia sa a spus că motivele războiului european nu au acum însemnătate. Morala naţiunilor lumei trebuie să ajungă la un acord pa baza intereselor lor comune.

În prima linie, fiece popor e îndreptăţit să-şi aleagă propria-i stăpânire, în al doilea rând – micele state au acelaşi drept de a li se respecta stăpânirea şi integritatea lor ca şi marile state, şi-n al treilea rând lumea are dreptul să pretindă ca să fie eliberată de turburarea păcii – care porneşte de la un atac.

Statele Unite sunt hotărâte să se asocieze oricărui grup de naţiuni care se constituie pentru înfăptuirea acestor ţeluri si pentru a se apăra contra unei jicniri sau atac. Dreptul şi bunurile Statelor-Unite suferă foarte mult de pe urma războiului. Cu cât războiul se prelungeşte, cu atât şi pagubele noastre sunt mai mari. Să ia sfârşit războiul.

Dacă stă în puterea Statelor-Unite să facă o propunere sau să înceapă o mişcare de pace printre popoarele luptătoare – atunci e lucru sigur că poporul Statelor-Unite e purtat de dorința ca guvernul să aibă următoarele linii de conduită:

1) Curmarea conflictului între statele în război. Cât priveşte interesele Statelor-Unite – nu reclamăm nimic pentru noi înşine.

2) O uniune generală a naţiunilor, siguranţă navigaţiunei pe mare pentru libera şi obştească folosinţă a tuturor popoarelor din lume. Să se împiedece ca un război să izbucnească contrar unor tratate fără supunerea a cauzelor războiului judecăţii lumii. Aceasta va fi o garanție de fapt a integrității şi independenței politice.

Foaia Poporului, nr. 33 din 22 mai/4 iunie 1916, Sibiu, p. 1–2

609

Terragnolo (Italia)-Colțirea (comitatul Sătmar), 24 mai/5 iunie 1916 – *Ştire în legătură cu moartea ofițerului român Alexandru Bucşa, medicinist, din Batalionul I/62 al armatei austro-ungare, căzut eroic pe frontul italian.*

Mort pentru tron şi patrie
+ Alexandru Bucşa de Prislop
medicinist

Primim spre publicare următorul duios necrolog:

Iarăşi un tânăr promiţător s-a dus în mormânt. Este tânărul Alexandru Bucşa de Prislop, medicinist, fiul cel mai mic al notarului pensionat Ilie Bucşa de Prislop, din Colțirea[732].

A absolvit liceul Beiuşan şi, când era să-şi termine studiile medicale la universitatea din Cluj, a fost înrolat de voluntar, în 1914, şi de atunci s-a luptat cu vitejie sub steag pentru Tron şi Patrie până ce o granată duşmană în ziua de Ispas, 1-a Iunie a. c., i-a stins frageda floare a vieţii pe câmpul de luptă italian.

Tânărul Alexandru Bucşa de Prislop, medicinist, moare în frageda vârstă de 23 de ani, lăsând în cel mai adânc doliu pe văduvul său tată, pe fraţii Cornel, preot greco-catolic în Bulgari, Leontin, şef de gară la Silimedin, Vasiliu, ostaş pe câmpul de luptă în Galiția, pe surorile Emilia, măritată Zoicaş în Tetiş, Maria, măritată Longin în Şomcuta-mare, Gizela şi Silvia în Colțirea.

Vestea trista a sosit la Colțirea prin următoarea scrisoare venită de pe câmpul de lupta: *K. u k. Militärseelsorge der 10. Gebirgsbrigade Feldpost 16. Verständigung von dem gefallenen Alexander Buksa kadett des k. u K. Inf. Baons I /62.*

Oficios încunoştinţez pre iubiţii părinți, că Buksa Alexandru cesaro-regesc cadet în Regimentul I 62, în 1916 iunie 1-a, în Süd-tirol, în faţa muntelui Possitio, prin puşcătură de granată a suferit moarte de erou. A fost modelul şi esemplul bravilor luptători şi apărători ai patriei sale. Însuşirea aceasta, prin nobilul său sânge a sigilat-o.

Mireasma unei vieți nobile s-a înălţat la Dumnezeu ca să fie Patria aceasta mai fericită. Fi-ți odihniți în sfânta voință, domnul cerului deie scumpului defunct odihna vecinică şi dăruiască-i binemeritata cunună a veciniciei.

[732] *Colțirea*, sat aparținător comunei *Ardusat* (în ungureşte *Erdőszáda*), județul Maramureş, alcătuită azi din satele *Ardusat, Arieşu de Câmp* şi *Colțirea* – n.n., A.Ț.

Fiul-erou l-am adus de pe următorul câmp de luptă şi în lunca Terragnolo[733], lângă capela sătuţului Geroli, situată lângă pădurice, l-am înmormântat în acel loc şi cu dânsul împreună şi pe 5 ofiţeri şi consorţi ai săi căzuţi. Înmormântarea s-a făcut în a 2-a iunie, curent. Mormântul se află la sudul capelei. Mortul este aşezat în sicriu şi la cap i s-a pus o cruce de lemn provăzută cu inscripţia numelui. Mormintele sunt îngrădite cu gard de lemn. Aici aduc schiţa militară în părţile mai esenţiale, care înfăţişează mormântul.

Cu stimă distinsă, Feldpost nr. 16, iunie 5

(L. S.) *Ürge József*, m.p.
romano-catolic preot al regimentului

*

În cel mai scurt timp după ce va sosi concesiunea cerută, osemintele scumpului defunct vor fi eshumate din Geroli şi transportate acasă, fiind depuse spre vecinică odihnă în comuna Posta (Pustafentös). Dormi în pace suflet blând şi o-bosit!

În ceruri uneşte-te cu scumpa maica ta, care încă aşa de timpuriu ne-a lăsat, din ceruri priveşte cu ochii tăi sufleteşti spre obiditul tău taică veteran, carele a aşteptat ca tu să-l îngropi. Roagă-te la cel ce te-a chemat şi dus la Sine pentru taică-tău şi pentru ai tăi, cei cufundaţi în nemângâiatul doliu adânc.

Colţirea, la 26 iulie 1916.

Ilie Bucşa de Prislop

Gazeta Transilvaniei, nr. 156 din 22 iulie/4 august 1916, Braşov, p. 2

610

Budapesta, 24 mai/6 iunie 1916 – *Ştiri în legătură cu declanşarea marii ofensive ruseşti pe toată linia frontului galiţian şi bucovinean.*

Marea ofensivă a Ruşilor a început – Lupte îndârjite cu Ruşii
- Ruşii au început atacul cu artileria –

Budapesta, 6 iunie – Duşmanul şi-a pus azi dimineaţă în activitate artileria sa contra întregului front nord-östic. Focul tunurilor duşmane a crescut la o putere mai mare la Nistru, la Strypa de jos, la nord-vest de la Tarnopol şi în Volhynia. Armata arhiducelui Iosif Ferdinand se află la Osyka, pe o parte din front de o lărgime de 25 chilometri sub focul înteţit al artileriei ruseşti. Un atac rusesc s-a terminat fără pagubă pentru noi. În tot locul se observă semne ale unui apropiat atac de infanterie.

Budapesta, 7 iunie – Pe întreg frontul, adecă pe o lungime de 350 chilometri, luptele continuă cu o îndârjire cumplită. La nord de Okna, după o luptă de lungă durată cu rezultatul schimbăcios, am fost nevoiţi să ne retragem trupele din primele şanţuri, cu 5 km. mai îndărăt. La Saslovice, după o lungă pregătire cu artileria, au urmat atacuri de infanterie piept la piept, în cari am respins pe duşman. La vest de Trembovla, un alt atac rusesc s-a sfârşit în focul artileriei noastre. Tot asemenea şi la apus de Tarnopol se dau lupte strajnice. Din tot locul unde duşmanul a avut unele succese, a fost scos afară şi respins. Înaintea frontului nostru zac peste 350 de leşuri de ale Ruşilor. Nici la Sapanov n-au putut Ruşii să aibă vreun rezultat mai mare. În ţinuturile dintre Ulgkov şi la apus de Olika, unde Ruşii au adus întărituri mari, lupta cea mai aprigă e în curgere.

---

[733] *Terragnolo* (în germană *Laim*) comună situată în provincia *Trento*, regiunea *Trentino-Alto Adige*, la poalele muntelui *Pasubio*, în nordul Italiei – n.n., A.Ţ.

Foaia Poporului, nr. 35 din 29 mai/11 iunie 1916, Sibiu, p. 2

611

Londra, 6 iunie 1916 – *Ştire în legătură cu disponibilitatea guvernului otoman de a vinde provincia Palestina Mişcării Sioniste pentru înfiinţarea unui stat evreiesc independent.*

Palestina – republică evreiască

Revista „*Jewish Chronicle*" din Londra anunţă că Morgen Tau,fostul ambasador al Statelor-Unite la Constantinopol, a declarat într-o vorbire că guvernul otoman, după răsboiu, ar fi aplicat să cedeze Palestina sioniştilor. Palestina ar fi estrădată acestora pentru o sumă asupra căreia vor discuta, devenind republică evrească.

În vederea acestui scop, Jaffa va fi prevăzută cu un nou port, pentru a putea primi pe străinii ce pelerinează în Palestina în număr anual de aproape o jumătate milion. Guvernul otoman e aplicat de pe acum să facă anumite concesii, pentru a se putea începe reformarea portului şi zidirea hotelelor noi.

Unirea, nr. 57 din 6 iunie 1916, Blaj, p. 4

612

Londra, 8 iunie 1916 – *Ştire în legătură cu intenţiile de pace ale taberei Antantei şi stabilirea unei noi configuraţii a statelor Europei şi a sistemului colonial.*

În jurul păcii. Propunerile Ententei
Declaraţiile ambasadorului Gerard

Corespondentul de răsboiu al Angliei, Kenzie, publică, pe baza informaţiilor primite din sursă fidedemnă, propunerile după cari Ententa ar fi aplicată să încheie pace. Ele se reduc la următoarele:

Reducerea flotilei germane; înţelegere comună asupra construirii submarinelor şi baloanelor; să fie interzisă construirea de submarine şi aeroplane înarmate; anexarea coloniilor germane din Africa sudică; decretarea de teritor internaţional a Helgolandului şi a canalului Kiel; retrocedarea Belgiei şi Elsacia-Lorena.

Cu Italia, din cauza Sârbiei, încă nu sunt stabilite pretenţiunile de pace. Până acum Italia e aplicată să abzică de Triest, dacă Franţa în schimb i-ar retroceda teritorul ce se estinde spre öst de Monaco. De altcum, postulatele Italiei sunt încă în discuţie. Împătrita înţelegere pretinde independenţa Poloniei. Rusia, fiindcă n-a putut să ocupe Constantinopolul, cere neutralitatea capitalei otomane, împărţirea Asiei mici şi independenţa Palestinei.

Unirea, nr. 58 din 8 iunie 1916, Blaj, p. 1

613

Bucureşti, 29 mai/11 iunie 1916 – *Semnalare a apariţiei unei noi hărţi şi a unui studiu privitor la structura etnică a Basarabiei, întocmite şi tipărite de profesorul basarabean Alexiu Nor, care dovedesc prezenţa majoritară a populaţiei româneşti în respectiva provincie aflată sub ocupaţie rusească.*

Din 3 milioane de locuitori basarabeni, numai 85 mii sunt Ruşi

În editura casei Göbl-Rasidescu, din Bucureşti, domnul Alexiu Nor, cunoscut scriitor basarabean, publică o hartă etnografică a Basarabiei, de cel mai viu interes în clipele de față.

Pentru întemeierea tuturor ştiinţelor, domnul Nor are grijă să arate izvoarele din care din care le-a cules, şi care sunt: Hărţile Statului Major rus; diferite hărţi editate în Rusia şi Germania; Anuarul administrativ al Basarabiei din 1914; materialul cules de Zemstvele basarabene între 1906 şi 1909 pentru proiectul de instrucțiune obligatoriu în Basarabia; diferite studii apărute exclusiv în limba rusă; în fine, constatările locale personale ale autorului.

Studiul domnului Nor, făcut cu deosebită îngrijire, dă sub forma vie a coloraţiunei până şi raportul dintre diferitele naţionalităţi în fiecare oraş basarabean. Harta domnului Nor stabileşte că din 3 milioane locuitori, din toată Basarabia, sunt:

2000000 – Români moldoveni
270000 – Evrei
210000 – Ucraineni
85000 – Ruşi
75000 – Români rusificaţi
70000 – Germani
65000 – Ţigani
60000 – Bulgari, iar restul Lipoveni, Cazaci, Zaporegi, Găgăuţi, Poloni, Armeni şi alte diferite alte naţionalităţi.

Foaia Poporului, nr. 35 din 29 mai/11 iunie 1916, Sibiu, p. 7

614

Tirolul de Sud (Austria), 13 iunie 1916 – *Scrisoare a unui ofiţer român, din armata austro-ungară, aflat pe frontul italian, în care vesteşte distingerea preotului militar Petru Domşa cu decoraţia Crucea preoţească „piis meritis" pentru serviciile prestate pe front şi în spitalele de campanie.*

Distincţia preotului nostru militar Petru Domşa

Primim următoarea corespondenţă, pe care o publicăm cu plăcere:

Tirol 1916, iunie 19-lea

Onorată Redacţiune!

În timpurile acestea, când privirile sunt aţintite spre frontul de sud al Monarhiei, unde trupele noastre, într-un timp aşa de scurt au avut rezultate atât de frumoase, unde soldatul român îşi are partea leului – cu oareşcare satisfacţie am primit vestea, că preotul nostru greco-catolic Petru Domşa, de origine din Pintic, care încă din noemvrie 1915 îndeplineşte oficiul de preot militar, a fost, conform „Personal Verord. Blatt" No. 110, din 13/VI. 1916, distins din partea Maiestăţii Sale cesare şi regeşti cu *Crucea preoţească „piis meritis"* pe fundă alb-roşu.

E o distincţie binemeritată, fiind părintele Domşa din noemvrie anul trecut e singurul preot român greco-catolic în întreg Tirolul sudic şi, ca atare, a fost întrebuinţat nu ca preot militar stabil, ci ca misionar pentru întreg frontul şi pentru toate spitalele din Tirol, iar în aceasta calitate şi-a plinit totdeauna cu sfinţenie şi cu cea mai mare abnegare oficiul său greu, de multe ori împreunat cu primejdia vieţii.

Cu adevărat zel apostolic a cercetat pe ostaşii noştri în toate poziţiile şi tranşeele cele mai expuse, întărind şi mângâind sufleteşte pe toţi, îndemnând la credinţă, la plinirea cu sfinţenie a datorinţelor de ostaşi buni şi creştini. Bucuria ostaşilor, când auzeau că iară vine „*popa nostru*", ori unde ar fi fost ei: pe munţii cei mai înalţi – pe drumuri rele, prin zăpadă până în brâu, departe ori aproape de duşman – când vedeau că şi „*popa lor*" împarte soarta cu ei, şi simţeau că nici ei nu sunt părăsiţi, ci şi ei au părinţi sufleteşti cari se îngrijesc de ei în năcaz... bucuria ceasta nu se poate descrie, era pentru ei o zi de sărbătoare, o zi de recreare sufletească şi trupească, căci părintele nostru totdeauna le aducea ştiri noi – le aducea vorbe bune şi mângâiere.

Cu astfel de ocaziuni, totdeauna servea părintele Domşa câte o sfântă liturghie sau feştanie în liber, unde cântau ostaşii români „*Cuvine-să cu adevărat*" ori „*Cătră Născătoarea de Dumnezeu*" de răsunau Alpii, de se cutremura creasta de ghiaţă a câte unui „*Gletscher*" bătrân cu ochii holbaţi, scuturându-şi zăpada de mii de ani din urechi ca să audă şi el mai bine cântarea dumnezeiască, care poate n-a auzit-o de când e. Între astfel de împrejurări, ostaşii noştri îşi uitau pe un moment toate năcazurile şi durerile şi se simţeau acasă, în bisericuţa din deal – din satul lor...

Afară de front, are părintele Domşa şi spitalele din Tirol, în acelea încă are o sarcină grea – căci cine are mai mare lipsă de mângâierile credinţei noastre sfinte ca cei bolnavi, şchiopi, orbi, schilavi. Şi aceasta slujbă şi-a plinit-o părintele Domşa cu cea mai mare abnegare, cercetând pe toţi bolnavii şi neputincioşii, traducând pentru nutrirea spiritului a ostaşilor o cărticică, scrisă anume pentru soldaţi, din limba germană, care se tipăreşte în *Teschen* pe spesele comandei militare şi se împarte între soldaţii români.

După o astei de muncă – care nu i-a lăsat timp liber aproape de loc – ne-a cauzat şi nouă o bucurie aflând despre distincţia bine meritată, şi noi din, parte-ne, încă îi dorim tărie şi sănătate şi rugăm pe Dumnezeu să-i răsplătească din darurile Sale pentru toate celea săvârşite întru mărirea lui Dumnezeu şi spre mângâierea ostaşilor.

Cu stimă: Dr. Ilarie Cojocariu
locotenent

Unirea, nr. 65 din 27 iunie 1916, Blaj, p. 1–2

615

Mamornița (România), 2/15 iunie 1916 – *Ştiri în legătură cu incidentul produs la graniţa româno-rusă în urma trecerii frontierei cu România a trei regimente ruseşti care, pentru a înconjura liniile fortificate austro-ungare şi a le lovi din flanc, a ales să desfăşoare acţiuni de învăluire de pe teritoriul românesc.*

Trei regimente ruseşti au năvălit în România
Ruşii au silit autorităţile româneşti să părăsească Mamornița
Năvălitorii ruşi au desarmat grănicerii români
Lupte pentru teritoriul românesc
Măsurile guvernului – Ce răspund Ruşii?

Bucureşti, 15 iunie – Iese acum la iveală că năvălirea rusească în nordul Moldovei nu s-a redus numai la câteva patrule slabe, de vreo 50 cavalerişti ruşi – ci, după cele mai noi ştiri, aproape trei regimente ruseşti, compusă din infanterie şi cavalerie, au pătruns pe teritoriul românesc din nordul Moldovei, ocupând ţinutul dintre Mamornița şi Molniţa.

În cercurile oficiale româneşti se tălmăceşte astfel intrarea neaşteptată a trupelor ruseşti pe teritoriu românesc:

După unii, aceste trupe, neputând rupe linia de tranşee austro-ungară de pe frontul rus, în dosul căreia sunt întărituri de sârmă străbătute de puternici curenţi electrici, trupele ruseşti au încercat o mişcare de năvălire străbătând pe teritoriul nostru şi ocupând unghiul din nordul Moldovei, dintre Noua Suliţă şi Filipăuţi, fără ca comandantul acestor trupe să-şi fi dat seama că au încălcat teritoriu românesc.

Punctele de statorire a graniţei noastre în această regiune nu sunt destul de sigure, fiindcă nu Prutul este linia de frontieră, întru-cât graniţa românească în unele părţi trece peste Prut şi graniţa rusească trece dincoace de Prut, aşa încât dintr-o greşeală a comandantului trupelor, voind să facă o mişcare strategică, a trecut pe teritoriul românesc. Spaima a fost mare în populaţia românească, toţi locuitorii căutând să se retragă spre Dorohoi, îngroziţi mai ales de viile focuri ce s-au tras şi de o parte şi de alta.

„*Libertatea*" află că autorităţile româneşti de la graniţă, uluite de năvălirea rusească, au fost silite de către trupele ruseşti să părăsească Mamornița fără nici o explicaţia din partea comandamentului rusesc care ne încălcase locul. Primă lucrare a năvălitorilor ruşi a fost ocuparea caselor de pază româneşti de la graniţă şi desarmarea grănicerilor români.

Comandanţii ruşi au silit apoi pe grănicerii români desarmaţi să sa retragă în lăuntrul ţării. După ce Ruşii au ocupat 26 de case din dreapta şi stânga Mamorniţei, trupele ruseşti şi-au făcut arătarea în acest târg, străbătându-l întreg şi stabilindu-şi lagărul pe platoul la sud de Mamornița.

„*Viitorul*" scrie că comandantul trupelor ruse de la Prut a comunicat că s-au luat toate măsurile pentru ca greşeala să fie îndreptată şi ca, după retragerea trupelor ce au năvălit, să nu se mai repete asemenea cazuri.

Petersburg, 15 Iunie – Agenţia telegrafică „*Vestnic*" comunică: Înainte cu câteva zile s-a întâmplat că trupe neînsemnate ruseşti au trecut la Mamornița graniţa română. Lucrul e uşor de tălmăcit prin faptul că hotarul nu e statorit în mod ce se poate vedea, lucrul de altfel staverit şi de generalul român şi cel rus, cari au cercetat acum locul. Generalul rus şi-a arătat părea de rău şi a asigurat că trupele au ajuns numai din greşeală la Mamornița şi vor părăsi imediat această localitate.

Bucureşti, 15 Iunie – Răspunsul guvernului rus în chestia năvălirei Ruşilor în Moldova a sosit la Bucureşti. Nota a fost predată personal de ambasadorul Poklevski-Koziel primului ministru Brătianu. Răspunsul acesta n-a fost dat încă publicităţii. Se împrăştie însă ştirea că guvernul rus declară întrânsa că a primit raport din partea comandamentului suprem al armatei din Basarabia şi că cazul acesta s-a întâmplat în urma unei greşeli tactice a unui comandant militar.

Din cauza acestei greşeli tactice – declară guvernul rus – şeful de trupe, care a trecut graniţa, a fost in pericol să ajungă cu toată trupa lui în prinsoare. Şi ca să scape de acest pericol, a socotit ca scăparea cea mai bună e să treacă graniţa română. Nota guvernului rus nu aminteşte nimic de faptul că trupele ruseşti au continuat şi pe teritoriu românesc lupta şi au voit să dea de acolo un atac de flanc asupra trupelor austro-ungare. Se aşteaptă răspunsul guvernului Brătianu la nota Rusiei.

Foaia Poporului, nr. 40 din 12/25 iunie 1916, Sibiu, p. 2

616

Baranavichy (Polonia rusească), 4/17 iunie 1916 – *Ştire în legătură cu ofensiva rusă pe frontul Poloniei ruseşti, operaţiune în cadrul căreia s-au afirmat soldaţii români ai Regimentului 31 Infanterie Sibiu, al armatei austro-ungare, care au apărat oraşul belorus Baranavichy.*

Atacurile ruseşti s-au extins
- Ţinuta eroică a Regimentului 31 de infanterie din Sibiiu –

Ziarul „*Est*" aduce ştiri despre încercarea zădarnică făcută de Ruşi pentru de-a străpunge frontul nostru şi la Baranovici[734], unde au atacat în chipul cel mai înverşunat, întrebuinţând automobile panţerate, după ce au dat un straşnic foc de artilerie, care a răpăit câteva ceasuri.

Comunicatele aduc laudele cele mai mari Regimentului 31 de infanterie din Sibiiu care, după cum se ştie, e compus aproape numai din Români şi care, prin ţinuta sa admirabilă, şi-a avut partea leului la apărarea frontului nostru, făcându-ne astfel cinste şi bucurie.

Foaia Poporului, nr. 38 din 4/17 iunie 1916, Sibiu, p. 1

617

Budapesta, 4/17 iunie 1916 – *Fragment din discursul rostit în Parlamentul budapestan de premierul Tisza István, în cadrul căruia recunoaşte succesele militare repurtate de ruşi pe frontul bucovinean, însă îşi asigură auditoriul că ar fi vorba doar de o etapă a imprevizibilului război.*

Primul ministru Tisza despre ofensiva Ruşilor

Primul ministru ungar a spus în parlament următoarele:

La începutul anului, Ruşii au întreprins o ofensivă pe frontul bucovinean – după care a urmat o pauză de câteva luni. În luna mai, am întreprins noi o ofensivă contra Italiei, despre ale cărei rezultate nu voiesc să mă pronunţ încă – dar în tot cazul putem privi cu mândrie la luptele ce s-au desfăşurat pe acest front.

A urmat apoi marea ofensivă rusă. Din rapoartele oficioase se vede că atacurile ruseşti au adus în patru puncte succese duşmanului. Nu voi tăgădui, nici nu voi micşora aceste evenimente, cred însă că pot afirma că s-au luat contra-măsurile necesare pentru ca aceste atacuri să fie un episod care să n-aibe o influenţă asupra situaţiei războiului (Mişcare în Cameră).

Dacă ne gândim cum au stat lucrurile acum un an, când a început contraofensiva împotriva Ruşilor, şi Italia ne-a declarat în acelaşi timp război, dacă privim la învingerile dobândite de-atunci, putem să privim cu linişte desfăşurarea evenimentelor.

[734] Baranavichy (în belorusă *Бара́навічы*), oraş situat în regiunea Brest (în belorusă Брэ́сцкая во́бласць), din vestul Belorusiei – n.n., A.Ţ.

În ajunul Primului Război Mondial, aici a fost încartiruit Marele Stat Major al armatelor ruse, dar după „marea retragere rusă" din septembrie 1915, a devenit poziţie a liniei de front, oraşul fiind administrat de Congresul Polonez, ce urmărea restaurarea statului polonez. A căzut în mâinile germanilor în 25 iulie 1916, când aceştia au respins „marea ofensivă rusă", care l-au ţinut sub ocupaţie vreme de doi ani. Cf. General Erich von Falkenhayn, *The German General Staff And Its Decisions, 1914–1916*, Pickle Partners Publishing, 2013, p. 116.

Foaia Poporului, nr. 38 din 4/17 iunie 1916, Sibiu, p. 1–2

618

Sibiu, 5/18 iunie 1916 – *Articol elogios închinat noii politici adoptate de guvernul român față de tabăra Puterilor Centrale, în sensul că a încheiat tratate economice cu Germania şi Austro-Ungaria având ca obiect livrarea de produse agricole pentru aceste două țări, confruntate cu penuria alimentară, şi şi-a retras trupele mobilizate la granița cu Transilvania şi cu Bulgaria, promițându-i-se în schimb reintegrarea Basarabiei, deziderat în baza căruia li se reproşează apoi românilor ardeleni care s-au refugiat în România că au trădat Austro-Ungaria.*

Din România

Cum am vestit şi în numărul trecut al gazetei noastre, România şi-a retras acum trupele sale atât de la hotarele monarhiei austro-ungare, cât şi de către Bulgaria. Acesta este semnul cel mai îmbucurător, atât pentru noi, cât şi pentru toți prietenii adevărați ai regatului vecin, cari văd în el o întoarcere a politicii țărei spre rostul ei adevărat şi sigur.

După zbuciumări îndelungate, pricinuite României de duşmanii ei dinlăuntru, cari cu bani ruseşti, cu corupție şi altor mijloace neiertate, au pus la cale o agitație nemaipomenită, i-a reuşit în sfârşit guvernului prevăzător, în frunte cu prim-ministrul I. Brătianu, să îndrume gândurile şi simțămintele noi spre idealul cel mare şi unic: ***reîntregirea trupului țărei prin cucerirea Basarabiei****, de un veac şi mai bine răpită cu vicleşug şi jaf din partea Ruşilor nemiloşi şi răpitori*.

Basarabia bogată, dornică, oropsită, chinuită, legată în lanțuri şi robie de-atâția ani, va aparține iarăşi Regatului român! Cu câtă însufleție îmi închipui că va fi primit poporul vestea aceasta, şi cu câtă vitejie vor trece malurile Prutului blăstămat aceia cari demult voiau să se răfuiască cu namila de la miază-noapte.

Şi noi, cei de-aici, numai încuraja ne putem la hotărârea frumoasă a guvernului român, la această veste mare şi mai cu seamă la gândul că agitațiile nenorocite, la cari cu durere trebuie s-o spunem pe față, că şi mulți dintre acei cari au fugit, în mod necinstit şi ruşinos, din țara noastră şi i-au trădat cele mai sfinte interese, au luat parte, neînțelegându-şi rostul şi datoria ce o aveau față de frații lor, lăsându-i acasă ruinați şi pradă ocărei, din pricina lor.

Prin pactul economic, înființat acum de curând între România şi Puterile centrale, gloria refugiaților s-a sfârşit. Ei sunt aşezați acum acolo unde le este locul: *în umbra disprețului şi valoarei ce li se căteau după purtarea lor*. Ei vor purta vecinic scris pe frunte desconsiderarea noastră cea mai înaltă şi ruşinea cea mai mare ce li se cuvine, ca unora cari şi-au trădat patria şi neamul în sânul căruia s-au născut şi
ea crescut.

Foaia Poporului, nr. 37 din 5/18 iunie 1916, Sibiu, p. 2–3

619

Praga, 5/18 iunie 1916 – *Ştire în legătură cu finalizarea procesului politic intentat de Tribunalul Militar fruntaşilor Partidului Junilor Cehi pentru delictul de înaltă trădare, dosar soluționat prin condamnarea la moarte, prin spânzurare, a celor patru inculpați.*

Şefii Partidului junilor cehi osândiţi la moarte pentru înaltă trădare

După o dasbatere de şase luni, s-a terminat înaintea Tribunalului militar procesul intentat pentru înaltă trădare cunoscuţilor conducători ai Partidului junilor cehi, dr. Kramarz şi tovarăşii. Toţi cei patru acuzaţi au fost osândiţi la moarte prin ştreang. Sentinţa cuprinde, în acelaşi timp, dispoziţia că condamnarea la moarte să fie executată întâi asupra acuzatului Cervinka, fostul secretar de redacţie al ziarului „*Narodny Listy*", apoi asupra acuzatului Zamazal, în al treilea rând asupra deputatului dr. Rosin, şi la urmă asupra deputatului dr. Kramarz, aţâţătorul principal. Cei din urmă doi îşi pierd titlul de doctor. Ambii au primit cu un zâmbet sentinţa de moarte.

Desbaterile procesului au început la 6 decemvrie 1915. Instrucţia procesului s-a terminat la începutul lui mai. Cuvântarea procurorului militar a durat 4 zile, de la 15 până la 19 maiu, cuvântarea doctorului Kramarz a durat trei zile, apărătorul doctorului Kramarz a vorbit aproape 6 zile, de la 23 până la 29 maiu. A urmat apoi cuvântarea advocatului dr. Lewith, care a apărat pe acuzatul Zamacal. După răspunsul procurorului şi duplica doctorului Kramarz, au mai vorbit dr. Körner şi dr. Lewith. La 31 maiu, adică la 121-a zi de desbatere, procesul s-a terminat şi luni s-a pronunţat sentinţa.

Foaia Poporului, nr. 37 din 5/18 iunie 1916, Sibiu, p. 6

620

Berlin, 7/20 iunie 1916 – *Ştire în legătură cu marile concentrări de trupe dispuse de Rusia la frontiera României, manevră interpretată ca mijloc de presiune asupra guvernului român în a lua decizia de a se alătura taberei Antantei.*

Guvernul român şi ofensiva rusă
- Întreaga armată română pe picior de război? –

Berlin – de la graniţa rusă se comunică: „*Russkoje Slovo*" primeşte următoarea corespondenţă din Bucureşti:

Presiunea ofensivei ruseşti asupra României a însufleţit în mod vădit agitaţia acelor grupări politice cari vor intervenţia României în războiu. Dar rămâne încă lucru nesigur ce atitudine va lua România faţă de evenimentele ce vor urma, deşi se ştie acolo prea bine că întreagă graniţă română este ameninţată de trupe ruseşti. Conducerea armatei române a luat contra măsuri, aşa că se observă o concentrare puternică de trupe româneşti la graniţa rusă. Nu e exclus ca armata română să fie pusă îndată pe picior de război. „*Russkoje Slovo*" scrie apoi:

Nu privim cu prea mare îngrijorare aceste măsuri, deşi nu putem ascunde faptul că starea de spirit în România nu e tocmai în favoarea noastră. În România există în general, faţă de Germania, un respect extraordinar. Acest respect a mai crescut încă prin discursul recent al cancelarului Germaniei. În cercurile politice româneşti domină părerea că puterea militară a Germaniei este formidabilă şi, deoarece dispoziţia de pace a guvernului german n-a aflat răsunet – imperiul german va face acum încordări supraomeneşti pentru a da lovituri cumplite Ententei. E regretabil că succesele ofensivei ruseşti la graniţa română sunt încă paralizate de aşteptarea unei contra-ofensive germane ce va să vie.

La Bucureşti s-a ştiut de concentrările mari de trupe ruseşti în Basarabia şi s-a răspuns la ele prin mai multe consilii de miniştri, pentru a se hotărî atitudinea viitoare a României. Ministrul Rusiei la Bucureşti, Poklevski-Koziel, a avut mai multe convorbiri urgente cu domnul Brătianu, dar pare că n-au fost satisfăcătoare.

Foaia Poporului, nr. 39 din 7/20 iunie 1916, Sibiu, p. 1–2

621

Insbruck (Austria), 20 iunie 1916 – *Precizare în legătură cu desfăşurarea acţiunilor militare de cucerire a fortificaţiei italiene „Casa Ratti", în care un rol important l-au avut soldaţii români ai Regimentului 50 Infanterie, al armatei austro-ungare, şi în special grupa condusă de cadetul Vasile Cistean.*

Un nou erou român distins pe câmpul de luptă italian

Aflăm cu bucurie că domnul Vasile Cistian, din Blaj, fost elev al liceului nostru, cadet aspirant al Regimentului 50 de Infanterie, cu ocazia cucerirei fortului panţerat *Casa Ratti* s-a purtat atât de vitejeşte, cu patrula ce a condus-o, încât a fost decorat de însuşi arhiducele Eugen *cu Medalia de aur pentru vitejie* şi avansat, în afară de şir, la rangul de sublocotenent.

De asemenea, au fost decoraţi şi cei 15 soldaţi cari formau patrula, sub conducerea domnului Cistian, cu *Medalia de argint*. Despre acest act de eroism „*Tagespost*" din Graz, apărut la 10 crt., scrie următoarele:

„K. B. Innsbruck 6 iunie: Continuarea din „*Tiroler Soldatenzeitung*" aduce, relativ la cucerirea fortului panţerat *Casa Ratti*, care a fost deja descrisă de sublocotenentul Mlaker, distins pentru fapta sa eroică de Împăratul cu *Crucea de cavaler al Ordinului Leopoldin* şi avansat afară de tură la rangul de locotenent, un raport întregitor în interesul deplinei aprecieri a prestaţiunei strălucite a trupelor noastre eroice.

În acesta se stabileşte că soldaţii, cari au recognoscat deja mai Înainte fortul panţerat şi au pătruns, în fine, dimpreună cu locotenentul Mlaker şi un fruntaş de sappori în fort, au aparţinut Batalionului 2 de infanterie imperial din Regimentul nr. 50. La această recognoscare a cooperat în deosebi o patrulă condusă de cadet-aspirantul, de atunci, acum sublocotenent Cisteian, care pentru fapta sa eroică a fost avansat sublocotenent şi distins cu *Medalia de aur pentru vitejie*. Cucerirea fortului Casa Ratti va forma deci totdeauna una din cele mai frumoase foi în cununa de glorie a Regimentului de infanterie imperial şi regal nr. 50, care şi-a câştigat deja înainte cu un an glorie nepieritoare la cucerirea fortificaţiilor ruseşti de la Ivangorod. Ştirea adusă de unele foi, că la această întreprindere au luat parte vânători, nu este exactă".

Unirea, nr. 62 din 20 iunie 1916, Blaj, p. 4

622

Le Hâvre (Franţa), 20 iunie 1916 – *Ştire în legătură cu scopul misiunii feldmareşalului britanic Herbert Kitchener în Rusia şi apoi în România, anume de a convinge Bucureştii să se alăture taberei Antantei, pe fondul marii ofensive ruseşti din Bucovina şi Galiţia, misiunea anulată de moartea acestuia în Marea Nordului.*

Misiunea lui Kitchener şi ofensiva rusă

O misiune a lui Kitchener pentru Bucureşti?

(*Agenţia germano-română*)

Ziarele din Le Hâvre recunosc că scopul misiunii lui Kitchener era ca să hotărască guvernul rusesc să ia o atitudine definitivă faţă de România. După terminarea acestei părţi a

misiunii sale, Kitchener trebuia să meargă imediat la Bucureşti, pentru care avea aceeaşi misiune ca şi mai înainte pentru Atena. De astă dată misiunea avea să fie uşurată de o mare ofensivă.

Ziarele cred, însă, că înaltele cercuri militare româneşti au avut tot timpul ca să se convingă că ruşii sunt încă suscetibili de ofensivă mai puternică. Dacă ziarele au dreptate, cercurile militare în chestiune vor trebui să-şi schimbe părerea, că ofensiva rusă a şi-a depăşit maximum de intensitate. Ea va fi încercată probabil şi în alte puncte, dar şi aci se va dovedi că ea nu constituie un factor hotărâtor.

Unirea, nr. 62 din 20 iunie 1916, Blaj, p. 3

623

Arhanghelsk (Rusia), 24 iunie 1916 – *Ştire în legătură cu furtul unei garnituri de tren încărcate cu oţel, importat din Marea Britanie, destinat producţiei de muniţii.*

Hoţiile de la căile ferate din Rusia

„*Birjewja Wjedomosti*" anunţă că nişte funcţionari de la căile ferate ruseşti, voind, probabil, să manifesteze în contra reformelor proiectate, au dat o „*lovitură*" extraordinară.

Pe linia Archangelsk-Wologda, ei au furat un tren întreg cu oţel, sosit din Anglia, în valoare de 800.000 de franci, care era destinat pentru fabricile de muniţiuni. Acest tren a dispărut tot aşa de fără urmă, ca şi cele 80 de vagoane de naftalină, despre cari s-a mai vorbit.

Unirea, nr. 64 din 24 iunie 1916, Blaj, p. 4

624

Sibiu, 12/25 iunie 1916 – *Comentariu critic la adresa acţiunilor iniţiate de mişcarea naţionalistă şi unionistă din Bucureşti, îndreptat în special împotriva grupului de români ardeleni refugiaţi în România, care a organizat o nouă conferinţă în cadrul căreia au cerut intrarea României în război alături de puterile Antantei, în vreme ce mişcarea de stânga a organizat o contra-manifestaţie, solicitând menţinerea neutralităţii.*

Din România
- Adunarea trădătorilor de la Dacia – Socialiştii contra războiului –

Precum am cetit în gazetele din Budapesta, fugarii noştri – asupra cărora ne-am arătat adeseori dispreţul şi desaprobarea cea mai hotărâtă, au început din nou lupta la Bucureşti cu aceleaşi arme scârboase ale calomniei şi batjocurei, ca şi mai înainte, împotriva monarhiei austro-ungare. Aceasta este însă neputinţă în gradul cel mai mare.

Ei se află şi de astădată în starea tristă a omului care e gata să se înece, şi se prindă cu mâinile de orice firicel de iarbă. Nenorocita de ofensivă rusească, care este în stingere completă, le-a mai animat pentru o clipă nădejdile lor mincinoase şi vrednice de compătimire. Ei vorbesc, discută, zbiară, şi dau din mâni şi picioare, fără ca să poată trezi altceva în sufletul ascultătorilor decât compătimire amestecată cu batjocură. Se înţelege că centrul acestor agitaţii nevrednice este şi de astădată poetul ***Octavian Goga, acest trădător şi duşman neîmpăcat al monarhiei noastre*** care, întocmai ca şi italianul d'Anunzio, îşi aruncă veninul împotriva noastră cu orice prilej care-i vine înainte.

Astfel, duminecă au avut loc la Bucureşti trei întruniri cu caracter deosebit. În sala Dacia a avut loc întrunirea publică chemată de „*Federaţia Unionistă*" şi „*Acţiunea Naţională*" în favoarea unei intrări a României în război. Au luat acolo cuvântul domnii Take Ionescu, Grigore N. Filipescu - fiul, profesorul Titulescu, generalul Lăzărescu şi Octavian Goga. Toţi oratorii au fost foarte aspri în discursurile lor contra monarhiei, declarând că acum iar a venit momentul ca România să declare război.

În sala circului Sidoli, au ţinut socialiştii o întrunire publică, în care oratorii Dr. Rakovski, Dr. Călin, Dr. Ecaterina Arbore, Marinescu, Frimu şi alţii au atacat cu putere partidul domnilor Take Ionescu şi Filipescu, cari vor să arunce cu orice preţ România în războiu de dragul Rusiei.

Foaia Poporului, nr. 40 din 12/25 iunie 1916, Sibiu, p. 1

625

Viena, 12/25 iunie 1916 – *Ştire cu privire la decorarea cu înalte distincţii militare, de către împăratul Austro-Ungariei, a medicului român dr. Iosif Stoichiţia.*

Distincţie

Pentru merite pe câmpul de luptă, a fost distins de Majestatea Sa tânărul medic-asistent, domnul *Dr. Iosif Stoichiţia*, cu *Crucea de aur* pentru merite, cu *Coroana* pe baza medaliei de vitejie.

Foaia Poporului, nr. 40 din 12/25 iunie 1916, Sibiu, p. 6

626

Budapesta, 27 iunie 1916 – *Analiză a propunerilor de înfăptuire a reformei agrare de îndată ce războiul se va sfârşi, iniţiativă acceptată de majoritatea parlamentarilor budapestani, chiar dacă reprezentanţii clerului au obiectat în privinţa orientării reformei strict înspre latifundiile bisericeşti şi nu şi a celor particulare.*

Politică de proprietate

În sesiunea actuală a Camerei ungare, chestiunea politicii de proprietate a format obiectul unei discuţii remarcabile. Partidul independist a venit cu un program în aceasta direcţie, cerând, ca plugarului să i-se dea proprietate îndestulătoare din pământul ţării. Guvernul ar săvârşi cea mai strălucită faptă dacă, după încheierea războiului, ar da pământ sătenilor, căci aceştia s-au dovedit şi pe timpul acestui război a fi talpa adevărată a ţării. Nimic nu leagă pe om atât de mult de ţară ca glia, care e a lui, din care îi răsare pâinea de toate zilele şi în care i se odihnesc părinţii şi copiii.

Chestia a fost scoasă mai de mult la suprafaţă. De exposeul episcopului de la Alba-Regală, Ottokár Prohászka, am făcut amintire şi noi. Discuţia s-a urmat de atunci neîntrerupt şi a urnit mari valuri în presă şi opinia publică. În Dietă s-a continuat deci numai o discuţie, pornită de mult în afară. Contele Tisza a răspuns îndată, recunoscând atât în Camera deputaţilor, cât şi în Casa de sus, îndreptăţirea celor sulevate de diferiţi oratori cari, cu escepţia ultra-conservatorului conte Zselenszky, au căzut cu toţii de acord că o mai dreaptă împărţire a pământului este imperativ reclamată de raporturile social-economice şi de interesele mai înalte ale statului.

Discuția este deocamdată numai la început şi încă multă vreme va fi tratată ca o temă excluziv de ordin teoretic. Căci a recunoaşte abnormitatea unei situații încă nu înseamnă a fi şi în clar cu un *modus vivendi*, cu o soluție norocoasă, care se împace toate interesele şi pe deasupra să fie şi un mobil nou de avânt pe terenul social şi economic. Mai ales la distribuirea rațională a pământului, ies sute şi mii de alte chestii la suprafață, cari îngreunează orice reforme pe acest teren. Mai întâiu vine vorba din al cui pământ este a-se da proprietate sătenilor lipsiți? Opinia publică priveşte deocamdată numai la averile bisericeşti şi la maiorate.

„*Alkotmány*", organul catolicilor maghiari, însă se întreabă mirat: *Este rezolvată problema dacă numai averile bisericii catolice şi maioratele se desființează? Pentru ce nu se pasionează oamenii şi referitor la celelalte mari proprietăți ale boierilor? Aceştia tot aşa împiedecă rezolvarea unei înțelepte politici de proprietate, ca şi pământurile de mâna moartă ori maioratele?*

Mai este şi o altă problemă, care deocamdată n-a ajuns să formeze obiect de discuție publică, dar din comunicatele răslețe ale foilor se vede de departe. Vorba este: *Cui să i-se dea pământ?* În privința aceasta „*Alkotmány*" din 24 iunie scrie: „*Nu este permis să se admită pe viitor ca politica de proprietate să se facă după rețeta de până acuma a liberalismului economic, ci este de a se face pe cale legislativă, cu considerare la interesele sociale şi naționale, sub controlul şi convingerea formată a națiunii*".

Chestiunea, aşadară, mai are destule asperități, cari trebuiesc nivelate. E bine să o urmărim cu atenție, deoarece pe noi ca popor agricultor ne atinge mai de-aproape.

Unirea, nr. 65 din 27 iunie 1916, Blaj, p. 1

627

Sibiu, 14/27 iunie 1916 – *Comentariu pe marginea proiectului de lege privind reforma învățământului secundar, prezentat în Parlamentul de la Budapesta de ministrul Cultelor, care, cu toate că face neînsemnate concesii privitoare la învățarea limbii naționalităților conlocuitoare în şcoli, a trezit reacții vehemente în presa maghiară, speriată că documentul va dăuna conceptului națiunii maghiare unitare.*

Reforme în învățământul secundar

În una din şedințele trecute a Camerii ungare, ministrul de Culte a depus un proiect despre reforma învățământului secundar. E foarte scurt proiectul, ca conținut, şi de sigur e numai începutul reformelor ce vor urma pe viitor şi asupra cărora s-a discutat atât de mult în pressă şi între bărbații de şcoală încă înainte de izbucnirea războiului.

Prin proiectul de față se şterg cursurile suplinitoare de limba greacă şi în locul lor se introduce învățarea unei limbi dintre ale naționalităților nemaghiare din Ungaria – aceasta în gimnazii, iar şcolile aşa zise civile se reduc la patru cursuri. Nu de mult se putu ceti în ziare că ministrul de Culte austriac a dat pentru Bucovina o ordinațiune asemănătoare, numai cât din ea se desluşesc mai multe şi mai limpede drepturile limbilor neoficioase din Austria. Ceea ce se spunea într-un articol trecut, în acest loc, asupra dreptului limbilor, se pare că începe să-şi ea ființă, deşi până acum în proporții neaşteptat de timide.

Reforma învățământului secundar e o problemă arzătoare nu numai în țara noastră. În statele poliglote însă înfăptuirea acestei reforme, pe lângă greutățile generale, principiale, mai sunt şi altele multe de ordin politic, aşa încât se pare cu mult mai anevoioasă decât în țările cu un singur popor. Ceea ce prevede ministrul de Culte în proiectul său, de pildă cu privire la învățarea unei limbi a naționalităților, e un minim peste

care se putea trece la ordinea zilei de pressa maghiară, şi totuşi ne-a fost dat să citim comentarii puţin favorabile acestei timide inovaţii.

Când legea de naţionalităţi obligă de zeci de ani statul să susţină şcoli medii cu limba de propunere pe care o vorbeşte majoritatea locuitorilor dintr-un anume ţinut, proiectul ministrului de Culte vine numai cu o mică fărâmă din legea sancţionată de atâţia ani. Şi totuşi se spune că se vor introduce, în dauna învăţământului maghiar, pe la gimnaziile susţinute de stat catedre de româneşte, ruteneşte, slavoneşte. Nici după încercările prin cari am trecut cu toţii, nici după adeverirea faptului că suntem pe-o formă apărători ai ţării cu naţiunea alcătuitoare de stat, nu pot să-şi schimbe ziariştii streini concepţiile şi nu văd nici acum cine-i statul, nu vor să înţeleagă mai ales că avem acelaşi drept la sprijinul statului ca şi maghiarii, căci ei împreună cu noi şi alte popoare nemaghiare au susţinut şi apărat statul.

Se va afla însă desigur cine să-i facă să-şi schimbe concepţiile şi să vadă adevărul. Dacă altcineva nu se va afla, însuşi spiritul vremii îi va constrânge. Şi vor saluta cu bucurie, nu aceste biete începuturi, ci şi reformele mari cari vor da dreptate deplină limbilor neoficioase.

Foaia Poporului, nr. 42 din 14/27 iunie 1916, Sibiu, p. 1

628

Budapesta, 14/27 iunie 1916 – *Analiză obiectivă a fructuoasei evoluţii a ofensivei ruseşti pe fronturile din Bucovina, Galiţia şi Polonia rusească, în care sunt admirate noile strategii puse în practică de generalul Alexei Brusilov, precum şi utilizarea în luptă a noilor tehnologii militare.*

Ofensiva rusească

Iată ce scrie corespondentul de război al ziarului „*Pesti Hirlap*" despre ofensiva nouă începută de Ruşi:

Se pare că în furtuna aceasta mondială, care întrece orice măsură omenească, cu alte multe principii vechi, şi-a pierdut valoarea şi principiul: *non plus*... Mintea omului se zăpăceşte la vederea întrecerii nebune, a dimensiunilor neînchipuite, şi aceste spectacole triste mereu cresc în putere, în extenziune, în massă – devin înspăimântătoare. Ofensiva rusească – ce bântuie acum – e ultimul record al acestui joc strigoiesc, infernal. Vărsarea de sânge din Carpaţi, care ne-a cauzat atâta îngrijorare şi frică, întrecerea mare de la Crăciun, din graniţa Basarabiei, trec aproape de lupte neînsemnate, de mici hărţuieli, faţă de dimensiunile uriaşe ale acţiunei ruseşti de acum...

Înainte de toate se poate constata deja acum că ofensiva rusească ***nu e o lucrare de salvare, care ar avea de scop de-a sări în ajutorul Italiei, ajunsă în strâmtoare***. Un astfel de atac de natură salvatoare ne-am putea închipui în tactica Puterilor centrale, unde întreg frontul, felul de luptă este unitar; dar chiar şi la Puterile aliate, din imediată apropiere, numai scopul comun, mare şi simţit, numai un scop foarte serios, numai lupta de apărare pe viaţă şi moarte ar motiva pe deplin o astfel de intervenţie cu astfel de sprijin, după cum s-a întâmplat reciproc în toate fazele războiului actual.

După veştile din străinătate, şi anume nu numai după cele ale presei neutre, dar chiar şi după ştirile venite de la duşmanii noştri, avem prea puţine motive de-a crede în existenţa unei astfel de legături strânse, îndeosebi între Russia... şi Italia! El – generalul Ruskij, nu şi-ar jertfi sutele de mii de soldaţi din armata sa proaspătă, tânără, numai şi numai ca Cadorna, recules, să poată ieşi din pasurile Sette Communi. ***Aici e vorba de ofensiva cea***

mare, plănuită de Antantă, pe ca Ruşii – şi deocamdată numai Ruşii – au început-o în mod cinstit şi cu toată puterea.

Acest fapt e întărit de mai multe împrejurări. Mai întâi însăşi persoana lui Brussilow – acest comandant genial, energic, cu pumn de fier şi inimă de piatră, n-a fost însărcinat în zadar în Cartierul general al lui Ruskij, din partea ţarului, cu rezolvarea acestei probleme grele, nu în zadar a asistat la această conferinţă prim-ministrul Stürmer şi nu în zadar a fost aşteptat acolo lordul Kitchener. Numele generalului Brussilow îl cunoaştem din lupta uriaşă, decisivă, din Carpaţi. El a fost însărcinat cu problema hotărâtoare, a tacticei lui Dimitriew, de-a străpunge armata noastră la Limanowa, care flanca pe Dimitriew, lucru care, dacă i-ar fi reuşit, astăzi desigur n-am respinge la Strypa atacurile nebune ale Ruşilor. Atunci husarii maghiari, prin vitejie fără pereche, au întors roata norocului şi au reţinut la Limanowa pe Brussilow, până când a sosit Boroevics şi Szurmay. În fuga cea mare rusească, din maiu 1915, singură armata lui Brussilow a fost aceea care a scăpat teafără din strâmtoarea ucigătoare, marele general şi-a salvat-o din încercuirea ameninţătoare într-un mod genial. ***Şi acum i s-a încredinţat şi conducerea ofensivei, spargerea frontului austro-ungar, un Gorlice rusesc, şi spre scopul acesta i s-au dat toate mijloacele necesare ca să reuşească pe deplin revancha***.

Aceste mijloace întăresc intenţia hotărâtoare a ofensivei ruseşti. Rusia niciodată n-a fost aşa de bine pregătită, niciodată n-a făcut preparative aşa de serioase. Materialul viu l-au servit pustele, stepele ruseşti infinite şi munţii Uralului. Feciorilor tineri înrolaţi li s-a dat o pregătire de-o jumătate de an şi apoi, treptat-treptat, au fost trimişi în front. Şi anume recruţi: *au fost împărţiţi, resfiraţi, în astfel de locuri unde stăteau înaintea unei probleme mai puţin importantă, iară soldaţii vechi, probaţi în luptele de doi ani, ca regimentele de vânători siberiene, trupele daghestane şi ossetine, vânătorii turkestani şi soldaţii din Rusia sudică, au fost concentraţi în punctele unde era plănuită spargerea frontului*. Sunt neobicinuite parcă pregătirile tehnice uriaşe, ca: *întrebuinţarea trupelor pirotehnice franceze, automobile belgiene panţerate, pregătiri şi înaintări pe sub pământ*.

Artileria operează cu absolută preciziune şi în stil mare. Focul adevărat, caracteristic al artileriei, acum l-au întrebuinţat întâi în măsură mare şi anume, după cât se poate constata din puşcăturile îndreptate în diferitele părţi ale frontului nostru, Ruşii au întrebuinţat toate tunurile de calibru diferit, în tot locul, în toate punctele deodată, şi anume în modul următor: în linia primă a infanteriei tunurile-revolver, cari puşcă repede, mitralierele, după linia a doua tunurile cu calibru şapte, după acestea cele cu calibru zece, împreună cu rezerva, tunurile jumătate grele şi înapoi de tot mortierele mari şi grele şi tunurile montate de pe vapor – prin urmare, au operat cu artileria în mai multe serii, pesteolaltă, îndreptând descărcăturile toate într-un singur punct. Şi muniţia, multă japoneză şi americană, a făcut posibilă întrebuinţarea acestui sistem.

În ţinuturile mlăştinoase pionerii, parte sub conducerea inginerilor francezi, parte sub a celor ruşi, au săvârşit munca uriaşă: *peste mocirle au făcut drumuri lungi de mai mulţi km , pe cari au adus apoi chiar şi tunurile cele mai grele şi le-au aşezat pe pământ mai tare*. Aceste tunuri sunt invenţiile şi fabricaţiile cele mai noi ale technicei japoneze, mari, cu granate de ecrazit, de-o putere neînchipuită, tot astfel şi cele ruseşti, ca mortierele Putilow şi cele baltice. Pe frontul Kolki-Mlynow-Dubno, pe pământul acestui ţinut mlăştinos am avut numai întăriturі mai mici din pământ, a face întăriturі în pământ mocirlos a fost o imposibilitate, parii piedecilor de drot erau bătuţi la o adâncime de mai mulţi metri, şi totuşi abia ţineau – e deci foarte natural că deja al treilea foc des a şters de pe faţa pământului aceste slabe întăriturі şi astfel spargerea de front locală, în centrul de la Olyka, a fost inevitabilă. Că totuşi Ruşii n-au avut un succes deplin, şi că armata noastră puţin mai spre vest s-a opus din nou cu toată puterea, acesta e meritul nostru.

Armata rusească din Bucovina încă a operat c-un plan bine stabilit, folosind pe frontul Okna-Dobronouc gazuri asfixiante franceze, însă spre norocul nostru chiar atunci sufla vântul, care a împrăştiat valurile negre şi grele de gazuri. Tot aici, soldaţii noştri au cunoscut granatele şi şrapnelele franceze Creusot.

Brussilow a introdus un nou element, respestiv a reînnoit un element vechiu, şi anume cavalerimea, voind astfel să-i dea acţiunei sale un aspect de ***răsboiu mişcător***. Îndeosebi în Bucovina, trupe de cazaci călare sau în rând cu infanteria. Dar nici acum nu luptă cu vreun succes mai mare ca la începutul războiului, când dintr-odată am nimicit nimbul îngrozitor al cazacilor – care nu va mai reînvia niciodată, rămânând numele de cazac un scump relicviu al trecutului, ca zmeii şi balaurii din poveşti.

În genere ofensiva nouă rusească e cea mai serioasă, cea mai hotărâtă, cea mai bine pregătită acţiune a Antantei – având de scop de-a da o luptă decisivă, de-a întoarce norocul războiului, care până acum a favorizat parcă numai pe Puterile centrale.

Foaia Poporului, nr. 42 din 14/27 iunie 1916, Sibiu, p. 2–3

629

Budapesta, 28 iunie 1916 – *Fragment al interpelării formulate de opoziția maghiară cu privire la situația de pe frontul galițian şi de pe cel bucovinean în urma ofensivei ruse şi în privința fortificării Transilvaniei, în perspectiva unui atac românesc.*

Desbateri grave în Camera ungară

În şedința din 28 crt. deputatul opoziţional Rákovszki a interpelat pe prim-ministrul contele Tisza referitor la situația actuală de pe frontul rusesc.

Contele Tisza, trecându-se peste formalitățile de deschidere a şedinței, expune situația de pe teatrul de răsboiu: *Pot să declar că cuvintele exprimate în şedința din 14 crt. au fost pe deplin confirmate de evenimentele recente. Acolo, unde inimicului nu i-a succes să împingă frontul nostru la primul asalt, trupele noastre țin cu tărie pozițiile. Aşa în Volhinia, unde inamicul este amenințat de o puternică ofensivă luată de armata noastră şi cea germană.*

Soarta răsboiului s-a schimbat în Bucovina. Acolo trupele noastre, cari nu au putut primi întăriri, au fost silite să se retragă în fața superiorității mari a inamicului. Măsurile luate vor îmbunătăți starea de față, şi luptele de până acum vor fi un episod trecător.

Ştefan Rákovszki adresează prim-ministrului următoarele: *Oare Ardealul este destul de fortificat contra posibilității unei invaziuni duşmane?* Cere informații exacte cu privire la pierderile armatei pe frontul rusesc.

Contele Tisza: *Despre mărimea pierderilor de pe frontul rusesc până acum nu pot comunica date sigure. Ele au fost foarte mari, dar cu mult mai grele sunt ale inamicului. În Bucovina trupele noastre sunt în poziții bune şi situația s-a schimbat în favorul nostru*. Şedința viitoare se va ține în 4 iulie.

Unirea, nr. 67 din 1 iulie 1916, Blaj, p. 2

630

Verdun (Franța), 29 iunie 1916 – *Ştire în legătură cu situația disperată în care se află trupele aliate franco-engleze din fortăreața Verdun, după ce trupele germane au cucerit avanposturile fortificate ale acesteia şi sunt pe cale să cucerească nodul strategic de la Verdun.*

Situația critică a Verdunului

Corespondentul din Copenhaga al ziarului „*Berliner Lokalanzeiger*" depeşează:

„*Politiken*" primeşte din Paris următoarele ştiri despre succesul germanilor la Verdun: Nici presa şi nici autoritățile nu tăinuiesc situația gravă de la Verdun creată în urma evenimentelor mai noi. Germanii, prin cucerirea forturilor Fleury, Chapitre şi Furmin, pot ataca în față şi flanc fortăreața Souville, care e punct de încopceare între Verdun şi Vaux.

Vice-colonelul Rousset încă serie că situația Verdunului e foarte amenințătoare, iar Gustav Hervé declară că acum Verdunul, prin saltul de tigru al germanilor, e mai periclitat de cât oricând.

Unirea, nr. 66 din 29 iunie 1916, Blaj, p. 2

631

Londra, 1 iulie 1916 – *Ştire în legătură cu declanşarea marii ofensive britanice pe frontul francez, acțiune menită să ridice presiunea militară germană asupra nodului strategic de la Verdun.*

Anglia a început ofensiva

Armata engleză, după pregătiri îndelungate, în 1 crt. a pornit ofensivă pe un front de 40 kilometri. Ea a fost premersă de canonade puternice de artilerie. Pe lângă toate pregătirile viguroase, englezii, afară de pătrunderea în pozițiile prime a lor două detaşamente, nu au obținut nici un succes, ceea ce arată că germanii sunt pregătiți şi pe sectorul unde se dă noua ofensivă.

Scopul principal al ofensivei engleze e dislocarea de trupe germane cari luptă la Verdun şi uşurarea frontului francez. Acțiunile unitare generale, cu cari Ententa amăgia lumea, şi-au luat începutul prin ofensiva anglo-franco-rusă şi probabil că va urma şi ofensiva pe frontul de la Salonic.

Între toate statele beligerante acum se dau cele mai sângeroase lupte dintre câte sunt amintite în analele războiului actual.

Unirea, nr. 68 din 4 iulie 1916, Blaj, p. 2

632

Baranovichy (Galiția), 2 iulie 1916 – *Ştire cu privire la vitejia dovedită pe frontul galițian a soldaților români, maghiari şi germani ai regimentelor 64, 31 şi 2, din armata austro-ungară, în confruntările de Baranovichy.*

Luptele de la Baranovici

Eroismul regimentelor 64, 2 şi 31

Corespondentul de războiu al ziarului „*Berliner Tageblatt*" descrie, în ziarul amintit, luptele înverşunate ce s-au dat în jurul Baraneviciului, a cărui reocupare – după spusele prinsonerilor ruşi – a fost ordonată de Țar.

Focul de tunuri s-a început cu o putere vehementă în 2 iulie. Singur pe o secțiune de a frontului nostru au căzut 120.000 şrapnele. După încetarea canonadelor de artilerie, a pornit la asalt infanteria rusă, succedându-i în unele părți să se apropie de pozițiile noastre.

Istoria va încresta în mod deosebit ţinuta eroică dovedită de regimentul de infanterie 64, 31, 2, cari în luptele date la Baranovici au stat neclintite şi au respins cu vigoare doauăzeci de asalturi ruseşti, date unul după altul. Ostaşii unguri, germani şi români, în luptele de la Baranovici, au adus cele mai mari jertfe de sânge pentru învingerea duşmanului comun.

Unirea, nr. 79 din 5 august 1916, Blaj, p. 2

633

Constantinopol, 19 iunie/2 iulie 1916 – *Ştire cu privire la tonul ultimativ adresat României de către puterile Antantei, prin intermediul Rusiei, somând guvernul român să renunțe la serviciile ofițerilor Puterilor centrale angajați spre instruirea artileriştilor români şi să adopte o „neutralitate binevoitoare" față de tabăra Antantei, pretenții solicitate sub amenințarea invaziei ruseşti.*

Din România
- Ultima notă adresată României de Quadruplă –

Sub acest titlu, ziarul „*Osmanischer Lloyd*", din Constantinopol, publică următorul articol:

Precum am spus acum câteva zile, ministru rus la Bucureşti a prezentat guvernului român, în numele Înțelegerei, o notă-scrisă, la îndemnul Rusiei, şi care avea să servească scopurilor ce le urmăreşte politica rusă față de România.

Cu privire la cuprinsul acestei note, vom arăta înainte de toate că ea prezintă asemănare bătătoare la ochi cu acele note ce au fost adresate anul trecut Bulgariei, tot din partea rusă, şi care a grăbit alipirea acestui stat de Puterile centrale, pentru a şi căuta împlinirea visurilor sale naționale alături de ele.

Cu privire la cuprinsul notei, aflăm din izvor demn de încredere, că Rusia a recurs față de România la o învinuire neîntemeiată, anume că România a înrolat mai mulți sub ofițeri din armatele Puterilor centrale pentru a-i întrebuința ca instructori la artilerie. Nota declară că din acest fapt trebuie să se tragă concluziunea că România a dat înțelegerei economice, stabilită cu Puterile centrale, caracterul unui contract politic. Prin aceasta România se pune în contrazicere cu răspunsul dat la întrebarea Înțelegerei, anume că România, conform hotărârei luate la început, voieşte să rămână neutră în marele războiu.

Prin această notă se reproşează României că, prin înrolarea sub ofițerilor străini, a luat o ținută ce se împotriveşte cu neutralitatea sa. Pentru aceasta, Înțelegerea trebuie să ceară lămuriri.

Împătrita înțelegere se vede deci nevoită de a adresa României următoarele cereri:

1. Concedierea elementelor străine înrolate în armata română.

2. Guvernul să declare prin presă că îşi va menține neutralitatea acum şi pe viitor şi că relațiunile politice față de Înțelegere vor avea şi pe viitor acelaşi caracter ca şi până acum. Înțelegerea îşi exprimă speranța că guvernul român va fi mai cu bunăvoință față de ea, dându-şi silința ca politica României, asupra căreia nu s-a putut câştiga nici o lămurire de la data misiunei domnului Şeboco, va fi mai amicală față de Înțelegere, care e dispusă să facă jertfe în folosul României dacă aceasta va mulțumi cererile ei.

În caz contrar, Înțelegerea va privi alipirea României de Puterile centrale ca fapt împlinit şi va îndemna pe Rusia să-şi manifesteze neîncrederea sa față de România prin concentrări de trupe la granița Basarabiei.

Față de aceste pretenţiuni ale Înţelegerei, primul ministru Brătianu nu putea face altceva decât să repeteze că nu există nici o îndoială asupra hotărârei neclintite a României de a păstra o neutralitate definitivă. Domnul Brătianu a declarat că svonul despre înrolarea subofiţerilor străini în armata română e absolut lipsit de temei. Cererea Înţelegerei, ca guvernul român să şi manifesteze prin pressă hotărârea să de a menţine neutralitatea, domnul Brătianu a caracterizat-o ca o pretenţiune ce nu se uneşte cu situaţia României ca stat independent, adăugând că nici un bărbat de stat român nu ar primi această cerere. În sfârşit, primul ministru român a spus că de vreme ce România a hotărât să-şi menţină neutralitatea, nu poate fi vorba de tratative cu Înţelegerea cu privire la anumite sacrificii şi concesiuni.

E aproape sigur că limbajul ameninţător al Rusiei e în legătură cu ofensiva. E un fapt constatat că de la începutul ofensivelor ruse, limbagiul notelor ruse devine mai aspru şi mai ameninţător. Guvernul român, care prin încheierea convenţiilor economice cu Puterile centrale a găsit o bază preţioasă şi folositoare intereselor române, în vederea menţinerei neutralităţei, nu se va lăsa a fi influenţat de ameninţările ruse spre a se abate de la neutralitatea sa de fapt pentru o neutralitate binevoitoare faţă de Înţelegere.

Foaia Poporului, nr. 43 din 19 iunie/2 iulie 1916, Sibiu, p. 3–4

634

Lugoj, 22 iulie 1916 – *Ştire preluată de la un periodic din România, conform căreia, pe frontul galiţian, s-ar fi predat ruşilor mai multe unităţi militare austro-ungare alcătuite din cehi, slovaci şi români.*

Satisfacţie soldaţilor români din armata austro-ungară

În cartierul de presă se anunţă:

„Un ziar din România, cunoscut ca rusofil, aduce ştirea că în ultimele lupte de pe frontul nord-östic, s-au predat trei regimente cehe dimpreună cu coloneii lor, un batalion slovac şi 30.000 Români din armata austro-ungară.

Nimeni nu se va mira că ziarul din chestie nu pregetă a însera poveşti cari îi vin la socoteală, dar totuşi trebuie să ne mirăm că un ziar din Regatul român se încumetă de a *ultragia în ochii lumei pe conaţionalii săi din Monarhie, pe acei bravi soldaţi cari au dat dovezi de credinţă patriotică şi de eroism nu de mult, atât în luptele de la Asiago, cât şi la respingerea gravelor atacuri de la Baranovici*. Atât comunicatul din cartierul cesaro- şi regal de presă.

Nu ştim la care ziar din România se raportă această rectificare, dar nouă ne pare bine că a servit prilej cartierului de presă spre a da satisfacţie soldaţilor români din armata austro-ungară, a căror vitejie şi credinţă nu se trage la îndoială numai de cei de dincolo, ci şi la noi, ori dacă nici nu se trage la îndoială, dar cel puţin se trece cu vederea, parcă nici n-am mai există.

„Drapelul"

Unirea, nr. 74 din 22 iulie 1916, Blaj, p. 1

635

Bucureşti, 22 iulie 1916 – *Ştire în legătură cu deblocarea transporturilor de muniţii, cumpărate de România din Statele Unite ale Americii şi sechestrate de Rusia în portul Arhanghelsk.*

Sosesc muniţiunile româneşti din Rusia

În fine, după cererile stăruitoare ale României, Rusia s-a înduplecat să elibereze muniţiunile româneşti comandate din Franţa şi America, care de un an de zile stau depozitate în porturile ruseşti. Primul tren de muniţiuni destinate României a sosit prin Ungheni-Iaşi la Bucureşti. Trenul se compune din 26 de vagoane.

Alte două trenuri, compuse din câte 30 de vagoane au plecat din Petersburg şi vor sosi în România în cursul acestei săptămâni.

Unirea, nr. 74 din 22 iulie 1916, Blaj, p. 2

636

Blaj, 25 iulie 1916 – *Comentariu pe margine destituirii celebrului ministru de Externe al Rusiei, Serghei Sasonov, unul dintre responsabilii declanşării Primului Război Mondial, înlocuirea lui ridicând multe semne de întrebare în privinţa evoluţiei viitoare a conflagraţiei.*

Sasonow

Între ştirile cele mai interesante ale lumei diplomatice este fără îndoială: *căderea atotputernicului ministru de externe al Rusiei, Sasonow*. Numele lui este de tot cunoscut în analele războiului mondial, care, alături de Kitchener, Sir Grey şi Delcasse, a avut partea leului.

Se împlinesc tocmai doi ani, când Sârbia era aproape gata să răspundă afirmativ la toate postulatele cuprinse în nota Monarhiei noastre, în momentul din urmă însă a sosit frumoasa şi fatala depeşă a lui Sasonow, şi ministrul Pasici a refuzat de a mai face orice concesie, şi astfel zăgazurile războiului mondial s-au pornit cu o vehemenţă fără precedent în istoria lumii.

Planul era pregătit de mai înainte. Înţelesul între Puterile centralei era încheiat şi, după calculul de atunci, în interval de câteva luni Germania avea să fie îngenunchiată, iar monarhia pur şi simplu desmembrată. Sasonow a fost aderentul declarat al războiului până la esterminare.

Visurile lui panslaviste s-au prăbuşit una după alta, aşa încât cariera lui diplomatică e o serie de continue eşecuri. Zdrobirea Puterilor centrale n-a urmat nici după câteva luni, nici acum după doi ani, când puhoiul puternicei ofensive ruseşti s-a opintit iarăşi la poalele Carpaţilor.

Aceasta a fost premisa îndrăsneaţă pe care s-a întemeia toată politica lui externă. Deodată cu răsturnarea premisei, cădeau de la sine şi concluziile neîntemeiate. Rezistenţa îndârjită a Sârbiei s-a terminat cu o înfrângere totală; demersurile diplomatice, ce le-a întreprins Sasonow la Sofia, Atena, Bucureşti şi Constantinopol s-au terminat de asemenea cu fiasco.

Căderea lui Sasonow este viu comentată de întreagă presa, fără a se şti cu siguranţă adevăratele ei motive. Retragerea lui se datoreşte afirmative unei crize de nervi, care l-a atacat după consiliul de coroană la care a luat parte şi el. Lucrul nu este de necrezut, căci un om ce poartă pe sufletul său o mare parte din responsabilitatea cumplitului războiu de azi, îşi poate pierde foarte uşor minţile când încearcă să-şi dea seama de catastrofa mondială provocată de el.

Cu toate acestea, presa primeşte cu îndoială acest argument, afirmând că boala de nervi a lui Sasonow este numai un pretext şi adevăratul motiv al retragerii sale ar fi de căutat în schimbările ce se pregătesc în Cabinetul rusesc, atât cu privire la politica internă cât şi la cea externă.

Dacă alternativa din urmă este adevărată, căderea lui Sasonow înseamnă şi o schimbare în politica externă a Rusiei; probabil o schimbare în sens paşnic, aceasta în legătură cu partidul de pace al Ţarevnei, de care se vorbeşte tot mai mult în zilele din urmă.

Unirea, nr. 75 din 25 iulie 1916, Blaj, p. 1

637

Oradea, 27 iulie 1916 – *Intervenția a episcopului greco-catolic al Oradiei, dr. Demetriu Radu, în presa maghiară orădeană, prin care dezminte ştirea difuzată de la Bucureşti cum că un mare număr de soldați români, din armata austro-ungară, ar fi dezertat la ruşi.*

Prea Sfinția Sa Dr. Demetriu Radu despre eroismul soldaților români

Ştirea, lansată de un ziar rusofil din România, că din armata austro-ungară s-au predat de bună voie 30.000 ostaşi a fost desmințită imediat de preşedintele Partidului național [român] Dr. Teodor Mihali şi de comanda militară, care a reliefat în repetite rânduri eroismul soldaților români.

Tot din ocaziunea aceasta a cerut un ziarist de la „*Nagyvárad*" părerea Prea Sfinției Sale Episcopului Radu care, ca răspuns a cetit următoarea scrisoare primită de pe front de la un colonel-comandant:

„Asupra noastră au dat asalt forțe puternice, superioare, inamice, după uriaşe pregătiri de artilerie şi sacrificare ne mai obvenită de oameni. Dar sforțările mari, estirparea fără milă a ostaşilor, până acum a rămas fără succes. Trupele mele au respins atacurile inamice, date cu puteri supraomeneşti, luptându-se ca şi leii. Serveascâ-ți spre mândrie conştientă ştirea aceea, care şi mie mi-a cauzat mari bucurii, că între trupele mele se află cele mai viteje, mai demne de recunoştință şi de ținuta cea mai exemplară, şi acestea sunt regimentele de origină română. Un regiment ardelean, de exemplu, a susținut cu bravură frontul nostru față de şapte atacuri ucigaşe ale duşmanului.

Prea Sfinția Sa Episcopul Orăzii-mari a încheiat interview-ul cu următoarele: Conținutul acestei scrisori nu mă surprinde, căci n-am aşteptat cu toții decât acest lucru de patriotismul şi eroismul soldaților români din Ungaria. Luăm la cunoştință cu satisfacție că nici nu ne-am înşelat în aşteptările noastre. Ce priveşte sfârşitul scrisorii: Rog pe Stăpânul a toate să împlinească dorința fierbinte a domnului colonel şi a noastră a tuturora, să dea cât de curând biruință şi glorie armelor noastre".

Unirea, nr. 76 din 27 iulie 1916, Blaj, p. 1.

638

Cluj, 27 iulie 1916 – *Ştire cu privire la alegerea vicarului ortodox al Oradiei, Vasile Mangra, în funcția de mitropolit ortodox român al Transilvaniei, deconspirată înainte de validarea voturilor depuse de corpul clerical electoral la Sibiu.*

Vasile Mangra va fi mitropolitul de Sibiiu

Sub acest titlu „*Kolozsvári Hirlap*", din 26 crt., scrie următoarele:

„Alegerea celor 120 membrii congresuali s-a făcut deja şi cei ce cunosc împrejurările sunt siguri că Vasile Mangra va primi cel puțin 90 voturi, întrunind majoritatea copleşitoare. O figură marcantă a bisericii greco-ortodoxe face următoarele declarații, cu privire la alegere.

– Noul mitropolit va fi aproape cu certitudine Vasile Mangra. Căci în persoana lui se concentrează atât încrederea guvernului, cât şi a Partidului moderat român, care creşte într-una. Individualitatea consecventă (!) a lui Vasile Mangra ni-a asigurat numeroşi adicţi, chiar şi din tabăra care a stat multă vreme sub influenţa demagogilor şi a terorişţilor.

De o parte – şi acesta e cel mai ponderos argument din punct de vedere românesc naţional, pentru necesitatea alegerii lui Mangra – şi concepţia aceasta e dătătoare de ton în cercurile româneşti treze şi calme, că adecă Mangra e persoana care poate lucra mai mult pentru românimea din patrie.

Nici nu şi-ar putea închipui o încopciere mai bună între factorii de la putere şi românime. Şi Mangra e şi bun român, asta o ştim deja azi despre el. Alegerea lui poate fi considerată ca sigură. Numărul deputaţilor cari nu vor vota cu Mangra va fi foarte mic. Evident, lui Mangra îi va succede totul, ce numai e just şi realizabil".

Unirea, nr. 76 din 27 iulie 1916, Blaj, p. 2–3

639

Kovel (Polonia rusească)-Boiu (comitatul Hunedoara), 16/29 iulie 1916 – *Ştire în legătură cu moartea caporalului român Solomon Budoiu, din Regimentul 50 Infanterie, al artmatei austro-ungare, căzut în luptele de la Kovel, pe frontul Poloniei ruseşti.*

Mort pentru patrie şi tron

De la sergentul *Petru Borzescu*, din Regimentul 50 de infanterie, care se află împreună cu mai mulţi camarazi ai săi în spitalul din *Şimleul-Silvaniei* (Sălaj), primim spre publicare următorul duios necrolog:

+ Solomon Budoiu

Corporal (de origine din comuna *Boiul*[735], Orăştie, fecior de preot) în Regimentul 31 de honvezi, a murit moarte de erou în 29 iulie, stil nou, 1916, la orele 10 din zi, în apropierea oraşului *Kovel*[736] (Rusia-Polonă), fiind lovit de o granată şi murind la moment.

A fost înmormântat cu mai mulţi tovarăşi de suferinţă pe o luncă cu iarbă verde. Distinsul erou a luptat neîntrerupt 2 ani de zile, fiind decorat în 3 rânduri pentru vitejiile prestate în faţa duşmanului – iar nemilosul glonte ce-l pândea îl răpi din mijlocul nostru şi al fraţilor săi bravi, în etate d e 23 ani, pe cari îl deplângem cu toţii cari l-am cunoscut în viaţa militară şi civilă.

Aducem la cunoştinţă pe această cale trista veste dulcei sale mame, surori şi fraţi, cari încă se află pe câmpul de luptă, apoi tuturor rudelor, prietinilor şi cunoscuţilor lui, că eroul soldat Solomon nu mai ieste cu cei vii, e la o viaţă mai bună mai fericită. Dormi în pace eroule Solomoane, că de-a ta umbră duşmanii se tem!

[735] *Boiu*, sat aparţinător comunei *Rapoltu Mare* (în ungureşte *Nagyrápolt*), judeţul Hunedoara, alcătuită azi din satele *Rapoltu, Bobâlna, Boiu, Folt* şi *Rapolţel* – n.n., A.Ţ.

[736] *Kovel* (în rusă *Ковель*), oraş în provincia *Volyn*, în nord-vestul Ucrainei. „*Bătălia de la Kowel*" sau „*Kovel-Stanislav*", cum mai este ea cunoscută, s-a desfăşurat între 24 iulie şi 8 august 1916, şi face parte din contraofensiva austriacă de sub conducerea generalului *Alexander von Linsingen*, care căuta să oprească „*Ofensiva Brusilov*" pornită de ruşi pe 4 iunie 1916 – n.n., A.Ţ.

Gazeta Transilvaniei, nr. 164 din 31 iulie/13 august 1916, Braşov, p. 3

640

Satu Mare, 30 iulie 1916 – *Scrisoare moralizatoare a credinciosului român V. Popan, din Satu Mare, care deplânge dezinteresul preoților față de şcolile lipsite de învățători, aceştia fiind mobilizați pe front, atitudine ce vitregeşte copiii români de foloasele învățăturii şi îi lasă pradă libertinajului.*

Scrisoare din Sătmar

Războiul şi şcoala românească – Eroii şi comemorarea lor

iulie 30, stil nou

Războiul acesta ne-a cauzat multe pierderi în vieți, în bogății şi cultură şi până acum. Să ne cugetăm numai la cultura românească şi îndeosebi la fundamentul ei, la şcoala poporală. Mult ai suferit şcoală românească! Sute şi sute de învățători au alergat pentru apărarea patriei, şi rămaşi acasă sunt puțini pentru răspândirea slovei româneşti. În multe locuri au dispărut luminătorii şi nimeni nu s-a găsit să-i înlocuiască.

Aşa în comitatul nostru, 38 de şcoli au stagnat în anul şcolar 1915–16. Şi cine sunt de vină? Să o spunem pe şleau: *în cea mai mare parte preoții*. Ştii doară nu nouă ni s-a dat porunca *botezați şi învățați*. Şi pruncii români rămân în multe locuri totuşi neînvățați. Sunt şi preoți de aceia cari nici atâta osteneală nu-şi iau să-i învețe pe prunci barem la cele mai elementare cunoştințe din religie: despre Dumnezeu, om şi lume, deşi acum s-ar putea face şi mai mult ca alte dăți.

Acum de un an, în urma unei ordinațiuni ministeriale, avem permisiunea ca în şcolile repetiționale (12–15 ani) să propunem religia în limba noastră. Dar de acest drept câți preoți să folosesc din aceste părți? I-aş putea număra pe degete. Şi mai cu seamă acuma ar fi vremea pentru lucru. Dacă a fost cândva, acum sunt multe plânsori pentru prunci. Acum când tata e dus la războiu şi mama acasă nu învinge cu lucrul, se iveşte mai cu seamă pălămida. Pruncii fumează, beau, joacă cărți şi fac dansuri în aceste grele vremi, şi cât de frumos s-ar putea aceste neghine plivi! Numai un lucru trebuieşte: *idealism*. Deocamdată le încrestez acestea pentru ca să revin ocazionalmente.

*

Mulți eroi fără nume avem. Cei de acasă s-au plâns şi au făcut cum au ştiut, ca să le dea cinstea cea de pe urmă. Au făcut prohod, iertăciuni, deslegări şi pomană. În parantez fie zis, toate acestea, în frunte cu pomana, costă circa 100 coroane. Prin acestea se face comemorarea eroilor noştri, aceste datini s-au lățit în Sătmarul nostru.

Mie mi-ar plăcea să se facă altcum. Să se pună fundațiune pentru vreo slujbă funebrală sau să se dea o anumită sumă pentru orfelinatul din Blaj. Aşa cuget, aceasta ar fi cea mai frumoasa comemorare a eroilor, căci astfel din sângele şi avutul eroilor noştri ar răsări alți eroi... eroii viitorului.

V. Popan

Unirea, nr. 80 din 8 august 1916, Blaj, p. 4

641

Budapesta, 17/30 iulie 1916 – *Ştire cu privire la sosirea în Bucureşti a noului ambasador al Franței, Saint Aulaire, care ar fi adus cu sine documentul tratatului secret de alianță a României cu puterile Antantei.*

Tratat de alianță?!

Într-o telegramă mai lungă, pe care o primește „*Az Est*" din București, se spune între altele că – după informațiile ziarului „*Dimineața*" – noul ambasador al Franței, *Saint Aulaire*, a adus cu sine tratatul de alianță al României cu Ententa, a cărui semnare e iminentă.

Ştiri diplomatice şi militare din România

Din Bucureşti se anunță:

Majestatea Sa regele îşi va prelungi şederea în Capitală până dumineca viitoare. E posibil ca în acest timp domnul Saint Aulaire, noul ministru al Franței, să-şi prezinte scrisorile de acreditare.

– Domnul general D. Iliescu, secretar general al Ministerului de Război, a lucrat joi înainte de amiază cu domnii general Râmniceanu, comandantul Corpului de grăniceri, şi Alexandru Cottescu, directorul general al Căilor Ferate Române.

Gazeta Transilvaniei, nr. 158 din 17/30 iulie 1916, Braşov, p. 2

642

Orăştie, 17/30 iulie 1916 – *Scrisoare a unui locotenent român, din Regimentul 64 Orăştie, al armatei austro-ungare, în care relatează faptele de vitejie şi eroism dovedite de infanteriştii şi artileriştii români pe frontul rusesc.*

Din vitejiile neamului
Regimentul 64 – Un locotenent de artilerie model

Dintr-o scrisoare cenzurată, pe care o primeşte un membru al redacției noastre de la locotenentul Şt. B., împărțit la ştabul Diviziei X de infanterie, reținem următoarele:

Azi sunt 2 săptămâni, eram împreună pe vremea asta în Braşov... Dacă nu mă-nşel sunt într-o bujdulă de lângă renumitul lac... unde-am luat o baie, ca şi Țarul şi Edward VII, apoi Poincaré şi faimosul Nicolae Nicolaevici pe vremuri mai bune.

Ce mai apă! Curată ca cristalul şi – caldă ca leşia. Aşa să ne meargă ca acum, ar putea ține bătaia zece ani, Doamne iartă-mă...

Las' c-a fost şi rău mai deunăzile. Şapte zile şi 7 nopți n-a încetat „*Trommel Feuer*"-ul[737] Muscalilor. Vorba unuia de-aci: acurat cum ai bate doba-n târgul Făgăraşului, da – furta-furta, aşa sunau tunurile Muscalilor. De fumul gros şi colbul scormonit de granate, nu vedeai nici la o sută de paşi. Întunecase soarele şi era noapte cum se cade de numai la focul rachetelor puteai vedea şirurile de câte 10–16 ale Muscalilor ce s-apropiau de tranşeele noastre.

Şi s-au ținut ai noştri. Artileria şi infanteria au ținut piept cu mulțimea de 8 ori mai mare a muscalilor. Regimentul 64 de la Orăştie s-a purtat splendid; numai înaintea batalionului prim au rămas peste 5000 de cadavre ruseşti.

Ştii ce-a zis Armeecommandantul către generalul nostru de divizie „*Die 64-er Rumänen kämpfen wie die Löwen und sie schlagensich wie unsere Pommern*"[738]. E şi mândru de divizia lui generalul de divizie, însă şi feciorii îl au drag, căci e om de inimă şi le poartă grija.

[737] „*Rafale de foc*" – n.n., A.Ț.

[738] „*Românii Regimentului 64 au luptat ca nişte lei şi s-au bătut ca pomeranienii*" – n.n., A.Ț.

Țin să-ți amintesc şi ținuta eroică a locotenentului Marius Popescu din Regimentului 16 de artilerie, căruia i-au zdrobit două tunuri din baterie granatele Muscalilor; el nu şi-a pierdut însă calmitatea ce-l caracterizează, ci pe lângă tot pericolul şi focul cotropitor, cu restul tunurilor din baterie a ținut foc şi piept cu obuzierele muscăleşti. Aud că pentru ținuta sa vitejească ar fi înaintat pentru ordul *Coroana de fier* clasa III. şi *Crucea de fier* clasa I.

De-o vreme-ncoace avem pace şi linişte aci; i-am adus pe Siberienii generalului Evert la rezon...

Gazeta Transilvaniei, nr. 158 din 17/30 iulie 1916, Braşov, p. 2

643

Viena, 19 iulie/1 august 1916 – *Listă a ofițerilor români, din armata austro-ungară, distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincții

Cu *Crucea pentru merite militare* clasa III cu decorație de răsboi a fost distins locotenentul Sabin Codarcea şi sublocotenentul Anchidim Pop, căzut în luptă.

Gazeta Transilvaniei, nr. 154 din 19 iulie/1 august 1916, Braşov, p. 2

644

Londra, 3 august 1916 – *Ştire în legătură cu executarea liderului revoltei irlandeze împotriva ocupației britanice, Roger Casement, condamnat la moarte prin strangulare.*

Executarea lui Sir Roger Casement

În 3 august s-a executat, în închisoarea din Pentonville, sentința de moarte prin ştrangulare dictată asupra celui mai înflăcărat apostol al luptei pentru eliberarea poporului irlandez: *Sir Roger Casement*. Irlanda are un nou martir căzut despotismului englez, şi glasul lui amenințător se va perpetua şi va îndemna la luptă constantă poporul irlandez.

Cuvintele rostite în Camera comunelor de prim-ministrul Asquit arată că cu moartea lui Casement n-a fost răpit de la poporul irlandez dorul după libertate, pentru a cărui eluptare din nou se fac pregătiri viforoase în toate părțile Irlandei.

Unirea, nr. 81 din 10 august 1916, Blaj, p. 4

645

Bogorodiţk (Rusia)-Tara (Siberia), 22 iulie/4 august 1916 – *Ştire în legătură cu soarta a doi ofițeri români, din armata austro-ungară, căzuți prizonieri la ruşi şi internați în lagăre diferite.*

În prinsoare rusească

În numărul din 21 iulie, nou, al ziarului „*Budapesti Hirlap*" aflăm şi numele a doi Români cari au ajuns în prinsoare rusească. Aceştia sunt: Nicolae Comşulea, advocat născut în 13 martie 1886 în Făgăraş, care de prezent se află în Bogorodizk[739] (guvernamentul Tula)

[739] *Bogorododitk* (în rusă *Богородицк*), oraş în provincia *Tula*, în Rusia europeană – n.n., A.Ț.

şi Valer Linţia, ascultător al şcoalei superioare de silvanistică din Şemniţ, care se află de prezent în Tara[740] (guvernamentul Tobolsk).

Gazeta Transilvaniei, nr. 156 din 22 iulie/4 august 1916, Braşov, p. 2

646

Arad-Sibiu 5 august 1916 – *Cronica procesului de alegere în funcţia de mitropolit ortodox al Transilvaniei a fostului vicar ortodox al Oradiei, Vasile Mangra, cu directa implicare a guvernului maghiar şi sub ameninţarea trimiterii pe front a electorilor care s-ar opune, întocmită de Roman Ciorogariu, pe atunci directorul Seminarului Teologic Ortodox din Arad.*

Alegerile congresuale

S-au ţinut în martie 1916. În pragul alegerilor, la 26 februarie (10 martie), guvernul suprimă apariţia „*Românului*" pe motivul declarat de echivocitate, dar evident că voia să ia şi arma de agitaţie electorală. În jurul „*Românului*" erau însă şi alte frământări. Anume, Goldiş criticase separatismului Blajului în chestia orfelinatului. Le trebuia orfelinat deosebit confesional la Blaj. „*Unirea*" din Blaj răspundea la nota redacţiei unui nedumerit: *Aveţi răbdare, s-au luat demersuri să se clarifice situaţia, că a cui e „Românul", a lui Goldiş, ori a Comitetului Naţional?* iar „*Az Est*", din Budapesta, în numărul din 27 februarie (11 martie), aducând ştirea că „*Românul*" e sistat, comentează această sistare astfel, că e vorba numai de schimbarea Comitetului redacţional, adică liberarea „*Românului*" de sub direcţia lui Goldiş şi apariţia lui sub un nou comitet redacţional. De fapt, Sever Dan, secretarul Comitetului naţional, sosise la Arad cu o zi mai înainte de sistarea „*Românului*", adică la 25 februarie (9 martie) şi a pus în discuţie mutarea „*Românului*" din Arad, dar a fost refuzat de arădani. În strâmtoarea aceasta, Vasile Goldiş săvârşeşte un act desperat, în care îmbracă patriotismul şi înalta sa consideraţie faţă de Tisza, profesate în nişte articoli apăruţi mai demult în „*Tribuna*" şi atribuiţi de campania *antitribunistă* mie, cerând de la guvern aprobarea reapariţiei „*Românului*". Însă fără rezultat.

Astfel s-au făcut alegerile congresuale fără controlul publicităţii, sub influenţa externă a administraţiei, mai mult ori mai puţin simţită, după variata forţă de rezistenţă a locului. De pildă, în arhidieceza Sibiului, care alegea şaizeci de membri, adică jumătate din totalul membrilor congresului electoral, numai unsprezece au fost membri noi care n-au mai fost aleşi în corporaţiile bisericeşti, Congres, Sinod ori Consistor. Dintre aceşti noi membri, trei funcţionari de stat, anume: Alexandru Belle, subprefectul judeţului Făgăraş, Valeriu Candrea, vicepreşedinte Scaunului orfanal din Deva, şi Valeriu Petcu, consilierul Direcţiunii financiare din Deva, toţi trei buni români, ceilalţi profesori de la şcolile noastre confesionale, directori de bancă şi protodiaconul mitropoliei Dr. O. Costea. Cei şaizeci erau împestriţaţi cu guvernamentali orientaţi mai mult spre Roşca. Eparhia Caransebeşului alege treizeci, Burdea a scos douăzeci adicţi ai lui, guvernamentali. Districtul Oradea Mare, nouă, care contau la Mangra; districtul Aradului douăzeci şi unu, împestriţaţi şi aceştia cu nou aleşii guvernamentali, în locul vechilor sinodalnici, cum e V. Goldiş, Emanuil Ungureanu, Aurel Cosma etc. Alegerile s-au ţinut cu bătrânii, căci tinerimea era dusă pe front. De aici provine slaba rezistenţă.

Era un congres compus din elemente eterogene, în care preponderau oficianţii şi şovăitorii, dar mulţi dintre ei în sufletul lor erau străini şi de Mangra şi de Burdea,

[740] *Tara* (în rusă *Tápa*), oraş în provincia Omsk, în Siberia – n.n., A.Ţ.

exponentul guvernului care înclina spre Roşca, aşa că nu era imposibil a obţine şi majoritatea pentru candidatul naţional dacă alegerea de mitropolit nu cădea pe zilele critice ale declarării războiului românesc.

Mult aşteptata ofensivă de primăvară s-a desfăşurat în 1916. La începutul lui iunie, Brusilow înaintează victorios spre graniţele ungureşti. Succesul acela a înteţit agitaţiile războiului din Bucureşti până la paroxism. Dar ofensiva lui Brusilow dă de greutăţi şi armele şi muniţia promise de la Antantă tot nu sosesc la Bucureşti. Pe la începutul lui august, Brătianu încă tot se tânguieşte cu Czernin asupra preţului neutralităţii. După mărturisirea lui Czernin, Germania face presiuni asupra monarhiei să cedeze Bucovina şi Ardealul în preţul neutralităţii.

Czernin încă îi cere lui Tisza cedarea, dar acesta îi răspunde că *„**cine se încumetă a lua măcar un metru pătrat din teritoriul ungar, primeşte glonţ**”*. Nimic nu era sigur în 5 august când s-a făcut alegerea de mitropolit, dar măsurile de evacuarea a Sibiiului erau luate pentru toate eventualităţile. Contractul de război cu Antanta e încheiat numai la 17 august 1916. Am greşit dar calculul cu 12 zile, respectiv cu 23 până la data intrării faptice în stare de război.

Tratative în vederea candidărilor

În vreme ce lumea era preocupată de ofensivele militare şi diplomatice, noi ne zbăteam ca peştele pe uscat cu alegerea de mitropolit. Ioan Papp, episcopul Aradului, îndreptăţit în ordinea ierarhică la candidare, ca cel mai vechi episcop, şi-a fixat punctul de vedere: *nici nu mă obtrud, nici nu renunţ la candidare*. Episcopul Miron Cristea nu conta la majoritate în congres, mai ales din pricina caransebeşenilor, care erau împotriva lui, astfel nu era dispus să se expună căderii. Asesorul din Sibiiu, Nicolae Ivan, era viceprezidentul Partidului naţional, lansat odată de Szász, prefectul Făgăraşului, fără însă a prinde la guvern dar nici nu avea suficiente legături în eparhia Aradului şi Caransebeşului, nici arhidieceze nu o avea întreagă.

Eu încă eram membrul Comitetului naţional şi aveam „*memoriu*” foarte rău la guvern, în jos eram luat în combinare la o candidare pentru onoarea drapelului şi provocarea unui balotagiu dacă candidează Mangra şi Roşca. Aurel Vlad era pentru facerea unui protest şi depunerea mandatelor, aceasta însă era identic cu cedarea terenului, ce nu convenea nici episcopului Cristea, nici sibienilor, care se temeau de Roşca de când şi-a aprins paiele în cap cu ploconirea la Tisza, deşi om onorabil, dar cu o mentalitate deosebită de a celorlalţi sibieni, care preferau chiar pe Mangra lui Roşca. Cu Goldiş nu mă puteam înţelege din pricina prejudiţiilor cu care privea alegerea de mitropolit.

Candidatura lui Roşca

În tabăra cealaltă se frământau moderaţii, de voie de nevoie, între Mangra şi Roşca, cu mai multă orientare spre Roşca. Petru Ionescu, consilier în Ministerul cultelor, al cărui cuvânt apăsa la guvern şi avea în buzunar douăzeci congresişti din eparhia Caransebeşului şi avea influenţă şi în celelalte eparhii, era pentru Roşca, dar totul depindea de la hotărârea lui Tisza. El avea să aleagă între Mangra şi Roşca şi nu era omul care să se lase condus de jos.

La 8 mai primesc informaţia absolut sigură, de la un aderent al lui Mangra, că Tisza se consideră obligat moraliceşte de a sprijini pe Mangra cu toată hotărârea, va să zică Roşca rămâne izolat. Acum aveam icoana clară a situaţiei, a sosit momentul pentru o nouă grupare.

Înainte de a lua contact cu Sibiul şi Caransebeşul, mă pomenesc cu Mangra la mine. A venit să-mi comunice că l-a chemat Tisza la sine şi, înainte de a se prezenta la Tisza, vrea

să ştie ce gânduri am eu. I-am spus că să ducem pe Ignatie al nostru, pe episcopul Ioan Pap, la Sibiiu, iar el să-şi facă episcopia din Oradea Mare, ce era deja decis de Congres. Cu această tactică credeam să pot canaliza candidatura lui Mangra de la mitropolie. Mangra, conştiu de conflictul său cu sentimentul public românesc, a primit soluția cu alegerea lui Ioan Pap, dar cerea pentru sine scaunul vacant în Arad prin alegerea episcopului Pap, iar pe mine mă mâna la episcopia ce se va înființa în Oradea Mare, în caz contrar el se retrage şi ajută pe Roşca la Sibiiu. I-am spus imposibilitatea morală de a fi el ales în Arad şi că nici într-un caz nu mă pot angaja pentru aceasta, ci voi candida şi eu, ca să ies din bănuiala duplicității cu care mă gratifică duşmanii. Aleagă sinodul între noi. Mi-a dat răgaz să mă mai cuget şi să-i dau mai în urmă răspuns definitiv pentru că, sfârşeşte „*eu pot face să nu fiu mitropolit, dar nu pot face să nu fie altul, dacă nu ne înțelegem*". Aluzia era la Roşca, sperietoarea lor.

În 25 mai mi-a trimis un sol pentru răspuns. Am dat acelaşi răspuns: *Ioan Pap la Sibiiu, el la Oradea Mare, la Arad încerce-şi norocul pe propriile puteri*. Mi s-a pus totodată în vedere că poate voi fi invitat de Tisza la o audiență. I-am răspuns că aceasta ar avea sens numai între marginile propoziției mele, de la care eu nu pot renunța. Fireşte, audiența a rămas neefectuată. În 31 mai îmi vine solul de la Budapesta cu vestea că Tisza a prevenit pe Mangra, care se dusese la el cu propunerea pentru Ioan Pap la Sibiiu şi el la Arad, şi i-a declarat categoric că vrea neapărat ca să fie el mitropolit la Sibiiu. Majoritatea îi este asigurată prin funcționarii săi şi cei ce „rivalizează" să se grupeze pe lângă Mangra, aşa că e nădejde nici să nu se mai voteze pe altul, căci intransigenții vor da bile albe.

Tisza se gândeşte numai la aceea cum să-i uşureze poziția lui Mangra în scaunul mitropolitan şi l-a încredințat să-i prezinte postulatele de revendicări cu care să se prezinte, autorizat de Tisza, în scaunul mitropolitan. Adică programul păstoriei sale, ce i-ar servi de bază morală pentru împăcarea Românilor cu alegerea lui de mitropolit. Mangra credea orbiş în Tisza, şi s-a dus la Oradea să-şi redacteze memoriul, lăsând în baltă combinația cu Ioan Pap, mai ales că nu se încredea în alegerea lui în Arad, iar reînființarea episcopiei din Oradea Mare era problematică.

– *Ce faci acum?* mă întreabă solul. – *Ce a făcut fostul meu colonel, Velican.* – *Ce a făcut Velican? Când l-a înfruntat comandantul de corp, Edelstein Gyula, înaintea frontului, a prezentat arma şi a dat pinten calului.* – *Unde mergi domnule colonel? În pensiune. Şi s-a dus în pensiune. Aşa fac şi eu front şi merg în pensiune, dar numai după manevre, spune-i lui Mangra.*

În 21 iunie am plecat la Sibiiu pentru Consistoriul mitropolitan convocat pe 22 iunie. La Orăştie urcă în tren Aurel Vlad. Dânsul e de părere că Mangra n-are majoritate dacă se aliază toate grupele contra lui. Las să vedem ce-i în Sibiiu şi apoi.

În Sibiiu am aflat lumea pregătită pentru alegerea lui Mangra. Ioan Lupaş avea temerea că se va înconjura de prietenii săi politici, de care se temea mai mult decât de el, care în cele bisericeşti era riguros păzitor al legii. Episcopul Cristea era resemnat, el e tânăr şi are vreme de aşteptat, Mangra şi aşa nu o duce mult. Protopopul Lugojului, Gheorghe Popovici, înclina spre Roşca. Toți erau în expectativă. Nimeni nu ştia ce aduce ziua de mâine. Mangra se învoieşte şi acum la combinația cu episcopul Ioan Pap, dar dânsul nu mai poate schimba situația odată declarată pentru el, ci să meargă episcopul Ioan Pap la Tisza să tocmească treaba, şi el îl va sprijini, totodată mă autorizează pe mine a spune acestea episcopului Ioan Pap.

Eu mai încercasem odată în Arad prima propunere ce am făcut-o lui Mangra pentru compromisul cu episcopul Pap, să-i aduc laolaltă, însă episcopul Pap îmi spunea să meargă Mangra la el, iar Mangra să-l cheme episcopul. Nici unul nu voia să ia inițiativă până nu se ştia ce zic şi alții la acest compromis. M-am dus din nou cu vorba lui Mangra la episcopul Pap, acesta însă nu cuteza să se prezinte la Tisza cu această propunere, ci aştepta să-l cheme Tisza. Dar n-am lăsat treaba într-atâta.

Planul cu Ignatie l-am comunicat şi cu Ivan şi Vlad şi ei, sub prima impresie, sunt accesibili pentru combinaţia cu episcopul Pap, să scape de Mangra. *Da, mă aliez şi cu dracu, numai să nu iasă Mangra*, ne spune Vlad. Mangra îşi continua acţiunea. Ca să satisfacă unele dorinţe amice lui Roşca, îi oferă acestuia vicariatul, dacă va fi ales mitropolit. Roşca însă nu vrea să-şi lege mâinile şi îi răspunde că aşteaptă alegerea, atunci va vedea ce va face, prin ce Mangra e desărcinat de obligamentul să-l facă vicar. A căzut dar teama adversarilor lui Roşca din Sibiiu şi le-a mai îmblânzit teama de Mangra.

Consistoriul mitropolitan, cenzurând actele electorale, constată ingerinţa guvernului în alegerile congresuale şi decide înaintarea unui protest la guvern. Cu acestea s-au terminat preliminarele oficiale ale congresului la 24 iunie, iar noi despărţit că vom lua hotărârea definitivă la congresul ce avea să se întrunească în 5 august – dacă se va întruni.

În 30 iulie s-a deschis congresul ordinar în Sibiiu, care şi-a ţinut şedinţele până în ziua alegerii, adică 5 august. Congresul avea o înfăţişare deosebită. Funcţionarii, cu puţina excepţie a unor tipi mai îndrăzneţi, erau jenaţi de rolul lor de alegători bisericeşti. Notarul din Crocna, Ioan Lazăr, îmi spunea: „*să fi bătut Dumnezeu pe cine m-a trimis pe mine aici*". Între cei cu libere profesiuni, remarchez oameni cu copii, ori înşişi, ameninţaţi cu trimiterea pe front. Între ei vedeam înverşunaţi duşmani de mai nainte a lui Mangra. Unul îmi spune: *naţia nu piere dacă va fi ales Mangra, dar eu pier dacă mă trimite în Albania, şi-mi rămân copiii orfani*. Altul se mângâia că nu e Mangra aşa rău. Cei mai mulţi rezonau că avem nevoie de scut pentru vremurile ce au să vie, iar dacă se vor schimba, cei ce vor veni mâine îl vor lăsa, ori nu-l vor lăsa, în tron pe Mangra, după cum vor afla de bine. Au fost şi răi, care ameninţau cu răzbunarea pe cei ce vor fi contra lui Mangra. Fireşte, toţi eram urmăriţi de detectivi. Fără sfială intrau între noi. Vasile Lucaciu încă era urmărit de detectivi pe vremea proceselor din Cluj. El se făcea că îşi cheamă căţeluşul, ce nu-l avea, şi îi fluiera pocnind din degete. *Ce să le fac dacă sunt atât de proşti că se năpustesc asupră-mi*, fu răspunsul lui Lucaciu, *alegeţi detectivi mai inteligenţi. Să le fluier?* întreba-i pe prietenul meu Sava Raicu, care ştia povestea. *Fluieră când vei fi sigur şi adio* – N-am fluierat, şi s-a dus ruşinat, dar l-am întrebat că unde-i mitropolia. Eram în siguranţă personală.

Oraşul, un furnicar de ofiţeri germani. Era Statul major, care făcea recunoaşterea trecătoarelor de la graniţa României. Se evacuau spitalele militare şi bolnavii erau transportaţi în interior, împachetau cazarmele, magaziile, administraţia financiară, băncile, şi parcuri de căruţe cărau tot ce era de cărat la gară. Priveam la acest exod şi număram ceasurile primei bombe. Nu ne îndoiam că e vorba de ceasuri, ori puţine zile. Detectivii urmăreau prinderea şoaptelor despre munţi, pe care îi chemam să vie. Alegerea de mitropolit a rămas pe al doilea plan. Guvernul ştia că alianţa româno-antantă e făcută. Czernin spune în faţa lui Brătianu, la 28 iulie 1916, adică cu două zile înainte de a se întruni congresul, „*ştiu că intenţionat agiţi opinia publică, încât Bucureştii e aproape o casă de nebuni*".

Ce facem dară? Aurel Vlad, şi ceilalţi, sunt de părere că încercarea lui Ioan Pap nu mai are înţeles, dar era de părere să ne depunem mandatele şi să mergem acasă. Când s-a făcut numărarea celor ce s-ar hotărî la acest gest, s-a constatat blamajul ce ar urma. Episcopul Cristea declină de la sine candidarea, dar insistă să candidez eu. După el, insistă şi Ioan Lupaş, Aurel Vlad, Dr. Comşa să candidez eu. După ce eu refuz, insistă şi pe lângă bătrânul arhimandrit vicar episcopesc Dr. Ilarion Puşcariu, dar refuză şi el. – Nimeni nu vrea să-şi ia răspunderea pentru incalculabila consecinţă a unui act demonstrativ în aceste clipe ale morţii şi vieţii, căci numai despre demonstraţie nu putea fi vorba.

Pe când partea aceasta voia să se acopere faţă de furia maghiară, Mangra, îngrozit de exodul din Sibiiu, încă şi-a dat seama că se poate întoarce roata sorţii şi atunci el e nicovala. Mi se adresează din nou cu cuvintele „*aflaţi om în jurul căruia se grupează toţi, şi eu*

mă retrag". Era indirect aviz să ne grupăm pe lângă episcopul Ioan Pap, căci ştia ce-l aşteaptă în Sibiiu. Aşa am revenit şi în clipele hotărâtoare la combinaţia iniţială cu episcopul Ioan Pap, dar mi se răspunde: *decât aşa, mai bine aleagă-se Mangra*, iar Aurel Vlad, în ultimul moment, sileşte moraliceşte pe episcopul Cristea să primească candidatura, sau mai bine zis, peste voia lui îi pune candidatura, ca să nu fie Mangra ales cu unanimitate. Ioan Pap rămâne consecvent: „*nici nu mă obtrud, nici nu mă retrag*". – Roşca se alătură lui Mangra, şi alegerea lui Mangra era pecetluită.

Acum predomina grija de viitor. *Eu nu pot vota pe Mangra*, îmi spune Ivan în preziua alegerii, *pentru că sunt vice-preşedintele Comitetului Naţional, dar toată nădejdea ne-o punem în tine că nu-l vei lăsa să ne ducă pe cap lichelele care îl înconjoară. Nu rupe legăturile cu el*, îmi spune Lupaş în pre seara alegerii, *că vezi ce ne aşteaptă. Numai politică de nu ar face*, îmi spune Dr. Comşa, *şi să nu ne aducă oameni străini*. Era aluzie la Arseniu Vlaicu şi Sulica din Braşov. Dar şi eu şi protopopul Lugojului, Gheorghe Popovici, suntem membrii Comitetului naţional, noi încă trebuie să ţinem seamă de această calitate a noastră. Cu acest prieten am mers cot la cot viaţa întreagă şi în cele bisericeşti şi în cele politice. Mă duc la el. După îndelungate frământări, chemăm pe Mangra în camera de la hotel, să aflăm pe ce cale porneşte. În cele politice ne-a prevenit cetindu-ne discursul ce avea să-l susţină în congres după alegere. În acest discurs face mărturisire de răspunderea grea ce o ia asupra sa în aceste împrejurări grele, declaraţie de devotament către aşezămintele bisericeşti şi nici o declaraţie politică.

După aceste lămuriri, la chestia vieţii interne bisericeşti, pusă de noi, în felul lui impulsiv declară: „*Ori rup eu corupţia din biserică, ori mă rup eu în această luptă contra Satanei. Voi scoate spiritul negustoresc din biserică şi voi introduce spiritul ei adevărat creştinesc, moral şi cultural*". Ne uitam unul la altul cu prota Gheorghe. Rămaşi singuri ne-am zis: *treacă şi acest pahar de la noi, să ne punem la adăpostul primei furii a războiului, celelalte le va întocmi soarta războiului*, şi ne-am resemnat – voteze care cum îi va dicta conştiinţa răspunderii.

Congresul electoral

În ziua de 5 august, nou, se face alegerea, într-o atmosferă împăiengenită, se prezintă 114 votanţi din120, cât face numărul total al membrilor congresuali. Vasile Mangra primeşte 71 voturi, Miron Cristea 24, Ioan Pap 12 şi 7 bile albe. Aşa s-a consumat actul alegerii şi se începe noua aşezare a lucrurilor.

În ziua următoare îmi spune Mangra că vrea să înceapă prin organizarea Consistoriului mitropolitan cu asesori titulari, căci nu avea decât un secretar, pe regretatul, de pie memorie, românul bun şi priceputul cunoscător al Constituţiei bisericeşti, Nicolae Zigre. La Senatul bisericesc vrea să aducă pe Lupaş şi cerea să-i recomand pe cineva pentru Senatul şcolar, iar Seminarul îl ridică la rangul de Academie, vechiul lui ideal, susţinut în congresele de mai nainte. Apoi purificarea moravurilor. Voia să vadă pe Ivan, ca să-i ceară concursul.

Ivan îi promite concursul, Lupaş, Dr. Comşa, Aurel Vlad, au declarat că, dacă el se ţine de acest program şi nu face politică, sunt ai lui toţi. Ne-am despărţit apoi împăcaţi cu situaţia nouă în biserică, dar cu grija de mâine a declaraţiei de război românesc. „*Dacă nu vom cădea din prima îmbulzeală, nu uita de noi*" îmi spunea Lupaş, care credea că pot face ceva pentru ei. Nici nu i-am uitat. Despărţirea noastră era ca a celor ce pleacă pe front, „*cine ştie dacă ne mai vedem*".

Dar tu ce crezi? întrebai pe Mangra, arătând spre munţi. *Cred că ne-ar aduce nenorocire. Puterile centrale au să iasă învingătoare. Să credem şi în Dumnezeu*, încheiai eu discuţia.

Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, Editura Tipografiei Diecezane, Oradea, 1926, p. 68–75

647

Şimleu Silvaniei, 5 august 1916 – *Cronica parastasului ofițerului român Vasile Gheție, din armata austro-ungară, fiul vicarului greco-catolic din Şimleu, căzut eroic pe front.*

La parastasul unui erou

Moto:
Crud e, când intră prin stejari
Năpraznica săcure,
De-abate toți copacii mari
Din falnica pădure…

– Scrisoare din Sălagiu –

O astfel de săcure năpraznică, cu ascuțiș îngrozitor a doborât dintre copacii neamului românesc, nu un copac suflat de vânturi, uscat şi fără crengi, ci un stejar verde, tare, numai acum a început a creşte, care numai acum a fost, să fie „*copac*"... O săcure năpraznică, în chipul unei bucăți de granată, fără milă – rătăcită – a stins viața puişorului de român, față de care atâtea speranțe aveau părinții săi, neamurile sale, poporul românesc, a lui Vasile Gheție, fiul Magnificului şi Reverendisimului domn vicar al Silvaniei: Dr. Alexandru Gheție.

L-a lovit granata şi tânărul erou, în floarea vieții sale, în etatea atât de fragedă de 21 ani, când toți tinerii doresc să trăiască, când toți tinerii atâtea speranțe au pentru viitor şi atâtea planuri îşi păstrează în inima şi fantazia lor, a trebuit să-i urmeze nemiloasei morți, şi să părăsească acest țărm scăldat de raze de soare. Acum doarme departe... departe de casa părintească, într-un mormânt încununat cu flori, în țară străină, pe pământ duşman, unde român poate niciodată nu va umbla, unde lacrămi de român poate niciodată nu-i vor uda țarina, unde o maică dulce româncă nu-şi va adormi, cântând doine dulci româneşti, copilului său micuț.... A murit el, dar memoria lui va trăi în sufletele şi inimile noastre...

*

Am fost avizat şi eu, şi câți şi mai câți, despre moartea neuitatului erou, prin nişte scrisori sinistre, prin necroloage. Sâmbătă, în 5 august, a. c, la 4 săptămâni după decedarea scumpului mort, a fost slujba funebrală pentru odihna sufletească al lui în biserica parohială greco-catolică română din Şimleu. Am fost mulți la aceasta „*nuntă*" plină de jale, plângeri şi suspine, căci ne-am ținut de datorință sfântă să-l petrecem cu sufletele noastre în Raiu pe acesta, de la noi mutat, şi prin rugăciunile noastre, înălțate către Atotputernicul, să-i pregătim calea îndelungată a veciniciei.

Sfânta Liturghie s-a săvârşit la 9 ore, pontificând Magnificul şi Reverendisimul domn Gregoriu Pop, canonic de Gherla, cu asistența numeroşilor preoți, semnul venerațiunei adânci față de distinsa familie. A servit părintele protopop Antoniu Bălibanu din Unimăt, apoi părintele Alexandru Sima din Periceiu, Alimpiu Costea din Ceheiu, Avraam Dragoş din Cristelec, N. Călăuză din Crasna, Trăian Trufaş din Zălau, dr. Valentin Dragoş din Giumelcişiu, Cornel Gavriş din Hurez şi Vasile Câmpean, capelan în Şimleu; au diaconisat părintele Victor Cristea,din Valcăul-unguresc şi Nicolae Juhász din Marin.

Au fost de față la Sfânta Liturghie încă alți mulți intelectuali. Afară de numeroasele rudenii a mortului, au fost de față toți funcționarii şi funcționarele de la banca „*Silvania*", în frunte cu bravul lor director, respectatul domn Andreiu Cosma; a mai fost de față părintele protopop Mihaiu Pop din Cuceu şi advocatul dr. Gheție din Zălau; apoi părintele Ioan Paloş

din Giurtelec, care prin tonul său plăcut, de tenor, a ridicat solemnitatea aceasta lugubră, împreună cu părintele Emil Ostate din Valcăul-românesc, părintele Ghilea din Iaz, teologul Ilieşiu, Vasile Micu şi Oşian, studentul Ionel Virgiliu Bălibanu şi alţii şi mai câţi.

Sfânta Liturghie a decurs în toată privinţa cât se poate mai frumos, sub care nu odată s-au auzit, între cântările de „Doamne îndură-te spre el...", plânsul şi suspinul înăduşit şi dureros a părăsiţilor părinţi... După liturghie s-a săvârşit parastasul cel mare, la finea căruia părintele-canonic Grigoriu Pop a rostit o vorbire de mângâiere jalnicilor părinţi şi rudenii, care a fost cu atâta dulceaţă rostiţi, încât pe toţi i-a înduioşat până la lacrimi.

După toate aceste, ne-am dus la casa îndoliată a părintelui-vicar Gheţie, deşi am fost foarte mulţi, ne-a părut atât de goală, căci părea că căutam pe cineva, pe unul care lipsea, pe un tânăr vesel, drăguţ şi sprintenel – pe Vasile – pe care însă la aceasta viaţă pământească nu-l vom mai vedea niciodată... niciodată...

Aci părintele-protopop Bălibanu şi-a exprimat condoleanţele şi a mângâiat pe întristata familie în numele întregului cler din Sălaj. După vorbirea frumoasă şi într-adevăr mângâietoare pentru mama dulce, atât de întristată: mărita doamnă Gheţie, a răspuns protopopului Bălibanu, părintele-vicar, cu o voce înăduşită – plângând. Înainte de prânz, tot părintele-protopop Bălibanu a săvârşit feştania şi ridicarea pausului, iar după aceea toţi jalnicii ne-am aşezat la masă.

Sub decursul prânzului, cu toţii am fost foarte tăcuţi, căci toţi eram părtaşi marelui doliu cauzat familiei acestea nobile prin aceasta catastrofă. Ne-am sculat apoi de la masă cântând cântarea „*Cuvine-se cu adevărat...*", iar apoi mângâind încă odată pe întristaţii rămaşi, ne-am împrăştiat flecarele...

*

Aceasta a fost ziua cea plină de doliu a tuturor stimătorilor acestei familie nobile. În aceasta zi s-a servit Sfânta Liturghie pentru un suflet nobil, pentru un tânăr „stejar" a neamului românesc – fala Magnificului şi Reverendisimului domn vicar Gheţie şi a iubitei sale soţii – pe care l-am plâns şi-l deplângem cu lacrimi amare, zicând cu Iov: „*Dumnezeu l-a dat, Dumnezeu l-a luat, fie numele Domnului binecuvântat!...*" Odihnească în pace!

Unirea, nr. 82 din 12 august 1916, Blaj, p. 3–4

648

Braşov, 24 iulie/8 august 1916 – *Comentariu critic pe marginea programului noii formaţiuni politice înfiinţate de contele Mihályi Károlyi, odată cu fuziunea Partidului Independist cu Partidul Paşoptist, program ce continuă pe mai departe programul de asimilare a naţionalităţilor din Regatul maghiar, în ciuda autoproclamatei viziuni politice moderne de guvernare.*

Cumu-i sfântu, aşa şi tămâia

De când contele Károlyi a abdicat de la şefia celor două partide independiste unite şi, cu vreo douăzeci şi trei de soţi de principii a întemeiat un nou partid *independist* şi *patruzeci-şi-optist*, se face multă vorbă în pressa ungurească despre democratizarea Ungariei de mâne. Prilej acestor discuţii a dat programul noului partid, care program, pe lângă vechile lozinci cu armata naţională maghiară, cu independenţa economică, mai cuprinde şi postulatul dreptului de vot universal şi secret, precum şi o altă politică de proprietate. „***Drepturi naţiunii, pământ naţiunii, pâine naţiunii!***". Lui Károlyi şi soţilor săi de principii le-a părut acest program cel mai înaintat şi cel mai desăvârşit pentru aşezarea Ungariei de

mâne pe baze mai largi şi mai solide; politicienilor din cercurile liber-cugetetorilor le-a părut prea strâmt, iar celor cari sunt în slujba imperialismului maghiar li s-a părut acest program prea înaintat. Vorba românului: ***cumu-i sfântu- aşa şi tămâia***.

Deşi reprezentanţii acestor curente politice urmăresc aceiaşi ţintă: *biruinţa pe toate terenele a punctului de vedere unguresc, în alegerea mijloacelor se pare că nu pot fi încă de acord*. Fiecare fracţiune crede că ea poate duce mai uşor şi mai sigur la izbândă idealul politicei ungureşti.

Lupta ziaristică ce se dă în pressa ungurească ne interesează şi pe noi dintr-un motiv foarte simplu: *în rândul cel dintâi noi, neamurile nemaghiare, suntem punctul asupra căruia nu pot cădea la învoială reprezentanţii acestor curente politice*. Bine, zic ei, să fie o Ungarie nouă şi puternică, democratică chiar, dar ce vom face cu naţionalităţile ?

Programul partidului celui nou nu suflă un singur cuvânt asupra chestiunii de naţionalitate din Ungaria. Ce crede despre ea? Cum are de gând să o resolveze? Pentru ce această tăcere semnificativă? Sau doar nu mai există neamuri nemaghiare în Ungaria? Contele Károlyi nu vede că, trecând măreţ pe lângă aceasta chestiune şi neînvrednicindu-o de-o singură privire, n-a dat decât un program de jumătate pentru politica Ungariei de mâne?

Politicienii cari se bat în piept că reprezintă adevăratele idei progresiste într-un mod mai apusean decât ori cari alţii din partidele existente din Ungaria, politicienii cari vorbesc prin organul francmason „*Világ*", au şi arătat această lacună mare din programul lui Károlyi. Dar ziarul noului partid „*Magyarország*" îi tratează cu dispreţ, dându-i gata în câteva şire, spunând că de sfaturi sunt sătui şi că pot dormi liniştiţi din pricina că n-au luat în program şi „*mântuirea naţionalităţilor*". Se-nţelege că puteţi dormi
liniştiţi, boierilor, pentru atâta rău! Asta o ştiam noi de mult!

Ne mirăm însă cum poate veni azi un partid politic cu un program nou, pe care-l crede de cel mai democrat, un partid care se face că crede în evoluţie şi în necesitatea aşezării ţării pe alte baze, mai largi, mai umane, mai drepte, şi care totuşi să sufere de-o atât de cumplită orbire, nu firească ci voită, să nu ne vadă şi pe noi şi rolul nostru, al popoarelor nemaghiare, cari formăm jumătate din populaţia ţării, şi de doi ani jumătate din glorioasa ei armată să nu ne dea şi nouă un loc – locul ce ni se cuvine – în cadrele Ungariei de mâne? Sau nobilul conte crede că noi suntem buni numai să apărăm periferiile, graniţele ţării, iar în lăuntrul ei se poată trece peste noi prin o tăcere cuminte? Sau doar domnul Károlyi s-a temut să-şi spună credinţele sale înaintate în chestiunea de naţionalitate şi ne reservă în înfăptuirea aspiraţiunilor noastre cele mai plăcute surprize?

Nu credem! Cunoaştem această speţă de politicieni, cari în vreme ce ar voi să apară înaintaţi europeni, şovinismul lor naţional îi face să fie reacţionari în esenţa lor. Noi ştim că ***precum e sfântu, aşa şi tămâia***. Nu ne vom prea îngriji de atitudinea domniilor lor. Ştim bine că nu ei vor resolva multele probleme ale Ungariei viitoare. Nu ne vom pierde vremea cu polemici deşarte: *noul partid are şi aşa împotriva cui să se apere*. Şi în rândul cel dintâi vedem că-i dă de furcă organul imperialismului maghiar „*Budapesti Hírlap*", care crede de prea înaintat şi programul noului partid, care nu vrea să audă de votul universal secret, nici de democratizarea Ungariei, pentru că, aşa, „*ar cădea frânele guvernării din mâinile păturii sociale istorice*" şi Ungaria ar ajunge la mezat.

Partizanii noului partid cel puţin tac asupra viitorului popoarelor nemaghiare dinUngaria, politicienii imperialismului maghiar însă mărturisesc pe faţă temerea lor de-a democratiza Ungaria chiar din pricina noastră. Ar fi interesant să urmăreşti aceste discuţii, dacă n-ar fi prea dureroase, prea amare, convingerile ce-ţi picură în suflet, citindu-le.

Aceştia să zidească Ungaria de mâne? Aceştia sunt făuritorii unui viitor mai bun, mai drept pentru popoarele acestei ţări? Dac-ar fi după măria ta, conte Károlyi, şi după

ilustritatea ta, domnule Rákosi, ne-am fi vărsat în zadar sângele pentru patrie. Dar nu voi veți croi viitorul! Viitorul e în mâinile lui Dumnezeu şi ale acelora cari apără cu sângele lor moşia părintească. Nimic nu credem, nimic nu vrem să credem, până ce nu vom auzi cuvântul lor. Cuvânt nou, cuvânt drept, cuvânt al viitorului.

Gazeta Transilvaniei, nr. 159 din 24 iulie/8 august 1916, Braşov, p. 1

649

Berlin, 8 august 1916 – *Analiză a situației României în contextul evoluției evenimentelor de pe frontul galițian şi bucovinean, dar şi a zvonurilor legate de o sigură aderare a României la cauza puterilor Antantei.*

România şi războiul european
Calmul presei germane

(Agenția germano-română)

Față de ştirile contrazicătoare relative la intențiile României, ziarele germane păstrează un calm perfect. Maiorul Moraht scrie în „Berliner Tageblatt" că hotărâtoare pentru poziținea României vor fi indiscutabil numai evenimentele militare. Nu este rolul nostru ca să dăm acestei țări sfaturi sau să căutăm a o trage în tabăra noastră, ci ea singură trebuie să aibă grija ca, după doi ani de şovăieli şi după ce a tras foloase din ambele tabere, să nu se aleagă cu nimic.

Dr. Lederer scrie în acelaşi ziar că, cu toate zvonurile care mai de care mai felurite, relative la pregătirile militare ale României, nu e probabil ca în această țară evenimentele să se precipite încurând. Evoluția evenimentelor militare pe diferitele fronturi de luptă, şi în special pe frontul de est, şi evoluția situației din România reprezintă două linii absolut paralele. Nu se poate afirma că evenimentele militare s-au apropiat de acest punct culminant în care atitudinea României va trebui să se decidă. În tot cazul nu trebuie uitat că, precum a dovedit-o incidentul de la Mamornița, România nu dispune în mod absolut de destinele sale şi că se pot produce evenimente al căror rezultat va atârna în fond de atitudinea primului-ministru Brătianu.

Ziarul „*Münchener Neueste Nachrichten*" scrie într-un lung articol de fond următoarele:

Cercurile din Petersburg speră în mod vizibil că România va fi târâtă de ofensiva rusă contra Austro-Ungariei, care va continua să progreseze. Brusilow aduce, într-adevăr, mereu alte masse de trupe în luptă; cu toate acestea, acela care nu se lasă hipnotizat de comunicatele pompoase ruseşti îşi dă seama că, pe când de o parte rezistența devine din ce în ce mai energică şi mai tenace, de cealaltă parte valurile ruseşti par a fi predestinate şi de data aceasta să se sfarme de zidul Carpaților. Sacrificiile acestui general, care caută să înainteze cu orice preț, fără a ține seama de pierderi, nu vor fi în raport cu rezultatul acestei ofensive sângeroase.

Pentru aceste motive, România are interesul să rămâie prudentă. Un alt motiv serios, care o îndeamnă la o asemenea prudență, este şi faptul incontestabil că marea majoritate a poporului român preferă orice numai să nu intre în războiul actual. Un guvern care ştie să se stăpânească, va trebui ca să ție seama de această stare de spirit a țărănimii, care nu face politică, dar suportă cele mai mari greutăți.

Unirea, nr. 80 din 8 august 1916, Blaj, p. 1

650

Sibiu, 27 iulie/9 august 1916 – *Ştire în legătură cu încheierea Congresului Național al Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, întrunit ca urmare a decesului mitropolitului Ioan Meţianu, şi alegerea vicarului episcopal de Oradea, Vasile Mangra, în postul devenit vacant.*

Vasile Mangra – mitropolit
Date biografice – Telegrama de felicitare a contelui Tisza

Neprimind până astăzi vreun raport special despre ultimele lucrări şi hotărâri ale Congresului din Sibiiu şi nesosindu-ne nici „*Telegraful Român*" cu rapoartele oficiale despre cele petrecute la Sibiiu, reţinem din relaţiile ziarelor streine următoarele amănunte. „*Siebenbürgen Deutches Tageblatt*" din Sibiiu scrie între altele:

„Concetăţenii noştri români, de confesiune greco-ortodoxă, pot intona strigătul vesel de bucurie: *Habemus popam!* Congresul bisericesc, întrunit de-o săptămână la Sibiiu, după ce s-a constituit sâmbătă pentru acest scop special, a procedat ieri (duminecă) înainte de prânz la ocuparea postului de mitropolit al Bisericei greco-ortodoxe române, devenit vacant prin moartea venerabilului arhiepiscop-mitropolit Ioan Meţianu.

A fost ales vicarul episcopesc şi deputatul din Cameră Vasile Mangra, care, după aprobarea preaînaltă a alegerei sale, va ocupa noul său post. Mangra a întrunit 71 voturi, episcopul Miron Cristea 24, episcopul Papp 12 voturi, iar 7 voturi au fost albe. Astfel Mangra a întrunit majoritatea recerută. Rezultatul a fost primit cu mare însufleţire. Noul arhiepiscop-mitropolit a rostit îndată o vorbire bogată în idei, în care a dat un program al activităţii sale viitoare pe terenul bisericesc.

Despre noul demnitar înalt al bisericei greco-orientale stau la dispoziţie următoarele date biografice:

Mangra s-a născut în anul 1850 în Szelistye-Szaldobágy, comitatul Bihor. Studiile gimnaziale le-a făcut în Beiuş şi Oradea-mare, teologia a studiat-o în Arad, iar drepturile în Oradea-mare. În anul 1875 a fost ales profesor la Seminarul teologic din Arad. Patru ani mai târziu s-a călugărit în mănăstirea Hodoş-bodrog, luând în călugărie numele de Vasile (*Vázul*) în locul numelui său original primit în botez (*Vicenţiu*).

În anul 1899 a fost ales protosincel, iar un an mai târziu vicar episcopesc în Oradea-mare. Curând după aceea a fost ales episcop al Aradului, dar alegerea sa n-a fost aprobată, fiindcă atitudinea politică de pe atunci a lui Mangra n-a fost pe placul Cabinetului Szell. Prin schimbarea concepţiunei şi atitudinei sale politice, Mangra s-a apropiat punctului de vedere al guvernului iar, când în anul 1910 a fost ales deputat pentru Cameră în cercul Magyar-Cseke, a intrat cu un program pronunţat de împăcare şi intermediare în Partidul muncii.

Din cauza aceasta a fost cu vehemenţă combătut de radicalii politici din sânul poporului român şi a îndurat diferite atacuri, ba a avut chiar să se apere în contra unor ofense personale. Academia română din Bucureşti, care a ales pe Mangra în anul 1890, pentru lucrările sale ştiinţifice pe terenul istoriei bisericeşti, l-a şters din cauze politice din şirul membrilor săi".

*

„*Brassói Lapok*" comunică textul următoarei telegrame, pe care nou alesul mitropolit a primit-o de la contele Tisza în ziua alegerii sale:

Aflând cu bucurie patriotică rezultatul alegerii de astăzi, implor binecuvântarea lui Dumnezeu asupra activității tale de arhiepiscop-mitropolit şi asupra Bisericii greco-ortodoxe române. Cu ajutorul Lui vom dovedi cu fapte, că „politica noastră" este isvorul binecuvântării pentru statul maghiar cât şi pentru Românimea din patrie.

Tisza István

Tot „*Brassói Lapok*" află că în curând se va face instalarea solemnă a noului mitropolit. Cu acest prilej va sosi, probabil, la Sibiiu şi contele Tisza. Ministrul de culte Iankovits Béla va lua însă în tot cazul parte la actul instalării. Tot „*Brassói Lapok*" mai află că noul mitropolit va sosi în curând şi la Braşov.

Gazeta Transilvaniei, nr. 160 din 27 iulie/9 august 1916, Braşov, p. 2

651

Viena, 27 iulie/9 august 1916 – *Listă a ofițerilor români, din armata austro-ungară, avansați în grad şi a celor distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Avansamente în armată

Majestatea sa a numit *căpitan* pe locotenentul Petru Călțiun; *locotenenți* pe sublocotenenții Martin Drăgan, Dr. juridic Coriolan Bohațiel, Teodor Humița, Simion Dragomir; *sublocotenent* pe stegarii: Oreste Susai, Alexandru Hodagiu, Vasile Miclea, Aurel Şinca, Teodor Boboc, Ioan Juga, George Virgil Biberea.

Distinşi pentru vitejia în fața duşmanului

Cu *lauda prea înaltă* au fost locotenenții Vasile Pavel Albu, Petru Liuba şi Iuliu Popoviciu

Gazeta Transilvaniei, nr. 160 din 27 iulie/9 august 1916, Braşov, p. 2.

652

Kattakurgan (Uzbekistan)-Olonec (Karelia), 27 iulie/9 august 1916 – *Ştiri în legătură cu o serie de prizonieri români, din armata austro-ungară, aflați în prizonierat în Rusia.*

Prisonieri în Rusia

Cu ocazia unui schimb de prisonieri, medici şi farmacişti, între Rusia şi Monarhia noastră, un farmacist ungur, care a sosit zilele acestea în țară, publică în „*Az Est*" că în *Katta Kurgan*[741], Taşkend Samarkand, sunt mai mulți prisonieri, din partea cărora aduce salutări celor de acasă.

Între aceştia aflăm şi pe următorii Români: sublocotenent Craiovean, Gheorghe Oprean din Zărneşti, stegarul Popovici şi stegarul Prepuc.

[741] *Kattakurgan* (în uzbecă *Каттақўрғон*, în rusă *Каттакурган*), oraş în regiunea *Samarkand*, Uzbekistan, la frontiera cu Tajikistan – n.n., A.Ț.

Din Lugoş se mai anunţă apoi că o călugăriţă maghiară s-a întâlnit în Petrograd cu mai mulţi honvezi din Regimentul 8, cari sunt toţi sănătoşi şi vor fi internaţi în guvernamentul *Olonec*[742]. Între aceştia se află şi următorii Români: Iazon Imbrescu din *Bojtorjános*[743], Nicolae Lugojan din Duboz[744] şi Ioan Paulescu din *Nagykastély*[745]. Interesant e că despre Nicolae Lugojan s-a comunicat, în lista de pierderi nr. 137, că în 20 decemvrie 1914 a murit moarte de erou, cu ocazia ocupării înălţimei Na Gorach.

Gazeta Transilvaniei, nr. 160 din 27 iulie/9 august 1916, Braşov, p. 2

653

Blaj, 10 august 1916 – *Apel pentru aflarea ofiţerului român Aurel Sabău, voluntar în Regimentul 14 Infanterie al armatei austro-ungare, dispărut pe frontul italian, publicat la cerea mamei acestuia.*

Cine ştie?

despre Aurel Szabó, jurist din Blaj, voluntar pe frontul Italiei, care din 10 august 1916 nu a mai dat nici un semn de viaţă, fiind la 61. Infanterie Regiment 14 Feldkompanie, (Feldpost 109), să facă bunătate să scrie pe adresa „Unirea Poporului", înştiinţând pe nemângâiata lui mamă.

Unirea Poporului, nr. 83 din 24 aprilie 1919, Blaj, p. 4

654

Viena, 28 iulie/10 august 1916 – *Listă a subofiţerilor şi ofiţerilor români, din armata austro-ungară, distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Militari distinşi

Cu *Recunoştinţa şi lauda preaînaltă* au fost distinşi căpitanii Sever Gila de la Regimentul 64, Nicolae Ioaneş şi Iosif Dejan de la Regimentul 2 de infanterie şi locotenentul de la Regimentul 35 de obuziere de câmp Liviu Turcu.

Cu *Crucea de aur pentru merite* pe funda medaliei de vitejie stegarul sanitar în rezervă Eugen Bunea de la Regimentul 31 şi sergentul în rezervă Dr. Carol Schotll, medic român de la regimentul 63. Felicitări!

---

[742] *Olonec* (în careliană *Anus*, în rusă *Олонец*), oraş în provincia *Olonka*, în Republica Carelia, Rusia europeană – n.n., A.Ţ.

[743] *Scăiuş* (în ungureşte *Bojtorjános*), sat aparţinător comunei *Fârliug*, judeţul Caraş-Severin, alcătuită azi din satele *Fârliug, Dezeşti, Duleu, Remetea-Pogănici, Scăiuş* şi *Valea Mare* – n.n., A.Ţ.

[744] *Duboz*, sat aparţinător comunei Niţchidorf (în germană *Nitzkydorf*,, în ungureşte *Niczkyfalva*), judeţul Timiş, alcătuită azi din satele *Niţchidorf, Blajova* şi *Duboz* – n.n., A.Ţ.

[745] Coşteiu (în ungureşte *Nagykastély*), comună în judeţul Timiş, alcătuită azi din satele Coşteiu Mare, Coşteiu Mic (în ungureşte *Kiskastély*) şi Sâlha (în ungureşte *Szilha*) – n.n., A.Ţ.

Gazeta Transilvaniei, nr. 164 din 31 iulie/13 august 1916, Braşov, p. 3

655

Deliatyn (Galiția), 28 iulie/10 august 1916 – *Ştire în legătură cu purtarea vitejească a soldaților români din Regimentul 31 Sibiu, ai armatei austro-ungare, în luptele de pe frontul galițian.*

Din vitejiile Regimentului 31 (Sibiiu)

Corespondentul de răsboi al ziarelor „*Világ*" şi „*Neuer Pester Journal*", domnul Ludovic Magyar, telegrafiază din Cartierul de presă următoarele:

Precum aflu, în luptele ce au avut loc la *Delatin*[746], despre care pomeneşte raportul lui Höfer, s-a distins în deosebi al treilea batalion al Regimentului 31 de infanterie.

Acest batalion, compus în cea mai mare parte din români din părțile Sibiiului, a luptat dealtcum admirabil şi la cucerirea Belgradului şi în Albania.

Gazeta Transilvaniei, nr. 161 din 28 iulie/10 august 1916, Braşov, p. 2

656

Viena, 28 iulie/10 august 1916 – *Listă a soldaților, subofițerilor şi ofițerilor români, din armata austro-ungară, avansați în grad şi a celor distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincții

Cu *medalia de argint* clasa II pentru vitejie a fost distins caporalul Vasile Cotoşman, din Regimentul 46 de infanterie din Seghedin.

Cu *medalia de bronz* pentru vitejie Ioan Pânzar, Ştefan Sala şi Nicolae Mirean, de la Regimentul 2 de infanterie, şi honvedul Ioan Şerban de la Regimentul 24 de honvezi.

Stegarul în rezervă, de la Regimentul 35 de obuziere de câmp din Braşov, Ioan Onițiu a fost denumit *sublocotenent* în rezervă.

Gazeta Transilvaniei, nr. 161 din 28 iulie/10 august 1916, Braşov, p. 2

657

Budapesta, 30 iulie/12 august 1916 – *Comentariu cu privire la discursurile rostite în Parlamentul de la Budapesta de principalii oameni politici ai Ungariei, Károlyi Mihályi, Appony Albert şi premierul Tisza István, toate proferând amenințări împotriva României, bănuită că ar fi tentată să încheie alianță cu puterile Antantei.*

Din Camera ungară
Un avertisment României – Manifestațiuni patriotice

În şedința de miercuri a camerei ungare s-au făcut, de către conții Károlyi, Apponyi şi Tisza, câteva enunciațiuni care ne dau câteva amănunte prețioase cu privire la

[746] *Deliatyn* (în ucraineană *Делятин*), orăşel în raionul *Nadvirna*, regiunea *Ivano-Frankvisk*, Ucraina, la 100 km de Cernăuți – n.n., A.Ț.

frământările şi ţântele bărbaţilor politici maghiari în legătură cu situaţia externă actuală a Monarhiei şi cu deosebire a Ungariei.

Contele Károlyi a ţinut să spună în plină Cameră motivele, deja cunoscute, cari l-au făcut să formeze noul său partid. În ce priveşte politica esternă, dânsul vrea să urmeze o politică care să menţină relaţiuni favorabile nu numai faţă de aliaţi ci faţă de toate puterile. Trecutul a dovedit că mijloacele diplomaţiei au dat greş, viitorul trebuie să asigure noi mijloace. Aceste mijloace sunt a se căuta în *democratizarea desfăşurării acţiunii diplomatice*.

În interesul lămuririi situaţiei ar fi de dorit ca guvernul să se esprime asupra scopurilor războiului şi a condiţiunilor de pace, precum s-a făcut aceasta în cele mai multe state beligerante.

În timpul mai nou – zice Károlyi – se vorbeşte mult de atitudinea ameninţătoare a României. Svonurile că România vrea să ne atace s-au lăţit prin pressă, cu toată censura. Pressa guvernului ungar şi-a dat silinţa, spre mirarea mea, să-mi pună mie în spate răspunderea pentru un eventual atac din partea României. Autorul citează un articol din foaia guvernamentală „*Igazmondó*". Károlyi e de părere că ieşirea a vreo 20 bărbaţi dintr-un partid este de fapt numai un episod şi nu poate provoca un războiu. Chestia răspunderii trebuie căutată în altă parte. Pentru atitudinea României va fi jucat un rol cu mult mai mare episodul de la Luck sau ofensiva italiană, pentru care dânsul (Károlyi) nu poate fi făcut doar răspunzător. La adresa României ţin însă să spun numai următoarele cuvinte:

Cât timp mai există un ungur, vom lupta neclintiţi pentru integritatea Ungariei, pentru apărarea Ardealului. Românii să ştie: dacă ne vor ataca, nu vor da de oameni ci de tigrii. Vom lupta ca tigrii pentru Ungaria noastră, pentru Ardealul nostru! (Aplauze).

Contele Apponyi, luând cuvântul, a ţinut să arate că înainte de exod ambele grupări independiste au avut în esenţă aceleaşi ţinte. O singură diferenţă a existat : *deosebirea de temperament*. Contele Apponyi este de asemenea pentru o organizare pacinică a popoarelor civilizate europene. Dar vor învinge oare aceste ideale pretutindeni şi în străinătate. Cât timp aceasta nu s-a întâmplat, trebuie şi Ungaria, trebuie şi noi să căutăm garanţiile păcii în factorii de putere, înainte de toate în consolidarea alianţelor noastre actuale, însă cu deplina asigurare a suveranităţii noastre de stat, deci şi a suveranităţii noastre faţă de Austria şi Germania.

De încheiere a luat cuvântul contele Tisza, spunând între altele: În România o parte de presă, de la isbucnirea războiului, s-a folosit de orice moment pentru a aţâţa Ţara românească la un atac contra noastră, şi acţiunea politică a contelui Károlyi a fost folosită de aceste cercuri din România pentru a înfăţişa Ungaria ca obosită de război. Astăzi, deputatul Károlyi declară că atâta vreme cât trăieşte un maghiar va apăra integritatea Ungariei. Repet cuvintele domniei sale ca să ajungă şi mai sigur la urechile duşmanilor. Nu de România vorbesc, ci de duşmanii noştri.

Gazeta Transilvaniei, nr. 163 din 30 iulie/12 august 1916, Braşov, p. 2

658

Bucureşti, 1/15 august 1916 – *Ştire în legătură cu pregătirile militare ale Rusiei pe malul stâng al Prutului, unde trupele de pionieri au pregătit spre lansare patru pontoane militare spre a fi lansate.*

Pregătirea Ruşilor la Reni

Cetim din ziarul „*Steagul*":

O persoană de încredere ne aduce ştirea că Ruşii au pregătit la Reni pontoanele pentru aruncarea a patru poduri peste Dunăre, în faţa Tulcei, pe care urmează să treacă în Dobrogea spre a ataca pe Bulgari.

În Tulcea, de altmintrelea, toată lumea vorbeşte despre trecerea Ruşilor ca de un fapt care urmează să se petreacă foarte curând şi populaţia este cu totul îngrijorată.

Gazeta Transilvaniei, nr. 165 din 1/15 august 1916, Braşov, p. 1

659

Gorizia (Italia), 15 august 1916 – *Analiză comparativă a pierderilor imense suferite de italieni şi rezultatele infime înregistrate pe câmpul de luptă, printre care şi cucerirea Goriziei, eveniment sărbătorit cu mult fast.*

Görz

Presa italiană jubilează, miniştrii rostesc discursuri patriotice, se aranjează retrageri cu torţe, focuri de artificii. Görzul, după o apărare vitejească de peste un an, a căzut în mâinile Italienilor.

Nu se poate spune că această isbândă italiană ar fi neînsemnată, dovada chiar vitejia şi energia ce s-a cheltuit cu apărarea lui. Dar ne aducem aminte de câte ori s-au pregătit trupele italiene să facă regelui cadou acest oraş: *când de Crăciun, când de Paşti, când de onomastica Reginei*. Cadoul s-a amânat de pe o zi pe alta, până s-a împlinit patrusprezece luni. Se impune deci întrebarea: *după jertfe aduse din partea Italiei, are oare motiv de a-se bucura aşa de mult pentru aceasta reuşită ce-i soseşte aşa de târziu?*

După calculul aproximativ, Italia a pierdut în aceste luni de răsboiu: *870 mii morţi, 105.000 răniţi, 245.000 bolnavi, 55.000 prizonieri*, total: *405.000 oameni*. E proporţionată aceasta pierdere de aproape jumătate milion cu rezultatele realizate până acum?

Tot după calcul aproximativ, Anglia a pierdut în morţi, răniţi, dispăruţi 808.463 oameni, Franţa 3.974.000, Rusia 7.071.000. După aprecieri din Kopenhaga, pierderile Germaniei ar fi similare cu ale Franţei, iar asupra pierderilor austro-ungare, turceşti şi bulgare nu avem la îndemână datele necesare. Să mai adăugăm pierderile Sârbiei şi ale Belgiei – şi ajungem la o cifră uriaşă de milioane. Atâtea vieţi distruse, atâtea existenţe zdruncinate, atâta risipă de muniţii. Şi rezultatul?

Nu a sosit oare vremea, măcar acum, când trecem în anul al treilea al răsboiului, ca Ententa să-şi dea seama dacă e proporţionat rezultatul realizat cu enormele jertfe de sânge ce s-au adus.

Dacă Italia e aşa de încântată de rezultatul ce l-a avut la Görz, în proporţia jertfei n-are decât să-şi continue expediţia biruitoare spre – Schönbrunn. Peste douăzeci de ani, când va mai avea o sută de soldaţi, va ajunge biruitoare în faţa Burg-ului!

Unirea, nr. 83 din 15 august 1916, Blaj, p. 1

660

Viena, 2/16 august 1916 – *Listă a subofiţerilor şi ofiţerilor români, din armata austro-ungară, distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincţii

Medicul de regiment Dr. Leonida Popp, din Garnizoana nr. 22, pentru serviciu excelent şi plin de jertfire înaintea duşmanului, a primit *Crucea de cavaler a Ordinului Francisc Iosif*.

Cu *Crucea de argint pentru merite militare* clasa III-a a fost distins căpitanul Iuliu Montani, din Regimentul de infanterie 85, iar cu *Crucea militară pentru merite* clasa III sublocotenentul de manutanță de la Regimentul 24 de honvezi, Dr. Nicolae Boeriu. Felicitări!

„Culegători de medalii"

Ni se mai trimite spre publicare următoarea listă de decorați:

Din Regimentul de infanterie 50, au fost decorați, dintr-un singur batalion, următorii:

Cu *Medalia de argint* clasa I: cadeții Ioan Rosciu şi Pompei Băcilă, Candin Pop, Iuliu Todoran, Teodor Mocanu (mort) Cornel Todea, Traian Pop, Valer Prodan, (mort), stegarul Nicolae Pop.

Cu *Medalia de argint* clasa II cadeții: Nicolae Mocanu, Miron Mărie, Ioan Sim a, Ioan Buda, Ptru Marcu, Lucian Coroiu (mort), sublocotenentul B. L. Cistean cu *Medalia de aur*, despre care dealtcum s-a mai amintit.

Aceştia sunt numai unii dintre „*culegătorii de medalii*" ai Regimentului 50, sunt însă atâția soldați de rând, foarte frumos decorați, pe cari dacă îi întrebi de la care regiment sunt? Răspund curagioşi: „***De la 50 şi bravură***". Dumnezeu să ni-i țină!

Gazeta Transilvaniei, nr. 166 din 2/16 august 1916, Braşov, p. 2

661

Rusia, 3/17 august 1916 – *Ştire în legătură o serie de ofițeri români, din regimentele 2 şi 64 ale armatei austro-ungare, aflați în prizonierat în Rusia.*

Prisonieri români în Rusia

Într-o cartă poştală, nedatată şi nesubscrisă, primită din Rusia, ni se scriu următoarele:

Stimate domnule Redactor! Vă rog să publicați în ziarul dumneavoastră că următorii ofițeri români sunt în prinsoare rusească: căpitanul Mircea Păscuțiu, sublocotenentul Florea Căpățână şi cadetul Sabin Ştefănuț, toți din Regimentul 2 de infanterie – sublocotenenții Crăciun, Petca şi Varga şi stegarul A. Medrea, toți din Regimentul de infanterie nr. 64.

Gazeta Transilvaniei, nr. 167 din 3/17 august 1916, Braşov, p. 2

662

Praga-Gura Humorului, 3/17 august 1916 – *Apel lansat de colonelul rezervist Teofil Huțan, mobilizat în Praga, prin care solicită informații despre familia sa, rămasă în Bucovina, de la oricine ar avea cunoştință de soarta acesteia.*

Aviz de rugare

Domnul Teofil Huțan, coloner rezervist, controlor la perceptoratul din Gura-humorului, Bucovina, anunță că locuieşte de prezent în Praga, II-ulița Taborska 39, şi roagă totodată pe orice creştin bun, care i-ar putea da deslușiri asupra familiei domniei sale, care a rămas acasă în Gura humorului, numărul casei 46 – să-i scrie.

Gazeta Transilvaniei, nr. 167 din 3/17 august 1916, Braşov, p. 2

663

Bucureşti, 3/17 august 1916 – *Ştire în legătură cu presiunile făcute de Rusia asupra guvernului român pentru a determina România să atace Bulgaria, fără sprijin rusesc, ceea ce ar conduce la o slăbire a forţelor militare române, în vreme ce Bulgaria ar fi menajată de ruşi cu un scop ascuns.*

Exigenţele şi presiunile Quadruplei asupra guvernului

Scrie „Steagul" – pun pe domnul I.I. C. Brătianu în mare încurcătură şi, după cum se afirmă în unele cercuri, în ultimul moment s-ar fi ivit noi greutăţi din partea Rusiei. Anume, se afirmă că această putere ar voi să împingă, cu orice preţ, România în contra Bulgariei, fără ca ea să-i dea vre-un ajutor, după cum a făgăduit, şi se vede aici dorinţa Rusiei de a menaja pe vecinii noştri de peste Dunăre, pentru scopuri ascunse ce urmăreşte şi pe cari nu vrea să le mărturisească.

Înregistrăm aceste svonuri ca simpli cronicari, fără ca să le dăm altă importanţă decât aceea pe care o merită şoaptele de culise, totuşi, cu convingere că din partea Rusiei ne putem aştepta la orice. Dacă la '77 ea s-a purtat în mod atât de puţin cavaleresc faţă de noi, răpindu-ne Basarabia, deşi luptaserăm alături de dânsa, cu atât mai puţin Rusia ne va menaja acum, când însăşi existenţa ei de mare putere este pusă în cumpănă atât de grea

Gazeta Transilvaniei, nr. 167 din 3/17 august 1916, Braşov, p. 2

664

Viena, 3/17 august 1916 – *Listă a subofiţerilor şi ofiţerilor români, din armata austro-ungară, avansaţi în grad şi distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincţie

Ni se scrie: Domnul Dr. Eugen Hosszu, medic-asistent, care e de 2 ani pe câmpul de luptă, a fost distins cu „*Crucea de aur pentru merite cu coroana pe funta medaliei de vitejie*".

Avansamentele de august la trupele de honvezi

Majestatea Sa a înaintat la gradul de *căpitan* pe locotenentul de artilerie activ Eugen Magda; la gradul de *locotenent* în rezervă pe sublocotenenţii de infanterie Ioan Rus şi Dr. Adrian Dărămuş; la gradul de *sublocotenţi* pe aspiranţii de ofiţer Paul Manta, Ioan Moldovan, Simeon Bărnuţiu, Paul Luca, George Crişan, Gavrii Vlasiu, Eftimiu Căpuşă, Elie Papp, Nicolau Marossi, Cornel M. Pap, AlexiuGrivu, Simion Pădurean, Octavian Pop, Traian Crişan, Viorel Hoszu, Iosif Petric.

Avansamente şi distincţiuni în armată

La gradul de *sublocotenent* a fost înaintat stegarul Ioan Oniţiu de la Regimentul de artilerie nr. 35. Cu *Crucea de argint cu coroană* pe funta medaliei de vitejie au fost distinşi:

subofițerul de contabilitate Ioan Piscu şi plutonierul Petru Tănase, ambii din Regimentul 23 de honvezi.

Gazeta Transilvaniei, nr. 167 din 3/17 august 1916, Braşov, p. 2

665

Bucureşti, 4/17 august 1916 – *Textul Tratatului secret de alianță încheiat între România şi puterile Antantei, prin care României i se asigură stăpânirea tuturor teritoriilor locuite de români din Imperiul Austro-Ungar în schimbul intrării şi participării ei la război alături de Antanta.*

Tratatul secret al României
- Acord politic semnat la 4/17 august 1916 de reprezentanții Rusiei, Franței, Angliei şi Italiei, deoparte, şi preşedintele Consiliului de miniştri al României, de altă parte –

Între subsemnații[747]:

I. Domnul Stanisiav Poklevski Kosiell, trimis extraordinar şi ministru plenipotențiar al majestății sale împăratul tuturor Ruşilor, pe lângă majestatea sa regele României.

II. Contele de Saint-Aulaire, trimis extraordinar şi ministru plenipotențiar al Republicei franceze pe lângă majestatea sa regele României.

III. Sir George Barklay, trimis extraordinar şi ministru plenipotențiar al majestății sale regele regatului unit al Marei Britanii şi Irlandei, al pământurilor britanice de peste mări, împărat al Indiilor, pe lângă majestatea sa regele României – şi

IV. Baronul Fasciotti, trimis extraordinar şi ministru plenipotențiar al majestății sale regele Italiei, pe lângă majestatea sa regele României, anume însărcinați de guvernele lor respective – de o parte, şi domnul Ioan I. C. Brătianu, preşedintele Consiliului de miniştrii al regatului României, în numele guvernului român – de altă parte.

S-a stabilit ceea ce urmează:

1. Rusia, Franța, Anglia şi Italia garantează integritatea teritorială a regatului României, în toată întinderea frontariilor sale actuale.

2. România se obligă să declare războiu şi să atace Austro-Ungaria în condițiile sale stabilite prin convenția militară. România se obligă de asemeni să înceteze – de la declararea războiului – orice legături economice şi orice schimb comercial cu toți dușmanii Aliaților.

3. Rusia, Franța, Anglia şi Italia recunoaşte României dreptul de-a anexa teritoriile monarhiei Austro-Ungare prevăzute şi hotărnicite în articolul 4.

4. Marginile teritoriilor despre cari e vorba în articolul trecut sunt notate după cum urmează:

Linia de hotar va începe de la Prut, de la un punct al fruntariei actuale dintre Rusia şi România, aproape de Nevesulița, şi va avea râul până la granița Galiției, la întâlnirea Prutului cu Ceremoşul. De aci va urma frontiera dintre Galiția şi Ungaria până la punctul Stegerăsc, cote 1655. Mai departe va urma linia de despărțire dintre apele Tisei şi ale Vişeului, ca să ajungă la Tisa la satul Trebza, mai sus de locul unde se uneşte cu Vişeul. De la acest punct va coborî malul Tisei până la 4 chlm. mai jos de locul unde se întâlneşte cu Someşul, lăsând satul Vásáros Némény României. Va continua apoi în direcția sud, sud-est

[747] „*Tratatul acesta a fost dat în publicitate de ziarele ruseşti*" – notă de subsol originară – n.n., A.Ț.

până la un punct la 6 chlm. la öst de oraşul Dobriţin. De la punctul acesta va atinge Crişul, la 3 chlm. mai jos de locul de întâlnire al acelor doi afluenţi ai săi (Crişul Alb şi Crişul Iute). Se va uni apoi cu Tisa la înălţimea satului Álgyó, la nord de Seghedin, trecând la apus de satele Orosháza şi Békéssámson, la 8 chlm., de la care va face o mică îndoietură. Delà Algyó, linia va coborî malul Tisei până la vărsarea sa in Dunăre şi, în sfârşit, va urma malul Dunării până la frontiera actuală a României.

România se obligă a nu ridica fortificaţii în faţa Belgradului, pe o zonă ce va fi stabilită ulterior, şi să nu ţână în această zonă decât forţele necesare Serviciului de poliţie. Guvernul regal se obligă să despăgubească pe Sârbii regiunei Banatului cari, părăsindu-şi proprietăţile, vor voi să emigreze într-un spaţiu, de 2 ani de la încheierea păcii.

5. Rusia, Franţa, Anglia şi Italia, de o parte, şi România, de altă parte, se obligă să nu încheie pace separată, sau generală, decât în unire şi în acelaşi timp.

Rusia, Franţa, Anglia şi Italia se obligă de asemenea ca, în tratatul de pace, teritoriile monarhiei austro-ungare, prevăzute în articolul 4, să fie anexate României.

6. România se va bucura de aceleaşi drepturi ca şi aliaţii săi în tot timpul ce priveşte preliminările, tratativele de pace, ca şi discutarea chestiunelor cari vor fi supuse hotărârei conferenţei de pace.

7. Puterile contractante se obligă să păstreze în secret prezenta convenţie până la încheierea păcii generale.

Făcut în 5 exemplare la Bucureşti, la 4/17 August 1916.

Ministrul Rusiei: *S. Poklevski-Kosieli*;
Ministrul Franţei: *Saint-Aulaire*;
Ministrul Angliei: *G. Barklay*;
Ministrul Italiei: *Fasciotti*.

Preşedintele Consiliului de miniştri al României
I.C. Brătianu

Românul, nr. 21 din 26 ianuarie/8 februarie 1919, Arad, p. 2.

666

Viena, 4/18 august 1916 – *Listă a subofiţerilor şi ofiţerilor români, din armata austro-ungară, avansaţi în grad şi distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distinşi

Au fost cu *Crucea de aur pentru merite militare* pe funta de vitejie ofiţerul de economie Constantin Bugariu, cu *laudă preaînaltă* sublocotenentul în rezervă Dr. Nicolae Boeriu.

Avansamente la trupa honvezimei

Sublocotenenţi au fost numiţi aspiranţii de ofiţer: Iuliu Pădurean, Valer Olariu, Ştefan Murăşan, Laurenţiu Câmpean, Dr. Iosif Petran, Dr. Marcian Negrea, Emil Petran , Ioan Săian, Valeriu Mohilă, Paul Petric, Nicolae Rusu, Dr. Macedon Maioran, Mihai Radorean, Ioan Corvin şi Gregoriu Doboş.

Au fost înaintaţi la gradul de *locotenent* la artilerie sublocotenentul Aurel Mureşian, iar la gradul de *sublocotenent* aspirant cadetul D. Victor Mantu.

Majestatea Sa a numit *locotenenţi* de glotaşi pe sublocotenenţii în rezervă: Iosif Mlaidan, dr. Mihail Gropşian, Liviu Bitea, Ioan Prescurea, Dr. Iuliu Dobai, Isidor Popovici, Anton Mocsonyi, Ioan Mazuian, Andrei Ormz, Adrian Olariu, Dr. Sever Poynar, Sabin

Corcheşiu, Dr. Iuliu Vlaicu, Dr. Ioan Bianu, Ştefan Beşa; *sublocotenenţi* au fost numiţi cadeţiiEugen Russu, Ioan Crişovean, Teofil Hoszu, Ioan Donna, Ioan Daian, Dr. Victor Vidu, Ioan Ciucmea, Cornel Butean, Leonid Şara; medic-asistent a fost numit Dr. Aron Dorca.

Căpitan a fost numit domnul locotenent Ioan Minişca, din Regimentul 2 de husari.

Gazeta Transilvaniei, nr. 168 din 4/18 august 1916, Braşov, p. 3

667

Bucureşti, 11/24 august 1916 – *Fragment din interviul acordat de fruntaşul conservator Titu Maiorescu, în cadrul căruia combate zvonurile colportate pe seama intrării României în război.*

Maiorescu despre răsboi

Un redactor de la „*Opinia*" din Iaşi a avut cu domnul Titu Maiorescu următorul interview:

– Excelenţă, credeţi că vom intră acum în războiu?

– Sunt absolut convins, că acum nu vom intra în războiu.

– Anumite angajamente luate, nu-l constrâng pe domnul Brătianu să intre în acţiune?

– Ori de ce fel ar fi, angajamentele domnului Brătianu, şeful Partidului liberal, nu va arunca acum ţara în războiu.

– Ce credeţi, Excelenţă, de veştile alarmante ce circulă actualmente?

– După experienţele mele personale afirm că 90 la sută din veştile puse în circulaţie sunt neadevărate, restul de 10 la sută însă este foarte puţin aproape de adevăr...

Gazeta Transilvaniei, nr. 171 din 11/24 august 1916, Braşov, p. 2

668

Viena, 11/24 august 1916 – *Listă a subofiţerilor şi ofiţerilor români, din armata austro-ungară, avansaţi în grad şi distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Avansamente în armata imperială şi regală

Au mai fost încă înaintaţi la gradul de *sublocotenenţi* în rezervă, cadeţii: Ioan Botoş, Victor Urs, Alexandru Micu, Ioan Arseniu, Paul Savu, Vasile Lupu, Dr. Pompiliu Isacu, Traian Hamsea, Ioan Căpuşan, Virgil Tilea, Iacob Bodian, Nicolae Tatu.

Distincţii

Cu *Medalia de argint* clasa II pentru vitejie a fost distins Pavel Titonea, cadet-aspirant în Regimentul 24 de honvezi.

Gazeta Transilvaniei, nr. 171 din 11/24 august 1916, Braşov, p. 2

669

Viena, 13/26 august 1916 – *Listă a subofiţerilor şi ofiţerilor români, din armata austro-ungară, avansaţi în grad şi distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincții

Cu *Medalia de argint* clasa II pentru vitejie a fost distins cadetul în rezervă George Tufan, de la Regimentul 16 de artilerie de câmp.

Cu *Medalia de bronz* pentru vitejie: artileriştii Anton Beldescu şi Teodor Uțiu de la acelaşi regiment.

Avansamente în armata imperială şi regală

Sublocotenenți au fost înaintați, la cavalerie Romulus Lupu, la artilerie Traian Aurite, Nicodim Şimota, Vasile Lupu, Ioan Bălan, Dr. Cornel Grofşorean, Joie Gherman, Dr. Cornel Gându, Nicolae Cinca, Dr. Iuliu Erdélyi.

Gazeta Transilvaniei, nr. 173 din 13/26 august 1916, Braşov, p. 2

670

Budapesta, 27 august 1916 – *Colaj de ştiri în legătură cu intrarea României în război alături de puterile din tabăra Antantei, declarația de război adresată de aceasta Austro-Ungariei, declarația de război a Germaniei adresată României şi instituirea stării de asediu în comitatele Transilvaniei.*

Războiul cu România

Cetitorii vor înțelege întârzierea cu care soseşte acest număr. După convingerea noastră, a Românilor din Monarhie, declararea de războiu a României este o surpriză, pe care chiar statul român va plăti-o eventual chiar cu existența.

Vechile legături economice-comerciale şi interesele vitale ale statului dunărean militau cu toate pentru prietenie şi alianță cu Puterile centrale. Nădăjduiam până în clipa din urmă că regele Ferdinand şi Ionel Brătianu nu se vor abate de la politica şi vederile bine fixate ale marelui rege Carol.

Răpirea Basarabiei – drept răsplată pentru ajutorul ce l-a dat România ruşilor strâmtorați – trebuia să fie încă destul de recentă ca România să abstea de la acest pas primejdios. Tendința de expansiune a Rusiei spre Constantinopol este dovada cea mai sigură că România s-a aruncat în brațele unui aliat care mai întâi o va sugruma chiar pe ea.

Dar toate aceste reflexii acum sunt târzii, ca şi înşirarea binefacerilor şi sprijinului de cari a avut parte România de la Puterile centrale, cari au ridicat-o la nivelul unui stat modern european. Războiul se încinge deci mai departe şi noi, poporul românesc din aceasta patrie, rămânem neclintiți în credința ce am jurat-o Tronului. Cum neam vărsat sângele în trecut şi în acest doi ani ai războiului, ne vom face şi acum datoria până în sfârşit.

*

România a declarat războiu Austro-Ungariei
Germania a declarat războiu României

– Agenția telegrafică ungară anunță din Viena, cu datul de 28 august:

Ieri noapte s-a prezentat în Ministerul de Externe consulul Regatului român ca să înmanueze nota prin care România, începând cu ziua de 27 august, ora 9 din seară, se consideră în stare de războiu cu Austro-Ungaria.

– Agenția Ungară anunță din Berlin cu datul de 28 august:

Guvernul român ieri seara a declarat războiu Austro-Ungariei. Consiliul aliaților a fost chemat de urgență la consfătuire: Fiindcă – după cum am anunțat – România, rupând în

mod infam alianţa încheiată cu Austro-Ungaria şi Germania, a declarat ieri războiu aliatului nostru, ambasadorul imperial din Bucureşti a fost îndrumat să-şi ceară paşaportul şi să anunţe guvernului român că acum Germania încă se consideră în situaţia de războiu cu România.

*

Arhiducele Friderich către armată

Comanda supremă a dat următorul ordin:

Ostaşi! Camarazi!

Vă aduc la cunoştinţă că în şirul inamicilor noştri a răsărit un nou duşman: Regatul român. Inimile voastre de ostaşi cinstiţi va găsi măsura de dispreţ pentru acest atac banditesc.

În anii trecuţi am trăit multe ore grele. Rămânând credincioşi jurământului depus către steag şi comandamentul-suprem, vom întâmpina cu onoare şi aceasta nouă lovitură.

Dumnezeu cu voi!

Arhiducele Friderich, mareşal

*

Decretarea de zone interne de războiu

Se anunţă în mod semi-oficios că teritoriul din comitatele: Szolnok-doboka, Kolozs, Udvarhely, Maros-torda, Csik, Három-szék, Brassó, Fogaras, Nagy-kükülö, Kis-kükülö, Alsó-fehér, Torda-aranyos, Szeben, Hunyad şi Krassó-szöreny sunt decretate de zonă internă de războiu.

Pe teritoriul amintit, călătoriile sunt permise numai cu legitimaţie de la comanda militară, ceea ce intră în vigoare la 12 septemvrie.

Unirea, nr. 88 din 4 septembrie 1916, Blaj, p. 1

671

Viena, 14/27 august 1916 – *Listă a soldaţilor, subofiţerilor şi ofiţerilor români, din armata austro-ungară, distinşi cu decoraţii pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Decoraţi cu „*signum laudis*"

A fost sublocotenentul Dimitrie Ciucian, din Regimentul de infanterie 31, cu *Medalia de vitejie de argint* clasa I soldatul de artilerie Ioan Miculai, cu *Medalia de bronz pentru vitejie*: sergentul Teodor Seplecan, plutonierii Ştefan Cuc, Dumitru Laz, tunarii Petru Jucan şi Ioan Pătruş.

Gazeta Transilvaniei, nr. 174 din 14/27 august 1916, Braşov, p. 3

672

Sinaia, 27 august 1916 – *Relatare în legătură cu starea de spirit a turiştilor străini din Sinaia în momentul declanşării pe neaşteptate a ostilităţilor militare între România şi Austro-Ungaria.*

Ce s-a întâmplat la Sinaia?

„*Matin*" comunică:

Cu o jumătate de oră înainte de începerea ostilităţilor, Casina din Sinaia era plină cu oaspeţi de la băi. Germanii, maghiarii şi austriaci au fost trataţi cu cea mai mare

ospitalitate, până când s-au auzit primele detunături, cari au demascat fățărnicia. Românii au râs cu dispreț de oaspeți.

Unirea, nr. 88 din 4 septembrie 1916, Blaj, p. 2

673

Blaj, august 1916 – *Cântec de cătănie al voluntarilor români din Transilvania, care au trecut Carpații şi s-au înrolat în armata română.*

Cântecul voluntarilor

Auzit de la soldați

Sus la munte, jos la şes
îmi răsare codru des.
Dar nu-i codru de stejari
Că-i un corp de voluntari.

Lângă steagul ridicat
Voluntarii au jurat...
Şi cu foc se vor lupta
Pentru Transilvania.

Înainte bravi eroi,
Înainte la răsboi;
Noi viața ne vom da
Pentru Transilvania.

Horea, Cloşca şi Crişan,
Cei din viță de roman,
La Bălgărad îngropați
De Huni au fost spânzurați…

Înainte bravi români
Nu ne temem de păgâni,
Înainte bravi eroi,
Nu ne temem de răsboi,
Că şi Anglia-i cu noi;
Înainte bravi viteji,
Că-i avem şi pe Francezii.

Unirea Poporului, nr. 89 din 1 mai 1919, Blaj, p. 2

674

Oradea, 31 august 1916 – *Notă informativă a căpitanului Poliției din Oradea în legătură cu arestarea muncitorului român Onuț Gheorghe pentru sentimentele sale naționaliste pe care şi le-a manifestat odată cu intrarea României în război împotriva Austro-Ungariei.*

31 august 1916, Oradea

Onoratului
Minister de Interne

Kálmán Ernö, directorul fabricii de spirt *Léderer & Kálmán* S.A., în data de 29 august, a. c., s-a prezentat în biroul oficiului meu şi m-a informat că angajatul Onuț Gheorghe, cărbunar ziler, locuitor în Oradea, de la intrarea României în război are o comportare care denotă evident sentimentele sale româneşti şi aşteaptă cu bucurie micşorarea teritoriului monarhiei austro-ungară.

Pe baza informațiilor numitului director, am pornit ancheta în cauza lui Onuț Gheorghe şi, fiindcă din procesele verbale anexate, încheiate cu ocazia audierilor de martori, rezultă că Onuț Gheorghe, din cauza sentimentelor sale puternice româneşti, ceea ce rezultă din declarațiile sale, este un element în care nu te poți încrede, duşmănos, şi astfel lăsarea lui în libertate ar fi periculoasă pentru ordinea de stat, din care cauză, cu respect, vă rog să dispuneți punerea sa sub pază polițienească, conform Ordinului Ministerului de Interne nr. 10962/1915.

Țin să menționez că Onuț Gheorghe, fiind extrem de periculos pentru ordinea de stat datorită sentimentelor sale, în mod provizoriu l-am pus sub pază în închisoarea de aici, până la luarea deciziei de către dumneavoastră în această chestiune.

Oradea, la 31.VIII.1916

Căpitanul poliției

ss. indescifrabil

AN-SJ Bihor, fond *Primăria oraşului Oradea-Biroul Poliției*, inv. 142, dosar 275/1916, f. 15[748]

675

Arad, august 1916 – *Tabloul stărilor de lucruri din Transilvania la momentul când armatele române au trecut Carpații, strategia adoptată de fruntaşii politici şi confesionali ai românilor ardeleni pentru protejarea populației şi a instituțiilor româneşti din provincie, întocmit de Roman Ciorogariu, pe atunci directorul Seminarului Teologic Ortodox din Arad.*

Răsboiul de întregire

În 14/27 august 1916 soseşte Mangra de la Budapesta la Arad, să se prezinte episcopului Ioan Papp în chestia instalării sale în scaunul mitropolitan. A venit cu vestea că România n-are să intre în război contra Monarhiei şi că Consiliul de coroană, convocat chiar pe ziua de astăzi în Bucureşti, probabil va hotărî alăturarea la Puterile centrale. Această comunicare ne-o făcea la orele de amiază, în deplină convingere că e bine informat. Eu aveam însă alte orientări, circulația militară de pe trenuri încă îmi spunea altceva – apropiata declarare de război.

În ziua de Sfânta Marie, 15/28 august 1916, oficiasem sfânta liturghie în catedrală. Până la amiază nu s-a ştiut nimic. După amiază ajunge şi la mine în Seminar ştirea despre declararea războiului român. Cel dintâi lucru mi-a fost să-mi fac bagajul gata pentru toate eventualitățile. După aceea mi-am adus o birjă închisă, să mă strecor până la Mangra în hotel. Strada era agitată. În hotel aflai pe Gheorghe Popa la Mangra. M-a întâmpinat cu: „*Vezi ce-ați făcut?*" – „*Nu e vremea de recriminări*, îi răspunsei, *ci de a face*". Formula jertfei euharistice l-a impresionat. Am ținut apoi sfat, că ce e de făcut. Eu am insistat să plece imediat la Budapesta, să afle de intențiunile guvernului față de noi şi să oprească eventualele măsuri de răzbunare, până ce dânsul va merge la Sibiu ca să acopere preoțimea şi populația față de furia ungurească, chiar luând garanții pentru paşnica purtare a oamenilor noştri; dar oamenii stăteau ca sub spânzurători la discreția armatei ungureşti.

Dânsul mai avea planul de a emite, împreună cu episcopii de la Arad şi Caransebeş, o pastorală de îndemnare la pace şi ordine a clerului şi poporului, ca să nu cadă jertfe inutile. Am încheiat sfatul cu cuvintele: „*Acum nu mai e vorba de va fi cu mitra arhipăstorească şi peste tot cu persoanele noastre, ci numai de a mântui vieți, gândeşte-te la soarta celor de la margini*". Încă în seara acea de Sfântă Mărie a plecat la Budapesta, dar la Sibiu n-a cutezat să meargă.

După ce am expediat pe Mangra la Budapesta, am luat contact cu Goldiş. Cu un lucru eram încurcat, anume că la o mişcare populară nu ne putem gândi. Eram doar ca într-o temniță păziți, iar pe sate numai bătrâni, femei şi invalizi. Rolul nostru a rămas tot ce mai

[748] *** *1918. Bihorul în Epopeea Unirii. Documente*, Comitetul de Cultură şi Educație Socialistă al județului Bihor, Oradea, 1978, p. 96–97.

de înainte: ***A mântui ce puteam mântui dinaintea furiei Ungurilor, ca să nu se împlinească ameninţarea lui Tisza că România va putea dobândi numai un Ardeal fără Români***. Realitatea era că noi contam ca cetăţeni ungari supuşi legilor marţiale ungare.

Am căzut cu Goldiş de acord să facem formele de declaraţii vagi, că nu purtăm noi vina războiului, şi rămânem între marginile legii supuşi patriei şi tronului. Înainte de stabilirea definitivă a programului de apărare, am mai chemat la sfat pe Ştefan C. Pop şi Sava Raicu, acesta din urmă însă a fost împiedicat să vină. Ne-am înţeles: Episcopul să dea pastorală vagă preoţimei de a respecta legile şi ordinea publică, să aducă aceasta la cunoştinţa prefectului şi să ceară ocrotirea populaţiei de prigoniri şi să se ducă la şedinţa Casei magnaţilor, convocată pe 2 septembrie în Budapesta, iar Ştefan C. Pop la şedinţa Dietei, convocată pe 5 septembrie, ca să ia cuvântul în sensul circumscris mai sus. Mai era vorba şi de o delegaţie la prefect pentru asigurarea de fidelitatea noastră către patrie şi tron, dar am convenit să renunţăm la acest hiperzel. – S-a convocat însă Consistoriul plenar pe 6 septembrie, pentru luarea dispoziţiilor de asigurare a averilor bisericeşti şi punerea la adăpost a preoţimei printr-o declarare de fidelitate. Declaraţia aceasta, unica ce s-a făcut în Arad, e ţinută în termeni generali, fără o înfierare a României. Cu aceste îngrădiri, aşteptam dezvoltarea evenimentelor.

Guvernul, care se aştepta la o insurecţiune în spatele frontului unguresc, era mulţumit de această atitudine, şi a stat pe loc până la întrezărirea sorţii ce se creează României, prin încrestarea ei în spate dinspre Bulgaria, în faţă de formidabila incursiune a armatei germane şi cu defecţiunea ajutorului rus, prevăzut în planul de război românesc. În zece zile de la declararea războiului, Turtucaia pierdută, frontul românesc clătinat. Aradul era locul de refacere al armatei aliatului german, de unde se desfăşurase înaintea ochilor noştri formidabile eforturi duse pe front. „***În două săptămâni isprăvim cu perfida România*** **–** răcneau Germanii **– *şi soarta ei va fi mai grozavă decât a Sârbiei***”.

În primele zile se mai gândeau Ungurii că vor avea nevoie de ocrotirea noastră dacă ajunge armata română până la noi, şi îşi mai înfrânau patimile, dar ziarele erau pară şi foc contra noastră, stimulând instinctele la răzbunare şi extirpare a tot ce este românesc. „*Aradi Hiradó*” vrea să lanseze apel la publicul maghiar să nu mai permită vorbă românească pe stradă, dar cenzura suprimă apelul, iar când am scris eu în „*Biserica şi Şcoala*” articolul „În *faţa războiului*” cenzura suprimă şi de la mine pasagiile în care mă plângeam că pentru acest război suntem priviţi cu ochi răi de către societatea maghiară. Domnul procuror nu admitea dară că suntem priviţi cu duşmănie şi părea că temperează agresiunea contra noastră. „*Arad és Vidéke*” s-a oferit chiar că ne pune la dispoziţie coloanele sale dacă îi plătim 300 de abonamente, ce făceau 8000 lei, însă n-am putut face această sumă, dar nici nu ne convenea a ne obliga faţă de ei.

E indescriptibilă îngrămădirea lumei străine în Arad. Parcă aici şi-au dat întâlnirea parcurile de tunuri germane, care înaintau spre România, cu parcurile infinite ale refugiaţilor din interiorul Ardealului, Saşi şi Săcui, care sugerau intuiţia cântecului din 1848 „*fug domnii fără de papuci*” dinaintea oastei lui Iancu.

N-a fost lipsită această babilonie nici de scene tragicomice. În una din aceste zile, pleca un batalion al regimentului românesc din rad la frontul italian, căci regimentele româneşti erau dirijate pe frontul italian, să nu ajungă în contact cu frontul românesc. În fruntea batalionului cânta muzica militară cântece ungureşti, dar soldaţii încă aveau instrumentele lor muzicale, clarinete şi trâmbiţe, în care cântau, din mijlocul batalionului *Marşul lui Iancu*, iar un sergent ungur juca, pe *Marşul lui Iancu*, ceardaşul său. Eu priveam dintr-un balcon această ironie a sorţii.

Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, Editura Tipografiei Diecezane, Oradea, 1926, p. 76–78

676

Oradea, 3 septembrie 1916 – *Notă informativă a unui funcționar public maghiar în legătură cu prezența unui grup de români în sala de așteptare a cinematografului, unde aceştia urmăreau, pe o hartă a imperiului, evoluția luptelor pe front, explicată de doi gradați militari.*

3 septembrie 1916, Oradea

Domnule căpitan

Ieri seară, cu puțin după ora 9, când ieşea lumea de la cinema, am intrat în holul cinematografului unde, pe peretele biroului directorial, este agățată harta războiului mondial. În fața hărții stăteau nişte indivizi suspecți care, după înfățişarea lor, erau cu siguranță de naționalitate română şi cărora le explica ceva un aghiotant de ofițer, cu epoleții roşii, şi un caporal din Unitatea militară 70.

Ca şi cum m-ar interesa şi pe mine prelegerile lor, m-am oprit între ei şi am început să fiu atent. Atunci când caporalul şi aghiotantul de ofițer m-au observat, crezând că eu aud ce discută ei, s-au oprit încurcați, iar ceilalți, dezorientați, şi-au aplecat capul, iar după puțin timp unul câte unul s-au răspândit.

Deoarece în cinematografe se pot prezenta imagini provocatoare, care pot să fie prielnice la instigarea firilor mai slabe şi care pot să fie folosite cu uşurință de instigatorii naționali în scopuri de agitație antimaghiară, rog domnule căpitan să se interzică în cinematografe hărțile de război, iar pentru împiedicarea grupărilor suspecte în aceste locuri, binevoiți a lua măsurile necesare.

Oradea, la 3 septembrie 1916

Cancelist

ss. indescifrabil

AN-SJ Bihor, fond *Primăria oraşului Oradea-Biroul Poliției*, inv. 142, dosar 275/1916, f. 2[749]

677

Blaj, 4 septembrie 1916 – *Anunț cu privire la mutarea provizorie a sediului Mitropoliei Greco-Catolice Române a Transilvaniei de la Blaj la Oradea, împreună cu aparatul său administrativ, corpul profesoral şi arhiva.*

Pregătiri triste

Multe trenuri de refugiați sosesc din părțile sudice ale Ardealului. Călători fără patrie, pe cari i-a izgonit răsboiul din locuințele lor paşnice. Nu e eveniment nou în decursul celor doi ani, numai cât providința ne-a ferit până acum de aceasta încercare care a trecut peste poporul din Galiția, Bucovina şi Ungaria-superioară.

[749] *** *1918. Bihorul în Epopeea Unirii. Documente*, Comitetul de Cultură şi Educație Socialistă al județului Bihor, Oradea, 1978, p. 98.

Trupelor române şi ruseşti le-a succes să păşească pe timp scurt pe teritoriul Ardealului şi, până când trupele noastre viteze îi vor respinge, avem datorinţă să ne îngrijim de siguranţa pastorală şi de avere. Blajul e departe de front, să sperăm că grozăveniile războiului nu se vor extinde şi aci, dar trebuie să luăm măsurile de prevenienţă pentru orice eventualitate, ca să nu ajungă în mâini căzăceşti atâtea comori culturale moştenită de la Şincai, Maior, Clain şi de la alţi bărbaţi geniali. Biserica greco-catolică nu poate fi supusă vulnerărilor celor mai furioşi inamici. De aceea Înalt Prea Sfinţia Sa Mitropolit Victor îşi mută reşedinţa, pe timp nedeterminat din Blaj la Oradea-mare, cum a făcut şi mitropolitul din Bucovina, strămutându-se în Bistriţa.

Comanda militară se va îngriji ca întreg clerul, împreună cu arhivele, să fie strămutat în ordine la Oradea-mare. Domnul Efedi Gagyi Jenö, cunoscutul scriitor al literaturii şi istoriei române, e împuternicit din partea comandei militare cu afacerile pentru strămutare. Sub supraveghiarea domniei sale miliţia pachetează arhivele. De soarta celorlalţi locuitori din oraş se va îngriji guvernul; dacă – de ce Dumnezeu ne ferească – situaţia militară va cere refugiarea lor. În cazul acesta, ei vor afla locuinţe în comitatul Bács-Bodrog până când îndurarea lui Dumnezeu va delătura primejdia şi când păstorul şi turma se vor reîntoarce la vetrele lor. Şi până atunci, aci va rămânea o comisie sub prezidenţia Reverendului domn Dr. Alexandru Nicolescu, pentru îngrijirea sufletelor şi administrarea agendelor bisericeşti.

Români, credincioşi! Credem că vestea aceasta va servi pentru liniştirea voastră, ştiind că mitropolitul nostru, împreună cu întreg clerul gremial şi corpul profesoral, în locuinţa ospitală a unui episcop român, să roagă pentru voi şi pentru eliberarea patriei.

Unirea, nr. 88 din 4 septembrie 1916, Blaj, p. 2

678

Aiud, 4 septembrie 1916 – *Apel adresat populaţiei de către comitele suprem al comitatului Turda-Arieş, prin care îndeamnă locuitorii la calm, la combaterea zvonurilor alarmiste şi la continuarea preocupărilor lor economice.*

Publicaţiune

Pe baza informaţiilor primite, prin telefon, de la locurile competente, aduc la cunoştinţa publicului că atacul României e reţinut pe toată linia. Situaţia s-a îmbunătăţit în mod simţitor şi nu este motiv de spaimă şi de refugiare în ruptul capului.

S-au făcut dispoziţii să se caute cei ce lăţesc veşti fantastice şi fără considerare să se pedepsească cât se poate de aspru. Fiecare să-şi continue în linişte munca, cu deosebire economii să-şi grijească vitele, să nu-şi prădeze pe preţuri de nimica bucatele, pentru că mai târziu nu le vor putea cumpără nici cu preţuri cât de mari, că nu vor avea de unde.

Nagy-Enyed (Aiud)
Szász József, comite-suprem

Unirea, nr. 88 din 4 septembrie 1916, Blaj, p. 2

679

Budapesta-Dej, 7 septembrie 1916 – *Declaraţiile publice de fidelitate faţă de Austro-Ungaria rostite de principalii reprezentanţi ai Partidului Naţional Român, împreună cu cele de condamnare la încălcarea a alianţei României cu Puterile centrale şi de trecere a ei de partea Antantei.*

Declarațiile deputaților noştri referitor la răsboiul cu România

Declarația deputatului Dr. Alexandru Vaida-Voevod

Iată dar că tot s-a întâmplat altfel decât au sperat şi năzuit românii cei mai buni şi mai cumpăniți din Bucovina şi Ungaria. Toate străduințele neobosite de a îndupleca România, ca în interesul viitorului Românismului întreg, să se alăture de Puterile centrale, s-au dovedit a fi o muncă zadarnică, de Sisifus.

Noi însă am avut motive temeinice nu numai să nădăjduim, dar să şi credem că punctul nostru de vedere, tradițional, va fi cumpănit în ziua deciziunei la Bucureşti, va fi luat în considerare şi va fi hotărâtor pentru ținuta ce o va lua România. Două momente caracterizează punctul acesta de vedere, motive de considerații sentimentale şi de politică reală.

Iubirea de patrie, devotamentul pentru dinastie, ce sălăşluieşte la românii din Monarhie, s-a deslănțuit în forma de însuflețire pentru răsboiu şi în acte de vitejie strălucite pe cari le săvârşesc fii poporului român pe toate fronturile. Ca şi fiecare popor de țărani, aşa şi nația română e în sentimentele sale conservator. Majoritatea acestui popor a stat în robie, şi împărăteasa Măria Therezia şi marele ei fiu, Iosif II, au rupt lanțurile ce încătuşa nația noastră şi, sub domnia acestora, a căpătat primele raze de lumină.

La tradițiile acestea culturale şi politice, se mai adaugă şi gloria militară dobândită de grănicerii români din Ardeal şi Bănat cari, sub steagurile Habsburgice, s-au distins prin fapte de arme nemuritoare în curs de veacuri. Aşa a trăit şi s-a adâncit tot mai mult, generații după generații, în poporul român, dragostea, loialitatea şi credința nestrămutată în Casa domnitoare.

Toate acestea se ştiau în România, Regele Carol şi bărbații politici români, sub domnia lui, au înțeles totdeauna şi au luat în considerare sentimentele dinastice ale românilor Habsburgici. Şi acum s-a uitat aceasta?

Din punctul de vedere al politicei reale, noi am crezut până la 28 august că România va interveni în răsboiu de partea Puterilor centrale şi va contribui la scurtarea răsboiului şi la sfârşitul lui victorios pentru noi. Pentru noi, românii din Monarhie, constitue o dogmă politică convingerea că Rusia este o primejdie vitală pentru întreg românismul, vă voieşte să ajungă prin România şi Bulgaria la strâmtorile Dardanelelor.

În Basarabia zac în robie două milioane de români. Le lipseşte o conştiință națională. Față de 170 milioane locuitori ai Rusiei, românii formează acolo un procent disparent. Numai o înfrângere a Rusiei i-ar putea salva. Românii din Bucovina erau mulțumiți. În Ungaria am combătut sistemul politic. Ce era însă aceasta luptă, ce era pericolul de maghiarizare în raport cu atotputernicia rusească? Lupta politică ne-a oțelit şi a desvoltat conştiința națională a românismului, caracterul fiecărui român ca şi al nației întregi.

Democratizarea, de neînlăturat, a Ungariei după răsboiu, ar fi deschis şi poporului nostru perspective că încrederea cu care au plecat flăcăii noştri în răsboiu nu va fi înşelată şi victoria va asigura poporului român toate garanțiile instituționale ale desvoltărei ei etnice libere. Aceasta era şi este concepția tuturor românilor din Austro-Ungaria.

Şi acestea toate s-au trecut cu vederea în România. Ce desamăgire, ce lovitură pentru poporul nostru! Până acum atins numai indirect de răsboiu, Ardealul şi Bănatul vor deveni de aici înainte teatru de răsboiu. Toate suferințele amenință neamul nostru. Şi orice rezultat ar avea răsboiul, România nu va mai putea scăpa în viitor de atârnarea ei față de Rusia.

Poporul român din Austro-Ungaria însă va păstra acelaşi devotament față de dinastie şi patrie, probat de veacuri, cu aceeaşi sinceritate şi dragoste ca în trecut. Căci instinctele populare şi tradițiile nu se pot schimba de azi pe mâne.

Dacă însă ne închipuim toate suferințele românismului habsburgic şi dacă luăm în considerare toate faptele de mai sus – atunci nici nu putem concepe declarația de răsboiu a

României şi tot mereu trebuie să ne întrebăm: *Cum a fost cu putință așa ceva?* ***Autorului acestei catastrofe, de bună seamă că-l va ajunge blestemul viitoarei generații române***.

*

Declarațiile deputatului Dr. Teodor Mihali

Corespondența budapestană află din Dej:

În adunarea extraordinară municipală a comitatului Solnoc-Dobâca, preşedintele partidelor naționalităților, deputatul român Dr. Teodor Mihali, a făcut următoarea declarație, înainte de ordinea de zi:

„În chemarea ce am adresat-o fiilor poporului român din patrie la începutul războiului mondial, am dat expresiune credinței mele nestrămutate că românismul din patria noastră, precum în trecut așa şi în timpul războiului, va rămâne loial şi cu acelaşi ataşament tradițional întru apărarea tronului şi a patriei, gata de jertfe pe câmpul de război ca şi acasă. Experiențele de peste doi ani au confirmat în mod strălucit presupunerea mea şi, cu mândrie, pot să stabilesc că faptul acesta a fost recunoscut şi de factorii autorizați din patria noastră şi ai aliaților noştri.

Acum, când România, spre surprinderea noastră dureroasă, a apărut ca un nou duşman contra monarhiei, când noi am crezut şi am sperat mereu că va lupta cu noi în marea bătălie pentru apărarea intereselor noastre de existență comune, declarăm în mod solemn, această nouă fază a războiului mondial nu va zdruncina întru nimic ținuta noastră patriotică, loialitatea noastră tradițională şi credința noastră nestrămutată către tron şi patrie, ci ne va face să ne împlinim în măsură şi mai mare datoriile noastre patriotice şi cetățeneşti.

Rog să se ia la cunoştință această declarație, pe care o fac şi pentru liniştirea şi informarea concetățenilor noştri, şi am convingerea fermă că dreapta noastră cauză, sprijinită de iubire frățească, de înțelegere şi susținere reciprocă, care nu se dă înlături de la nici un sacrificiu, va birui la sigur”.

*

La declarația aceasta, care a fost salutată cu mari aclamațiuni, a răspuns subprefectul, exprimându-şi bucuria de declarațiile de devotament către tron şi patrie exprimate de cel mai competent reprezentant al cetățenilor ungari de naționalitate română, si le va aduce la cunoştința guvernului.

*

Deputatul român domnul Dr. Ştefan C. Pop

va face în Camera ungară o declarație de loialitate în numele Partidului național român din Ardeal şi Ungaria

Într-un interview acordat lui „*Budapesti Hirlap*”, deputatul cercului Şiria a spus:

Ştiu că Ungaria nu are nevoie de așa o declarație, căci fiecare fiu al țării aceştia e încredințat de sentimentele noastre adevărate. Dar declarația aceasta e pentru străinătate. Voim ca străinătatea să vadă ce greşită este afirmația României că poartă un război de eliberare...

Cu bucurie văd înțelegerea ce o arată populația maghiară din Arad. Ea înțelege că situația noastră, a românilor, e mai penibilă decât a ei, şi acestea toate pentru pasul pripit al țării învecinate. România va regreta foarte curând pasul ei greşit.

Unirea, nr. 89 din 7 septembrie 1916, Blaj, p. 1–2

680

Viena, 1/14 septembrie 1916 – *Listă a ofițerilor români, din armata austro-ungară, distinşi cu decorații pentru purtarea lor vitejească dovedită pe diferite fronturi.*

Distincții

Cu *Crucea militară pentru merite* clasa III cu decorația de răsboi a fost distins căpitanul de cavalerie Leonida Pop, iar cu recunoştința preaînaltă – *Signum Laudis* – locotenenții: Victor Aresin şi Ioan Săracu şi căpitanul Iosif Covrig.

Gazeta Transilvaniei, nr. 158 din 17/30 iulie 1916, Braşov, p. 3

681

Oradea, 8/21 septembrie 1916 – *Scrisoare pastorală transmisă de mitropolitul ortodox român al Transilvaniei, Vasile Mangra, tuturor episcopiilor, protopopiatelor şi parohiilor din subordine spre a fi împărtăşită credincioşilor, în care condamnă şi înfierează în modul cel mai ticălos intrarea României în război împotriva Austro-Ungariei.*

Monstruoasa pastorală a mitropolitului trădător Vasile Mangra

În nr. 85 al „*Telegrafului Român*", din 11/24 octombrie 1916, în care se publica articolul injurios la adresa României pentru intrarea ei în război, mai apărea şi o odioasă circulară pastorală, adresată de mitropolitul V. Mangra clerului şi poporului român din Ardeal, sub nr. 2602/1916 – M.

Citind-o, te cutremuri şi îți stă mintea în loc în fața ticăloşiei de gândire din partea unui mitropolit român, în fața îndrăznelii cu care afirmă cele mai patente neadevăruri şi aruncă epitete de „*trădători*", „*hoți*", „*criminali ordinari*" şi „*ucigători de frați*" la adresa soldaților eroi ai micei Românii, plecați la război ca să câştige , cu prețul sângelui lor, sfânta libertate pentru cei de o lege şi de un neam cu ei. Iată în întregime acest oribil document:

Scrisoare circulară
către venerabilul cler şi către poporul drept credincios român din, Dumnezeu păzita, Mitropolie a Românilor ortodocşi din Ungaria şi Transilvania

„România, căreia ființă i-a dat patria noastră, Ungaria, căci Negru Vodă de la Făgăraş a întemeiat principatul Țării româneşti, Dragoş din Maramureş a întemeiat principatul Moldovei, şi cu sprijinul Monarchiei habsburgice s-a ridicat şi s-a întărit România modernă, liberă şi independentă, care de bună voie s-a legat de monarchia noastră cu contract de credincioşie, cu făgăduieli de sprijinire reciprocă. România – spre marea noastră durere – a călcat făgăduiala de credință, a rupt peceții contractului în chip perfid şi a ridicat arma asupra patriei noastre, asupra înaltului nostru împărat şi rege şi asupra acelor frați care de doi ani de zile luptă pe moarte şi pe viață, cu o vitejie nemaipomenită, împotriva duşmanilor monarchiei.

Da, ei n-au ascultat porunca sângelui, n-au auzit chemarea tainică a fraților de o limbă şi un sânge de a ne da mână de ajutor, ca trupele Regatului român să lupte alături cu noi cu împotriva duşmanului comun, care tinde la nimicirea patriei noastre şi la sugrumarea neamului românesc, să lupte hotărâți şi cu bărbăție în contra Rusiei cotropitoare. Nu, ci ei, amăgiți de lupii îmbrăcați în piei de oi şi amețiți de făgăduielile lui Iuda, au desconsiderat cele mai vitale interese ale neamului, sub cuvânt că vin «să ne slobozească», vin să ne facă robi Muscalilor, vin înfrățiți cu hoardele ruseşti, care au jefuit şi au aprins satele şi bisericile întemeiate de Ştefan cel Mare, care au ucis pe urmaşii plăieşilor vestiți de la Dumbrava roşie, care au necinstit Putna şi Suceava, locuri sfinte de închinare sufletului românesc – vin acum să ne calce şi să ne fure moşia agonisită de moşii şi părinții noştri cu sudori de sânge.

Unde vă este şi în ce se arată patriotismul vostru, Români ucigători de fraţi? vă întrebăm cu Lactanţiu: «Cum patriotismul vostru poate să fie o virtute? Poate să existe o virtute într-un sentiment esenţialmente duşmănos şi răutăcios? Binele, la care tinde iubirea voastră de patrie, constă în a face rău altora. Voi întindeţi graniţele voastre în hotarele vecinilor voştri, voi creşteţi puterea voastră, venitele voastre, dezbrăcând pe alte naţiuni. Puteţi voi să numiţi virtute ceea ce e distrucţiunea a toată virtutea? Voi rupeţi legăturile societăţii umane, voi distrugeţi inocenţa, voi nutriţi rapacitatea, voi nimiciţi ideea de dreptate. Dreptatea şi urile naţionale sunt incompatibile. Acolo unde locuiesc armele, dreptatea se nimiceşte. Poate să fie drept acel ce vatămă, urăşte, despoaie şi ucide? Iată faptele voastre, a celor ce ziceţi că vă iubiţi patria» (Lactanţiu, Div. Instit. VI. 6).

Acela care, cu vorbele viclenie pe buze, cu dorul de jaf în suflet, vine în hotarele noastre, nu-i frate, ci cel mai păgân duşman care, pentru a-şi îndeplini pofta sălbatică, îşi omoară fraţii şi părinţii. Da, fraţii de ieri, astăzi, prin voinţa şi faptele lor păcătoase şi nelegiuite, s-au făcut pentru noi în cei mai mari şi mai urgisiţi, asupra cărora glasul sângelui şi legea firii porunceşte să-ţi ridici braţul fără milă. «Că cel ce varsă sângele omului, pentru sângele aceluia sângele lui se va vărsa» (Facerea, IX.6).

Iubit cler şi popor! Avem cea mai mare mângâiere şi bucurie a sufletului că iubirea voastră faţă de patrie e nemărginită, că alipirea şi credinţa voastră către Înaltul tron sunt neclătite, că din iubirea, alipirea şi credinţa aceasta curată şi tradiţională purcede ascultarea voastră necondiţionată şi izvorăşte vitejia care, mai ales în anii din urmă, în mod atât de strălucit din nou aţi dovedit-o. De aceea vă sfătuim, mai vârtos acum, în aceste zile de cea mai grea cumpănă, şi vă îndemnăm cu cuvintele Sfântului apostol Petru, ca cu blândeţe să vă supuneţi autorităţilor şi rânduielilor înaltei stăpâniri ori împăratului, ca celui mai presus, ori guvernatorilor, ca celor trimişi de el spre pedepsirea făcătorilor de rele şi spre lauda făcătorilor de bine, căci aşa este voia lui Dumnezeu, ca cu facerea de bine să amuţiţi necunoştinţa oamenilor celor fără minte, ca cei liberi, iar nu ca cum aţi avea libertatea, ca un acoperământ răutăţii, ci ca servi lui Dumnezeu (I. Petru C.II v. 13–16).

Faţă cu noul duşman, care râvneşte în chip atât de păcătos la ştirbirea şi la stricarea hotarelor patriei noastre, veţi şti să luptaţi cu aceeaşi îndârjire, vitejie şi credinţă, cu care eroii noştri au sfărâmat cetăţuile de granit de la Ivangorod. Căci dragostea, credinţa şi alipirea voastră către tron şi patrie vă va lumina mintea şi sufletul, vă va întări inima şi vă va oţeli braţul.

Întăriţi-vă dar cu credinţa în Dumnezeu, bucuroşi fiind în inimile voastre că aţi ştiut şi aţi putut să dovediţi credinţa şi alipirea voastră către tron şi patrie cu fapte atât de strălucitoare şi cu jertfe atât de scumpe. Fiţi cu încredere, că în ziua judecăţii şi a răsplătirii, Maiestatea Sa, înaltul nostru împărat şi rege, împreună cu luminatul său guvern ungar, nu va întârzia a răsplăti după merit credinţa şi vitejia cu care aţi apărat tronul şi patria, asigurând condiţiunile trebuincioase pentru dezvoltarea şi întărirea etnică, culturală şi economică a poporului român din patrie.

Noi n-am provocat şi n-am dorit războiul cu fraţii noştri, ci cu toată sinceritatea am stăruit pentru înfăptuirea păcii şi bunei înţelegeri între Români şi Maghiari şi, credincioşi chemării noastre, nu vom înceta de a ruga pe Dumnezeu ca să ne trimită pacea de sus, pacea a toată lumea, pentru că zice Sfântul Vasile cel Mare: «Nu există un bine mai mare decât pacea, care este un dar ceresc, a căreia şi numele numai este mai dulce decât orice» (Basil Ep. 46 I Ep. 70).

Isus Hristos este principiul păcii, zice Sfântul Grigorie. «Apostolii au predicat pacea lui Dumnezeu. Armonia domină în Dumnezeu şi în toată creaţiunea. Oamenii trebuie să imiteze pe Creatorul, păzind între ei concordia şi, în puterea acestei condiţiuni, trebuie să existe cetăţile şi popoarele» (Gregoriu Nazians, Orat. 12).

Oradea Mare (Nagyvárad), la 8/21 septembrie 1916

Vasile Mangra
ales şi întărit arhiepiscop şi mitropolit

Ioan I. Papp
episcopul Aradului

Dr. Miron E. Cristea
episcopul Caransebeşului

*

Nu este cred nevoie să mai insist asupra modului cu care trădătorul mitropolit Mangra răstălmăcea, în odioasa lui pastorală, atât istoria noastră națională şi înaltele sentimente morale şi naționale care au impus României sacra datorie de a intra în război, cât şi însăşi Sfânta Scriptură şi credința Românilor în Dumnezeu.

În ce priveşte iscăliturile celorlalți doi episcopi, pentru cinstea şi demnitatea fraților de dincolo sunt fericit de a da următoarea lămurire, pe care mi-a împărtăşit-o domnul dr. Cornel Corneanu, secretarul de pe atunci al Preasfinției Sale dr. Miron Cristea, episcopul Caransebeşului, azi patriarh al României Mari.

Ambii episcopi ortodocşi – Cristea de la Caransebeş şi Pap de la Arad – văzând calea nenorocită pe care apucase mitropolitul lor, i-au declarat acestuia că iscălesc pastorala lui numai cu condiția ca textul să se mărginească pur şi simplu la accentuarea fidelității către tron şi patrie, iar toate aluziile şi pornirea duşmănoasă împotriva fraților din România etc., să se suprime, indicând cu creionul pasagiile ce urmau să fie înlăturate. Dar trădătorul, deşi se arătase învoit, a abuzat în cele din urmă, lăsând nemodificate, la loc, toate pasagiile revoltătoare, scuzându-se ulterior cu „*bunul serviciu ce l-a făcut episcopilor săi sufragani în fața furiei contelui Tisza, nu numai în ce priveşte persoana lor, dar şi intereselor bisericei şi şcoalei româneşti din eparhiile lor dacă pastorala nu s-ar fi publicat în textul original redactat şi scris de dânsul*".

De altfel, în raionul eparhiei Caransebeşului – mi-a declarat domnul dr. C. Corneanu – am îngrijit personal, din ordinul episcopului Miron Cristea, ca această monstruoasă pastorală să nu fie răspândită, nimicind eu personal toate exemplarele trimise de la Sibiiu. Cred că o măsură identică va fi luat şi episcopul Aradului.

Această încercare de asasinat moral împotriva episcopilor de la Caransebeş şi Arad zugrăveşte mai bine decât orice canibalismul politic la care s-a pretat mitropolitul trădător.

Nici o conştiință onestă nu va putea absolvi memoria acestui nedemn cap bisericesc de gravele lui păcate săvârşite într-o criză politică şi națională atât de năprasnică. Mitropolitul Mangra a fost şi rămâne tipul trădătorului de neam de cea mai ordinară şi tragică speță: *Marino Falliero*[750] al bisericei române ortodoxe din Ardeal şi al neamului românesc.

Cu toate enormele sale păcate, a avut Mangra apologistul său. El a fost actualul episcop ortodox de la Oradea Mare, domnul Roman Ciorogariu, pe-atunci director al Seminarului teologic din Arad, care în august 1917, după ce fusese ales vicar la Oradea Mare, în locul lui Mangra, a publicat în ziarul „*Aradi Közlöny*" un articol plin de scandaloase

---

[750] Marino Faliero (1274 – 17 aprilie 1355), al cinzeci şi cincilea doge al Veneției, numit în funcție la 11 septembrie 1354, pe când se afla în misiune diplomatică la reşedința papală de la Avignon. Întors în Veneția, a căutat să profite de situația tensionată ce domnea între populația republicii şi pătura aristocrației locale, atmosferă accentuată şi de înfrângerea flotei venețiene în fața celei genoveze (al treilea război veneto-genovez) în bătălia de la Portolongo (1354).

Faliero a instrumentat o lovitură de stat, spre a-şi asigura puterea absolută, însă acțiunea a eşuat, el a fost arestat şi decapitat, pe 17 aprilie 1355, corpul i-a fost apoi dezmembrat, iar portretul său din Palatul Dogilor a fost înlăturat şi locul acoperit cu giulgiu negru (*damnatio memoriae*), spre a-i şterge până şi amintirea, pe giulgiu fiind aşternută inscripția „*Acesta e spațiul rezervat lui Marino Falliero, decapitat pentru crimele sale*". Cf. Thomas Davison, *The Works of Lord Byron*, vol. IV, John Murray, Albemarle-Street, London, 1831, p. 146–154.

elogii la adresa trădătorului, al cărui prieten politic se mândrea de a fi, declarându-se de perfect acord cu politica lui pentru împăcarea româno-maghiară.

Sic itur ad astra[751]. Totuşi România Mare, nobilă şi generoasă, l-a învrednicit pe părintele R. Ciorogariu de a fi primul episcop ortodox al eparhiei de Oradea Mare după o văduvie de 225 de ani.

Ion Rusu Abrudeanu, *Păcatele Ardealului față de sufletul vechiului regat. Fapte, documente şi facsimile*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1930, p. 265–268

682

Sibiu, 11/24 octombrie 1916 – *Comentariul critic la adresa deciziei României de a intra în război împotriva Austro-Ungariei, publicat în organul de presă al Mitropoliei Ortodoxe Române a Transilvaniei, din Sibiu.*

Comentariile *„Telegrafului Român"* asupra intrării României în război

Organul Mitropoliei ortodoxe din Sibiiu, abia încăpută pe mâinile trădătorului V. Mangra, care tocmai atunci fusese confirmat de guvern şi de împărat ca mitropolit, scria într-un articol, intitulat *„Noul nostru duşman"*, publicat în nr. 85 din 11/24 octombrie 1916, următoarele:

„De ce ne-am temut, s-a împlinit. Va curge acum sânge românesc şi de o parte şi de alta. Dacă înțelepții de la Bucureşti au crezut că aşa e bine, fie aşa! Noi ne vom face datoria şi față de ei. Căci mare ne e iubirea de frate, dar şi mai mare ne este iubirea de patrie. Ea e mama noastră, şi pe mama, care ne-a născut şi la sânul căreia îşi dorm somnul de veci părinții şi strămoşii noştri, precum ni-l vom dormi şi noi, datorință avem să o apărăm până la ultima picătură de sânge, chiar şi în contra fraților noştri. Să o ştie deci aceştia, că drumul pe care vreau să-l facă la Alba Iulia, îl vor putea face numai peste cadavrele noastre, ale tuturora, şi trecând prin râurile de sânge scurs din vinele noastre. Să o ştie că cadavrele peste care vor trece sunt cadavre româneşti, iar sângele prin care vor umbla e sânge românesc.

Dacă râvnesc la o astfel de bravură, pentru care istoria are să-i condamne cu asprime, poftească şi o săvârşească! A lor e răspunderea, ale lor vor fi suferințele… Bunul Dumnezeu va face să treacă de la noi şi acest pahar, pe care nu l-am aşteptat şi nu l-am meritat". În fraza următoare, trădătorul spunea în ce-l privea un mare adevăr.

Ion Rusu Abrudeanu, *Păcatele Ardealului față de sufletul vechiului regat. Fapte, documente şi facsimile*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1930, p. 264

683

Arad, octombrie 1916 – *Cronica procesului de internare a intelectualilor români şi a fruntaşilor satelor româneşti din Transilvania de către autoritățile maghiare, deportarea lor în vestul Ungariei, domiciliile obligatorii ce li s-au fixat în locurile deportării, intervențiile mitropolitului ortodox Vasile Mangra în favoarea celor cu sănătatea şubrezită, întocmită de Roman Ciorogariu, pe atunci directorul Seminarului Teologic Ortodox din Arad.*

---

[751] *„Ducă-se la stele"* – n.n., A.Ț.

Internările

Pe intelectualii români de la margini, Hunedoara, Sibiiu, Braşov i-a adunat administraţia şi i-a trimis la internare în părţile ungureşti. O bună parte din ei a fost adusă la Arad, dar de aici curând dirijată mai departe. Un ordin ministerial decretează Oradea Mare de sediul Mitropoliei ortodoxe din Sibiiu şi a celei unite din Blaj. Aşa se mută, ori mai bine zis escortat, Consistoriul şi Seminarul din Sibiiu, precum şi mitropolitul Victor Mihali, cu Consistorul şi Seminarul lui, din Blaj la Oradea Mare. Şcoala ortodoxă normală din Sibiiu, cu corpul didactic, ne aflând loc în Oradea Mare, s-a mutat la Arad, unde a intrat sub direcţiunea mea, contopită în şcoala normală din Arad.

Cu toate declaraţiile de fidelitate, în circularele episcopilor de ambele confesiuni, declaraţiunile din Casa magnaţilor şi din Cameră, şi declaraţiile de fidelitate din reprezentanţele municipale, în care duceau tonul tocmai conducătorii naţionalişti, de pildă în Hunedoara, după căderea Turtucaei, va să zică în primele zece zile după declararea războiului, încep internările şi în judeţul Arad şi din Banat, numai Biharia a rămas neatinsă de internări, fiind însăşi Oradea Mare decretată de loc de refugiu a celor două mitropolii române.

Internările se făceau mai ales dintre intelectualii din provincie, ca să nu fie între popor elemente dubioase. Aşa au ajuns internat avocatul dr. Ioan Suciu, din Ineu, şi dr. Aurel Grozda, din Buteni, apoi preoţi, învăţători şi ţărani cunoscuţi de agitatori de la alegerile dietale, cum e Nicolae Lăzărescu, din Şiria, Leric, din Ilteu, şi alţii. Aflasem, prin informatorii noştri, că la început eram luaţi pe tabloul internaţilor două sute de intelectuali din judeţul Arad. Numărul acesta s-a redus apoi la 30, dar s-a renunţat şi la această listă când s-au simţit în siguranţă faţă de invaziunea română.

În curând s-a selecţionat trei categorii de loviţi de soartă: 1) refugiaţi cu liberă mişcare în oraşele ungurene, cum erau sibienii şi blăjenii în Oradea Mare şi Arad etc. 2) internaţi legaţi de o localitate, cum erau cei din Şopron, şi 3) întemniţaţi pentru pretinsa trădare de patrie prin spionaj etc. Soarta celor dintâi era neplăcută, dar suportabilă. Internaţii din Şopron aveau 1 coroană la zi pentru întreţinere, din care trebuiau să trăiască, căci cea mai mare parte era tăiată de casa şi familia lor, care i-ar fi putut ajuta. Unicul lor noroc a fost că populaţia germană din Şopron îi privea drept refugiaţi şi pe internaţi, ceea ce le-a uşurat întrucâtva condiţiile de trai. Dar întemniţaţii din Aiud, Cluj, Seghedin etc. îndurau groaza temniţelor grele şi a judecăţii la moarte.

După căderea Turtucaei, înaintarea armatei române a devenit lentă, nesigură, pe la 20 septembrie se şi opreşte. Formidabila armată germană ia ofensiva şi sileşte armata română să se retragă cu mari pierderi de pe teritoriul Ardealului. Cu ei sunt nevoiţi a pleca şi intelectualii, preoţi şi învăţători „*compromitaţi*" înaintea Ungurilor, pe care îi aşteptau spânzurătorile ungureşti. Jancsó Benedek[752] taxează aceşti preoţi şi învăţători „*dezertaţi*" la 50% din intelectualii judeţelor mărginaşe Braşov, Făgăraş şi Sibiiu. În partea a doua a lunii octombrie s-a sfârşit catastrofal primul act al războiului român prin evacuarea Ardealului.

---

[752] *Jancsó Benedek* (19 noiembrie 1854 – 27 iunie 1930), pedagog şi publicist, membru corespondent al Academiei Maghiare de ştiinţe, principalul promotor al învăţământului liber, independent de sistemul ecleziastic ori de cel al statului. Principalele sale preocupări s-au focalizat însă în direcţia politicilor minorităţilor naţionale din Ungaria, un loc aparte în cadrul acestora fiind rezervat naţiunii române din Transilvania şi Ungaria. A publicat studii legate de evoluţia curentului daco-românismului în Ardeal, de dezvoltarea conştiinţei naţionale a românilor ardeleni şi implicit a voinţei unioniste în rândul populaţiei româneşti transilvănene, respectiv dinamica iredentei româneşti din regatul României – n.n., A.Ţ.

Noi iarăşi am ajuns unde eram mai înainte, cu urgia prigonirilor în spinare pentru atitudinea noastră, socotită de dubioasă, mai ales că din 13 profesori al Liceului din Braşov 11 au trecut în România, împreună cu 80 de învăţători ortodocşi şi 14 uniţi, apoi circa 60 preoţi. Se ivesc tendinţe de reparări din partea noastră şi tendinţe de dezmoştenire a noastră în graniţele ardelene, din partea Ungurilor, prin noua zonă etnică ungurească de-a lungul graniţelor româneşti. Eu nu mi-am pierdut încrederea nici în aceste zile critice.

Aceea ce nu credeam mai înainte, că se va ajunge întronarea lui Mangra în scaunul mitropolitan, s-a întâmplat. În 29 octombrie a fost hirotonisit şi introdus în scaunul mitropolitan la Oradea Mare, unde era mitropolia în refugiu. Actul hirotonisirei şi a introducerii l-au săvârşit episcopii Ioan Papp şi Miron Cristea în catedrala Orăzii Mari. Mitropolitul V. Mihali şi episcopii Radu şi Szécsenyi, ca catolici ce nu intră în biserica ortodoxă, n-au luat parte la ceremonia din biserică. Pentru autorităţile civile şi militare a fost canon ascultarea serviciului românesc. Mangra nu acceptase oferta Primăriei de a primi sala festivă a primăriei pentru recepţii, ci le-a ţinut în umila casă consistorială. Faptul acesta şi că toastele de la banchet, unde erau îngăduiţi de canoane şi episcopii greco- şi romano-catolici, au fost ţinute pe de-a-ntregul româneşte, ori începute româneşte şi terminate ungureşti, a indispus pe Unguri. Se auzea „*Kölcsönös csalódás*" („dezamăgire reciprocă").

Seara mă plimbam cu părintele arhimandrit Musta, atrăgând atenţia publicului cu fasonul nostru ortodox. „*Itt a két vén tolvaj*" („iată doi tâlhari bătrâni") ne aruncă în faţă doi pasanţi. Nu-mi era de mine, căci eu eram obişnuit din Arad la aceste graţiozităţi, dar mă temeam că înţelege adresa părintele Musta şi, pripit cum e de la fire, se încaieră cu ei. Repede îl iau cu vorba, până ce nu se mai văzură cavalerii insultători. – „*Auzişi de doi tâlhari?*, întrebai pe Musta. – *Da, dar cine sunt cei doi tâlhari? – Cine? Domnia mea şi domnia ta*". Ca muşcat de şarpe, întreabă „*unde-s*", etc. „*Pară-ţi bine că am scăpat atât de ieftin, haide acasă*" şi l-am tras după mine. Aşa s-a petrecut ospăţul nostru la instalarea lui Mangra. Dar nici matadorilor guvernamentali nu le-a mers mai bine. Miskolczy, prefectul judeţului, n-a primit în audienţă pe deputatul guvernamental, consilier aulic Burdea, cu acoliţii săi. Nu mai făcea adeziunea politică, se cerea lepădarea totală de neam. Aceasta era legea nouă a învingătorilor.

Lumea strâmtorată alerga la scutul lui Mangra. Între ei, şi de cei ce-l băteau cu pietre mai înainte. Câtă vreme a stat Tisza la putere, în zilele cele mai critice, a făcut multora bine, dar mai târziu i se dete să înţeleagă că intervenţiile lui nu sunt bine văzute, iar după căderea lui, urmând ministerul Eszterházy-Apponyi, se plângea că aceştia nu mai au încredere nici în el. *Sic transit gloria mundi*.

Eu promisesem părintelui Lupaş că, de voi fi pe picior liber, voi mişca toate pietrele pentru eliberarea lui, dacă va fi internat. Rebega, din Sibiiu, mi-a adus vestea că Lupaş a fost dus la Pojon, de fapt el era internat într-un sat, Rust, lângă Şopron, unde de abia l-am aflat. Ştiam că pentru Lupaş e jenantă intervenţia lui Mangra, dar fizicul debil, cum îl ştiam, nu-l puteam lăsa să piară cu zile prin temniţe, şi aşa m-am adresat lui Mangra pentru intervenţie. Sándor János, ministrul de Interne, ştia că Lupaş, după alegerea de mitropolit, a scris un violent articol contra lui Mangra în „*Telegraful Român*" şi se mira de această intervenţie. „*Vin pentru omul de ştiinţă, nu pentru omul politic*" replică Mangra. Altminteri, pentru Lupaş au intervenit şi alţi oameni de ştiinţă, unguri din Budapesta, dată fiind reputaţia lui de istorician şi la Universitatea din Budapesta. Pentru această intervenţie neplăcută părintelui Lupaş, iau eu răspunderea. Poate fi liniştit părintele Lupaş, nu-l dezonorează.

E propriu sufletelor căzute în păcatul rătăcirei că nu-şi pierd vechile afecţiuni de prietenie. Dr. Ioan Suciu era odinioară cel mai strâns legat de Mangra în luptele politice, iar după ruptura politică cel mai înverşunat adversar al lui. „*Când îi va merge lui Suciu de tot rău,*

să-mi scrii, spune Mangra lui G. Popa, *ca să intervin pentru el*". Firește că G. Popa s-a grăbit să-i scrie că Suciu e în stare insuportabilă la Rust. Așa i-a urmat eliberarea – și aici fără vina clientului.

Acestea, firește, erau numai intervenții particulare pentru foștii săi prieteni și mai ales pentru cei mulți ce se lepădau de Partidul național ca să scape de front și internări. Nu l-am putut însă determina să ia răspunderea în întregime pentru preoțime ca să o scutească de internări. „*Să-mi facă careva vreo transgresiune, și atunci mi-am mâncat încrederea la guvern, pierzând totul*". N-avea încredere în preoțime că-și va păstra cumpătul, nici curajul să se expună pentru totalitate, oricât îl strâmtoram eu. Ce nu mi-a succes mie, n-a succes nici sibienilor, care îl asigurau că i se vor ierta toate facă va face acest gest. A rămas refractar față de toate încercările făcute în direcția aceasta. Nu voia să se facă imposibil pentru lucruri mai mari – în gândirea lui obsedată de mrejele lui Tisza, în care credea orb ca într-un idol.

Cei ce aveau parale să se prevadă cu cele trebuincioase, erau mai scutiți în internare decât cei rămași acasă între șicanele zilnice, văzând cu ochii uraganul ce se descarcă asupra României și lanțurile ce se pregătesc Ardealului. Doctorului Comșa, din Săliște, de pildă, îi mergea foarte bine în Rust, unde își câștigase o bună clientelă, dar cei avizați a trăi dintr-o coroană la zi, cât li se dădea, o duceau greu de tot și trebuiau să se bage slugi. Mia bine erau însă cei din generația obligată la armată, ajunși, prin protecții și mituiri, în locuri sedentare dindărătul frontului, pe care i-a și apostrofat Tisza, într-o replică în Cameră, că stau ascunși prin spitale și alte servicii sedentare.

În 19 noiembrie străpung germanii frontul românesc la Târgu Jiu, ce are de consecință și ajungerea trupelor germane la Călimănești, pierderea luptei de la Argeș, ce deschidea calea la București. În 6 decembrie 1916, armata germană intră orgolioasă în București și după ea dulăii austro-ungari. Un ordin obliga să se tragă toate clopotele din țară de bucuria evenimentului. Burgul din Wiena – de unguri nu mai vorbim – era cuprins de spasmuri, singur micul clironom Otto – se spune – că era abătut când i s-a spus că regimentul lui n-a putut fi la intrarea triumfală în București. Peste doi ani regele Carol IV, cu soția Zitta, poposesc în București ca prizonierii aliaților. Nu doresc nici dușmanului meu acele clipe petrecute de ei în București.

Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, Editura Tipografiei Diecezane, Oradea, 1926, p. 79–82

684

Viena, 22 noiembrie 1916 – *Necrologul împăratului Franz Iosif, decedat în urma unei pneumonii care i-a afectat sănătatea și așa șubrezită de vârsta sa înaintată.*

Francisc Iosif I
1830–1916

Reîncepem munca noastră de cronicari cu încrestarea unui jalnic eveniment: moartea Majestății Sale împăratului-rege Francisc Iosif I.

În războiul cumplit ce dăinuiește, moartea venerabilului Monarh este un eveniment ce concentrează asupra-și atenția lumii întregi. Sufletul lui doritor de pace a fost rânduit din partea soartei, să-și ia sborul spre lumea nemuririi chiar în o vreme când ravagiile înfricoșatului război continuă a se deslănțui sub văzduhul incendiat.

Mare sbucium sufletesc a trebuit să sguduie inima lui nobilă când a iscălit proclamația de război, după ce a cumpănit totul conștiencios și amănunțit! Gândul lui din urmă se întoarce ca o binecuvântare asupra trupelor lui, cari luptă cu atâta vitejie la cele patru vânturi ale Monarhiei noastre.

De aci înainte el aparţine cu totul istoriei. Va veni cronicarul obiectiv, va cumpăni după vrednicie activitatea Monarhului, căruia Provedinţa i-a îngăduit să atingă limita patriarhală a vieţii. Va înşirui toate faptele Domnitorului, arătând cum sub îndelungata lui stăpânire lucrurile iau o altă înfăţişare şi tronul Habsburgilor se întăreşte tot mai mult.

Poporul nostru încă îşi rezervă paginile recunoştinţei în această istorie, pentru toate binefacerile, ce le-a primit de la Monarhul ce se duce. Ele împodobeau şi până acum scrisul istoriografilor noştri, dar moartea împăratului-rege le va da forma deplină.

Poporul nostru nu a pregetat nici o clipă să-şi dovedească cu fapta recunoştinţa şi alipirea către Domnitor de câte ori i s-au cerut jertfe de sânge în zilele grele ale trecutului, ca şi în acelea prin cari ne strecurăm astăzi. Figura luminoasă a eroului baron Ursu de Margina e reprezentată cu vrednicie şi astăzi prin eroi de talia colonelului Daniil Papp, a locotenentului-colonel Victor Rusu şi a atâtor viteji cari au luptat şi luptă cu credinţă sub steagul pentru care au jurat.

Amintirea lui se va păstră cu sfinţenie în sânul poporului, ca aceea a unui Domnitor bun si înţelept, dând atâtea dovezi de dragostea părintească, ce o avea pentru supuşii săi.

Odihnească în pace!

*

Date biografice

Francitc Iosif I, împărat al Austriei, rege al Boemiei etc. şi rege apostolic al Ungariei, născut la 18 august 1830 ca fiul cel mai mare al arhiducelui Francisc Carol şi al arhiducesei Sofia, prinţesă de Bavaria. Educaţiunea sa urmă sub conducerea arhiducesei Sofia şi a contelui clerical Bombelles.

Primul pas în viaţa publică îl făcu în 1847 ca reprezentant al împăratului Ferdinand la instalarea palatinului Ştefan în Pojon, unde plăcu foarte. În aprilie 1848 era să fie numit guvernor al Boemiei, merse însă în Italia, unde luă parte la răsboiu. Mersul evenimentelor politice îl chiamă pe neaşteptate pe tron. Spre a scăpa adecă de promisiunile făcute Ungurilor de împăratul Ferdinand, consiliul familiar îl declară major, exoperă resignarea împăratului Ferdinand şi-l proclamă, după retragerea tatălui său Francisc Carol în 2 decembrie 1848, împărat al Austriei.

Ca atare, plecă la Ungaria şi participă la cucerirea fortăreţei Raab. Cu ajutorul Rusiei doborî revoluţia ungară şi restitui apoi absolutismul, desfiinţând Constituţia din 20 august 1851 şi dietele. Restabilirea liniştei în ţară îi făcu cu putinţă a relua rolul dirigent în federaţiunea germană şi a înfrânge politica prusiana prin convenţiunea încheiată în 1850 la Olmüţ. La 1854 se puse în opoziţie contra Rusiei şi-şi pierdu, din cauza aceasta, simpatiile aliatului de odinioară, iar la 1855 încheia cu Curia papală un concordat.

Absolutismul centralist şi germanizator au produs catastrofa din 1859. Împăratul plecă în persoană în Italia ca să conducă campania în contra Italienilor şi Francezilor aliaţi, nu avu Insă succes, ci fu necesitat a încheia Pacea de la Villafranca şi a ceda Lombardia, ca să treacă hegemonia în mâinile Prusiei. Experimentele constituţionale făcute cu Diploma din 20 octombrie 1860 şi cu Constituţiunea, proclamată de Schmerling în 2 februarie 1861, tindeau pe de o parte a mulţămi pop oarele, pe de altă parte însă a menţinea preponderenţa germană şi centralismul. Rezultatul lor a fost iarăşi o catastrofă, la Königrätz, prin care Austria fu scoasă din federaţiunea germană şi pierdu Veneţia. Sub greutatea evenimentului acestuia, împăratul ceda Ungariei independenţa şi desfacerea monarhiei în două state, ale căror referinţe se regulară prin Pactul din 1867, mijlocit de cancelarul contele Beust. Pe baza compromisului acestuia, Francisc Iosif se încoronă, în 8 iunie 1867 la Budapesta, rege al Ungariei.

În privința personală, Francisc Iosif se bucură de cea mai mare veneraţiune din partea popoarelor sale, precum au documentat omagiile aduse lui cu ocaziunea jubileului de 50 ani al domniei sale. În privința familiară, Francisc Iosif a îndurat lovituri grele, pierzând unicul său fiu Rudolf, născut la 22 august 1858 şi decedat în 1889, şi soția sa Elisaveta, născută prințesă de Bavaria, care fu asasinată de un anarhist în 1898 la Geneva. I-au rămas numai două fiice, arhiducesa Gisela, născută la 12 iulie 1856 (căsătorită cu Leopold, principe de Bavaria) şi Maria-Valeria, născută la 22 august 1868 (căsătorită cu arhiducele Francisc Salvator).

Ajuns la adânci bătrânețe – căci era atunci de 84 de ani – e atins apoi la anul 1914 de o nouă şi grea lovitură împăratul şi regele nostru, acum adormit în Domnul, Francisc Iosif – nepotul său, moştenitorul de tron, arhiducele Francisc Ferdinand, fala şi mândria sa, precum şi nădejdea popoarelor din monarhie, e asasinat mişeleşte în Saraievo, împreună cu soția sa Sofia de Hohemberg, şi din acest omor politic se naşte războiul groaznic la care asistăm de doi ani şi jumătate, războiul ale cărui grosăvii le-a văzut şi le-a simțit şi Împăratul şi Regele Francisc Iosif I, al cărui sfârşit însă nu a mai putut să-l aştepte ci, obosit de lunga domnire şi îndurerat de cele ce se petrec în lume, a plecat la glorioşii săi înaintaşi, părăsind această vale a plângerilor. Fie bine primit între cei buni şi drepți, căci memoria sa în veci binecuvântată are să fie!

Boala

În starea sanitară a Majestății Sale s-a observat schimbare de prin primele zile a lunii noemvrie. Boala a fost premersă de influență, care a degenerat în tusă şi friguri. Morbul progresa spre plomuna dreaptă, unde a cauzat aprinderea peliței pulmonare, după cum au constatat medicii de curte, dr. Kerzl şi Orthner. Majestatea Sa adese avea ferbințeli mari, cu o temperatură de 39,6 grade, ceea ce producea slăbiciune în tot corpul. Tot timpul în care Majestatea Sa era cuprins de morb, şi-l petrecea cu rezolvarea actelor şi conducerea imperiului. Mai slăbit s-a simțit în ziua de 22 noemvrie.

Ultimele cuvinte

Mă simt debil. Nu am apetit. A spus Majestatea Sa comornicului care îi servea dejunul. Majestatea Sa, cu toate acestea, a rămas la masa de lucru. După amiază, când s-au prezentat medicii de curte, au întrebat pe Majestatea Sa cum se simte. *Sunt debil, foarte debil*. La ora 6 Majestatea Sa a trecut în camera de dormit. Pe la ora 8 şi jumătate monarhul şi-a perdut conştiința, iar la 9 ore a decedat rostind ultimele cuvinte: *Sunt obosit*.

Cu trei zile înainte de decedare, s-a prezentat la Majestatea Sa nunțiul papal, care i-a predat binecuvântarea Papei. În fiecare zi se oficia Sfânta liturghie, la capela curții regale, din partea preotului Hofburg, la care lua parte şi Majestatea care, înainte de a trece la cele veşnice, a primit Sfânta cuminecătură din partea episcopului Seidl.

Unirea, nr. 90 din 16 decembrie 1916, Blaj, p. 1–2

685

Berlin, 6 decembrie 1916 – *Ştire în legătură cu ocuparea de către armatele aliate germane şi austro-ungare a oraşelor Sinaia, Ploieşti şi Bucureşti.*

Trupele aliate au ocupat Bucureştiul, Ploieştii şi Sinaia

Cu datul de 6 decembrie, primim următorul comunicat oficial:

Am ocupat Bucureştiul, Ploeştii şi Sinaia. Agenţia „Wolff" comunică: Am ocupat Bucureştiul, din care prilej împăratul Vilhelm a ordonat să se arboreze drapele în Prusia şi Elsacia-Lorena şi să se tragă clopotele.

Unirea, nr. 90 din 16 decembrie 1916, Blaj, p. 6

686

Mestecăneşti (Nyiregyháza-Ungaria), 8 decembrie 1916 – *Ştire în legătură cu faptele de curaj şi de vitejie ale colonelului român Dănilă Pop, şi ale detaşamentului său, din armata austro-ungară, pe frontul unguresc.*

Eroismul colonelului Dănilă Pop

este iarăşi relevat într-un lung articol din *Pester Lloyd*, în care se arată că bravul comandant român din Ardeal se află acum în acelaşi loc unde acum doi ani a apărat pământul patriei de invazia rusească.

La finele lui noemvrie şi la 8 decembrie în Carpaţii păduroşi, acolo unde stau trupele lui Dănilă Pop acum, au fost atacate de masse uriaşe de ruşi, după o teribilă pregătire artileristică. Timp de 6 zile, eroica brigada a colonelului Dănilă Pop a avut de respins peste 50 de atacuri ruseşti. Cele mai multe în regiunea Mestecăneşti[753]. Ceia ce e mai interesant, e că colonelul acesta stă întotdeauna în prima linie de foc. Soldaţii lui îl admiră şi îl zeifică.

Unirea, nr. 91 din 23 decembrie 1916, Blaj, p. 3

687

Viena, 16 decembrie 1916 – *Ştire cu privire la succesiunea la tronul Austro-Ungariei a prinţului moştenitor Carol Franz Iosif, care va fi încoronat ca împăratul cu titulatura de Carol I-lea al Austriei şi Carol al IV-lea al Ungariei.*

A murit Regele, trăiască Regele!

Pe tronul glorioasei case de Habsburg, după trecerea la cele veşnice a Majestăţii Sale Francisc Iosif I, urcă la vârstă de 29 ani Arhiducele Carol Francisc Iosif.

S-a născut în 17 august, 1887 în Persenblug, din familia principelui Otto şi soţia principesa Maria Iosefa, frate cu moştenitorul de tron Austro-Ungar, Francisc Ferdinand, asasinat în Sarajevo. A studiat mai ales ştiinţa militară, ceea ce l-a ridicat, prin succesele abţinute la frontul italian, bucovinean şi român, la valoarea unui mare strategian.

Noul monarh s-a căsătorit în 1911 cu prinţesa Zita de Parma, fiica prinţului de Parma şi Piacenza. Are patru copii dintre cari, moştenitorul presumtiv, ca prim născut, e Francisc Iosif Otto. Noul împărat şi rege va figura ca împărat al Austriei sub numele de Carol I, iar ca rege al Ungariei se va intitula de Carol IV. Încoronarea va avea loc probabil

[753] *Mestecăneşti* (în ungureşte *Nyiregyháza*), oraş în Ungaria de nord-est, în comitatul *Szabolcs-Szatmár-Bereg* – n.n., A.Ţ.

prin jumătatea primă a lunei decembrie. Majestatea Sa, luând conducerea Monarhiei, a dat următorul autograf preaînalt:

Către popoarele mele!

Alăturea cu patria mea şi cu popoarele mele, stau adânc emoţionat şi consternat la catafalcul acelui nobil domnitor care a condus destinele monarhiei aproape şaptezeci de ani. Graţia Atotputernicului l-a chemat pe tron în fragede tinereţe şi i-a dat putere ca până la adânci bătrâneţe – neclintit şi neînfrânt de grele suferinţe omeneşti – să se poată consacra esclusiv datorinţelor sale indicate de misiunea sa de domnitor şi de iubirea fierbinte a supuşilor săi.

Înţelepciunea, prevederea şi grija lui părintească au aşezat temelii statornice convieţuirei pacinice şi desvoltării libere; din mijlocul unor grave turburări şi pericole, în vremuri bune, ca şi rele, a condus Austro-Ungaria în decursul unui timp îndelungat de pace la acea treaptă înaltă a puterii, pe care azi suportă umăr la umăr cu aliaţii săi lupta în contra duşmanilor cari au atacat-o din toate părţile. Opera lui trebuie să o continui şi să o termin eu.

În vremuri furtunoase mă urc pe tronul cinstit al strămoşilor mei, lăsat mie de nobilul meu antecesor în toată strălucirea sa. Scopul încă nu este atins, încă nu s-a sfărâmat acea credinţă deşartă a inamicilor mei că cu continuarea atacurilor lor vor putea învinge, ba chiar sdrobi monarhia. Mă simt una cu popoarele mele în acea hotărâre nestrămutată ca să continui lupta până în sfârşit şi până la eluptarea acelei păci, care asigură existenţa monarhiei şi bazele solide ale desvoltării sale neturburate.

Cu mândră încredere contez la aceea că armata mea eroică, sprijinindu-se pe patriotismul plin de jertfă al popoarelor mele în frăţietate credincioasă de arme, cu armatele aliate şi cu ajutorul lui Dumnezeu va respinge toate atacurile duşmanului şi va duce războiul la un sfârşit glorios. Tot atât de neclintită este încrederea mea în aceea că monarhia mea, a cărei putere zace în soarta comună şi nedespărţită a celor două state ale sale, soartă comună înscrisă în legi vechi şi din nou pecetluită în lupte şi pericole – va ieşi oţelită şi întărită înlăuntru şi în afară din acest războiu. Şi mă încred şi în aceea că popoarele mele, pătrunse de conştiinţa unităţii lor şi străbătute de un adânc patriotism şi unite în hotărârea plină de jertfa de a birui pe duşmanul din afară, vor conlucra şi la opera reînoirei şi recâştigării pacinice a forţelor, pentru ca să poată asigura epoca de înflorire internă, de desvoltare şi de consolidare pe seama ! celor două state ale monarhiei şi pe seama provinciilor alăturate la ele, Bosnia şi Herţegovina.

Când implor graţia şi binecuvântarea cerului asupra mea, asupra patriei mele şi asupra popoarelor mele iubite, făgăduesc în faţa Atotputernicului că voiu fi păzitorul credincios al moştenirei lăsate mie de strămoşii mei. Voiesc să fac tot posibilul ca să se sfârşească cât mai curând jertfele şi grozăveniile războiului, doresc să recâştig pe seama popoarelor mele binecuvântările i păcii, aşa precum va permite onoarea armelor noastre, interesele de existenţă ale statelor mele şi ale credincioşilor noştri aliaţi şi încăpăţânarea inamicilor noştri.

Voiesc să fiu domnitorul drept şi plin de iubire al popoarelor mele, doresc să respectez constituţia şi legile. Voi veghea cu grijă asupra egalităţii de drepturi. Silinţele mele statornice le voiu îndrepta spre promovarea binelui moral şi spiritual al popoarelor mele, spre scutul libertăţii şi ordinei de drept şi într-acolo ca să asigur pe seama membrilor muncitori ai societăţii rodul muncei lor cinstite.

Moştenirea scumpă primită de la antecesorul meu este alipirea şi încrederea reciprocă între coroană şi popor. De aici voi împrumuta puterea de lipsă întru îndeplinirea îndatoririlor misiunei mele măreţe, dar grele, de domnitor. Cu încredere în forţa inepuizabilă de

viaţă a Austro-Ungariei şi străbătut de iubirea adâncă ce o simt faţă de popoarele mele, pun viaţa şi toate puterile mele în serviciul acestui scop măreţ.

Viena, 21 Noemvrie 1916

Carol m. p.
Contele Ştefan Tisza m. p.

Unirea, nr. 90 din 16 decembrie 1916, Blaj, p. 3–4

688

Londra, 16 decembrie 1916 – *Ştire cu privire la criza provocată în guvernul britanic de prăbuşirea frontului românesc, situaţie care a condus la înlocuirea premierului Asquit cu George Lloyd.*

Anglia

Catastrofa României a provocat în toate statele Ententei uriaşe tulburări. În parlamentele şi ziarele franceze şi engleze se fac comentări aprinse desastrului statului dunărean, iar guvernelor imputări de neputinţă şi netrebnicie.

Surescitarea spiritelor a provocat în Anglia criză de guvern. Ministrul-prezident Asquit şi-a prezentat regelui dimisia, care a şi primit-o. În locul lui a fost numit Lloyd Gheorghe, mâna de fier, care şi până acum a trecut ca cel mai încăpăţânat adict al războiului. Noul ministru-prezident englez îşi va completă lista ministerială încă în zilele aceste.

Unirea, nr. 90 din 16 decembrie 1916, Blaj, p. 6

689

Washington, 16 decembrie 1916 – *Ştire cu privire la câştigarea alegerilor pentru preşedinţia Statelor Unite ale Americii de către preşedintele în funcţie, Woodrow Wilson, care urmează să-şi îndeplinească astfel cel de al doilea mandat.*

America

În America s-a ales noul prezident pe un period de 4 ani în persoana presidentului de până acum, Wilson. De contracandidat a figurat reprezentantul Partidului republican Hughes, care a căzut faţă de Wilson, reprezentantul democraţilor, de abia cu câteva voturi. Lupta dintre cele două partide a fost fără seamăn de crâncenă şi presa engleză, în ziua alegerii, a colportat ştirea că Wilson a căzut faţă de Hughes.

Ştirea a fost desminţită apoi. E de notat că Hughes a fost susţinut de Rooswelt, fostul president al republicei Statelor unite americane şi, prin urmare, un fervent adict al politicei de întrevenire în răsboiu.

Unirea, nr. 90 din 16 decembrie 1916, Blaj, p. 6

690

Viena, 16 decembrie 1916 – *Rezumat al operaţiunilor militare desfăşurate în Transilvania de trupele aliate germane şi austro-ungare pentru respingerea ofensivei româneşti, retragerea armatelor române înspre Moldova şi abandonarea în mâinile inamicilor a principalelor oraşe din Oltenia şi Muntenia, inclusiv capitala Bucureşti.*

Răsboiul european

Invaziunea României în Ardeal a fost de scurtă durată. De abia două săptămâni dacă a ţinut delirul unei cuceriri uşoare, cum se întâmplase cu Bulgaria, căci îndată ce au sosit trupele germane şi ale noastre, inamicul a curăţit locul într-o fugă remarcabilă.

Oştirile generalului Falkenhayn, cari operau în Ardeal, după un plan bine chibzuit, au curăţit în câteva zile terenul. La Sibiiu trupele române au fost complet împresurate. Generalul Krafft von Delmensingen a luat cu o divizie prin creierii munţilor şi le-a ieşit tocmai în spate, la pasul Turnului-roşu. Bătălia a fost decisivă. Resturile armatelor române, cari s-au putut refugia, au scăpat de abia pe văile neumblate ale Carpaţilor. Multe grupuri de soldaţi, răsbiţi de foame şi frig, s-au predat şi aşa. Celelalte s-au retras cu o iuţeală de nedescris spre Braşov unde, bătute, au trecut prin pasul Timişului în Muntenia.

Armatele generalilor Kövess şi Arz au alungat într-aceea detaşamentele române din Săcuime, cari s-au retras în munţi, la graniţă. Curăţit odată Ardealul de inamic, operaţiunile trupelor noastre au urmat cu energie. La toate pasurile s-au încins lupte vehemente, iar inamicul a fost silit mereu să se retragă.

Oştirile noastre au cuprins în curând Predealul, Azuga, Buşteni; pe Olt Câineni şi satele spre Râmnicul-Vâlcii; la Bran Rucărul, Dragoslavele; iar în valea Jiului, după crâncene hărţuieli, au intrat în Târgul-Jiu. Lupta de la Târgul-Jiu a fost catastrofală pentru oştirea română.

La câteva zile după înfrângerea inamicului, oştirea generalului Falkenhayn intră în Craiova şi taie linia de retragere a oştirii generalului Culcer, de la Orşova. În acelaşi moment, generalul Mackensen trece pe la Turnu-Severin, şi în alte, puncte Dunărea şi se împreună cu oastea generalului Falkenhayn lângă Slatina, la Olt.

De aci înaintarea trupelor noastre merge repede. Oştirea română se retrage în cea mai completă desordine. Cade Râmnicul-Vâlcea, Curtea de Argeş. La Alexandria intră trupele bulgăreşti, iar la Svistov trec alte trupe turceşti-bulgăreşti. La Argeş se dă o nouă luptă între trupele germane şi române. Acestea din urmă sunt complet distruse, lăsând pe teren o mulţime de prisonieri şi tunuri. Lupta de la Argeş a pecetluit soarta capitalei, a Bucureştilor.

În aceeaşi zi au intrat trupele noastre în Sinaia, Ploeşti, Bucureşti, pe cari oştirea română le-a evacuat, căutând scăparea spre nord, în Moldova. Trupele germane sunt pe urma inamicului care, în munţii Moldovei, se apără încă împotriva generalilor Arz şi Kövess.

Unirea, nr. 90 din 16 decembrie 1916, Blaj, p. 7

691

Blaj, 23 decembrie 1916 – *Ştire în legătură cu vizita la redacţia periodicului „Unirea" din Blaj a ofiţerului român Iacob Pop, din Regimentul 50 al armatei austro-ungare, unul dintre cei mai mari eroi ai frontului rusesc.*

Eroul Iacob Pop

Un nume de care se leagă multe fapte de vitejie. Nu a fost relevat în ziare, şi eu abia am putut afla câte ceva despre faptele lui de eroism, ce se reoglindează aşa de frumos în strălucirea celor patru decoraţii. Se reîntorcea din Viena, unde a luat parte la înmormântarea Majestăţii Sale, Francisc Iosif I, ca reprezentant al Regimentului 50. S-a oprit câteva ore şi la noi, şi priveam cu multă mândrie la statura înaltă, militară, a eroului Pop.

A fost la oaste de la începerea războiului. Mai mult, a luptat cu vitejie pe frontul rusesc unde, cu trupa de sub conducerea lui, a apărat timp de patru ore retragerea unei aripi de armată, pentru care faptă a fost distins cu *Decorația mare de aur*. Lângă ea se înşiruie *Medalia de argint „Bodische ferdiust medalie"*[754] şi *Crucea pentru serviciu*.

După câteva ore petrecute în oraşul nostru, unde prietenii şi cunoscuții îl asediau cu întrebări despre faptele de vitejie, eroul Pop s-a reîntors acasă pentru a-şi împlini restul de concediu. – Dorim viteazului nostru şi pe mai departe aceeaşi purtare eroică, să fie fala şi mândria neamului nostru.

Unirea, nr. 91 din 23 decembrie 1916, Blaj, p. 3

692

Viena, 30 decembrie 1916 – *Ştire în legătură evoluția luptelor pe frontul moldovean, pozițiile ocupate de armatele aliate germane şi austro-ungare în sectorul Râmnicu Sărat şi rezistența opusă de trupele româneşti în trecătoarea de la Oituz.*

Războiul european

În România operațiunile strategice decurg favorabil, cu toate că s-au aruncat în luptă forțe mari. Pe cursul inferior de la Călmățuiu am cucerit teren. Spre nord-vest de Râmnicu-Sărat trupele lui Falkenhayn, după cinci zile de lupte sângeroase, au spart, pe un front de 17 km. pozițiile fortificate ale duşmanului. Numărul prisonierilor, făcut, din 22 crt., e 7.600 ostaşi (mai mulți ruşi) şi 27 mitralieze.

La frontieră, unde luptă trupele arhiducelui Iosif, se dau lupte violente pe sectorul ce cade spre öst şi nord-öst de Kézdivásárhely[755]. Operațiunile strategice în mare sunt împiedecate de zăpadă şi înghețuri. Pe celelalte fronturi nu e nimic de semnalat. Mai nou se dau lupte aprige pe culmile ce se extind spre sud-öst de Sósmezö[756], unde trupele noastre au puşcat două aeroplane inamice. Artileria rusă a bombardat pozițiile de la sectorul Mestecăneşti.

Unirea, nr. 93 din 30 decembrie 1916, Blaj, p. 3

693

Iaşi, decembrie 1916 – februarie 1917 – *Cronica retragerii armatei române, însoțită de refugiul populației civile, la Iaşi, urmată de penuria alimentară şi a spațiilor de cazare, incapacitatea spitalizării tuturor răniților, izbucnirea epidemiei de tifos, intrarea armatelor ruseşti în oraş şi dezintegrarea lor odată cu izbucnirea Revoluției.*

Iaşii

Iarna anului 1916

Înainte era o cetate moartă, un oraş de şcoli şi de biserici, cu străzile curate şi aproape pustii pe care le străbăteau în răstimpuri trecători paşnici; tăcuți, tacticoşi şi niciodată grăbiți. Nici o mişcare industrială, puțin negoț şi o viață sufletească locală pe cât

[754] *„Badische verdienstmedaille"* = Medalia pentru merite personale – n.n., A.Ț.

[755] *Târgu Secuiesc* – n.n., A.Ț.

[756] *Poiana Sărată* (în ungureşte *Soósmező*), localitate pe valea *Oituzului*, în județul Bacău – n.n., A.Ț.

de distinsă, pe atât de vanitoasă. Ieşenii îmi făceau impresia unor nobili jefuiţi de titlurile lor, cu destulă ură împotriva uzurpatorilor, dar resemnaţi şi incapabili de luptă. Nu se războiau decât prin cuvinte. Ameninţări, articole de gazetă, suspinuri, şi în urmă iarăşi tăcere…

Oraşul, aşezat pe o colină, cu o panoramă splendidă înviorată de grădini, înfăţişa totuşi priveliştea tristă a unei Capitale detronate, pe ale cărei uliţi în zigzag respirai totdeauna o atmosferă de melancolie şi un parfum de amintiri. Numai sărbătorile, când începeau să cânte clopotele grele ale celor optzeci de biserici, amestecându-şi laolaltă dangătul prelung şi cadenţat, rostogolit cu răsunet în zarea crestată de turnuri şi copaci, simţeai că fantoma Capitalei glorioase de odinioară îşi răsfrânge în văzduhuri slava şi maiestatea atâtor secole de fast şi de vitejie, şi fără să-ţi dai seama îţi scăldai cugetul în lumină ţi evlavie, potrivindu-ţi paşii după ritmul sugestiv al rugăciunii.

*

Aşa îmi aduc aminte Iaşii din anii de şcoală, când sufletul meu tânăr se îmbăta de reveria monotonă a pitoreştilor amurguri privite din deal de la Copou, dar acum nu-l mai recunosc.

Războiul i-a risipit tăcerea, a amuţit amintirile şi i-a tulburat somnolenţa. De când tunurile, chesoanele, automobilele şi convoaiele militare cutremură asfaltul murdar, desfundându-l şi ridicând nori de praf în văzduh, oraşul acesta nu mai respiră şi nu mai doarme. Înfăţişarea-i sfioasă şi tristă de cetate elegiacă, a fost alungată de cutezanţa cumplită a tragediei care se răsfrânge fără încetare de pe front, năprasnică şi mânioasă, peste întreaga Moldovă. Resturile regimentelor viteze, fărâme eroice din gloria nestatornică de la Jiu sau de la Neajlov, ofiţeri şi soldaţi, miliţieni şi recruţi, după o lună de marş istovitor, bătuţi de ger şi de nevoi, goniţi din urmă şi mânaţi în silă, îşi târăsc pe străzile înguste şi strâmbe ale Iaşului, care furnică de deznădăjduiţi, jalea retragerii şi spaima dezastrului. Carele cu bejănii, camioanele sanitare cu răniţi, căruţele cu bolnavi, grupuri răsleţe de soldaţi rătăciţi de unitatea lor, care nu se ştie dacă mai există, sporesc mizeria crâncenă a vârtejului obştesc.

De la gară urcă spre centru ostaşi schilozi, desculţi, cu figurile supte de boală, cu buzele învineţite de foame, trimiţând privirile rugătoare împrejur, aşteptând ca să li se dea fără să cerşească. Unii dintre ei, abia mişcându-se, sprijiniţi în cârjă sau în armă, par nişte stafii, atât de străvezie şi firavă li-i făptura… Şi priveliştea se repetă la fiecare ceas în toate colţurile şi la toate răspântiile, contrastând revoltător cu fuga elegantă a unui automobil de la Cartier sau lunecarea grăbită a unui docar proaspăt vopsit, mânat cu graţie de un ofiţer de intendenţă.

Prin cafenele, prin cantine, restaurante şi cârciumi evreieşti, refugiaţii roiesc. Se îngrămădesc la mese cu două ceasuri înainte de-a fi gata obişnuita ciorbă de fasole cu cotidiana iahnie de cartofi, de teamă ca să nu rămână nemâncaţi în ziua aceea. Supă acest preludiu al foametei se poate bănui vremurile care ne aşteaptă. Peste patru sute de mii de oameni s-au înghesuit în acest târg sărac şi neîncăpător, şi toţi vor să mănânce. Localnicii, goniţi din iatacurile şi saloanele lor, blestemă pe nepoftiţii care le-au sfărâmat liniştea, le-au scumpit viaţa şi le-au tulburat siesta şi, neputându-se răzbuna altfel, le iau chirii mai mari decât preţuieşte întregul acaret cu mobilă cu tot. Pribegii, mânioşi de puţina ospitalitate şi specula ieşenilor, vor să se compenseze zgâriind oglinzile, ştergându-şi noroiul pe covoare, ori scoţând ochii portretelor de familie, aşa că în câteva săptămâni biata gazdă nu-şi mai recunoaşte mult lăudata-i gospodărie. Pretinsa rivalitate dintre Moldoveni şi Munteni ia acum o formă vădită, preschimbându-se în duşmănie. La judecătorii şi tribunale procesele curg cu duiumul.

*

Pe valea Bahluiului sau pe dealurile dimprejur, soldaţii îşi sapă, pe un ger amarnic, bordeie de adăpost, iar alţii clădesc barăci de izolare pentru exantematici.

Tifosul negru bântuie cu furie. Spitalele din oraş nu mai încap de bolnavi, care zac câte doi într-un pat, molipsindu-se unii de la alţii deoarece, nefiind un triaj amănunţit, sunt amestecaţi laolaltă ofticoşii cu tificii, răniţii cu exantematicii. Cu toate că pădurile sunt la câţiva chilometri numai, nu sunt căruţe care să aducă lemne pentru încălzirea sălilor de clinică, nu se ajung alimentele pentru întremarea suferinzilor.

Mortalitatea e înspăimântătoare. Camioane încărcate cu cadavre, unele în racle albe nestrujite, altele trântite deasupra, învelite numai în cearşafuri, pornesc pe drumul eternităţii. Nu se mai găseşte scândură pentru sicriuri.

La Comenduire sosesc necontenit camioane cu bolnavii care n-au loc în spitale şi care trebuiesc totuşi adăpostiţi undeva… Într-o zi am văzut aşteptând în gangul fostului hotel Buch o căruţă în care erau trântiţi unii peste alţii şapte soldaţi. Doi dintre ei muriseră pe drum, alţi doi îşi dădeau duhul, Iar ceilalţi, ţepeni de ger, se văicăreau de moarte. Trecătorii, cu inima sfâşiată şi cu şiroaie de lacrimi pe obraz, se opreau în loc ca să le dea bani, care însă nu le puteau fi de nici un folos.

Moartea începuse în urmă să secere printre doctori şi surorile de caritate. În populaţie jertfele nu erau mai puţine. Pe toate străzile vedeai un prapor negru – toate familiile erau covârşite de un doliu… Trebuia să stai câte patru zile cu mortul în casă până să-ţi vie rândul la dric. Înmormântările începeau dis de dimineaţă şi durau până noaptea târziu, numai aşa *„adânc întristaţii"* aveau putinţa să împace faptul redus cu legea creştinească. În unele zile *„aglomeraţia"* pe ţărmul Styxului era aşa de mare încât rudele se vedeau siliţi să-şi ducă *„mortul scump"* la groapă într-o căruţă de piaţă împodobită cu câteva lăvicere, sau purtând sicriul pe umeri.

Şi funebrul spectacol continuă acelaşi zi după zi, încât ajunsese banal pentru privitori, primejduind nădejdea în refacerea oştirii noastre şi alungând din sufletele multora credinţa în izbândă.

*

În acest răstimp, printr-un contrast izbitor între nenorocire şi nepăsare, pe barierele oraşului, în chiuituri şi cântări zgomotoase, soseau Ruşii, voinici, îmbujoraţi, cu pasul greu şi rar al omului care nu aleargă nici la moarte dar nici la victorie, bălăngănindu-şi mâinile în aer şi spintecând văzduhul cu ritmul unui marş sălbatec, în fanfară sau şuierăturile unui cor ţărănesc, care te făcea să luneci cu gândul la stepele patriarhale ale Volgăi.

Mai ales în nopţile sticloase ale lui ianuarie, pe vifor sau pe senin, îi auzeai tropăind în cadenţă pe zăpada cristalină, sfidând asprimea frigului tăios cu accentele barbare şi fierbinţi ale unui cântec de vitejie. De altminteri, *„aliaţii"* noştri n-aveau nimic eroic în afară de muzică…Şi Ruşii veneau, veneau mereu, ca un fluviu fără stăvilar în curgere, revărsându-se valuri, valuri asupra Moldovei libere şi sărace, pe care Ţarul făgăduise solemn s-o ocrotească de invazie.

Dar muscalii, înainte de a lua frontul în primire, au socotit că datoria lor e să ocrotească puţinele noastre depozite de grâne şi de alimente. Furioşi că nu i-am întâmpinat în cale cu rachiu, au strâns toată *„apa de colonie"* din prăvălii şi au sorbit-o, apoi au cerut spirt denaturat, pe care l-au filtrat de anilină prin pâine fierbinte, scoasă atunci din cuptor, şi l-au băut ca pe o votcă superioară. Atunci am priceput de ce soldaţi ruşi veneau întotdeauna neînarmaţi. Muniţiile şi armele le aduceau căruţele din urmă.

Firește că nimeni nu se îndoia de virtuțile războinice ale muscalului, dar nici unul în schimb nu se bănuise însușirile lor deosebite pentru negustorie. Fiecare soldat purta în spate un mic bazar, pe care şi-l instala de obicei în piață. Vindea tutun, zahăr, ciorapi, cisme, măsline, căciuli, ață, ceai, cutii de conserve, săpun, unt, icoane – într-un cuvânt, tot ce pofteşti… Pentru o litră de spirt era în stare să se descalțe pe loc, chiar dacă nevoia îl silea în urmă să fure cismele unui „*tovarăş*". Când îşi isprăvea târgul, pleca în patrie ca să se aprovizioneze din nou, sau devasta prăvălia vreunui biet evreu, ale cărui mărfuri i le vânduse tot el. Frontul îi era mai puțin plăcut decât oraşul şi de aceea îl vizita rar sau deloc.

În primăvară, izbucnind revoluția, armatele ruseşti s-au preschimbat în nişte turme fără păstor, având însă fiecare măgarul în frunte, sub chipul unui purtător al steagului roşu. Toți strigau „*răspublică*", fie chiar şi sub un… Țar nou…

…De război nici nu mai era vorba, după cum disciplina ostăşească era acum numai o amintire. În beția lor după fraze umflate, pe care nu le pricepeau, „*frații*" ruşi descoperiseră o dragoste deosebită pentru noi şi voiau, în generozitatea lor slavă, să ne dăruiască şi nouă o „*răspublică*", să ne facă fericiți cu de-a sila, nimicind organizația noastră burgheză şi stârpind pe „*burjui*".

Agitațiile bolşeviste începuseră să se întrevadă pe-alocuri, odată cu fraternizările de pe front. Primejdia rusească din spate era acum mai mare decât primejdia germană din față. Amândouă, pornind din acelaşi izvor, ne înlăturau gloria dezrobirii şi ne amenințau libertatea.

Dar armata noastră, care reînviase cu cele dintâi raze ale soarelui de primăvară, refăcută, pregătită şi însetată de biruință, era la postul de onoare. Ea a risipit repede amândouă primejdiile, învingând şi pe nemți şi pe muscali deopotrivă. Mărăşeştii nu însemnează numai înfrângerea lui Mackensen, dar şi dezarmarea muscalilor, stârpirea bolşevismului şi ocuparea Basarabiei.

Corneliu Moldovanu

Luceafărul, nr. 1 din 1 ianuarie 1919, Bucureşti, p. 14–17

Bibliografie

- Arhivele Nşionale-Serviciul Judeţean Bihor (AN-SJ Bihor), fond *Prefectura judeţului Bihor.*
- Arhivele Militare Române (AMR), fond *950.*

*

- *** *1918. Bihorul în Epopeea Unirii. Documente*, Comitetul de Cultură şi Educaţie Socialistă al judeţului Bihor, Oradea, 1978.
- *** *Magyarország a XX. században*, vol. II, Babits Kiadó, Szekszárd, 1996–2000.
- Abbot Willis John, *The Nations at War. August 1914 – August 1916*, Leslie-Judge Company, 1917.
- Abrudeanu Ion Rusu, *Păcatele Ardealului faţă de sufletul vechiului regat. Fapte, documente şi facsimile*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1930.
- Achim Valeriu, *Nord-Vestul Transilvaniei. Cultură naţională, finalitate politică (1848–1918)*, Editura Gutinul, Baia Mare, 1998.
- Andea Ioan I., Puşcaş Iosif, *Izvoare de demografie istorică. Transilvania*, vol. II, *Secolul al XIX-1914*, Direcţia Generală a Arhivelor Statului, Bucureşti, 1987.
- Arghezi Tudor, *Publicistică (1914–1918)*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2000.
- Burg David F., Purcell Edward L., *Almanac of World War I*, The University Press of Kentucky, 1998.
- Ciubotă Viorel, *Lupta românilor din judeţul Satu Mare pentru făurirea statului naţional unitar român. Documente (1848–1918)*, Direcţia Generală a Arhivelor Statului, Bucureşti, 1989.
- Constantinescu Miron, Pascu Ştefan, Bányai Ludovic, *Desăvârşirea unificării statului naţional român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1968.
- Cook Chris, Stevenson John, *The Routledge Companion to World History Since 1914, Routledge*, New York, 2005.
- Damean Sorin Liviu, *România şi Congresul de Pace de la Berlin (1878)*, Editura Mica Valahie, Bucureşti, 2011.
- Davison Thomas, *The Works of Lord Byron*, vol. IV, John Murray, Albemarle-Street, London, 1831, p. 146–154.
- Dixon Joe C., *Defeat and Disarmament: Allied Diplomacy and the Politics of Military Affairs in Austria, 1918–1922*, University of Delaware Press, 1986.
- Falcão Garibaldi, *Historia illustrada da Grade Guerra*, vol. VIII, Guimarães & Co.Editores, Lisboa, 1916.
- Falkenhayn Erich von, *The German General Staff And Its Decisions, 1914–1916*, Pickle Partners Publishing, 2013.
- Ilieşiu Nicolae, *Monografia istorică a Banatului. Judeţul Caraş*, Editura Mica Valahie, Bucureşti, 2011.
- Jónás Károly, Villám Judit, *A Magyar Országgyűlés elnökei 1848–2002*, Argumentum, Budapest, 2002.
- Jewison Glenn, Jörg C. Steiner, *Austro-Hungarian Land Forces 1848–1918*, www.austro-hungarian-army.co.uk/call859.htm.
- Kocsis Károly, Kocsisné Hodosi Eszter, *Magyarok a határainkon túl (a Kárpát-medencében)*, ÖKOEK Szerkesztőség, 2008.
- Liveanu Vasile, *Relaţii agrare şi mişcări ţărăneşti în România (1908–1921)*, Editura Politică, Bucureşti, 1967.
- Maior Liviu, *Mişcarea naţională românească din Transilvania (1900–1914)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1986.

- Maior Liviu, *Românii în armata habsburgică. Soldați și ofițeri uitați*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2004.
- Maurer John H., *The Outbreak of the First World War: Strategic Planning, Crisis Decision Making, and Deterrence Failure*, Praeger Publisher, Westport, 1995.
- Mężyk Andrzej, *Tuchów i okolica w ogniu wojny światowej 1914–1915*, Mała Poligrafia WSD Redemptorystów w Tuchowie, 2014.
- Mitrović Andrej, *Serbia's Great War, 1914–1918*, Purdue University Press, West Laffayette, Indiana, 2007.
- Moşincat Constantin, *Războiul românilor ardeleni*, Editura Tipo MC, Oradea, 2018.
- Netea Vasile, Marinescu C. Gheorghe, *„Liga Culturală" şi unirea Transilvaniei cu România*, Editura Junimea, Iaşi, 1978.
- Netea Vasile, *Spre unitatea statală a poporului român. Legături politice şi culturale între anii 1859–1918*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1969.
- Pavlovic Srdja, *Balkan Anschluss. The Annexation of Montenegro and the Creation of the Common South Slavic State*, Purdue University Press, West Lafayette (Indiana), 2008.
- Păcurariu Mircea, *Cărturari sibieni de altă dată*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002.
- Plămădeală Antonie, Cristea Miron, *Românii din Transilvania sub teroarea regimului dualist austro-ungar (1867–1918). După documente, acte şi corespondenţe rămase de la Elie Miron Cristea*, Tiparul Tipografiei Eparhiale, Sibiu, 1986.
- Pop Ioan-Aurel, Nagler Thomas (coordonatori), *Istoria Transilvaniei. De la 1711 până la 1918*, vol. III, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2008.
- Popescu Grigore N., *Preoţimea română şi întregirea neamului. Temniţe şi lagăre*, vol. II, Tipografia „Vremea", Bucureşti.
- Popovici Aurel C., *Stat şi Naţiune. Statele Unite ale Austriei Mari*, Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol al II-lea", Bucureşti, 1939.
- Puşcariu Sextil, *Memorii*, Editura Minerva, Bucureşti, 1978.
- Rauchensteiner Manfried, *The First World War and the End of the Habsburg Monarchy, 1914–1918*, Böhlau Verlag, Wien, 2013.
- Sanborn Joshua A., 2014, *Imperial Apocalypse. The Great War and the Destruction of the Russian Empire*, Oxford University Press, 2014.
- Scurtu Ioan, *Istoria românilor de la Carol I la Nicolae Ceauşescu*, Editura Mica Valahie, Bucureşti, 2011.
- Sramek Josef, *Diary of a Prisoner in World War I (1914–1918)*, Published by Tomáš Svoboda, Prague, 2010.
- Stockdale Melissa Kirschke, *Mobilizing the Russian Nation. Patriotism and Citizenship in the First World War*, Cambridge University Press, 2016.
- Şeicaru Pamfil, *Istoria partidelor Naţional, Ţărănist şi Naţional-Ţărănist*, Editura Victor Frunză, Bucureşti, 2000.
- Tăslăuanu Octavian C., *Trei luni pe câmpul de război (Ziarul unui ofiţer român în armata austro-ungară)*, Bucureşti, 1915.
- Ţiglă Erwin Josef, *Biserici romano-catolice din Arhidiaconatul Banatului Montan*, Editura Color Print, Reşiţa, 2004.
- Ţurcanu Ion, *Descrierea Basarabiei. Teritoriul dintre Prut şi Nistru în evoluţie istorică (din primele secole ale mileniului II până la sfârşitul secolului al XX-lea)*, Editura Cartier, Bucureşti, 2012.
- Varga E. Árpád, *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája*, vol. 1, Pro-Print Kiadó, Budapest, 1998–2002.
- Walter Edith, *Österreichische Tageszeitungen der Jahrhundertwende (Ideologischer Anspruch und ökonomische Erfordernisse)*, Verlag Böhlau, Wien, 1994.

- Zainea Ion, *Aurel Lazăr (1872–1930). Viața şi activitatea*, Editura Presa Universitară Clujeană, 1999.
- Zbuchea Gheorghe, *România şi războaiele balcanice (1912–1913). Pagini de istorie sud-est europeană*, Editura Albatros, Bucureşti, 1999.

*

- Abrudeanu Ioan Rusus, *Spionagiul din România în lumina ultimului şef al Serviciului de spionagiu militar austro-ungar*, în „Păcatele Ardealului față de sufletul vechiului regat. Fapte, documente şi facsimile", Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1930.
- Ion Rusu Abrudeanu, *Activitatea lui Vaida şi Aurel Popovici din timpul războiului în chestia tratativelor de împăcare dintre Români şi Unguri*, în „Păcatele Ardealului față de sufletul vechiului regat. Fapte, documente şi facsimile", Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1930.
- Arghezi Tudor, *Atentatul din Debrețin*, în „Seara", nr. 1465, din 14 februarie 1914.
- Bolovan Ioan, *Sextil Puşcariu şi Primul Război Mondial, între realitate şi percepții subiective*, în „Caietele Sextil Puşcariu", vol. I, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2015.
- Bolovan Sorina Paula, Bolovan Ioan, *Mutații demografice în Transilvania în anii Primului Război Mondial*, în „Studii şi Materiale de Istorie Modernă", tomul XVIII, Bucureşti, 2007.
- Cârja Ion, *Românii în armata austro-ungară, 1914–1918. Contribuții ale istoriografiei românești postcomuniste*, în „Eroii Neamului", nr. 3 din septembrie 2016, Satu Mare.
- Cazacu Gheorghe, *Voluntarii români ardeleni din Rusia în timpul Primului Război Mondial*, în „Astra Salvensis", nr. 1 din 2013.
- Cordovan Ioan, Mageruşan Vasile, *Armata României înainte şi după Primul Război Mondial. Primele unități militare românești din Garnizoana Bistrița*, în „Bistrița News", din 5 august 2014.
- Epurescu Vlad, *Greşelile pe care Imperiul Austro-Ungar le-a comis în campania împotriva Serbiei şi pentru care a plătit cu înfrângerea în Primul Război Mondial*, în „Europolitics" din 28 iulie 2014.
- Faur Viorel, *Istoricul cercetării manifestărilor memorandiste din Bihor*, în „Crisia", Oradea, 1988
- Gaál Tamás, *Herczeg Ferenc, a művelt szórakoztatás mestere*, in *Cultura A Kulturális Magazin*, szeptember 27, 2013.
- Ghibu Onisifor, *Ce să facem?*, în „biserica şi Şcoala", nr. 45, din 22 noiembrie 1914.
- Grecu Dan, *Bucovina în Primul Război Mondial (1914–1918)*, în *Buletinul Cercului de Studii a Istoriei Poştale din Ardeal, Banat şi Bucovina*, Deva, An III, Nr. 3.
- Illésfalvi Péter, *A hegyicsapatok megszervezése a magyar királyi honvédségnél 1939–1940-ben*, *Hadtörténelmi Közlemények*, 2000, 4 .sz..
- Lehnstaedt Stephan, *Occupation during and after the War (East Central Europe)*, in *International Encyclopedia of the First World War*, by 8 October 2014.
- Mustață Constantin, *Teroare în Ardeal*, (XXI), în „Cuvântul Liber", din 31 august 2011.
- Păcățian Teodor V., *Pronunciamentul de la Blaj*, în *„Transilvania"*, LIX (1918), nr. 1.
- Rózsafi János, *A nagyváradi 4. honvéd gyalogezred hadiútja a Nagy Háborúban*, in „Nagy Háború", din 6 aprilie 2011.
- Şirianu Mircea Russu, *Sânge rece…*, în „Românul", nr. 68, din 7 aprilie 1914.
- Şora Gheorghe, *Din corespondența lui Vasile Goldiş cu dr. Ioan Mihu din Orăştie*, în „Sargetia", nr. XIV, Muzeul Județean Hunedoara-Deva, 1979.
- Totorean Adriana, *Castelul Rothschild. Castelul din Ciutelec a aparținut uneia dintre cele mai bogate dinastii europene din ultimele secole*, în „Bihoreanul", din 25 ianuarie 2018.
- Völgyesi Zoltán, Doberdó, *Isonzó és az olasz front száz éves csatái*, a *Magyar Nemzeti Levéltár*, 28 julius 2015.

*

- *„Albina" şi „Emke"*, în „Transilvania", nr. 3, din martie 1922.
- *„Copiii nimănui"*, în „Românul", nr. 74, din 15 aprilie 1914.
- *„Deutsche Bank" cumpără proprietăți în Ardeal*, în „Unirea", nr. 1, din 1 ianuarie 1916.
- *„Foaia Poporului"*, în „Românul", nr. 126, din 24 iunie 1914.
- *„Libertatea"*, în „Românul", nr. 129, din 27 iunie 1914.
- *„Pester Loyd" şi trădătorul de la Oradea*, în „Românul", nr. 96, din 16 mai 1914.
- *„Trădătorul"*, în „Românul", nr. 52, din 18 martie 1914.
- *„Unire" şi naționalism*, în „Unirea", nr. 34, din 10 aprilie 1915.
- *Abuzuri la examenele electorale*, în „Românul", nr. 107, din 30 mai 1914.
- *Acte de caritate*, în „Biserica şi Şcoala", nr. 39, din 11 octombrie 1914.
- *Adunarea de la Alba-Iulia*, în „Românul", nr. 109, din 2 iunie 1914.
- *Adunări poporale la Beiuş*, în „Românul", nr. 115, din 11 iunie 1914.
- *Adunări poporale la Beiuş*, în „Românul", nr. 115, din 11 iunie 1914.
- *Agenție bucureşteană pentru golirea Ardealului de români*, în „Românul", nr. 102, din 23 martie 1914.
- *Alegerea de la Beiuş*, în „Tribuna", nr. 179, din 27 august 1907.
- *Altă adunare poporală disolvată*, în „Românul", nr. 120, din 17 iunie 1914.
- *Amar şi năcaz. Lipsă de bucate peste tot locul*, în „Foaia Poporului", nr. 9, din 7 martie 1915.
- *Amnestie generală pentru delicte politice*, în „Unirea", nr. 116, din 10 noiembrie 1914.
- *Apel*, în „Biserica şi Şcoala", nr. 32, din 23 august 1914.
- *Apucăturile puternicilor*, în „Foaia Poporului", nr. 27, din 12 iulie 1914.
- *Arestarea artistului Ionel Rădulescu*, în „Foaia Poporului", nr. 27, din 12 iulie 1914.
- *Asociațiunea la Oradea-Mare*, în „Românul", nr. 101, din 22 mai 1914.
- *Atentatul de la Dobrițin*, în „Unirea", nr. 19, din 26 februarie 1914.
- *Aviz elevilor Institutului pedagogic-teologic*, în „Biserica şi Şcoala", nr. 33, din 30 august 1914.
- *Aviz pentru elevele Şcoalei civile greco-ortodoxe române de fete din Arad*, în „Biserica şi Şcoala", nr. 33, din 30 august 1914.
- *Batalionul înfometaților*, în „Românul", nr. 90, din 9 mai 1914.
- *Bihorul oferă armatei oficialii dispensați*, în „Unirea", nr. 19, din 27 februarie 1915.
- *Când intră bătrânii sub arme…*, în „Românul", nr. 37, din 2 martie 1916.
- *Când ne vom împăca?*, în „Românul", nr. 40, din 4 martie 1914.
- *Cătărău înecat?*, în „Românul", nr. 41, din 5 martie 1914.
- *Către femeile române din comitatul Aradului*, în „Biserica şi Şcoala", nr. 31, din 16 august 1914.
- *Cei doi moți*, în „Românul", nr. 46, din 11 martie 1914.
- *Chestia românească în Congregația comitatului Bihor*, în „Românul", nr. 57, din 25 martie 1914.
- *Chestia românească în Congregația comitatului Sătmar*, în „Românul", nr. 57, din 25 martie 1914.
- *Chestia românească în Congregația comitatului Timiş*, în „Românul", nr. 62, din 31 martie 1914.
- *Chestii economice*, în „Unirea", nr. 19, din 26 februarie 1914.
- *Chestiunea românească în Cameră*, în „Românul", nr. 44, din 8 martie 1914.
- *Chestiunea Transilvaniei discutată la Paris*, în „Românul", nr. 17, din 3 februarie 1914.
- *Cine este Cătărău?*, în „Românul", nr. 41, din 5 martie 1914.
- *Circular către toate oficiile presbiterale şi parohiale din eparhia Aradului*, în „Biserica şi Şcoala", nr. 40, din 18 octombrie 1914.
- *Circular către toate oficiile protoprezbiterale şi parohiale şi către toți învățătorii de sub jurisdicțiunea Consistoriului ortodox român din Arad*, în „Biserica şi Şcoala", nr. 33, din 30 august 1914.
- *Circulară. Către toți protopresbiterii, preoții şi către poporul credincios din districtul Consistoriului eparchial greco-ortodox român din Oradea-mare*, în „Biserica şi Şcoala", nr. 30, din 9 august 1914.

- *Colonizările*, în „Românul”, nr. 49, din 14 martie 1914.
- *Comitetul a fost convocat! Mersul tratativelor cu guvernul*, în „Românul”, nr. 18, din 5 februarie 1914.
- *Conscrierea glotaşilor de 42–50 de ani*, în „Unirea”, nr. 115, din 7 noiembrie 1914.
- *Contele Tisza către învățătorii români*, în „Biserica şi Şcoala”, nr. 45, din 22 noiembrie 1914.
- *Cronică din Bihor*, în „Românul”, nr. 132, din 1 iulie 1914.
- *Cronică din Oradea*, în „Românul”, nr. 128, din 26 iunie 1914.
- *Cronică din Sălaj*, în „Românul”, nr. 141, din 12 iulie 1914.
- *Cum s-a dat de urma lui Cătărău?*, în „Românul”, nr. 40, din 4 martie 1914.
- *Cum s-a disolvat adunarea poporală din Lazuri*, în „Românul”, nr. 121, din 18 iunie 1914.
- *Cum s-a petrecut atentatul*, în „Unirea”, nr. 19, din 26 februarie 1914.
- *Cuvântul Partidului Național. Discursul domnului deputat dr. Teodor Mihali*, în „Foaia Poporului”, nr. 55, din 19 decembrie 1915.
- *Darea de seamă a domnului dr. Teodor Mihali şi adunarea poporală de la Ileanda-Mare*, în „Românul”, nr. 14, din 10 iunie 1914.
- *Declarațiile contelui Czernin*, , în „Românul”, nr. 9, din 25 ianuarie 1914.
- *Declarațiile domnului G. Corbescu*, în „Românul”, nr. 40, din 4 martie 1914.
- *Declarațiile domnului Goga*, în „Românul”, nr. 7, din 23 ianuarie 1914.
- *Declarațiile unui influent bărbat politic al nostru*, în „Românul”, nr. 18, din 5 februarie 1914.
- *Demersul monarhiei la Belgrad, amânat*, în „Românul”, nr. 141, din 12 iulie 1914.
- *Demisia părintelui Lucaciu şi a domnului Octavian Goga*, în „Cosânzeana”, nr. 1–2, din 6 ianuarie 1915.
- *Desertori*, în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 99, din 30 septembrie 1915.
- *Din America*, în „Foaia Poporului”, nr. 27, din 12 iulie 1914.
- *Din calvarul nostru*, în „Românul”, nr. 90, din 9 mai 1914.
- *Din durerile noastre*, în „Românul”, nr. 122, din 19 iunie 1914.
- *Din durerile noastre*, în „Românul”, nr. 128, din 26 iunie 1914.
- *Din durerile noastre*, în „Românul”, nr. 148, din 21 iulie 1914.
- *Din oficiosul militar*, în „Românul”, nr. 118, din 14 iunie 1914.
- *Din patru sute rezervişti, se prezintă numai şaptezeci*, în „Românul”, nr. 108, din 31 mai 1914.
- *Discutarea chestiei naționale la Oradea Mare*, în „Românul”, nr. 68, din 7 aprilie 1914.
- *Documente istorice*, în „Biserica şi Şcoala”, nr. 44, din 15 noiembrie 1914.
- *Două decrete ministeriale*, în „Biserica şi Şcoala”, nr. 34, din 6 septembrie 1914.
- *Drept de vot pe seama combatanților*, în „Unirea”, nr. 42, din 1 mai 1915.
- *Ecoul la discursul de Anul-nou al contelui Tisza*, în „Românul, nr. 2, din 16 ianuarie 1916.
- *E interzis vopsitul ouălor de Paşti*, în „Unirea”, nr. 37, din 11 aprilie 1916.
- *Bani falsificați la Oradea-mare*, în „Foaia Poporului”, nr. 24, din 14 mai 1916.
- *Hunedoreni făuritori ai României Mari. Dr. Aurel Vlad, „unificatorul” exterminat de comuniști*, în „Glasul Hunedoarei”, din 1 decembrie 2016.
- *Gestorben: Zita von Habsburg*, in „Der Spiegel”, no. 12/März1989.
- *Ioan Moța, preot ziarist*, în *Creştin Ortodox*, din 13 februarie 2009.
- *Episcopul Demetriu Radu despre scrisoarea contelui Tisza*, în „Unirea”, nr. 118, din 14 noiembrie 1914.
- *Examene de alegători în Dej*, în „Românul”, nr. 128, din 26 iunie 1914.
- *Familia Rothschild va plăti alegerile parlamentare din Ungaria*, în „Românul”, nr. 89, din 1 mai 1914.
- *Fortificarea Ardealului*, în „Românul”, nr. 94, din 14 mai 1914.
- *Fortificarea Transilvaniei*, în „Românul”, nr. 111, din 5 iunie, p. 111, din 5 iunie.
- *Fragmentele unei tragedii*, în „Românul”, nr. 45, din 10 martie 1914.

- *Fraţii din America ţin adunări poporale pentru noi*, în „Românul”, nr. 129, din 27 iunie 1914.
- *Iarăşi tricolorul românesc*, în „Românul”, nr. 109, din 2 iunie 1914.
- *Influenţa războiului asupra portului românesc*, în „Biserica şi Şcoala”, nr. 45, din 21 noiembrie 1915.
- *Invitare*, în „Românul”, nr. 76, din 17 aprilie 1914.
- *Ioan, din îndurarea lui Dumnezeu drept credinciosul Episcop al Aradului, Orăzii Mari, Ienopolei şi a Hălmagiului, precum şi al părţilor adnexate din Bănatul-Timişan, Iubiţilor creştini şi fii sufleteşti!*, în „Biserica şi Şcoala”, nr. 30, din 9 august 1914.
- *Iredentism românesc la sate*, în „Românul”, nr. 95, din 15 mai 1914.
- *În Bihor*, în „Românul”, nr. 124, din 21 iunie 1914.
- *În Bihor*, în „Românul”, nr. 128, din 26 iunie 1914.
- *Înrolarea glotaşilor bătrâni*, în „Românul”, nr. 20, din 9 februarie 1916.
- *Înştiinţare oficială. În atenţia glotaşilor*, în „Biserica şi Şcoala”, nr. 41, din 25 octombrie 1914.
- *Întrevederea ţarului cu regele Mihai*, în „Românul”, nr. 102, din 23 mai 1914.
- *Învăţătorii iau în război parte activă*, în „Foaia Diecezană”, nr. 52, din 10 ianuarie 1915.
- *Învăţătorii iau în război parte activă*, în „Foaia Diecezană”, nr. 52, din 10 ianuarie 1915.
- *Învăţătorii şi preoţii*, în „Românul”, nr. 37, din 2 martie 1916.
- *Învăţătorii şi preoţii. Corespondenţă din războiu*, în „Românul”, nr. 37, din 2 martie 1916.
- *Jertfa Institutului pedagogic din Blaj pentru patrie*, în „Unirea”, nr. 33, din 3 aprilie 1915.
- *Jertfa Românilor pentru tron şi patrie!*, în „Românul”, nr. 19, din 6 februarie 1915.
- *Jertfa Românilor pentru tron şi patrie!*, în „Românul”, nr. 43, din 9 martie 1915.
- *Jertfa Românilor pentru tron şi patrie!*, în „Românul”, nr. 53, din 20 martie 1915.
- *Kiriloff*, în „Românul”, nr. 41, din 5 martie 1914.
- *Legea despre islazurile comunale*, în „Românul”, nr. 118, din 14 iunie 1914.
- *Listele electorale*, în „Românul”, nr. 136, din 5 iulie 1914.
- *Logodna principelui Carol al României*, în „Românul”, nr. 57, din 25 martie 1914.
- *Lucruri slabe*, în „Românul”, nr. 129, din 27 iunie 1914.
- *Mai nou*, în „Românul”, nr. 41, din 5 martie 1914.
- *Mâna Rusiei*, în „Românul”, nr. 41, din 5 martie 1914.
- *Mangra şi ouăle clocite*, în „Românul”, nr. 126, din 24 iunie 1914.
- *Manifestaţiile de la Blaj*, în „Românul”, nr. 103, din 24 mai 1814.
- *Maramurăşul alături de Bihor în munca pentru luminarea poporului*, în „Românul”, nr. 121, din 18 iunie 1914.
- *Marele meeting al „Ligei Culturale”*, în „Românul”, nr. 59, din 27 martie 1914.
- *Martirii limbei lor*, în „Românul”, nr. 45, din 10 martie 1914.
- *Măsuri pentru împiedecarea dezertărilor*, în „Românul”, nr. 139, din 10 iulie 1914.
- *Mişcarea naţionalistă în Bihor*, în „Românul”, nr. 126, din 24 iunie 1914.
- *Moartea moţului*, în „Românul”, nr. 129, din 27 iunie 1914.
- *Mobilizarea Rusiei la graniţa României*, în „Românul”, nr. 51, din 17 martie 1914.
- *Monarhia n-a avut încredere în armata sa*, în „Românul”, nr. 7, din 23 ianuarie 1914.
- *Monarhia n-a avut încredere în armata sa*, în „Românul”, nr. 7, din 23 ianuarie 1914.
- *Moratorul*, în „Biserica şi Şcoala”, nr. 32, din 23 august 1914.
- *Noi concesii în favorul limbii naţionalităţilor*, în „Unirea”, nr. 24, din 9 martie 1915.
- *Noi procese de presă*, în „Românul”, nr. 59, din 27 martie 1914.
- *Notiţe şcolare de la Beiuş*, în „Românul”, nr. 123, din 20 iunie 1914.
- *Numele de botez şi nu cel de familie*, în „Unirea”, nr. 25, din 13 martie 1915.
  - – *broşură actuală*, în „Românul”, nr. 70, din 12 aprilie 1914.
  - – *declaraţie a contelui Czernin despre Românii din Ungaria*, în „Românul”, nr. 8, din 24 ianuarie 2014.
  - – *desminţire*, în „Românul”, nr. 111, din 5 iunie 1914.

- *Octavian Goga împrocesuat*, în „Românul”, nr. 98, din 19 mai 1914.
- *Opoziția şi contele Tisza*, în „Unirea”, nr. 119, din 17 noiembrie 1914.
- *Ordinațiunea ministrului de interne ungar despre folosirea colorilor şi insigniilor naționale în localuri publice şi la prilejuri festive*, în „Biserica şi Şcoala”, nr. 44, din 15 noiembrie 1914.
- *Ordonanța cu privire la rechiziția bucatelor şi a păstăioaselor*, în „Românul”, nr. 235, din 11 noiembrie 1915.
- *Ordonanță relativă la coacerea pânei*, în „Biserica şi Şcoala”, nr. 11, din 28 martie 1915.
- *Organizația*, în „Românul”, nr. 126, din 24 iunie 1914.
- *Palatul episcopului de Hajdudorogh aruncat în aer*, în „Unirea”, nr. 18, din 24 februarie 1914.
- *Părerea unui bărbat competent*, în „Românul”, nr. 40, din 4 martie 1914.
- *Pe urmele făptuitorilor*, în „Unirea”, nr. 19, din 26 februarie 1914.
- *Pentru cei ce vreau să vină la America*, în „Românul”, nr. 94, din 14 mai 1914.
- *Pentru sistarea latifundiilor*, în „Unirea”, nr. 43, din 4 mai 1915.
- *Politica de proprietate*, în „Unirea”, nr. 65, din 27 iunie 1916.
- *Poporul cere adunări*, în „Românul”, nr. 124, din 21 iunie 1914.
- *Preludii. Şedințele comitetului nostru național*, în „Românul”, nr. 5, din 21 ianuarie 1914.
- *Preoții noştri din America*, în „Unirea”, nr. 75, din 29 iulie 1915.
- *Presa maghiară*, în „Românul”, nr. 7, din 23 ianuarie 1914.
- *Primul Război Mondial. Povestea emoționantă din spatele unei fotografii*, în „Cultura BZI”, din 25 aprilie 2014.
- *Printre streini*, în „Românul”, nr. 45, din 10 martie 1914.
- *Proces de lesa-Maiestate*, în „Românul”, nr. 78, din 23 aprilie 1914.
- *Procesul de agitație al românilor din Hajdudorog*, în „Românul”, nr. 42, din 6 martie 1914.
- *Procesul de agitație de la Sătmar*, în „Românul”, nr. 74, din 15 aprilie 1914.
- *Procesul de la Sătmar*, în „Românul”, nr. 79, din 24 aprilie 1914.
- *Procesul de la Sătmar*, în „Românul”, nr. 80, din 25 aprilie 1914.
- *Procesul de presă a foii „Olteanul” din Făgăraş*, în „Românul”, nr. 5, din 21 ianuarie 1914.
- *Procesul românilor din Moftin*, în „Unirea”, nr. 123, din 1 decembrie 1914.
- *Profesor sârb condamnat la 4 şi jumătate ani temniță*, în „Foaia Poporului”, nr. 50, din 14 noiembrie 1915.
- *Programul Asociației Ardelene Maghiare*, în „Românul”, nr. 112, din 5 iunie 1914.
- *Puterea socialiştilor*, în „Tribuna”, nr. 161, din 7 septembrie 1904.
- *Răspunsul Înalt Preasfinției Sale domnului Metropolit Meția*nu, în „Biserica şi Şcoala”, nr. 44, din 15 noiembrie 1914.
- *Răspunsul nostru ar putea fi: război!*, în „Românul”, nr. 61, din 29 martie 1914.
- *Răvaş politic*, în „Foaia Poporului”, nr. 55, din 19 decembrie 1915.
- *Războiul şi Românii. Declarațiile Ilustrității Sale episcopului Orăzii dr. Demetriu Radu*, în „Unirea”, nr. 34, din 10 aprilie 1915.
- *Retrocedarea Basarabiei?*, în „Românul”, nr. 57, din 25 martie 1914.
- *Revoluția Ardelenilor*, în „Românul”, nr. 65, din 3 aprilie 1914.
- *Rezerviştii austro-ungari, aflați în Bulgaria, rechemați în patrie*, în „Românul”, nr. 124, din 21 iunie 1914.
- *Rusia face pregătiri febrile contra Austro-Ungariei*, în „Românul”, nr. 14, din 31 ianuarie 1914.
- *Saşii cer o politică de opresiune*, în „Românul”, nr. 139, din 10 iulie 1914.
- *Scandaloasa disolvare*, în „Românul”, nr. 109, din 2 iunie 1914.
- *Scrisoare din Beiuş*, în „Românul”, nr. 121, din 18 iunie 1914.
- *Scrisoare din Sătmar. Răsboiul şi şcoala românească. Eroii şi comemorarea lor*, în „Unirea”, nr. 80, din 8 august 1916.

- *Seminarul din Arad*, în „Biserica şi Şcoala”, nr. 49, din 20 decembrie 1914.
- *Serbările de la Oradea*, în „Românul”, nr. 111, din 5 iunie 1914.
- *Serviciul obligator până la 55 ani*, în „Românul”, nr. 7, din 25 ianuarie 1916.
- *Societatea „Petofi” a exclus pe poetul Goga din şirul membrilor ei*, în „Foaia Poporului”, nr. 44, din 3 octombrie 1915.
- *Spectrul războiului*, în „Românul”, nr. 57, din 25 martie 1914.
- *Spioni la garnizoana din Arad*, în „Românul”, nr. 148, din 21 iulie 1914.
- *Spre America*, în „Românul”, nr. 133, din 2 iulie 1914.
- *Statificarea administrației*, în „Românul”, nr. 120, din 17 iunie 1914.
- *Steagul de la Blaj*, în „Românul”, nr. 125, din 23 iunie 1914.
- *Sublocotenentul Victor Russ şi glotaşii săi*, în „Unirea”, nr. 38, din 22 aprilie 1915.
- *Suntem în Bosnia, sau unde?*, în „Românul”, nr. 139, din 10 iulie 1914.
- *Şedințele Comitetului. Clipe decisive*, în „Românul”, nr. 7, din 23 ianuarie 1914.
- *Teroare şi corupție*, în „Românul”, nr. 50, din 15 martie 1914.
- *Tratativele româno-maghiare în Dietă. Vorbirea contelui Tisza*, în „Unirea”, nr. 19, din 26 februarie 1914.
- *Trădătorul de la Oradea a cutezat să meargă la Bucureşti*, în „Românul”, nr. 95, din 15 mai 1914.
- *Trei învățători români şicanați*, în „Românul”, nr. 102, din 23 mai 1914.
- *Tricolorul de la Blaj*, în „Românul”, nr. 140, din 11 iulie 1914.
- *Tricolorul din Turda-Arieş*, în „Românul”, nr. 116, din 12 iunie 1914.
- *Tricolorul maghiar şi sărutarea de pe urmă*, în „Românul”, nr. 45, din 10 martie 1914.
- *Țăran român condamnat pentru agitațiune*, în „Românul”, nr. 85, din 1 mai 1914.
- *Țăran român osândit pentru agitație*, în „Românul”, nr. 102, din 23 mai 1914.
- *Un atac perfid împotriva Preasfinției Sale, părintele Episcop Ioan I. Papp din Arad*, în „Românul”, nr. 69, din 9 aprilie 1914.
- *Un comitat şovin*, în „Românul”, nr. 97, din 17 mai 1914.
- *Un conflict diplomatic ruso-bulgar în perspectivă*, în „Românul”, nr. 136, din 5 iulie 1914.
- *Un crâmpei din marea proprietate din Ungaria*, în „Românul”, nr. 128, din 26 iunie 1914.
- *Un memoriu al Ligei monarhiste austriace*, în „Românul”, nr. 109, din 2 iunie 1914.
- *Un ordin aspru*, în „Biserica şi Şcoala”, nr. 39, din 11 octombrie 1914.
- *Un protopop român apărând dreptul limbei româneşti în şcoală*, în „Românul”, nr. 125, din 23 iunie 1914.
- *Unirea Serbiei cu Muntenegru se va proclama la Bucureşti*, în „Românul”, nr. 132, din 1 iulie 1914.
- *Viitoarele circumscripții electorale*, în „Românul”, nr. 17, din 4 februarie 1914.
- *Viitorul război mondial*, în „România”, nr. 97, din 17 mai 1914.
- *Voci de presă*, în „Românul”, nr. 41, din 5 martie 1914.
- *Voci germane împotriva monarhiei austro-ungare*, în „Românul”, nr. 83, din 29 aprilie 1914.

CUPRINS

Cuvânt înainte 5

Despre activitatea politică a românilor ardeleni pentru obţinerea statutului de naţiune egal îndreptăţită a Imperiului Austro-Ungar 9

Despre sărăcia endemică în care au fost împinşi românii ardeleni de către autorităţile maghiare 36

Despre măsurile adoptate de autorităţile maghiare pentru restrângerea corpului electoral al românilor ardeleni 53

Despre persecuţiile suferite de românii ardeleni în numele conservării identităţii lor naţionale 61

Despre psihoza generală împărtăşită de populaţia Imperiului dualist privind izbucnirea unui război global 78

Despre organizarea şi dotarea armatelor austro-ungare din Transilvania în preajma izbucnirii războiului şi dificultăţile mobilizării lor 98

Despre privaţiunile suferite de românii ardeleni rămaşi acasă şi micile concesii făcute de puterea de la Budapesta pentru menţinerea spiritului combativ a celor plecaţi pe front 114

Cronologie (1914–1916) 131

Inventarul documentelor 134

Documente 181

Bibliografie 855